VOCABVLARIVM IVRIS VTRIVSQVE.

Huic singulas à Lexico A. Nebrissensis collectas dictiones interiecimus.

Quæ omnia exactissimè recognita sunt.

LVGDVNI,
Apud Symphorianum Beraudum
M. D. LXXI.

IVRIS STVDIOSO S.

EA est erga vos, studiáque vestra mea amicitia, vt ea semper, & vbique promouere, asiduísque meis laboribus vestros leuare percupiam. Nam cùm verborum significatio, ac eorum vis latens Iurisconsulto pernoscenda sit, qui vtrumque doceant interpretes, eos euulgare in animum induxi meum ab ineunte ætate: Exit iterum in publicum Vocabularium Iuris vtriusque ea diligentia recognitum, vt nihil desideres. Quæ enim perperam citata, deprauata, inuersáve erant reponenda curauimus: Præterea (ne quid desiderares, quę ad leuanda tua studia pertinere posse viderentur) dictiones singulas è Lexico Antonij Nebrissensis collectas suis locis eidem interiecimus Vocabulario. Quę autem ex A. Nebris. lecta sunt, his notis A. Nebr. dignosces. Vale, & nos ama.

patr, matr, filius, filia. patruus est frater patris. auunculus est frater matris, amita est soror patris, matertera est soror matris

ADVERSVS INFANTES IVrisperitos, verborum cultum non esse aspernandum.

VOcum proprietas, significatio ac interpretatio quanti in ciuili prudentia sit momenti, hoc ipso manifestum est: quòd Iurisconsulti fere simul ac edictum aliquod propositum est: mox ad verborum interpretationem properant: nec in edictis modo id obseruant: sed in cæteris quoque fere omnibus iuris tractatibus. Hinc Labeo Antistius, teste Gellio, iuris quidem ciuilis disciplinam principali studio exercuit: & consulentibus de iure publico responsitauit: cæterúmque bonarum artium non expers fuit: & in Grammaticam sese, atque Dialecticam, literásque antiquiores penetrauerat: latinarúmque vocum origines rationésque percalluerat: eáque præcipuè scientia ad enodandos plerosque iuris laqueos vtebatur. Hinc M. Fabius Quintilianus Romanæ togæ gloria: quem omnibus sine controuersia ingeniis anteponit. l. Vallensis, exactissimi vir iudicij, quæstionem omnem iuris verborum proprietate, aut æqui disputatione, aut voluntatis coniectura contineri asserit. Sic quodam loco Cicero, tantus ille vir, vt Romanum forum similem nunquam habuerit, proprietatem sermonis Iurisconsultorum peculiarem esse affirmat. Et planè Iurisconsulti omnes, qui inter manus versantur, hoc est, hi de quorum scriptis excerptæ sunt Pandectæ (ne quid de priscis illis dicamus, quorum ad nos scripta non peruenerunt) nihil est mea sententia, inquit Valla, quod ad-

di

di adimíve posse videatur, non tam eloquentiæ (quam quidem materia illa non magnopere patitur) quàm latinitatis atque elegantiæ, sine qua cæca omnis doctrina est, & illiberalis, præsertim in iure ciuili. Vt enim Quintilianus, inquit, omne ius, aut in verborum interpretatione positum est, aut in æqui prauíque discrimine. Quod igitur legulei isti dicunt, prudentiam in rerum esse cognitione, orationis facultatem nihil ad rem pertinere, videamus qualiter constitui possit. M. Tullius libro tertio de Oratore, de eloquentia loquens: Neque verò, inquit, hoc fugit sapientissimum Regem Philippum, qui hunc Alexandro filio doctorem acciërit (de Aristotele loquens) à quo eodem ille & agendi præcepta acciperet, & loquendi. Nunc siue quis volet eum Philosophum, qui copiam nobis rerum orationísque tradat, per me appellet oratorem licet: siue hunc oratorem, quem ego dicam sapientiam iunctam habere eloquentiæ Philosophum appellare malit, non impediam, dummodo hoc constet: neque infantiam eius, qui rem norit; sed eam explicare dicendo non queat: neque inscitiam eius, cui res non suppetat, verba non desint, esse laudandam. Item in oratore perfecto, Res sic se habet, composite & ornate sine sententiis dicere, insania est; sententiose autem sine verborum & ordine & modo, infantia: & rursus alibi, Illud verius, inquit, neque quenquam in eo disertum esse posse, quod nesciat; neque si id optime sciat, ignarúsque sit facundæ ac poliendæ orationis: diserte ipsum quod sciat dicere posse. Phœnix item apud Homerum ad Achillem loquens ita, inquit, Pater tuus Peleus cum

te primum ex Phthia patria ad Agamemnonem misit paruulum adhuc & bellicarum rerum ignarum, me tibi ideo adiunxit, vt vtroque in genere instituendum te susciperem. Censuit enim te & dicendi præcepta accipere debere & agendi. Vt iam manifestum sit iungendam esse cum eloquentia rerum prudentiam, & contra, si quis modo non aut infans, aut insanus dici velit. Proinde miramur nostri temporis iurisperitos tam ab eloquentia alienos, in quibus vel peculiare esse debuerat, discrete atque ornate dicere: vt qui in maxima reipublicæ luce versantur, atque omnium oculis, qui se consultos, prudentes, peritos denique iuris dici volunt, dignósque solos, omnium literatorum hominum existimant: qui rerum humanarum diuinarúmque arbitrium disceptationémque habeant: quíque viros principes & supra humanum fastigium euectos soluere & illigare legibus interpretationibus suis possint. Non me fugit quid Lactátius libro quinto sextóque de eloquentia disputarit, vir ipse loquendo lautissimus, sed nos de latinitate, & elegantia, & sermonis puritate loquimur, ne scilicet illotis manibus, (quod Caius Iurisconsultus vetat) diuinarum humanarúmque rerũ scientiã aggrediantur, sed latinitatis modo ac proprietatis verborum notitia instructi, non de diserta illa & oratoria eloquentia, quæ iuris studiosis nostro seculo necessaria non est, tametsi olim vt quisq; iuris erat peritissimus, ita etiã in dicẽdo prẹstãtissimus. Sed nunc proh pudor, nulla isti verborũ rationem habẽdam autumãt, dum sensus assequantur: Sanguinẽ scilicet legũ, non autẽ (vt eorũ verbis vtar) arbitrantur:

non

non florem, sed frugē scientiæ consectandam autumāt.
Atque hæc ita dicunt, quasi aut verba, rerū imagines esse nesciāt, & sensuum inuolucra, quæ quam maximè effingi congruenter & accōmodatè rebus debent, aut quasi Bartholus & Bal. & reliqui eiusdē ordinis, quos isti verborū contemptores pro numinibus colunt, & quorū scripta inter sacrorū vatū oracula in lararijs habent, verba non ipsi appēdere quasi ad Critolai libram soleāt. Vt enim ille quadam solertia in altera libræ suæ lance animi bona imponens, in altera corporis & externa, multum ad modum propēdere illam animi lancem deprehēdebat: sic isti iurisperiti vnūquodque verbū atque adeo syllanam, in quib' cōmodum sit locis ad cōstituenda sua dogmata, ponderanda solerter admonētes, verborū vires excutere se & scrupulari etiā differentia æstimare credi volunt. Quos se sibi imitandos isti (id quod fatentur) proposuerūt, nisi manifestè cum ratione insanire velint, sibíq; pugnare, verba quoq; ipsi curēt necessum est, nō sensum modo, qū quidem ex verbis sensus depēdēt. In hoc enī cōparatę sunt voces, vt id, ad quod sunt institutę, & audientib' & legētibus insinuēt, alioqui frustratoria esset verborū institutio, si non suo munere fungant, sed vel audiētis vel legētis arbitrio deseruiant. Frustranei essent tituli illi integri de verborū significat. nō in iure modo ciuili, sed etiā pōtificio. Sed age, viuāt isti suo more, & iniquissima tyrāni devenerādā illā priscā maiestatē legū conculcēt, opprimāt, euertāt: nos qđ institutū est nostrū persequamur, recti fiducia subnixi. Nec enim debet ob hoc à virtute quis desistere, ꝙ paucior sit numerus eorum, qui rectè

viuunt ſed eo magis ad probitatem contendere. Hæc habui quæ huic Lexico præponerem, poſcente loco, quò peruicaciam eorum refellerem, qui ſe verborum contemptores ex profeſſo iactitant, ne quis verborum proprietatem ac ſignificationem, quæ eſt huius libelli materia, negligendum, ab illis falſo perſuaſus, credat. Vale lector candidiſsime, & noſtram diligentiam his quoque minutiis benigno fauore proſequere.

***

INCIP

INCIPIT procœmium vocabularij vtriusque Iuris.

QVoniam iuri operam daturum priùs nosse oportet vnde nomen iuris descendat. ff. de iustitia & iure. l. j. in princ. & (vt ait philosophus primo elenchorum) qui virtutes vocabulorum ignorant, de facili paralogizantur, id est decipiuntur. Nisi enim nomen rei scieris, cognitio rerum perit, secundum Isido. Turpe etiam videtur patricio, & nobili viro, & causas oranti, ius, in quo versatur, ignorare. ff. de ori. iuris. l. ij. §. Seruius autem Sulpitius. & de hæreti. cũ ex iniuncto. xxxviij. dist. sedulo Ex quibus omnibus habetur, quòd nemo debet ignorare scientiam, in qua versatur. Quod attendens legislator Vlpianus dicit. Bene est, priusquã ad verborũ interpretationem perueniamus, pauca de ipsius significatione tituli referre. ff. si certum petatur. l. j. Idcirco quorundam terminorum, qui in iure vtroque maximè frequentantur: necessarium fore duxi descriptiones, & significationes clariùs exponere tam ex summis Azo. & Goff. quàm aliunde collectorum propter iuuenes maximè iuris vtriusque alumnos. Et hoc breui & alphabetico ordine vt eo meliùs memoriæ cõmendentur, & citius inueniantur, perstringendo etiam cum allegationibus in locis suis: vt in iure modicum perfecti per ignota minimè procedentes, his cognitis principiis, & terminorum significationibus, accessum faciliorem habeant ad vtriusque iuris notitiam, quia omnium habere memoriam, & in nullo penitus peccare potius est diuinitatis, quàm mortalitatis. C. de veter. iur. enucle. l. ij. §. si quid autem. ver. quia omnium. Et notat Bern. de rescript. cap. cum adeò. in gloss. j. de confirma. vti. vel inuti. c. porrecta. in gloss. ij. Ideóque si lectori aliqua vocabula occurrerint, quorum expositio hic non inueniatur, de hoc non miretur, quia nec omnium memoria potuit occurrere.

De litera A.

A Quando facit separationem, & quando includit, & quando excludit, not. Io. And. de præb. c. statutum. lib. vj. & Archi. de elect. cap. j. eodem lib. Et à, & ab, in simili not. Archidiac. xxxj. distin. aliter. Et de a, in cap. prout. de dolo, & contu. Et etiam a, & ab, denotat separationem.

C. de nupt. l. à Caligato. & ibi per Cyn. in gloss. iiij. l. ordinata. ff. de libe. cau. & ff. de duob. re. l. si ex duobus. vbi textus cum gloss. ff. de actio. emp. l. iij. §. fin. Item a, vel ab, est dictio significatiua primi termini à quo, sicut dictio vsque, termini ad quem. Hic autem terminus à quo, significat exclusiuè vel inclusiuè. de quo Bart. in l. patronus. ff. de leg. iij. Vnde a, vel ab, significat exclusiuè dicendo in statuto. A pulsu campanæ, de sero nullus vadat per vicos sub pœna tali. Nam hoc statutum intelligitur pulsata campana. Ideo si quis vadat quando pulsatur, nõ incidit in pœnam: inclusiuè significat, ibi. A pulsu campanæ de mane quisque potest domum exire, quia statuẽs sic videtur intellexisse, &c. Et vide plenius de istis dictionibus per Ioannem de Ferra. in sua practica in forma capituli, quando testes producuntur ad æternam rei memoriam Adde hic quòd aliquando hæc præpositio a, ponitur pro sine: vt lege. j. ff. de legatis iij. §. hi quibus. & ibi gloss. super verbo apolides. & gloss. in l. quidam decedens in princip. super verbo, alogistas. de administrat. tuto. & de ædili. edict. l. si quis sit fugitiuus. §. apud Labeonem. super verbo asylum. Aliquando ponitur causatiuè. xxvij. quæstione ij. coniuges. & cano. coniunx. & c. sic. §. ex his. Aliquando pro ex. vt ff. de acquirendo rerum dominio. l. adeo. §. quod si ex vno. & xvj quæstio. iij post quingentos. §. item si de rebus. & can. si sacerdotes. Aliquando ponitur pro per. C. ad legem Fab. de plag. lege prima. ibi à quo, id est per quem. & l. seruo legato. §. primo, ff. de legatis j. Aliquando subauditur à iure, vt ff. de re militari. l. milites. ibi militia, id est, à militia. & de negotiis gestis. l. liberto. §. litem. ibi, sententia, id est à sententia.

De istis dictionibus a, vel ab, an includant vel excludant: vide Bartol. in l. patronus. §. j. in fin. ff. de legatis iij. & an separationem denotent Bartol. in l. meminisse. ff. de officio procon. & in l. si ex duobus. de duo. reis. ff.

Adde, quòd præpositio a, exponitur aliquando pro post. l ij. §. quod ad magistratus. de orig. iur.

De A ante B.

Ab, aliquando ponitur pro contra, vt l. commissa. ff. de publica. ibi ab heredibus, id est, contra heredes. ibi est ad, non ab. Aliquando ponitur pro ob. C. si quis impera. male. l. j. ibi, ab iniuria, id est, ob iniuriam. Aliquando pro per. extra de appe. ab eo, qui. libro sexto. Et differunt

runt a, & ab, vt his versibus continetur.

Quod facit a, facit ab, sed in hoc differre videntur.

Ab cum vocali, reliquis vult A sociari.

De ab no. ff. de aqua quoti. & æsti. l. j. §. æstatem. & C. de temp. appellat. l. final. in princip. & lv. distinct. cap. qui partem. & lxxvij. distin. in veteri. xxxv. q. vj ab isto. xxxvij. distinc. à quibusdam. & per Archidia. xxxj. distinct. aliter.

Ab, aliquando denotat separationem: vt est gloss. expressa in cap. statutum. de præben. in vj. gloss. in l. si ex duobus. in verbo ab altero. ff. de duob. reis & in l. iij. §. final. in verbo à Brundusio. ff. de actio. empt. & vendi. Bald. & Alexander de Imo. in l. prima. ff. si quis cautio. Ioan. de Imol. & Domin. in capitul. frequens. supra gloss. in ver. xv. arctatur tempus. de restit. spol. libro sexto, cum concor. ibidem positis.

Interdum ponitur pro post. gloss. in l. neminem. C. de decurio. quandoque pro sine, veluti cum dicitur ab re, id est sine causa. l. si quis. ad finem. C. de fur.

Abaces erant repositoria vasorum pretiosorum. l. heres. §. penultim. de leg. iij. Alciat. tamen lib. Parer. iiij. capitul. ij. legit bases.

Abax, is, siue abacus abaci, tabula est, in qua escaria, & potoria vasa collocantur, quæ sunt mensæ ministerio parata. Iuuen. Lectus erat Codro procula minor, vrceoli sex, Ornamentum abaci. Ausonius, Fictilibus fama est cœnasse Agathoclea regem, Atque abacos Samio sæpe onerasse luto. Cice. v. Thuscu. quæst. Abacus complures ornauit auro & argento cęlato. Idem in Verrem: Abaci vasa omnia vt exposita fuerant sustulit. Sed abacus, id est ab eo quod est arachos Gręcè, est inclinatum, quod teste Priscia. lib. vij. de octo partibus orationis, penultimā genitiui breuiauit, quod significat, prætereà, vasa quædā viliora in quibus pretiosiora reponuntur, araifor Pœni vocāt, de quibus Iauolenus Iurisconsultus lib. xxxij. Dig. qui est de legatis tertius. l. heres. §. pen. cui Corinthia, inquit, vasa legata essent, abaces huic quoque eorum vasorum collocandorum causa paratas deberi Trebatius respōdit. Pro quo in codicibus recētioribus mendosè baces, a litera dispuncta legitur. Accursius non ratione aliqua, sed veri similitudine ductus, capsulas esse interpretatur baces. Quod, cùm sit nihili verbum, interpretamentum quoque erit inane. Philippus

Ber

Beroaldus quodam in loco sua rum cōmentationum,basceis legit vocem vulgi sequutus. Sed de hoc lege verbum, Corinthia vasa. Nebr.

Abactor secundum Isid.lib.x.etymo.est fur iumentorum vel pecudū,quē vulgò vocamus abigeum. Nā abigeus est qui crimē abigeatus cōmittit. & propriè ille qui pecora alicuius à pascuis, & armentis subducit, abigēdi studio,hanc artem exercens, vt per aliquod signum quod facit ipsa animalia fugiant,separentur & dispergantur,& ea sic recipiat.s.cum panno rubeo,vel aliàs oues quasdā ad nemora fugādo, vt alius accipiat,& deprædetur. Et est abigeatus crimen capitale. C. de abigeis.l.vnica.Et maximus orator apud Grçcos Demosthenes differentiam ponit inter furem,& abigeum,dicens ꝙ ille, qui vnam solam pecudem surripit,fur est,& vt fur coercebitur,sed qui totum gregē subtrahit,abigeus est,& crimine abigeatus tenebitur.Et sine inscriptione recipitur huiusmodi criminis accusatio,vt d.l.vnica.C. de abigeis.

Abactores ab oratoribus,& historicis appellātur, quos Iurisconsulti vocant abigeos. Ductum vtrunque nomē à verbo abigo, is,quod inter alios sensus significat etiā à grege,siue armento pecudē furto subducere: hinc abactores & abigei dicti huiusmodi fures.Quod genus hominum in Hispania maximè inuenitur,dicente Virgil.in 3.Geor. Aut impacatos à tergo horrebis Iberos.Quod Seruius interpretatur,abactores, & subdit: nam omnes ferè Hispani qui iidem sunt & Iberi, acerrimi abactores sunt. Apuleius 7. de asino aureo: Abactorē indubitatū cruentúmque percussorē criminātes. Ambro. in sermone de hostibus carnalibus non metuendis. Armenta diripiet istud damnum abactorem tolerando iam didicit. Sed quēadmodum diximus,à Iuriscōsultis potius abigei dicuntur, de quibus tit.est lib.xlvij. dig. In cuius prima lege Vlp. his verbis scribit:Abigei propriè ij habentur,qui pecora ex pascuis, vel armentis subtrahūt,& quodammodo deprædantur abigēdi studium quasi artem exercēt oues de gregibus,vel boues de armentis abducentes. Ceterū si quis oues aberrātes aut alias quadrupedes abduxerit,nōerit reus crimine abigeatus,sed potius furti.Est enim abigeatus ipsū abigei crimē,quod in Hispania grauius quàm alibi gentium debere puniri Hadrianus Cæsar pro cōsuli Beticæ rescripsit:Abigei,inquit,cùm durissimè non vbique sed vbicunque

freq

frequentius est id genus malefi cij.l.j.ff. de abig. Atqui diximus ex autoritate Virgilij & Seruij Hispanos maximè hoc crimine laborare. Neb.

Abamita est soror abaui. ff. de grad.l. Iurisconsul.§.auunculus.

Abauia est mater proaui vel proauiæ. ff.de grad.l. iuriscōsultus §.quarto gradu.

Abauunculus est frater abauiæ secundum Isidorum.

Abauus est pater proaui vel proauiæ.

Abbas ante benedictionem appellatur abbas: secus in episcopo. ita Feli.in c.eā te.de rescri. col. v.versi.iij.restringitur.&ibi quę sit differentia inter episcopum & abbatem, vide ibidem Felin.

Abbas habet dignitatem. cap. vt apostolicæ.de priuileg.in vj. & in clemen. & si principalis. de rescript.& ibidē Card.j. q. imò abbas omnibus prælatis post episcopum debet præferri. de quo per Felin.in d.cap.meminimus.de accus.

Abbatissa habet dignitatem. cap. indemnitatibus. de elec. in vj. in §.verum.& l. generali. C. de sacrosanc.eccle.Domi.de sancto gemi. in cap. indemnitatibus. Felin.in c. meminimus. de accu. versi. vlterius quæro.

Abbreuiatura dicitur instrumentum notarij non extēsum.Bart. l. chirographis. in princ. in ij. not.ff.de admini.tut.

Abdicatio quid sit. vide l.ij.§.&cū placuisset.ff.de orig.iur.in l.liber homo. de statu. homi. & l. penul.de offic.præsid.& l.abdicatio.C.de pat.po.

Abditas, id est absconsas.l. vnic. C. de thesau.lib.x.

Abduci, est à veritate separari. Item not.quod Abduxisse non solùm is dicitur qui per vim abduxit, sed etiam qui persuasit alicui vt ab alio discederet. l. item apud. §. abduxisse. de iniur.

Abeat sine h, id est recedat. ff. de in diem addic.l.j.

Abesse quandoque dicitur qui in iure non est, vt l.iiij.§.abesse.ff. de dam.infec. Quandoque qui à tribunali abest.l.non tantùm. §. senatuscons.de fideicom. liber. aliis quoque modis quis abesse intelligitur, vt infrà in verbo absens.

Abesse nō dicitur res quæ casualiter abest.Bart. in l.quæsitum. §. fin.ff.de leg.iij.

Abesse causa reipublicæ dicitur quis quādiu durat officium, & finito officio quādiu redire potuerit secundum qualitatem suæ personæ, scilicet à die recessus vsque ad reditum, si ob commodum suum non abfuit. Bart.in l.abesse.ff.qui. ex cau. maio.

Abhinc aliquando ponitur tēporaliter,

raliter, & respicit futurũ tempus, vt abhinc, id est ab hoc tẽpore in antea. C. de sacrosanc. eccle. l. placet.

Ab hoc, id est posthac. ff. de orig. iur. l. ij. §. & cum pluc.

Abhorrere aliquãdo ponitur pro differre. l. si tibi areæ. §. sed si puerum. de præscrip. verb.

Abigere est à se expellere, vel crimen abigeatus exercere.

Abigere partum est per abortionem eiicere. l. Cicero. de pœn.

Abigeus, vide Abactor.

Abiicere est spernere, vt in auth. quib. mo. natu. effic. legi. §. sit igitur.

Ab intestato, id est sine testamento. institu. de hered. quæ ab intest. de fe. in rubro & in nigro.

Abiudicare & adiudicare differunt. Nã abiudicare idem est quod remouere & abdicare, adiudicare autẽ idem est quod applicare: facit tex. & ibi not. in c. cùm venerabilis. in versi. quia verò. ibi, eidem episcopo adiudicauimus. de excep. & in ca. auditis. in ver. adiudicantes. de præscri. & c. cùm causa. in ver. adiudicare curauit. de re iud.

Adiudicatio propriè habet locum in his, quæ habẽt causam mixtam, id est in cõmunibus iudiciis. l. si quis fundum. §. officio. ff. communi diui. & l. sed & si res. in princ. ff. de publicia. Aliquando exponitur adiudicare, id est iudicare ad se spectare. vide Ioã. mo. Archi. & doct. in cap. Abbate sanè. in prin. & ibi Domi. de sancto Gemi. in versic. Nota quod procedit conclusio, cum seq. versi. de re iudic. lib. vj. Quandoque ponitur pro confirmare, vt in c. vt quis duas. in fi. de electio. lib. vj. & vide Alberi. de Rosa. in suo diction. in ver. adiudicatio.

Ablatiuus casus aliquando resoluitur in accusatiuum & prepositionem propter, vt mandato, id est propter. ff. mand. l. si mandato. § fi. & l. cotẽ ferro. §. eam rem. de pub. Aliquãdo in accusatiuum & præpositionem in, vt quiete, id est in quietem. C. de primice. l. j. lib. xij. Item ablatiui absoluti in contractibus non disponunt sed resoluuntur in conditionem patet, quia agi non potest, ita not. Bartolus & Baldus in l. prima. C. quando li. ab empt. discedere. facit l. euictis agris. ff. de vsur. l. euicta re. de euictio. l. acceptis. ad legem Falcidiam. Item in vltimus voluntatibus. l. à testatore. vbi Bartolus & alij ff. de conditio. & demonstrationibus. nisi verba referantur ed eum quem testator potest grauare, lege si deicommissa. §. cùm esset. vbi plenius Barto. ff. de legatis iij. & ibi latè per Iasonem. Item

adde

adde quòd aliquando ablatiui absoluti nihil important, vt est text.in l.ij.§. planè & si posthumis in versiculo sed si extraneum.iūncta glo in verbo filio præcedente.de vulg.&pupil.& l.adoptare.ff. de adoptionibus. Item adde, quòd ablatiui absoluti faciunt conditionem expressam: secundum Bartol. in l.j in vlti.col.ff.de conditio. & demonstratio.

Abmatertera est soror abauiæ. Institutio. de gradib. §. sexto gradu.

Abnepos est filius nepotis.

Abneptis est filia pronepotis, vel proneptis.

Abnoctare significat per totam noctem abesse.l.illud. de offic. præsid.

Abolitio est accusationis institutæ peremptio, vel absolutio, qua quis nomen alicuius accusauit, cum, omni inscriptione iam facta, in totum aboletur, remissa necessitate accusandi, & debet impetrari à principe, vel iudice ab illo, scilicet qui aliquam accusationem instituerat, & in ea se inscripserat, talis enim citra infamiam desistere non potest nisi absolutionem impetrauerit. Sed quando talis impetrat quòd desistat, & quòd illud quod per accusationem inchoatum erat, deleatur, ritè fit. Est autē duplex abolitio, scilicet generalis & specialis. De generali habetur C. de abolit. genera.l.vlt.& ff.ad Turp.& de abol.l.abolitio. Et per hanc eximitur reus quòd non incidit in Turpilianum si non deserat accusatū.ff.de abol.cri.l. si interueniente. Et si infra triginta dies post abolitionē generalē causa proposita non potest probari, ad eam redire non potest. C.de abolitio.generali.l.prima.

Abominatio appellatur seruitus idolorum, secundum Hieron. in homilia. Largius tamen sumitur in communi vsu loquendi, pro qualibet re turpi & abominabili. Vnde dicitur abominatione populi.extra de cleri. ægro.c. tua nos. Vel abominatio est Deo eleemosyna facta de rapina, simonia vel vsura. j. q.j.non est putāda. xiiij. quæst. v.scriptum est.

Abominationem etiā rectè appellabimus quam dicimus excōmunicationē, & eum abominatum qui est excommunicatus. Sic enim plerunque eum appellat Alciatus noster.

Abortiuus est puer vel alter fœtus ante præfinitum tempus natus, & ideò sic dicitur quod nō oriatur sed aboriatur, & excidatur secundum Isidorum libro decimo Etymol.

Abpatruus est frater abaui, vt institut. de grad. cog. §. sexto gradu.

Ab

Ab re, id est sine causa, vt habetur in l. si quis seruo alieno.C. de fur.& l. consentaneũ. C. quomodo & quando iud.

Abrogare legi idem est quod tollere siue antiquare, quia à magistratu qui eam potestatem habet, populo interrogato, an velit iubeátque eam legem tolli, illo annuente, antiquatur tollitúrque, quemadmodum eodem populo interrogato fuerat promulgata: vnde & lex plerunque dicitur rogatio. Cice. lib.2.de legibus: Eas, inquit, tu leges rogabis, quæ nũquam abrogentur. Liuius lib. 22. Plebiscitum primus ego antiquo abrogóque. Est itaque abrogare legem idẽ propè quod derogare. Iurisconsultus tamẽ de verborum significatione.l. derogatur inter vtrunque verbum nonnihil distare facit: Derogatur, inquit, legi cùm pars detrahitur: abrogatur, quum prorsus tollitur. Adde tu quod abrogatur legi quum prioris legis infirmandæ causa promulgatur altera. Sermonis Latini ignari vulgari voce decepti, pro eo quod esse debet abrogare siue derogare legẽ ipsi reuocare dicunt, quum sit reuocare, vt autor est Varro de lingua Latina, rursus in cor vocare, hoc est renouare. Iuuenalis de Domitiano, qui legem Iuliã iam obliteratã dormiẽtémque excitauerat, sic inquit: Qui tũc leges reuocarat amaras Omnibus, atque ipsi Veneri Martíque timendas. Virg. primo Aenei. Reuocato à sanguine Teucri, idest, renouato, quippe qui iam propemodum extinctus erat. Nebr.

Abrogare est destruere vel delere in totum: vnde dicitur lex abrogata quando in toto est sublata vel destructa. Sed derogatur ei quando in parte tollitur vel ei detrahitur. ff. de verborum significatio. l. derogatur. Abrogare interdũ est addere aliquid. Septẽ autẽ de causis aliquid abrogatur, vt not. distinc.iij.c.vlt.§.hæc & si legib.

Adruptum, id est turpiter acquisitum vel aliter, vt ff.quar. rerum actio non da.l.j.§.si manu misero.

Abscissè, id est fixè & determinatè.l.semper.§.demonstratur.de iur.immu.

Absens quis dicitur in iure multis modis, vt tradit Ias.in §. rursus.in prin.insti.de actio.& post eum Alcia.in l. mulieris.§. vlt. & in l.absentem.de verb. significatio.de quo vide etiam proxime in verbo absentia.

Absentia est quintuplex, & quando quis obtentu absentiæ in integrum restituatur: vide glo. l. fin. ff. de in integ. restitu.& Ias. in præalle. §. rursus. Absens autem proprie dicitur qui

est

est extra prouinciam, vt C.de bo.au.iudic.poss.l.fi.§.vlti. Tamen quãdoq; accipitur pro eo qui præsens nõ est eo loco vbi petitur. ff.de verb. sig.l.absentẽ. Vnde absens multis capitur modis. Primò ille dicitur absens, qui alium audire & intelligere nõ potest: sic capitur ibi cùm dicitur, stipulatio nõ potest fieri inter absentes. Institu. de inutil.stipu.§.item verborũ. Secũdò absens dicitur, qui nõ est in eadem prouincia, vt C. de long.tempo.præscript.l.fin. Tertiò absens dicitur, vt hic, cũ dicitur, testiũ productio nõ potest fieri parte absente, si velit adesse. Et sic dicitur absens, qui nõ videt producere vel iurare testes. l.si aliquando. C.de testi. Quartò absens est qui nõ est in domo, seu respectu cuius nuntiandum est nouum opus. ff.de no.ope.nunc.l.de pupillo. §.si quis. Quintò dicitur ille absens, qui faciliter nõ potest inueniri, vt quia sicut præsente principali, fideiussor non potest conueniri: ita absente potest conueniri. C. de fideiuss. & man.auth.præsente. Sic etiam accipitur in l.pręsens.ff.de procur.vbi dicitur. Præsens est qui in hortis est, id est qui faciliter potest inueniri. Sextò absens dicitur qui ad lucrandas distributiones materiales præsentiarum abest.s.qui non est in choro hora determinata, & ita licet sit in ecclesia, tamen extra chorum, in certis horis, dicitur absens.

Absentem esse, aliud est, quàm haberi pro absente. Bar.in l.si maritus.§.j.ff.de adult. & quæ absentia prosit, not.Barto.ibid. & quæ absentia iuuet absentem aduersus gesta cõtra eum. Bar. in l.quia absente. C.de procur.

Absoluere, id est reconciliare. xj. quæstio.iij. cap. ad mensam.§. penultimo.

Absolui impropriè dicitur creditor, cùm sibi soluitur. l.in contraria.ff.de vsur.

Absoluo, id est, absolutum esse ostendo.xxiiij. q.j. audiuimus. de iureiur.c.ij.& gl.in c. ex diligenti.de simon. quæ exponit absoluimus, id est, absolutum ostendimus.

Absoluta dicuntur lecta & à partibus approbata, vel absoluta subscripta, sic exponitur, instit. de contrah.emp.§.j. & pro hoc C.de fid.instr.l.contractus.

Absolutè exponitur, id est, ex toto, extrà de regul. c. beneficiũ. lib.vj.vel absolutè, id est, præcisè.extrà, de hære.cap.contra Christianos.libr.vj. & in auth. vt fratrum filij.§.j. Aliquando exponitur absolutè, id est, liberè, vt in auth. de mand. prin.§. sed neque.

Absolutio differt à reuocatione, nam absolutio fit à sententia excommunicationis, suspensionis, vel interdicti, iuxta

formam Ecclesię cum baculo dicendo Psal. Miserere, & De profundis, & fit cum solennitate. Sed reuocatio est sententia verbalis sine solennitate. Etiam absolutio fit si excommunicatio tenuit, & si non tenuit, fit reuocatio. Item absolutio reddit quod excommunicatio abstulit præterquam fructus quos excommunicatus iustè perdidit, quia per absolutionem tales non recuperat, vt in auth. vt cum de app. cog. §. generalem. versic. si verò post hac. Et absolutio ex falsa causa super voto impetrata non tenet, sed est nulla, vt not. c. quod super his. de fid. instr. Et licet excommunicatio sit late ex falsa causa semper tamen timenda est. xj. q. iij. cap. j. & de offic. or. ex parte. in gl. Et an pecunia possit peti vel dari pro absolutione; vide de simo. ad aures. & c. dilectus. & j. quæst. j. nullus episcopus.

Absque est priuatiuum: vt in l. minus. C. de acquir. poss. & quandoque ponitur exclusiuè, & quãdoque inclusiuè not. Arch. de procur. qui generaliter. lib. vj. Adde quòd ista dictio negat & maximè in positionibus & articulis. Bart. in l. inter stipulantem. ff. de verb. oblig.

Abstinere hereditate est idem quod repudiare hereditatem, hoc tamē differunt, quòd abstinere pertinet ad suos heredes, repudiare autem ad extraneos. §. extraneis. vbi glos. Inst. de hered. qual. & diff.

De A ante C.

Ac, aliquando ponitur pro id est, vt C. de sacrosan. eccl. l. decernimus. in princ. Aliquando ponitur copulatiuè. C. de summa Trini. l. nullus. in fi. Aliquando similitudinariè, in clementi. j. de iudi. institut. quibus non est per. § ex hoc. in fine. & ff. de acquiren. re. domi. l. qua ratione. §. literæ. Aliquando adiicitur & tamen pro nihilo ponitur, instituta. de tute. §. tutores autē. ibi, vim ac potestatem, id est violentam potestatem.

Acapna ligna dicuntur quæ sunt in furno, aut ad solem exiccata, ita vt cùm focis admoueantur, non fumigent, dicta ab a, particula priuatiua, & capnos, quod interpretatur fumus, particula priuatiua, & capnos, quod interpretatur fumus, qua si sine fumo. Apud Martialem in distichis, lemma est ligna acapna, & Straboni lib. 9. mellis quoddam genus acapnistō appellatur: quod ita purgatum sit, vt non sapiat fumum. Vlpia. lib. xxxij. dig qui est de legatis tertius. l. ligni. §. vlt. Sed & Titiones, inquit Iurisconsultus, & alia ligna cocta ne fumum faciant: acapna volens significare. Ant. Nebr.

Accep

Acceptare est frequenter accipere, vel per acceptilationem liberare. ff. de pact. l. tale. §. post diuisionem.

Acceptilatio est liberatio per mutuã interrogationẽ qua vtriusque contingit ab eodem nexu absolutio, id est, dissolutio. ff. eo. tit. l. j. Vnde acceptũ fero accepitũtuli acceptilatũ verbum compositum, à quo venit acceptilatio, id est, imaginaria solutio, quæ simulat debitorẽ suum sibi soluisse quod nõ soluit, ídque facit animo remittendi, quia illa verba dicendo, quicquid tibi per stipulationẽ ꝓmisi, vel ex stipulatu debui, habes ne acceptum? & tu respondeas, habeo acceptúmque fero, quasi dicas, perinde habeo ac si accepissem à te per veram solutionem. Et sic sicut vera solutione liberatus esses, ita hac acceptilatione liberaris, vt C. eo. tit. l. j. in gl. ij. Item acceptilatio differt ab apocha. l. si acceptolatũ. eo. ti. de accep.

Accepto ferri. i. approbari. C. de susc. & arca. l. securitates. lib. x.

Accersitus est collectus vocatus vel circa se situs. lxiij. dist. quia igitur. xiij. q. ij. q̃ præposterum.

Accessio dicitur aliquid adiacẽs alteri, vel omne id quod est accessorium & necessarium principali vt capistrum equo, vel vestis seruo, vt ff. depo. l. j. §. quæ depositis. Si enim seruũ emeris, vestẽ in qua traditur acquiris: et si de ea mentio non sit facta.

Accessorium idem est quod accessio & sequitur naturam sui principalis. instit. de re. diui. §. si tamẽ alienam. ff. si quis caut. l. si eum. §. qui iniuriarum. & in regula accessorium. de re. iur. lib. vj. Et quando accessorium venit officio iudicis mercenario, tũc sublato principali tollitur & accessorium. C. depo. l. iiij. Secus quando accessorium venit officio iudicis nobili. ff. de condi. ind. l. fina. §. Lucius. in gl. aliàs regulariter non tenet accessorium vbi nõ tenet principale. l. cùm principalis. de regu. iuris nisi diuersam habeant rationem vt ibi tradit Deci. de qua regula latissimè Din. in d. c. accessorium. vbi videndum.

Accidere interdũ significat mori. l. in vulgari. §. fi. de ver. sign.

Accipere aliquando capitur pro recipere vt in authen. de depo. & denun. circa princip.

Aliquando accipere exponitur id est retinere, ibi, Noli timere accipere Mariam cõiugem tuã. xxvij. quæstio. ij. priusquam. Accipere vel recipere dicit̃ quis verè vel interpretatiuè: vt not. in gl. l. postulãte. in fi. ff. ad Trebel.

Accipere non inducit dominij translationem de necessitate. Bat. in l. naturalis. §. & si quidẽ. ff. de præscrip. verb.

Accipere & capere differunt. Nã

qui capit rem suam facit, sed qui accipit non facit suam. Et qualiter intelligatur hoc verbum accipit, vide de acquirendo rerum dominio.l.in laqueũ. in gloss.j.& ij.& ff.de fur.l.qui vas.in gloss.ij.Aliquando accipere ponitur pro intelligere & cognoscere. §. cunq; in procœ. Insti.

Accipere iudicium pro litem cõtestari.l.is qui.de rei vendicatione.

Accipiat positum in substitutione est verbum directum. Bar. in l.Centurio.ff.de vulga. & pupil.substi.

Accola est qui colit terram non propriam, vnde: Accola nõ propriam, propriam colit incola terrã. Et dicitur ab ad, & colo, quasi qui adueniẽs colit terrã.

Accõmodare apud Iusti. §. pe.in procœ.institut.est tribuere.Gordianus in l.si qua C fam.herci. posuit pro impartire atque interponere.

Accomodè, id est multum cõmodè de elect. vbi periculũ.li.vj.

Accrescat, hoc verbum inducit fideicommissum, Bar.l.codicillis.de vsufru. leg. per illũ text.

Accumbere pro iacere.l.hæc verba. §. subdisiunctiuorum. de verb.sig.

Accuratè, id est diligenter, studiose, curialiter, vel compositè.

Accusator est ille qui aliquẽ coram iudice accusat, & criminalem sibi mouet quæstionem.Et dicitur accusator: quasi causator quia ad causam vocat eúnque appellat, vt in ca.forus. de ver.sig.post medium.

Accusare iure mariti est in accusando, certa habere specialia, de quibus in l. iure mariti. & in l.quamuis.C.de adul.

Acephalus, id est, sine capite, aba, quod est sine, & cephas, caput. xciij.dist. nulla. in auth.de appella.§.gẽneralem.

Acetum non continetur appellatione vini.ff. de vi. & oleo leg. l.si quis vinum.Bartol. in l.j.de erogatio.mili. anno. lib.xij.C.

Accinacium vinũ est quod ex vuarum folliculis aqua addita diffunditur. Greci deuteronion, id est secundariũ: Latini, tũ loram, tum loren appellant. Varro in primo de re iustica: Acinorũ, inquit, folliculi in dolia cõiiciũtur, eóq; aqua additur, eáque vocatur lora, quod lota acina, ac pro vino datur operariis hyeme. Nonius quoq; Marcellus: Loram, inquit, dicebant in vindemia cùm expressissent mustum ex acinis, & folliculos in dolium coniecissent.l.linius lib.30. Quæ Græci deuteria appellãt, Cato & nos loreã. Scripsit autẽ id Cato in libr.de rustica, dicẽs: Lorea erit familiæ quod bibat. Vlp. lib.xxxiij. dig. tit. de vino & triti. lega. l. Si quis. Vinum, inquit, acinacium planè vino nõ cõtinebit. Accursius acinaticiũ pro acina

cio

cio legit: interpretatúrq; esse vinum ad vsum comparatum. Quid verò per tale vinum ipse intelligat, ego non video. Nam si vinum quod est ad vsum cõparatum, vinum est, quid ineptius dici potest, quàm appellatione vini vinum contineri? Atqui Iuriscõsultus aliud prospiciebat, quod poterat in dubitationem venire, an scilicet lora siue lorea, hoc est, vinum illud secundariũ quod ex vuarum acinis expresso musto atque addita aqua maceratis cõficitur, appellatione vini contineatur, quum præsertim maior pars aquæ sit in eo permixta. Ant. Nebr.

Acinaticum vinum appellatur vinum secundariũ, hoc est quod ex vuis expresso musto additáque aqua maceratis cõficitur. l. si q̃s vinũ, de vi. tri. & ol. lega.

Acolythi Græcè dicũtur ceroferarij vel accendentes Latinè: à deportandis cereis quando legendum est Euangelium aut sacrificiũ offerendũ: vt inquit tex. in c. cleros. ad fin. xxj. dist.

Aconitum, species veneni. l. eiusdem. §. alio. ad leg. Cor. de sica. l. iiij. § pen. ff. de peric. & commo. rei vend.

Aconitum, veneni genus quoddam est celebratissimum, dictum ab acone quod interpretatur cos, quoniam, vt inquit Ouidius ea herba ex cotibus colligitur: ait nanque libro septimo Metamorph. Quæ quia nascuntur dura viuacia caute, Agrestes aconita vocant. Idem libro primo: Lurida terribiles miscent aconita nouercæ. Iuuenalis: Sed nullis aconita bibuntur Fictilibus. A Græcis quoque pardalianches, sic dictum, quod pantheras enecat. Sed quod ferè ignoratur quæ sit ea herba aconitum vulgò pro quocunque veneno accipitur. Marcellus libr. xlviij. dig. tit. ad legem Corne. de sicariis & veneficis. l. eiusdem. Si quis inquit, temere cicutam & salamandram & aconitum, pityocampas & buprestin dederit, &c. Ant. Nebr.

Acor & mucor sunt vitia vini, & panis quando mucescit.

Acrimonia est propriè acerbitas, sed secundum legistas est pœna quæ infligitur sacrilegis, sicut incarceratio, vel exiliũ, vel relegatio. C. de sacrosanct. Ecclés. l. placet. quæ est canonizata. xvj. quæst. j cap. placet. sub §. nouarum. vbi etiam dicitur de hoc.

Acta dicuntur publicæ scripturæ negotiorum quæ in iudicio aguntur, ordinem eorum, modum & figuram continentes. Vel etiam sunt processus siue gesta curiæ. gloss. in l. acta. de re iudic. & cap. quoniam contra. de prob. Sunt autem acta triplicia. Nam quædam sunt acta iudicij ordinatiua, quæ

valent ad ordinationem iudicij: vt est libelli oblatio, litis contestatio Quædam valent ad veritatis indagationem & dicuntur indagatiua veritatis, vt depositio testium, editio instrumentorum, & confessio partium. Et quædam litis decisiua, quæ valent ad decisionem causæ. Item acta etiam quandoque dicimus locum in quo residet, iudex instructus de causa cognoscens vbi acta deteguntur, vt quilibet factum suum audiat seu videat, & suũ consequatur meritum, qui locus aliter etiã ius appellatur. de iusti.& iure.l.pe.§.fi. Porrò acta & gesta quemadmodum distent, ostendit Iurisc. in l.Labeo.de verb.sign.

Actio significat tripliciter. strictè latè & latissimè. Strictè significat ius procedẽdi quod oritur ex obligatione. Latè significat dũ significat iurisditionẽ iudicis. & ita nedũ significat personales, sed etiã reales actiones. Latissimè cùm etiã significat officium iudicis, & hoc modo querela inoffic.test. dicitur actio.ff. de leg.j.l. cum filius.in princ.facit l.actionis verbo.de verb. sign. & l. actionis verbo. ff.de actio. & obli. Et hoc verbum actio significat bene simul ius & factum, nec est inconueniens.

Actio ergo significat officium, id est ius persequẽdi licet officiũ sit facti, & ponatur differentia inter iurisdictionẽ & officium, Est enim actio ius persequẽdi in iudicio quod sibi debetur. instit.de actio. in princ. Et addũt quidã quod suũ est, vel alienum, ita vt illa definitio includat omnẽ actionem tã in rem quàm in personã, sed illa definitio præmissa solum comprehendit actionem personalem, illud autem quod tuum est, tibi non debetur. Si vero quod nõ tuum est & quicquid est in iudicio debet includi diuersimode quod petitur & concluditur in actione reali & personali, quia in personali peto mihi debitũ, in reali vero actione peto aliquid vt meũ. Quare hoc verbũ actio sumitur aliter & aliter vt præmissum est.

Et nota ꝙ hoc verbũ debet quandoq; large sumitur, vt cũ dicitur quicquid in iudicio tibi debetur.i.res quam petis vt rem tuam siue rei vẽdicatione actione cõmodati siue depositi secundũ Azonẽ in Sum.titu. de eden. circa principiũ. Olim dicebatur actio cõceptio verborũ formata à magistratibus. l.ij §.deinde ex his.ff. de orig. iur. Vnde dicebatur formula vulgaris. ff. de fur. l. si seruus in nauem. Hodie autẽ fit sine impetratione & cõceptione verborũ solenniũ. C. de formu. & impe.acti.subla. per totũ. Nec hodie est aliqua differentia inter

ter interdicta & actiones cum interdictũ nihil aliud sit quàm actio prætoria. Dicitur ergo actio ius ciuile vel prętoriũ quo debitũ in iudicio à te exigere possum, vel petererẽ mihi resti tui secundum Azonẽ & Goff. & facit de iud. c. dilecti actio. Est autem de iure ciuili. instit. de iur. nat. gen. & ci. §. ius autẽ. Et secundum canones actio di citur causa. c. forus. de ver sig. Et secundũ leges actio debet poni in causa, quia nemo sine actione experitur. ff. de neg. gest si pupilli. in fi. c. examinata. de iud. prohibentur tamen attentius nimis subtiles actionum intentiones, vt in c. dilecti. de iudic.

Adde quòd actionis verbum modo sumitur generaliter, modo specialiter: Generaliter quidẽ accipitur pro omni actione, siue sit in rem, siue in personam. Specialiter, pro actione personali tantum. l. pecuniæ verbũ. §. actionis. de verb. sig. Accipitur & multis aliis modis, quos annotauit gl. ij. Instit. de actio. in princ.

Actio ad exhibendum datur contra possessorem, vel aduersus eum qui dolo malo posſidet: vt rem exhibeat, id est, in publicum deducat: vt fiat aduersario copia vendicandi, secundum Azo. in sum. tit. ad exhib. in prin. Nam exhibere est rem in publicum deducere, & videndæ tangendæq; & apprehendendæ rei facultatem præbere & ostendere: vt aduersarius copiam habeat rem suam esse contendendi: vt cum quis dicit: hæc est res mea, quia tacta seu visa ab eo sibi sua videtur: vt ff. ad exhibendum. l. ij. cum ibi not. Et si erit instrumentum res ipsa exhibenda, debet fieri facultas legendi & etiam describendi. ff. quemadmodum testa. ape. l. j. & ij §. inspectio. Et sic exhibere dicitur propriè quasi extra secretũ habere, & secundum Placentinũ, quasi extra se habere.

Actio arborum furtim cæsarum habet cõdemnationem aduersum eum qui arbores furtim cædit, inscio & inuito domino. Et competit contra ipsum damnum dantem ad duplum damni dati, in quo casu etiam cõpetit huic actio legis Aquiliæ, ita tamen vt deducere posſit in condemnatione, quod actor consecutus est altera actione: vt ff. arborum furtim cæsarum. l. j. & appellatione arborum etiam vites continentur. ff. de arb. cæd l j. §. arboris. Item continetur hædera, quæ impropriè dicitur arbor ex interpretatione, & plerunque arboribus hæret. ff. arborum furtim cæsarum. l. vitem. & in gl. etiam. & arundo non male dicetur arbor. & idem de Salicto, quando iam radices im-

misit: vt eadem l. vitem. iuncta glossa.

Actio caluisiana est per quam renocantur ea quæ in fraudem creditorum, patroni libertus alienauit. ff. de iure patro. l. si libertus.

Actio commodati est triplex, scilicet, directa, vtilis & contraria. Directa competit ei qui rem aliquam commodauit contra commodatarium ad repetendum ipsam rem: vt ei res & eius accessiones restituantur facto & expleto vsu propter quem commodatum est. ff. commod. l. j. secundum Placen.

Actio commodati contraria ei competit, qui commodatum accepit, in eum qui commodauit ad impensas in re commodata factas: veluti si ægrum seruum curauit. Sed quod nomine cibariorum impendit, non repetit. ff. commod. l. in rebus. §. possunt. cum §. sequenti. Actio commodati vtilis secundum Placentinum competit vbi non est verè commodatum: sed interpretatiuè: vt si amicus ex confidentia rem amici ex propria auctoritate accepit. Et pone melius exemplum. per l. j §. fin. cum l. ij. & iij. in principio. ff. commodati.

Actio communi diuidundo inter eos datur, qui sine societate nec ex causa hereditaria aliquid commune habent: vt id diuidatur: secundum Placen. & Azonem. Item si ex contractu societatis res illa sit communis, habet locum hęc actio. ff. communi diuid. l. ij. Et de ista actione. no. ff. de iudiciis. l. in tribus.

Actio conducti competit ei, qui conduxit à locatore fundum, vel prædium vel domum, & competit ei ad hoc quòd liceat sibi inhabitare, vel in vsu habere rem conductam. etiam competit contra locatorem si aliquis expensas vtiles vel necessarias ibi fecerit.

Actio confessoria est quæ competit ei, qui dicit se habere ius, vel seruitutem per fundum vicini eundi vel agendi, vel altius ædes suas leuandi, vel quamcunque aliam seruitutem in re ipsius, etiam inuito eo. Hæc autem actio in rem dicitur, vel realis, quia rem tuam corporalem, scilicet, ius eundi per fundum petis, quamuis ipsa seruitus sit incorporalis: vt ff. si serui. vendic. l. ij. in princ. Et dicitur confessoria, quia verbis affirmatiuis constituitur, & eius contraria verbis negatiuis proponitur, quæ dicitur actio negatoria, secundum Placen. ff. si seruit. vendic. l. si quando. § cùm in domo. & ibi no. Vnde actio negatoria competit ei, qui dicit aliquem non habere ius, vel seruitutem

rem ad aliquid quod facere volebat alter, & ipsum per hanc actionem prohibet: vt quando dominus fundi intendat aduersus te solitum ire per fūdū suum dicens. Non est tibi ius ire per fundum meum, & hæc actio similiter in rem dicitur, quia dominus fundi vendicat libertatem dum ipsam intēdit verbis negatiuis, dicens quòd alter non habet ius eundi vel agendi per fundum suum, nec altiùs ædificandi ædes, ne luminibus suis noceat, & sic per hanc dominus fundi ad hoc agit vt fundus suus declaretur liber, & alter desistat & prohibeat ne eum decætero inquietet. ff. si ser. vēd. l. ij. & l. loci corpus. §. cōpetit. & instit. de actio. §. æque versic. contra. Et actio non competit de dominio, sed de iure prædiorum sicut & cōfessoria: vt in præalleg. l. ij. in prin. Et licet secundum Placē. dicatur ideò negatoria, quia verbis negatiuis intentatur, tamen contrarium not. in l. ij. & d. versic. contra. supra alleg. Nā quælibet earum, scilicet, actio confessoria & negatoria potest dari per verba affirmatiua, & etiam per negatiua. Non ergo sumunt differentiam per formam verborum, sed differunt ratione materiæ. Inde breuiter concludendo, siue per affirmationem, siue per negationē dentur, tamen in hoc differūt, quia confessoria datur ad tuendā sibi seruitutē debitam, & negatoria datur ad tuendam sibi libertatem suam. Et notant docto. exempla in quibus confessoria intentatur verbis negatiuis, & negatoria verbis affirmatiuis. in ca. cùm ecclesia sutrina. de causa poss. & propriet. vbi bona glos. de his. extrà de ind. in c. examinata. & in d. l. ij. ff. si seruit. vendic.

Actio criminalis dicitur ex qua pœna fisco est applicāda, licet pecuniaria sit. glo. & Bart. in l. iij. in principio. ff. de sepulch. viola.

Actio datiua, quæ, require infrà in versic. actionum xiij. species.

Actio depositi est duplex, scilicet directa & contraria. Actio depositi directa competit depositori ad repetendum depositum & accessiones eius, & competit in simplum, nisi fortè res sint ob incēdium, ruina, naufragio, tumultu, depositæ. Hoc enim casu qui depositum sic receperit, & inficietur, & de hoc conuincatur in duplo condemnabitur: hæc probantur ff. depositi. l. prima §. ait prætor. Sed actio depositi contraria competit ei penes quem res deposita est ad petendum impensas si quas circà rē depositam impenderit, & illas repetit: vel damnum datum per seruum depositum, secundum Placen.

De illa contraria actione habetur. ff. deposi. l. si apud. in prin. & l. actione.

Actio de apposito, vel suspenso quà iter est vulgo: cuius casus nocere poterit: datur aduersus eum qui in sub grunda vel pro tecto habet id appositum vel suspēsum quod nocere potuit: cuius condemnatio est decem solidorum. ff. de his qui deiec. vel effud. l. si verò. §. ait prætor.

Actio de constituta pecunia competit aduersus eum qui sine stipulatione constituit pro se vel pro alio soluere. C. de constitu. pecunia. l. ij. Nam constituere largè dici posset quilibet qui pro alio se obligat. sed C. de constitu. pecun. constituere ponitur pro eo tantum qui quod alius debet, se soluturum constituit: Nec distinguitur ex qua causa quis debeat: certa, vel incerta, vel ciuili vel honoraria: dum tamen efficaciter debitum potuerit peti & exigi, vel saltem solutum retineri: vt quia tantum naturale erat debitum.

Actio de dolo competit mihi quando damnum dolo malo à quouis est mihi datum, vel si quis aduersus me versetur dolosè consulendo, vel malitiosè negotia mea administrando, nec superest aliqua alia actio qua possim experiri. ff. de dolo. l. j. §. verba. sed non datur nisi duos aureos excedat. l. si oleū. §. fi. iuncta l. seq. ff. de dol. ma. Hæc autem non datur liberis contra parentes. Ratio, quia odiosa est, & in ea condemnatus, infamis efficitur. Nec datur libertis contra patronos, nec humili aduersus eum qui dignitate excellit, nec plebeio aduersus consularem receptæ auctoritatis, nec luxurioso vel prodigo, aduersus hominem vitę emendatioris. Datur tamē hæc actio in factum contra prædictos, vt fiat mentio bonæ fidei, & verbis sic temperandis in conceptione libelli in qua nulla est facienda mentio doli. hæc probantur ff. de dolo. l. si oleum. §. finali cum l. sequenti

Actio de dolo, & furto eorum qui sunt in ministerio cauponum, stabulariorum, vel nauem exercentium, datur aduersus caupones, stabularios, & nautas: qui quando officio malorum hominum vtuntur: in duplum tenentur: cùm dolus vel furtum commissum est in his rebus quas saluas fore recepere. ff. naut. cau. stab. l. j. & infrà actio in factum.

Actio de effusis, & eiectis datur aduersum eum ex cuius habitatione vel habitaculo aliquid effusum, vel eiectum est contra iter publicum: vnde damnum datum alicui transeunti restaurandum est in duplum: & si liber homo inde periisse dicat in quinquaginta aureos hæc

hęc actio datur. Si verò viuat, nocitúmq; ei esse dicet: datur ob eam rem quantum videtur iudici ex bono & æquo: compensatis impensis factis, & operibus quibus est cariturus inutiliter. ff. de his qui deiec. vel effud. l. j. in princi.

Actio de in rem verso datur aduersuS dominum, vel patrem: si seruus, vel filius pecuniam in rem patris vel domini impendit quam mutuo accepit. ff. de in rem verso. l. j. in princi.

Actio de pauperie competit aduersus eum cuius animal damnum dedit contra naturam sui generis. verbi gratia, si equus non ex loci angustia vel non instigatus calce percutiat: vel bos cornu petat ex naturali feritate. Secus tamē si instigatus vel ex loci angustia damnum dederit. In huiusmodi actionis condemnatione, venit damni dati resarctio: aut in solutione venit ex lege duodecim tab. noxæ deditio. dominus enim noxali iudicio sui nomine conuentus: seruum actori noxæ dedendo liberatur: insti. de noxa. actio. §. j. & si animalia noxæ dedantur, proficiunt reo ad liberationem. insti. si quad. paup. fec. dic. Et vtrum malit aut soluendo damnum sufferat: aut aliud pro noxa det animal hoc, si per eum stat. Et probantur hæc ff. si quadr. paup. fec. dica. l. j. in prin. & instit. eod. tit. §. j. Et noxia significat delictū sed delinquens vocatur noxa. insti. de noxa. in gl. super verbo noxia. Vnde versus.

Noxia delictum, delinquēs
noxa vocatur.

Et tamen sæpe vnum pro reliquo accipitur: vt ibidē dicitur.

Actio de peculio, vel peculio tenus competit ei, qui cum filio familias, vel seruo peculium habentibus contraxit. ff. quod cum eo. l. j. cum seq. Quæ post mortem filij, vel serui est annalis, necnon post emancipationem, manumissionem, vel alienationem. ff. quando actio de pe. est annalis. l. j. §. quandiu. vbi dicitur. Quandiu filius vel seruus in potestate est: de peculio actio perpetua est: post mortem autem eius: vel postquàm emancipatus, manumissus, alienarúsue fuerit: temporalis esse incipit. i. annalis: & competit hæc actio aduersus dominum vel patrem: vt not. ff. de pec. l. j. §. verba.

Actio de rationibus distrahendis datur pupillo ad impugnandū rationem à tutore redditam, qui fortè res aliquas pupilli abstulit, nec illas in libro rationum descripsit: Dicta ex eo quod rationis redditio per tutorem facta, distrahenda id est dilanianda & inscidenda veniat per eiusmodi actionem. l. j. de tut. & ratio. distrahen.

Actio

Actio de rebus ecclesiasticis venditis custodibus earum datur aduersus eos qui sacras res emerunt citra formam: nulla eis actione relicta contra sacrosanctas ecclesias de pretio quod dederunt repetẽdo. Hæc actio datur in factum cum res in aliam rem est mutata: vt cũ ex phiala factus est scyphus. Si verò in forma sua fit, rei vendicatio locum habet: si alienetur: quod ex lege datur.

Actio de superficie in rem, competit ei qui superficiem habet in alieno solo nomine conducti ad repetendũ superficiem si possederat. ff. de superfic. l. j. §. qui superficiem. in fine. & §. quod autem. versiculo & sane.

Actio de tigno iuncto datur ei cuius tignum ædificio alieno iunctum est ab eo qui existimabat suum tignum esse. Si verò sciens alienum is dolose fecerit id, tenetur de tigno immisso & furti actione ad exhibendum: non quòd tignum cogatur eximere: sed quòd intersit præstare. Et hæc probantur. ff. de tign. iniun. l. j. & ff. de rei vendicatione. l. in rem. §. j. cum ibi notatis.

Actio directa est quando aliquid directe petitur in ius: vt ex commodato vel deposito, & huiusmodi.

Actio vtilis est quæ datur non ex iure aliquo directo, sed vtiliter & ex æquitate competit: vt in publiciana & huiusmodi, secundum Placen. & Azo. De ista actione vtili habetur & notatur. ff. de negotiis gest. l. actio. & ff. si quadr. pauperiem fecis. dicatur. l. penult. Et nota, quòd actio directa & vtilis eiusdem sunt effectus: vt in l. actio præallegata. & nihil differunt, licet secundum quosdam differant: vt not. in l. ex legato. C. de legat. & plenè per Cynum in lege prima. C. de action. & obligatio. vnde directa datur secundum verba & mentem, vt interdictum vnde vi directum quod datur tantùm contra spoliantem vel mandantem seu ratam habentem spoliationẽ suo nomine factam, quia verba & intentio prætoris hoc volunt in hoc interdicto, sed idẽ interdictum vtile datur ex mente tantum, de æquitate quadam, non virtute verborũ. Datur etiam contra eum qui aliàs ex iusta causa rem possidet: non tamen prædictis tribus modis, sed fortè possessionem vacuam intrauit, vel rem in domo sua inuenit credens esse suam. de quo in c. cùm ad sedem. de restitut. spoliato. Et dicit Angel. quòd habens ius vtile & intentans directum, malè libellat, & quando in principio detecta fuit ineptitudo, succumbere debet.

Actio ædilitia competit multis modis

modis. Et primò, si res vendita sit redhibita propter vitium siue morbum: sed tamen à venditore restituitur pretium emptori cũ accessionibus & aliis quæ ædiles iubent: & hoc casu est perpetua. de hac habetur. ff. de ædili. edict. l. ædiles. in principio. §. primo & finali. & l. illud ij. responso. & l. redhibitoria eo. titulo. Secundò, competit, quando fit, vt si res vendita non placet, quòd reddatur: & tunc est temporalis vsq; ad lx. dies: vt ff. eod. tit. l. quòd si nolit. §. si quid ita venierit. Tertiò, competit si venditor non vult tradere seruum, vel mancipium, vel iumentum cũ ornamento cũ quo ostẽderat tempore venditionis pro ipso ornamento: vel vt fiat redhibitio rei principalis propter accessoria: & tunc competit etiam vsque ad lx. dies. ff. eod. tit. l. ædiles. in princ. & §. vendendi. Quartò verò competit quando eo loco qua iter est vulgo: habet quis canem, lupum, vrsum, aprum, verrem, pantheram, leonem, &c. vel animal aliud quod nocere posset: siue sit legatum siue solutum. ff. eo. tit. l. hi enim. §. deinde. & l. seq. Et si homo liber periit: solidi ducenti præstabuntur: sin aliter ei noceatur in id, quod æquum videbitur condemnabitur: vt l. qua vulgo. ff. eod. titul. sed plenius vide de his Guliel. in Specul. in tract. libel. de empt. & vend. §. nunc dicendum est.

Actio empti competit emptori ad rem petendam quam emerat: in qua venit commodum quod accessit. Et si quid in speciali pacto comprehensum sit, in hac actione attenditur: prout quisque sibi paciscitur. ff. de ac. emp. l. emptor. in prin. & insti. de emp. & vend. §. sed nostra. in fine. Huic contraria est actio venditi: quæ competit venditori ad petendum pretium & interesse & vsuras tempore moræ, prout inter partes conuentum seu contractum est, de ista habetur in l. Iulianus. §. ex vendito. eod. tit. & de empt. & vend. insti. in §. præalleg. sed nostra.

Actio æstimatoria, id est, actio præscriptis verbis sic cognominata est actio: qua æstimatio proponitur gratia dubitationis tollendæ, quando res æstimata vendenda datur. Dubitatum enim est an ex vendito sit actio: an ex locato: an ex conducto: an mãdati, vt si rem meam tibi do: & æstimo tibi eam decem: vt aut rem, aut decem reddas: si verò plus vendas tuum sit. vt not. ff. de æsti. actio. in rubro. & l. j. institut. de action. §. actionum autem.

Actio ex stipulatu nascitur cùm de re certa in genere: sed incerta

ta in specie fit stipulatio, vt institut. de verborum obligationibus. in principio. Nam si res esset simpliciter incerta: stipulatio non valeret. ff. eodem titulo. l. ita stipulatus. in principio. Et stipulatio est verborum conceptio, vt cùm dico spondes dare seruum: vel spondes te facturum domum? & tu respondes, spondeo: Pertinēt autem ad actionem in personam quæ oriuntunr ex contractus verborum. Et hæc colliguntur. ff. de actio. & oblig. l. j. § j. & l. actionum genera. §. in personam. & instutut. de oblig §. fin. & de actio. §. j. & versicu. namque. cum simil.

Actio ex testamento non solùm scripto heredi competit ad petendum hereditatē, sed etiam contra heredem scriptum à legatariis & fideicommissariis. C. communia de lega. & fideicommiss. l. j. Et sapit naturam actionis bonæfidei. l. in minorum. C. ex quib. caus. in integrum restit. non est necessaria. Tamen dicit Bart. quòd re vera est stricti iuris: cum non nu meretur inter actiones bonæfidei. in § actionum. Institu. de actio. vt not. in l. huiusmodi. §. ædes. ff. de leg. j.

Actio exercitoria secundū Azo. in Sum. C. eo. tit. datur contrahentibus cum magistro nauis propter nauigandi necessitatem cōtra exercitorem nauis: qui magistrum naui pręposuit: quem æquum fuit teneri vt tenetur qui institorem tabernæ, vel negotio præposuit. ff. de exercitoria actio. l. j. in princi. Hæc ergo actio nō datur contra magistrum nauis: sed contra eum qui magistrum naui pręposuit, scilicet in eam caussam, in quam præpositus est expresse vel tacite: vt in ea. l. j. §. non autem. & §. igitur præpositio. Est autem magister cui totius nauis anchora & cura mandata est. l. j. §. magistrum nauis. ff. eod. qui vulgari Lombardorum, & prouincialinm comitus dicitur: & in theutonico & in almanico styermam dicitur. Nec distinguitur an iste magister sit liber vel seruus maior vel minor. Imputatur enim ei, qui eum præposuit. l. j. præallegata. §. cuius autem cōditionis. Sed exercitor dicitur is ad quem obuentiones quotidianæ, aut reditus, quæstus & vtilitates nauis perueniunt & pertinent: vt ea. l. j. §. exercitorem: siue verus dominus nauis sit: siue à domino nauem conduxerit ad tempus vel in perpetuum: vt dicitur ibidem.

Actio familiæ ercifcundæ inter eos competit, qui communem habent hereditatem diuidendam. ff. familiæ ercifcundæ. l. j. & ij. Et dicitur actio familiæ ercifcundæ, id est, hereditatis

tatis vel substantiæ diuidendæ secundum Azo. in Sum. vt no.ff.eod.tit.in rubro. Nomen enim familiæ quandoque ponitur pro substantia & hereditate: vt ff.de verb. signif. l.pronuntiatio. §. j. Sed ercisco est verbum græcum, idem significans quod diuido: inde erciscundę, id est, diuidendæ: vt no. glos.ff.eo.tit.in rub. Tu cogita.

Actio Fabiana & Pauliana sic dictæ sunt ab auctoribus & earum inuentoribus: & habēt locum quando debitor in fraudē creditoris alienauit ea quæ obligata fuerunt creditori: vt reuocetur ipsa alienatio. Datur etiam actio Fabiana patrono ad reuocandum alienata per libertum vel per debitores in fraudem patroni vel creditoris. in qua veniunt fructus etiā post litem contesta. percepti: vt not. ff. si quid in fraudem patro.l.ij.& ibi per totum. Sed Pauliana datur propriè creditori ad reuocanda alienata in fraudem per debitorē, de qua ff.quæ in fraudem credit.l.j. §. final.& l.hac in factum. In qua etiam veniunt fructus: vt eod. titul. ait prætor. §. per hanc & §.præterea. quod intellige iuxta.l.fin. §. non solum.eod.tit. de quibus ambabus. ff. de vsu. l.videamus. ij. §. in fauiana.& instit.de actio.§.item si quis in fraudem.

Actio finium regundorum competit pro finibus ad distinguēdum vel ad iudicandum. ff.fin. reg.l.ij.§.iudici.& l. seq. & inter eos agitur qui agros confines habent vel prædia. instit. de actio.§.item finium regundorum.& habet locum in rusticis prædiis tantum. ff. eod. titul.l.ij.& non in vrbanis: quia vrbana prædia non sunt confinia: sed vicina quia parietibus distingui consueuere: sed confinia dicimus, quæ adeo sunt proxima vt nullus paries in medio interponatur. ff. eod. titul.l.sed & loci. §. hoc iudiciū. cum ibi not. Vrbana prædia dicuntur omnia prædia quæ habent ædificia: etiam si sint in villa, quia vrbanum prædium non facit locus sed materia habitandi causa facta. Vnde si in vrbe ædificium, causa non habitandi sed gratia reponendorum fructuū fiat, dicetur prædium rusticum. Sed & horti in ædificiis cōstituti nisi plurium sint in redditu, vinearij forte, vel etiam olitorij, continentur appellatione vrbanorum prædiorum. ff.de verb.signif. l vrbana. Rustica autem prædia vocantur agri non habentes ædificia. Et si inter te & me cōtra quem ago finium regundorum: via publica vel publicum iter interuenit, non habet locū hæc actio: quia cōfinium non intelligitur, secus si riuus priuatus interuenerit, quia finium

nium regundorum agi potest contra dominum riui. ff. eodem tit. l. sed & loci. §. fin. cum l. seq. & ibi not. Est autem hæc actio duplex, quia in ea vterq; est actor, & vterq; est reus, ex tra de probat. ex literis. ff. eod. tit. l. iudiciũ cõmuni diuidundo, & l. familiæ erciscũdæ. & l. inter coheredes. §. si familiæ ff. famil erc. Itẽ est mixta: quia est in rẽ & in personã. insti. de act. §. quædã actiones. & §. itẽ finiũt. Itẽ perpetua est, vt C. eo. l. vltim. & ff. eod. l. iudicium communi diuidun. & institut. de actio. §. quædam. quod tamen non sic intelligitur, vt si vicinus meus ampliores fines ei, cui vendiderat ostenderit, non possit ille qui emit, longo tempore præscribere: hoc enim falsum est, vt ff. pro empto. lege ij. §. sed & si fundus. & l. qui fundum. §. si fundum. Sed si oportet intelligi secundum Azonem, vt etiam post decem vel viginti annos locum habeat hæc actio pro finibus terminandis, quamuis de meis finibus aliquid præscripseris. Nam & si ab initio sine aliqua præscriptione hoc constaret esse tuum, agere possem vt commodius termini imponantur agris, vt ita rixarum perimatur occasio, &c. Si quæras quando incipiat currere præscriptio huic actioni, Respondetur ab eo tempore quo incepit posse hæc actio intentari. Et incipit posse intentari cùm fines cœperunt turbari & ex eo nascitur hæc actio secundum Azo. in sum. C. eod. tit.

Actio funeraria contra heredem bonorúmue possessorem datur. ff. de reli. & sumpt. fune. l. at si quis. §. fina. & datur ei qui funerauit non vt heres defunctum sed causa pietatis, vt d. l. at si quis. §. sed interdum. & §. si quis. cum ibi nota. Per hãc enim actionem veniunt reficiendę expensæ ibidem à funeratore factę.

Actio furti manifesti secundùm Azo. locum habet quando furem tenens visus vel deprehensus fuerit, siue in publico, siue in priuato, vel à domino, vel alio antequam perueniat ad locum quo perferre rem destinauit. Si talis deprehendatur vel cum re videatur, & ad eum deprehẽdendum occurristi ei, licet abiecto furto aufugerit, furti manifesti tenetur. l. si quis. j. §. sed Celsus. ff. de fur. nisi subripientis mutetur status, vt tu mihi subripuisti in seruitute, & manumissus in furto deprehenderis cum re furtiua, sed si tu pertuleris quo destinabas, teneris furti non manifesti. cum enim deprehenderis cum re furtiua prius, quàm eo loco pertuleris quo destinaueras illo die manere cum furto, tũc fur est manifestus.

nifestus. Hæc omnia dicuntur ff. de fur. l. iij. & seq. & datur actio furti manifesti in quadruplum. instit. de obl. quæ ex deli. §. pœna manifesti. & §. vlt.

Actio furti non manifesti competit quandocunque prædictis modis furtũ non manifestum probatur. ff. eo. tit. l. nec manifestum. & Insti. de obli. quæ ex deli. nas. §. nec manifestum. Et etiam si vidisti furtum fieri: te tamen abscõdisti cùm furtum faceret ne te occideret: non est manifestum. ff. eodem titu. l. si quis in seruitute. §. cæterùm. & datur hæc actio in duplum. institut. de oblig. quæ ex delic. nas. §. pœna manifesti.

Actio hypothecaria, vide insti. de actio. § item seruiana. Et hæc actio aduocat nudam possessionem. ff. de enic. l. si cum venditor. §. j

Actio in factum dicitur quatuor modis, vt not. glo. in §. fi. instit. de actio.

Actio in factum aduersus iudicẽ qui litem fecit suam: datur aduersus eum, qui per imperitiam malè iudicauit: & ideo videtur quasi ex maleficio teneri, & inquantũ de ea re æquum religioni iudicantis videbitur pœnam sustinebit: vt instit. de obligat. quæ ex quasi deli. nas. in prin. & ff. de var. & extraor. cog. l. fi. Si verò dolo malo iudicauit, verè est ex maleficio obligatus actione in factũ, vel actione de dolo ad omne interesse ei quẽ læsit, & infamis est. Item tenetur crimine falsi: quod pœnã deportationis vel vltimi supplicij continet: vt ff. ad legem Cornel. de fals. l. j. §. & qui iudicem. & §. vlti. & ff. de iudic. l. si filius. Item & tenetur crimine concussionis: vt ff. de concus. l. vlti. Itẽ ciuiliter potest cõueniri ex edicto de calumniatoribus in quadruplũ ab eo quẽ debebat dãnare per pecuniã, vt ff. de calũ. l. j. & iij. §. illud. secundum Azo. probantur hęc, C. de pœn. iud. qui male iud. l. ij. & ibi not. in gl fi. iuncta auth. nouo iure. ibidẽ posita. & l. si filiusfamilias. ff de iudi. Iudex autem ecclesiasticus male inductus per gratiam vel per sordes: ab executione officij per annum est suspensus ad æstimationẽ parti quã læsit, nihilominus condemnandus. Et si durante suspensione se diuinis ingesserit, irregularis est: nec cum eo nisi per sedem apostolicam poterit dispensari, vt c. cum æterni. de re iud. lib. vj.

Actio in factũ: de eo quod certo loco datur: vbi aliquid est promissum dari certo loco: si iudiciũ in illo loco cõstitui nõ possit: introducta enim est quædã actio arbitraria: vt possit etiã in alio loco agi. Prætor enim iniquũ esse arbitratur nõ posse cõueniri debitorẽ in alio loco, quàm in loco destinato so-

lutioni, & hęc actio arbitraria ex sui natura est stricti iuris, in qua habita cõsideratione aliarum actionũ stricti iuris quicquid esset omissum, deberet haberi omissum, tamen in illa venit etiã quicquid equũ & iustũ visum fuerit religioni iudicãtis: & propter hoc appellatur hęc actio arbitraria irregularis: quia cõtra naturã aliarum actionum stricti iuris est. glos. in rub. ff. de eo quod certo loc.

Actio in factum de dolo & furto eorum quorũ ministerio quis cauponam, aut nauem, vel stabulũ exercet: datur aduersus eos qui præsunt cauponæ, aut naui vel stabulo: qui quoniam officio malorũ hominum vtũtur: in duplo tenentur quod dolo aut furto eorum cõmissum est in his rebus quas saluas fore receperunt. ff. nau. cau. stab. l. j. in princ. & §. idem Pomponius. & l. & ita. §. idem. & §. ait prætor. iuncta l. fi. §. hac autem actiõe. & ff. fur. aduer. nau. cau. sta. l j. inst. de obli. quæ ex quasi deli. nas. §. item exercitor.

Actio in factum ex edicto prætoris de alienatione iudicij mutãdi causa facta, datur ei in cuius fraudem & illusionem facta est alienatio: & suis heredibus aduersus eum qui rẽ alienauit: quem ad interesse conuenit quanti interest actoris coram ordinario, vel delegato: de qua Goffre. in summa de alie. iudi. mutau. cau. fac. capitu. j. extra eodem titu. in gl. Cessat autem hæc actio secundum Hosti. in sum. extra eod. quando is qui alienauit: eandem rem recuperauit. ff. codẽ. ex hoc. § si quis. Idem si res nõ erat petitoris: vel si mortua est sine culpa, nisi si quid actoris intersit ratione quæstus, vel accessionum, vel expensarum. ff. eod. non solum. §. hæc actio. & de noxa. actio. electio. §. si is. Item si reus paratus sit subire vtile iudicium: quod est intelligendum quando eandem causam promittit se præstaturum: puta promittit se restituere sub maxima pœna, alias si diceret rem non restituam, quia nec habeo sed quanti intererit tua: vel quanti in litẽ iurauerit secus esset: nam & si hoc non offert, tenetur ad idem cum dolo desierit possidere: vt ff. de rei ven. sin autem, § j. & l. is qui dolo.

Actio in factum ex iuramento, per quam requiritur an actor iurauerit: secundum quosdam datur ei, qui cum peteret rem suam, delato sibi iureiurando ab aduersario, eam suam esse iurauit. Ab eo enim rem suam petit actione in factum, qui iurauit suam esse. ff. de iureiurã. l. nam & postea. § j & § fi. Si vero rem suam sibi traditam postea amisit: & ille qui detulit

lit iuramentum: eam nactus sit: aduersus eum publiciana competit actio. ff.de publicia. actio.l.eum qui.§.si petēti. vbi dicitur:Si petēti mihi rem.iuramentū detuleris: iurauerόq; rem meam esse: cōpetit mihi publiciana aduersus te duntaxat tamen quomodo hoc debeat intelligi: ibi notatur plenè. Solet autem iusiurandū referri ei qui detulit. C. de rebus cred.l.generaliter.§ omne igitur.vers.sed iuramento.

Actio in personam dicitur condictio, quando contendis aliquē dare, aut facere tibi oportere. Quando verò agis, vt restituatur tibi res tua,& speciale nomē accipit, vt in deposito dicitur simpliciter actio personalis, & non condictio. Hoc autem nomen condictio inde descendebat:quia olim iudicia erāt ordinaria: & certis verbis concepta,& quę oportuit condici,id est,simul dici, vt si quis caderet à syllaba, caderet à tota causa. Sed postea illæ solennitates in dissuetudinem abierunt, attamen nomen remāsit: vt adhuc personales actiones quæ solēnibus verbis interpretabantur,condictiones vocentur:& hæc colliguntur Insti.de actio.§.appellamus. cū ibi not. & ff.eod.ti.l.actionum genera. Et harum actionum genera quædam nascuntur ex contractu: quædam ex quasi contractu: quædam ex maleficio, & quasi maleficio. instit. de obli. §. sequens. & de actionibus. §. omnium. Require de omnibus his, in verbo actiones ex contractu.

Actio in rem, dicitur vendicatio rei, scilicet quando dicis rem de qua agitur tuam esse:& aduersarius dicit, vel ostendit ipsam rem esse suam. ff. de actionib. & obligation. l.actionum genera. & institùt.eodem titu. §. appellamus. Et harum actionum alia est directa in rem actio, vt rei vendi. actio confessoria & negatoria. Alia est actio in rem vtilis, quæ sunt actiones de dominio non directæ, sed vtiles, quæ ex æquitate dantur, & quandoque non dominis, vt sunt publicianæ quæ ex diuersis causis competunt.Et actio per quam quęritur an actor iurauit: & actio in rem de superficie: & actio Fabiana & Pauliana, & Caluisiana:& actio in rem quæ competit inter dominum tabulæ & pictorem. Sunt & aliæ in rem actiones, in quibus non de dominio, sed de pignore agitur, sicut seruiana & quasi seruiana: de quibus vide te loco suo. Et nota, quòd actio personalis non sequitur fundum. ff.de contrahend. empt. & vendit.l.Titius.§.Lucius Titius.ff.ad Trebellia.l.j. §.si heres. ff.de iud. l.si fideicommiss.

§. tractatum. & ff. de alie. iudi. mut. cau. fac. l. iij. §. opus. in glos. per Dynum in l. fina. ff. de no. oper. nunt. Item actio personalis est ita affixa ossibus creditoris, quòd in alium trãsferri non potest nisi fictione iuris. ff. de peculio. l. quis ergo.

Actio iniuriarum competit ei qui iniuriam passus est: vt not. inst. de iniu. in rubrica, contra eum qui intulit iniuriam, vel inferri procurauit. Instit. eod. titu. §. non solum, & pulsauit vel verberauit, vel famosum carmen ad alterius contumeliam scripsit, vel quoquo modo iniuria aliquem affecit. Institut. eodem tit. §. iniuria. In qua iudex condemnabit quãti actor iurauerit se nolle illam iniuriam sustinuisse: præmissa tamen iudicis taxatione. Institu. eodem titul. §. pœna. ff. eod. tit. l. constitutionibus. Quidam enim dicunt, quòd iurare debet potius velle de suo perdidisse tantum, vel tãtum, quàm talem iniuriam sustinuisse. Et hoc videtur probare Hostien. in Sum. titu. de iniur. & damn. dato. & Specul. eodem tit. Alij dicunt, quòd sufficiat eum iurare sic, quòd nollet lucrari tãtum vel tantum pro eo quod talem iniuriam sustineret vel sustinuisset. Primum tamen videtur verius. Et actio iniuriarum ex pacto non nascitur, sed ex contumelia. l. sed si vnius. §. si pactum. ff. eo. tit. & dissimulatione aboletur. l. Nam si quis iniuriam reliquerit, hoc est si statim passus ad animum non reuocauerit: postea ex pœnitentia remissam iniuriam non poterit recolere. l. non solum. §. j. ff. de iniur. & neque in heredem, neq; heredibus datur. l. iniuriarum actio. ff. eod. tit.

Actio inofficiosi testamenti, inofficiosæ dotis vel donationis, vide infrà in ver. Querela.

Actio institoria secundum Azon. datur contra illum qui præposuit aliquem stationi vel negotiationi gerendæ contrahentibus cum præposito in eam causam in quam præpositus est expressim vel tacitè. ff. de instit. act. l. j. & ij. & l. quicunque. §. non tamen. cum ibi not. & dicitur institoria ab institore præposito, quanuis exercitoria nominetur à præponente. institu. quod cum eo. §. exercitoria. & §. seq. Nam institor dictus est ex eo quòd negotio gerendo instet, nec refert an tabernis sit prępositus, vel cuique alteri negotiationi: vt d. l. quicunq;. & l. institor.

Actio legis, vel legis actio, quid esset apud antiquos, exponit eleganter Alciat. in l. pecuniæ verbum. §. actionis. de ver. sig. & Bud. l. iiij. de adopt.

Actio legis Aquiliæ duo continet capita vel tria, licet vnum

non

non sit in vsu. vt ff. eod.tit.l.si seruus seruum.§. huius legis. & institut. eodem titulo. Primum caput est de seruis occisis vel quadrupedibus quæ numero pecudum continentur, vt in l.lege Aquilia.ff. eodem titulo.vbi dicitur de animalibus quæ gregatim habentur& pascuntur: sicut oues, capræ,& equi, muli & boues,& asini.& secundum Labeonē sues:sed non canes. Et longe minus bestiæ, vrsi, feræ, & leones, &c. sed elephantes & cameli quasi mixti sunt. Et ideo primo capite eos contineri oportet: quo casu tanti sit condemnatio quamti plurimi ipsa res valuit anno præterito: vt in dicta l. lege Aquilia.ff.eod.tit.& instit.eod.tit. in princip. Secundum caput in dissuetudinem obiit.Sed tertium caput hui' legis est de eis vulneratis feris bestiis occisis: cæterísque rebus ruptis vt veste, vase, & similibus. Quo casu quis condemnatur qui damnum dedit: quanti res fuit triginta diebus retro: rei pretium & valorem æstimando: vt dicta l. si seruus seruum.§ iij. autem capite. & instit eodem.§. capite tertio. cum §.sequen.Et in hac actione si quis damnum se dedisse inficiatur:id est negat,condemnatur in duplum.ff eod.l.ij. §.j.dicitur autem lex Aquilia ab Aquilio plebis tribuno.

Actio mandati directa competit mandatori & eius heredi. ff. eodem titul.l.si vero.§. fina.& l.si mandato Titij j. responso. &§.j.& econtra mandatarium vel procuratorem post mandatum susceptum.ff.eodem.l. si vero non remunerandi. §.j. Et inquantum interest id factum esse quod mandaui: puta mandaui vt fundum emeres:si mea intererat emi: teneberis post mandatum susceptum: tamen si eundem fundum ego ipse emo vel alius mihi:neque interest aliud: cessabit hæc actio secundum Azonem.ff.eodem titulo.l. si procuratorem. § mandati actio.

Actio mandati contraria competit mandatario. ff. eodem tit. l.si verò non remunerandi.§. contrario: vel procuratori ad expensas aduersus mandatorem quatenus fines non est egressus.Si verò aliquid erogauerit vtiliter in eo non habet mandati iudicium: sed tantum negotiorum gestorum secundum Mar.licet Ioã. & Accursi. contra prout legi. & not. instit. eodem titu.§.is qui.& ff. eodem.l. si pro re. cum l. sequenti. in princip. & C. de negotiis gestis.l. finali. in glossa vltima.Si verò mandauerim tibi vt mihi fundum emeres: etiam si nondum pretium solueris: ages mecum mandati: vt suscipiam obliga-

tionem qua teneris venditori. Nam & ego agere possum vt cedas mihi actionem empti. ff. eodem titulo. si mandato meo. primo responso. Competit ergo breuiter actio mādati directa contra illum qui mandatum suscepit adimplendum cum primus cogi non posset quin susciperet mandatum: inquantum interfuit mandatoris factum fuisse quod mandatur. Et rursus ipsi mandatario, qui mandatum suscepit, competit actio mādati contraria ad impensas si quas fecit ratione mandati suscepti, si fines mandati non excessit. Sed si mandati fines excessisset in expensis factis, non repetet ipsas per huiusmodi actionem.

Actio natiua quæ, vide Actionū xiij. species infrà.

Actio negatoria. Require suprà actio confessoria.

Actio negotiorum gestorum duplex est: scilicet, directa, & contraria: Vnde negotiorum gestorum directa est qua agit dominus rei gestæ contra eum, qui negotia eius gessit, vt administrationis rationem reddat, vtputa, si ego fui absens, & negotia mea cœperunt esse deserta, & malè se habebant, tu hoc videns absque mandato à me recepto mei contemplatione ex amicitia quam in me habes, gerebas negotia mea: mihi datur actio negotiorum gestorum directa, ad hoc vt reddas mihi rationem administrationis, vt ff. de neg. gest. l. ij. & Institut. de obli. quæ ex quasi contrac. nascun. §. j. & §. sicut.

Actio negatiorum gestorum contraria conpetit illi qui siue mandato se inmiscuit alienis negotiis gerendis aduersus dominum negotiorum gestorum ad repetendum expensas negotiorū gestione factas. Et veniuat omnia quæ expendit de suo necessario, vel vtiliter, non tamen voluptuosè: & hæc colliguntur ff. eod. tit. l. ij. cum ibi not.

Actio noxalis secundum Azonē dicitur actio quæ nascitur vel oritur ex delictis seruorum. ff. eodem titul. l, j. & Institut. eod. tit. in princip. Dicitur noxalis à noxia: quod significat ipsum delictum: vel à noxa, quod dicitur ipse delinquens. Versus.

Noxia delictum: delinquēs noxa vocatur.

Actio Pauliana, vide suprà Actio Fabiana.

Actio personalis require infrà in ver. Actionum quædam.

Actio pignoratitia directa competit, debitori contra creditorem. Institu. quibus modis re contrahi. oblig. §. fina. vel contra eius tutorem, vel curatorem, si pignora acceperunt. ff. eodem titu. l. solutum. §. fina. & habet locum soluto debito, vel

vel aliter satisfacto, quemadmodum voluit creditor, licet non sit solutum: vt si pignora alia data sunt creditori, vt à primis recedat, vel fideiussores siue res aliæ, vel pretium: vel etiam nuda conuentio sine pretio vel pacto. Quoties enim vult creditor recedere à pignore, videtur satisfactum, si vt ipse velit, vel voluit cautum est: licet in hoc deceptus sit sui facilitate, secundũ Azonem. vt ff. eodem titu. l. si rem. §. omnis. & l. si necessarias. §. si vnus.

Actio pignoratitia contraria datur creditori cõtra debitorem & datur ad multa. Si enim decipiatur à debitore, vel ipsa re, vel eius proposito: quia obligauit ei rem alienam vel alij pignoratam: tenebitur ei debitor pignoratitia contraria. ff. eod. tit. l. tutor. §. contrariam. iuncta l. si quis in pignore. §. si. & si debitor malitiosè versatus sit, obligando æs vel stannum pro auro vel argento. ff. eod. tit. l. j. §. si quis. & in §. præalleg. l. si quis in pignore. ij. respon. vel si obligauit seruum per quem damnum datum est: puta furtum vel aliud huiusmodi, & hoc si sciuit tenetur in solidum, id est, in totum, secus si ignorauit: quia tunc liberabitur noxæ deditione: scilicet, dando seruum pro noxa. In his competit hęc actio, secundum Azonem & alios. Hęc probantur ff. eo. tit. l. si seruus pignori. Item secundum Azonem agit creditor actione pignoratitia: si seruos pignoratos artificiis instruxit: si cœperant imbui antequam sibi pignorarentur: vel debitoris voluntate creditor eos instruxit. Sed si nihil horum intercessit, siquidem artificiis necessariis eos instruxit: secundum Azonem erit actio contraria. ff. eodem tit. l. si seruus.

Actio pignoratitia vtilis, secundum Placen. datur ei qui impignorauit rem alienã sine consensu domini: & postea dominus pignoris factus est. ff. eod. titu. ff. rem alienam. & ff. de pignor. l. j. §. j. & l. si Titio. cũ seq. & tã directa quàm vtilis dantur principali & suis heredibus, & contra heredes creditoris: vt potest probari insti. de perpet. & tempo. act. §. non autem omnes. & ff. de act. & obli. l. j. §. creditor. & insti. quib. mo. re. contrah. oblig. § fin.

Actio popularis est quæ ius suum populo tuetur, & cõpetit vnicuique de populo. De actionibus popularibus vide glos. rub. ff. eod. tit.

Actio præscriptis verbis ex contractibus innominatis descendit: vbi scilicet, ciuilis causa subest sufficiens ad actionem introducendam: & cùm negotium non cadit in certum &

ſpeciale nomen contractus, nec cauſa huiuſmodi actionis exprimitur: ſed hæ actiones exprimuntur ſic: do vt des, facio vt facias, do vt facias, facio vt des. Ex quibus naſcitur actio præſcriptis verbis nominata: aliàs ciuilis, quando mihi aliquid adeſt, vel abeſt, vel abfuturum eſt: nec tibi adeſt: nec abfuturum eſt: aut mihi non abeſt: nec tibi adeſt: aut ſi nec tibi adſit, nec mihi abſit, & ceſſes implere quod conuenit inter nos: ego autem ſi feci, in ſubſidium intentatur actio de dolo. Nam vbi vnus ceſſat implere quod in ſe eſt, quod promiſit alteroimplere: locum habet hæc actio.

Actio præſcriptis verbis, quibus caſibus competat, vide pulchram gloſſ. in rubr. ff. eod. tit. & in §. actionũ autem. in verſi. ex permutatione. inſtit. de act.

Actio pro ſocio, quæ ex vtraque parte directa eſt, competit pro vſufructu quem ſolus alter ſociorum percepit, vel ſi dolum commiſit in rebus communibus. Nam locum habet, quando duo ineunt contractum ſocietatis. Et ſi aliquis ſociorum malè, & doloſè verſetur, tunc alteri contra eum datur hæc actio. Naſcitur autem hæc actio demum, ſocietate finita, quæ finitur pluribus modis, prout loquitur Azo in Summa eodem titulo.

Actio protutelæ directa competit ei, cuius negotia geſſit quiſpiam quaſi tutor, qui tamen tutor non erat. Contraria datur illi qui exiſtimans ſe tutorem alicuius, tanquam tutor eius negotia geſſit, ad repetẽdum ſi quid neceſſario vel vtiliter in rem pupilli expenderit. l. j. & toto tit. ff. de eo qui pro tut.

Actio publiciana ex æquitate datur ei qui rem bona fide emit à non domino: & rem ſibi traditam bona fide cepit: credens vendentem tempore venditionis & traditionis dominum eſſe: & ſufficit emptori habuiſſe bonam fidem, licet venditor malam fidem habuerit: & callido conſilio vendiderit, vt ff. eod. l. eum qui. §. prætor ait. Si ergo talis emptor ante completam vſucapionẽ à poſſeſſione cadat, petat rem à poſſeſſore iure quaſi dominij. Et appellatur actio publiciana à Publicio auctore, qui eam inuenit. inſt. de act. §. aliæ. Ad hoc vt actor obtineat, oportet iſtum probare iuſtum titulum, & rem ſibi fuiſſe traditam, & bonam fidem habuiſſe tẽpore emptionis & venditionis (quod præſumitur niſi contrarium probetur) & quòd credat modo venditorem, vel donatorem tempore contractus dominum non fuiſſe, aliàs publiciana non competeret.

Permit

Permittitur autem tali venditori, ac si vsu cœpisset vendicare: nisi forte verus dominu⁹ possideat, quia exceptio veri dominij publicianam excludit. Si autē post vsucapionē à possessiōe cadat: tunc non cōpetit publiciana: sed ciuilis actio vel rei vendicatio: secūdū quosdā vtilis, secūdū quosdā directa. ff. de publ c.l. j. De hac materia vide not. per Ioan. And. de sentent. & rei iudic. ca. abbate sanè. lib. vj. in glo. in verb. dominij. vbi dicitur quòd rei vendicatio & publiciana nō sunt contraria, sed aduersa: cū ad eundē finem tēdunt, secus cùm tendunt ad fines diuersos.

Actio publiciana rescissoria datur ei, cuius res, quam à non domino emit credēs eum dominum vt supra, vsucapta est, cum absens erat causa reipublicæ, vel studij, vel peregrinationis, vel legationis ciuitatis, vel causa appellationis prosequendæ, vel testimonij ferendi, vel quia in captiuitate fuit, vel alia causa necessaria fuit absens. Licèt enim propter necessariam absentiam infra annum postquam reuersus est rescindere vsucapionē, vt dicat aduersarium non vsucepisse, qui vsucepit per auxilium prætoris, hoc auxilium sibi datur. Si autem verè fuit dominus rei, tunc competit ei vendicatio rescissoria. Si veò res talis erat pignori obligata, competit etiam hypothecaria rescissoria, & hoc in realibus actionibus. In actione autem personali condito rescissoria. De hac materia vide Gulielmum in Specul. de in integr. restit. in tractatu libellorum super verbo sed scias, & sequēti. & gloss. prima in verbo dominij vel quasi, circa medium in c. abbate sanè. de re. iu. lib. vj.

Actio quanto minoris quædam est prætoria, quædam ciuilis. Prætoria locū habet cùm quis emit animal vel seruum morbosum seu vitiosum, qui propter morbum vel vitium minus valet quàm emptus sit. & datur ad petendum id quod minus valet: puta si res non esset vitiosa vel morbosa, valeret viginti: nunc autem valet quindecim, proponitur hæc actio ad petendum quanti minoris intersit emptoris. Hoc autem scias, quòd de vitio nunquam tenetur vēditor nisi in tribus casibus. Primus est, quādo nominatim promisit, & tunc agetur ex stipulatu. Secūdus est, quando sciebat seruū habere vitium & emptorem non admonuit, & tunc tenetur ex empto, vel quòd redhibeatur, vel quòd admittere teneatur. Tertio, si vero animi sit

admixtum vitium corporis. Datur autem infra annum vtilem. Sed ciuilis actio quanti minoris competit quando librum vel aliam rem vitiosam vel morbosam emit propter quod res minus valet & agitur: quanti minoris esset empturus. De hac actione nihil dicitur in arbore actionum: sed de prætoria solum. vide similiter de hac materia in Spec.tit. de empt. & venditio.§. nunc dicendum. vers.est & alia actio.

Actio quasi seruiana quæ etiam hypothecaria dicitur, prætoria est, per quam rem mobilem vel immobilē tibi pignori obligatā, quam possidet aliquis, siue sit debitor siue alius, poteris abeo euocare seu petere, & est actio in rem vtilis, & datur creditori ad persequēdum pignus hypotecamve, vide de hoc instit.de actio.§.quasi seruiana.

Actio quod iussu perpetuo datur contra patrē vel dominū quorum iussu cum filio vel seruo aliquis contraxit, siue dirigatur iussus ad cōtrahentem, siue ad seruum. Nec est in ea opus verbis aut scriptura, vel vt distinguatur secundū Azonem, an videatur iussus vel iussio specialiter in vno cōtractu an generaliter, ita quod volens cum seruo meo cōtrahere id secure possit. Videor enim omnia iussisse nisi lex certa, id est, conditio vel pactum contrarium prohibeat. Habet ergo locum actio quod iussu, quando domino viuente vel patre seruus vel filius cōtraxit quia hac dominus vel pater eo quòd iussit tenebitur.

Actio quod metus causa datur ei qui probabili vel iusto metu coactus rem suam vendidit, tradidit vel promisit, aduersus eum qui metum intulit: sed intra annum erit quadrupli propter contumaciam volētis rem restituere iussu iudicis ante lit. contesta. Post annum vero simpli. vt in l. si cum exceptione.j. responso. & §. post annum.ff. quòd metus cau.

Actio rei vendicationis est quando dicis rem corporalem esse tuam, vt hunc seruum, hunc equū, hanc vestē. Alia dicitur rei vendicatio qua legistę non habent, quę datur pro re incorporali, vt not.per docto.in cap. examinata.de iudic.in antiq.

Actio rescissoria triplex est, vt supra de publiciana rescisso.

Actio redhibitoria datur emptori contra venditorem, vt seruū vel animal morbosum recipiat, & pretium restituat, & datur intra sex menses vtiles, quia hæc actio tantum sex mensibus durat. vt ff. de ædil. edict.l.j. verbi gratia. Si vēdis mihi animal morbosum latentem morbum habens, vel aliā rem vitiosam tali vitio, quod

vi

vitium si sciuissem, nullo modo emissem, mihi datur actio contra te, ad hoc quòd pretium receptum restituas intra sex menses, & rem tuam morbidam vel vitiosam reassumas.

tio rerum amotarum competit marito aduersus vxorem de rebus constante matrimonio causa diuortij ablatis. Datur autem post diuortium, & continet rei persecutionem. Sed si pendente iudicio redintegretur matrimonium, soluitur iudicium rerum amotarum, & si redintegrato matrimonio iterum fiat diuortium, remanebit actio rerum amotarum ob res amotas prioris diuortij causa. Quo autem casu actio furti daretur contra extraneum, eodem casu actio rerum amotarum locum habet, dum modo illa concurrant, scilicet, vt res mariti dolo malo amoueantur, & econtra. Item quòd fiat amotio constante matrimonio, vel vt aliquid fiat quod pro amotione habeatur. Item quòd fiat causa diuortij. Datur etiam hæc actio contra patrem filio vel filiæ, quatenus ex ea locupletior est factus, vel de dolo malo eius factum est quominus fieret. De hac materia vide no. per Azonem in Summa, eod. titulo.

Actio rei vxoriæ sublata est: in cuius locum subrogata est actio ex stipulatu, quæ datur marito vel eius patri vt dos reddatur. Si enim à datione dos inciperet, hæc actio locum nõ haberet, licet quidam dicunt contrarium, vt dicit Azo in Summa, eodem titulo.

Actio reuocatoria datur in eos, quibus alienata fuere bona debitoris in fraudem creditorum. vide suprà, Actio Fabiana, & §. item si quis in fraudem. Institutionum de actionibus.

Actio Seruiana domino fundi vel domus competit ad persequendas res conductoris pro mercede domus quasi pignoratas, quæ quanuis non conuentione pignorentur, tamen iuris constitutione obligantur tacitè pro locatione iure pignoris in vrbanis prædiis inuecta & illata, in rusticis verò prædiis fructus tantùm. De hoc vide in paragragho item Seruiana. Institution. de actionibus.

Actio serui corrupti competit non solùm aduersus eum cuius hortatu vel consilio seruus corruptus vel deterioratus est, sed etiam contra eum noua lex datur qui sollicitauit seruum, licet bonos mores eius corrump

corrumpere non potuerit. Hęc autem actio in duplum habet condemnationem, scilicet, quanti deterioratus est seruus quantíve res fuerit à seruo sollicitato subtracta, & tenetur qui corrumpit, siue ex bono malum, siue ex malo deteriorem fecerit. De hoc in l. si quis seruo alieno suaserit. C. de fur. vbi casus de hoc.

Actio stricti iuris, require infrà actionum quædam, & de except. in cap. cùm venerabilis. vide insti. de actio §. actionum autem.

Actio subsidiaria dicitur, quia in subsidium & auxilium alterius, quæ inefficax facta est datur, vt si tutor res pupilli alienauerit, vel male administrauerit, & ipse tutor & eius heres sint non soluendo, id est, non sufficientes ad soluendum pupillo, datur actio contra illum ad quem res eius alienatæ sunt.

Actio tributoria datur creditoribus, qui cum seruo aut filiofamilias contraxerunt in merce peculiari, vt distribuatur pro rata crediti inter illos & dominum seu patrem illius cũ quo contraxerunt. §. introduxit. instit. quod cum eo.

Actio tutelæ subsidiaria competit pupillo, quando nec tutor nec heres soluere habet, contra eum cui iura tradita sunt à pupillo vt cautionem exigat à tutore indẽnitate pupilli, quando vel nullam vel parum idoneam admisit cautionem.

Actio tutelæ directa datur aduersus tutorẽ ipsi pupillo inquantum conuenit si tutor in rebus pupillaribus damnũ dedit dolo vel culpa ipsi pupillo.

Actio tutelæ contraria competit tutori aduersus pupillum, si in rem eius aliquid de suo impendit, vel pro eo fideiussit, aut rem propriam impignorauit, vel obligauit pro pupillo.

Actio venditi competit venditori ad petendum pretium & vsuras ex tempore moræ. Et si aliquid speciali pacto cõprehenditur, prout is sibi paciscitur, vel inter pares conuentum est. Et huius contraria est actio empti, quam vide suprà.

Actio vi bonorum raptorum de rebus mobilibus vi surreptis datur, & cui res mobiles per violẽtiam sunt ablatæ, & competit restitutio infra annum ad quadruplum, ita quòd in quadruplo contineatur ei restitutio, & hæc est vis ablatiua.

Actio vtilis, vide suprà Actio directa.

Actionum quædam sunt in rem, & quædam in personam. Actio in rem dicitur vendicatio rei: quando, scilicet, dicit aliquis rem de qua agitur, esse suam, & aduersarius dicit contrariũ. Quando ergo petis rem aliquã, vt tuam rei vendicatione, tunc

tunc agis actione in rẽ. Actio verò in personam cum petis ab aduersario aliquid tibi dari vel fieri. Item actiones quædã bonæfidei dicuntur, quædam stricti iuris. Actiones bonæ fidei dicuntur, non ideo quia in eis debetur seruari bona fides: quia etiam bona fides seruatur in actionibus stricti iuris, sed dicuntur bonæ fidei ideo quia maximè exuberare debet bona fides inter contrahentes in eis: & vltra id etiam veniunt omnia accessoria, & ea, de quibus nihil est cogitatum, vt in actione empti, vel venditi venit etiam id quod expresse non est actum, videlicet à tempore moræ qui alteri nõ reddit illud ad quod tenetur de natura contractus, veniunt etiam damna, & interesse quæ debẽt restitui, & sic in eis multum exuberat officium iudicis pinguius, quàm in actione stricti iuris. Sunt autem actiones bonæfidei xvij. quæ enumerantur instit. de actio. §. actionum. & ponuntur in glo. de except. cap. cum venerabilis. in verb. bonæfidei. Aliæ verò dicuntur actiones stricti iuris: vt actio ex mutuo, ex stipulatu, ex arbitrio, & consimiles. Et in istis non venit accessorium, nec ea de quibus non est cogitatum: vt not. Bern. in glos. præallega. Nec in his à tempore moræ qui alteri non reddit illud ad quod tenetur de natura contractus, veniunt damna & interesse quæ debent restitui. Item actionum realium aliæ cõpetunt pro rebus corporeis, & sic habet locum rei vendicatio. Aliæ pro incorporalibus & pro seruitutibus acquirendis seruiendi & patiendi, & sic competunt duæ actiones, quarum vna vocatur confessoria, alia negatoria. Itẽ nota quòd actiones personales vsque ad metas xxx. annorum extenduntur. vt C. de constit. pecun. l. ij. & C. de præscrip. xxx. anno. l. sicut. Reales autem vsque ad metas quadraginta annorum, vt C. de luit. pign. l. ij. & in glo. in verb. actione submota. Est ergo (vt clarius dicatur) actio realis, quæ obligatũ eum contra quem dirigitur, non supponit, sed ideo competit, quia quis contendit restituere contra quem talis actio dirigitur. verbi gratia, Intrasti domum meam violenter, ego peto possessionem meam quam occupas, tu nullo iure mihi obligatus es, nec aliquid mihi promisisti, nec tecum contraxi, sed tantum te conuenio quia res mea apud te est. Sed personalis actio præsupponit debitorem contra quem dirigitur, obligatum esse ex contractu vel maleficio, seu ex variis causarũ figuris. Et ista datur etiam ad rem, sed præsupponit obli-

g tion

gationem personę, vt vendidisti mihi librum, vel locasti mihi domum, tu mihi obligaris ex contractu, licet agam ad rem, scilicet, librũ vel domũ.

Actionum alię sunt particulares, aliæ vniuersales. Particulares dicuntur quæ dantur ad res particulares, vel singulares, non autem ad id quod est vniuersum vel generale, vt si peto vestem, & ago rei vendicatione, vel alia actione particulari, seu peto decem quę tibi mutuaui. Harum auté actionum aliæ dicuntur reales, vt quia competunt ad rem, & non dicunt personã obligatam. Aliquę verò dicuntur personales, quia non ad rem, sed in personam diriguntur, vt si ago ex empto, vel actione ex mutuo, dico enim personam obligatam, & nõ rem nec pecuniam, persequere latiùs vt institu. de actio. in princip. Actiones vniuersales (dicit Innocen. in cap. conquerente. de offic. ordina.) sunt quatuor, quæ omnes competunt pro hereditate tantum, cuius nomine compreheditur vniuersum ius defuncti. l. nihil aliud. ff. de verborum signific. Sunt autem istæ, petitio hereditatis, familiæ erciscundæ, actio ex testamento, quę datur pro hereditate ex trebelliano restituenda, & actio ex empto quæ datur quoties tota hereditas emitur: & licet ibi dicat Innocen. quòd sunt quatuor, intellige de istis de quibus iura faciunt mentionem apertè, sed multæ aliæ possunt dici vniuersales ad similitudinem harum quatuor, vt quando petitur villa seu castrum, vt sentit idem Innocent. in cap. cùm ad sedem. de restitut. spoliat. & clariùs per Bartol. in l. j. ff. de eden. Item quando petitur ecclesia cum pertinentiis suis, vt est glos. in cap. significantibus. de libel. oblat. & Innocen. in d. cap. cùm ad sedem. & in capit. eam te. de rescrip. Vel dic melius secundum Bart. in d. l. j. ff. de eden. quòd actio vniuersalis potest intelligi quando datur ad aliquid quod de sua significatione multa in se vniuersaliter cõtinet, siue sit vniuersitas iuris, vt hereditas vel bonor. posses. & similia. siue sit vniuersitas facti, vt peculium, de quo tamen dicendum est, vt l. iiij. ff. de pecul. Actio verò generalis ex eo dicitur, vt dicitur in dicto cap. conquerẽte. quia competit ad id quod sub se continet plura capitula, non tamen vniuersum, vt est actio negotiorum gestorum, tutelæ, &c. Nam multa potuit habere defunctus, quæ non peruenerunt ad filium, sed cõtinet sub se multa capitula, vt administrationem frumẽti, vini, olei, & similium, secus autem si ex se & ex proprio significato non

continet

continet plura, seu vniuersitatem, tunc enim licet petantur plura bona, non tamen dicitur petitio vniuersalis vel generalis. vide Panorm. in dicto cap. significantibus. num. 18.

Actionum xiij. species enumerat glos. in §. sunt præterea. Instit. de actioni. quibus adde, actionum alias esse natiuas, alias datiuas. Natiuæ sunt quæ habent materiam sufficientem præexistétem, à qua oriantur. Datiuæ verò quę eiusmodi materia carés. quod declarat Bar. in l. iuris gétium. §. j. ff. de pact. præterea actiones quędam criminales sunt, quædam ciuiles, de quibus infrà in verbo, iudicia priuata.

Actiones ciuiles quæ sunt, & quot: require in Specu. titu. de actione. §. postremo. Et nota quòd quandoque distinguitur actio ciuilis contra criminalé: & tunc idé est, quod actio intentata pro aliquo interesse. Quandoque distinguitur contra prætoriam, & tunc idem est quod actio descendens ex aliqua parte iurisciuilis, veluti l. senatusconsulto, constitutionibus Imperatorũ, secundum gl. Insti. de perp. & temp. actio. in prin. Prætoria auté dicitur, vt infrà actiones prætoriæ.

Actiones ex contractu, sunt de actionibus in personam, instit. de actio. §. j. quæ nascuntur ex pacto, siue obligatio surgit ex re: vt condictio certi, de numerata pecunia, cõdictio certitudinaria, condictio ob causam, actio commodati, depositi, pignoratitia: de quibus omnibus suo loco dicemus, siue etiam consurgit obligatio ex verbis, sicut in actione ex stipulatu, quando res incerta in stipulationibus deducta est. Siue etiã oriatur obligatio ex literis, de quibus condictio odio desidiæ datur in eum qui cum spe futuræ numerationis scribit se debere quod ei nõ est numeratũ. Numeratione auté non secuta intra biennium, non repetit chirographũ. Et est introducta & exclusa exceptione non numeratæ pecunię, cum minimè cogatur soluere quod scripsit se habere quod non habuit. Siue etiam oriatur obligatio ex consensu, veluti empti, véditi, locati, cõducti, pro socio, mandati, pręscriptis verbis, & actio constitutæ pecuniæ, necnon actio in factum de iureiur. Et de his actionibus in propriis locis secundum ordinem patebit. Et istæ sunt species actionũ in personam, quæ oriuntur ex cõtractu siue re, verbis, literis, aut cõsensu obligatio oriatur, de quibus vide ff. de action. & oblig. l j. & ij. & instit. de oblig. §. j. cum §. & titu. sequen. vsque ad tit. de obligat. quæ ex quasi contractu nascuntur.

Actiones ex quasi contractu sunt de

de actionibus in personam. institu. de actio. §. j. cum ibi nota. quæ neque ex pacto, neque ex maleficio oriuntur, sed tamen maiorem habent conuenientiam & affinitatẽ cum pactis, quàm cum maleficiis. De his actionibus videndum ff. de actio. & obligatio. l. ex maleficiis. §. si quis absentis. & §. sequen. & instit. de obligatio. quæ ex quasi contra. nasc. & de singulis exposuimus nominatim suprà suis locis.

Actiones vel obligationes ex maleficio sunt actiones in personam. institut. de actio. §. j. cum ibi notatis. Quibus delicta hominum coercentur, quod publicæ vtilitatis interest. ff. de fideiusso. l si à reo. §. fina. & ff. ad legem Aquiliam. l. ita vulneratus. cum similibus, vt est condictio rei furtiuæ, actio arborum furtim cæsarum, actio furti, actio vi bonorum raptorum, actio legis Aquiliæ, actio iniuriarum, quod metus causa, de dolo, actio serui corrupti, actio rerum amotarum, condictio ob turpem causam. interdictum vnde vi, interdictum quod vi aut clam, interdictum de libero homine exhibendo, de vxore ducenda, de liberis exhibendis, interdictum quorum legatorum, interdictum prohibitorium, ne quid in flumine ripáve publica, interdictum de itinere actúque priuato. De quibus omnibus require in litera L, loco suo.

Actiones vel obligationes ex quasi maleficio sunt actiones in personam, institut. de action. §. j. quæ neque ad pacta accedunt, neque ad maleficia: sunt tamen similiores maleficiis quàm pactis: vt actio in factũ aduersus iudicem qui litem suam facit, & actio in factum de eiectis & effusis Et actio in factum de dolo & furto eorum qui ministerium cauponum, aut stabulariorum, aut nauem exercent. ff. de actio. & obligatio. l. ex maleficiis. §. si iudex, vsque ad finem. & instit. de obliga. quæ ex quasi malefi. nasc. per totum.

Actiones hereditariæ dicuntur quæ transeunt ad heredes, vel cõtra heredes, secundum Azonem. Item quæ ab heredibus incipiunt vel contra heredes. ff. de actio. & obligatio. hereditariarum. Vt autẽ plenè sciatur quæ transeunt ad heredes vel non, distingue, aut nascitur actio ex maleficio, vel quasi, aut ex cõtractu vel quasi, prout persequitur Azo in Sum. eo. tit. & secundũ Placen. in Sum. sua, eod. titu. Hæ actiones competunt his qui succedunt in ius, & non his qui succedunt in rem, vt donatarij vel legatarij.

Actiones interrogatoriæ ad quid intentarentur olim, vide glos. in rubr.ff.de interrog.act.

Actiones mistæ dicuntur actio familiæ ercifcundæ, actio cõmunis diuidundo, & finium regundorum.§.quædam.institut. de actio. At quare appellentur mistæ, & quid differant ab actionibus personalibus in rem scriptis: declarat ibi Ias.& in §.j.eodem titulo.

Actiones personales in rem scriptæ oriuntur ex contractu vel quasi, ex maleficio vel quasi, sicut & merè personales, sed quia comitãtur possessores rerum instar realiũ, ideo in rem scriptæ appellatæ sunt. Quæ sint hæ actiones, docet Accur. in l.iij.§.est autem. ff.ad exhi.

Actiones præiudiciales in rẽ esse dicuntur per quas quæritur, an quis liber sit, an libertus, & de partu agnoscendo, vt in §.præiudiciales. instit. de actio. Sed illa per quam quæritur, an aliquis sit liber, partim ciuilẽ causam obtinet, partim prætoriã. Ciuilem autem secundum formam dominij: quia in ea directè agitur, & prætoriam secundum formam & modum petendi, quia tuum à teipso non ab alio petis possessore. Cæteræ verò duæ formam capiunt ex prætoria iurisdictione, & in rem dicuntur esse ad instar actionum de seruitute, quia in hac de iure patronatus in re, in illa de proprietatis iure agitur. Præiudiciales autẽ dicuntur, quia queadmodum exceptiones actionibus opponuntur, & ante primam quæstionẽ terminantur. Si autẽ quis quęrat quare nõ exceptiones, sed actiones dicantur, illa potest esse causa, quia non est exceptio nisi sit actionis exclusio. Hæ verò præiudiciales nullã actionem excludunt, sed non competere dicuntur, & ideo actiones dicuntur & nõ exceptiones. Præiudiciales actiones pro tanto dici possunt, quòd in ipsis tractatur de magno præiudicio, vel quia quæstioni motæ præiudicant, vt agis cõtra me & aliquid petis, oppono tibi quæstionem status, dicendo quòd es filius meus, vel seruus in potestate mea constitutus, aut libertus: & sic de consimilibus: & præiudicabit actioni tuæ contra me motæ. Sunt & aliç in rem actiones in quibus nõ de dominio, sed de iure pignoris agitur, vt Seruiana & quasi Seruiana. Require loco suo.

Actiones prætoriæ quæ sunt, & quot, require in Specu. tit.de actio. seu pet. propo. §. postremo. Dicuntur autem prętoriæ secundũ Azonem, quia à Prætore sunt inductæ, vt instit.de act.in Sum. secũdum eundem.

Actor est qui agit & pulsat alium, rem aliquam ab ipso petens

in iudicio. ff. de iudic. l. in tribus. & ff. fin. regundo. l. iudicium. Nam in communibus iudiciis quęritur quis actor sit. Est ergo ille qui suo nomine agit vel qui constituitur ad agendũ vel defendendum causas vniuersitatis vel alterius. ff. quod cuiusque vniuersi. l. item eorum. §. si decuriones. Vel dicitur qui constituitur à tutore vel curatore ante litem contest. C. de procur. l. neque tutores. C. de act. à tuto. seu curato. dã. in rubr. & in nigro, dict⁹ ex eo, quod tutoris vel curatoris personam agat. Nonnunquam a[illegible]or ponitur pro villicò, quem vulgo factorem à faciendo appellamus. l. legata ff. de legat. j. vnde seruus actor in §. pœna insti. de iniu. interdum etiã sumitur pro eo, qui aliena bona administrat. l. cum alicui. de neg. gest.

Actuariæ naues. quæ remis agũtur. l. ij. ff. de capti. Bud. in l. j. de exerci. actio.

Actuarij sunt notarij, à quibus acta scribuntur.

Actus est quædam seruitus qua is cui ea debetur, habet ius ꝙ potest per fundum in quo sibi hæc seruitus debetur non solũ ambulare per se, sed etiã iumentum & quadrigã secum ducere. ff. de ser. rust. pręd l. j. in ver. actus. & l. inter actũ. & inst. eo. tit. §. actus. Aliter capitur actus pro operatiõe. l. heredes. in fin. ff. de testa. & l. duos. de duob. reis.

Actus legitimi dicũtur omnes quacunque iuris scripti parte inuẽti. iuris autem scripti partes sunt sex, videlicet lex plebiscita, senatusconsulta, decreta principũ, responsa prudẽtium, & magistratuum edicta, vt instit. de iure nat. gen. & ciui. §. cõstat. & l. ius autem. ff. de iusti. & iur. vide de hac materia Dynum in regula, actus. de regul. iur. in sexto.

De A. ante D.

Ad, præpositio composita cum dictionibus à consonante incipientibus, mutat d, in consonantem quæ sequitur, id quod omnes qui de orthographia scribunt, annotauere: vt accurro, quod ex ad & curro componitur: affligo ex ad & fligo. In Pandectis tamen quas Florentini ex præda Pisana in archiuo adseruant, semper reperiuntur præpositiones integræ, qđ & antiquos obseruasse ex numismatis & monumentis literarum marmoribus incusis, etiam hodie videmus. Itaque in codicibus illis archetypis non legitur ex orthographorum ratione, accresco, affero, affinis, agnatus. appono, arrogo, asscribo, assentio, assideo, assiduus, astringo, & huiusmodi, sed adcresco, adfero, adfinis, adnatus, adpono, adrogo

adscribo

adſcribo, adſideo, adſiduus, adſtringo, hoc eſt, ad, præpoſitione integra. Hæc nanque omnia & ſimilia (tametſi nõ mutant ſenſum) retinenda. eſt tamen antiquorum librorũ maieſtas, in libris maximè legũ, qui quo ſunt vetuſtiores, eo habẽtur maioris auctoritatis. Nam ſi quis per regulas artis grammaticæ conaretur talia caſtigare, nõ minus peccaret, quàm ſi pro repetundarum, & finium regũdorum, & de familia erciſcunda, & de communi diuidundo contẽderet: ſcribendum eſſe repetendarum, & finium regendorum, & familia erciſcenda, & commune diuidendum, quòd regulę quæ traduntur à Grammaticis de formatione verborum id fieri debere præcipiãt. Apud antiquos nanque gerundia & participia futuri in dus, à verbis tertiæ & quartæ coniugationis inclinata in vndus nõ in endus definebant. Plautus in ipſo ſtatim initio Amphitrionis: Vt vos in voſtris voltis mercimoniis emundis vendundíſque, pro emendis & vendẽdis. Permanſit tamen hæc declinandi forma in hoc verbo Eo is, & ab eo compoſitis, vt eundi eundo eundum, adeundus a, um, prætereundus, a, um. Dicimus quoque præeſſe quempiam iuridicundo potius, quàm præeſſe iuri dicendo.

Ad ponitur pro iuxta. ff. de ſeruit. vrba. præd. l. quidam Hyberus. Bart. in l. militis codicillis. ff. de teſt. mili. Item pro contra. l. cõmiſſa. de publican. Aliquando ſignificat poſt. l. qui duos. de manu. teſtam. vtrum autem faciat modum an cõditionem: docet Bart. in l. quibus. §. Termilius. de cond. & demon. De hac dictione not. Archi. de reſcriptis. ſi gratioſe. libro vj. & lxxviij. diſt. preſbyter. Et quomodo differant ad, & in, vide ff. de iniur. l. itẽ apud Labeonẽ. §. conuitiũ. quod nota pro ſtatutis dicentibus ꝙ aliquid fiat ad domum, vel in domo.

Adã nouiſſimus, id eſt Chriſtus, vt in clem. de ſum. Trinit. c. j.

Addico is, xi, pro eo quod eſt adiudico ſimpliciter accipitur, vt Cicer. in Offic. addictus morti dixit pro adiudicatus. Et Horatius in t. arte. Nullius addictus iurare in verba magiſtri. Aliquando etiam inuenitur pro eo quod eſt vendo, vt apud Martialem: Addixti Labienæ treis agellos, pro addixiſti, hoc eſt vendidiſti. Gellius quoque li. 10. Liberos verberari addicique iuſſerunt ei, cui furtũ eſt. Et eſt vnum ex verbis tribus quæ Prætori accõmodantur, de quibus intellexit Ouid. in 1. Faſtorum ſcribens:

Ille nefaſtus per quem tria verba ſilentur, Faſtus erit per quẽ iure licebit agi.

Erit igitur tunc addicere ex venditione aliquid alicui adiudicare. Apud Iuriscōsultos lib. 17. Dig tit. 2. est, de in diem adiectione: pro eo quod esse debuit de die in diem addictione, quem errorem primus omnium deprehēdit, agnouitque Laurentius Valla. Verbū quoque ipsum nihilominus corruptum cùm aliis in locis, tum in eodē titulo legitur, adiicio videlicet pro addico, vt in l. ij. ff. eod. his verbis. Quoties fundus in diem adiicitur. Et ibidem, res in diem adiecta sit, pro addicitur, & addicta sit, quod in emendatioribus libris reperias. Item lib. 40. Dig. titu. de fideicom. liber. sæpe legitur adiicio & adiectio in eadem significatione, sed corruptè pro addico & addictio. in l. iiij. ff. eodem. Ant. Nebr.

Addico, ex ad, & dico, componitur, & est vēdere per licitationem, hoc est in venditione publica, vbi alius alio maius pretium pollicetur, vt sibi potius quàm alteri venalia addicantur. Accipitur tamen & pro simpliciter vēdere, vt in l. qui fundum. §. procurator. ff. pro emp. quādoque pro cogere. l. actuarij. C. de erog. milit. an. necnon pro iudicare seu damnare. l. addictos. C. de appellationibus. & dicitur in diem addictio generaliter, quando vendo tibi rem hoc pacto, quod si aliquis in diem talē meliorem conditionem attulerit, sit tibi inempta. Et dicitur melior conditio afferri si aliquid pretio sit additū, vel maturior solutio aut facilior afferatur, vel locus oportunior soluēdo pretio adiiciatur, & sic de aliis, vt in titul. ff. de in diem adiec. & ibi per Azonem.

Additamētum est quod pristinis bonis postea accedit. ff. de administratio. tutor. l. quoties. §. constat. & C. in quib, cau. hab. l. fina. & de curat. fur. l. finali. §. tali itaque.

Adducor, id est moueor. de fideicommis. lib. l. quidam in testamento. §. fin.

Adeo, id est, intantum, media correpta, vt de rescri. cùm adeo.

A Deo datus est nomen Dauid Prophetę, qui datus fuit a Deo ad liberationem Israel.

Adempta legata dicimus illa, quæ testator adimit legatario, cui primò legauerit, mutata prima sua voluntate.

Adeptus, id est assecutus cum omni iure. de conces. præb. c. ne captandæ. lib. vj.

Adæratio dicitur quasi æris præstatio, inde adærata prædia dicebantur, ex quibus æs, seu pecunia præstabatur, vt habetur C. de collat. do. l. vnic. lib. x. Nā adærare est ad pretium redigere, siue pretio æstimare.

Adesse aliquando exponitur pro abesse, causa euitandæ contrariet

trarietatis. Bartol. in l.quoties. C.de dignit.lib.xij.

Adesse non dicuntur quæ casualiter adsunt. Barto.in l.quæsitū. §.fin.de legat.tertio.

Adhærētes dicuntur hi, qui sponte sunt eiusdem voluntatis, cuius est princeps. capit.ad apostolicæ.de re iudic.in vj.

Adhærentia facit esse eiusdē status eum qui adhæret, & eum cui adhæretur.not. Cardina.in clemen.j.de relig.dom.vbi loquitur de adhærentia.

Adhibere, id est conuocare, seu citare, vt ff.de adopt.l.nam ita. aliquādo, id est præstare.ff.qui satisd.cog.l.de die.§.j.aliquando, id est reiterare. j. quæst. vij. per illicitam. aliquando, id est recipere seu admittere. ff. de testib.l.j.aliquando exponitur, id est habere.ff.de offic.procō. l.nec quicquam.§.obseruare.

Adiacētes, id est cōfines, in auth. de sanct.episc.§.si autem.

Adiectiuum appositum inter duo substantiua quid importat, vide Bar.in l.cum filio.in fi. ff.de lega.j. & si duo adiectiua adiiciantur vni substantiuo, an requiratur vtriusque concursus. Bartol.in l. qui concubinam.in princip.ff.de lega.ij.vide Alb. in suo dict. in verb. adiectiuū.

Adigere, id est compellere. ff.de in ius voc.l.adoptiuum.

Adimatur, id est pro non dato habeatur.ff.de ademp.lib.l.vna.

Ad instantiam, istæ dictiones sonant sicut si diceretur, ad petitionem, seu preces talis. vide Fel.in cap.cùm M.Ferrar.vers. not.ij.de constitut.

Ad instar, de hac dictione vide C. vnde vi.l.si de possessione.& de episc.& cle. l. omnia priuilegia. de exercito.l.vlt.ff.de public.l. eum qui, §.publiciana. C.de liber.exhiben.l.si ad instar.& de sponsal.c.ij.& de præbend.cap. dudum.circa finem.lib.vj.

Adire hereditatē, nihil aliud est, quàm velle eam habere. Nam adire non tam facti est, quàm animi, imo in nuda & sola voluntate consistit. Nam hoc animo debet esse vt velit esse heres. §. fina.vbi vide institut. de hered.qualit.& differ.

Aditus domus est anterior pars, siue introitus. ff.de vsufru.l.æquissimum.§.sed si ædium.

Adiudicare, vide abiudicare.

Adiutor idem est quod actor. instit.de cura.§.fin. & ff.de tutel. l.solet.quandoque pro scriniario ponitur.C.de numera.l.nulli.libro duodecimo.

Adiutor laborum, id est ordo. C. de offic.magi.offic.l.j.

Adminicula dicuntur vehementia indicia.ca.cùm dilectus.de success. ab intesta. aliter accipiuntur in l.j.ff.si vsusfruc.pet. & l.ij.C.de constit.pec.

Administrator, qui res alterius administrat: vnde administratores reipu. quod rectè Accur. declarat in rubr. C.de admini.

reipub. lib. xij. at administratores serui dicuntur qui ministrant domino in mẽsa secundum Alcia. in cõ. de verborum signific. l. in lege.

Admittere est recipere, vt ff. de inof. test. l. Papinianus. §. si quis impuberi. Quandoque significat delinquere. l. spurij. ff. de decurionib.

Admodum, id est valde, penultima correpta. ff. quod cuiusque vniuers. l. j. in princip. aliquando profertur accentu acuto, & tunc exponitur admodum, id est necessitatẽ. de vsufr. l. item si fundi. in fi.

Adnotare, id est reprehendere. ff. solut. matrim. l si verò. §. de viro. & de leg. ij. l. debitor. aliquando ponitur pro notare. ff. de inof. testam. l. cùm mater.

Adnotatio dicitur quæ fit proprio motu principis, vt not. C. de pala. sac. lat. l non aliter. Vel adnotatio est rescriptum principis, paucis adhibitis factum. C. de sacrosanct. eccles. l. iubemus. Quandoque dicitur adnotatio actus qui sine testibus expeditur. C. de probat. l. instrumenta. in glo. j. aliquando adnotatio est scriptura facta propria manu principis. C. de precib. imper. offer. l. j.

Adolescens propriè dicitur quis quãdo excessit pubertatẽ. text. in l. aurelio. §. j. ff. de lib. legat.

Adoptio est gratuita quædã electio qua quis aliquem sibi elegit in filiũ, & hoc faciunt plerunque hi qui filios habere nõ possunt ad ipsorum solatium. Et talis qui sic recipitur in filium, dicitur adoptiuus. Et ille qui sic eũ adoptat, dicitur adoptiuus pater. Et quæ sit differentia inter adoptionem & arrogationem: vide infrà arrogare. & instit. de adop. in princ.

Adoptiuus filius est quẽ aliquis adoptat, vel accepit datum à patre. Et econtra pater adoptiuus est, qui filium adoptat. institut. de adoptio. § j. & ij.

Adpromissor appellatur qui promissioni alterius accedit, hoc est fideiussor. l. v. §. satis acceptio. de verbor. obligat.

Ad quid, id est quare. de censi. peruenit. vel qua de causa.

Adrogare, & adrogatio, adoptare & adoptatio siue adoptio differunt, autore Gellio lib. 5. ca. 19. Noct. attic. vbi ex æquo distinguit adrogationem ab adoptione, nec alteram sub altera cadere putat. Eius verba sunt: Cùm in alienam familiam inque liberorum locum extranei sumuntur, aut per Prætorẽ id fit, aut per populum. Quod per Prætorem fit, adoptio dicitur: quod per populum, adrogatio. adoptantur autem cùm à parente in cuius potestate sunt, tertia mancipatione in iure ceduntur, atq; ab eo qui adoptat, apud eũ apud quem legis actio est, vindicantur. adrogantur ij, qui

qui cùm sui iuris sint, in alienam sese potestatem tradunt, eiúsque rei ipsi auctores fiunt. Et subdit: Adrogari non potest qui iam vesticeps, id est, cùm ad annum duodeuigesimũ peruenerit. Adrogatio autem dicta, quia genus hoc in alienã familiam transitus, per populi rogationem fit. Eius rogationis verba hæc sunt, Velitis iubeatis Quirites, vti L. Valerius L. Titio tam lege iuréq; filius sibi fiat, quàm si ex eo patre matréque familiàs eius natus esset, vtque ei vitæ necísque in eum potestas fiet, vti pariendo filio est. Hæc ita vti dixi, ita vos Quirites rogo. Modestinus verò lib. j. Dig. tit. de adop. l. j. adrogationem ab adoptione eo differre putat, quo species distat à suo genere. Adoptionis, inquit, nomẽ generale est. In duas autem species diuiditur, quarũ altera adoptio similiter dicitur, altera adrogatio, quasi velit dicere, adoptio duas habet species, quarũ altera nomine caret. & ex doctrina Aristo. nomine generis appellatur, altera vero est adrogatio. Accursius adrogationem dicit appellari, non quod populus rogaretur, vt scribit Gellius, sed quod adoptator interrogatur an velit eũ quem adoptat, sibi iustum filium esse, ex eo fortasse deceptus, quod legerat libro primo Institutionum. tit. de adoption. ad rogationem, fieri solitam Imperatoris autoritate, quia lege regia populus ei & in eum omne imperium suũ & potestatem cõcessit. l. j. ff. de const. prin. Quod si ita est, non adoptator sed Imperator, qui in locum populi successit, in huiusmodi adrogationibus faciẽdis rogandus est.

Aduena dicitur eo quod aliunde adueniat secundum Isido. lib. x. ætimol.

Aduena dicitur quasi incola. l. pupillus. §. aduena. ff. de verb. significa. differunt tamen, vt ibi Alcia. annotauit, siquidem incola fixit pedem, domiciliũque constituit: aduena non. Vnde traditum est, populi appellatione non aduenas, sed incolas tantum contineri, vt tradit Fel. in c. Rodul. de rescr.

Aduentitium peculium, vide infrà in ver. Peculium.

Aduerbium quandoque resoluitur in suum nomen, & relatiuum quod, & verbũ est, vt de acquirenda possessio. l j. §. sed furiosus. Vtrũ autem aduerbiũ inducat cõditionem an modũ. plenè Bar. in l. j. de cond. & de.

Aduersaria dicta sunt quę raptim & tumultuariè scribuntur, ne, scilicet, memoriæ excidant, vt deinde plenius diligentiúsque cum vacauerit rescribantur.

Aduersarius plerunque sumitur pro eo, q aduersus nos litigat.

aliquando tamen ponitur pro eius procuratore vel aduocato. vt ff. de calumn. l.j.§ ij. sed aduersarius principalis est inimicus.extrà, vt lit.non conte. cap.accedens.el ij.

Aduersus,id est contra. l.non solùm.§.fin.de iniur.

Adulatio est blandus sermo. xliij. distinct. cap. vlti. ff.si quis ali. test.prohib.l.vlt. Item adulari dicitur quis tribus modis. glo. in cap. vnum. in fi.in ver.adulari.xxv.distinct.

Adulter dicitur qui alterius nuptias violat.

Adulterari rationes dixit Iuriscons.in l.j.de ser.corrup.id est, conturbari vel falsò describi.

Adulterina scientia dicitur falsa: vt in procе.Dig.§.discipuli igitur. & adulterina moneta, id est falsa.C.de falsa mone.l.ij.

Adulterium est illicitus coitus cũ vxore sponsáve aliena perpetratus. Et dicitur adulteriũ, quasi transitus ad alterius thorum, vel ad alterum.Illud certè non est adulterium quo maritus alicuius aliam solutã cognouit: idem & si cõiugatam: nam & tunc nõ iudicatur adulterium,quia ab vxore discedit scilicet, quia cognita est vox alterius. Inter adulterium autem & stuprum hoc interest, quòd adulteriũ propriè in nupta cõmittitur, stuprum in vidua vel virgine, seu qualibet alia muliere,quę corpore quęstum non faciat.item & in puero.l.inter stuprum. de verb.sig. & l.inter.§.stuprum.de adulte. Item secundum Lud. de Rom. pro adulterio statutæ sunt quatuor pœnæ de iure hodierno. prima est, separatio thori: secunda est pœna detrusionis in monasterium, vt ibi lachrimis lauet peccatũ, quod est pudor fateri:tertia est,quòd scinduntur in pannis & capillis ante & retro:quarta est, excommunicatio, licet pœna adulterij de iure ciuili sit pœna capitis, vt ff.ad leg.iul.de adult.l.quamuis coercẽdæ.scilicet C.eo. Paduæ est pœna lx.ducatorum,& hoc in viro, sed in muliere est pœna detrusionis in claustrum:vt not.in l.manci.C.de ser.fug.

Adulterina res dicitur, quæ non est legitima, sed suppositititia: vnde filij adulterini dicti, ex adulterio concepti. Hinc adulterinæ literæ apud Apuleium lib.4.de asino aureo,& adulterina clauis apud Salustium, & adulterina signa vocat Festus Pomp.li.j.quæ sunt alienis annulis facta.Ipse quoq; annulus quo signa imprimũtur,adulterinus dici potest, vt li.xlviij.ff. tit.ad leg.Corn. de fals.legib.l. lege Cornel. vbi Modestinus ait, Qui signum adulterinum fecerit,vel exculpserit. Aphricanus quoque in eodem titu.l. si quis. Quòd si testamentum, inquit,adulterinum non esset

In

In eodem quoque quadragesimooctano libro, tit.ad legem Iul.pecul.l.sacrilegij.Vlpianus ait, Non videtur adulterinam monetam exercuisse. Ant. Nebris.

Adulterinus dicitur qui de adulterio cōceptus,seu genitus est, vnde adulterina moneta, vel sigillum,dicitur falsa moneta, vel falsum sigillum, ad instar veræ vel veri facta sigillum.

Adultus dicitur, qui xxv. annum compleuit, vel qui à xiij. annis vsque ad xxv. procedit. Nā adolere in vno significato est crescere,in alio cremare, vel vrere. Et adolescens dicitur tribus modis,vt not.Archi. xxvj. quæst-viij.alligant.

Aduocatus est qui alterius nomine quasi legatus, seu patronus vocatur,qui in forensibus,seu extraneis negotiis præeminentibus præbet litigantibus suū patrociniū,cuius pretium honorarium vocatur, sub antiquo nomine.Et inde venit verbum aduocare, quod est postulare pro opponente, & desiderium eius coram iudice exponere, & patrocinium in causa præstare. Et propriè appellatione aduocatorū qui contineantur,vide l.j.§.aduocatos.de va. & extraor.cogn.

Aduocatus fisci dicitur qui patrocinium pręstatur in causa fisci.

De A, ante I, vide infrà, in litera I.

De A ante E.

Aedicula pro parua æde,hoc est, templo paruo accipitur. Nam ædes, is, in numero singulari semper accipitur pro templo, vnde semper adiūgitur illi cui Deo sacrata est atque dedicata,vt ædes Iouis, ædes Castoris, ædes Concordiæ. Dicitur quoque ędes sacra. Aedes,diū, in numero multitudinis significat domum priuatam, carétque numero singulari. ab æde igitur sacra fit ædicula, pro alicuius Dei tēplo paruo, vt Plin. lib.35.Supra ædiculam,inquit, iuuentutis:hoc est, Deæ præsidis iuuētæ ætatis. Iuriscon.lib. xlviij.Dig.tit.ad legem iuliam peculatus.l.sacrilegij.Qui ædiculas,inquit, incustoditas tentauerint.Quòd si ædiculæ non essent sacræ, tentare illas non esset sacrilegiū, atque ex consequenti ad legem peculatus non pertineret crimen. Ant. Nebris.

Aestimo,as,pro eo quod est taxare accipitur,verbum frequens in iure, scribitúrq; per æ diphthongū, quod ab ære & time, quod est pretium, cōponitur. Sic quoque in Archetypis illis Florētinorum Pandectis semper scriptum reperitur: neque scribēdum extimo,as,id quod in libris recentioribus legitur. Hinc est apud antiquos pœna æstimata,ab ære,inquit Festus

lib. j. quia æstimauerunt eam ære ouem decusse, id est, decẽ assibus, bouem centusse, id est, centum assibus. Hinc rursus fit æstimatio, æstimator, & æstimatorius. vt Vlpia. lib. xix. digest. tit. de æstim. act. Nebr.

De A ante F.

Affatim, id est generaliter, vel abundanter: & sic est media breuis, sed media longa, id est facundè. Vnde si dicas affatim, tunc significabis abundè. affatim dicens, facundè significabis: vt habetur in ca. vnico. §. cunctos. de relig. dom. lib. vj. in glos. affatim.

Affatus. i. rescripta quæ tardè cõceduntur per Imperatorem C. de episc. aud. l. iij. in glos. C. de diuers. rescrip. l. sacri affatus.

Afficere tria significat. Vnde afficit, affirmat, punit, cupit, hæc tria signat. Item dicitur affectus non sufficit, nisi sequatur effectus: vbi ex necessitate opus est facto: vt c. vlt. de spons. & de eo qui mit in poss. c. j.

Afficere lucro, est lucrũ afferre. de diuor. l. si filia. ff.

Affictus penes vulgare Lombardorum & Thuscanorum secundum Petrum de Sam. & Abb. dicitur census qui datur ratione prædiorum conductorum, prout videtur velle in Spec. de loca. & conduct. §. sequitur. in princip. inde affictare: & est locare ad fictum & ad firmũ, vt in cap. Pisanis. de resti. spol.

Affidare, id est fidem dare alicui super aliquo facto. c. super eo. ij. de testi. & ibi Abb. in j. nota. vide tex. in c. fi. in verbo & se affidatam. de cogn. spirit.

Affinis est qui habet consanguineam alterius in vxorem, vel econtra quę habet consanguineum alterius in maritum.

Adde quòd aliquando affines vocamus consanguinitate coniunctos. l. si mulier. de donat. inter vir. & vxo. & similiter affinitatem, consanguinitatem. c. hæc salubriter. xxxv. q. viij. Et tradunt Archid. Ioan. Andr. & Dominic. in cap. primo. de sponsal. libro sexto.

Affinitas est proximitas personarum ex coitu proueniens, omni carens parentela, & hoc de iure canonico, & sic contrahitur affinitas, tam per coitum legitimum, quàm per fornicarium. Similiter dicit Goffred. affinitas est attinentia personarum ex copula proueniens. Nã quando vir carnaliter coniungitur vxori, omnes consanguinei vxoris efficiuntur affines viro, & econtrà: sed inter cognatos vtriusque nulla nascitur attinentia. de consan. & affin. c. quod super his. & impedit matrimoniũ contrahendum, & dirimit iam contractum. Dicuntur autem affines quasi ad alteriusfines accedentes, vel affines quasi propinqui

vel ex eo quòd duæ cognationes quæ inter se diuersæ sunt propter nuptias vel coitum copulantur, & alter ad alterius cognationis finem accedit, secundum Hostiens. Sed secundum leges affinitas est regularitas personarum ex nuptiis coniunctarum, omni carens parentela, vt C. de nupt. l. liberi. Et tamen secundum glos. l. contrahitur etiam affinitas per concubinam. vt xxxv. quæst. ij. cap. de incest. & ibi not. & ff. de concubi. l. j. Etiam per coitum incestuosum vel fornicarium, vt in c. discretionem. & c. tuæ. de eo qui cognouit consang. vxoris suæ. & xxxv. quæstio. ij. nec enim. alij tamen reputant absurdum quòd tale vinculum legitimũ oriatur ex coitu dãnato, cum ex nuptiis proueniat. ff. de grad. l. non facile. §. affines. & §. sciendum. Oritur tamen publicæ honestatis iustitia, secundum Goffre. in tit. de eo qui cognouit consan. vx. suæ. Vbi dicit etiam quòd affinitas per fornicarium coitum contracta non dirimit matrimonium, sed exactionem debiti interdicit, vt in dicto cap. discretionem. Quot sunt autẽ genera affinitatis, & qualiter ipsa genera affinitatis insurgunt: item vsque ad quẽ gradum in singulis generibus prohibeatur: vide plenius per Hostiens. in Summa, eodem tit.

Affirmatio exponitur quandoque per negatiuam, vt in cap. licet. de testi. vbi dicitur, In ore duorum vel trium, scilicet & non paucorum, quandoque econuerso, vt distinctio. j. cap. ij. vbi dicitur, transire per agrum alienum fas est, ius non est: iure autem naturæ omnia sunt communia. cap. quo iure. viij. distinc. adde quòd affirmatiua prægnans parit negatiuam, secundum Bar. in l. fi. C. de here. insti. Item adde quòd affirmatiuè deponẽtibus plus creditur quàm negatiuè. ff. de arbitr. l. dum proferre. §. si plures. & ibi glo. & not. etiam per Ioannem And. cap. j. de rescrip lib. vj.

Affligere pro afficere. l. ij. C. de leg. Aquil.

Affluere, id est, affluentiã habere. C. de metal. & met. l. j. lib. xj.

De A ante G.

Agapeæ, distinct. xlij. si quis. dicuntur conuiuium pauperum.

Agaso dicitur custos equorum, propriè tamen dicitur custos, vel pastor asinorũ: iuxta illud, asinorũ pastor agaso: habetur l. agaso ff. si quadr. paup. fe. dic.

Agentes in rebus sunt illi, quibus cura euectionum mandatur, & erant olim plures diuersè diuisi per certos numeros, & quilibet numerus habebat præpositum. C. de offic. magi. offi. l. j. & tales dicebantur principes. de prin. ag. in reb.

Ager

Ager appellatur area, vel cāpus in rure, vel locus, scilicet vacuus, qui sine villa est, vt in l. ager. ff. de verb. signifi. sed ager cum ædificio appellatur fundus vel prædium vrbanum: & ager nudus vel area nuda, sine ædificio dicitur rusticum prædium, vel ager rusticus.

Ager assignatus siue limitatus appellabatur qui certis limitibus inter veteranos diuidebatur. l. in agris. de acquir. rer. dom.

Ager Dominicus, est ordo monachorum nigrorum, in clem. ne in agro. de stat. reg. & vide ibi not. per Ioan. And.

Ager emphyteuticus, hoc est, in emphyteusim datus.

Ager vectigalis, respice infrà vectigalis.

Agelli, parui agri, extrà de pecu. cle. cap. vltimo.

Agere est generale ad omnia quę fiunt tam re, quàm verbis, tam inter viuos, quàm in vltima voluntate. l. Labeo. de verb. signif. Nam faciens testamentū dicitur agere sicut & emens, vendens, locans, &c. Sed gerere comprehendittantum illud quod fit re, & non verbis, & sic faciens testamentum non dicitur gerere. ff. de verb. signi. l. verba contraxerunt.

Agere plerunque sumitur pro eo quod est iudicio persequi: vt agere furti, agere interdicto, hoc est actionem furti, vel interdictum intentare. Agi quoque animalia dicuntur. l. ferri. de verbor. signific.

Aggeres dicūtur munitiones quę fiunt iuxta ripam fluminis, ne flumen excrescens fluat per limites, & sic in rub. de Nili ag. non rump. Bar. in l. fi. de immuni. nemi. conced. lib. x. C.

Aggregetur, expone, vt C. vbi quis de curia. cond. l. j. in fi.

Agitata res dicitur perfecta, extrà de offic. deleg. cum super.

Agitator, id est auriga, C. de malefic. l. vlt. aliquando dicitur agitator equorum vel aliorum animalium. ff. de his qui not. infam. l. athletas. in prin. quandoque agitator, id est, aduocatus qui causas agit. C. de aduo. fis. l. j. aliquando, id est discussor. vt extrà de testi. cū à nobis.

Agitatores, inquit Alciat. in l. ij. C. de specta. lib. xj. erant aurigæ, qui in Circensibus ludis curuli certamine se exercebāt.

Agmen aliquando dicitur multitudo militum, vt C. de Iustin. Cod. con. circa princi. aliquando dicitur officiū. C. de aduoc. diuer. l. penult. in gloss.

Aguati dicuntur filij post testamentū primum nascētes: quandoque significat agnatū fieri. l. qui in adoptionem. de adopt.

Agnati dicūtur qui per virilis sexus lineam coniuncti sunt in consanguinitate, ideo sic dicti ꝙ accedunt, & quasi adnascuntur pro natis, dum s. desunt.

Agnus, pro fœtu ouis, dictio græ-

ea est, significátque purũ siue castum, dictúsque est agnus ꝙ ea sit hostia pura & immaculata. Varro tamen de lingua latina, agnum putat ab eo dictum, quòd sit pecori agnatus. Paulus libro trigesimosecundo Digestorum, qui est de legatis tertius. l. cùm quęreretur. agni, inquit, legati quatenus viderentur, quidam aiebant agnum sex tantũ mensium esse. Sed eos legatos qui minores essent anniculis. Hinc pelles agninæ dictæ, vt apud Vlpianum lib. xxxiij. Digestorum, de auro & argento legato. l. vestis. Pelles, inquit, caprinæ & agninæ. Nebris.

Agnominatio idem est ꝙ agnomen: quandoque etiam dicitur fœdus coniugale.

Agnoscere exponitur, id est, reddere. ff. de here. vendit. l. ij. §. si quid publici. aliquãdo pro acceptare: vnde agnoscere bono. possessionem, & similia.

Agnus dicitur duntaxat sex mensium, agniculus est minor. l. cùm quæreretur. & l. legatis. §. fin. de legat. iij.

Agon est certamen. l. vnic. C. de expen. lud. lib. xj. Inde agonista, qui pugnat vel certat.

Agon agonis græcè, est labor latinè, quia qui laborat agit. Vnde Christus dicitur fuisse in agone. inde agri & fundi agonothetici, qui dabantur certantibus in agone, vel cũ agone, id est, labore, vt C. de fund. patron. l. fin. libro xj.

Agon tetraetericus in l. Septitia. de polli. pro ludis qui quarto quoq; anno instaurantur. Bud.

Agonothetæ sunt principes ludi, vt ff. de pollici. l. Septitia.

Agonotheta interpretatur certaminis dispositor, & est qui certantibus proponit præmium quod detur victori. Hiero. pri. in Iouinianum libro. Proponit agonothetes pręmium, inuitat ad cursum. Idem ad Lucinium Bæticum, Non est inuidus agonotheta noster, nec alteri palmam, alteri parat ignominiã. Modestinus lib. 50. Dig. de pollicita. l. Septitia. agonẽ, inquit, constituo trietericũ. & sequitur, agonotheta & præfecto ipsi certamini viro meo. Accurs. agonotheta legit, non minus falso interpretamento, quàm falsa lectione.

Agonothesia, agonothetarum munus. l. si filia. §. Neratius. ff. famil. erciscun.

Agraria lex, quæ de agrorum terminis lata est.

Agricola dicitur quasi agrum vel agros colens: & est nomen commune ad omnes agricolas. Sed nomina specialia agricolarum sunt illa, quia agricolarũ quidam sunt ascriptitij, quidam censiti, alij perpetui, aliqui coloni conditionales, alij inquilini, alij originarij, alij simpliciter coloni

nuncup

nuncupantur, de quibus omnibus infrà locis suis dicitur.

Agricolę & censiti prout quidam dicunt sunt duo nomina substãtiua per eudiadim figuram copulata, vt sit sensus de agricolis & censitis. i. de agricolis censitis, quasi censualibus. & habetur simile. ff. de tut. l. j. vbi dicitur quòd tutela est vis & potestas, & exponitur, id est, violenta potestas, ita exponatur agricolæ & censiti, id est, agricolę censuales. Dicuntur autem quasi censibus ascripti, & constituuntur eo modo quo ascriptitij. Verumtamẽ inter cẽsitũ & ascriptitiũ est differentia, sed nõ certa. Quidam dicunt ꝙ censitus sit ille qui nascitur ex ascriptitio. Alij dicunt quòd illa sit differentia, quia censitus est ille qui rei certæ annuatim præstandæ obligatus est. Ascriptitius autem est obligatus ad rem incertam puta ad tertiam vel quartam partem fructuũ ex fundo prouenientium. Aliquãdo tamen etiam censitus capitur largè, vt etiam ascriptitium cõprehendat.

Agricolæ perpetui vocabantur illi qui validi erant in corpore miserámque inertiam simulãtes, & ea quæ veris miseris erant assignata ad sustentationem ex publico percipienda diminuentes, quos proditor studiosus etiam diligens detegens ad perpetuum colonatũ redegit si erant liberi. Si verò serui, qui talia fingebant, dominus eis carebat, & proditori assignabantur, licet quidã dicant quòd hoc sit correctũ per authenticam de quæstore, alij tamen dicunt quòd non. De aliis speciebus & differentiis agricolarum inuenies loco suo super verbo, ascriptitius & colonus.

Agrimensor est qui agros mensurat & metitur, & fines per debitam mensuram distinguit, dictus quasi agros metiens: & alibi vocatur libripens, qui si dolose falsum fecerit vel fines malè distinxerit, tenetur actione in factum, vide de hoc de præscript. c. quia indicante, in glo. agrimensoris.

Agripinensis Colonia, ciuitas est Germaniæ inferioris siue Galliæ Belgicæ autor Ptolemæus. Tempestate nostra Colonia appellatur, de qua Paulus lib. vltimo dig. tit. de censib. l. vlti. in Germania inferiori Agrippinenses iuris Italici sunt.

Agrippinẽses populi Germaniæ inferioris. l. finali. de censib.

De A ante L

Alæ in exercitu, quarum meminit Vlpianus in l. ij. de iis, qui notantur infam. sunt equitum ordines, qui circa legiones dextra leuáque tanquam alæ

alæ in auium corporibus locantur.

Alba est vestis sacra. Est & nomen oppidi. vnde Virgilius primo Aeneid.

Albaníque patres,&c.

Et dicitur vrbs alba: vestitur presbyter alba, secundum Ioannem Andræam, in clementina ne in agro. de statu monachorum.

Albergariæ sunt census seu pactiones quæ debentur pro comestionibus. de hoc per glos. in capitulo præterea. de iure patronatus.

Albagariæ sunt procurationes quas certæ villæ debent dominis suis ad eas venientibus. de rescript. cap. ad audientiam.

Album, tabula erat, in qua iudicũ nomina scribebantur, quod leucoma Græcis dicitur, vt est apud Iulium Pollucem, Pli. in procem. nat. histor. Quid te iudicem facis? cum hanc operá condicerem, non eras in hoc albo. Suetonius in Claudio Cæsare, Iudicũ, inquit, albo erasit. Idem in Domitiano. Equitem Romanum erasit iudicum albo. Seneca li. 5. Epist. Turpes infaméſque etiam ad albũ sedentibus exceptiones. Vlpian. lib. iiij. ad edictum, cuius verba transcribuntur in secundũ lib. Dig. titu. de eden. l. j. Eum, inquit edere Labeo ait, qui producat aduersarium suum ad album, & demonstret quid dictaturus est. Sic enim in Pandect. Florentinorum prototypis legitur, non ad alium. Quo in loco Accur. multa hæsitatione seipsum atque alios torquet. Deprehẽdit hũc errorẽ primus omniũ atq; mõstrauit Angelus Politianus, cui sæpè data fuit copia inspiciendi libros illos.

Album prætoris est quædam tabula dealbata quæ ponebatur in curia vel in turri prætoris in loco communi, in quo scribebantur, & ponebãtur nomina vocatorum ad iudicium, & ad cuius instantiam quilibet citatus esset. Et ibi etiã proponebãtur statuta, & edicta prætoris in grossa litera, ita quòd ab omnibus legi possent. Et erat certa pœna contra illum qui delebat istud album, quod modo est sublatum. De hoc in clemen. j. de iudic. in authent. de litigiosis §. omnem. in Spe. de dolo, & contu §. restat. in princi. de citatio. §. sequitur. versic. & nota. Et dicit quòd loco huiusmodi sunt modo quaterni. Qui auté corrumpebat vel delebat, puniebatur in quinquaginta aureis per edictum de albo corrumpend. L. si quis id. ff. de iurisdictione omnium iudicum. Est album prætoris triplex. Vnum in quo scribuntur edicta Prætoris, vel lex ciuilis, dicta lege si quis. Aliud est in quo scri-

buntur citationes, vt in §.omnem.præall.in auth.de lit. Tertium est, in quo scribuntur nomina decurionum, vt ff.de albo scrib.per totum tit.

Aleator est, qui ludit alea: & ille, qui quasi scholam illam tenet. Vel aleator est qui ludum aleæ consueuit apud se causa sui emolumenti exercere, sicut & in cauponibus dicitur. ff.naut. caup.stab.l.j.§.caupones.

Algidum, oppidũ erat trans montes Tusculanos, quindecim millibus passuum ab vrbe Roma: nunc vrbis tantum vestigia extant. Horat.1.Carm.

Quæcunque aut gelido prominet Algido.

Pomponius de origine iuris.l. necessarium.§.initium. Virgineus, inquit, recens à cęde, madénsq; adhuc filiæ cruore, ad cõmilitones confugit, qui vniuersi de algido monte, vbi tũc belli gerendi causa legiones erant, relictis ducibus pristinis signa in auentinum montem transtulerunt. Atqui algidum, vt diximus, oppidum fuit, in cuius agro eotempore Romanorum exercitus ab æquis cæsus fuerat. Neq; ab algido, sed auecilio monte tunc exercitus Roma venit, vt author est Liuius lib.3. Nebr.

Aliàs, hæc dictio, significat conditionaliter, quandoque alteratione, vt promittis dare fundum, aliàs decem nomine pœnæ? ff.de in lit.iur.l.aliàs.vbi re perempta, iuratur, aliàs non, id est si non sit perempta. Secundò, aliàs ponitur pro alio loco.l.adeo.§.insula. ver.quòd si, toto alueo naturali relicto, flumen aliàs fluere cœperit, id est in loco alio.ff.de acqu.rer. domin. Tertiò, id est, alia vice vel alio tempore. vt in l.dicere.§.vnde vidẽdum.ff.de arbi. vbi dicitur, aliàs est agitatum, id est, alia vice vel alia quęstione. Quartò, id est alio casu, vt in l.qui testamento. §. mulier. de testam. vbi mulier in testamento testis esse non potest: id est in alio casu, quàm testamenti. Quintò aliàs, id est alio modo. l.j. §.illud tamen. ff. de aqua quoti.& æsti. Et breuiter hæc dictio aliàs, significat alterationem diuersimode, sed in casu particulari eo modo tantum, secundum quem subiecta materia declarat, aliàs applicata casui significat alterationem eius quod est in oratione præcedenti.

Alienare est propriè rem aliquã in dominium alterius transferre, inde alienatio est omnis pactio per quam transfertur dominium. de rebus ecclef. non alien.cap.nulli.C.de fun.do.l.j. Item alienatio sumitur dupliciter. Vno modo pro dictione significante translationem rei vel iuris: vt in l.alienationis.ff. de verb.signific.alio modo sumitur

mitur alienatio pro ipso facto quo rei vel iuris fit translatio. Tale enim factum quo fit trãslatio est alienatio. Et factum hoc alienatio significat. Nam factis, quandoq; sicut verbis declaratur volũtas. in l. de quibus. ff. de leg. Diuersimodè ergo significat prout ex eius medio & circũstantiis adiacentibus infertur, vt latius ostendit Alcia. in d. l. alienationis. & in l. alienatũ. eod. tit. & Ias. in §. item si quis in fraudem. Instit de actio.

Alienare causa mutãdi iudicium dicitur qui credens se ab aliquo conueniendum. Quicũq; rem dolo in alium transfert, vt iudiciũ mutet & euitet, vt in tit. de alie. iudi. mut. caus. fac.

Alienigena quasi alienæ regionis vel aliena gente natus vel genitus, secũdũ Isid. lib. x. etym.

Alimentorum appellatione continentur cibaria, calciaměta, vestimenta, & habitatio, vt in l. legatis. ff. de ali. & ciba. leg.

Alimentarius dicitur cui relicta sunt alimenta.

Alioquin est dictio conditionalis. l. si finita. §. ex hoc edicto. ff de dam. infec. declarat Bar. in l. ij nu. 12. de cond. & demõ. vbi latissime de virtute huius particulæ.

Aliquandiu, id est per aliquantulum tẽpus. extra de eo qui mitti. in poss. c. j. Item hæc dictio aliquãdiu, recipit moderationẽ ad arbitriũ iudicis. ff. de iure delibe. l. j. & not. per Archi. extra de resti. spo. c. ij. lib. vj.

Aliquid, id est aliquantulũ. ff. ne quid in flum. pu. l. j. §. sunt. Aliquãdo sumitur aliquid pro re singulari & determinata, vt C. de senten. pas. l. si debitor.

Aliquod est signum partitium, & quod vnum est diuidi non potest, extra de præben. c. si pro clericis. lib. vj.

Aliquorum res dicũtur etiam si non sint communes, sed vna vnius, alia alterius. vt ff. de verbor. signi. l. litus. §. fina.

Aliter vide alius.

Alius, ista dictio refertur ad similia, Bart. in l. si fugitiui. versi. quæro hic dicitur. C. de ser. fugi. & Bald. in l. sed & reprobari. in prin. ff. de excus. tu. Feli. in c. inter cæteras. de rescrip. vers. denuncias. impropriatur tamen aliquando, vt cũ dicitur crucifixus est Christus, & cũ eo alij duo latrones, vt plenè per Bar. in d. c. sed & reprobari. & in l. nõ solũ. §. quæritur. ff de procur. denotat diuersitatem, & implicat. l. quidam relegatus. ff. de reb. dub. Etiam alius. i. cõtrarius, xj. q. iij. c. j. xj. dist. si quis. vbi dicitur, nullus alius, quàm Petrus prædicasse in Italia, Gallia, Hispania, & cæteris prouinciis: Itẽ alius, & alter, sunt implicatiuæ qualitatis præcedentium, vt lege si donationis,

C. de his quæ vi metúsve causa fiunt. licet glossa ibi velit, quòd implicet qualitatem contractus. aliter est denotatiuum qualitatis, non autem substantiæ. ff. de verbor. oblig. l. si quis cum aliter. C. de testi. l. etiã. & quod ibi not. glos. & etiam denotat diuersitatem nõ in substantia, sed in qualitate, vt no. Franc. in l. certos nummos. ff. de verbor. oblig.

Allego allegis, penultima breui, pro eo quod est cooptare, hoc est, in collegium adsciscere, componitúrque ex ad, & lego, gis. Vlpia. lib. 50. Dige. titul. de decurionibus. l. generaliter. allegi, inquit, id est per electionem in ordinem assumi. allego, gas, quod est compositum ex ad, & lego, gas, penultima longa, est ad aliquem locũ mittere. Vnde iuris professores cõsueuerunt allegare leges, id est citare testes ad id de quo disputant comprobandum, sed non sine barbarismi vitio, quod pro allego penultima longa, proferunt allego penultima breui. Nebris.

Allegare est argumentari ad probationes vel conclusiones ad communem iudicem pro commodo suæ causæ, & propriè pertinet ad aduocatos.

Adde hic, quòd allegatio quandoque sumitur pro allegatione iuris. ff. de mino. l. minor autem. & C. de iud. l. rem non nouam. §. patroni. aliquando prò allegatione iuris & facti. extrà de postul. præla. c. bonæ. j. §. nos igitur. aliquando capitur pro probatione. vtl. laudabile. C. de aduoca. diuer. iu. & de iu. auth. iubemus. aliquando pro exceptione dilatoria, vel peremptoria seu declinatoria. C. de iur. & fac. ignor. l. j. & ibi not. & ff. de mino. l. minor xxv. annis.

Allegere significat assumere & cooptare, vt cum quis assumitur ad aliquem ordinem, vt senatorum, & decurionum. l. generaliter. §. ij. de decur.

Allœotheta figura est, quando singularis numerus ponitur pro plurali: not. ff. de transact. l. qui cum tutoribus. §. fin. de petit. heredit. l. diuus.

Allibrati dicuntur qui descripti sunt in libro ciuium, vel communitatis alicuius ciuitatis.

Allodium est res libera alicuius, ex qua tamen præstatur tributum. glo. Guliel. de Cun. & Bar. in l. si. fam. ercis. in glos. fin. ibi, quid si vni per diuisionem iudicis assignetur totũ allodiũ. C. fam. ercis. Bal. in c. j. in tit. de allo. in prin. vbi dicit, quòd allodium est id, quod est propriũ alicuius, & à nemine alio recognoscitur, nisi à Deo. Et de allodio vide l. at si quis. §. sed interdũ. ff. de relig. & sump. fune. Et allodium allodij dicitur hereditas quam vendere vel donare possum, secundum Hug.

Allod

Allodium, id est liuellarium, vt c. ij. & iij si de feu. contro. fuer. in vsib. feu. & vide quod not. glos. in l. pen. C. de ingen. ma.

Allusio, quid sit, vide ff. de acquir. possess. l. j. in glos. j. & l. ij. §. appellata. ff. si cert. pet.

Allusio ad similitudinem dictionis pertinet, vt possessio, quasi positio, magistri, quòd monstrent. Etymologia verò eius veram deriuationem respicit. Alc. in l. tabernæ. de verb. sig.

Alluuio est latens incrementum, veluti cum paulatim aquis abluendo arenam ex fundo meo vel vicini mei in fundũ tuum aliquid ita accrescit, vt facilè modus non possit apprehendi qua hora sit ablatum, vel hæc augmentatio facta, vide instit. de rer. diuis. §. præthereà.

Alma, id est sancta & nutriens, ab alo alis, quandoque almus ponitur pro claro & illustri, vnde almus dies, & alma vrbs. l. vni. C. neg. ne mili. lib. xij.

Altare dicitur quasi alta res, vel alta ara, in quo sacerdos incensum adolebat, vel quia in eo sacrificia ardebant. de consecra. dist. j. de fabrica. & ibi Archi. & significat Christum qui dator & conseruator est charitatis. viij. q. j. in scripturis.

Alter refertur ad vtrunque sexũ. l. iij. de nego. gest. & dicitur etiam de pluribus, licet propriè de duobus. glo. in l. quicunque. C. de hæreticis.

Altercationes sunt certamina verborum secundum Io. And. in procem. clemen.

Alternatiua est coniunctio alternatiuè significãs, scilicet quando significat alterum de coniunctis esse, seu orationem factam per hanc cõiunctionem in altero verificari. Et quandoque variatur significatum, vel ex coniunctionis natura subiecta materia, seu quauis alia circunstãtia: verbigratia, Lego Stichũ vel Pamphilũ, significatur vtrunque esse in obligatione, sed alterũ tantum in solutione, vt alterũ soluendo debitor liberetur. ff. de verb. obli. l. si duo. in fi. & effectus alternatiuè est quòd vterq; est in obligatione, quia vno mortuo alter q superest remanet in obligatione. Est autem alternatiua quadruplex. Quædam rerum, in qua electio est debitoris. l. plerunque. §. fi. ff de iu. do. & l. arbitraria. §. Scæuola. ff. de eo quod cer. lo. facit c. in alternatiuis. de reg. iur. lib. vj. Secunda est locorum respectu solutionis fiendæ, quia & in illa iterum debitoris est electio ante litem contesta. vt in §. Scæuola. præalle. Tertia est locorum quantum ad iudicium inchoandum, in quo loco debeat cõueniri, in qua electio est actoris. §. prædicto. Quarta alternatiua est personarũ, quando stipulatio est apposita de

soluẽdo, in illa iterum est ele-ctio debitoris: vt in §. item Iulianus. l. arbitraria. præal. Alij dicũt quod alternatiua legis significat vt ea lex ratio vel subiecta materia significare declarat. Sed alternatiua hominis significat vt proferentem significare verba velle, vel subiecta materia vel quæuis alia coniectura probabilis cõcludens declarat. Et de istis alternatiuis seu, aut, vel, require in loco suo.

Adde ꝙ alternatiua hodie vocatur à doctoribus quæ à priscis Iurisconsultis disiunctiua aut subdisiunctiua. l. hæc verba ille, aut ille. de verb. signi.

Altius non tollendi seruitus differt ab illa quæ constituitur, vt ne prospectui officiatur. l. ædificia. ff. de ser. vrb. præd.

Alueus, fluminis est vallis, siue fossa, siue conceptaculum, & locus per quem fluuius labitur, dum intra ripas notas currit, nam cũ euagatur alueum transcendit. Pomponius Mela: Ora, inquit, Asiæ, cum alueo Nili amnis descendit in pelagus. In hac significatione accipitur in iure, cùm sæpè aliàs, tum lib. xlj. tit. de acq. rerum dominio. l. adeò, §. insula quæ est Caij. Quod si in toto, inquit, alueo naturali flumen aliâs fluere cœpit, prior quidẽ alueus eorum est, qui prope ripam prædia possident, & ibidẽ sæpè. Alias alueus est apiũ receptaculũ, vt in eod. tit. l. naturalẽ. Ante q̃ apes, inquit, in alueo à nobis cõcludãtur. N.

Alueus propriè est venter fluminis, vt dicit Bar. secundũ Hugo. in tract. de alueo in prin. & sicut stomachus continet vinum, ita alueus supra se continet flumen, vt vulgariter lectũ fluminis appellamus, quia ibi flumen cubat. Bal. in rubr. de re. diui. ff. in xij. col. in versic. ne veniamus. Verum etiã pro vase vbi apes manent aliquando accipitur, vt instit. de re. diui. §. apiũ. & aliquãdo pro vase in quo lauãturpedes.

Alumnus est qui alit aliquẽ, vel qui alitur ab eo, vel est filius ex concubina, vt in l. alũnus, C. quæ res pign. oblig. poss. & ibi glo. ferè tamen accipitur pro eo, quem aluimus, & proprie refertur ad nutritium & nutricem. quæ significant indifferenter actionem & passionem, vndè hospes, zelotipus, conuiua, vector alumus. Actum siue pati sub eodem nomine signant.

De A ante M.

Amator accipitur in malam partem. l. j. in fi. ff. de ser. corrup.

Ambages est dubia locutio vel effugatio sermonis extra propositum.

Ambassiator est legatus principis in arduis negotiis, & ambassiata

bassiata est huiusmodi legatio consiliariorum, vel principum in suis causis.

Ambiguũ est vbi opiniones sunt, & iura varia videntur: de sent. excom. inter alia. de iudic. c.j. lib.vj. Et de triplici ambiguitate, scilicet, iuris, facti & personæ. no. xxxiij. dist. c. fin. secundum Io. Andr. in proœ. clem. super verb. ambiguitatis. adde quid dicatur ambiguum, per Bart. in l. inter stipulantem. §.j. ff. de ver. obli. & in l. si quis intentione ambigua. ff. de iudic. & per Bart. post gloss. in l. siquidem. C. de except. Et differunt ambiguũ & obscurum, vt not. glos. in l. veteribus. ff. de pac. & Alciat. in l. nepos. de verb. sig.

Ambire est propriè cupere honores. argu. de consuet. c.j. lib. vj. vnde ambitio, id est cupiditas, per Archi. in c. vlt. de rescr. lib. vj. Vel dic quòd ambire est honorum gradus & ordines per peccatum appetere. Cupere verò est terrena lucra optare. Vnde versus:

Est censu cupidus vir, ambitiosus honore.

Not. per Card. in c. auaritiæ. de electio. libro vj.

Ambitiosa decreta sunt quæ per gratiam facta sunt. l. ambitiosa. ff. de decre. ab ord. fac.

Ambitiosa diligẽtia, id est nimia & anxia. l. si bene. ff. de vsur.

Ambitus ab ambitione distat, quod ambitus in actu est, ambitio verò in animo est habitu, ambitione nanque peccat, qui præter modum cupit honores, qui ambitiosus dicitur. Ambitum verò committit, qui largitionibus magistratũ consequitur, quæ in rebus sacris symonia in religione Christiana vocatur: dictus ambitus, vt inquit Festus, ab ambitu ædificiorum, qui patet in latitudinem pedes duos, & semissem, in lõgitudinem idem quod ædificium. libro xlviij. Dig. titu. est, ad legem Iuliam de ambitu. l. vnic. vbi Modestinus: Hæc, inquit, lex in vrbe hodie cessat, quia ad curiam Principis magistratuum creatio pertinet, non ad populi fauorem, qui scilicet declaratur per suffragia.

Ambitus dicitur crimen affectati honoris: ab ambeundo, hoc est circumeundo & supplicando, & propriè est in actu. Inde ambitiosus, qui largitionibus magistratum affectat, quem lex Iulia de ambitu puniebat.

Ambulare, id est transire, sic dicitur ambulatoria voluntas defuncti vsque ad mortem. ff. de adim. leg. l. iiij. Dicitur etiam ambulatoria potestas legis. ff. de fundo dot. l. erit ergo. Item ambulatoria actio. C. de furt. l. vlti. §. primo.

Amen exponitur, id est verũ est. de consec. dist. ij. re vera. Vel, id est ita erit, vt not. Archidia.

in procem.lib.vj.in fi. Et de hac dictione amen, vide de conse. dist.j.cap.hoc quoque.

Amica appellatur, quæ cum vxor non sit, alicui tamen sui copiã facit.l.Masurius.de verb.sig.

Amicos appellare debemus non leui notitia coniunctos, sed quibus cum fuerint iura honestis familiaritatis quæsita rationibus. l. latæ, §. amicos. de verbor.signific.

Aminæum vinum ex celeberrimis Campaniæ, de quo Vergilius 2.Georgico. Sunt aminææ vites firmissima vina: dictum aminæum (vt putat Seruius) quasi sine nimio, id est, rubore: nam, vt ait, album est. Plin. lib. 34. Principatus, inquit, datur aminæis propter firmitatem, senio quoque proficientem. Idem quoque Falernũ & Cæcubum dicitur. Macrobius in tertio Saturnali. de generibus vuarum: aminæa inquit à regione dicta: nam aminei fuerunt vbi nunc est Falernum. Quod verò aminæum Cæcubum & Falernum synonyma sint, testatur Galenus in lexto Decameridôn: in musto, inquit, vuarũ austerarum, quas vocant aminæas, easdem & Falernas. Idem in libro de vinis: Aminæum quod antiqui Romani nominant Cęcubũ. Idem in libro de Euchymia: album, inquit, quale est aminæum: nominant autem id antiqui Latini Cæcubum. Proculus libro xxxiij.tit.de vino & tritico legato.l.vlt.§.fi.aminæũ, inquit, Græcum, & dulcia omnia. N.

Aminæum vinum, ab aminęa regione. Meminit Proculus in l. fin.ff.de vi.& trit.leg.

Amissa dicuntur & quæ corrupta sunt, vt scissa & fracta.l.prętor. §. amissa.ff.vi bonor.rap. item pro quibus persequendis nullam actionem habemus. l. Labeo & Sabinus.de verb.sign.

Amita est soror patris.

Amita magna est soror aui.

Amitinus est qui ex ea generatur, scilicet, amitæ filius, vt xxxv.q.v.cap.vlt.

Amittat, hoc verbum nõ sonat in præteritum, sed in futurũ, nisi addatur ipso iure. Felin.in cap. Rodulphus.versi. publica sunt bona.de rescript.

Amministrator, siue administrator rerum publicarum est, qui temporalia gerit, sed magistratus qui iurisdictionẽ exercet, secundum Azonem. C.de ad. reipub.lib.xj.in rubr.

Amoueri quæ dicantur, liquet ex l.iij.§.ij.ff.rer.amot.ex l. si seruum.§.amouisse. de acquiren. hered.& l.qui tabulas. in fi.de fur.& l.iij.§.non solùm. de inc. ruin.naufrag.

Amphibologia dicitur cùm ambiguitas oritur, seu ex singulis dictionibus seu ex coniunctis.

Amphora vas est, sed quantum capiat pauci nouerunt, illi maximè

ximè quorum id ſcire plurimum intererat. Eſt itaque ſpatium quod circunſcribitur, à ſex (vt ſic dixerim) ſuperficiebus, quarum latera ſunt pedalia, anguli verò recti, de qua Priſcianus, in libro de ponderibus, & menſuris: Pes longo ſpatio ſolido latóque notetur. Angulus vt par ſit, quem claudit linea triplex. Quatuor ex quadris medium cingatur inane. Amphora ſit, cuius vim ne violare liceret, Sacra verè Ioui Tarpeio in mõte Quirites. lib.xxxv. Dig. qui eſt de leg.ij. Hermoge.in l.ſi quis. Serui ex illo, inquit, dolio amphoras decem. Et ibidem: Vinũ amphorarium. Item lib.xxxiij.titu.de penu legata. Scæuola in l. penum. Sinautẽ inquit, & in horreis amphoræ, an hæc quoque deberentur. Accurſius vaſa tantum eſſe dicit. Nebr.

Amphora vas erat vinarium.l.vinaria.de verb.ſig.vbi Alcia.

Amplectens, id eſt, vndique circumplectens. C.de legib. l.non dubium.

Ampliare & augere, licet videantur idem ſignificare, tamen differunt, quia augere ſpectat ad quantitatem, ampliare verò ad pretium, quòd ſit diligenti rerũ cultura. C.de ſac.ſanc. eccl. l.iubemus nulli. ff. de iur. fiſ.l, non intelligitur.§.diui.

Ampliſſimus ordo, id eſt, ſenatorius.l.nutu.de leg.iij.

Amplius, hoc verbum habetur ff. de dam.infec.l.hoc amplius.& ibi includit, non tamen ſemper eſt exceſſiuum. vt ff.de ver.ſig. l.verbum amplius. & l.j.§.hæc verba.ff.ſi cui plus, quàm per l.Falc. Interdum eſt exceſſiuũ, & habet in ſe vim repetitionis & exceſſus. ff de leg.iij.ſi ſic. & l.ſi tibi purè.& de do. præleg.l. qui ita. vbi de hoc. Item vltra ſupradicta adde de hac dictione amplius, quomodo repetit, vel comparatiuè ponatur. Bar. in l.ſi ſeruus legatus.§ ſi ita ſcriptum.ff.de lega.j. & in l.ſi tibi. de legatis iij.& ibi an inducat quantitatem, vel cõditionem: & de hac dictione plenius vide per eundem in l.lecta.ff.ſi certum petatur.

Amputari, vide C.de iur.delibe.l. ſcimus. & l.vnic. de plus petit. & extrà de reſtitut. ſpolia.cap. frequens.lib.vj.

Amurca eſt ſanies, ſiue ſuccus ille igneus atque niger, qui ex oliua ſimul cum oleo exprimitur, atque ſubdit: nam oliua ex quinque ſubſtantiis conſtat: oſſe, nucleo, ſanſa, oleo, amurca. Virgilius primo Georgicorũ: Profuit interdum nigra perfundere amurca: quam Seruius interpretatur olei ſordes, ſed non exponit quas, cùm ſint duplices: nam, vt dixi, quod ſubſidit oleo, ex oliuarum expreſſione dicitur amurca: quod verò poſt oleum in dolia condi-

tum, quasi secundum purgamentum, Fraces appellantur. Plin. libr. 15. Oleum, inquit, amurca ad multos vsus. Vnde Cato de re rusti. Dolia, inquit, amurcaria decem habeat. Vlpianus lib. xxxiij. Dig. ti. de penu legata. l. qui penum. Aristot. notat etiam quæ esui potuśque non sunt, contineri legato, vtputà ea in quibus esse solemus oleum forte, garum, amurca. Accursius salsaméti genera esse dicit, sed nõ quę illa sint exponit. Cùm verò in amurca nullus cibus, quod ego legerim, esitari sit cõsuetum, forte pro amurca legendum est muria. Nebris.

De A ante N.

An, de ista dictione an, vide Inst. de rer. diuis. §. cùm ex aliena. & §. feræ. in fi. & §. j. qui. mo. test. infir. l. an vsusfructus. de vsufr. & l. j. ff. si vsusfruc. pet.

Anacrisis accipitur pro examinatione negotij, quæ per interrogationem accusati fit. l. diuus. la ij. ff. de custod. reorum.

Anadema simpliciter corona est. Nam diadema propriè regum habetur, dictum anadema ab anadeo, quod est corono. Lucretius lib. 4. Fluunt anademata mitræ. Pau. lib. xxxiij. Dige. tit. de auro & arg. lega. l. quamuis. Sicut mitræ, inquit, & anademata. Nebris.

Anademata, coronæ. l. quamuis. ff. de aur. & arg. lega. At Alc. legit ibi anadesmata, quæ sunt capitis ornamenta.

Analesis, id est repercussio seu reuerberatio. l. si arborem. de ser. vrbanorum prædiorum.

Analogistæ dicuntur tutores illi, qui non tenentur reddere rationẽ tutelæ administratæ, ab ana præpositione, & logos ratio, vt ana tollat rationem. Iulian. lib. xxvj. tit. de admin. tut. l. quidam decedẽs. Eos, inquit, analogistas esse volo. & paulò post: Testamento comprehensum sit vt analogistæ essent.

Analogistæ appellantur qui non tenentur reddere rationẽ administrationis. l. quidã. de administra. tuto. Sed peritioribus videtur legendum esse potius alogistæ, aut anaclogistæ.

Anaphora figura, Latinè relatio dicta est, cum idem verbum in principio plurium clausularũ repetitur, veluti in l. ij. in prin. C. de offi. præfec. præt. afr.

Anathema vno modo est substantiuum, & est damnatio æternæ mortis, & non nisi pro mortali crimine debet imponi, & in illis, qui aliter non patiuntur se corrigi. xj. q. iij. nemo episcoporum. in fi. Vel est excommunicatio, seu suprema maledictio. Et dicitur ab ana, id est, sursum, & thema figura, quia olim imprimebatur figura frõtibus damnatorum. de hoc no. Ioan. Andr. de iudic. cùm non ab

ab homine. vbi post excommunicationem incorrigibilis anathematis mucrone feritur, id est punitur, id est solenni excommunicatione, cum xij. episcopis candelas in terram proiicientibus & conculcantibus, vt in c. debet. xj. q. iij. Et anathema tale vel maledictio solebat fieri per præfatos. Vel dicitur, & melius à verbo Græco anatheinai, hoc est à seponendo, quasi quædam sepositio & separatio à Deo. alio modo anathema est adiectiuum omnis generis indeclinabile, & dicitur excommunicatus, maledictus separatus vel damnatus, vnde qui frangit, rapit, ac vrit, ferit, est anathema. Frangit, scilicet ecclesias, rapit res alienas, vrit etiam ecclesias, ferit personas ecclesiasticas. Inde etiam anathematizare, id est dãnare vel excommunicare, maledicere, vel separare, vt suprà.

Anathematizatus dicitur qui tanquam impius à Deo separatus est, & ponitur pro excommunicato, vt xxiiij. q. iij. certum est.

Anceps est aliquid, seu aliquis huc & illuc fluctuãs, & dubius in quam partem declinet, secundum Isido. lib. x etymol.

Anchora retinaculum seu gubernatio nauis est, vt ff. de exerci. l. prima. §. primo.

Anciani dicuntur præsidẽtes, vel priores, vel regentes, qui regunt vniuersitatem, vel prouinciam, ita dicit Panor. in c. fi. in prin. not. ij. de procurat.

Ancones, vasa sunt cubitalia: nã ancon Græcè, cubitus significat. l. tabernæ. ff. de fund. instr. Nebrissens.

Ancones, species vasorum cubitalium. l. tabernæ. de fund. instru. legato.

Anfractus dicuntur viarum flexus. l. viæ. ff. de ser. rustic. præd. vnde & anfractus litigiorum. extrà de sepul. c. ij. lib. vj. §. j. Et dicitur anfractus litigiorum, quia multas moras habet: vt ff. vt leg. nom. ca. l. etiam. & incertos euentus habet. ff. de pecu. quod debetur. & ideo sic dicuntur, quia vndique franguntur vel circumeunt. not. per Archid. de electioni. quorundam. in princip. lib. vj.

Angaria, penultima longa, atque in eodem accentu, interpretatur coactio. Veget. libr. 1. de re milit. loquens de tyronibus: In angariis, inquit, plurimum detinendi sunt, procúlq; habendi à ciuitatibus. idem libr. 2. ad vigilias vel angarias faciẽdas. Accursius in illud Codicis Iustiniani. tit. de sac. sanct. eccles. neminem in angariis vel perangariis, &c. angariæ, inquit, quę sunt in operis personarum. Parãgariæ, in quibus vtrunque vertitur, scilicet, personarum & rerum impendia: verbũ quoque angario as, quod interpretatur cogo, gis, sicut angaria

est coactio. Matt. cap. 27. atque iterum Luc. 15. angariauerunt Simeonem quendam Cireneũ. Vlpia. lib. 50. dig. tit. de priuil. veteranorum. l. pen. Naues, inquit, angariari posse. Neb.

Angariæ penultima longa, est iniusta exactio vel compulsio. Nam angariæ dicuntur personalia obsequia propriis sumptibus præstita. cap. non minus. de immun. eccles. glos. in l. neminem. C. de sacros. eccl. Sunt ergo quædam personales, quæ à vulgo dicuntur captiones.

Angiportus siue angiportũ olim dicebatur angusta via inter portus, id est domos. l. portus. de verb. oblig. vbi Alcia.

Anguillarius lacus, in l. rutilia. de de contrah. empt. pro lacu anguillas producente.

Angusta domus, id est arcta, ff. de seruit. si tam angusti.

Angustia temporis, id est, breuitas. C. de leg. non tantũ. & ff. si quis cau. l. ij. §. si quis. vers. nisi.

Animaduerto, præter illam significationẽ quam habet in promptu, hoc est considerare significat etiam punire eum tantummodo, qui in alterum puniendi habet potestatem: differtque constructione, nam dicimus animaduerto te, pro cõsidero te. Sallu. in Cati. Vt prius inquit, in eos animaduerteretur: & paulò post: verberibus animaduertebant in ciues. Vlpia. lib. xlvj. Dig. titu. de iniur. l. item apud Labeonẽ. §. ait prætor. ait prętor, ne quid insinuandi causa fiat, si quis aduersus ea fecerit, prout quæq; res erit animaduertam. Et animaduersio pro punitione. Vlp. xlvij. li. Dig. ti. de fur. l. meminisse. Extraordinaria, inquit, animaduersione coercendam.

Animaduersio dicitur pœna, quia animaduertere est punire, vnde dicitur animaduertendum est in facinorosos homines. Item animaduersio dicitur cuiuslibet operis determinatio, secundum quam quis pro mercede sua suscipit certũ opus & determinatum suis impensis faciendum, vt terram colendam, vel domum construendam. Est etiam animaduersio, consideratio. §. j. inst. de iis qui sunt sui vel alien. iur.

Animalia sunt in triplici differentia, quædam enim sunt mansueta, vt gallinæ: quædam fera prorsus, vt lupi: quædam verò fera naturaliter, sed accidentaliter mansueta, vt cerui, pauones, &c. instit. de rer. diuis. in glos. §. pauonum.

Annalis actio est quæ finienda est anno, vt iniuriarum.

Anniculus, inquit Valla, & si formam diminutiui habet, diminutiuũ non est, & dicitur tam de rebus animatis, quàm de inanimatis, quæ sunt vnius anni, vt anniculus puer, anniculus agnus, anniculũ vinum. Paul.

de verb.signifi.l.anniculis.anniculus, inquit, amittitur, qui extremo die anni moritur. Et eo.tit.l.anniculus ij.anniculus inquit,non statim vt natus est, sed trecentesimo sexagesimo quinto die incipiente,planè nō exacto dicitur. Item Aphricanus de leg.iij. l. cùm quæreretur. agni, inquit, qui minores essent anniculis. Nebris.

Anniculus appellat infans vnius anni, licet extremum anni diē duntaxat attigerit, nō etiā perfecerit.l.anniculus. de ver. sig.

Annona propriè dicitur de re frumentaria. Sed de aliis quoque rebus posse dici auctor est Ci. in secundo de diuinat. annonam, inquit, cariorem in macello. Erat autē præfectus annonæ: de cuius origine Liuius lib.4.ab vrbe condita.Dicta est autē annona, propterea quòd sit alimentū annuum. Nebr.

Annona secundum Azon. dicitur salarium quod cuique pro capite suo remunerationis causa datur.vnde titul. C.de anno. & cap. administ. secundum Azo. exponitur, id est, capitatione. Sicut enim secundum eum capitatio dicitur tributum quod datur pro capite:ita annona dicitur tributum quod datur magistratibus, vel causa salarij pro remunerando labore.Et dicitur capitatio de capite, quia est pretium debitum capiti, id est dignitati. annona præterea sumitur pro tributo quod soluitur in auro,argento,vel ære, vt tradit glo.in rub.C.de anno. & trib.lib.x.Item pro pane, vt in l.prima. C. de frumen. vrbis Constant.

Annonæ ciuiles sunt quæ publicè dabantur iudicantibus,ciuitatibus, vel omnibus tempore necessitatis per singulos dies: vt C.de anno. & trib.l.ij.libr.x. Etiam annona est seges vel frumētum vnius anni.Adde quòd annonæ ciuiles dicuntur in iure aliquando annui reditus, à fisco percipiendi. Dabantur enim annuatim de publico, secundum glos.in l.hac edictali. §.de his.C.de secun.nup.

Annonæ militares dicuntur quas milites singulis diebus consequebantur:vt C.de erog.milit. ann.l.vlti.vbi dicitur,quòd ipsi annonas & capita singulis consequebantur diebus.

Annotatio sacra est descriptio bonorum,vel eorum connotatio, seu consignatio,veluti cùm aliquis cuiuscūque criminis reus sit,absentat se, vocatus ad iudicium patietur bonorum annotationem, vt si intra annum venerit,& se purgauerit, bona sua recuperatur. Si autem non venerit, tunc fisco applicētur. Et qualiter fiat annotatio, ponit Spec.in tit.de act.§.fi. vers. sed qualiter.dicens quòd præses siue iudex veniet cum tabellione ad domum accusati, &

& inquiret quot domus, quot prædia rustica, quot iugera terræ habeat in bonis eius. Et omnia bona illius qui non venit citatus, ponit in banno fisci, nisi venerit intra annum. ff. de requirend. reis. l. j. § j. Ab hac tamen sententia conditionali poterit appellari, de appel. præterea. Et describuntur bona, quæ tamen fiscus de facto non occupat nisi post annum. Post hoc iterum per edicta requiritur accusatus, & citãs mittit literas suas iudici vel rectori loci, in quo degit accusatus, vt per illum citato innotescat se accusatum vel citatum, & bona eius esse annotata. Inde venit verbũ annotare, vel econtra ab hoc verbo ipsum nomẽ.

Annotatio sacra dicitur rescriptũ illud quod Imperator proprio motu mentis indulget alicui constituens secundũ preces eius, seu illius aliquid fieri vel nõ fieri. C. de diuer. resc. l. fi. & ibi in glo. Et not. Cardi. Zabar. in c. super literis. de rescrip. differentiam inter annotationem & pragmaticam sanctionem.

Annua, bima, trima die, id quod multis in locis apud Iurisconsultos legitur, quo sensu accipi debeat, manifestauit Iurisconsultus de annuis legatis. l. si legatum. Si legatum, inquit, sit relictum annua, bima, trima die, fortè dena, per singulos debentur annos, licet non fuerit insertum æquis pensionibus. Ratio autem huius dicendi generis illa nimirum est quòd cum dies in genere fœminino tempus significet, vt apud Ciceronem, longa dies adimit ægritudinem. Et illud poetæ: Longa dies homini docuit parere leones. Annuus autem significet quod est vnius anni: bimus, quod est duorum annorum: trimus, quod trium annorum: erit annua, bima, trima die, idem quod anno, biennio, triennio. Quod Iurisconsultus quoque expressit in tit. de manumis. testam. l. si ita. Si ita, inquit, sit scriptum in testamento; Stichus seruus meus heredi meo mille nũmos annuo, biennio, triennio si soluerit, liber esto. Nebris.

Annua, bima, trima die, de significatu horum verborum eleganter Iuriscons. in l. si legatũ. de ann. leg.

Annuli leues dicuntur, qui non excedunt valorem quinque aureorum. l. diuus. ff. de bo. dam.

Annulus signatorius, vide signatorius.

Annuo, id est concedo. ff. de don. inter vir. & vxor. l. ea quæ à marito. Et aliter exponitur, vt ibi not. Item annuere domino exponitur, extrà de iureiurando. cap. j. §. ego huius.

Annus quot dies & menses habeat, no. gl. in cap. si propter. de rescrip.

resceri.lib.vj. Nam annus conti net ccclxv.dies: vt in l.cùm heres.§.Stichus. ff.de sta.libe. Et quidã cõputant annũ ab incarnatione Domini, vt xxiij. dist. in nomine Domini. in princip. alij à natiuitate Domini. De hoc gl. in §.forma. ij.q.vj. & in Spe.de instr.edit.in princ.

Annus iubileus dicitur annus remissionis, quia eo anno debita remittebantur, serui Hebręi dimittebãtur, liberi & omnia reuertebãtur in pristinum statũ, & est annus quinquagesim⁹ vt in c.iubileo.de pœn.dist.j.

Annuus vel annuatim ex proprio significato significat multiplicationem simpliciter siue indeterminatè, sed quando applicatur casibus, significat diuersimodè prout ex diuersificatione materiæ cõcluditur proferentẽ intellexisse: vt pacto seu stipulatione promittis x. Titio annua vel annuatim, significat multiplicationẽ perpetuã quia significat promissam summã deberi ei cui promittitur, & eius heredi, & heredis heredi, & sic in infinitũ, ideo dicitur in l.stipulatio.ff.de verb.oblig. q stipulatio annua est perpetua. Et not. quòd annuum legatum pro primo anno est purum, & pro aliis annis est conditionale, quia pro quolibet anno debetur legatario si tunc viuit. Si verò mortuus est, tunc non debetur, nec si deportatus est, qa talis ciuiliter mortuus est, & non habet ius capiẽdi ex testamẽto quod est ciuile. l.cùm in annos singulos.ff.de an.leg. Sed ibi promitto tibi x.annua, vt sis procurator meus in parlamẽto, significat multiplicatio tẽporalis ex causa, q̃ apponit de essendo pcuratorẽ, qa morte finitur, sic & obligatio, quæ ex hoc inducitur. De hoc vide l.annua.§.fi.& to.tit.de an.leg.

Anormalus successor est sicut ille qui succedit heredi non implẽti defuncti voluntatẽ, vt instit. de eo cui li.ca.§.in primis.

Ansa est nodus cursilis, & facilis ad soluendũ, ita factus, quòd si rectè trahitur caput fili, omnino solutus est, vt not. Ber.in c. cùm olim.de verb. sig. propriè autem dicitur qua quippiam prehenditur ac tenetur.l.in rẽ. §.ij.de rei vendicat.

Antapocha, siue antipocha, siue antepocha, quod idẽ est secundũ aliquos, & sec. Azo. in sum. de fid.instr.vers.de antipochis. vocatur chirographũ quod facit debitor creditori, in quo confitetur se soluisse tantùm: & sic est de solutis, & fit à debitore in hunc modũ, confiteor me vsurarũ nomine vel pẽsionis soluisse & datur creditori. Et sic nõ dicitur ab anti, quod est contra, sed ab ante, secundum Ioann. quia fit ante apocham, vel ab anti, quod est ad, quia est inducta ad securitatẽ

credit

creditoris, & fit etiã ante apocham. qui enim alieno nomine possedit & pensionem soluit, vel qui creditori vsuras repræsentauit. si quãdo dicat se suo nomine possedisse, & ita dominũ factũ vel præscriptione liberatũ cõtendit, ius agẽtis facit vacillare, nisi dominus vel creditor vsuras & pẽsiones præteriti temporis sibi solutas cõprobet, probat autẽ per antipochã debitoris, C. de fide inst. l. plures. vbi gl. dat tres modos dicẽdi. Vel vt alij dicũt antipocha est scriptura quã facit debitor obligãdo se, & in qua fatetur se debere, & fit cõtra apochã dicẽdo, Confiteor me debere &c. & sic dicitur ab anti, quod est cõtra. Apocha autem secundũ omnes est scriptura creditoris confitentis sibi à debitore solutũ, & sic apocha est de receptis, & fit à creditore, puta confiteor me recepisse tantũ. ff. de cõd. indeb. l. fi. §. Titius. ff. de fur. l. qui tabulas. §. apocha & de accep. l. acceptilatio. §. j. Differt tamen chirographũ ab antipocha vel apocha, quia chirographũ dicitur cùm duo paciscẽtes faciũt duas scripturas, & sub eadẽ forma verborum cõficiunt & mutuo tradunt.

ntę sunt populi Histri fluminis accolæ, quos cùm debellasset Iustinia. Imper. Anticus dictus est. Sic enim legendũ in inscritionibus volu. iuris ciuilis, non Atticus, vulgo impressum est.

Ante significat ante rẽ factã & bene inchoatã. ff. si cer. pet. l. ij. §. itẽ mutuũ. vbi de hoc. & ff. de verb. obli. l. qui ante. & l. eũm qui ita. §. quæsitam.

Antecessor quandoq; dicitur doctor q alios antecedit in proœ: Digest. §. sed cũ nos. Quãdoq; exponitur. l. successor. in cõsti. ff. circa prin. Aliquando antecessor dicitur necessitudine. C de ve. iur. enu. l. j. §. quæ omnia. Aliquando antiquitate. xxxv. q. vj. de parentela. Aliquando officij prioritate. iij. qu. vj. hoc quippe. & q. v. c. accusatores.

Adde ꝙ antecessores appellati sunt professores iuris, ab antecedẽdo & prçeũdo discipulis, quos quasi porrecta manu in penetralia iurisprudẽtię deducunt, vt manifestè probatur in d. §. sed cũ nos. idq; docuit Aldobrãdinus meus in annotationibus quas iam tertio ab hinc anno edidit in institut. iuris.

Antiades & paiistmi à Græcis dicuntur, quæ sunt Latinis tonsillæ, & sunt inflammationes circa eas parteis, quæ mala, id est, poma, à recentioribus vero amygdalæ appellantur. Celsus lib. 7. cap. 11. Tonsillas quæ post inflãmationem induruerunt, græci antiades appellant. Galenus lib. 6. Decameridôn: Hortulanuminquit, ab vulua & antiadibus & paristm

riſtmus ſuffocationem patientem. Idem verò libr.x. de medicina ſimplici, pariſtmus ſiue faucibus vuluæ & antiadibus. Vlpia.lib.xxj.titu.de ædil.edic. l.quęritur. Et ſi quis habeat antiades, & ſic antiades ſunt quas exiſtimo, id eſt, inueteratas, & quæ iam diſcuti non poſſunt, vtrobique mendum eſt: antiachæ pro antiades. Accurſ. faucium tumores exponit, nō tamen dicit quos tumores: quod verò ſubdit, vt ſcrofulæ, omnino falſum eſt, cùm ſcrofulæ ſint apud iuniores medicos, quæ ab antiquis dicũtur chœrades Græcis, Latinis ſtrumæ. Ant. Nebriſ.

Antiades, ſunt veluti glandulæ quæ in gutture naſcuntur. l.cũ quæritur. de ędil.edict. à Latinis tonſillæ nuncupantur.

Antichreſis eſt pignus quod ad hoc datur creditori, vt inde fructus percipiat, donec æs ſuum receperit. l.ſi pecuniã. de pi.ac.

Antidorum eſt cõtraria donatio. gloſ.ſuper verb. antidora. in l. ſed & ſi lege. §.conſuluit. in fi. ff.de petit.hered.

Antidorum ex Græco interpretatur remuneratio, ſiue retributio, ab anti, quod eſt re, & doron, donum, quaſi doni redditio. Vlpianus lib.5. Dig. titu.de petitione hered.l.ſed & ſi. Planè ſi antidora acceperunt, dicendum eſt eatenus locupletiores factos, quatenus acceperunt. Locus eſt in quinto Ethicorum Ariſtotelis lib. hucuſque ab expoſitoribus non enarratus, vbi Leonardo interprete legitur, vnde ſacra gratiarum ſunt: quo in loco Ariſtoteles de hac remuneratione loquitur. Nebr.

Antidora dicitur obligatio non efficax ad agendum, ſed æquitate ſubnixa excipiendum. §. conſuluit.

Antidotum ſiue antidotus, eſt medicamentum, quo nos contra venenum præmunimus, ex eo quod contra detur, dicta. Gellius lib.17.ca.16. Huius autem regis antidotus celebratiſſima eſt, quæ Mithridaticos vocatur. Serenus: antidotus verò multis mithridatia fertur Conſociata modis. & Pli.lib.7. contra venena eſt præcipuum antidotum. Paulus lib.33. dig.titu. de penu leg.l.non omne. Quo inquit, numero antidotũ non eſt. Item lib.18. tit. de contrah. emptio. l.quod ſæpe. antidota, inquit, & alia quędam ſalubria medicamenta. Vtrobique Accurſius nihil aliud dicit, quàm eſſe genus medicamenti, ſed non quid illud ſit. Nebriſ.

Antidotum ſolet dici, quod datur contra venenum, & ſic ponitur pro medicina, vt in cap. cæterùm. de iura. calum. Inde antidotarius, liber in medicina. de iureiurando. capit.j. in clemen. in gloſ.

Antin

Antinomia potest interpretari, legum contarietas, ab contra, & lex, vt Codice Iustiniano, tit. de veteri iure enucleãdo. l. deo autore. Nulla, inquit, in omnibus prędicti codicis mẽbris antinomia. Sic enim à vetustate Græco vocabulo nuncupatur. Et paulò post: Per suũ vitium antinomias induxerunt. Nebris.

Antinomia ponitur pro legum contrarietate. l. j §. nulla. C. de vet. iur. enuc.

Antiphona pro pignore ponitur. ff. de pig. actio. l. si pecuniam. & ibi gl. vbi etiam aliter exponitur, & meliùs de pig. l. si is qui. §. j. Item antiphona potest latine interpretari: vox reciproca. in d. l. si is cui. §. j. Sed verior lectio est antichresis, de quo suprà.

Anthypophorizat. i. tacitæ quæstioni respondet. de supp. negl. prǽl. c. ij. lib. vj. in prin.

Antiptosis est figura quæ ponit casum pro casu, &c. dist. ix. c. ego solus eis scriptorum, id est scriptoribus, vbi ponitur genitiuus pro datiuo.

Antistes dicitur sacerdos, eo ꝙ ante stat, c. cleros. xxj. dist. cõmuniter tamen sumitur pro episcopo. secundum gl. in cle. dudum de sen.

Antonius & Seuerus quoties in libris Digestorum legitur, mẽdum est insigne, pro eo quod esse debuit, Antonius & Verus, tum ex codicibus illis vetustis Florentinorum, tum etiam ex ipsa temporum historia. Nebris.

Anus per vnum n, exponitur. id est vetula. ff. de carbo. edict. l. iij. §. duæ causæ.

De A ante P.

Aperire viã quid sit, vide ff. de via pub. l. j. ij. respon. Item aperire tabulas: vide ff. ad Syllan. l. si quis in graui. §. aperire.

Apex est summitas honoris, vel distinctionis nota. Nã quod in summo est, distat àpedibus vel infimis. Et hęc summitas: respicit tẽporalia. vt in c. solitæ. de maio. & obe. Etiã sumitur pro litera, vt dicit Christus. Minimus apex non peribit. Item sumitur pro subtilitate, dum dicimus, de apicibus iuris non disputandum. ff. manda. l. si fideiussor. §. quædam.

Aphehitus, qui aphehis laborat. aphehæ autem sunt oris vlcera, præcipuè infantes vexãtia.

Apocha dictio Græca est, interpretaturque receptio: nam tũc illam creditor dat debitori, cum ab illo pecunias numeratas, aut rem quam illi debebat recepit. Vlpianus lib. 46. Dig. de acceptill. si accep. latum. Inter acceptilationem, inquit, & apocham hoc interest, quod acceptilatione omnimoda liberatio cõtingit, licet pecunia soluta non sit. Apocha

non

non aliàs, quàm si pecunia soluta sit. Item de fide instrum. l. plures apochis. de apoc. pub.

Apocha, suprà, in ver. antapocha.

Apocrisarij sunt nuntij domini Papæ, quasi secretarij: vt dist. xvj. c. septuaginta. dicti ex eo quòd decedunt & proficiscuntur in longinquas regiones, vt responsum mittentibus referat mandatorum suorum. Nam Græci apocrisin dicunt decessionem & responsum. De hac dictone vide etiam in litera y.

Apocrypha vel apocryphum dicitur occultum vel secretum: inde dicitur apocryphus, id est liber secretus & occultus, cuius auctor ignoratur, vel de cuius veritate dubitatur, non tamen ab ecclesia recipitur, sed reprobatur, quasi diceret, non in ecclesia, sed remotè & lōgè ab ecclesia sit legēdus. De apocryphis habetur xvj. dist. canones generalium. & ibi glos.

Apolides Græcè dicuntur, qui extorres siue exules sunt, dicti vel ab apoleo, quod est deperdo, siue ab a, particula priuatiua, & polis, quod interpretatur ciuitas, vt Martianus scribit lib. 47. Dige. de pœn. Quidam, inquit, apolides sunt, id est, sine ciuitate. Vlpia. quoque de lega. iij. l. j. Nec testamenti, inquit, faciendi ius habent, cùm sint apolides.

Apolides dicuntur, qui sunt sine ciuitate, ab a, quod est sine, & polis, ciuitas.

Apologia est excusatio vel respōsio, vnde dicitur, clerici qui alios accusant, iustam accipiāt apologiam: & est apologia posita in defensione, vel negatione tantum: nam in ea solent quidam accusantibus respondere: vnde apologeticus. id est excusatorius vel responsorius. not. per Archidia. xxxvj. quæst. ij. cap. circa.

Apostasia secundum Host. est temerarius recessus à statu fidei, obedientiæ, vel religionis quā quis professus est se tenere. Inde apostatæ, qui recesserunt à fide, & qui egressi religionem quam professi fuerant, iterum ad seculum redeunt, vt tradit Bart. in rubr. C. eod. tit. sic dicti tanquam retro abeuntes. c. nō obseruetis. xvj. q. vij.

Apostoli, orum, ex Græco interpretantur dimissoriæ literæ, ab apostello, quod est mitto. Vnde est apostole es, idē quod remissio. Ti. Li. apostolos, inquit, fregit in senatu. Titulus est apud Iurisconsf. de libellis dimissoriis, qui dicuntur apostoli lib. 50. digest. Modestinus quoque de verbo. signific. l. dimissoriæ. Dimissoriæ inquit, literæ dicuntur, quæ vulgò apostoli dicuntur. Nebris.

Apostoli secundum Hostiens. dicuntur literæ testimoniales, quia testificantur de appellatione facta, & secundum eun-

dem, & Spec. in iij. parte, in tractatu libel. §. sequitur. versicu. apostoli. Ibi vide quid sint apostoli, vnde dicantur, & de quadruplici eorum specie, & eorum formis. Nã alij sunt apostoli conuentionales, scilicet quando pars admittit appellationem, siue in iudicio iudice refutante, siue tacente, siue extra iudicium, vt c. sæpe. ij. respon. & oblatæ. de appel. Alij sunt testimoniales testificantes de appellatione facta, vt suprà. Alij dimissorij per quos apparet quòd iudex detulit appellationi. Alij refutatorij per quos apparet quòd iudex non defert appellationi. Alij reuerendi, vel reuerentiales, scilicet, quando ob reuerentiam superioris apppellationi defertur, vt cap. j. de appella. lib. vj. in glo.

Apotelesma significat absolutionem & perfectionem operis. l. tei. §. fin. de verb. sig.

Apotheca est arca, vel locus in quo aliquid ponitur custodiendi causa, vel in quo merces venduntur, qui locus & alio nomine statio vocatur, inde apothecarius. i. stationarius, qui stat ad vendendum.

Apparere, id est ad memoriam reducere, in authent. de fide instrumen. circa princ. secundum vnam expositionem. Aliquando apparere exponitur, id est præsumere, vt extra de præsum. c. scribam.

Apparitio quandoque ponitur pro discussione, vt in l. j. C. de loca. præd. ciui. lib. xj.

Apparitores dicuntur, qui apparent, & præsto sunt, obsequuntúrque magistratibus. Virgil. 9. Aeneid. Quam ipsi cupiant regi apparere Latino. Gell. libro 2. Posteaquam lictor, qui illi apparebat, intellexit. Cic. lib. tertio de legibus: leges, inquit, sunt, quas apparitores nostri volunt. Hieron. ad Saluinam: Nihil nocuit militanti paludamentum & baltheus: & apparitorum caterua. Vlpianus libro 21. tit. de euictionibus. l. si pignora. Si pignora, inquit, væneant per apparitores. Nebris.

Apparitores dicuntur qui citant partes, & eas apparere faciunt in iudicio, hoc nomen inde trahentes, vel dicuntur ideo apparitores quasi apparetores, quasi ipsi apparent in iudicio. Item dicuntur catholiciani quasi communiter & vulgariter seruientes, vt bedelli ad iudicium. Item dicuntur officiales secundum Azo. vel secundum Isido. apparitor dicitur ille eo quòd appareat, & videatur, & præsto sit ad obsequium vel aliquid audiẽs teneat. Et de apparitore habetur in cap. tua. de homi. & gl. magna, in cap. veritatis. de dolo & contu.

Appel

Appellare est à minori iudice ad maiorem prouocare Et eò inducta appellatione secundum leges vt iniquitas, vel imperitia iudicantium corrigatur, licet nonnunquam bene latas sententias in peius reformet. de appella. c. cum speciali.§. porrò. vel ideo vt homines opressi releuentur .ij.q.vj.ad Romanam. ij. & quis possit appellare: à quo, ad quem, quando, qualiter, quoties, intra quod tempus ,& à qua sententia. vide. ij. q. vj. per totum. & Gof.in sum.

Appellatio secundum Azo. est à minore iudice per inuocationem maioris iudicis prætextu iniquitatis primæ latæ sententiæ recessio. ff.de mino.l. præfecti. Item est de minore iudice ad maiorem prouocatio secundum summulistas, de consuet.c.ij.li.vj.in glo.iiij. Vel aliter secundum Hostien.appellatio est iurisdictionis prioris iudicis per inuocationem superioris iudicis ritè facta suspensio, & hæc diffinitio secundum eũ cõpetit tã secũdũ leges quàm secundum canones, vt extra de offi. dele. c.pastoralis.§.prçterea. Vel.sic, Appellatio est ab audientia minoris iudicis ad maiorẽ propter grauamen , vel illatũ vel comminatum prouocatio.de appe. vt debitus. & c. cum cessante. & si extra iudicium appellatur, tunc est superioris inuocatio seu protectio ab iniuria vel grauamine irrogando. c. cùm sit Romana.eod.tit. de appella.rela.& recu. Et appellatio & recusatio sunt paria. de appell. super eo.ij. respon. & hoc quo ad modum, sicut non admittitur frustratoria appellatio.ita nec recusatio. Differunt tamen, quia recuso etiam si non grauor, non tamen appello à iudice in quem consensi nisi grauer, & c. vt de offic. deleg.cap.si contra.in glos.fin. libro sexto.

Appendicius,a,um,dicitur quod ab alio pendet. Hieronymus ad Furiam : pudicitia sine comitibus & appendiciis suis, continentia & parcitate. Vlpianus libro 20. Digest.de acquirenda hered. l. si quis.Sunt, inquit, appendiciæ præcedentis institutionis. Nebr.

Appendicia quid sit, vide ff.de acquiren.heredit. l.si quis heres. & de administr.tuto. l.tutores. & C.si tutor non gess.l.fin.

Applumbatio est diuersarum materiarum consolidatio, vt auri, argenti , aurichalci , plumbi, stãni,&c.& earũ materiarũ coniunctio dicitur applumbatura.

Appulsus pecoris ad aquã est ius adducẽdi pecus vel gregem ad aquam fontis alieni vel riuum ad aquandum.

Apud quandoque exponitur pro id est, vt not.de prçb.statutum.

lib.vj.quandoque apud, id est, contra, vt Marcellus apud Iulianum not.ff.de pet.heredit.l. nec vllam. §. non solùm. & de requir.reis.l.iij. quandoque exponitur apud. i. penes. C.vnde vi.l.si quis in tantam. & in quo differant apud&penes, vide ff. de verb.signific.l.penes.

De A ante Q.

Aqua quotidiana & æstiua, aqua pluuiali arcenda,&aqua de castello educenda.Require infra interdictum de illis.

Aqua & ignis interdicebatur olim rerum capitalium damnatis, cùm nec supplicium de Romanociue sumi liceret,nec is prius amitteret ciuitatem, quàm in aliam receptus esset. Nam his duobus elementis, quę humanam vitam maxime continēt,priuabantur, vt vrbe Roma egrederentur, atq; ita in aliam ciuitatem se conferrent.Id quod eleganter ostendit Cic. in orat.pro domo sua. Demũ introducta est deportatio, qua vis ciuitatis absq; huiũsmodi circuitu amittitur.

Aqua proflués, id est,de cœlo cadens. insti. de rerum diui.§.j.

Aquam euocare pro aquã abducere.l.proculus. de dam. inf.

Aquarius.i. aquarũ custos. C. de aquæduc.l. decernimus.lib.xj.

Aquæductus est ius ducēdi aquã per fundũ vel agrum alienum ad irrigandum agrum meum vel alterius iure seruitutis constitutæ, vt instit. de seru.rust. præd. in princip. Aliter dicitur priuilegium quod datur illis qui præficiuntur ad custodiam formarũ per quas ducitur.vel per quorum fines formarum meatus transeunt, & quo purgant formam vel ductus aquarum. l.j. C. de aquæduct. lib.xj. & l. decernimus. eo.tit.& l.ij.

Aquæ haustus est ius hauriendi aquam, & portandi per agrũ, fundum, seu prædium alterius ratione seruitutis. Et differunt nam aquæductus fit in fistulis & meatibus terraneis. Sed aquæ haustus fit per animalia portando. l. si prius. §. j. & ij. ff. de aqua plu. arcen.

Aquilegia nomen loci. ff. loca.l. pen.§. j. & dicitur quasi aquis ligata, quia aquis est circundata, & habet patriarcham.ix. q. iij. nunc vero legitur Aquileiam.

Aquileges siue Aquirices dicuntur artifices inueniendorum fontium aquarúmq; colligendarum ad aquæductus.l.fin. ff. de iur.imm.vel vt quibusdam placet, sunt qui curam agunt publicorum aquæductuum.

Aquiliæ actio. Require suprà. actio legis Aquiliæ:

Aquiliana stipulatio est promissio quæ nouat omnem contractum. Dicitur autē hoc nomine ab inuentore hoc statuente qui vocabatur Aquilius.Et habet fieri hoc modo. Si dicã sic

debitori

debitori meo, Quæcũq; mihi debes ex quacũq; causa illa mihi promittis animo nouandi, & dicat mihi promitto, tunc postea per acceptilationem tolletur obligatio. Ad cuius euidentiam, nota ꝙ sic habet fieri acceptilatio & aquiliana stipulatio, & est quidã circuitus, sicut quandoq; ꝙ quis per se immediate facere non potest, facit per alium, ita & hic. Vnde supponendum est quòd si mihi tenearis in cẽtum libris, quas tibi mutuaui, hæc est obligatio naturalis & re contracta, modo immediate per ciuilem obligationem, quæ verbis contrahitur, tolli non potest quia ciuilis ratio ciuilia iura tollere potest, naturalia vero non: tunc si fiet, ꝙ illa naturalis re contracta, in ciuilem mutabitur per nouationem, vt dicendo sic illud quod ego mutuaui tibi, promittis, si tu dicas promitto, tunc obligatio illa prima efficitur ciuilis, & verbis contrahitur per Aquilianam stipulationem & nouationem. Post si te dicente mihi sic, id quod ego promisi tibi, acceptũne habes acceptũq; fers? respõdeã acceptũ habeo, acceptũq; fero. i. teneo me pro pagato, isto modo tollitur obligatio per acceptilationem. Et sic patet qualiter habet fieri aquilia stipulatio & acceptilatio. De hac visum est supra acceptilatio.

Aquiminarium vas est, quod quoquo versum fundit aquas: vnde à Græcis ex Herodoto, interprete Valer. peri hanterion dicitur, à peri circum, & rantizo spargo, siue irrito. Põponius lib. 34. de auro, &c. l. & sic de aquiminario dubitatum est. §. si cui. Et puto contineri: nã & hoc propter escã paratur. Et eo. titu. l. in argento. De aquiminario, inquit, Cassius se consultum respondisse. Item de supellec. legata. l. id est. aquiminarij sæpe meminit. Nebris.

Aquiminariũ, genus vasis, quod secundum aliquos quoquo versum erat, aquas fundebat, Mentio fit in l. in argento. & in l. etsi. ff. de aur. & argento. §. sed de aquiminario.

De A ante R

Arabia prouincia est, vt l. penul. §. j. de extraordi. crimi. ff.

Arabarches dicebatur præfectus exigendo vectigali de pecuariis, quæ ex Arabia in Aegypcũ adducebantur. Inde Arabarchia, cuius meminit l. vsurpationem. C. de vectig. com.

Arare. id est colere. C. de thesau. l. j. lib. xj.

Arbiter est qui etiam compromissarius appellatur. & est ille qui ex compromisso, id est ex consensu partium & ex litigantium electione de causa

cognoscit, qui nullam habet iurisdictionem propriam seu delegatam.ff.de arbit. l. j. Sed electus est partibus discordā tibus ad earum litem sua sen tentia dirimendam. Ergo ab ipso non appellatur, cum ipso iure non teneat sententia eius, sed metu pœnæ statur ei. Et quod nō tenet, rescindi non po test, hoc verum in arbitro cō promissario, secus in arbitro iuris.xj.q.j.peruenit.C. de iud. l.vlti. de offic.delega.suspitio nis.de appel.cum speciali. & clemen. j. eod. titu. in gloss.j. & cap.ab arbitro.de offic.dele ga. lib. vj. vbi gl. Item arbiter ponitur quandoq; pro teste, vt in Genes. cap.39. Accidit vt Ioseph operis quippiā absque arbitris faceret. Est differētia inter arbitrum, & arbitratorē, & amicabilem compositorem. Nā arbiter & arbitrator possunt eligi cum pœna, sed differenter, quia arbiter dicitur iudex per consensum litigantium electus, qui iudicis partes suscipit, & finem controuersiis sua sententia se pollicetur impositurum.ff. de arbi. l. si de meis.§. recepisse. Et à sententia talis non potest appellari.ff. de arbi.l. diem proferri.§.stari.& l. j. C. eod. titu. Sed arbitrator est in quē aliqui compromittunt tali forma vt possit cognoscere & etiam iudicare alte & basse,& qui etiam dici possit amicabilis compositor, & à senten. talis etiam non appellatur. Sed si fuerit lata contra ius constitutionis, irrita est ipso iure.C. quando prouoca. nō est necess. l.ij.Sed si lata est contra ius litigatoris, valet. redigitur tamen ad arbitrium boni viri.l. societatem. §. arbitrorum. ff. pro socio. Debet enim arbiter obseruare iuris ordinem tan quam iudex ordinarius, & sen tentia eius siue iusta siue iniusta semper est tenenda si pœna fuerit apposita.ij.q. vij. iudicibus. Sed arbitrator non tenetur seruare iudiciarium ordinem. Sed si profert iniustā sententiam recurritur ad audien tiam superioris vel arbitrium boni viri. Et amicabilis cōpositor est sine pœna qui tentat & experitur an litigatores patiantur cōtrouersiam suo consilio vel auctoritate discuti. §. si quis. in præalleg.l.si de meis. Alias differentias multas vide per doct.plene in c.quintauallis.de iureiur. Arbiter autē esse potest qui nō prohibetur à iure. Arbitrorū duo sunt genera, scilicet cōpromissarij, qui proprie dicuntur arbitri, qui eligūtur vt iudices, vt videlicet procedant seruato in substantialibus ordine iudiciario. Et dantur ad cognoscendū & diffiniendum vt si petis à me domum,&. ego denego, & fiat cō

prom

promissum in aliquem, ille est verus arbiter, quia eligitur vt cognoscat & diffiniat cuius sit domus. Secūdi sunt arbitratores, qui nō eliguntur vt iudices à partibus vel super re litigiosa, sed vt componendo vel diuidendo inter partes diffiniāt, vt si duo socij res societatis diuidere velint ad arbitriū Petri, Petrus erit arbitrator. ar. ff. pro soc. l. si societatem.

Arbitratu alicuius cum quid fieri mādatur, quomodo hæc verba intelligenda sint, declaratur in l. illa verba, arbitratu. vbi Alcia. de verb. signific.

Arbitrium est actus certarū personarum exequentium compromissum secundum Azo. Nā arbiter exequitur veritatem inquirendo vt iudex. xxx. quęs. v. iudicantem. Nam actor vult vt obtineat, & ręus vt soluatur, vel actor ad amplificādam causam, reus ad diminuendā eam. Sunt ergo in actu arbitrij scilicet tres personæ, arbiter, actor, & reus. Ideo alij dicunt, arbitrium est actus trium personarum super ciuili quæstione quasi in iudicio contendentiū. Vel secundum Host. arbitriū est potestas aliena volūtariè tradita, & recepta ad pronuntiandum in lite prout arbitro visum fuerit, aliquādo certa pœna vallata & certis terminis limitata. Sed cōpromissum est potestas arbitris data, quorū arbitriū est sententia arbitralis quę etiā laudum dicitur. Et arbitriū seu arbitratus suo proprio significato significat libertatē arbitrādi & volūtatē ratione regulatā. Et vbi actus ponitur in arbitrio seu arbitratu, significat per modū conditionis, vt actus valeat si arbitrio decernatur, & hoc diuersimode secūdum diuersitatem materiæ subiectæ, verbi gratia. Promitto tibi equum arbitratu Titij, Titio non arbitrāte quia non vult vel non potest arbitrari, nulla est promisſio, nec recurritur ad arbitriū boni viri. l. si quis arbitratu. ff. de verb. oblig. Ratio, quia contrahens de arbitrio illius tantum intellexit, quod hæc verba importāt, vbi autē stat per illū cui cōpromittitur, cōditio statim deficit, nec promissor decætero ex illa promisſione potest obligari, vt l. si quis. præ alleg. Econtrario si per promissorē steterit. cōditio statim habebitur pro impleta. arg. l. iure ciuili. ff. de condi. & demō. vt promisſio sit efficax siue ille arbitretur siue non, secundū boni viri arbitrium ad quod tūc recurritur. Et hoc ideo ne sit in potestate debitoris se liberare à promisſione.

Arbitrium tutelæ, id est actio tutelę, de hoc suprà actio tutelę.

Arbor vento deiecta nō arboris sed ligni appellatione cōtine-

tur.l.ligni.ff.de leg.iij.

Arboris appellatione ,multa continentur.ff. de arb. fur. cæsa. l. iij.& iiij. Item vites continentur appella.arboris, vt ff. de arbo.cæden.l.j.§.j.

Adde quòd arborũ verbo continentur etiam radices arborũ, vt not. glo. in l. obligationum ferè.in ver. sic & in tradendo. ff.de actio. & oblig.

Arbores furtim cædere est scindere vel incidere arbores inscio & inuito domino.

Arbores cæduæ dicũtur quæ excisæ repullulant.

Arbores grandes, quarum mentio habetur in l. sed si. ff. de vsufru.quæ sint, eleganter explicat Alcia. in l. Sylua. de verborum signific.

Arbustũ locus est in quo arbores sunt ad fructũ consitæ,sicut salicetũ in quo sunt salices, hoc & arboretũ aliqui vocãt vt tradit Aulus Gellius & meminit Paul.Iurisconsul. in l.impensæ necessariæ,de verb.sign.ff.

Area pro monumento supra terram, in qua cadauera conduntur.l.is qui.ff. de relig. sump. fun.

Area camerata, id est arcuata & confornicata.l.sed addes. §.si inquilinus.ff. loca.

Arcarius, is dicitur, qui pecuniã publicam adseruat. Hieronymus in calce epistolæ ad Roma. pro eo quod in Græco est œconomus ipse arcarius interpretatus est: Salutat,inquit, vos Erastus arcarius ciuitatis. Scæuola lib.xl. dig. in titu. de fideicommiss. liber. l. Thais. Stichũ,inquit rationibus redditis manumitti volo: Stichus arcarius probante domino nomina fecit. In codice quoque Iustiniano titulus est de susceptoribus & præpositis & arcariis. potest igitur arcarius esse publicè & priuatim. Nebris.

Arcarius est qui pręest arę, in qua pecunia custoditur, & ita sumitur in tit.de suscep. & præp. & arca.lib.x.c.

Archiatros ex Græco interpretatur princeps medicorum, dictus ab archos quod est princeps,& iatros medicus. Augustinus lib. 3. de ciuit. dei. Vbi se, inquit, Aesculapius excusabit,quod archiatrum se non obstetricem profitebatur. Hierony. ad Euagrium: Ne fieret ait,aliqua plaga,quæ sciẽtiam nostri lateret archiatri. Iulius quoque Firmicus lib. 2.matheseon. Mercurius in tertio ab horoscopo loco constitutus facit archiatros.in codice Iustiniano titu. de professoribus & medicis.lib.x.medicos,inquit & maximè archiatros, vel ex archiatris. & infra l.archiatri. Archiatri, inquit, scientes annuaria sibi commoda. Neb.

Archiatri dicũtur medici principis, vt tradit Alcia.in rubr.C. de comi.& archia.lib.xij.

Archi

Archicancellarius: require infrà cancellarius.

Archidiaconus est princeps diaconorũ, qui imperat subdiaconibus & leuitis. Et dicitur ab archos, quod est princeps, & diaconus, quasi princeps diaconorum. Vnde quando vult præ aliis Euangelium legit, vel cui vult legendum cõmittit. extrà de offi. archi. c. ij. in princ. Vel est oculus episcopi ad conspiciendum, corrigendũ & emendandũ per episcopatũ exceptis arduis. Et debet audire iurgia singulorũ, & habere curam, & sollicitudinẽ in ecclesiis, & de clericis, vt in c. ad hoc. de offi. archi. Inde venit archidiaconatus, & quãdo fit per electionem, tunc est dignitas, si verò habitus sit per collationẽ, non est dignitas, vt not. in c. decernimus. de iudic. C.

Archiepiscopus est princeps episcoporum. xxj. dist. cleros.

Archiflamines qui sint, vide xxj. dist. in prin. lxxx. dist. c. j. & pe.

Archigeron interpretatur princeps seniorum, quoniam gerontos Græcè est senior, siue senex. In C. Iustin. tit. de episc. aud. l. archigerontes. Archigerontes inquit, & diœcetæ. Accurs. quod mirum sit, archigerontes archipresbyteros interpretatur rectè: quòd presbyteros æquè senior interpretatur, vt idem sit archigeron quod archipresbyter.

Archigubernus interpretatur gubernatorum princeps, siue classis pręfectus: compositum nomen ex Gręco & Latino, quod perquam rarum est: aliquando fieri solet, vt Quintilianus lib. j. ostendit. Iabolenus libro 36. Dig. tit. ad Senatusconsultum Trebellia. l. eius. Saturnius, inquit, archigubernius ex classe Britannica. Nebr.

Archigubernus præfectus classis. l. Seius. ad Senatuscons. Treb.

Archimadrita interpretatur agminis siue gregis princeps: mandra nanq; multa significat apud Græcos: speluncam interpretatur frater Ioannes Carmelitanus. Iuuenalis mãdram posuit pro mulione, cùm in tertia Satyra scripsit, Stantis conuicia mandræ. Martialis pro ipsa mulorum concatenatione, dicens: Vixq; datur longas mulorum vincere mandras. Atque idem aliubi pro calculo in ludo, quem vocat vulgus scaccorum, his verbis: Sic vincas nouiúmq; publiúmque Mandris & vitreo latrone clusos. In Codice tamen Iustinianeo libro j. pro pontifice accipitur. Reuerendissimi, inquit, archimandritæ. Idem de monachis. Deo, inquit, amabiles episcopi & archimandritę, vtrobique pro pastore. Nebr.

Archimandrita est pastor ouium, vnde, archimãdrita sit ouium tibi pastor. Et ponitur pro epi-

ſcopo. j. q. vij. diſpenſationes. quaſi princeps gregis. ab archos.i. princeps, & mandras Græce quod eſt grex vel ſpelunca Latinè, etiā ponitur pro abbate, vt in l. ſi.C.de ſum.tri. ſiquidē initio monachi in eremis habitabant.

Archimimus interpretatur princeps mimorum. Sunt autem mimi pœmata laſciuientia in turpitudinem: de quibus ſcripſit Ouid. Scribere ſi fas eſt immitantes turpia mimos. Et Martia. Mimos ridiculi philiſtrionis. Mimus verò, autore Diomede, dictus eſt, quod omnia ſolus imitetur, à verbo Græco mimeomæ, quod interpretatur imitor, nam cùm alia pœmata idem faciant, hic tamen peculiari quodammodo. Iulia. lib. xxxviij. de oper.lib. l.patronus. Nā ſi quis, inquit, archimimum vel pātamimū. Nebriſ.

Archimimus, mimorū princeps & qui melius quàm alij nouit in ſcena geſtus ſeu mores eorū quos irridere vult imitari. l.patronus. ff.de ope.lib.66.

Archiotæ qui præſunt archiuo.l. vlti.ff.de mune.

Archipresbyter quaſi princeps presbyterorū, qui tamē ſubeſt archidiacono, cuius miniſterium & officium cum officio archidiaconi ponitur.xxv.diſt. perlectis. item duo ſunt genera archipresbyterorum, ſcilicet ciuitatenſis, vt c. officiū. eod.tit.& ruralis, vt c.vt ſingulæ. de offic. archipresby. ſecundum Hoſtien.

Archiſynagogus eſt princeps ſynagogæ.

Architectus interpretatur princeps fabrorum: nam tecton eſt faber, lignarius maximè, ſed architecti negotium ad plura ſe extendit. Vitruuius lib.1.de architectonica. Architecti, inquit, ſciētia eſt pluribus diſciplinis & variis eruditionibus ornata, cuius iudicio probātur omnia, quæ à cæteris artibus proficiſcuntur opera: ea naſcitur ex fabrica & ratiocinatione. Hinc Paulus apoſtolus trāſlatione vtens dixit in Epiſtola quadā: Quaſi ſapiens architectus fundamētū poſui. Calliſt. lib. 50.de iu. immu. l. q̄buſdā. Veterinarij, inquit, architecti. Nebriſ.

Architectus eſt princeps artificū, vel principalis ædificator qui ſtructuris ædificiorum præeſt. l.ſi.de iu.immu.

Archiuum interiecta, v, à Latinis dicitur, quod eſt Græcis archon, quod interpretatur principium, & eſt locus vbi monumenta literarum publice adſeruantur. Martia. in philologiæ nuptiis: Cloto & Lacheſis librariæ ſuperum archiuique cuſtodes. Hierony. in prologo Eſter: Librum, inquit, Eſter variis tranſlatoribus conſtat eſſe

vitiatum

vitiatum, quem ego de archiuis Hebræorum reuelans verbum e verbo expresſius transtuli. Vlpianus lib. xlviij. tit. de pœnis. l. moris. §. ſolet. Quo inquit in publico inſtrumenta deponantur archiuo fortè vel grammotophilacio. Neb.

Archiuum publicum, id eſt armarium publicum, ſcilicet vbi libri ponuntur, ſeu inſtrumenta ſeu acta. habetur C. de fide inſtru. in auth. ad hæc. & not. xxx. quæſt. j. peruenit.

Arcus eſt pons lapideus, nec appellatione arcus venit pons ligneus. ff. de aqua plu. arcen. l. ſupra iter.

Area, inquit Feſtus Pompeius li. j. locus eſt vacuus quaſi exaruerit, & non poſſit quicquã generare, qualis eſt in qua terũtur meſſes. Eſt quoque in vrbe ſolum, ſiue terræ ſuperficies, in qua nihil eſt ædificatũ. Florentinus de verb. ſigni. l. fundi. Locus, inquit, ſine ædificio in vrbe, area: in rure, ager appellatur. Nebriſ.

Area locus eſt in vrbe ſine ædificio. l. fundi. de verb. ſig. Interdum ſignificat ruſticum locũ vbi meſſes teruntur. l. vlti. C. de ſerui. ſic dicta ab ariditate, quòd in ea fructus areſcant.

Arelatenſis ab eo eſt, quod eſt Arelas, ſiue Arelates ciuitas prouinciæ Narbonenſis: nunc eſt Arles. Pli. lib. 33. Pompeius Paulioni equitis Arelatenſis filius. Scæuola lib. xxxiij. dig. de vſu & vſufructu. l. codicillis Ad rempubli. inquit, Arelatenſium pertinere.

Arena plerunque pro amphiteatro ponitur, quo in loco beſtiæ conficiebantur, ſic appellatus, ab eo, quod arena in ſolo ſpargebatur, quæ ſanguinem effuſum ex vulneribus, ſiue ferarũ ſiue gladiatorum ebiberet. Iuuena. Lenonibus atq; laniſtis Libertas iuríſque idem contingat arenæ. Vlpia. lib. xlviij. dig. tit. de accuſatori. l. qui iudicio. Qui cũ beſtiis, inquit, depugnãdi cauſa in arenã intromiſsi ſunt. Hinc & Arenarij dicti, qui operas ſuas locabant, aut obiiciendo ſe feris, aut cõgrediẽdo cũ altero gladiatore: cuiuſmodi homines infames ſũt. Calliſtratus lib. xxxviij. de operis libertorũ. l. hæc demũ. Neque arenarius, inquit, manumiſſus, &c. Nebriſ.

Arena appellabatur amphitheatrum: quo in loco ſpectacula edebantur. l. qui iudicio. de accuſa. Inde arenarij, qui ibi depugnabant. l. ea demum. de oper. libert.

Arenæfodinæ dicuntur loca, in quibus arena foditur: quę etiã arenariæ dicuntur. l. ſed & ij. de publi. tametſi quidam malint ibi legere arenæ.

Arenatores dicuntur qui in arenis deiecta, & collapſa ſolent extrahere, & dicuntur humiles

les personæ: vt C. de incest. nuptiis. l. humilem.

Arenga, est apta, & concors verborum sententia, quæ ponitur post salutationem in priuilegiis arduorum negotiorum.

Areopagus locus erat Athenis, vbi fuit olim summum concilium, quod de cædibus atque id genus iudicabat.

Areseusa nomen celebre est fœminarum in libris Digest. In libris recentioribus mēdosè legitur arethusa. Neque ignoro, Arethusam nympham esse, & fontem eiusdem nominis in Sicilia, de vtraque Virgilius in Bucolicis. & in quarto Georgicorum lib. Sed quod ad iuris rationem attinet nihil refert Areseusam dicas, an Arethusam. nos puritatem lectionis defendimus, quod Grammatici proprium est officium. N.

Argentarius non tam argenti opifex est, quàm is qui pecunias publicas exigit, aut pecunias sub fide publica permutat, qui vulgò Campsores appellantur. Marcellus lib. xl. de statuliberis. l. Stichus. aut argentariæ, inquit, mensæ exercitores. Item lib. ij. Dig. tit. de edendo. l. prætor. Prætor ait, Argētariæ mensæ exercitores.

Argentarij sunt quasi campsores vel argentariæ mensæ exercitores, qui singulorum solebant rationes, id est calculos & instrumenta conficere, scribētes accepta & data, ita quòd ex scriptis eorum quæ erant communia, doceatur & sciatur quā tum datum sit, & quantum acceptum, qui aliàs dicuntur numularij, vt infrà de N.

Argentifodinæ, aurifodinæ, sulphurifodinæ, lapidifodinæ, arenæfodinæ: sunt loca in quibus huiusmodi res fodiuntur.

Argentum escarium dicitur quod in vsu habetur ad epulandum, id est, ad esum & potum. l. sed & si. §. si cui. de au. & arg. leg.

Argentum factum quod dicitur, declarat Iurisconsul. in l. Quintus. de aur. & argen. leg.

Argentum infectum appellatur, rudis materia argenti, id est, nō facta. l. etsi. de aur. & ar. leg.

Argentum pustulatum apud Sueto. accipitur pro purgatissimo argento, de quo fit mentio etiam in l. naue. de locat. licet Bud. attestetur ibi non absurdè legi posse postilatū, vt rudem argenti massam intelligamus. lege pusulatum.

Argumentum est ratio rei dubiæ faciens fidē, de hæreti. cum ex iniuncto. Et dicitur quasi arguens mentē, vel quasi arguté inuentum, vt no. Bern, in c. forus. de verb. signific. aliquando sumitur pro experientiæ, rerúmque vsu. vt instit. in proœ. §. cúmq;, ibi. sed quod in ipsis rerum obtinet argumentis, id est quod est in viridi obseruantia.

Argutus dicitur secundum Isido. qui

qui citò inuenit argumenta in loquendo.i.subtilis, & astutus.

Arma sunt defensoria. Et nomine armorum veniunt fustes, lapides, ferrum, & omne illud quod manu & arcu mittitur, prout not.Bern.in cap.sicut dignum.de homi.Et sic tela comprehenduntur, licet arma propriè sint quibus defendimur. Tela etiam quibus impugnamus.insti.de public.iudi. §.lex Cornelia. & not.in clem. ne in agro.§.quia.de statu monac.in glo.super verbo, arma. & l.armorum.ff.de verb.signific.

Armarium vel armamentarium est locus vbi arma ponuntur.

Aridi fructus qui dicantur: vide C.de vsur.auth.ad hæc.

Armenia, vide C.de offic.magist. mili l.vlti.& de agric.& cens.l. cùm antea.libro xj.

Armentum, inquit Varro de Lingua Latina, dictũ est quod boues maximè parabantur vt inde eligerent ad arandum:inde armenta dicta postea, tertia litera extrita, pro aramenta. Festus tamen Pompeius armentum id genuspecoris appellat, quod est idoneum ad opus armorum.Pomponius tit.de ver. signific.l.boues.Boues,inquit, armentorum magis quàm iumentorum nomine appellantur. Nebris.

Armentum est magnorum animalium, vt equorum, & boum, grex verò minorum, vt porcorum, caprarum, & ouium, licet etiam largè sumatur pro maioribus.ff.de abigeis. l.j.in fin. & clem.j.de deci. Nam armenta propriè dicuntur pecora gregis, inde armentarius, id est, armentorum custos.

Armillæ, inquit Festus, erant ex auro, quas viri militares ab imperatoribusdonati gerebãt, dictæ quòd antiqui humeros cum brachiis armos vocabãt, vnde arma ab his dependentia sunt vocata.Vlpian.lib.xxxiiij. dig.tit. de auro & argento leg. l.argumento.inaures inquit,& armillæ. Nebris.

Armillæ enumerantur inter muliebria ornamenta.l.argumento. §. ornamenta.de aur. & argento legato.

Armus est spatula assata alicuius animalis, vt in cap.vnico.circa medium.in verb. principis vnctio. de sacr. vnctio. & ibi per doct.1.Reg.9.co.

Arrha arrhæ, siue arrabo arrabonis, propriè illud est quod datur pro emptionibus confirmandis. nam quemadmodum Vlpianus ait, sine pretio venditio nulla est, neque pretij numeratio, sed conuentio facit emptionem. Sed (vt Gaius iuriscõsultus ait) quod arrha pro emptione datur, non eo pertinet, quasi sine arrha conuentio nihil proficiat, sed vt euidentius probari possit conuenisse de pretio. Sed cur in sponsalibus

bus contrahendis ab sponso arrhæ dentur sponsæ, vndéque ea res habeat originem, pauci nouerunt. Consuetudo fuit apud maiores nostros, vt sponsus & sponsa inituri fœdus matrimonij se inuicem coemerent: facta igitur pretij conuentione, & sponsa emebat sponsum dotis pretio. id quod Plautus expressit dicens: Imperium accepi, dote libertatem vendidi: & Iuuenalis: Veniunt an dote sagittæ, Libertas emitur. E cōtrario sponsus emebat sponsam. Vnde est illud Virgilianū ex primo Georg. Téq; sibi generum Tethis emat omnibus vndis. Sed quia vtrunque pretium futurum erat in potestate viri, accipit ille dotem, quia emptus est ab sponsa: illa verò tātùm accipit arrhas, quod est quasi quoddam emptionis signum. aliquando tamen arrha pro pignore simpliciter accipitur apud auctores. Nebr.

Arrha dicitur in emptione & venditione id quod datur in testimonium vel signum venditionis. Est enim arrharum datio argumentū emptionis & venditionis contractæ.

Arrhæ sponsaliæ vel sponsalitiæ secundum Hostiens. in sum. de spons. & mat. §. vnde dicantur. versi. sed quia arrhæ. dicuntur donaria data inter sponsum & sponsam in signum matrimonij contrahendi & remunerandi consentientes, & fit hoc per verba affirmatiua, scilicet, Do tibi arrhas istas, vt cum filio meo contrahas. Et hæ arrhę dicuntur subannuli, quia fiunt per immissionem annuli, iuxta illud, annulo suo subarrhauit me, vt patet per eundem. §. quot sunt species.

Arreptitius, id est, possessus à dæmone.

Arrestare est aliquem vel bona sua per mandatum iudicis impedire, ne moueatur à loco donec conquerenti respondeat, vt cap. ij. de crimin. falsi. & l. relegatorum. ff. de interdictis & relegatis.

Arrogare est aliquem qui sui iuris est in filium recipere, inde arrogatus filius dicitur ille, qui sic assumitur in filium. Et sic arrogator est pater qui accipit aliquem hoc modo in filiū. Et est differentia inter arrogationem & adoptionem, quia ille adoptatur qui non est sui iuris, sed alterius potestati subiectus, vt suprà visum est. Sed arrogator ille qui primo sui iuris est, & per arrogationem transit in potestatem patris, scilicet arrogatoris. Vnde, arrogo qui suus est, sed habet meus esse necesse. Patris adopto suū, sed patris permanet idem. De hoc de cog. leg. cap. vnico. in gloss. j. Item arrogare in alia significatione, id est, adscribere. Vnde dicitur arrogans quasi

omnia

omnia sibi adscribens. Inde arrogantia, id est superbia. Differunt tamen, quia superbia est inanis gloria de eo quod quis habet, vt sunt Philosophi, Legistæ, & alij sufficientes in arte sua. Sed arrogantia est inanis gloria de eo quod quis non habet, vt cùm quis credit ea se scire, quæ tamen nescit.

Ars est collectio præceptorum. insti.de iusti.& iur. §.iuris pręcepta. Vel ars secundũ Porphy. est de infinitis sumpta doctrina.no.ff.de iusti. & iu.l.j.super verbo ars. Item ars quandoque sumitur in malam partem, vt C.de his qui ad sta.confu.l.j.& ideo dicitur arte, id est dolo. xxij.q.v.quacunque.

Ars quandoque dicitur cura animarum, vt de æta.& qual.cum sit. Item secundum Archid.ars dicitur actus damnatus, vt in c.vnico.de vita & honest.cler. lib. vj. ibi si per annum artem istam ignominiosam. Etiã balistarij dicuntur exercere artẽ. de sagit.ca.j. & magi dicuntur exercere artem, & coqui. de consecr.distinc.v.ne tales.

Artansi est idem quod aratrum.

Artemo, onis, trochleæ genus est machina ad subleuãda onera, quæ Græcè dicitur epagon, Vitruuius libro decimo de architectura: In radice, inquit, machinæ collocatur tertia trochlea: eam Græci epagonta, nostri artemonem appellant. Lucas in Apostolica historia, cap.27.artemone quasi Græca dictione vtitur, cũ dicit: Et leuato artemone secundũ auræ flatum, tendebant ad littus. nam in Græco artemona posuit, sed fieri potest vt à sermone Latino acceperit Lucas, cùm præsertim qui cum Paulo erant in ea nauigatione Romani essent, aut saltem Romanè loquerentur. Quod si artemo dictio Latina est, non potest per th aspiratum legi, id quod Isodorus putauit, cùm nulla dictio Latina th, sed neque vllam aliam consonantem aspiratam recipiat. Iabolenus de verborum significat. l.malum. Malum nauis esse partem, artemonem autem non esse Labeo ait. Nebris.

Artemon est id quod retro ponitur ad nauim gubernandam. l. malum.ff.de verb.signi.& Bal. in l.precibus. C.de impuber.& aliis substitut. Sed Alcia.in d.l. malum. ait esse velum addititium dirigendæ nauis causa, quod verius est.

Articulus est pars intẽtionis continens illud quod actor probare intendit.facit c. veniens. ij. de testi.& gl.in c. præsentium. §.testes.eo.tit.lib.vj. Et articuli dicuntur capitula in iudicio probanda.eod.tit. per tuas. Et quãdoque assertiones, & quandoque intentiones. c. ex parte A, in fine, de testib.& not. Pan.

in

in cap. cùm dilectus. de fid. instrum. adde ꝙ articulus quandoque significat idem quod statim. l. fin. C. de offi. com. sac. pal. interdum ponitur pro themate seu casu, vt in l. nón possunt. de legibus. aliquando pro particula. l. triplici. de verborum signific.

Artifex quid sit, & nomina diuersorum artificũ. vide tex. iuncta glo. quæ exponit significata eorum. in l. j. C. de excu. ar. lib. x.

Artificiales operæ sunt quę ad artificiũ pertinent, veluti pictoriæ, & fabriles.

Aruspex quis dicatur, vide in c. j. xxvj. q. iiij. & not. gl. in l. nullus. C. de malefi. & mathe.

De A ante S.

As dicitur tota hereditas, vel quicquid in xij. partes diuidi potest. In asse autem continentur certæ partes, scilicet xij. quarum quælibet habet proprium vocabulum. Sunt enim ista nomina xij. partium assis. Vncia, sescunx, & est vncia cũ semiuncia. Sextans, quia sextã partem significat, id est duas vncias. Quadrans, quatuor vncias significat. Triens tres vnciæ. Quincunx quinque, semis, septunx, bes, dodrans, dextans, deunx, as. De quibus omnibus require loco suo. & Instit. de here. insti. §. hereditas. & in glo. ver. sescunx. As tamen in põderibus idem est quod vnum. Etiam ponitur pro obolo. Vnde versus.

As obolus pondus, as est possessio tota.

Ascriptitius glebę dicitur ille qui adscriptus est glebæ, fundo, siue solo terræ, & adstrictus per scripturam, in qua promittit domino soli se nunquam à solo discedere. Et ex illa scriptura ascriptitius constituitur, sed tamen per eam solum nõ probatur, imo secundum Azon. & Hostiens. aliquando scriptura est necessaria, in qua confiteatur se esse adscriptitium. Et à gleba quam colit, nec volens recedere permittitur, nec inuitus potest compelli ad recedendum, nec sine gleba potest alienari. inter ascriptitios glebæ & originarios colonos quidam hanc dicunt esse differentiam, quia ascriptitij inhærent glebæ, ita vt sine gleba nõ trãsferantur. Sed coloni originarij non sic inhærent prædiis quin quandoque sine prædiis dominus fundi possit eos mutare, & transferre ab vno prædio in aliud. item inter seruos & adscriptitios secundũ Azon. & Hostiens. penè nulla est differentia. C. de agrico. & censit. l. ne diutius. libro xj. ideo autem dicitur notanter penè, quia seruus potest vendi sine peculio, sed adscriptitius nunquam sine solo. item ascriptitij in prædiis in quibus ascripti

ꝑti ſunt contra domini voluntatem ordinari poſſunt, & matrimonium contrahere: vt in authen.de ſanct.epiſ. §.adſcriptitio. ſerui verò non. C. de epiſco.& cler.l.iubemus. inſti. de iur. perſonarum. §. j. & ibi gloſſ.in verbo, aut ſerui. licet ſecundum canones ſi contrahant matrimonium, tenet. Et aſcriptitij quia tenentur colere terram, dicuntur coloni. Et quia aſcriptitij deputati ſunt ad hæc facienda, ex conditione ſua dicuntur aſcriptitij. Et quia ex ſui origine, vel patrum, vel auorum ſuorum, ita adhærent glebæ, vt ſine gleba vendi non poſſint, nec gleba ſine illis, ideo dicuntur originarij. Require agricola.& infrà colonus. Breuiter dicas, ꝙ aſcriptitij ſerui ſeu coloni appellantur qui glebę ſeu prædio colendo perpetuò addicti ſunt inde nunquam receſſuri, dominíſque prædiorum annuos reditus omnes præter ſumptū, & victum reddituri.

Aſſaſſini, fuerunt quidam infideles, qui ex quibuſdam falſis opinionibus nitebantur ad occidendum Chriſtianos, contra quos ſtatutæ fuerūt pœnæ grauiſſimę, extra de homicid cap. pro humani.lib.vj. Bart.autem in l. non ſolùm. §. ſi mandato. de iniur.& in l.Cicero.de pœn. eos vocat aſſaſſinos, qui ob pecuniam quępiam interficiunt. De aſſaſſinis diffusè tractant Docto.in authen.ſed nouo iure. C. de ſer. fugit. & in dicto cap.pro humani.

Aſſecla, id eſt ſeruus, eo quod ſequatur aliquem cauſa lucri ſecundum Iſido.lib.x.etym.

Aſſectari quis dicitur matremfamil.aut puellam, qui tacitus libidinis cauſa frequenter inſequitur. l.item apud. §.appellare.de iniur.

Aſſellare eſt opus naturæ facere: vt dicitur, dum aſſellaret emiſit inteſtina.

Aſſerere, eſt in libertatem vindicare. vnde aſſertores dicuntur vindices alienæ libertatis.

Aſſertio ſecundum Azo. in Sum. de aſſertione tollenda, erat quoddam vanum & friuolum iudicium quorundam, qui dicebantur aſſertores, eò quòd aſſerebant eum liberum, qui tamen erat ſeruus.

Aſſeſſores dicuntur qui aſſident iudici, non vt iudices, ſed vt approbaturi iudicis ſententiam, quomodo Saluator noſter diſcipulis dicit: Sedebitis & vos ſuper duodecim ſedes, iudicātes duodecim tribus Iſrael. Iulius Firmicus libro ſecundo Matheſeon: Mars, inquit, aſſeſſores maximos iudicum facit. Paulus libro primo Dige. titu. de officio aſſeſſoris. l.j. omne. Officium aſſeſſorum, quo iuris ſtudioſi partibus ſuis funguntur, in iis cauſis conſtat. In Co-

dice quoque Iustiniano titulus est de assessoribus & cancellariis. Nebris.

Assessor dicitur quasi assidens iudici in cognitione causarum, suum præbens consilium iudici, qui alio nomine dicitur officialis iudicis, & consiliarius. Item dicitur domesticus iudicis. de hoc vide Azon. in Sum. C. de assess. & domest. qui videtur ponere differentiam inter assessorem & domesticum iudicis & causidicum. & Accurs. C. de domest. & protect. in rubrica, libro xij.

Asseuerare & profiteri quomodo differant: vide C. de probatio. l. non nudis.

Assidei sunt Iudæi qui semper cultui diuino insidebant.

Assiduè qualiter intelligatur, vide extrà de præben. cap. significatum. & de offic. archipresb. capit. primo.

Assisij dicuntur vulgò mansionarij, quasi assidui ministerio ecclesiæ, & sunt beneficiati, non etiam canonici, vt not. glos. in cap. cùm ad hoc. de cleric. non residentib.

Assignare fit nudis verbis testamento vel codicillis. ff. de verbor. signi. assignare. & ff. de assigna. lib. l. j. §. assignare. Et not. Anch. in ca. appellati. de appel. lib. vj. in gloss. fin.

Assignatiuus libertus, require infrà libertus.

Assistere. i. cū aliis esse. C. de ad. diuers. iud. l. vlt. & ibi not.

Assisterium est locus vel domus sanctimonialium, sicut monasterium monachorum, in quo seruiūt Deo, vt est tex. in auth. hodie nouo iure. C. de cust. reo. Item assisteria est illa, quæ preest assisterio, quia ipsa curæ aliarum assistit principaliter. Et secundum quosdam Azo videtur exponere assisterias, id est, fœminarum debilium instatrices. in Sum. C. de episc. & cler. §. nunc. de orphanotrophis. vel asceteria, id est reclusa, ab assistendo, quia quotidie assistit orationi. Item asceteriū apud Græcos est locus, in quo vnus sacerdos, quinque acolythi, quinque mulieres, quę assisteriæ dicuntur, sunt manentes: vt xxvij. q. j. si quis rapuerit. in gl. [In locis suprà citatis legitur asceterium & asceteria.]

Assistrix, id est ancilla, dominæ assistens ad seruiendum.

Assolatus. i. ad terrā redactus, & inuenitur in Nathā Propheta.

Asta, vel potius hasta fiscalis, est venditio quę fit à fisco sub hastatione. Quandoq; autē fiebat hastatio cū dicebatur per præconem. Qui plus dederit infra mēsem, ille rem habebit, licet ergo infra mensem aliter venderetur, tamen admittebatur adiectio infra certum tempus, vt C. de fid. instru. & iure hastæ fiscalis. & de adiectio l. j. Si autem cū ipso emptore conuentum

tũ esset, vt posset dare plus offerenti, esset pactum in diem adiectionis, vt ibidem in glos. l.si tempora C.eod.

Astruere est affirmare, asserere, vel assimilare. de cau. posses. & propri. cum ecclesia. & etiã est probare. de hęre. cũ ex iniũcto.

Astutè. i. malitiosè. C. de legib. l. ij.

Astutia est cùm aliquis ad assequendum aliquid, siue bonum siue malum falsis viis & simulatis vtitur, vnde propriè accipitur in malum, non enim oportet etiam ad bonum finem vti falsis viis vel simulatis. 2. Corinth. 4. Abdicemus occulta dedecoris non ambulantes in astutia, neque adulterantes verbum Dei.

Asylum interpretatur templum misericordiæ, quo confugientes olim tuti erant, nec inde extrahi poterant. l. quis sit fugitiuus. §. apud. de ædil. edic. vbi Budeus.

Asystatos, vt vulgati habent Codices. in l. qui quadringenta. ad l. Falcid. exponitur, id est non consistens status.

De A ante T.

At dictio aduersatiua est, vel superabundat, vt in authent. de trien. & semis. §. & quod sæpe. aliquando at, ponitur pro certè, vt instit. de fidu. tut. §. j. & de rer. diuis. §. insula. & qui. alie. li. §. at ex contrario.

Atauus est pater abaui, & atauia est mater abauiæ.

Athleta interpretatur pugil siue certator, quia athlos est certamen, & athlon ipsum certaminis præmium: res quidem honorifica: non quemadmodum eorum qui artẽ ludicram exercent, infamis. Iuuenalis: Læuibus athletis & vasa nouissima donat. Vlpia. li. xxvij tit. de excusationibus. Athletæ, inquit, habent à tutela excusationem. Vlpianus lib. ij. Dig. titu. de iis qui no. l. athletas. athletas autem artem ludicram non facere. Nebrissens.

Athleta dicitur pugil siue certator l. l. athletas. ff. de is qui no. infam. vbi Bub. ait, athletarum verbo gymnicos omnes intelligi, hoc est, luctatores, cursores, pugiles, saltatores, item qui discũ in sublime iaculantur in ludo gladiatorum: & ad hoc quòd athleta habeat immunitatem tanquã victor, requiruntur tria. Primò quòd à tenera ætate fuerit in arte pugnandi. Secundò, quòd habuerit tres coronas victoriæ, & vnam ad minus in altera Roma. Tertiò, quòd obtinuerit aduersariis incorruptis, ita Bartol. in l. vnic. C. de athlet. lib. x. & ille text. facit pro trina examinatione fienda antè, quàm quis doctoretur, & trinam approbationem debet reportare, secundum Bar. ibidem, quem refert Abbas in ca cùm secun-

dum Apostolum. de præbend. numero 7.& in cap. cùm venerabilis.de except.in princ.

Athletæ secundum Accursium dicuntur qui sine mercede, gratia virtutum pugnabant, vt ff. de iis qui not.infam.l.athletas. & C.de athle.in princ.lib.x.

Atnepos & atneptis, est filius vel filia abnepotis vel abneptis.

Atornari dicuntur procuratores apud acta constituti:in c.vnic. de stat.regul. libro vj. §.porro.

Atque pro sicut ponitur. ff.de iur. dot. l.si pater mulieris:aliquando ponitur pro id est, ff.de administr.tut.l.j.in prin. aliquando pro sed. ff. de negot. gest.l. cum alicui. §. primo.aliquādo id est, perinde. ff. de pactis. l. item quia.

Atqui ponitur pro certè, vel atquin pro certè. institut. de fid. tuto.circa medium. ff. de offi. prætor.l.Barbarius.versicu. atquin verum est.

Atriensis siue àtriarius, seruus est, qui aliis seruis à domino præponitur, dictus quòd atrio, hoc est primę domus parti, vbi apud antiquos diuitiæ adseruabantur, custos adhibebatur, de cuiusmodi seruo Virgil. intellexit cum in Aeneid. dixit: Fidúsque ad limina custos. Et qualis est aut fingitur Plautinus ille Sauteas atriensis, qui sit quasi œconomus, siue villicus. Plinius Cæcilius in epistolis: Sumptus atriensium, topiariorum & fabrorum. Seneca quoque in epistolis: Sed habet villicus atriensis colonus. Vlp. lib.xxxiij. tit.de fundo instructo.l.instrumenta.in fi.Si villa inquit, cultior est, veluti attrienses & scoparij. Item de verborum significa.l. in lege.Vtrū ait, dispensatores, insularij, villici, attrienses. Accursius atrienses interpretatur qui purgant atrium.

Attriarij sunt serui siue custodes atrij, & iidem dicuntur etiam atrienses. Horum summa erat olim auctoritas, vt ex Plau.tradit Alcia. in l in lege.de verb. sig.nā & negotia domini procurabant, & res venales distrahebant, & debita exigebant, & in alios nō parū iuris habebāt imo vt ibi idem Alcia. scribit. atrienses dicti sunt, ꝙ in atrio cæteris seruis cibaria distribuerent.

Atrox, id est, immisericors vel crudelis, quasi acris sit moribus, secundum Isido.lib.x.ety.

Atrox iniuria, quasi contumeliosior & maior appellatur, l.prætor.§. atrocē. de iniur.& quot modis atrox iniuria fieri dicatur, traditur in §. atrox. instit. de iniur.

Attellanus, na, num, ab Attella vrbe Cāpaniæ, de qua Sillius lib.vndecimo punicorum:Iám que Attella suas, iámq; & Calatia adegit.Inde Attellani ludi, & Attellanæ comediæ. Iuuena,

uena. Vrbicus ex odio risum mouet attalenæ Gestibus au tonoes. Scæuola tit. de legatis iij.l. patronus. Fundũ, inquit, in regione Attelana legauit.N. [In pãd. Florẽt. est, attelata.]

Attentari pudicitia alicuius dici tur, cum id agitur, vt ex pudi co impudicus fiat,l. attentari. de iniur.

Attestari est absenti denuntiare. l.subsignatum. de verb. sig.

Attestationes sunt dicta testium vel testimonia ordine iuris in scriptis redacta.

Attilianus tutor dicitur,qui olim ex l. Attilia Romæ dabatur iis quibus nullus omnino fuerat tutor. Instit. de Attil. tuto. in princ.

Attonitus media breui, est eleua tus vel quasi quodam pauore concussus.

Attritus est afflictus, consumptus, exhaustus, imbecillis, vel fessus.

Atypus est qui malè exprimit verba, secundum Bud. in l. item Offilius. de ædil.edi.

De A ante V.

Auarus appellatur cæcus & ambitiosus.c.quorundam, de ele. lib. vj.quia ita excæcatur eius animus,vt agenda non videat, & à prohibitis non declinet. xlvij. dist. virũ.&c. sicut hi, & differẽtia inter auarum ,largũ & prodigum, habetur. de con suet.ex parte.

Auctio ponitur pro publica rerũ venditione, qua plus offerentibus addicuntur.

Auctor dicitur is , à quo quispiã rem comparauit aut alias ade ptus est,

Auctorẽ fieri est approbare quod geritur aut gestum est l.etiam. ff.de auctor. tut.

Auctorare aliquem, est illum nõ obnoxium facere atque obli gare, quoniam autores dicun tur,qui habent potestatem ali quid faciendi & sine quorum autoritate non potest aliquid fieri.Vnde tutores dicũtur autores pupillorum, & milites dicuntur autorari à duce siue præfecto exercitus , id est obligari in illorum verba manantes. Vnde titulus est apud iurisconsultos, de legendo vel autorando milite, & inde autoramentum pro ipsa obligatione. Vnde Seneca dicit, Nul lum sine autoramento malum est. Et Cicero in primo officiorum. Est enim illis ipsa merces autoramentum seruitutis. Vlpianus libro xxvj. tit. de autori. & con. tut. l. etsi pluribus. Si tutor, inquit , auctoretur cui administratio tutelæ concessa non sit, pro ob ligetur. Inde componitur exauctore, pro eo quod est ab obligatione soluere.l.in verbo exauctorare. Nebris.

Auctorari est auctorem fieri &ap probare.l. etsi. de auto. tuto.

aliàs ponitur pro obligare. vnde auctorati milites, id est ære stipendiario obstricti, siue sacramento.

Auctoritas & consensus tutorum & curatorum, require infra tutor & curator.

Auctoritas præstanda. not. secundum Azo. in sum. C. de auto. præstan. Auctoritatem præstare, est cùm quis dicat se approbare id quod agitur, hoc est, auctorem fieri. Præstare autoritates potest quilibet tutor in rebus minoris ad quem spectat periculum administrationis. Et sic autoritas videtur idẽ quod consensus legitimorum tutorum & curatorũ. Et differentiam inter autoritatem & potestatem, vide per Hostien. in sum. de sacra vnct. §. refert autem.

Adde q̃ autoritas præter notam significationem aliquando accipitur pro iure vendicandi rẽ suam, qualibet vsucapione reiecta, vt cùm in l. Attinia dicebatur, Quod surreptum erit, eius rei æterna autoritas esto. Interdum significat actionem pro re euicta. l. vlt. de eui. item ius quod quis ab autore, id est, venditore consecutus est, vt in l. vlt. de pign. actio. ponitur & pro simplici consensu. l. cùm adoptio. de adop. Habet præterea aliis significationes, de quibus apud Alcia. lib. ij. parer. cap. ix.

Autorizare est cingulo militem, vel ordinibus clericum decorare vel ordinare.

Authenticum est liber iuris ciuilis excerptus, quasi quædam summulas ex aliis legalibus libris, continens ix. collationes & ix. partes principales. Sed authẽtica authẽticę est lex vel §. incorporatus. in libro Codicis. & ergo semper allegatur authẽtica. C. tit. tali vel tali, vt C. de episc. & cle. auth. generaliter: & sic additur tit. sed non additur numerus collat. Et dicitur authenticum, quasi authoratum & comprobatum.

Authentica persona quę dicatur vide not. per Archid. extra de elect. c. licet canon.

Authentica scriptura quę sit, vide extra de fide instru. c. j. & ij. per Bern. Innoc. & Hostien.

Aucupium dicitur locus aptus ad capiendum aues, vel rhete, vel virga viscata, vel tugurium ad hoc præparatum. An aucupare liceat in fundo alieno. ff. de seru. rust. præd. l. diuus. & institut. de rer. diuis. §. fere.

Audax dicitur qui nihil metuit, & sumitur proprie pro arrogãte. Et ita dicuntur audaces facientes contra ius. in auth. de admi. circa princi. col. viij. Quandoque sumitur in bona parte. viij. quæst. j. audacter. in princ. xxxij. q. v. si Paulus. vers. caue quæso.

Audacia

Audacia idem est quod temeritas, & accipitur in malo. c. ij. de censi.lib.vj.distin.iiij. factæ sunt, & not. Archi.in c.ij. præalleg.in gl.ij.

Audiens, id est obediens. ff. de arbit.l.arbiter. ex cõpromisso.

Audientia licet etiam aliter capiatur, propriè tamẽ magis dicitur esse facultas & potestas loquendi corã superiore alicui cõcessa prout dicimus, data est illi audientia vel denegata est ei communis audientia.

Auditor in curia Papæ vocatur, qui vice iudicis alicuius causam vel causas audit in clem. audito.de rescript.

Auditor cameræ Papæ dicitur, qui audit negotia super thesauro Papæ, & super his quę ad cameram Papæ pertinent.

Auditor contradictoriarum dicitur in curia Papæ, qui audit impetrantes rescripta ad lites vel aliter ad ius commune pertinentes gratias.

Auditorium est forum causarum vel locus in quo causæ audiuntur. Sed tamen rectè potest dici auditorium magistrorũ vbi disputant, & non magistri forus, sed iudicis, cũ sic in curia Papæ vocetur, & dicitur ab audiendo. Vnde & pro ludo literario sumitur.l.viij. C. de stu. lib.& auditor dicitur discipulus l.ij.§.pen.de orig.iur.

Auditus exponitur, id est, consensus, vt in authent.vt immo. ante nup.dona.

Auellere est auferre violẽter vel extirpare, vt ff. de incend.rui. naufra.l.iij.§.non solum.

Auerta inquit Alciat.in l. quoniam.de curs.pub.est pectorale equorum Bud.putat esse lora latiora, quę per terga equi iugalis excurrũt, sub alis eius succinta. Sed Alcia. tẽtat accipi posse pro capitis ornamẽto quo habenæ figuntur, sic dicta ꝙ per eã auertãtur equi prout sessori visum fuerit.

Auertere. i. distrahere. C. de naui.l.qui fiscales. lib. xj.

Auersione vel per auersionẽ vendere aut locare est (vt quidam interpretãtur) cum periculum venditor vel locator à se auertunt in emptorem vel conductorẽ.l.qui officij. de contrah. emp.& l j. §. exercitorem. de exer.actio. Alciat. verò lib.vj. Parer.c.xxiij. legit aduersione & nouiter declarat.

Aues si legentur, quid veniat in legatum, docet Iuriscons.in l. auibus. de leg.iij.

Auferre differt ab amouere & rapere, vt not. in l. iij.§. non solùm de incen.rui. & nauf.

Augere & ampliare non eundem habent significatum, de quo suprà in verb.ampliare.

Augustalis capitur pro dignitate quadam, quæ inter magistratus municipales erat, de qua in l. quinque. C. de cur. Appellabatur & augustalis præ-

fectus Aegypti, vt ex titulo, qui est, De offi. præfe. Augu. significatur ex eo dictus, q̃ ab Augusto constitutus esset.

Augustus vt attestatur Tranquil. primus omnium vocatus est Octauianus ab augendo Imperio, ex quo deinde & qui post eum Imperarunt, id nomen sibi assumpsere.

Auia est mater patris & matris.

Auiaria sunt in quibus asseruantur aues. l. auibus. de leg. iij.

Aureus id est solidus. insti. de pœ. temere litig. §. fi. & lxxij. aurei faciunt libram auri. C. de suscept. & arca. l. quoties. & not. de in ius voc. l. fin. & C. de ser. fugi. l. quicunque. sed x. aurei faciunt libram argenti. C. de argen. pret. quod infertur l. vni. lib. x.

Aurichalcum dicitur secundum Isido. quod splendorem habet auri, & duritiem æris.

Auricularius est consiliarius vel secretarius cui solent secreta domini committi.

Aurifex est qui operatur aliquid de auro sicut aurifaber:

Aurifodina est locus vbi foditur aurum. Sed aurificina est locus in quo fabricatur aurum.

Aurigenarij, vel auricentenarjno. C. cur. pu. l. quoniam. lib. xij.

Aurum coronarium dicebatur, quod erat coronis faciendis aptissimum, & quantum possumus coniectura assequi, est illud quod ex insulis Indorũ nuper repertis aduehitur, non quodcunque, sed quod vulgo dicitur Guanim: neque enim est eiusdem speciei, cum auro communi quoniam igni purgatum, non pertingit gradum vigesimum. In sacris literis hoc genus auri Cethim dicitur, & inde Cether dicta est corona auri. Huius generis auri meminit Iustinianus in suo codice, titu. de Iudæis. l. Iudæorum. Quam formam, inquit patriarchæ quondam coronarij auri nomine postulabant. Item libro decimo de auro coronario, lege vnica. Ad collationem, inquit, auri coronarij placuit neminem absque consuetudine esse cogendum. Sed quur illud auri genus destinaretur coronis, illam puto fuisse causam, quod splendore quodam peculiari fulget. Nebr.

Auro legato non debetur pecunia aurei, aurei autem anuli debentur. l. cùm aurum. & l. etsi. in princ. de auro & arg. leg.

Aurum coronarium dicebatur quod conferebatur ad coronationes principum, vel quod coronarum faciẽdarum nomine præstabatur. Alij dicunt coronariũ illud esse quod dabatur athletis, prout not. Azo, de auro corona. C. lib. x.

Aurum factum quod dicatur, definit Paulus Iurisconsul. in l. pediculis. & Vlpia. in l. Quintus de auro & arg. leg.

Aurum

Aurum obrizum appellatur pur gatissimum &excoctissimum, vnde obryzati solidi. in l.j. C. de oblat.vot. lib.xij. ex purgatissimo aur o conflati.

Aurum publicum est quod pertinet ad ærarium fisci. C. de aur. pub.per.libro decimo.

Aruspex est inspector momentorum vel horarum quo puncto aliquid sit inchoandum.ita dicit glo. in l.nullus aruspex. C.de male.& math.Sed verius appellatur Aruspex,aut potius haruspex, quasi horarum spectator.cap.j.xvj.q.iiij.

Auscultare,id est,obedire, attendere & audire mãdatum cum effectu.vt in c.illud. de maior. & obedien.in gloss.

Auspicium iuris, idem est quod exordium litis,secundum Ber. in cap.pastoralis de cau.pos.& propric. in gl.j. Sed secundum Alber.& alios auspicium,id est augurium,quasi auis garrium, vt xxvj.q.iiij.c.j. quia sicut ille qui se committit augurio, id est diuinationi quæ fit in garritu auium, dubius est, ita ille dubius est qui se cõmittit liti.

Aut quandoque ponitur disiunctiuè, vt quando altero posito necesse est alterum tolli, vt cùm dicitur dies aut nox.Quãdoque etiam ponitur copulatiuè pro &. Nam quandoque sumus in materia in qua requiritur vtrunq; extremorum per talem disiunctiuam coniunctorum,vt in capitu. si post præstitum,de confes.lib.sexto. De hac dictione habes in authent.si quando. C. de constit. pecun. & l.cùm quidam. C.de verb.signific.& clem. sæpe. eo. titu. ij. quæstio. v. omnibus. in glos.ij.xx.q.j.monachum. & c. cùm virum. de regul. l. vlti. ff. de verb. signifi. Sed autem aduersatur in facto & iure. ff.de nego.gest.si autem. & qualiter accipiatur autem,vide Bar. & doctor. in l. hoc amplius. §.de his.ff.de dam. infec. Et qualiter capiatur aut, vide Archid. xlvij.distinct.cap.j.

Automata siue automataria dicuntur opera quæ ex se mouentur, cuiusmodi sunt horologia. l. cætera. §. finali. de legatis primo.

Autophorus fur manifestus. l.iij. de furtis.

Auunculus est frater matris, & auunculus magnus est frater auiæ, inde proauunculus frater proauiæ, & abauunculus frater abauiæ.

Auus patris vel matris pater.

Auxilium iuris est suffragium & beneficium iuris, prout dicitur, contra hæc prodita iuris auxilia, vide de hoc. ff. ad Syllanianum. lege cùm dominus. Frustrà auxilium legis inuocat, qui committit in legem. ff. de minoribus. l. auxilium. de vsuris. capitulo, quia frustra.

De B ante A.

BAburtus vel babosus idem est quod stultus vel hebes, & babigor idem.

Bacchari, hoc est, baccharũ more lymphaticè vaticinari. l prima § fin. de ædil. edic.

Bacchari mulier seruili amore dicitur, in §. fin. instit. de success. sub. quæ ita ardenter seruum adamat, vt veluti furore correpta videatur.

Baiulare, idem est quod portare.

Balanus genus est glandis. l carbonum. ff. de verb. signifi. licet aliqui ibidem legant mendosè ballariis. Acron verò scribit balanum esse herbam vnguentariã. & ab Horatio pro vnguento myrobalano positam. Balanus etiam nomen est vrbis in Epyro, vt refert Strabo.

Balbus dicitur balbutiens vel titubans, qui verba non explicat sed frangit, à balbando dictus, sed blesus dicitur qui literas imperfectè profert.

Baliuus est officium domini temporalis. vt C. de senten. excom. dilecto. li. vj. & in cle. j. de pœ.

Baluca aurum est nondum purgatum, neque adhuc in massam redactum. Græcè chrysamos dictũ, & quasi ab eo quod sit aurũ imperfectum. Neq; est verbum Latinũ, quod Accurs. putauit, sed Hispanum. scribit Plinius libro 33. natur. histor. Hispani, inquit, aurum quod minutum est, balucam vocant. Iustinianus libro vndecimo, in titul. qui est de metall. & met. Octonos, inquit, scrupulos in baluca. Et infrà l. ob metallũ. Quatuordecim, inquit, vncias in baluca. Cuius legis sensus hoc est, quòd si metallarij conduxerunt à principe aurifodinam aliquot auri libris, puta centum, id debere esse purgatum, quod soluendum est. Quod si voluerint soluere in baluca, debere pẽdere pro singulis libris quatuor denas vncias, hoc est pro intertrimento & spurcitia duas vltra duodecim. Est operæpretium audire somniantem Accursiũ. Baluca, inquit, vas lucens; quasi in eo vase aurei illi vectigales principi deferrentur. Sed quia hæc interpretatio sibi non placebat, adiecit aliam non minus ridiculam. Vel baluca, inquit, quasi baiulãs lucem, hoc est, auri splendorem. Dic mihi, ô Accursi, hoc est de quo tu gloriaris, accurrere vel succurrere legibus, an potius ea quæ dilucidè à legislatore dicuntur, tenebris inuoluere? Neb.

Baluca est publica vtilitas, vel est vas luteum. C. de meta. & met. l. j. lib. xj. secundum Accurs.

Balnearij fures, qui in balneis furantur. Balneatores, qui ministrant in balneis.

Balneatorium instrumentum appellatur, quo vtimur in balneis.

neis.l.pictoris.de fun.instr. le.

Bannire secūdum dicta vulgariū videtur idē esse quod proscribere:& dicitur bannitus quasi proscriptus de ciuitate.

Bannitorium est locus causarum alias panditorium.

Bannum à recentioribus dicitur illa species exilij, quæ ab antiquis dicebatur proscriptio. Encartados huiusmodi exules Hispani appellant, Itali bannitos, ij sunt de quibus in iure ciuili & apud auctores Latinos dicitur, quod carent de iure toga, quibus aqua & igni interdictum est. Codice de episcopis & clericis, in noua constitutione Federici: Banno, inquit, imperiali subiaceant.

Bannum secundū vulgare Gallicorum & longobardorū, videtur esse edictū publicū, iuxta illud quod dicit Rayn. c. quod clericis. de foro comp. ꝙ preco parisiensis nuntiat bānum nomine episcopi à Rege.

Bapheus interpretatur tinctor, & baphe tinctura, vtrūque ductum à bapto, quod est tingere siue colere inficere. Seruius in illud Virg. lib. 4. Georg. Hyali saturo fucata colere: iuxta Terentiū, inquit, sunt Baphia, vbi tingitur lana. Iustinianus libro vndecimo Codicis, tit. de murilegulis. l. Baphei. inquit: Per quos & priuata nostra substātia tenuatur, & species gynecij confectæ corrumpuntur. Idem in titu. de vestibus holoberis. l. purpuræ. Ad baphia, inquit, phœnices. Nebris.

Baphius dicitur tinctor, & baphia taberna tinctoria. l. ij. C. de murileg.

Baptismus est ablutio corporis exterior facta subordinata forma. de conse. dist. iiij. c. necessarium. & per totam distin. De triplici baptismo vide ibidem in c. baptismi vicem.

Barbari sunt qui extra Romanū imperium sunt, & maxime hostes. insti. in prœ.

Barbaricarij de quibus in l. j. C. de excus. arti. lib. x. sunt qui barbaricas vestes intexunt, aliter dicti phrygiones, quorum ars vt ibidem ait Alcia. est ex auro & coloratis filis, in vestibus hominum animaliúmque effigies exprimere.

Bariles dicuntur vasa sicut in alpibus solent haberi.

Bar iona, id est filius colūbæ, ita dictus fuit sanctus Petrus. dist. xix. ita Dominus. & Mar. 16.

Bartolus lucerna iuris ciuilis, sic eum appellat Ang. in l. j. C. de iudi.

Bases dicūtur orbiculi illi in quibus vasa in mensis collocantur, ne toralia polluantur, quorum meminit Iab. in l. heres meus. §. pe. ff. de leg. iij. quamuis apud iurisconsl. verba mendose circunferantur, sunt & aliæ maiores, vt sessiones statuarum, columnarum, seu sta

tuarum

tuarum sunt & fabricarũ quæ à fundo consurgunt, & suppositæ fabricæ sustinent pondus. & de his intellexit Pompo. in l.pen.ff.de verb.signif.

Bases strutiles sunt veluti pedamenta, & sedes columnarum ex lateribus calcéque, non etiam solido lapide compositæ. Alc.& Bud.in l.pen. de ver.sig.

Basilica dicitur palatium Regis, & inde dicitur quælibet ecclesia basilica, quia est palatium regis æterni. De hoc per Archid.lxiij.distinc. non oportet. ij.& ibi concordan. Adde quòd basilica dicitur ecclesia constructa antequam sit consecrata, post consecrationem verò vocatur ecclesia. No. Io. Andr. in c.nobis. suprà, in verbo ecclesiam. de iure patro.

Basilicæ viæ sunt quas consulares vel prætorias vocant.l.ij.ff. ne quib.loco pub.

Bastagarij siue baltazõtes, dicuntur baiuli & corbulones, qui ferunt onera humeris, dicti à bastazo verbo Græco, quod est porto as, Latinè. Iustinian.lib. xj.Codicis. tit.de murilegu. & bastagariis.l.iiij. Quod ad præsens, inquit, remediũ pertinet, quintũ animal bastagariis pro reparatione præbeatur. Accur. nihilo plus succurrit, quàm solitus est: Sunt, inquit, bastagarij, qui cogunt rusticos ad hoc, vel sunt becharij de domo principis. Becharios Itali vocant lanios, siue laniones, sed diuinat, vt solitus est aliis in locis. Nebris.

Bastagiarij secundum quosdam dicuntur quasi bestiæ angariæ, eo quod rusticos angariabant, id est, angebant ad quintam bestiam præstandam. vt C. de muril.l.quod ad præsens.lib.xj. & secundũ Accurs. bastagiarij sunt de domo principis, quasi bestiarij, primo modo, vel quasi vastatores animalium, secundo modo aliter bestatores.

Adde quòd bastagiarij secundum Alcia.in rub.C.de muril. erant qui vestes ad tincturam ferebant referebántque.

De B ante E.

Beare, id est prodesse, vnde beati appellantur diuites & felices, quia cæteris prodesse possunt & debent. l. bonorum. de verborum significatio.

Beguardus, & beguina, vel begutta, sunt viri & mulieres tertij ordinis, qui etiam aliter vocantur fratres de pœnitentia. De his vide clem.j. de religio. dom. vbi Hostiens. & vide cle. ad nostram. de hæret. vbi damnatur secta talium beguardorum & beguinarum. Item cap. cùm ex eo. de exces. prælat. libro sexto. & clem. cùm ex eo. de sentent. excom.

Bellum iustum quid sit, innuitur xxiij.quæstio.ij. per Archidia. in Sum.& c.iustum bellum. Iustum

ſtum videlicet, illud quod fit de prę̨cepto principis de rebus repetendis, vel propter iniuriam repellendam. Sunt autem ſeptem genera bellorum, de quibus vide archid. in Roſario xxiij.q.ij.c.& iuſtum. Et ſciendum quòd belli appellatio accipitur dupliciter, ſcilicet, pro ipſo conflictu, vt in l. bello. in prin. de excuſatio. tutor. & pro tempore militiæ, vt inſtitut. de excuſatio. tutor. in princ.

Belos, dictio Græca, quæ idem ſignificat quòd telum. l. ſi calumnietur. de verb. ſignific.

Beneficium ſumitur latiſſimè pro omni liberalitate. Minus latè pro liberalitate principis: & ſic ſumptũ ſignificat largè & ſtrictè. Largè vt continet beneficiũ ſtrictè ſumptũ, & cum hoc reſcriptum & priuilegiũ. Strictè dicitur beneficiũ principis conceſsio facta à principe de aliqua re, vel iure: quod eſt principis concedẽtis, & per hoc differt à reſcripto vel priuilegio. & licet ita ſtrictè ſumatur, tamen eius interpretatio latiſsima eſt, l. pe. ff. de conſtit. prin. c. cùm dilecti. in fi. de donat. & de verbor. ſignifi. cap. olim. Natura enim princeps debet eſſe liberalis in his quæ ſua ſunt, verbi gratia. Princeps alicui concedit domum aliquam delatam ipſi principi cum integro eius ſtatu. Hæc verba ſumuntur latiſsimè, ſcilicet, cum his quæ inſunt, & adiacentibus & omni iure ſuo. l. ſi quãdo. cum ibi not. C. de bo. vacan. libro decimo. Sed pone princeps cõcedit domum, non apponendo cum integro eius ſtatu: certè ſola domus conceſſa videtur, quia verbum domus, ad illa non poteſt extendi, videlicet curiam, viridarium, & adiacentia. facit l. ſi quando. præallega. niſi aliunde ſumeretur ſcientia quòd princeps de illis intellexerit. Nam ſola liberalitas non eſt ſufficiens ſignificatum, niſi aliud ſignificatiuum concurrat, quia alias ſequeretur quòd cõcedendo vnam rem videretur aliam concedere.

Beneficium iuris eſt id quod à iure conceditur vel indulgetur. Et horum beneficiorum iuris quædam ſunt ordinaria, quę̨dã extraordinaria, vt illa quæ ex ſpeciali priuilegio quibuſdam ſpecialiter indulgentur, ſicut beneficium reſtitutionis in integrũ eccleſiæ vel minori xxv. annis conceſſum. facit de in integrum reſtit. capit. j. & ff. de conſtitut. princip. l. penul.

Beneficium epiſtolę diui adriani. Require infrà in epiſtola.

Beneficium nouæ conſtitutionis de fideiuſſore, Require infrà fideiuſſor.

Beneficium nouæ conſtitutionis de duobus reis ſtipulandi vel promittendi eſt, per quod ſubuenitur

uenitur duobus reis debendi, vel promittendi, vt per ipsum postulare possint se non in solidum, sed pro parte tantùm posse conueniri, nisi se obligauerint, & huic beneficio renuntietur, & hoc adiecta noua constitutione in actione de duobus reis promittendi & stipulãdi, quia vt dicit Azo, in Summa. C. eodem tit. effectus duorum reorum promissionis fuit vt si duo vel plures eandem pecuniam promiserunt, aut stipulati fuerunt, ipso iure singulis in solidum debeatur, & singuli debeant. Poterat ergo ab vno eorum in solidum peti, quia vnusquisq; eorum in solidum erat obligatus.

Beneficium cedendarum actionum. Require infrà cedendarum actio. Quomodo autem renuntietur his instrumentis & beneficiis. Require infrà renũtiatio. & de hoc in Spe. tit. de renuntia. §. finitis partium. versic. sed not.

Beneficium ecclesiasticum datur ratione officij, de præb. cùm secundum apostolum. lxxx. dist. si quis à modo. Ergo beneficiũ tale non confertur excommunicato. c. cùm bonæ. de æta. & qualit. quia officiari nõ potest, nec fructus percipit, secũdum Goffre. de cler. excom. ministr. §. si tamen quæris.

Beneficium feudorum Federici, & beneficiũ fœminæ, hæc duo require in lib. feudorum.

Benemeriti sunt, qui aliquod insigne seruitium fecerint. capit. si quis papa. lxxix. dist. nam pro præmio remunerandus est seruus libertate. cap. episcopus. §. in criminali. xij. q. ij. tamen benemeritus largè dicitur quicunque nõ demeruit. l. seruos. ff. de manu. testa. sic quilibet dicitur dignus qui non est indignus. c. dudum. de præsumpt.

Berones sunt sacri, quasi perones à para dicti. Bud.

Berytus ciuitas est Syriæ Phœnices, prope Tyrum & Sidona, patria Vlpiani Iurisconsulti. Plinius libro quinto. Berytus, inquit, Colonia, quæ Felix Iulia appellatur. Scæuola lib. xlv. Digest. titu. de verborum obligatio. l. qui Romæ. § Callimachus. In prouincia, inquit, Syria, in ciuitate Beryto. Paulus quoq; in tit. de censib. l. j. Berytos, inquit, in Phœnicia. Hinc berytius, tia, tium. Vnde Plinio vina beritia celebrantur, lege statim biblij. Nebr.

Bes, id est octo vnciæ. §. hereditas. instit. de hered. instit.

Bestias, inquit Vlpia. in l. j. de postul. accipere debemus magis ex feritate, quàm ex animalis genere.

Ad bestias damnati dicebantur, qui in exercitationem depugnandi cum feris in theatro addicti erant: quæ pœna longè mitior erat, quàm bestiis obiect

obiectorum: hi enim protinus laniabantur à feris, quos bestiis subiectos interdum Iurisconsulti vocant: vt in l. pœna. ad legem Pompe. Bud.

Berytus, vrbs est metropolitana, olim literarum studiis celeberrima, hodie vulgò dicitur Lauitus.

De B ante I.

Biarcha vel biarchus dicitur princeps xl. militum, à bis viginti, & archos, princeps dictus, vt colligitur l. iij. C. de agend. in reb. vbi apparet quòd biarcha est minor dignitate quàm centarcha cui est potestas cétenari, quia dux centum militum. Adde quòd biarcha vel biarchus vocatur, qui comparat necessaria ad vitam totius domus principis. bios enim Græcè, vitam significat, archos principem. Aliàs dicitur biarceus, ꝙ vitæ necessaria curet.

Biblius a, um, à Biblo oppido quoque Phœnices, de quo Strabo, Plinius, Mela. Est & in eadem prouincia Palæbiblos, id est antiqua biblos. Bibliorum meminit Ezechiel Propheta, cap. 26. & 27. Iustinianus libro decimo Codicis, titu. qui est de municipibus. & originariis. l. j. Cùm te Bibliū origine, incolam autem Berytium esse proponas. Vtraque enim Syriæ Phœnices est ciuitas, & altera alteri finitima est.

Bibliotheca locus est, vbi reponuntur libri: nam biblos interpretatur liber, theca repositorium: quemadmodum Dactylotheca, vbi reponũtur annuli: Oporotheca, vbi fructus arborũ: Pinacotheca, vbi tabulæ. Vlpia. lib. xxxij. dig. qui est de legatis tertius. l. librorum. Libris, inquit, legatis, bibliothecas non contineri.

Bibliopola, est venditor librorum.

Bibliotheca, locus quo libri reponuntur, quod plenius explicat Vlpianus in l. librorum. de legatis iij.

Bidens, tis, genus est instrumenti fossorij, dictum ex eo, quòd duos habeat dentes, quemadmodum rastri, quod habent plures. Iuuenalis: Viue bidentis amans, & culti villicus horti. Vlpianus libro xxxiij. dig. l. instrumenta. Ligones, inquit, sarculi, falces putatoriæ, bidentes. Nebris.

Bidẽtes annumerat Vlpianus inter instrumenta rustica l. instrumenta, de fund. instru. Est autem bidens instrumentum fossorium, sic dictum, quòd duos habeat dentes.

Bifaria. id est, bis nupta.

Bigamus secundum Hostiens. dicitur qui diuersis temporibus & successiuè, duas legitimas habuit vxores. xxxj quæstio. j. aperiant. Sed largè & interpretatiuè dicitur, qui contraxit

xit cum corrupta vel vidua. xxxij.distinc. seriatim, vel qui duas vxores habuit ante baptismum, &aliam post, xxxiiij. distin.c. si quis viduam. vel qui castitatem promissam violauit. xxvij. quæst. j. quotquot vt subdiaconus vel monach⁹ qui contrahit de facto, cum de iure non posit, vel qui vnam de iure, alteram de facto, vel qui de facto duasduxit vxores, vel qui vxorem adulteram postea scienter cognoscit. Nam non potest promoueri ad sacra, cuius vxor adulterata est etiam si eam virginem duxerit, dum post adulterium eam cognouit alias secus. xxxiiij. distin. si cuius vxorem. Secundũ quosdam autem indistincte bigamus censetur etiam si ignoranter cognoscat eã sicut qui publicam pœnitentiam egit, vel repudiatum duxit. l. distin. in capite ieiunij. Dicitur autem bigamus secundum Innocen. iuxta vulgare prouincialium quasi bis gamus, id est, stultus vel fatuus, quia ibi stultus dicitur gamus. Vel dicitur bigamus à bis quod est binũ, & gama quo est mulier, quasi homo binæ mulieris vel bini coniugij. Et licet bigamus ad sacerdotium promoueri non posit. cap. j. de biga. quia prohibentur bigami non propter culpam, sed propter sacramenti defectum. cap. debitum. eo. titu. tamen in necessitate bigamus ordinatur in subdiaconum. xxxiiij. distin. subdiaconus. Et bigamus non est ille qui contrahit cum vidua si est cognita. cap. debitum. præalleg. Nec est bigamus contrahens cum vnica & virgine de cler. coniu. c. sane.

Bigamia triplex est: vna videlicet quoniã quis duas vel plures habet vxores. Alia est cũ quis cõtrahit cũcorrupta. Tertia est quãdo quis castitatẽ promissam per votũ solẽne violat, vel quãdo sciẽter cognoscit vxorem adulterã, & cũ talibus nõ dipẽsatur, & qui tales ordinat, priuatur officio, & potestate ordinãdi. Et similiter ordinatus tali ordine priuatur, vt not. eod. tit. c. ij.

Bima, idest duorũ annòrum. de annu. leg. l. iij. & de vsufr. leg. l. si vsusfructus.

Bini, æ, a, nomen est numerale distributiuum, siue diuiduum, hoc est, quod significat tot res illarum quę diuiduntur singulis competere, vt si dixeris, bini argentei sunt viritim distribuendi, intelligimus quod singulis viris competunt duo argentei. Poetæ abutuntur hac significatione, accipientes bina pro duobus simpliciter. Virgilius. 1. Aeneid. Bina manu lato crispans hastilia ferro. Idem in 8. Frænáq; bina meus quæ nunc habet aurea Pallas. Accursius

cursus huiusmodi nomina in bis tantum interpretatur, vt bina pro quatuor, quina pro decem, dena pro viginti, contra mentem legislatoris, magnóq; sensus detrimento. Lege in dictione deni. Est alia significatio huiusmodi nominum cùm iunguntur nominibus pluraliter declinatis, vt si dicas, binas literas tuas accepi, intelligo ꝙ accepi duas epistolas, sed binas dixi, quia literæ, arum, pro epistola caret numero singulari. Hinc est, quòd M. T. reprehendit filium Ciceronem, quia scripserat se accepisse duas literas, cùm debuisset dicere binas, nam dicendo duas, significabat quòd duo tantũ elementa accepit, puta a, b. Neratius lib. xxxix. tit. de damno infe. l. quod conclaue. Binarum, inquit, ædium: & in alia lege, de seruitutibus vrbanorum prædiorum, cuius initium est, Binas ædes habeo, alteras tibi lego, vtrobique significat duas domos. Nam ædes pluraliter declinatum, vt diximus in dictione ædicula, domũ priuatã significat. Quòd si dixisset duas ædes, intelligendũ esset quòd habebat duo tẽpla: quandoquidem ædes templum significat in vtroque numero, aut quemadmodum Accursius interpretari consueuit, in bis tantum, quatuor templa.

Bisextus appellatur dies ille intercalaris, qui in quarto quoq; anno interponitur, mense Februario, die sexto Calen. Martias, vnde bisextus dicitur, ꝙ bis numeramus sexto Calendas Martij. Sed vt alterum ab altero distinguatur, in priori dicendum est sexto Calendas Martij, die intercalari, in posteriori simpliciter sexto Calend. Martij. Est autẽ intercalare ferè interponere. Causa verò adiiciendi illum diẽ, ea nimirum fuit, vt cursus solis cum numero dierũ congrueret, quod fieri non posset, nisi quarto quoque anno dies vnus adderetur, qui colligitur ex quadrante, hoc est sex horis, quæ ad complendum solis cursum post trecentos sexagintaquinque dies supersunt, de quo multa apud Macrobium in primo Saturn. Celsus de verb. signific. l. cùm bisextus, &c. vbi Accursius multa delirat. Nebris.

Bissextus habet dies ccclxvj. vt nota. in l. cùm bissextus. ff. de verb. sign. Et vnde dicatur, not. Bern. in cap. quæsiuit. de verb. sign. & not. ff. de statu lib. in l. cùm heres. §. Stichus.

Byssicus, a, um, siue bysinus, a, um, est res ex byssi materia cõstans. Est autem byssus genus lini candidissimi circa Elidem Achaiæ nascẽs, neque vsquam ferè alibi: quẽadmodum Carbasus in Hispania iuxta Tarraconem: de vtroque Plin. est

autor lib.19.Nat.historię.Bysſi meminerunt ſacræ literæ in vtroq; teſtamento. Martianus lib.xxxix.tit.de publicanis.l.fi. Xylocinnamomum, opus byſſinum, vbi pro byſsico mendosè buſſicum legitur. Nebr.

De B ante L.

Bladum ſecundum Accurſ. in l. triticum.de verb.oblig.dicitur omne quod in area teritur, quę diffinitio etiam Bar.placet in l. prima. §. de eo opere.de aqua pluuia.arcend.

Blandiri ſibi apud Vlpian. in l.iij. de admi.tu.eſt ſeipſum fallere.

Blaſphemare quid ſit, docet Bart. in l.itē apud Lab.§.ait. de iniu.

Blæſi teſte Budæo ſunt qui certā aliquā literam exprimere non poſſunt.mentio fit in l.item Of filius.de ædil.edic.de quo & ſuprà in ver.Balbus.

De B ante O.

Boethi logiſtarum, adiutores eorum ſunt qui rationes publicas diſcutiunt. Et inde boethius nomen accepit. boethus enim Græcè, Latinè dicitur adiutor ſecundum Accurſ. C. de tab. ſcribis, & log.lib.x.

Bolida vel bolidis eſt maſſa plumbi quam mittunt nautæ ad mare ad experiendum profunditatem.vnde, Per bolidā plumbi dic maſſam ſignificari, per quam nauta ſolet maris explorare profundum.

Bombycinus, a, um, quod eſt à bombyce. Eſt autem bombyx vermiculus, ex cuius capillamento depectitur, quod vulgò dicitur ſirgo ſiue ſeda. Gallis ſoye. Nam ſericū longè aliud eſt, quàm quod putat vulgus in certus loquēdi artifex, de quo in verbo Sericum. Sunt igitur veſtes bombycinę, quas ignari harum rerum vocant ſericeas. Iuuenalis: Hæ ſunt quæ tenui ſudant in cyclade, quarū Delicias & pāniculus bombycinus vrit. Vlpia.lib.xxxiij. tit.de au. & arg.leg.l.veſtis. Veſtimentorū, inquit, ſunt omnia lanea lineáq;, ſerica vel bōbycina. N.

Bombycina veſtimenta appellantur, quæ ex bombycū vermiū telis confecta ſunt. l.veſtis. de de auro & argen.leg.

Bona, orum, inquit Feſtus, dicuntur ſubſtantia rerum: ſic dicta, quod viris bonis digna ſunt. Sed aliter vulgus accipit bona, aliter ſapiētes. Vulgus nanque imperitum ea tantum appellat bona, quæ ſunt fortunæ ſubiecta, cùm illa infimū gradum in genere bonorum obtineant, imò verò ſecundum Stoicos neq; omnino ſint bona ſimpliciter, cætera verò bona cum additamento, aut bona vtilia, aut bona iucunda. Iuriſconſulti tamen quia cum vulgo & ad vulgum loquuntur, bona vocant patrimonium & cenſum cuiuſque, vt Vlpianus titu. de verb

verborum signific. l. bonorum appellatio, &c. Nebr.

Bona dicuntur sic à beando, eo quòd habeant, id est beatos faciunt vel prosunt. Nam beare, idē est quòd prodesse, & quod prodest, beat. l. bonorum. ff. de verb. sign. Sumitur autem hæc dictio pro omni bono vtili, delectabili vel honesto spirituali vel temporali, vt j. de anima. In iure autem hęc dictio bona in plurali, & neutraliter significat res nostras quę sunt in dominio nostro vel quasi. in d. l. bonorum. & ipsas res ex suo proprio significato communiter accepto significat deducto ære alieno. Quandoq; autem non deducto significare concluditur, verbi gratia, Testator legat alicui certam partem bonorum, & ibi bona dicuntur deducto ære alieno. l. cùm autem. ff. de legat. ij. Nam sensus est, quòd per heredē deducto omni ære alieno de hereditate legatarius habeat quartam in bonis quæ supersunt, id est, quotam sibi legatam, & sine onere creditoris, vt in l. præal. Sed vbi testator herede instituto legat Titio omnia bona, vel per fideicommissum vult restitui, significat æs alienum non deduci, imo transire ad legatarium vel fideicommissarium. Et ita idem significat quod hereditas. l. nam quod. §. finali, cum l. sequent. ff. ad Trebellia. Finaliter, hæc dictio bona, significat latissimè omne quod quouis modo potest prodesse. Et prout in iure accipitur, in communi significato significat quæ sunt in nostro dominio vel quasi, deducto ære alieno. Significat etiam hereditatem, quando probabile mediū commodius hoc declarat. Et sic bonorum appellatio aut est ciuilis aut naturalis: Ciuilis enim significat sicut lex & eius significatum se adaptat, & in bonis annumeratur, si quid est in actionibus, petitionibus, persecutionibus. lege bonorum. ff. de verborum significatione.

Bona aduentitia, castrensia, quasi castrēsia, profectitia, quæ sint, vide in ver. peculium.

Bona ciuitatis abusiuè publica dicta sunt. Sola enim publica sunt, quæ populi Romani sunt, lege bona. ff. de verborum significatio.

Bona materna, & materni generis sunt illa quæ ex matre vel auia debentur filiisfamilias, vel emancipatis deferuntur, & quandoque pronepotibus, putà res auiæ ipsorum.

Bona vacare, est ipsa dominum non habere.

Bonorum possessor dicitur ille, qui de iure prætorio alteri succedit, quia bonorum possessiones à prætore sunt inuentæ. Et est differentia inter

bonorum possessorem & heredem, quia bonorum possessor de iure prætorio succedit. inst. de bonorum possessio. §. j. & ff. eodem titulo: per totum. & est nomen iuris, vt notat Ber. de cau. posses. & propriet. in glos. iiij. & ff. de verborum signific. l. hereditas. Aliud est possessor bonorum, duæ dictiones non nomen compositũ, significans factum & non ius; sed heres succedit de iure ciuili.

Bonorum possessio ponitur pro vna dictione secundum Azonem, & significat ius recipiendi persequendíque & retinendi illud quod in bonis illius erat cui succedit de iure prætorio, & differt à petitione hereditatis, quę est de iure ciuili: vt Instit. & ff. præalleg. Item est ius quod persequimur, & in hoc differt ab actione hereditaria vniuersali, scilicet, possessoria hereditatis petitione. Et quando ponitur pro vna dictione, vt bonorum possessio significat hoc ius. Si autem dicitur possessio bonorum, tunc significat factum. Diuiditur autem bonorum possessio, quia alia est ordinaria, alia est extraordinaria. Alij diuidunt bonorum possessionem in has duas species, scilicet, bonorũ possessionem secundum tabulas testamenti, & bonorum possessionem contra tabulas testamenti, vt infrà dicetur.

Bonorum possessiones extraordinariæ sunt duæ ex testamento, scilicet secundum tabulas, & contra tabulas. Et quatuor ab intestato, scilicet bonorũ possessio vnde liberi, bonorum possessio vnde cognati, & bonorum possessio vnde vir & vxor: quarum descriptiones subiicientur.

Bonorum possessio extraordinaria dicitur duobus modis. Vel quia non est stabilita certa parte edicti, scilicet ex testamento tantum, vel ab intestato tantùm, sed vt vaga, quandoque ex testamento, quãdoque ab intestato defertur, & competit tantùm his qui vocantur ex nouis legibus, vt ecce mater aliis in testamento institutis, postea in puerperio decessit, & filium quem gestabat in vtero præteriit. Præsumitur enim filius hic institutus, & habet bonorum possessionem secundum tabulas, & septimam partem extraordinariam. Cuius bonum est exẽplum secundum legem corneliam, tam ex testamẽto, quàm ab intestato, quæ fingit eum qui moritur in captiuitate, decessisse ipsa hora captiuitatis. Et ideo quilibet potest ei noua lege cornelia ex testamento ab intestato succedere, vt insti. de bonorum posses. §. septima. Dicitur autem extraordinaria possessio., quia ius non tribuit

vt

vt carboniana, & quæ datur ventri,& quæ datur gratia litis agnoſcendæ. vnde & extraordinaria datur ſine cauſæ cognitione, quæ in ordinariis, quia omne ius tribuit neceſſaria eſt. Item bonorum poſſeſſio aliter diuiditur,quia alia dicitur bonorum poſſeſsio edictalis, vt quæ ex edicto prætoris mortui decernitur. Alia verò bonorum poſſeſſio decretalis, quæ à viuo prætore decernitur. Velquia hodie uon eſt neceſſarium eam decerni vel dari. Dicitur enim decretalis ſiue iudicialis, à iudicis præſentia,quę in eius agnitione exigitur,ſecundum Azonē: poſſet & illud dici vnam eſſe bonorum poſſeſſionem edictalem,& eandem edictalem, & eandem appellari decretalem vel iudicialem,ex eo quòd accipit efficaciam ex præſentia iudicis. Nec eſt differentia inter decretum & decretalem, licet quidam dicant contrarium. Repelluntur autem à bonor.poſſeſ.qui amiſerunt libertatem vel ciuitatem, vt ff. de bonor.poſſeſ.tit.generali. l.edicto. Petitur autem bono.poſſe. à liberis intra annum vtilem, ab agnatis autem & cognatis infra centum vtiles dies, & ſi plures ſint in eodem gradu, omnes admittuntur. Si autem repudiauerint, vel tẽpore ſint excluſi, ſtatim poſſunt admitti ſequentes infra eadem tempora, vt Inſtitut. eodem titulo. §.liberis itaque.

Adde quòd bonorum poſſeſſiones edictales appellantur quas ordinarias vocant, quæ quidem ius tribuunt: Decretales verò ſunt quę vulgò dicuntur extraordinariæ: & hæ ſunt facti,qualis eſt carboniana, & quæ ventris nomine decernitur,& his ſimiles, quæ omnem vim ex decreto Præconis accipiunt, vt eleganter docet Alciatus in l. delata. de verborũ ſignification.

Bonorum poſſeſsio ſecundum tabulas eſt ordinaria ex teſtamento. Et dicitur eſſe ex teſtamento ſecundum Azon. non quia iuuatur ex voluntate defuncti, ſed quia non habet locum, niſi exiſtẽte teſtamento, & datur ſcriptis heredibus, & eis deficientibus vocãtur ſubſtituti. Et inde ſubſtitutis deficientibus vocantur ſubſtituti eis. Petuntur autem ex originalibus tabulis tantum, non exemplo. Item ſi fiat quæſtio de tabulis,debet probari cuiuſcunque intẽtio per ſeptem teſtes,& non per duos tãtùm,ſecundum Azon. licet quidam dixerunt cõtrarium. Si autem teſtator non facit teſtamẽtum in ſcriptis, ſed in verbis, vel nuncupatione rerum vel hominum, datur bonorum poſſeſſio ſecundum nuncupatio-

nem testamenti.

Bonorum possessio contra tabulas, quam prætor liberis pollicetur, secundum Specul. in tractatu de libel. titu. de testam. §. sequitur videre. vbi dicit, Est & alia bonorum possessio contra tabulas, quæ datur filio vel nepoti præterito contra testamentum patris vel aui qui filium vel nepotem in testamento suo vel vita præteriit, & datur etiam in tabulis, si filio vel nepoti legauit, ipse tamen legatum non agnouit, & secundum Azon. in Sum. eod. tit. defertur liberis naturalibus & legitimis tantùm, putà adoptiuis. Item natis & nascituris. Item emancipatis præcipuè, & his qui erant in potestate defuncti, & datur illis ex quibus potuit aut hereditas, aut bonorum possessio peti de iure communi. Datur autē à patre naturali, & in adoptione non habet locum hæc bonorū possessio, nisi instituantur ab eo heredes, & alius eis committat edictum. Item alia est bonorum possessio cōtra tabulas, secundum Specu. ibidem, quæ datur patri vel matri, auo vel proauo, si sint præteriti ex testamento filij vel nepotis emācipati gratis & sine pecunia, cū quo non est factum pactum ne pater vel auus inquietaret sua iudicia, nec receptum est ab eo quantum satis est, qui etiam nec miles nec in militia decessit. Item secundum eundem ibidem est alia bonorum possessio contra tabulas quæ datur patrono præterito contra testamentum liberti si sit maior centenario ad recipiendum per patronum tertiam partem sibi debitam de iure, & datur patrono si sit præteritus omnino, vel etiam si sit sibi minus tertia parte legatum, & tunc datur pro supplemento vsque ad tertiam partem. Et differt in hoc secundum Azo. à bonorū possessione quæ datur liberis, quia tunc hæc demum datur si hereditas liberti sit adita saltem ab vno de heredibus. Sed illa quæ datur liberis, satis est quod quis potuit esse heres, licet non potuit petere secundum tabulas bonorum possessionem. Item notandum quòd querela inofficiosi testamenti ferè hoc idem operatur quod bonorū possessio contra tabulas, quia testamentum rescinditur de facto. Sed Specul. dicit, quòd de iure scissum & irritum est. Sed in hoc differunt, quia bonorum possessiones omnes prætoriæ actiones sunt, vel edicta prætoria. Querela autem inofficiosi testamenti ciuilis est. Et præmissæ bonorum possessiones ordinariæ sunt, & competunt ex testamento. Aliæ bonorum possessiones competunt ab intest

intestato.

Bonorum possessio vnde liberi, secundum Specu. vbi suprà, §. viso. datur filio emancipato, quando pater decedit ab intestato, & est ordinaria, & eam non habent liberi in linea materna. l. quoties. C. de suis & legitim. heredib.

Bonorum possessio vnde agnati vel vnde legitimi ordinaria est & secundum Specu. ibidem datur proximis cognatis coniunctis per virilem sexum post liberos ab intestato. Et nota, quòd bonorum possessio vnde legitimi, non est caput speciale, sed generale, concurrens cum aliis speciebus bonorum possessionis, scilicet cum vnde liberi, vnde agnati, vnde cognati, vnde ex lege & senatusconsulto.

Bonorum possessio vnde cognati similiter ordinaria est, & secũdum Speculatorem datur his ab intestato, qui per fœmineum sexum coniuncti sunt, vt si neque liberi, neque legitimi existant, cognati proximi succedant.

Bonorum possessio vnde vir & vxor similiter ordinaria est, & datur viro, muliere ab intestato decedente, agnatis vel cognatis non existentibus, vel econtra datur mulieri viro ab intestato decedente, agnatis & cognatis non existentibus. Et hæ omnes ordinariæ quatuor bonorum possessiones competunt ab intestato. Aliæ verò quæ sequuntur, sunt extraordinariæ.

Bonorum possessio extraordinaria est, quæ nomine caret, secundum Spec. ibidem, & competit his qui ex lege, senatusconsulto & constitutionibus principum tam ex testamento quàm ab intestato veniunt, scilicet, vt cum aliquis vult succedere patri suo quem ab intestato decessisse inuenit, cùm ab hostibus redit, vel cùm à captiuitate fuerit emancipatus, & sic iure ciuili cum cognatis in successione iure postliminij petit sibi hanc bonorum possessionem concedi.

Bonorum possessio ex lege Cornelia eodem modo datur filio emancipato de iure ciuili incognito, cùm vult succedere patri decedenti ab intestato apud hostes in captiuitate.

Bonorum possessio extraordinaria septima datur vno modo patrono volenti succedere liberto ab intestato decedenti sine liberis. Alio modo filio volenti succedere in bonis matris, vel econuerso. Et datur alio modo infanti vel curatori eius, volenti succedere ex testamento matris, quæ testamentum mutare non potuit, præuenta morte, cùm in puerperio decessit, & alios filios

coheredes instituit. Datur autem hæc bonorum possessio filio adoptiuo, vel arrogato volenti succedere patri adoptiuo vel arrogatori ab intestato decedenti. Omnes autem bonorum possessiones præmissæ ius tribuũt, sed quæ sequuntur ius non tribuunt, licet facti sint.

Bonorum possessio carboniana est illa, per quam filius impubes volens succedere in bonis patris ab intestato, tanquam proximior, vel rumpere testamentum per contra tabulas, vel dicere ipsum nullum ipso iure, cùm fuerit præteritus, cùm obiicitur sibi controuersia bonorum & filiationis, vel mouetur sibi quæstio status, putà quòd sit seruus, petit per carbonianum possessor institui per controuersiam motam de bonis, & filiationẽ & quæstionem status, vsque ad tempora pubertatis suæ differri. Et datur solùm cognitione luminaria. Require infrà, carbonianum.

Bonorum possessio nomine ventris datur mulieri prægnanti in bonis mariti, in quibus secundum dignitatem suam sibi & familiæ suæ alimenta constituuntur.

Bonorum possessio ex edicto diui Adriani tollen. datur alicui volenti succedere in bonis alicuius ex testamento in quo institutus vel inscriptus est, ex eo quòd ostẽdit testamentum non cancellatum nec abolitum, nec in aliqua parte sua abrasum, secundum Alber. Et datur volenti succedere ab intestato, secundum Goffr. quod probet secunda pars rubr. quæ dicit de scripto herede. Sed ratio Goffr. dicit contra in Sum. Hoc tamen notandum secundum Spec. de bon. pos. ꝙ bonorum possessiones olim fuerunt vtiles, sed hodie sunt inutiles, præterquàm in quinque casibus. Primus, quando viuo testatore posthumus præteritus decessit, quasi videatur testamentum ruptum iuris solennitate, cùm nihilominus heres scriptus ex isto testamento petit bonorum possessionem, vt in l. posthumus. ff. de iniu. rup. & irrit. testam. Secundus est in l. filius. eod. tit. Tertius, institu. quib. mod. testament. infirm. §. ij. Quartus in l. heres. ff. de decret. ab ordin. facien. Quintus, in l. æquissimum. §. ij. eod. titu. & l. filius. C. de inoffic. testam.

Bonorum possessio ex testamento militis in militia decedentis, non datur patri, vel auo, vel proauo, vel contra tabulas, vt C. de testam. milit. l. ne quidam. & l. milites.

Bonæfidei emptor dicitur, qui ignorauit rem alienam esse, vel putauit venditorem habere ius vendendi, scilicet, esse procuratorem vel tutorem. ff. de

de verb.signific.l.bonæ fidei.

Bonæ fidei possessor est, qui credit se aliquam rem iustè retinere, sed malæ fidei possessor est, qui iniustè scit se aliquam rem possidere, vt in reg.possessor.de regul.iur.lib.vj.& instit. de vsucap.per totum.

Bonum & æquũ, teste Budæo l.j. ff.de iust.& iur.absolutam bonitatem, æquitatémque significat, & ceu, iuris medullam.

Bonum nomen facere dicitur creditor, qui debitorem delegatum admittit, existimans soluendo esse. l. inter. §. abesse. ff.mandati.

Bos cornupeta, est bos qui facilè cornupetit, id est, cornibus pungit.

Boues non continentur sub appellatione iumentorum, sed pecudum vel armentorum. ff. de verb.signifi.l.boues. vnde si lego armentum, continentur boues.ff.de legat.iij.l.seruis.§. armento. sed si lego iumenta, non continentur, l.legatis.§.iumentis.eodem tit.& ff.de ędil. edict.l.ædiles.

De B ante R.

Brabeutæ latinè designatores appellantur.l.athletas.de iis, qui not.infa. Sunt autem qui constituẽdis pompis præsunt, vnicuique incedendi locum & ordinem præscribentes, non dissimili munere eorum, qui Romæ vocantur magistratus cæremoniarum.

Bractearius est ille, qui secat aurũ in tenuissimas laminas, quæ dicuntur bracteæ, vt apud Virgil.lib.6.Æneid. Tenui crepitabat bractea vento. Inde bractearius dictus. Iulius Firmicus libr.3. Matheseos: Venus, inquit, aurifices, inauratores, bractearios, & argentarios facit.Iustinia.lib.decimo cod.de excu.artif.l.j.Artifices, inquit, bractearij. Accurs. Pentaburgos interpretatur, id est, qui faciunt quædam rotunda, & infirmo circa caput equi volubilia: sed in qua lingua dicantur huiusmodi artifices pentaburgi, ego fateor me ignorare: quemadmodum possum persanctè iurare, Accursium omnino non intellexisse, quid bractearij nomine significaretur. Ant. Nebris.

Bractearij in l.j. cod. de excusat. tut.artifices dicuntur, qui aurũ malleis sursum, & ad quanuis tenuitatem ductile, rebus inaurandis inducunt. Nam bracteæ sunt auri tenuissimæ laminæ. Bud.

Brauium, victoriæ præmium.

Brephotrophium, locus est, vbi infantes expositi publicè aluntur: nam brephos interpretatur infans, & trophe alimentũ: sic orphanotrophium dicitur, vbi aluntur orphani, & ichyotrophium vbi pisces, peristerotrophium vbi columbæ. Iusti-

nianus in Codice tit. de sacro. sanct. eccles. l. illud. vbi mendosè bephotrophium legitur, expuncta secunda litera. Item & iterum l. sancimus. atq; iterum l. vt inter. habétque accentum in peaultima. Neb.

Brephotrophus appellatur gubernator infantium pauperum, & orphanorum, & brephotrophium locus vbi huiusmodi infantes publicè aluntur.

Breuiter, not. Ioan. cald. in commento suo super decreta, cùm dilectus. de cau. poss. & propri. & Ioan. Andr. de testamen. c. primo. libro sexto.

Breuis, breue, breuiarium, dicuntur epitomæ siue commentarioli rerum summas complectentes, quæ vocāt summaria.

Breuiatores quę sint, not. in auth. de consu. & sunt etiam in curia Romana officiales qui sic dicuntur, qui scribunt & dictant rescripta curiæ Romanæ.

Breuiloqua hæc dictio significat substitutionem quæ breuibus verbis continet substitutionē, cumulationem seu multiplicationem. Etiam breuiloqua est illa substitutio, qua substitutionis vnius personæ ad aliam fit repetitio. Item breuiloqua illas tot & eodem modo significat substitutiones, vt significant eius verba, vel quæuis aliunde sumpta significata. Et dicitur breuiloqua, quia breuibus verbis fit, & breuibus verbis comprehendit plures substitutiones, vt not. Accurs. & Bar. ff. de vulg. & pupi. subst. De hoc vide infrà Substitutio breuiloqua.

Brocardica materia dicitur, quæ est contrariarum opinionum rationibus inuoluta.

Brutus dicitur quasi obrutus, quia sensu caret, & est sine ratione & prudentia, secundum Isidorum. vnde brutire, id est infatuare.

De B ante V.

Bubulcus est custos boum, aut qui bobus vtitur. Ouid. quarto de ponto: Per medias Istri plaustra bubulcus aquas. Cato de re Rustica: bubulcum vnum habeat, asinarium vnum. Paul. de fund. instru. l. cùm delanionis. De bubulco, inquit, siue de eo qui ibi bobus arat. Inde bubulonicus, a, um, res ad bubulcum pertinentes. vt in eodem tit. l. sed & stragulas, vestes. Añt. Nebr.

Bubulcus dicitur tam qui bobus arat, quàm qui boues pascit. l. cum delanionis. de fun. instr.

Bubulus est magnus & syluestris bos, vnde bubalinæ stragulæ, ex bubulorum pellibus confectæ, sed bucul* est paruus bos.

Buccellarij sunt latrones qui ponunt in ore captiuorū lignum, vt non clament. C. ad l. Iul. de vi. l. vltim. vel melius dicebantur equites cataphracti per orientem

rientem: qui suberant magistro militum, author Alciat. in l.j. C. de ero. mil. ann.

Buccellanis, vt sentit idem Alcia. in præalleg. l.j. C. de erog. mil. an. appellatur id genus panis, quem vulgo vocant bis coctū, nimirum ad diuturnitatem vsus excoctum.

Buccinum, genus conchyliorum est, ex quibus purpureus color fit, nam purpuræ annumerantur murices. buccina, quæ à Græcis dicuntur ceryces, & quæ proprio nomine dicuntur purpuræ. Vlpianus libro xxxij. qui est de legatis tertius. l. si cui. §. vlti. Purpuræ appellatione omnis generis purpuram contineri puto, sed coccum non continebitur: buccinum autem & ianthinum continetur. Accurs. coloris genus dicit, Ant. Nebr.

Buccinum, species purpuræ. l. si cui. § fin. de leg. iij.

Bucus est garrulus qui cæteros oris loquacitate non sensu superat, secundum Isidorum.

Bulla, est sigillum Papę, vel litera quam dat papa, vel ornamentum schedulæ.

Buprestis, vt scribit plinius, bestiola est rara in Italia, simillima scarabeo longipedi. Idem libr. xiij. pollet, inquit, contra cantharides buprestim, & pithyocampas. Apud Marcellū xlviij. Dig. l. eiusdem. vbi pro buprest. & pithyocampis mendosè legitur bubostris & pituocarpas. Siquidem buprestis dicitur quasi bouis prester, id est serpens: nam subit nares boum atq; ita enecat illos. N.

Buprestis animal est valde noxium, haud absimile scarabeo, de quo mentio fit in l. iij. ff. ad leg. Cornel. de sicar.

Burdo, partus est ex equo & asina sicut ediuerso mulus ex asino & equa. Hispani, burdieganos appellant. In quarto Regum libro, cap. quinto, Hieronymo interprete: Obsecro, inquit, concede mihi seruo tuo, vt tollam onus duorum bardorum de terra. hos Græci ginnos vocant. Theodorus Gazes ex Aristotele in libro de animalibus. Inos interpretatur. Vlpianus li. xxxij. dig. qui est de legatis tertius. l. item legato. Vel lectica, vel burdones. Nebr.

Burdo, partus est ex equo & asina. l. item legato. de leg. iij.

Burgos vocant crebra per limitem habitacula constituta.

De C ante A.

CAballatio, munus alendi equos publicos.

Caballus ab equo eo distat, quòd caballus ferè nunquam sine derisione dicitur, atque ideo Satyrici poetæ, qui dum risum excutiant, nemini parcunt, caballo potius quàm equo vtuntur. Lucilius apud Nonium Marcellum: Succussatori tetri

tard

tardíq; caballi. Et Horat. Satureiano circunuectare caballo. Equus verò non dicitur nisi de apto, & qualem Virg. 3. Georg. describit, dicens: cui ardua ceruix, Argutúmque caput, breuis aluus, obæsáque terga, Luxuriátque thoris animosum pectus, &c. Pōponius lib. xxxiij. tit. de fund. instr.. l. si ita. caballos, inquit, qui in pistrinis essent. Nam pistrinis non delegantur nisi mali, & de quibus Iuuenalis dixit: Dominos pretiis mutare iubentur Exiguis, tritóque trahunt epirhedia collo. Segnipedes digníq; molam versare nepotis. Hos Hispani rocines, illos cauallos appellant. Ant. Nebr.

Cacabus olla grandior est, siue illa sit ex argilla, siue ex stanno, siue ex argēto, vel alia quacunque metallica materia. Columella libro 13. de re rustica, In cacabo figlino nouo coquitur, vel stāneo musti arbustiui aminæi vrna. Ecclesia. 13. Quid communicabit cacabus ad ollam? quādo enim se colliserint confringentur. Quasi cacabus sit ex metalli tantùm materia, & olla ex creta duntaxat figlina. Pomponius libr. xxxiiij. tit. de auro & argen. leg. l. & si. §. si cui. certè, inquit, si cacabos argenteos habebat, vel miliariū argenteum, id est, vas ad coquendum milium. Nebr.

Cacabos annumerat Paulus in l. cùm delanionis. de fund. instr. inter instrumenta fundi: sunt autem vasa in quibus coquitur pulmentarium.

Cadat ab omni iure suo. ista verba important per sententiam. Fel. in cap. Rodulphus. in xviij. versic. cadit ab omni iure suo. de rescript.

Caduca glans, quæ ex arbore cecidit. l. Sylua. de verborum significatione.

Caduca bona, quæ ad fiscum deferuntur. l. penult. de iis quæ in testam. delen.

Caducum, ex lege Papia, legatum erat relictum sub conditione, quia deficiēte, vel viuo, vel mortuo testatore cadebat, & redibat, vel ad testatorē, viuum, vel ad substitutū eo mortuo. Vnde titu. est in cod. Iustiniano, de tollen. caduc. Iuuen. Legatum omne capis, necnon & dulce caducum. commoda prætereà iunguntur multa caducis. Nebris.

Caducum legatū secundum Azo. in Sum. de caduc. tol. est quod deficit post mortem testatoris quacunq; ratione. Et quia quibusdam modis & rationibus iniquis olim legata fiebāt quādoque caduca, ideo lex ponit vnam rubr. cod. de cadu. tol. Et differunt pro non scriptum, quasi caducum & verè caducum. Legatum, pro nō scriptū est quando legatur alicui damnato in metallum, vel non exi-

stenti

ſtenti in rerum natura,puta nõ nato. Quaſi caducum eſt quan do non omnino cadit,ſed verè caducum eſt,quãdo legatarius vixit poſt mortem teſtatoris, & ſuperuenit ei conditio pro pter quam efficitur incapax le gati. Sed in alio caſu legatur illi qui eſt in rerum natura,ſed moritur ante mortẽ teſtatoris. Primum accreſcit ſine onere, ſecundum verò cum onere.

Cadus vas erat vinarium, in quo vinum diffuſum ſeruabatur.l. pen.de vin.trit.& oleo leg.

Cæduus,a,um,à cædendo, id eſt, ſcindendo dicitur: vnde ſylua cædua dicta, quòd illius arbo res licitum eſt ſcindere, ſiue li gnorum, ſiue materiæ cauſa. Nam ſylua nunquam dicitur niſi de arboribus. Pli. cæcilius in epiſtolis: cæduæ, inquit, ſyluæ,cum monte ipſo deſcen dunt. cato de re Ruſtic.Sylua, inquit,cædua, &c. Papinianus xxiiij.dig.titu. ſolut.matrimo. l. diuortio. Si arbores, inquit, cæduæ fuerunt, vel germina les.Item de verb.ſignific. l.ſyl ua cædua.

Cæmentũ dicitur à cædendo,nec eſt quod vulgus putat, ædificij fundamentum, ſed ſunt lapi des, vt ait Nonius, quibus ædi ficia conſurgunt, citátque Si ſennam in 4.hiſtoriarũ:Formi dine, inquit, oppreſsis, quod humilem cæmẽtis inſtructum oppidi murum ſciebat. Vitru. lib.1.Saxa quadrata,ſiue ſilex, ſiue cæmentnm,ſiue coctus la ter. Vlpia.lib.xlj. tit.de riuis. l. Seruius. Si riuũ cæmentitium velit facere, audiendum eſſe, hic pro lapidibus quadratis po ſuit. Ant.Nebr.

Caius Iuriſconſ.fuit(pace aliorũ dixerim) peritiſſimus omniũ. Eius conſulta conſultiſſima ci tantur quàm ſæpiſſimè in li bris pandectarum, ſed in illis Florẽtinis ſemper per c, caius: in recentioribus verò g,gaius. cauſa verò erroris ab eo eſt or ta,quod Seruius grammaticus ſcribit in 1.Georg.Virgil.libro. tria eſſe nomina quæ ſcribun tur per c, proferri debẽt per g. cneius,caius,amurca.de amur ca ſuperius dictum eſt in ſuo loco: de caio per c,debere ſcri bi Quintil. eſt autor libro pri mo orator.inſtit. Nebr.

Calamitas eſt infelicitas vel mi ſeria quæ euacuatur omni bo no, vel eſt pœna vel labor im menſus.

Calata comitia dicebantur, au tore Gellio, quæ pro collegio pontificum haberi ſolebant, aut regis,aut Flaminum inau gurandorum cauſa. Ea autem in duo genera diuidebantur, curiata videlicet, & centuria ta, de quibus Dionyſius Hali carnaſſeus, & Liuius in primo ab vrb. cond.ſcripſerunt.comi tia verò calata dicebantur ex eo, ꝙ populus vocatus in vnũ

locum

locũ ad ferenda suffragia conueniebat. Calein enim est vocare. Comitia præterea à coeundo, hoc est, conueniendo dicta sunt. Iustinianus lib. ij. Institutionum. titu. de testament. ordinandis: Testamentorum, inquit, duo genera in vsu fuerunt, quorum altero in pace & otio vtebantur, quod calatis comitiis appellabant, id est, ad cuius solennitatem requirebatur populi vocati consensus. Reliqua lege ibidem. Nebr.

Calata comitia, de quibus fit mẽtio Inst. de testa. ord. quæ olim essent, enarrat eleganter Aul. Gel. lib. xv. c. xxvij.

Calcaria est fornax, vbi calx ex coctis lapidibus conficitur. Vnde Pli. in histo. nat. scribit, oliuas cinere ex calcariis lætari. Imperator in tit. de pœn. l. aut damnum. pro fodina posuit lapidum, ex quibus igni resolutis calx ipsa conficitur: nam de damnatis ad metallum loquitur, sunt autem lapides in genere metalli. Nã quod Accurs. dicit calcariam esse opus calcandi terram, etiam pueri qui nondum ætate leuantur, intelligunt esse perinane. Nebr.

Calcaria, locus vbi calx conficitur, l. aut damnum. de pœn.

Calcearium, quod pro calceis impenditur.

Calcitrosus equus est qui solet calce ferire, id est, pedibus retrò se percutere.

Calculator propriè dicitur, qui per lapillos rusticorum more computat, nam calculus est lapillus: vnde calculare, per lapillorum signa cõputare. Martial. Nec calculator inquit, aut notarius velox. eosdẽ appellamus & calcularios. Modestin. libro xxxvij. Dig. tit. de excus. tutor. l. spadonem. Neque calculatores, inquit, quos vulgò ratiocinarios dicimus. Nebr.

Calculator, secundum Isido. dicitur à calculis, id est, lapillis minutis, quos antiqui in manibus habuerunt, componendo numeros.

Calculus, id est, computus. C. de erro. calcu. l. vnic. Item est causæ cognitio & enumeratio, vt C. de iudic. l. rem non nouam. Item prima sententia definitiua. C. de appel. si actor. Vide aliquid de calculo de fide instru. cùm dilectus.

Calendæ & calendarium, vide in littera K.

Calẽdarium liber erat rationum, non quarumcunque, sed earum tantùm quæ ad fœnus pertinebant, & in quo debitorum nomina scribebantur: dictum calendarium, quia primo cuiusque mensis die, hoc est Calendis, pecuniæ dabantur fœnori, & exigebantur cum vsura. Ouid. Si puteal Ianúmque times celerésq; calẽdas. celeres dixit, quia debitoribus cito redire videtur terminus debiti

soluen

soluendi. Horat. Qui nisi cum misero tristes venere Calẽdæ. tristes autem ab effectu vocauit, quæ debitorem faciunt tristem. Idem quoq; in Epodo de Alphio fœneratore: Omnem redegit idibus pecuniam, quęrit Calẽdis ponere, scilicet ad vsuram. Seneca lib. 1. de beneficiis: Nemo beneficia in Calendario scribit, id est in libro fœneratitiarum rationum, vt inde sortẽ cum vsura recipiat. Idem in quinto eiusdem: Quid fœnus & calendarium & vsura, nisi humanę cupiditatis extra naturam quæsita nomina? Atque adhuc in epistolis: Forum conterit, calẽdarium versat, fit ex domino procurator. Scæuola lib. xxxiij. dig. tit. de fundo instru. l. nepoti. Legauerat, inquit, nepoti prædia, vt structa sunt cum vino, grano, calendario. Item Aphricanus, de legatis tertio. l. qui filium. Certa prædia nepoti per fideicommissum dederat, excepto calendario. Atque ibidem l. nomen. Nomina, inquit, ex calendario quæ elegerit. Accurs. nomina debitorum calendarium interpretatur, verè quidẽ non sufficiẽter: neque enim quodcũq; debitũ venit appellatione calendarij, sed tãtum quod ex fœneratione conflatur. Neb.

Caligatus miles dicebatur, qui erat manipularis. Manipulus autem exercitus. Varro de lingua Latina, appellat minimas manus, quæ vnum sequuntur signum, ex manipulis autem cohors componitur. Caligatus autẽ dicitur à caliga, hoc est, tibiali siue ocrea, quod erat eorum armatura, de qua Tranq. in vita Caij Cæsaris: Caligula, inquit, cognominatus est, quia manipulari habitu est inter milites educatus. De milite igitur calligato, hoc est, manipulari, siue infimę conditionis, dixit Iuuenalis: Cum duo crura habeas offendere tot calligatos. Quintilianus in declamationibus. Parere caligatum tribuno lex iubet: & paulò post: Commendem tibi ordinem caligati militis. Vlpianus in titu. de iis qui notantur infamia. Ait, inquit, prætor, qui ab exercitu dimissus erit, dimissum accipere debemus militem caligatum, vel si quis alius vsque ad centurionem vel præfectum cohortis vel alæ, siue legionis. Item de custod. & exhibit. reorum. l. de militibus. & de re militari. l. omne delictum. Ant. Nebris.

Caligatus, id est miserrimus. Inde caligatus miles dicitur, qui habet ferreas ocreas, vel calligas de corio. Etiam idem est, quod infirmus vel obscurus, has expositiones facit glo. in l. à caligato. C. de nupt.

Calliditas, require infrà dolus malus. Est enim calliditas dolus

lus adhibitus tacendo, vt not. ff. de do. ma. l. j. in glos. Inde callidus. i. fallax vel astutus.

Calumnia secundum Hostien. in Summ. est cùm quis ex certa sciẽtia iniustè agit vel resistit. ff. ad Turpil. l. j. §. calumniari. Vel est petitio iniusta ex certa scientia in iudicio facta: & iustæ petitioni iniusta responsio, vel est falsi criminis impositio. ff. de verborum signific. l. si calumnietur.

Calumniari secundum Azon. in Sum. cod. de calũ. est falsa crimina scienter intendere & alicui opponere, vel imponere. Et ex eo quòd quis non probauit crimen, calumniari videtur, licet textus videatur sonare in contrarium, quòd talis non sit calumniatus. ij. quęstio. iij. c. si quem. §. notandum. vbi dicitur: calumniari est falsa crimina scienter intendere. præuaricari crimina vera abscondere. Tergiuersari in vniuersum ab accusatione desistere. Sed non vtique qui non probat quod intendit, calumniari protinus videtur. similis text. in l. j. ff. ad senatusconsultum Turpilianum.

Calumniator est qui scienter alicui falsa crimina imponit vexandi occasione, vt ff. ad Turp. l. j. in princip. vnde secundum Isidor. calumniator à calumniando, id est, frustrando vel vel decipiendo dictus est. Et inde dicitur iuramentum calumniæ, scilicet, vitãdæ. Et est assertio veræ petitionis vel repulsionis, secundum Goffred. cùm quis iurat se bona fide & non calumniandi animo causam mouisse, vel quód venerit ad reluctandum putans se bona iustitia vti. cod. de iuramen. calum. l. j. §. j. & habet quinque capitula, vt cap. primo de iura. calum. vbi glos.

Camelelasia, siue camelaria, est curatio camelorum, qui publicè, & ad vsus publicos alebantur: & camelarij ipsorum camelorum curatores, quorum duo sunt genera, alterum bactrianum, quod vnum tantùm habet tuber, alterum arabicum, quod duo tubera in dorso habet: eosdem & dromedarios ob velocitatem cursus vocant. Arcadius lib. 50. tit. de muneribus. l. munerum. camelasia, inquit, personale munus est. Et ibidem de camelario. Nebr.

Camelarij sunt ductores curatorésque camelorum, & camelelasia munus agendi ac curãdi camelos, nam cameli iumentorum operam præstabant impedimentis exercitus comportandis.

Camerata arca, vehiculum contectum, quo matronæ & valetudinarij gestantur. lege sed addes. ff. loca.

Cannabis herba est; & materia netilis, ex qua non modo texta fiunt,

fiunt, sed etiam funes torquentur. Vnde Persius: Tibi torto cannabe fulto Cœna sit in trãstro. Vlpian. libro xiiij. de exercitoria actione. l. j. Præpositus inquit, est legumini & cannabi. Ant. Neb.

Cannabis herba notissima, ex cuius cortice funes fiunt. l. prima de exercit. actio.

Cancelli sunt ligna inter se modicis interuallis in transuersum connexa, quibus tribunalia, scenæ, & fenestræ muniri consueuerunt: Cicero in Verrem: Circundati cancellis videntur in sua prouincia. Idem primo de Oratore: Forensibus cancellis circunscriptam sentẽtiam. vtrunque per translationem. Sed propriè Sidonius libro primo de turba satellitum Theodorici regis: Exclusa, inquit, velis, inclusa cancellis. Canticorum cap. secundo, Hieronymo interprete: Respiciens, inquit, per fenestras, prospiciens per cancellos, id est, per foramina cãcellorum. Huiusmodi quoque fenestræ Clatraræ dicuntur. Aphricanus libro xxx. qui est de legatis primus. l. cætera. Si cancelli, inquit, sint, vel vela. Item titulo de fundo instructo. l quæsitum. Cancellos quoque instrumento contineri puto, & aliis in locis. Nebr.

Cancelli dicuntur ligna inter se modicis interuallis in transuersum connexa. l. quæsitum. de fund. instruct.

Cancello, cellas, verbum videtur esse ductum à cancellis, in quibus vt transuersaria nectuntur ligna, ita cũ scripta expungenda sunt, transuerso calamo lineæ inducuntur: quod propriè illinire, siue allinire est. vnde litura. Horatius in arte poetica: Incomptis allinet atrum Transuerso calamo signum. ac si dicat, cancellabit. Vlpia. libr. xxviij. titu. de iis quæ in testamento delentur. l. cãcellauerat quis testamentum vel induxerat. & ibidem l. proximè. Si omnem scripturam cancellasset Item lib. xxij. titulo de probat. l. si chirographum cãcellatum fuerit. Ant. Nebr.

Cancellare est scripta transductis lineis instar cancellorum delere. glos. in l. si quis libertatem. de petit. hered.

Cancellarius nomen accepit à cancellando, cuius officium est rescripta vel responsa imperatoris, & mundata inspicere, & mala scripta cancellare, & bene scripta cum signaculo suo signare, & sigillum eis imprimere. Inde etiam venit archicancelarius quasi princeps cancellariæ, secundum Azon. in Summa.

Candidati principis erant ex Quæstoribus, qui orationes epistolásque principis in Senatu recitabant. l. prima. de offic. Quæsto.

Cannium potio est quæ fit ex hordeo & aliis frugibus, & est species ceruisiæ, vt meminit Vlp. in l. si quis vinum. ff. de vino trit. & oleo lega.

Canon græcè, est regula latinè. iij. distinct. canon. Et in vna significatione est id quod in consilio generali vel prouinciali statuitur, & sic capitur de constitu. cap. canonum statuta. In alia significatione videtur esse id quod ab emphyteuta de re emphyteutica soluitur, & sic videtur sumi ab Azo. in Sum. cod. de iur. emphy. vers. ex hoc autem contractu. Etiam dicitur illud quod sumitur pro pedagio vel vectigali; vt in rubr. ff. de pub. & vectig. Vnde & canonica illatio in l. placet. cod. de sacrosf. eccles. pro ordinaria tributi præstatione.

Canonum quidam est latę sententiæ, quidam ferendæ. Et Primus exprimitur per verbum innodatus; vel eoipso. Secundus per verbum innodetur, vt est glo. in c. quicunque. de hæretic. lib. x. Item canon habet sub se quatuor species. xxv. q. iij. si quis dogmata.

Canon frumentarius vrbis Romanę, est certus numerus mensurarum frumenti, quæ singulis annis mittebantur Romam. l. j. & ij. cod. tit. lib. xj. quod erat etiam de oleo.

Canon largitionalium titulorum est summa tributi, & præstatur de regulari præstatione à prouincialibus fisco. Et dicuntur tituli, quia ex specialibus titulis, id est literis, breuibúsque chartis leguntur. cod. de anno. & tribut. l. iij. & l. j. de canone largitit. lib. x. secundum Accurs.

Canonia est ius quod prouenit electione & receptione in fratrē, vel est ius percipiendi fructum præbendæ, siue redditus. cap. relatum. de præbend.

Canonia est nomen tituli & iuris, præbenda verò nomen facti, & cadit in extraneum, vt not. Innoc. in c. cùm M. de constitut. quære infrà Præbenda.

Canonica monitio est quādo interuenit citatio cum tribus mōnitionibus, vel vna peremptoria tres continens, de qua in c. constitutionem. de sen. excom. libro sexto.

Canonica portio est à canone deputata ecclesiæ parrochiali de relictis à parochiano defuncto illi ecclesiæ, vbi elegit sepulturam, cùm alibi quàm in parrochiali elegerit eam, & secundum varias consuetudines alia & alia. Nam alicui medietas, alicui tertia; alicui quarta datur. de sepul. cap. certificari.

Cantare & legere differunt, quod not. pro statutis, quia qui tenetur cantare officium, nō satisfacit dispositioni legendo, sed cui permittitur legere, permittitur cantare. Abb. in cap. quod in te, de pœniten. & remis. & in

cap.

cap.vt quisque.in ij.no. de vita & honest.cleric.

Cantharis, cantharidis, scarabei quædam species oblongioris est, maculas rubras transuersarias habens. Hispanè in Bætica mea cubiculas vocant, aliis in locis *abadeios*: in quo falluntur tempestatis nostræ medici, pro cantharidibus vtētes quibusdam vermiculis ad muscarum similitudinem. Plinius libro 18. Est, inquit, cantharis dictus scarabeus paruus. Galenus præterea de medicina simplici: cantharidum, inquit, siue scarabeorum. Nam canthatus est scarabeus, cantharis verò scarabei habens effigiem. Marcellus libro 48. titul. ad legem corneliam, de sicariis & veneficiis. l. eiusdem. §. alio. Et quòd quis, inqnit, lustramenti causa dederit cantharidas. Nebr.

Cantharus vas erat, quo vtebantur in sacris Liberi patris, habens ansas, atq; (vt ait *Acron*) patulum erat. Virgil. in Bucoli. Et grauis attrita pendebat cantharus ansa. Plin. libro 33. cantharis potasse exemplo Liberi patris traditur. Est prætereà cātharus illud aquæ conceptaculum, vnde salientes erumpunt, quemadmodum apud Aphricanum lib. 30. Dig. ti. de legatis primo. l. cætera. §. hoc senatusc. canthari, inquit per quos aquę saliunt. *Ant.* Nebris.

Cantharus, vt quibusdā videtur, appellatur illud aquæ conceptaculū, vnde salientes aquæ erumpunt. l. cætera. de leg. iij.

Cantharis animal est venenatū. l. iij. ff. ad leg. cornel. de sicar.

Capitale crimen quod est, vide ff. de pœnis. l. rei capitalis. de bo. poss. l. edicto. §. rei capitalis.

Capitalem fraudem admittere, est tale quid delinquere, propter quod delinquens capite puniendus sit. l. cùm autem. §. excipitur. de ædil. edict.

Capitales inimicitiæ sunt cùm quis alicui minatur mortem, cùm odit vel eius mortē desiderat, vel qui eū accusauit criminaliter. Idem dic quādo est quæstio de omnibus bonis vel maiori parte. ar. in c. frequens. de restit. spol. lib. vj. nam bona tēporalia sunt vita hominum. l. aduocati. cod. de aduo. diuer. iud. vbi est gl. in verb. vitā. facit text. in l. ij. cod. de constit. pec. quem text. Bald. alleg. in capit. cùm causa. de re iudic. ad hoc quòd pecunia deseruit necessitati humanæ. de hoc vide Panorm. in cap. cùm oporteat. numero 2. de accusat.

Capitales pœnæ tres sunt: prima est mors corporalis. l. capitalium. ff. de pœ. secunda est damnatio in metallum. l. quidam. ff. de pœn. tertia est deportatio, & tali non perditur libertas, sed ciuitas. de hac materia vide Felin. in c. qualiter & quando. ij. de accusat.

Capitales trium viri carceris custodiam habebant, vt cùm animaduerti in aliquem opus esset, eorum fieret interuentu. l. ij. §. constituti. de orig. iur.

Capitalia iudicia dicimus, quæ vltimo supplicio afficiunt, vel libertatem aut ciuitatem adimunt. l. ij. de pub. iud. l. j. & inst. de pub. iud. in princ.

Capitalis causa intelligitur etiã vbi tractatur de existimatione l. licet. capitalis. de verb. sig.

Capitalis inimicus quis dicatur, vide Accurs. ff. de arb. l. licet autem. in gl. iij. & Bar. ff. de quæst. l. j. §. si quis dicatur.

Capitatio est genus tributi quod pro cuiusque capite infertur, nulla habita ratione facultatũ.

Capitatio ciuiũ censibus eximenda capitatio, id est census capitis. Vnde dicebantur ciues Romani per excellentiam exempti, & quædam orientales prouinciæ. l. vnic. C. cap. ci. exi.

Capite censeri dicitur, qui dat censum pro capite. C. in quib. cau. colo. censit. domin. accus. poss. libro xj.

Capitis deminutio est status commutatio, vt quando liber efficitur seruus. Et est triplex deminutio capitis, scilicet, maxima, media, & minima. Mimima capitis deminutio est quãdo quis, nec ciuitatem in qua moratur, nec libertatem amittit, sed tamen patitur contra se status cõmutationem, vel mimorationem circa familiam, vt qui iuris sui est, alieno iuri incipit esse subiectus, veluti per arrogationem, aut cùm quis emancipatur, qui primo erat in aliena potestate. Et debet intelligi prædicta descriptio, cũ permutatur status hominis facto eius interueniente, vt in condemnando, vel in emancipando vel arrogando, vel adoptando, vel etiam in reuocando ex ingratitudine, vnde licet patre alicuius mortuo mutetur eius status, quia sui iuris est factus, non ideo capite deminutus est. Et status hic ponitur secundum *Azon.* pro ciuitate & libertate, vel ciuitate tantùm, vel patria potestate, seu propria potestate aut aliena. Tria enim sunt quæ habet homo, scilicet, ciuitas, libertas & familia. Et secundum hæc tria, sunt tres capitis deminutiones. Media capitis deminutio est, cùm salua libertate ciuitas amittitur, vt cùm quis deportatur seu relegatur ad exilium per quinquennium, vel bannitur. Maxima capitis deminutio, est cùm ciuitas amittitur, nec libertas retinetur, vt cùm quis in metallũ dãnatur, & sic etiam bannitur in opus metalli, vel si maior xx. annis patitur se venundari ad pretiũ participãdum, vel si manumissus, in seruitutem ex ingratitudine reuocetur: vide institu. de

capit.

capit.demin.per totum.Specu. tit.de tut.§. tutela. Effectus autem capitis deminutionis maximus est, nam si quidẽ fuerit capitis deminutio maxima vel media, certum est taliter capite minutum haberi pro mortuo, ergo non conuenitur à creditoribus, nec agit contra debitores nisi pro relicto legato in alimenta, vel pro habitatione legata, quę legata potius consistunt in facto quàm in iure; eius enim bona publicata sunt, vel in alium deuoluta, datur tamen actio in eos ad quos bona eorum peruenerũt. Item non vocabitur ad tutelam vel curam, vt ff.de cap. demin.l.ij. & l.tutelas.§.vlt.Si autem fuerit capitis deminutio minima, per eam non expirant publica iura, remanet etenim taliter capite minutus magistratus & senator & iudex, & in quolibet officio pristino. Item nec per eam expirant tutelæ, nisi sit legitima, illa enim expirat, quia defertur agnatis secundũ Azo.

Capitium est capitis tegmen, vt inquit Nonius, citátque Varronem in quarto libro de vita patrum. In libro tamen de origine linguæ Latinæ, lib.iiij. ab eo capitiũ dici putat, quod capit pectus, id est (vt antiqui putant) indutum comprehendit. Iob cap. 30. Quasi capitio tunicæ succinxerunt. vbi interpres capitium pro collario videtur accipere. Vlpianus libro 34.de aur.& argen.leg.l.vestis. muliebria, inquit, sunt, veluti stolæ, pallia, tunicæ, canitia, zonæ. Ant.Nebr.

Capitium est muliebris capitis tegmẽ.l.vestis.de au. & ar. leg.

Capitularia, id est libri statutorũ, authent.cassa. C.de sacrosanc. eccles.

Capitulenses populi sunt Italiæ.l. fin.de censi.

Capitulum à Plinio libro tertio naturalis historiæ, est oppidũ Italiæ: vnde possessiuum gentile ponitur, capitulensis.Paul. lib.50.Dig.ti.de censi.l.fi.Simi les his capitulenses. Nebr.

Capitulum vno modo est locus vbi res capitales firmantur. Secundò significat lectionẽ. Tertiò distinctionẽ, vt ille habet quinq; capitula.Quartò significat congregationem multorum, & præcipuè virorum ecclesiasticorum, vt not.Io.And. in cap. capitulum. de rescript, quãdoque particulam operis, l.j.de milit.testam.

Capsarij dicuntur, qui filiis nobiliorum ciuium ad scholas euntibus, libros deferunt in capsula. Iuuenal. de seruo capsario: Quem sequitur custos angustę vernula capsæ. Sueton. in Nerone: Constat quosdam cum pedagogis & capsariis vnò prandio pariter necatos. Vlpi. lib.xl.tit.de manumis.vind. l.si collectaneus. vbi exprimitur,

capsarij officium, id est, qui portat libros. Item de iure immunit. l. quibusdam. Nebr.

Capsarij dicuntur qui in balneis vestimenta suscipiunt custodienda. Vel aliter sunt illi qui portāt aliis libros ad scholas.

Captare (inquit Alciat. lib. ij. Parerg.) est illecebris, obsequio, donis, spe maiorum aucupari: hinc captatorias institutiones appellari, quæ ideo factæ sunt, vt ab aliquo quis instituatur, aut legatum consequatur.

Captare verba legis, est aliter interpretari, quàm senserit legislator. l. penul. ad exhibend.

Captio, id est deceptio: inde captiosum, id est deceptoriū, vel deceptiosum, aut dolosum, vt not. Ioan. And. de offic. deleg. l. si duo. lib. vj in glos. j. in fi.

Captio causa mortis, aliàs capio secundum Azon. est quando per mortem alicuius occasio capiendi obuenit alicui, exceptis his capiendi figuris & causis, quæ certis & propriis nominibus nuncupantur, vt hereditas, legatū, & fideicommissum, quia scilicet talis captio vel capio non incidit in naturam capionis hereditatis, legati vel fideicōmissi. Et causa mortis capio secundū Azo. in Summ. C. de donatio. caus. mor. est cum post mortem alicuius aliquid datur alicui causa conditionis implendæ, vt aliquid peruenit ad aliquem mortis occasione, nec tamen aliquo certo translationis vel acceptionis nomine nuncupatur: verbi gratia, fundum tibi commisi vt Titio dares, cùm tu post mortem meam non haberes fundum dare Titio, dedisti Sticho, qui forte est heres. Et Stichus tunc causa mortis capit cum fundus ei donatio meram obtinet voluntatem vel liberalitatem & non emptam vel conditionatam.

Caput est membrum honorabilius inter cætera mēbra. Interdum ponitur pro statu, vt insti. de cap. di. in prin. & caput aquę illud est, vnde aqua nascitur. l. j §. caput. de aqua quot. & æsti.

Carbonianum, require supra bonorū possessio carboniana. Vnde secundū Azo. dicitur à Carbonio inuentore vel auctore. Et datur solo nato, & non nasci turo, in quo differt ab edicto de vētre in possessionē mittendo, quod subuenit nascituro.

Carbonū appellatione quid contineatur: vide ff. de verb. sign. l. carbonum.

Carceraticum, merces, quæ præfecto carceris datur ob custodiam. l. pen. de bon. dam.

Cardinales dicti sunt à cardine, quia sicut ostium regitur à cardine, sic per eos regitur ecclesia vniuersalis. xxxiiij. distinct. presbyteri. Dicuntur etiā quandoque cardinales, id est, principales, quia per eos debet officium

ficium in ecclesia regi.

Cardinalatus est de iure diuino, quia per sacerdotes Leuiticos intelliguntur cardinales: vt in c. per venerabilem. qui fil. sint legit. & ibi Abb. & idem Abbas & Hostiens. in c. ex gestis. de cler. non resid. Barbat. latè in tract. cardina.

Careat viribus, importat necessitatem ipso iure. Feli. in ca. Rodulphus. in versic. careat viribus. de præscript.

Carena dicitur à carentia hominum, vel cibariorum, nam per quadraginta dies ieiunant in pane & aqua, & includuntur in aliquo secreto loco iuxta ecclesiam, vbi non habent consortium hominũ: vt not. Ber. in c. accusasti. de accusa. & simile not. glos. in c. ij. de spons.

Careum genus est aromatis myropolis cognitũ, nobis verò incognitum, quippe quod peregrinum sit. Plin. lib. 19. Peregrinum, inquit, est careum, gentis suæ nomine appellatũ, culinis principale. Galen. ad Paternianũ. cap. de careo. Vtitur eo quoque Apitius de re coquinaria. Paulus lib. xxxiij. Digest. tit. de penu lega. l. nõ omne. Sed quod quidam negauerunt piper ligusticum careum, & laser, eiusmodi in penu non esse, improbatum est.

Careum in l. non omne. de penu lega. seminis species, de quo & Dioscorides & Pli. tractarunt.

Carina infima pars nauis. l. quod in rerum. §. fi. de leg. j.

Carnificare est carnes facere, scilicet mactare. Inde carnifex, qui carnes facit & vendit. de appel. significante. etiam homicidæ solent dici carnifices: vt glos. iiij. in clem. j. de vi. & hon. clericorum.

Carpentum est genus currus, in auth. vt ordi. præfec. & ibi gl.

Carruca, vehiculi gestatorij genus. l. vxori. de aur. & arg. lega. hinc carrucarij.

Carrum siue carrus & carruca, plaustra sunt oneraria: hoc est comparata ad ferendũ tantum onera. Cęsar in primo commẽ. Iumentorum, inquit, & carrorum quammaximũ numerum coemere. Ita cõmentario quoque Hispaniensi: Per viarum angustias carra cõplura. Martia. O iucunda coniue solitudo carruca magis, essedóq; gratũ. Iurisconsl. lib. xxxix. tit. de donationibus. l. si id. Vel grex, ait, vel carrum, vel carruca. Item Scæuola tit. de aur. & arg. leg. l. vxori. An carruca dormitoria debeatur. Nebris.

Carthaginienses post n literam per i, non carthaginenses, i litera dispuncta, vt nunc vulgus loquitur, debere scribi & proferri adstipulantur Florentinorum Pandectæ, in quibus quoties carthaginensium fit mentio, sic scribi adnotauit Ludouicus Bonogninus

data sibi copia libros illos sæpe legendi. Sed & Priscianus libro quarto de octo partibus orationis: Si nomina, inquit, sunt tertiæ declinationis, abiiciunt s, extremam genitiui, & & assnmunt ensis, vt pistor pistoris pistoriensis: carthago carthaginis, carthaginiensis: hoc est sex syllabarum. Atque ita in omnibus codicibus vetustis propè semper legitur. Ostẽdit hunc locum primus omnium Laurentius Abstemius, atque ab omnibus viris doctis eius inuentio est admissa. N.

Casiopa ciuitas & promontorium est Epiri, Strabone, Ptolemæo, Plinio, atque aliis auctoribus. Vlpia. xij. lib. Dig. tit. de exercitoria action. l prima: Sunt, inquit, naues qnæ à Brundusio, vel à Casiopa, vel à Durachio vectores traiiciunt. N.

Casitare est minutatim stillare.

Castaldus siue castaldio, idẽ qui actor vel villicus. glo. in §. pœna. Instit. de iniur.

Castè viuere dicitur etiam mulier transiens ad secunda vota. Bartol. in l. mulier. §. cùm proponeretur. ff. ad senatusconsul. Trebellianum.

Castelium est aquæ conceptaculum, vnde ex aquæ ductu publicitus distribuenda est per vrbem aqua. Festus ab antiquis, ait, castellum diuidiculum fuisse appellatum, ex eo dictum, quòd inde aquæ diuiderentur. Apud Plinium, Vitruuium, & Frontinũ, de aquæ ductibus, sæpe castellum in ea significatione legimus. Aphricanus de leg. j. l. cætera. Si cancelli, inquit, sint, vel vela, legari poterunt, non fistulæ vel castella. Item libro xliij. de aqua quotid. l. prima, quid sit, Vlpia. satis clarè interpretatur: Ex castello, inquit, id est, ex eo receptaculo quod aquam publicam suscipit. Castellanos Frontinus quoque illos appellat, qui castellorũ curam gerunt. Ant. Nebris.

Castellus secundum Alber. vel castellum, secundum alios dicitur secundum Spe. receptaculum quod aquam publicam suscipit, quæ ducitur ad aliquod prædium irrigandum, require infrà interdictum, de aqua cas. edu. & ff. de aqua quotidian. & & æst. l. j. §. æquissimum. Aliàs, id est, castrum. ff. de legat. ij. l. Titia. §. fin. vulgò autem accipitur pro arce.

Castrametor, id est, pono, figo, vel diuido castra.

Castratus castè natus, glossa in l. sed & quæsitum. §. spadonem. ff. de liber. & posthu. vel secundum alios, est cui virilia sunt amputata.

Castrense peculium: require infrà peculium.

Castrum si vendatur, ius patronatus ei annexum accedit, secus si vendo palatium vbi est eccle

ecclesia, vbi habeo ius patronatus. de hoc vide Innoc. in c. ex literis. de iure patr. & Host. in Sum. de iurepatron. §. qualiter. ij. q. vij. accusatio.

Castrum distinguit Bart. à Villa, in l. j. §. siue. de ope. no. nunt.

Castra autem numero plurali locus est, vbi milites fixerunt tentoria. l. quarta. §. emansor. de re milit.

Catadromus interpretatur decursus: nam catadromeo est decurro, decursio autem per catadromum non sine periculo erat, quod & Iurisconsultus significat libro xix. Digestorum, de action. empt. l. si seruus tuus. Eum, inquit, fuisse seruum, qui per catadromum descendere, aut in cloacam demitti solitus esset. Suetonius in Nerone: Notissimus eques Romanus elephanto supersedens per catadromum decurrit. Quod autem ludicri genus catadromus esset, nemo dicit, quòd ego sciam, neque ausim diuinare. Ant Nebris.

Catadromus Latinè decursoriū dici potest, significat autem stadium, in quo equites decurrere solent imaginario prælio. Budæus.

Catechizare est imbuere, docere seu instruere, vel benedicere. Inde catechismus, nam ante baptismum instrui debent baptizādi in fide, & pręcipuè adulti. de consecr. dist. iiij. ante.

Cathecumenus instructus dicitur, vel qui baptizari proponit, medio tempore Symbolū Dei discens. xlviij. distinct. §. j. c. quoniam multa. vel dicitur audiens, eo quòd doctrinam ante valuas ecclesiæ audiat cū suscipere velit baptismum.

Categorica propositio notatur ff. de acquir. rer. domin. l. quæsitum, in fi. & ibi in glo.

Cathedra secundum Hugonē, est Græcum, & ponitur pro excelsa sede iudicis præsidentis. Et ponitur etiam pro sede doctoris. ita dicit glo. in clemen. dudum. de sepul. vnde, Rex solium, doctor cathedram, iudéxque tribunal.

Cathedralis ecclesia, id est, episcopalis vel regularis & collegiata, extrà de elect. ne pro defectu per Innoc. & Hostiens. & vide Archi. de rescrip. c. statutū. super verb. cathedralibus.

Cathedraticum est quod soluitur annuatim episcopo à suis clericis suę diœcesis in signū subiectionis vel obedientiæ, & etiam sustentationis, & est duorum solidorum, vt x. q. iij. placuit. Et dicitur cathedraticum, quia soluitur ad honorem cathedræ episcopalis.

Catholicianus, id est, vniuersaliter deseruiens, vt C. de iudic. l. antep. & vlti. & in auth. de iud. §. his qui causas præparant. & de defens. ciuit. §. ex prouinciali.

Catholicanos Alcia. ait dictos apparitores præf. præt. Orientis. nam is propter amplissimam iurisdictionem catholicus, id est vniuersalis dicebatur.

Cathomus est flagellum ex virgis factum in modum scopæ, & tali vtuntur religiosi in capitulis.

Catillus est superior pars molæ. ff. de fun. instru. l. cum de lanionis.

Catullus, id est sapiēs media producta, sed media breui est animal. Vnde, est animal catulus, fruitur ratione catullus.

Cauere variè accipitur: nam idē significat quod securum facere: securus autem quis fit non solum fideiussoribus ab aduersario præstitis vel hypotheca. l. habere. de ver. sig. sed quandoq; etiā nuda promissione. l. sancimus. C. de ver. sig. qua de re copiose Alci. in d. l. habere. & in l. satisdationis. eo. tit. Interdum cauere idem significat quod disponere vel ordinare, vt l. epistola. ff. de pact. & Inst. de legi. patr. tut. At cauere ab aliquo, significat cautionem exigere. l. si sciēte. ff. ad l. Pom. de parricid.

Cauillari variis modis in iure sumitur. cauillatur calumniosè agens, cauillatur qui breuiter & falsè aduersarium sermone captat aut irridet. cauillatur item qui sciens vt suā sententiā tueatur, falsa prodit. specialius verò cauillari dicitur, vt infrà in ver. cauillatio.

Cauillatio est quando ab euidenter veris transitur ad euidenter falsa per quandam verborum inuolutionem vel sophismata. c. venerabilis de iudi.

Cauma, atis, color siue incendiū interpretatur, cauo enim est calefacio siue incendo. Vlpianus de lega. primo. l. cùm res. Si fundus, inquit, caumate perierit. Atque aliubi. Prædia inquit, quæ caumate perierūt. Atque adhuc alibi: Si caumate alióve casu pars fundi perierit, quibus in locis casma pro caumate legitur: casma nāq; per ch, aspiratum aliud significat: hoc est cœli hiatū siue recessum. Autores sunt, Aristoteles in Meteorologicis, Plin. in secundo natu. histo. Seneca in primo naturalium quæstionum. Seruius lib. 9. Aeneid

Cauillatio, inquit Nonius Marcellus, est iocosa calumniatio, & cauillari, iocari. Valla: cauillatio, inquit, est subdola quædam ratio, quam nos conscij nobis mendacij, vincendi causa proferimus. Vlpianus titu. de verborum significatione. l. natura cauillationis, &c. Item de regulis iuris. Ea, inquit, est natura cauillationis, quam Græci sophistikin vocant.

Caupo dicit propriè qui vinum vendit: caupona vero est mulier

lier quę vinum quoque vendit. Est etiã caupona locus, in quo vinum venditur, autor est Priscianus. Apuleius libro primo de asino: De quadam, inquit, amica caupona ilico percõtor. Gellius libro septimo: Quod in caupona delitesceret, quod ad vesperam perpotaret. Apud Iurisconsultos titulus est libro xlvij.Digestorum, furti aduersus nautas, caupones, & stabularios, vbi ea propemodũ quæ apud Horatium in primo sermonum leguntur. Nebris.

Caupo qui cauponem exercet, eiúsque institor.l.j. ff.nau. cau. stabu.

Caupona quomodo differt à taberna.vide ff. de ri.nup.l. palã.

Causa est ex quo aliquid producitur, vt pater est causa filij, & cõtractus causa obligationis. l.& an ea.§. actiones. ff.de excep. rei iudi. Item causa est finis ex quo impulsio datur faciendæ dispositioni, & ita sumitur in titu. de condi. & demonst.& causis & modis earũ. vbi patet quòd causa differt à modo, quæ est de futuro, & à conditione, quæ est de futuro, & suspendit etiam à demonstratione quę tantum declarat rem vel personam. verbi gratia. Patronus potest compellere libertam vt nubat, vt ciuitates repleantur. Iste finis vt ciuitates repleãtur est causa condendę legis, ideo dicitur quòd cessante causa cessat lex, vt l. adigere.§. quãuis.ff.de iure patro. Et vtimur promiscue illis verbis cessante causa legis, vel cessante ratione legis, differũt tamẽ causa & ratio, quia ratio est oculus cordis, discernẽs rẽ per mediũ. Sed causa est ꝙ in facto accidit per quod ratio discernit quid iuris. Dicitur etiã causa efficiẽs, id est cõditor legis in cõtractibus cõtrahendis. causa materialis in legibus est materia de qua in illis disponitur. Et causa formalis est modus tractãdi, & forma cõtrahẽdi vel disponẽdi, quæ additur cõtractui vel dispositioni. Dicitur etiã causa instrumentalis, vt est instrumentum artificis. Et breuiter quicquid adesse alicuius rei concurrit, causa dicitur, aliter & aliter tamẽ. Et significatur causa ꝑ dictionem si, vt dicendo, dono vel lego illi si negotia mea gesserit. l.demonstratio. §.j.ff. de cond. & demonstra. Item per dictionem quia, insti.de lega.§. longe magis. Et dictione quoniã, nam exponitur per quia. Item significatur causa, in dictionibus illatiuis, vt dicẽdo. Titius negotia mea gessit, ideo vel idcirco sibi lego. Itẽ in dictione cum, vt dicẽdo, cùm Titius negotia mea gesserit, lego sibi, &c. Etiam in dictione siue, vt siue Titius negotia mea gesserit siue aduocatus fuerit, &c.

Item

Item in præpositione pro, vt ibi lego vineas pro alimentis. l. fin. §. j. ff. de ali. & cib. leg. Vnde sensus est, quòd ex causa alimentorum lego vineas. Item significatur causa per dictioně nomine, vt dicendo, lego vxori xl. nomine dotis. l. cùm quidam vxori. ff. de lega. ij. Causa dicitur à casu quo venit: nam casus est materia & origo negotij nedum discussionis examine patefacta, quæ dum proponitur causa est, dum discutitur iudicium, cùm diffinitur iustitia. c. forus. de ver. sig. vbi Ber. dicit in glos. Causa est res in dicendo posita cum interpositione certarum personarum, scilicet actoris, rei, iudicis, & testis, & dicitur à casu, quia casualiter occurrit præter hominum voluntatem. Et differunt causa & actio. nam causa est negotium vel contractus ex quo quis mouetur ad petendum vel litigandum, vt est venditio vel locatio rei, ex qua oritur obligatio, & est causa proxima obligationis, quæ obligatio parit actionem, cùm obligatio mater sit actionis. Et est duplex causa, scilicet proxima & remota, quæ differunt in actione reali & personali: nam in personali remota est ipsum factum, proxima est ipsa obligatio, & in personali non sufficit exprimere causam proximam, dicendo ago contra te, quia obligaris mihi in decem, sed oportet exprimere causam remotam, vt dicendo, cõuenio te, quia mutuaui tibi decem. In reali proxima causa est dominium. Sed remota est ex qua consequitur quis dominium, & non est necesse exprimere remotam, vt dicédo ago contra te, quia emi domum à Ber. sed sufficit exprimere proximam causam, dicendo, ago contra te, quia sum dominus domus illius, & hæc not. in gl. & per doct. in c. dilecti filij. de iud. De diuersis speciebus causarum vide bonam glos. xj. q. j. in Sum. Est enim quædam causa spiritualis, vel annexa spirituali, vt illa quæ fit de iure patronatus, quædam ciuilis, vt cùm agitur super rei vendi. in causa pecuniaria, quædam criminalis, vt cùm agitur directè de crimine, quædam mista, vt cùm agitur de crimine ciuiliter, vt de adulterio ad separationem thori. In his tribus vltimis casibus iuratur de calumnia. In primo non iuratur de calumnia, sed tantùm de veritate dicenda.

Causa minima est duorum aureorum, vel decem aureorum, vel quinquaginta solidorum, vel illa quæ non sufficit ad sumptus iudiciales.

Causa cadere dicitur, qui male agendo causam amittit. §. si quis agens. Instit. de action.

Causam

Causam dicere est defendere, vnde causam dicere ex vinculis. in l.ij.de custod.reor. id est interim dum quæstio criminis peragitur, in carcere detineri, atque ibi defendi.

Causæ criminales dicuntur in quibus agitur ad vindictam, siue ad pœnam. & hoc etiam dicitur quandoque agi criminaliter quando agitur ad vindictam publicam, quandoque dicitur agi ciuiliter quando agitur ad pœnam per modum inquisitionis, denuntiationis, vel ad interesse partis per viã accusationis. de quo & suprà in ver.actio criminalis.

Causæ fauorabiles sunt quatuor, scilicet de libertate, matrimonio, dote & testamento.c.duobus.de re iudic.

Causaria missio in re militari est quæ propter aduersam valetudinem indulgetur.l.ij.ff.ex quibus cau.infam.irrog.

Causarij dicuntur, qui causam habent ex morbo, vt muneribus vacent. Liuius libro sexto ab vrbe condita. Tertius, inquit, exercitus ex causariis & senioribus. Seneca libro sexto epistolarum. In animo nostro sunt quasi causariæ partes quibus adhibenda curatio est. Spartianus in Hadriano: Omnes causarios subleuauit. Plin. lib 25. in causariis vel latere vel faucibus. Martianus libro xlix. titu. de re militari. l.milites. causaria, inquit, missio est, quæ propter valetudinẽ laboribus militiæ soluit. Modestinus de excusationib.tut. Propter ægritudinem, inquit, causariam vocatam, causariam remissionem acceperint. Nebr.

Causor, aris, est causam rei gestæ afferre siue excusationẽ. Quintilianus: Ne causanti pupillo sic tutor irascatur. Virg.in Bucolicis, causando nostros in longum ducis amores. Vlpian. libro xl.tit.de fideicommis.lib. l.generaliter. Neque enim causari debere quo minus illi relictum sit. A.Nebr.

Causor causaris, id est cõqueror. Aliquando causari est in excusationem defensionémque aliquid allegare. l. generaliter. §. planè. de fideicom. lib. & l.j.§. si quis tamen.ff.si quis cautio.

Cautela est deminutiuum à cautione, & tamen quandoque superabundantiam importat, vt cùm dicitur, abundans cautela non nocet. l. testamentum. in fin.C.de testam. Quinque quæ propter cautelam fiunt. notat Archid. l.di. presbyteros. Inde cautelosus, id est prouidus, circunspectus, vel plenus cautelis. Ant. Nebr.

Cauterium, ferramentum est chirurgicum ad inurendum vulnera. Est prætèrea cauteriũ instrumentum pictorium, quo vtuntur in ea pictura, quæ dicitur encausticè, de qua Plin. lib.

lib. 35. & Martialis. Encaustus Phæton tabula tibi pictus in hac est. Quid tibi vis Dipyron qui phœtonta facis? De eadē quoq; Ouid. dixit: Tabulásq; coloribus vris. Martianus de fundo instru. l. pictoris. Peniculi, inquit, & cauteria & conchę, vbi mendosè pro cauterio cautheræ legitur. Nebris.

Cautio hæc dictio ex proprio significato significat nudam promissionē ex qua inducitur firma obligatio. C. de verb. sign. l. sancimus. vt quis tenetur cauere de euictione, de vitiis & morbis. Et intellige nudam à fideiussoribus, & pignoribus, sed non à stipulatione, nā astrictus cauere, debet stipulatione cauere vt obligatio sit firma. l. penul. §. docere. ff. ne quis eū qui in ius voc. vi eximat. & de clericis nō resi. c. relatū. Quandoque significat cum pignoribus, vel fideiussorbus quando hoc aliud verbum ei adiunctū declarat, vt mandaui procuratori vt recipiat idoneam cautionem à debitore, aliàs non daret dilationē; ibi cautio intelligitur cum fideiussoribus, vel pignoribus. l. si mādato. §. fi. ff. māda. Ratio significati sumitur ex verbo idoneā, quod apponitur vt addat & fortiorem cautionē exprimat, qualis non esset per stipulationē solā. Itē prætor vbi iubet pro collatione bonorum facienda recte caueri. vt l. j. §. iubet. ff. de collabo. significat cum fideiussoribus vel pignoribus: vt §. caueri. ea. l. & hoc ratione verbi recte. Quandoq; significat cum fideiussoribus & non cum pignoribus, vt quando cautio de procuratore exigitur. l. j. C. de proc. per l. prætorię. ff. de præto. stipu. & hæc est cautio prætoria requirens fideiussores ex lege positiua prætoris præall. quæ est facta propter honestatem iudicij, vt enim prouisio legis aliquid operetur, & non inutilis sit. l. si quādo. ff. de lega. j. tunc ex iusta causa, quando debitor bona delapidat, iudex facere debet quòd caueat creditori.

Cautio est generale nomen omnium securitatū quoties quis securus redditur de eo quod sibi promittitur. Vnde, cautio priuata cum trino teste notata. Hoc ius est nacta quod cautio publice facta. Et diuiditur in multas species, q̄a alia est cautio hypothecaria, alia chirographia. Et possunt dici satisdationes, etiam cautio dicitur charta, in qua scribitur cōputatio, vt Luc. 16. Accipe cautionem tuam, &c.

Cautio rati dāda est cum de mādato dubitatur. C. de procu. l. j. Et dicitur illa securitas quę requiritur à procuratore actoris pro domino, cui' nomine agit, ꝙ ratū habebit omne illud ꝙ in

in iudicium per illũ factũ fuerit. vnde cauere de rato vel satisdare est procuratorẽ actoris promittere velle perseuerare vsque ad finem litis.

Cautio fideiussoria est quãdo interuenit fideiussor principali obligationi. Et dicitur satisdatio, & hæ sunt multæ, vt de lite prosequenda, iudicio sisti, iudicatum solui, & de rato.

Cautio fidei propriæ interuentu dicitur quæ fit per fidẽ præstitam sine solẽnitate iuramẽti.

Cautio iuratoria est quando promissio iuramento firmatur, vt quando iuro solenniter me debere aliquid, vel impleturum promitto.

Cautio nudo pacto est cùm aliquis fidem tantã habet de me quòd cõtẽtus sit nuda promissione mea. Et hoc propriè dicitur pollicitatio vel pollicita conuentio. Sed satisdatio propriè est cùm duo paciscentes duas scripturas sub eadẽ forma verborũ inter se cõficiũt & mutuo tradũnt: & pollicitatio & satisdatio cautelæ dici possunt propriè loquendo.

Cautio pignoratitia, siue hypothecaria est cùm pignus traditur, aut hypotheca supportatur & dicitur etiam satisdatio.

Cautio de euictione dicitur quãdo securitas præstãda vel præstita emptori à venditore fit ea conditione vt si ab eo euincatur vẽditor ei restituat æstimationem rei in duplum vel in simplum, prout inter eos prius conuentum est.

Cautio de damnó infecto est quę præstatur cùm tua domus ruinosa ruinam minatur domui meæ, vel etiam præstatur secundum quosdam cum timeo quod aliquis mihi insidietur, quia possum agere vt mihi præstet cautionem ne me offendat.

Cautio de opere demoliendo, quam præstat ille quandoque cui nunciatur opus nouum, scilicet quod ipsum opus demoliatur si constiterit eum iniuste ædificasse.

Cautio de vsufructu, in qua de duobus cauetur, scilicet ꝙ vsufructuarius re nõ male vtatur, & ꝙ etiã vsufructu finito restituat qđ ex re ipsa superextat.

Cautio qua heres cauet ipsi legatario cùm heres dat fideiussores legatario de legato præstando.

Cautio, qua legatarius cauet heredi, est illa qua legatarius satisdat heredi, vt si Falcidia locum habeat, quod amplius nomine legati recipit quam ratio legis Falcidiæ patitur, id heredi restituat.

Cautio arrogatorũ qua arrogator stipulatur seruo publico, quod restituat arrogato quæ ab eo habuit, vel eis ad quos peruẽtura sint, & quòd dabit sibi quartã partẽ de bonis suis

si

si eum sine causa emancipauerit seu exheredauerit.

Cautio qua cauetur ei cui restitutio fieri debet, per quam rogatus restituere bona alicuius si sine liberis decesserit, quicquid post mortem de hereditate extabit, cogitur cauere illi cui debet fieri restitutio, quòd seruabit ei quartam partem.

Cautio Mutiana à Mutio Iurisconsulto dicta est, & habet fieri in vltimis voluntatibus, vt cõmuniter secundum Doct. non in contractibus: & fit in conditionibus negatiuis. puta sic dicendo, Si Titius capitoliũ non ascenderit, si seruum non manumiserit, lego ei x. l. mutianæ cautionis. ff. de cond. & demõ.

Cautionum autẽ aliæ multæ possunt esse species, prout ad diuersas materias applicantur, vide Spec. in tract. libel. titu. de pignorib. §. sequitur. vbi quasdam alias species cautionum prosequitur.

Cautoria instrumenta sunt inustoria, quibus bituminationes & fortiores quæque conglutinationes coquuntur, & de his intellexit Iurisconsul. in l. pictoris. ff. de fund. instru. quamuis apud eum mendosè legatur cauteris. cauteriis etiam vtuntur medici in remediis quibus morbi alioquin insanabiles inuruntur. Hinc illud notum diui Hiero. prouerb. Putridę carnes ferro curantur & cauterio.

De C ante E.

Cæcitas morbus est, vt ff. de ædil. edict. l. j. §. sciendum.

cæcus & de naturali, & de eo qui est à casu vtroque lumine orbatus, & is non potest facere testamentum. insti. de exheredatione liberorum. §. cæcus autem.

Cæcus dicitur qui supernæ contemplationis lucem ignorat. xlix. dist. hinc. Quandoque exponitur cæcus, id est indoctus, & talis non est ordinãdus. xlix. distinct. cap. finali.

Cecrops fuit primus Atheniensium Rex, qui annis quinquaginta regnauit, hic Athenas instaurauit.

Ceda idem est quod charta, inde cedula parua charta.

Cedendarum actionum beneficiũ est per quod postulare possunt fideiussores & alij qui obligati sunt in vna obligatione, sibi cedi in alia contra confideiussores, & alios qui sunt obligati, alioquin nisi cedatur eis possunt recusare solutiones, vt instit. de satisdat. §. si autem. & ff. de solutionib. l. Stichum aut Pamphilum. §. penult. De hoc vide in Spec. ti. de renuntiatio. §. finitis. versic. postremò dicendum. De beneficiis & aliis require ibidem. §. parum autem. versic. & nota. & vide infrà in verb. renuntiatio,

Cedere diem, significat incipere deberi

deberi pecuniam. Venire dię, significat eum diem venisse, quo pecunia peti possit. Ex Vlpiano in ti. qui est de ver. sig. l. cedere diē. Cedere possessionē vel vsumfructū, vel ius, est alteri possessionem, vel vsum, vel ius tradere. Ambrosius ad Marcellū: Quid sibi profuturū quòd iura possessionis cederes. Virg. 11. Aeneid. Cedat ius propriū Regi. Idē in ti. de leg. ij. l. & similiter. Si vsumfructū, inquit, mortis causa cesseri. Et in tit. de acq. poss. sæpe. Ant. Nebris.

Cedere actioni est ius actionis mihi cōpetentis in aliū transferre, & ipsum quasi in locum meū ponere, ita vt dicta actione possit vti aduersus eos contra quos actio talis poterat intentari.

Cedere bonis est ab vniuersitate bonorū suorū recedere, & eis abrenūtiare, veluti quādo aliquis oneratus debitis, vel obligatus pluribus, nō habēs vnde soluat, vt satisfaciat omnibus creditoribus, abrenuntiat bonis suis vniuersis, cedens illis, vide infra cessio. Etiā cedere est in aliū trāsferre, vt cedere possessionē, vsumfructū, & huiusmodi. l. si dubitet. ff. de fideiusso. & hoc nota pro statutis. Et cedēs bonis non liberatur etiā à ciuili obligatione. l. qui bonis. l. ff. de ces. bo. vbi no. Accur. licet contrariū tenuerit glos. & male in l. vbicunque. ff. de fideius. Itē non auditur debitor fisci vel reip. volēs cedere bonis secundum Bart. in l. is qui. ff. de ces. bo. quāuis videat tenere oppositū in l. iij. iuncta gl. C. de cess. bo & beneficio cessionis renūtiari non potest. secūdū Bar. l. alia. §. elegāter. ff. sol mat. licet Cin. videatur tenere cōtrariū in l. j. C. qui bo. cede. poss. Et bonis cedi potest, nō tantum in iure, sed etiam contra ius, & sufficit per nuntium & per epistolam id declarari. l. fin. ff. de cess. bo.

Cedere diem est incipere diem debiti, vt si debes mihi cētum in festo Ioannis Bap. aduenien te festo dicitur venire dies debiti. l. ced. diem. ff. de verb. sig. Itē cedere diē legati vel fidei cōmissi dicimus respectu trāsmissionis, vt docet Accur. in l. vnic. §. cū igitur. C. de cad. toll.

Cædere cum diphthōgo est non solùm succidere, sed etiam ferire cædendi causa. l. v. arbor. furtim cæsa.

Cædua sylua est quæ succisa repullulat, & quæ in hunc vsum habetur vt cædatur. l. sylua. de verb. signi. & eodem modo appellant etiā arbores cæduæ.

Cælare est insculpere: vnde cælatura, quæ propriè fit in metallis, sculptura verò etiam in marmore, ebore, ligno, gemmis & vitro. l. etsi. §. quid ergo. de au. & arg. leg. & l. ex argēto.

de cond. fur. at celare sine diphthongo aliam habet significationem. de qua in l. j. ff. de act. emp.

Celebris ciuitas, id est insignis & frequens hominibus. l. si in aliquam. de offic. procons. & celeberrimus, id est, plurimorũ sermone idoneus habitus. l. si res pupilaris. de admi. tut.

Cœlebs dicitur ille qui non vult contrahere matrimonium. Et hic secundum Azonem, forte orbus dicebatur, quia sine matrimonio & sine liberis erat. Et illi olim non poterant causa mortis donare, quod hodie per leges corrigitur, vt patet C. de infirmandis pœnis cœlibatus & orbitatus. Dicitur autem cœlebs quasi cœlo beatus, quia talis est secundum Isid. qualia sunt lumina cœlo quæ absque connubiis sunt.

Cœlibatus venit inde, & est status vel modus permanendi seu viuendi sine coniugio. Vnde prout dicunt theologi, cœlibatus Ioannis, id est virginitas vel castitas, non præferebatur coniugio Abrahæ.

Celeriter, id est summariè. Bar. in l. si quis. C. depo.

Cœlicolæ dicuntur qui cœlum vel planetas cœli, id est solem & lunam & stellas quasi Deum colunt, vt C. de iudic. & cœli. l. cœlicolarũ, & quasi per to. ti.

Cœlum, id est, cœlestis altitudo imperij, vel expone aliter, vt not. C. de sum. trinit. l. vlt. in prin. super ver. cœlum, vel cœlum, id est, vniuersalis ecclesia, extra de maio. & obe. c. solitæ. Vel cœlum, id est aer. ff. de vsufru. l. æquissimum.

Cella dicitur à cellando, id est occultando, dicitur. c. priuilegiũ. de verb. sign. in glo. in vj.

Cellarium, dicitur locus à reponendis celandisq; esculẽtis poculentisq; dictus. Apud Columellam de re rusti. caput est quo pacto villica tractare debeat cellaria. Iuriscõsultus de leg. iij. l. vxorem. Cellarium, inquit, iunctũ eidẽ diætæ. Cellarius verò est qui cellæ vinariæ præsertim præponitur. Plau. in captiuis: Sume, posce, prome quiduis, te facio cellarium. Vl. lib. 33. de fundo instru. l. quæsitum. Cellarium, inquit, id est qui ideo præpositus est, vt rationes saluæ sint. Et aliubi sæpe. Nebris.

Cellarius, qui ideo prępositus est vt rationes saluæ sint. l. quæsitum. §. cellariũ. de fun. inst. Cellariũ vero neutro genere, locus est quo penus siue esculẽta poculentáque asseruantur.

Cementarij dicuntur operatores murorum, idem quod latomi, quia cæmento, calcis & arenæ vtuntur.

Cenaculum est locus aptus ad cenandum vel comedendum, in quo quis magis de die quàm de nocte solet residere causa refrig

refrigerij, vide cœnaculum.

Cœnobium, est locus religioso-rum. & dicitur à cœnon, id est commune, quia ibi omnia debent esse communia. cap. cùm dilectus. de consuet.

Cenodoxa est vana & mundi gloria.

Cenotaphium interpretatur inane sepulchrum, id est quod sine cadauere in memoriam tantum defuncti constructum est: quale apud Virgilium 3. Aeneid. Hectorem ad tumulum viridi quē cespite inanē. Vlpia. lib. xj. de religiosis, &c. l. vel quæ. Si cenotophium, inquit, sit, venire dicendum est, & eo. tit. l. monumentum. Monumentum, inquit, memoriæ causa factum, quod Græce ce notaphiū dicitur. Et tunc scribitur per e, simplex. Nā per æ, dihthongum, significat cænotaphium nouum sepulchrum, quale fuit illud in quo Saluator noster fuit sepultus, de quo in Euange. Sed per œ, diphthongum, Cœnotaphium significat commune multorum sepulchrum, quod Græce polyandrum quoque dicitur. Taphos nāq; sepulchrū interpretatur. Cenos autē sine diphth. vacuus cœnos per œ, diphtongum significat commune. N.

Cenotapihum est inane sepulchrum, id est monumentum sine corpore, quod constat ad memoriam defuncti, vt ff. de re. diui. l. in tantum. §. fin.

Censeo, es, est arbitrari, vnde cēsores dicti, ad quorum censionem, id est arbitrium censere tur populus, vt scribit Varro de lingua latina. Festus quoque: Cēsores, inquit, dicti sunt quod rem suam tanti quisque æstimare solitus sit, quanti illi censuerint. Hinc dicūtur Censiti, quorum res est æstimata certa quadam summa & per eam in classem suam redacti, qui etiam Opitecensi, id est opibus censiti dicebātur: & Capitecensi, qui nullo aut paruo ære censebantur. Autor est Gel. lib. 15. & Valerius vbi de Mario. In codicis Iustiniani lib. xj. tit. est de agricolis censitis. &c. In quibus causis coloni capite censiti dominos accusare possunt. Pomponius tit. de acquirendo rerum domi. l. ergo, Censitorum inquit, vice fungitur. Nebris.

Censere est iudicare, iudicium constituere, præcipere, vt not. Ioan. And. in glo. verbi censemus. in cle. j. de conces. præb. ff. de verb. signi. l. censeri. Inde nomen censoris sumptum est. Prædia etiam dicuntur censeri. quia censum præbent. Etiā censeri est in censum conscribi, vt C. in quibus cau. pig. taci. contra. l. j.

Censere est æstimare, constituere, vel deliberare, vnde senatum censere est eum senten-

tiam dicat de eo quod sibi videtur, inde censores nomen traxisse videntur, assentire verò dicitur senator, cum alienam sententiam approbat.

Censiti dicuntur qui censentur, id est, censum præbent, require suprà agricolæ & censiti, & infrà colonus.

Censitor est qui recipit præsentationes collectorum coloni, & pignoris iure vendit prædium, si census non soluitur, vt ff. de censi.l.forma.§. illam.& l.cùm possessor. §. pro pecunia. Item censor dicitur iudex.l.ergo. de acquir.rer.domin.

Censores à censu ęris, id est, pecuniæ sunt dicti, quia censum tollunt. cùm enim auctus esset cēsus in vrbe Romana, adeò vt consules non sufficerent, constituti sunt censores, & censoris nomen inde videtur esse tractum, quia senatū aliquid censuisse dicimus.l.censeri.præall. Item censor est iudex. Inde censura, id est iudicium, & per censuram ecclesiasticam significatur interdictum, suspensio & excommunicatio. c. querenti. de verb.sig. Etiam cēsores Romanos procuratores dicimus.

Censorius, vir qui censor fuit, vel qui dignus est, vt censor sit propter morū grauitatem, qui alios vindicet.

Censorium quod ad censorem pertinet.

Censura ecclesiastica quid sit, vide extra de sepul.c.vlt.& vt lit. non conte.cap. tuæ. Item quid importet, vide extra de verbo. significat. capit.quærenti. & in clemen.de iudi. cap.ij. de foro competen.cap.j.

Censor, tributum, & pensio publica idem, vt cod.in qui. caus. pignus tacit contr. l.j. & cod.si propter pensionem publicam. l.sic accipitur. Vnde census idē est quòd pensio quæ soluitur de prouentibus. census etiam dicitur patrimonium.l.de creationibus.cod.de epis.aud.olim erat recognitio ciuium per capita, & quantum quisque haberet in bonis.

Centenarij dicuntur duces vel magistri centum militum, quorum potestas dicitur centena.

Centesima vsura dicitur quæ centesimo quoque mense sortem æquat.

Centesimis calendis dare spondes? sermo est ex fœneratorum consuetudine deductus, pro eo ac si dicatur: Intra centum menses, à quo & centesima vsura.

Centones sunt cilicia ex pilis caprarum, siue panni crassiores ex lana diuersorum colorum consuti. Plautus in Epidico. In alium quæras cui centones sarcias. Iuuenal. Intrauit calidum veteri centone lupanar. cato de re rusti. Prius veterem sagā accipito vnde fiant centones. De huiusmodi rusticis centonibus loquitur Iurisconsultus Vlpianus lib.xxxiij.Digesto.de

fundo instru. centones, inquit, funes perticę. Accur. Vgutij au ctoritate, centones interpretatur puluinaria, id est opus factum ad modum puluinarium. Quid verò per puluinaria ipse intelligat, ego non video, cùm auctore Seruio, puluinaria sint lectuli qui sterni templis consueuerunt. Principum quoque puluinaria dicuntur, vt apud Iuuenal. Lupanaris tulit ad puluinar odorē. Catullus quoque de nuptiis Pelei: Puluinar verò diuæ geniale vocatur. N.

Centones, sunt cilicia siue panni crassiores ex lana diuersorum colorum, de quibus in l. quæsitum. §. item centones. dę fundo instru.

Centumuiralia iudicia dicta sunt à cētum viris, nam cùm essent Romæ xxxv. tribus, quæ & curiæ dictæ sunt, tertiæ singulis ex tribubus sunt electi ad iudicandum, qui centum viri appellati sunt, & licet quinque super cētum fuerint, tamen quo facilius numerarentur, centum viri dicti sunt.

Centuria in re militari centum continet homines, qui sub vno centurione sint, quorum centenarius iustus est numerus, sed centuriæ in agris significant ducenta iugera, centuria à centum iugeribus vocabatur, sed mox duplicata nomen retinuit.

Cētutio miles dicebatur qui pręerat centum militibus, & cohors illa cui præerat appellabatur centuria, centurionis insigne, vitis erat, siue sarmentū ex vite. Plinius: centurionum, inquit, in manu vitis. Iuuen. de Mario sub centurione constituto: Nodosam post hæc frangebat vertice vitem. Lucan. in 6. de Lęlio centurione: Latiam longo gerit ordine vitem. Et Sillius libro 6. Leuinus ab alto Priuerno vitis Latiæ præsignis honore. Et Martia. Varre Parætonias Latia modo vite per vrbes. De vite quoque centurionum meminit Iurisconsultus lib. xl. Digesto. tit. de re milit. l. milites agrum. Si vitem tenuit militiam mutat. Nebr.

Centurio est qui præest centum militibus. gl. ff. de vulg. & pupi. substitut. l. centurio.

Centussis, id est, libræ centum, à decem decussibus dicitur, & à centum assibus qui erant numeri breues ex ære, vt centussæ licet, id est centum libris vendit per auctionem.

Cepisse quis dicitur, quanuis alij acquisiuerint. l. cepisse. de verborum signific.

Cerdo dicitur vilis homo qui artes exercet illiberales, quodlibet lucrum sectās. cerdo enim græcè, lucrum latinè dicitur, de eo meminit Iurisconsul. in l. cerdonem. ff. de oper. liber.

Cereales ædiles, sic dicti à Cerere, eò quòd frumento præes-

ſent.l.ij.§.deinde.cod.Iulius.de origine iuris.

Cerimonia eſt ritus ſacrificandi. Dicuntur enim cerimoniæ ſacrificia,& ſolennitates Iudæorum quæ cereis exercebantur, & ſic in veteri teſtamento peccata purgabantur.

Cerimonialia præcepta ſunt quæ ad cultum Dei pertinent, de quibus ratio reddi non poteſt ſecundum Ioan. Theut.diſt.vj. §.his itaque reſpondetur. quia ad literam fuerunt mandata, vt non arabis in boue & aſino, non indues veſtem lino, lanáque contextam, & non feres agrum diuerſo ſemine.

Ceroferarij acolythi ſunt.xxj.diſ. cleros.xxiij diſtin. ſi quis poſt. §.deſeruientes.

Certare, id eſt, pugnare, quaſi certum ſe dicens habere, quod fit etiam diſputando. cod. de poſthu.hered.inſti. l.quod certum.de leg.at cum quidam.

Certamen pro ludo in quo eſt cótentio, vbi etiam victori ab agonotheta præmium proponitur.Scæuola titu.de ann.leg. l.liberto.certamina,inquit,ſub nomine ipſius celebrarentur, id eſt,ludi. Nebr.

Certatores dicuntur monachi, in auth.de mona.§.cogitandum.

Certum dicitur non dubium, vnde aliàs definitur certum eſſe quod apparet quòd quale quantumque ſit. l.certum. ff. ſi certum petatur.

Certi condictio competit ex omni obligatione & ex omni cauſa ex qua aliquid certum & determinatum petitur, ſiue ex contractu ſiue ex cauſa legati, ſiue ex ſuo nomine, ſiue obligetur hereditario, & ſunt duæ certæ conditiones, vna generalis in omni cótractu vbi certum petitur, alia ſpecialis in contractu mutui. Et licet nulla lex hoc manifeſtè dicat, poteſt tamen colligi ex text. Inſtitut. quib mod.re.contrah. obli.§.j. in fi.ibi ex eo cótractu, ſcilicet mutui naſcitur certi cōdictio, quaſi pronomen eo demōſtret ſpecialitatem in mutuo. Poſſet etiam probari ex rubr. ff.de re. cred. & ſi cert.peta. & de certi condi. Quæ rubrica habet tres partes, vbi in ſecunda tangitur certi condictio ſpecialis, & eſt glo.Inſtit.§.præalle.ſimilis glo. in l.certi condictio. in princip. ff.ſi cert.pet. & in l.j.in prin. ff. de triticaria,&c. Et nota quòd in libello non procedit certa condictio generalis, quia non inſtruitur aduerſarius an debeat cótendere, an liti cedere, dicendo, te conuenio,quia ad centum mihi teneris.

Certiorem facere quempiam eleganter dicitur, & non facere certum. Nam quòd Virgil. in Aeneid.dixit: Anchiſen facio certum: carminis neceſſitate excuſatur, quòd certiorem in verſu non potuit collocare, quoniam

quoniam syllaba breuis est inter duas longas, quod heroicũ carmen reformidat. Vtuntur Iurisconsulti hoc verbo certioro as, quod apud eos qui purè loquuntur in vsu non est. Vlpia. lib. xxvij. Dig. tit. de eo qui pro tutore. l. j. Sed necessarios, inquit, pupilli non certiorauit. Idem quoque lib. xvij. tit. mandati. l. si fideiussor. cùm certiorare posset, inquit, eum, non fecit. certifico verò & certificatio nusquam quod meminerim, legitur, nisi in lib. Dig. tit. de exc. Honores, inquit, & immunitates certificauit scribẽs. Item de pignoribus & hypothecis. l. cùm tabernã. quæ est Scæuolæ, lib. xx. Dig. Non certificationem, inquit, sed suppositionem à me accipere. Neb.

Cerui sunt animalia de numero habentium naturam feram, licet quidam ita mansuetos habeant, vt in syluam ire & redire soleant. Institut. de rerum diui. §. ceruos quoque.

Ceruisa, vel ceruisia, vel ceruisiũ, potio est ex hordeo, siue tritico, siue ex pane concinnata, & est ferè quam sacræ literæ ex Hebræo sermone interpretantur Siceram, & idem quod zithum. Sicera verò, Hieron. ait, est omnis potio quæ potest inebriare præter vinum. Vlpianus libro xxxiij. Digest. de triti. & vin. lega. l. si quis. Nec camum, inquit, nec ceruisa continebitur. Et paulò antè, certè zithũ quod in quibusdam prouinciis ex tritico vel ex hordeo, vel ex pane conficitur. Strabo lib. 27. in descriptione Aegypti, scribit commune illis populis esse poculum, & fieri modis variis, appellatur autem à Græcis zythum, ab interprete ceruisum. Ant. Nebr.

Ceruisia vini appellatione non continetur. ff. de vino & oleo lega. l. si quis vinum.

Cerycia dicuntur à Græcis, quæ Latini vocant caducea. l. sanctum. de rer. diuis. ff.

Cæsa quæ dicantur, enarrat Iurisconsul. in l. fundi. & l. seq. de actio. empt. & in l. in rutis. de verborum signific.

Cæsar fuit primo nomen propriũ Iulij Imperatoris, à quo posteà omnes Imperatores dicti sunt Cæsares.

Cæso cæsonis, est puer scissus ab vtero matris. Inde Cæsar, quia cæsus ex ventre matris, vt per glossam in rubric. Institutio. in verbo Cæsar.

Cessare agrum dicitur, cùm non laboratur.

Cessare & extingui differũt. l. qui res. §. aream. de solutio.

Cessim ire, id est, retro ire. l. si ex plagis. ad legem Aquil.

Cessio est iuris & actionis translatio: nam per cessionem iura & actiones in eum cui cessit, trãsferuntur, quia sicut in venditione, vel quolibet titulo

alienationis rei corporalis necessaria est traditio quãtũ ad dominij translationem: ita ad translationẽ rei incorporalis, scilicet, iuris & actionis vtimur cessione, quæ reputatur pro traditione. Itẽ cessio secũdũ Isid. lib. vj. etymol. propriè est rei cõcessio, sicut est illud Ruth. 4. cedo iuri ꝓpinquitatis Nã cedere dicimus quasi cõcedere, vtpore ea quæ propria sunt, nã aliena nõ cõcedimus, sed restituimus. cedere etiam proprie dicitur qui contra veritatem alteri consentit, vt Cic. cessit Emilisse auctoritate viri, id est potius paruit. Et est sciendum quod in instrumento cessionis dicitur quod cedens eum cui cedit, constituit procuratorẽ in rem suam. Ad cuius euidentiam notandum. Si cum Titio ex mutuo contraxisti, tibi competit contra eum actio directa & personalis, quia cum eo in tua persona traxisti. Tibi etiam competit actio vtilis, quia vtiliter & cum defectu debitum ipsum tanquam rem tuam prosequeris. Si autem mihi iura & actiones contra debitorem tuum ex causa venditionis vel ex alia commiseris, transfertur in me vtilis actio qua vti possum ad ipsum debitum tuum tanquam meum exequendum. Directa verò & personalis remanet apud te, cùm à te per cessionem non potuerit separari etiam si velis, adeò tibi adhæret. ff. pro socio. l. iij. Et sic patet quod in directa actione & personali sum procurator tuus, quia aliter non poteram vti, licet enim directa non possit cedi, potest tamen mandari eius exercitum. Et nota quòd cessio actionum præsumitur simulata ex tribus quæ notat Accur. in l. j. & pe. C. de man. & ibi doct. & c. fin. de alie. mut. iud. cau. fa.

Cessionarius dicitur ille in quem transfusa est obligatio vel nomen, & debet certiorare debitorem ꝙ nomen eius in ipsum transfusum sit, notificando vel ostendendo instrumentum, & legẽdo, & copiam si velit habere, dando, vt l. nomen. quæ res pig. oblig. poss. C. alias alteri soluere posset debitum, non credens se obligatum cessionario. l. j. §. j. ff. de noui operis nuntiat. & l. j. C. de obl. & actio. per Bartol.

Cætera, hæc dictio habet importare in contractu ea quæ veniũt, quæ sunt de natura ipsius contractus, hoc est de consuetudine: vt not. in l. si duo patroni. §. si quis iurauerit. ff. de iureiurã. & per hoc inferũt doctores, quòd si in protocolis alicuius notarij inueniantur hæc verba &c. quòd intelligatur ea venisse in contractu quæ de natura

natura, vel de consuetudine eius sunt. Et dicit Bald. quod per verbum cætera, nunquam intelligitur vt veniat promissio cum pœna. Ratio, quia pœna dicitur esse quid extrinsecum ab ipso cōtractu, ideo nō intelligitur venire nisi expresse appareat. arg. ex his quę no. in l. sciendū. ff. de verb oblig. & l. ij. C. de fal. si tamen secundum Bal. cōtractus esset cōceptus ad consiliū sapiētis, & in ipso verbum &c. reperiretur, tunc bene posset apponi pœna in hoc cōtractu, & hoc operatur appositio illa, vt consiliū sapientis dicat istum contractum. iuxta nota. in l. ex ea parte. ff. de verb. oblig. Et nota ꝙ dictio & cætera, duplici modo scripta reperitur, & secundū hoc dupliciter profertur. Vno modo ponitur indeterminatè in fine orationis sic quòd non regitur ab aliquo verbo: & tūc debet scribi breuiter vt sic &c. Secundo modo ponitur determinate sic, quod refertur ad verbum in oratione positum à quo regitur, & debet scribi longe pro duabus dictionibus vt sic & cætera. Sic etiā profertur breuiter & lōgius, & vtroque modo significat prout verba præcedentia vel aliud medium significare declarat. Nā breuiter &c. significat illud quod deficit, & supplet verba deficientia, vt in l. gallus. vers. credēdum. ff. de lib. & posthu. vbi testator dicit. Si me viuo nepos decedat, tunc qui pro nepos &c. credēdum est Gallum denotasse idem de pronepote. Et sic dictio &c. supplet ibi verba secūdum, quæ pronepos potest substitui, quæ sunt in princ. illius l. vt gallus introduxit. Item si præcedit instrumentum extensum locationis vnius domus factæ vni, & sequitur instrumentū abbreuiatū emptionis alterius domus factę eidē, dictio &c. significat clausulas in præcedēti positas, quæ huic locationi sunt applicabiles, quia præcedētia declarant sequentia. l. si seruus plurium, ff. de leg. j. Item quia in habentibus symbolum facilior est trāsitus. l. in rē. §. item quæcunque. ff. de rei vendi. contractus autem emptionis & locationis sunt similes. l. j. ff. locati. Et est sciendum quòd notarius quando notam positam breuiter in protocollo redigere vult ad instrumentū publicum tunc significata per dictionem &c. debet extense scribere, quia scit quod actum est, & quod per hanc dictionē intellexit tanquam testis ibi contentorum, quia dispositionem contrahentium recipit. ergo mortuo primo notario post protocollum antè quam redigeret illud in publicum instrumentum, Secundus no-

tarius nõ debet significata per dictionem, &c. in protocollo positam extendere, nisi quantum ibi sunt extensa. l. contractus. de fide instrum. Sed talis nota protocolli legenda est partibus coram testibus & illis exponentibus verbum,&c. debet notarius secundus super hoc requisitus, expositionem illorum redigere in publicum instrumentum extensum, aliàs iudex debet arbitrari ex præcedentibus & sequentibus, & coniecturare quid per verbum &c, significetur. l. si seruus pluribus.§.j. ff.de leg.j. & l.voluntatis. C. de fideicom. Secundò sumitur &c. prout longè ponitur, & significat alia præterea quæ enumerata sunt.l.itẽ quæritur.§.exercitum.ff.locati.

Cæterum.no. Io.cal. in commento decret.vestra.de cohab. clerico.& mulie.& Pau.in cõmen. decre.nobis.de iure patro.

Cætus, vide ff.ad l.Iul.de vi. l.qui cætu. & in clemen.de elec.cap. hi qui. Et quid sit *cætus*, & vnde dicatur, vide xv.distin. canones.in fi.Item quot homines faciant cætum, vide Bartol. in l. prætor.ff.vi bon.rap.

Character,eris,interpretatur figura,vel signum,vel forma.Cice. ad Brutum in oratore: In omni re difficilimum est formã,quæ character Græcè dicitur exponere. Sed & styli genus character ab auctoribus dicitur. Vlpianus libro xxviij. Digest. tit. de testa. l.ad testium. Dum tamen, inquit, habuerit characteres, dixit pro figuris literarum. Nebris.

Character propriè est signaculũ quoddam quo aliud insignitur vt ordinetur ad aliquẽ finem, sicut charactere insignitur denarius ad vsum commutationis. Et milites charactere insigniuntur, quasi ad militiam deputati.

*C*haristicon pro remuneratione. l.penult.de bon.damnator. [In quibusdam legitur carciaticõ, vt & in Pand.Flor.

Charta est pagina scriptioni apta, ex quacunque materia illa sit, siue ex plumbo, siue ex cortice,siue ex linteis,siue ex papyro, siue ex corio, quæ dicitur membrana. De chartarum generibus Plin. multa lib.23. Nat. histor.Vlp.tit.de leg.iij.l.librorum.Librorum,inquit,appellatione omnia volumina continentur, siue in charta, siue in quauis alia materia:neq; enim membrana excluditur à chartæ appellatione, cum charta membrana appellatur. Idem quoque ibidem: Si quis, inquit, chartas legauerit puras membranæ, nõ cõtinebuntur quasi dicat,nisi addatur,charta mẽbrana.Idem quoq; Vlpianus tit. de bonorum posses.secũdũ tab.l.chartæ apellatione,etiam ad nouam chartã refertur. N.

Chartę appellatione venit charta papyri,negant mēbranā.l. chartis.& ibi Bar. ff. de leg.iij.

Charta seu instrumentu, seu rescriptū dicitur falsa,seu falsum bene quatuordecim modis: vt no. in c. in memoria. distinc. xix. gl. verb. falsam.

Chartophylaciū est armariū vel locus in quo chartæ reseruātur Et dicitur à charta, quod est instrumentum, vel scriptura, & phylate conseruare, quasi &c. vt not. in c.j. de probatio. & c. ij. xc. distinc.

Chartoprati, chartæ venditores.

Chartularij iudices dicebātur olim illi qui ab Imperatore habebant potestatem iudicandi, & illos solum qui coram eis eligebāt, litigare, poterant eligere siue consensu propriorum iudicum:sicut traditur in glo. l. j. ff. de iudic.

Chasma. id est hiatus tęrræ.l.si in vēditione.de peri.& cō rei vēd.

Chiliarcha est princeps super mille homines.

Chirembolum in l. j. ff. nau. cau. stab. dicitur manus immissio, quod Alcia.in Parer. interpretatur.

Chirographū, est pictura ex manu propria, quā autographum etiam appellant.Sueton.in Augusto: Nihil æquè elaborauerāt, quàm vt imitarentur chirographum suum. Differt autē chirographum à syngrapha, quòd in chirographo tantum quæ gesta sunt scribi solent, in syngrapha etiam contra fidem veritatis pactio scribitur. Idem in eodem: cuius pacti non dubitauit à quibusdam iusiurandum, à quibusdam syngrapham petere. Per syngrapham intelligit Sueto. chirographum propria eorum qui paciscebantur manu scriptum, in quo talis pactio scripta erat nec negare possent. Paulus libro xlij.dig.tit. de priuil. cred. l. bonis.à chirographo chirographarium formauit, quod significat eum qui à debitore autographum debiti habet. chirographariis, inquit,creditoribus. Nebr.

Chirographum est cum duo paciscentes duas scripturas sub eadem forma verborum inter se conficiunt & mutuo sibi tradunt, vel dicitur instrumentum seu illa litera in qua debitor confitetur se esse obligatum creditori, idem quod antapocha, & chirographa dum væneunt. nomen siue corpus vęnisse videtur. l. seruū filij. §. eū qui chirographū.ff.de leg.j.

Chlamis est vestis militum, purpura regum,stola sacerdotum, toga aduocatorum, birrus rusticorum vel custodum, cucula monachorum:vt C.de vesti. holo. & aura.lib.xj.& l.fortissimi.C.de mil. veste.lib.xij.pro ut not. Azo in sum.C.de offic. præfe.præt. Sed in l. vestis. de auro

auro & arg. leg connumeratur inter vestimenta puerilia.

Choma, atis, ex Græco interpretatur agger eris. Est autem agger, vt inquit Seruius in illud Virgil. 10. Aeneid. Atque ipsis prælia miscent Aggeribus. terra illa quæ facto vallo propius ponitur. Vnde tit est apud Imp. de aggeribus Nili nõ rumpendis. Illi igitur aggeres propriè dicuntur chomata Græcè. Vlpia. lib. xlvij. Dig. ti. de extraor. crimin. l. sacularij. Chomata, inquit, sunt aggeres qui solent aquam Niloticam continere. Et ibidem sępe: vbi pro choma per ch, & o longum, coma, atis per c, exile mendosè legitur.

Chomata dicuntur aggeres qui solent aquam Nili continere. l. saccularij. ff. de extraordin. criminib.

Chorus quid sit, vide l. si chorus. de leg. iij. & l. cùm eiusdem. de ædil. edict.

Chresis ponitur pro vsu. l. si habitatio. ff. de vsu & habit.

Chrysammos Græcè dicitur, quã vt ait Pli. Hispani balucam appellant, de qua satis multa scripsimus in verbo baluca, dicta à chrysos siue chrysion, quod est aurum. Iustiniani Codicis, lib. xj. tit. de metallariis. Octonos inquit, scrupulos in baluca, quæ Græcè chrysammos dicitur. Accursius non minus in chrysammi delirat interpretatione, quàm suprà fecerat in baluca: Chrysammos, inquit, Græcè, Latinè vtilitas, vt sit chrysammos, id est, in vtilitate publica: cùm tantũ distet chrysammos à chresmos quod interpretatur vtilitas: quantum Thais ab Hermione. Illud nanque per ipsilon, hoc per eta scribitur. Nebr.

Chrysammos, veluti alij legunt, chrysoma, vas est, in quo aurum infundebatur, vt exponit Alcia. in l. j. C. de metal.

Chrisma fit ex duobus liquoribus, scilcet oleo, per quod puritas mentis & nitor conscientiæ intelligitur, & ex balsamo, per quem odor famę figuratur, vt est text. in cap. vnico, de sacra vnctione.

De C ante I.

Cibariorum appellatione neque habitatio, neque vestiarium, neque calcearium continetur, sed tantùm cibus. l. diariis. de alimen. & cibar. leg. cibi verò appellatione, potum quoque contineri Archidiacon. prodidit. cap. in quibus. de consecra. distinct. secunda.

Cicatrix dicitur quæ vultum excæcat vel deturpat, & post sanatum vulnus remanet Bart. in l. si quis in metallũ. C. de pœn.

Cicera, est omne quod bibitur. xxxiij. quęst. ij. admonere circa medium in princip.

Cidonium malum, idẽ est quod cotoneum, & vinum cidoniũ, quod

quod ex malorum cidoniorum conficitur ſucco. Vlpian.tit.de vino,tritic.lega. l.ſi quis. cidonia,inquit,& ſi qua alia ſunt vina, quæ non ex vina fiant. Ea verò, vt diximus, ſub ceruiſia ſiue zytho contineri videntur. Ant.Nebriſ.

Cidonium vinum, ex cidonij mali ſucco confectum.l.ſi quis.de vino lega. Nebriſ.

Cilicium propriè dicitur textum ex lana caprina,ad vſum maximè tentoriorum,ſiue caſtrorũ, vt dicit Virgi.lib.3.Geor.Vnde cilicina ſaga fiebãt ad pluuias arcendas.Exod.cap.26. Facies, inquit, & ſaga cilicina vndecim ad operiendum tectum tabernaculi.Vegetius quoque libro quarto de re militari, ſaga cilicina prætendi præcipit, ad excludendos impetus ſagittarum.Vlpianus lib.xxxiij.Dige. tit.de fundo inſtructo. l.quæſitum.§ ſi domos. Vela, inquit, cilicina inſtrumenti eſſe Caſſius ait, quæ ideo parantur, ne ædificia vento laborent.

Cilicium, textum ex lana caprina:vnde cilina vela in l. quæſitum.de fund.inſtru.

Cimdiarcha, id eſt, cuſtos vaſorum,& aliarum rerum pretioſarum eccleſiæ,C.de ſacroſan. eccleſ.l iubemus.in gloſ.

Cymbium poculi quoddam genus eſt, dictum à ſimilitudine cuiuſdam nauigij. Eſt autem cymbium in forma deminutionis ab eo quod eſt cymba. Inferimus tepido ſpumantia cymbia lacte. Pau.xxxiij. Dig. tit.de auro & argen.leg.l.pediculis.cymbia, inquit,argentea cruſtis aureis illigata. Nebr.

Cimdiarchium, locus eſt vbi reponitur theſaurus. cod.de bon. auctor.iud.poſſ.l.ſi.§.ſinautem. & de agr.& cenſi.l.litibus.

Cimiterium vide cœmiterium.

Cingere arborem,eſt illam deglabrare, ſiue delibrare, hoc eſt, decorticare, ſiue corticem dethahere, encernardar Hiſpani dicunt, quo facto arbores inareſcunt Paul.lib.xlvij.Dige.tit. arborum furtim cæſarum.l.cędere.cingere,inquit,arborem, eſt illam deglabrare. Item ff. eodem. l. furtim. & Alphenus lib.xix.Dig. tit. locati & cond. l.in lege locationis. Néue quẽ cingere, cædere, vrere ſinito. Ant. Nebriſ.

Cingulum quandoque exponitur id eſt, adminiſtratio. in auth. vt liceat ma.& auiæ.§. quia verò quædam. Quandoque pro enſe vel pro titulo dignitatis. C. de præpoſ.ſac.cub.l.vltima. libro xij.

Circa eſt ſignificationis reſtrictiuæ, non autem ampliatiuæ: vt in l.Rutilia Polla.ff.de contra. empt. & hoc nota pro ſtatutis. Et quid dictio circa, operetur in teſte, vide Barto.in l.celſus. ff. de vſucapioni. Et circa,pertinet ad tempus,circum ad lo-

sum

cūm, circiter ad numerum.

Circeiensis, e, nomen possessiuū gentile ab eo quod est circeij, orum, opido Italiæ in Latio veteri, atq; promontoriū eiusdem nominis, quondā insula vt inquit Plin. autoritate Homeri, vasto mari circundata. Illuc Circe venefica illa decātatissima regnasse dicitur, quo tempore Vlysses orbē pererrabat. Hinc Plin. de ostreis: candidiora, inquit circeiensibus. Liuius: circeiensiū quidā cogniti & coloni à Velitris. Pau. li. xxij. dig. tit. de iu. & fa. ign. l. regula est. Ad opus, inquit, aquæductus reipu. circeiensiū.

Circenses ludi appellantur qui in circo magno Romæ fiebāt, atque inde dicti ea forma qua ab Hispali Hispalēsi. Ex quo Seruij Grāmatici, & quorundam aliorum error conuincitur, qui putant circenses ludos esse dictos, quod vbi suo tēpore metæ fuerunt, olim gladij ponebantur, quos circuibant: vnde ludi circēses, quasi circū enses. Virg. lib. 8. Æneid. magnis circensibus actis. Et Iuuenalis: si potes auelli circensibus optima Soræ. Hermoge. lib. 50. dig. tit. de muneribus. l. j. Equorum, inquit, circensium spectacula. Et Paulus lib. xxx. dig. qui est de legatis primus. l. ciuitatibus. Ludos, inquit, scenicos, vel ludos circenses. Ant. Nebris.

Circenses ludi, qui Romæ in circo maximo fiebant.

Circitores dicuntur, qui vigilias nocte circūeunt. Hispani ron das vocant. Veget. lib. 5. de re militari. Tribuni, inquit, eligunt qui vigilias circūeunt, vt renuntient si qua emerserit culpa, quos circitores appellant, nūc militiæ factus est gradus. Ouid. in priapeia: Quid mecum tibi circitor moleste? Ad me quid prohibes venire furem? Vlpianus lib. xiiij. dig. tit. de institoria actione. l. quicunque. circitores vocat, qui circunferunt merces per vicos & vrbes, vendendi causa.

Circuitores dicūtur qui circumeūt vel circūdāt patrias à nūdinis ad nundinas deferētes res vænales. Et dicuntur alio nomine circummeatores.

Circulatores circunforani dicuntur qui publicè offucias quasdam & præstigias faciunt, vt videantur deuorare gladios, & irritare serpentes, & talia quædam facere. Apuleius in primo de asino: circulatorem aspexi equestrē spatham præacutam mucrone infesto deuorasse, ac mox eundem inuitamento exigue stipis venatoriam lanceam qua parte minatur exitium, in ima viscera cōdidisse. Paulus lib. xlij. dig. tit. de extraordinariis criminib. l. vlt. In circulatores, qui serpētes circunferunt & proponūt,

cui ob eorum metum dãnum datum est. Ant.Nebr.

Circulatores, qui serpentes circunferunt & proponunt. l. si. de extraor. crimi.

Circumferanus secundum Isid. libr. x. dicitur qui ad modum rotæ circumfertur.

Circunscribere est fraudibus cauillationibúsque in iudicio vti, vt causam obtineas, vincásque aduersarium. Ambrosius in Lu.cap.quarto. Vtitur diabolus testimoniis scripturarum, non vt doceat, sed vt circũscribat & fallat. Idem ad constantinum: Nec quisquam aut viduam spernat, aut circunscribat pupillũ, & ibidem: Quid circunscribitur fratri? fraudatur mercenarius? Inde circunscriptio. Idem Ambrosius ad Irenæum: Omnia plena fraudis, plena circunscriptionis. Et circunscriptor, oris: Iuuenalis: pupillum in iura vocantem circunscriptorem. Iulianus libro xliiij. titu. de exceptionibus. l. exceptiones. Quæ minori, inquit, vigintiquinque annis circunscripto. Nebris.

Circunseptus est circũdatus vel vndique cinctus: vt notat. in procem. clemen.

Circumducere literam est eam circumducta linea damnare, & sic differt à cancellare, & suppunctare.

Circumscriptio quid sit. Bartolus in authentica ex causa. C. de liber. præterit.

Circunstantia alicuius loci intelligitur per xxx. pedes, vt dicit Bar. in l. item apud Labeonem. §. conuitium. ff. de iniur.

Circumuenire in eadem propè significatione accipitur, qua circunscribo, vnde illi propriè dicuntur circumuenti, quos grassatores quasi ex insidiis adoriuntur. Cæsar in commentario Hispaniẽsi: cùm vndique se circumueniri animaduertisset. Ambr. in illud euang. Reddite quæ sunt Dei Deo. Nec interest apud Deũ, vtrum vi aut circumuentione res alienas occupet. titu. de doli mali except. l. apud celsum. Nebr.

Circumuenire est adhibita calliditate decipere. l. j. de dolo.

Cisiarius, auriga cisij, quod genus est vehiculi gestatorij. l. item quæritur. ff. loca.

Cista pro capsa. l. j. depo.

Cisterna, pluuialis aquæ conceptaculum est, dicta, vt inquit Festus, ꝙ inest in terra. Martia. Sit cisterna mihi quàm vinea malo Rauennæ. Vlpianus libr. xliij. Dig. de fonte deducendo. l. vnic. cisterna, inquit, non habet perpetuam causam, nec viuam aquam. Sed si vinum condatur in conceptaculo cisternæ simili, cisterna quoque per translationem potest appellari. Vlpianus lib. xlvij. de furtis. l. vulgaris. Et quidem, inquit, si cisterna vini sit.

Cisterna

Cisterna est locus in quo congregantur aquæ pluuiæ, & ibi collectæ vsui reseruantur. l. vnic. ff. de fon.

Citatio est in ius vocatio vel inuitatio, cùm quis de aliquo cōqueritur, & querimonia sua coram iudice deposita, iudex emisso citationis edicto ad eius instantiam vocat, vel inuitat illum ad se in quem agere desiderat qui conquestus est. Si verò in edicto iudex vel prætor adiiciat hanc clausulam, si in die præscripto non veneris, quasi contumax condemnaberis vel reputaberis, tunc edictum olim dicebatur peremptorium: hodie autem sufficit quòd dicatur: citamus talem peremptoriè. Et est quadruplex modus citandi, secundum Guilielmum de Mont. Laud. Primus per nuntium literis citatoriis. Secūdus per præconem. Tertius per edictum clem. j. de iudic. Quartus fit ex iuris dispositione. Item quædā citatio fit ad monitionem iudicis. ca. consuluit. de offic. deleg. Item quædam est verbalis, quædam realis vel actualis ducendo ad iudicem. Item citationis sunt tres actus. Primus est impositio, cùm iudex imponit nuntio vt citetur reus. Secundus manifestatio, cùm nuntius denunciat citato vt veniat. Tertius relatio, cùm nuntius refert iudici se talem in tali loco citasse. Additur etiā quartus, scilicet comparitio citati, & quando citatus teneatur comparere, & si non cōparet mulctetur. not. per Doct. in c. prętere a. de dila. Et de illis actibus in c. fina. de feriis. Et nota quòd citatio est de iure naturali, vt in clement. pastoralis. de re iudi. & citatus ad locum morbosum, seu vbi aer est pestilētialis vel corruptus, non tenetur ire, cum saluti hominum sit ratio adhibenda. l. sed sciendum. ff. ad Trebelli. & ibi per doct. Nec citatus peremptorie potest dici contumax ante libelli oblationem. l. si finita. §. si plures. ff. de damno infecto.

Cito aduerbium, id est infra xx. dies. in auth. de mand. princip. §. sed & suscipientes.

Citra quandoque ponitur pro pręter. de calum. l. vlti. quandoque habet effectum priuationis, vel negationis. ff. fam. herciscun. l. si filia. §. papin. Quandoque ponitur pro fine. in authēti. vt iudi. sine quoquo suff. §. quod autem à nobis. Quandoque exponitur citra quam, id est aliter quam. in authen. iusiuram. quod præest. ab his. §. iuro quoque. Quandoque exponitur citra, id est contra. ff. de noua. l seruus. Aliquando id est ante. extra de testib. cap. dilecto.

Citreæ mensæ, id est, ex citri materia, celebrātur apud autores, &

& fuerunt in tanto precio, vt cum aliquādo viri obiecissent fœminis nimios sumpt⁹, quos in coemēdis margatitis faciebant, & vos, inquiunt, mensis citreis vtimini. Sed cùm apud omnes constet, citrum arborē, & mala citrea esse, quæ postea cœpta sunt cognominari mala rancia, quorum materia neque firma neque odorata, neque quicquam habens quod laudabile sit, suspicor aliquid erroris subesse circa has arbores iam inde ex antiquitate contractum, vt citrū videlicet pro cedro accipiatur, hoc est, alerze, cùm præsertim arbor illa syluestris sit, copioséque proueniat in monte Atlante. Vnde Martialis de mensa citrea dixi: Accipe felices Atlantia munera syluas. Idem aliubi: cùm possint Libycas sustinuisse trabes. Paulus libro xix. Digestorum, de actione empti & venditi. l. si sterilis. Veluti si mensas quasi citreas emat, quę non sint. Ant. Nebris.

Citreæ mensæ, ex citri arboris ligno confectæ. l. si sterilis. de actio. empt.

Ciuilis actio. Require suprà, acti.

Ciuile debitum. vide in glo. j. c. si. de solut. Et quandoque ciuile, idem est quod vrbanum & elegans, vt in glo. in l. ciuile est. C. de fur. Sic inciuile, id est inurbanum vel indecens. lege inciuile. ff. de legib.

Ciuitas dicitur quasi ciuium vnitas, & murorum ambitu terminatur. de senten. excom. si ciuitas. cuius appellatione etiam comprehenduntur burgenses. ff. de verborum signif. l. ij. Item ciuitatis appellatione comprehenduntur mille passus à muro ciuitatis. ff. eo. tit. l. mille. & ff. de pen. leg. l. quod liquidè. §. si ita legitur. Item comprehenduntur horti. arg. ff. de procur. l. præsens. Item ciuitatis nomine non cōprehenduntur diœceses, nec econtra. vocatur autem propriè ciuitas, quę habet episcopum. vt lxxx. dist. in illis.

Ciuis est natus in ciuitate. l. ciues. C. de appella. vbi gloss. Sed quid de natis in comitatu? Dicitur in authent. quib. mod. na. effi. sui. §. si verò non ciues.

Ciuium appellatione veniūt non solùm illi de comitatu, sed etiam illi de territorio. Felin. in cap. Rodulphus. versic. quarta conclusio. de rescr. Adde quòd ciuium appellatione veniunt illi qui sunt de ciuitate, diœcesi, vel comitatu. Doct. in rub. ff. solu. matrim. licet glo. aliter sentiat in d. c. Rodulphus. Bar. in l. j. ff. ad munici. Adde quòd Barto. in l. iij. C. de nat. lib. dicit ibi per illum tex. quòd ille qui oritur ex villico vel ex vico, sortitur originem ex ipsa ciuitate cui subest vicus, & an represaliæ concessæ contra ciues, comprehendant conciui-

tatenses. Bald. in l. vbi alij. ff. de offic. Proconsul.

De C ante L.

Clades, id est, calamitas. l. j. C. de iure emphyteut.

Clam possidere, id est occultè possidere.

Clãdestinus, na, num, à clàm particula deriuatur, notámque habet significationem, neque ob aliam causam hoc in loco posuimus, nisi quòd vulgò accentu barbaro ab omnibus profertur, hoc est accentu in antepenultima, cùm penultimam habeat longam, & iuxta regulas latinæ linguæ in eadem accentus debeat collocari. Quòd verò penul. lõga sit, probatur carmine Manilij in primo Astronomicôn dicentis. Et clandestinis surgentia fraudibus arma. Sillius quoque Itallicus in libris Punicorũ: ceu clãdestino traheretur fœdere bellum. N.

Clandestinum cõiugium est despecta personarum præsentia, vel iuris solennitate, vel denuntiatione non præmissa, sine sacerdotis benedictione, occultum matrimonium.

Clandestina electio dicitur, quæ in cameris per occulta cõuenticula fit, vel illa quam canonici inter se secretam tenent.

Clarissimatus est dignitas. C. de prox. sacr. scrin. l. peculiari. Aliquando accipitur pro consulatu. C. de equest. digni. l. j. & ibi not de dome. & prot. l. ij. lib. xij.

Clarissimus dicitur etiam qui est spectabilis: eo quòd claram habeat dignitatem. C. de prin. agen. in re. l. fin.

Classis, id est nauis, inde classicus id est numerus classatorum, id est nauium ad bellandum. Et qui censetur, vel voluerit se huic ministerio deputare, dicebatur incensitus: vt C. de clas. libro vndecimo.

Claustrum dicitur quasi claudẽs, siue castrans, id est priuans habitantas in eis, ne euagentur. vij. quæstio. j. §. vlti. & not. per Archid. de statu regul. c. vno. §. verùm. libr. vj. super verbo morę. & est locus religiosus. extrà de constit. cap. ij. in princip. Aliquando claustrum dicitur instrumẽtum ad claudendum domum vel partem eius. ff. de actio. empt. l. fundi.

Clauus in veste erat verruca ex auro, vel ex cocco, aut aliis coloribus vesti intertexta, ad ipsius vestis splendorem adhibita. Quintil. lib. 8. Vt affert, inquit, lumen, clauus purpuræ solo insertus. Hinc & laticlauij & angusticlauij dicebantur ab antiquioribus, qui poterant huiusmodi genere vestiũ vti. Varro de lingua Latina: Si quis, inquit, tunicam ita consuat, vt altera plagula sit angustis clauis, altera latis, vtraque pars carebit analogia. Suetonius in Augusto: Vsus est togis neque

neque restrictis neque fusis, clauo neque lato neque angusto. Vlpianus lib.xxxiiij. de au. & argen. lega. l. cùm aurum. claui aurei, & purpuræ pars sunt vestimentorum.

Clauus morbus est in similitudinem tuberculi coloris albi: fit in plantis digitísque pedum maximè. Celsus libro quinto de clauo eiúsq; curatione multa ponit: clauus, inquit, nonnunquam etiam alibi, sed in pedibus maximè nascitur, sed præcipuè in contuso: à Græcis helos dicitur, vt apud Galenũ libro decimo & vndecimo, de medicina simplici. Hoc morbo periit Sillius Itallicus, vt auctor est Plinius cæcilius in epistolis. Vlpianus libro xxj. titulo, de ædilitio edicto. l. qui clauum. Qui clauum, inquit, habet, morbosus est. Neb.

Claui in re vestiaria quid sint, facile est intelligere, ex l. cùm aurum. in fine. & l. seq. & vestis. de auro leg. sunt enim vt puto, fibulæ, & veluti clauiculi quidam qui vestibus insuuntur, vel ad ornatũ, vel ad illas annectendas, quod ferè fit in ea parte, qua pectus contegitur.

Clauus præter notum significatum ponitur pro genere morbi. l. qui clauum. de ædil. edic. & quibusdam videtur id tuberculum esse, quod digitis tam pedum tum manuum plerunque innascitur, & ab Italis vel porrus vel callus nũcupatũ.

Clausi dicuntur etiam vincti, si ita vincti sunt, vt vincula erumpere nõ possint. l. si quis in graui. §. clauso. ad Syllan.

Clerica, dicitur corona clericorũ rasa: vt not. Ioan. Andr. de vita & honest. cleric. c. clerici.

Cleros Græcè, est sors Latinè, vel hereditas. Sunt ergo dicti clerici, quia de sorte domini sunt. xxj. distinctio. cleros. vbi ponuntur nomina omniũ graduum in ecclesia Christi deseruientium. Et appellatione clericorum etiam intelliguntur monachi, licet non econtra, quia sunt etiam electi in sortem domini, xij. quæstio. j. duo sunt genera. Et hoc maximè in causis fauorabilibus, sed in odiosis secus, vt not. in cap. j. de iuramen. calum. vbi etiam appellatione clerici non venit monachus, quia ibi postea specificat. vide c. cùm secundum Apostolum. de præbend. & ca. cleros. præalleg.

Cleronomia, idem est quod hereditas diuina.

Cliens dicitur ille cuius causam aduocatus tuetur & defendit. Inde clientulus deminutiuum, & idem est, secundum Isid. Vel dicitur quasi colens à colendis patronis.

Cliui appellantur fossæ terrestres per girũ. ff. de serui. vrb. præd. l. seruitutes. §. si domo. Vel verius dicuntur loca in sublime

surgẽtia, cuiusmodi sunt ascensus montium. l. si ex plagis. §. in cliuo. ad l. Aqui. vnde cliuosam viam & planam, vt opposita distinxit Vlpianus in l. j. §. deteriorem. ff. ne quid in loco pub.

Cliuosa dicuntur loca in sublimè clementer surgentia, nam cliuus est montis latus. Vnde decliuis ex monte descendens, accliuis ad montem ascẽdens: Virg. 1. Georg. cliuosi tramitis vndam Elicit. Et Iuuena. cliuosæ veheris dum per monumenta Latinæ. Vlpianus libro xliij. tit. ne quid in loc. l. prætor. Via cũ plana fuerit, si cliuosa fiat.

Cloaca alueus est per mediam vrbem, in quem latrinarum sordes confluunt. Itaque latrinæ sunt, quemadmodum Hispani dicunt, priuatæ: dictæ ab eo, quòd lateant, Cicerone auctore. cloacæ verò sunt publicæ, quod elegãter Columella vno versu expressit, dicens: Immundis quæcunque vomit latrina cloacis: id est, quod ex foris priuatis sordes confluunt in cloacas publicas, & inde emittuntur extra vrbem. Vnde Iuuena. de Tiberino pisce dixit: Pinguis torrente cloaca. Vlpianus libro xliij. de cloacis. l. j. cloaca est, inquit, locus concauus, per quem colluuies quędam fluat. Inde cloacarius, qui cloacæ curam habet. Vlpianus lib. vij. de vsufructu, & quemadmodum quis vtatur. l. si pendentes. Si quid, inquit, cloacarij nomine debeatur. Ant. Neb.

Cloaca dicitur locus concauus, vbi sordes confluunt ex quocunq; vili loco, vel effluunt de viis & plateis, vel vbi stercora recipiuntur, scilicet latrina. ff. de clo. l. j. Vel cloaca est locus cauus, per quẽ colluuies quædam fluit, & ponit prætor ibi duo interdicta de cloacis. Primum est prohibitorium, quo prohibetur vicinis facere vim quominus cloaca purgetur & reficiatur. Secundum est restitutoriũ. Et appellatione cloacę tubi & fistulæ continentur, ex l. j. præalleg. ff. de cloacis. Inde cloacarius, qui cloacæ curam habet. & cloacarium, quod ob cloacarum purgationem soluitur. l. si pendentes. de vsufr.

De C ante O.

Coactilia, in l. argumento. ff. de aur. & arg. leg. dicuntur pelles seu lora, quibus inuoluuntur alligantúrve vestimenta: quæ omnia sunt instrumenti viatorij. l. quinta. §. fin. de suppel. leg. à cogẽdo, id est, adstringendo coarctandóque dicta.

Coactio est duplex, absoluta, & conditionalis. coactio absoluta est cui resisti non potest, vt cùm quis violenter trahitur ad aliquid faciendum, quo casu quis omnino excusatur. 50. distinct. presbyteros. & j. quæst. j. constat. Coactio conditionalis est,

est, quæ metum cruciatus, vel aliquid graue minatur, quæ si excusat à tanto, non tamen à toto. c.sacris.de his quę vi me. ve.cau.fi. in gl.ᵢverbi attenuet. secundum Goff.in Sum.eo.tit. & etiam in c.cum dilectus. eo. ti. vide Bar.Brix. in gl. verbi inuita.dist. v.ad eius verò.vbi bene distinguit. Et coacta voluntas etiã voluntas est.xv.q.j merito.ff.quod. met. cau.l.si mulier.§.si metu.

Coalere est cohærere, & quemadmodum Vlp.ait, vnitatem facere.l.nõ amplius. de dam. infe. aliquando est concrescere. l.per omnes.C.de defen.ciui.

Coalluere est per alluuionem aliquid augere. Pomponius lib. xlj.tit. de acquir.rer.do.l.ergo. Paulatim aliquid coalluendo locum eminẽtem supra alueũ fecit, & eũ alluendo auxit. N.

Coarctare, id est restringere vt exponunt Hostien. & Archi. de rescrip. c.dispendia. in princip. lib. vj. habetur hæc dictio extra de immunit. eccl. c.j. in fi.& de offic.de leg.cõsuluit.

Coccum nõ continetur apppellatione purpuræ. l. si cui de leg. iij.A cocco coccinus, vnde coccina vestimenta, id est cocco frutice infecta, de quo apud Plinium & Dioscoridem est.

Coccũ est granũ quod in quisquilia inuenitur frutice, grana Hispani appellant, vnde purpura adulteratur. Plin.lib.9.Coccum Gallatiæ rubens granum aut circa amaritã Hispaniæ in laude est. Idẽ lib. 16. Quercus dotes ilex solo prouocat cocco. Granum hoc, primóq; ceu scapus fruticis paruæ aquifoliæ ilicis cusculiũ vocant pensionem alteram tributi pauperibus Hispaniæ donat. Vlpianus lib.xxxij.Dig.qui est de legatis tertius. l. si cui. Purpura, inquit, & coccũ quia nihil natiui coloris sunt, contineri arbitror. quod Accursius exponens nescio quas nugas affert: coccum, inquit, bis tinctum in constructione tabernaculi erat quidam pannus seriseus duorum colorum, & videtur extra viridis, & intra ruber. Anto.Nebris.

Cocus venit appellatione artificis, quia cocum esse, est ars.l.si quis venditor. §.j. & ij.ff.de ædil.edi. Imo cocus Imperatoris habet dignitatem. ad quod Bal. allegat tex. in l.j. quis cocorum, in vsibus feu. hæc Lud. de Ro.in sing.suis.

Codex est quilibet liber qui continet in se diuersos libros partiales, & hoc generaliter. Sed propriè est liber qui continet diuersa præcepta Imperatorũ. Vnde ante tempus Iustiniani erant tres codices, scilicet Gregorianus, Hermogenianus, & Theodosianus, & multæ constitutiones extra illos diuagantes Videns ergo Iustinia-

nus tantam legum multitudinem, de istis tribus codicibus extrauagātibus, fecit fieri vnū codicē, quē suo felici nomine nuncupauit codicē Iustiniani.

Codicilli dicuntur codices parui, id est libelli, in quibus cùm aliquis impeditur aliqua necessitate ne faciat testamentum de rebus suis, disponit in vltima voluntate, secundum Azon. in Sum. C. de codicil. In hoc autē differunt à testamēto. In codicillis hereditas, neque dari, neque adimi potest directè, nec confundatur ius testamentorum & codicillorū. Nec in eis potest exheredatio scribi, nec conditio heredi instituto potest adiici, nec substitui in eis directè potest, sed per fideicōmissum in eis hereditas directè relinquitur, vt Instit. eod. §. codicillis. & §. directo. & plura alia quæ not. Azo & Hostiē. in Sum. tit. de testam. & Spec. tit. de instrum. edit. §. viso.

Codicillus est scriptura vel litera id qua testator voluntatem figurat suam, nulla indigens solennitate, sed sola testatoris voluntate, qualicunque scripturę significatione expressa, cuius beneficio subuenitur voluntatibus defunctorum propter deficientem solennitatem verborum legaliū, vel certè propter necessitatem adhibendorum solennium, quia minor est numerus testiū, &c. vt ex moder-nis doct. Gul. de cu. tenet cum gl. in l. fi. C. de codic. hęc Bal. de Peru. in quodam consil.

Cœliaci dicuntur fluxu ventris laborātes, qui à Latinis aluini dicuntur: nam cœlia Græcè, Latinè interpretatur aluus. cōsistit autem morbus ille in ventriculi porta, quæ à Græcis piluros dicitur, ex Cornelio celso libro quarto. Iurisconsultus in tit. de ædil. edict.

Cœmiterium interpretatur dormitorium, dictum à cœmome quod est dormio, non cimiterium, quemadmodum vulgus nunc loquitur. cōditoria verò siue sepulchra mortuorum in nostra religione dicuntur cœmiteria, id est dormitoria, quoniam propter spem resurrectionis, mortuos consueuit dormientes appellare, & eosdem dormire in domino. Neb.

Cœmiterium, locus vbi mortuorum corpora conduntur.

Cœnaculum, inquit Valla, & si formam deminutiui habet, deminutiuum non est, neque est locus in quo cœnatur tantùm, sed superior domus contignatio. Festus, cœnacula dicuntur ad quæ scalis ascēditur. Liuius libro 39. ab vrbe condita, cœnaculum super ædes datum est, scalis ferentibus. Paulus libro xliij. Dig. ti. vti possid. l. si duo. Sed si supra ædes quas possideo, cœnaculum sit, & ibidem sæpius. Item in titu. de iis, qui

eiec.

eiec.aut effud.sæpissimè. N.

Cœnaculum præter vulgatam significationem, de qua suprà in ver. cœnaculum appellãtur loca superiora domorum, ad quę schalis aut cochleis ascenditur. cœnacula antiquitus incolebãt tenuiores & inquilini, hinc cœnaculariam exercere in l.si verò.de iis qui deie. hoc est domos totasconductas per singula cœnacula inquilinis locare,& cœnacularius cœnaculorum locator.Item cœnacularium, pensio quæ soluitur pro conducto cœnaculo.

Cœnobium, vide cenobium.

Cœtanei sunt homines paris ætatis,secundum Isid.

Cœtus, vide cetus.

Cogere exponitur, id est congregare.ff.vi bon.rap.l.ij. in princ. & §.dolo.

Cognati per fœmineum sexum coniuncti sunt.

Cognatio cõsanguineę vxoris est coitus cũ cõsanguinea vxoris.

Cognatio legalis secundũ Hosti. eo.ti.est quędã proximitas proueniens ex adoptione vel arrogatione:vt no.inrub.de co.leg.

Cognatio spiritualis est propinquitas vel attinentia quæ prouenit ex sacramenti datione, vel ad sacramentum recipiendum attestatione, vel attentione, vnde ex cognatione spirituali quæ in baptismo contrahitur nouem propinquitates nascuntur. Prima filiatio inter sacerdotem baptizantem & baptizatum. Secunda compaternitas inter sacerdotẽ & patrẽ baptizati. Tertia commaternitas inter eundem & matrẽ baptizati. Quarta inter filios sacerdotis & baptizatũ, scilicet fraternitas. xxx. q j. omnes. & q. iij. ita diligere. Quinta filiatio inter baptizatum & suscipientem de baptismo. Sexta filiatio inter eundem & vxorem suscipientis. Septima fraternitas inter baptizatum & filios suscipientis.Octaua compaternitas inter suscipientem & patrem suscepti. Nona maternitas inter eundem & matrem pueri.xxx.q.iij.per totum.

Cognomen dicitur à cognatione. ff.de lib.& posthum.l.j.& Insti. de leg. §. si quis in nomine. & C.de testam.l.si in nomine.

Cognomina debent poni quando ex nominibus propriis resultat incertitudo. Bartol. in consti. j. ff. versiculo, quæro nunquid sit necesse.

Cognoscere instrumenta, est ea relegere & recognoscere.

Cohors, id est societas. ff. ad legem Iul.repet.l.j. de offic. præfec.vigil.l.iij.in princip.

Cohortalis est apparitor qui obnoxius est cohorti, l. si cohortalis.C.eod.tit.lib.xij.

Coire tam in bonam quàm in malam partem accipitur, vt coire societatem, & coire,id est conspirare.l.ij.de concuss.

Cœtus, conuentus est, siue congregatio, à coeundo dictus. Virgil. primo Aeneid. Et cœtu cinxere polũ. Vnde in decret. distin. decimaquinta. Qui cœtum fecerit, vt inquit Seneca in declamationib. capitale est, id est, dignus morte. Neb.

Collactaneus dicitur qui eisdem mammis nutritus est.

Collaterales dicuntur qui se attingunt vel sibi attinent transuersaliter per lineam collateralem, non per lineam rectam ascendentem vel descendentẽ, vt consanguinei vel cõsimiles. Dicũtur etiam collaterales generaliter omnes æqualiter quasi lateribus confidentes.

Collatio secundum Azonem in Sum. C. de col. est ius quo res quædam nõ hereditaria fit hereditaria, id est redigitur in commune. Et dicitur collatio quasi in commune latio. Nam quod erat propriũ, dicitur ibi medium: & cõfertur, id est cõmunioni subiicitur. Vel est cõfusio siue coadunatio rerũ cõferentis in res communes seu cum rebus communibus diuidendis, vt notatur in l. si soror. C. de collationibus.

Collatio instrumẽtorũ est quãdo duo instrumenta inspiciuntur & examinantur simul vtrum in vno ita sit sicut in altero, vel vt videatur per modum & formam scripturæ effectus eius.

Collatores dicũtur à conferendo quia conferunt in fiscum, siue ordinaria sit collatio, siue extraordinaria.

Collectarij appellantur campsores. l. quisquis. C. si certum petatur. secundum Alciatum lib. quarto dispunct. cap. xxij.

Collectiua dictio dicitur quæ significat collectiuè ex sua impositione, quãdoque etiam ex significato sumpto aliunde ex quauis alia materia subiecta significationi, verbi gratia ibi omnes ferunt lapidem vel trabem, significat collectiuè. l. ita vulneratus. ff. ad legem Aquil. Sed ibi omnes student auaritiæ, significat distributiuè. Ratio, quia in primo exemplo ex vnitate lapidis sumitur significatum verbi, sed in secundo exemplo sensus est quòd quilibet homo studet auaritiæ.

Collega secundum Isidorum dicitur à colligatione societatis vel complexu amicitiæ, & est idem quòd sodalis in officio alterius paris potestatis.

Collegarius etiã est vnus ex talibus sociis.

Collegiati dicuntur qui sunt de aliquo corpore, id est congregatione vel artificio hominũ, veluti pistorum, fabrorũ, monachorum, & quorundam aliorũ collegium habentium.

Collegium vt scribit Neratius Priscus tit. de verborũ signific. l. Neratius. à tribus fieri potest quum plures videãtur in collegio

legio contineri. Sed cùm duo tantum sint consules, atq; alter alterũ collegã appellat, nõne dicemus collegium cõsulum? quandoquidem collega & collegium coniugata sunt. Numa Pompilius instituit collegium tibicinum, aurificum, architectorum, tinctorum, coriariorũ fabrorum, & figulorum. Erit itaque collegium illorum qui sunt eiusdem ordinis & professionis: vt Papin. lib. xxij. tit. de excusationib. l. qui in collegio pistorum sunt, à tutela excusantur. Item lib. xlij. dig. de collegiis illicitis: sæpè.

Collegium est cõgregatio quam ad minus tres facere possunt. Nam duo faciunt cõgregationem, collegium tres, populũ decem, turbam viginti quinq;, gregem quinque porci, vel decem oues, vt notat Bernard. de elect. cap. j. in glos.

Colles intelligũtur homines inferioris vitæ. C. de sum. trinit. l. finali, in princip. super verbo collis.

Collisum argentum quid sit, vide ff. de aur. & arg. leg. l. quintus. ij. §. cùm aurum.

Collobium est toga vel vestis sine manicis.

Colluctatio fit dum aliqui simul luctantur, pugnis vel calcibus. vel verius quando pugnantes non stant certo loco. ff. ad leg. Aqui. l. qua actione. §. si quis in colluctatione. in glos.

Colludere, in fraudem tertij est conuenire. Vnde est collusio dictum. quòd simul ludant, id est, illudant tertium: quod in libris dig. sæpe legitur. Est præterea titulus de collusione detegenda. Nebris.

Collusio secundum Bernardum in glos. in capit. audiuimus. de collusione detegenda. & capit. cùm clerici. de censit. est inter actorem & reũ latens & fraudulenta conuentio, per quam alter in iudicio superari se permittit.

Collyrium est vnguentum ad oculos. instit. de rerum diuis. §. cùm ex aliena.

Colonia ciuitas est à matrice ciuitate deducta, id est metropoli, quandoque agrũ colono locatum significat. l. si in lege. ff. loca.

Colonus est qui prædium habet agri colendi causa. Differt autẽ colonus ab inquilino, quia hic in rure, iste autem in ciuitate moratur, habet plures species agricolarum, secundum Azo. quia alij vocantur coloni conditionales, alij coloni inquilini, alij originarij, alij coloni simpliciter nũcupati, &c. de quibus infra patebit. Pro differentia coloni ab vsufructuario vide in glo. inst. de rer. diuis. §. is verò.

Colonus simpliciter secundum Ioannem dicitur qui sub certa annua mercede in pecunia nu

merata, prædia colenda accipit. Nam secundum eum non esset locatio sine pecunia. ff. deposit.l.j.§.si quis seruum.

Coloni conditionales dicuntur quasi ex sua cõditione prædium vel agrum colere debẽtes, & secundum Ioan. sic constituũtur quòd primò in scriptis, vel sine scriptis perpetuo iure colonos se esse in fundo promittunt, vt posteà per viginti annos in fundo permaneant. Et licet quidam putent hos esse adscriptitios cõditionales tamen secundum Ioan. malè putant, quia colonus temporis transcursu potest liberari, adscriptitius verò minimè, vt C. de agric. & cens.l.cùm scimus. libro vndecimo, require suprà adscriptitius.

Coloni dominici dicebantur qui colebant agros Imperatoris, vt C. de præd. & omnibus reb. libro vndecimo.

Coloni illyrici. aliàs & melius illyriciani, de illyrico id est de Sclauonia dicũtur, & habetur in l.cũ quærebatur. C. vnde vi. vbi dicitur inter illyricianam aduocationem. glo.j. inter aduocatos de illyrico. C. de col. illyric. lib. xj.

Colonus inquilinus, licet secundum quosdam inter colonos cõditionales & inquilinos nulla sit differentia, (pro quibus videtur facere l. definimus. C. de agric. & censit. lib. xj. tamen secundum Ioan. hæc est differentia, quia inquilinus minus adstrictus est quàm colonus conditionalis, vnde inquilinus bene potest in alia parte cuiuslibet suburbij domũ conducere & inhabitare, sed conditionalis colonus non audet cum sua familia recedere à fundo quem coiit, nec alibi habitare.

Colonus originarius secundum Ioannem dicitur coloni conditionarius filius, ex eo quòd originaliter conditioni colonariæ subiectus est, nec refert secundum Ioannẽ siue in solo fuerit natus, siue extrà solum, quia tanquam originarius ad terram illam reducendus est, quã pater suscepit colendam.

Coloni palatini habetur. de colo. palatin.l. vnic. lib. xj.

Coloni palestini sunt de palestina prouincia dicti.

Coloni partiarij dicuntur illi qui terram colunt pro communi damno & commodo. Et competit contra eũ actio pro socio

Colonus ad nummum cõductus est ille qui statim cùm fructus fuerint à solo separati, vt vsusfructuarius intelligitur, secũdum Ioannem ff. de furtis. l. si apes.

Colonus superficiarius est qui aream conducit ea conditione vt sibi liceat in ea ædificare, & domum tollere cùm voluerit.

Color

Color pro prætextu, lege secũda, de inofficio.testamento. vnde color quæsitus. in l. sed Iulia. ff.ad Macedonianum. cùm id quod verè agimus, simulatione aliqua obtegimus.

Colum niuarium,instrumentum erat ad percolandum aquam siue vinum ex niuibus, erátq; colum illud aut ex viminibus, vt apud Virgilium lib.secundo Georgicorum. Tu spisso vimine quallos Coláque prælorum fumosis diripe tectis. aut ex sacco cilicino, siue lineo, vt Martialis in disticho cuius index est Saccus niuarius: Attenuare niues norunt & lintea nostra. Frigidior cola non salit vnda tuo. Aut erat ex argento, vt Pomponius de auro & argento leg.l.in argen, In argento, inquit potorio, vtrum id dũtaxat sit in quo bibi possit, an etiã id quod ad præparationem bibendi comparatum est: veluti colum niuarium & vrceoli.pro quo mendosè legitur columnarium,nihili verbum.Ex Martiale poeta, in disticho, cuius titulus est, Colum niuarium: Setinos moneo nostra niue frange trientes. Sed de hoc in obseruationibus nostris plura. Anto. Nebrissens.

Colum niuarium secundum Nebrissensem est instrumentum argenteum ad percolandum aquam seu vinum ex niuibus quod & ex viminibus saccóq; fieri solet.

Comes cùm sit nomẽ ad aliquid dictum, referaturq; ad ducẽ, quod vtrunque est nomen honoris. aliquando tamẽ dicitur absolutè, vt apud Horatium in primo Sermonũ, Hospitio modico rhetor comes Heliodorus. Comitatus verò dignitas multiplex fuit, puta comes consistorij, comes largitionũ, comes sacri palatij, comes rerum priuatarum, comes prouinciæ, comes orientis, comes scholarũ, de quibus cum aliis in locis, tum in Codice Iustiniani multa leges. Nebr.

Comes qui comitatur & sequitur lege item. paragrapho comitem. de iniur.

Comes domorum, Iustiniano est præfectus domesticorum principis.

Comes horreorum, de quo in posterioribus libris C.curator erat pristini principis, qui habebat mancipia quædam purgandis horreis, coquendoque pani principis ascripta.

Comes orientis secundum Azo. in sum.cod. titulo.fortè erat porcurator rerũ Cæsaris quas habebat in oriente.

Comes Palatinus dicitur qui curam gerebat præcipuã, vt missorum notariorum & iudicum negligentiam argueret, & à prouincialibus tributa exigeret, & consueta deposceret,

ret, ita quod non in prouincialibus, sed præcipue iussus est vt iudicibus, & eorum officialibus præcepto immineret & superesset. C. de offi. comi. sacrarum largitionum. & de offic. rec. prouin.

Comes rerum priuatarum, secundum Azonem, erat forte procurator Cæsaris in priuatis rebus. Alij dicunt quod priuati commodi & fiscalium rerum habuit administrationem, vt eas conseruaret, & in eis negotiaretur.

Comes sacrarum largitionum secundum Azo. erat ille per quem principes sua stipendia largiebantur, & hic forte erat procurator reipub. qui græcè logista nuncupatur. Alij dicunt quòd per hũc Imperator liberalitatem suam & magnificentiam exercebat, & largitudinem agebat.

Comes sacri patrimonij erat qui Imperatoris procurabat patrimonium, qui in hoc differt à comite rerum priuatarũ, quia hic tenet custodiam rerum priuatarum, & exercet negotiationem circa mobilia, scilicet, ille patrimonium & immobilia procurat. & hæc differentia sumitur ex verbis. C. de offic. comi. rer. priuat. & de offic. proconf. Cæsar. l. j.

Comites consistoriani sunt illi qui steterunt in principis consistorio, qui dici meruerunt etiam spectabiles, & proconsulibus æquiparantur. C. de comi. consist. lib. xij. l. ij. Vel consistoriani dicebantur qui præerant castris principis ordinandis, & erant plures, & eligebantur decani de consistorianis & ministerianis, vt eodem titulo præalleg. Alio modo consistoria dicebantur castrensiarij, & apud nos hodie castellani vocantur, licet apud alios vocentur omnes, quibus prouisum est de certis reditibus, vt in castro aliquo pro defensione & custodia cõmorentur. de com. rer. milit. & qui prouincias regunt, &c. vide C. de comit. rei mil. lib. xij. cum suis tit.

Comites iudicum qui intelligendi, in l. in comites. ad leg. Iuli. repetund. explicat ibi eleganter Bud. sunt assessores.

Comites scholarum, vt tradit Hegendor. dicuntur comites locorũ in quibus tyrones ad opera bellica exercẽtur, qui & tribuni scholarum appellantur.

Comestor vel comessor idem est quòd gulosus.

Comitatus propriè de Imperatoria aula dicitur: hodie & territorium appellatur, cuius rei rationes affert Alciat. in l. pupillus. de verb. signific.

Comitatenses milites dicuntur milites stipendiarij, à comitatu dicti, quia militant non soli, sed in comitatu. Sed secundum Alciat. dicuntur palatini

omnes

omnes qui eunti Imperatori assistunt.

Comitia dicebantur apud Romanos, conuentus populi: dicta à coeundo, hoc est, conueniendo in vnũ locum ad suffragia ferenda, aut aliquid aliud faciendum. Fuerũt autem comitia calata, quæ rursus in centuriata & curiata diuidebantur, quemadmodũ suprà diximus, in verbo calata comitia. Neb.

Comitium, locus, in quem populus suffragiorum causa conueniebat, inde calata comitia dicta ꝙ populus vocatur ad ferẽda suffragia, eo se conferebat.

Commata, id est aggeres. ff. de extraord. crimi. l. pen. §. pen. & ibi not. sed scribi debet per ch.

Commeatus duo significat, nam omnia quæ ad victum publicũ pertinent, commeatus nomine continentur. Sallustius in Catilina: commeatus abundè, municipia atque coloniæ patebunt. Est prætereà commeatus facultas quæ datur militi abeũdi ex exercitu ad præscriptum tempus. Festus, cõmeare inquit, est vltro citroque ire: vnde commeatus dicitur tempus quo ire & redire quis possit. Liuius lib. 21. ab vrbe condita, de Hannibale milites suos post expugnatam Saguntum alloquente: Si quis, inquit, vestrûm suos visere vult, commeatum do. Idem lib. 22. Magna pars militum sine commeatibus dilabebatur. Marcellus libro xlviij. Digest. titul. de pœnis. l. relegati. commeatum inquit, remeatúm vedare. Item de re militari. l. j. & l. desertorem. Item ad municip. l. quoties. & l. Titius.

Commeatalis miles dicitur, qui in stipẽdij partem accipit alimenta ex commeatu, id est, ex alimento publico: nã (quemadmodum diximus) commeatus in priori significatione accipitur pro cibariis, atque alimentis exercitus. Iustinianus in tit. de offic. præfect. prætorio Aphricæ. l. quas gratias. Nullum audeant duces vel tribuni commeatalem de ipsis dimittere, ne dum sibi lucrum student cõficere, incustoditas nostras relinquant prouincias: & paulò post: Non de commeatibus militum, aut de eorum stipendiis lucrum facere.

Commeatus est quod vulgò dicitur saluus conductus, id est, trãsitus à cõmeando descẽdẽs.

Cõmeatus etiã dicuntur quæcunque ad publicũ victũ pertinẽt.

Commenda est custodia ecclesiæ alicui cõmissa. cap. nemo deinceps. de election. lib. vj. vbi gloss. in verb. commendare.

Commendare est deponere. ff. de verb. significa. l. commendare. Etiam capitur pro laudare, vt in glo. præalleg. d c. nemo.

Commendatarius dicitur nudus minister, vt patet in lege Liciat.

cius.ff.deposit.

Commendatitiæ literæ sunt dimissoriæ quibus clericus dimittitur & absoluitur à potestate sui episcopi, in quibus perhibetur de vita & ordinibus illius testimonium.

Commendo est verbum importans fideicommissum. Bartol. in lege fideicommissa. §.si ita. ff.de legat.iij.

Commentum, ri, est fictio, ab eo quod est comminiscor comminisceris. Terentius in And. Ipsis commentum placet. Virgilius in secundo Aeneid. Timidi commenta retexit Naupliades animi. Papinianus lib. quadragesimo octauo l.miles. §.j.de adulteris. Socer cum nurum adulterij accusaturum se libellis præsidi datis testatus fuisset, maluit ab accusatione desistere, & lucrum ex dote magis petere: quæritur, an eiusmodi commentum eius admitti existimes? Accursius pro commento, cõmeatum legit. Item Marcellus lib. xlix. Digestorum: titulo de iure fisci. leg.res quæ. Dignum fuisse puniri pro tam turpi, támq; inuidioso commento. hic Accursius pro voluntate inspecta exponit. Item Vlpianus titulo de rebus eorum. lege, quamuis. Tam callidum commentum in exemplũ coercere debeat.

Commẽtariensis ab Asconio Pediano is dicitur, qui præest à commentariis, id est, libris & rationibus publicis. Hierony. in secundum Regum, capite octauo: Iosaphath autem præerat à commentariis. Paul. lib. xlix. ff.de iure fisci. l.in fraudẽ. §.quoties. Ea inquit, manu cõmentariensis annotanda sunt. Neque dictus est quia acta ei committuntur, vt ait Accurs. Aliâs pro carceris custode accipitur, vt C.de custod. reorũ. l.ad commentariensem.

Commentariensis dicitur custos in carcere positorum. & C. de cust.reor.l.ad commentariens. aliâs ponitur pro eo cui commissa sunt acta. l.in fraudem. de iure fisci.

Commentarius seu commentarium liber est, quẽ sibi quisque priuatim conficit, in quo capita tantùm & summæ rerum, de quibus agimus memoriæ causa annotari solent. Huiusmodi libellos sibi cõscripsisse Romanos principes obseruauit diligentissimus Bud.in leg. abesse.ex quib.caus.maio.

Commentum significat deceptionem vel occultum seu maliciosum tractatum. de restitut. in integ.cap.j.lib.vj.

Commentitium ius, id est nouũ & recens introductũ, quod recentiores ius positiuũ vocant. l.si pœna.de pœnis.

Commercium secundũ Isid.lib.5. est deriuatũ à mercibus quas res venales nũcupamus. & est

cõmercium quaſi cõmutatio mercium. Etiã dicitur copula dicendo, carnale cõmercium.

Comminationes ſunt minæ per iudicem impoſitæ, nec tamen habent autoritatẽ rei iudicatæ ſecundum Azo.

Cõminus.i. ſtatim vel ad minus ff.de pig.act.l. ſi qua.& de rei vend.l.fi.à bonę fidei & de ver. obl.l.cõtinuus. Aliquãdo cominus exponitur.i.tota ea die: C.de fr.& lit. exp.l. terminato. & ibi not.vel cõminus.i. præſentialiter.C. de legib.l. ſi imperialis.in princ.

Commiſſoria lex, vide lex commiſſoria.

Cõmiſſum delictum nõ ſoluti vectigalis l.Imperat. de publica.

Committere inter alia ſignificat etiã pugnã conſerere: vt apud Lucan.in 1.Exiguum dominos commiſit aſylum.& Martialis Victores cõmitte Venus. Iuriſconſult.lib. ix.dig.tit.l. ſi quadrupes pauperiem .l.j. Cùm arietes, inquit, & boues cõmiſiſſent, & alter alterum occiderit, ſubaudiendum eſt enim pugnam. Nebr.

Committere modo ſignificat delinquere, aliâs ad contentionẽ & cõcertationem exhibere, vt in l.qua actione.ad l.Aqui. interdum quod vulgò cõfiſcare dicunt.l.debitor. de neg. geſt. accipitur & pro irritare ad pugnam.l.j.§.cùm arietes.ſi quadrupes paup. fec.di. Sæpe pro concredere ſeu tradere, vt in l.j.de offic. præfect.vrb.

Commodare eſt rem ad vſum alicuius quãdiu velit cõcedere.

Commodatarius eſt ille cui res aliqua datur vtenda, videlicet ipſum commodatum.

Commodati actio, require ſuprà actio commodati.

Commodatum eſt alicuius certæ rei ad aliquem ſpecialẽ vſum gratuita facta conceſſio. Adde ad certũ tẽpus tacitum, vel expreſſum ſec.Io.An.in c. vnico. de cõmo.& differt à precario per vſum ſpecialẽ, item quia precarium poteſt reuocari, ſed cõmodatũ nõ poteſt reuocari niſi expleto vſu ad quẽ datur.

Commodum ſecundum Iſid. lib. 5.Ety.eſt illud quod eſt noſtri iuris, & etiam ad alios temporaliter tranſlatum eſt, cùm modo temporis quandiu apud eos ſit, vnde cõmodũ dicitur etiã alio nomine cõmodatũ.

Commodum cùm erit, qualiter intelligantur hæc verba, traditur in l.nepos.de verb.ſig.

Commonitorium pro conuentione tacita & facta abſque ſcriptura, l.vnic.C. de ſuffrag.

Commune pro repub. vt vulgò dicitur communitas. Ouidius 12.Metamorph. Gentiſque ſimul commune Pelaſgę. Horatius 2.Carm. Priuatus illis cenſus erat magnum commune, Cice.tertio in Verrem: Quomodo iſte cõmune miliadum

vexauit.Scæuola lib.xlvj. ti.de appellat. l. Imperator Alexander, communi,&c.

Communi diuidundo secundum Isido.lib.v.est inter eos quibus res cōmunis est, require suprà, actio communi diuidundo.

Communia dicuntur, quæ cùm sint in vsu omnium animantium occupantibus conceduntur, vt lapilli,&c. Instit. de rer. diuis.in glo.suprà.§.litorum.& quomodo differat communeà publico, quære ibidem.

Comparare & emere differunt: vt not.in l.j.§.pe.ff.de contrah. empt.& vend. C. de rerum per mut.& vide l.j.ff.de pri.cred.

Comparatiuus capitur interdum pro positiuo: vt latius, id est, latè.c.auaritiæ. de elect. lib.vj. sicut interdū positiuus capitur pro comparatiuo, vt in Psalm. 117. Bonum est confidere in Domino, quàm in homine. Bonum est sperare in Deo,&c.ibi bonum,id est, melius.

Compeditus, qui cōpedibus, quæ genus sunt vinculi, coercetur. §.fin.Instit.de lege Aquil. N.

Compendium, in via, est contractio quædā & breuitas, quàmmaxima esse potest, sicut econtrario dispendium via per ambages. Modestinus lib.50.dige. tit. de legationibus. l.eundem Itineris, inquit, compendium suadeat. & per translationem tit.de admi. l. Titium. Vtrum compendium negocij, an vsuras præstare debeat,&c. N.

Compendium, pro lucro & vtilitate, siue pecuniæ, siue temporis, siue operæ, vel alterius rei. l.Titium.de admi.tut.ff.de legatio.l.eundem plures. Inde & pro breuitate sumitur. l. Meuius.de leg.ij.

Compendiosa substitutio dicitur quia sub verborum compēdio plura complectitur tempora, & quandoque plures substitutiones. Vide infrà substitutio compendiosa.

Compensatio, secundum Azo.in Sum. eod. tit. est debiti & crediti adinuicem, id est ab vtraque parte inter se contrahentes contributio. Dicitur enim quasi communis pensatio, vel est debiti ad debitum hinc inde facta deductio, vt debeo tibi xl.tu mihi centum, dum peto à te centum, tu deducis xl.

Competēter, pro eo quod est mediocriter & conuenienter, & competentia pro ipsa mediocritate & conuenientia. Gelli. libr. 1. Omnium membrorum inter se competentia. Idem libro 13. Plures simul ad eādem competentiā nasci nō queunt. Martianus: Memoratum arbitror competenter quæ sint fastigia literarum. Iurisconsult. tit.soluto matrim. l.si cum patri & filiæ competenter consulatur. Ant. Nebris.

Competenter, not.gloss. xxiiij.q. iij.vorum. & vide quod not. c. quanquam,

quanquam.de censit.lib.vj.

Competere dicitur, cum ius est ad petendum illud quod petitur.not.in gloss. ff de damno infec.l.damnum.in princ.Item competit exponitur id est, conuenit, vt in authent. de æquali. dot.§.his consequens.

Competitores, qui in magistratibus, officiis & honoribus petendis concurrunt. l. tertia. §. penult.de decurio.

Compillare, est facto impetu in quempiam grassari, quod propriè latronum est.Hora.primo Serm. Serui ne te compilent, id est, te adorti trucident. Aliquando accipitur pro eo quod est aliorum scripta & inuenta furari: vt idem in eodem, Ne crispini scrinia lippi compilasse putes.Macrob. lib.1.Saturn. Possem pluribus edocere, quantum se mutuo compilarint bibliothecæ veteris auctores. Paulus lib. xlviij. tit. ad legem Iuliam peculatus. l. sacrilegi. Sunt, inquit, sacrilegi, qui publica sacra compilauerint. N.

Compilare leges siue componere, est leges ab aliis scriptas in vnum volumen redigere, aliàs compilare est furari, l.sacrilegi.ad legem Iul.pecul.

Compilator, secundum Isid.libro decimo, est ille qui aliena dicta suis permiscet.Et sic solent pigmentarij in pictura diuersa mixta confundere. Vnde illud Horat. Pictoribus, atque poetis. Quilibet audendi semper fuit æqua potestas. Hoc scelere quondã accusabatur Mantuanus ille vates, cùm quosdã versus Homeri transferẽs suis permiscuisset, & cùm compilator veterum ab æmulis diceretur, ille respõdit, magnarum esse virium clauam à manu Herculis extorquere.

Compingere, est res diuersas in vnum coagmentare, atq; conglutinare. Vnde est illud Iob c. 10.Hierony.interprete: Ossibus & neruis cõpegisti me. Celsus lib. vj. Tenuissimis minutissimísque ossiculis caput compingeret.Pau.lib.xlvj. Dige.de solu.l.qui res.Si nauem, inquit eisdem tabulis cõpegerit. N.

Compita dicuntur loca vbi plures viæ conueniunt simul, vt xij.q.ij.de viro.in princ. ibi per abrupta itinera & compita.

Complexus vel copulatio dicitur plurium in idem in vnitate sermonis coniunctio.Et fit ab homine vel à lege.Ab homine fit tripliciter, vt l.triplici.ff.de verborum sign. Nam aut est complexus vel copulatio nominũ tantum, scilicet, verbis, quando vnum nomẽ sequitur aliud immediatè cum copula vel sine, verbi gratia: Titio & Seio lego fundum pro æquis portionibus. l.re coniuncti.j. resp. ff.de legat.iij. ibi: isti non sunt re coniuncti, sed verbis tantum, quia vnum sequitur aliud

totum pauidi conclaue. clauis nanq; primam producit. Vlpia. lib. xxv. tit. de ventre inspic. l. j. In quo, inquit, conclaui mulier paritura erit. Item Neratius lib. xxxix. Dig. tit. de dam. infec. l. quod cornelius. conclaue, inquit, binarũ ædium. N.

Conclaue dicitur cella, vel thalamus secretus, ad quem per multas claues venitur: vide glos. in verb. conclaue. l. quod conclaue. ff. de damno infect. & ideo in electione Papæ cardinales intrant conclaue.

Conclusio est terminus exclusiuus probationum & allegationum. Panor. in cap. cùm dilectus. de fid. instr. in fi.

Concratitius paries in l. si fratres. pro soc. dicitur paries ex cratibus insertis factus, seu ex asseribus arrectis trãsuersísq; in modum cratis, Alciat. in l. quantum. de verb. signific.

Concubina sumitur duobus modis. Primo dicitur illa, quam quis cognoscit fornicario affectu, & talis non impedit ordinis promotionem. Secundo dicitur illa quam aliquis cognoscit vxorio siue maritali affectu, & talis impedit promouẽdum ad sacros ordines. xxxiij distinc. si quis de laicis. de præsump. cap. illud. de clan. despons. per totum.

Concubinatus est crimen merè ecclesiasticum, vnde debet puniri per iudicem ecclesiasticũ, non per secularem, Felin. in capit. ecclesia sanctæ Mariæ. versic. decimoseptimo. de constit. quia secundum leges non est crimen. l. in concubinatu. in fi. ff. de concubin.

Concussio, interprete Alberico est, cum officialis à subditis per metũ aliquid extorquet, aut non facit iustitiam nisi pecunia recepta: vel aliquid vltra debitum salarium extorquet, vel cum quis accusat vel ab accusatione desistit propter pecuniam.

Condemnare aliquando pro condemnari facere. l. furti. §. mandati. de iis qui notan. infamia.

Condicere est rem suam in iudicio petere, personam pulsando, vel inquietando, & ipsam dicendo obligatam sibi esse ad aliquid dandum vel faciendum. Vnde dicitur indebiti cõdictio. & tractum est hoc verbum à veteri obseruatione, quia olim erant in vsu solennia verba, quæ oportebat actorem cum litigabat coram iudice condicere, id est, simul dicere quando litigaret, vt si caderet à syllaba, caderet à tota causa. Et quia in personalibus actionibus hoc obseruabatur, ideo personales actiones dicebantur condictiones. Deinde præfata solennitas in desuetudinem transiit, hoc tamen nomen adhuc remansit, vt personales actiones adhuc dican

dicantur cõdictiones, quãuis nõ sit necesse hanc solẽnitatẽ obseruare. Et ex hoc datur intelligi ꝙ cõdictio nõ est aliud nisi personalis actio. Et cõdicere aliquid est illud per actionẽ personalem petere.

Condictio multiplex est. Nã quædam est cõdictio certi, quæ cõpetit ex omni causa & omni obligatione ex qua aliquid certum petitur, siue ex certo contractu, siue ex lege Aquil. agať siue suo nomine, siue hereditario obligetur: Vnde manifestum est, quod ista condictio concurrit cum actione mandati, depositi, & cæteris vbi quid certum petitur. Et ideo secundum diuersitatem causarum nunc re, nunc verbis nunc literis, nunc consensu cõtrahitur, nunc etiã ex contractu, nũc ex quasi contractu, nunc ex delicto competit, in mutuata tamen pecunia sola illa cõpetit.

Condictio ex lege secundũ Azonem eodẽ titulo locum habet quando ex noua lege surgit obligatio, nec in eadẽ lege cautũ est quo genere actionũ experiatur, quę pro varietate causarum, nunc ex cõtractu, nunc ex delicto nascitur, & sic non statuitur vel cauetur, qua actione agatur.

Condictio furtiua competit domino rei contra furẽ, eiusque successores ad ipsam rẽ persequendã vel æstimationẽ eius quanti plurimi fuerit postquã ablata fuit, eo quod fur semper est, & fuit in mora.

Condictio indebiti cõpetit ei qui per errorẽ indebitã pecuniam soluit alicui credẽs ei teneri, cũ nõ teneatur, vel cũ à procuratore suo soluta esset ipso ignorante. Est ergo condictio indebiti secundũ Azo. in Sum. eo. tit. postquam soluta indebita repetuntur, siue per ignorantiam facti etiã non probabilẽ. vt quia errauit quis in facto suo, siue per ignorantiã iuris talia indebita soluantur, quia ignorantia iuris nõ debet alicui nocere in damno vitando: vt ff. de iur. & fact. ignor. l. iuris ignorantia.

Condictio liberationis competit ei, qui quod omnino non debuit, promisit.

Cõdictio ob causam datorũ secũdũ Azo. eo. tit. cõpetit, & locũ habet vbicũq; hi cõtractus innominati interueniunt. s. do vt des, do, vt facias, facio vt facias. In illo autẽ cõtractu innominato. s. facio vt des, datur actio de dolo. Et (prout alij dicũt) competit ad rẽ petẽdã quę ob causam honestã (vt pote in causam futurã vel pręteritam) data est, causa non secuta: potest enim cõdici causa non secuta si pœnituerit dantem, re integra. Si vero dedisti decẽ, vt Bononiam irem, & aliquid erogaui ad profectionẽ, præpa

ratam habes condictionem, ita tamen vt præstetur mihi indemnitas.

Condictio ob turpem causam est per quam repetimus ea, quæ dedimus alteri, causa non secuta, ob quam data sunt turpitudo tantũ ex parte accipientis versetur. Alioquin si ex parte dantis & accipientis, repeti non potest, quia in pari causa turpitudinis potior est conditio possidentis. cap. in pari. de reg. iur. lib. vj. & secundum Azo. eo. tit. ponitur exemplũ. Ego dedi tibi vt sacrilegium non faceres, ab hoc enim debuisti abstinere nullo tibi dato. Et ideo etiam causa secuta possum petere quod tibi dedi.

Condictio ob causam, hanc condictionẽ parit res apud alium constituta, siue ab initio, siue iam; siue postea peruenit ad eum ex iusta causa, postea ad iniustantiam rediit, vt chyrographum apud creditorem debitor post debiti solutionẽ repetit. Sed hanc condictionem ob causam putant quidam ex cõtractu prouenire, quia non cõpetit nisi alij cõtractus præcedant. Alij ex quasi cõtractu credunt descendere, ad similitudinẽ cõdictionis indebiti: quia q; ob causã cõdicit actori, priorẽ contractũ dissoluit.

Condictio sine causa competit, quando aliquid primo ex iusta causa est apud alterum, sed postea per aliquem effectum esse non debet: verbi gratia, mutuasti mihi centum, feci tibi instrumentum, in quo confessus sum me tibi teneri, soluo tibi, modo instrumentum obligatorium est apud te sine causa per quam repetã ipsum. competit ergo condictio sine causa, finita causa ex qua res ad aliquẽ peruenit ex cõtractu qui iam finitus est: vnde videtur descendere. Itẽ si sine causa penes te res est, quã non habes per contractum, & ita nec ex cõtractu, nec ex maleficio es obligatus mihi. Etiã locum habet vbicunque sine causa aliquid quod apud te est, mea interest me habere.

Condictio triticaria generalis est, de alijs rebus omnibus competens, præterquam de pecunia numerata, siue mobiles, siue immobiles sint. Ideoq; fundus & vsusfructus, & cæteræ seruitutes prædiorũ per ipsam repetuntur. Rẽ autem suam nemo petit hac actione, nisi ex certis causis, vt ex causa furti vel rapinæ.

Cõditio est dispositionis suspensio ex euẽtu incerto futuro ei apposito, in quẽ euentum eius dispositionis facta est collatio. ff. si cer. pet. l. itaque. verbi gratia, promitto vel lego si Titius fuerit consul. Hæc dispositio est conditionalis, ex incerto apposito, si Titius, &c. Et

per

per hoc dispositionis fit suspẽsio,& eueniente casu quo Titius fit Consul: purificatur, & non plus suspenditur. instit.de verb.oblig.§.ex conditionali. & ff.de condit.& demonst.per totum.Potest autem capi conditio dupliciter. Vno modo pro tẽporis suspensione quod solet apponi in contractibus aut vltimis voluntatibus, de quo in titul.præalleg.de cond. & demonstr.& in tit. de cond. institutionum.Secundo modo quando aliquid solutum est,& illud intendimus repetere, & appellatur condictio addita litera,c.quasi soluti repetitio.de ista tractatur in tit.de cõd.cau. data.ff.& titu.seq.Et not.quòd conditio differt à modo & à causa,& à demonstratione,secundum glo.in rub.ff.de cond. &demonst.Bar.sic definit.Conditio est quidam euentus futurus in quem dispositio suspenditur. Intelligitur autẽ de euentu in facto,vel in iure.l. multum interest.de cõd.& de. siue cõditionis affirmatiuę vel negatiuæ.l.in testam.eo.tit. Et dicit futurus,quia de pręterito & præsenti propriè nõ est conditio,quia non suspẽdit.l.cùm ad præsens. cum duab.sequen. ff.si cer.pet. Bald. verò sic definit. Est adiectio quædam per quam dispositum habet in sui esse pendentiam,existentiam, vel defectum.Et hęc generalis est ad omnem conditionẽ inductiuam, & extinctiuam, de præterito,præsenti vel futuro. Petrus de perusio sic definit: Conditio est verborum adiectio in futurum suspendentiũ, secundum quam disponẽs vult dispositum regulari.Significatur autem conditio per dictionem si,vt in hoc exẽplo lego si Titius fuerit Consul. item per aduerbium cùm, vt dicendo cùm Titius Consul fuerit.Sed est differentia inter si & cùm, non quo ad conditionem faciendam,sed quo ad modũ significandi,quia dictio si, significat principaliter conditionę vel suspensionem,& per consequens tẽpus dilationis, & dispositionis in euentum futurum. Et quia ille est incertus, ideò consecutiuè suspensionę significat.l.si Titio.ff. quando dies leg.ced.& l.qui promisit, ff. de cond. & demon.Item dictio nisi, significat conditionem,vt vendo tibi librum pro decẽ, ita quòd venditio valeat & perficiatur, nisi ailus conditionem meliorem intra mensem faciat,l.ij. cũ ibi notatis. ff.de in diem addic. Item dictio,alioquin,conditionem facit,vt promittis mihi scribere librum intra mẽsem, alioquin decẽ nomine pœnæ.nam sensus est, si non scripseris, &c.l. si finita.§. ex hoc edicto. ff.de dam.infecto.Idem in dictione

aliàs, quia eodem modo expo nitur, id est si non scripseris. Item in dictione siue, dicēdo, promitto si nauis ex Asia venerit, siue Titius Consul fuerit. Et quæ illarum conditionum disiunctiuarum prior fuerit, purificat dispositionem, Item in alternatiua, vt dicendo, aut relinquas prædia propinquis, aut libertis. l. cum pater. §. penul. ff. de lega. ij. nam sensus est, si non sint propinqui, veniant liberti, & hoc significato sumpto ex maiori affectione propinquorū, quibus testator primo relinquere voluit, vt patet ex ordine scripturæ. Item in aduerbio quandiu, vt tibi promitto vel lego singulis annis decem quandiu res meas vel heredis mei gesseris, nam sensus est, si gesseris habeas decem. l. pater. §. si. ff. de conditio. & demonstrat. Item in dictionibus quoad, donec, quousque, quia idem significant. Item in dictione dum, dicendo lego vxori dum cum filio meo erit. l. qui concubinam. §. vxori. ff. de leg. iij. Idem in dictione quandocunque, vt vir legat vxori quādocunque filios habuerit. l. cùm vir. ff. de conditio. & demonst. Idem de quando, vt lego pupillæ quando nupserit. Idem de vbi, dicendo, lego filio vbi nupserit. Idem de quatenus, vt lego quatenus heres meus erit, quia sensus est, si in toto vel in parte. l. Stichum. ff. de lega. j. Idem de postquam, & ad, vt lego ad tēpus liberorum. l. si vxori. ff. de cond. & demōstra. Idem de prępositione cum, vt ancilla cū liberis libera esto, intelligendo ꝙ ancilla libera nō sit nisi cū liberis. l. si ita fuerit. ff. de manumissis testamē. Idē de in, vt lego Titio in disciplina. l. nec semel. §. si in habitatione. ff. quādo dies lega. ce. Idem in nomine, vt promitto tibi partū Agnetis, vel fructus fundi talis. l. interdum. ff. de verborum obligatio. & l. j. in fine, de conditio. & demonstratione. & pendet dispositio ex incerto futuro euētu, id est si pariat, vel fructus crescant. Idem si dicam, promitto centum nomine dotis, id est si matrimonium sequatur. l. si stipulationem. ff. de iure dotium. quia dos sine matrimonio esse non potest, ergo sic intelligitur. Idem de donatione causa mortis. l. si mortis causa. ff. de donatione causa mortis. & hoc ex natura huius contractus qui procedit ex communi modo sic agendi. Idem in pronomine, vt vestem quæ mea erit, lego. l. nuper. ff. de lega. iij. Idem de quisquis, vt quisquis mihi heres erit, sit heres filio meo. l. qui liberis. § hęc verba. ff. de vul. substi. Idem de quisque, vt Titium

tium & Seium pro quanta parte quisque heredem me fecerit, ipsum instituo. l. hoc articulo. ff. de hered. instit. Idem de qui, vt qui prius ascenderit capitolium. l. si fuerit. ff. de rebus dub. Idẽde quicunque, vt quicunque professus fuerit, &c. l. edicto. ff. de iure fis. & hoc ex significato non tantum pronominis, sed verbi futuri temporis l. ij. ff. de here. instituen. Similiter ibi emo pisces qui capientur, emptio est conditionalis. Idem in participio, vt acceptis cẽtum à Titio, instituo eum heredem. l. à testatore. ff. de condit. & demonst. Nam licet, acceptis, sit præteriti temporis, tamen significat ibi futurũ, scilicet, si accepero, &c. Idem ibi, lego Stichum futurum meum, argum. l. Stichũ. ff. de lega. j. Idem in gerundio, vt sum institutus adeundo repudiãte Titio. l. si tu ex parte. ff. de acquir. hered. Idem in supino, vt lego vel promitto euntibus spatiatum in die Dominico, & sic de similibus.

Conditionalis creditor quis sit, habetur in l. conditionales. de verborum signific.

Conditionalis stipulatio. Require infrà Stipulatio.

Conditura, est illud quod ferculis, aliísque esculentis concinnandi cõdendíve gratia solet adhiberi. Apud Columellam lib. iij. de re rusti. caput est de oliuarum conditura. Vlpianus lib. xxxiij. Digest. de tritico & vino leg. l. si quis. Quod potius inquit, conditura loco sit.

Conditura, quod ferculis condiendi gratia adhibetur. l. si quis. de vi. tri. & oleo leg.

Conducere dicitur ille, qui rem aliquã ab aliquo data mercede, vel promissa, accipit vtendam. Vnde, conducit, qui dat, sed qui locat, accipit illud. Interdum tamen per cõtrarium euenit, vt locator dicatur qui pretium dat, conductor qui accipit, vt in l. ij. in princip. ad L. Rhod. de iac. & aliàs sæpè, vt ibi annotauit Bud.

Conducti actio. Require suprà actio conducti.

Confessio est duplex, scilicet, iudicialis, & pœnitentialis. Et ad hoc, quòd confessio iudicialis præiudicet, debet habere hæc sex. Vnde, Maior, spõte, sciẽs, contra se, ius sit, & hostis. Nec natura neget, fauor aut lis, iús ve repugnet. Vide hoc cum allegationibus singulorum, in gloss. cap. nos in quenquam. ij. quæst. j. in verb. confessum. Et confessio iudicialis est certa, & clara assertio, id est responsio eius, de quo quæritur in iure coram legitimo iudice facta. Et fit in iure tripliciter, scilicet ore, facti euidentia, & interpretatiuè, scilicet contumacia. c. nullus dubitat. de præsump. Et præiudicat, dum

sit in iure, id est in iudicio coram iudice competente, & aduersario præsente, quod intelligitur per dictionem hostis, suprà positam. Item fit per litẽ contesta. nec fit contra naturam: vt eũ occidisse, qui viuit, nec de re litigiosa, nec in causa fauorabili secundum Bern. in glos. prælleg. Et confessio facta in pœnitentia sacerdoti non facit fidem coram iudice seculari. C. de episcop. audien. l. archigerontes. & ibi per doc. Sicut nec præiudicat confessio extra iudicium facta nisi causa adiiciatur, vt confiteor me debere tibi centum ex causa mutui. C. de non nume. pec. l. generaliter. glos. not. iij. q. ix. cap. testes. §. de his.

Confessoria actio Require suprà actio confessoria.

Confestim intelligitur cùm prius vel quàm prius poterit. l. ij. §. penult. ff. ad Trebel.

Confinia dicuntur ea quæ adeò sibi proxima sunt, vt nullus medius paries interponatur, sed vrbana parietibus distingui consueuerunt. Et ideò non sunt confinia, sed magis dicuntur vicina. ff. fi. regun. l. iiij. §. hoc iudicium.

Confirmare est alicui iuri vel facto firmitatem præstare.

Confirmatio est iuris prius habiti corroboratio, vt colligitur, de fide instrum. c. inter dilectos. Alio modo est sacramẽtorum administratio, scilicet in fronte chrismatis assignatio. Et fit confirmatio primo modo dicta his verbis. Confirmamus te sicut rite possides, vel sicut sine prauitate facta est electio vel sicut prouidè facta est.

Confiscari est fisco applicari, vel in fiscũ induci, vnde fiscus est regius saccus in quem reducuntur bona damnatorum & proscriptorum. Vnde dicitur: Facta est omnium bonorum confiscatio.

Conflatum vas, id est factum. §. cùm ex aliena. Institut. de re. diuis.

Confundere est commiscere. §. si duorum. institut. de rerum diuisione. Nonnihil tamen inter se differunt vt not. glossa in §. quòd si frumentum. eod. tit.

Congiarium, sportula erat, quæ diurni cibi nomine comitibus, anteambulationibus, assectis, stipatoribusque suis potentiores ciues distribuebant: dictum à cõgio vini mensura sextarios sex capiente. Plinius libro decimoquarto. Tribus congiis epotis vno impetu, hinc congiarium: Martialis: Cẽtum miselli iam valete quadrantes Anteambulonis congiarium lassi. Paul. lib. xxxiij. Digest. de fundo instr. l. tabernæ. Vrnæ, inquit, æreæ & congiaria & sextaria.

Congiarium præter alia significata genus est mensuræ vinariæ. l.

riæ.l.tabernæ.de fund. instru.

Congregatio apud Canonistas dicitur etiam de duobus. c.j. de elect. quod an generaliter verum sit, tractat Alciatus in l.detestatio.§.fi.de verb.sig.

Coniectura est verisimilis ratio suspitionem inducens, non de necessitate personarũ vincẽs.

Coniicere, est perpendere vel præsumere.

Coniugium idem est quod matrimonium, & dicitur coniugium, quia communi iugo & æquali coniuges vitam trahere debent, licet aliquando dispari tractu.

Coniunctio quandoque ponitur pro disiunctione: vt cùm dicitur mihi heredique meo. ff.de verb sig.l.coniunctioné.& disiunctio quandoque pro coniunctione, vt ff.eo.l.sæpe.

Coniunctionis materia, de qua in l.re coniuncti.ff.de lega.iij. vide suprà in ver. complexus.

Conniuere est oculos claudere, & interdum ponitur pro dissimulare, vt cùm dicitur, conniuentibus oculis. Quandoque consentire, vt conniuens consentiens dicitur, & conniuentia consensus. l. quisquis. C.de postulan.

Qui mihi conniuet, oculis signum mihi præbet.

Consanguinei, qui inter se sanguine coniuncti sunt.l.j.§.pen. de suis, & leg.hered.

Consanguinitas est attinẽtia personarũ ex eo proueniens quòd vna descẽdit ab alia, vel ambæ ab eadem: vel est vinculũ personarum ab eodem stipite descendentiũ carnali propagatione cõtractũ. Vel est conuẽtio vniꝰ personæ ad aliã ꝓueniẽs ex parẽtela, & dicit̃ cõsanguinitas quasi sanguinis vnitas.

Conscripti patres dicebãtur, quoniã eorũ nomina scripta erant in aliquo loco vt in corona capitis eorũ, vel aliàs, vt gl. Inst. quib.mo.iu.pa.po.sol. §. sed ex constitut.in verb.patritiatus.

Consensus, & autoritas tutorũ.require suprà autoritas pręstãda.

Consensus autem est quadruplex.s.negligẽtiæ, cõsilij, cooperationis, & autoritatis, vel defensionis. Primo & secundo modo consentiens minus punitur, quàm faciens, tertio æqualiter, quarto verò plus. De hoc gl.optima in c.j. de offic. delegat.super vers pari pœna.

Consensu dicitur obligatio contrahi, velut in emptione, locatione, conductione, permutatione, mandati, pro socio, & similibus. In quib. dicitur ideò obligatio contrahi consensu, quia absque eo quòd res in præsenti datur, hinc inde nascitur, & erit obligatio vtilis & efficax ad agendum.

Consequens, id est, conforme. Instit.de don.§.est & aliud.

Consequentia literarum dicitur consequẽs ordo scripturæ, scilicet

licet quãdo scribitur sine titello, vel titellis, id est sine omni abbreuiatione. Et dicitur tenor literarum, seu tenorem dicimus textum literarum, quamuis titellis scribatur.

Conseruator, est iudex datus ad defendendum aliquos contra manifestas iniurias, iudiciali indagine non vtens. de offic. deleg. c. statuimus. lib. 6. Et nõ sunt nisi episcopi, vel eorum superiores, abbates, vel dignitates, aut personatus in cathedralibus ecclesiis obtinentes. de offic. deleg. c. vlt. lib. vj. vbi ponitur differentia inter conseruatorem & delegatum.

Consiliarij dicuntur eo quod alter alteri suum prębeat cõsiliũ.

Consilium est de aliqua re facienda vel non facienda excogitata deliberatio. Vnde dicitur etiam locus quo plures. cõsultandi gratia conueniũt. gloss. in § eadem. Instit. quib. ex caus. man. non lic. sæpe tamen ponitur pro iis qui consilij audiendi gratia vnum in locum conuenerũt. Item consilium dicitur hominis intentio, seu propositum: vt. ff. de furtis. si quid fur. §. j.

Consistoriani, require suprà, Comites.

Consistorium idẽ est quod pręto-rium vel tribunal, locus, s. in quo ius redditur ex more. Et est vulgare Italorũ seu Lomb. cle pastoralis. de re iud. 2. q. 6. anteriorum. de appel. ex insinuatione. Et dicitur à consisto consistis.

Consobrini dicuntur duarum sororum filij, quasi consororini. Etiam possunt dici ex duobus fratribus nati, licet propriè dicantur fratres cõsanguinei vel patrueles. Institut. de grad. §. quarto gradu.

Consortes eiusdem litis dicuntur illi qui simul agere vel cõuenire possunt.

Consortium idem est quod matrimonium, & ita dicitur, quia omnis societas inter eos communicari debet: vt not. per gl. Institut. de pat. potest.

Conspiratio est quædam fraudulenta cõfederatio facta in præiudicium alicuius personæ vel dignitatis: & dicitur à simul spirando, quando, s. plures spirant flant & tendunt in vnum: & fit sine iuramento, à spiritu superbiæ & elationis, & omnis talis est illicita secundum glo. in c. exhibita. de iud. Est tamen quandoque licita, iusta & approbata, vt si canonici conspirent de non obediẽdo prælato excommunicato, vel de nõ eligendo indignum. in dubio tamen præsumitur illicita. vide xj. q. iij. c. coniurationem. & c. conspirationum. Nam coniuratio est pluriũ in vnũ iuratio.

Constituere potest quilibet qui pro alio obligaturũ promittit vel obligat secundum Azon. in Sum

in Summa, de constit.

Constitutio speciali vocabulo dicitur Imperatoris vel alterius principis qui constitutionem facere potest, & describitur sic Est ius relatum in scriptis redactū. Vel secundū Gof. est ius scriptū dist. j. §. cū itaque. Dicitur autē constitutio quasi cōmune statutum. Nam Papa cū fratribus suis cardinalibus, & cæteri prælati cum capitulis & canonicis suis cōstitutiones faciunt. de sent. exc. inter alia. Et de his quæ fiunt à prælat. per totum. Itē legatus, synodus prouincialis, synodus episcopalis, princeps cum proceribus, præfectus prætorio, populus Romanus, collegium approbatum, capitulum, facere possunt constitutiones secundum Goffr. in sum. cod. titul. §. nanque Papa.

Constitutor dicitur qui pro alio se soluturum promittit, vel aliqua facturum, & alterius in se transfert vel suscipit obligationem.

Cōsuetudo dicitur ius quoddam moribus .i. assiduis actibus institutum quod pro lege suscipitur cū lex deficit. j. dist. consuetudo. Quæ enim in scriptis redacta est vocatur lex siue constitutio, quę autem in scriptis nō est, retinet nomen suū consuetudo, dist. j §. cū itaque. Et dicitur consuetudo quasi communis assuetudo. gl. instit. de iur. nat. gen. §. ex nō scripto. & ad hoc quod confirmata sit, requiritur vsus decē annorū: vt ff. qui & à quib. manu. lib. nō fi. l. si cùm fideicom. §. Aristo.

Consul olim dicebatur senatus, magistratus, vt inst. de iur. nat. gen. & ci. §. lex. Hodie tamē cōsul sumitur à consulendo, quia reipublicæ consulit. Exactis enim à Romana ciuitate regibus, constituti sunt consules qui Reipublicæ consulerent.

Consularis dicitur qui consulatū gessit. Consulares autum fœminas intelligimus vxores cōsulum & consularium, non etiam matres. l. j. de senat.

Cōsultatio dicitur, in qua alicui Papa de iure respondet. Item deliberatio futurarum rerum rectè consultatio nuncupatur.

Cōsultus .i. interrogatus. sic ff. de pac. l. item quia. Vnde, consulo te, quæro, tibi consulo, consilium do. Cōsultor poscit, quod consultus bene noscit

Consumptum vel consumptio est rasio, videlicet quando dictio vel syllaba abraditur, & alia scribitur.

Contestari litem quid sit, patet ex dictis.

Contestatio litis secūdum Host. eo. ti. est per petitionem in iure propositam, & congruam responsionem ad eā secutam animo contestandi litem facta narratio & rei responsio in iudicio facta. l. vnic. C. de lit. cōt.

Contexta

Contexta lana dicitur, cui tãtum deest prætextura, quam vulgò cimosiam vocamus, vt à textrinis instrumẽtis detrahi possit. l. vestimentũ. de au. & arg. leg.

Contignatio, est trabium coassatio ad tabulata, cœnaculáque cõstruenda. Plin. lib. xxxv. Sesquipedalis paries non amplius quàm vnam contignationem sustinet. Liu. lib. 21. ab vrb. cõd. Bouem in tertiam contignationem sua sponte scandisse refert. Papinian. libr. viij. Dig. de seruitut. vrb. præd. l. binas quis. Binas, inquit, quis ędes habebat vna cõtignatione tectas.

Continens plerunque pro continuus, hoc est, continuatus accipitur. Cic. 1. Tusc. quæst. Cõtinentẽ orationem audire malo. Celsus lib. iij. Et multò magis si cõtinentes febres sine remissione sunt. Triphon. lib. xxvij. Dig. de excus. tut. l. Titius Testamento, inquit, Romæ confecto, vel in continentib. Item Vlp. lib. xxxix. de aqua pluuia arc. l. j. Noceat loco, qui est intra continẽtia ædificia. Paul. de verb. sig. l. vrbis appellatio. Romæ, inquit, continentibus ædificiis. Ant. Nebris.

Contignatio dicitur lignorum, vel tignorum, vel aliarum rerum coniunctio. Et quandoq; dicitur tegmen, vnde duę ędes dicuntur esse sub vna contignatione, hoc est, sub vno & eòdem tegmine.

Continentes prouinciæ dicuntur quæ Italię coniunctę sunt. l. notionem. de verb. signific.

Continentia vrbis appellantur suburbia, inde dicta quòd cũ ipsa vrbe se teneant, cõtiguáq; sint, l. qui in continentibus. de verborum significatione.

Continuè recipit quandoque interuallum, per Bar. in l. Celsus. ff. de vsucap. Qualiter etiam continuè intelligatur, ponit Bart. in l. si quis ita. ff. de con. & demonst. Nam qui tenetur cum aliquo continuè morari, nõ tenetur quolibet momẽto cum eo morari, facit hoc ad quæstionem si testes debeant probare quod Titius decẽ annis continuè possedit fundum, sufficit deponere quod viderunt eũ omni anno colligere fructus vel arare: &c. licet enim non continuè steterunt in conspectu Titij & fundi, tamen intelliguntur cõtinuè per decem annos vidisse.

Continuò, id est statim. l. stipulatus sum. de verb. oblig.

Contractus est duorum, vel plurium in idem consensus. Et ponitur quandoque pro omni pacto vel conuentione, vel quasi contractu, vt si quis gessit alterius negotia, vel tutelam: de hoc vide Archid. in §. contrahentes c. romana. de for. cõp. lib. vj. in gl. ver. inuitos. ideoq; dicimus quòd paciscendo diuersas in vnum trahimus voluntates

luntates. Et nota quod etiam aliquæ obligationes dicuntur oriri ex quasi cōtractu, in quibus fingitur tacitè consensus intercessisse, dato quòd nō intercesserit expresè, vt pote heres adeundo hereditatem, obligatur creditoribus hereditariis, & legatariis. Et in pluribus aliis casibus, de quib. ĵ.

Contractus etiam est nomen iuris, quando nascitur obligatio, & est nomen facti quando nō nascitur obligatio. l. Labeo. §. contractū. ff. de verb. signi. & ibi per Bar. sicut in simili dicimus de testamēto. l. tabularū. ff. quemadmodum testa. aper. & secundum alios in auth. sacramenta puberum. C. si aduersus vend. Et in suo generali nomine contractus prolatus continet tam innominatos, quàm nominatos contractus, vt est glo. super verb. in suo nomine. in l. iuris gentium. ff de pac. Et hoc valet pro statutis. Bal. not. triplicem esse contractum. s. proprium, improprium, & impropriissimū. Primus est quādo vltrò citro que. i. hinc inde ex vtraque parte oritur obligatio §. contractum. in l. Labeo. præallega. vt in emptione & locatione. Secundus. s. improprius est, quando solùm vna pars obligatur, vt in donatione solus donans ad tradendum. & aliquando de euictione, vt no. l. Aristo. ff. de do. cau. mortis. & in mutuo solummodo recipiens obligatur ad tantundem restituendum. ff. si cer. pet. l. ij. Et in stipulatione quando solummodò vna pars obligatur, nam tunc non est propriè contractus: & ita intelligitur glos. Instit. de diui. stipu. §. conuentionales. super verbo contrahendarum. Tertius. s. impropriissimus est, quādo ex nulla parte oritur obligatio, sed potius dissoluitur obligatio facta vt est transactio facta nudo pacto, ex qua nō agitur ante cōplementum conditionis, de hoc Salic. in l. siue apud acta. C. de transac. vt etiā est liberatio per acceptilationē. inst. qui. mod tol. obl. §. j. & in l. vbi pactū. C. de trāsa. per Bar. Ergo si statutum facit mentionem de contractu, intelligitur de proprio tantùm, quia verba statutorum sunt propriè intelligenda. l. j. §. si is qui nauem. ff. de exercitoria actione; nisi diceret omnem contractum, vt in glossa, §. contractum præallegat. Item contractus appellatione intelligitur de validis, non de inualidis, vt in authentico, sacramenta puberum, præallegat. & continetur instrumentum. ff. de duobus reis. l. eandem. Item continetur donatio. C. quod metus causa. l. si donationem. Et generaliter omne illud ex quo nascitur obligatio, appellatione contractus intelligit. l. si ab eo. ff. de legatis secund.

Contradictor quando dicatur legitimus ad contradicendũ alicui actui de mittẽdo aliquem in possessionem, vide Bar. in l. à diuo Pio. §. si super rebus. ff. de re iudic. & Inno. in c. cũ super. de re iud. & Spec. in tit. de actio. §. superest. & contradicere sibi ipsi quando quis dicatur, vide in verbo Variare.

Contubernales appellantur quicunque simul habitant, vt tradit Alcia. in l. inde. de verbor. signifi. Quapropter in re quoque militari contubernales dicuntur qui in iisdem tabernaculis seu tentoriis militant: nam taberna omnem habitationem complectitur. Itidem fit vt cõtubernales seruorum, intelligantur eorum vxores & nati. l quæsitum. §. contubernales. de fund. instru.

Contuberniũ est matrimonium contractum, & propriè seruorum. Institut. de nupt. in glossa super verbo, ciues.

Contumax à contemnendo dicitur: Et secundum Isid. est qui comparere debet in iudicio, & non comparet. Et dicitur quandoque verè, quandoque fictè vel præsumptiuè. Verè contumax dicitur qui expressè dicit iudici vel eius seruienti, scilicet, nuntio ipsum citanti, quod non cõparebit coram ipso, vel qui dum comparet illicentiatus recedit. Fictè verò contumax est qui citatur, non tamen venit, vel latitat, aut facit, quòd citatio ad ipsum non veniat, aut eum nõ apprehendat, vel qui vocem iudicis audire negligit. Sed isto vltimo casu potius dicitur verè contumax.

Contumacia est erga iudicẽ vel prælatum commissa inobedientia. Et est multiplex. Aliquando enim committitur in non veniendo. Aliquando in non respondendo. Aliquando in latitando, absentando vel procurando ne ad citatum veniat citatio. Aliquando in non restituendo. Aliquando in non emendando delictũ. Aliquando in non exhibendo, vide Goffre. de sentent. excommu. §. excõmunicatio fieri habet, in Sum. & Guliel. in Spec. titu. de contuma. §. j. versic. & nota. vbi distinguit duplicẽ contumaciam. Primò, scilicet, veram & præsumptam. Secundò triplicem, scilicet veram, euidentem & præsumptam, vt in glos. not. in clemen. vnica, de do. & contum. quæ est glo. fin. & per Inno. in cap. querela. de procur. Bart. in l. fin. ff. de in integr. restit. & in l. ex consensu. §. ij. ff. de appellat. Cyn. & Petr. post Iaco. Butr. in l. properandum. §. si autẽ reus. C. de iudi.

Contumelia à contemnendo dicta est: capitur sæpe pro iniuria. Instit. de iniur. in princ.

Conturbo, as, præter illum significatum

ficatum quem habet in promptu, significat etiam decoquere, siue fidem frangere, nec creditori velle aut posse soluere. Martialis: Conturbabit Atlas, & non erit vncia cœlo. Decidat tecũ qua pater ipse deûm. Iuuenalis: Sic pedo conturbat, Matho deficit, exitus hic est. Alphenus lib. xj. in ti. de in rem verso. l. quidem fundũ. Postea, inquit, conturbauerat, qui boues vendiderat. Idem de instit. actio. l. cuicunque. §. idem Labeo. Si quis pistor seruũ suum solitus fuit ad certum mittere locum ad panem vendendum, deinde conturbauerit. Accurs. id est, non fecit quod conuenit, exponit. Nebr.

Conturbare interprete Bud. in l. cuicunque. de institu. actio. est decoquere, & patrimoniũ dissipare: propriè autem dicitur, qui soluendo non sunt, quòd à dominis acceperũt. l. quidam. de in rem verso.

Conuenire, est simul in vnum locum venire. Etiam dicitur conuenire quod alicui competit, secundum conditionem suam. vt istud conuenit illi. Item conuenire capitur quandoque pro conuentione, id est pacto, ex consensu de aliquo faciendo.

Conuenire etiam quandoque sumitur pro alium in iudiciũ vocare, vel facere euocari. Item est placere. Vnde conuenire inter aliquos est complacere inter eos, vt conuenit inter te & me vt des mihi hoc.

Conuenire mihi est congruere mihi, vel adesse mihi quod me decet, honestúmque est.

Conuenire me, est alloqui me super aliquo facto.

Conuenticula, pro illicitis congregationibus.

Conuẽtionis nomen generale est ad omnia pertinens de quibus negotij contrahendi transigendíque causa consentiunt, qui inter se agunt, siquidem nullus est cõtractus, nulláque obligatio, quæ in se conuentionẽ non habeat. l. prima. ff. de pact. conuẽtionum autem tres sunt species, de quibus in l. conuentionum. & sequen. de pact.

Conuersi & oblati differunt, quia conuersi portant habitum religiosorum, & profitentur solenniter, sed non sunt clerici: oblati verò portant aliquando habitum, & aliquando non, & possunt recedere, nisi sint perpetuò oblati, quo casu æquiparantur aliis professis. Domi. de sancto Gemin. in cap. per exceptionem. de priuil. in vj.

Conuersi veniunt appellatione monachorum, & gaudent immunitate religiosorum. Felin. in capitu. non dubium. de sent. excommunic.

Conuicium dicitur quasi conuociũ. s. quãdo in vnũ plures voces cõferuntur, & iniuriã esse Labeo ait. ff. de iniur. l. item

apud Labeonem. §. conuicium.

Copiarum negotiũ, in l. ob negotiũ, de cõpen. dictũ videtur pro mercimoniis rerũ victualium quæ ad exercitum deferuntur.

Copulatiua oratio dicitur, in qua plura copulatiuè ponuntur: vt in omnibus verificetur, & ideo ad verificationem ipsius, omnium concursus exigitur ex proprio significato. Sed hunc concursum quandoque diuersimode significat, prout diuersa materia, vel alius quiuis modus significãdi significare declarat, verbi gratia, ibi, interrogatus promitto, lego Stichũ & Pamphilum, significat vtrũque esse in stipulatione vel dispositione. l. inter stipulantem. §. sed stipulante. ff. de verb. obli. l. scire debemus. in prin. eod. tit. & l. quoties. ff. de leg. ij.

Copulatiua etiam quandoque significat concursum alterius tantùm, prout ex significandi modo concluditur, nam quandoque ponitur pro disiunctiua, l. sæpe. de verb. signific.

Coracinum colorem, cuius meminit l. quęsitum. §. coccum. de leg. iij. Alcia. in Parerg. interpretatur nigrum.

Coram not. Paul. in comment. de confess. c. ex parte. de elect. vt circa. libr. vj. Et intelligitur ita vt præsentes intelligant. ff. de arbitr. l. diem. §. coram.

Corbis, textum est vimineum, quod Græcè, vt Priscianus ait, cophinus appellatur, sed propriè corbis est quo messes excipiũtur. Varro lib. 4. de lingua Latina: corbis, inquit, dicta ab eo quod spicæ aliudve quid eo corruebat. Sed cum grammaticis sub genere fœminino relinquatur. Seruius in primo Georgic. autoritate Ciceronis sub fœminino proferendũ esse dicit, qui dixit, messoria se corbe contexit. Vlpia. libr. xxxiij. Dig. de fun. instr. l. instrumenta. Instrumenta, inquit, cogendi fructus, quemadmodum torcularia, corbes, falces messoriæ, falces fœnariæ. Nebr.

Corbis refertur inter eã fundi instrumenta, quæ fructus cogendi gratia parantur. l. instrumenta. de fund. instr. leg.

Corepiscopi, hi remoti sunt ab ecclesia, vt lxviij. distin. c. corepiscopi. Et poterant constitui in villis vel castris, episcopi verò non nisi in ciuitatibus, conferebãt tamen minores ordines.

Corinthiũ æs, & vasa corinthia, ab ære corinthio dicta, quòd corintho vrbe Achaiæ Romanis euersa & incensa, ex variis fit metallis conflatum. Plinius de ære corinthio: casus, inquit hoc miscuit, corintho cùm caperetur incensa. Sed author ostẽdit, opifices nobiles corinthiorum vasorum corinthi excidium præcessisse: Martialis: consuluit nares an olerent æra corinthon. Suetonius in Augusto:

ſto: Propter vaſa, inquit, corinthia inter proſcriptos curaſſe referendos. Iabolenus Priſcus, de legat. iij. l. heres. §. penul cui corinthia, inquit, vaſa legata eſſent, & paulò poſt: Proculus verò rectè ait, ſi æneæ quidem ſint abaces: ſi autem corinthiæ non deberi. Accurſ. corinthiæ, id eſt, de vili materia, puta palea vel herba paluſtri, exponit, putans precioſiora eſſe vaſa ænea, quàm vaſa corinthia: atq; ita lectionem cum ſenſu perturbat. Erit igitur ordo & literæ ſenſus talis: Proculus verò ait: ſubaudi abaces deberi, quia vaſa corinthia erant in tanto pretio, vt vna libra permutaretur aliquando quingentis. Aequitas itaque legis in hoc conſiſtit, quòd abaces ex viliori materia debētur, ex precioſiori tamen non debentur. N.

Cornicularij dicuntur illi, qui gerebant cornua vel aciem in bello, vel qui in aures iudicũ vota perferrent ſua. Sed in l. ij. C. de prox. ſac. ſcrin. accipiuntur pro adiutoribus principis cuſtodis, vel officialis, vt eo in loco atteſtatur Alciat.

Cornupeta, require ſuprà bos.

Corona quæ etiã clerica dicitur, eſt ſignum regni & perfectionis, cũ ſit circularis carens angulo, in ſignum carentiæ ſordium, quia vbi angulus, ibi ſordes. Se igitur & alios virtutibus regere, & à ſordibus mundare debent qui coronas gerunt, & ſic in Deo regnabũt. xij. q. j. duo ſunt. & quomodo raſura, tonſura, & corona differãt, & quid ſignificent, vide glo. in verb. tonſuram. in cle. ij. de vita & hone. cler. Et differentiã inter diadema, coronam, & ſertum. vide in cle. vnic. de iureiu.

Coronariũ aurum appellatũ eſt, quod ciuitates & oppida nouis Imperatorib. offerebãt: de quo extat tit. lib. x. cod. de aur. cor.

Corpus pro collegio à Iuriſcõſultis nonnunquam accipitur, vt calliſtrat. lib. xxvij. de excuſ. tu. l. non tantum. Non omnia, inquit, corpora vel collegia vacuationem tutellarum habẽt. Item Pomponius lib. 41. titul. de vſucap. l. rerum. Corporum, inquit, tria genera. Iuſtinianus quoque C. de legib. & conſtitu. l. quę ex relationibus. Quibuſlibet corporibus, inquit, aut legatis. Ant. Nebr.

Corpore vitiati dicuntur qui ſunt mutilati in membris, vel debilitati propriè, ſicut qui membrum habent, ſed inefficax, vt oculum cæcum, manum aridam, crus confractum, &c. ſic mutilatus propriè dicitur, qui caret aliquo membro.

Corporati, id eſt, collegiati, require ſuprà collegiati.

Corporatus vrbis Romanæ dicitur, qui in aliquo corpore, & præcipuè vrbis ſcribitur, ſicut quodlibet membrum hominis

dicitur corporatum, vel ciuis factus, vel incola, vt C. libr. xj. de priuil. cor. vrb. Rom.

Corpus quando dicitur collegiũ siue vniuersitas, cuius caput est prælatus. cap. nouit. de his quæ fiunt à prælat. Et tale corpus potest habere vnum sigillum. de excess. prælat. c. dilecta. Dicitur etiam congregatio cuiuscũque ciuitatis vel villæ vel castri habere corpus. Item quælibet congregatio pro iustitia facienda, vt congregatio Scabinorum, vel totius vniuersitatis. Item societas causa religionis, cui permissum est corpus habere, debet instar reipublicę habere tres communes. s. actorem siue syndicum communẽ, per quem agere potest, &c. ff. quod cuius. vni. no. aga. l. j. Item episcopus cum capitulo suo facit vnum corpus, cuius ipse caput est. Sed cum clero ciuitatis vel diœcesis non dicitur facere vnum corpus: sic nec abbatissa cum clericis suis, licet sit caput, vnum corpus facit.

Corpus etiam vnum dicitur quod vno clauditur spiritu, vt animal. Etiam dicitur quod habet partes integrales, siue sibi cohærentes, vt domus, vel habet partes distantes, vt grex, populus. collegium, secundum Ber. de excess. prælat. c. vnic. lib. vj.

Corradere pecunias, est vndecunque illas eruscare atque conquirere. Teren. in Adelph. Minas decem corradet alicunde. Idem in Phormione: Munus hoc ei corraditur. Vlpianus titu. de bonis damnatorum. l. diuus. Plerunque, inquit, corrasas pecunias Præsides ad fiscum transmiserunt.

Corriuales dicuntur, qui ex eodem riuo simul aquantur, & per translationem qui eandem amicam habent communem. Vlpianus libro xliij. de aqua æsti. l. j. corriuales, inquit, id est qui per eundem riuum aquam deducunt. Nebris.

Corriuales, Vlpiano sunt, qui per eundem riuum aquam ducũt. l. j. de aqua quotid. & æsti.

Corrogare, est quasi simulrogare, & simul colligere vel adunare.

Corrumpere, hoc verbum latè patet, vt Instit. de leg. Aquil. §. capite. & l. si seruus seruum. ff. eod. tit. Et quandoque significat stuprare, vt in l. si quis aliquid. de pœnis. Seruus etiam multis modis corrumpi dicitur, vt intelligere licet ex titu. de seruo corrupto. ff. & C.

Corruptela est peruersa consuetudo, sacris canonibus inimica, de consuet. c. cùm venerabilis. de vita & honestate clericor. cap. cùm decorem, &c.

Cotidie per c, & nõ quotidie per q, debere scribi Quintillia. est autor lib. j. de Orator. insti. Frigidiora, inquit, his alia, vt, quicquid c, quartam haberet: & quotidie, nõ cotidie. verum

hæc

hæc iam inter ineptias euanuerunt: Frigida esse, & inter ineptias numerat Quintil. quod quotidie per q, literam debeat scribi. Victorinus quoque in libro de orthographia cotidie per c, literam debere scribi his verbis ostendit: Quanuis, inquit, coccus à coquendo, & cotidie à quoto & die deriuatiua sint, per c, nō tamen per q, scribenda sunt. Adnotarunt & hoc Angel. Politianus, & Laurent. Abstemius, & Ludouicus Bonognìnus in annot. suis.

Cotoria, æ, vena est vnde cores excindūtur, sicut Sulphuraria, vnde sulphur eruitur. Stypteria vnde alumen. Alphenus libro xxxix. de publica. & vectigal. l. Cæsar. cùm insulæ Cretæ cotorias locaret, legum dixerat.

De C ante R.

Cretæfodina, dicta est vnde creta effoditur. Sed cū multa sint cretæ genera, cymolia, sarda, vmbrica, saxea, argentaria, figula: de cymolia creta intelligendū est dixisse Iuriscōsultū lib. xxvij. Dig. tit. de reb. eorum qui. l. sed si. Cretæfodinas, inquit, vel argentifodinas, vel aliud simile. Caius lib. xxxix. de public. & vectig. l. sed & ij. Est autem creta cymolia qua vtuntur in lanificio pānarij, ad lanæ duriciem molliendam.

Crassari est quasi crudeliter gradi. 2. Reg. vlt. Cesset interfectio quæ crassatur in populo. facit xxiij. q. ij. militare. ff. de pœn. l. capitalium. ad medium. Et not. Ioan. Andr. in clem. j. de pœni. in verbo crassantibus.

Crassaturæ dicuntur quæ fiunt à latronibus in itinere dum crudeliter contra transeuntes crassantur, de pœn. distinct. j. à crassaturis. Et crassatores sunt qui prædæ causa aliquid faciunt, & proximi latronibus habentur, & sunt ad malum nitentes. vt est text. iuncta glo. in l. capitalium. §. crassatores. ff. de pœ. & dicitur à crassor crassaris, aliàs grassor, ídque rectius.

Creditor est qui alienam fidem sequitur mutuatam pecuniam numerando. Generaliter verò creditor dicitur qui ex causa quacunque alienam fidem sequitur. Et dicitur ideo creditor quia credit debitori.

Creditores dimittere est soluere quod illis debetur. l. à diuo. §. quòd si. ff. de re iudic.

Creta est terræ species qua figuli præcipuè vtuntur. l. si cretæ. ff. de furtis.

Cretio, id est aditio. l. cretionum. C. de iur. deliber.

Crimen est peccatum querela, id est accusatione, & damnatione dignissimum: vnde & pro accusatione ipsa sumitur: vt in l. ij. de crim. expil. heredit.

Criminū alia sunt priuata, vt illa quorū executio. i. accusatio vel denūtiatio pertinet tantū ad il

los quibus inferuntur, vt furta, dāna illata & iniuriæ. Alia sunt publica, quorū accusatio datur cuilibet de populo, quoniā ad publicam vtilitatem spectat ne maleficia maneāt impunita, vt sunt homicidia, paricidia, adulteria: post sexagesimū tamen diem. l. iure mariti. C. de adult. Item crimen læsæ maiestatis. Item sunt quædā crimina excepta. s. ad quorū accusationē & testificationem etiā laici contra clericos admittuntur, si bono zelo procedant, & sunt ista, crimen simoniæ, hæresis, & læsæ maiestatis, & sacrilegij, de quibus vide concordantias in glos. sum. ij. q. vij. vbi additur crimē dilapidationis. & c. cum P. manconella. de accu. & nota quòd crimen dicitur quinque modis. Primo sumitur pro quolibet peccato, siue sit mortale, siue veniale sit. Secūdo pro crimine irrogante infamiā, quod est accusatione & damnatione dignum. Tertio pro peccato siue mortale, siue veniale sit, quod nō deletur nisi per pœnitentiam. Quarto quod semel cōmissum sufficit ad condēnationem, non tamen infamat. Quinto quod irrogat perpetuā infamiā: vt not. xxv. dist. c. vnū orariū. §. nunc autem. & lxxxj. dis. Apostolus. vnde. Si quilibet est peccator, non tamen quilibet est criminosus.

Crimen cōcussionis cōmittit qui prætextu officij sibi commissi extorquet, cōminando aliquid ab inuito, & tali crimine punitur quis pœna quadrupli. j. q. vij. sancimus. insi. & tam laicus quàm clericus punitur pœna concussionis. xxiij. q. j. militare. cuius contrarium tenet glo. in verb. quadruplum. distinct. xviij. §. porrò.

Crimen ecclesiasticum est quod pertinet ad iurisdictionē ecclesiæ, vt hæresis, sacrilegiū, simonia, periuriū, vsura, adulteriū.

Crimen merè ecclesiasticum est quod principaliter ortū à canonibus sumpsit: & solùm coram iudicibus ecclesiasticis cognosci habet, de cuius cognitione iudices seculares se nullatenus intromittere possunt, vt est crimen hæresis. Sed crimen merè ciuile per oppositum est delictum, legibus ciuilibus prohibitum, aliàs in se non peccatū, vt in ciuitate ire de nocte post sonū cāpanæ, vel cōsimile. crimen verò mixtū est quod spectat ad forū vtrūq;, vt est sacrilegiū, quod spectat ad forū ecclesiasticū, & potest etiā iudex secularis de pœna eius cognoscere, & sacrilegium punire, secundū glo. in verb. audiuimus. in c. felicis. de pœn. lib. vj. & de hoc est glos. in sum. xj. q. j.

Crimen expilatæ hereditatis est cū res hereditariæ subtrahuntur antequā heres earum possessionem adipiscatur.

Crimen

Crimen fraudatæ annonæ est cũ portitores furantur victualia à republica ad exercitũ missa.

Crimẽ fraudati sẽsus cõmittitur cum quis furatur publicam pecuniam sibi accommodatam.

Crimẽ hæresis in multis cõuenit cũ crimine læsę maiestatis, & huiusmodi secũdum cano. est propriè læsæ maiestatis, quia lædit rempub. Imperatorem etiam diuinum & cælestem.

Crimen læsæ maiestatis est vbicũque quis cõtra vrbẽ aliquid molitur, aut qui profugit ad hostes vel illos iuuat qualicũque causa. s. armis, cõsilio, vel pecunia, vel q subiectas prouincias nititur facere rebelles vel seditiones, aut bella mouet in ciuitate, vel qui prælatũ, magistratũ vel principẽ occidit, vel qui cõtra latus ei⁹ militat, vel arma fert & occupat cõtra rẽpublicã. Et idẽ dicitur crimẽ perduellionis. i. hostile. nã perduelliones dicũtur hostes. Sec⁹ si cõmittatur hoc crimẽ nõ cõtra rempublicã, quia tũc nõ dicitur perduellionis, sed simpliciter læsæ maiestatis. Et nota, nõ subdit⁹ crimẽ læsæ maiestatis non cõmittit, vt in §. rursus. in cle. pastoralis. de re iud. vbi Rex Siciliæ Robertus non eo modo subfuit Henrico Imperatori quod crimen læsæ maiestatis in eum commiserit.

Crimen peculatus secundũ Azo. eo. tit. locũ habet pro pecunia publica intercepta, vel quocũque modo cõtaminata, vt si in aurũ vel argẽtũ vel æs publicũ aliquis ferrũ, vel simile aliquid inducat. i. adiiciat. Idẽ est in sacra re, vt in vasis ecclesię. idem est in religiosis ornamentis sepulchri, &c.

Crimen piaculare est quod morte expiatur.

Crimẽ sacrilegij secundũ Azo. & secũdũ leges fit propriè quãdo sacrũ de sacro aufertur. Ac etiã secundũ cũ si quis nõ sacrũ de sacro recipit, vel sacrũ de nõ sacro. Sed secundũ leges tũc sacrilegiũ nõ est quia quãdo res priuatæ auferũtur de sacro, tũc actio furti locũ habet: Host. tamẽ dicit ꝙ si accipiatur sacrũ de sacro, vel sacrũ de nõ sacro, semper sacrilegiũ fit, vt xvij. q. iiij. quisquis. vers. similiter. Et sic secundũ ll. requiruntur duo vt fiat sacrilegium. Primo vt auferatur res sacra. Secũdo de loco sacro. Quorũ alterum sufficit secũdũ cano. Sed pone statutũ est ꝙ faciẽs sacrilegiũ sic puniatur, quæro an intelligatur secũdũ ius ciuile, vel canonicũ. Solutio. Si statutũ fit à ciuitate, intelligitur secũdũ leges. l. oẽs populi. ff. de iust. & iure. Si fit per episcopũ intelligitur secũdũ Can. Do. Cato putat ꝙ etiã primo casu intelligatur secũdũ cano. quia dispõnit de reb⁹ ecclesiasticis, ergo debet intelligi secundũ mate-

riam subiectam, l.j. C. de edic. succes. vbi est casus à contrario quòd gradus computantur secundum leges, exceptis causis matrimonialibus.

Crimē stellionatus secundū Azo. eo. ti. dicitur à quodā animali reptili quod dicitur stellio, & est quasi simile serpēti, stellionatū, quasi diuersis coloribus pictū, sicut cœlū stellis. Et committit hoc crimē qui ex varietate animi rē aliquā alteri pignori obligatā sine pignoratam alij postea obligat, & dicitur à stellione, quia sicut ille vermis est varius in coloribus sic ille qui committit hoc crimen est varius in ore, & incōstans in mente. Deinde tamen illud crimen locū habet generaliter quando deficiēte in criminibus alia speciali actione, æquū est alicui subueniri contra delinquentē. Sicut enim in pecuniariis causis actio datur de dolo in subsidiū, ita in criminibus quibuscunq; vbi titulus deficit criminis, crimē stellionatus obiicitur, vt si quis vendidit tibi massam electri pro argento vel simile, aut aurichalcum pro auro.

Crinale, ornamentum capitis est ad cingēdū capillos ne turpentur euagentúrq;. Ouid. 3. Metamor. Nec torques collo, nec habens crinale capillos. Idem in 5. Curuum crinale capillos. Virgil. Aeneid. 11. pro crinali auro pro longæ tegmine pallæ. Vlpianus lib xxxiiij. de auro & argēto leg. l. argumento. Fasciæ, inquit, crinales pedulésque. Philip. Beroal. nō legit crinales, sed fasciæ crurules padulésque: quasi fasciæ sint crurū pedūque munimēta quędā.

Crinales fasciæ dicuntur quibus crines coercētur, ne euagētur. l. argumēto. de au & arg. leg.

De C ante V.

Cubicularij dicūtur serui qui cubiculū domini sui procurant.

Cubicularij officiū quid sit, & an sit dignitas. vide Bart. in l.j. C. de præpo. sac. cubi. lib. xij.

Cubitus proprie est mensura pedis cum dimidio.

Cucuma quid sit, nondum liquet mihi, neque enim ego is sum, qui incognita pro cognitis habeam. Angelus Politianus obseruationem fecit de cucuma, sed quid ea esset non ostendit, Nam cùm dicit Martialis ad Torquatum, Cucumam fecit Otacilius, videtur esse genus ædificij tugurij pauperis. Ambrosius in vita beatæ Agnes pro vase quodam æreo videtur posuisse: Dij, inquit, tui ærei sunt, ex quibus cucumæ melius fiunt. Vnde cucumelā inter vasa posuit libro octauo Dig. Vlp. ti. si ser. vend. l. si quando. §. j. Seius, inquit, syluam seuisset, in qua labra & crateras & cucumelas positas haberet

ret.pro genere verberis cuiusdam posuit Martianus libro xxiiij. ad legẽ Corne. de sica.l. j.Si claua, inquit, percusserit, aut cucuma. Petronius arbiter pro fornace videtur posuisse. Ant. Nebris

Cucuma genus vasis, vnde cucumelle.l.si quando. si serui. vẽd.

Cucurbita secundum glo. in l. si inimicitię. de iis quib. vt indi. est verbum iniuriosum. Inde verbũ cucurbitare. in c.j.quib. mod.feu.amit.in vsib.feud.

Cucurina quid sit, declarat Accursius in l.vni.C.nulli lice.in fre. lib.xj.

Culcitra generali nomine dicitur omne stragulum, in quo aliquid quiescendi gratia inculcatum sit.l.iij.de supel.leg.

Culleus, vter est ex corio bouis, capiens viginti amphoras.Priscianus de ponderibus & mensuris: Culleus hac maior nulla est mensura liquoris. Plin. lib. 14. Septenos culleos singula iugera musti, Vlp. lib. xxxiij. Dig. de fun, instru. l.quæsitum. Cuppæ, inquit, & cullei. Item Scæuola eodem lib. tit. de annuis leg.l.legatũ.Vini, inquit, falerni quod domi nasceretur quotannis binos culleos. Est præterea culleus mensura frumentaria tantũdem capiens. Scæuola lib.xiij. Dig.tit.de pignorat. actio.l. vlt. Pecuniam sub pignore culleorum accepit. Est præterea culleus publica paricidarum pœna, ex lege Põpeia de paricidis. Hinc Iuuenalis de Nerone paricida: Cuius supplicio non debuit vna parari Simia, nec serpens vnus, nec culleus vnus.

Cullei sunt sacci de corio. ff. de pig. actio. l. vlti. §.fin. & C. de his qui parent. vel fil. occi. l. vnica. Et processit illa pœna à Tarquino Rege Romanorum, vt patet apud Valerium maximum libro j.cap.xiiij.

Culleus vel culcipenus est idem quod saccus, in quo portatur triticum, & maxime de corio, qui supra ponitur equum. Vel dicis saccus coriaceus in quo ponuntur interficientes parentes.l.vnica.C. de his qui pa.vel fil.occi.vbi dicitur insutus culleo cum cane, & gallo gallinaceo, vipera, & simia. Erat item culleus mẽsura vinaria capiẽs xx.amphoras, de qua meminit l.legatum.de annu.leg.

Culpa, dolus & fraus quomodo differunt.not. 50.dist. §. dolus. Item quotuplex sit culpa, quæ sit leuis, leuior, & leuissima: itẽ quæ lata & latior, vide per Bar.latissimè in l.quod Nerua. ff.depo.& infrà in ver.dolus.

Cum accipitur interdũ pro &, ff. de legat.j.l.Titiæ. §.nihil.& de ver.obl.l.quodcunque.§.nõ solùm.etiam interdum accipitur pro si, & principaliter notat tẽpus, & non conditionẽ, nisi in consequentia. l. centesimis. in

si. ff. de verbo. obli. Etiam facit adiunctum videri accessoriũ, non principale sicut cõiunctio, vt l. si cui fundũ. ff. de fun. instr. & no. ꝙ dictio cùm, inuenitur in duabus partibus orationis. Vno modo est præpositio, & construitur cum ablatiuo. Alio modo est aduerbium temporis. Primo modo significat dupliciter, scilicet accessoriè, & principaliter. Accessoriè, vt lego seruum cum veste, equum cum capistro, fundũ cum eius instrumento. l. j. ff. de pecul. l. si cui fundũ. ff. de fund. instru. & instr. leg. Idem in contractu, vt depono seruum cum veste. l. j. §. quæ depositis. ff. deposi. & ibi not. per gloss. & Docto. & est effectus quòd non debet depositarius restituere accessorium sine principali, & si seruus moritur sine culpa depositarij, vestis per se peti potest, aliàs locupletaretur depositarius sine causa cũ iactura aliena, quod esset iniquum, de regul. iur. locupletari. libro vj. Principaliter autem secundo modo coniungit, quando res coniungit, quarum vna non est alteri accessoria, vel cum personas coniungit, vt patrem aut matrem. l. iij. & iiij. ff. de pecul. & §. si eius. Instit. de legat. & licet inter filium & matrem aut patrẽ non sit æqua principalitas quo ad honorem debitum & reuerentiam, quę debentur parentibus à liberis, & non econtra, est tamen principalitas æqualis inter eos quo ad effectum iuris: nam si extinguitur legatum in patre vel matre, non sequitur ergo, quòd in liberis extinctum sit, quia anima quæ principalius est in persona, est à Deo & non à patre vel matre. Item ex communi modo loquendi dictio cum, significat accessionem honoris inter personas, vt dicẽdo, veni mecum, significat te mihi accedere associando accessoriè, secus in dictione &, vt dicendo, ego & tu eamus, quia significat vtrunq; principalem. Sed Dominus vobiscum, non potest significare, quòd Dominus accedat vobis, quia hoc non patitur summa & immutabilis maiestas. Et non refert si præponatur accessorium, sic dicendo, depono capistrum cum equo, lego instrumentum cum fundo. argumen. l. præposteri. C. de testam. nisi essent aliæ coniecturæ, ex quibus cõcluderetur voluntas testantis, legantis, vel contrahentis. Item dictio cum, posita circa numerum non includit: verbi gratia, Testator deposuit apud Seium cc. & legando bona dixit, Seio ccc. cum cc. quæ apud eum deposui, lego, non includuntur cum ccc. l. si is qui ducenta. in principio. ff. de rebus dubiis. Sed cum, pro vt, est aduerbium, significat

temp

tempus & dilationem quandoque ex conditione, quandoque etiam accelerationem temporis & dilationem significat, vt ibi promitto cùm Titius morietur.l. nam & si.ff.de condit.& demonst. tempus & conditionẽ significat,ibi, lego Titio impuberi cùm xiiij. annorum erit.l.si Titio.ff. quãdo di.lega.ce.fac. Item significat tempus & non conditionem. ibi, lego Titio cùm ipse morietur. l. heres meus,in princ. ff.de condit.& demonstration. Quandoqne nec tempus nec dilationem significat, vt ibi, promittis decem cùm petiero vbi statim cùm petit, soluere tenetur. Quandoque etiam nihil significat,& frustratoriè ponitur, vt ibi lego cùm heres adierit hereditatem. Bart. prædicta ponit in l. Gallus,§.j. ff. de lib. & post.vbi ponit differẽtiam inter &, & cùm, vt not. in l. Stichum qui meus.ff. de lega.j. An inducat conditionẽ vel demonstrationem, de hoc text.singularis in l.si ita fuerit. §.fin.ff.de manumis. testam. & quandoque inducit copulam in l.illi cum illo.ff.de vsufruc. legat. & quandoque est coniunctio non faciens conditionem, in l. demonstratio. ff. de condit. & dem. & quandoque est aduerbium, tunc iungitur verbo futuri temporis, & principaliter notat tempus, & in consequentia conditionem,vt no.Bar.in l.j.ff.de cõd. & dem.

Cumulatio secundùm Bart. in l. edita: C. de eden. est vnius actionis cum alia coadunatio. Verbi gratia, egi tecum actione depositi, & quia dubito nõ posse probare depositum,volo cumulare aliam actionem in libello, per quam probare possum intentionem, hoc est cumulare,id est plures actiones ad idem ex diuersis causis cõpetentes coaceruare.

Cuniculus est riuus coopertus.ff. de damn.infect.l.Proculus. est etiam animal minus lepore, & ei simile.

Cuppa & cuppula,vasa sunt vinaria,hoc est,in quibus vina conduntur.Nonius Marcellus de generibus vasorum cuppas ponit & tinas. Vlpia.de fundo instru.l.instrumenta. vbi cuppas exponit vasa vinaria lapidea, vel de terra facta,cùm illa sint dolia, cuppę verò ex lignis cõstent.Item de leg.iij.l. Lucius. §.pe.Vasa inquit,vinaria,id est cuppæ & dolia,quæ in cella defixa sunt. Inde cuppula parua cuppa,vt de tri.& vi.le.l.si cui. In cupp.inquit,siue cuppul. N.

Cuppæ sunt vasa facta causa portandi fructus.

Curator dicitur qui curam alicuius gerit defendendo ipsum, à prætore secundùm leges legitimè datus. Vel secundùm alios est, qui res adolescentis admi

administrat. Datur autem secundum eos curator principaliter rebus & secũdariò personæ: tutor verò primò & principaliter datur personæ. & secundariò rebus vel patrimonio. Et hæc est differentia vna inter tutorem & curatorem. Alia est differẽtia, quia tutor datur pupillis infra xiiij. annum existentibus. Sed datur eisdem vlterius ad xxv. annũ, masculis quidẽ ab ætate xiiij. annorum, & fœminis ab ætate xij. Et similiter datur adultis furiosis vel similibus. Institut. de curat. in j. & §. furiosi. & §. sed & mente captis.

Curia media breui est locus vbi redditur ius: vel habitatio principis. Sed media longa est meretrix. vnde curia ius curat, meretrix est dicta curia. Appellabantur curiæ & triginta illæ partes in quas Romulus populum Ro. diuisisse fertur, vnde & curiatæ leges dictæ, vt disserit Pomp. in l. ij. de orig. iur.

Curialis dicitur ille qui est de officio curiæ, vel iudici obnoxius, id est, obligatus. Vnde curialis vel curiales dicimus omnes qui quacunque conditione obligati sunt curiæ alicuius publicæ potestatis, siue milites, siue aduocati sint, siue iudices, siue officiales, siue histriones, & breuiter quoscunq; siue habentes officium honestum, siue inhonestum.

Curiosi sunt qui in curia principũ vel magistratuum cõmissa delicta denuntiant, l. j. C. de curi. lib. xij. aliàs curiosi dicuntur nimium diligentes. vt in l. iij. §. pen. de in rem ver.

Curiositas sumitur pro subtilitate nimia cura exquisita, de renunc. c. j. lib. vj. Nam curiosi de his quæ non multum expediunt, sæpe disceptant. de re iudic. abbate sanè. lib. vj.

Cursor propriè est qui pedibus celeriter literas defert. l. seruis vrbanis. de leg. iij

Cursus publicus, vt tradit Bud. erat vehicularis. Antiqui enim non equis singulis & expeditis, vt hodie, quos postas quasi positos collocatosq; certis in locis vocamus, sed vehiculis vtebantur.

Curules equi, not. C. de specta. l. nemo. lib. xj. Aediles curules quare sic dicantur, vide ff. de ædil. edict. l. j. in princ.

Curuus dicitur qui nõ habet corpus rectum. de ædil. edic.

Custodia & exhibitio reorum, vt dicit Az. secundum Legistas, est custodia quæ fit in carceribus publicis, & etiam ponitur pro carcere, & pro ipsis personis in carcere inclusis. l. ad cõmentariensem. C. de cust. reo.

De D ante A.

DActylotheca interpretatur anulorũ repositorium, nam dactylus digitus, & anulus interpre

terpretatur, & theca reposito- rium. Plinius libr.xxxvij. Dactylothecam primus omnium habuit Romæ priuignus Syllæ Scaurus. Martialis: Dactylothecam, inquit non habet. Paul.lib.xxxij.de legat.iij.l.argento. Anulis legatis dactylothecæ nõ cedunt.atque ibidem:Iterum in dactylotheca, inquit, legata. A. N.

Dactylotheca est vas in quo anuli reponuntur. ff. de legatis iij.l.argento.

Dalmatica est vestis, qua modò vtuntur omnes diaconi ex cõsuetudine in solennitatibus:vt lxxvj.distinc.de ieiunio. Antiquitus tamen sine cõcessione Papæ nec Episcopis, nec Diaconis licebat hæc vestis.dist. xxiij.cap.communis filius.

Damno,as, præter illam notam significationem significat etiam obligare, vt Virg.in Buc. Damnabis tu quoque votis.ti. de diuortiis.l.si filius. Damnãdum,inquit, cùm quanti mulier litem iurauerit. Item de leg.j.l.cum filio. Heredem,inquit, mihi dare damnauerit. Hinc sæpe legitur damnatus pro obligatus. nam mendum est vbicunque legitur damnas nihili verbum, cùm legi debeat damnatus, vt apud Horatium 2. Serm. Gladiatorũ dare centũ dãnati populo paria. N.

Damnare & reprobare differunt. Nam damnare est reum sine remedio subleuandi tormẽtis, seu ignominiæ sententialiter deputare. Reprobare verò est rationibus euidentibus reum facere, istam differentiam assignat Panor.in c.damnamus. in j.nota.de summa Triuitate & fide catholica.

Damnas in iure ciuili quãdoque est nomen adiectiuum omnis generis idẽ valẽs, quod damnatus, vt in l. damnas esto. ff. de vsu.& vsufruct.legat.

Damnum est diminutio vel ademptio patrimonij,& dicitur à demo vel diminuo secũdùm text. ff. de damno infect.l. iij. Etiam quãdoque damnum est lucrũ cessans. Et diuiditur danum sicut actio, quia alia est de damno dato, alia de dãno infecto,& actio de damno dato competit ex lege Aquil.require suprà actio legis. Aquil. Differtque dãnum à periculo, quòd damnum propriè refertur ad res seu pecunias: periculum autem ad personam. Et de duplici damno, circa rem, & extra rẽ, vide infrà damnũ infectũ, vbi cõplura de dãno.

Damnum infectũ secundum Sp. de nou.ope.nuntia.in tract. libellorum,§.nunc dicamus.dicitur si ædificium alicuius ruinam minatur ædificio vel prędio alterius vicini:tunc enim ædificij istius vel prædij dominus à domino ædificij ruinam minantis petere potest, quòd sibi

sibi caueatur nomine damni infecti, quę stipulatio continebit totũ interesse illius vicini. ff. eod. titul. l. in hanc stipulationem. & l. sed & si cõducere. & l. damni infecti. Et damnum pateris, quando rebus tuis aliquid decrescit: non quãdo accrescit. Quando autem lucrũ amittis, damnum non pateris. Etiam quoddam dãnum siue interesse est circa rẽ, vt si subtraxisti mihi instrumenta quibus possessio firmatur, teneris mihi ad damnum quod contingit propter ablationem instrumentorum. Et quoddam damnum est extra rem. Differunt etiam dãnum & iactura, vt not. Ioan. Andr. in nouella. de election. quia sępe lib. vj.

Daphnẽsis lucus, nemus est suburbanũ Antiochię epidaphne, id est, ad Daphnem positæ, id est, lauretum quod decem mille passuum ambitu patet in Syria curua, quo in loco Antiochensium conuentus agitabatur, ex Strabone, fuit autem hic lucus à Cneo Pompeio magno consecratus, Eusebio autore. Est quoque Antiochiæ porta Daphnitica, de qua Hieronymus in vita Ignatij: Reliquię, inquit, corporis eius Antiochiæ iacent extra portam Daphniticã in cœmiterio. Iustinian. libro Codic.. xj. de cupressis luco daphnensis. l. Si quis autem daphnẽsis luci in Syria arborẽ amputauerit. N. Daphne, erat suburbanum iuxta Antiochiam valde amœnum, quod lxxx. stadiorum ambitu continebatur. In eo erant spectatissimæ lauri, à quibus nomen sumpsit. Erant ibidem & cupressi miræ amœnitatis, de quib. non excidendis vel vendendis speciali titulo cautum est. C. de cupres. ex luco Daph.

Dapifer dicitur ferens dapes, & est nomen officij magnæ dignitatis in curia Imperatoris, vnde inter proceres eligentes Imperatorem computatur.

Dapsilis est ille qui liberaliter secundùm mensurã cõmunicat.

Dardanarius, dicitur qui imitatur Dardanum quendam hominem sceleratum, de quo Sidonius lib. v. Episto. Omnia in Dardano crimina simul execrarentur. ab hoc Columella dixit in horto: Dardaniæ veniant artes. Dardanarij quoque dicuntur propolæ, qui omnia pręemunt, vt postea carius vẽdant. Cic. contra Pisonẽ: Panis tibi de cuppa atque propola. Plautus in Dardanarij prępropera emptione: Flagellabat, inquit, annonam. Vlp. libr. xlvij. de extraor. crim. l. annnonam. Annonam vexare dardanarij solent. Item de pœnis. l. in dardanarios. A. N.

Dardanarij dicũtur à Gręcis propolæ, qui omnia præemunt, vt postea carius vendant, vulgò reuen-

reuenditores appellantur.

Dare, in arte notariatus dupliciter capitur, scilicet propriè & impropriè. Propriè quando res data transit in dominium accipientis, vt in instrumentis in quibus agitur de rerum alienatione & dominij trãslatione in quibus transfertur dominiũ si tradens erat dominus, aliâs non. Vnde dare propriè est accipiẽtis facere, aliter enim nõ datur, nisi sic detur quòd in ipsum cui datur; statim dominium transferatur. Impropriè capitur in instrumentis emphyteuticis, & feudi, & locationis. vbi ille qui locat vel cõcedit, licet dare dicatur, non tamen dominium transfert. Et est differentia inter dare, donare, & tradere. Nam tradere dicitur qui solum possessionẽ transfert, & non dominium. De hoc not. xxiij. q. vj. §. vlt.

Dare intelligitur qui remittitur. l. & generaliter. ff. de calumn. & l. si mulier. ff. de condit. cau. dat. Bartolus in l. Modestinus. ff. de solut.

Data vel datum est caracterizatio in fine constitutionum vel literarum inscripta, ex qua cognosci potest quo anno, mẽse vel die instrumẽtum, vel quælibet litera emanauit, & à quo tempore obliget constitutio, vel prosit gratia in scriptis facta. vide de hoc Ioan. in fi. libr. vj. super verbo data.

Datio in solutum est datio pro solutione & satisfactione, verbi gratia. Cùm Petrus deberet Ioanni centum, agitur inter ipsos vt Petrus det ei in solutũ, id est, pro solutione & satisfactione eiusdem vnã domum.

Datiuus quãdoque resoluitur in ablatiuum per præpositionem: vt ei, id est ab eo. l. ij. de cõdic. tritic. ff. vsu. quemadmod. ca. l. huic. si cer. petat. l. fin. §. si duobus. vbi exponitur vtri eorum. id est à quo.

Datiuus quid importet, vide Bar. in l. impuberẽ, §. fin. ff. de falsis.

De D ante E.

De, ista præpositio quãdoque auget vt in dictione depositum, vt not. ff. depo. l. j. in princ. Aliquando priuat, vt xxxv. distin. episcopus. Idem quandoq; exponitur de, id est. propter, vt de re familiari, id est, propter rẽ familiarem. C. quando ciui. ac. præiu. cri. l. vnica, in prin. Aliquãdo, id est, pro, vt ff. de aqua plu. arc. l. post venditionẽ. Aliquãdo ponitur pro à, l. si is qui rem. §. si fur. ff. de fur. Aliquando de, mutat ex toto significatum dictionis cui adiungitur, vt destruo, dedecus, degener. Aliquando nec addit, nec minuit, vt detergere, id est, tergere, in auth. de mona. in prin. Et regulariter ponitur declaratiuè. ff. de arb. l. si de meis. cum aliis concordãt. Interdum ponitur

nitur pro super. C. si à non cōp. ind. l. iij. interdum ponitur pro valde. vt deproperat, id est val de properat. C. de vet. iu. enu. l. ij. §. sed quia diuine. Aliquādo ponitur pro secundùm, vt de libellis, id est, secundùm libellos. xx. dist. de libellis. Aliquando pro turpiter, vt depectus, id est, turpiter pactus. ff. de calū. l. & generaliter. Aliquādo subauditur à iure. ff. de adul. l. ij. §. lenocinij. in fi. Aliquando denotat causam materialem: vt ff. de coniun. cum eman. lib. l. j. §. nunc videamus. Item an ista præpositio de, significet causam proximam vel remotam, vide Bar. in l. si finita. §. deinde. ff. de damn. infect.

Debet, & oportet, aliquando dicunt necessitatem, aliquando honestatem, vide Ioan. And. in c. fin. de iur. calum. super verb. per teipsum. & not. in c. intellex imus. in verbo potest. de iud. Et nota quòd verbum debet, in propria significatione importat necessitatem, vt est gl. in clem. attendentes. in verbo debeant. de stat. mona. Sed honestatem significat vbi æquitate suadēte verba possunt im properari. C. de pig. l. iij. Nota tamē vbi materia est indifferēs verbum debet, regulariter im portat necessitatē. glos. in cle. attendentes. de stat. mon. Item dicitur quod quacūque actione debetur. l. pecuniæ verbum. §. fin. de verb. signific.

Debiti diem venire, est debitum posse petere.

Debitor est qui accipit pecuniā à creditore. Itē secundùm Mar cell. dicitur qui nactus est exceptionem iustam nec à naturali æquitate abhorrentem, id est, discrepantem secundùm Accurs. in l. Marcellus. ff. de re. iur. Sed propriè is est à quo inuito exigere possumus. l. debitor. de verb. signific.

Debitum est in quod aliquis alteri & naturali vel ciuili obligatione tenetur. Et debitum intelligitur remitti in redditione chirographi vel instrumenti, non autem sic in redditione pignoris. Item debitum est quod exigitur ab inuito. ff. de verb. sig. l. debitor. & est gl. in clem. j. de deci. Et debitum ciuile potest capi duob. modis: Vno modo efficaciter & propriè, prout est in chirographo post biennium, vel in obligatione ciuili resultante ex sensentia. l. Iulianus. ff. de condit. iude. Secūdo modo impropriè & inefficaciter, prout est in omni debito regulariter cui obstat exceptio, vel etiam pone exemplum secundùm glo. in l. j. ff. de cond. indeb. scilicet, in chirograph. ante biennium.

Debitum grauius quod dicitur, vide Bar. in l. si quid ex famosa. ff. de sol.

Decanica dicuntur carceres, in

auth.apud quos oport.§.pen.

Decanus nomen dignitatis est ecclesiasticę.sic dicta quòd fortè ab initio decani præerant decem clericis,sicuti & in re militari decani appellantur, qui decem præsunt militibus, vt accipitur in tit. C. de deca.lib. xij. Significantur tamen quandoque hac appellatione etiam archipresbyteri, vt in cano. in capite.50.distinct.Interdum & clerici ecclesiæ Constantinopolitanæ.l.non plures. C.de sacrosanctis ecclesiis.eo quòd in decanis essent diuisi.

Decaprotia,id est, decem primatus: annumeratur inter munera ciuilia mixta.l.fi.ff.de mun. Erant enim decaproti seu decem primi ex decurionibus, qui tributa exigebant fiscalia.

Decedere, contrariũ est ei qđ est succedere,vt si dixeris,Appius Clau.successit in prouincia Ciceroni, & Cicero decessit Appio. Vnde dicti sunt successores & decessores. Vlpia.lib.48. dig.ad l.Iul.ma.l.quíve.Quíve inquit, de prouincia cũ ei successum esset,non decesserit.

Decido,cidis, est cũ creditore super debito transigere. Cic.3.in Verrẽ: Nisi cũ muliere.inquit, decideretur.Idẽ 4.in eundẽ:cũ reo trãsigat,cũ accusatore decidat. Idẽ in 5. Qui septingẽtis decidere noluisset,millepromisit.Plin.lib.7.Abunde igitur atque indulgenter fortuna decidit cum eo, qui iure dici non queat felix.Martia.Conturbabit Atlas, & non erit vncia cœlo.Decidat tecũ,qua pater ipse deûm.Scæuola lib.xxvj.de administ.& peric.tutor. l.cùm hereditas.Cum plerisque, inquit, creditoribus ita decidit:& paulò post:cum plerisque creditoribus ita deciderunt. Neb.

Decedere aliquando significationem habet contrariam verbo accedere:vnde & decessio pro deminutione. l.pecuniæ verbum.§.j. de verb. signifi.Magistratus autem decedere dicuntur,qui ei,qui successor missus est, cedunt.

Decemprimi,vide Decaprotia.

Decemuiri quando primũ creati, & qua de causa, vide l. ij. §. & cùm placuisset.de orig.iur.

Decessio,vide Decedere.

Decessor dicitur qui obiit nullo medio, prædecessor, qui ante decessorẽ,antecessor, qui ante prædecessorem. xciij. distinct. cap.j. per Archidiac. Apud Iurisconsultum est,cui è prouincia abeũti successor missus est. l.iiij.de offic.Proconsul.

Decidere est transigere,l.cùm hereditas.de administrat.tuto.

Decima, secundum Hostiens. in Sum.de decim.§.j.est omnium bonorum mobiliũ licitè quæsitorum pars decima Deo data, diuina constitutione debita:vt colligitur de decim. ca.j. & cap.parochianos.ca.non est.

cap.tua nobis.§.verùm. c.cùm non sit. Et est dāda de omnibus bonis iustè acquisitis.eod.tit.c. ex transmissa. & cap. commissum, scilicet, de lana, fœno, & piscariis.nullis deductis expensis.cap.pastoralis.eod. tit.& ca. cùm homines.etiam de iis quę proueniunt de molendino ad ventum. c.ex transmissa.præal. Item de apibus &omni fructu. cap.nuntios.eodem titu. & debentur decimæ in signum vniuersalis dominij, nec sunt retinendæ, sed soluere compelli debent per ecclesiam. de deci. cap.tua nobis.ij.in fine. De hoc vide glos.in verb.præmoniti.in clem.ij.de iudic.

Decimarum tres sunt species secundum Hostiens.in Sum.scilicet, quædam personales, quæ debentur ex opere personali, vt ex artificio, sciētia, militia, negotiatione, &c. quædā prædiales, quæ proueniunt ex prædiis, vt vinum, bladum, fructus arborum, &c. Tales enim dandæ sunt illi ecclesiæ, in cuius parochia sita sunt prædia. de decim.ad apostolicæ.etiam decimas prædiales tenentur soluere Iudæi. cap. de terris. eod. titulo. Item debent solui de diuersis seminibus vnius agri, non tantùm de vno, si fuerint successiuè seminata.capitu.ex parte canonicorum, eod. titu. Etiam Cistercienses & alij qui nullo gaudent priuilegio, dare tenentur decimas de terris de nouo acquisitis, licet eas propriis manibus excolant. capit. nuper, eodem titulo. Quædam sunt decimæ mistæ, secundum Hostiensem ibidem, & possunt dici hæ de quibus dubitatur vtrum sint prædiales, vel personales, vt de agnis, & fœtibus aliorum animaliū, quæ sunt in pascuis, & gregatim pascūtur.

Decisio, onis, ab eo quod decido, idis, in superiori significatione vt sit decisio idem quod transactio. Cicero de prouinciis consularibus, Cum tyrāno, inquit, decisiones & direptiones. Ambrosius ad Titianum: Promptior esto decisioni, cuius & spes potior & fructus est. Paulus libro trigesimoquinto, ad legem Falcidiam. l. si heres. & heres, inquit, cum creditoribus deciderit, ne solidum solueret, & ob eam decisionem factum sit vt aliquid retineret. Ant. Nebris.

Decisio est lex Imperatoris, de quo vide *C.* de contrahenda & commit. stipul. l. veteris. & de emend. Iustin. Cod. in princip. super verbo decisiones.& insti. de nupt.§.vnde quæsitum. Aliquando ponitur pro transactione.l.si heres.ad legem falcid.

Declinare sententiam, est paulatim illam infirmare, & ideò nisi sententia declinetur, rebus iudicatis stabitur.

Decoquere, est consumpto patrimon

trimon

trimonio creditores ære credito fraudare: vnde decoctores, quos vulgo vocamus fallitos vt opinor, quod creditoribus fidem fefellerint.

Decoctores, dicuntur qui cùm nõ sint soluendo, vertunt solum, atque aufugiunt. vnde Catullus: Decoctoris amica formiani. & Valerius de varietate casuum: Postea inopia turpem decoctoris superlationem. Seneca libro quinto de beneficiis: Quomodo fœnerator quoldã debitores non appellat, quos scit decoxisse. Iustinianus lib. decimo, de decurionibus. l. quilibet. Quilibet principaliũ, vel decurionũ siue decoctor pecuniæ publicæ fraudulentus. Hic decoctorem videtur posuisse non tam pro eo, qui cùm soluendo nõ sit, fidem publicam frangit, quàm pro eo, qui de peculatus est pecuniam publicam. In quo significatu accipit Martialis, cúm ait: Nihil colonus, villicusque decoxit, hoc est defraudauit atque intercepit. Accursius non intelligens quid esset decoctor, officij nomen esse dixit. Nebris.

Decolorari, pro infamia notari. l. eum, qui. Cod. de episcopis & clericis.

Decretalis bonorum possess. quæ sit, vide suprà bonorum possessio extraordinaria.

Decretalis epistola est, in qua Papa ad consultationem alicuius respondet. de rescrip. cap. j. siue solus, siue de cõsilio fratrũ, vt de elect. bonę memoriæ. j. Vnde decretũ statuit, decretalisq; respõdet. Et de differẽtia horũ nominũ, decretalis epistola, decretum, canon, dogma, mandatum, interdictum & sanctio, est gloss. in Summa, distinct. iij. in verbo omnes.

Decretum secundum Spec. dicitur multis modis, vt in tit. de primo, & secundo decreto. §. dicitur ergo. Quandoque dicitur sententia definitiua, vt ff. de re iudic. l. decreta. vel interlocutoria, vt ff. de off. asseßo. l. j. in fi. Quãdoque dicitur id quod Papa constituit seu statuit, de consilio cardinalium, nulla facta consultatione, & tunc in scriptis redigitur, vt de rescr. præsenti. xx. dist. si decreta. & c. seq. Quandoque est consequens consensus eligentium in scriptis redactus, vt ij. q. j. legum. & de elec. c. innotuit. Quandoq; est illud, quod capitulum, vel ordo vel vniuersitas, vel maior pars ordinauit, vt ff. quod cuiuf. vni. no. l. planè. & quasi per totum. Quãdoque est iudicis auctoritas in alienationibus rerum præcipuè minorum interposita, vt C. de prædiis minorum. l. inter. & per totum. Quandoque decretum dicitur auctoritas principis in rescriptis beneficialibus interposita, vt de rescript.

cap.gratiæ.lib.vj.& secundum Azonem, illud decretum est confirmatorium gratiæ, quia ex hoc princeps insinuat suam voluntatem, quæ seruanda est, etiam secundū eum ligat ignorantes. Est etiam quoddam decretum decurionū quod in inuitos super muneribus rerum tribui potest, exceptis, qui in liberalium studiorum laboribus sunt. & qui medendi cura funguntur. C.de decret. decurio.l. exceptis. li.x. Quandoque decretum est iussus iudicis, quo mandat bona alicuius propter eius contumaciam possideri, & illud diuiditur in primum & secundum decretum. Decretum primum est primus iussus iudicis quo mandat bona propter contumaciam in pœnam contumacis detineri. Vel sic describitur. Primum decretum est alicuius rei prohibitæ vel permissæ regulariter, in certo casu facta prima prohibitio, vel permissio, referendo singula singulis. Secundum decretū eodem modo describitur, nisi quòd ibi ponitur secunda prohibitio vel permissio, & taliter dicitur primum rescriptum secundi. Quandoque interponitur primum decretum, & non secundum, quia in aliquibus non est opus secundo, vt not.in capi.quoniam frequenter.§.in aliis.vt lit.non contest, super verbo, constituitur. Et illud decretum habet locum in actione reali vel personali, licet diuersimodè, vt dicto §. & §. sequen. & interponitur ante litem & post, quotiescunque aliquo contumace existente adhuc non ita liquet de causa, quòd diffinitiua sententia valeat terminari: vt in dicto cap. quoniam.præalleg. Decretum secundum est secundus iussus iudicis, quo licet bona alicuius propter contumaciam possideri, quæ prius ex primo decreto detinebantur, vt de eo, qui mit.in pos.cap.primo.in gl. vltima. Et habet locum secundum quosdam in actionibus personalibus tantùm, quia secundum Ber.in glos.vbi suprà, in realibus solùm lapsus anni constituit missum ex primo decreto verum possessorem: nec est opus secundo, secundum alios tamen habet locum tam in realibus, quàm in personalibus. de hoc plenè Bern. in ca. contingit.de dolo & contuma. in gloss. vlt. Vel sic, secundum Ludo.de Ro. Est prima iudicis aggrauatio punitiua contumaciæ, & sic suo modo diffinitur secundum decretum. Et secundum non potest interponi nisi contra latitantem. Et latitatio est debitoris absconsio fraudulenta in damnum creditoris.l. Fulcinus.§.si quis possidet. ff. ex quib.cau.in pos.ea. quod est verū nisi periculū sit in mora, tunc

tunc enim interponitur secundum decretum contra non latitantem debitorem, vt no.Io. Andr.in cap. consultationibus. de officio delega.in nouella. & Bald.dicit in c.j.de mil. vas.qui cont.est,in vsib.feu. Sed vtrum secundum decretum sit sententia interlocutoria vel diffinitiua, effectus est magnus, vt in c.cum cessante.de appella. & l. quod iussit.de appelat. vbi per Bar.& C.de episco.aud.l.ij. per Bal.& l.si finita. §.si fortè. ff.de dam.infe.vbi per Dy. Sed Lud. de Ro.dicit q̃ secũdum decretum est sententia interlocutoria. allegat glos. singularem in præsenti §.cùm autem. in verbo admodum. C.de his, qui ad ecclesiam confug. not.Io.And. in glos.magna in fine,cap.j. de rebus eccles.non alienan.libro vj.& ibi vide iura de hoc.

Decubuerit,id est, in lecto iacuerit.ff.si quis cautio.l.ij. §.si non propter valetudinem.

Decuriones, in coloniis & municipiis dicuntur qui Romæ Senatores appellantur: dicti à numero equitum, quibus in militia præerãt. Auctores sunt Nonius Marcellus, & Festus Pompeius: dignitas verò ipsa Decurionatus dicitur: de officio decurionum,& de illorum dignitate, lege in libris Digestorum, titulum ad municipales.l.quoties.& l.libertus. Item de decret.ab ord. l. ambitiosa. Omnino decurionũ officium est, pecuniam publicam habere,tractare,& exigere. Neb.

Decurio dicitur qui decimã partem de bonis ducit, vel qui est super decem milites constitutus in curia dominorum vel principum, sicut centurio super centum,qui aliàs etiam vocatus est centenarius. Et vtuntur illo vocabulo Theologi, quia dicitur 1.Machab.3.quòd Iudas constituit duces populi, tribunos & centuriones. Beda tamen dicit super illud Luc. 23. & Marc. 15. Ioseph nobilis decurio,quòd decurio vocatur ideo quia est de ordine curiæ, & officium curiæ administrat. Qui etiam secundum eum dicitur curialis, à procurando, quia procurat munera ciuilia & curialia. Vide de hoc ff. de decurionib.& fil.eorum. Quidam autem dicuntur decuriones appellari ex eo quòd cùm ciuitates & municipia cõstruebantur, cuiusque loci gratia cõsilij, decima pars hominum colligebatur, vt ff. de verb.sig. l.pupillus.§ decuriones. Etiam quidam dicunt decuriones esse ex eo dictos, quòd cùm Coloniæ ducerentur,decima pars eorum qui ducebantur, in consilium publicum constituebantur: & decuriones vrbis Romanæ à muneribus excusabantur, vt C. eodem titulo, libro vndecimo.

Decussatè, id est, ornatè.

Dedecus, quando aliquid dicitur fieri cum dedecore, vide Bart. in l. ij. §. si emancipatus. ff. de bonor. possess. contra tab.

Dederit, id est, dare voluerit. ff. de verbo. oblig. l. si stipulatus sum dammam. Aliquando dederit exponitur, id est, reddiderit. ff. loca. l. in naue Saupheli.

Dedititij serui dicuntur, qui ex obsidione se dediderunt in potestatem victoris, formam autem deditionis scribit Liuius libro primo ab vrbe condita. Obsessor, inquit, interrogauit: Estísne vos legati oratorésque missi à populo Collatino, vt vos populúmq; Collatinum dederitis? Sumus. Estne populus Collatinus in sua potestate? est. Deditísne vos, populúmq; Collatinum, vrbem, agros, aquam, terminos, delubra, vtensilia, diuina, humanáque omnia in meam Romanique populi ditionem? dedimus. Et ego recipio. De seruis dedititiis Iustinianus in primo Institutionum lib. titu. de libertinis, & quomodo manumissi obtinebant infimum libertinitatis gradum: quoniam illorum, inquit, pessima conditio est. Nebr.

Dedititia libertas, secundũ Azo. in Sum. eod. titu. hodie sublata est, sed olim eorum dicebatur dedititia libertas, qui sic seruiebant, vt toto tempore vitæ suæ seruili iugo detinerentur, post mortem verò eriperent in libertatem, colligitur in l. vnica. C. de lat. liber. tol. & Institut. de success. lib. §. vlt. & l. vnica. C. de dedit. lib. tol.

Dedititij liberti olim erant, & dicebantur, quia hi, qui se dedebant timore destructionis suæ, hanc talẽ libertatem consequebantur, & dicebantur liberti, fortè propter spem libertatis. Vel verius liberti vocabantur, quia verè liberti erant, licet seruire cogerentur: hodie verò non sunt. Azo in Sum. C. de dedit. lib. tol. Erant autem hi pessimæ conditionis, quia toto tempore vitæ suæ erant serui, & in morte liberti, vt dictum est, vt Institut. de libert. §. libertinorum autem. & dicunt doct. quòd tales non erãt serui, sed coacti erant ad seruiendũ: & erant inducti ex l. Aelia Sentia, quæ etiam multa alia (scilicet mala) induxit: vt in gloss. Instit. tit. præalleg. Sed de dedititiis aliter & verius Theophilus & Gaius in Instit.

Deductio, est defalcatio.

Defalcare, idem est quod deducere & detrahere.

Defendere est vicem domini subire, vel illud facere quod faceret dominus in lite, & pro eo respondere.

Defensio quotuplex est, vide Bar. in l. de pupillo. §. primo. ff. de noui operis nuntiatio. & quo iure est introducta: idem Bart. in l.

in l.vt vim.ff.de iusti.& iure. & quot modis sumatur defensio. Bar.in l.liberto.in fi. ff.de nego. gest. Quando aliquid dicitur fieri ad defensionem, vide Bar. in l.prima.C.vnde vi.Interdum sumitur pro excusatione, vt l. Sed etsi. de vsur.aliquando pro exceptione, vt l. siquidem. C. de exceptionibus.

Defensor est ille, qui sine mandato cautione præstita de iudicato solui, alium defendit, vel eius defensioni se offert, vt ff. de procuratorib. l. si procurator.§.finali.

Defensores ciuitatum secundum Azo. in Sum. eod.tit.C. de def. ciui. sunt hi, qui in omnibus tanquam patres, potiùs quàm vt iudices se habere debent, vt ita nominis sui vtantur officio. C.eodem titulo.l.iij.& authen. vt iudices sine quoq.suffrag. §. eos, Inest autem officio defensoris huiusmodi præbere auctoritatem his, quæ aguntur apud eum ex voluntate partiũ, vt adoptionis,emancipationis, manumissionis, testamentorum,insinuationis. vt in authẽ. eodem titulo. §.sed neque proprias.Item donationis insinuatio. In contentiosa autem iurisdictione habet cognitionẽ vsque ad trecentos aureos, vt in authentica præallega. §. & iudicare.

Deferre aliquem, est eum accusare,sed deferre alicui,est grates & reuerentias sibi facere.ff. de accus.l.libellorum. & sic dicimus, plus deo deferendum est, quàm homini. deferre autem appellationi, est illam admittere. differunt tamen deferre & accusare in hoc, quia deferre fit reo absente, sed accusare fit reo præsente.

Deferre iuramentum est aliquem arctare vel adstringere ad iurandum, & quãdoque defertur à iure,quandoq; à iudice,quandoque à parte,quandoq; etiam delatio à parte parti defertur, de omnibus his not. C. de iureiuran.l.prima.

Deferuescere iram alicuius dicimus, cùm ex irato mitis redditur.l.quis sit.§.idem ait. ff.de ædilitio edicto.

Deficere dicuntur,qui ab iis quorum sub imperio sunt, desistunt, & in hostium numerum se conferunt. l. amissione. de capit.dimin.

Definio & definitio, non diffinio & diffinitio, notatum à Ludouico Bonognino, semper legi in Pandectis Florentinis: & ferè nunquam aliter legitur in libris vetustissimis, qui reperiuntur scripti, etiam in aliis facultatibus. Nebr.

Definitio est plurium rerum summatim facta traditio: quod idem est cum regula. l. omni; definitio. iuncta l. j. de regulis iuris. diffinitio autem est propria & breuiter comprehen-

sa rei substantiæ enunciatio: quæ constat ex genere & differentiis. Bar. in l. j. de testam.

Deflorare virginem quid sit. not. per Archidiaconum, extra de desponsatio. impuberum, cap. vnico. libro. vj.

Defrutum, mustum est quod decoquitur quousque pars tertia relinquatur. Plinius tamē lib. 14. Sapa, inquit, fit musto vsq; ad tertiam mensuræ partem decocto, quod vbi factū ad dimidiam est, defrutum vocamus. Virgilius quarto Georgi. Aut igni pinguia multo Defruta. Vlpianus libro xxxiij. Dig. de fundo instruct. l. quæsitum. Vas, inquit, æneum in quo sapa coquerentur, & defrutum fieret. Item de vino & tritico legato. l. qui vinum. mulsum, inquit, passum, defrutum. Defrutum dictum est quod autore Plinio sit ad dimidias defraudatum. aut quemadmodū vult Nonius Marcellus, quod ad tertiam redactum sit. Non quod Accursius hallucinatur, quod de vsu sit sublatum, vt quandiu posit seruetur, quasi sit dictum à fruor, eris. Nebr.

Defrutum, mustum est, quod decoquitur quousque tertia pars tantum relinquatur.

Defunctio est à debito liberatio, inde defunctus, id est, liberatur. Secundo idē est quod mortuus. Et fortè dicitur ideo mortuus defunctus, quia liberatus à miseria cōditionis humanæ.

Defunctoriè & perfunctoriè idē sonant quod transitoriè, vel curiose, & negligenter.

Deglabrare, est delibrare siue cingere, hoc est arborem decorticare: nam glaber propriè dicitur qui læuis est, & pilis caret: sed hic deglabrare pro læuem facere posuit Iurisconsultus Paulus libro xlvij. Digest. titu. arborum furtim cæsarum. l. cædere. Cingere, inquit, arborem est deglabrare siue delibrare. Ant. Nebris.

Deglabrare seu deglubere est corticem eximere. l. cædere. ff. arbor. fur. cæs.

Degradare est deponere de ordine, vt lxxxj. dist. dictum. Qualiter autem habeat fieri degradatio, no. de pœ. cap. degradatio. libro vj nam deponere fit simplici verbo, sicut suspendere, degradare autem cum solennitate.

Deierare est falsò iurare. cap. in literis. de testibus. & cap. literas. de præsumptionibus.

Deinceps, id est, de cætero. C. de epi. audi. l. nemo deinceps.

Deinde, vide instit. de rer. diuis. §. insula.

Delata hereditas intelligitur quā quis adeundo consequi potest. lege delata. ff. de verborum significatione.

Delator, est alicuius criminis denunciator, dummodo ad officium suū non pertineat ea denuncia

nunciatio, hoc genus hominũ odiosum habetur. Martial. de delatoribus: Turba grauis paci, placidæque inimica quieti. Quæ miseras semper sollicitabas opes. Idem, Et delator habet quod dabat exilium. Pro denunciatore tantùm posuit Iurisconsl. Papin. tit. de diuer. & tẽp. præs. l. intra. Intra quatuor, inquit, annos vacantiũ bonorũ delator. In titu. tamen de iure fisci, propria delatoris significatione vtitur sæpe. Nebr.

Delator est idẽ quod accusator, vel qui bona aliqua tanquam vacantia fisco denuntiat, id est manifestat: Et nota, quòd deferre dicitur multis modis: Primo, id est afferre, seu offerre, vnde dicitur hereditas deferri: vt l. ij. C. de Carbon. edic. Item accusare de quolibet crimine: vt l. iubemus. C. ad l. Iul. repet. Item delator, id est bonorum nuntiator. l. intra. ff. de diuer. & temp. præscr. & Bart. in rubr. de delat. & de hac materia vide plenè per Bart. in dicta rubr. de delato. lib. x. Cod.

Delegare plura significat: primò est aliquem iudicem loco sui, & auctoritate sui iudicaturum constituere, vel substituere: vt l. præcipimus. C. de appel. circa medium. & l. sequẽ. in fi. Quandoque est in locum suum, vel vice sui alium rerum creditorem dare, vel cui iusserit creditor. Et hoc modo inter delegatum & eum cui fit delegatio, oportet interuenire stipulationem, vel litis contestatio. His enim modis fit hæc delegatio. l. delegare. ff. de nouatio. & Azo in Sum. eo. tit. de nouat. Delegare enim possum, id est vice mea debitorem meum dare creditori, & ex delegatione liberor ego à creditore meo, & extinguitur ipsa obligatio qua tenebar, vt quando tibi sum obligatus, & alium habeo debitorem mihi obligatum, & istum tibi assigno vt debitum ab eo recipias: te, & ipso volentibus, hæc est delegatio quædam. Interdum delegare est destinare seu assignare, vnde in l. ij. ad legem Iuliam pecul. pecunia delegata, id est, destinata.

Delegatus est cui causa committitur terminanda vel exequenda, vices delegantis repræsentans, & in iurisdictione nihil proprium habens: vt ff. de offi. eius cui mand. est iurisd. l. j. in fi. & extra de offic. deleg. sane quia. & cap. cùm olim. & Host. in Sum. eod. titu. Vel sic. Delegatus est is cui à summo Pontifice, vel ordinato vel delegato principis causa committitur. Inde venit subdelegatus, qui dicitur respectu delegati. Item is, cui principium causæ vel medium committitur, & sic iudex propriè dici non potest: vt cap. super quæstionum.

§.porrò. eod.tit. Delegatus tamen propriè delegare potest principium, medium, & finem, in §. intentionis. c. super quæstionum. præalleg. Vel secundum Specul. eo. tit. in princip. est is, qui alterius commissione recipit alicuius causæ iudicialem cognitionem: nam & subdelegatus est cui per aliquem habentem iurisdictionē demandatur in iudicio aliquid vel extra iudicium faciēdum, non iure proprio, sed de iure mandantis. Et differt à subrogato & cōseruatore. Nam subrogatus habet iurisdictionem iure proprio, & merum imperium, sicut iudex principalis, cui subrogatur, sed conseruator nullam habet iudicialem cognitionem, sed tantum potestatem super notoriis & manifestis. cap.statuimus. de offi. deleg. lib. vj. Iudex autem delegatus habet iurisdictionem in ecclesiasticis personis, non propriam, sed à superiore com missam, vide Goffr.in Sum.eo. titul. & delegatus in causa sibi delegata maior est ordinario. de offi.deleg.sanè ij. & de offi. ordin. pastoralis. quia talis vices gerit delegantis.

Delibrare, quod est librū, hoc est corticem arbori detrahere. lege suprà in verb. cingere arborem. & in verb. deglabrare. N.

Deliberare est factum diligenter tractare, vel in mente reuolue re, vel cum amicis suis explorare an expediat sibi illud admittere de quo quæritur, puta hereditatem agnoscere vel adire: vt l. Aristo. in principio. ff. de iure deliberan.

Deliberatio est prouida causę circumspectio, cum qua ratio totum agit, & furor sibi nihil ven dicat. xj. quæst. iij. illa præpositorum. & cap. sequen.

Delictum dicitur quasi derelictū. & nota prout suprà tetigi in verb. contractus. quod sicut actionum quædam proueniunt ex contractu vel quasi contractu, ita actionum quædam proueniunt ex delicto, aliæ verò ex quasi delicto. Ex delicto proueniunt actiones vbi delictum personæ verè & directè cōprehēditur, vt est videre in furto, rapina, homicidio. Ex quasi delicto, vbi personæ delictū verè & directè nō comprehēditur, sed interpretatiuè, vel iuris fictione: vt si iudex per imperitiā suam male iudicauit, tenetur parti quam læsit ex quasi delicto. Item si tenes in domo vel officina aliquem prauum hominem qui damnum dedit mi hi, teneris ex quasi delicto, eo quòd in culpa sis vtendo malorum hominum ope. Et est delictum desertio boni. Pecca tum vero prauus actus. Sed cri men est peccatum graue accu satione & damnatione dignissimum. Hæc est differentia secundum

cundùm Aug. lxxxj.dist. c.j & not. de pœnit. distinc.j. si peccatum. & per Io. And. in regula peccatum. Et pro differentia inter delictũ & peccatum est bona gloss. in l.j. C. si aduersus deli. vbi dicit Accurs. Delictũ est genus generalissimũ, siue veniat ex animo, siue non. Crimen verò genus subalternum. Continet enim sub se furtum, adulterium, & alia quę ex animo proueniunt. i. ex conscientia. Adde quòd delictorũ quædam sunt publica, quędam priuata, de quibus infrà in versic. priuata. Item aliud est delictũ generale, aliud speciale: Generale est, quod certa appellatione plurima eiusdem naturę crimina complecti potest, vt furtum, homicidium, falsum: quod Doct. nostri nominatum delictum appellant. Speciale verò delictum Iurisconsul. intelligunt, quod Doct. innominatum dicunt, vt cùm quis in ius vocatus nõ paret, cùm temerè appellat. hæc enim facta pluribus specialibus verbis designantur, non vno generali, vt copiosius declarat Alcia. in l. aliud est fraus. de verb. signi.

Delinimenta pro blanditiis. l. iiij. de inoffic. testam.

Delphi, orum, ciuitas est Phocidis, ad mõtis Parnassi radices, posita, vbi Appollo solitus erat responsa dare, sed quemadmodum ait Iuuenalis: Nunc cessant oracula Delphis. titul. de censibus.

Delphicæ mensæ à Delphis vrbe Apollini sacra dictæ sunt, & erant ex ære, quas veteres cortinas vocabant. Plin. lib. 34. Ex ære, inquit, factitauerunt cortinas tripodum nomine delphicas. Cice. sexta in Verrem, Mensas delphicas è marmore. Martial. Argentum atque aurum nõ simplex delphica portat. Florentinus titul. de supellectili legata. l. iij. Trapezophora, inquit, delphicæ subsellia. Ant. Nebris.

Deludit, id est decipit, & sic delusio non approbatur à iure, extra de alie. iudi. mut. causa fac. capit. j. & ff. de iudic. si prætor, ibi, delusoria essent prætorum decreta.

Demens est qui nescit vel nõ potest exprimere quid velit aut nolit. c. pastoralis. de cle. ægro. lib. vj. vbi bonus tex. & glos. ibi super ver. remittit.

Deminuo, is, & deminutio, onis, non diminuo & diminutio, vt passim legitur in libris Digestorum, debere scribi aduotauit Ludouicus Bonogninus ex Pandectis Florentinorum. Est autẽ capite deminutus, vt ait Festus, qui ciuitate mutatus est, & ex alia familia in aliam adoptatus, & qui in hostium potestatem venit, & cui aqua & igni interdictum est. N.

Demolior, demoliris, est illud quod

quod extructum est diruere. Nam moliri est ædificare, cuius contrarium est demoliri, Virgilius primo Aeneid. Molirique arcem, & manibus subuoluere saxa. Apud antiquiores demolio, is, declinabatur, vt Diomedes testimonio Varronis ostendit, quem citat in libro poetico: Non demolio, inquit, astra. Et Næuius in corollaria: Hęc demolite, inquit. Vlpianus titul. de vsufructu. l. heres. Ante, quàm vsufructu prohibuerit, demolierit. Et demolitus pasiuè, vt in titul. de vsucapi. l. eum qui. A. N.

Demoliri est dissipare vel destruere. Matth. vj. Thesaurizate vobis thesauros in cœlo, vbi tinea non demolitur. Vnde demolitio, id est, destructio. l. stipulatio. de ope. no. nunt.

Demõstratio idẽ significat quòd ostensio. Nam omne verbum vel factum per quod aliquid ostenditur, demonstratio dicitur. Ideò dicit text. in l. certũ. ff. si cert. pet. Certum est quòd nomine proprio vel alia demonstratione quæ vice nominis proprij fungitur, ostẽditur, & sequitur. Non refert an proprio nomine res appellentur, an digito ostendantur. Et licet falsa demonstratio non sit demonstratio, tamen ex ea quandoque sumitur significatũ ad inualidãdum actum, qui aliâs ea non expressa, esset validus. verbi gratia. Testator dicit, lego vxori meę vestem quæ causa eius parata est. Hæc verba quæ causa eius, &c. sunt demõstratiua. Sed pone quòd nihil est paratum causa eius, tũc demonstratio est falsa, & dicit tex. in l. Quintus Mutius. ff. de aur. & argen. leg. quòd nullum est legatũ. Secus si diceretur, Vestem meam purpureã quæ causa eius facta est, quia licet demonstratio sit falsa, tamen apparet de re legata per verba præcedentia, vt in l. Quintus Mutius. præalleg. Et si vis scire plenissimè, an & quando falsa demõstratio vitiet dispositionem, tradit Barto. in l. demonstratio. ff. de cond. & demonst. Porro demonstratio sic differt à conditione, quòd demõstratio plerunque factam rem ostendit, cõditio verò futuram. l. si nominatim. eod. tit.

Deni, denæ, dena, nomen est diuiduum distributiuum, quale illud bini binæ bina, & similia. cuiusmodi nomina Accursius solitus est exponere in bis tantum, cùm re vera significent cuilibet tantum, quod latuit Bartolum. Is enim exponens legem quæ habetur de legat. j. si quis testamẽto Titio & Seio decem dari iusserit: nullã hæc verba recipiunt ambiguitatẽ, vt dena dixisse videatur qui decem dixerit: putauit per dena viginti intelligi. ait namque:

Qui reliquit decem, non vide tur relinquere viginti. Nam cùm inter decem & dena illa sit differentia inter oratores obseruata, quòd decem numerum simplicē, hoc est decem vnitates significet, dena verò cuilibet decem, erat sensus legis: quòd qui Titio & Seio legauit decem, nō legauit dena, id est cuilibet decem, sed decē simpliciter, hoc est cuilibet quinque. In titu. de verb. oblig. l. si ita. Accursius dena pro bis interpretatus est. Idem de annuis legatis. l. si legatum. exponens illud, Si legatum fortè sit relictum annuá bina trina die fortè triginta dena per singulos debentur annos: licet non fuerit adiectum æquis pensionibus, dena pro decem interpretatus est, cùm dena nō simpliciter decē, sed per singulos annos decem significet. N.

Dena id est decem, sed distributiuè, vt si legem Titio & Seio dena, intelligor singulis decē legasse ff. de verbo. obligat. l. si ita stipulatus. & ff. de legat. j. l. si quis testamento.

Denarius dicitur à numero decē. de conse. distinc. v. ieiunium.

Deniq; no. Arch. iiij. dist. deniq;.

Denuntiare est crimen alicuius superiori nuntiare, vt præpositio de, augeat nuntiationem, vt in simili. ff. depos. l. j. in prin. Hostiens. autem in Summ. tit. de accus. & rub. de denunt. §. j. dicit quòd denunciatio est criminis alicuius apud iudicem sine inscriptione facta delatio ad pœnitentiam agendam, vel aliam legitimam pœnam imponendam, vel etiā ad vtrūq; in §. seq. ipse distinguit denuntiationem, dicens quòd quædam est denuntiatio pœnitentialis & Euangelica, & ad illā quilibet admittitur. Quædam verò iudicialis & canonica, & ad illam non quilibet admittitur. Vide ibi de illa, & in reportationibus Ioan. And. cap. nouit. de iudic. Est & denuntiatio species protestationis, quæ ad alium mittitur, vt cùm aliquem admoneo vt ab emptione desistat: vt defendendæ causæ adsit: vt à matrimonio causa legis Iuliæ exercendæ abstineat. Alciat. in l. detestatio. de verbor. signific.

Denuo, id est de nouo, vel iterū.

*D*epacisci est turpiter pacisci. Inde depectus, id est turpiter pactus. l. iij. de calumn.

*D*epectus participium est, ab eo quod est depaciscor, quod significat turpiter pacisci: vnde depector apud Apuleium in oratione pro magia: *Est*, inquit, litium depector, omnium falsorum commentator. Vlpi. lib. iij. de calumniato. l. & generaliter. Hoc, inquit, edicto tenetur qui depectus est. N.

*D*ependere, soluere, & præstare. l. iij §. in iis. de vsur.

Deper

Deperditum dicitur quod desiit esse in rerum natura .l. deperditum. de pet. hered.

De plano aliquid dicitur fieri, quod iudex sine figura & strepitu iudiciario facit, de cuius verbi significato habes hodie plenè, de verb. sign. in clemen. sæpe. Arch. de elect. c. indemnitatibus. li. vj. super verb. strepitu & figura. Dicitur ergo iudex aliquid facere de plano, quando scilicet non est in consistorio, vt scilicet residens in loco in quo iudicare cõsueuit, & aliqualiter instructus, sine iuris solennitate aliquid facit, statuit aut determinat.

Deportare est aliquem perpetuo exilio damnare, sed relegare etiam ad tempus, vt ff. de interd. l. relegatorum. §. hæc est differentia: & in gl. instit. quib. mod. ius pa. po. sol. §. relegati.

Depositum est quod custodiendum alicui datum est. l. j. ff. eo. Et dicitur à de, & positum, sic quòd præpositio de, augeat, vt ostendatur totum fidei eius cõmissum apud quẽ ponitur quo ad custodiam, & videtur separata custodia à deponente. Est ergo aliud pono, aliud depono: vt ff. eo .l. j. Quid sit actio depositi directa & contraria, require suprà actio depositi.

Depositarius est apud quem res aliqua deponitur custodienda. Et differt à sequestro, quia depositarius ad hoc præcisè tenetur vt depositori rem restituat, tenetur etiam maximã diligentiam adhibere. Sed sequester neutri litigantium tenetur præcisè rem restituere, sed indeterminatè illi qui vicerit. Alia differentia habetur in l. licet. ff. deposit.

Deprecatio à deprecari, quod est precibus rogare. l. deprecatio. ff. ad leg. Rhod.

Deprehendere aliquem, est quod barbarè dicunt, in ipso facto capere. l. quod ait. ff. ad legem Iuliam. de adult.

Deprimere nauim est demergere. l. cum depressa. ad l. Rhod.

Derelictũ dicitur illud quod caret possessore, vel ꝙ in nullius est possesione, vt instit. de re. diui. §. hoc amplius. circa finẽ.

Derogare est deminuere, vel in parte tollere, vel detrahere, vt ff. de verb. signif. l. derogare. & differt ab rogare. ibidem. require suprà abrogare.

Describere est exemplũ sumere, quod Barbari dicunt copiare.

Deserere propriè militũ est, qui relinquunt locum in acie, aut sine commeatu discedunt ex castris: vnde est desertor & desertio, de quibus sæpe in libris Digest. tit. de re militari. N.

Desertores dicuntur clerici qui proprię ecclesię ministeriis destitutis, ad aliam vitio fugæ se transferunt, vel confugiunt, vt xxj. q. ij. placuit, & hoc secundum Canones. Sed secundùm leges

leges, desertores dicuntur milites vitio fugæ suam militiã deserentes. vt l. iij. de re milit.

Desertum est locus non habitatus penitus neque cultus vltra memoriam hominum: vt c. j. de verb. sign. lib. vj. vnde & desertus pro neglectus. l. iij. C. de agric. & censit. lib. xj.

Deserta causa dicitur, cùm altera parte absẽte, fertur sentẽtia.

Desidero præter illam notam significat etiam deficere. Cæsar in commentariis: Desiderati sunt, inquit, eo die sagittarij circiter ducenti, id est defecerunt: hoc est interempti sunt. Suetonius in Augusto: Desiderauit nonnunquam M. Agrippæ patientiam, & Mecœnatis taciturnitatem. Quem locum Eutropius & Sextus Aurelius non intelligentes, decepti huius verbi ambigua significatione putauerunt, quòd Augustus voluisset esse æquè patiẽs atq; Agrippa, & taciturnus vt Mecœnas: cùm apud Suetonium desiderare accipiatur pro deficere illud, quod desideramus. In quo sensu accepit Iurisconsultus in titul. si libertus ingenuus esse dicatur. l. quoties. Siue officium, inquit, desideretur, id est deficiat in eo qui debet obsequi & obtẽperare. N.

Desidia similis est imperitiæ. C. de testamẽ. l. ambiguitates. & quid est desidia: not. per Arch. xxx. quæst. j. deinde desides: id est negligentes. C. de annon. & trib. l. iudices. lib. x.

Designatus id est electus. l. Barbarius. de offic. Præto.

Designatores qui, vide suprà in verbo, brabeutæ.

Desinere propriè est in perpetuum, vt rursus non redeat. l. fin. de assig. lib. Desinere autem res abesse quando dicatur, explicat Iurisconf. in l. mulieris. de verbor. signific.

Desistere est à negotio iam suscepto abstinere. l. destitisse. de iud. & ad Turpil.

Destitutum testamentum, id est desertũ, ex quo nullus est heres. Institut. de hereditat. quæ ab intest. §. cùm autem.

Desuetudo & consuetudo differunt secundùm Bartol. in l. de quibus. ff. de legib. Nam consuetudo est quando fit contra legem per ipsam consuetudinem, sed desuetudo est quando non vtimur aliqua lege in iure posita.

Desultores erant qui in ludis duos equos absque ephippiis agitantes ex altero in alterum mira pernicitate desiliebant. l. apud. de præscrip. ver.

Detergere id est publicare, vel testibus probare. C. de malefic. l. si excepta.

Deterrere prętер vulgatum significatum est & à proposito auertor. l. quòd si. §. qui mancipia. de ædili. edicto.

Detestari est absenti denuntiare testib

testibus adhibitis, vt l. subsignatum. § ij. ff. de verb. signifi. & l. sequent. Aliter auté detestari est facta alicuius abrenũtiare, spernere, vel abominari.

Detestatio est cum testibus facta denuntiatio.

Detexta lana dicitur cùm perfecta est, & à textrinis instruméntis detrahi potest.

Detrectare pro vitare, fugere, auersari. vnde detrectatio. l. qui cum. §. qui post. de re milit. & l. si maritus. ad leg. Iul. de adult.

Detrusus in l. quicunque. C. de episcop. & cleri. est quem canonistæ vocãt depositum, Latini verò exauctoratum.

Deunx est vna pars asſis quæ ex xj. vnciis perficitur. insti. de hered. instit. §. hereditas.

Dextans est pars asſis quæ ex x. vnciis perficitur.

Deusdedit est proprium nomen. cap. tanta. de Simon. Similiter Deodatus. eod. tit. c. iij.

De D ante I.

Diabathrarij in l. j. C. de excusa. artific. sunt coriarij. Aliis tamẽ ibi aliter legendum placet: de quo vide Alciatum ibidem.

Diacatharotia, in l. quicunque. Cod. de omni agro desert. est id munus cùm Impe. priuatis fundos concedit, vt purgẽtur: quod latius explicat ibi Alcia.

Diacatoche (vt quidam legunt in præalleg. l. quicũque.) significat titulũ possessorium prędij.

Diaconus Græcè, dicitur minister Latinè, quia sicut in sacerdote consecratio, ita in diacono ministerij dispensatio habetur. Et hypodiacones Gręcè dicuntur subdiaconi Latinè, quia subiacent præceptis Leuitarum. Et apud Hebræos Nathanei vocantur: vt habetur xxj. distinct. cleros.

Diadema propriè est corona Imperialis.

Diæta locus est in domo, vbi per otium versamur. Papinius in secundo syluarum. Vna tamen cunctis procul eminet vna dię tis. Sidonius Appollinaris in Epistol. Ex triclinio fit in diætam siue cœnaculum trãsitus. Iurisconsultus tit. de legat. iij. l. ligni. §. lignis. Cellarium, inquit, iunctum eidem diætæ. Inde diætarius dictus est seruus siue minister in diæta deseruiens. Meminit Vlpianus in titul. de fundo instructo. l. quęsitum. Est præterea diætarius, qui ex dięta quippiam furatur. vt Vlpian. in tit. de effractorib. l. j. Simili, inquit, modo & dię tarij ibi legitur directarij, & saccularij puniuntur. Pro quo mendosè legitur detractarij. Idem in tit. de effractoribus, l. saccularij. Qui directarij, inquit, appellantur, hoc est qui in aliena cœnacula se dirigũt furandi animo.

Diætarij dicuntur qui in cœnacula aliena se dirigunt animo furan

furandi, à diæta secundùm primam significationẽ sic dicti, & sic exponitur in l. saccularij. in princ. ff. de extraor. crim. licet ibi legatur in text. directarij. Sunt & diætarij serui deseruientes in diæta. l. quæsitum. §. ostiarij. de fund. instr. Item custodes nauis, nõ pretio aliquo conducti, sed ob solum victũ. l. j. nau. cau. stab.

Diarium præter ephemeridis significationem, refertur etiam ad vnius diei cibum, vel ad id quod alicui datur, vt singulis diebus se alat: quo sensu plerunque in iure accipitur. l. diariis. de adim. legat.

Diastoli vel diastoleæ dicuntur cum astu dictatores vel distinctores logon, hoc est publicæ rationis. Et secundùm hoc accipitur in glo. de tab. scri. logo. Codic. libr. xj. l. iiij.

Diathetũ videtur genus esse poculi, sicut syntheton siue synthesis. Iurisconsultus ad legẽ Aquiliam, l. si seruus. Si calicẽ, inquit, diatheum faciendum dedisti. Iustinian. quoq; libr. x. l. j. Artifices, inquit, diathetarij, id est, calices diathetos fabricantes. Ant. Nebris.

Diatretum Græcè, tornatile aut factum torno significat. Vnde apud Vlpianum in l. si seruus. ad legem Aquiliam. calix diatretus: & diatretarij nototnatorib. in l. ij. C. de excus. artific.

Dictare actionem vel iudicium, est intẽdere actionẽ vel agere.

Dictatores olim dicti fuerunt, qui summũ magistratum gerebant, & quorum erat in maioribus causis sentẽtias ferre vel dictare: vt ff. de orig. iuris. l. ij.

Dicticæ sunt columnæ ecclesiæ in quibus imagines patrum in suo catalogo ponuntur. Vel sunt tabulæ scribendi vel pingendi, à dicto dictæ.

Dictum à promisso eleganter distinguit Vlpianus in l. sciendum. de ædili. edict.

Didragma est denarius valens duos denarios, stater valet duo didragmata: vnde, Valet nummos didragma duos, stater duplicat. idem notatur per Archid. xj. quæst. j. magnum.

Diducere est diuidere & distinguere. Instit. de oblig.

Dienses populi sunt Macedoniæ à Dio colonia dicti. hos Pausanias *D*iastas appellat, apud quos gymnicum certamen agebatur. Pau. lib. vlt. in titul. de censib. l. fin. In Macedonia, inquit, iuris Italici sunt Dienses. Antonius Nebrissens.

Dienses populi Macedonię, quorum mentio in l. vlt. de censib.

*D*ies est duplex, naturalis & artificialis. Naturalis est ab ortu solis vsque ad occasum. Ciuilis est à media nocte, in sequẽtem mediam noctem. l. more. de feriis. Ecclesia verò Romana exorditur diem ab occasu solis, & finit in sequentem oc-

casum. Hæc Alciatus in l. ij. de ver. sig. licet Accur. aliter defi nire videatur in d. l. more.

Diem cedere vel venire obligationis quando dicatur, declarat apertè Iurisconsult. in l. cedere. de verb. signific.

Diem diffundi, (vel vt quibusdã placet) diffindi, olim dicebatur, cùm res de qua erat controuersia, in sequentem diem cognoscenda reiiciebatur.

Diæta in vna significatione est cœnaculum, in quo die magis quàm nocte solet homines residere: vt ff. de donat. l. Lucius. vel domuncula constructa in hortis pro colligendis fructib. seu oblectationis gratia: ita ca pitur in l. senatus. §. Marcellus. ff. de legat. j. In alia verò significatione dicitur spatium vni⁹ diei vel lapsus. Quartò est vnius diei certa & determinata comestio. Continet autẽ diæta legalis xx. milia Italica. Diæta vulgaris dicitur illa quę habet secundũ conditionẽ regionis.

Diffamator quis sit, & quis dicatur diffamare: vide Bartol. in l. turpia. ff. de legat. j. & quando quis diffamari dicatur de maleficio, an sufficit in genere, vel specie mali fieri requiratur: vide ibidem Barto.

Difficile dicitur quãdoque quod nullo modo fit. ij. q. vj. biduum. vers. si aduersus. & glos. fin. de testib. ca. præsentium. exponit nõ de facili, id est nullomodo. Adde quòd difficile interdum exponitur, id est rarò, vt ff. de leg. iij. Scio. & l. heres meus. §. vxori. Aliquando difficile, id est nunquam. j. q. j. si quis neq;. & c. principatus. & ibi no. Aliquando difficilè exponitur, id est laboriosum. in auth. vt hi qui ob. se. ha. per. res mi. §. quoniam autem. Aliquando, id est vix. xlvij dist. quantumlibet, & ibi not. Item qualiter difficilè & facilè intelligitur: vide de hered. instit. l. seruus.

Difficultas & imposibilitas sępe parificantur, vt pulchrè ponit Fel. in c. ecclesię sanctę Marię. in xxxix. col. ver. secũdũ notabile est ꝙ ecclesia. de const.

Diffinitio, vide Definitio.

Diffinitiua sententia. Require infrà, sententia.

Diffindere diem, & diffisio diei, quid significet, non est in prõptu, neque cur sic dicatur. Gel. lib. 14. c. 2. Iussi, inquit, diem diffindi: & iterum: In dierũ dif fissionibus & comperendinationibus. Vlpia. lib. ij. Dig. tit. si quis cautionibus. l. non extinguemus. Si quis, ait, in iudicio se sisti promiserit, & valetudine vel tempestate, vel vi fluminis prohibitus se sistere nõ potuit, exceptione adiuuatur, non immeritò. Cùm enim in tali promissione præsentia opus sit, quomodo poterit se sistere, qui aduersa valetudine impeditus est? Et ideò etiam

lex

lex xij. tabularũ: Si iudex vel alteruter ex litigatorib. morbo sontico impediatur, iubet diem iudicij esse diffissum. Sic enim legitur in Pandectis archetypis Florentinorum, non diffusum. videturque significare diem intercisum, siue intercapedinatũ atq; dilatũ. N.

Diffundi vina propriè dicuntur, quæ postea quã defecata sunt, in doliis conduntur transuasantúrque. Iuuenalis: Ipse capillato diffusum consule potat. Et Horatius: Vina bibes iterum tauto diffusa. Vlpia.lib. xxxij. de legat.iij.l cùm quæreretur. Nam si vina diffudisset, habiturus vsui. Item Proculus libr.xxxiij. de tritico & vino legat.l. cùm vinũ.inquit, heres damnatus est dare quod in amphotis seu cadis diffusum est. Ant. Nebris.

Diffundere vel diffindere diem, quid sit, vide suprà in ver. diē.

Diffundi vina propriè dicuntur, quæ ex vasis in quibus deferbuerũt, postea quàm defecata sunt, in alia vasa transferuntur.l.cùm vinum.de tritico, vino & oleo legat.

Digestum secundùm Azonem in sum. de veteri iure enucle. dicitur legalis liber, qui alio nomine vocatur Pandecta, seu liber Pandectarum ex quo oēs disputationes & decisiones legitimas in se habet, quem in quinquaginta libros partiales digessit Imperator. Collectus autem fuit iste liber ex veteri iure quod ab vrbe Roma condita & à Romuli temporibus vsque ad tempora Iustiniani ferè per mille & cccc. annos confusè statutum obtinuit. Et extendebatur in duo millia penè librorum, & tricies centena millia versuum vel responsorum: vt patet C.de veteri iure enucle.l.ij.§.sed cùm omnia. Et dictum fuit Digestum eo, quia omnia ibidem decidentia digeruntur & soluuntur, secundùm Accursium in proœm. Institutionum. Dicitur autem Pandecta à pan, quod est totum, & decta, doctrina, quia ibi est tota doctrina omnium Iurisconsultorum vt in §. præal. sed cùm omnia decidentia ibi digerantur & soluantur, secundùm Azonem ac Dinum in principio Instit. Et notat Ioannes Andreas in proœmio Clementinar. quòd Digestum capitur alibi pro decoctum.de consec.distin.v. ne tales.& c.præced. Quidam dicunt quòd iste liber olim per duplex dd, scribebatur, vel per d,& g, quod postea per vitium scriptorum corruptum sit. Sed ratio videtur melior, scilicet quòd Digestum scribatur contra morem omnium legalium librorum per duplex ff (quãuis illę duæ literæ, nec in principio, nec in fine huius nomi-

nis digestum ponantur:) ideò quia ille liber fuit digestus secundariò per duos Federicos Imperatores, à quorum cuiuslibet nomine sumpta est prima litera f, sic erunt duo ff. licet ista ratio aliis nõ placeat, quia neuter illorum Imperatorum aliquid fecit, exceptis paucis constitutionibus positis in vsibus feudorum. Dicunt ergo esse vitium scriptorum. Et vnus illorum librorum nominatus est Infortiatum, quia cùm Romæ esset studium amissum, & Bononiæ inoleret, eius recuperatione facta Rauennę cũ esset amissum ius est redditũ, fortè cùm multa adsint quæ deerãt, & sic sumitur in, pro valde. Alij dicunt quòd fortes leges in eo sunt, sed certe & in veteri. Alij ab inuentore seu autore sic nominatũ dicunt. Vel dicitur quòd nomina magistralia sunt, quare non est de eis disputandum, sed relinquitur pertinacibus secundùm Tulliũ, & quia plura sunt negotia quàm vocabula. ff. de præscript. verb. l. natura enim. Alij ab inforcisim chaldeorum vocabulo quod est dispositio, dictum volunt, quia vltimæ dispositiones in eo sunt. Vnde:

Sum liber fortis disponẽs spolia mortis.

Et clausis portis, me discat lector in hortis.

Hæc in glos. huius libri. Adde aliam rationem meliorẽ quare libri Digestorum scribãtur per duo ff, quam ponit Alciat. in libr. Dispunct. Nam Græci Pandectas per P, cum accentu circumflexo notabant, quod posteriores per ignorantiam Græcarum literarum putantes esse duplex ff, hoc signo abusi sunt. P.

Digitus aquæ est modulus, vnde salientes tali mensura censentur. Frontinus de aquæ ductibus. Aquarum moduli aut ad digitorum, aut ad vnciarum mensuram redigendi sunt. Est autẽ digitus sextadecima pars pedis, vncia verò duodecima. Quemadmodum igitur inter vnciam & digitum diuersitas, ita & ipsius digiti: nam alius vocatur quadratus: alius rotũdus. Hæc Frontinus. Paul. libr. viij. dig. de seruitutib. rustico. pręd. l. Lucius Titius. Digitum tibi dono aquæ. Accursius per aquæ digitum intelligit quantum fluit per digitũ statuę. N.

Digitus nõ est mẽbrũ, sed membri officium. ff. de sta. ho. l. non sint liberi. Adde Bar. in l. ij. ff. de pub. iud. in versi. sed quæro quid appellatur. Adde Feli. in c. ego. N. versi. digitus. de iureiur. vbi limitat in sex casibus, & fallit secundùm Bar. ad hoc quando quis esset notabilis artifex, quia si amittit digitũ, dicitur amittere mẽbrũ, & ista confir

confirmat Bar. vide Io. de Ana. in c. cùm ex coniũcto. de hęre. in vj. Fel. in c. cùm illorum. de excom. vers. & not. limita. vide ibidẽ latè per eum. Adde quòd digitus est etiam genus mensuræ. l. Lucius. de ser. rust. pręd. est autẽ sextadecima pars pedis secundùm Alciatum in l. mille. de verborum signif.

Dignitas quid sit, secundùm Archi. patet de consue. c. j. lib. vj. in glos. Dignitas quandoque idem est quòd potestas vel cõditio, vel prærogatiua secularis, vt xxiij. q. v. administratores. & C. de digni. lib. xij. Et sic iudex dicitur habere dignitatem, vt ff. de albo scrip. l. vlt. de hac etiam not. 4. q. 3. si testes. in princ. Itẽ dignitas est quædam præeminẽtia ecclesiæ vel in ecclesia. c. quanuis. de verb. sig. Et quot modis sumatur dignitas, not. de rescrip. sedes apostolica. in glos. super verbo, maiores. quæ incipit, sed quas personas, & Bart. in l. j. C. de dignit. libr. xij. Quandoque autẽ sumitur strictius pro eminentia prærogatiuæ personæ ecclesiasticæ, quæ prærogatiua etiam dicitur personatus, qui cognoscitur quãdo aliquis habet prærogatiuã in choro vel capitulo, in optionibus, in processionibus, in vocibus dandis, & similibus, plusquàm alij canonici sui ordinis, vt in d. cap. j. de consuet. cum similib. Et illa cognoscitur his modis: primò, quãdo quis habet administrationem rerum ecclesiæ cũ iurisdictione. Secundò quando habet nomen dignitatis & prælationẽ seu prærogatiuam, tam in choro, quàm in capitulo. Tertiò, quando ex cõsuetudine ecclesiæ habetur aliquis in dignitate; vide Archid. vbi suprà. Etiam dignitas significat latius & strictius secundùm vsum ecclesiarũ, nã quòd in vna ecclesia continetur sub nomine dignitatis, in alia continetur sub nomine officij, & econtrà: prout cuiusuis ecclesię vsus habet. Reperitur etiam latissima significatio pro quauis excellentia. Sed de his omnibus & aliis huc pertinẽtibus latissimè Bart. in d. l. j. C. de dignitat.

Dilapidare est res vel bona prodigaliter & indifferenter erogare, secundũ quod not. Arch. de rescri. statutum. lib. vj. & de elec. quia sæpè. eo. tit. Et sic sumitur in l. si pro ea. C. mãdati. ff. de mino. l. verum. circa fin.

Dilatio est temporis in causa prorogatio. Et dilationum secundùm Host. in Sum. tit. de dilation. § j. alię sunt citatorię, quæ dantur vocato ad causam, ad veniẽdum ad iudicem ante lit. contesta. intra quas citatus se præparabit vt veniat in termino, & nihilominus post mortem, vt extrà de offi. dele. con-

ſuluit. de quibus ff. de iudic. l. ad peremptorium. cũ ſequent. vſque ad l. de qua in re. Et aliæ ſunt reſtitutoriæ quæ dantur his qui ſpoliati fuerũt ſeu ſunt, vel dantur ad appellandum, quæ ſunt xx. dierum. vel ad reſtitutionem in integrum petendã, quæ olim intra annum vtilem, hodie intra quadriennium continuum dantur, vt C. de in integr. reſtitu. l. fin. Aliæ ſunt deliberatoriæ, quæ dãtur reis ad deliberandum, de quibus. C. de lit. cont. in auth. offeratur. hodie canonizat. i. iij. q. iij. ca. de induciis. §. offeratur. Aliæ ſunt reparatorię, quæ dãtur volenti probare: de quibus in l. j. C. de dilat. Aliæ ſunt executoriæ, quæ dantur condemnato ad hoc quod ſatisfaciat. de his l. ij. C. de vſu rei iudi. Aliæ ſunt reuocatoriæ, quæ dãtur habentibus ius reuocandi domum, de quibus habetur l. ij. § legatis. ff. de iud. Aliæ ſunt vacatoriæ ſiue feriales, vt in l. j. ff. de fer. & xxv. q. iij. per totũ. Aliæ ſunt proſecutoriæ, quæ dantur ad appellationem perſequendam, de quib. in auth. ei qui appellat. C. de temp. appellat. Aliæ ſunt ſaluatoriæ, vt pœnitentiales. Aliæ pręceptoriæ, de appellat. c. præterea. Aliæ electorię, vt de conuer. cõiug. ir. c. ex publico. de elect. ne pro d. f. ctu. Aliæ experitoriæ, vt extrà, de frigid. & malefic. laudabilem. Aliæ exemptorię, vt qui matrimonium accuſa. poſſ. c. fin. & C. de inge. manu. l. diffamari. Aliæ ſunt repręſentatoriæ, vt de appella. c. perſonas. & c. ij. requiris. & c. ſæpè. de elect. dudum. j. de renunt. c. veniens. Aliæ exceptoriæ. ſ. ad proponendas exceptiones conceſſas à iure. de except. paſtoralis. Hos modos & ſpecies latius proſequitur Hoſtienſis ibidem, & Spec. eodem titul. & plures addit Spec. vide ibidem & gl. ſum. iij. q. ij. declarat notabiliter quinque ſpecies induciarum vel dilationum. Spec. autem enumerat quindecim in tit. de dilat. §. j. & Hoſtien. in Sum. eodem tit. §. j Nam reſtitutoriæ induciæ dabantur olim ſpoliatis, vel eiectis, & tandem reſtitutis, intra quas à iudiciorum ſtrepitu quieſcebãt, & erant non minores ſex menſibus, nec maiores anno. iij. q. ij. eiectis. Vel veriùs & erant arbitrariæ. capit. ſi epiſcopus. ea. quæſtion. Et deliberatoriæ dantur ante lit. conteſta. Cùm enim citatus venit ad iudicem, porrigitur ei libellus, quo oblato, dantur à iudice inducię viginti dierum in quibus deliberat reus, an cedat vel contendat, ſiue iudicem recuſet. Et talis exceptio dilatoria eſt, ideò ante lit. conteſt. proponẽda. de re iud. c. cùm inter monaſteriũ. & exceptio recuſato

cusatoria iudicis debet prima esse inter dilatorias, qua omissa, si alię proponātur, ad ipsam rediri non potest, nisi ex noua causa. Dantur etiam ante lit. contest. quæ paternales adiectiones induciarum dicuntur, vt v.q.ij. præsenti. Præparatoriæ verò dantur post litis contestat. probare volentib. intra quas pręparent suas probationes, quarum spatium moderandum est, vt dicit text.iij.q. iij.§.spatium. Et dantur tam actori quàm reo, & tantùm semel, vt in §.spatium. præalleg. nisi casus emergat inopinatus. Iudicatoriæ autem dantur cōdemnatis, & sunt quatuor mēsium, de re iud.c.ad consultationem. Nec habent locum in causis criminalibus, in quibus executio non differtur nisi in quatuor casibus, vt not. Goffr. de iudic. §. partibus. Et nota quòd in ciuilibus causis pro qualibet causa necessariò datur vna dilatio. In criminalib. verò tres sunt reo, & duæ actori. Hæc Goffre. in Summa, eodem titulo.

Dilatio potest etiam sic describi secundùm Baldū, Est tempus quod habet certum principiū & certum finem. vel sic, Est tēpus datum à lege vel iudice partibus ad veniendum. Et talis est duplex, scilicet prima, quæ datur ab homine, vel iudice, secūda quę dať à iure vel à lege, vt patet in ru. de feriis.

Diligenter verbum exponitur secundùm subiectam materiam, secundùm Corsetum singulari incipiente, verbum diligenter in litera D, vbi dicit quòd aliquando refertur ad oculum intellectus, & ad subtilem modum inuestigandi, & optimè probatur secundùm eum in capitulo quàm graue. & capitulo licet. de crim. falsi.

Deminutio capitis, require suprà capitis deminutio.

Deminutum intelligitur quod vsucaptum est. l. deperditum. de pet. heredit.

Dimissoriæ literæ sunt per quas causa ad iudicem appellationis dimittitur, quæ vulgò dicuntur apostoli. l. dimissoriæ. de verborum signific.

Dimittere pro relinquere, in authentic. de ecclesia. titul. §. si quis autem.

Dimittere creditores est eis satisfacere.

Diœcesis per œ, diphtongum in secunda scribitur, & non diocesis, vt vulgò legitur: neque accentu in tertia à fine, vt omnes proferunt, sed in penultima. Item diœcetes, non dio, cetes, pro diœceseos pręfecto. Est autem diœcesis gubernatio siue dispositio, & diœcetes gubernator siue procurator. Cic. in Epist. Ex prouincia Cilicensi cui scis tres diœceses asiaticas attributas esse. Iustinia-

nus tit.de episcop.aud.l.archigerontes,& diœcetæ. Nebr.

Diœcesis, secundum Archi.de rescript.statutum.libr. vj.dicitur distinctio vel diuisio, siue gubernatio,quia diuisa & diuersa est ab ecclesia alterius episcopatus, & commissa gubernationi vnius, vt patet x.quæst. j.episcopum. Aliquando sumitur pro regione vel prouincia, &sic forté capitur in l.prȩsides. C. de offic.recto. prouinc. Aliquando sumitur pro parochia. Vide de hoc Archi, ibidem. Et nota quòd appellatione diœcesis non compræhenditur ciuitas, quia dignius sub minori compræhendi non debet, sed appellatione ciuitatis, bene diœcesis compræhenditur, vt not.in c.Rodulphus,de rescrip. Et ꝙ nomen ordinarius plura compræhendat, quàm nomen diœcesanus,vide gloss.ij. cle.j. de vita & honest.cleric. & melius glos.in verbo diœcesanus. in clem.j.de iure patron.

Diplomata,sunt codicilli, siue libelli,in quibus beneficia à principibus impetrantur,quales nostro sunt tempore quas appellant bullas: dicta, quòd in duplicibus tabellis solitæ sunt cõcedi supplicibus: Sueto.in Augusto. In diplomatis libellísq; & epistolis signandis. Idem in Nerone: Diplomata ciuitatibus singulis obtulit. Cicero in Epist.ad T.Appium: Diploma, inquit, statim non est datum. Apud Iuriscons. accipitur pro itineris festinatione, hoc est, cùm per dies singulos duplicia itinera cõficiuntur. Venuleius lib.xlv.dig.de verb.oblig.l.continuus. Qui æstimet, quanto tempore diligens paterfamil. efficere possit, quod facturum se promisit. is qui Ephesi daturum se spoponderit, vt neque diplomate,id est diebus ac noctibus,& omni tempestate contempta iter continuare cogatur. Et pauló post: Quòd si diplomate vsus,ac felici nauigatione, maturius quàm quisquã peruenerit Ephesum, cõfestim obligatus est. Modestinus lib. xlviij.ad legem Corneliam,de falsis.l.eos qui.falso inquit, diplomate,commeauit vias.

Diplomata sunt quas literas patentes vulgò appellamus,cuiusmodi sunt bullæ Pontificiȩ.Iureconsultus autem vsus est pro itineris duplicatione, in l.continuus. §. cùm ita stipulatus. de verborum oblig.

Dipondius est genus ponderis leuissimi,ex duobus assibus compositi, vt dicit Beda super illud Luc.12. Nónne quinque passeres væneunt dipondio? vel est as duplicatus, videlicet xxiiij. vnciæ, vt not.instit.de here.instit.§.& si plures vnciæ.

Directarij, vide diætarij.

Directa actio, vide Actio directa.

Directum verbum est quando signific

gnificat illum cui relinquitur, vel in quem disponitur, vt sua manu recipiat. Sed obliquum verbum est quod significat, vt de manu alterius accipiatur. Et commune verbum est quod vtranque significationem habet; verbi gratia, directum verbum est instituo, quia significat quòd institutus sua & non alterius manu accipiat. ff. de hered.institu. per totum. Idem in verbo, heres esto eo.tit.& in verbo accrescat, vt in titulo C. quando non pet. par. petentib. accrescunt. Idem in verbis accipiat, lego, capiat, quia sunt directè significātia. Obliquum verbum est restituo.l.restituta. & per totum tit. ff. ad Trebelli. Item ibi, volo quòd talem heredem recipias, quia tunc per fideicommissum pars hereditatis est illi restituenda.l.pater filium.§.fin. ff.de lega.iij. Item ibi, rogo vt Titium heredem facias.l.ex facto. in princip. ff. ad Trebell. nam per hoc videtur velle intelligere, quòd hereditatem suam sibi restituat, & sic non directè heredem illum facit. Idem in verbo detur. l.fundi Trebatiani. ff.de vsufr. leg. Et breuiter omne verbum significans quòd quis de manu alterius accipiat, est obliquum de communi verbo, vt substituo: nam si paganus substituit filio impuberi, quandocunque decesserit per verbum substituo, hæc substitutio est fideicommissaria, vt in l. Centurio. ff. de vulg. substitut. Si autem substituit filio, si heres non erit substitutus admittitur ex directo suo iure. Est ergo commune, quia habet vtranque significationem. Et rationem quare non est directū, sicut illud verbum instituo, ponit Bar. in præallega.l. Centurio. quia magis generale est, nam in loco alterius qualitercunque positus, dicitur substitutus etiam in singularibus legatis, secus de verbo instituo. Idem in his verbis perueniat, pertineat, habeat, retineat, reuertatur, deuoluatur, conuertatur, succedat. Et breuiter quodcunque verbum significat sic vtroque modo, quòd quis sua manu habeat, vel ab alia, dicitur commune, vt not. Bar. in l. Centurio. præal.

Disceptare est ambigere contendereque, vt in iudicio fieri solet. Aliquando significat iudicare. cap. forus.§.iudex. de ver. sign. Inde disceptator apud Iurisconf. pro iudice & arbitro.

Discretio, id est, differentia. C.de sacros.eccles.l.fin. in princip.& discretum, id est, distinctum.l. discretis. C.qui testam.fac.pos.

Discrimen, id est, damnum. C.de fide instrum.l.ij. & dic vt ibi.& extra de electio. vt quis duas. lib.vj. Aliquando discrimen, id est, differentia. Instit. de libe §. fin. & ibi nota. Aliquando, id

est, periculum. ff. de iniu. l. prætor edixit. & C. de pœn. iud. qui male iudic. l. ij.

Discutere est disiicere & disturbare: vnde discutere matrimonium in l. ij. de dona. inter vi. & vxo. pro dirimere & dissoluere, & discusum periculum in lege nihil. de nau. fœno. hoc est sublatum.

Discussor, require j. inspector.

Disertus est idem quod facundus, inde venit superlatiuus disertissimus: vt C. de aduoc. diuerso. iudic. l. petitionem.

Disiunctionem appellant veteres Iurisconsulti, quam recentiores alternatiuã, qualis est aut, vel, ve, seu, l. alienationis. & l. Coniunctionem. de verb. signi. Interdum tamen disiunctiuè ponuntur pro coniunctis. l. sæpè. eodem titulo.

Dispendium dicitur damnum vel detrimentum. Aliter dicitur longum & inutile, cõpendium verò breue & vtile. de accusat. cap. qualiter & quando. ij. ad fi. & cap. dispendia. de rescript. libro sexto, in gloss. ij. & clemen. dispendiosam, de iudic. facit regula, quod ob gratiam. de reg. iur. lib. vj. inde dispendiosus, id est damnosus. clemen. præalle. de iudic. vbi concord. in gloss. Quandoque dispendium dicitur idem quod tædiosum, absque tamen vtilitate, vt in iur. præalleg. cap. dispendia. & capitu. qualiter.

Dispensare idem est, quod disponere, vnde dispensatores dicuntur eo quod domum alicuius vel res disponunt, & ita accipitur in l. dispensatorem. ff. de solutio. Et dicitur dispensare, quasi diuersa pensare, videlicet, vigorem iuris relaxare per eum qui hoc facere potest. Et si aliter fit, non est dispensare, sed dissipare.

Dispensatio est iuris communis prouida relaxatio, vtilitate, seu necessitate pensata, secundum Guliel. in Spec. tit. de dispens. §. j. Vel sic est rigoris iuris per eum, ad quem spectat, canonicè facta relaxatio. j. quæst. vij. cap. requiris. §. nisi rigor. & cap. seq. Quandoque enim dispensatio sumitur impropriè, scilicet, pro iuris declaratione: vt in cap. Quintauallis. de iureiu. prout ponitur in Specul. tit. de dispens. §. j. Item secundum Io. And. (quem sequitur dominus Anto. de Butr.) dispensatio est quædam communis mensuratio ad singula, & est de iure cõcessa propter impossibilitatem prouidendi de omnibus particularibus, sicut nauigãtes quędam proiiciunt, vt alia salua sint. j. q. vij. dispensationes. Et traxit originem à Deo, qui ex sola misericordia & dispensatione vniuersa creauit, & ea subiecit homini. Instit. de rer. diui. §. in pecudum. Et dispensatio est quadruplex, scilicet, semiplena

miplena ad minores. j. quæst.j. si quis hæreticæ. Plena ad sacerdotium.j. quæst.ij. conuenientibus. Plenior ad episcopum. xij. distinct. nos ad consuetudinem. Et plenissima ad primatum, omnes ordines & dignitates.xx.ij.q.iij.ipsa pietas. vt not. Ioan. Andr. in gloss. cap. præalleg. nos consuetudinem. Et debent tria mouere dispensantem, necessitas, vtilitas, & euidens prærogatiua meritorum.j. quæst.vij tali coniugio. & cap.exigunt. Item dispensatio non conceditur cuiquam, nisi habenti legem concedere & tollere: & sic per principem & Papam vel eorum auctoritatem fieri potest.

Dispungere, siue expungere est transuerso calamo rationem cācellare. Seneca de breuitate vitæ: Dispunge, inquit, ac recense vitæ tuæ dies. Apuleius de deo Socratis: si cotidiana eorū dispungas, inuenies multa rationibus prodigè diffusa. Itē de verb.sig.l. cognoscere. Dispungere, inquit, est conferre, accepta & data, & ex ea collatione, vt ait Accurs. cancellare quod est redditum. Hinc est dispunctio, onis, pro ipsa rationis cancellatura, vt apud Tertul. in Apologetico: Ad vtriusque, inquit, meriti dispunctionem. Vlpia. lib. xlij. Dig. tit. de bon. aut. iudic. pos. l. cùm plures. Ante cognitio, inquit, & dispunctio concedēda sit creditoribus: nā quod in quibusdam codicibus legitur disputatio, pro dispunctio, mendum tamen est. N.

Dispungere est conferre data, & accepta, vt in l. cognoscere. §. j. de verb. signific.

Disputare est allegare, & videlicet intentionē suam per probationem in iudicium deductā ostendere, & eam pro viribus asseuerare & roborare, vt ix. quæst.iij. aliorum. & xxiij. qu. viij. conuenior. & de fide instr. inter dilectos. & de te iud. ca. abbate sanè. lib. vj. cum similibus. Quod autem huiusmodi allegationes & disputationes fieri debeant super testibus, & aliis actibus, patet in capit. in causis. de test. De hac materia vide Spe. tit. de dispu. §. all.

Dissidere est discordare, vnde dissidiū pro diuortio. l. miles. §. vlt. ff. de adult.

Dissidium inter virum & vxorē idem est quod diuortium. hoc à diuertendo, illud à dissidēdo appellatum. Terent. in Andr. Valeant qui inter nos dissidia quærunt. Idem in Ecyra: Nihil mali est quod sit dissidio dignum. Papinianus libr. xlviij. ff. ad leg. Iul. de adult. l. miles. Quæro, inquit, an causam dissidij præstitisse videar.

Distrahere, pro eo quod est vēdere, aut actioni exponere. Suetonius in Vespasiano: Coemendo quædam tantum vt postea distra-

distraheret. Gellius libro 19. Sicut nunc, inquit, bona vænum distrahuntur. Vlpian. in titu. de transact. l. si vni. Si vni, inquit, pluribúsve fundus fuerit distractus. Titulus est præterea lib. xx. Digest. de distractione pignorum. Ant. Neb.

Distrahere est vendere, vt ff. de contrahen. empt. l. si ita distrahatur. & l. rem alienã. & l. quoties. eod. tit. cum multis similibus. Generaliter tamen significat dissoluere, vnde distrahere matrimonium in l. ij. de diuor. & distractu pro resolutione cõtractus. §. penul. Institut. de obligatio. ex qua. contra,

Distractio ponitur pro diuortio. l. authent. de nupt. §. nuptias. & ibi in gloss.

Distribuit non est verbum directum in substitutionibus. Bart. in l. Centurio. ff. de vulg. & pupilla. & est verum quod dicit Bart. de ver. distribuantur: quia est obliquum si est simpliciter prolatum, secus si cum adiuncto, scilicet per fideicommissarios seu executores, quia tũc est directum, vt ibidẽ per Bar. in versicu. sed quid si testator dicit, &c. & melius per Barto. in l. fundi Trebatiani. in fi. ff. de vsufr. leg. dum loquitur de verbo dentur. De natura distributiui vide Bart. in l. si Stichum. §. stipulatio. ff. de verb. oblig. & in l. si quis in fundi vocabulo. §. j. ff. de leg. j. & in l. qui filiabus. §. fin. eo. tit. Et quæ sint nomina distributiua. Barto. in l. hoc articulo. ff. de here. instit.

Distributiuum dicitur quod distributionem significat, & hoc diuersimodè, prout diuersitas subiectę materiæ, vel aliud medium probabile habet diuersificare. verbi gratia sic dicendo, quilibet fert lapidẽ, sensus est, quòd vnusquisque per se in solidum, fert lapidem. Ideo si testator dicat, quilibet heredum meorum det Titio decem, tunc quot sunt heredes, toties Titius habebit decem. l. si pluribus. & ibi not. gloss. de leg ij. Si autem testator ostendens duos vel tres cum digitto, & dicat, quilibet vestrûm heres mihi esto, sensus est, quòd quilibet sit heres in parte, non in solidum. l. hoc articulo. in fi. de here. institu. Nam materia subiecta nõ patitur de pluribus quẽlibet in solidum esse, cùm impossibile sit cuilibet eandem hereditatem in solidum attribui. Item ibi, quisquis mihi heres erit, det Titio centum, siue vnus solus heres sit, siue plures Titio debẽtur centum solùm. l. ab omnibus. in prin. ff. de le. j. & l. si quis in fundi vocabulo. in fi. eod. titu. Et si in eodem casu testator postea prohibet vnũ heredem dare Titio, vel eximi eum à dando, adhuc centum debentur Titio ab aliis. l. ab omnibus. in prin. præalleg. Item ibi,

ibi, quicunque primo ingressus fuerit castrum habebit cētum, duo simul ingrediuntur, quilibet admittitur, quia hæc distributiua verificatur in vno solo, & etiam in pluribus vel omnibus concurrentibus, quia primus est, qui alium ante se non habet. & actus primi verbi distribuitur cuilibet in solidum: ideo etiam actus secundi verbi: ergo quilibet qui primo ingreditur, habet centum. l. qui filium. §. j. ff. de leg. j. Sed si dicatur, quicunque ingressus fuerit primo habebit illum equum, vel hunc fundum, tunc pluribus simul ingredientibus nullus debet habere in proprio significato verbi, quia vnum tantum requirit. Item ibi, quicunque ceperit vexillum Bohemorum, habeat cētum, duo simul capiunt: hi duo simul centum tantum habebunt. Ratio Bart. quia actus primi verbi, scilicet habendi centum: & est simile, sicut cum duo simul portant trabem, & nullus eorū per se. l. ita vulneratus. § j. ff. ad l. Aquil.

Districtus idem est quod territorium. cle. ne Romani. de elect. licet non desint qui existimēt latiorem habere significationē verbum districtus, quàm territorium, vt tradit Alciat. in l. pupillus. §. territorium. ff. de verborum signific.

Ditio est idem quod potestas: vt ff. de origin. iuris. l. secunda. §. capta. Inde iurisdictio.

Diu ponitur pro biennio. ff. de re iudic. l. fin. & ff. loca. l. cum domini. Quandoque ponitur pro tribus mensibus. lxiij. distin. lectis. in glos. Aliquando pro decennio. Instit. de lit. oblig. §. fin. & ff. qui & à qui. l. si cum fideicommissaria. §. Aristo. Ponitur etiam aliis modis: vt ibi nota. Aliquando pro triennio: ff. de vsuca. l. j. & l. quanuis aduersus. Aliquando ponitur pro anno. ff. de succes. edict. l. j. §. largius. & §. quibus. Aliquādo momentum significat. C. de acq. posses. l. ij. Item quando diu fieri intelligatur: vide extra de electio. quia propter. & cap. j. de mutu. pet. cum multis iuribus.

Diuertere est discedere diuortio, id est, contractum matrimonium separare, vnde dicitur: mulier diuertit se à viro suo: l. tertia. ff. de diuort. & l. si filia. eodem titulo.

Diuisio auctore Accurs. in §. j. Instit. de oblig. est innumerabilis materiæ breuis compositio. Et propriè diuisio est generis in suas species. Partitio verò totius in partes. Nonnunquam tamen vnum accipitur pro altero: vt in l. stipulationes non diuiduntur. de verb. oblig.

Diuinus aliquando exponitur, id est Imperatorius: vt in l. ad instructiones. C. de sacros. eccles.

Diuinatio accipitur tripliciter: Primo pro scientia theologiæ, à qua

à qua theologi dicuntur diuini. Secundo pro scientia infusa à Deo,& sic accipitur, Prouer. 16. Diuinatio in labiis Regis, in iudicio nō errabit os eius, &c. Tertio pro scientia magica, vel fallaci prophetatione, vel prophetizatione, quia falsi pro phetæ & magi fingunt se præuidere vel præscire futura: vt capitur in l. nemo. C. de malef. & mathe. &c. & sic dicitur diuinatio à diuino, as, are, id est, vaticinari, vel futura prædicere. Genus autem diuinationis à Persis fertur esse allatum. Et diuini dicti sunt, quasi deo pleni. Sunt autem duo genera diuinationis, cuius quidam quatuor dixerunt esse genera. Et habētur hæc omnia xxvj. q. iij. can. j. in princip.

Diuortium, vt paulò antè diximus, idem est prope quod dissidium. hoc dictum ab eo quod vir & vxor dissideant, id est, dissentiant inuicem, illud quod in diuersas partes vertantur. Fiebat autem diuortium per illa verba quæ sunt apud Plaut. Res tuas tibi habe, quæ mea, redde mihi. Paul. in tit. de verborū significatione. l. inter. 191. inter diuortium & repudiū hoc interesse dicit, quòd repudiari etiam futurum matrimonium potest, non rectè autem sponsa diuertisse dicitur, quod diuortium ex eo dictum est, quòd in diuersas partes eunt, qui discedunt. Est prætereà titulus de diuortiis, libro vigesimotertio Digest. Nebr.

Diuortium, secundum Goffre. & Hostiens. in Sum. eod. tit. § j. est inter virum & mulierem legitimè facta separatio. Et dicitur legitimè, quia quos Deus coniunxit, homo non separat, scilicet violenter & absque ratione. Non enim homo separat, quos pœna damnat, quos reatus accusat, quos maleficium coarctat. xxxij. q. ij. solet. & de consang. & affin. cap. de infidelibus. Et dicitur à diuersitate mentium, quia illi qui matrimonium distrahunt in diuersas partes eunt: vt ff. eod. tit. l. j. & l. ij. & ff. de ver. sig. l. inter stuprum. §. diuortium. & l. inter diuortium.

Diuturnum quomodo intelligatur, tradunt interpretes in §. ex non scripto. Instit. de iure natur. gent. & ciui. & l. diuturna. de leg.

Diuus idem est quod sacer vel diuinus.

Diualem accipere, id est, epistolam Imperialem, per quam reuelata est quantitas quæ solita erat dari in ordinatione Pontificis.

De D ante O.

Do lego perinde significat, ac lego, vel do, solum. l. j. ad l. Falci. & de proprietate verbi da, vide in dictione Dare.

Docib

Docibilis propriè dicitur liber, sed docilis est homo doctrinalis, ponitur tamen vnum pro reliquo. xxiij. dist. qui episcopus.in princ. Et Petrus in epistola, Erũt omnes dociles Dei. xxxvj.distin.c.qui ecclesiastic. §. ecce.

Dodrans sunt nouem vnciæ.

Dolare, verbum fabrorum, cum lignorum asperitas complanatur.l.ferri.de verb.sig.

Dolium, vas fictile est, vino atque aliis rebus condendis aptissimum. Plin.lib.13. Mitiores, inquit, plagæ doliis condunt vina, infodiúntque Cato de re rusti. Dolia olearia decem habeat. Vlpia.lib.xxxiij. Dige. de fundo instr.l.instrumenta. Dolia, inquit, licet defossa nõ sint, & cuppæ. Idem de auro & arg. leg.l.Dolia, inquit, fictilia, quibus terra adiecta est. Inde doliarius, qui facit dolia: & doliarum, a, um: & doliaris, re, ad dolia pertinens. Plin.lib.3. A figlinis, inquit, doliariorũ. Et Paul. de fund.instruc l.tabernæ. Doliaria, inquit, vasa, & ancones. Item l.si vinum. Si doliare, inquit, vinum, emeris. Nebr.

Dolia, vasa erant tam vino quàm etiam aliis rebus condendis apta. l.vinaria.de ver.sig. Hinc vinum doliare in l.j. §. vltimo. de peric.& com.rei vend.quod in doliis conditum esset. In dolia enim veteres mustum conijciebant efferuescendi causa, vbi verò deferbuisset, ac defecatum esset, vel vẽdebatur, vel in amphoras, aut cados.vt melius inueterasceret, diffundebatur.l.pen.in fi.de vi.lega.

Dolones, hastæ sunt in quibus tãquam in vaginis latent pugiones: dicti ab eo quod dolus subeat. Virgil.lib.7. Sæuósque gerunt in bella dolones. Sueto.in Claudio: Cum dolone ac venatorio cultro præstolantes. Alphenus lib.ix. Digest.ad legem Aquil.l.si ex plagis. Flagello, inquit, quod in manu habebat, in quo dolon inerat, vulnerare tabernarium cœperat: vbi mendosè pro dolon legitur dolor, neque minus falso Accursij interpretamento locus enarratus. Nebris.

Dolones dicuntur flagella quædã intra quorum virgam latet pugio, de quibus meminit Iurisc. in l.si ex plagis.§ j.ff.ad l.Aqui.

Dolus malus secundum Host.eo. tit.in Sum.& Goffr.est calliditas, fallacia, aut machinatio ad circumueniendũ, decipiẽdum, seu fallendum alterum adhibita: vt ff.de dolo.l.j.§.j. & committitur calliditas talis in tacendo vel dissimulando. Vnde Salomon: Qui dissimulat iniuriam callidus est. Prouer.12. Potest autẽ poni exẽplum in venditore, qui sciebat seruitutem deberi, vel rem alienam, vel alij obligatam esse, nec certificauit emptorem, tenetur ei, quia

quia dolo malo versatus est. De hoc de rescript. cap. super literis. Sed fallacia committitur in mentiendo, & falsum asserendo contra conscientiã. Vnde Augu. Mendacium est falsa vocis significatio, cum voluntate fallendi. xxij. q. ij. c. beatus. §. ille ergo. Machinatio cõmittitur ex parte verborum. xxij. quæst. v. quacunque arte verborum: nam machinatio est occulta insidiatio. Dicitur autem dolus malus ad differentiam boni doli: nam dolus bonus est quando aduersus latronem vel inimicum quis machinatur, multo fortius in hostem publicum. xxij. q. ij vtilem. & cap. quæritur. & xxiij. q. viij. vt pridẽ. ff. de leg. ij. l. cùm pater. §. Titia. ad fi. & talis dolus fraudem excludit. ff. de leg. ij. l. præalleg. Est tamen hosti fides seruanda fidem seruanti. xxxiij. q. j. noli existimare. Sed frangenti fidem, fides frangatur eidem: vt C. de pact. cum proponas. in glos. Accurs. Vnde veteres dolum bonum vocabant solertiam: vt ff. eod. titu. l. j. §. non fuit. Vnde dicimus. Iste est bonæ indolis, quasi bonum dolum intus habens, id est, ingenium & solertiam. Vnde & Salomon in iudicando meretrices, bonum dolũ adhibuit, id est, ingenium, de præsumpt. cap. afferte. Item dolus bonus fraudem excludit. præalleg. l. cum pater. Item dolus, fraus, & simulatio sunt nomina reatuũ, quæ nunquam permittuntur à canone, & qui peccat non peccat de legis auctoritate. xxiij. q. iiij. qui peccat. Et vtilis simulatio est de his, qui vi metúsve causa fiunt. Vnde, nihil refert, armis contingat palma, dolóve. Nam dolus est virtus quam quis in hoste requirit. Et quomodo ex dolo detur actio doli, quæ dicitur subsidiaria, cùm nullum aliud remediũ superest, de hoc vide Goffre. Et nota differẽtiam inter ista quinque nomina, dolus, lata culpa, leuis culpa, leuissima culpa, & casus fortuitus. Nam dolus est insidiosa vel studiosa machinatio ad aliquem decipiendum: vt suprà dictum est de dolo malo: verbi gratia: Deposuisti penes me librum, & ego dolosè ad finem quòd Titium (quem scio furem esse, & qui vult furari librum tuum) in domum meam intrare faciam, dimitto ostium apertum vt intret & furetur, ego teneor depositi subtracti, quia commisi dolum. Sed lata culpa est non intelligere quod omnes intelligunt, vel nescire quod omnes sciunt, vel quod maior pars scit. Leuis culpa est desidia vel negligentia. Sed leuissima culpa est, quæ aliquo modo potuit præuideri. Casus fortuitus est inopinatus rei euentus, qui à nullo quãtumuis diligenti

diligenti potuit præcaueri, vt inundatio, naufragium, ruina, incendium, tempestas, incursus latronum, de quibus Inst. quibus modis contra. oblig. §. itē is cui. & ibi meliùs quàm aliqua alia lex, & C. de pigno. actio. l. quæ fortuitis. Item dolus est fraus, & non ècōuersò. ff. de pactis. l. iurisgentium. §. dolo. Sed contra. ff. de reg. iur. l. fraudis. vbi dicitur ꝙ fraus non fit sine dolo. Solut. Fraus fit dupliciter: Vno modo de re cum consilio, & sic fraus nunquam fit sine dolo. Alio modo de re sine consilio, vt quando aliquis decipit aliquem reipsa ignoranter, & sic fit sine dolo.

Doli capax est proximus pubertati, scilicet quando mas habet duodecim annos & dimidium, tunc enim potest delinquere, præterquam in adulterio: secundùm Accursium. Fœmina verò quando habet vndecim annos & dimidium: vt nota. ff. de regu. iur. l. pupillum. Augustinus verò dicit in Epistola ad Renatum, quòd puer dicitur doli capax cùm est septem annorum: quia tunc mētiri & verū loqui potest. de hoc not. in c. omnis vtriusq; sexus. de pœnitent. & remis.

Domesticus quis dicatur: vide Bartolum in l. j. in princi. ff. ad Syll. & in l. ij. C. de testib. in l. præsenti. §. sanè. C. de his qui ad ecclesi. confu. & bo. glo. iij. q. v. in summa. Feli. in cap. cùm oporteat. vers. nec obstat quod habetur de accusat.

Domicilium alicuius est ibi vbi maiorem partem fortunarum suarum constituit, vel magnā partem bonorum suorum, vel si ibi habet larem, id est familiam. vt C. de incol. l. ciues. lib. x. vel tametsi nihil ibi habet, assiduè tamen conuersatur: sola tamen domus non constituit domiciliū, sed magis ibi erit vbi summam rerum suarū constituit: vnde rursus discessurus non sit, vnde cùm profectus fuerit, peregrinari videtur, & ad quem locum cùm redierit, peregrinari desinit. de hoc Innoc. de foro compet. ex parte. Abbas tamen non potest habere domicilium nisi in suo monasterio, licet alij seculares clerici sicut & laici bene possint plura habere domicilia, si diuersis locis se ita instruxerint vt non minus in vno quàm in alio se collocasse videantur. Potest etiam quis esse sine domicilio: secundùm Gof. de for. competent. Et quanuis Goffr. scripsit quòd clericus ibi habeat domiciliū vbi larem constituit, & non semper vbi ecclesiam habet. Archid. tamen not. quòd locus vbi clerici seu loca in quibus clerici tenētur ad residentiam, semper debēt pro domiciliis reputari, licet etiam aliqui contradicant, &

sic etiam not.Innoc. Hostiens. de priuil.c.ex ore.Vide de hoc Archid. de rescript.statutum. libr.vj.in glos. super verbo actor & reus.

Domini appellatione qui contineãtur, docet in l.j.ff. ad Syll.

Domini minores magistratus sic dicti, quia domini recti: quia suffragio duorum eligebãtur: vnus constituebatur à plebe, alter à maioribus, v C.de iudi.

Domini recti erant quidam officiales defensores ciuitatum vel municipiorum.

Dominium directum secundùm Azonem in Sum.de iure emphyt.circa fi.dicitur habere ille qui possidet ciuiliter tanquam dominus, & illud dicitur dominium directum, quia solus dominus directus habet ciuilem possessionem: vt not. in l.iij.§.ex contrario.ff. de acquiren.possess. Vel ideò dicitur habere dominium directum: quia sine omni alia obligatione liberã potestatẽ habet rei, qualiter nõ est in illo qui habet dominiũ vtile vel mixtũ.

Dominium merum fortè idem est quod directum, licet de illo dominio & sequenti rarò legatur, dicitur tamen quòd illa duo dominia merum & mixtum, sunt potius duę differentiæ, quæ diuidunt hoc genus imperium, vt sic omne imperium aut sit merum, aut mixtum, vt in l.imperium.ff.de iurisdictione omnium iudic.

Dominium mixtũ est illud quod partim conuenit cum directo dominio, & partim cum vtili.

Dominium vtile secundum Azo. dicitur habere ille qui solùm naturaliter possidet, & non ciuiliter: vt emphyteuta, vsufructuarius, & feudatarius, quod Ioan.non placet, vt l.iij. §. ex cõtrario.ff.de acquir.possess. Sed quidam vt Azo refert in sum.C.de iure emphyt.dicunt emphyteutam habere quandã ciuilem possessi. & vtilem rei vendicationem.ff.si ag.vec.l.j. Et differt dominium à possessione, vt l.si quis vi. ff. de acquir.possess. in §.differentia.& ibi not. Bartol. quid sit dominium, & quotuplex. Et quãuis communiter dominium traditur rei traditione, datur tamẽ casus quo dominium traditur sine rei traditione, saltem noua, quãdo videlicet quis prius habet rem aliquo titulo, scilicet pignori obligatam, ex locato, vel conducto, & creditor dicit debitori: placet quod habeas pignus in solutum, & alter respondeat, placet: vt no. in l.cùm dominam.C.de pign.

Domus sumitur quandoque pro agnatione.l.cùm vnus.in princip.ff.de ali.& ciba.lega. & ad Syllan.l.j.in princip. Item pro omnib. cohabitãtib. in domo. C.ne li.po.patr.li.præ.l.j.in fin. Accipitur etiam pro omnibus geren

gerentib. eadem signa vel arma. Etiam communiter domus est quæ constat ex parietibus, tecto & fundamēto, pro tegens nos & chaumatibus & imbribus. Si omnes de domo nobilium dicuntur, an bastardus comprehendatur? Et respondetur quòd capiendo pro agnatione, tunc non comprehenditur. Si pro descendentib. ex eodem sanguine, tunc cōprehēditur, vt l. pronuntiatio. in fin. ff. de verb. signific. Si capiatur pro habitatione, tunc attenditur an sit habitans, vel ne. Similiter accipiendo pro portantibus idem signum, est videndum an portet, vel ne. Et dicit Bartol. quòd secundùm communem modum Lombardiæ dicendo omnes de domo, intelliguntur omnes de eodē sanguine descendētes, sed quādo simpliciter fit mentio de domo, tunc capitur pro loco. de hoc vide Bart. l. tutelas. ff. de capitis deminut. Nam appellatione domus secundùm Bartol. non comprehēditur porticus, nisi fiat extensio vocabuli, & sic statuta de domo non comprehendunt porticū. Alij contra, in l. cætera. ff. de legat. j. in §. sed & si quis ad opus. Stante ergo statuto quòd puniatur repertus sine lumine in nocte extra domum, secundùm illos non punietur repertus sub porticu domus suæ.

*D*omum reuocare est dicere te non debere litem pati eo loco quo conueniris, sed ibi vbi domum habes. Vnde legatus qui mittitur Romam, vel vocatus à principe pro necessitate vel vtilitate reipublicæ non tenetur ibi tunc respondere, sed habet ius reuocandi domum. *D*e hoc vide quod legitur & nota. de for. compet. ca. vltim. & de dilation. exposuit. & ff. de iud. l. ij §. legatis.

Donaria inquit Valla contra Seruium, non sunt loca in templo vbi dona reponuntur, sed potius ipsa quæ offeruntur dona. Virgil. 3. Georg. Imparibus ductos alta ad donaria currus. Luc. in 9. Neq; eois splendent donaria gēmis. Paul. li. xlix. de re milit. l. qui excubias. donarium pro donatiuo posuit. Itē C. de sacrosanc. eccles. l. sancimus. pro dono posuit Iustin. dicens: vasa vel vestem cæteráq; donaria. Ant. Nebris.

Donaria pro donis. l. sancimus. C. de sacrosan. eccles. iuncto §. sacræ. Iustit. de rer. diuis. interdum pro donatiuo. l. qui excubias. de re milit.

Donatio secundùm Azo. in Sum. C. de dona. & secundùm Host. in Sum. eo. tit. §. j. est rei licitæ nullo iure cogente mera liberalitate facta collatio: vt ff. eo. ti. de don. l. donari. Nam illicita donatio non tenet. Et dicitur donatio quasi doni datio:

vt ff.de dona.cau.mor.l. senatus.§.donatio. Donationis autẽ diuersæ sunt species, prout no. Azo & Hostiens. ibidem, quia alia est inter viuos, alia est causa mortis, & hæc sunt duo genera donationum: vt Instit.eo. tit.in princ. Item donationum inter viuos, alia est ob causam interpositam, alia simpliciter. Et illarum simplicium alia est simplex, pura & perfecta, alia imperfecta seu conditionalis. Et sub hac specie donationis ob causam, fortè cadunt donationes inter virum & vxorem: imò quandoq; sunt simplices, & tunc regulariter sunt prohibitæ propter causas quæ not. C.de dona.ante nupt.l.fin.ante medium ibi, simplices. Interdum enim donationes illæ fiũt ob causam honestam & licitã, & sunt permissæ, vt in casibus qui sunt.ff.de donat.inter virũ & vxorem.l. si sponsus.§. concessa.vsque ad §. si maritus. & quæ in illo.§.etiam consueuerunt notari per Docto. scilicet casus plures inter quos sunt aliqui, in quibus etiã simplex donatio valet: ideò dictum est suprà regulariter. Et spõsalitia donatio semper in dubio ob causam futuri matrimonij pręsumitur facta: vt not.in l. cùm veterum. C.de donat. ante nuptias. Donationum etiã causa mortis tres sunt species, non tantùm secundùm ordinẽ regularem, sed etiam secundùm ordinem alphabeti, vt in tit.de donat.propter nup. A quo iure verò descendat, vide Instit.de donat.in glos.de donat.§. j.

Donatio ante nuptias vel ꝓpter nuptias secũdùm Az. in Sum. C.eod.titu. est illa quam facit sponsus, vel aliquis nomine eius, sponsæ vel alteri nomine sponsæ, & hæc donatio est ob causam. Fortè tamen sic dicitur.l.fi.C.eod.titu. vbi hoc expressè habetur, quòd non sit donatio simplex, quia sicut sine matrimonio dos est nulla, ita hęc donatio sine matrimonio nulla est. Hinc est quòd illa donatio vocatur antipherna, quasi contraria donatio. Et dicitur ab anti, quod est cõtra, & pherni, id est dos: vt præalleg.l.fin.C.eod.titul. Maritus enim ab vxore accipit dotem, id est donationem ob matrimonium, sic econtrario ipse donat vxori propter nuptias, & ideò licet olim diceretur donatio ante nuptias, tamen quia hodie cõceditur fieri post nuptias, ideò hodie vocat̃ donatio propter nuptias. vt instit. de donat.§. est & aliud genus. & d.l.finali.

Donatio causa mortis secundùm Az.in Sum.eo.tit.est cùm quis vult magis se habere quàm eũ cui donat, subaudi tradendo, vel se obligando, ne hæc definitio legatum contineat per

verba

verba ibi posita. Dicitur enim tradendo vel se obligando, vt non referantur ad testatorem. Differt autem hæc donatio, scilicet causa mortis, à legato, iuxta ea quæ no. inst. de dona. §. j. Host. autem eo. ti. in sum. §. j. eam sic definit. Donatio causa mortis est timore mortis imminentis vel futuræ alicuius rei prouidè & liberaliter facta collatio. Et huius tres sunt species secundùm Hostien. tit. de donat. in Sum. quas ponit sub §. quot eius. sub ver. donationum. Nam donationum causa mortis prima species est, cùm quis donat metu mortalitatis futuræ, & nõ instantis. Secũda est cùm quis donat metu mortalitatis instantis, desperans omnino de conualescentia, & hæc donatio comparatur ei quæ est inter viuos. Tertia est quando magis vult se habere quàm eũ cui donat, & magis donatarium quàm suum heredem. Prædictæ species possunt colligi ex l. senatus. §. mortis. iuncta l. j. ff. eod. tit. & sunt expressæ in l. ij. eo. tit.

Donatio inter virum & vxorem secundùm Azo. in sum. C. eo. tit. est quæ fit constante matrimonio, quæ secundùm leges est prohibita, ideò ne mutuo amore inuicem spoliarentur, donationibus non temperantes, sed profusa erga se facilitate abutentes, nec esset eis studium liberos potius educandi, & illa est ratio secundũ Azonem, quia sæpè futurum esset vt matrimonia separarẽtur, & matrimonia venalia essent. Omnia prædicta habentur eod. tit. l. j. & ij. Aliter tamẽ accipitur. de hoc vide Hostiensem in Summa.

Donatio inter viuos secundùm Azon. in Sum. est quando rem quam dono, malo habere illũ cui dono quàm me. Hæc definitio colligi potest ex l. j in princip. ff. de donation. Et hæc quinq; causis potest reuocari. glo. instit. de don. §. sciendum.

Donatio inter parentes & liberos secundùm Azo. in Sum. C. de dona. inter virum & vxorẽ. omnia illa quæ dicuntur de donationib. inter virum & vxorẽ, intelliguntur etiã de donatione inter parentes & liberos. Hæc enim (vt no. C. eo. tit. l. donationes) iuris impossibilitate prohibitæ sunt, cum vna & eadem persona iuris artificio æstimentur pater & filius, genitor & genitus, vt C. de impub. & aliis substitut. l. final. ad finem. Si enim alter alteri donat, sibiipsi donare videtur, & ideò nulla est donatio nisi in casibus: puta in dote, & donatione propter nuptias: vt ff. familiæ ercisćun. Pomponius Philadelphus ff. de collat. bo. per totum, quæ æquis passibus ambulãt: vt l. finali. C. de dona.

tionibus ante nuptias. Item cũ donat mobilia filiofamilias eunti in castra, vt C. familiæ erciscundæ. l. iiij. Item valet remissio vsusfructus in rebus aduentitiis: vt C. de bonis quæ liber. l. cùm oportet. §. si autẽ res. Et de omnibus prædictis casibus, scilicet in quibus tenet hæc donatio. est glos. not. C. de inofficio. donatio. l. j. in verbo ex duabus. Item donatio facta est in alimentum. Aliâs non tenet donatio, sed tamen si facta est in filium tanquam in extraneum, vel collata in eum supremo iudicio, confirmatur eodem modo & cũ eadẽ determinatione qua confirmatur donatio facta inter coniuges: vt l. donationes. præalleg. C. de donationibus inter virum & vxorem.

Donatio mera est eadem cum simplici, scilicet quando inter viuos donatio fit, quæ etiam dicitur pura liberalitate fieri, nõ ob causam secuta. Si verò fit ex causa præcedente, tunc dicit̃ remuneratio potius quã donatio: vt C. de bo. quæ liber. l. cùm oportet. §. cum autem.

Donatio facta ob causam interpositam secũdũ Host. in Sum. eo. tit. §. quot eius species. est quædam donatio inter viuos, quæ fit ob causam interpositã, & denotat vt aliquid fiat vel nõ fiat, vel propter quid sit donatio secuta, iuxta ea quæ habentur l. j. §. j. ff. de donatio. vt etiam suprà dictum est.

Donatio perfecta & pura est species donationis simplicis, & est quãdo statim pura liberalitate transfertur dominium rei datæ. de ista C. de donat. & ff. eod. tit. generaliter per totũ. & maximè ff. eod. tit. l. j.

Donatio autem imperfecta siue conditionalis vel sub modo, est etiam species donationis simplicis secundum Host. ibidem. Et est quãdo statim trãsfertur dominium rei datæ, & non nisi sub conditione, vel modo, vel in diem, vt dono tibi si Rex intrauerit Italiã, vel dono ita quòd tuũ sit hinc ad annũ, vel aliquid huiusmodi: De ista materia require: C. de dona. quæ sit sub modo & con.

Donatio simplex est quæ causam non habet, & cum donans nullo casu vult ad se redire quod dedit vel daturum se promisit, vt ff. de dona. l. j.

Donatio sub modo comprehenditur, suprà sub donatione perfecta vel imperfecta.

Donatio spõsalitia secundũ Azo. in Sum. C. de dona. ante nupt. §. sponsalitia. dicitur illa, quæ à sponso sponsæ fit, vel èconuerso, licet rarò accidit. C. tit. præalleg. l. si à sponso. §. quòd si sponsa interueniente. Hæc donatio fit intuitu mulierum, & ideò nõ potest dici verè propter nuptias donatio, sed simpliciter

pliciter. Cōditio autem ineſt, ſi ſteterit per dātē, vt C. de do. ante nup. l. cū veterum ſenten.

Donatiuum largitio eſt Imperatoris in milites. l. qui excubias. de re milit. Bud. ibi.

Donum eo differt à munere, quo genus à ſpecie: nam munus eſt cum cauſa, puta natalis vel nuptiarum. l. inter donum. de verbor. ſignificat.

Donec, vt not. Ioan. Cal. in commento Decreta. poſt ceſsionē. de probatio. ſignificat diuerſimodè, prout quoduis medium probabile ſignificare declarat. verbi gratia: Lego filiæ decem donec nubat, ſignificat legatū eſſe annuum. l. legatum. ff. de annuis legatis. Ratio, quia hęc dictio ſignificat limitationem. Et ex hoc ſequitur quòd teſtator voluit facere multiplicationem, cuius ſit limitatio ad tempus nubendi, vt extunc nō debeatur. Item ibi lego filiæ fundum Cornelianum, donec nubat, vel donec Capitolium aſcendat, non ſignificat legatum annuum, quia ſubiecta materia non patitur, quæ non eſt multiplicabilis, ſed tantùm ſignificat extinctionem aduenięte tempore nuptiarum vel aſcenſionis capitolij. Item ibi, donec inuentarium ſcribitur, non licet creditoribus & legatariis heredem conuenire l. finali. § donec. C. de iure delib. quia ſubiecta materia hoc declarat. Nam inuentarium debet incipi & finiri intra certum tempus, vt in eadem l. dicitur. Item ibi, creditor facit debitori pactum de non petendo, donec Titius fiat conſul, ſignificat limitationem exceptionis per euentum, & ſic etiam conditionem, vt ſi Titius fiat conſul, finiatur exceptio pacti, ſi non, ſed moriatur antequam fiat conſul, fiat perpetua exceptio. l. ſufficit. ff. de condit. & demon. Nam ex euentu incerto futuro ſignificatur conditio. l. itaque. ff. ſi cert. pet. Item ibi locus eſt condictioni furtiuæ, donec dominiū à domino recedat, ſignificat limitationē, & quòd ipſo iure dominio ab eo recedente non eſt locus condictioni. l. ſine. §. tandiu. ff. de condict. furtiua. Item promitto decem ſingulis annis donec Titius conſul fiat Titio exiſtente cōſule, adhuc obligatus ſum ipſo iure, ſed petentem repellam. l. eum qui ita. § qui ita. ff. de verb. oblig. Ratio, quia non eſt in poteſtate diſponentium obligationē limitare tempore. vt ipſo iure finiatur tempore. Itē lego fundum donec Titius fiat conſul, ipſo exiſtente conſule finitur legatum, dominium ipſo iure ad heredem reuertitur. lege finali. C. de legat. quia in poteſtate teſtatoris eſt facere legatum certo tempore finiri

ipso iure, vt ibidem. Item ibi, Dono tibi prædium, donec Titius fiat consul, Titio existente consule non finitur donatio ipso iure, nec reuertitur dominium ad donantem. argu. l. ea lege. C. de cond. ob causam. Ratio quia non est in potestate contrahentium facere contractum finiri tempore, vel dominium transferri. Et sic de consimilibus.

Dos secundum Azon. in Sum. C. de iure dotium. est quod datur à muliere marito, vt l. si rem æstimatam. ff. de iure dot. vel ab eius patre, vel extraneo, vt in §. accedit. l. vnica. de rei vx. act. C. cum infinitis aliis in quibus dos semper marito datur, vel eius patri, vt l. fundus. ff. familiæ erciscun. & l. si maritus. & l. si filia. §. hoc amplius. eod. titu. & hoc propter onera matrimonij, vt l. pro oneribus. C. de iure dot. vt perpetuò sit penes eum, vt l. j. ff. de iure dot. & durat quandiu durat matrimonium, nisi maritus vergat ad inopiã, hoc ideo dicitur, quia dos soluto matrimonio debet redire ad vxorem vel eius heredes, sicut donatio propter nuptias ad maritum vel eius heredes. C. de pactis conuent. super do. l. penult. & in authen. de æquali. dot. & propter nupt. ꝯ5. vbi dicitur quòd bonum est argu. de dote ad donat. propter nuptias. Fallit hoc in casibus in glos. vnica, circa medium, in c. peruenit. de emptio. & vendit. Diuiditur autem secundũ Az. vbi suprà, dos in profectitiam & in aduentitiam.

Dos aduentitia secundum Azon. est quæ non proficiscitur à parente, vt si extraneus dederit patri vt daret in dotem. l. profectitia. §. si quis certam. ff. de iure dot. Vel si pater non tanquam pater, sed vt extraneus dedit, puta quia debebat filiæ, & eius voluntate dedit in dotem viro, vt d. l. profectitia. §. fin. versic. cæterum.

Dos profectitia est quæ à patre & tãquam à patre, vel ab auo, vel proauo paterno profecta est, scilicet, de bonis eius, vel facto eius, pro filia vel nepte eius, vel quam alius de mandato eorum constituit, vel præses, aut curator dedit de bonis alicuius eorum, si erat parens prodigus vel furiosus. Nec refert an filia vel neptis sit in potestate constituta vel emancipata. Non enim ius potestatis, sed nomen parentis facit profectitiam. A parente ergo videtur data, si ipse dedit, vel iussit alium dare, vel præses, vel curator eius dedit, vt dictum est. Idem est si negotiorum gestor eius dederit, & ipse ratum habuerit, quę omnia habentur in d. l. profectitia. in princ. iuncto §. j. & finali.

Dotem legare, & pro dote legare,

re, idem sunt, l. tertia, §. primo. de dot. præleg.

Dotalis fundus quid sit, docet Accurs. in rub. de fun. dot.

Dotalitium. l. donatio propter nuptias vel res paraphernales, id est, vltra dotem datæ. docto. in c. ex parte. de for. comp. & in c. nuper. de dona. inter vir. & vx.

De D ante R.

Dromones dicuntur qui præerant nauibus ad seruandum traiectum maris, in hoc reipublicæ militantes, & maris transitum tenentes, vel tuentes. C. de offic. præfec. præto. aphr. l. secunda, vnde etiam adhuc eorundem naues nomine vulgari dromones appellantur.

De D ante V.

Dubium esse non dicitur illud de quo est regula, licet sint aliqui casus speciales, nisi de casibus specialibus mentio fiat. Bartol. in l. quoties. ff. si quis cautio.

Dubius in fide est infidelis, de hæretic. cap. primo.

Ducennarij dicuntur duces vel magistri ducentorum militũ: quorum dignitatem dicimus substantiuo genere ducẽnam.

Duces factionum, id est, malorum operum. ff. de appellatio. l. constitutiones.

Dudum. i. ante, in auth. vt libe. de cæte. §. quapropter. & hæc dictio aliquando non respicit multum retro, in auth. de hered. & falci. §. si verò aut. & §. si verò nullus. & §. si verò nulla. Quandoque dudum, id est, cum. in authenti. de non elig. secun. nub. §. Gregoria.

Duellum dicitur singularis pugna, quæ fit propter probationem alicuius, ita vt qui vicerit probasse credatur, & victus in probatione defecisse, & dicitur quasi duorum bellum, factum ad probationẽ veritatis, ac si per testes quis intentionem suam fundasset, vt capitu. ij. de purgat. vulga. Quomodo autem sit licitum vel non, not. gloss. in l. qua actione. §. si quis. ff. ad legem Aquil.

Dum, idem quod donec & quandiu. l. boues. de verb. sign.

Dummodo, vide gloss. in cap. non potest. de præben. lib. vj.

Duntaxat, de hoc vide Archi. de rescri. statutum. §. in nullo. libr. sexto. & de iureiur. cap. j. cod. libro. & Bartol. in l. cum ita. de condi. & demonstr.

Duo rei stipulandi, & promittendi quomodo constituantur, traditur per Imp. Institut. titu. de duobus reis.

Duplicatio est allegatio quæ datur reo ad infirmandum replicationem actoris. vt Institu. de repl §. rursus. & not. in Specul. de excep. §. nunc de replicatione. Vel, secundum alios, est elisio vel annihilatio replicationis, & habet fieri à reo contra

replicationem actoris.

Duplæ stipulatio committitur, cùm res restituta est petenti, vel est damnatus emptor in litis æstimatione, vel est possessor conuentus ab emptore absolutus.l.euicta.de euict.

Duplois vel dyplois est dupla vestis.

Duploma, vt habetur ff. de verbor.obliga.l.continuus.§.cùm ita, est inter duplicatum, vel celeritas, secundum glos. ibidem.nam text.ibi exponit.

Dupondius nũmus erat bilibris duos asses valens: hinc dupondij iuuenes in procemio ff. studiis tantùm initiati, quos vulgò pupillos dicimus. Sunt enim adhuc modici valoris. Dupondius quoque dicitur hereditas in vigintiquatuor vncias diuisa, quasi duo pondo, id est, asses.§.si plures.Institut. de hered.institut.

Duracinæ vuæ dicuntur, & duracina persica. De vuis duracinis, lemma est apud Martialem in disti.de persicis duracinis.Plin.lib.15. Duracinis, inquit, hæret corpus. Iurisconf. de ver.sign.l.qui fundum. Qui fundum, inquit, vendidit, pomúmque excepit, ficus, nuces & vuas duracinas, duntaxat & purpureas, & quæ eiusdem generis essent, & quas non vini causa haberemus, quas Græci Troximous appellãt. Lege in verb. Trozimos. Ant. N.

Duracinæ vuæ, sunt vuæ duriores, quæ esus duntaxat causa, non etiam vini habentur .l. qui pomum.de verb.signif.

Duumuiri .i. magistratus municipij qui curiæ præsunt: C. de decur.l.duumuirûm.lib.x.

De litera E.

E, Præpositio aliquando excludit.extra de renunc.cap. j. ibi, emeritum, id est indignum: aliquando includit, vt in Lucano: Quæ rura dabuntur emeritis.i.bene meritis.

Eadem sunt, quorum substantia est eadem.Bald.in l.neque leges.ff.de legi.

Eatenus quot modis capiatur: vide Bar.in l.j. in princip.ff. de noui oper.nunc.

Ebrietas refertur ad superfluitatem potus, & est immoderatus vsus vini, & duo sunt effectus ebrietatis. Nam inducitur mentis exilium, & prouocatio libidinis, & ideò olim patres abstinebant ab esu carnium & vini. capitulo, ab exordio. & capitulo ante omnia. & xxxv.distinctione.

De E ante C.

Ecce, not, Paul. in commento. e. tertio loco.de probat.

Ecclesia secundùm Archi.de ele: fundamenta.lib.vj. in princip. multis modis dicitur. Quandoque dicitur collectio sanctorum. vt xxvij. quæstione j. nuptia

nuptiarum.xxxij. q.iiij. recurrat.in fin. Secundò est catholicorum vel fidelium collectio. de consecr. distinct.j.ecclesia. & sic sumitur iij.q. iiij. engeltrudã. Et not.ꝙ sicut ex decreta Iulij Papę c.ij.sumitur ecclesia est nomen græcũ & dicitur in latino conuocatio, propter hoc quòd omnes ad se vocat. Et de expositione huius nominis ecclesia, vide capit.querelam.ne præla.vi.sub.an. cen. conce. in gloss. vbi not. Nam synagoga est congregatio quę propriè est Iudæorum. Sed cõuocari propriè est vtentium ratione. Congregari autem solent pecora, vt dicit Hugo. Et dicitur catholica, id est, vniuersalis, quia per vniuersum mundum est constituta, ita exponit gloss. C.de sum.trinit. & fide catho.super rub. Vel vniuersalis dicitur, i.generalis in eadem doctrina ad instructionem vel administrationem, vt in præalle.c.Iulij papæ. Tertiò est collectio malignantiũ.psal. Odiui ecclesiam malignantiũ. Quartò est murorũ ambitus. Et vide glos. in verb. matricẽ. in cle.j.§.nos igitur.de sen.excom.ibi concordãtiæ. Et quandoq; sumitur pro materiali ecclesia & ecclesiæ parietibus. Quintò est corpus Christi. Sextò prælaturæ ecclesiæ. Septimò obuentiones ecclesiasticæ prouenientes ratione ecclesię, Octauò, episcopalis ecclesia. Et hanc desponsat episcopus quando consecratur. Nonò viri ecclesiastici.lxiij.dist.c.j. Decimò canonici matricis ecclesię.xiij.q.j § vl. Vndecimò maior pars capituli.lvj.dis.apostolica. Duodecimò significat episcopum tantùm.vij.q.j.scire, Decimotertiò est quęlibet ecclesia prouinciæ cathedralis, non romana. Nam appellatione ecclesiæ matricis intelligitur ecclesia cathedralis sed nõ romana: vt in c.cũ super.de vsu pallij. vide gl.in c.cũ clerici.de verb.signi.& x.q.j.c j. Antiquo ecclesiæ cathedralis nomine etiam intelligitur episcopus & capitulum illius ecclesiæ, & non alij clerici. Item ecclesia sumitur pro iure patronatus, vt dicetur in verb.ius patronatus. Et ecclesiarum bona sunt Dei, licet omnia sint eius, hæc tamẽ specialius. Et earũ res & personæ diuino & humano iure ab exactionibus seculariũ personarum sunt immunes.c. quanquam.de cen.lib.vj.& ecclesia nõ debet ditari cũ aliena iactura.liiij.dist. generalis. de pœ.suã.ff.de cond. indebit. l.nam hoc natura.

Ecclesia collegiata quæ dicat᷑, & quo modo cognoscat᷑, vide latè ꝑ Abb.in c.nobis.vers.in gl. in ver. in cõuẽtuali.de iur.pat. & ꝑ Arch.in c.monasteriũ.xvj. q.vij. vide etiã aliquid ꝑ Card. in cle

in cle.ij. de æta.& quali. in iiij. quæst. & per Feli.in c. accedentes.in ij.col. versic. dicit etiam Oldra. de præscrip.

Ecclesiarum appellatione in materia odiosa & pœnali non venit hospitale, nisi sit religiosorum. Domin. de sancto Gemin.in c.cupientes. §. j. de ele. in vj. in iij. col. Felin. in cap. de quarta.in vj.col. ver. &quòd omne hospitale.de præscrip.

Eculeus est genus tormenti ad modum crucis dispositum. C. de malefic.& mathe. l. & si excepta. in fi. de hoc xxiij. q. j.c. j per Archidiaconum.

De E ante D.

Edere, id est extra dare, quapropter & partus edi dicitur, cùm nascitur.l. Arethusa.de sta. homi. & rationes eduntur, cum exhibentur &copia describendi fit.l.si qs.§.edere.ff.de eden.

Edere actionem secundum Azo. in Sum.C.de eden.est exprimere vel designare ius, quo quis petit aliquid ab aliquo in iudicio. Fit autem editio actionum vel per libellum iudici oblatum, scilicet, vt per eum reo detur, & ipse deliberet, vel in alio quem ipse descripsit, vel sine libello dictante auctore, vel sapiente suo, quid tunc est dictaturus, aut quo iure est vsurus.ff.eod. tit. l.j §.edere.

Edes secundum Azonē dicuntur ædificia vrbana, sicut villæ rusticana ita exponitur.ff.de ver. signific. l.fundi. aliquando tamen accipiūtur pro omni ædificio. l.j.§.deinde de cloac.

Editio instrumentorum secundum Host. in sum. de fide instru. §. an instrumentum edi possit: & qualiter fiat, potest dici captatio, vel communicatio facta coram iudice, vel eo præsente, siue aduersarius sit præsens, siue non saltem cum consule, vt l. j. §. editiones. ff. de eden. vbi de editione instrumētorum. in gl. ibidem. Nam edere est ostendere, & copiam describendi facere, vt notat in capitu.j. de probatio.

Edictum quādoq; idem est quod mandatum principis, secundū illud Luc.2.Exiit edictum à Cæsare Augusto. Quandoque idem est quod generale statutum principis: vnde.

Edicunt Reges, indicit festa sacerdos.

Et differt à rescripto,vt ostendit Bart. in l postquam. §. Imperator, vt leg.vel fid.no. cau. Item differt à constitutione, quia constitutio potest esse generalis vel specialis, vt l. j. ff. de consti. princ.& sic accipitur C. de edicto diui Adria. tol. & similibus. Quandoque idem est quod statutum vel mandatum prætoris,sicut omnia prętoria edicta, vt edictum de albo scribēdo, & de in ius vocando, & de huiusmodi, de quibus

bus vide Spec. de act. seu peti. proponendis. §. postremo. versic. nunc dicamus de edictis. Et quędam alia edictorum est diuisio: quia quædam sunt prohibitoria, vt edictum de testibus & matrimonio, quædam permissoria, vt de iureiur.

Adde quod edictorum aliud monitorium, aliud conuentionale, aliud citatorium, aliud peremptorium, de quibus per gl. in l. ad peremptorium. de iud.

Edictum prohibitorium est illud in quo regulariter omnis admittitur qui non prohibetur, vt in procuratoribus & in testibus. ff. de testi. l. j. de translatio. episco. cap. inter corporalia.

Edictum permissorium secundũ Ioan. Cal. de supplen. negli. prælat. cap. Romana. libro vj. est illud quod regulariter est prohibitorium: & tamen in certis casibus permittitur, vt in cap. Romana. præalleg.

Edictum carbonianum: require suprà carbonianum.

Edictum diui Adriani secundum Azo. in Sum. C. de edic. diui Adria. tol. continebat ꝙ si scriptus heres postularet se mitti in possessionem: non aliter fieret missio nisi vicesima pars daretur reipublicæ. Et quia multæ erant interpretationes & distinctiones circa hoc edictum factæ, ideò hodie sublato hoc edicto, fit missio in possessionem rerum hereditariarum, iuxta dispositionẽ quam ibi disponit seu ponit Azo. & ideò ponitur vnica rub. de edi. diui Adriani toll. in vj. lib. C.

Edictum ædilitium dicitur idem quod actio ędilitia. Nam actio ædilitia ab edicto ædilitio descendit, vt l. cum autem. §. hæ actiones. iuncto §. ædilitiæ. l. si tamen. ff. de ædi. edic. de hoc require suprà, Actio ædilitia.

Edictum prætoriũ est quod prætor edicit iubẽdo, mandando, vel constituẽdo, vt facit in edicto de dam. infe. vt ff. de dam. infe. l. prætor ait. & ff. nau. cau. stabu. l. j. & nequid in flu. pub. l. j. & in aliis pluribus. Forte pro eodẽ sumitur hic mandare & iubere, vt no. ff. quod iussu. l. j. in gl. super verbo queẽadmodũ.

Edictum successorium secundum Azo. in sum. C. eod. tit. est quo prouidetur creditoribus. Et dicit ibi glo. quòd est quod prioribus non patentibus, sequentibus patentibus permittitur. Fit enim quandoq; successio de gradu in gradum, & de capite in caput. C. de succes. edi. l. j. nam illud edictum propter creditores inductũ est. ff. eod. l. j. vbi illa scripta quasi de verbo ad verbum posita sunt, & hoc ideo ne creditoribus longior mora fieret, dum bona hereditaria vacua sine domino diutius iacerent. Bene igitur putauit prætor præstituere tempus his quibus bonorũ

poss

possessiones detulit, & dare successionem inter eos, vt citius possent creditores scire vtrum habeant cum quibus congrediantur, an bona vacantia fisco delata sint an potius ad bonorũ possessionẽ procedãt, quasi sine successore defuncti.

Edictum perpetuum quid esset: vide Budæ. in l. ij. ff. de statu. homin. & Alciatus libro ij. Dispunct. c. xxvij.

Edictum translatiuum, hoc est nõ nouũ. Sed ab anterioribus prætoribus factum, & quasi ex eorum albis translatum.

Edictum circunducere est illud delere l. & post. de iudi. ff.

Edictales bonorum possessiones, lege suprà in versi. bonorum posses. extraordinariæ.

Aedicula, est sacellũ id est ædis sacræ appendix. l. sacrilegi. ad l. Iul. pecul.

Aedificium, perfecisse dicitur, qui ita illud cõsumauit, vt iam in vsu esse possit. l. ædificia. ff. de verborum signific.

Aedilis olim dicebatur qui nõ solum constituebatur à plebe, ad hoc vt præesset ædibus, vt ff. de origin. iur l. ij. §. itemque vt essent, sed etiam præfuit plebis scitis. qui etiã ædituus dicebatur à nomine ædes, & verbo tueor. ris. quia tuebatur ædes: vt institu. de tutel. §. tutores autem. prospiciebat enim ne in ciuitate essent domus ruinosæ vel inordinate positæ in præiudicium reipublicæ.

Aediles curules sunt constituti postquam placuit creari etiã ex plebe consules, nam vt aliquo pluris patres quàm plebs haberentur, placuit duos ex numero patrum constitui, & ita facti sunt ædiles curules. l. ij. §. deinde cum placuisset. de orig. iur. Curules autem dicti sunt à curru, quo sellæ superpositæ insidentes vehebantur. vnde sella curulis dicta. Qui etiam curabant de ædibus patrum & negotiationibus, curam habebant vendendorum animalium vt sana venderentur, vt not. ff. de offic. præfec. vigil. l. j. in glo. & de ædil. edic.

Aedilis cerealis dicitur à Cerere quia pręfuit annonę. i. frumento distribuendo. Idẽ etiam dicitur præfectus annonæ. de quibus ædilibus. in præal. l. j. & l. ij. §. deinde. ff. de origi. iur. hic tamen propriè vel impropriè de edo es, & non ædibus ædilis dicitur, nec enim spectat ad eam cura ædium sed eduliorum.

Aeditui sunt qui præsident ędib⁹ & dicuntur quasi quod ædes tuentur. instit. de tutel. §. tutores.

Editus bonis pro stercore quo in quibusdam regionibus vtuntur, dictus ab edendo, id est, extra mittendo. Iurisconsultus in titulo, de legat. tertio. l. ligni appellatione. In quibusdam prouinciis editu boum ad hác rem

rem vtuntur. Nebr.

Aeditus boum pro stercore, ab edendo, hoc est extra mittẽdo. l.ligni.de leg. iij.

Educare est ad victum necessaria præstare.ff.de ali.& cibar.lega. l.vltima.

Eduliũ, id est, comestio ff. de offic. proconsul. & leg. l. solent. Sed melius ibi edulia pertinent. & in dicta l. edulium est casus genitiui.

De E ante F.

Effœminati dicuntur quibus virilia exciduntur, vel sodomitę.

Efferuescere est ebullire: vnde metaphoricè, efferuescere iracundiam in l. quis sit. ff. de ædilitio edicto.

Effeta, id est, aperire. de consecra distinctio. quarta. capit. postea tanguntur.

Effractores dicũtur, qui siue diurni siue nocturni furandi causa solent domos effringere: vt ff. de effracto.& expil. l.prima & secunda, vel qui carcerem vel aliud frangunt vt euadant.

Effractura, pro violenta disruptione.l.iij.de offic.præfec.Vig.

Effringere, est furandi causa ianuas frangere. Teren. in Adelphis: Fores effregit, atque irruit in ædes alienas. Inde effractores dicti Iulius Frmicus: Mercurius, inquit in ariete octauo ab horoscopo loco effractores facit. Vnde in libris dig.titu. est de effractoribus, siue de iis qui carcerem effregerunt, siue iis qui furãdi causa ianuas domorum priuatarũ inuaserunt. N.

Effusionis verbum abundantiam significat. xvj q.j. reuertimini. xlj. dist. sæpe. vide glos. de sent. excom.c. cum illorum. in verbo effusionem sanguinis.

Effusio & eiectio. require suprà actio de effusis.

De E ante G & I.

Egere secundum Bartol. dicuntur qui non habent vnde se alant, vnde egestas, cuius mentio in l.bona.ff.deposi.

Eiicere verbum est ad immaturum partum pertinens. l. si mulier. ad l. Aquil. vnde eiecti & eiectitij partus pro abortiuis.

Eiecta nauis dicitur quæ vndarum vi in littus delata impulsáque est l.iij. de incend. ruin. naufrag.

De E ante L.

Electio secundum Io. est alicuius personæ idoneæ ad dignitatem vel fraternitatem siue societatem, seruata forma canonicè facta vocatio: & hoc modo electio sumitur strictè, quãuis eligere ad multa se habeat, vt etiam not. Goff. in Sum. eo.tit. § j.in princ. Vnde ad electionẽ tria requiritur, scilicet auctoritas, numerus, & zelus. Auctoritas consideratur in dignitatibus & meritis vitæ: zelus consistit in animo, vt siue carnali animo

animo fiat, sed secundum meritum personæ eligendæ.viij.q.j.si ergo de numero patet. Debet ergo electio fieri secundum ista tria, habito respectu meriti ad meritum, zeli ad zelum, numeri ad numerum. Si tamen ex vna parte sit dignitas, & zelus melior tam respectu eligentium quàm electi: & ex alia parte numerus maior, certè præualebit dignitas cum zelo ipsi numero, vt extrà de electio. capitu. ecclesia vestra. Item differunt electio, collatio, & præsentatio: nam electio fit per collegium ad dignitates, & Papa cõfirmat, & quodlibet collegium debet eligere prælatum suum, nisi aliud sit de cõsuetudine vel priuilegio, vt extra de elect. & elect.pote. c.j. Collatio fit ad beneficium simplex, & pertinet de iure cõmuni ad episcopum per totam diœcesim cum consensu capituli, nisi aliud habeat consuetudo vel priuilegium, & dat plenum ius, nec indiget confirmatione. Sed præsentatio pertinet ad patronum, nec dat plenum ius præsentato, sed requiritur institutio & inuestitura episcopi, vt per totum titulum de iure patronat.

Electio canonica quę dicatur, vide Ioan. Andr. in c. non potest. in verbo canonicè. de præben. libr.vj. Specul.in tit.ij.§.videndum restat.versiç. nunquid nocet. & debet fieri loco determinato, aliàs est nulla, nisi causa subesset, cap. venerabilem. de elect. gl.in c.in nomine domini.in verbo fieri.xxiij.distin.

Electri duo sunt genera, alterum est lachryma defluens ex arbore glessaria, in insulis Germaniæ septentrionalibus, quas Glessarias siue Electrides dicunt, quæ deinde congelascens in lapidis duritiem vertitur. Virgil.in Bucoli. Pinguia corticibus sudent electra myricæ. A latinis succinum appellatur: de quo in verbo succinum. Alterum electri genus est metallicum, ídque duplex, aut cui per artẽ in auro argenti quinta pars miscetur, aut quod per naturam sic mixtum reperitur. Plin.libro 33. Vbicunque, inquit, pars quinta argenti portio est in auro, electrum vocatur. Silius libro 1. Punicorum: Electri gemino pallent de semine venæ. Iustin. in libris Institutionum, in titu. qui est de rerum diuis. Si diuersæ, inquit, materiæ sint, & ex iis diuersa species facta sit, vt ex auro & argento electrum. Item de leg. iij.l pediculis. Vasis, inquit, electrinis legatis, nihil interest quantum ea vasa argẽti atque electri habeant, sed vtrum argentum electro, an electrum argento cedat. Illud quoque de leg.j. Si quis putat electri appellatione argentum vel auri-

chalcu.n

chalcum contineri. Accursius nunc dicit esse pretiosam materiam quæ iungitur argento, nunc genus metalli, nunc genus vasis. Nebr.

Electrum genus est vasis, vel species metalli. ff. de auro & arg. lega. l. pediculis. §. Neratius. & Instit. de rer. diuis. §. si duorum.

Elæemporia, olei publicè emendi cura. l. vlt. §. patrimoniorum. de muner. & honor.

Elementa prima sunt quatuor, ex quibus omnia corpora constituuntur: quorum viribus totus mundus gubernatur, scilicet, terra frigida & siccissima, aqua humida & frigidissima, aer calidus & humidissimus, ignis siccus & calidissimus, primum melācholicū, & secundū phlegmaticum vel fleumaticum, tertium sanguineum, & quartum cholericū, vnde factum est, vt omnia principia dicantur elementa, vt not. in gl. in procem. inst. super ver. prima elemēta.

Elenchus, lapillus est ex genere margaritarum. Plin. libro 9. de vnionibus, hoc est, grandioribus margaritis loquens: Elenchos, inquit, appellāt fastigiata longitudine. Et Iuue. de inauribus fœminarum: Auribus extensis grādes cōmisit elēchos. Pau. in tit. de auro & arg. leg. l. pediculis. Item cùm inaures, in quibus duæ margaritæ elenchi & smaragdi duo legasset, & postea elenchos detraxisset. N.

Elenchus, species margaritæ. l. pediculis. de aur. & arg leg.

Elices sulci sunt aquarij, per quos aqua educitur à liris. l. j. de aqua plu. arcen. Haloander tamen ibi aliter legit.

Elidere pro excludere & perimere l. si vnus. §. pactus. de pact.

Elimatum, id est, purgatum. C. de vet. iur. enuc. l. ij. §. sed cùm prospeximus.

Elogium, est testificatio de aliquo, honoris vel vituperationis causa. Cic. in primo Tusculanarum. Quid ipsa monumenta, quid elogia significāt. Idem de Senectute, In quē illud elogium vnicum plurimæ consentiunt gentes. Vlpian. lib. xxj. de ædil. edicto. l. ædiles aiunt. paululū deflexit significationem, cùm dicit: Elogium huic edicto subiectum est. De elogio in propria significatione, hoc est pro testimonio, sed in malam partem. Martianus libr. xlviij. Dig. tit. de custodia & exhibit. reorum. l. Diuus Hadrianus. Qui cū eo, inquit, elogio mittuntur, ex integro audiendi sunt. Et infrà in eodem titulo, in l. Celsi. cuius initium est, Non dubium. Remittat, inquit illum cum elogio ad eum qui ei prouinciæ præest, vnde is homo est. Nebr.

Elogium idem est, quod testamentum, vel dicitur etiam eulogium: vt infrà dicetur.

Elogia, id est, epistolæ. ff. de cust.

reo.l.diuus.& de re milit. l. iij. in princip. Aliquando, id est generalis sermo. de ædil. edic. l. ædiles. ij. §. iumentorum. Quandoque, id est panis benedictus. j.q.j. non liceat.

Adde quòd Elogium dicitur testificatio de aliquo honoris vel vituperationis causa. Inde mittere reum cum elogio. in d.l. diuus. & d.l.iij. id est cum informationibus, & (vt vulgus Barbarorum forensium loquitur) processu.

Elusco, as, est aliquem altero oculo orbare: nã luscus est qui altero oculo caret, nõ (vt quidam putauerunt) qui lumine adhibito nihil videt. Vlp.libr. xiij. Dig. de condictione triticaria. l. in hac actione. Si quis, inquit, post moram seruum eluscatum dederit. Idẽ lib. ix. ad l. Aquil. Iulia, inquit, scribit Aquilia teneri eũ qui eluscauerit in disciplina discipulũ. Inde eluscatio, onis, pro eluscandi, hoc est altero oculo priuandi actione. Nam quod Vlpia. scribit in tit. de ædil. edict. l. item Offilius. Eluscationem eã quidam putant vbi homo lumine adhibito nihil videt, qui id dixerunt non sunt audiẽdi, quia nulla freti autoritate id dicũt: Quid enim luscus significet, suo in loco videbis.

Eluscare est altero oculo orbare. l.v. ad l. Aquil. vnde eluscatio: licet quidam eluscationem accipiant, vbi homo lumine adhibito nihil videt. l. item. de ædil. ed. sed Haloander ibi legit nuscitionẽ, non eluscationem.

Elusorium id est vanum. l. si præter. de iudic.

De E ante M.

Emancipatio secundũ Azo. cod. tit. est relaxatio patriæ potestatis coram iudice facta, & dicitur quasi extra manum, id est potestatem patris, positio: quia quando filius extra manum patris ponitur, tunc emãcipatur, vt in titulo C. de emãcipat. liber.

Emancipatus dicitur filius vel nepos qui à iugo & potestate vel manu patris vel aui est relaxatus, & sui iuris effectus, quia emancipare est à potestate, manu, & iure patriæ potestatis dimittere vel liberare. Sed manumittere est seruum à seruitute eripere, vel emittere seu sinere, & sic emancipatio pertinet ad liberos, & manumissio ad seruos.

Emansor, miles, is dicitur qui extra castra vagatur animo reuertendi, eóq; distat à desertore quẽadmodum & erro dicitur seruus, qui eo quoq; animo errat, vt ad tempus reuertatur, sicut fugitiuus qui non habet animum reuertẽdi. Modestinus lib. xlix. Dig. de re militari. l. desertorem. Emansor, inquit, est qui diu vagatus ad castra

castra reuertitur. Nebr.

Emansor dicitur qui diu vagus fuit extra castra, tandē rediens ad castra, vt ff. de re. mili. l. iij. §. emansor. Vel dicitur qui imminente lite fugit extra castra & pace reformata redit.

Embatæ seu epibatæ naues, quæ vectoribus traiiciendis aptæ sunt. l. j §. igitur. de exer. act. vbi Bud. Nebrissensis autem legit Emphractæ, interpretatúrque nauigia tecta.

Emblemata, sunt quædam ornamēta vasorum quæ addi atque detrahi possūt: dicta ab emballein, quod est imponere siue interserere. Plin. lib. 33. Vlysses, inquit, & Diomedes erat in phialæ emblemate. Cic. quoque in Verrem, emblematum in vasis meminit Vlpia. in ti. de au. & arg. l. si gēma. Emblemata rectè legātur & separātur & præstanda sunt. Et in eo. tit. l. & si, quæ est Pōponij. Ea quæ in aurata sunt non deberi, neq; aurea emblemata. Itē Vlp. lib. x. tit. ad exhibendum. l. tigni. Si ansam scypho iniunxeris vel emblemata phialæ. Nebr.

Emblemata, ornamenta erant vasorum apud veteres, quæ cùm libitum erat eximi poterant. l. si gēma. de au. & arg. leg. & l. iij. §. j. de vino lega. secundū Bud. in l. tigni. ad exhib.

Embola felix appellatur, vel Romanorum iuuentus excrescēs. Vnde annus bissextilis dicitur embolismus vel embolismalis quia crescit in vno die. De hoc C. de sacros. eccle. l. iubemus. in glo. Sed rectius Alcia. ibi, & Bud. in l. iij. de miuo.

Emendicata suffragia in l. singuli. C. de accusa. sunt quæ leuiter causam adiuuant, vt potentium commendationes, & ciuitatum in alicuius honorem decreta. A verbo emendicare, quod est mendicantium more aliquid petere.

Emergere est aliquid subito euenire vel accidere. Et nota differentiam inter illa, quæ sit quæstio emergens & incidens, & quomodo differant, est glo. optima, in c. j de ord. cogn. Et dicunt ibi Doct. quòd incidēs respicit negotium principale, & tangit merita eius, siue sit acquisitum ante, siue post lit. conte. Emergens verò tantum processum respicit, & tendit ad ipsum impediendum, siue etiam ante, siue post litem contesta. oriatur. Et dicitur emergens id quod extrinsecus euenit, & nihil commune habet cum negotio principali. Sed incidens intrinsecus respicit negotiū principale. Quanuis enim vtrunque oriatur ex circūstantiis, tamen in hoc interest, quia incidens est ex circunstantiis causæ vel negotij principalis, & emergēs ex circunstantiis iudicij vel processus. Vnde, Incidens perimit,

emergens iurgia differt. Et ad saluandam glo. præallegatam quæ videtur deficere in differentia quam ponit, quia incidens etiam in iudicio potest oriri, scilicet opponendo pactum de non petendo, & emergens quandoque ante lit. contestat. vt si excipiatur de excõmunicatione ante litis cõtest. dicas quòd incidens dicitur habere causam vetustiorem ad negotium principale, sed emergẽs dicitur de nouo oriri quia tendit ad impugnandum, & ante processum de nouo factum esse non poterat, cùm non posset impugnare nõ ens, facit cap. ad dissoluendum. de despon. imp. & est gl. bona in l. quod iussit. ff. de re iudica. quæ dat exemplum incidẽs, vt si actor dicitur seruus, emergens, vt testem non admittendo.

Emerita stipendia, appellantur quæ peracta sunt, vt cùm iam milites missionem vt veterani impetrauerunt. Emerita verò numero enim plurali dicũtur etiam præmia veteranorum, quo sensu intelligenda est l. iij. §. sed si. de re milit. vt aliâs annotauit Budæus.

Emeriti dicũtur milites qui sunt exauctorati, hoc est militiæ sacramento soluti, quibúsque iam donatiuum est persolutũ: dicti ab eo quod mereri, hoc est, stipendiũ facere desierint. Lucan. in primo: Quæ sedes erit emeritis? Modestin. de re militari: l. desertorem. Si expleto tempore militiæ redeat veteranus, restituatur, & emerita accipiat.

Emerita, & Emeritensis colonia, ciuitas est Lusitaniæ nominatissima, Augusta cognominata: nam (vt scribit Dion. de victis Cantabris, & Asturibus): Eã vrbem illis qui supra ætatem essent, emeritis, Augustus habitandam concessit. Vnde vrbs appellata Emerita Augusta, ex nomine conditorum & Augusti. Pau. lib. 50. Digest. tit. de censib. An Lusitania, inquit, Pacenses & Emeritenses. N.

Emeriti dicuntur milites veteres qui iam sunt à militia soluti, vt in titulo ff. de vete. & milit. successione.

Emiola, id est sescupla, compositum ab hemi, id est dimidiũ, & holon, totum, quasi continens totum & dimidium, & est vsura quæ continet totum, & alteram eius partem, vt si de quatuor solidis accipiantur in fine anni sex.

Emiseni, populi in Emisena regione Apamenacœles Syriæ, vbi & Emysia ciuitas est, de quibus & in eodem titulo de censibus, Paulus inquit: Imperator noster Antonius ciuitatem Emisenorum coloniam iuris Italici fecit:

Emiseni populi in Emisena regione Syriæ: l. fin. de censib.

Emissa

Emissa manus, pro cautione manu facta. l. quidam. de probationibus.

Emissarius dicitur qui faciliter salit super aquas vel per aquas & fossata.

Emologari, aliàs homologari est cõfirmari, vt dicimus quòd arbitrium emologatur, id est cõfirmatur silentio decem dierum tacitè, vel expresse, secundùm Goffred. in Sum. de arbit. §. effectus.

Emolumentum capitur pro lucro & vtilitate. l. Imperator. de legatis ij.

Emphracte, vide supra Embate.

Emphyteosis, interpretatur insitio, ab emphytéuo, quod est insero siue planto: nam phyton est planta. Et quod in libris Iurisconsultorum dicitur emphyteosis, & fundum dari in emphyteusim, propriè dicitur, hoc est in plantationem. Impropriè dicitur de omnibus aliis, puta de area, & quicũq; possunt vt ipsi dicunt, recipere meliorationem. Inde deducitur emphyteoticus, & emphyteuticarius.

Emphyteumata vel emponemata. secundùm Azonem, eodem titul. sunt res melioratæ, & ita exponit text. l. iij. C. de iure emphyte. vel meliorationes quibus ager labore sic retinentis melior efficitur.

Emblemata dicuntur impositiones, vnde emplè Græcè, est impositio Latinè, vel sunt superstitiones siue superabundantia. Item emblema est eminens scriptura. Et dicit Accurs. in l. tigni. ff. ad exhi. quòd empleumata sunt ornamenta vasorũ, vel ornatus aut varietates colorum. vt ff. de vino, tritico & oleo legato. l. iij. §. j.

Imò verò emblemata legendum est non empleumata, quod nihil est. Et dicitur emblema à Græco verbo emuallo, quod est immitto, insero, seu iniungo, vide Budæum. ff. ad exhibend. l. tigni. Expleuma verò cuius author meminit, nusquam legi.

Emphyteusis secundùm Azon. in Sum. C. de iure emphyteut. & secundùm Gof. in Sum. rub. de loca. & condu. §. quid sit emphyteusis, dicitur quòd emphyteusis græcè est melioratio Latinè. Ab initio enim sterilia tantum per hunc contractum concedebantur, vt is qui acciperet rem, in meliorem statum deduceret, & sterilem fertilẽ redderet. Postea tamẽ permissum est de rebus fertilibus & fructuosissimis emphyteuticari posse, vt C. de iure emphyteut. l. j. in princi. Et dicitur emphyteusis vel emphyteuticus contractus ille qui in meliorationibus & in rebus soli tantùm consistit. Ecclesiastica autem emphyteusis consistit in his immobilibus quæ

ad hoc congrua videntur œconomo & aliis gubernatoribus: vt C. de sacrosan. eccles. in auth. perpetua. & auth. si quas. Et prout communiter dicitur, tunc emphyteusis est media inter locationem & venditionem. Et ita definit Zeno Imperator, imò dicit dictum contractum esse quoddam tertiũ genus ab emptione & locatione separatum. l. j. C. de iure emphyteut. quæ est lex Zenonis. Sed Hosti. suam diffinitionem secundùm hanc intellexit, vt puta quemadmodum Hostiẽs. dicit, & est hoc ideò quia decretalis potuit emphyteutam ponere sub titulo de loca. & condu. quia magis similis est emphyteusis locationi quàm venditioni, cùm dominiũ retineatur, & aliquid certum annuatim recipiatur, vide Spec. de locat. & conduc. §. nunc aliqua. inde emphyteuticus adiectiuum, vnde dicitur emphyteuticus contractus, emphyteutica concessio & emphyteuticum instrumentum. Inde etiam emphyteutico, cas, id est in emphyteusim cõcedere. Et est natura huius cõtractus, vt soluatur pensio sicut conuẽtum est, nisi res ex toto pereat. Item quòd licet domino autoritate sua emphyteutam & eius successorem expellere, si per triennium cessauerit soluere pensionem, sed emphyteuta ecclesiæ repelli potest si per biennium non soluerit pensionem.

Emphyteusis perpetua est regulariter prohibita in rebus ecclesiæ, & dicitur perpetua, etiã si fiat ad xxx. annos. Panormit. in c. nulli. in vlt. not. de rebus eccles. alienand.

Emphyteuta vel emphyteuticarius dicitur ille qui agrum cõduxit vel accepit ad tempus colendum sub certo pretio. Cuius contrarium dominus Vuiraldus tenuit, videlicet, quòd nunquam ad tempus, sed bene perpetuo tempore conducit quandiu viuet hereditario iure tenendum, & colẽdum sub certo pretio & certis conditionibus, prout inter ipsos contractum est per l. j. C. de iure emphyteut. ibi, perpetua stabilitate, ff. si ag. vectigal. vel emphyt. pe. l. j. §. qui in perpetuum, & dicit hoc expressum esse, in l. j. & l. quicũqз C. de fun. patri. vel perpetua scriptura interueniente, & cõsensu vtriusque, id est domini & emphyteutæ adhibito, in hoc, scilicet vt statim dominus aliquid pro re accipiat. s. quod inter eos conuenerit, vel pecuniam, vel aliam rem, puta prædium aliquod, vel simile, vt proprium sit domini, item vt hic emphyteuta de cætero annis singulis vel duos venetos, vel simile soluat in specie

redditus, prout dicit Azo in Sum.C.de iure emphyt.

Emphracta, nauigia dicũtur quæ ſunt tecta, à verbo Greco emphracto, quod eſt tego ſiue claudo, ſicut econtrario aphracta dicuntur quæ non ſunt tecta, ſed aperta. De quibus Cice.ad Atticum: Nos Rhodiorum aphractis tranquillitates aucupaturi eramus. Vlpia.libr.xiiij. Digeſt.de exercitoria actione. l.j. Quædã, inquit, ſunt naues onerariæ, quędam emphractę, non emphatæ, vt plerique omnes codices habent. N.

Emplaſtrum, vt inquit Celſus lib. quinto, hoc diſtat à paſtillo, quod emplaſtrum liquati aliquid accipit: in paſtillo tantũ arida medicamenta aliquo humore iunguntur: dictum emplaſtrum ab emplatto, quod eſt fingo ſiue formo. Caius libro xlj.Dig.de acquirendo rerum dominio.l.ideò. N.

Emplaſtrum vulgò vnguentum appellatur.

Emponemata, vide Emphyteumata.

Emptio contrahitur poſtquam de pretio conuenerit ea mente vt pretium ſoluatur. Nam ſi imaginariè & per ſimilitudinem de pretio conueniret, emptio nulla eſſet, & contrahitur ſolo conſenſu, ſiue inter præſentes, ſiue inter abſentes per nuntium, vel per epiſtolã, vt probatur inſtitut. eod. titul. in princip.& ff.eo.l.j.§.vlt.& l.ij.§.j.& arræ datio eſt argumentum emptionis.

Emptor bonæ fidei dicitur eſſe qui aut ignorauit rem alienã, aut putauit eum qui vendidit habere poteſtatem vendendi.

Emptum hoc differt à parato, quo ſpecies à genere.l.ſi quid. de lega. iij. Aliquando etiam emptum dicitur quod ex permutatione, vel inſolutum datione conſecuti ſumus. item & quod lite æſtimata retentum eſt.l. ſciendum. §.penult. de ædil. edic. & l.final. quibus ex cauſis in poſſeſ.eat.

Emulatio, id eſt inuidia, & habet plures ſignificationes, vt xliiij. diſtinct.ſcimus.

Emunitas ſecũdum Goffredum in ſum. eod. titul, eſt libertas conceſſa eccleſiis vel eccleſiaſticis perſonis, & rebus aliis ad eas ſpectãtibus. Vel eſt priuilegium eccleſiaſticæ libertatis vel perſonarum vel rerũ ad eam pertinentium. Dicitur autem emunitas quaſi extra munia, id eſt officia vel onera à quibus eccleſiæ ſunt immunes, vt eod.tit.c.eccleſiæ. vnde locus conſecratus, ſcilicet eccleſia habet emunitatem.i. libertatẽ, vt inde nullus trahatur per vim, niſi in caſib. ſcilicet ſi fugiens ad eccleſiam ſit publicus latro, vel nocturnus depopulator agrorum, id eſt deuaſtator fructuum in agris, vel

dicitur quasi extra munia, id est munera. Non enim ecclesia subit sordida munera, vt calcis coquendæ, arenæ fodiendæ, & similia. de quibus vide Hostiens. in sum. eod. tit.

De E ante N.

Encænia erat festiuitas dedicationis templi, Græcè enim kai non, id est nouum.

Endiadis, vel (vt peritiores loquũtur) Endiadyo, figura est, cùm ex duobus vnum dicitur, id quod etiam Accursius annotauit in l.j.§.j.de pact.& Alciatus lib.iiij.de verb.signific.

Energumini sunt à dæmonibus obsessi, vel qui in defectu lunæ patiuntur defectũ mentis.not. de consec.distin.v. c.omni die.

Aenigma, id est, subtilis dubitatio.C.de legib.l.fin. circa fin.& extrà de reli.& vene.sanct. c.j. libr.vj. alibi exponitur, id est, figura.C.de vet.iu.enu.l.j.§ fin. aliter sumitur in auth.de ęqua. dot.§.j versic.ille autem.

Enim, id est certè, exponit glos.in authen.de nupt.§.nuptias. Aliquando exponitur enim, id est quia.C.de crim.sacril.l.ij. Aliquando ponitur continuatiuè, cum superiore, vt ff. de milit. test.l.neque enim.

Enormis læsio quando dicatur, glos.in c.cùm illorum. de sent. excom. dicit, quòd statur arbitrio iudicis.Felin.in c.cùm illorum.versicu. in ea gloss. ibi relinquitur.de sent.excom.

En platei, id est, largo quodã modo.l.penult.ff.de condict.tritic. & l.si arbiter.ff.de probat.

Entheca in Decretis Canonicis, eadem significatione ponitur, qua apotheca & horreum, videlicet pro loco galæque repositorio.

Enucleare vetus ius, id est, extra nucleum obscuritatis ponere. Nam prout Azo dicit C.de vet. iur. enucl. sicut in nuce inuenitur quod est amarum, ita & in veteri iure erant tot multitudines, quòd nemo eas habere vel legere poterat. Nã sicut in nucleo dura testa inuenitur, ita ibi duræ & iniquæ sententiæ erant. Item sicut nucleus cum inutili pellicula tegitur & latet, ita & in illa multitudine tanta & sublata superfluitate antiqua, & necessariis & vtilibus collectis, prout melius fieri potuit, ius vetus enucleatum est. Nam melius est pauca & idonea effundere, quàm multis inutilibus homines prægrauari: vt C.eod.tit. l.ij.§. sed & si aliquid. Itẽ dicitur vetus, quia ab vrbe Roma condita, & à Romuleis temporibus vsque ad tẽpora Iustiniani ferè per mille quadringentos annos confusè statutum obtinuit, vt C.de vete.iur.enuc.l.j.§ j.ibi, reperimus autem, &c.

Enuntiatio, pro clausula vel oratione. l.hæc enunciatio. de verborum

borum significatio.

Enuntiatum verbum de se tantum significat, quātum sonat, scilicet, enuntiationem eius quod est vel quod non est, sicut nuntius dicitur, quia refert voluntatem domini sui, scilicet quid velit, & quid non velit, vt in l.& licet. ff.de constit. pecu. Quandoq; tamen verbis enunciatiuis significatur dispositio, quando hoc significari concluditur ex quouis probabili significato: prout latè declarat Bart. in l.ex hac scriptura.de donat.

De E ante O.

Eò, id est, propterea. l.id.de constitu.pecun.

Eo ipso, ista verba important absque alia sententia. Feli.in cap. Rodulphus.versicu.quoties.de rescriptis.

Eo loci, pro eo loco. l.sed & si. de iudiciis.

Eo potius, pro eo amplius, l.item ait.ex quib.cau.ma.

Eousque, id est, intantum. §.illud. Instit.de rer.diuis.

De E ante P.

Epibatæ, vide suprà, Embatæ.

Epidemia, accessus in vrbem.l iij. ff.de offic.procons.

Epidemitici, dicuntur hospitiorū metatores in vrbe, dicti ab epidemia, quod interpretatur in vrbem aduentus. vnde in Cod. Iustinia.tit. est de epidemiticis & metatis. Lege verbum metator, siue metatus. Nebr.

Epidemitici dicuntur qui habebant sub se mensuratores, qui mensurabant hospitia, & in eminenti loco describebant nomina eorum qui ibi habebant hospitari.

Episcopus, speculator siue explorator interpretatur, dictus ab episcopeo quod est considero. Cicero scribit se episcopū designatum à Pompeio, vt oram Campaniæ maritimam specularetur. Arcadius de muneribus. l. munerum. Episcopi, inquit, qui præsunt pani, & cæteris vænalibus rebus.

Episcopus dicitur ab epi, quod est supra, & scopus vel scopein, intendere, quasi supra intendens, quia habet curam superintendendi super omnes laicos & clericos sibi commissos.viij.q.j qui episcopatum.xxj.distinct. cleros. vbi etiam interpretatur speculator, eo quod speculetur subiectorum mores & vitam. Sed in iure ciuili episcopi etiam dicuntur qui præsunt pani & aliis rebus vęnalibus, quæ quotidianum victum suggerunt.l.vlt.de mun.& honor.

Episcopi appellatio in materia odiosa & valde exorbitanti intelligitur solum de consecrato. Felin.in c.eam te.versic.nouissimè autem.de rescri.

Episcopalis audientia est iurisdictio ipsius episcopi.

Epistola decretalis. Require su-

prà decretalis epistola.

Epistola diui Adri. secundum Guliel.in Spec.de renunc. versi.in primis ergo.sub§.finitis.locum habet inter fideiussores, mandatores, & constitutores, item inter tutores: & est illius epistolæ effectus, quòd quamuis aliqui sint obligati, tamen per eius beneficium si omnes partes sint soluendo tempore litis, possunt postulare vt diuidatur actio inter eos, vt vnusquisque pro virili portione cõueniatur. Alioquin nisi dicto beneficio iuuarentur, posset creditor quẽ mallet insolidum conuenire, vt C.de constit.pec.l.fi.& Insti. de fideius.§.si plures. & ff.de fideius.l.inter fideiussores. & l.si dubitetur. Si ergo huic beneficio fuerit renuntiatum, poterit creditor quẽ maluerit conuenire. Quomodo autem renuntietur huic beneficio, vide ibidem.

Epistomium, inquit Merula, est foramen per quod aqua defluit ex concha, labro, vel cratere. Varro de re rustic. libro tertio: epistomiis versis ad vnumquenque factum. dictum, inquit, quasi in ore: vel potius ab epistomizo, quod est obturo, vt sit epistomiũ canalis operculum. Vlpianus lib.19.titu.de actione empti & venditi.l.fundi.Castella plumbea, opercula puteorum, epistomata. Legitur & epitonium apud Senecam libro 13.episto. Nisi aqua, inquit, frigentem epitonia fuderint. & apud Vitruuium libro 10.sæpè in eodem significatu ponitur. Interpretatur autẽ epitonium ligamentum. Nebr.

Epistomia Græcè, latinè oris obturacula. Sanè apud Iurisconsultos capiuntur pro obturaculis salientium, quæ vulgò (vt Alciat. ait) Spinæ appellantur. epistomiorum meminit l. fun di.de action.emp.

Epithaphium est scriptura siue titulus in lapidibus sepulchrorum sculptus.

Epithesis in l. lex Cornelia. de iniuriis. significat inscriptionem factã in contumeliam alicuius

Epitima in l. scire. de tut. & curato. pro illabefacta nominis honorisque fama.

Epitimium est suspensio vnius septimanæ, vel est quædam increpatio vel genus pœnæ, secũdum Ioan. Andr. in glos. xxj. quæstio.iiij. omnis iactura.

Epitimia, id est voluntate testatoris.ff.de tu. & cur. da. ab his. l.scire oportet. §. sed & siquis.

Epitogium est vestis, vel tabardus superior clerici. Et dicitur ab epi, id est supra, & tego quasi superius tegens. not. in gl.in cle.ij.de vi.& hone.cle.

Epitome interpretatur breuiarium, id est, vbi res in compendium rediguntur, vt Vlpianus lib.xlvj. de acceptillationibus. l. an inutilis. Epitomatum inquit

quit liber Labeonis.ibi est peithanon. Vtroq; enim modo declinatur, epito.es,& epito.tis.

Epitome,& epitoma latine breuiariũ dicitur, vbi s. res in cõpendiũ rediguntur, secundum Bud.in l.qui leuãdæ, ad l. Rho.

Epulum,inquit Valla, est conuiuium numerosis ciuibus exhibitum in honorem Deorum, aut in ostentationem magnificentiæ, aut in funere parentali. Gellius libro vndecimo. Solenni die epulum Ioui libaret, atque ob id sacrificium Senatus in capitolio epularetur. Horatius secũdo Sermonum, Gladiatorum dare centum Damnati populo paria atque epulum arbitrio. Arrius Iurisconsultus de legatis, in quadam lege, cuius initium est, ad munus: Vel si epulum,inquit relictum fuerit. Ant.Nebr.

De E ante Q.

Aequanimiter. i. æquo animo.

Equestris dignitas erat in his qui Romam custodiebant: nam & hi habentur pro absentibus reipublicæ causa. Et dicit Accur. quòd aliqui erant præsidentes, quia simplex militia non est dignitas. De hoc vide eod. tit.in rub.C.lib.xij.

Aequitas est conuenientia rerum quæ cuncta coæquiparat, & in paribus rationibus paria iura vel iudicia desiderat, vt C. ad l.fal.l.fi.verbi gratia, Mutuasti mihi centum aureos mutuo, modo æquum est quòd isti numerationi cõueniat solutio secundũ eandẽ qualitatẽ & quantitatẽ, vt ff.si cer. pet.l. mutuũ. Aequitas etiam dicitur quædã mitigatio tẽperãs iuris scripti rigorem. Et in quibus casibus talis æquitas præferatur rigori iuris, vt not.Ioan.And. extra de transact.c.fin.

Aequitas, nihil aliud est quàm naturalis ratio secundum Bart. in l.iij. C. de dot. promis. Et vide eundem Bart.in l.j.in tertia oppo.ff.de iusti.& iur. & an æquitas præferatur rigori, vide omnino dominum Iaso. post alios in l.placuit.C.de iud.

Equitium est grex equorum, secundum Accur.in l. quid ergo. ff.de vsufru.& quemadmodum quis vtatur.

Equitius dicitur custos equorum.

Equuli, id est pulli equorum vel parui equi.insti. de re.diui.§.in pecudum.

Equus calcitrosus dicitur qui solitus est calce ferire.

De E ante R.

E re, id est.ex vtilitate, vel ex præsenti materia. l.j. secundũ editionem Haloandri. & in Pand. Florent.ff.si cert.pet.

Erania pecunia in l. creditor. de solu.quid sit, vide Alciat. lib.ij. Dispunct.cap.xxv.

Aerarium est repositorium pecuniæ, ab ære dictum. Et propriè

priè ærarium est populi, fiscus principis.

Erciscere est diuidere: vide iudicium famil. erciscun. id est, hereditatis diuidendæ. de quo supra in versic. Actio fam. ercis.

Eremodicium, interpretatur desertio siue solitudo, nam eremus desertum interpretatur, & est eremodicium quando reus damnatur ex eo quod in iudicio non comparuit, quasi desolatum siue desertum sit iudicium propter rei absentiã. Pomponius lib. quarto Dig. titu. de minoribus xxv. annis. l. & si. Restitutioné eremodicij præstari debere: pro quo mendosè hermodicium. Nebr.

Eremodicium dicitur, cum absente altera parte fertur sententia, quasi latinè dicas desertacausa

Ergasterium, interpretatur officina, vbi ab artifice aliquod fit opus: nam ergon est opus siue officium. Vt in Codice Iustiniani, tit. de episcopis & cleric. l. omnis. Ex ergasteriis inquit, & tabernis conquirere potuit. Item libro vndecimo, de epidemiticis & metallis. l. ij. In qualibet, inquit, ergasteria, quæ mercimoniis deputantur. Papi. lib. xliij. de via publica. l, ædiles. Vt ante ergasteria nihil proiectum fit.

Ergasteria sunt stationes operariorum, & dicitur ab erga, id est opera vel opus, sterion, statio, quasi operarum statio, vt not. C. de episco. & cler. l. ij.

Ergastula dicuntur carceres vel pressiones, & dicit' ab er, quod est lis, & stolon missio. Item ergastula dicuntur loca in quibus serui vincti opus facere cogebantur.

Ergagabi, dicuntur operarij laborantes in stationibus suis, & dicitur ab erga quod est opera, & gabor, quod est labor. Rectius tamen legas ergolabi.

Ergo, not. Ioan. Andr. de summã Trinit. damnamus. in princ.

Ergolabi, vide Ergagabi.

Eripere est de manibus auferre per raptum.

Erit, hæc dictio interdum etiam præteritum, nec solùm futurum tempus demonstrat. l. verbum erit. de verb. sign. ff.

Ermaphroditus est quilibet qui habet vtrũque sexum. Rectius autem scribitur per aspirationem hermaphroditus.

Erogare, pro expendere & distribuere. l. ciuitatibus. de leg. j. & C. de erog. mil. ann.

Errare est aliud pro alio putare, xxxviij. distinct. quanuis. xxij. q. ij. in quibus. in fi. & not. Ioan. Andr. in clem. j de iudic. super ver. certa scientia. & nota quòd differũt errare, titubare, & ignorare, vt declarat gloss. rub. ff. de iur. & fac. ignor.

Errones serui dicuntur, qui vagantur sine causa, animum tamen habent redeundi ad domi nos. Fugitiui tamen qui eo animo

mo fugiunt, vt non redeant. eo quoque modo ex proportione habent se desertores & emansores. Arrianus libro xlix. de re militari. l. qui cum. erro, inquit, in seruis est, vt emansor in militibus. Item libr. xxj qui est de ædilitio edicto. l. quis sit fugitiuus. Sed propriè, inquit, erronem sic diffinimus, non qui fugit, sed qui frequenter sine causa vagatur. Labeo ita definit, erronem paruum fugitiuum esse. Nebr.

Erro est pusillus fugitiuus, qui non quidẽ fugit, sed ex consuetudine quadam aberrare solet, & frequenter sine causa vagatur, temporibúsque in rebus nugatoriis consumptis, tandem, licet serò redit ad dominum, vt l. quis sit fugitiuus. §. erronẽ. ff. de ædilitio edicto.

Error est quando aliquid aliter contingit, vel aliud est quàm creditur vel putatur. de quo c. præalleg. in fine.

Error calculi secundum Azon. in Sum. eod. tit. est error computationis. Veteres enim computabant per lapillos, qui calculi vocabantur, pro eo quod pedibus quãdoque calcantur: vnde Persius: Hunc Macrine diem numera meliore lapillo: Quia pro bono die ponebãt bonum lapillum. est gloss. in l. vnic. C. de errore calculi.

Error quadruplex est, cõditionis, personæ, fortunæ, & qualitatis: & quis eorum matrimonium impediat, declarat Panor. in c. proposuit. de coniug. ser.

Error intollerabilis est error à iure reprobatus. & nota quòd error sumitur pro facto, siue sit error iuris siue facti, quia licet sit iuris inquantum est error, facti tamen est, cùm sit in alio, quàm in veritate.

Eruta cæsa dicuntur omnia quæ cæduntur & eruuntur.

Ruta cæsa, apud peritiores dicuntur, non eruta, vide Budæ. ff. de act. empt. l. fundi. §. si ruta.

De E ante S.

Aes, species est metalli, ab auro, argento, atque aliis metallis distincta. §. cùm ex aliena. Inst. de rerum diuis. Sed quia pecuniæ primum cudi cœpta est ex æræ, hinc factum est, vt qualiscunque pecunia æris appellatione contineretur. l. etiam. de verbo. sign. Imò & quandoque æris nomen ad bona refertur, vt cùm lex noxium in ære puniri mandat: nam in bonis & patrimonio exercendam vltionem interpretamur.

Aes alienum est quod nos aliis debemus. Aes suum est quod alij nobis debẽt. §. æs alienum. & l. cædere. de verb. sign.

Esopus est humilis herba & medicinalis cuius radix petræ inhærere dicitur, & purgat pulmonem inflatum, vt not. glos. ibi, Asperges me Domine esopo. Psal.

Psal.quinto, &c. per Archidia. 50.dis.cùm exaudiero. Hyssopus omnino scribendum est per aspirationem cum y, & gemino ss,media longa.

Esse verbum ad veritatem refertur, non ad id quod vltra verã rei æstimationem interesse cõtingit.l.hæc verba.de verb.sig. Quandoque ponitur pro remanere,vt in l.ij.de concub.

Esse in possessione & possidere valde differunt. l. si quis ante. de acquir.posses.

Est,hoc verbum interdum etiam præteritum tẽpus demonstrat. l.verbum erit.de ver.sig.

Aestas quot menses capiat. Bart. in l.j.§.j.ff.ne quid in flu.pub.

Aestimare litem est condemnare pecuniariter, vel quanti interest actoris, vide Bud. in l. vij. ad leg.Iul.repetun.

Aestimatio significat taxationem ꝓut subiecta materia vel quod uis aliud significare declarat. verbi gratia:Res traditur æstimata,hoc addito quòd reddatur æstimatio,& nõ res:ex hoc significatur emptio & vẽditio: vt in l. quoties. ff. de iure dot. Sed vbi res datur æstimata hoc pacto quòd res reddatur,& nõ æstimatio,tũc enim est emptio sed significatur quod reperempta vel diminuta, attendatur æstimatio facta.l.si inter. C.de iure dot.Nec periculum diminutionis vel peremptionis fit recipiẽtis,nisi sit in culpa, quia cùm rem rraditam teneatur reddere, periculum debet esse domini rei, sed in casu præcedenti periculum vel deterioratio rei transit in recipientem, vt l.æstimatæ.sol.matri. Item vbi res datur æstimata in dotem hoc pacto quòd reddatur res vel æstimatio, tunc significat transire periculum peremptionis, sed non deteriorationis.l.plerunque.§. fin. cum l. seq.ff.de iur.dot. Et hoc ex natura contractus &alternatiuæ. Nam natura dotis est quòd dominium transit in maritum, l. doce. C.de rei vendic.& sic periculum est suum. Sed ex natura alternatiuæ alterum horum sufficit,aut rem reddi,aut æstimationem,iuxta regulam, in alternatiius,de reg.iur.lib.vj. Sed res perempta reddi non potest,quæ si redditur, non est reddenda æstimatio.

Aestiualia, sunt ocreæ , scilicet calceamenta de corio, quibus etiam aliqui vtuntur interdum in æstate. Ioan. And. in cle. ne in agro.§.in vestib. de sta.mo.

De E Ante T.

Et hæc coniunctio licet propriè copulet.ff.de cond.insti.l. si heredi.tamen aliquando sumitur pro vel,ff. de verb. sign. sæpè cùm si. Aliquando repetit qualitates præcedentes. ff. de fun. instru. & instru. leg. l. Seiæ. §. Gaio.Aliquando pro id est , vt

c. ij. de spon. Et in gloss. instit. de libertinis verbo et. Etiam not. in c. ij. de rescr. vbi de hoc. Vnde hæc dictio et, coniungit principaliter simul & successiuè, prout infertur ex significato tunc hoc dictitante, & secundum quod voluntas disponentis quouis medio significare declaratur: nã quandoque est coniunctiua rerum principaliter quarum tamen vna est alteri successoria, vt dicendo, Lego fundum & eius instrumentum. Principaliter enim significat instrumẽtum legatum, licet sit accessorium ad fundum, & extincto fundo legato non extinguitur legatum instrumenti.

Secus est in præpositione cũ, quæ cõiungit accessoriè. facit l. si cui fundum. ff. de fun. instr. & instr. le. Posset tamen etiam faciliter trahi ad coniungendum accessoriè, pro voluntate disponentis qui exprimit &, pro cum. Significat etiam ibi successiuè, filium meum & nepotem heredes instituo. nam intelligitur quod filius prior admittatur, & eo deficiẽte nepos. l. Gallus. § j. ff. de lib. & posth. Ratio, quia non simul admittitur cum filio, & hoc ex ordinata charitate seu naturali affectione. arg. l. generaliter. C. de insti. & substi. sub cond. fa. l. Lucius. ff. de hered. inst. vbi disiunctiua resoluitur in coniunctiuam, propter voluntatem quæ concluditur ex charitate. facit l. cũ pater. §. cũ pater. ff. de leg. ij. Idẽ in cõtractibus si quis emit reditus vel fundũ pro se, & liberis, & nepotibus: ibi enim &, cõiungit successiuè. s. ꝙ primo pater solus admittatur, pòst liberi deinde, his deficientibus nepotes.

Aetas legitima semper intelligitur de natura l. non de eæ quæ per principis beneficium impletur, vt C. de his qui ve. æta. impet. l. vlt.

Aetas perfecta, dicitur ætas xxv. annorum. l. vlt. de iis qui ve. æta. impet.

Aetas pupillaris est minor xiiij. annis in masculis, & in fœmina xij. ff. de ver. sig. l. pupillus.

Aetas pubertatis diuersimodè accipitur. Nam in nuptiis contrahendis ætas pubertatis est in masculo xiiij. annorũ. & in fœmina xij. annorum, vt insti. de nupt. in princ. cum ibi not. Nõ autem idem tẽpus requiritur, si alimẽta relinquuntur vsque ad pubertatem, quæ debentur masculo ad xviij. annum, fœminæ autem vsque ad xiiij. ff. de alim. & cib. leg. l. Mela ait. in princ.

Aetatis venia est priuilegium q͞d impetrat minor à principe, vt habeatur pro maiore. Impetrat eã masculus maior xx. annis. fœmina autẽ maior xviij. vt l. ij. C. de his qui ve. æta. imp.

Aetas

Aetas virilis diuerſimodè ſecundùm canones & leges interpretatur.l.j.ff. de mino.l. fin.C. de his qui ve.æta.impet.& illa diuerſificatio eſt, quia diuerſos habẽt effectus.gl. in c. epiſcopus.in ver.antequã.lxxxvij.di.

Aetates ſunt ſex quibus generatio & ſtatus hominis finitur. xxxv.q.iiij.& cap.j.& Ioannes And.in princ.lib.vj. Alij ponũt vij. ætates hominis, ſimiliter ſeptem mundi.vnde:

Infans,inde puer,adoleſcẽs, poſt iuuenis, vir.
Dicitur inde ſenex, & poſtea decrepitus fit.
Annos prima tenet ſeptem, poſt altera bis tot.
Terna quater ſeptem,ſed quadraginta quaterna.
Annos exultat ad quinquaginta iuuentus.
Sed ſi porrigitur ad ſeptuaginta ſenectus,
Extunc decrepitus incerto tempore durans.

Item nota verſus de ætatibus mundi.

Primus Adam, iuſtúſque Noe, magnus pater Abram.
Et poſt hæc Moyſes, Dauid, natúſque Redemptor.
Septima fine caret, locat in requiéque beatos.

Et cætera, quandoque ſcribitur extenſè pro duabus dictionibus,& ſic diſponit ſecundùm quod relatiuum ſequitur,ſi ſaltem aliquod ſequitur,vt dicẽdo & cætera quæ ſunt ſcribenda. aliâs reſpicit omnia quæ præmiſſa ſunt.Quandoq; ſcribitur abbreuiatè,vt &c. & ſic omnes comprehendit clauſulas conſuetas apponi in tali contractu. De hoc traditur in l.Gallus.in princip.ff. de lib.& poſth.& notat.in cap.quoniam contra falſam. de probationib. vide ſuprà in litera C.

Etiam particula eſt cõſentientis, ſicut Non,eſt negantis.Priſcianus lib.vij.interroganti, legis? etiam vel non reſpondemus. Plinius Cæcilius in epiſtola; Studes inquam?reſpondit,etiam,Et illud ex euangelio: Intellexiſtis hæc omnia?dicunt ei,Etiam.Iuriſconſul. de verb oblig.l.j.§.ſi quis. & reſpõderit quidni, etiam.nam vtrunque aduerbium conſentientis eſt

Etiam, illa dictio implicat. C.ſi tutor vel curat. l.etiã.& l.fin.

Etiamnum,pro adhuc, apud Plinium & Cornelium Celſum frequenter legimus. Ouid.13. Metamorp. Etiamnum libera cœlo brachia,id eſt adhuc. Itẽ libr.14.Spectantem vultus etiamnum cęde madentes. pro adhuc vtrobique.Vlpianus tit. arborum furtim cęſarum.l.Itẽ etiãnum reponi poteſt. N.

Etiamnum ſeu etiam nunc accipitur pro adhuc.l.tertia. arbor.furtim cæſ.

Etſi idem eſt quod quanuis.de ſimon.etſi quæſtiones.

De

De E ante V.

Euangelium præter notum significatum umitur, quandoque pro mercede quæ datur lætum nuntiũ afferẽti.l.falsus.de fur.

Eucharistia.Græcè dicitur panis & calicis sacramentum, & latinè bona gratia interpretatur, & quid melius corpore & sanguine domini nostri Iesu Christi.j.q.j.multi.

Euectiones appellantur duplomata, vtensium cursu publico, qui bus exhibitis & agnitis qui publico cursui præsunt statim equos accommodant.l.iij. C. de cur.pub.lib.xij.

Euerriculum, vitæ est piscatoriũ, à verrenda aqua sic appellatũ. l.iniuriarum.de iniur.

Euestigio, pro continuò siue statim.Priscia.lib.18.Romani, inquit, euestigiò dixerunt, vel quòd stans aliquis in eodem vestigio facit: vnde statim quoque dicitur, vel quantum tempus est in vno vestigio faciendo,quod est breuissimum.Scæuola lib.tertio de negotiis gestis.l. diuortio facto. Non, inquit,euestigio in officio deliquit. Accursius quid euestigio esset,non intelligens, in principio gestionis exponit. A.Neb.

Euestigio,id est,statim vel continuò,vt in c.vnico. de sta.regul. lib.vj.§.verum.

Euidens est quod semper palam est, & euidenter apparet.j.q.j. vt euidenter.

Euidẽtia.ff.de cont.emp.l.ea quę.

Euincere est aliquid ab aliquo extorquere vel eripere, vel per sentẽtiã iudicis acquirere.Res etiã euicta dicit̃ cũ est amissa.

Euictio secundum. Azo. in Sum. C.de euic.secundum quosdam ita definitur Euictio est rei emptæ vel ex alia iusta causa acceptæ, per iudicis sententiam abductio vel(vt puto)alio euincente,causæ amissio. nec enim semper est necessarium rem abduci vt videatur euicta:vt ff. de euict.l.euicta.§.j. Et euictionis cautio solet præstari à venditore ipsi emptori : ad hoc vt si aliquis ab emptore rem emptam tanquam suám petat dicens eam sibi esse obligatam, aut aliquod ius in ea habere, emptor recursum & regressum habeat ad venditorem, cui denuntiare hoc tenetur,& venditor debet asSistere & defendere emptorem in causa euictionis. Et dicitur euictio alicuius rei in causam alterius abductæ per iudicem acquisitio. Vide suprà cautio,de euict.

Eulogium idẽ est quod testamentum, vt in cap. nos quidem. de testa. & in l.iubemus. C. de testam.&l. quidam eulogio.C.de iure delib. ita exponit Barto. de testam.Apud nos autem aliter accipitur, vt ff. de re mili. l.desertorem.circa princip.Dicitur ab eu, quod est bonum,

& logos sermo. quasi &c. vnde aliquando sumitur pro benedictione, vt j. q.j.c. non liceat. vel dicitur secundũ Hosti.ab eu, quod est flebile, & logos sermo, quia vt plurimũ sit in extremis. & est nota doloris. ibi tamẽ legitur eflogia in fœminino genere. Etiam eulogia dicũtur xenia quæ olim portabantur metropolitanis ad consiliũ proinciale: vt xviij.dist.ca. de eulogiis.vbi secudũ gl. eulogia dicuntur munera quæ deferunt subditis suis prælatis.

Eunuchi secundum Azo.in sum. C.de eunuch. dicũtur spadones tantum, & nõ castrati. Sed de his lõgè eruditius Alcia. in l.spadonum.de ver.sig.

Euocare sacra, erat apud antiquos, euocare deos alicuius loci præsides & tutelares, quod fiebat, cum locũ quẽpiã profanum efficere volebant, vt scilicet sacrilegij nomine exoluerentur, quod innuit Iurisconsultus in l. sacra. de rer. diuis.vbi Bud.

De E ante X.

Ex, not. Archid.iiij. q.v. quisquis. & plenius Ioan. Calde.in c.vestra.de cohab.cle.& mul. Ioan. mona.de hæret. accusatus. lib. vj.etiam Arch de præben. cum in illis.eod.lib. & Panormit. in c.in literis.de restit.spoli.etiam not. C.de legib. l.non dubium. & quandoque in compositione stat augmentatiuè pro valdè, vt exæquare, id est valde æquare, vt l prima, ff.de leg.j.

Exacta, dicuntur illa quæ sunt perfecta, & ad quæ vltima, vt aiunt, manus imposita est: aliàs exacta sunt quæ iam præterierunt. Virgilius primo Georgic. Exactum ad mensem pluuia, ventisque carebit. Idem in tertio: Exactis grauidæ cũ mensibus errant. Paul. libro xliiij titulo de actionib. & oblig.l.j. Exactissima, inquit, diligentia, in priori videlicet significatione. Nebris.

Exacta pecunia dicitur non solũ per solutionem, verum etiam si per delegationem satisfactũ est. l.verbũ exactæ. de verb.sig.

Exactio, id est petitio, nam exigere est rem ab alio petere.

Exaggerare, est accumulare: nam agger aggeris, est terra accumulata. Cæsar in cõmentario Hispaniensi: Mortes mortibus exaggerabant: & per translationem Cice. Nihil est ad exaggerandum orationem accommodatius. Vlpia.titu.de itinere actúq; priuato. vnde, Aut deprimat, aut exaggeret iter. Neb.

Exaggerare & deprimere opponuntur. l.iij §.fin.de iti.actúque priu.nam exaggerare est accumulare, ab aggere, quo terra accumulata significatur.

Examen tripliciter accipitur, aliquando pro vniuersitate apiũ, aliquando pro approbatione, & aliq

& aliquando pro iudicio: vt C. de aduoc.di.iu.l.nemini. & in stit.de re.diui.§.Apium.

Exarmare,armis spoliare. l. ij.ad l.Rhod.de iac.

Exautorare.est militem sacramẽto militiæ soluere:quemadmodum ediuerso autorare, est militem sacramento sibi obligare. Plinius Cæcil. in epist. Cæsar excussis probationibus centurionem exauctorauit.Seneca in quarto epistolarũ: Exauctoratus ac liber qui viuit vita priuata. Vlpianus titu. de iis qui notãtur infamia.l.quod ait.Sed & si eum,inquit exauctorauerit.i. insignia militaria detraxerit. Quod si per insignia militaria Iulianus intelligit honorũ insignia.falsum est interpretamentũ: nam potest quis exauctorari,& non amittere insignia honorũ: emeriti nanque exauctorãtur citra honorum amissionem. Est enim (vt diximus)exauctorari,à militia dimitti. Itaque commodius exposuit Arrianus in titulo de liberali causa. l. qui de libertate. Exauctoratus, inquit, id est à militia remotus. In quo significatu accipiendum est in titulo de re militari. Nebr.

Exauctorare est, militẽ cingulo, vel clericum ordinibus spoliare: vt in l.qui cum vno. §. non omnes.ff.de re mili. Vel est statũ alicui vel autoritatẽ auferre idem sonat quod degradare.

Ex bonis esse,& esse in bonis,valde distant §.fi.Insti. vi bon.rap.

Excãdescere est subito irasci habendo similitudinem inter furorẽ,& æstuãtis ferri candorẽ.

Exceptio est rei defensio per quã se reus defendit & tuetur ab actore secundum Azo.in Sum. C.de excep. Quandoque ponitur largè & impropriè pro omni defensione:prout reo competit etiã si nulla actori cõpetit actio: & tũc quidam vocãt eam exceptionẽ facti: vt quando sine actione quis calũniosè petit. Sed Azo vocat eam exceptionem intentionis. Et de exceptionibus intẽtionis, quæ sint,not.ff.eod.titu.l.j.in princ. & l.ij.§. illud. & talis non potest de iure experiri, quia nemo potest experiri sine actione,& cum tunc nulla sit actio, nulla potest dici actionis exclusio,sed dicitur cõtra intentionẽ actoris defensio:vt quando quis se in aliquo instrumento obligat ad aliquid sine exceptione iuris vel facti, sensus est quòd contra hoc nullam faciat defensionem de iure vel de facto. Differunt tamen exceptio & defensio.Nam defensio propriè dicitur quæ ipso iure actionem tollit: vt solutio, quæ est eius quod debetur redditio, & acceptilatione omnis obligatio tollitur instit.quib. mod.obli.tol. in princ. & §. itẽ

per acceptilationem. Item renuntiatio dicitur defensio. ca. super hoc. de renun. concordat glos. in cap. j. de lit. contest. lib. vj. vbi not. Item largè dicitur etiam exceptio replicatio, quæ datur actori: omnis enim replicatio est exceptio: vt ff. eo. tit. l. ij. §. replicatione. & sicut se habet exceptio ad actionem, sic replicatio ad exceptionē secūdum Goffre. de proba. in sum. Strictè verò & propriè exceptio ponitur pro illa defensione quæ competit reo contra actionem competentē in eum, & sic dicitur actionis exclusio. & hæc est exceptio iuris, vt si petis à me debitum, & ego excipio quod remisisti mihi, vel quòd fecisti mecum pactum de non petendo, vel quod non venit dies præfixus. & sumitur vtraque exceptio. ff. eod tit. l. ij. primo responso. & §. replicationi. & ꝙ exceptio sit actionis exclusio, habetur extra de elect. c. dudum. super ver. irritari. in glos. Exceptio autē diuiditur in plura genera, quia aliæ sunt temporales & dilatoriæ, aliæ perpetuæ & peremptoriæ: vt ff. eod. tit. l. ij. §. fi. & l. exceptiones. aliæ sunt odiosæ: vt Macedonianę: Alię fauorabiles: vt Velleianæ. Hæc diuisio colligitur ex l. qui exceptionem. ff. de condit. indeb. Item aliæ sunt in rem, aliæ in personam: vt ff. eod. tit. l. exceptiones ij. Item secundū Host. & Spe. aliæ sunt anomalæ, aliæ mixtæ: & multas alias diuisiones dicti doctor. prosequūtur. vide eos.

Exceptio dilatoria est quæ causam differt: vt instit. eo. §. appellantur: & istarum est multiplex diuisio, de qua aliquantulum notatur in l. exceptionem. C. de probatio. est enim quædam dilatoria solutionis: quæ sapit istam naturā, quòd respicit actionem nimis tempestiuè intentatam, & debet opponi ante litis contesta. sed probatio eius fit post. lit. cōtest. c. inter monasterium. de re iud. Quædam est dilatoria iudicij, quæ opponitur proprie ad impediendum iudicium ante lit. contest. & probatur tanquam præiudicialis, & expedienda venit ante lit. contest. Et idem dicendum est de replicatione eiusdem. Quædam est declinatoria fori, vt ibidē notatur. Item colligitur hæc diuisio ex l. iij. in fin. ff. eod. tit. vide de hoc Spec. eo. tit. Et no. quòd declinatoriæ iudicij sunt in initio proponendæ: & sunt illæ quę contra iurisdictionem iudicis opponuntur. Ratio, ne si eis scienter omissis ad alia procedatur, videatur quis in iudicem consentire. C. de except. l. vlti. not. Goff. de dila. §. sunt & aliæ. in fi. Sunt etiam istæ probādæ in initio, vt prius

ſciatur de iuriſdictione iudicis antequam procedatur ad vlteriora:habent tamen etiam locum poſt ſententiā, ſi ex ignorantia omittantur.de ſent. & re iud. ad probandum.C.ſi à non cōpetenti iudi. l.vlti.Etiā dilatoriæ proponendæ & probandæ ſunt ante litis conteſt. c.inter monaſterium præalle. & cap. paſtoralis. de excep.C. de probat.l. penult. Dilatoriæ ſolutionis ſunt proponēdæ ſimiliter in initio cauſæ, id eſt ante lit. conteſta. & probandæ poſtquam actor ſuam intentionem fundauerit: Sed peremptorias probabit reus poſt quam actor ſuam intentionē probarit. de hoc vide Goffr.de proba.§.reſtat.

Exceptio peremptoria ſecūdum Specul.vocatur ſic, quia actionem vel intentionem agentis perimit ſecundum Io.Andr.c. j.de litis conteſt.lib.vj. ſeu ius lædit: vt inſtitut. de perpet. & tempo.act. §. perpetuæ.vt pactum de non petendo in perpetuum,& iuſiurandum de nō agendo vel accuſando, videlicet, petebam à te centum, & tu excepiſti quòd pepigi tecū de nō petendo in perpetuum, vel iuraui non agere vel accuſare,quæ ipſo iure tollunt naturalem obligationem: vt ff. de iureiurād.l.fin. circa princ. quod Doctores intelligūt eſſe verum de voluntaria & conuentionali:ſecus autem de neceſſaria. Ciuilem autem ipſo iure non tollunt, ſed ope exceptionis elidunt, & ſecundū Azonem ſemper obſtant hæ agenti, etiam ſi ceſſauerit agere per mille annos.

Exceptio perpetua eſt quæ perpetuum habet effectum, vt cū petis à me debitum,& excipio quòd tu remiſiſti. Hæc exceptio perpetua dici poteſt, & perpetuo competit quandocunque actor agit,quia exceptio non competit niſi quis agat.ff.de exceptio. l. exceptio.

Exceptio temporalis eſt quæ ad tempus vtilis eſt, vt cùm petis debitum, & excipio quòd tu feciſti pactum mecum de nō petendo.Hæc exceptio vſque ad annum vtilis eſt,poſtea verò non.de qua de reſcri.c. plerunque.& de officio ordi.c. paſtoralis.in fin.& ff. eod.titul.l. exceptiones. §.temporales. & hæc etiam dilatoria dicitur, quia differt & prolongat cauſam,non autem aufert. Aliud exemplum,cōuenio te coram iudice non tuo, & tu excipis te non eſſe de foro eius. Vide gloſ.in verb. excuſari.c. ſi autem.de reſcrip.in antiq.

Exceptio anomala eſt quæ non ſequitur normā aliarum, quia poteſt opponi ante litem conteſtat. & poſt litis conteſtatio. vt exceptio excommnnicationis,& aliæ,ſcilicet, de qui-

bus dubitatur an sint perpetuæ, an temporales, vt exceptio matrimonij, & exceptio non numeratæ pecuniæ, & nō numeratæ dotis, vt not. instit. de excep.§.appellantur.& plures aliæ secundum Hostiensem & Speculatorem eodem titulo: vt exceptio quæ competit fideiussoribus ex epistol. diui Adriani cōtra creditores. vt no.inst.de fideiu.§.si plures.

Exceptio rei iudicatæ nō potest opponi nisi quando fit super vna & eadem re,& quando est ex eadem re, & quando est ex eadem causa & eadē persona.

Exceptio doli est quadruplex, vt not.Accurs.in glo.l.qui se debere. ff. de condi. ob cau. da. cau.non se.

Exceptor pro librario, hoc est qui aliquid describit, vel qui alio dictante scribit.l. sed ad des.§.fin.ff.loca.

Excommunicatio est extra communionem ecclesię separatio, vel censura ecclesiastica excludens à cōmunione fideliū. xj.q.iij.c.nihil.& §. euidenter, Vel est æternæ mortis damnatio. xj. quæst. iij. nemo episcoporum. Vel sic generaliter est à qualibet licita communione vel legitimo actu separatio, vel à sacramentis exclusio. Species excommunicationis infinitæ possunt esse, quia tot quot sunt species communionis. Duæ tamen sunt species eius quæ præcipuè secundum canonistas communiter vsitantur, scilicet maior & minor, de vtraque illarum habetur iij.quæstione iiij.engeltrudam. Nam vna excommunicatio quæ maior est, dicitur anathema, & excludit ab ingressu ecclesiæ, & à communione fidelium,& à sacramentis, hæc vocatur maior, & fertur cum solennitate, de qua etiam datur præcedens descriptio cùm dicebatur. Est à qualibet licita communione hominum vel legitimo actu & sacramentorum separatio. Alia dicitur minor,& illa tantùm separat à sacramentis, & hæc est duplex, vna per præceptum à iure, vel per sententiam ab homine. Alia separat à communione fidelium, non sacramentorum. v. quæstione ij.præsenti.secundum Goffredum, & de cleric. excommunicat.§.item sciendū.Est enim quædam excommunicatio iuris, à qua absoluit episcopus, nisi absolutio sit summo Pontifici reseruata. de senten. excommunic.nuper.Alia hominis,vt episcopi vel sui vicarij vel delegati.de offic.ord.cùm ab ecclesiarum. de maiori. & obe.c.vnico.lib vj.in gl.Etiam excommunicatio dicitur mucro episcopi.xvj.q.ij.c.visis.in fin.Item dicitur anathema improprié ab ana, id est sursum, & the

& thema, figura olim in frontibus damnatorum impressa & sic quasi anathema dicitur, & hæc maior dicitur, quæ duplex est. Quædam sine solennitate. Alia solennis, quando xij. episcopi vel presbyteri cãdelas in terram proiiciunt, & pedibus calcant, & non differt ab alia nisi in substantia, quia maior est terror & confusio. De his duabus in ca. cùm non ab homine. de iudi.

Excõmunicationis appellatione intelligitur de maiori, ita tex. in cap. pen. de sen. excommu. Adde quod videtur dicendum contrarium, quia in peioribus mitior pœna est infligenda. Host. in d. c. pen. dicit quòd ex quo excõmunicatio est medicinalis in his quæ concernunt animã, est capiẽda pars tutior, & idẽ tenet Abb. in d. c. pen. & & ibidẽ vide Fel. & contra istã solutionẽ doct. videtur text. in contrariũ in c. pia. de excep. in vj. vbi dicitur quòd si opponitur in iudicio quòd aliquis sit excõmunicatus, oportet quòd exprimatur species excõmunicationis, si intelligeretur de maiori, hoc non esset necessarium. vide per Feli. latè in d. c. penul. ver. tertiò requiritur.

Exconsul dicitur qui perfunctus est consulatu, sicut exquæstor qui perfunctus est quæstura. vsitatius tamen ille dicitur cõsularis, hic verò quęstorius. Iustinianus in procemio Codicis: Thomam, inquit, quæstorem sacri palatij & exconsulẽ. non quòd consulatum dimisit, vt exponit Accursius, sed quod est perfunctus consulatu, vt suprà diximus. Antonius Nebrissensis.

Exconsul est qui desiit esse consul, simile not. de quæstore & exquæstore. Instit. in procem. § cùmque hoc.

Excusatio est alicuius iustæ causæ allegatio in defensionem vel supportationem alicuius.

Excusatio tutorum fit ex varijs causis, & quædam innititur æquitati. Quidã enim excusantur ad tempus, scilicet qui causa reip. abesse cœperint, & reuersi, ad nouam tutelam intra annum non vocantur, sed verè rem cogũtur statim recipere. vt instit. de excu. tut. vel cur. §. item ij qui reipubl. Est & alia excusatio à tutela, quæ dicitur excusatio veteranorũ, qui excusantur à tutela si sint à militia dimissi honesta causa interueniente & iusta, puta propter infirmitatẽ, vel aliã causam. Sed illa quę alio modo fit nõ vocatur honesta, sed causaria: vt ff. de his qui notãtur infamia. l. secunda. §. ignominiæ. Et perpetuò excusantur qui soluuntur à militia post viginti annos. Sed ad tẽpus qui intra viginti annos & hoc diuersimodè tenet, quia si intra quia

que, nullam sibi vẽdicant immunitatem. Si verò post quinque annos solutus fuerit, habet immunitatem vnius anni, post octo annos habet immunitatẽ biennij, post xij. triennij, post xvij. quadriẽnij, post xx. annos habet excusationem perpetuã. Est & alia tutelæ excusatio eorum qui numero liberorum se excusant, vt Romæ liberorum trium. C. eo. tit. l. j. cum concor. in Italia quatuor, in Prouincia quinque. Est & excusatio eorũ qui morbo excusanrur vt cęci, surdi, muti, furiosi, & perpetua valetudine detenti. C. de excu. vete. l. vnica.

Excusatio eorum qui ætate excusantur, vt maior lxx. an. l. vnica prçalleg. & insti. de excu. tu. vel cura. §. item maior.

Excusatio eorum qui numero tutelarũ excusantur, scilicet qui habent tria onera tutelæ, id est, tutelæ, secundum Azonem: quę omnia habentur C. sub his tit. in rubro & in nigro. vide de hoc Azo. ibidem in Sum.

Excusator secundũ Azo. & Spec. eod. tit. est qui venit ad proponendum causas absentiæ alicuius qui non poterat simul ratione sui vel causæ procuratorem constituere, vt in causis criminalibus, in quibus licet procurator nõ interueniat (vt in l. pe. ff. de pub. iud.) excusatur tamen à legatis causis absentiæ, & bene admittitur, vt in l. absens. ff. de procur. etiam si vocatus erat vt personaliter compareret.

Excurrere quid sit, & quid summa excurrens, declarat eleganter Bud. in l. Publia. ff. deposi.

Excutere præter vulgatam significationem accipitur interdum pro scrutari, & diligenter inquirere. Vlpia. Si tibi mandauero, vt vires excuteres eius, cui eram crediturus, &c. Aliquando pro exactè aliquid expendere, vt in l. cùm in plures. §. mandaui. ff. loca. Quandoque est nomen exigere & debitorem appellare. Paulus in l. Lucius. de admi. tuto. Non prius ad magistratus reuerti potest, quàm si omnes tutores excussi fuerint, id est vt Bud. interpretatur, quàm expertum sit, an suũ à tutorib⁹ seruare possit.

Excussio, diligens est inquisitio rerum bonorúmque principalis debitoris vsque ad nouissimum (vt dicitur) quadrantem facta.

Execrari est abominari vel detestari, & propriè attribuitur delictis dicendo, hoc delictum est execrabile. Inde factum; vt accipiatur etiam pro abhorrere. l. item. de alie. iudic. mut. cau. fac.

Executor secundum Spec. eod. ti. est officialis per quem litis executio vel ipsius causæ præparatio iubente iudice suo expeditur, vel secundum Azo. propriè

prié eſt ille qui diſcuſſa cauſa ſententiam executioni mandat. Vocatur etiam in iure apparitor. Require ſuprà, Apparitores. Aliâs etiam vocatur in iure diuerſimodè. De iſtis modis eſt gloſſ.notabilis.C. de execut.rei iud.l. ſi vt proponis, quam proſequitur Speculat. in titul.de citatione. §. ſequitur. prope princ. Item appellatione executoris intelligitur delegatus. cap. ſciſcitatus.de reſcript.& cap. ſi quis contra. de foro competen. Vnde executores ſunt illi per quos iudex ſententiam ſuam exequitur, & rem iudicatam mancipat effectui, & mandat executioni. Et duplex eſt executor, ſcilicet merus, & mixtus. Executor merus dicitur quando per nuntium non eſt demandata aliqua cognitio, ſed tantum cauſæ executio, & talis non debet audire exceptiones: vt C.de executio. rei iudic.l. ſi vt proponis. præalleg.cap. de cætero.de re iudic.& ff.de iudic.l. ſi prætor. & de tali loquitur c. paſtoralis. §. quia verò. de offic.deleg.vbi bona gloſſ.de executione duplici, ſecundum Hoſtien. tamen tenetur admittere exceptionem excommunicationis, aliâs appellari poteſt. De hoc vide Archid. de exceptio. pia. libro ſexto, Vel ſic: Executor merus eſt qui non poteſt de fraude interpoſita cognoſcere, nec ab illa appellatur, niſi modum executionis excedat. ff. de appella. & relatio.l. ab executore. & ij.quæſt. vj. ei qui.§. ab executore. Sed à mixto executore bene appellatur ſi nõ admittit legitimam exceptionem, vel alias partes grauauerit.de appellat.cap. dilecto.& cap.vt debitus.ſed executor mixtus eſt qui habet cognitionem cauſæ annexam, vt in cap.nouit.de appell.& de iudic.c.decætero. præalleg.de officio deleg.c.paſtoralis.in gloſ. vt cùm Papa mandat alicui reſtitui rem ſuam: vel alicui dari beneficium,&c. talis debet recipere legitimas exceptiones, quantumcunque ſcribatur ſibi abſolutè à Papa: vt de offic. delegat.ex parte.de reſcriptis. capitul. ſi quando. & cap. cùm adeò.

Exemplar & Exemplum ſic differunt autore Bartol. in l. Sempronius. de leg. ij. quòd exemplar eſt ſcriptura principalis, exemplum autem ſcriptura inde ſumpta, quam vulgus copiam vocat.

Exemplaris dicitur illa ſubſtitutio quę fit filio furioſo ſeu mente capto in euentu mortis in furore ſeu non ſana mente.& dicitur exemplaris, quia admittitur fieri prædictis, ſicut pupillaris pupillis fit.quia ſicut hi propter ætatem ſibi per teſtamentũ prouidere nequeunt, ſic etiã

prędicti propter furorē, dementiam seu defectū mentis, rebus suis superesse non possunt, vt insti. de pu. subst. §. j. in princ. In multis tamen differt à pupillari, vt infrà dicetur de substitutionibus. Significat autem hæc substitutio diuersimodè, vt significatum ex eius verbis vel aliàs vndecunque sumptum significare probat. Significat enim primo vel eius verba significant seipsam, scilicet quòd filio cui facta est substitutio, mortuo in furore vel dementia, substitutus admittatur, vt §. j. instit. de pupil. substi. Significat vlterius tacitam vulgarem, arg. l. iam hoc iure. ff. de vulg. & pupil. substit. § j. institu. eod. titul. præalleg. Ratio, sicut enim in primo significato consideratur proprietas verborum eius, sic in secundo significato consideratur identitas personarum: vt quod per substitutionem testator filio prouidet sic, nisi aliud appareat. Significat etiam hæc substitutio pupillarem, verbi gratia, facta est furioso impuberi, si in furore decesserit, sensus est quòd si decedat in ętate pupillari, tunc significat pupillarem, quia facta impuberi, licet furioso, & valet pupillaris tantum, quia verba hoc significant, & quia defectus naturalis potius attenditur quàm accidentalis. l. iij. §. j. ff. de tutel. & hoc quando illa concurrunt quæ requiruntur in pupillari, quia filius est in potestate patris, & sic de aliis. Si autem non concurrunt, tūc infra tempus pubertatis valet, vt exemplaris, postea non, propter limitationem illam, si in ætate pupillari decesserit. Si autem facta est sine temporis limitatione, tunc valet simpliciter seu pro omni tempore, vt exemplaris. Significāt vlterius hæç verba, filio furioso substituto, subaudi, id est, si filius furiosus in furore decesserit, & requiritur quòd sit furor tempore mortis, vt in §. j. institu. de pupilla. substit. præalleg. & l. ex facto §. j. ff. eodem titulo. licet aliàs per ista verba, Titio furioso lego, talem qualitatem sufficiat adesse tēpore dispositionis, vt in l. Mela. in princ. ff. de ali. & ciba. lega. quia apponitur causa demonstrationis. Ratio vtriusque, quia significatum sumptum est ex affectione, qua significatur ei prouideri cui prouidetur, eo modo quo potest. modo in primo casu melius prouidetur ei recipiendo ea verba in illo sensu. Sed secundo casu melius prouidetur furioso recipiendo verba demonstratiue tantum, quod est proprium eorum significatum. Significant vlterius quòd existente conditione substitutionis, substitutus admittatur volens vel inuitus secundum qualitatem

litatem personæ substituti. Si enim est substitutus filiusfurio sus qui erat in eius potestate tempore mortis est necessarius vel voluntarius. vt in §.j. insti. de here.quali.& diffe.

Exemptilis, e, dicitur illud quod potest eximi siue detrahi ab alia re. Columel.li. nono de re rustica: Idcirco sunt exemptiles, vt cum res exigit, à paxillis deductæ liberum exitum præbeant. Vlpianus de auro & argento leg.l.argumenta.Lapides siquidem exemptiles sunt.

Exempta actio dicitur quæ intentari posse desiit.l.sed & si. §. actio.ex quib.cau.maio.

Exemptus dicitur qui à suo iudice siue iurisdictione ordinarij subductus est,&c.

Exemptio propriè est vbi aliqua conuentualis ecclesia canonicorum secularium vel regularium monachorum, vel monialium, immediatè subest Papæ. Harum exemptionum alia vniuersalis, alia particularis. Vniuersalis est quæ cum vniuersitate iuris spectat ad Papam, ita quòd Metropolitano aut diœcesano nihil iuris manet in eadem. Particularis est quæ pro parte in certis casibus ab eorum iurisdictione eximitur, & aliàs pertinet ad eosdē, verbi gratia, Si fortè aliqua ecclesia quantū ad hoc est exempta, vt nullus archiepiscopus vel episcopus possit in ea diuina suspēdere, sicut in sua diœcesi, & aliâs ei exhibeat reuerentiam & honorem. Item exemptionis monasteriorū duæ sunt species. Quædam enim monasteria non recognoscunt superiorem nisi Papam, alia sunt ordinum exemptorum, vt monasteria Cisterciensiū, &c. quæ non corrigit ordinarius loci, sed abbas vel prior eorū. glos.est in cle. attendentes. de sta. mon. Item exemptionum alia personalis alia localis. Personalis est vbi archiepiscopus vel episcopus eximitur, vt à nullo nec etiam à legato sedis apostolicæ, nec etiam à iudice delegato excommunicari vel interdici valeat aut suspendi. Sed localis est quæ loco hoc est ecclesiæ datur.

Exemptile, quod eximi potest.l. argumento.§.penul.de auro & argen.leg.

Exequi, aliquando pro vlcisc: §. fin instit.de iis, qui sunt sui vel alien. iur.

Exercere quæstionem, est torquere seu torturam inferre.

Exercitor dicitur is ad quē quotidianus quæstus & vtilitas nauis pertinet, magister verò nauis dicitur cui tota nauis & anchora commissa est. Require suprà, actio exercitoria: vbi de hoc.

Exercitus traxit nomen ab exercitatione. l.j. in fi.de mili.test.

Exercitum autem dicimus non

vnam

vnam cohortem neque vnam alã, sed numeros multos militũ. l. ij. de iis qui notan. infam.

Exero, id est peto, sic ponitur exeratur, id est petatur. l. vt verborum, quæ est fin. C. qui admit. ad bo. possess. ibi glo. pen. vel est idem quod aperiatur via petenti.

Exæstuare est feruere, bullire, vel calescere, vt est glo. in cle. dudum. de sepul.

Exhedra in l. si verò. de iis qui de ie. vel effu. sumi potest pro cella studiaria, vt ibi ait Bud. Nã alioqui exhedræ erant loca, in quibus Philosophi apud Græcos in palæstra sedentes disputabãt, vt docet Vitruuius, quæ à sedium frequentia & sessitandi commoditate nomẽ traxere.

Exheredatio est alicuius à sua substantia vel hereditate exclusio, & alterius, seu alieni institutio, veluti cùm parẽtes exheredant filios, & scribũt alienos heredes in testamento, ita accipitur insti. de exhered. lib. per totũ. Et sic exheredare est filium constituere alienum à substãtia vel hereditate paterna. & debet fieri causa inserta & probanda ab herede. Et propter quas & quot causas pater filium, & econtra filius patrem possit exheredare, not. glo. in cap. Quintauallis. de iureiurã. & vide Bar. in. l. filio præterito. ff. de iniusto rupto & irri. testa.

Exhibere est rem in publicũ deducere seu ostendere, vt copiã habeat aduersarius rem suam tangendi, & eam sic visam si sibi sua videtur, vendicandi. de hoc. ff. ad exhibendum. l. ij. de lib. homi. exhib. l. iij. §. ait prætor. Require suprà actio ad exhibendum. quandoque etiam exhibere apud Iurisconsultos accipitur pro alere, vt in l. si qs de agnoscen. libe.

Exigere propriè est ab inuito extorquere. ff. de leg. iij. l. fideicõmissa. §. si rem. licet quãdoque exigere dicatur quis etiam à sponte soluente, vt C. de furt. l. falsus. Habet & alia plura significata, quæ diligenter persequitur Alcia. in l. verbum exactæ. de verb. sig.

Exilium triplex not. Archid. xlv. distin. cùm beatus. in fin. & l. v. de interd. & releg.

Exilium voluntarium est quod quis sibi sponte assumit. l. aut facta. §. euẽtus. vbi Bud. de pœ.

Eximere est quoquo modo auferre, puta si quis non rapuerit quenquã, sed morã fecerit quo minus in ius veniret, vt actionis dies exiret, vel res tempore amitteretur. & datur in eum qui vi exemerit actio in factũ, quæ non id continet quod in veritate est, sed quanti ea res ab actore æstimata est, de qua controuersia est.

Eximere actionem, vide exempta actio.

Existimatio

Existimatio est dignitatis illæsæ status, legibus ac moribus comprobatus. l. cognitionũ. de var. & extraord. cog.

Ex legibus, hoc verbum sic accipiendũ est tam ex legum sententia quàm ex verbis. l. nominis. §. verbum de verb. signi.

Ex nunc, prout ex tunc, & ex tũc prout ex nũc, hæc clausula retrahit extremum temporis ad initium, & vice versa initium ad extremum.

Exorbitantia appellant doctor. quæ à communibus iuris regulis deuiant.

Exorcistæ græcè, latinè dicuntur adiurãtes. xxj. dist. cleros. ad fi.

Expensæ sunt sumptus voluntarij, & non necessarij. Sed impēsę sunt vtiles & necessariæ, à verbo impendere dictæ. vnum tamen multoties pro alio ponitur, vt l. Intra. in fi. ff. de minoribus. Etiam impensæ pro voluntariis ponuntur, non solùm vtilibus & necessariis. ff. de verb. signi. l. impēsæ. vbi notatur quæ sint impensæ necessariæ, quę vtiles, quę voluptuariæ. Et expensæ differunt à dãnis. vnde iuramentum factum super vnum, non extenditur ad alterũ: nã expēsæ fiunt causa litis, dãna vero ex discordia proueniunt, vt destructio domus, & similia, de iniur. c. in nostra. in tex. & gl.

Expensum ferre propriè est scribere se pecuniam dedisse: sed plerunque vtimur pro adscribere & imputare, vt in l. mulier. ad Trebel. & l. pupillus. quæ in frau. credit.

Experiri quandoque ponitur pro respondere seu defendere, vt extra de iu. c. j. in anti. de proc. c. qui generaliter. lib. vj. Quandoque pro agere, vt de causa poss. & propriet. ca. pastoralis.

Expilatores secundum Azo. in Sum. C. & ff. de cri. expi. here. hi sunt qui ex rebus vacantis hæreditatis aliquid subripiunt & expillant, de pœ. dist. j. aut facta. Require suprà actio expilla. hered.

Expilatores etiam vocantur qui viatoribus pallia & vestes diripiunt. l. j. de effract.

Explicatio est allegatio quæ supplicationẽ infirmat, vnde replicatio est allegatio cõtra exceptionẽ, & adiuuat actorem, & supplicatio est allegatio, quæ replicationem infirmat, & reũ adiuuat. Sed explicatio est allegatio infirmãs supplicationem, & sic pro actore cõtra reum.

Explosa, id est exclusa. c. inquisitioni. de sent. excom.

Exponere, id est cõtra se ponere. Exponi autem dicũtur infantes, serui, liberti, & languidi, si sine cura dimittuntur, vel eis alimẽta negantur à parentibus, à dominis vel à patronis, vt in c. vnico de infan. & langui.

Expressum quomodo dupliciter sumatur,

sumatur, not. ff. de vulg. & pup. substi. l. j. in prin. & de præb. si episcopus. in gl. certas, lib. vj.

Expressa pupillaris substitutio, re quire infrà substitutio.

Expromittere, est pro alio promittere, vnde expromissor. i. fideiussor. l. j. §. satis acceptio. de verb. oblig. quamuis Accur. in auth. de fideius. eos inter se differre existimauerit. Sed & expromittere aliquando dicitur is qui pro se, nō etiam pro alio promittit, vt in l. hoc iure. §. si quis seruo. de donat.

Expugnari nauis quādo dicatur, explicat eleganter Iurisc. in l. ex pugnatur. de incend. rui. naufr.

Expurgere, idem est quod suprà diximus, dispungere, hoc est calamo transuerso rationem cancellare. Plautus in Cistel. Nunc quod reliquum restat, volo persoluere, vt expungatur nomē, ne quid debeā. Persius: Pupillúm ve vtinam, quē proximus heres impello, expungā. Hermog. tit. de diuer. & temporibus. le. in omnibus. Rationes, inquit, reipub. subscriptæ & expunctæ.

Expungere est punctis circunducere & tollere seu cancellare. vnde expūctus miles qui è numeris exemptus est. l. penul. de re mili. at expunctæ rationes dicuntur, cùm vltima manus calculo & dispunctioni impo- sita est. l. in omnibus. de diuer. præscript.

Exquæstor est qui publicæ pecuniæ cōgregandæ, cōseruandæ, & quærēdæ officium habebat, sed hanc administrationem deposuit, vel dicitur ille qui quæstoris deposuit administrationem, vt not. instit. in proœ. §. cū hoc. c. in gl. vide suprà exconsul, & infrà quæstores.

Ex seminario, id est stirpitus. l. iij. arb. fur. cæs.

Exterminare, est quasi extra terminos vitæ vel iurisdictionis suæ ponere. cle. vnica. de iureiur. & de hæret. excommunicamus. §. moneantur. & §. seq. ponitur etiam pro deponere, desolari, in exilium mittere.

Exterus religionis. i. alienus à religione. l. Nemo. C. de Iudæ.

Extimare, est alicuius rei certum pretium dare, & est idem quod taxare vel certum pretium diffinire & determinare. Sed orthographia poscit vt scribatur æstimare.

Extorres id est immunes vel insontes. de sent excom. c. cōtingit. & distin. xix. nulli fas est. & ea dist. c. ita dominus. §. in omnem terram. & habetur C. de cast. reo. in l. j. de his. quæ est l. fi. & de pœ. dist. ij. itē proinde, vbi dicitur nudari facultatibus propriis & patriæ suæ extorres fieri. etiam xj. q. j conspirationum.

Quod autor hic citat ex xix. dis. cap. nulli fas est. extorris fiat, &c. in libris quibusdam legi- tur

tur exors, id quòd eandem penè significationem habet cum dictione extortis, hoc præcipuè loco, cum exorrem eum intelligamus, qui extra sortem (hoc est partem,) sit: cui contrarium est consors hoc est particeps. Extorres autem plerunque appellantur exules, quasi extra terram eiecti, & ita interpretandum in dicto cap. item proinde.

Extra, not. Archid. de rescri. statutum. lib. vj. §. iij.

Extraordinarium remedium est quod ob aliquā causam extra vel vltra cursum solitū alicui datur, vt restitutio minori læso, vel absenti causa iusta, necessaria, vel probabili. ad quæ remedia nunquam recurrendū est quādiu remedio ordinario locus est, ad quod potest haberi recursus.

Extraordinarium iudiciū est coram delegato, vel quando non proceditur in figura iudicij, sed ex officio iudicis in modū inquisitionis vel denuntiationis. vide text. iuncta glo. in c. quoniam contra. de prob.

Extra ordinem quid importet, vide Bartol. in l. j. ff. de furt.

Extranei heredes, vide in verb. Heredes extranei.

Extricare, est quod intricatum est expedire atque resoluere, siue enodare. Vlpianus libro nono ad legem Aquiliam. l. si seruus seruum. Si cum margaritas inquit, maritus dedisset in vsum extricatas, eásque inuito, vel inscio viro perforasset. Margaritæ namque non possunt intricari in lineam vel in vestem, nisi perforentur. igitur extricatas dixit pro solutas, & non perforatas neque in lineā redactas. Nebr.

Extricatas margaritas interpretatur Bud. in l. si seruus. ad leg. Aqui. quæ ex rudi natiuóque habitu arte gemmarij expolitæ sunt.

Extunc, tempus extremum significat. ff. de condit. & demonst. l. si is. §. si ita.

De F ante A.

FAberlignarius, dicitur non solùm qui ligna dolat, sed generaliter omnis qui ædificat. ff. de verb. significat. le. ferri. §. fabros.

Fabricenses dicebantur qui erāt deputati armis faciendis, reparandis vel vendendis, vt l. j. de fabric. lib. xj. C. Ioan. And. in c. si iudex. de sen. excom. li. vj. dicit quòd fabricensis dicitur qui publica arma facit, ídque in publicis fabricis, & non alibi, & dat primicerio vt reponat in publicis armamentis, quorum brachia stigmate figurantur.

Fabriles operæ. ff. de præscript. verb. l. pen. & de ope. liber. le. fabriles. Et quæ sint fabriles,

&

& quæ obsequiales, & quæ artificiales, vide ff, de cõd. indebit. l. si non sortẽ. §. si libertus.

Fabrorum præfectos, in l. diuus. de bo. dam. eos esse Bud. censuit, quos Commentariensis qui dicitur, adiutores sibi assumpsit ad custodias obseruandas regendásque.

Fabula est quæ nec vera nec veri similia continet. in proœ. Inst. §. cúmq; hoc. sup ver. fabulis. & l. antiqui. ff. si pars hered. pet.

Facere, verbum est generale latéque patet. l. verbum facere. l. faciendi. & l. facere. de verbor. sign. Item dicitur ille cuius au ctoritate fit. de sent. excomm. c. mulieres. & facere dicitur quis statim, confestim, incontinenti, mox, ilico, quod facit sine interuallo, nullo actu contrario aut impertinente intermedio. de electione. quia propter, vbi dicitur quòd post collationem mox debet electio celebrari. Similiter cùm vis infertur personę incontinenti repelli debet, id est sine interuallo, quasi bello cõtinuato. Item id quod in triduo facit. C. de erro. aduo. l. vlt. vbi dicitur ꝙ aduocatus potest reuocare errorem suum statim, id est infra triduum. Et hoc intelligit Placent. sicut sonat. Sed Accur. hoc intelligit quando causa durat post errorem tantùm per tres dies. Item quod facit in decem diebus. ff. de constit. pecu. l. promissor. vbi dicitur quòd si quis sine die constituerit se soluturum pecuniam alicui, contra eum agi potest si statim non soluerit intra decẽ dies. Item quod facit in vno anno. xx. q. j. puella. vbi dicitur quòd si insciis parẽtibus intra duodecimum annum velum acceperit, parẽtes vel tutores possunt hoc statim irritare infra annum. Item quod facit cũ quodam temperamento temporis, ita quòd nec minimum nec maximum tempus assumit, quod magis potest intellectu concipi quàm dici. ff. de solut. l. ratum. & l. quod dicimus. vbi dicitur quòd heres fideiussori testatoris hoc quod ante aditam hereditatem soluit pro defuncto, statim soluere debet, scilicet cũ quodã temperamento temporis, nec enim statim cum sacco paratus venire debet. Item quod facit quamprimùm potest. de restit. spoliat. olim causa: vbi dicitur quòd vim illatam rebus potest quis repellere incontinenti, id est, quam cito poterit, collectis amicis, ita tamen quòd illud incontinenti non extendatur vltra annum. Hoc Ber. de ele. quia propter. Idem quod facit in vno mẽse. j. q. j. constat, vbi dicitur quòd si aliqui ordinati sunt ab hæreticis per vim, si statim renũtiauerint conciliabulo hęreticorum

corum, id est infrà mẽsem, tũc excusantur. Itẽ quàm cito scit, vt xxij. q. ij. mulierẽ. Item quod facit quandoque, vt ff. si cert. pet. l. ij. vbi dicitur. Cuicunque rei assentimus alienam fidem sicuti, mox recepturi quid ex eo cõtractu, credere dicimur.

Facere quod potest, qualiter quis conueniatur & quomodo intelligatur, habetur in l. sunt qui cum nouem legibus seq. ff. de re iud. nam patroni patronorum liberi, & parentes eorum, miles armatæ militiæ, vel doctor presbyter, &c. si cõdennãtur ad id ꝙ facere possunt, non totum quod habent, extorquendum est, sed ratio habenda est ne egeant, vt in l. in condemnatione. ff. de reg. iur. Nã intelligitur quis facere debere quod commodè & honestè potest. Nec enim videtur fieri posse, quod non fieri honestè. ff. de verborum significatione. l. nepos proculo.

Facere partem dicitur qui efficit vbi sibi coniunctus no plus accipiat parte sua.

Facinus, id est dolus. ff. de actio & oblig. l. seruus. §. non.

Factitare est frequenter facere. l. Fulcinius §. latitare autem. ff. quib. ex cau. in possess. ea.

Factio est conspiratio. l. quisquis. C. ad leg. Iul. magest. vbi glo.

Factionum duces qui dicantur, vide Bar. in l. constitutiones. ff. de appel.

Factum & gestum licet strictam quandam inter se habeant differentiam, abusiue tamen nihil differunt l. licet. de verbo. significatione.

Facultates magnæ dicuntur quinquaginta aurei, vt C. de def. ci. l. j. Vel x. libræ auri, vt in auth. de appel. §. ij. Vel ccc. aureorum, vt in auth. de def. ci. §. & iudicare Vel verius vsq; ad quingentos solidos summæ paruæ. si vltra summæ magnæ. Instit. de aut. tut. in §. nos autẽ.

Falcidia, dicitur lex Falcidia à tribuno plebis qui ipsam adinuenit ad hoc quòd quis extraneo testamẽto suo legare non posset, quin ad minus quarta remaneret heredi, ꝙ si contra faceret, locũ non haberet. & sic dicitur falcidia à falce, ad defalcandũ de singulis legatis, per quam permittitur heres habere quartam partem legationis, vel hereditatis, quando etiam tota hereditas vel maior pars est legatis exhausta. Et est triplex falcidia secundum Ioan. And. in glos. distinct. ij. responsa prudentum. Require infrà Lex falcidia.

Fallacia, vide suprà in ver. dolus malus.

Fallonia (aliàs felonia) est culpa iniuriæ propter quã vasallus amittit feudum. Et est quædam culpa quæ respicit dominum, scilicet, quando tribus

vicibus citatus legitimè, fidelitatem præstare noluerit, vt in vsibus feudorum, quæ fuerit prima causa beneficij amit. cap. j. Est & alia causa quando infeudauit, alia lego quam ipse habet, vel talem vassallum qui feudo deseruire non potest. Sunt & aliæ feloniæ, propter quas feudum amittitur, & non respicientes dominos, vt notat Hostiens. in Summa de feud. vbi vide.

Falsum est quod caret veritate, vt rescriptum falsum, quod non habet aliquod primordium seu substantiam veritatis, scilicet quod non emanauit à Papa, & tamen apparet emanasse. cap. sua nobis. de offic. vic. vbi de hoc. Sumitur tamen quandoque falsum pro iniusto, vt in § eadem. insti. qui. & ex quib. cau. man. non poss.

Falsus tutor verè dicitur qui tutor non est. Sicut falsum est testamentum quod testamẽtum non est. l. Paulus. de verbo signific.

Falsarij sunt qui crimine falsi tenentur, vel qui crimen falsi commiserunt. cap. ad falsariorum. extra de crim. fal.

Falsitas est imitatio veritatis: nam falsatores semper student imitari ea quæ vera sunt, vt falsa videantur verisimilia, vt in auth. de instr. cau. in prin. Et ad esse falsitatis tria requiruntur, quorum si alterum deficit, falsitas non est punibilis, scilicet mutatio veritatis, dolus, & quod alteri noceatur, iuxta not. per Host. & Az. & per tex. in l. quid sit falsum. ad l. Corn. de fal.

Falx messoria, est qua frumentũ metitur. Falx putatoria qua vites aliæque arbores putantur. Falx fœnaria, qua fœnum secatur, quę dumaria quoque dicitur, qua etiam spinæ vepré́sque cæduntur. Vlpia. de fun. instr. l. instrumẽta. Falces, inquit, messoriæ, falces fœnariæ. Ant. Nebr.

Fama secundum Spe. tit. de noto. crim. §. fama, est illæsæ dignitatis status, legibus & moribus cõprobatus & in nullo diminutus, secundũ gl. in l. j. C. ex quib. cau. inf. irr. Et hæc fama quandoq; minuitur, quãdoq; consumitur in totũ, vt ff. de var. & extraor. cog. l. pe. §. existimatio. & §. minuitur. & §. consumitur. & loquitur de fama hominis. Sed fama de aliquo negotio describitur sic. Est cõmunis & clamosa insinuatio insurgens apud totam vel maiorẽ partẽ populi, ex certo autore proueniens. Et in descriptione famæ per Spec. nomen dignitatis non ponitur pro honore publico, sed pro potẽtia à natura cũctis attributa. Et hæc descriptio locum habet tãtũ in bona fama. Ideò secundũ eundem Spe. potest hoc modo describi, vt cõprehendat & bonã & malã famam. Fama est vehemẽs vulgi & maio

& maioris partis populi opinio, rei de qua quæritur cõsentiẽs vel cõsonans. Fama de homine sic cõsueuit describi, Est dignitas, status, vita ex morib⁹ comprobata. Et fama, opinio, & existimatio idem sunt.

Fama differt à rumore, quia fama certũ habet autorẽ, rumor verò incertum. Itẽ fama procedit à maiore parte viciniæ, rumor à minori. not. Io And. c. vestra. vers. Ad gradum. de cohabita. cleric.

Fama differt à clamore, quia fama est plurimorum, clamor paucorum. notat Felinus in capitulo qualiter ij. in princ. de accusat.

Fama quomodo probetur, vide Bartol. in l. de minore. §. plurimum. de quæst.

Familia, tum pro pecunia accipitur rebúsq; hereditariis, vt in l. xij. Tabularum, cuius verba ponuntur in titulo de verborũ significatione: Agnatus inquit, proximus familiam habeto, id est, hereditatem. hinc titulus apud Iurisconsultos de familia erciscunda, id est, diuidenda hereditate. Aliàs familiæ appellatione famuli & serui propriè continentur: vnde & familia dicta est. Vlpian. libro xlix. de vi. & vi. l. j. Familiæ, inquit appellatione serui continentur. Item Vlpianus lib. xxj. de ædil. edict. l. ædiles. Familiæ, inquit, appellatione omnes qui in seruitio sunt, cõtinentur etiam liberi. Hinc patresfamiliâs & familiarum dicti, & dicitur familiâs in genitiuo casu, quod apud antiquiores nomina primæ declinationis in a terminata, as faciebant genitiuum: vt Næuius: Rubens atque purpureus filij terras. & Liuius Andronicus: Escas habemus mentionem. pro terræ atque escæ: neque habet accentũ in vltima, quo modo nunc vulgus loquitur, sed in tertia à fine familiâs, hoc est in secunda syllaba. Antonius Nebrissensis.

Familiæ appellatione quid veniat, vide Bartol. in l j. §. familiæ. ff. de vi & vi arma. & l. fin. C. de verb. sig. idem Barto. in l. si cognatis. ff de reb. dubiis. latius text. in d. l. fin. & in l. prõnũciatio. & l. detestatio. de verborum signific.

Familiæ erciscundæ. i. hereditatis diuidendæ. not. in rubro. ff. famil. ercisc. Require suprà actio famil. ercisc.

Familiaria sepulcra dicũtur quæ quis sibi familiæq; suæ constituit. l. v. de relig. & sump. fun.

Familiaris & domesticus in quo differunt, ponit Bal. in ca. in literis. de testi. & Felin. in c. insinuãte. versicu. & quæ differentia sit, de officio delegati. & dicitur desinere esse familiaris quãdo dominus eum licentiauit, vel quãdo ipse familiaris

seipsum licentiauit. vt not. Io. Andr. in c. fi. de verbo. sign. in nouella. in vj.

Familiaritas pro similitudine. §. adeò. Instit. de loca.

Famulus, mancipium, & seruus qualiter differant, not. Arch. xxxij. q. iij. cano. patrem.

Famosum carmen secundũ Azo. in Sum. C. de iniur. est dictamẽ vel historia composita ad alicuius infamiam.

Famosus libellus potest propriè dici liber conscriptus ob alicuius infamiam. ff. de iniur. l. lex. §. si eius librum.

Fanatici olim dicti sunt homines numine afflati, qualis describitur Cumæa Sybilla apud Virg. lib. vj. à fando, quòd futura prędicerent, meminit. l. j. de ædil. edict. vbi Bud.

Fasces, id est honores seu dignitates, in auth. de consul. circa princip. & vt iudi. sine quo suffrag. §. necessitatem. & vide ff. de offic. procon. & lega. l. ante penult. & ibi glo. propriè autẽ erant fasciculi virgarum, intra quas alligata erat securis, ita vt ferrũ summo fasce extaret. Hos fasces lictores consulibus & proconsulibus præferebant.

Fasti dies erant, quibus lege agere licebat. Fasti autẽ libri, quibus totius anni fit descriptio, & causæ festiuitatum explicant, vulgò vocam' kalẽdaria.

Fastigium, id est altitudo vel magnitudo. C. de no. Cod. compo. §. j. vel est culmen dignitatis, vel summus honor, secundum Papiam, vt not. per Archid. lix. distinct. ordinatos. & C. de procurat. l. penult.

Fatum est genus diuinationis, cui qui intẽdit damnationem animæ suæ incurrit. xxvj. q. vij. non obseruetis.

Fatalis dies secundum Azonẽ in Sum. C. de temp. appel. dicitur spatium temporis intra quod appellans debet appellationẽ persequi, & quidem olim quatuor dies fatales concedebantur, quorum primus erat spatium sex mensium, & hoc si appellatum fuit à sentẽtia clarissimi viri, vel spectabilis viri, vel delegati à principe. Secundi autem dies fatales sunt spatium xxx. & vnius dierum. Tertij & quarti sunt similiter totidẽ, si saltẽ interiecta fuerit appellatio à delegato, vel spectabili, vel clarissimo viro, prout hoc habetur in l. ij. C. de temp. appel. Hodie autem ex ordine vnus tantùm fatalis dies est id est annus. Sed si iusta causa intercesserit, alius annus indulgetur, & ita erit secundus dies fatalis, quo transacto lite non contestata rata manet sententia: vt in auth. ei qui appellat. in dicto titulo de temp. appel. Dicebãtur autem fatales dies, quia in eis fatum, id est terminus causæ imponitur, vel mors accidit causæ.

De F ante E.

Febris, vt definitur in l.quęsitum. de re iudica. nihil aliud est, quàm motus corporis contra naturam.

Federati, vide Fœderati.

Felonia dicitur delictum quod committit vasallus contra dominum: vt habetur in vsibus feudorum.c.j.de alie.feu.

Fœnum an veniat appellatione frugũ,not.in l.j.§.Labeo. ff. de aqua pluuia arcend.& sumitur fœnum octo modis secundũ Archi. in c. vnum orarium. §. pen.xxv.distinct. Venit autem appellatione fructuum, vt est tex.in l.si vsusfructuarius messem.ff.quibus modis vsusfruc. amit.& in l.pratum.ff.de verb. signific.& Ludouicus Roman. in suo not.cccccclx.

Feriæ secundum Azo.in Sum.C. feriis. dicuntur à foro quasi fœriæ,quia præstant vacationem ab his quæ consueuerunt agi in foro. Et sic feriæ sunt quædam solennitates temporum, in quibus causæ tractari nõ debent: Vnde feria vno modo capitur pro qualibet die in hebdomada, & ita seruat ecclesia dicendo, feria prima, feria secunda. Et dicitur à for fa ris.s.à fando, id est loquendo, quia singulis feriis solo verbo loquendo Deus creauit hominem & omnia. Alio modo capitur pro die solenni festiuanda,& sic dicitur à feriendis victimis quæ offerebantur in feriis, vel à feriendo secundum Papiam,quia & si omnibus diebus abstinendum sit à malis, istis tamen præcipuè: vt in capitulo j.de feriis.

Feriarum aliæ sunt repentinæ, quas Imperator, vel princeps indicit repentinè propter victoriam vel vxorem ductam, vel filium natum, vel propter publicam congratulationem ob diem natalis Imperatoris. vt C.eod.tit.l.j.& dicuntur repentinæ, quia sunt certæ, imò quia repentè & subitò indicũtur, & à nullo iudice indici possunt nisi à principe, vt in l. j.C.de feriis. Aliæ sunt solẽnes quarum quædam indicuntur ob reuerentiam Dei, vt dies dominicus, vt l.ij. C.eod. tit.& l.omnes dies. Aliæ ob honorẽ principis, vt dies natalis vel coronationis eius.C.eod.l.fin. & in d.l.omnes dies. Aliæ autẽ ob honorem ciuitatum & Dei natalitij maximarum vrbium, vt Romæ & Constãtinopolis l.omnes, præalleg. Aliæ ob necessitatem hominum, vel publicam vtilitatem, vt sunt duo menses, vnus gratia messium, alius causa vindemiæ, de quibus etiã in præalleg. l. omnes dies. Has verò ferias, Spec.eo. tit.non vocat solennes, sed iudicat rusticas vel publicas, quia propter rempub.vel vti-

litatem rusticam indicuntur, & fortè Spec. mouetur ex l.j. in princ.ff.eo.tit. Et statuuntur hæ feriæ secundũ consuetudinẽ loci, & secũdũ varios terrarũ ritus: vt ff.de fer.l.præsides.

Feriæ latinæ quarũ mẽtio in l. ij. §.quoties.de orig iur.olim inductę fuerũt ob inducias inter pop.Rom.Latinósq; firmatas.

Ferri propriè dicim⁹ ea quæ quis in corpore baiulat, portari verò ea quæ quis iumẽto secum ducit. Agi verò vel duci dicuntur animalia, vt ff.de verbor. signific.l.ferri.

Ferruminare, est per eandem materiam conglutinare quemadmodum ferrum ferro adglutinatur, non interueniente alia materia. Plautus in Milite: Labra labellis ferruminauit, id est, premendo adglutinauit. Pomp. lib.xlj. de acquirendo rerum dominio. l. quicquid. Quicquid, inquit, alieno argento ferruminaueris. Cassius quoque apud Paulum. l. in rẽ. §.item.ff.de rei vendic. Ferruminatio, inquit, per eandem materiam facit confusionem. lege replumbo, as, & quo differat à ferrumino, as. N.

Ferruminatio est eiusdem generis materiarũ solidatio & coniunctio, vt si scypho argenteo fundus ferreus apponatur. de hoc notat. in l. in rem. ff. de rei vend. sed applumbatio require suprà in A.

Feudum secundũ Host. & Az. eo. tit. in Sum. §.j. est beneficium alicuius rei, inuestitura interueniente sic concessæ seu datę alij, vt dominium penes cõcedentẽ remaneat, cuius occasione recipiens & successor eius cõcedẽti domino ad id de quo & quousq; conuenit, aut feudi natura requirit secundum diuersarum regionum cõsuetudines obligat: quib⁹ deficiẽtibus iuri scripto obligatur. Pro diffinitione feudi, & vide glo. in vsib.feud. & quib.mo. feud. amit.in prin. & summã ad quã ibi remittitur. Dicitur autẽ feudum à fidelitate vel à fide quã vasallus domino prętare tenetur. Nec enim debet aliqua inuestitura fieri ei qui fidelitatẽ facere recusat, nisi feudũ eo pacto sit acquisitũ vt de eo fidelitas nõ præstet: vt in consti. feudor. per quos fiat inuest. & per quos recipiatur. c. nulla. & c.seq. & in quibus cau. feudum amit. in c. ij. §. j. in vsi. feud. no. Item feudum est res concessa alicui ad vtendũ pro seruitio. secundũ Goffred. est beneuola concessio rei pro homagio facta. Et additur concessio beneuola quia fit ex grata beneuolentia, ergo beneficium dicitur. Etiam ideò concessio dicitur, quia apud dominum remanet proprietas & dominiũ directum, sed vasallus acquirit vsumfructum & vtile dominium

minium: argu. eorum quæ not. de emphyteuta. ff. si ager vec. peta. l. j. §. qui in perpetuum. & fuit hoc dictum suprà. Potest etiã sic describi. Feudum est beneuola actio tribuẽs gaudium capienti, cum seruitio retribuendo, per quam transfertur vtile dominium de domino in vasallum.

Feudum ligium secundum Spec. tit. de feu. in tractatu libellorũ. §. quoniam super homagium. ver. porrò. est quando causa & occasione homagij ceperit à domino, vt cùm Baro dicit alicui pauperi militi, ꝙ aliquem rem immobilem sibi daret si ei faceret homagium, & illam dedit, talis res vocatur feudũ ligium, & talis vasallus homo ligius vocatur, & hęc probantur in l. feu. si de feudo controuer. fue. vide infrà homagium.

Feudatarius est qui feudum recipit, qui etiam vasallus dicitur.

De F ante I.

Fictio iuris est quãdo ius certum de aliquo facto fingit statuendo oppositum exemplũ, bene fingit vxorem stipulatam dotem reddi sibi, licet sit certum quòd non fuerit stipulata, sed in fauorẽ mulieris hoc lex fingit. Abb. extrà, in c. is qui. num. 6. de spons. & in ca. quanto. de præsum. De materia fictionũ, vide latissimè per Ias. in repe. solenni. l. si is qui pro emptore. ff. de vsucap.

Fictio iuris differt à præsumptione, quia fictio iuris semper est contra veritatem, vt in iure postliminij, &c. Pręsumptio autem frequenter intelligitur stare cum veritate, sicut sæpè stat. Ius enim fingit aliud quã est, vt fingit mulierem stipulatam quæ non est. l. vnica. in princip. C. de rei vxo. actio. Fingit natum quod non est. ff. de statu hominum. l. qui in vtero. Fingit non esse natum quod est natum. ff. de liberis & posthumis. l. Titius testamento. §. Lucius. Fingit viuere quod non viuit. instit. de excusat. tutorũ. §. defuncti autem. ver. hi enim. Fingit non conceptũ eum qui mortuus nascitur. ff. de verborum significatione. l. qui mortui. not. Azo in princ. Sum. circa x. prædicamenta. Et Goffr. in sum. de præsumpt.

Fictus secundum Bal. aliquãdo appellatur cẽsus. Bal. in titu. de pa. Cõstan. in vers. persoluere. & l. cẽsualis. C. de don. & Fel. in capit. ad audientiam. versic. & dum remittit. de pręscript.

Fides est substantia rerum sperandarum, argumentum non apparentium, secundum Apostolum in Epistola ad Hebr. 11. Primum dicitur, quia sperare debemus quod dictum est à Prophetis futurum. Secũdum dicitur, quia prophetias iam completas debemus habere

argumentum, id est probationem, non apparentium, id est, de futuris complendis. Sed illa est quadam notificatio, & non vera definitio, quare magistraliter sic definitur. Fides est voluntaria certitudo absentium, infra scientiam, & supra opinionem constituta. Augu. dicit, Fides est credere quod non vides. Et duæ sunt species eius, scilicet formata, & informis. Et capitur multis modis, de quo vide gloss. bonam in c. firmiter. de sum. Trin. & fide catho.

Fideicommissum est illud legatum, vel relictum quod committitur fidei heredis alicui dãdum ab eo, vt cùm testator dicit, Heres, fidei tuæ committo vt des legata & cõmissa, vt secundum Azo. in Sum. C. de fideicom. tit. §. sequitur. Hodie tamen non est differẽtia inter fideicommissa & legata, sed olim multæ erant differentiæ. Omne enim legatũ fideicõmissum dici potest & econtra, pro quo est text. instit. de leg. §. sed nõ vsq;. Nam ipsorũ eadem est natura. ff. de leg. j. l. j. vbi dicitur. Per omnia exæquata sunt legata fideicommissis.

Fideicommissarius est ille cuius fideilegatum vel relictũ committitur.

Adde quòd imò fideicõmissarius est ille, cui fideicommissum præstari debet. §. sed qui. Insti. de fideicommiss. hered.

Fideicommissaria libertas, require infrà libertas.

Fideicommissaria hereditatis petitio est quæ competit ei, cui fideicommissaria hereditas restituitur ex senatuscons. Trebelliano aduersus possessores rerum hereditariarum.

Fideiussor est qui alienam obligationem in se recipit, vel suscipit, fidem, principali nihilominus manẽte obligato. videlicet, qui se pro alio obligat: vt eo, scilicet principali debitore non satisfaciente, ipse satisfaciat. Et dicitur quasi iussu alterius ponens fidem suam, vt Institut. eodem tit. in princi. & ff. eod. l. prima, & secunda. Est autem fideiussor nomẽ generale, quia cõprehẽdit sub se mandatorem, & constitutorem, & eum qui ex toto in se alienam obligationem trãsfert, qui & promissor vocatur. Sed hi differunt inter se, quia constitutor non obligatur nisi præcedat obligatio quæ in iuribus data sit: vt in l. j. & iij. §. j. cum aliis. ff. de consti. pec. & l. ij. C. eo. tit. Fideiussor verò obligationem præcedit & sequitur. Insti. eo. tit. §. fideiussor. Mãdator autẽ nunquã sequitur sed semper præcedit obligationẽ, vt ff. man. l. si verò nõ remunerandi causa. §. si post creditam. nisi in casu qui habetur in eo. §. ver. planè. Et differẽtiam hic

positam

positam no.gl.in l. præalleg.§. si post.in prin.cui similis glos. C.eod.titu. super rubrica. Et quòd præcedat obligationem, vide Host.in Sum.eod.tit.§.j.

Fideiussor in rem suam dicitur, qui fideiubet pro aliqua re in ea causa, qua res futura est eius. verbi gratia, dedi procuratorem ad defendendum in causa mea, & fideiussi pro eo iudicatum solui, hoc casu fideiussor in rem meam dicor, l. si defunctus.ff.de procurat.

Fideiussio ita fit, si interrogetur fideiussor sic: fide tua iubes quod iste debet? & ille respondeat, fideiubeo: vt insti.eod.tit. §.in stipulationibus. Hodie tamen secundum Hosti. in Sum. eodem tit.§.qualiter. vulgares vtuntur hoc modo. Es fideiussor pro tali? & promittis mihi pro eo? & iste respondet, sic: vel, Promitto.

Fidelitas secundum Host.in Sum. de feu.§.quid sit fidelitas, nihil aliud est nisi iusiurandum quod à vasallis præstatur domino. Et ibidem habetur plena forma fidelitatis: vt xxij.q.v.de forma. de iureiur.cap.ego N. Et in quo differt ab homagio, not.in cle. pastoralis. §.rursus.de re iudic.

Fiduciaria hereditas est eadem quæ fideicommissaria, l. certi. ff.si certum peta.

Fiduciaria vēditio dicitur, in qua pactū redimendi interponitur.

Fiduciarius heres is est, cuius fidei commissum est, vt alij hereditatem restituat. l. Seius. ad Trebellianum.

Fieri in continenti dicitur hoc, quod potest committi iudicis arbitrio, vt dicit Alanus de appel.c.an sit.in glos.pen.id est, in actū se tenente, hoc est, antè, quàm cōtrahentes se ad alium actum & negotia diuertant. ff. de verb.oblig.l continuus. vide suprà facere, vbi de hoc.

Figlina, æ, est officina figuli, id est, illius qui facit vasa fictilia. Plinius lib. septimo: Figlinas, inquit, primus inuenit Chorœbus Atheniensis. Idem libro xxxv. In erudis fictilibus vtuntur, donec figlinum percoquatur. id est, opus figuli in figlina factum. Iuriscōsultus de fund. instru. l. fundi. Cum in fundo, inquit, figlinas haberet. & in titulo de seruitutibus rusticorū prædiorum, sæpe. Ant. N.

Figlinæ dicuntur loca in quibus figuli exercent officia sua vel artem.

Filius est is, quem nuptiæ demonstrant. ff. de in ius vocan. l. quia mater. vel per confessionem patris & matris. c. translmissæ, qui fil. sint legiti. vel per affectū. extrà de præsump. afferte. ij.q.vj.ad Romanā. & statur his cōiecturis donec probetur contrarium secūdum Gos. in Sum. de natis ex li.ven.tit.

Filius largè & secundum veram significationem verbi, se ex-

tendit non solum ad veros filios, sed & ad nepotes & alios quos amore prosequimur, quia dicitur à philos quod est amor: verum secundum vsum & cõsuetudinem non, sed tantummodo de propriis filiis intelligitur.

Filij nomine in statutis filia non venit. Fel. in rub. de fid. instru. col. fi. & generaliter an & quando filij appellatione contineatur filia, tradit latissimè Barto. in l. j. de verb. sig. Et Dec. in le. fœminæ. de reg. iur. An autem contineantur nepotes, tradit idem Bart. in le. liberorum. de ver. sign. Et palam est posthumos quoque filiorum appellatione contineri, vt in § .fi. inst. qui testa. tuto.

Filij secundum Azo. in Sum. C. de nat. lib. sunt multiplices. Aliqui sunt naturales & legitimi, vt qui nascuntur per legitimum thorum. Alij sunt legitimi tantum, vt adoptiui. Alij naturales tantum, vt nati ex concubina vnica & in domo indubitato affectu coniuncta. Alij neque naturales neque legitimi, vt qui ex illicito & damnato coitu nati sunt de his omnibus est glo. institu. de adoptio. in princip. & glo. in c. per venerabilẽ. qui fil. sint legiti.

Filius adoptiuus. Require suprà, Adoptio.

Filiusfamilias dicitur qui est in potestate patris vel parentis. l. nam ciuium. ff. de his qui sunt sui vel alie. iur.

Filius naturalis & bastardus idẽ important. glo. est in rubri. ff. de concu. Bart. in le. ex facto. §. si quis rogatus. in fine. ff. ad Trebellia.

Filij spurij dicuntur qui de adulterio ex soluta cùm non soluto, vel econuerso cõcepti sunt. c. transmissę. præalleg. l. vulgo. ff. de sta. homi.

Filiaster filiastra est filius vel filia ex alio coniuge genitus vel genita, non ex eo quem modo habet mulier. xxx. quæst. j. si quis filiastrum.

Filiatio probatur vt per Doct. in l. Lucius. ff. de conditio. & demonstra. per communem nominationem parẽtum, & quòd natus est in domo mariti commorantis vxori vel concubinæ. leg. filium. ff. de his qui sunt sui. glo. c. Michael. de fil. presby.

Finium regundorum. Require suprà, Actio finium regundorũ.

Finitimus, id est vicinus. c. per tuas. de senten. excom.

Firmum & ratum differunt quia firmum dicitur esse de facto, ratum verò de iure. Bart. in le. id quod pauperibus. iuncta gl. C. de epis. & cler.

Fiscus, siue fiscina, siue fiscella, textum est ex sparto. Est prætereа fiscus, textum in quod oliuæ tritæ immituntur, vt torculari expressæ exsudent oleum

leum cum amurca. Columella lib.duodecimo: Intrita oliua nouo fisco includitur. Plinius lib.xv. Fiscinas olearias spongia tergendas. Vlpia. in tit.locati.l.sed addes. Fiscos, inquit, quibus ad præmenda olea vtimur. Fiscus ex sparto quoque est saccus in quo numerosiores pecuniæ adseruantur. Iuuenalis: Increméta domus ærata multus in arca Fiscus. Cicero in Verrem: Fiscos complures cum pecunia. Sed quia principis pecuniæ vectigales ita magnæ sunt vt nequeant loculis aut crumenis minoribus capi, consueuerunt deferri in sparteis fiscis. Inde fiscus pro pecunia publica plerunque accipitur. Iuuenalis: Quicquid conspicuum pulchrúmque, ex æquore toto est, Res fisci est vbicunque natat. Vnde apud Iurisconsultos titulus est, de iure fisci. & de fiscalibus debitoribus & exactoribus sæpe legimus. Nebr.

Fiscus est saccus regius in quem reducuntur vel cui applicãtur bona bannitorum vel proscriptorum, taliter accipitur. ff. locati.l.sed addes.§ fiscos. vel est regij. vel imperialis thesauri cõgregatio vel imperialiũ bonorum collectio, vel priuilegium, quia fiscus multa habet priuilegia: vt no. Azo. in sum. C.de pri. fis. ad quod vide not. C.de iure fis.in rubri. Et nota quòd differentia est inter fiscũ & rempublicã, sicut inter speciem & genus. Fiscus enim est bursa solum de commodo pecuniario, sed respublica pecunias, honores, præmia, & alia considerat. not. in le. mancipia. C.de ser.fugi.

Imò in præalleg.§. fiscos. nomen fisci vas ex viminibus contextum significat, vt ibi animaduertit Bud. Et quæ olim esset differentia inter fiscum & ærariũ, vide suprà in ver. Aerariũ.

Fit & fiant, hæc verba non tantũ respiciunt præsens, sed etiam futurũ. xxv.q.j.generati. in tex. & in glo.

Male hoc not. autor ex eod. text. nã loquitur de verbo fit, quod glo. extendit etiam ad verbum Fiat, non de verbis Fit, & Fiũt, quæ nullo modo aptari possũt ad tempus futurum.

De F ante L.

Flagitare in l.ij.de priu.deli. est instanter pudicitiã alterius attẽtare, vt docet ibi Bud.

Flamines dicebantur sacerdotes gentilium, à filo quo in capite vtebantur, à quo dicebantur flamines quasi filamines. nam nudis eos capitibus penitus incedere nefas erat. dist.xxj. cleros. post medium. Inde archiflamines & protoflamines, vt eadem dist.§.j.

Flauius, cognominatus est Iustinianus Imperator, non quod

Flauios deuicit, vt Accurſius interpretatur, neque quod capillos habuerit flauos, quod nuſquam legitur, ſed quod fuerit ex gente Flauia, ex qua fuerũt Veſpaſianus, Titius, & Domitianus. De quo Iuuenalis: Dum iam ſemianimẽ laceraret Flauius orbem, Vltimus.

Floci nomine intelligitur habitus habens manicas longas & amplas. Cucullæ verò nomine habitus longus & amplus ſine manicis, vt in cle.ne in agro. §.cum verò de ſtatu mona.

Fluctuare, id eſt dubitare. xij. diſtin.c.illa.

De F ante O.

Fodinæ dicuntur loca vel foueæ vbi aliquid foditur. diſ.xxj. cleros. Inde dicuntur ferrifodinæ foueæ, vbi foditur ferrũ, & auri fodinæ vbi foditur aurum.

Fœderati ſunt non (vt Accur. putat in l.non dubito.de capti. & poſtli.reuer.) quibus cùm induciæ factæ ſunt, ſed cum quibus populus Rom. amicitiam (vulgo ligam vocamus) coierat, ſociósque appellabat, Bud.

Fœnerare apud Iuriſconſultos eſt fœnori pecuniam accipere, vt annotauit Alcia.lib.iiij.de ver. ſignifi.

Fœnebris pecunia, quæ fœnori datur. §.penulti. inſtitut. quod cum eo.

Fomenta, ſunt medicamenta, dicta à fouendo, hoc eſt, calefaciendo & recreando. Ouid. Fomẽtíſque iuuas vulnera noſtra tuis. Inde eſt fomentare, & fomẽtatio, vt apud Iuriſcon. iuris de lega.iij.l.ſi cui. Nec ea quidem quæ fomentationis cauſa parata ſunt.

Fomes carnis eſt languor naturæ vel animæ, qui appellatur concupiſcentia carnis. xv.q.j.c.meritũ §.itaque, & non eſt peccatum, ſed pœna peccati. Et dicitur animæ infirmitas, quia accedit animæ ex coniunctione carnis. §.itaque.præal.

Foraneus dicitur qui forum tenet, vel de foro venit. iij. q. vj. peregrina.

Foreſta eſt locus vbi feræ inhabitant vel includuntur, glo. in c. cùm dilecti.de dona. aliàs dicitur latum nemus. de his ponit Feli.in c. Rodulphus. in j. verſi.quid autem ſit foreſta. de reſcrip. Et vbi quis habet vſum venandi ſecundum Ber.de dona.cum dilecti.in glo.j.

Forma ſutoris, eſt lignum illud quo calcei informantur. Horatius ſecundo Serm. Si ſcalpra & formas non ſutor, nautica vela. Vlpianus in tit. ad legem Aquiliam.l.ſed & ſi. Si forma, iñquit, calcei ceruicem percuſſit. Item Vlpianus titulo locati.l.item quæritur. Si forma calcei tam fortiter ceruicem percuſſerit.

Forma, facies cuiuſque rei ſeu figura.l.mulieris. de verb. ſign. quaa-

quandoque sumitur pro ordine, hoc est decuria vel classe. l. scriniis C. de pala. nonnunquã pro ligno quo calcei informãtur. le. sed & si. ad leg. Aqui. A Doct. verò plerunque accipitur pro solennitate quæ à iure requiritur in conficiendo aliquo actu.

Formula, require suprà. Actio.

Formidolosus pro timido. §. finaliter. Insti. de pupil. substi.

Fornacarius idem quod pistrinarius vel pistor. l. si seruus. ff. ad l. Aquil.

Fornicarij in le. quidam. de vsur. sunt opifices, propolæ, institores, qui à fisco conducunt tabernas sub arcubus, qui fornices appellantur, vt ibi merces suas venales habeant. Bud.

Fornicatio est cuiuslibet illiciti coitus genus qui fit extra vxorem legitimam, specialiter in vsu viduarum, meretricũ, vel concubinarum.

Forsitan quandoque capitur non dubitatiuè. de vo. & vo. redẽ. c. magnæ. & sic est expressiuum veritatis. de procu. tuæ. xxxiij. q. ij. admonere. circa medium. & de pœn. dist. j. quamobrem. de sup. neg. præla. c. j. lib. vj. vide glo. in c. ij. de testa.

Forte quando sit dubitatiuum facti, & quando iuris, no. Archi. xj. q. iij. nolite. etiam quandoque capitur certitudinaliter, pro expressiuo veritatis, & non pro nota dubitationis: vt in multis iuribus.

Fortuitus casus est inopinatæ rei euentus qui præuideri non potest, vbi ergo diligentissimus præuidisset, non est casus fortuitus: vt in cap. Ioannes. de homi. Et de materia casus fortuiti, vide Abb. in d. c. Ioannes. numero 2. vbi etiam dicit Abb. quòd casus fortuitus non imputatur dando operam rei licitæ, secus si rei illicitæ, vt in ca. dilectus, eodem titulo. de homici. Et not. casus in quibus diligentissimus prouidere non posset, in l. si quis domum. ff. loca.

Forus est exercendarum litium locus, à fando dictus, vel à Phoroneo rege, qui primo Græcis legem dedit, vt extrà, de verborum signific. cap. forus. & vij. distinct. Moyses.

Item forus idem est quod tribunal, & vt Azo dicit, forus ponitur pro bursa, & alio modo dicitur formarium, vt ait Placen. de quibus sedilia iudicantium conficiuntur. idémque appellatur prætorium. Tribunal autem dicitur maiorum iudicium, scilicet, qui habent merum imperium. Papæ autẽ propriè dicitur consistorium. Item est phanicies in naui. Item est locus vbi merces reponuntur. Item est foramen rei inanis. Item scriptorium foraminosum pro imponendis pennis & cornibus vel calamis ad

ad scribendum deputatis. Et hæc significata habet forus vt plurimum in masculino genere secundum Hostien.in Summa de foro competen.§.j.

Forum autem in neutro genere secundum Hostiens. ibidem ponitur pro loco deputato ad emendum vel vẽdendum res. Aliter autem secundum Azonem dicitur districtus ciuitatis vel territorium iudicis, in quo animaduertere & punire habet delinquentes.l.pupillus. §.territorium.ff.de verb.signi. Et veniunt ibi quæ sunt iurisdictionis, non quæ sunt ordinis: & dicitur quasi fodiũ, eo quòd qui sunt in districtu ad fodia vel munera, seu angarias compelluntur. Vel dicitur à ferendo, eò quòd munera subeunt & ferunt. Aliter Goffr. & Hostien.ibidem conuenientes, forum inquiunt, est idem quod tribunal, quia tribunal fortè habet aliquam similitudinem cum foro, quia sicut in foro venali quod nos nominamus forum, conueniunt multi vendẽtes & ementes, siue res venales inferentes, sic etiam in foro iudiciali, scilicet, in tribunali conueniunt multi litigantes seu contentiones & lites inferentes, & exinde definitiones reportantes.

Foro cedere in le.si hominem.ff. deposi.dicuntur argentarij, cũ tabernis, id est mensis suis cedentes, quas in foro publico Romæ conductas habebant, aliò habitatũ migrabant, Bud.

De F ante R.

Framea accipitur pro lancea, seu hasta, de qua meminit Iuuenalis dum dicit, Et Martis frameam, & Tirræi spicula vatis. Et ita debet intelligi locus Vlpiani in l.iij.§. armis. ff. de vi, & vi armata.licet aliqui aliter intelligant vbi Iurisconsultus interpretatur frameus, Rhonpheus.

Frater dicitur quasi ferè alter.

Fratris appellatione continetur soror.tex.in l.Lucius. §. quæsitum.ff.de leg iij.& no.in l.tres frattes.ff.de pact.

Fratres communiter dicuntur omnes Christiani, tam laici quã clerici per lauacrum regenerationis in baptismo cãn.ad mẽsam.xj.quæst.iij.Item ante concilia Apostolorum in primitiua ecclesia omnes appellabantur fratres discipuli Christi. xxij.distin. sacrosãcta. propriè tamen religiosi mendicantes non habentes bona in communi fratres dicuntur, & alij habentes bona in communi, vt ordinis sancti Benedicti, Bern. &c. qui monachi dicuntur. clemen.dudum. de sepul. & clemen.exiui de paradiso.de verbo.signifi.& secundum Panor. monachi non appellantur fratres propriè, licet largè loquẽdo

do sic. Sic etiam de monialibus, quæ de ordinibus mendicantium dicuntur sorores, & aliæ monachæ moniales vel sanctimoniales.

Fraternitas quot modis sumatur in iure, not. Ioan. And. in commento decret. Ioannes de reg. & transeunt. ad regul.

Fratres cõsanguinei, sunt fratres ex eodem patre & eodem sanguine geniti. §. sunt autem. instit. de legit. agnat. success.

Fratres patrueles, sunt duorum fratrum filij, vt d. §. sunt autem & insti. de grad. §. quarto gradu.

Fratres vterini, sunt filij eiusdem matris, vt exponit glos. insti. de legit. agna. suc. §. hoc etiam.

Fraus idem est quod dolus. Nota tamen quandam differentiam in le. iurisgentium. §. prætor. ff. de pact. vbi vide: hic tamen fraus capitur prout fit legi, quando quis facit contra significatum legis, quæsita palliatione qua videatur non agere in fraudem legis. ff. de legi. le. fraus. verbi gratia. filiusfamiliàs indiget pecunia, petit à me sibi mutuari, video quòd per hoc inciderem in senatuscõsultum Macedonianum pecuniam non mutuo sed frumẽtum vt vendat, & pecuniam habeat, ne videar incidere in Macedonianum, certe ego nihilominus incido, vt l. sed Iulianus. §. mutui. ff. ad Macedonia. Fit ergo fraus legi, quando fit contra significatum legis palliatione quæsita, sed fit contra legem, quando fit contra id quod per legem significatur nulla palliatione quæsita. ff. de legi. l. contra legem. Ex his patet quòd si bona fide mutuo filiofami. frumentum, credens ipsum indigere, non incido in Macedonianum, quia nec facto nec animo facio contra eius significatum. Et hoc etiam si sit error intollerabilis, quia fraus requirit animum, secus si pecuniam mutuo errans in iure, quia talis error non excusaret, eo quod factum est contra significatum legis. arg. l. ij. C. ad Maced. Et not. quòd interdum fraus accipitur pro delicto. Vnde fraudem capitalem admittere, id est, tale aliquid delinquere, propter quod pœna capitis statuta sit, l. cùm autem. ff. de ædil. edic.

Frequenter fieri dicitur quod assiduè fit. ff. de inoffic. testam. le. nam & his. de mino. leg. & si fine. Quandoque quod bis fit, in authen. de defen. ciuit. ad fi & ibi not. Quandoque exponitur, id est, multoties, in procem. Decretalium. §. sanè. Quandoque, id est, voluntariè. C. de vsur. pupil. le j. Quandoque, id est, sæpius. xviij. quæst. ij. non semel. habetur hæc dictio extra vt li. non con test. cap. quoniam frequenter.

Fribos

Fribusculũ in l. cùm hic.de do. inter vir. & vxo. sumitur pro digressu temporario vxoris ob iurgium cum marito. Sunt tamen qui legant friguſculum, eò quòd ob eiusmodi digressum aliquantisper refrigescat ardor amoris coniugalis.

Friuola in l.solutum. de pig. act. accipiuntur pro vili & tenui supellectili, qualis inquilinorum esse solet.

Fructus dicuntur qui supersunt deductis expensis quæ fiunt gratia fructuum acquirendorum & colligendorum & conseruandorum, vt ff.de pet. hered.l.si à domino.§.fructus.

Fructus appellatione continetur collatio beneficiorum quæ dicuntur esse in bonis & fructu mensæ episcopalis, notat gl.in c.cùm olim.de maio.& obed.

Fructuum autem alij sunt industriales, vt frumentum, vinum, oleum & similia, scilicet, lac & lana, quæ sine industria hominis non proueniunt. Alij sunt fructus naturales, qui ex ipsa natura proueniunt, siue magna, scilicet, industria hominis, vt poma, pyra, ficus & huiusmodi. Vtraque diffinitio potest colligi ex le.fructus. ff. de vsuris.de resti.spol.cap.grauis. in glo.fin. Sunt ergo naturales fructus.in quibus factum naturale præcedit factum hominis vt ex solo rudi vsu possumus illis vti, sed industrialibus non sic solo vsu rudi, sed curis adhibitis, licet enim etiam natura cooperetur, cura tamen maior requiritur, non modica & perfunctoria sicut in naturalibus, vide gl.in.l.sequitur.§.fructus. ff.de vsucap.

Fructus percepti dicuntur qui aliquo modo sunt à solo separati & in horreis reconditi.

Fructus percipiendi dicuntur qui immaturi sunt, quos vetus dominus possidet. de his in Spe. eod.titu.de fru.& lit. expen. & Azo in Sum.C.de rei vend.Vnde fructus diuersimode significat accessionem, vsumfructũ, seu ius vtendi, fruendi. & ius fruendi dempto vsu, primo significat accessionem, & hanc dupliciter. s. strictius ex eo quod ex prædiis percipitur, vt non comprehendat fœtus animaliũ, vel vsuras pecuniarum, sicut sumitur in rub. de vsu & vsufru. nã ibi fructus sumitur prout distinguitur ab vsura & à pecudibus, quia in his etiam fructus est.l.in pecu.ff.de vsur. non autem comprehendit partum ancillę. Magis latè autem significat, vt etiam comprehẽdat vsuras, vt l.vsuræ.ff.de vsu. Item & pensiones prædiorum. l.prædiorum.eod.tit.Secundò, significat vsumfructum: nam legato fructu fundi, videtur legatus vsusfructus.l.per seruũ. §.si vsusfructus.ff.de vsu & ha. Et notandum, quòd in fructu id esse

id esse intelligitur, quod ad vsum hominis inductum est.l. pen.de vsufru.leg.

Frui dicitur qui fructus percipit.

Fructuarius est qui rei dominus non est, vt in l.vti frui.ff.si vsufruct. petatur. Tamen in quibusdã casibus prodomino habetur, scilicet, in percipiendis fructibus. ff.de vsufr.l.si Titio. §.j. Et quomodo differant ab vsuario.require infrà vsuarius.

Frugi homines appellantur diligentes & probi.l. si vendita .ff. de peri.& commo.rei vend.

Frugum appellatione continentur omnia quibus homo vescitur, præter carnes & poma.l. frugem.de verb.sign.

Frumentum id esse quod aristam in se teneat Gallus definiuit. l.frugem.de verb.sign.

Frustatim, id est minutatim, & qua si per frusta. xiij,quæst.j.c. ecclesias.§.item Apostolus.

Frustra,not.Archid.de accu.cap. j.lib.vj.

Frustrari tempus dicitur, cùm frustra inanitérque consumitur.l.sed etsi.§. actio.ff.ex qui. cau.maio.

Frustratio videtur vsurpari pro calumnia.l. si calũnietur. de ver. si.alioqui deceptionẽ significat

De F ante V.

Fucare est tingere.l. j. C.quæ res ven.non poss.ferè autem ad artificiosum & adulterinum colorem refertur.

Fuerit,hoc verbũ in vltimis volũtatibus plerumque futurũ tempus demonstrat. Bart.in l. hoc articulo.de hered.insti.

Fugitiuus seruus quo distet ab errone, diximus in verbo erro, onis, Definitur autem ab Offilio in tit. de ædilitio edicto: in hunc modum: Fugitiuus est qui extra domini domum, fugæ causa quo se à domino celaret, mansit. Fugitiuarius autem est ad quem se fugitiuus receperat: locus quoque fugitiuarius dicitur, vt apud Varronem.lib.iij.de re rustica. de cochleis: Fugitiuarius, inquit, parandus est illis locus. Papinia. lib.xxj.de præscriptis verbis.l. si apud. Si apud te, inquit, ego & fugitiuarius deposuim⁹. N

Fugitiuus est qui ea mente recedit ne redeat ad dominum, licet postea redeat, vt ff. de ædi. edi.l.quis sit fugitiu⁹.de hoc vide Azo.in sum.C.de ser. fugit.

Fugitiuarij olim fugitiuorũ seruorum reprehensores erant: qui eam operam profitebantur, vt fugitiuos inuestigarent & reducerent . Hoc verbo vtitur Iurisconsult.in l.si apud. de præscript.verb.

Fulcimentum, sustentaculum dictum, à fulciendo, hoc est sustentando siue sustinendo. Macrob.vij. Satur. Desertum iam fulcimentis suis labitur in ruinam. Apule.in j.de asino: Pede altero fulcimentum quo susti-

nebat repello. Vlpia. de fundo instruc. l. quæsitum. Proinde, inquit, fulcimenta si qua habeat. Ant.Nebr.

Fultura quoq;,idem est quod fulcimentũ,dictũ vtrũq; à fulciẽdo,id est sustinẽdo Vnde Hora.per translationẽ dixit in secundo Sermo. Ingens accedat stomacho fultura ruẽti.Et Plinius Cæcilius in Epistol. Corporis fulturis animus sustinetur. Vlpianus in titu.si seruitus vendicetur.l. sicuti autem. Sicuti, inquit, refectio parietis ad vicinum pertinet,ita & fultura ædificiorum vicini.

Fulcimentum & fultura dicũtur sustentaculum cuiuspiam rei, à fulciendo.l. quæsitum.§. tegulam,de fun.instru. & l. sicut si ser.vend.

Fullo, onis, est qui vestes polit emaculátque,non quod vulgò persuasum est,pãnarius, id est lanificij artifex.Martialis: Nõ tam sæpe teret lintea fullo tibi, Fullonicam Nicias Megarensis primus omniũ inuenit, vt scribit Plin.7.Plautus in asinaria:Non didicisti fullonicã, non mirandum est. Vlpianus lib.xlvij.de furtis,l.itaque fullo.Fullo,inquit, vel sarcinator qui polienda vel sarcienda vestimenta accipit.

Fullones dicuntur mundatores & dealbatores vestiũ,& earũdem decoratores seu coloratores.

Fullonicas pro officinis fullonũ dixisse videtur Vlpian. in l. iij. de aqua plu.

Fulminare dicitur iudex iniustè vel indeliberatè sententiam proferens sine maturitate. de senten. excommu.c.j.lib.vj.

Functio est vsus consuetus, functus ab eo qui fungebatur honore aliquo aut officio. Hinc dicitur functus vita, qui iam impleuit officium vitæ. Vnde dicitur quod mutuæ pecuniæ magis functionem in genere suo recipiunt per solutionem quàm specie, id est. soluendo mutuam pecuniam magis vtimur genere,id est,rei materię, quàm specie,id est,eodem corpore,aliter non esset mutuum vel mutuatũ, scilicet, de meo tuum,sed commodatum. scilicet.ad commodum,vtentis datum. ff. de reb. cred. & si cert. pet.l.mutuum.

Functio publica. require. ff. de publ.& vectig.l.j.§.hic titulus. super versi.pendantur.

Fundatur intentio per testes vel instrumẽta, vel cõfessionẽ vel euidentiã facti,vel etiã pręsumptiuè,vt est gl.in vers.fundauerit.c.finem.de dolo & contu.

Fundus est quicquid in solo possidetur,puta,pręedium vrbanũ, prædium rusticum. Seruius in illud Virgil.2. Georgic. Diues opum variarum ac latis otia fundis.Fundus,inquit, dicitur ex eo quod omnium rerum sit fundamentum.Vlpianus titul.

de

de verb.signifi.l.locus, inquit, est, non fundus, sed portio fundi. Fundus autem aliquid integrũ est, & eo.tit.lege, quæstio. & iterum lege, fundi. Fundus pro vasis potorij fundamento, ad cuius similitudinem, inquit Festus, fundus dicitur ager qui planus sit. Martialis libr. 8. Hi duo longæuo censentur Nestore fundi. Paulus lib. xlj. de acq. rerum domi.l. sed si. Cuiusmodi poculi fundus ille sit: Scypho, inquit, fundus, aut ansa. Anton. Nebr.

Fundus est mansio alicuius cum accessionib⁹. Aliter deffinitur, vt in l.quæstio.ff.de verb.signific. Et not. quòd fundus est nomen homogeneum, quia quælibet pars fundi dicitur fundus. Sunt enim homogenea in quibus est idem prædicatum in parte quod in toto, vt aqua, terra, lignum, pannus, &c. Alia dicuntur heterogenea, in quibus pars non capit eãdem denominationem cum toto, vt dom⁹, cathedra, tunica, nauis, pons. Vnde non valet legatum fundi, & est derisorium. l. legato. ff. de leg. j. nam legando spacium palmæ de fundo, diceretur fundum legasse. Sed ibi bona gl. q̃ non valet legatum generale legando rem, substantiam, vel animal, quia muscã dando liberaretur.

Fundus agonotheticus. require Azo. in Sum. C. eod. tit. & l. iubemus. C. de fund. patri. li. xj.

Fundus dotalis is est qui matrimonio contracto datus est sponso.

Fundus quasi dotalis dicitur qui traditus est sponso nondum secuto matrimonio, pro quo etiam superiori dicto facit l.j. ff. de fun. dot.

Fundus instructus est ædificatus vel cultus.

Fundus iugeus est terra quæ modo non aratur, licet olim fuerit fertilis. aliàs quę modo aratur, licet olim fuerit sterilis.

Fundus limitrophus dicitur à trophos, id est descriptio, & limite, vel milite: quasi descriptus ad vsum militum, qui milites imperium custodiũt, vt C. de fun. limi. l. prima, & l. fin. libro vndecimo. Aliter dicitur fundus limitosus, vt ibidem de fund. limit. Sed melius est dicere, quòd limitrophus deriuatur à limite, & trophos quod est nutritor: nam hi fundi assignati erãt nutriẽdis militibus custodientibus limites, seu limina imperij, vt ex eorũ fructibus alerentur, qui & limitanei appellantur.

Fũdus releuatus dicitur qui olim erat palustris, nunc autem factus est serenus, aliàs terrenus. C. de fund. patri. l. fin. lib. xj.

Fundus saltuensis est fundus in quo est saltus. C. de fund. patri. & sal. l. fin. lib. xj. Require infrà saltus.

Funditus aduerbium est, & quandoque exponitur, id est, ex toto, vt de elect. c. quia sæpè. circa fin. in vj. Quandoque, id est penitus. C. de sacrosanc. eccle. l. decernimus. Quandoque exponitur, id est, vsque in fundo. ff. de vsucap. l. final. Item vide plenè de hoc aduerbio per Bart. in authen. decernimus. C. de sacrosanct. eccles.

Funeraria actio. Require suprà actio funeraria.

Fur est qui clam, obscurè, & plerunque de nocte rem alienam amouet inuito domino, gratia lucrandi, subaudi sine armis, vt in auth. sed nouo iure. C. de fur. & ser. torru. & dicitur fur à furno, quod idem est quòd nigrum, quia vt plurimum in obscuro furatur: vnde, Qui malè agit, odit lucem. de officio delega. consuluit.

Fur manifestus dicitur qui in ipso maleficio est deprehēsus, vel in loco in quo commissum est furtum, vel post furtū, dum tamē cū furto deprehendatur antequam deportauerit ad locū ad quē destinauerat. Inst. de oblig. quæ ex deli. §. manifest⁹.

Fur non manifestus dicitur, qui rem detulit quo destinauit. tit. præalleg. §. sed si pertulit, vel sic dicitur qui cum re furtiua in ipso actu furandi non deprehenditur, sed iam deportauerat rem furtiuam in locum in quem destinauerat, nihilominus cōuincitur postea de furto.

Furtum est contrectatio fraudulenta, seu fraudulosa rei alienę mobilis corporalis, quæ fit inuito domino cuius res fuit, animo lucrandi, scilicet, gratia rei vel possessionis, vel vsus, vt ff. eod. tit. l. j. Dicitur autem furtum secundum Azon. à furno, id est nigro, eo quod clam & obscurè & plerunq; de nocte fiat: vel dicitur à fraude vel à ferēdo, vt l. j. in princ. ff. eo. tit. & instit. de oblig. quæ ex deli. nas. in prin. §. furtum autem.

Furti actio. require suprà actio furti.

Furti condictio. require suprà condictio.

Furtum conceptum est cùm quis præsentibus testibus apud aliquem rem furtiuam quærit & inuenit, vt Instit. de oblig. quæ ex delict. nascuntur. §. conceptum furtum.

Furtum domesticū dicitur quod serui dominis, liberti patronis mercennarij illis apud quos degunt seu operantur surripuerint. l. respiciendum. ff. de pœn.

Furtum oblatum est cum quis rem furtiuam alicui obtulit, vt potius penes eum, quàm penes se inueniretur.

Furtum prohibitum dicitur cùm quis volentem rem furtiuam quærere prohibuit, vt dicto titulo de obligati. quæ ex delict. nascuntur. §. est etiam. vbi dicitur quòd hæ actiones furti

concepti, oblati, prohibiti, & non exhibiti, in desuetudinem abierunt.

Furiosus differt à mente capto: nam furiosus furore quodam animi agitur: Mentecaptus verò magis in quiete est, nulláque signa extrinsecus ostendit, idémque est qui & demẽs. ita doct. in §.j. instit. de curato.

Futurum ponitur pro præterito, vt ff. si cer. pet. l. vlt. secundum vnam lecturam. Quandoque futurum comprehendit præteritum, vt ff. de iure codicill. l. plotiana.

De G ante A.

Gallicantus est in secunda hora noctis. C. de transac. l. non minorem. iuncta gloss.

Ganea est amica vel amasia. & non potest eam scholaris inuitis sociis in hospitium ducere. l. non aliter. ff. de vsu & hab.

Garum salsugo erat ex quibusdã piscibus, puta scombro, halece, lacerto, & huiusmodi: vtebantur autem eo pro salsamẽto siue conditura aliorum ciborum. Gari meminerunt poëtæ multis in locis. Plinius, Apicius, Galenus, cæteri. Vlpianus libr. xxxiij. de penu lega. l. qui penum. Garum, inquit, amurca, mel. Accursius salsamenti genus esse dicit, ipsa veritate coactus, sed quod sit nõ dicit. Ant. Nebrissensis.

Gastaldus est maior dominus qui habet curam exteriorum rerum episcopi.

Gazophylaciũ est locus vbi chartæ reponuntur, extrà de probat. capit. j. & ibi per Bernard. secundum vnam lect. Sed rectius ibi legitur chartophylacium: nam gazophylacium est repositorium gazæ: quæ vox est Persica quicquid possidemus significans.

De G ante E.

Gemmæ secundum Pomponium in l. etsi non sunt. §. fi. ff. de auro & argen. lega. sunt perlucidæ materiæ, veluti smaragdi, chrysoliti, amethysti: lapilli autem sunt contrariæ naturæ gemmis.

Gener meus, est maritus filiæ meæ. vt in l. non facilè. ff. de grad. & affin.

Gener etiam dicitur neptis, proneptis, & deinceps maritus, nedum filiæ. l. generi. de verbor. signif. Imò non tamen maritus, sed etiam sponsus. l. Labeo. & l. Seruius. de grad. & aff.

Gener, id est, consanguineus. in authen. de incest. nup. in princ. Atqui vox generi, in d. authen. deducitur à genus: nõ à gener.

Generalis abolitio. Require suprà: Abolitio. & vide de hoc Azo. in sum. C. eod. tit.

Generali sermone persona loquẽtis intelligitur excepta. de iureiuran. c. petitio. vbi concor. in glos. Et intelligitur hoc re-

gulariter, quia fallit interdum vbi obligatio vel pactum præcedit quod inducit æquitatem quandam includentem etiam personam loquentis, vt si recepissem x. à te, & promisissem tibi dare turrim cōtra omnes homines, tunc teneor etiam dare contra me ex pacto. de hoc in canon. de forma. xxij. q. v. quandoque etiam generali sermone nec familia loquentis intelligitur.

Generalis locutio generaliter est intelligenda. ff. de offic. præsid. l. præses. licet generale verbum non sit semper generaliter intelligendum. de iureiur. c. ad nostram. in glos. vlt.

Generaliter dicitur quod imò etiā indefinitè intelligendū est. de cōiu. lepro. c. qm̄. in gl. super ver. generali. & xix. dis. c. si Romanorū. ff. de publicia. l. de ꝑtio.

Generalia verba sunt ad ciuilem modum referenda. ff. de serui. l. si cui. & generalia verba accessoriè apposita restringuntur ad suum principale. l. prædiis. in princ. ff. de leg. iij.

Generalis allegatio quando sufficiat, & quando non. not. in c. vestra. de cohab. cleri.

Generalis clausula significat ꝙ eius significatum probare vel significare probat, & tunc non pertinet ad expresse nominata. ff. de verb oblig. l. doli. verbi gratia: testator filios instituit, & inuicem substituit, & post filium exheredauit, quæ exheredatio vel clausula nō reuertitur ad institutionem. imò ad substitutionem: vt in l. j. in fin. C. de lib. præter. vel exhered. Item ibi, pater vnam filiam instituit, & filium exheredauit. deinde alium filium substituit. exheredatio refertur ad solū gradum institutionis: vt l. iij. §. filius. ff. eod. tit.

Genitalis feritas id est à genere proueniens. institut. si quadru. pauper. fecisse dicatur. §. j.

Genitiuus importat dominium. Felin. in capit. quia v. de iudic. in princ. nō tamen semper importat dominium, & sic aliquā do denotat nudam detentionē ex communi vsu loquendi, vt sunt isti simplices detentores, depositarij, commodatarij, & coloni qui solēt appellare possessionem suam, quam colunt. de quo vide bon. gloss. in l. ij. ff. de origine iuris. adde tamen quòd genitiuus ex propria & stricta significatione verborū denotat dominium, & ideò genitiuus positus in statutis debet intelligi in dominio vero. Abbas in cap. j. de postul. prælato. vers. vide tamen ad principale. & per Bartol. in l. j. § potestatis. ff. de pecul. & in l. parui. ff. nau. cau. stab. & in rub. de noui oper. nunciat. ff.

Genitores nostri dicuntur nostri priores maiores. in authen. de man. princip. §. j.

Gens

Gens & populus idẽ ſunt. & ideò quot faciunt populum, tot faciunt gentem. l. omnes populi. de iuſtit. & iur. & inſtit. de iur. na. gen. & ciu. §. omnes populi. Decem autem faciunt populum, vt eſt gloſ. in c. j. de elect. vide Bartol. in l. ſicut. §. in decurionibus. ff. quod quiſque iur. & in l. prætor. ff. vi bon. rap. Sæpe tamen gentis appellatio refertur etiam ad agnationẽ l. pronunciatio. de verborum ſignificatione. vnde & gentiles pro agnatis ſeu qui de eadem ſunt familia.

Genuina pietas in l. iij. de lib. homin. exhi. pro ingenio patris in filium affectu atq; amore.

Genius eſt Deus vniuſcuiuſque hominis præſes, cui nos angeli boni nomẽ indidimus. Symmachus in oratione contra Chriſtianam religionem, cui reſpondit diuus Ambroſius: Vt animę, inquit, naſcentibus, ita populis fatales genij diuiduntur. de genio principis Perſius poëta: Diis igitur genióq; ducis centum paria ob res egregiè geſtas induco. Vlp. libr. xij. de iureiur. l. ſi duo. Si quis inquit, iurauerit in re pecuniaria per geniũ principis. N.

Genus eſt quod prędicatur de pluribus differentibus ſpecie, glo. inſtitut. de iur. nat. gen. & ciuil. §. conſtat. verſ. plebiſcitum. vt hoc genus animal prædicatur de homine, equo, leone, & aliis animalium ſpeciebus. Dicimus enim, homo eſt animal, leo eſt animal, & ita de aliis. Ferè tamen ſemper Iuriſconſulti ſumunt genus pro ſpecie logicorum. imò & quandoque ponitur genus pro toto, ſicut & ſpecies pro parte, vt in præallegat. §. plebiſcitum. nam ibi dicitur plebem differre à populo ſicuti ſpecies à genere, quod vtique falſum eſt ſi accipiamus genus & ſpeciẽ ꝓut dialectici, cùm ſecundum eos poſita ſpecie ponatur & genus ſub qua comprehenditur, & tamen poſita plebe non ponitur populus.

Gerere, reſpice in verſic. agere. & in verb. factum.

Gerere pro herede quid ſit, palã eſt ex §. vl. inſt. de her. qua. & di.

Germanus dicitur frater ex eodem patre natus. §. hoc etiam. Inſtit. de legit. agn. ſuc.

Germanicus, Druſi Neronis filius ex iuniore Antonia, M. Antonij Triumuiri filia à Tiberio Cæſare patruo adoptatus fuit, quod ab Auguſto non alia ratione fuerit adoptatus, quàm ſi ab eo Germanicus adoptaretur. ex Tranquillo. Et Iuſtinianus Imperator libr. Inſtitutionum primo, ſic inquit: Diuus Auguſtus nõ antea Tiberiũ adoptauit, quàm is Germanicum adoptauerit, vt protinus adoptione facta incipiat Germanicus Auguſti nepos eſ

sc. Accur. tanquam de personis ignotis & obscuris loquens, quēdam nomine Tiberium, & quendam nomine Germanicū appellat, qui quasi non sit Tiberius qui successit Augusto in principatu, & Germanicus ille qui præterquam ingenij monumenta quæ adhuc extant, & præter quam quòd Gaium Caligulam genuit, & quòd quæsturam per quinquenium administrauit, & quòd bis consul fuit, quique mortuo Augusto cùm ab exercitu Cæsar salutaretur, Imperiū recusauit, atque de Germania triumphauit, vnde illi cognomentum: quique ad orientem profectus, Armeniæ regem superauit, Cappadociam in prouinciæ formam redegit, atq; Antiochiæ obiit, agens ætatis annum quartum & trigesimum. Ant. Nebr.

Germina sunt virgulta de radicibus arborum enascentia, vnde germinalis arbor. in l. diuortio. §. puto. solu. matr. in Pand. Flo. gremiales, in aliis cremiales.

Gerontocomium locus est vbi hi qui ob senectutem vires amiserunt, aluntur & curantur, de quo meminit Imperator in l. illud. §. j. & ibi gloss. C. de sacro sanct. eccl.

Gestatio. locus quo gestabantur sanitatis, vel voluptatis gratia. l. competit. §. si quis. ff. quod vi aut clam.

Gerundiū sumitur pro eo quod per hanc dictionem significatur, & significat conditionem, declarationem, modum vel quod suum significatum vel aliud aliunde sumptū significare ꝓbat. verbi gratia, duo sunt instituti, & vnus alteri substitutus, si vnus repudiat partē suā, adeūdo partē alterius deficientis, ex substitutione pars per ipsum repudiata sibi quæritur, hoc gerundiū adeūdo exponit̃ cōditionaliter, scilicet si adierit. l. si tu ex parte. & ibi no. ff. de acquiren. vel omit. hered. Item ibi, vim facit, qui possidentem non permittit vti arbitrio suo, siue ædificando, siue arando, vel serendo, vel quicquid aliud faciendo. l. vim facit. ff. de vi & vi arm. significat declarationē illorum verborum, & non potest significare conditionem, quia refertur ad verbum præsentis temporis quod est facit. Nec est ibi aliqua dispositio quæ potest suspendi per hæc gerundia ædificando, arando, &c. Sed ibi, lego ad monumentum faciendum, significat modum. l. quibus diebus. §. fin. ff. de condit. & demonst. Et differentiam inter conditionem, & modum, vide glos. ij. ca. verum. de condit. appos. Vnde, Scito quòd vt modus est, si conditio, quia causa. Item ibi, lego pro docendo talem discipulum, significat conditionem, quia moris est prius docere, quàm salarium

rium solui.l.nec semel. ff.quando di.leg.ced.

De G ante I.

Giffaræ,id est signa. no.l.j. & ibi glo.C.nemini licere sine iu.auto.sig.tub.&c.in glos.est elisa.

Gyneciarij sunt qui pannos imperiales texunt inserendo sericũ & aurum.

Gynecium est locus vbi hæc fiũt, vt C.de muri.& gyne.lib.xj.

Gymnasium,locus est vbi nudi exercentur,maximè in palæstra, quoniam gymnos nudus interpretatur.Manilius lib.4.Gymnasiũ præfert vultu, fortésque palæstras,& per translationem pro schola & literarum exercitio.Iuuenalis:transi Gymnasia atque audi facinus maioris Abollæ.de excusatio.l.sed & Medicos, inquit, immunes esse à gymnasiis.

Glans,cõplura significat, sed significatus deducuntur ab arboris glande,cuius tredecim genera ponit Plin.Iurisconsultus tamen latius diffinit glãdis appellationẽ in titu.qui est de glãde legenda.l.prima.Glãdis,inquit, nomine omnes fructus continentur.Item de verborũ signifi.l.qui venenum. Item.l. sylua. Nebr.

De G ante L.

Gladius, pro iure & potestate animaduertendi in facinorosos. l.imperium. de iuris. om. iudi.

Gladiatores, gladiis pugnantes, etiam discendi causa.

Glandis nomine omnes fructus continentur. ff. de glan. leg.l. vnica.

Glans caduca,quæ ex arbore cecidit.

Glarea, terra est lapillis permixta,qualis est quæ post effosum terræ tergũ ex scrobibus eruitur.Virgil 2.Georg. Nam ieiuna quidem cliuosi glarea ruris. Columella lib.2.Cum parte dimidia lapides minutos vel glaream repererint.Paul.lib. xxx. de aqua pluuia. arcen. l. supra iter glarea iniecta. Item de via publica.l.j. In viam terrenam glaream immittere.

Glaucinum,vnguenti genus est, siue ex herba glaucio sic dictũ, quod valet ad oculorum scabritias,siue glaucinum, id est viride,quale est quod chirurgi tempestatis nostræ Vnguentũ Apostolorum vocant.Pompon. tit.de auro & arg.leg.in l.in argento.Vnguentis autem legatis,non tantum ea legata vidẽtur quibus vngimur voluptatis causa, sed & valetudinis, qualia sunt comagena,glaucina, crina, rosa myrrhia, nardũ purum.Comageni vnguenti à Comagena Syria vnde aduehebatur,cognominati, meminit Gale. in 3. decameridon. Crina, vnguẽta sunt quæ fiunt ex lilio rubenti. Pli. lib.21.vbi de lilij generibus: Est, inquit,

rubens lilium quod Græci cri mon appellant. Per Nardum purum, pisticũ, id est non adulteratum, intelligit.

Gleba est quædam species terræ, generaliter tamẽ sumitur pro solo vel pro terra culta. Require supra ascriptitius glebæ.

Glos dicitur vxor fratris: l. non facile. §. affinitatis. ff. de gradibus.

De G ante N & O.

Gnatus, id est sapiens vel prouidus, cui opponitur ignarus, quod inde venit, id est insipiẽs.

Gnauiter, id est diligenter. l. fina. C. de episco. & cler.

Goliardi id est bufonnes, ioculatores idem sunt.

De G ante R.

Gradus secundum Gof. & Host. in sum. de consang. & affin. est quædam habitudo siue distantia personarum adinuicẽ consanguinitate & affinitate sibi coniunctarum, facta collatione ad communem parentem, vel est vnius personæ distantia ad aliam in linea consanguinitatis, vt l. j. cũ seq. vsque ad §. affines. l. non facile. eo. tit.

Grammatophylacium, locus est vbi publicè literarum monumenta seruantur, à grammatis, hoc est literis, & phylazo seruo, dicitur etiam archion, siue archiuũ. Vlpia. lib. xlviij. dig. titul. de pœnis l. moris. §. moris Quo loco, inquit, in publico instrumento deponuntur, archiuo fortè vel grammatophilacio. Ant. Nebr.

Grammatophylacium est vbi tabulæ, & instrumenta publica, monumentáque rerum gestarum adseruantur. Bud. in l. moris. ff. de pœn.

Granaria sunt loca in quibus grana seu fructus componuntur, sic accipitur. ff. de act. emp. in l. granaria.

Grandæuus dicitur annorum xxix. vel xxx. quia hæc ætas virilis est, vt not. lxxvij. distin. quicunque. per capitul. episcopus. eadem distinct. Quandoque dicitur grandæuus, id est senex. 1. Reg. 4.

Grandis natu dicitur paulo minor quinquagenario. l. ij. §. fin. de orig. iu.

Grangia habetur in c. fi. de censi.

Graphia, id est scriptura.

Grassari videtur verbum ab impetu gradiendi, & qui ex insidiis viatores adoriuntur, grassatores dicimus. Iurisconsultus de suspe. tutori. l. quia grassandi, inquit, in re familiari facultatem præstat. & ibidem l. tutor. Si fortè, inquit, grassatus sit in tutela. in leg. quoque cuius initium est, apud Labeonem. Deinde, inquit, mulæ à grassatoribus fuerint ablatæ. Anton. Nebr.

Grassari dicitur latrocinari vel crudeliter agere, inde grassor

grassa

grassaris, id est nitor ad malũ. inst. in gl. de su.tu.§.nouissime. Require suprà, Crassari.

Grassatores idem sunt quod directarij, de huius dictionis expositione vide quod not. ff. de pœ.l.capitalium.§.grassatores. Require suprà, dietarij. & in ver. Grassaturæ.

Gratia duplex est, operãs & cooperans, vt est gl. in verbo cooperante gratia. cle. j. de magi. Et gratia est habitus qui fundatur in voluntate in essentia animæ. glo. in cle. j. de sum. Tri.

Gratia apostolica perfecta dicitur quando super eam confectæ sunt literæ, & ante literas habetur canonicus titulus, Romanus consi. cccclvj.

Gratianus est nomen propriũ illius qui composuit decretum.

Graues personæ dicuntur quæ nõ sunt leues, puta homo bonæ famæ & opinionis, & antiquus homo. glo in c. licet ex quadã, in verbo graues. de testibus. quam glo. dicit ibidem Abbas facere ad statuta quæ in multis casibus requirunt homines graues.

Grex est collectio plurium animalium, scilicet decem ouium vel quinque porcorum. vt not. inst. de re. diui. §. sed si gregis.

Gregarius miles, id est vulgaris & vilis. l. vlti. C. de mil. vest. lib. duodecimo.

De G ante V.

Guardia feuda sunt quæ constituuntur aliquibus propter custodiã rei domini cõstituentis.

Guardio dicitur ille cui talis custodia est commissa, vel dicitur guardianus qui est superior inter fratres minores custodiens conuentum.

Guarentare, vel garãtizare id est defendere in vsi. feu. de le. Corra. c. vnic. c. §. si autem inter pares.

Guidagia dicuntur quæ dantur alicui pro ductu vel conductu per terram alicuius vt securius vadat. Sed gabellæ dantur de contractibus vt de emptione per emptorem. glo. in c. super quibusdam. de verb. significatio.

Gunathetici saltus sunt j. quos homines quodammodo adscriptitij incolũt, nullam vlterius expectantes mercedem quàm quæ ex ipsis saltubus colligitur, vt declarat Alcia. in l. vlti. C. de præd. tam.

Gutturosus, is dicitur qui guttur habet tumidum, quale genus hominum in locis montanis videmus, de quibus Iuuenalis, Quis tumidum guttur miratur in alpibus? Vlp. tit. de ædi: edicto. l. qui clauũ. Si quis, inquit, natura gutturosus sit. N.

Gutturosus, cui guttur est tumidum. l. qui clauũ. de ædi. edi.

De H ante A.

HAbere significat diuersimodè prout suum proprium significatum, vel aliud quoduis medium significare declarat, verbi gratia. Res tua est penes me, & promittis mihi stipulanti eandem habere licere, significat quòd dominium istius rei transfertur in me. le. stipulatio ista, habere. ff. de verb. obli. & sic rei possessæ sine traditione dominium quæritur possidenti. §. interdum. Insti. de re. di. Item ibi, res tua non est penes me, promittis habere licere, significat quòd dominium trāsferes per traditionem. l. traditionibus. C. de pact. Item ibi, promittis rem alienam habere licere, perseuerante aliena, nulla est stipulatio. l. stipulatio §. quæsitum. ff. eod. titu. quia in re aliena promissor non potest constituere ius dominij. Si autem efficiatur promissoris, valet stipulatio, vt ibidem, quia tunc potest facere vel constituere ius dominij. Item ibi, vēdo tibi rem alienam, & promitto tibi habere licere, significat habere iure possessionis. le. habere. ff. de verborum significatio. & hoc ex natura cōtractus emptionis, de cuius natura est quòd sufficit rem tradere quādo res aliena est vendita. le. ex empto. ff. de act. emp.

Habere actionē est minus quàm habere rem, & hoc est quod dicitur, Melius est pignori incūbere quàm in personā agere. ff. de reg. iu. l. minus.

Habere, tenere, possidere, quando hæc tria verba ponuntur in aliquo instrumento, sic debent exponi, scilicet quòd recipiēs habeat de iure, teneat naturaliter & de facto, possideat ciuiliter & de iure, quia ciuilis possessio est causa quærendi dominiū, licet aliquando possessio sit tantum naturalis, nō ciuilis, vt illa quam habet vasallus.

Haberi dicitur & quod peti potest. l. id. de verbo. sign.

Habere in sinu, in leg. Qui testamentum. de probat. est idem quod in arbitrio & potestate habere.

Haberi pro derelicto dicitur, q̄d dominus ea mente abiecit, vt amplius in numero rerum suarum esse nolit.

Habitare quis dicitur in loco vbi habet familiam, licet ipse non sit præsens. Fel. in c. quoniam. in prin. de offic. ord. ver. dicitur autem habitare.

Habitatio est seruitus personalis in habitādo consistēs, & constituitur in domo aliena, vt not. ff. de vsu & habi. l. j. in gl. cum pactionibus & stipulationibus, vt ff. de vsufru. iuncta le. j. ff. de vsu & hab vel in vltima voluntate. Differt tamē ab vsu & vsufru. quia illa iura amittūtur nō

vtendo vel capitis diminutione, vt ff. si vsusfructus. l. pen. §. sicut. habitatio autem non nisi morte finitur, vt le. si habitari. ff. de vsu & habi. Itē potest inhabitator aliis vendere vel locare ius quod habet, vt le. cùm antiquitas. C. de vsufru. sicut & fructuarius, & non vsuarius, vt ff. de vsu & habita. l. sed neque. vide super hoc Azo. in sum. C. de vsu & hab.

Habitator eò differt ab hospite, quo domiciliū habens à peregrinante. l. j. §. vlti. de iis qui de ie. vel effu.

Hac vox quandoque denotat nō exclusionem, sed inclusionem, vt in c. ego N. episcopus. de iu reiu. & sic sumitur in iuramentis dicendo, Ab hac hora, significat enim præsens tēpus cum futuro. de hoc per Ioan. And. in c. j. de ordi. ab episco. qui resig. episco.

Hamæ instrumenta erant ad extinguendum incēdium. l. quæsitum. §. acetum. de fun. inst. & l. iij. de offic. præf. vig. Hami autem in præalleg. l. quæsitum. §. canales. anuli sunt ferrei, secūdum aliquos, ad plurimos vsus domesticos, cuiusmodi sunt illi quibus equi, muli, asini alligantur.

Hami apud Vlpi. in le. quæsitū. §. Canales. de fun. instru. sunt, vt quibusdā videtur, anuli quidā ferrei ad multos vsus domesticos vtiles: vt puta è quibus equi, muli, asini, deligantur.

Hamus, cùm sit quo pisces capiuntur, & hami præterea sint ex quibus lorica texitur, necesse est apud Vlpia. in tit. de fundo instru. l. instrumēta. per hamos nos intelligamus anulos quosdam ferreos, ad multos vsus domesticos, puta è quibus equi, muli, & asini deligentur. Canales, inquit, & harpagones, & hamos instrumento cōtineri constat. Nebr.

Harenæ sunt loca vbi foditur harena. l. sed & hi. ff. de publi.

Hariolus quis sit, not. gl. in le. nemo. C. de malefi. & mathe. & in c. igitur xxvj. q. iiij.

Harpagones, vnci sunt ad rapiendum apti, arpazein quod est rapere dicti: hos Plini' scribit ab Anacharsi Scytha primum inuentos. Liuius lib. 30. Asseres ferreo vnco præfixi, harpagones vocant milites. Item Vegetius libro 2. de re militari. Habet legio ferreos harpagones, quos lupos vocant. Lege hamus suprà. Nebr.

Harpagones, vnci ad rapiēdum annumerātur inter instrumēta. in l. quæsitum. §. Canales. ff. de fun. instru.

Haruspex sic dictus, quasi horarum inspector. c. j. xxvj. q. iiij.

Hastari est rem proponi venalem hasta supposita, ita enim olim fuit consuetudo.

Hastarij dicuntur qui rem proponunt venalem hasta supposita, & di

& dicuntur à nomine hasta, quod idem, est quod venditio, vt no. C. de fi. & iure hastæ fiscalis. in rub. lib. x. & dixi suprà, in ver. hasta fiscalis.

Haustus est ius hauriendi aquam de puteo vicini cui eo inuita iure seruitutis adscribitur.

De H ante E.

Heliocaminus. Latinè verti potest solaris fornax. Est autem solare vaporarium in aprico loco situm ad calorem solis excipiendum, quo antiqui vtebãtur. meminit Vlpia. in l. si arborem. de ser. vrb præd.

Hercisco, is, est diuidere: nã herciũ est diuisio. Cic. I. de orato. Qui quibus verbis herciũ fieri oporteat, nescit. Idem erciscundæ familiæ causam agere nõ possit. Apul. lib. 9. de asino: Neque erciscundæ familiæ, sed de cõmuni diuidundo formula tractabo. lib. x. Dige. tit. est de famil. ercisc. Nebr.

Hercisco, id est diuido. inde dicitur familiæ erciscũdæ, id est iudicium hereditatis diuidendæ. Require suprà actio familiæ erciscundæ. Optimi codices carent aspirationis nota. rectè.

Hereditas est successio in vniuersum ius quod defũctus habuit: vt ff. de ver. signi. l. nihil aliud est hereditas. & l. bonorum. eo. tit. Et hereditatis appellatione, bonorum quoque possessio continetur. l. hereditatis. eod. tit.

Hereditas sumitur loco bonorũ quando dicitur in cõtractu inter viuos: vt si quis dicat, dono tibi hereditatem meã, not. Bar. in l. quandoque. §. si seruũ. ff. de leg. j. Item hereditas venit appellatione rerum: nam si bona relinquuntur sub appellatione rerum, continetur tota hereditas. notat Bar. in l. licet. C. de pact.

Hereditas adita est illa de qua heres se intromisit auctoritate prætoris, imò auctoritas prętoris non est necessaria, sed sola voluntas sufficit, vt Institu. de heredum qua. & dif. §. item extraneus. secus in petitione bonorum possessionis: vt ibi not. & de aditione & repudiatione hereditatis, not. in l. qui se patris. C. vnde libe.

Hereditas decurionum, nauiculariorum, cohortaliium, militum, & fabricensium, secundũ Azonem in Summa. C. eodem titu. in rub. & l. vlti. dicitur in qua quoddam speciale ius obseruatur, de quo notatur ibidem.

Hereditaria actio. Require suprà, Actio hereditaria.

Heres est ille qui succedit in vniuersum ius defuncti. l. cùm heres. ff. de di. & tempo. præscri. vel est domin⁹ hereditatis, qui fit aditione in voluntariis. §. fi. instit. de heredum qualitate

& differ. sed in necessariis defertur ipso iure hereditas.

Heredem instituere, est aliquem post mortem suam loco sui in omnibus bonis dominum constituere. Nam dicitur heres ab herus, id est dominus, sibi enim succedunt vniuersa bona defuncti, & ad eum commoda & incommoda hereditaria redeunt, & sunt diuersi heredes. Nam heredes alij sui & necessarij, alij necessarij tãtum, alij voluntarij, alij legitimi, alij legatarij, alij testamentarij, alij fideicommissarij.

Heres suus dicitur, filius qui est in potestate patris, tempore mortis ipsius patris.

Heredes sui & legitimi secundum Azo. titu. de suis & legiti. heredibus, appellantur qui in potestate morientis fuerunt, vt filius, filia, nepos, neptis, ex nepote natus, ex filio pronatus pronata, seu pronepos proneptis, legitimi & naturales, vel etiam legitimi tantum, vt adoptiui.

Heres necessarius est seruus heres institutus in testamẽto domini sui ab eo qui facultates suas habet suspectas, ne possit ex ipsis satisfieri creditoribus quibus est obligatus, adeò ꝙ non credit alium hereditatem suam adire, si heredem eũ institueret, qui seruus heres factus, ideo necessarius dicitur heres, quia siue velit, siue nolit, cogitur suam hereditatem adire, vt satisfaciat creditoribus, vt inst. de hær. qua. & dif. §. j. & hoc verum nisi illi seruo debeatur fideicommissaria libertas. l. is qui soluendo. ff. de here. insti. aut hoc eo non faciente, scilicet non adeunte hereditatem eius nomine potiusquàm domini defuncti res hereditariæ vendantur, ne defunctus contumelia quadam vel iniuria afficiatur, dicendo quòd res eius venderentur.

Heres legitimus est qui ex lege duodecim tabularum, aut ex iuris constitutione etiam sine testamento succedit defuncto, vt sunt agnati proximi. institu. de legi. ag. suc. in princ.

Heres legatarius est qui legatum accepit vel cui legatum factum est, vt l. quoties. ff. de her. institut.

Heredes testamentarij dicuntur qui in testamento heredes scripti sunt.

Heres ab intestato est ille qui succedit in ius defũcti sine omni testamento, vt Inst. de her. quæ ab intest. defe. per totum.

Heres fideicõmissarius est cui ex fideicõmisso relicta est hereditas dãda illi cui testator dispo suit, dicẽdo sic. Fidei tuæ committo vt hoc des illi. Et not. ꝙ illa sunt disportata, sed fortè pro tãto dicitur heres fideicõmissarius, quia fideicommissarius loco heredis habetur,

vt inst.de fideicom. here.§.restituta.vt qui directè & immediatè ex testamento nihil capere potest: qualis est spurius saltem capiat ex fideicommisso.Sed ipse verè non est heres cùm sit rogatus à testatore hereditatem adire & postea restituere, licet restitutione facta post semper heres maneat, vt d.§.restituta.Duo ergo heredes insolidum esse non possũt vt ff.commo.l.fi.& l. si vt certo.§.si duobus.

Heres domesticus dicitur qui est in potestate morientis tempore mortis dum eum alius non præcedit.Filio enim superstite & in potestate patris existente nepos ex eo qui in potestate aui est,suus heres non est.inst. de her.qual.& dif.§.sui.

Heres substitutus dicitur qui alij heredi instituto substituitur: verbi gratia,si testator ita dicat.Ille heres esto, qui si non velit vel non possit esse heres, iste esto ei substitutus, & hoc siue secundo, siue tertio vel quarto loco,alio in loco instituto deficiente substituatur.

Nam secundus dicitur omnis qui post primum sequitur, etiã si decimus sit.ff. de vulga. sub. l.j.in prin.prout no.Hostien.in sum.de testam.§. quid si sit per fectus.vbi dicitur institutio.

Heredes extranei dicuntur, qui testatoris potestati subiecti nõ sũt.§.Ceteri.Insti.de here.qualitate & differentia.

Heres vel successor anomalus dicitur qui non habet aliquam ex præmemoratis qualitatibus,vt puta is, cui libertatum conseruandarum causa bona addicuntur: item qui succedit herede non exequente mentẽ defuncti,vt per glo.in §.hoc rescripto.instit.de eo cui lib.causa bo.addi.

Heremita dicitur persona ecclesiastica.glo.& Doct.in l.ij.ff.de in ius voc.Doct. & glo.in c.qui vere.xvj.q.j.

Imò verò Eremita scribendum est sine h,significátque propriè eremi,hoc est deserti habitatorem, eremus enim desertum interpretatur.

Hæresis Græcè ab electione dicitur, eo quòd quicunque vnam opinionem hereticam vel disciplinam sibi elegerit, putat eam esse meliorem, vt xxiiij. quæst.iij. hæresis. aliàs dicitur quasi diuisio.

Hæresiarcha est qui falsam de fide opinionẽ gignit, vel primo inuenit,sicut Arrius, Vviclef, & alij consimiles.

Hæreticus dicitur errans in fide: vnde quicunque in fide dubitauerit friuola adhæsione,hæreticus censetur, vt in cap. j. de hæret.Etiam pro hæretico habetur qui scienter hæreticum non reuocat,vt eod. tit. cap. ij. Et secundum Aug. dicitur qui certam opinionem nouam & peruersam

peruerſam gignit vel ſequitur gratia alicuius temporalis cõmodi vel alicuius gloriæ vel principatus. Dicitur gignit, vt aliquis hæreſiarcha, vt Arrius, Sabellius, &c. Dicitur, ſequitur, propter illum qui errorem illum imitatur, prout hæc leguntur. xxiiij.q.iij. hæreticus. Dicitur hæreticus qui peruertit ſacramenta eccleſiæ, ſicut ſimoniachus.j.quæſt.j.eos. Itẽ ſacræ ſcripturæ peruerſus intellector. xxiiij.q.iij.hæreſis. Itẽ omnis excõmunicatus.iiij. q.j.quod autẽ. Itẽ Romanæ eccleſiæ public⁹ iniuriator. xx.j. diſt.omnis. Itẽ qui aliter ſentit de articulis fidei, quã romana eccleſia. xxiiij.q.j.hęc eſt fides

Hermaphroditus, Veneris & Mercurij filius fuit, vnde & nomen illi, quoniam Hermes eſt Mercurius, & Aphrodite Venus, hic cùm in Salmacidis fonte nataret, à Nympha deprehenſus, ab eadémque implicitus vtriuſque naturam reportauit: qua de re fabula eſt perlonga apud Ouid.4.Meta.nũc autem hermaphroditi vocantur quos antiquiores androgynos, id eſt ſemiuiros & ſemifœminas appellãt.Plin.li.7. & Gellius lib.9.c.4.ſunt autores. Vlpia.tit.de liberis & poſthu.l. ſed eſt Hermpahroditus, inquit, & maximè ſi in eo virilia præualebunt poſthumũ heredem inſtituere poterit.

Hermaphroditus. require ſub litera E.

Herus vel heros græcè, idem eſt quod dominus latinè.

De H ante I.

Hyatus, vide in litera Y, licet nõ rectè hanc vocem ibi autor poſuerit, cùm ſcribenda ſit cũ aſpiratione.

Hic, hæc, hoc, an & quando ſint demonſtratiua. Bart. in l.j.in j. oppoſit de ope.noui nuncia. & in prima conſtitutione. C. & in l.Mæuius.§ duobus.ff. de leg. ij. & plene de iſtis in l.j.§. hui⁹ ſtudij.ff.de iuſti.& iur. Alex. & Iaſ.& Bart.in l.j.verſi.item oppono. ff. de pecu. Quandoque faciunt ſimplicem relationem vel demõſtrationem. xvj. diſtin.can.j.

Hydromeli, à Gręcis dicitur, quæ ſit apud Latinos aqua mulſa. Hiſpani vocant adoxa, cõſtat nanque ex aqua & melle, vnde & nomẽ: accepit nã hydor eſt aqua, & meli.mel. Pli.li.14. Fit vinum, inquit, ex aqua & melle tãtum: hoc vocatur hydromeli. Idem lib.21. Hydiomeli quoque ex imbri puro cũ melle tẽperabitur. Vlp. lib. xxxiij. dig.in tit.de triti. & vi. lega. l. ſi quis. Neque ceruiſia, inquit, cõtinebitur, neque hydromeli.

Hierophylax, acis, interpretatur ſacrorũ cuſtos, quod hieros eſt ſacer, & phylazo cuſtodio. Latinè tum æditui, tum æditimi,

appellantur. Scæuola in tit. de annuis legatis.l.annua. Sacerdoti, inquit, & hierophylaci & libertis. pro quo mendosè legitur gerophylaco. N.

Hierophylax, sacrorum custos, latini vocãt ædituũ extat hæc dictio in l.annua.de an.lega.

Hierapolis, nomen est compluriũ ciuitatũ: alia namq; est in Asia propriè dicta, alia in Creta, alia in Theutrania, alia in Syria, vnde Hierapolitani sunt appellati, de quibus Iurisconf. in tit.de aqua cot.l.j. vbi legitur apud Hierapolitanos fieri aquis calidis irrigationẽ. Item de pœnis.l. crimen. Hierapolitanis, inquit, rescripserunt

Hymnus angelicus est, Gloria in excelsis. de celebr. miss. capit. consilium.

Hypocaustum, fornax est in balneo subdita caldariis calefaciendis: dictũ ab hypo, quod est sub, & cauo calefacio. Est præterea hypocaustum, fornax ad calefaciendum cubiculum siue cœnaculum, vulgus appellat stufas. Papinius in primo Syluarum: Tenuem voluunt hypocausta vaporem. Plin.Cæcil.in epistol.Cohæret hypocaustum & si dies nubilus immisso vapore solis vicẽ supplet. Ambr.lib.6. hexamer. De hyeme forsitan quereris, quia nulla tibi hypocausta anhelantibus ignibus vaporantur. Vlp.de leg.lib.iij.l ligni appellatione. Siue diætarum, siue hypocaustorum, siue ad calcẽ. Idem in titu.mandati.l.si quis mihi. Sphæristerium, inquit, hypocausta, & quædam valetudini apta. Acc. nunc ægrotorum dicit esse stationem, nunc subterraneum locum. N.

Hippocomi, qui equorum curæ præfecti sunt. meminit huius verbi.l.quoniam.C.de cur.public.lib.xij.

Hippodromus, vt interpretatur Bud. est equorum curriculum, in quo de pernicitate certatur citra simulachrum pugnæ.

Hipponis, cuius meminit lex, nauis aduersa.ad l. Rhod.de iac. Locrorum fuit Colonia. Strabo eam vocat hipponium. Pli. autem scribit à Romanis appellatam Vibonem, dein Valentiam. Hæc vrbs adhuc extat, sinũq; efficit Hipponiatẽ.

Hypotheca interpretatur suppositio, & significat etiã pignus quod pro aliqua re supponitur Vnde & apud Iurisconf.titul. est de distractione pignorum. vel hypothecarum.l.cum tabernam. Non certificationẽ, inquit, sed suppositionẽ à me accipere, hoc est vocabulo vsitatiori, hypothecam. Item lib. xx.de pigno.& hypothe. l. res. Inter pignus, inquit, & hypothecam tantum nominis son⁹ differt. Hinc hypothecarius dictus penes quem remanet hypotheca siue pignus, vt in tit. de se

de ſeparationbus.l.j.Hypothecarius, inquit, creditor. N.

Hircoſus dicitur cui os olet.vt l. qui clauum.§. is cui.ff.de ædi. edi.Sed propriè dicitur cui alæ grauiter olent: nam hircus etiã dicitur alarũ fœtor, quem Plinius alarum graueolentiã vocat.

De H ante O.

Hodie, hæc dictio non importat dilationem.l.liber homo.§.j. ff de verbor.oblig. & l.prætor. §.præterea.& §.poſſ=.ff. de iniur.& facit diſpoſitionem præſentem: vt ibidem notatur.

Holobaræ veſtes, quæ ob aurum intextum graues ſunt. Alciat. in titul. de veſt. holob. libr. xj. C. Sunt qui holoberæ, alij holoueræ.

Holobryzæ veſtes, quæ totæ ſunt ex auro obryzo.

Homagium eſt idem quod fidelitas: tamen Spec.eod.titul. in lib.de feu.ponit illam differentiam, quod homagium eſt de iis, quæ ad temporalia pertinent, & ideò pro ſpiritualibus indignum eſt vt quis homagium facere compellatur. Fidelitas tamen pro ſpiritualibus præſtatur, quia prælati bene præſtant fidelitatem, vt in cap.antiqua.de priuile. vel ſic poteſt deſcribi. Homagiũ eſt quædam adſtrictio ſeruitutis liberi hominis facta domino per pactionẽ ſiue ſtipulationẽ promittẽtis libero homine domino ſuo fidelitatem, & conſtituente ſe hominem vel vaſallum ſuum. Et ſic in aliquibus partibus hoc modo ille qui facit homagium coram domino ſuo, flectit genua ſua, tenẽdo manus ſuas coniunctas ſimpliciter inter manus domini, iuſiurandum de fidelitate præſtans: & mutuò ſe in ſignum fidelitatis oſculantur, cuius forma ponitur in lib.feud.de no. fi.for. c.eſt & alia, ſcilicet poſt rubric.illam de for.fi.Ad idem facit de iureiur. cap.ego N.& lxiij.diſt.tibi domino & Hoſt. ponit eam in Sũ.de feu.§.quid ſit fidelitas, & qualiter ſit facienda. Ex dictis homagium deſcribi poteſt ſecundum formam, eſt quando aliquis, flexis genibus, iunctis manibus in manus domini politis aliquid promittit. Eſt autem homagium multiplex ſecundum Spec.vbi ſuprà quoddam eſt ligium, quoddam eſt non ligiũ, quoddam edictale, quoddam decretale, &c.de quibus infrà.

Homagium decretale eſt, Nam heres hominis mei qui illo feudo ex conſuetudine poſſet infeudari, & per conſequens in homagium ſuccedere, debet intra certum tẽpus me in dominum agnoſcere, & fidelitatem mihi præſtare, & ego teneor eum ratione talis feudi in hominem recipere, & in re-

cipienpo videor sibi ius feudi decernere, propter quod dici potest homagiũ decretale, sicut etiam bonorum possessio decretalis, & quod ius mihi tribuit, sicut & talis bonorũ possessio, scilicet, si nullus sit proximior. Et ideò in curia Franciæ recipiuntur fideliiates & homagia alterius saluo iure. Quod autem in Italia & alibi vocatur vasallitium, in Francia vocatur homaginm. &c. etiam dicitur homagium, c. veritatis. de iureiurand. Differũt tamẽ, quia homagium est quã do iuratur alicui fidelitas nemine excepto, sed vasallitium superiore excepto, scilicet Imperatore. De hoc optima glos. in verbo homóque ligius. cle. pastoralis. §. dicíne. de re iudi. vbi etiam dicitur quòd quis non potest esse ligius duorum sed bene ligius vnius, & vasallus alterius, vel vasallus plurium, & sic homagium potest dici hominis ligium.

Homagium edictale est sicut bonorum possessio edictalis. vnde secundũ Spe. ibidem homagium edictale siue hereditarium est quod quis habet, eo ipso quòd est heres: nam eo ipso quod adit hereditatem hominis mei, personam eius repræsentat, & videtur hominis homagium subiisse, & tale homagium potest finiri tempore si domino placebit, quia si domino non placeat, non finiretur, etiam si vasallus vellet bonis feudalibus cedere, imò ageret contra ipsum, vt eum in dominum agnosceret, & hoc ex contumelia sua, vnde puniri debet ne inuitus consequatur immunitatem, quod esse non debet, pro quo ff. de neg. gest. l. siue hereditaria. Et ideò possum eum cogere vt subeat homagium decretale, & etiam quòd plus tribuat ei in effectu quàm edictale.

Homagium legium est secundũ Spec. ibidem, quod fit Imperatori vel Regi, nullius alterius fidelitate salua, illud autem quod fit aliis, non dicitur legium, quia fit vel iuratur salua Imperatoria vel Regia fidelitate, multi enim putant homagium legium esse quando vasallus mitit manus suas inter manus domini, & sibi homagium facit, & fidelitatem promittit, & ab eo ad osculum recipitur, quod non est verum, vt etiã ibidem dicit Specu. sed vt ipse dicit, tunc alij ponunt quòd duplex est homagium. Homagium ligium, in quo nullns recipitur quantum ad verba, sed quantum ad mentẽ. Et aliqui qui supremam & generalem habent autoritatem & iurisdictionem, puta Imperator vel Rex, intelliguntur excepti, &c. Item vbi ponitur legium suprà & infrà, habent aliqui

aliqui legium. Homagium nō legiū est quando aliquid exciditur, puta, Facio tibi homagiū excepta fidelitate ad quā domino meo tali legio teneor vel saluo, quod possum cùm voluero dominū legium mihi constituere, vel saluo quod nolo tibi contra talē iurare. Sed dictū primum est verius secundum Spec. licet hoc vltimo designatum communis vsus approbet. Et secundum vltimū modum sequitur per totum, & illo vtitur Spe. de homagio ligio, vide suprà feudū legium.

Homo non rectè dicitur qui adhuc est in vtero matris. l. cùm inter. C. de fideicom. lib. & l. pen. de posth. hered.

Homo ligius secundum Specul. ibidem dicitur quasi suo domino ligatus, vel quasi legalitatem continens. Vnde Rex Siciliæ est homo ligius Romani iudicis, vt in clement. pastoralis. de re iudic. præallegat. post medium. in §. rursus. vbi goss. not. Et omnis homo ligius est vasallus sed non econtra.

Homicidium, dicitur hominis occisio ab homine facta, & dicitur quasi hominis cædium, ab homo, & cædo, secundum Gof. in Sum. eod. tit. & Host. & Ioan. & Specula. & est duplex, scilicet, voluntarium & casuale. Etiam committitur homicidium facto, consilio, præcepto, & defensione. cap. sicut. eo. tit. vbi gl. no. Fit etiā homicidium spirituale ex quadam iuris fictione spiritualiter octo modis. Primò per fratrum detractores eos odientes, iniquitatem, oppressionem & iniustitiam facientes, fratribus malè persuadentes, &c. vt c. homicidiorum. de pœn. dist. j. c. omnis iniquitas. & c. noli. ead. dist. Et generaliter iniquus motus ad nocendum fratri in homicidij genere deputatur. Itē homicida censetur qui tēpore necessitatis proximis alimēta negat, lxxxvj. dist. pasce. Corporale homicidium est hominis peremptio corporaliter. Et fit dupliciter. s. lingua & facto: lingua tripliciter, præcepto, cōsilio, & defensione. 50. distin. si quis viduam. & c. periculosè. de pœn. dist. j. Facto quadrupliciter, iustitia, necessitate, casu & voluntate.

Homologare, Autor exponit in dictione Omologare.

Omousios quo verbo vtitur Iusti nian. in l. iiij. de sum. Tri. latinè sonat consubstantiale.

Honestus dicitur qui nihil habet turpitudinis, secundū Isido. ij. Ety. & dicit᷑ honoris stat', & de ista honestate vide Gof. Ho. & Spe. in ru. de vita & hon. cleri.

Honestas iustitiæ publicæ. i. constitutiones ecclesiæ factæ propter publicā honestatē. Iudicauit enim ecclesia esse honestū vt nunquā consanguineus du-

ceret sponsam consanguinei sui viui, vel mortui, secundum Archid. de spon. c. j. li. vj. de hac honestate vide in c. ad audien tiam, & c. sponsam. de spon. & matri. vbi per doct.

Honor aliquando capitur pro di gnitate. l. nup de don. inter vi. & vx. quandoq; pro magistratu. §. Prætorum. Inst. de iu. nat gen. & ciui. quandoq; pro dono. l. si remunerandi. ff. mand. quãdoq; pro salario. l. j §. proin de. de var. & extraord. cogn.

Honor municipalis est administratio reipub. cum dignitatis gradu. l. honor. de mun. & ho.

Honoraria dicuntur præmia legatorum seu aduocatorum. l j. §. in honorariis. ff. de var. & extraordina. cognit. Require infrà legatus.

Honorarium ius dicitur ius Prætorium. §. prætorum. Instit. de iur. nat. gen. & ciui.

Honoratos ait Alciat. etiam eos appellari qui Palatina dignita te prædíti sunt absque administratione.

Horreum, est repositorium non solùm frugum, frumenti, & vi ni, sed cæterarum quoque rerum, quæ adseruari consueuerunt. De horreo frumenti. Virgil. primo Georg. Illius immen sæ ruperunt horrea messes. De horreo vini Horatius in Odis, & Iurisconsul. in titul. de fundo instruct. l. tabernam. Legauerat, inquit, horreum vinarium cum vino & vasis & instrumento. De horreo aliarum rerum in tit. de emptione & vendi. Clauibus, inquit, traditis, ita mercium in horreis conditarum possessio tra dita videtur, si claues apud horrea traditæ sunt. Item in ti. locati. Dominus, inquit, horreorum effractis & compilatis horreis non tenetur. Hinc horrearius, qui præpositus est horrei custodiæ, vt lib. xix. Digestorum, in titulo, locati & conducti. l. cùm in plures. Rerum, inquit, custodiam quam horrearius habet. Item l. Cælius. Cum horreario, inquit, agendũ. Et merces horreaticæ dicuntur, quæ in horreis adser uantur, vt in tit. de conditis in publi. hor. l. nulli. Codice. Nulli, inquit, post hac horreaticas species contigendi copia datur. Ant. Nebr.

Horreum, accipitur pro quocunque loco ad reponendum mer ces, idoneo: inde horrearius, de quo in l. cùm in plures. §. vlt. ff. loca.

Hortamur aliquando importat mandatum necessitatis, & per ipsum confertur iurisditio. c quia iudicante. de præscri. & c. j. de testam. & cano. hortamur. iij. quæst. ix.

Hospes dicitur qui recipit & recipitur. ff. de exer. act. l. j. §. magistri. in glo. dicitur vector. & ad legem Rhod. de iac. l. ij. ter-

tio

tio responso.

Hostes sunt quibus populus Romanus bellum indixit, vel ipsi populo Romano, vt ff. de capti.& postlim.reuer.l.hostes.

Hostiarius olim in veteri testamento idē erat quod ianitor, vt xxxj.distinct.cleros.

De H ante V.

Humanus, id est secularis.j.dist. c.j xij.q.ij.qui & diuinis & humanis. Item idem est quod humilis.50.distin. eos. xxiiij.q.j. si quis dederit. & habetur in regula, semel Deo. de reg. iur. lib.vj.

Humanitatis ratio pro humana natura accipi videtur in l. non tantum.de appel.

Humanitus contingere, pro mori.Insti.de don.in prin.

Humiles personæ quæ dicantur, declarat Impe. in l. humilem. C.de inces.nup.Bart.in l.tutor. §.tutores.de suspe.tu. annotat humilē dici q̃ caret dignitate.

Humiliores personæ dicuntur pauperes.l.illicitas.§.ne potentiores.ff. de offic.præsi.& dicitur humilis quasi humo accliuis, secundum Isid.not. Archi. in c. qui episcopus.xxiij.dist.

Humilitas seu humiliatio vt not.Archid xxij.q.ij.cū humilitatis.Est virtus qua homo verissima cognitione sibi vilescit.de qua glo.optima in verbo humilitatis.& est gloss.finalis.in clem. j. de relig. domib. quæ multa perpulchra ponit de humilitate. Vnde melior est in malis factis humilis confessio q̃ in bonis superba gloriatio.x.q.iij.c.iniustum.in fin.

Humiliati sunt quidam religiosi qui fuerunt condemnati ab ecclesia per Lucium Papam, quia noluerunt iurare, & postea tempore Clementis recepti sunt ab ecclesia, quia se correxerunt, & iurant quando expedi.not. in c. olim causam.de restit.spolia.

De H Ante Y.

Hyacinthus nomen floris & gemmæ.l.j. C.nulli lic.in fre.equo. lib.xj.

Hydraulus, instrumentum extrahendæ à profundo aquæ idoneum: inde hydraulæ, quibus cura aquæ domus Imperatoris demandabatur, de quibus in l.v.C.de excus.mun.lib.x.

Hydromeli, aqua mulsa, quæ aqua & melle conficitur. Hanc vocem vsurpauit Vlpia.in l. si quis.de triti.leg.

Hydrophylaces, curatores sunt aquarum.

Hymnus angelicus, require suprà in litera h, ante i, licet male ibi fuerit hæc dictio collocata per autorem operis.

Hyperberici mensis mentio fit in c.propter.Io.j.xviij.dist. intelligitúrque october. Alciat. tamen.capit.libr.j. Parer. censet legendum, hyperberetæi,

quòd teste Suida ita is mensis apud Macedones appelletur, sitq; ie apud eos vltimus mensis anni. Vnde hyperberetæa ab eisdem vocantur serorina, tarda, & post collectos demùm fructus accidentia.

Hyperbolæ, latine excessus, figuræ nomen, cùm scilicet, quippiam dicitur fidem veritatis excedens, augendi vel minuendi gratia, cuius rei exemplum in §.per traditionem.Institutio.de rerum diuisio.vt ibi obseruauit Accúrsius.

Hypætria appellantur loca sub dio exposita, hoc est patente cœlo. Plerunque tamen accipiuntur pro subdiualibus deambulationibus, quas apud veteres mori fuit pulcherrimis sterni pauimentis, & hyeme quidem plumbo vel aliqua alia materia exéptili tegebantur, ne gelu vel niuibus corrumperentur: æstate verò expansis velis à solis ardoribus defendebantur. l. malum. §. plumbum.de verb.sig.& l.quæsitum.§.de velis.de fun.instru. licet ibi corruptè legatur apothecis pro hypæthriis.

Hypocaustum latinè interpretari possumus succensum vel subustum, locus est in balneis ad calefaciendas cellas caldarias & tepidarias, vt exponit Bud. Interdum accipitur pro cubiculo vndiq; occluso, in quod aër non amittitur, sed igne accenso, feruore atque æstu vaporat intus nec foras diffunditur calor, quod sermone Italico stufa appellatur.

Hypocomus, De hoc vide in litera y.

Hypocrisis, latine simulatio, & hypoctita simulator dicitur.

Hypomnematographi, dicuntur commentariorum scriptores. habetur hæc vox in l. si quos. C.de decurio.lib.x.

Hypostasis, exponitur in litera y.

Hypotheca, huius vocis sensum posuit autor in litera y. licet imperitè, vide ibi.

Hysginus color dicitur ab hysge herba. l. quæsitum. §. illud.de lega.iij.

Hysterologia, vel hysteron proteron, figura est, cum id, quod primum esse debet, secundo ponitur loco, vt cum Iurisconsultus prius determinat secundam quæstionem, quàm primam, prout fecit in l.iij.§. Labeo.de incen.rui.naufra.

De I ante A.

IAcinthus lapis est pretiosior aliis.C.nulli lic.in fre.l. vnica lib.xj.

Iactus, require infra lex Rhodia de iactu.

Iactura est damnum vel periculum quod quis patitur quando imminente tempestate proiiciuntur bona in mare ad exonerandum naues, & ita capitur propriè, sed largè potest capi,

capi, pro quocunque damno alicui per violentiam illato vn decunque proueniat. Vel dicitur læsio facta cum lapide vel ligno. Require etiam infrà lex Rhod.

Iactura & damnum differunt, quia iacturam scienter & vltro patimur, vt patet in iactura quę fit per tempestatem maris, vt in tit. ad l. Rhodiam de iac. damnum verò insolito & nobis inscientibus fit. c. in primis. ij. q. j. & l. j. ff. ad l. Aquil. & not. per Archid. in c. quia sæpe. de elec. in vj.

Iam, hæc dictio denotat perfectionem actus & continuationem. Bar. in l. Celsus. nu. 26. ff. de vsucap. & in l. j. ff. de aqua quotid. & æsti. & tex. in consti. j. C. versic. omne iam constit. & ibi Bald.

Iam, quandoque ponitur interrogatiue. ff. ad l. Aqui. l. Stichum. Quandoque retro tempus significat & continuum. de acq. rerum domi. l. nunquam. §. thesaurus. Item quandoque sumitur pro futuro & præterito secundum subiectam materiam, vt l. quãuis. ff. de fur. & ibi not.

Ianthinus, na, num, color est violaceus, quoniam ion Græcè, viola interpretatur Latinè. Pli. lib. 22. Appellata, inquit, ia, & ab iis ianthina vestis. Persius: Hic aliquis cui circa humeros & ianthina læna est. Martia. Coccina famosæ donas & ianthina mœchæ. Vlpia. de lega. iij. l. si cui. Buccinum, inquit, & ianthinum continetur. Et ferè quoties in libris digestorum, & in literis sacris legitur hyacinthinus color, intelligendus est violaceus, id est coloris violæ. Ant. Nebr.

Ianthinus, color est violaceus. l. si cui §. fin. de leg. iij.

Ianuarius est mensis ideo sic dictus, quia est principium & ianua totius anni, vt not. per Archid. extra de rescript. cap. si propter. in gloss. debet hoc intelligi.

De I Ante B.

Ibi, hæc dictio, non tantum locum, sed quandoque etiam tempus demonstrat. gloss. in l. si quis. de iud.

Ibrida est de scorto natus.

De I Ante C.

Iconomus dicitur ille cui ecclesiastica res gubernanda mãdatur. vt C. de sacrosanct. eccles. l. iubemus. circa princi. & glos. iij. cap. Imperatorum. de iura. cal. vbi not. differentiam per doct. inter iconomum, syndicum, procuratorem, & actorem, quæ ibi secundum gloss. in lata significatione idem significant. De quo duæ glos. notabiles, vna in can. si quis erga. ij. quęst. vij. alia in can. quoniam. xvj. quæst. vij. & habetur x. q. ij. si iconomus.

Æconomus per œ, diphthongon scribendum est, non per i, nec per y, significat autem propriè curatorem domus. hinc & œconomica Aristotelis.

De I ante D.

Idcirco &, ideo, sunt dictiones causales. Bart. in l. demonstratio. §. quod autem. ff. de condi. & demonstr.

Idem quandoque exponitur pro simile. l. si non sortem. §. Libertus. de cōdictio. indeb. Et quandoque idem appellatur, tametsi pristina qualitas aut quantitas non adsit. l. proponebatur. de iudic.

Id est, est dictio expositiua. ff. ad l. Aquil. l. item Mela. §. legis. vide latè de hac dictione per Bart. in l. j. ff. ad legem Aquil.

Idiota est Græcum, & est idem quod imperitus, secundū Isid. lib. x. vt est laicus qui literas nescit, vt in authen. quomodo opor. episc. §. j. quandoque dicitur ille qui ostendit se scire cum nesciat. vnde versus.

Vir bene vestitus, pro vestibus esse peritus.
Creditur à mille, quamuis idiota sit ille.

Ita dicit Ioan. And. in addit. ad Spec. in tit. de arbitro. §. restat. versic. item ferendæ sunt.

Idonei propriè dicuntur qui possunt & volunt in ecclesiis deseruire. de præben. super inordinata. Et dicuntur idonei qui sunt moribus, honestate, & literarum scientia decorati. de instit. c. in ecclesia. in gloss. iiij. etiam sunt prouidi & circunspecti.

Idonee cauere quomodo intelligatur. require in vers. cautio.

Idoneus tutor dicitur qui est soluendo quatenus sunt facultates pupilli. l. ij. §. idoneos. & ibi Bart. ff. ad Tertil.

De I ante E.

Ierocinium est locus vbi aluntur pauperes, secundum quod accipitur C. de sacr. sanct. eccles. l. illud. ibi legitur Ptochotrophium.

Ierotocomium est locus vbi senes & valitudinarij, & propter senectutem tantum infirmi homines curantur. glos. in cap. tributum. § sancimus. xxiij. quæstione octaua.

De I ante G.

Ignarus est qui ignorat, vel qui ignoratur, secūdū Isid. lib. x.

Ignauus idem est quod ignarus viæ, id est rationis & vitæ secūdum Isid. ibidem. frequentius tamen accipitur pro indiligenti. & pigro. vnde & ignauiter, pro segniter & negligenter.

Ignem & aquam accipere interpretatur Scæuola pro nuptias celebrare. l. penul. de don. inter vi. & vx. vbi præclare Budæus.

Ignominia est verbalis læsio contra honorem alicuius, vel etiā turpitudo. Et sic dicitur quòd igno

ignominiosum est episcopo si quærat ab aliis doceri, cum ipse alios docere debeat, vt in auth.de sanct.episc.§.damus.

Ignominiosa missio in re militari quæ fit, ostendit eleganter Iurisconsult. in l. milites. de re milit.& l.ij.de iis qui not.infa.

Ignorantia est cum de facto vel de iure nihil scio, nec aliquid suspicor, secundum Azon. in sum.C.de iur.& fact. ign. vide infrà in ver.ignorare.

Ignorare propriè est nescire qđ aliquis debet scire. Nescire autem est communius quàm ignorare. Vnde propriè omnis qui ignorat, nescit, sed nō ecōtrà. vt not.ff.de iur. & fac. ign. super rubrica. Et in hac materia quatuor sunt quæ videntur idem, sunt tamen diuersa, scilicet ignorantia, nescientia error & titubatio. Primum sumitur in mala parte, quia scilicet, debet scire, & ignorat. vnde dicitur, qui ignorat ignorabitur. de renun.cap.nisi cum pridem. Nescire autem in bona & mala parte. Nam omnis ignorans nescit, sed non conuertitur: vt dictum est. Error autem est cum aliud est quàm credam. Quod autem aliud sit errare quàm ignorare, patet cum dicit lex, si potest possessio acquiri ignoranti, ergo & erranti. ff.de acquir.possef.l. si me in vacuam. §.j. Titubatio vero est cum hinc inde diuersa vel contraria scire videor, nec alicui eorum magis animum applico. C.de condit. in deb.l.fin. Et ignorantia diuiditur ex parte materię circa quā est, quia alia est ignorantia iuris, alia facti, & harum vna probabilis, alia non. Ignorantia facti est vt si nesciam illum decessisse qui mihi cognatus est, vel aliquod simile. Alia est ignorantia iuris. vt si nescio me illi posse succedere qui mihi cognatus est & decessit, vt ff.de iur.& fac. ign.l. j. & hæc nō excusat. regula ignorantia, de reg.iur.lib.vj. Est etiā quædā ignorātia facti probabilis, vt si quis errat in facto alieno. & quædā non probabilis vt si quis errat in facto proprio, vel rebus suis, vt ff.pro soc.l.vlti. vel si ignorat aliquis quod omnes de ciuitate sciūt vel maior pars ciuiū scit. l. regula. §. sed facti ff.de iur.& fac.igno.

De I ante L.

Ilico dicitur fieri quod fit antequam diuertat se ad alia faciēda. l. litigatoribus. C. de appel.

Illata, id est opposita. de præsum. nonne.

Illata quomodo differant ab inductis, ho.glo.in l.si non.C. in qui.cau.pig.vel hyp.ta.contrà.

Illibatum, id est nō diminutum. glo.§ fin.Insti. de iis qui sunt sui vel alie.iu.

Ilienses, dicti sunt populi ab vrbe

be Iio, clarissima omnium quę fuerũt in Asia, vel ex eo quod inde profecta est tota Romanorum nobilitas. De quibus Callistratus lib.xxvij. Digestorum, titulo de excusationibus. l.non tantùm.§ j.Iliensibus, inquit, propter inclytam ciuitatis nobilitatẽ, & propter coniũctione originis Romanæ: N.

Illotis manibus dixit Gaius in l. ij.de ori.iu.pro rem ipsam protinus aggredi nulla præfatione adhibita, & imparatis adhuc legentium animis.

Illusio est deceptio vel derisio. clement. vnica. de renun. vbi cõcor.mul.in gl.in ver. illusio.

Illustris est nomen notitiæ eo qđ multis clareat splendore generis vel sapientiæ vel virtutis quamuis sit obscurè natus: secundum Isido. Et nota, quòd quatuor sunt nomina dignitatum, scilicet maximi, vt sunt superillustres, magni, vt illustres, medij, vt spectabiles, minimi, vt clarissimi. in auth. de appel. §. j. & tribus seq.inst.in procе.§.cúmque vbi glo. Illustres etiam dicuntur qui sunt de consilio & consistorio Imperatoris.l.quisquis. C. ad leg. Iul.maie.Vide latè Barba.in c. nouit.de iudi. & in c.tuam. de ordi.cog. & per Alex. de Imo. in l.j.ff.de offic. eius cui manda.est iurisd.in gl.in verbo, tribuuntur.

Illuuies, immunditiam fœtorém que oris designat. l. qui clauũ. de ædil.edi.

Illyricus, id est sclauus, scilicet aliquis de Sclauonia. vide suprà, coloni illyriciani.C. de colo.illyri.lib.xj.

De I ante M.

Imaginarium pro fictitio, vnde imaginaria venditio, quæ nullo aut minimo accedente pretio fit. §. præterea. instit. quib. mod. ius pat.pot.sol.& l.imaginaria.de reg.iu.ff.

Imbecillis est fragilis & inconstãs, & dicit̃ quasi sine baculo.

Immissum dicitur quod ita immissum est, vt in aliquo loco conquiescat, veluti trabes quæ in alienũ parietem immittuntur: vnde & seruitus tigni immittendi nomen accepit.l. malum.de verb.signific.

Immunitas est priuilegiũ quoddam, vel remissio à iure ad nõ subeunda munera vel honores concessa, qualia enumerãtur in tit.ff.de iure immu.

Imò, stat quandoque correctiuè. c.accedens, vt lite nõ conte.de hoc tex.iuncta gl.xvj.q.j. prædicator.& l.Stichus.ff. de manumis.test.& ibi plenè per Bar. quandoque stat copulatiuè vel implicatiuè, vt per eundẽ Bar in j.consti. C. vbi latissimè de vi huius dictionis.

Impedire dicitur qui retardat. c. pia.§.fina. de except. lib. vj. & ibi not.per Archi.

Impensæ

Impensæ secundum Azo.in Sum. de petit.here.dictæ sunt ab impēdēdo,& sunt triplices, quædam necessariæ, quædam vtiles,quædam voluntariæ. Necessariæ dicuntur quibus non factis res erat peritura,vel quę si factæ non essent, res longe deterior effecta fuisset: vt in l. impensæ. ff. de verb.sig. verbi gratia, Conduxi à te domum quæ ita ruinosa erat, quòd nisi releuassem eam, erat casura, hæ impensæ dicuntur necessariæ, & ipsas repetam per contrariam actionē conducti.Vtiles dicuntur quibus non factis res non erat peritura, sed ipsis factis melior efficitur, vt pote si faciā fenestras vtiles in domo vel similia,faciūt ergo vtiles impensæ rem deteriorem in esse meliorē.Voluptariæ dicūtur quibus non factis res non erat peritura, nec ipsis factis res efficitur melior, sed bene amœnior,vtpote si facio pictu ras in domo mea,hæ non repetuntur,nec deducuntur (quamuis secus sit de necessariis & vtilibus) sed has licitum est mihi abradere sine læsione prioris status,si abrasæ possunt mihi aliquam vtilitatem afferre,alioquin non esset mihi licitum,quia malitiis hominum (qui nihil aliud quęrunt nisi vt noceant) non est indulgendū, sed obuiandum, & sibi imputet qui eas fecit, quia donare videtur,iuris fictione, vide suprà,expensæ.

Imperator non dicitur nisi post coronationem. Feli. in c. eum te. de rescript. versic. similiter dicit glo.& vide gl.in clemen. de iureiur.in verbo:futurum.

Imperium est duplex,scilicet merum & mixtum,de quibus vide suo loco in litera M.

Imperitia, id est ignorantia. de præscrip.sicut graue.

Imperpetuum quandoque significat donec viuā.ff.pro socio.l. j.quandoque significat per infinita secula, etiam post mortem, secundum glo. in verbo, perpetuatur. in §.at si ita. inst. de verb.oblig.

Impetere,id est accusare,vt extrà de iureiur. c. quemadmodum.

Implementum sumitur pro implemento conditionis, &hoc modo significat actum esse purificatum. l. antepe. ff.de condi.inst.

Impossibile dicitur multis modis,vt not.lxj.distinc.Catinlensis ecclesiæ. Vnde impossibilitas propriè est triplex, videlicet iuris,facti,& naturæ,secūdum Ioan. And. in regula nemo.de regu.iur.lib.vj. Et nota, quòd impossibilitas apposita actui, diuersimodè significat, vt ex significato ex ea sumpto, vel aliàs vndecunque concluditur disponentem voluisse, nam quandoque vitiat actum, quandoque habetur pro non adiecta,

adiecta, prout natura actus cui adiicitur postulare videbitur, de quo latissimè & magistraliter Dyn. in dicta regu. nemo potest. & post eum alij in §. impossibilis. Insti. de here. instit. Et no. quòd habetur etiam pro impossibili quod à sola principis volũtate depẽdet, vt no. glo. in l. Continuus. §. cùm quis. de verbo. obligat.

Impostores, dicũtur deceptores, & qui fallunt præstigiis quibusdam: dicti ab imponendo, quod est decipere. Iuuenalis: Facile est barbato imponere regi. & Martialis: callidas imposuit nuper mihi caupo Rauennæ. Vlpianus lib. xxj. de ædilitio edicto. l. ob quę vitia, Non gulosos, inquit, nec impostores. Accursius impostores interpretatur qui imponunt aliquid alicui. Inde dicta impostura, pro deceptione. Ambrosius in epist. ad Corinthios primam: Omnis impostura tenebras petit, & falsa pro veris ostendit. Vlpia. lib. xlvij. de crimine stellionatus. l. stellionatus 2. § item si quis. Item si quis imposturã fecerit.

Impostores dicũtur versuti & fallaces homines, inde impostura, id est fallacia & deceptio: ducta videtur metaphora ab iis, qui operimentũ aliquod rebus imponũt, vt vitia cõtegãt. Hinc & verbũ imponere pro simpliciter decipere. Horũ verborum crebra fit mentio in iure, vt in l. j. de var. & extraord. cogni. in l. iiij. de ædi. edi. & in tit. de crimi. stell.

Impotentia coeundi est vitiũ vel defectus naturalis vel accidẽtalis quo quis impeditur mulieri carnaliter commisceri.

Impræsentiarum habetur in l. de ætate. §. ex causa ff. de interroga. act.

Impubes est qui ex habitu corporis sui impubertatem ostendit & quòd generare vel concipere nondum possit, sicut masculus ante xiiij. annũ, mulier ante xij. Masculus enim impubes dicitur vsque ad xiiij. annum completum, puella verò vsque ad xij. vt Institut. quib. mod. tut. fin. in princip.

De I ante N.

In, ista dictio per se sumpta aliquãdo notat terminum in quo aliquando pro fine, & pro aliis multis significationibus, de quibus vide Anto. in c. in literis. in princ. de restit. spol.

In, quando priuat vel auget, not. Ioan. Andr. de consuet. ad nostram. Et dat remissionem ad Spec. de iur. patr. nobis autem. Sed plenius not. Archi. xl. dist. si Papa. & quandoque notat intrincitatem, quandoque extrincitatẽ, iuxta Alexandrum, In campo curro, &c. Et habetur in l. si cui. in princip. ff. de leg. primo. Quandoque ponitur

tur pro valde in compositione vt inuigilare, id est valde vigilare. Interdum ponitur pro nõ, in compositione, vt iniustus, iniquus, id est non iustus, non æquus.

Inauditum filium dixisse videtur Vlpia. in l. inauditum. ad l. Cor. de sica. pro non damnatũ iudicio, vt ibi interpretatur Bud.

Inauris, quod à Græcis dicitur enorion, ornamentum est ex auribus fœminarũ dependens. Plautus in Menech. Inaures da mihi faciendas pondo duûm nummûm. Vlpia. de au. & arg. leg. l. argumento. Veluti inaures armillæ, viriolæ. Item l. pediculis. Inaures in quibus duæ margaritæ.

Inauris, ornamentum est ab auribus fœminarum dependens, cuius non semel meminit Iurisconsl. in ti. de aur. & arg. le. l. argumento.

In bonis esse longè aliud est, ac ex bonis esse: nam in bonis nostris esse dicitur, cuius dominium ad nos pertinet, ex bonis verò, in quo quodpiam aliud ius habemus. §. penulti. Instit. vi bon. rapt.

Incapacitas dicitur pro ipsa reali incapacitate: prout natura rei dictat, vel dispositio legis admittit, aut quodlibet medium operari vel significare declarat. verbi gratia, promittitur vel legatur res sacra, incapacitas rei huius operatur quòd non valet nec in re nec in æstimatione, quia non est commercium rei sacræ. l. inter stipulantem. §. sacram. ff. de verb. oblig. sed vbi legatur columna aurea vel marmor pictum ad constructionem domus de alia domo, non valet legatum in re, licet valeat in æstimatione. l. cætera. §. si duobus. ff. de leg. prima. quia res de se est in commercio hominum, sed ne destruatur vel deterioretur, non tollitur de domo, sed debetur æstimatio rei, & sic de aliis exemplis.

In capita succedere secundũ Hostiensem in Sum. de succ. ab intest. §. viso. versi. quid sit factũ: est quando filij præmortuorũ fratrum succedunt in portionibus quot sunt capita: verbi gratia. Tres sunt filij ex præmortuo fratre, & vnus ex alio fratre, si tantum capiat filius ex vno fratre genitus, quantũ tres ex alio geniti, succedũt in stirpes suas, quia quilibet capit certam portionem stirpis suæ. Si verò fratres tot portiones capientur quot sunt capita, tunc succedunt in capita. vide infrà, in stirpes succedere. & Azo. in Sum. C. de here. inst. Hostien. & Spec. eo. tit. in tracta. libellorum. versi. nunc. de collateralibus.

Incendiarius est qui ob inimicitiam, aut prædæ gratia, ædes, arbores, siue segetes incendit, vt ff.

vt ff. de pœn. l. capitalium. §. in cendiarij.

Incentium idem est quod appetitus vel audacia seu voluntas de vita & hon. clerico. c. vt clericorum.

Incentor dicitur ideo, quia ipse alios praua suggestione succendit ad vitia, & persuadendo inflammat, secundum Isidorum.

Incertas regiones fundum diuidi, est in partes determinatas diuidi.

Incertus possessor est quem ignoramus. l. subsignatum. §. fin. de verborum signific.

Incestæ nuptiæ sunt quæ inter collaterales vel affines fiunt, secundum glo. in authenti. de incest. nup. in princip. in verb. incestas. vbi constituit differẽtiam inter nuptias incestas, nefarias, & illicitas, tametsi iuris auctores non raro his nominibus promiscuè vtantur.

Incestus est maior adulterio. l. si adulterium. §. j. versicu. occurrit de adulteris, & est coitus carnalis inter affines, & collaterales. §. si aduersus. institu. de nup.

Incestus est abusus cõsanguinearum vel affiniũ, vt §. cùm ergo xxxvj. q. j. & xxxv. causa. quasi per totam.

Incestuosus dicitur qui cognatã vel affinem vel etiam sanctimonialem nefario amore vel coitu violat seu maculat, siue in matrimonio, siue sine matrimonio, vt in §. præal. & xxvij. distinct. virgines.

Incidens & emergens quomodo differant no. in c. j. de or. cog. & c. à nobis. de excep. vide de hoc suprà. emergens.

Inciles fossæ, siue incilia, sũt quæ à Græcis dicuntur diotones, & sunt per quas aquæ pluuiæ deducuntur ex satis. Apuleius lib. 9. de asino: Viam lacunosis incilibus voraginosam. Cato de re rustica: Per hyemem aquam de agro depellere oportet, fossas inciles puras habere. Festus Pomp. medæssæ quæ in viis fiunt ad deducendum aquam siue deriuationes de riuo communi factæ, Vlpia. lib. xl. Digesto. tit. de riuis. l. j. Incile est locus depressus ad latus fluminis, ex eo dict⁹ quod incidatur. Inciditur enim vel lapis, vel terra, vnde primum aqua ex flumine agi possit. Idẽ Vlpia. in eodem libro, titu. ne quid in flumine publico. l. j. Si incile, inquit, ducat, & alio loco fiat. Meminit quoque incilis in titulo de aqua cotid. l. j.

Incile, vide infrà, Interdictum de riuis.

Incola dicitur qui in aliquam regionem domicilium contulit, vel contrahit, quasi sedem ibi positurus vel mansionem, ita quòd transactis decem annis domiciliũ retinuit, licet etiam causa studij ibidem steterit, vt ff. de

ff.de verborum significa.l. pupillus. §. incola. vel qui propriam terram colit. Require suprà, Agricola.

Incolumis dicitur à nomine columna, quia sicut columna est erecta, fortis & stabilis, ita incolumis consimiliter, & ista ratione forte filius dicitur habere in bonis patris quartam incolumem, id est fortem, stabilem, quia fideicommissa & legata eâ minuere non possunt, l.ij.cũ ibi not.C.de inof.don.

Inconcussa, id est inuiolata, seu inconcusse, id est quiete, sine interpellatione.c. illud.& cap. auditis, de præscript.

Inconsultò factum dicitur, quod dedita opera factum non est.

In continenti, id est statim, recipit tamen hoc verbum interpretationem à iure, de quo suprà in verb.facere.

Incorrigibilis secundum Bal. dicitur qui non paret iudici in extremo iurisdictionis quod est sententia. Sed contumax dicitur qui non paret in principio iurisdictionis, ꝙ est citatio vel in ius vocatio. Secundum. Ant.de But.dicitur incorrigibilis qui postquam penitus est condemnatus, iterũ reuertitur ad idem crimen.c. vt famæ.de sent.excõ.licet enim non faciat pœnitentiam, non dicitur propterea incorrigibilis, nisi reuertatur ad simile vel ad peius delictum, nec faciat sui præsentiam iudici. ca. quoniam frequenter.§.j.vt lit. non contestat. dum enim facit sui præsentiam, vt iudex eum apprehendere posit, non est incorrigibilis, quia ecclesia habet adhuc quid vltra faciat. c.cùm nõ ab homine. de iudi.

Increditum ire est idem quod credere.l.ij.§.mutui. si certum petatur.

Increditum possidere, hoc est propter creditum. vsus est Vlpia.in l.à diuo.§.si pignora. ff. de re iudic.

Incrustare est crustã parieti, vel alicui alteri rei inducere, siue ex calce, gypso, argilla, siue ex lapide, aut alia materia. Horatius primo Sermo. Syncerum cupimus vas incrustare. Varro apud Marcel. Pauimenta, inquit, & parietes incrustatis. Proculus lib.viij. Digestorum de seruitutibus vrbanorũ prædiorum.l.quidam. Parietẽ, inquit, cõmunẽ incrustare licet. Et paulò post: Quod obseruari in incrustatione oportet. Itẽ de verborum signifi. l. impensæ. Paulus ait, incrustationes, loricationes & picturæ. N.

Incrustationes secundum Alciat. in l.impensæ.de verb. signific. sunt tectoria parietum ex crustis marmoreis confecta.

Incunctanter, id est de cætero.iij. q.vj hæc quippe.in fi. ex glo.j. quãdoq;, id est sine mora.ff de admini.tut.l.tutor qui reperto

rium.§.j. Quandoque, id est indubitanter, quia cunctari idem est quod morari vel dubitare,& ita sumitur extrà, de his quæ fiunt à maiori parte capituli.c.j de sententia excommunic cùm quis.lib.vj.& ibi per Archid.ix.distinct.cap. noli.iij.q.vj.hæc quippe.& extrà,de schismat.c.fraternitati. & in vtraque significatione potest sumi d.c.noli.& ibi de hoc per Archid.

Incuria est negligentia. cle. quia contingit.de relig.do.& c.quęsitum.de pœniten.& remiss.

Inrem. dago apud Vlpian.in l. emptorem.§.v tim.de act.empt.sumitur pro effectu indaginis,hoc est captura, quod à Budæo ibi proditum extat.

Indefinita capitur pro oratione cui non præponitur signum vniuersale vel particulare. Et oratio indefinita significat indifferenter,quandoque etiam vniuersaliter distributiuè seu collectiuè, seu aliter, prout eius significatum vel materia subiecta vel quæuis circunstantia, seu aliquod medium probabile concludit,verbi gratia. Lex loquitur indefinitè dicendo, venditor tenetur rem tradere,vel tenetur de euictione,vel homicida, vel fur est puniendus, significat vniuersaliter,quia sensus est,quòd omnis homo qui est venditor, tenetur tradere rem,& omnis homo qui est homicida vel fur,est puniendus. Et hoc patet ex omnibus legibus sic loquentibus cum earum intellectu. Nam natura legis est omnia in quibus est medium, sub eadem regula cōcludere. Cùm enim ibi sit eadem ratio ibi,& idem ius esse debet.l. illud. ff. ad legem Aquiliam.Item qua ratione de ista lege detraheretur vnus, eadem & alius,& sic remaneret delusoria,& sic dicit, seu ideò dicit vniuersaliter. Differt tamen indefinita ab vniuersali secundum Bartolum, quia vniuersalis omnia significat ex suo proprio significato, indefinita verò non comprehendit omnia ex sua significatione propria, sed ex identitate rationis, interpretatione iuris, vel dispositione legis, verbi gratia, Lex dicit homicidam puniendum morte, non tamen sub hac lege comprehenditur homicida iustè occidens, scilicet ad sui defensionem, vel per sententiam, vt in l.j.C. ad legem Corneliam, de sicariis. secus si lex loqueretur vniuersaliter, quia tunc ex proprio significato contineret omnia, & non interpretatione iuris, sicut indefinita.Item cùm profertur ab homine in materia naturali dicendo, homo est animal, significat vniuersaliter, quia sensus est, quòd omnis

nis homo est animal, quia significatum sumptum ex natura in necessario, inest omni homini. Idem cùm profertur à lege, dicendo, obligatio est iuris vinculum, vel actio est ius persequendi, &c. quia cuilibet obligationi & actioni necessariò conuenit definitio. Item ibi, in iudicio interrogatus de pluribus criminibus, an fecerit, respondet quòd illa non fecit, æquipollet vniuersali, puta sensus est quòd nihil horum fecit. l. si is qui ducenta. §. vtrũ. ff. de reb. dub. quia significatũ sumitur ex interrogatione & responsione facta in iudicio. nam responsio facta ibi debet certiorare interrogantẽ, aliàs non dicitur responsio, modo accipiẽdo vniuersaliter interrogãs certioretur, quia respondens omnia negat. Si autẽ non acciperetur vniuersaliter, non certioraretur aliquo modo, quia non appareret quid negaret, & quid confiteretur. Et sumitur hic significatũ ex æquipollentia, quia negatio præposita signo, facit orationẽ æquipollere suo contradictorio. Nã licet ibi negatio postponatur in ordine scripturæ, præponitur tamen in ordine constructionis, dicẽdo, quid eorũ non feci, id est non feci quid eorũ, & sic æquipollet isti, nihil eorum feci, iura tamen parũ intendũt significatũ æquipollentiarũ. Item ibi, promitto per heredem meum nõ fieri quominus tibi ire agere liceat, hæc verba per heredem meũ, significant vniuersaliter, quia sensus est, per nullum heredẽ meum. l. ij. §. fi. ff. de verb. obli. quia nomen heredis licet proferatur in singulari, tamen significat omnes heredes, aliàs stipulatio non haberet hereditatem, nec esset certitudo de quo intelligeretur, & de quo non. Item ibi, testator dicit, lego seruos meos textores, si omnes sunt textores, significat vniuersaliter, quia sensus est, lego omnes seruos meos. l. seruis vrbanis. §. fina. ff. de legat. iij. quia significatum hoc sumitur ex accidẽtia facti, quòd omnes sunt textores. Si autẽ aliqui sunt textores, & alij non, significat vniuersaliter omnes textores, & non vniuersaliter omnes seruos. l. præallegata, quia verbum textores ponitur restrictiuè, vt alij non contineantur in legato. Item ibi, testator dicit, lego lanam, argentum, significat vniuersaliter, vt omnis lana, omne argentum videatur legatum. l. si cui lana. ff. de legatis iij. quia qua ratione vnum ibi comprehenditur, eadem ratione & aliud, & qua ratione vnum excluditur, eadem & aliud, & sic nihil significatur. Item ibi, obligo bona

mea non significat vniuersaliter, quia supellex filij naturales & concubina non continentur. l. obligatione. ff. de pigno. quis ex natura istarum rerum quia ad istas ita afficitur, quod nunquã vel raro obligat, ergo in obligatione eas noluit comprehendere, sed comprehenduntur alia ad quæ quis solet obligari pro debito, quia significatum sumitur ex verbis & communi modo agendi, seu obligandi. Debent enim verba deseruire intentioni, & non intentio verbis. Idem si dicit vniuersaliter, obligo omnia bona mea, quia adhuc prædicta non cõprehenduntur. Item ibi testator dicit, heres meus damnas esto, clarè significat vniuersaliter, quia sensus est quòd omnes heredes teneantur. l si pluribus. ff. de lega. ij. Finaliter ergo indefinita æquipollet vniuersali. ext. de priuil. c. quia circa. xix. distinc. si Romanorum. ff. de seruis. l. si cui. & hoc verum est de indefinita legis vel canonis, ius tradere intendentis: talis enim indefinita æquipollet vniuersali, si lege vel canone non definitur. xxxj. quæstio. j. quòd si dormierit. Ioan Andr. not. quòd si non est eadem ratio & cõditio propter aliquod accidẽs omnium particulariũ in vniuerso comprehensorum, tunc indefinita non æquipollet vniuersali, verbi gratia, legatur lana indefinitè, non continetur tincta in legato. l. si cui in prin. ff. de leg. iij Sed si legatur omnis lana, tincta etiam cedit legato. l. pediculis. §. Labeo. ff de auro & argen. leg. in glos. super verbo, debebuntur. & vide glo. in ver. aliorum ecclesiasticorum. in cap. vt circa. de elect. lib. vj. vbi de hoc plenè nota.

Index est proditor, dictus ab indicando, secundum Isid. Capitur etiam pro digitto proximo pollici, itẽ prõ tabula quæ præfigitur libris ad indicanda rerum capita: quo sensu intelligi potest. §. vlt. de public. iudic. vt doctissimus docuit Alciat. Interdum significat exemplum, l. ij. ff. de fund. instr.

Indicare inter alia significata, significat etiam æstimare & pretium rei vænalis statuere, pertinétque ad vendentem, sicut liceri & mercari ad emptorẽ, indicatio. quo verbo vtitur Iurisconsul. in l. Iulianus §. quod autem. de actio. empt.

Indicasse reum, non est solùm detulisse, sed etiam arguisse & conuicisse. l. indicasse. de verbor. signif.

Indicium est medium intellectuale veritatis eliciendæ, ex aliqua singulari circunstantia insurgens. C. de rei vendica. l. indicia, & dicitur ab indicando, quia indicatur, id est notificatur.

Indi

Indicium profiteri est vltro sese consortésque criminis deferre. l. j. de sica.& ita ibi interpretatur Bud.

Indictio, est denũtiatio, quia indicere est denuntiare. Horat. in primo Sermonum: Ventri indico bellum. Idem in episto. Indictis comes ire Latinis. Vlpianus libro xxxviij. digestorum, tit. de operis libertorum. l. libertus. Cui post indictionem, inquit, operarum. Atque alibi: Si indictione s temporariæ indictæ sunt. Ant Nebr.

Indictio est numerus annorum consistens ex tribus lustris. Est autem lustrum quinquẽnium, & qualiter possit inueniri indictio, habetur in gloss. indictionis. cap. inter dilectos. de fide instrument. Sic enim faciendũ est, annis Domini addas tres, & diuide totum per quindecim, & id quod remanet completa diuisione in numero diuidendo. hoc ostendit indictionem in isto seu pro isto anno. gloss. in authentic. vt præpona. nomen impe.& C. de iusti. codi. confir. in fin. vide latius de hac materia. Est prætetea indictio nomen plublicæ pensitationis, quam vnlgo taleam appellamus. Sumitur & pro denunciatione, vt in l. libertus. de ope.lib.

Indictum, est quod indicitur, id est notificatur vt sciatur& fiat, ab indicendo dictum, & sic fit indictum super iudicium ne procedatur.

In diem addictio est quando quis ita vendit rem, vt si quis intra certum diem meliorem partem obtulerit conditionis, scilicet plus quàm prior emptor, res venditori tradatur, vt alij vendere possit, cuicunque velit, vt ff eodem tit.

Indigena dicitur quasi inde genitus, vel quasi in eo loco natus, secundum Isid.

Indignari & dedignari differunt, vt patet in cano. vera iustitia. distinct. xlv. vnde indignari sapit virtutem, sed dedignari arrogantiam.

Indiuiduum est quod de vno solo prædicatur, vt de seipso, vt Titius nihil aliud significat quã seipsum, not. Bart. in l. quæsitũ. §. penult.& sequent. ff. de fund. instruct. & alio modo capitur, vt not. in l. ij. §.& harum.& l iiij. §. Cato.& ibi no. per doct. ff. de verborum oblig.

Indoles est quædam imago futuræ virtutis, secundum Isid. propriè dicendo.

Inducere, circunducere & cancellare differunt. Nam inducere est per mediam lineam pẽnam trahere: circunducere est circumcirca pennam ducere: cancellare verò est ad modum crucis pennam ducere. gloss. not. in l. si quis libertatem. in verbo inducatur. ff. de peti. hered. & alia gloss. in l.

inductum. C. de solut.

Induciæ, sunt dictæ quod in dię certum ab vtrisque hostibus dantur. Plin. libro septimo. Inducias, inquit, Lycaon primus inuenit. Paulus lib. xlix. Digestorum, titulo de captiuis. l. postliminium. Inducię, inquit, sunt, cùm in breue & in præsenti tempore conuenit, ne inuicem se lacesserent hostes. Accursius satis ineptè inter inducias & treugam differentiã facit, cum treuga non sit magis latinum, q̃ guerra, quàm omagium, q̃ feudum, quàm tenuta, quàm mille alia, quibus isti nulla necessitate coacti vtuntur.

Induciæ secundum gloss. in sum. iij. q. ij. in summa sunt quintuplices, scilicet, restitutorię, prę paratoriæ, citatoriæ, deliberatoriæ, iudicatoriæ, siue executoriæ. Et ibi ponitur tempus omnium, quam gloss. vide suprà dilatio.

Inducere pręter alios sensusquos habet plures, significat etiam expungere & cancellare, hoc est, transuerso calamo quod scriptum erat delere. Vlpianus in titulo de iis quæ in testa. delentur. l. cancellauerat. Cancellauerat autem quis testamentum vel induxerat. Item. Si nomina omnia induxerat vt proponitur. Item: Quæ in testamẽto legi possunt, ea inconsulto deleta vel inducti nihilominus valent, consulto non valent. hinc inductio pro abolitione & litura. Ant. Nebr.

Indugentia, not. Archid. ij. quæst. iij. c. fi. & de pœn. & remis. cap. ij. lib. vj. Et not. quod in iure ciuili plerunque accipitur pro permissione & benigna concessione, vt attentè legenti apertissimè liquebit.

Ineptiæ sunt fatuitates. c. qua tra ditione. xxij. distinct.

Inexpiabilis dicitur eo quod nunquam expietur, id est purgetur, secundum Isid.

Infamia est famæ priuatio siue diminutio. Fama namque quandoque sumitur vt ex toto pro extincta habeatur, scilicet, cũ maxima vel media capitis diminutio interuenerit, vel sic. Infamia est communis opinio verbis pronuntiata, ex suspitionibus orta. Item infamia est aliud quàm scandalum, & plus importat, quia hæc per purgationem tollitur, sed in illo purgatio non inducitur. de homi. ex literis. j. in gloss. item infamia est illæsæ dignitatis status vita & moribus reprobatus. Per oppositum fama describitur. Require suprà fama. & de coha. cle. & mulie. cap. vestra. in glo. in verb. notorium. Vnde duplex est infamia, scilicet, iuris & facti. Infamia iuris est quando ius dicit aliquem esse infamem: sed infamia facti est quando apud bonos & graues

viros

viros est opinio de crimine alicuius.de hoc l.prima, ff.de iis, qui not. infa. infamia iuris duplex est, scilicet, ciuilis & canonica. Et infamia iuris ciuilis contrahitur ex sentētia criminis publici, scilicet, diffinitiua, non autem ex sententia interlocutoria nec arbitri. Etiā quandoque ex sententia criminis priuati, vt furti vel iniuriarum. Etiā quandoq; ex facto absque sententia quis incicidit in infamiā. Imfamia canonica contrahitur ex quolibet peccato mortali. Et quādo infamia, & quæ repellat testē à testificando in causa criminali vel ciuili criminaliter seu ciuiliter intentata, not. in c. testimonium. de testibus

Infamis est qui accusatus de crimine infamante, etiam si ciuiliter agatur, condemnatur. gl. in cap. cùm te. de rę iudi. & in can. multi. ij. q. j. Felin. & Abb. in dicto capitulo, cùm te.

Infans est paruulus citra septem annos, vt l. si infanti. C. de iure delibe.

Infantię proximus. i. vsque ad decem annos & dimidium.

Infecti argenti appellatio refertur ad rudem argenti materiā, id est, non factam. l. etsi. §. infecti. de auro & arg. leg.

Infectum damnum, vide suprà damnum.

Inficiatio, est negatio. ab inficio inficiaris, quod est ire inficias, siue negare. Cice. de partitionibus. Orat. Rationem, inquit, habet criminis, inficiationémque facti. Neratius lib. xlvj. Digestorum, titulo iudicatum solui. l. ex iudicatum. Ad inficiationem, inquit, compelli eum qui sine iudicio partem dare paratus est. Ant. Nebr.

Inficiatio, id est negatio. l. ea quę. si quid. ff. de solut. Et inficiari, id est negare. Hinc est quod dicitur aliquando de aliquibus actionibus quod crescunt per inficiationem, quia ab initio competunt ad simplum, hoc est, ad rem vel æstimationem seu damnū datum, & si ille hoc negauerit, & de hoc conuincatur cōdēnabitur ad duplū, vt in actione depositi de eo quod depositum est timore ruinæ, incendij vel naufragij, vide suprà de acti. actio in factum.

Inficiator, id est negator, quia nō fatetur, sed contra veritatem mendacio innititur.

Infinitas in multis iuris regulis prohibetur. de rescript. cum multis. libro sexto, & de hoc habes plures concordan. de æta. & qualit. capitulo penultim. vide de hoc per Ioannem Andræam. in gloss. d. cap. cùm in multis.

Infinitiuū verbi actiui aliquādo resoluitur in participium sui passiui, & in infinitiuum alterius verbi, vt tribuere, hoc est

tributum seruare. ff. de manu. vin.l.iusta.§. sciendum. Quandoque resoluitur in infinitiuum alterius verbi, & participium sui actiui, & aliud nomen, vt manumittere, id est, manumittenti auctoritatē præstare, vt exponitur. ff. de manumis.vindic.l. si rogatus.§.fi. secundum vnam expositionem. Quandoque in gerundium & aliud verbum, vt atterere, id est, atterendo infligitur, C. de curial.vrb.Rom.l. ij. Quandoque resoluitur in vt, & verbum alterius modi, vt nasci, id est, vt nascatur. in authen.quibus modis naturales efficiantur leg.§.j. Quandoq; infinitiuum præsentis temporis verbi actiui resoluitur in infinitiuum præteriti temporis eiusdem verbi, & in infinitiuum alterius verbi, vt præsta re.i.præstitisse videri.ff. de repud.l.vxores. De infinitiuo vide per Bart.& alios in l.v.ff. de verb.oblig.

In folle offerre, Calistratus Iurisconsultus intellexisse videtur eum, qui ad liquidum rationes non reddit. l. cùm seruus. de cond. & demonstr. metaphora ab iis ducta, qui pecuniam intra marsupium ostentant, ita tamen vt nec qualis quantáue sit agnoscatur.

In fraudem creditorum manumittere quid sit, declarat Imp. in §. in fraudem. Instit. quib. ex cau.manumit.non lic.

In fraudem legis facere videtur qui saluis verbis legis sententiam eius circumuenit. l. contra.ff de legi. vbi exēpla in gl.

Infra, hæc dictio includit: nam si quid infra xx. dies fieri debet, vicesima dies includitur, ita not. Ioan.Andr. in c.præterea. vers.infra xx.dies, de appel.

Infra, nota per Innoc. de fide instrumen.inter dilectos. & Ioā. monac. de exceptio pia. super ver.octo.li.vj. ibi habes quando includit vel excludit.

In fructu esse quid dicatur, demōstrat elegātissimè Iuriscons. in l.in fructu.de vsufru.leg.

Infula sumitur interdum pro corona Imperiali.C. de qua præscript.l.j.in fi. Quandoque pro alba.fasciola sacerdotalis capitis, secundum gl.in clemen. ij.de vita & honesta. cleri. Capitur etiam pro mitra episcopi vel abbatis.

Ingeniosus dicitur quasi intus habens vim gignendi quamlibet artem, secundum Isid. Et ingenium quandoque ponitur pro fraude, dolo & calliditate. Ab. in c.licet, de elec.nu.16.

Ingenus est cui ex natiuitate competit libertas, qui non est factus liber, sed natus. insti.de inge.in prin. vide de hoc etiam Azo.in sum.C. de ingenu. vel est qui statim quando nascitur liber est.de ser. non ordi. c.instruendi. in gl. j. Et ingenuitas

dicitur

dicitur libertas.de purga. can. cap.j.in gloss.

Ingressus religionem dicitur ille qui professus est.aliter non,ita Felin.in cap.cùm deputati. de iud.in princip.

Inhiatio est frequens requisitio. C.de pœn.bo.subla,l.j.lib.x.

Inibi est aduerbium compositum ex in & ibi,& significat idem quod in eo loco.

Iniicere manum propriè est quoties nulla iudicis expectata autoritate rem nostram aut nobis debitam vendicamus.l.sed si.de in ius vocand.& l. penul. de ser.expor.

Inimicus capitalis dicitur qui alteri mortem minatur,vel eũ accusat de crimine capitali. no. gl. in l. licet. ff. de arbi. Et quæ dicãtur inimicitiæ capitales, vide Bart.in l.iij.§.fin.de adi.leg. & Abb.in c. accedens. ij.vt lit.non cont.versic. & no. bene.& ibidẽ Feli.&gl.inst. de excu.tut.vel cur.§.inimicitiæ.

In integrũ restituere, est reducere in eũ statũ in quo erat ante læsionẽ,de in integ.resti.c.auditis.in gl.fi. & per hunc modũ subuenietur minorib⁹ & ecclesiis. Et quandoq; ex legitima & iusta causa subuenitur etiã maioribus, vt ff. ex qui. cau. maio. per to. Et sic intelliguntur cap.ex literis.eo.tit.& cap. cum Bertoldus.de re iud. & c. significante.de pig.

In integrum restitutio est prioris status,redintegratio, vel iuris prioris,etiam est audientiæ redintegratio, secundum Spec. eo.ti.& l.quòd si minor.§. restitutio.ff. de mino. vide infrà,in ver.restitutio.

Inita,id est contracta.de pac.cap. Antigonus.

Iniuria vno modo generali dicitur esse illud quod nõ fit iure, & dicitur quasi non iure factum. Secundo iniuria specialiter dicitur culpa, vt in lege Aquilia. Tertio dicitur iniquitas vel iniustitia iudicantis, vt Insti.eo.tit. de iniu. in princip. Quarto dicitur contumelia, vt ff.de iniur.l.j.in prin. & l.itẽ apud Labeonẽ. eo. tit. Dicitur ergo iniuria quasi ius iniquũ, ex eo sic dicta ꝙ iure & iustitia caret. Fit aũt iniuria tribus modis,scilicet,re,verbis & literis. Re, vt cùm manus inferũtur, vt d.l.j.§.j. Verbis, vt cũ fit conuicium,vt in §.j.iam alleg.Iniuria literis fit cùm quis ad infamiam alicuius libellũ vel famosum carmẽ vel historiam conscribit, vt ff.de iniur. l.lex Cornelia.§.si quis.Require suprà famosum carmẽ. Itẽ iniuria triplex est,vna leuis,vt vt si modico ictu quis à patre vel superiore percutiatur: alia atrox,vt si aliquis à minore se verberetur, vel in cõspectu iudicis,vel oculo aut mẽbro priuetur. Et sic dicitur pluribus modis,vt præmissum est.

Iniuriarum actio, Require suprà actio iniuriarum.

In ius vocare, est causa iuris experiendi vocare apud eum qui ius dicturus est, id est, vt experiatur actor an ius sibi competat, an non, vide de hoc Azo. in Sum. C. eod. titu. & habetur. C. & ff. eo. tit. l. j.

In litem iurare, est suo arbitrio præstito iuramento, pro quanto nollet re carere, rei æstimationem secundũ suũ interesse singulare facere, & hoc taxatione facta per iudicẽ, vt l. videamus. §. iurare. ff. de in lit. iur. & l. arbitrio. ff. de dolo.

Innocuus dicitur cui nocitum non sit, secundum Isid.

Innoxius est qui non nocet, sicut noxius nocens dicitur.

Innouamus, vide Decernimus.

Inofficiosa donatio dicitur quæ cõtra officiũ pietatis facta est: & fit ad similitudinẽ inofficiosi testamẽti, vt C. de inof. don. l. j. & per totũ tit. seq. quia per eã liberi vel parẽtes excludun tur à bonorum subsidio, vel ex ꝓposito donãtis, vel re ipsa, quod per se sufficit ad reuocationẽ donationis, licet ꝓpositũ vel consiliũ donãtis nõ interueniat, iuxta no. in l. si liqueat. in gl. C. eo. tit. vide de hoc ibidẽ.

Inofficiosum testamẽtum dicitur quod factũ est cõtra officium pietatis, vt l. ij. ff. de inoff testa. quo, scilicet filius proprius, aut præteritur, aut inique exheredatur, hoc est quando pater vel mater fecit testamẽtum. Item quando filius in testamẽto patrẽ sine causa exheredat. Etiã si fratrẽ frater exheredat, turpibus personis institutis in duobus casibus.

Inquilinus dicitur qui cõducit rẽ vrbanã. l. emptorẽ. in gl. C. locati. vnde inquilinus residet in ciuitate, colonus verò in villa. ff. de acquir. pos. l. re pignoris. Inquilinus tamen propriè dicitur colens prædium vrbanum, sed colonus prædium rusticũ. Require suprà Colonus.

Inquisitio est alicuius criminis ꝑ superiorẽ respectu inferiorum suorũ inuestigatio, vt in tit. de accu. & inquisi. & denun. inquirere sumitur pro inuestigatione facti, vt not. Ant. in c. vestra. de cohabit. cleric. & mu.

In rẽ. i. sine præfinitione ꝑsonæ. l. cũ vnus. de bo. aut. iud. poss. vnde pactũ in rẽ dicit᷑, quoties generaliter paciscor, ne rẽ petã. l. Iuris gẽtiũ. §. pactorũ, de pac.

In rem verti, est in alicuius vtilitatem verti, vide suprà actio de in rem verso.

Inscitia, id est ignorãtia. xxxviij distinct. c. Si in laicis.

Inscribere est se obligare, si non probauerit, ad eã pœnã quam re' debet pati, vel quã accusando inferre intẽdit si probauerit accusator, vt in c. sup his. de accu. in glos. & ij. q. viij. quisquis.

Inscriptio est quidã libellus quẽ accus

accusator offert iudici sub hac forma scriptus: Ego N. coram vel apud N. prætorem vel iudicem, defero talem reum lege Iulia de adulter. de adulterio quod commisit cum B. dum esset cum ea mense tali, in domo tali, consule tali regnante. Et operatur inscriptio. quod accusator si crimen non probauerit quod imposuit, ad talionē obligatur. Habet autem inscriptio locum solùm in criminibus, vbi per modum accusationis instituuntur, non si per modum exceptionis opponantur, vel vt de eis sine accusatore cognoscatur: vt l. qui crimen. cum ibi not. C. de his qui accu. non pos. Qualiter autem talis libellus debeat formari, & quæ continere, not. in l. pen. C. de accus.

Inseruire frequentiam notat. de fide instrum. c. j. in glos.

In sinu habere, vide Habere in sinu.

Insinuatio est scriptura facta in præsentia publicarum personarum, & in actis, vbi superfluum est testes adhiberi, cùm publica monumenta sufficiāt, vt C. de donationib. l. lata. & in l. in donatio.

Insolentia est morum inconuenientia, fatuitas, superbia, vel prauus vsus, quasi contra solitum & debitū naturæ cursum. de accu. c. qualiter & quādo. ij. §. verum. & de of. or. c. j. in cle.

In solidum, id est, in totum, & ponitur in instrumentis, maximè in procuratoriis, vt in capitu. si duo. de procurato. lib. vj. vbi de hoc. & infrà in verb. solidum. Nonnunquam tamen ad partem, non ad totum refertur, vt in l. ea quæ. de regul. iur.

In solutum, id est, in solutionem.

Inspector dicitur, qui ad prædia prouincialiū accedere habet, fortè vt referat vel reformet, si aliqua essent deserta, vel male æquata, vt hæc tollantur. C. de anno. & tributis. l. fin. & etiā dicitur discussor. C. de cens. & censitori. & peræquato. l. peræquatores. libro vndecimo.

Instantia est tempus quo iudicium discutitur, & finiri debet: vt in capit. venerabilis. de iudic. Iurisconsult. in l. prima. de lib. dimi. videtur vsurpasse pro assiduitate: à verbo insto, quod est vrgeo, & exactam diligentiam adhibeo.

In stirpes succedere secundum Host. de succes. ab intest. sub §. contra. versic. in stirpes succedere. est succedere filios præmortuorum in eam partem quam eorum parentes erant habituri si viuerēt. vnde si quis ex vno filio vnū nepotem suscepit, & ex alio decem vel plures, tantum capiet vnus ex parte vna, quantum x. ex parte altera, & hoc si tractetur de successione descendentium. Collaterales namque semper, viriliter succedūt, & hi qui sunt

in

in eodē gradu, succedunt viriliter, id est, pro æquis portionibus: vt in auth. de hered. ab intest. §. si vero fratrum siue in capita. C. de leg. here. l. fin. & auth. cessante. licet quidam dixerint quod in capita semper succedant. vide Host. ibidem sub §. viso. ver. quod si fratrum filij. Require suprà in capita succedere.

Institor, vt inquit Iurisconsultus, libro xiiij. Digestorum, in titulo de institoria actione. l. institor. est qui tabernæ locóue ad emendum vendendúmue præponitur. Atque ibidē: Institor, inquit, appellatus est ex eo q᷑d negotio gerendo instet. Iuuenalis: Institor hybernæ tegetis niueíque cadurci. Accipitur etiam pro eo qui circunfert per vrbem merces vænales. vt in eodem tit. & apud Ouidium in primo de arte: Institor ad dominā veniet discinctus emacem. Nebr.

Institor est ille qui tabernis, vinis vendendis, vel alicui alteri negotio est præpositus. l. institor. j. ff. de instit. act. vbi dicitur institor appellatus est ex eo, quòd negotio gerendo instat, siue tabernæ, siue alij negotiationi sit præpositus. Item in eo. titu. in l. institor. ij. dicitur is qui tabernæ locóue ad emendum vendendúmve præponitur, quíque sine loco ad eundem actum præponitur.

Institoria actio. Require suprà Actio institoria.

Instituere & inuestire idem sonant, sed instituere secundum proprietatem vocabuli est in possessionē ponere, quasi intus statuere. & in hoc differunt, quia institui dicitur quis præsentialiter, inuestiri autem in absentia, secundum Hostiē. & Ber. extra de instit. c. auctoritate. Instituere est spiritualis iuris beneficij vel dignitatis corporalem tradere possessionem. Inuestire autem est ius canoniæ vel dignitatis tribuere, quod potest fieri per anulū vel librum, indifferenter tamē vnū pro alio plerūq; sumitur, vide in c. auctoritate. præalleg. in gl.

Instituere accusationē est accusare, sicut instituere actionem agere.

Instituere heredes, est facere & creare heredes.

Institutio est primus gradus omnium institutorū, vt not. C. de lib. præter. l. j etiam si mille essent, secundum leges. Sed secūdum canones institutio est ecclesiæ vel ecclesiastici beneficij collatio, quasi ius habentem ad beneficiū per præsentationem intus vel in beneficiū statuens. Et secundū Goffre. institutio propriè est prælatorum, personarum, & clericorū, collatio vero beneficiorum & præbendarum. Inuestitura

ſtitura autem eſt traditio vel quaſi traditio, quod additur quia communiter fit per anulum vel librum. vnde inueſtitura eſt in corporalem poſſeſſionem vel in quaſi poſſeſſionem inductio ſeu traditio. Inſtituti dicuntur heredes ab aliquo in hereditatem ducti.& hoc in primo gradu, vt ff. de vulg.ſubſtit.l.j.in princip. Subſtituti vero dicuntur qui in locum inſtitutorum deficientiũ, id eſt, morientium ad hereditatem inſtituuntur, vt in ſubſtitutione pupillari.Inſtit.de pupil.ſubſtitut.in princip. Dicitur autem ſecundus gradus omnis qui ſequitur poſt primũ, & in ſimili not. C. de ſecundis nup.ſuper rub.&ff.de vulg.ſub ſtit.ſuper rub.

Inſtitutionum liber dicitur quaſi inſtructionum, quia in his primis legum præceptis inſtruimur: vel quia in ſtatum humani vel romani iuris nos erigit: vt Accur.dicit in glo. in princ. inſtitutionum vel inſtitutorũ.

Interdicta quomodo differãt ab edictis, oſtendit Bar. in l. j. de ope.no.nun.

Interdictum de aqua quotidiana & æſtiua, datur habenti ius aquæ quotidianæ vel etiã æſtiuæ ducẽdę ad pędia ſua, cùm aliquis ducere prohibet, vt ff. eo.tit.l.j. in princ. Et quòd interdictum aliquando ſit prohibitorium, aliquando reſtitutoriũ, vt ſequitur, de hoc eſt caſus in d.l.j.§.j.& eſt prohibitorium & retinẽdæ poſſeſſionis: quandoque autem eſt reſtitutorium, ſecundum Specu. ibidem, ver.alio modo.& §. præallega. vbi ſubdit prætor. Quotidiana autem aqua non tantum illa eſt quæ quotidiè ducitur, ſed illa eſt qua quis quotidiè poteſt vti ſi velit. Duo autem ſunt genera aquarum quę differunt. Quotidiana quæ duci ſolet aſſiduè, etiam ſi aliquãdo ducta non eſt. Ea quoque dicitur quotidiana, cuius ſeruitus intermiſſione temporis diuiſa eſt. Sed aqua æſtiua ea eſt, qua æſtate vti expedit, ſicut dicuntur veſtimenta æſtiua, quibus interdum hyeme, plerunque tamen æſtate vtimur, vt habetur in l. præalleg. in principio.

Interdictum de aqua de caſtello ducenda datur habenti ius ducẽdi aquã de cãnali vel de caſtello: ꝙ eſt diminutiuũ à cãnæ ad irrigandũ, vide Spe. vbi ſuprà qui dicit hoc interdictũ haberi & bene.ff.de aqua quoti. & æſti.l.j.§.ait prætor.ij.de quo dic vt ibi, & in iij.§.& ſeq.vſq; ad fi.l.vbi dicitur. Hoc interdictum neceſſario propoſitum eſt. Nã quia ſuperiora interdicta ad eos pertinent qui à capite ducunt, &c. æquiſſimum viſum eſt ei quoque qui ex caſtello ducit (id eſt ex eo receptaculo

piaculo quod aquã publicã sus cipit) interdictum dari, ídque à principe conceditur, alij nulli competit ius aquę dandæ. vide ibi pulchrum textum.

Interdictum de aqua pluuiali arcenda vel de aqua pluuia, imò non est interdictũ, sed actio ciuilis descendens ex l. xij. tabu. vt ff. de aqua plu. arc. l. si. vsusfructus. & ibi nota. super verbo, legitima. vbi allegatur l. Labeo. ff. de sta. lib. Et dicit in tex. Sed & si fructuarius opus fecerit per quod aqua pluuia alicui noceat, erit quidẽ actio legitima cũ domino proprietatis. an verò etiã vtilis in fructuarium actio aquæ pluuiæ arcendæ sit danda, quæsitum est, & magis est vt detur supple dicendum. Si ergo facis aliquod opus in fundo tuo, propter quod aqua pluuialis nocere potest fundo vicini tui, datur cõtra te actio aquæ pluuię arcẽdę, per quã tuis expẽsis op' teneris destruere, & dãnum contingens emendare. Si verò possideas opus ab alio factum, teneris patientiam prę stare vt destruatur. arg. l. j. & ij. §. iij. in fi. & l. si tertius. §. Celsus. versi. si quis alius. ff. eod. tit. & Spec. ibidem. Et dicit Vlpia. in l. j. in princi. ff. eodem. Aquam pluuiam dicimus quæ de cælo cadit, & quæ imbre excrescit, siue per se hęc aqua cœlestis noceat, siue cum alia mixta sit. Et sequitur ibi statim. Hæc autem actio locum habet in dãno nõdum facto, opere tamen iam facto, ex quo damnum timetur, totiésque locum habet quoties manufacto opere agro aqua nocitura est, id est: cũ quis manufecerit quo aliter flueret, quàm natura soleret, si fortè mutando (aliàs immitẽdo) eam aut maiorem fecerit, aut citatiorẽ vel rapidiorẽ, aut vehementiorem, aut si cõprimendo redundare fecerit eam. Nam si natura aqua noceat, ea actione non continetur, & in ead. l. dicitur. De eo opere quod agricolendi causa aratro fit, Quintus Mutius ait non competere hanc actionem.

Interdictum de arboribus cædendis datur contra eos qui habẽt arbores, quarum folia pendẽt super ædificia vel agrum, ita quod eis damnum inferant, & consulitur eis quod huiusmodi arbores succidant, & ligna & eas deglobent à terra vsque ad xv. pedes. Idem est si per radices minatur periculum, vt l. j. C. de interdic. Et hoc interdictum prohibitorium est. Si autem arbores ædibus alienis impendãt, vtrum totas iubeat prętor adimi, an verò id solùm quod supra extiterit? Rutilius ait à stipite excidendas, ídque plerisque videtur verius. Et nisi adimeret dominus arborem

Labeo

Labeo ait permitti ei cui arbor officit, si velit succidere eam, lignáque curtare, vt est text. in l. j. §. hoc interdictum. ff. eo. tit. vbi subditur in §. seq. Arboris appellatione etiam vites continétur. Non solùm autem domino ędium, sed etiam ei qui vsumfructum habet, competit hoc interdictum, vt ibidem.

Interdictum de cloacis priuatis reficiendis. Si volēs quis suam cloacam priuatam vel etiam publicam, vel fistulas, vel meatus reficere vel purgare, vel de nouo facere, ab alio prohibetur, tunc prouisum est ei de interdicto de cloacis, quod est interdictum publicè deputatum, & priuatum de priuatis cloacis, & est prohibitorium. Etiam est aliud restitutorium. s. quod datur contra immittentem in cloacam meam vel publicam, vel quod immissum in cloacam impedit, vel quo iubetur auferri quod immissum est, vt ff. de cloa. l. j. §. j. & §. deinde. & §. cloacę. l. fi. eo. ti. & Spe. ibidem. versi. porro. vide suprà cloaca.

Interdictū de fonte est quod datur ei qui duxit aquam de fonte hoc anno, nec vi, nec clam, nec precario de alterius fonte l. vnic. in princ. vel lacu, puteo, piscina, fossa, stagno. Hoc interdictū proponitur ei qui fontana aqua vti prohibetur, siue haurire, siue pecus ad eã appellere. l. vnica. præalle. in prin. Et de istis omnibus seruitutibus datur hoc interdictum, si tamē perpetua sit causa, vt colligitur ex §. j. dictæ l. vnicæ. & §. hoc interdictū de cisterna. in versi. denique à contrario sensu. Non autem datur confessoria actio, vt d. § hoc interdictū vbi dicitur quòd de cisterna non habet perpetuam causam, nec viuam habet aquam. Ex quo apparet in his exigendū vt viua aqua sit. Cisternæ autē imbribus concipiuntur. Cætera vide in d. l. vnica. ff. de fonte, vbi dicitur in fi. l. De lacu, puteo & piscina reficiendis, purgandis interdictum competit, & omnibus personis datur, quibus illud de aqua æstiua.

Interdictū fraudatorium est quo tutoris creditor pupillo tenetur, vt si eū cōsiliis fraudē participasse constabit, vt fraudaretur. De hoc interdicto habetur ff. de solutio. l. pupilli. circa princ. Hoc interdicto etiam tenetur qui fraudem participando emit à debitore qui non sit soluendo, vt §. item si quis in fraudem. insti. de actio.

Interdictum de glande legenda vel alio fructu datur ei cuius glans vel alius fructus in fundum alienū ceciderit, vt l. vnica. ff. de glan. le. vt singulo tertio die legere & exportare liceat.

ceat. Et glandis nomine omnes fructus continentur, vt dicitur in fi. eiusdem l. vnicæ.

Interdictum de itinere actúque priuato restituendo prohibitorium ad tuendas tantummodo rusticas seruitutes, datur contrà prohibentes aliquem vti seruitute sua, vt ff. eod. tit. l. j. §. j. & datur confessoria contra negantem seruitutem, vt l. si fortè. §. sciendum. ff. si seruit. vendic. Et etiam aduersus eum qui alium iniustè prohibet sua vti seruitute: imò etiam tunc datur confessoria, vt dicto §. sciendum l. præalleg. vnde datur mihi quia in itinere actu vel via priuata vsus sum hoc anno triginta dierum non vi, non clam, non precario. vt ff. eod. titu. l. j. § hoc interdictum. & hoc si fuerit iure seruitutis, aliàs secus. vt ff. de aqua pluui. arcen. l. j. in fi. & ideo à te non debeo prohiberi quominus vtar interim vel tanto tempore quoadusque de seruitute constet. Ait enim prætor, Quo itinere actúque priuato, de qua agitur hoc anno, nec vi, nec clam, nec precario ab aduersario vsus es, quominus ita vtaris, vim fieri, vt ff. eod. titulo. l. prima. in princip.

Interdictum de libero homine exhibendo competit vnicuiq; de populo ad petendum in publicum hominē liberum contra & aduersus eum qui liberum hominem inuitū captum dolo malo detinet in seruitute. Et proponitur hoc interdictum tuendæ libertatis causa, videlicet, ne homines liberi retineantur à quoquā, pro exhibitione facienda, vt homo producatur in publicū, & tangendi videndíque hominis facultas præbeatur. Et exhibere est extra secretum habere. ff. eod. tit. l. iij. §. ait prætor. Hoc etiam interdictū competit aduersus absentem, vt l. præalleg. §. j. & à quocunque hoc interdictum proponi potest, quia cuilibet de populo competit, & cuiusli bet interest ne hoc fiat. Nemo enim prohibendus est libertati fauere, vt ead. l. §. hoc interdictum. j. & nihilominus lex facit accusari, vt eod. titu. l. j. in princip. vbi tex. inquit: Quem liberum dolo malo retines, exhibeas. & ff. ad legem faui. de plag. l. non statim. §. fi. & C. eodem tit. l. si fratrem.

Interdictum de liberis exhibendis seu deducendis datur patribus contra eos qui liberos vel nepotes in potestate eorum existentes, sine eorum voluntate detinent. Vnde l j. ff. eod. ti. sic ait. Ait prætor, qui quæue in potestate Lucij Titij est, si is eáve apud te est, dolóve malo tuo factum est quominus apud te esset, ita cùm eámve exhibeas. Hoc interdictum & illud de vxore deducenda, nō solùm

ſunt exhibitoria, ſed etiam deductoria ſeu deductiua, quia p ea vxor, & liberi nō tantùm exhibentur, ſed etiam deducuntur, vt ff. eod. tit. l. iij. §. j. & de interdicto de vxore poſtea dicetur.

Interdictum de loco publico fruendo eſt publicæ vtilitatis cauſa propoſitum, quia tuetur vectigalia publica, quo prohibetur quis vim facere ei ſocióue eius qui conduxit locum publicū fruendū ab eo qui locādi ius habuit, quominus loco publico ſibi frui liceat ex lege locationis vel cōductionis, vt hæc habeutur in l. j. §. j. & in princip. ff. de lo. pu. fru.

Interdictum de migrando datur inquilino, vt ipſe liberè cum rebus ſuis poſsit de habitatione migrare, ſi tamen locatori ſatisfaciat, & de penſione totius temporis, vt ff. eod. titul. l. j. §. ſi penſio. & de damno, ſi quod in domo conducta dederit. Sed etiam gratuito inquilino datur, colono autem non datur, vt ff. eodem titu. l. j. §. j ſed aliàs ei extra ordinem ſubuenitur ſi velit, non dico migrare, ſed colonariam poſt tempus exactum derelinquere. Dicitur enim ibi in textu: Hoc interdictum proponitur inquilino qui ſoluta penſione vult migrare. Nam colono nō competit, cui etiam extra ordinem ſubueniri poteſt, ergo infrequens eſt hoc interdictū. Si tamen gratuitam quis habitationem habet, hoc interdictum vtile ei competit.

Interdictum de mortuo inferendo habet locum vt quis non prohibeatur mortuum inferre & ſepelire, quo licet ei inferre & ſepelire, vt ff. eodem tit. l. j. in princ. vt ſi vti via prohibeatur, vel ſepulchrum ædificare, vel lapides ad ædificandum per fundum ducere, vt ff. eodem tit. l. j. §. prætor ait. & §. item ſi mihi. §. ædificare. & §. finali. &c.

Interdictum momentaneæ poſſeſsionis eſt quo agitur de poſſeſsione retinenda, ſicut vti poſsidetis, vt ff. vti poſsidet. l. j. §. j. & vtrobique. de quibus infrà dicetur, vel quo agitur de poſſeſsione adipiſcenda, vt ff. quorum bonorum. l. j. §. j. vt eſt quorum bonorum, quorum legatorum, vel quo agitur de poſſeſsione recuperanda, vt vnde vi. ff. eodem tit. l. j. §. j. Et dicuntur momentaneæ poſſeſsiones, quia licet obtineat aliquis in poſſeſsione, tamen continuo elapſo momēto ſuccumbere poterit in iudicio proprietatis, vt C. ſi de momētanea poſſeſsione fuerit appella. l. j. Et quòd hæc ſint interdicta momentaneæ poſſeſsionis, dic vt not. C. qui legitim. perſo. habent in iudicio ſtandi. l. momentaneæ. Et naturam

illorum prædictorum prosequere, vt not. in cap. pastoralis. de cau. posses. & propr. & instit. de interdict. per totum, prout etiam suprà dictum est, in prin. de interdictis. Hoc autem interdicto potest quilibet minor & si impubes sit, etiam sine tutore vti ff. vnde vi. l. j. §. si filius.

Institutum interpretatur Budæus ius nõ scriptum, quod certum & insignem aliquem habeat auctorem: attamen nonnunquam etiam refertur ad ius scriptum, vt in §. ex non scripto. Institutio. de iure natura. gent. & ciui.

Instratum dicitur omne vestimentum quod iniicitur & insternitur. l in strato. de verb. sign.

Instructus, hoc adiectiuum significat adiectionem, & hoc dupliciter, scilicet accessoriè & principaliter. Accessoriè cùm res adiiciuntur quæ consueuerunt accedere, verbi gratia: dicendo, fundum instructum: nam instrumẽtum fundi adiicitur accessoriè. Principaliter verò cum res adiiciuntur quæ nõ cõsueuerunt accedere. verbi gratia, fundũ instructũ instrumẽto patrisfamiliàs, quando non est instrumentum fundi, adiicitur principaliter. concordat l. si cui fundus. ff. de fundo instructo. vbi dicitur quòd extincto legato fundi. non extinguitur legatum instrumenti. Et ad §. si quis ancillas. instit. de legat. vbi dicitur quòd extinguitur, dic quòd intelligitur de instrumento accessorio fundi. l. si cui fundus. præallegat. in non accessorio. Et ratio huius duplicis significati est voluntas proferentis declarata ex qualitate rei adiectæ, scilicet an sit accessoria, vel non, quia adiectiuum instructus, vt præmittitur, dupliciter accipitur.

Instructa domo legata quid veniat in hoc legatum, ostendit Vlpian. in l. quæsitum. §. idem Pomp. & l. si ita. & l. Seiæ. §. vltim. de fund. instruct.

Instructi fundi appellatio quàm latè pateat, satis supérque constat ex titul. qui est de fund. instruct. & instrum. lega.

Instructam tabernam sic diffinit Vlp. in l. instructã. de verb. sig. quæ & rebus & hominibus ad negotiationẽ parata constat.

Instrumentum secundum Hosti. in sum. tit. de fid. instru. & secundum Specul. titu. de edi. instru. in princip. est scriptura ad assertionem seu probationem alicuius rei facta. Est autẽ instrumenti appellatio generalis, qua continentur omnia ea quibus causa instrui potest. Et sic testamẽtum, codicillus, testimonia, & personæ testes, quibus causæ instrui debẽtur, loco instrumentorum habentur. l. j. ff. de fide instrum. & est gloss. in capi. cùm dilectus. de fid. inst.

fid.instr. Dicitur autem instrumentum quia instruit, & documentum quia docet, vt l.j. præalleg. Tamen instrumentum propriè dicitur scriptura ad memoriā alicuius confecta siue charta. & ita sumitur in auth. de instru. cau. & fi. Nam instrumenta fiunt ad memoriam perpetua. ij.q.vj. saluberrimum. xxvij. quæstione j. cap. omnes fœminæ. Sed aliter dicitur instrumētum apparatus fundi quo exercetur possessio, & ita accipitur in l. quæsitum. ff. de fun. instru. Vnde instrumentorū quædā sunt causa agrorū colendorum, vt aratrū, rastrum, traha, quæ æquandis cespitibus trahūtur. Alia colligendorū fructuū, vt sacculus quo cardones & herbæ inutiles excidūtur, & similia, vt falces fœnariæ, falces messoriæ, & falces putatoriæ, ligones, torcular, corbes, quali vindemiatorij quibus vindemia portatur. Causa seruādi fructus, vt dolia, granaria, casellæ in quibus fructus reponūtur. s. cellulæ granariorū. Vnde instrumētū capitur tripliciter, vno modo latissimè, & sic omne vas vel susceptibile in cōstructione domus vel fundi vsitatum dicitur instrumentū. Secūdo latè pro omni eo quod causam instruit, vt scripturæ, testes, facit c. peruenit. extrà, de testib. cogē. facit l. notionem. §. instrumētorū. ff. de verb. sig. Tertio strictè solùm pro scripturis, vt in tit. de fid. instru. Et sic differūt testes ab instrumētis, quia probatio testiū fit viua voce, sed instrumentum voce mortua. Ex quo sequitur quòd statutum disponens quòd producens falsum instrumentum, puniatur in decem, non habet locum in producente falsum testem, quia statuta sunt strictè intelligenda, facit cap. ex literis. de sponsa. Sunt autem instrumentorū duæ species. Nam aliud publicū, aliud priuatum instrumentum. Publicum est solennis & ritè ordinata scriptura, per authenticæ personæ manum publicè facta, ex causa memoriæ. cap. scripta. de fi. instru. Et sunt illa de solennitate quæ faciunt instrumentū publicum & authenticum regulariter, vt scilicet præponatur nomen Imperatoris & annus imperij, nomen consulis, & annus consulatus. Hodie verò ponitur nomen summi Pontificis cum aliis septē, vt sunt annus domini, indictio, mensis, dies, locus, cum nomine notarij, &c. de quibus not. gl. in l. generali. C. de tab. lib. x. Et dicitur publicum instrumentum quia iudicis auctoritate est exemplificatum & authenticatū, vt in c. cùm dilecta. de confir. vti. vel inuti. Itē publicū instrumentū, quia authētico sigillo

est sigillatũ, vt c.j. de fide instr. Item dicitur publicũ instrumẽtum, quod in iudicio dicitur, seu scribitur apud acta publica, & valet etiam per quẽcũq; scriptũ sit. de probat. quoniam. Itẽ dicitur publicũ instrumentum quod habet subscriptionem trium testium viuẽtium, vt c. scripta. pręall eg. Item dicitur publicum quod de archiuo publico vel de armario producitur, vt liber censualis in quo scribuntur census, vel liber annotationum, & ei creditur si habet publicum testimonium, scilicet quod iudex confiteatur illud de archiuo publico esse productũ. c. ad audientiam. §. nos igitur. de præscrip. vbi dicitur ꝙ Papa credidit cuidã libro cẽsuali. Et cuilibet instrumẽto fides adhibetur, vt patet per iam dicta & per multa alia iura. Instrumentũ priuatũ est ꝙ per manũ priuatam confectũ est, vel à tabellione, non tamen in forma publica scriptũ, vt quia nec nomen Imperatoris, nec Cõsulis, nec Papæ, (de quibus suprà proximè dictum est) apposuit, vt C. qui po. in pig. ha. l. scripturas. vt ibi not. Et tale instrumentũ debet habere triũ testiũ subscriptionem. d. l. fin. Et priuatum instrumentũ à quocũq; sit scriptum, nisi aliquo dictorũ modorũ sit roboratum non valet. Instrumentorum priuatorũ tres sunt species. Nam aliquando quis facit scripturam tibi tantùm, aliquãdo tibi & alij, & aliquãdo alij tantũ. Illi scripturæ quã quis facit sibi vel pro te, nulla fides adhibetur, vt C de prob. l. j. Si autem facit scripturã cõtra te, puta creditori de eo ꝙ accepisti ab ipso, creditur ei contra te, vt j. q. vlti. saluberrimum. Si autẽ tibi & alij facit scripturã, sicut est codex rationum tuarum, & interdum creditur, vt x. q. ij. Est autem aliquod instrumentum guarentigiæ vel guarentigiatum, videlicet quod habet executionẽ paratam, vt si cautet aliquem esse debitorẽ alterius, statim eo exhibito in iudicio, iudex executionem facit, vt fit communiter Papiæ. De his no. in l. à diuo Pio. ff. de re iudic. Ergo dicitur ab instruo, quia eo mediante causæ instruuntur.

Insula præter illam notam significationem, significat etiam domum in vrbe ab aliis domibus seiunctam. Cornel. Tacit. Germani suam quisq; domum spatio circundat, nullis cohærentibus ædificiis, more insularũ. Festus quoq; Pomp. Insulæ inquit, dictæ propriè quæ nõ iunguntur cõmunibus parietibus cũ vicinis, circuitúq; publico aut priuato cingũtur: à similitudine videlicet earum terrarũ quę fluminibus aut mari imminent. In hoc significatu crebrò

brò reperitur insula apud Iurisconsultos. Vnde insularius, dominus siue custos huiusmodi insulæ.

Insula tribus modis capitur. Primo pro domo in mari posita, quia in salo, id est in salso posita est, secundum Isidorum & not. glos. in §. insula. institut. de rerum diuisione. & vide Bartolum in tractatu de insulis. Secundo sumitur pro qualibet domo. vt in l. insulam. ff. de verborum obligatione. & l. iij. §. effracturæ. in ver. insulis. ff. de offic. præfecti vigi. non tamen propriè est insula, vt dicit glo. in d. §. effracturę. Tertio modo dicitur insula locus vndique circundatus aqua, vt l. adeò. §. insula. & ibi glos. ff. de acquir. rerum domi. & not. Bart. in suo tract. de insulis, in princ. Et de hoc vide inst. de rerum diuisi. vbi in glossa ponitur alia diuisio. §. insula.

Insulas Festus ait esse domos, quæ vicinorum communibus parietibus non coniunguntur, sed quoquo versum vel priuata vel publica area ambiuntur. In hac significatione vsi sunt Iurisconsul. cùm insulam pro domo posuere. vt in d. §. effracturæ. Inde insulari⁹, ĩsulę custos.

Insularij serui sunt qui in insula retinẽt. vt l. in lege. ff. de ver sig.

Integer homo duobus modis dicitur, vno respectu corporis, vt in §. his autẽ. inst. ad l. Aqui. altero respectu nominis morũ & famæ. l. iiij. de popul. action.

Intentio siue capitulũ in iure dicitur illud quod intendit probare per testes is qui inducit eos. Sumitur intentio & alio modo, vt in l. si quis intẽtione. de iudi. Refertur & ad libellũ seu petitionem actoris in scriptis, vt instit. de actio. §. si quis agens. & §. si minus.

Intercalare est inserere & supra numerum addere. l. iij. de minor. vnde intercalaris dies, id est interpositititius, qualis qui mensi Februario anno bissextili additus. Mensem tamẽ intercalarem dixere tam eũ qui intercalatur, quàm in quo intercalatur, vt vtroq; sensu videtur locutus Iurisconsul. in l. cùm bissextus. de verb. signi. id quod Bud. & Alcia. noster animaduerterunt.

Intercedere propriè idẽ est, quod pro alio preces fundere, sumitur tamen communiter in iure pro interuenire.

Intercessor dicitur qui pro alio preces facit & fundit. Itẽ dicimus intercessorẽ illum qui intercedit & interponit se inter debitorẽ & creditorem ad hoc ꝙ ei pecunia mutuetur, & est quasi fideiussor & constitutor.

Intercidere pro deficere. l. intercidit. de cond. & demonst.

Interdicere propriè est denũtiare & prohibere, vt institut. de interdic. §. j. Sæpe tamen vtimur

pro interdicto agere, vt in l.iij. §.si quis dolo. de tabul. exhib. Interdicere etiam Prætor dicitur, cùm interdictum reddit, quod annotauit Accurs. in l.j. de loco & itin. publ.

Interdicere aqua & igni, require suprà, Aqua & igni.

Interdicti in titu.de interd. & releg. accipiendi sunt ij, quibus interdictum est.

Interdictũ olim nihil aliud erat, quàm quædam formata & solennis conceptio verborum, quibus prætor aliquid fieri iubebat vel prohibebat, quod tunc maximè faciebat, cùm de possessione vel quasi possessione inter aliquos contendebatur, vt instit.de interd. circa princ.& ff.eo. tit. & dicitur interdictum, quasi inter duos dictum, vel redditum, vt inst.eo. ti.§.sunt tamen.in fi. Vel secundum aliquos, dicitur ab interdicendo, id est, prohibendo, quod non placet, cùm per interdicta nõ semper prohibeat, imò aliquando aliquid fieri iubeat iudex, vt instit.eod.tit.§.j. Differebat autem interdictum ab actione, quia solennitas actionum erat inducta de iure ciuili, interdictum autem à iure prætorio, vel secundũ Azo. quia in actione verborum solennitas non formabatur in singulorum personis, sed erant generaliter in omnium personis formata solenniter verba. In interdictis autem quot erãt homines qui volebant ea proponere, tot eis desiderantibus & petentibus formabantur verborum solennitates vel conceptiones, quibus contra suos aduersarios in causis suis vtebantur, quas interdicta vocabant. de hoc no. insti.eo.tit. in princ. & ff.eod.super rubr. Hodie autem inter actiones & interdicta, nulla est differentia, vt instit.eo.tit §.fi. Est ergo interdictum actio in factum prætoria id est à prætore inuenta. Et aliquod nomen sortitur ab inuentore, vt Saluianum. Aliquod à principio formæ verborum, vt quorum bonorum, quorum legatorum, vti possidetis. Aliud à materia de qua tractat, nomen accipit, vt ne quid in loco sacro fiat, de locis & itineribus publicis, vt ne quid in loco publico, & itinere publico fiat, de loco publico fruendo, &c. Vnde interdictorum aliud petitoriũ, aliud possessorium, & aliud mixtum. De petitorio ff.eo.tit. l.interdictorũ. §.quædã. De mixto.ff.de aqua quot. & æsti.l.j.§.fin. De possessorio, instit.eo. tit.§. sequens diuisio. Et huius interdicti tria sunt membra, quia aliud interdictũ possessorium datur pro adipiscenda possessione, aliud pro recuperanda, & tertium pro retinenda. Primũ competit ei qui non fuit ante nactus possessionem

nem, & illud est triplex.s.quorum bonorum, quorũ legatorum, & Saluianũ. Primum cõpetit heredi, vel filio emancipato pro possessione hereditatis à prætore petita. Num filius emancipatus de iure ciuili non admittebatur ad hereditatem paternam, sed quia emancipatus ita est filius sicut in patria potestate existens, ideò prætores (id est magistratus à populo Romano creati gratia emendandi defectus legis xij. Tabularum secundum æquitatem, dum tamẽ non tollerent dispositionem iuris ciuilis) statuerunt iure prætorio emancipatũ admittendum ad res vniuersas corporales, nec nõ ad iura incorporalia. Et datur directũ de iure prætorio, vtile verò de iure ciuili. Et est effectus huius interdicti quòd ex eo filius emãcipatus agere potest cõtra possessorem rerũ paternarũ, sic concludẽdo. Peto talẽ condẽnari ad dandum mihi talẽ rem cuius heres factus sum de iure prætorio. Secũdum.s.quorum legatorũ, cõpetit heredi contra legatarios qui propria auctoritate legata apprehẽdunt, quorum ipse debet esse distributor postquam Falcidiam deduxit. Vnde aliquis habet tres filios & domũ & vineam, domum legat primo, secundo vineam, & tertiũ heredẽ vniuersalẽ instituit, qui nihil reperit in hereditate. Debet ergo tertius habere falcidiam, id est quartam partem hereditatis, & sic deducta quarta parte à domo & à vinea, ille tertius distribuit aliis filiis primo & secundo legata residua de manu sua, quæ ipsi propria auctoritate nõ debent apprehendere. Est ergo effectus huius interdicti quòd petat legatarios condẽnari in omnib⁹ legatis restituẽdis, quorum ipse heres est. Tertium.s.saluianum cõpetit locatori cõtra inquilinũ qui deportat bona sua de hospitio sibi locato, nec reducit ad pristinũ statũ, quia omnia obligata sunt hospiti tacitè pro censu. Secũdum, s.pro recuperanda poss. cõpetit eiecto de possessione, & hoc tripliciter.s.vnde vi, de possessione immobili, vi bonorum raptorum spoliato re mobili, & quod vi aut clam cõtra eũ qui in solo alicuius ędificauit. Tertium. s. pro retinenda possessione interdictum possessoriũ competit contra molestantem aliquem in possessione, & est duplex, scilicet vti possidetis, quod competit inter duos qui eandem rem immobilem contendunt possidere, & vtrobi, quod gratia possessionis est inter duos super re mobili. De his vide glo. quartã & septimã in cap. pastoralis. de causa possession. & proprietat. vbi plenè

Et nota optimam glo. & magistralem in l. si quis in tantam. C. vnde vi. vbi ponuntur multi casus in quibus quis non incidit in pœnam huius nouę cōstitutionis, si quis. Non enim dicitur agi vnde vi, sed ex illa constitutione. Interdictorum etiam quædam sunt publica, quædam priuata. Quædā simplicia, in quibus alter est actor & alter reus vt sunt restitutoria vel exhibitoria. Quædam duplicia, in quibus par vtriusque litigatoris conditio est, nec quisquam actor vel reus præcipuè intelligitur, sed quilibet tā rei quàm actoris partes sustinet. insti. de interdi. §. tertia. & §. duplicia. & ff. eod. titu. l. ij. vbi de hoc, & in l. iij. eo. ti. Hæ & aliæ diuisiones interdictorū plures ponunt, quæ sunt de libero homine exhibēdo, ne quod fiat in loco sacro, sancto, & religioso, in flumine ripáue, & in flumine publico, de cloacis publicis, &c. vt infrà, de singulis dicetur in locis suis. Sunt autem interdicta publica nouem in vniuerso, secū dum Spec. in trac. libellorum. ti. de cau. po. & proprie §. quia verò. Alia omnia sunt interdicta priuata, quia propter vtilitatem priuatam inducta, & sūt in toto. xxviij. secūdū Spe. ibi. §. priuata. Itē interdictū generale dicitur quando regnum, terra aut villa interdicitur. Particulare verò quando vna ecclesia interdicitur, & hoc modo sumendo interdictum pro censura ecclesiastica.

Interdictum dicitur ab interdicendo, hoc est interim dicendo, vt Paul lib. senten. v. ait. Quoties ergo Prætor non in perpetuum, sed ad tempus, do nec pleniore iudicio de iure petitorij quæratur, aliquid edicit, propriè erit interdictum, qua ratione & interdicta dicū tur quæ causam quoque proprietatis habent, dum tamen per modum prouisionis inducta sint, vt de mortuo inferendo, de via reficienda, & de itinere actúque priuato, nec enī hæc diutiorē morā requirunt: quod luculentius explicat Alcia. in l. j. de ope. no. nun.

Interdictum ne quid in loco sacro fiat, & sequentia omnia huiusmodi, dātur cuilibet ex populo ad prohibendum ne fiat, contra quam prohibitionem si quid factum fuerit interdicto quod vi aut clam, suis sumptibus vel destruere cogetur omne quod factum fuerit, aut in pristinū statū reducere, vel reddere tenetur, vt ff. ne quid in loco pub. l. ij. §. prætor. Hoc autem verum est de hoc quod ipse fecit vel mādauit, aliàs secus esset, vt ff. quod vi aut clā. l. si alius. Vbi hęc interdicta locum habeāt, significatio ipsorum nominum denotat, vt popul

pularis actio est qua ius populi tuetur, vt ff. de pop. act. l. j. Et dic vt ibi in rub. & ff. de iurisd. omn. iud. l. si quis illud. Et dantur etiam ad interesse, vt ff. ne quid in loc. pub. l. j. §. j.

Interdictum ne quid fiat in loco sacro, patet. Et quod ait prætor, ne quid in loco sacro fiat, non ad hoc pertinet quod ornamenti causa fit, sed deformitatis causa vel incommodi est. vt l. j. §. quod ait. ff. eod. tit. vbi etiam l. ij. dicit. In muris item que portis & aliis sacris locis aliquid facere ex quo damnũ aut incommodum irrogetur, non permittitur.

Interdictum ne quid fiat in loco religioso, patet similiter.

Interdictum ne quid fiat in loco publico vel itinere, hoc interdictum prohibitorium est, & tã publicis vtilitatibus quàm priuatorũ per hoc prospicitur, loca enim publica vtique priuatorum vsibus deseruiunt iure scripto ciuitatis, vt l. j. §. j. ff. eo. ti. vbi sequitur, Publicũ locũ Labeo diffinit, vt ad areas, ad insulas, ad agros, & ad vias publicas itineráque publica pertineat. Hoc autem interdictum ad ea loca quæ sunt in fisci patrimonio non pertinet. In his enim neque facere quicquam nec prohibere priuatus potest. Res enim fiscales quasi propriæ & priuatæ principis sunt. Si quis ergo in his aliquid faciat, nequaquã hoc interdictum locum habet, sed in hac controuersia præfecti eorum iudices sunt, quia hoc interdictum ad ea loca pertinet quæ publico vsui destinata sũt vt l. j. præalle. §. ij. & iij. De hoc vide ibidem plura eadem l. & eod. tit.

Interdictum ne quid fiat in mari vel flumine publico ripáue ei⁹ quo peius nauigetur, aut in via publica quo pei⁹ eatur, hoc interdictũ datur perpetuo omnibus, & in omnes habet condẽnationẽ in id quod actoris intererit. vt l. j. in fin. ff. de via pu. & itinere publico reficiendo, & si quid in ea factum esse dicatur, vbi lex secunda ponit, viam publicã populus non vtẽdo amittere non potest. & l. fi. dicitur, Qui viam publicã exarauerit, ad munitionem eius solus compellitur. Item flumẽ à riuo in magnitudine est discernendũ aut æstimatione circum colentium. Itẽ fluminum quædam sunt perennia, quædã torrentia. Perennia sunt quæ semper fluunt, torrẽs est quod ex hyeme fluit, & si aliquando in æstate. Etiam est flumen publicum, & flumen priuatũ, & ripa, quę omnia describuntur in tex. & glo. in l. j. ff. de flu. & ne quid in flu. ripáue eius fiat quo peius nauigetur.

Interdictum ne quid fiat in flumine publico vt aliter fluat quàm

priori æstate fluxit, id est, vt aqua fiat altior, depressior & rapidior cum incommodo accolentium, vt ff. ne quid in flu. publi. l. prima, in princ. §. quod autem ait.

Interdictum de no. oper. nun. datur ei qui prohibetur ędificare postquam satisdederit, vt ff. eo. tit. l. prętor ait. §. hoc autem interdictum. nam hoc interdictum competit si in solo suo ædificat, aliter locum habet remissio, vt ff. eo. tit. l. non solùm. §. sciendum. & tunc non potest vltra ædificare, nisi cõstet eum habere ius ædificandi, vt in §. præalle. Hoc interdictum etiá datur in eũ qui non satisdedit vt ædificet, vt ff. eo. tit. l. de pupillo. §. si plurium. & §. meminisse. & tenetur desistere etiam si ius ædificandi habet, vt ea. l. §. j. & §. si is cui. Et si post ædificauit, totum suis sumptibus tenetur demoliri, vt ff. eod. tit. l. stipulatio. §. siue autem. Et interdictum de no. oper. nuntiat. Iurisconsultus nominat edictũ l. j. ff. eod. tit. vbi dicit. Hoc edictum remediúmque operis noui nuntiationis aduersus futura opera inductum est, non aduersus præterita, hoc est aduersus ea quæ nondum sunt facta ne fiant. Nam si quid operis factum fuerit, quod fieri non debuit, cessat edictũ de no. oper. nuntia. & erit transeundum ad interdictum quod vi aut clam factum erit vt restituatur. Et hæc nuntiatio non habet necessariam aditionem prætoris. Potest enim quis nũtiarè nouũ opus, etsi prætorem non adierit. Item potest fieri proprio & alieno nomine, & omnibus diebus, etiam aduersus absentes, inuitos & ignorantes, vt hæc clarè ponit text. l. j. post prin. ff. eod. vbi subditur, Opus nouum facere videtur, propter quod locũ habet nuntiatio, qui aut ædificando de nouo, aut detrahendo aliquid pristinam faciem operis mutat. Et hoc interdictum non omnia opera complectitur, sed ea sola quæ solo coniuncta sunt, quorum ædificatio vel demolitio videtur opus nouum continere: ergo non pertinet ad hoc edictũ si quis in fundo alterius meteret, vel arborem succideret, vel vineam putaret, licèt opus faceret, quia solùm ad ea opera quæ in solo fiunt pertinet, nec locum habet si quis vetus ædificium fulciat, quia non opus nouum facit, sed veteri sustinẽdo remedium adhibet, vt l. prima præallega. §. opus nouum. cum sequent. Subdit: Nunc videamus quibus ex causis fiat hæc nuntiatio, & quæ personæ nuntient, & quibus nuntietur, & in quibus locis nuntiatio fiat, & quis sit effectus nuntiationis, quæ per ordinem vide ibidem in d. l. j.

Interdictum de precario (quod restitutorium est, vt ff.eo.tit. l.ij. §.j.) datur ei qui precario rogauit, & precario habet, imò etiam si nõ rogauit, dum tamẽ possideat, vt ff.eo.ti. l.in rebus.§.j.& per totam legem. Precarium videtur rogare & habere si rogauit pro se,& habet pro suo, vel rogauit procu rator suus vel negotiorum ge stor, & ipse ratum habet, vt ff.eo.ti.l.certè.§.j. dum tamen accipiat in personam suam cõ tractum, aliter non, vt ff.de ac quir.poss.l. possessio. §. finali. datur etiam contra eum qui dolo fecit, vt ff.eo.tit. l. quæsitum.§.eum quoque. Et quid sit precarium require loco suo, imò dic vt legitur ff.de preca.l. j. vbi strictè accipitur, secundum Accur.& C.de præscript. xxx. annorum. l. ij. vbi largè capitur.

Interdictum quod vi aut clam datur aduersus eum qui in loco alterius aliquod opus construxit vel destruxit, dum tamen sit factum in solo.ff.eod.tit.l.j. § hoc interdictum. Et etiam si vi, id est, per violentiam, aut clam, id est occultè sine notificatione alteri facta fecit, cùm timeret ne si sciret, sibi prohiberetur, vt ff.eo.tit. l.j. Compellitur autem per hoc inter dictũ quod destruxit suis sum ptibus reponere in pristinum statum vel quod construxit deponere. Idem si alteri mandassem opus fieri, quia ego teneor ad opus destruendum & ad impensas. ff. eod. tit. l. aut qui aliter.§. hæc verba. Si tamen alius fecit, & ego possideo, tunc teneor ad patientiã præstandam vt opus tollatur. ff.eod.tit.l.si alius.in princ. Et hoc interdictum est restitutorium, per quod occursum est calliditati eorum qui vi aut clam quædam moliũtur & destruunt, iubentur enim restituere ea, & parũ refert vtrum ius faciendi habuerit quis, an non. Siue enim ius habuerit siue non, tamen tenetur interdicto hoc qui vi aut clam fecit. Tueri enim ius suum debuit, non iniuriam committere, vt l.j.§.j. ff. quod vi aut clã. & seq. §. hoc interdictum ad ea sola opera pertinet quæcũque in solo vi aut clam fiunt. Et infra, vi factũ videri, Quintus Mutius scripsit, si contra quam quis prohiberetur fecerit. Et placet hæc definitio Vlpiano, Pædio & Pomponio, vt ibidem dicitur. Sed Aristo ait eum vim facere, qui sciens se prohibitum per vim mollitus est. ne prohiberi posit. Et idem sentit Labeo ibidem. Sed l.iij. §. fina. eod.tit. clam facere. Casius scripsit eum qui celauit aduersariũ, nec ei denũtiauit, si modo timuit eius cõtrouersiã, aut debuit

debuit timere. Aristo putat eũ quoque clam facere qui celandi animum habet eum quem prohibiturum se intellexit, & id existimat aut existimare debet se prohibitum iri.

Interdictum quorum bonorum à prætore inuentum est, & datur filio emancipato aduersus heredem vel possessorem vel contra illum qui pro herede vel possessore possidet, ad vniuersa bona adipiscenda, non ad singulas res. Et cũ sit quoddam directum & quoddã vtile, directũ datur ei qui est bonorum possessor. Vtile datur ei qui succedit iure ciuili ex testamento vel ab intestato. & hoc est interdictum restitutorium. & adipiscẽdæ possessionis. ff. quorum bono. l. j. §. hoc interdictum. Sunt ergo interdictorum quædam recuperandæ possessionis, quædam retinendæ, & quædam adipiscendæ: vt supra in principio præmissum est, & hic describitur.

Interdictum quorum legatorum competit heredi ad repetendum legata quæ sine voluntate eius legatarius occupauit. repetet itaque heres vt deducat falcidiam, alioquin si repeteret statim restituturus, exceptione doli poterit remoueri. & hoc interdictum vulgo sic appellatur, & est etiam adipiscendæ possessionis. l. j. in prin. ff. quo. lega. & qui nõ restituit, in id quod interest, debet condemnari, vt l. fin. §. ex hoc interdicto ff. eodem tit.

Interdictum de ripa munienda merito propositum fuit, nam ripas fluminum publicorum reficere & munire, vtilissimũ est, ne ob id omissum nauigatio deterior fiat: vt l. vnica. §. j. de ripa muni. & sequitur in §. ij. De hoc interdicto expressum est, vt damni infecti in annos decem viri boni arbitratu vel caueatur vel satisdetur, dabitur autem satis vicinis. Et in fine dicit text. Illud notandum est, quòd ripæ lacus fossæ stagni muniendi causa nihil prætor cauit, sed idem erit obseruandum quod in ripa fluminis munienda.

Interdictum de riuis est vtilissimum, quia riuos, specus, & septa reficere & purgare prætor aquæ ducendæ causa permittit, dum tamen nõ aliter aquã ducat quàm priore æstate fluxit; vt l. j. in princ. ff. de riuis. Et sequitur in §. ij. Riuus est locus per longitudinẽ depressus quo aqua decurrat cui nomẽ riax. Specus autem est loc⁹ ex quo despicitur, inde spectacula sũt dicta. & dicit ibi glos. Specus est locus altus à terra ædificatus, ex quo ducitur aqua. ff. eo. titu. l. Seruius autem Sed quandoque ponitur pro fossa qua recipitur & colligitur aqua. Et in auctoribus ponitur pro loco

eo vmbroso & tenebroso, secũdum Azo. sed secundum Hugo. dicitur specus esse fouea habens vndique locum eminẽtiorem, vnde possit prospici aqua in fundo collecta, vt ff. de aqua plu. arcẽ. l. supra iter. & capitur pro subterraneo meatu. l. Seruius. in prin. & §. j. eodem titu. Septa vero sunt quæ ad incile opponuntur aquæ deriuandæ compellendæ've ex flumine causa, siue ea lignea sint siue lapidea, siue de alia qualibet materia. ff. de riuis. l. j. §. ait. Et subdit textus. Incile est locus depressus ad latus fluminis, ex eo dictus, quòd incidatur.

Interdictum saluianum competit domino fundi aduersus colonum in sua domo habitantem & eius heredes de rebus coloni tacite pignoratis pro mercedibus, quas colonus in fundum intulit: vt ff. eodem titu. l. j. vbi textus inquit, Si colonus ancillam in fundum pignoris nomine induxerit, & eam vẽdiderit, quod apud emptorem ex ea natum est, eius appræhendendi gratia vtile interdictum reddi oportet. Nam vtile datur rei contra extraneum possessorem pro adipiscenda possessione eorũ quæ tacite locatori sunt obligata. Differunt autem interdictum saluianum, & actio seruiana, quia intentans actionem seruianã ad rem sibi obligatam restituendam, debet probare huiusmodi rem in bonis coloni fuisse eo tempore quo res fuit illata. Sed hoc non est necessarium in interdicto saluiano, imò sufficit probare talem rem fuisse illatam. item dicit gloss. in §. item seruiana. instit. de actio. quòd in seruiana oportet quòd creditor probet de rebus dominum fuisse tempore obligationis, sed in saluiano sufficit, quòd probet eũ possedisse, nam omnia posita ab ipso colono, tacite sunt domino fundi obligata.

Interdictum de sepulchro ædificando locum habet vt quis nõ prohibeatur ædificare sepulchrum quo licet mortuum inferre: vt ff. de sepul. ædifi. & mor. infe. per totum.

Interdictũ de superficiebus quod etiam actio nuncupatur, proponitur duplex, exemplo interdicti vti possidetis. Tuetur itaque prætor eum qui superficiem petit, & defendit, veluti vti possidetis interdicto, & omnia quæ in vti possidetis interdicto seruantur, hic quoque seruabuntur, vt in l. j. §. proponitur. ff. de superficie. vbi etiam in l. ij. dicitur. Superficiarias ædes appellamus quæ in conducto solo positæ sunt, quarum proprietas & ciuili & naturali iure eius est cuius & solum.

Interdictum de tabulis exhibendis datur omnibus quibus aliquid est scriptũ in tabulis vel purè, vel in diem, vel sub conditione, siue sint heredes, siue legatarij, siue fideicõmissarij. Et pertinet hoc interdictũ non tantum ad testamenti tabulas verumetiam ad omnia quæ ad causam testamenti pertinent, scilicet codicillos, vt l. ij. §. hoc interdictum. ff. de tab. exhib.

Interdictum vt in flumine publico nauigare liceat, est quo prospicitur ne quis in flumine publico nauigare, nauim ratémue agere, vel in ripa onerare prohibeatur, sed vt per lacum, fossam, stagnum publicum nauigare liceat, vt l. vnica. §. j. in princ. ff. eod. tit. vbi subdit Vlpia. Lacus est qui perpetuam habet aquã. Stagnum est quod temporalem continet aquam ibidem stagnantem, quæ quidem aqua plerunque hyeme colligitur. Fossa est receptaculum aquæ manu factum. Possunt autem hæc esse publica, & non publica. Planè qui lacũ vel stagnum conduxit, si piscari prohibeatur, vtile interdictum ei competere Sabinus consentit, & Labeo, ergo & si à municipibus conductum habet. æquissimum erit ob vectigalis fauorem eum tueri, vt l. vnica. præalleg. ff. vt in flumi. publi. nauig. liceat.

Interdictum vnde vi, locum habet cùm quis possessionem soli per vim amisit, & datur directè contra deiectorem illi qui vi de possessione alicuius rei immobilis deiectus est sine omni causa, vt restituatur ei possessio de qua deiectus est, & omnia ablata, imò dato quòd ibidem essent aliqua quæ penes violentũ fuerint mortua, vel aliqua res quæ casu fortuito perierunt, non propter hoc liberabitur, sed in totum condemnabitur ad earum æstimationem, quia nec mortalis nec fortuitus casus liberat deiectorem. Dicit enim l. j. C. vnde vi, Rectè possidenti, ad defendendam possessionem quam sine vitio (supple maximo) tenebat, inculpatæ tutelæ moderatione illatam vim propulsare licet. & ibi no. & ff. de vi & vi arm. l. j. §. vim vi. quid sit vim vi repellere. Et est hoc interdictum annale, quia post annum nõ tenetur nisi in quantũ peruenit ad eum. Ex constitutione autem grauius tenetur qui mihi fecisse detegitur, vbi dolus prohibetur perenniter, & ignorantia excusatur.

Interdictum de vi & vi armata, cum interdicto vnde vi, datur & proponitur ei qui vi deiect⁹ est. Fuit enim æquissimum vi deiecto subueniri, ergo ad recuperandam possessionem hoc interdictum inuentum est. Ne quid enim per vim admitta

ádmittatur in legibus profpici tur publicorum & priuatorum necnon conftitutionibus principum, vt l. j. ff. eo. ti. § hoc interdictum. & §. feq. vbi dicitur. Hoc interdictum non ad omnẽ vim pertinet, verùm ad eos tantum qui vi de poffefsionibus deiiciuntur, & ad folam atrocem vim, & ad eos qui de folo deiiciuntur vel de re folo cohærenti, vel de ędificio, etiã fi à fuperficiaria infula quis deiectus fuerit, apparet hoc interdictum locum habere. Sed ad res mobiles non pertinet, vbi furti vel vi bon. rap. actio cõpetit. Cętera vide in l. pręal.

Interdictum vti pofsidetis locũ habet in rebus immobilibus, fcilicet fi de fundi, vel ædium poffefsione contenditur. infti. eo. ti. §. fed interdicto. Nã ibidem in §. retinẽdæ dicitur. Et quia longe commodius eft pofsidere quàm petere, ideo plerunque & ferè femper ingens exiftit contentio de ipfa poffefsione. Habet etiam locũ in incorporalibus, vt in quafi poffefsione, & datur pofsidenti ciuiliter & naturaliter, vel etiam quafi pofsidenti gratia retinendæ poffefsionis, & proponitur quoties inter litigatores contentio eft vtrum pofsideant, quia alteruter magis fe pofsidere affirmat. Eft autem hoc nomen vti pofsidetis propriè ad immobilia accommodatum, quia folum illa dicuntur propriè pofsideri, eo quòd eis quis pedibus infiftat, inde enim appellata eft poffefsio, vt in l. j. ff. de acquiren. poffeff.

Interdictum vtrobi idem eft cũ interdicto vti pofsidetis, nifi quòd in hoc differunt, quia illud locum habet, cùm quęftio eft de retinenda poffefsione rerum mobilium, vt ff. vtrobi. l. vnica. §. hoc interdictum. Sed vti pofsidetis locum habet cùm quæftio eft de retinenda poffefsione rerum immobilium, vt fuprà dictum eft. Et componitur fecundum Azo. & Accur. in glo. j. l. præalleg. ex vtrum, & vbi, & ponitur vbi pro apud, & vtrum, pro quem, quafi dicat, prætor, apud quem eft res mobilis, nec vi, nec clam, nec precario, ab aduerfario tempore litis moræ ei vim fieri veto quo minus eum inducatis. Rite enim hoc nomen vtrobi eft ad mobilia introductum. Nam mobilia propriè dicũtur apud vel penes nos effe. vnde Accu. in gl. vbi fuprà quærit quare diuerfa nomina dantur his interdictis. Et refpondet, quia immobilia propriè dicũtur pofsideri. Nã poffefsio dicitur quafi pedũ pofitio, ergo merito datur eis vti pofsidetis, quod ad mobilia aptari non poteft, nifi hodie, quando abufiuè mobilia

bilia dicuntur possideri. Vel secundum alios dicitur interdictum vtrobi propter verba solennia olim in hoc iudicio vel edicto reddita, s. vtrobi, id est vtrum ibi vel ibi fuerit possessio, vel alibi. & plures solennitates circa hoc, quæ hodie nõ sunt in vsu, fuere. Et hoc interdicto pretor iubet induci eum in possessionem qui ex duob⁹ potior fuerit, & per maiorem partem anni possederit, secundum Accur. in glo. j. l. præalle. ff. eod. tit.

Interdictum de vxore ducenda marito, datur marito aduersus eum qui dolo eam detinet sine voluntate mariti, licet ipsa volente. ff. e. ti. l. j. Alia interdicta patent & exponuntur suis verbis inclusis.

Interdictum & cessatio quomodo differant, patet, quia per interdicta prohibetur administratio sacramentorum, paucis exceptis, quod tamen non fit per cessationem, in qua solum cessatur à diuinorum solennitate.

Interdum dicitur fieri quod fit inter diem, id est de die in diem.

Interemptor, id est mediator in emptionibus.

Interesse mea est mihi expedire, vel me damnum vel lucrum quod facere vel capere potui, non fecisse vel non recepisse, vnde hoc verbum interest, impersonaliter potest poni in constructione. Et quandoque construitur cũ pronominibus possessiuis, & tunc exigit ablatiuos fœminini generis hoc modo, mea interest debitum solui die statuto. Similiter dicitur tua, sua, nostra, vestra interest. Et illorum pronominum ablatiuos regit, captũ pro pertinet. Cùm verò construitur cum cæteris dictionibus, tunc exigit genitiuum singularem vel pluralem. verbi gratia, illi⁹ interest rem suam non perire, Regis interest regnum suum gubernare, reipublicæ interest ne crimina maneant impunita, litigatorum interest iustum habere iudicem vel fauorabilem. Item interesse hoc verbũ pro nomine neutrali ponitur, & quandoque significat damnum quod euenit, quandoque lucrum amissum. Damnum quod accidit. verbi gratia, Persuasisti familiæ meæ, quòd de domo vel possessione cederet, quo facto damnum mihi euenit, tu teneris ad interesse mihi præstãdum, id est damnum quod passus sum, resarciendũ. Item de lucro amisso ponitur exemplum. Debuisti mihi soluere centum aureos Romæ, tu soluere desideras Basileæ, æstimandum est quantum interfuerit meam pecuniam suo loco mihi solutam fuisse, id est lucrum quod ex mea negotiatione in eo loco facere potuissem.

tuissem. Et hæc actio per quã hoc fit, dicitur arbitraria loci. Sed notandum quamuis lucrũ amiseris, nõ ideò damnũ passus es, quia damnum dicitur à demendo, scilicet quando ex facultatibus aliquid demitur, aut ex propria substantia deminuitur, ita quòd damnũ pateris, quãdo rebus tuis aliquid decrescit, non quando non accrescit rebus tuis. Vnde interesse est damnum emergẽs vel lucrum cessans super eo quod dari vel fieri omissum est. verbi gratia, in Papia dare mihi pecuniam promisisti tali die, & non fecisti, hic damni & lucri ratio est habenda. Damni, quia in mora fuisti, & non soluisti die tali sicut promisisti, vnde non habui vt soluerem, quare pœnam incurri & dãnũ quod non incurrissem si mihi loco & termino præfixis soluisses, nec damnum hoc passus essem. Lucri etiam consideratio habẽda est, quia si mihi in loco & termino debitis soluisses, mercimonia cõparassem, & multa lucratus fuissem. Est ergo interesse æstimatio dãni quod taliter euenit, vel lucri ꝙ cessat ex eo quod aliquid tibi nõ datur vel nõ fit vt debet.

Interesse conuentum est, scilicet cùm nõ facis quod promisisti mihi, vel cùm nõ fecero quod promisi tibi. Aliud interesse est commune, scilicet æstimatio cõmunis dãni vel lucri quod euenit vel cessat. Aliud singulare, scilicet æstimatio quæ euenit ex speciali casu vel vtilitate. vide de hoc Specul. in tit. de fruct. & interesse.

Interlocutoria sententia. require infrà, sententia. Et breuiter est omne verbum iudicis faciens ad causam, vt not. in c. cùm olim. de testib. & in auth. de litigios. §. ad excludendas. & l. j. ff. de re iudic.

Interpellare quandoq; idem sonat quod interrumpere, vnde dicitur quòd per lit. contest. interpellatur, id est interrũpitur actio, possessio, vel præscriptio. Itẽ interpellare idẽ est ꝙ monere, vt dicẽdo: Dies interpellat pro domino, i. monet. c. potuit. in fi. de loca. & conduc.

Interpolare est in aliam formam mutare, & quodammodo mangonizare. Plautus in Amphitrione: Illic homo me interpolabit, meúmque os finget denuò. Ambrosius ad Horatianum: Nostrorum peccatorum, in pœnis vltricibus interpolari. Vlpianus xxj. Digestorum, titulo de ædil. edicto. l. præcipiunt. Interpollant, inquit, veteratores, & pro nouitiis vendunt, id est, in habitum nouitiorum mutant. N.

Interpolare est in nouã formam mutare. l. præcipiunt. de ædilit. edi. tractum à fullonibus, qui poliendo curandóque vetera

vestimenta quasi nouam speciem è vetere fingunt.

Interpretatio est multiplex, vt c. j. de postul. prælat.

Interpretatio triplex est, quædã probabilis & nõ necessaria, vt magistri. l. vnica. C. de profes. qui in vrbe Cõstant. Quædam est necessaria & nõ generalis, vt iudicis. l. nam vt ait. ff. de legit. Quædam est probabilis necessaria & generalis, sed non in scriptis redigenda, vt sunt cõsuetudines. l. si de interpretatione. ff. de legi. & c. abbate. extrà, de verb. signif.

Interrogatoria sunt quæ facit pars testibus productis contra se, & dantur super articulis de quibus præmissum est, & formantur per circũstantias causæ & personarum, vt est gl. in c. præsentium. de testib. libr. vj.

Intertritura, siue intertrimentũ, est (vt inquit Varro de lingua Latina lib. 5.) dictũ ab eo quod duo inter se trita & deminuta sunt, vt in nũmis aureis quod ex vsu & attrectatione consumitur, & in vestibus, aliisque rebus quæ vsu deteruntur. Liuius lib. 34. In auro, inquit, nihil intertrimenti fuit. Idem lib. 32. Intertrimentum argenti suppleuerunt. Scæuola lib. 13. de pigno. actio. l. pignori. Quæro intertrituram quæ ex operis facta est. Atque ibidem iterum vtrobiq; pro detrimento. Ant. Nebris.

Intertritura est damnum rei detritæ. l. vlti. de pigno. actio.

Interuertere est rem commodatam, depositam, aut aliter nobis creditam, dolo malo, ne ad dominum redeat, efficere. Aliquando idem significat quod subuertere & euertere, vt in l. tutelas. & in l. amissione. de capit. deminut.

Intestabilis dicitur qui nec testamentum facere: nec testis adhiberi potest: item is, cui alius testimonium dicere nequit. l. is cui. §. vltimo. & l. cum lege. de testa.

Intestatò, aduerbium, id est sine testamento.

Intestatus dicitur qui omnino nõ fecit testamentum, vel si fecit non ritè, vel postea rupit ex certis causis, vel si ex isto testamento nemo sit heres. inst. de heredit. quæ ab intestato deferuntur. in princ.

Inthronizatio, est alicuius in suã dignitatẽ vel suum thronum introductio vel inuestitura.

Intra, dictio est inclusiua, & ideò cui legatur, si intra diem mortis eius aliquid dederit, etiam dando eo die quo moritur, legatum cõsequitur. l. si quis sit. de verbor. signific.

Intrusi dicuntur qui non per electionem canonicam, sed per violentiam occupant honores, officia, vel ecclesiastica beneficia.

Intrusus dicitur ille qui est positus

tus autoritate superioris non habentis potestatẽ cõferendi. Domi.de S.Gemi.in c.propter. xix.dist.Adde quòd non habẽs aliquem colorem in beneficio dicitur intrusus, & qui habet sine autoritate superioris, & qui est depositus à beneficio, & remanet in eo, item ille qui est electus & ministrat ante confirmationem, vt in cap. ij. de restitut.in integ.& ibi Abb. Item est intrusus qui commisit crimẽ depositione dignum. glos.ij.in c.cùm super. de causa possess.& propri. Item intrusus dicitur qui habet beneficiũ ablatũ alteri iniustè.c.tanta.de excess.præla. & de hac materia vide latè Feli. in c.veniens. de accus.vers.no.quòd intrusus.

Intrusus in beneficio dicitur ille, qui sine autoritate illius ad quem spectat collatio, illud tenet, in c.quia diuersitatem.vbi Panor.in ij.not.de cõcess.præb.

Inualescere, id est valde valere & crescere & abundare.

Inuentarium dicitur libellus quidam in quo omnia bona hereditaria, quæ apud aliquem inueniuntur, conscribuntur, & omnia in illo libello continentur, vt sciatur quantũ eo tempore vel die quo scribebatur, in bonis suis cõtinebatur. Cautius agitur cum herede, si faciat, quia si fecerit vltra vires hereditatis, nõ potest onerari, si non fecerit, omnibus legatariis legata restituere oportet, & cogetur etiam si excedant vires & facultates hereditatis. Etiã potest fieri in aliis factis, nedum in rebus hereditariis. Est etiam inuentarium quoddam genus instrumentorum. Breuiter not.quòd inuẽtarium est scriptura quã heres inchoare debet intra triginta dies post mortẽ testatoris, vel postquam scit se institutum heredem, & ibi scribere omnes res defuncti, sub præsentia testium, idque perficere infra lx. alios dies, vel infra annum, si res sint remotæ, & tunc non tenebitur creditorib[9] vltra illud quod inuentum fuerit in hereditate. Si autẽ non fecerit inuentarium, tenetur in solidũ. Et pro hoc vide in gl. instit. de hered.qual.& dif. §.sed nostra.

Inuestitura est alicuius in suũ ius introductio. & est propriè possessio. Sed abusiuè dicitur inuestitura, quãdo dominus hastã vel aliquid corporeum præbet vasallo, dicẽs se per hoc facere inuestiturã, vt in lib.feu.in tit. quid sit inuestitura. Olim autẽ dicebatur de prouisione, qua Imperator per vrbẽ Romanam inuestiuit Archiepiscopos & Episcopos per annulũ & baculum. Require suprà. instituere.

Inumbratam quietem furiosi dixit Celsus in l. quod meo. §.j. si furioso.de acq.poss. qui aspectu sanæ mentis videbatur.

In vniuersum, id est generaliter.

Inuolare, id est furari, à vola dictum, quod manum significat. Et ita apud Calistratum accipitur. ff. de incē. rui. nauf. l. expugnatur, cùm vela cōscindun tur, aut anchoræ inuolantur de mari.

De I ante P.

Iperbolica locutio est excessus veritatis, vt, Frigidius glacie pectus amantis erat. Ouid. in Epist. j. ad Penelopen.

Hyperbolica rectius scribas, de quo vide suprà suo loco.

Ipsa, de hoc relatiuo vide Ioan. And. in q. posita super reg. contra eum, &c. in ij. aricul. de regulis iuris, lib. vj.

Ipse, id est ego. ff. quod met. cau. l. metum autem. §. sed licet.

Ipso facto, hæc clausula idem importat quod ipso iure. Bartol. in l. j. nu. 4. de iis qui notantur infamia.

Ipso iure, de hac clausula vide gl. in §. in bonæ fidei. & ibi Ias. institu. de actio. & Barto. in l. si mater. C. de suis & legit. here.

Irenarcha, interpretatur pacificator, siue pacis conciliator: nam Irini, interpretatur pax, & archos, est princeps. Erant autē irenarchæ viri boni & prudentes, quales significat Virgil. in primo Aeneidos: Ac veluti magno in populo cùm sæpe coorta est seditio, sæuitq; animis ignobile vulgus, &c. sub hoc habitu fuit Domitiani Cæsaris statua equo posita, de qua Papinius in principio Syluarum: Dextra vetat pugnas. Talem quoq; Persius poëta significat cùm dicit: Fert animus calidæ fecisse silentia rixæ Maiestate manus. In Codice Iustiniano titulus est de Irenarchis, lib. x. quos Accursius interpretatur iram arcentes, quasi Irenarcha nomen esset latinum. Martianus lib. xlviij. tit. de custo. & exhi reo. l. diuus Hadrianus. irenarcharum sæpe meminit.

Irenarchæ dicuntur qui disciplinæ publicæ & corrigendis moribus præficiuntur, vt milites qui vadūt perquirere latrones. Et dicuntur quasi arcentes irā vel quia iræ sumendæ in turbatores publicæ pacis gerūt monarchiam, secundum quod accipitur C. de irenarchis. libr. x. Imò verò irenarcha dictio græca est cōposita ab irini, q̄d est pax, & archos princeps, quasi dicas pacificatorem, siue pacis conciliatorem, seu qui sedandis seditionib⁹ elect⁹ sit.

Irinum, vnguenti species. l. in argento. de auro & arg. leg. Legē dum Crina, vt in Pand. Flor.

Ironia est cùm quis minora de se dicit quàm sint. etiam est cùm quid per derisionem, id est per cōtrarium dicitur, & sic est figura, de qua & multis alijs vide glos. bonam in cap. forus. de verborum signific.

Irregu

Irregularitas est nota siue impedimentum canonicum ex facto siue de facto proueniens, quo quis ad ecclesiasticos ordines promoueri, & iam promotus in eis ministrare prohibetur & degradari siue deponi quandoque meretur. Vel sic, Est habilitas quædam canonica per quã quis efficitur inhabilis ad ordines suscipiẽdum. Et dicitur ab in, id est non, mutãdo n, in r. & regula, q a nõ potest exigere regulas ab apostolis & aliis summis pontificib⁹.

Irrepere. i. latenter inualescere.

Irriguum, capitur actiuè & passiuè, hoc est & pro eo, ex quo q d irrigari potest, vt irriguæ fontium aquæ. l. j. C. de manci. & colo. patri. & pro eo ipso quod irrigatur. l. diuortio. §. quod in anno. ff. solu. matrim.

Irritum testamentum, vide testamentum irritum.

Irrogare, id est inferre, vnde dicitur crimen vel damnum irrogat infamiam vel mortem, id est infert. C. ex quibus causis infamia irrogetur. in rub.

Isauri, populi sunt Ciliciæ contermini, qui in mari quondam piraticam exercuerũt: quos Publius Seruil. profligauit, qui cognomen Isaurici ex ea victoria retulit. Iam verò Isauri & Cilices pro piratis accipiũtur. vt Iuuenalis: Piratæ Cilicum & Iustin. in Cod. tit. de feriis. l. Prouinciarum, Latronũm, inquit, & maximè Isaurorum.

Isostates, potest interpretari æqualitatis recognitor. nã Isos interpretatur æqualis in Codice Iustiniano de ponderatoribus & auri illatione. l. quoties. Quoties, inquit, de qualitate solidorum orta fuerit dubitatio, placet quẽ sermo græcus appellat Isostatem legendum Zygostatem, pro sua fide & industria, vt neq; fallat neq; fallatũr cõtentionem dirimere. Accurs. interpretatur ab igos, victoria, & state militia. neq; enim igos est victoria, sed nice, neque state militia. sed stratia: sed neque victoria & militia faciunt ad rem.

Isostates æqualitatis recognitor. l. ij. C. de ponde. & aur. illa.

Isthmus, terra oblonga & angusta inter duo maria.

De I ante T.

Ita, est dictio cõditionalis secundum gloss. in l. Iulianus. ij. de condi & demonst.

Itaque no. Io. Calde. in commento Decre. c. post cessionem. de probationibus.

Item. hæc dictio ex suo significato significat adiectionem, coniunctionem seu continuationem. de qua Bar. ff. de publica. & vect. l. j. in princ. Est etiam repetitiua seu repetitionis significatiua. Repetit autem illa quorum repetitionẽ significare cõcludit quodlibet me-

dium probabile: verbi gratia, testator dicit, lego Titio fundum Seianum sub conditione. Item fundum Seianum heres meus dare damnas esto, intelligitur sub eadem conditione vt l. in repetendis. ff. de leg. iij. & sumitur significatum ex dictione item, & ex oratione sequente, quæ est declaratiua præcedentis. Et idē dic in die vel in alia qualitate posita in oratione præcedenti, quia repetitur & in sequenti. Item ibi, testator dicit lego Titio fundum Seianum sub conditione & post ex interuallo dicit, itē fundum Seianum Titio lego: hoc casu legatum valet, & videtur primum reuocatum, nec videtur repetitio conditionis, vt l. non ad ea ibi cùm dicit si prius sub conditione. ff. de condit. & demon. quia hæc dispositio debet addere & operari, quod non fieret si conditio repeteretur, ideò testator videtur à conditione recessisse, & purè legare voluisse. Item ibi testator pluribus legatis factis filium heredem instituit, & adiecit, quod si ipse filius absque liberis decesserit, relinquo Titio centum. Item relinquo Titio domum. Item relinquo Sēpronio fundum. Prædicta conditio si decesserit, intelligitur repetita in duobus sequentibus legatis, & sic obtinet in tribus prædictis legatis, quia sumitur significatum ex legatis purè prius factis, & ex significato conditionis. Nam ex cōditione significatur quod testator non vult plus grauare filiū si vixerit, sed vult grauare in sequentibus sub illa conditione si decesserit. facit l. si ita scriptum. ff. de lib. & posth.

Iter est ius eundi vel ambulandi hominis, siue homo eat solus siue vehatur sella vel lectica, vel in equo, vel in quouis animali. Seorsum verò non potest iumentum secum agere, vel vehiculum ducere, qui iter tantum habet. Quandoque tamen iter dicitur vulgariter ipsum solum per quod itur, vel tramites vel calles transeunt, ita quòd qui actum habet, habet & iter & commoditatem itineris, sed non econuerso, vide infrà de via, & inst. de serui. in princi.

Iterato quid importat, not. Arch. xj. q. iij. c. si quis verò.

Iterum, hæc dictio secundū suū proprium significatum denotat actum geminatum, quod no. pro statutis permittentibus aliquid iterari, vel punientibus faciētem aliquid iterum. habet enim locū statutū in geminante actū, quādoque ex natura act⁹ cui adiicitur, exponitur, id est quoties opus fuerit. glo. & ibi doct. in cap. sua nobis. de appella. & Angel. Aret. in procem. instit. in ver. quorū.

& docto: in l. veluti. de eden. & l. fideicom. §. si quis decem. ff. de leg. iij. vbi si testator legat decem Titio, & si perdiderit, iterum legat, non intelligitur vltra duas præstationes quod facit ad quæstionem, quando arbitro datur potestas prorogādi compromissum semel & iterum, non enim intelligitur in infinitum, sed pro duabus vicibus tantùm, secundum Bald. in d. cap. sua nobis. in fi. facit qđ not. in l. si finita. ff. de dā. inf. vbi plenè per doc.

Itidē, id est similiter. C. de eman. lib. l. pen. de iniur. l. fina. Aliquando, id est tantundem. C. de appel. l. quoniam iudices.

Itinerarchæ dicuntur itineris custodes, à verbo eo is, & archos græcè, id est princeps latinè, hoc nomen trahentes, quia ad prouinciarum tutelam per singula loca, pacis & quietis faciunt stare custodiam. l. j. C. de custo. reo. ibi de Itinerarcha nullum verbum.

De I ante V.

Iudæi dicuntur qui Mosaicam legem ad literam imitantes tenēt, se circūcidendo, & alia legalia faciendo. Et dicuntur à nomine dignioris tribus, scilicet Iudæ, qui inter alias tribus bellicosior erat, & in bellis primam aciem & regni vel regis priuilegium obtinebat.

Iudex dicitur quasi ius dicens populo, siue quod iure disceptet. Iure autem disceptare est iustè iudicare. Non est ergo iudex, scilicet bonus, si non est in eo iustitia, vt in cap. forus. §. in omni quoque negotio. de ver. signific. Et iudex est qui ex iurisdictione propria aut sibi delegata & cōmissa ius habet super causas litigiorū vel litigatorum cognoscendi, & qui ex propria iurisdictione illud habet, dicitur iudex ordinarius, sed qui ex delegata dicitur delegatus & extraordinarius.

Iudex ordinarius est ille qui habet potestatem iudicandi à se iure suo, hoc est eo ipso quòd est talis, vt episcopus, balliuus præses prouinciæ, & consimiles.

Iudex delegatus est ille qui habet potestatem de causa aliqua cognoscendi ab aliquo sibi commissam, qui etiam dicitur iudex extraordinarius.

Iudex competēs dicitur qui causæ iurisdictionem habet cum exercitio, dato quòd per exceptionem possit elidi, siue exceptio contingat personam, vt quia suspectus, siue iurisdictionem, vt quia rescriptum subreptitium est, vt est glo. in clemen. cum lite. vt lite pendente.

Iudex incompetens est in quem licet consen. serimus, id tamen quod ab eo statutum est, firmi

tatem non habet iudicati, vel quia ipse nullam iurisdictionem habebat, vel quia interuenit error in adducendo vel adeundo ipsum, vel quia vi compulsus sum in eum consentire. In summa iudex incompetens est idem qui non suus.

Iudex compromissarius. Require suprà arbiter,

Iudices chartularij erant olim qui ab Imperatore priuilegiati erant, vt qui vellent coram eis litigare possent, sed ipsi non poterant cogere aliquem ad litigandum coram eis. Et dicuntur etiam hodie iudices ordinarij creati à comite Palatino qui non habent administrationem nisi habitu, vt not. l.j. ff. de iudic. & l. finali. C. vbi & apud quem cog. & integr. restitut. agitan. sit.

Iudices domestici, require suprà domestici & assessores.

Iudices pedanei dicũtur illi quorum officium est de minutis causis & infimis cognoscere & inutilibus vel vilibus, licet ordinarij, & dicuntur à pede, qui est extrema pars corporis. Maiores verò causas debent & tenentur maioribus referre, cùm ipsi per se non possint terminare. C. de pœn. iud. l. ij.

Iudicem delegare, est vice sua alium de causa cogniturum, constituere.

Iudicatum facere dixit Celsus in l. fi. in prin. si cer. pet. pro parere sententiæ, & soluere quod solui debere pronunciatum fuit.

Iudicatum solui satisdatio, inde dicta est, quia interponebatur stipulatio ꝙ solueretur quod iudicatum fuisset, vt instit. de satisdat. in princ. Et huiusmodi stipulatio tres clausulas continet, vt eleganter persequitur Vlpianus in l. iudicatum. la j. ff. iudic. solui.

Iudicium, hæc dictio multipliciter significat. Primo modo idẽ est quod casus fortuitus, vt dicitur, hoc diuino iudicio venit. Secundò est discretio, vt dicendo, in pueris non est iudicium, facit institut. qui. non est permis. face. testa. §. præter ea. Tertiò est actio, vt cùm dicitur iudicium fami. hercis. ff. de iud. l. in familiæ. Quartò est vltima voluntas testatoris. Quintò est iudicium vel sententia iudicis. l. j C. de re iudic. Sextò ponitur pro examinatione vel deliberatione. Septimò pro auctoritate. xliij. distin. c. ij. Octauò quandoque pro pœna. 50. distinc. can. & purgabit. Nonò capitur pro instantia vel ordinatione causæ discutiendæ in iure coram iudice: sic sumitur in tit. de iud. l. properãdum. §. j. C. de iud. & ff. eod. tit. l. proponebatur. & in hac significatione diffinitur sic, Iudicium est actus legitimus trium personarum, scilicet iudicis, actoris & rei super eadem quæstione, aut

aut super eodem iudicio contractus. de verb. sign. c. forus. in glos. Et dicitur iudicium quasi iurisdictio, ibidem. & secundum Goff. describitur sicut arbitrium exceptis his. Primò, quòd iudicium est de ciuili & criminali, sed arbitrium de ciuili tantùm. Secundò, quòd iudicium necessariò, arbitrium verò voluntariè subitur, & prius inquisitio vocabatur: vnde secundum Cardi. Iudicium est inuestigatio, quam secundum iuris ordinem facit iudex per varios modos ad veritatẽ eliciendam, & elicitam custodiendam: vt xxx. q. v. iudicantem oportet. Et quòd dicitur actus trium personarum, intelligitur verè vel fictè, seu repræsentatiuè, quia in notoriis fama repræsentat actorem, & fingitur accusator. Et nota ꝙ propriè ante lit. conte. non est iudicium, quia nulla causæ discussio. l. j. C. eod. tit. & hoc respectu causæ, non autem respectu aliorum actuum iudicialium, vt sunt examinatio partium, & confessio, & cætera quæ bene fiunt ante lit. contest. imò quandoque iudicium capitur pro eo quod præcedit sententiam, vt in c. in iudiciis. de reg. iur. libro vj. De multiplici specie iudiciorum. vide infrà in ver. iudicia priuata.

Iudicium contradictorium dicitur, si dicerem hoc esse consuetudinem, & tu aduersarius meus diceres non esse consuetudinem, vt in c. abbate. in glo. fin. de verbor. signific. in verb. contradicto.

Iudicia capitalia sunt quibus caput eximitur à ciuitate morte vel exilio, de his vide Insti. de publ. iud. §. publicorum.

Iudicia publica sunt de publicis causis, & dicuntur quasi populica, quia cuilibet de populo commissa est executio, vt contra crimen læsæ maiestatis, in quo omnes de populo possunt accusare. Quandoque iudiciũ publicũ dicitur iudicium quod intenditur à crimine: de hoc instit. de publ. iudic. in prin.

Iudicia priuata sunt quę ciuiliter tractantur siue intentantur. Itẽ de multiplici iudicio. s. auctoritatis, ministerij, approbationis, &c. not. Archid. l v. distinct. præcepta. & gl. super regula, in iudiciis. de reg. iur. lib. vj. Tangit aliqualiter Archid. ij. q. j. sicut. Et secundum Ant. de Butr. diuiditur tripliciter: primò ratione materiæ, secundò ratione formæ, tertiò ratione quantitatis. Vnde ratione materiæ duplex est iudicium, aut temporale, aut spirituale, vel aut ciuile aut criminale. Vnde semper dicitur iudiciũ criminale quãdo finis tẽdit ad cõmodum reip. aut fisci, &c. siue pœna sit corporalis, siue pecuniaria. Sed dicitur ciuile dum finis tendit

ad commodū partis.gl.no.in l. prætor.in princ.ff.de sepul.vio. & fuit opinio Inno. in c.qualiter & quādo ij.de accu.& doc. in c.j.de iud. Secundò ratione formæ iterum duplex est iudicium.s.ordinariū & extraordinariū. Tertiò ratione quātitatis duplex est.s.vniuersale & generale,quæ etiam differunt, de hoc plenè in c.ij.de libel. obla. Item iudicium triplex reperitur:primum inter sanguinē,secundum inter lepram,tertium inter causam,vt in cap.per venerabilem,qui fil.sint legit.

Iudicium prolusorium quid, require infrà ver.prolusorium.

Iudicium accipi olim dicebatur, cùm lis contestabatur. l.is qui se. de rei ven. cuius locutionis rationē tradit Alciat.in l.pecuniæ verbū.§.actionis.de ver.si.

Iudicio sisti cautio dicitur, cùm promittimus,nos aut aliquem alium ad iudicium venturos & permansuros esse, vt in ff.si si quis caut.toto tit.

Iugum pro pari duorum animalium plerunque accipitur, vt apud Plin.libro 10. de aquilis. Vbi aquilarum, inquit, non sit iugum.Varro de lingua Latina lib.4.Iugum,inquit,& iumentum aiunctu.Virg.5.Aene.Nec sic vndātia lora Concussere iugis.Vlpia.lib.xxj. *Dig.* de ædil. edi.l.ædiles aiunt:sæpè iugum in hac significatione ponit. N.

Iugalem posuit Iustin. pro vxore. l.consensu.§.vir.C.de repud.

Iugatio,genus vectigalis, de quo in l. immunitates. C. de agric. & censit.libro xj.

Iumentorum appellatione boues non continentur. l. legatis seruis.de leg.iij. Dicta autē iumēta à iungendo, eo quòd currui iungantur, vt ait Alciatus in l. boues.de verb.signific. in quibus sunt equi & muli.

Iura prædiorum appellari seruitutes nemo est qui ignoret, ex tit. de reb.corpor. & incorpor. in Instit.atqui prædia cum iuribus suis restituere promittit, intelligitur vt restituat eiusdē bonitatis, salubritatis, & amplitudinis. l.quid aliud. ff. de verborum signific.

Iuramentum est affirmatio vel negatio sacræ rei assertione vel attestatione firmata secundū Gof.vel adhibita religione secūdū Placē. & est triplex:videlicet,voluntariū,cū fit extra iudiciū,necessariū,& iudiciale vt no.gl.inst.de actio.§.item si quis.& infrà ver.iusiurandum.

Iuramentum assertorium est, cū iuratur de pręsenti vel de præterito sic esse vel nō esse,fuisse vel nō fuisse.Sed iuramentum promissoriū est quādo iuratur de futuro aliquid daturum vel facturum. Aliquando etiam iuratur per execrationem, vt si hoc non fecero, hoc accidat mihi vel filiis meis, aut huiusmodi. Ponitur ergo triplex

plex Iuramentum, scilicet promissorium, assertorium, & cõfirmatorium, secundum Host. in Sum. de iureiur. De primo in c. debitores. in c. Quintauallis & c. veniens. de iureiur. De secundo in c. si. eo. ti. De tertio in c. cùm contingat. eod. tit.

Iuramentum calumniæ est, cum quis iurat se bona fide & non animo calumniandi agere vel respondere, nec egisse, vel respondisse.

Iurare conceptis verbis, vide Conceptio.

Iurati dicuntur consiliarij vel anciani, vel priores qui regũt vniuersitatem: & dicuntur à iuramento quod præstant, vt eorum officium fideliter exequantur.

Iure proprio dicitur aliqua res vendi in instrumento venditionis, quando proprietas trãsfertur in ementem.

Iurgium dicitur quasi iuris garrium, eo quod hi qui causam dicunt, iure disceptant. cap. forus. extra de verb. sig.

Iuridicus est qui iura dicit secundum Isid. libro xj. Etymol. & peculiariter hoc nomine appellatum fuisse quendam Alexandriæ magistratum indicat manifestè ti. de iu. Alex. ff. & C.

Iuris auspicium, id exordium litis, vt in c. pastoralis. de cau. pos. & C. de codic. l. vlt. j. resp.

Iurisconsulti qui appellarẽtur antiquitus docet clarissimè Imp. in §. responsa. Insti. de iur. nat. gen. & ciui.

Iurisditio est potestas de publico introducta cũ necessitate iuris dicendi vel æquitatis statuendæ, secundum Azo. & dicitur à nominibus ius & ditio, id est, potestas. Hæc autẽ quãdoque est ordinaria quãdoq; delegata. Item alia est plena, scilicet solius principis. Alia autem se minplena, aliorum, videlicet à principe. De hoc vide Spe. eo. tit. C. eo. l. iij. Nota ꝙ quatuor dant iurisditionẽ ordinariam. Primò lex inanimata vel canon. & hoc in dubio, secus si apparet velle dare delegatum. Secundò lex animata scilicet, Papa vel Imperator, & non inferior nisi episcopus suo vicario. Tertiò consuetudo. Quartò vniuersitas approbata, vt mercatorum, cerdonũ & aliorum artificum qui possunt de suo corpore creare & eligere iudicem ordinarium. Similiter vniuersitas facultatũ artiũ vel iuristatũ, de hoc no. circa c. cùm ab ecclesiarum. de offic. ord. Et iurisdictio prout est genus, diuiditur in merum imperium, mistum imperium, & simplicem iurisdictionem, de quibus in litera M. require.

Iurisdictio etiam alia est voluntaria, alia contentiosa. Voluntaria dicitur quæ in volentes tantum exerceri potest: contentiosa, quæ etiã in inuitos, vt

no. in l. ij. de offi. procõ. & leg.

Iuris præcepta tria sunt, scilicet, honestè viuere, alterum non lædere, & ius suum vnicuique tribuere. Instituta de iusti. & iur. § iuris præcepta. concor. c. cùm deuotissimam. § si seculi. xij. q. ij. vbi dicitur quod sũmum bonum in literis est iustitiã colere, & vnicuique &c.

Iurisprudentia est diuinarum & humanarum rerũ notitia, iusti atque iniusti scientia. iusti, scilicet ad faciendum, iniusti ad euitandum, quia non sufficit scire quid sit iustum vel iniustum, nisi & ipsarum rerum cõtrariarum vel corporalium habeat quis notitiam, secundum quam secundum varias conditiones varia iura sunt statuenda, insti. de iusti. & iur. in prin.

Ius habet plura significata. Primò, id est, rigor. l. j. C. de legi. Secundò, id est verborum conceptio, vt cum dicimus quòd in stipulationibus versatur ius vt l. si vnus. §. pactus ne peteret. ff. de pact. Tertiò, id est, rectum vel iustum, quod deriuatur à iustitia. Quartò, id est, aqua pinguis. Quintò capitur pro toto corpore iuris. Alia plura significata ponit Ioan. And. de regu. iur. in princip. lib. vj. Breuiter ius significat quod subiecta materia vel vsus communis id recipiendi in tali loco in quo profertur significare declarat. Vnde ius est nomen generale, & lex iuris species, & dicitur ius quasi iustum. j. dist. ius generale. & secundum Isid. lib. v. etymo. Omne autẽ ius legibus & moribus cõstat secundũ Isid. vbi suprà c. ij. Et definitur sic, ius est ars boni & æqui, cuius merito quis nos sacerdotes appellat, id est, sua iura cuilibet ministrantes. ff. de iusti. & iur. l. j. ij. responso. Hoc est dicere, quod iustitia est collectio legitimorũ præceptorũ quæ arctant nos ad obseruandum bonũ & æquũ, id est, vtilitatem, & æquitatem seu veritatem. Quamuis enim vsucapio cõtra æquitatem videatur introducta, tamen subtili cõsideratione maximæ innititur æquitati. cum præcipuè æquũ sit quod publicę vtilitati deseruit. Vel dicitur quod in vsucapione vel pręscriptione ex causa & pro bono publico inducitur, quandoque rigor contra naturalem æquitatem. vt dicitur in gl. j. dist. ius autẽ, vbi datur quandoque ius quod non est iustum vel æquum, vt ibi exempla plura. Dicitur autem ius à iustitia. Et aliter sic diffinitur. Ius est præceptum seu ordinatio principantis seu domini circa subditos quantum ad ea quæ possunt subesse potestati subditorum. Talis autẽ vel est deus, & tunc dicitur ius diuinum. Vel est natura, & tũc dicitur ius naturale. Vel est ho

mo,

mo,& tunc dicitur ius humanũ,quod regitur duobus, vt in principio Decretor. Et sic secũdum triplicẽ gradum summorum distinctum est triplex ius, scilicet ius diuinum, quod est præceptum seu ordinatio diuina,& ius naturale,& ciuile dicitur. Etiam aliquando ius angustiosum, aliquando iniquum, vt insti. de sena. Tertyl. in gl. § j.

Ius etiã dicitur locus vbi ius redditur. interdum accipitur pro necessitudine, vt l. penult. & fi. de iustitia & iure. Aliquando pro qualitate rei inhærente. L. quid aliud. de verborum signific. item pro commodo. l. quod dicimus eod. tit. quandoque significat facultatem & potestatem, vt cum dicitur est mihi ius eundi per viam publicam: quandoque ius dicẽtem, vt in tit. de in ius vocando. nã in ius vocare, est ad iudicẽ vocare. §. vlti. Insti. de pœna tem. litig.

Ius aureorum annulorũ secundũ quosdam dicitur quòd olim liberti annulos aureos ferre nõ poterant, sed secundũ Azo. est priuilegium quod concedebatur libertis in signum semiplenæ ingenuitatis viuebãt enim ingenui, sed moriebantur vt liberti. C. de iur. annu. aur. in rubrica.

Ius aureorum annulorũ donare (inquit) Bud. apud antiquos erat id fermè, quod hodie equitem facere dicimus.

Ius canonicũ diuiditur in Decretum, & Decretales, quarum volumen dicitur extrauagans in quinque libris, maximè respectu iuris ciuilis. Quilibet autẽ liber habet plures rubricas siue titulos in quibus præmittitur materia in generali, de qua tractatur in capitulis sequentibus in speciali. Sub qualibet autem rubrica sunt vnum aut plura capitula quæ dicũtur decretales vel constitutiones, & aliquando in capitulis sũt §§. Vnde quãdo allegabis aliquid ex decretalibus, non allegabis librum, sed titulum, & capitulum in eodem. & si sit capitulum longum dices c. tali circa princ. medium vel finem. Vel si sint in capitulis paragraphi, allegabis tali cap. §. j. vel ij. Et post compositiones quinque librorum dictorum per magistrum Raymũdum capellanum Gregorij. IX. Papæ circa annum domini M. ccxxxj. elapsis multis annis, videlicet anno à natiuitate vel incarnatione domini M. ccxcviij. nonis Martij pontificatus Bonifacij viij. anno iiij. compilatus est liber sextus, non quidem sextus cum aliis quinque partialibus prædictis in vno volumine, sed liber specialis continens etiã quinq; partes & supplẽs defectus casuũ emergẽtiũ

in libris decretalium non comprehensorum. Deinde clementis constitutiones, à Clemente papa quinto sub anno domini M.cccxj. in consilio Vienensi, quod sex mensibus tantum durauit, conceptæ & editæ sunt, licet idem Clemẽs morte præuentus, ad publicum non perduxerit. Sed Ioan. papa xxij. de post compleuit, correxit, mutauit, & executioni demandauit. Et fuerunt promulgatæ anno domini M.cccxxix. kalẽdis nouembris. De hoc vide gl. in procœmio Clemẽti. super verbo Nouembris, & verbo pontificatus. Et dicit Io. An. quòd iste liber non debet allegari septimus, sed debet intitulari Clementinæ, scilicet constitutiones Clementis quinti. Sed decretum quod magister Gratianus circa annũ domini M. cix. compilauit, diuiditur in tres partes. Prima dicitur distinctiones, quia est distinctũ per centum & vnam partes, quarum quælibet habet vnum vel plures canones, quæ vlterius subdiuiduntur in paragraphos & versiculos. Sed secunda pars Decreti nominatur causæ, quia continet in se triginta sex causas, à quibus nomen accepit. Quę vlterius subdiuidũtur in quæstiones, & hæ in canones, qui vltra in paragraphos & versiculos subdiuidi possunt. Tractatus autem de pœnitentia imponitur in causa trigesimatertia in quæstione tertia. Et habet septem distinctiones, quarum quælibet habet canones plures, cum paragraphis & versiculis suis. Tertia & vltima pars Decreti nuncupatur de consecratione & habet sub se quinque distinctiones cum canonibus, vel capitulis, paragraphis vel versiculis.

Ius ciuile inuenitur accipi diuersimode: vt dicto j. can. ius naturale. Ciuile autem vno modo est quod quisque populus vel quæque ciuitas sibi proprium diuina humanáque causa constituit secundum Isidorum libro v. Etym. Secundo dicitur ius ciuile lex xij. tabularum. Tertio dicitur quod ex legibus plebis scitis, constitutionibus, senatusconsultis, principum decretis, vel auctoritate prudentum inuenitur. Quarto dicitur ius quod non est prætorium. Quinto dicitur disputatio prudẽtum, quæ fuit facta sub lege xij. Tabularum. Sexto quicquid habemus scriptum de iure. Septimo quicquid iure naturali vel iure gentium subtrahitur, vel quod non est ius naturale nec gentium, & sic capiendo ius canonicum dicitur ius ciuile. & sic sumitur j. distinctio. ius autem, vt in gloss. j. nota. in fine. Et quia ita diuersimode ius ciuile

ciuile inuenitur accipi in iure de prima acceptione habes instit.de iure naturali.§.j. De secunda habes.ff.de iustitia & iure.l.ius ciuile.§.hoc igitur. De tertia & quinta.ff.de origi. iuris.l.ij.§.hæc disputatio. De quarta.l.ius ciuile.præalleg.in princ. De sexta.ff.de variis & extraordinariis cog.l.ij §.proinde.De septima instit.de vsucapio in princ.vt est glo.in §. sed ius quidem ciuile.insti.de iure natu.gentium & ciui. Item ius ciuile dicitur tripliciter. Primo pro eo quod in vnaquaque ciuitate seruatur,& sic dicitur in genere.Secũdo in specie dicitur ius proprium certæ ciuitatis,& sic loquitur.§.alle. insti.Tertio dicitur per excellentiam ius Romanorum quãdo non exprimitur proprium nomen ciuitatis,& sic in versicu.sed & quoties.insti. eodem tit.præalleg. & sic concordat. §.omnes populi.cum dicto versic.in quo. §. dicitur. quòd omnes populi reguntur legibus emulgatis ab Imperatore. in versic. dicitur. quòd vnaquæque ciuitas iure suo proprio vtitur,sed primum intelligitur de generali.secundum de particulari.

Ius ciuile diuiditur in quatuor libros principales, scilicet Digestum, Codicem, Institutiones,& Authẽticas. Quibus additur collatio decima, seu liber Feudorum. Primus ergo liber iuris ciuilis est Digestum, qui continet leges & statuta Romanorum, & diuiditur in tres libros principales,scilicet Digestum vetus quod habet libros partiales viginti quatuor: Infortiatum, quod habet libros partiales quatuordecim. Et Digestum Nouum, quod habet libros partiales duodecim. Quibus connumeratis erunt libri partales quinquaginta.Digesti veteris, Infortiati, & Digesti Noui.Et vocatur Digestum seu etiam Pandecta, vel liber Pandectarum.vide suprà,in litera D.Secundus liber iuris ciuilis vocatur Codex, qui continet statuta, sanctiones, & præcepta Imperatoris. Et fuerunt tempore Iustiniani Imperatoris tres Codices, scilicet Codex Gregorianus,Hermogenianus,&Theodosianus de quibus Codicibus extrauagantibus diuus Iustinianus animum suum ad Imperiales constitutiones dirigens vnum Codicem fieri fecit quem suo felici nomine intitulauit Codex Iustiniani,vt in rubri. procemij Codicis.Et diuiditur iste liber in duodecim libros partiales,quorum nouem primos Doctores legere solent, sed vltimi tres qui longe post primos nouem compositi sunt raro legi consueuerunt.In quo rũ allegationibus, hoc est spe

cia-

ciale quod ad titu.& ad l. cum §.additur numerus, videlicet liber xj.xij.&c.vt C.de murile. & gynecia, &c. lib. xj. & C.de dignit.l.si vt proponis. libr.xij. Tertius liber principalis dicitur Authenticum, vel Authenticorum, & sunt quædam excerpta quasi prædictorum librorum summula. Et diuiditur iste liber in nouem collationes, quarum quælibet subdiuiditur in titulos, & tituli non in leges, sed in paragraphos. Et differunt authenticum & authentica, quia authenticum volumen est per se, sed authentica est vna lex, vel paragraphus incorporatus libro Codicis, & antiquo iuri superadditus.& allegatur sic, C.de episc. & cleric. authent. generaliter. C.de sacrosanct. eccles.authé. multomagis. Sed in authentico simpliciter allegatur titulus & paragraphus, vt in auth. vt iudices sine quoquo suffragio. §. tali vel tali. & sufficit. Item decima collatio intitulatur liber Feudorum, & habet duos libros partiales, quorum quilibet subdiuiditur in titulos, & isti in capitula & paragraphos. Quartus liber principalis legum dicitur Institutiones, vel Instituta, & iste diuiditur in quatuor libros partiales, & est introductorius in ius ciuile & canonicum, maximè quo ad declarationem terminorum in vtroque iure vsitatorum, qui tanquam ostium in domum præbet introitum in sapientiam iuris. Quare consulitur omnibus quasi modo genitis iuris alumnis, lac iuris cócupiscentibus, per institutiones documēta sua primordialia capescere & nutrimenta, vt tali doctrina primitus informati, securius mereantur inhęrere sanctioni Iustiniani Imperatoris Christianissimi. Nullus ergo præsumptuosè sine Institutionum doctrina, iuris maximè ciuilis sublimitates tentet ascendere, ne corruat ex alto qui satagit volare sine penna. Et hæc de nominibus diuisionibúsque librorum principalium iuris vtriusque sufficiant. Et not. quòd ius ciuile tripliciter se habet ad ius naturale, & tres operationes circa ipsum, & eius materiam exercet, aliter tamen & aliter. Nam ius ciuile primo addit supernaturalem determinationem per congruōs modos, vt est videre in delictis: verbi gratia, ius naturale & eius rectitudo dictat delicta puniri: institu. de obli. quæ ex deli. nasc. in princ. ff. de fur. l. j. Et ita omnia præcepta decalogi sunt à iure naturali super illis principiis fundata, quę ponit Iurisconsultus de iust. & iur. ff. eo. tit. l. iustitia. § j.& in proœ. decre. s. honestè viuere, alterum nō lædere, ius suum

ſuum cuique tribuere. Secundò rectitudo naturalis vult nemini ſubtrahi quod ſuum eſt, & ius legale diſtinguit actus ab illa rectitudine deuiantes, ſcilicet actum furandi, fœnerandi, rapiẽdi, &c. Et vltra hoc oſtendit quomodo vnus illorum actuum plus vel minus deuiet à rectitudine naturæ, & ſecũdum illud maiores ſiue minores pœnas ſtatuit. Tertiò declarat, nam iure naturali rectum eſt neminem cũ alterius iniuria vel detrimẽto locupletari: non tamen habetur ex eodem iure ſi ſit poſſibilis euentus in quo quis locupletari poſſit cum alterius iactura, ſine tamen eius iniuria, ſicut in præſcriptionibus & vſucapione. De iſta triplici operatione loquitur lex ius ciuile. ff. de iuſtitia & iure.

Ius gentium, eſt ſediũ hoſtilium occupatio, munitio, bella, captiuitates, ſeruitutes, poſtliminia, fœdera, paces, induciæ, legatorum non violandorum religio, connubia inter alienigenas prohibita, & ideò ius gentium appellatur, quia eo omnes ferè gentes vtuntur. c. ius gentium. prima diſtinct.

Ius habere in re, & ius habere ad rem, ſunt diuerſa. de conceſ. præben. lib. vj. cap. fin. & clem. vnic. de ſequeſt. poſ. verſiculo, nihilominus.

Iuſiurandum quamuis competentius poſſet dici factũ iuramentum, vel factum iuratum, eo quòd ſuper facto iuratur, vel iuſiurandum, eo quod ſuper iure quod iuranti competit, iuratur, quaſi ius iuratum, placuit tamen vt factum dicatur ius, quia ſuper facto iuris iuratur, adiicitur iurandum, quia illud debet eſſe iuratum quod antea fuerat iurandum, relatione facta non ad id quod fit, ſed ad id quod fieri conuenit. l. ius pluribus. ff. de iuſti. & iure. Vel vt dicit Azo, fortè ius ponitur pro religione, quaſi diceret, iuſiurandum, id eſt, religio firmanda. Vnde iuſiurandum idem eſt quod iuramentum factum, & dicitur quandoq; conuentionale, quandoque iudiciale & neceſſarium. Conuentionale eſt, quando à te peto aliquid & tu negas, tamen defers iuramentum vt iurem, ſi enim in hoc caſu iuro, vocatur iuſiurandum conuentionale & voluntarium, quia extra iudiciũ ex conuentione & voluntate partium, abſque alia coactione iudicis præſtatur. Iuſiurandum iudiciale & neceſſarium eſt, cum in caſu pręmiſſo iuro ꝙ mihi debetur quod peto, ſcilicet iudice in iudicio mihi cõferente vt iurẽ. Ex hoc autem iuramento datur actio ei qui dum peteret rem ſuam, delato ſibi ab aduerſario iuramento, vel à iudice, ſuam eſſe

rem illā iurauit, ab ipso enim tunc peteret rem suā actione in factū quæ oritur ex tali iuramento. Et dicit Gof. q̄ duplex est iusiurandū. s. assertorium, & promissorium: & assertorium triplex est, s. voluntarium, vt est conuentionale. ff. eo. ti. l. iusiurandum. Necessarium, quod necessitate à iudice imposita defertur vel suscipitur & non potest recusari nisi ex iusta causa, vt ff. de iureiur. l. manifestæ. Et iudiciale, quod in iudicio defertur vel refertur à parte parti, quod non est necessariū subire, imò delatū recusari potest hodie, licet olim nō potuit recusari, sed referri. vnde vide gl. in c. fi. de iureiur.

Ius militare est belli inferendi solennitas, fœderis faciendi nexus, signo dato egressio in hostes, & pugnæ cōmissio, itē signo dato receptio, item flagitij militaris disciplina si locus deseratur. Item stipendiorum modus, dignitatū gradus, præmiorum honor, veluti cùm corona vel torques datur. Item prædæ diuisio, & pro personarum qualitatibus & laboribus iusta distributio, ac principis portio, vt dist j. ius militare. & secundum Isid. lib. v. c. vij.

Ius naturale est quod est cōmune omni nationi, eo quód vbique instinctu naturæ habetur, nō aliqua constitutione facta ab homine, sed ab ipso naturæ cōditore, vt maris & fœminæ cōiunctio, liberorū successio, s. in bonis parentum, vel etiā per carnis propagationem, nō per hereditatem, quia illa successio non est naturalis, vt est gl. super versi. successio. dist. j. c. ius naturale. vbi ponitur hæc diffinitio puerorum educatio, communis omnium possessio, (quia iure naturali omnia sunt communia, id est communicanda tempore necessitatis. c. sicut. xlvij. dist.) & omnium vna libertas, acquisitio eorum quæ in cœlo, terra, maríque capiuntur. (gl. dicit. Hæc enim & alia quæ in nullius bonis sunt, cedunt occupanti, id est conceduntur). item rei depositæ vel pecuniæ commodatæ restitutio, violentiæ per vim repulsio. Nam hoc & si quid huic simile est, nunquam iniustum, sed naturale æquúmque habetur secundum Isido. lib. v. c. iiij. Et est text. totius cap. ius naturale. dist. j. & ibi vide glos. huius definitionis. Item ius naturale est quod in lege & Euāgelio cōtinetur per quod quis iubetur alteri facere quod sibi vult fieri, & prohibetur alteri inferre quod sibi nolit fieri. distin. j. in prin. & 50. dist. ponderet (aliàs cōsideret) in princ. & in auth. vt cùm de appell. cog. §. cæterum. c. dilecti de maior. & obed. Vnde,

Quod tibi vis fieri, mihi fac, quod

quod non tibi, noli.
Sic potes in terris viuere iure poli.

Vel aliter, Ius naturale dicitur vno modo magis ex instinctu naturæ proueniēs quo singula animalia ad aliquid faciēdum inducuntur. Est enim debitum quoddā quod natura cuilibet repræsentat, & hoc debitū secundū Isido. cōmune est omni nationi, eo quod instinctu naturæ, vel naturali conditione vbiq; habetur, & nō ex cōstitutione aliqua facta ab homine. Item ius naturale dicitur instinctus naturę ex ratione proueniens. Et secundum hoc ius omnia dicuntur communia, id est cōmunicanda, vt suprà dicitur. Item ius cōmune dicitur industria hominum statutum. Itē ius naturale dicitur æquissimum. Item præcepta naturalia sunt quæ in lege & Euangelio continentur, vt, nō furtum facies, non mœchaberis, sed quod tibi vis, &c. c. præallega. Ius naturale in glos. vbi prima descriptio data est secundum motū sensualitatis. Aliæ autē secundū motum rationis. Item ius naturale secūdum gl. j. instit. de iure nat. gen. & ciui. potest dici quatuor modis. Vno modo ius gētium. instit. de rer. diuisio. § singulorum. Secundo ius pactorū. ff. de pact. l. j. Tertio ius contrarium. s. quod rescindit pacta: vt restitutio minoris. ff. de minor. l. j. Quarto pro instinctu naturæ, vt quod in lege Mosaica vel Euāgelio continetur. Itē ius naturale in quatuor differt ab aliis iurib⁹, scilicet in origine, in dignitate, in amplitudine, & sentētiæ rigore, vt declarat glos. j. dist. v. na cœpit ab exordio naturalis creaturæ, & nullā patitur immutationem, & sibi omnia cō munia sunt, nec contra ipsum fit dispensatio, sed de aliis iuribus secus, vt ibi.

Ius quasi naturale est quod dominus vel patronus habet in seruum & libertum.

Ius patronatus est auctoritas siue potestas quam patronus habet in libertū. Aliter secūdum Gof. est auctoritas siue potestas proueniens ex beneficiis ante cōsecrationē ecclesiæ collatis. Et ꝓuenit ex trib⁹. s. fundatione, dotatione, & ædificatione, vel sola collatione, vt xvj. q. vij. filiis. & c. quicunque. xviij. q. ij. abbates. vnde:

Patronum faciunt dos, ædificatio fundus.

Cōpetit autē patrono aliquid honoris, vt si ecclesia nō fuerit collegiata, præsentet. Sed si fuerit collegiata, tūc non electioni prælati faciendæ, sed iā factæ honesti⁹ patroni postulatur assens⁹ nisi ex speciali cōcessiōe obtineat vt partes suas interponere debeat electioni tractādæ. c. nobis. de iur. patro.

Item habet aliquid honoris, quia primus in processione incedit, vt xvj.q.vij. piæ mentis. Habet aliud oneris, quia tenetur defendere ecclesiã ab omnibus oppressionib⁹, vt xvj. q.vij. filiis. Et habet aliud vtilitatis, quia si migret seu aliâs vergat ad inopiã, alendus est de bonis ecclesiæ: vt cap. filiis. præalle. & c. quicunque. vnde, Patrono debetur honos, onus, vtilitásque.

Præsentet, præsit, defendat, alatur egenus.

Potest etiam patronus præter egestatẽ aliquos redditus moderatos habere ab ecclesia cuius patronus existit. Sine præsentatione institui quis nõ debet in ea ecclesia quæ patronũ habet. Et si spretis patronis hoc factũ fuerit, secũdũ rigorẽ iuris institutio est retractanda. eo.ti. c. illud. vel irrita nuntianda, & ad instituentis verecundiã, institut⁹ amouend⁹ est, & alius quẽ patron⁹ dignũ elegerit, ordinãdus. vt xvj.q.vij. decernimus. Item ius patronatus quãdoque aduocatio, quãdoq; vicedominatus vel custodia, vel guardia, ius est frequentationis, vel processionis, & quãdoque gratia, vt in gl. j. c. quia clerici. de iure patro. & secũdũ Gof. in sum. eo. tit. vbi ponit supradicta. Itẽ plerũque hoc nomen ecclesia pro iure patronatus supponit. xvj.q.vlti. si plures. xv.q.iij. nemini. & c. j. de iure patro. Et ergo si quis vtatur tali simplicitate verborum, dono tibi ecclesiam vel concedo intelligitur dare ius patronatus quod habet in ea. ca. quod autem. eod. tit.

Ius poscendi est ex habitatione domicilij & communitatis.

Ius prætorium est quod prætores induxerũt, adimẽdi, supplẽdi, vel corrigẽdi iuris ciuilis gratia. vt ff. de iustit. & iure. l. ius autẽ. Hoc etiã ius honorarium dicitur, quia qui honores gerunt, scilicet magistratus, auctoritatem huic iuri dederunt: vt inst. de iu. na. gen. & ciui. §. prætorum quoque edicta.

Ius priuatũ dicitur quod specialiter ad singularem vtilitatẽ alicuius pertinet, secundario tamen etiã ad rempub. vt in pactis & conuẽtionibus mutuis priuatorũ specialiter initis cõspicitur. inst. de iu. & iure. §. ij.

Ius publicum constat in sacris, sacerdotibus & magistratibus secundũ Isido. libr. v. Etymo. c. viij. ff. eo. tit. l. j §. publicum. & j. dist. c. ius publicum. vbi glos. Vel sic, Ius publicum est quod generaliter (aliâs principaliter) ad publicam deseruit vel spectat vtilitatem, veluti ne in portis vel in muris ciuitatis, & aliis sacris, iudicibus, vel sacerdotibus, vel magistratibus, aliquid committatur, vel inferatur.

Ius quiritum dicitur à Quirino, id est à Romulo, & est propriè Romanorum, quia nulli tenent hoc ius nisi Quirites, id est Romani, secundum Isidor. lib.v.Ety. & j.dist.c. ius quiritum, in quo agitur de legitimis heredibus, de tutelis, de curationibus, de vsucapionibus. Cōstat autē ius Quiritum ex legibus, & plebiscitis, & senatuscōsultis, constitutionib⁹ principū, edictis senatorum & respōsis prudentū, vt secundū Isid.ibidē.& dist.ij.in princ.vbi de speciebus Romani iuris, de quibus omnibus, lex, plebiscitum, senatusconsultū, prætorū edicta, responsa prudentū, &c. quæ sint require loco suo, & inst.de iu.na.gen.& ciui.§.constat. & seq. vbi hoc ius apud Romanos tantū reperitur.dist. j.ius quiritum. Et dicūtur Romani omnes qui Romano imperio subsunt, prout dicitur, Propriū Romanorū est habere filios in potestate, & etiam gētiles sunt sub Romano imperio. Nam Imperator est princeps totius mundi, vt ibi gloss.

Ius reipublicæ, scilicet alterius quàm Romanorū, est ius cuiuslibet ciuitatis, indubitanter secundum omnes, quia ciuitates regulariter vtūtur iure priuato rum, vt ff.de verbor.signif.l.eū qui.& C.eo.tit.in rub. & l.j. in gloss.j.de iure reipub.lib.x.

Ius sibi facere vel dicere, est ꝙ manifestè spectat ad iudicis officiū, s.ꝙ à iudice faciendū sit, sibi vendicare, veluti si qs rē suā propria rapit autoritate putans sibi hoc licere, vel si ꝓ debito quo teneris alicuiis pign⁹ tuū capit te inuito ius em ꝙ sibi iure cōpetebat amittit.

Ius singulare est ꝙ cōtra tenorē rationis ꝓpter aliquā vtilitatē auctoritate cōstituentiū introductū est.l.ius singul.ff.de leg.

Ius succedēdi habet heres, item patronus in bonis liberti.

Ius versutū dicuntur præstigiæ siue captiones verborū quibus obūbrantur delicta, & dicuntur versuta secundū Azo. quia quis repellebatur ab actione per quasdā versutias, id est machinationes verborū. Vel secūdū Martinū dicitur versutū ad exēplū vestimēti quādo est illud intus quod debet esse extrà, &c. Sic etiam erat versutū ius quo illud quod erat puniēdum absoluebatur, & quod erat absoluendum, puniebatur.

Iusta sunt exequiæ, id est sacrificia quæ mortuis impēduntur. & funerandi solennitas. Inde iusta facere.in l.ij.de in ius vo. & in l. pro herede.de acq.her.

Iustum est quod ex præcepto vel superioris ordinatione alicui cōcessum est, & sic iustū est illud quod ordinatur iure.l. iustè.ff.de.acqu.poss.Sed iustitia est habitus seu virtus superioris ad præcipiendum bo...

subditorum. Quare, &c.

Iustum etiam aliquãdo accipitur pro vero, vt institu. de liber. in prin. aliàs & pleniorem quandam habet significationem, vt cùm definitur testamentũ esse iustam sententiam, nam intelligimus perquam solenné & plenam. Sic dicimus iustos filios ex vero & solenni matrimonio procreatos.

Iustitia est constans & perpetua volũtas, ius suum vnicuiq; tribuens, non quãtum ad actum, sed quantum ad affectum. inst. de iustitia & iure. in principio. Iustitia enim est animi dispositio, & mentis affectus, qua quis dicitur iustus (vt à grammatica grammaticus) dum sine personarum acceptione vel distinctione vult cuilibet (quantum in se est) ius suum tribuere. Et quot modis dicatur iustitia, not. Archid. xxiiij. q. j. can. vbi sana fides. nam dicit ibi. Iustitia est æquitas tolerandi inopiam, & temperantiam habere in abundantia. Item est patriam & socios defendere, quia vera iustitia cõpassioné habet, & nõ ex odio, sed bono zelo exercenda, &c. vt ibidem. Item iustitia sic describitur: Est habitus bonus tribuens cuique suam dignitatem, deo religionem, parentibus obedientiam, maioribus reuerentiam, paribus concor- ...m, minoribus disciplinam, sibiipsi castimoniam, & pauperibus seu miseris compassionem operosam. Dicit ergo Tullius quòd iustitia est habitus animi, communi vtilitate seruata, suam vnicuique tribuens dignitatem. Et Plato dixit quòd iustitia est virtus quę plurimum potest in iis quæ minimum possunt. Item sic, est animi congrua dispositio in singulis rebus rectè diiudicans causas, vide gl. instit. vbi suprà. Vbi etiam dicitur quòd iustitia est mater iuris.

Iustitiarij sunt qui deputantur ad iustitiam faciendam, & est vulgare Apuliæ, vt in cap. ex literis. de pigno.

Iuuenes appellantur qui adolescentiũ ætatẽ excessere, quoad incipiãt inter seniores ãnumerari. l. nõ aliter. §. Titi⁹. de le. iij.

Iuxta aliquando exponitur, id est prope vel à latere. ęxtrà de maio. & obe. c. solitæ. vers. hæc autem. si prudenter. Aliquando. i. secundum, vt iuxta verbũ apostoli, id est secundum, extrà de baptism. maiores. circa prin. & dic quòd quandoq; ponitur similitudinariè, vt tu viuis iuxta Petrũ, id est ad similitudinem Petri. Aliquando significat vicinitatem temporis vt iuxta festum pascatis. i. prope. & vide no. extrà, de verb. sign. Itẽ adde quot modis iuxta sumat̃. Bart. in l. j. ff. de testa. in extraua. ad reprimendam. in ver. iuxta.

De K ante A.

Kalendæ sunt certi dies mẽsium à calo græcè quod est voco in l.qui ante kalendas,& in l.eum qui. ff. de verb. oblig. quia promissio talis,promitto ante kalẽdas,dupliciter accipi potest.s.ante finitas.&in dubio interpretatio debet fieri contra stipulationem. l.veteribus. ff.de pac. l. quicquid adstringẽdę ff.de verb. oblig. Ergo perinde est ac si promisisset ante kalendas finitas, & tunc bene sequitur, quòd qui aliquid promisit ante kalẽdas sit illi similis qui promisit kalendis. Et allegantur isti tex. cum ratione præmissa in argumentum ad testes concordandos: quorum aliqui deponunt ante guerram, alij post, vt qui dixerunt post, intelligantur post incœptam, & qui ante, intelligantur ante guerrã finitam. Sunt ergo kalendæ prima dies in quolibet mense,sic dictę à verbo græco kalo id est voco, qui Romani habebant præcones quos prima die mensis mittebant per terrã dicentes, vocat vos senator ad nundinas, præparate vos: de hoc est gl. not. in l.cùm bisextus.ff.de ver.sig. quæ etiam declarat nonas & idus:de quibus vide in fine primi libri computi chirometralis, & in aliis.Item in fine lib. vj.in gl. j.super data libri.

Kalendarium, liber erat rationũ, in quo fœneratores nomina debitorũ describebãt,sic appellatus à kalẽdis, quia eo die fœneratores pecunias mutuabãt: & quas præteritis kalendis fœnerauerant cum vsuris exigebant.

Intra quintas kalendas dare promittens,videtur promittere se intra quinq; menses daturum. l.j.de verb.obli. secũdũ Alciat. lib. ij. parer. c. xxiij. Qui verò intra kalendas dare spõdet, similis est ei qui kalendis dare promittit. lege si ita.de verbo. obligation.

De L ante A.

Labarum ait Alcia. esse speciem vexili aliis nobilius, ꝙ ante Imperatores ferri, & à militibus adorari moris erat.

Labes à lapsu dicitur,vnde& pro hiatu terræ capi solet, vt in l. ex conducto.§.j.ff.loca.secundum Bud.ibi.

Labrum. vas est patulum grandioris aquæ capax, qualibus in Bætica mea vtuntur ex argilla fictis ad lauatrinam, & vsus coquinarius. Virgilius 8. Aeneidos:

Sicut aquæ tremulum labris
vbi lumen ahenis.

Cicero in epistolis, labrum si in balneo non est, fac vt sit. Vlpia.libr. xix.tit. de act.emp.

l. lines, alias incip. funes. Labra, inquit, salientes fistulæ. Accurs. exponit labra, quia per labrum imaginis aqua salit, non minùs ineptè, quàm id, quod alibi Digitum interpretatus est, id est, quantum fluit per digitum statuæ. Nebr.

Labra sunt imagines quæ distillant aquas, salientes, scilicet, aquæ, & fistulæ quæ salientibus iunguntur.

Delyria sunt quæ hic auctor de labris affert, nempe Accur. secutus. ff. de actio. emp. & vend. l. lines. (seu vt nos impressimus, funes) & labra. in glos. & tex. Sunt enim labra apud Iurisconsultum loco iam citato, crateres lapidei, quibus aqua saliens ex siphunculis concipitur. Vide Budæum in legem iam citatam.

Lacertus, piscis est, qui à Græcis sauros dicitur, dictus lacertus quòd ad similitudinem lacertorum picturas habet. Commendabantur autẽ lacerti Sexitani ex Hispaniæ vrbe Sexi, Martial. Et Sexitani ponatur cauda lacerti. Ex lacertis autem fieri solita esse salsamenta, ostendit Cornelius Celsus dicens: Piscium qui ex media materia sunt, quibus maximè vtimur, tamẽ grauissimi sunt, ex quibus salsamenta quoque fieri possunt, qualis est lacertus. Sexitanorum salsamentorum meminit Strabo. Vlpia. in tit. de penu lega. l. qui penum. Lacertus, inquit, cum muria sua contineri, Labeo ait. Est autem muria salsugo exudans ex piscib⁹ salitis, qua vtebãtur antiquiores ad ciborũ cõdituras.

Lacunar, siue laquear, siue lacus, est tecti elegãtior fabrica. Cic. 5. Tusc. quæst. Fulgentem gladiũ è lacunari seta equina appensum. Hora. in 2. Carm. Non ebur neque aureũ mea renidet in domo lacunar. Vlpia. tit. de fun. instr. l. quæsitum. Scalæ, inquit, quæ lacunaribus admouentur, instrumenti sunt.

Lacunaria plerique accipiũt pro elegantioris tecti fabrica. l. quæsitum. §. scalæ. de fundo instruc.

Lac dicitur fructus industrialis, secundum Bar. in l. & ex diuerso. in repe. ff. de rei vend. & idẽ dicit de lana ibidem.

Laicus est secularis & de populo, & qui non habet sacros ordines. c. duo sunt. xij. q. ij. glos. in c. j. de procur. in vj. & dicitur à laos græcè, quod est populus latinè. vt in d. cap. duo.

Lanio, onis, est macellarius vel beccarius, à laniãdo sic dictus, quia dilaniat & dilacerat animalia, & per frusta carnes incidit & vendit, vel est ille qui lanam separat à coriis bestiarũ, & exuit siue excoriat bestias. Et sic dicitur à lanificio secundũ glo. in l. cũ de lanionis. ff. de fun. instruc. & instrum. leg.

Lanip

Lanipendium facere, est pendere & distribuere lanam lanificis.l.sed si vir. de donatio. inter vir.& vxorem.

Lapilli qualiter differant à gemmis, Require suprà in verbo, Gemmæ.

Lapis, pro milliario, hoc est mille passibus aliquando accipitur, quoniam antiquiores soliti erant millia quæque passuũ lapidibus signare, id quod videmus in via quæ ducit Salmanticam ex Emerita Augusta, Argenteã vulgus appellat. Martia. Rura nemúsque sacrũ, dilectáq; iugera musis Signat vicina quartus ab vrbe lapis. idẽ alibi: Ad lapidẽ Torquatus habet prætoria quartũ. Martianus tit.de excus. l.propter litẽ. §.licet. Ne vltra centesimum, inquit, lapidem tutelam gerat.

Laser, eris, quod à Græcis Silphiũ appellatur, succus est herbæ, quam in Cyrenaica regione inuentã Laserpitiũ vocant, à medicis & pharmacopolis tẽpestatis nostræ appellatur Assa. Plin. libro 19. Laserpitium, quod Grçci silphion vocant, in Cyrenaica prouincia repertũ, cuius succũ vocant laser. Pau. in tit.de pen.lega.l. non omne. Sed quod quidã, inquit, negauerunt piper & Ligusticũ, careũ, laser, & cætera eiusmodi, in penu nõ esse, improbatũ est.

Latus clauus, quemadmodum diximus in verbo clauus, nodus erat ex purpura siue ex auro vesti intertextus, & qui poterãt vti eiusmodi vestibus, tum Laticlauij, tum Angusticlauij dicebantur. Erat autem vestis senatoria, vt exponit Acron, in illud Horatij primo Sermo. Quo tibi Tulli, Sumere depositum clauum, fieríque tribunum. Plin. libr. 8. Tunicam lati claui in modum gausapi texti. Ouid. 4. de tristib. Induitúrque humeros cũ lato purpura clauo. Iurisconf. in quadã lege cuius initiũ est. l.nuper. ff. de do. int.vir. Vt ecce, inquit, si vxor viro lati claui petenti, pro lati clauio. Nebr.

Largus est medius inter prodigum & auarum. gl. & ibi doct. in cap.ex parte. de consuetud. in verb.prodigalitatis.

Larvę sunt deformationes hominũ propter appositionẽ coloris.

Lata culpa est non intelligere quod omnes intelligunt, non facere quod omnes faciunt, vel maior pars, vel id facere quod nulli vel pauci faciunt. ff.de verb.signific.l.latæ.

Laticlauiũ, seu latus clauus, insigne erat ordinis senatorij: vnde Tribunus laticlauius, id est senatorius. in l. si Rufinus. C. de testamen.milit.

Latinæ feriæ, require suprà Feriæ latinæ.

Latini sunt vel dicebantur olim quidam qui ita erant à dominis manumissi, vt essent in vita

liberi, & gauderent plenaria libertate in bonis suis, sed in morte serui erant, quare post obitum eorũ non poterant succedere parentibus, & bona eorum tanquam seruorum ad dominos deuoluebantur, & heredes eorũ nihil post mortẽ eorũ consequebantur. Sed contrariam habẽt conditionẽ dedititij, vt suprà dictũ est in litera D. & in desuetudinẽ abierunt, quia pessima conditio erat, vt Iustit. de liber. versus. Vita latini gaudent, dedititij morte.

Latini liberti, auctore Caio lib. j. ti. j. Inst. sunt qui aut per epistolã, aut inter amicos aut cõuiuij adhibitione manumittũtur.

Latitare est se malitiosè occultare animo fraudandi creditores suos agere volentes. ff. quib. ex cau. in poss. eat. l. Fulcinius. §. quid sit latitare. & habetur in gloss. capit. consultationibus. ij. de officio deleg.

Latomiæ apud antiquos locus dicebatur vbi lapides cædebantur. Liuius in 8. belli punici: Comprehensa postea priuata ædificia, cõprehensę latomiæ, & meminit Calistratus in l. succurritur. ff. ex quib. cau. ma. li. in vulgatis codicibus latumiis mendosè est scriptum. Imò verò rectè scriptum puto. vide Bud. in annotationibus ad pandectas, ad legem iam citatam.

Latro dicitur qui per vim & de die furatur. in auth. sed nouo. C. de ser. fug. & differt à fure, quia fur est qui clam aufert, secundum Bart. ibidem Item latro est qui de die, fur verò qui de nocte. l. congruit. ff. de offic. præsid. Item latro dicitur qui maximæ est perfidiæ. l. in omnibus. C. de emend. ser. & vide auth. vt nulli iud. §. pen & l. capitalium. §. famosos. ff. de pœ.

Latro publicus est ille qui palam & publicè furatur, vt sunt piratæ, vel qui publicè stant in stratis, vel isti qui habentes arcem & castrum, disrobant homines transeuntes. Nocturnus verò depopulator agrorum dicitur qui obsidet stratam publicã disrobando transeuntes, & differt à publico latrone, quia iste clãdestinè furatur & moratur in loco, vnde dicitur nocturnus depopulator agrorum, quia in nocte segetes destruit, dum ibi se abscondit, iacet & latet. Panorm. in c. inter alia. in vlt. not. de immu. eccl.

Laudemium vulgò dicitur quinquagesima pars pretij quæ præstari solet propter renouationem emphyteusis, iuxta l. vlti. C. de iur. emphyt.

Laudum est sententia arbitri. Et laudare est sententiam arbitralem ferre: quandoque significat citare aliquem autorem, vt in l. Herennius. de euict.

Lautica, dicuntur quæcunque ad lautitiam atque elegantiã cultus & mensæ pertinent, tit. de

aur.& argen.leg. l.argumento. Mundo, inquit, muliebri continentur lautica, acus, reticula, & huiusmodi. Nebr.

Laxamentum, siue laxitas, dicitur quies siue cessatio à labore. Valer. Max. de fortitud. Ad confirmandos, inquit, animos, salubre laxamentũ daret. Cic. in 1. Offic. Adhibenda, est, inquit, cura laxitatis. Nera. li.50. tit. de vacatione & excusatio. mu. l. tempus. Cum laxamento quodam itineris. Nebr.

Laxamentum vocat lex inducias duorum mensium qui dantur tutoribus ad pecunias collocandas. in auth. vt hi qui oblig. se habere perhib. res mino. §. quoniam autem videmus.

De L ante E.

Lectica, est vehiculum quo quispiã fertur ab hominibus: quòd si à quatuor vehitur, tetraphorum dicitur: si à sex, hexaphorũ: si ab octo, octaphorũ. Martialis: Laxior hexaphoro tua sit lectica licebit. Et Iuuenalis: Densissima centum Quadrantes lectica petit. eadem & Sella dicitur. vnde idẽ Poëta subdit de eadẽ lectica: Ostendens vacuam & clausam pro coniuge sellam. Pau. lib. 8. de seruitu. rustic. præd. l. qui sella. Qui sella, inquit, aut lectica vehitur, ire, non agere dicitur. Accurs. sella, id est, equo: lectica, id est curru interpretatur, quod vtrunque ex eo quod diximus, falsum est. Nebr.

Lecticarius, seruus est qui lecticam humero fert. Sueton. in Othone: Muliebri sella in castra contendit, ac deficientibus lecticariis cum descendisset. Seruius Sulpit. in quadã ad Ciceronem epist. Coactus, inquit, sum in eadẽ illa lectica lecticariisq; meis in vrbem eum referre, vt in tit. de leg. j. l. si ex toto. Si ita, inquit, legatum sit lecticarios octo. Item Vlpian. de leg. iij l. item. Legato continentur mancipia, puta lecticarij, qui solam matremfamilias portabant. Nebris.

Lecticarij, serui qui lecticas ferebant l. item. de leg. iij. item artifices qui lecticas fabricãt, vt C. de excus. art. lib. x.

Legare est vltimã voluntatẽ testatoris de singulis rebus disponere, & legatũ ab herede præstandũ alicui relinquere. Etiã legare alia significatione est mittere, & sic inde dicitur legatus. i. missus, sed cũ significat relinquere, venit inde legatum.

Legatarius est cui aliquid legatum est, & qui legatũ accipit.

Legatũ est donatio quædã in testaméto à testatore relicta. inst. de leg. §. j. ff. de leg. ij. l. legatũ. Vel est delibatio hereditatis, qua testator ex eo qđ vniuersum heredi foret, alicui quid collatum velit esse. in l. legatum. ff. de leg. j. Vigebat autem

legatum olim pluribus modis Quandoque per vendicationem, his verbis. Ille ammodo vendicet à me illam rem sibi vt dicat suam esse, & petat vt suam. Quandoque per damnationem his verbis. Heres meus dãnatus esto, id est, obligatus esto hoc illi dare. Quandoque secundum quosdam legatur per condemnationẽ quãdo à testatore aliquid relinquitur in pœnam & in damnum heredis hoc modo. Si heres meus Titiam duxerit in vxorem in damnum suum & pœnam centum ei lego. Quandoque vigebat legatum per verbum sinendi, his verbis, Sino illi hanc rem, id est, permitto illum habere. Si verò res apud illum esset, aptus esset hic modus legandi, vt sineret eum habere quod apud eum tũc esset. Quandoque per præceptionẽ. s. cùm duos vel plures heredes instituit, & alteri eorum prælegauerit aliquid, ad hoc vt id præciperet, id est, præ aliis seu ante alios haberet. Et no. quod legatum regulariter trahitur ab herede. Et fideicommissum ferè idem est quod legatum, sed est dictum fideicommissum: ideò quia olim pendebat ex fide heredum, sed modo quod iuris est in vno idem est & in alio.

Legatus est ille cui certa patria vel prouincia committitur gubernanda, vt in c. nouit. de appel. Potest etiam dici legatus quicũque ab aliquo ad aliquos est missus. Aliter legatos dicimus eosdem quos aduocatos vel patronos causarum, qui in forensibus negotiis præeminentibus litigantibus suum præbet patrocinium. Et nota quòd sunt tria genera legatorum. Quidam de latere domini Papæ mittuntur, vt Cardinales, quos appellant fratres. Et tales possunt absoluere homines suæ & alterius prouinciæ in prouincia & extra, & æquiparantur proconsulibus. Alij sunt non de latere, sed datiui, & illi simpliciter in legationem mittuntur, vt prælati, qui tantùm absoluunt prouinciales, & in prouincia, non extra constitutos, & æquiparantur præsidibus prouinciarum. Tertij sunt natiui, qui suarum ecclesiarum prætextu legatione funguntur, vt archiepiscopus Cantuariẽsis, de quo in c. j. de offi. de leg. lib. vj. Et tales sunt quatuor. s. archiepiscopus Eboracẽsis, Cantuariensis, Remensis, & Pisanus, vt not. in al leg. cap. j. eod. tit. lib. vj.

Legatus proconsulis, est cui proconsul postquàm prouinciam est ingressus, mandat iurisdictionem determinatam & assignatam, aut quandoque in itinere moram necessariam passum vel trahens, vt in l. aliquãdo.

do.ff.de offi.procon.& leg.

Legatiuum, viaticum legatorum.

Legationes liberæ, vt ſcribit Bu. in l.qui libera.de leg.olim ornamenti tantum cauſa à Senatu impetrabantur, ſiquidem impetrabantur ab iis Senatoribus, quibus negotia futura erant in prouincia ad quã mittebantur, vt eo nomine fauorabiliores & commendabiliores haberentur.

Lege obuenire dicimus, & quod lege confirmatum eſt. l. lege. de verb.ſignific.

Legi poſſe aliquid, ſi accipiendũ eſt, nõ intelligi, ſed oculis perſpici quæ ſcripta ſunt l.j.de iis quæ in teſta.delen.

Legio quo militũ numero comprehendatur, not.gl.in l. ij. ff. de iis qui not.infam.

Legibus ſoluere, id eſt quod barbari dicunt diſpenſare, teſte Bud.

Legis actio quid eſſet antiquitus & quæ eius ſolennia verba, tradit elegãter Alciat.noſter in l. pecuniæ verbum. de verb. ſig. & Bu.in l.iiij.ff.de adop. Illud certè conſtat cũ lex verba facit de magiſtratu apud quẽ legis actio eſt, intellige de iudice ordinario qui & iudicare & exequi poſsit.

Legitimi heredes qui, require ſuprà in ver.heres legitimus.

Legitimũ dicitur ſex modis. Primo quod non eſt prohibitũ, & ſic per abnegationẽ prohibiti, ſucceſſio legitima. Secũdo ſtrictius quicquid eſt permiſſum, non per abnegationẽ prohibiti, ſed per poſitionẽ liciti. Tertio in poſitiuo digniori. ſ.à iure ciuili conceſſum, capiendo ius ciuile largiſſimè pro prætorio, & omnibus partibus iuris ciuilis. Quarto conceſſum à iure ciuili, reſtringendo vt non cõprehendat prætorium, ſed omnes alias partes. i. ſenatuſcõſulta, principum placita, & reſponſa prudentum. Quinto adhuc plus reſtringẽdo ius ciuile ſolùm pro l.xij. Tab. Sexto maximè reſtringẽdo ſolũ pro leg.xij.Tab.excluſis reſpõſis prudẽtũ, & edictis prætorũ, ita not.in l.vni.C.quã.non pet. par.pe.accre.hęc Cato ſaccus.

Legius, require ſuprà homagium ligium.

Legulus, id eſt, collector. C. de murilegulis.ſuper rubr.lib.xj.

Leno eſt qui pretiũ pro comperto ſtupro accipit, vel dãnatam de adulterio ducit, vel qui eam adulterio ſubiicit, vel adulterum ſe facit, vel quæſtum de adulterio vxoris accipit, vel mancipia quæſtuaria habet. ſ. qui tabernę vel alicui negotiationi præponit meretrices, vt plus lucretur, vel qui vxorem depræhenſam in adulterio in matrimonio retinet, vt C. ad leg.Iul.de adul.l.crimen lenocinij.& gl.de multis modis le-

nu

nocinij, concordantiæ allegantur. C. de specta. & sceni. & lenoni. l. j. ij. & iij. lib. xj.

Lenocinium facere, nõ minus est quàm corpore suo quæstum facere. l. palã. §. lenocinium. ff. de ritu nup. & de crimine lenocinij not. in l. athletas. §. ait prætor. ff. de iis, qui not. infam. & l. j. §. lenocinij. ff. de adul. & vide authen. de leno. per totum. vbi prohibendo lenocinium, tangit multas fraudes lenonum.

Leo est bestia, nec continetur appellatione pecoris. l. ij. ff. ad le. Aquiliam. & l. hi enim. ff. de ædilit. edic.

Letale, est idem quod mortiferũ: vnde dicitur de aliquo vulnerato ad mortem, quòd letale vulnus habet, & venit à letum, id est mors. Vnde,

Boleti leti causa fuere mei.

Lætamen est sterquilinium, à lætando dictum, quia lætas facit segetes.

Leuato velo cognoscere, in l. pen. C. de nau. fœn. lib. xj. dictũ est, pro eo quod vulgò dicimus, de plano, hoc est, omissa diligenti inquisitione.

Leuir, frater viri. l. non facile. de gradibus.

Leuis culpa. vt in §. prætereà. qui. mod. re contrah. obl. instit.

Leuissima culpa est non præuidere quod sapientissimus præuidisset, vt posui rem in capsa, & claue clausi, & credebam esse clausam, claue amota, nõ probans an esset clausa.

Leuita hebraicum, latinè diaconus. c. cleros. xxj. dist.

Lex est constitutio populi, qua maiores natu simul cum plebibus aliquid sanxerunt, secundum Isi. lib. v. & dist. j. c. lex est. Vel aliter. Lex est species iuris, & ponitur quandoque strictè. s. pro eo quod populus Romanus Senatorio magistratu rogante, veluti consule constituebat. instit. de iur. nat. gent. & ciui. §. lex est. Nam consul est, qui senator erat, & populum consulebat an eis placeret ita statui, & populus respondebat ita. Etiam sic definitur: Lex est commune præceptum, virorum prudentum consultatio, delictorum, quæ sponte vel ignoranter contrahuntur, coerctio, communis reipublicæ sponsio. ff. de legib. l. j. Quandoque ponitur largè pro omni rationabili statuto. Vnde etiã dicitur, Lex est sanctio sancta iubens honesta, prohibẽs contraria, quę sumitur ex l. ij. ff. de legib. & senatuscons. lex etiam quandoque dicitur consuetudo. j q. j. c. ij Quandoque ratio. j. distin. consuetudo. Quandoque ius scriptum siue constitutio quæcunque. Quandoque constitutio ciuilis tantum. Et quandoq; pro cõditione, & pacto, vt concedo tibi ius eundi per fundũ meũ, ea tamẽ lege. i. ea conditione & pacto. lex alia

priuata, alia publica. Lex publica est quæ à sanctis patribus scripturis est cõfirmata, vt lex canonum. Lex priuata est quæ ex instinctu spiritus sancti in cordibus fidelium est scripta, scilicet charitas, quæ dignior est & prima. xix. q. ij. duæ sunt.

Legum auctores seu inuentores ponuntur distin. vij. c. Moyses. & cano. fuerunt. vsque in fin. distinct. eiusdem.

Leges nouæ, & legum codices, & à quibus cœperunt, habetur in can. fuerunt. prælleg.

Leges quibus nos vtimur, vt dicitur dist. ij. can. quædam. quædam dicuntur ab his qui eas condiderunt, vt cõsulares, Tribunitiæ, Iuliæ, Aquiliæ, Corneliæ, lex Põpeia, lex Papia, lex Falcidia, & complures aliæ, de quibus infrà. Quædam etiam dicuntur à locis, vt lex Rhodia, & consimiles.

Lex Aquilia loquitur in eo casu, cum quis culpa sua alicui damnum dederit, veluti equum, seruum, vel aliud animal occiderit vel vulnerauerit, seu vestem suã sciderit, aut illius rebus damnum dederit. & in hac lege venit culpa leuissima, vt si quis ex alto se præcipitauerit, & super alium ceciderit, tenetur lege Aquilia. Casus verò etiam occidentem excusat. instit. de lege Aquil. §. iniuria. Et si putator ramum deiecerit, & non proclamauerit, & sic aliquem occiderit, tenetur ea lege, sed non tenetur lege Cornelia de sica. in qua venit tantum dolus. ff. ad legem Aquil. & ad l. Corn. de sicar. Require suprà Actio legis Aquiliæ.

Lex Attilia cauebat, vt cui nullus esset omnino tutor testamentarius nec legitimus, ei daretur in vrbe Roma à Prætore vrbano, & maiore parte Tribunorum plebis. Habebat & alia capita, de quibus Institut. de Attil. tuto.

Lex Attinia inhibuit vsucapionem rerum furtiuarum. §. furtiuæ. Instit. de vsucap.

Lex canonica appellatur diuina, c. nimis. de iureiur. c. j. de iura. calũ. Et lex ciuilis dicitur lex humana. c. ij. de præscr. libr. vj. Potest tamẽ ius canonicũ etiã dici lex humana, quia sunt in eo multa ab hominibus statuta, licet respectu aliorũ iurium ciuiliũ dicatur lex diuina. Similiter lex ciuilis potest dici diuina aliquo respectu. imò sacra dicitur, & per ipsam quis religiosus efficitur, vt C. de legib. & const. l. leges. Quare Imperator dicitur religiosissimus in prooem. Instit. vide cap. quo iure. distinc. viij. & l. fin. C. de præscrip. lon. temp. & Arch. in ver. humanæ. c. fi. de præscri. lib. vj. vbi dicitur, quòd leges diuinitus per ora principum sunt promulgatæ.

Lex cõmissoria propriè non est

lex neque Senatusconsultum, sed potius pactum, & habet locum cùm ita venditor conuenit cum emptore, vt si intra certum diem non fuerit solutum pretium, totum vel pars cùm de pretio per partes certis diebus soluendo conuenit, vt in tali die vel tẽpore, sit res inempta vel inuẽdita, si dictũ sit vt redeat possessio vel dominiũ ad venditorẽ. Tale autẽ pactũ non habet locũ in pignoribus, sed in emptionibus: vt ff. de lege commis. l. vlti. & l. si fundus. Et quòd res dicitur inempta, ita accipitur si vẽditor inemptã esse velit, cuius causa id cauetur: aliâs fraudaretur vẽditor si ex ista villa in potestate emptoris esset, non dando pecuniã, inemptum facere fundum. text. est in l. ij. ff. eod. titul. de leg. com.

Lex Cornelia de falsis, pœnam irrogat his qui falsum testimonium dixerunt, vel falsum testamentum, vel aliud quodlibet instrumentum scripserunt aut sigillauerunt, aut aliâs falsum commiserunt, puta in moneta vel mensura. Et est dicta lex Cornelia à Cornelio Silla primo inuentore. Dicitur etiam testamentaria, & eius pœna in seruos est vltimũ supplicium, in liberos verò deportatio. instit. de publi. iud. §. item lex Cornel. de falsis.

Lex Cornelia de sicariis loquitur de his qui dolo malo interficiunt, scilicet telo vel tactu furtiuè & huiusmodi. Vel etiã dicitur lex Cornelia de veneficiis, à veneno, puta quando quis alium interfecit veneno aut magicis susurris vel incantationibus, vel quia mala medicamenta publicè vendidit. Et dicitur de sicariis, à sica acuta vel cultello, eo quod significat ferrum vel cultrum: vt instit. de pub. iudic. §. sicarij autem. vnde dicit gloss. ibidẽ. quòd sica est cultellus vtrinq; scindens quem portant peregrini quandoque in bacculo quodam, ita quod non patet. Vnde versus,

Est sica mucro latens, sicarius inde vocatur.

Lex duodecim Tabularum fuit origo totius iuris ciuilis, secũdum glos. institu. de iure natu. gen. & ci. §. & non ineleganter. in ver. origo. ff. de origine iuris. l. ij. §. j. Et dicitur lex scripta in xij tabulis, quarum decem à ciuitatibus Atheniensium & Lacedæmoniorum, à decemuiris fuerunt allatæ & duæ ad illarum declarationẽ per eosdem decemuiros postea additæ, vt dicit glos. in ver. decemuiros. §. deinde. c. Moyses. dist. vij. Dum enim leges propter discordiam plebeiorum cum nobilibus ferè per xxx. annos in desuetudinẽ abiissent, creati sunt decemuiri, qui transtulerunt

lerunt leges Græcorum in Latinum, & eas in decem tabulis eburneis scripserunt. Et hi decemuiri postea videntes in illis decem tabulis multas leges deesse, accepta potestate corrigendi, deminuēdi, interpretandi, addendi & supplendi, duas alias tabulas addiderunt, & exinde dicta est lex xij. tabula. quæ omnia plenius persequitur Iurisconsultus in d.l.ij. de origine iuris.

Lex Aelia Sentia, vt scribit Alci. sic appellata est ab Aelio Sentio eius latore. Huiusmodi lex plurima habuit capita, quę hic referre nimis longum esset. vide in tit. qui & ex quib. causis manumit. non poss. in Institut. & in l. sciendum. de verb. sign.

Lex Falcidia dist. ij. c. quædam. in fin. prohibet ne quis in testamento plus extraneis legare possit quàm vt quarta pars sit heredibus data. Dicitur autem Falcidia à Falcidio tribuno plebis autore: vel secundum Az. dicta à falce, id est à deminutione quam imponit singularibus relictis: resecat enim de legatis, vt falce resecantur segetes. Nam olim licuit cuilibet totam hereditatem suā alteri relinquere: sed postea Falcidius statuit quòd quarta pars hereditatis deberet relinqui heredibus, vt supra F. Triplex autem est Falcidia, vna debita iure naturæ, alia iure institutionis, tertia dicit quarta Trebellianica, quæ cōpetit heredi instituto qui rogatus est hereditatem aliis restituere. dist. ij. responsa. de testam. c. Raynut. & c. Raynald.

Lex Flauia, vel potius Fabia de plagiariis eos persequitur qui liberos aut seruos vel filios alienos ab vrbe, vel de vna prouincia ad aliā subducūt, & eos vendūt frauduléter insciis dominis & patrib⁹ suis. vt ff. ad l. Pla. de plagia. l. fin. & l. lege & l. eum. Sunt qui malint legere, lex Fannia de plagiariis. Sunt qui legant lex Flauia. Tu vide Catellianum Cottam in dictione plagiarij nomine.

Lex Fusia (aliàs fusia vel suffia) canina non permittebat in testamento manumissiones fieri nisi vsque ad certum modum vel numerū seruorū, licet inter viuos sit, sed hodie ista sublata est, & multomagis hoc liceret in vltima volūtate. Et dicitur canina fortè à quodā inducta qui canis vocabat. Nam canis naturā seruat qui stat in palea, quā nec sibi habere pōt, nec alij fauet vt sit cōsonās rei nomé. Inst. de do. §. est & aliud. Talis ergo moriebat tāquā canis, quia nō poterat tenere seruos, nec libertaté patiebat eis dari. inst. de leg. fus. ca. to. ī gl. j. Legendū Fusia Caninia, à Fusio Caninio, quo rogante lata est. auctor Alciatus.

Lex Hortensia nomen sortita est ab Hortensio qui eam tulit, & fecit, quæ cōcordauit plebē & populū, qua cōstituit, vt nō minus aut plus valeat plebis scita quàm lex populi. de quo insti. de iure natur. gentium & ciui § sed & plebis scita.

Lex Iulia de adulteriis & stupro, persequitur adulteros, & eos qui sine vi virgines, viduas, aut honestas, aut honestè viuentes corrumpunt aut violant. Et nō solùm temeratores alienarum nuptiarum gladio punit, sed etiam eos qui cum masculis nefandam libidinē exercere audent siue non verentur. institu. de public. iud. §. item lex Iulia. de adulteriis. & ibi per totum de legibus hic positus, quia publica iudicia sunt.

Lex Iulia de ambitu punit eos qui per ambitum seu ambitionem, muneribus datis, ad honores seu ad officia publica accedunt seu succedunt. de quo insti. de publi. iudi. § sunt præterea. in glo. & in l. j. ff. ad legē Iuliam. de ambi.

Lex Iulia de annona lata contra illum qui facit vel procurat annonam fieri chariorem quia in hoc læditur respublica, vt ff. ad l. Iul. de anno. l. ij.

Lex Iulia læsæ maiestatis eos punit qui in principem aut in rēpublicam aliquid cōmittūt & machinantur. Et est contra tales statuta pœna capitalis. Itē quòd vsque ad quartā progeniē non succedunt nati ab eis nisi per principem dispensetur cū eis, & sic pœna eius animæ amissionem sustinet, vt C. ad l. Iul. maie. l. quisquis & insti. de publi. iud. §. publica autem.

Lex Iulia Miscella (aliàs viscella) habet locum quando maritus relinquit vxori in testamento aliquid sub certa conditione si alteri non nupserit. Et conditione nō seruata, non tenetur heres dare relictū per istā legem. Et qualem faciat cautionem, vide in auth. cui relictum. C. de indic. vid. tol. & de lege Iul. Miscel. tol. l. j. ibidem.

Lex Iulia peculatus lata fuit contra illos qui pecuniā vel rempublicam vel sacram, vel religiosam furantur, puniūtur autem, vt not. instit. de publi. iud. §. lex Iulia.

Lex Iulia repetundarum loquitur de his plectendis, qui tempore administrationis aliquid acceperint vt iudicarēt vel nō iudicarēt, vel aliquē in vincula coniicerent, vel nō. Ad hoc enim competit vt datū reseruetur, & ꝙ alter puniatur. Vltra hoc etiā cōpetit cōtra eosdem illis qui ab ipsis aliquā violentiam passi sunt, vt si coactus fuerit quis à talibus vendere rem suam minori pretio quā valebat, & in similibus casib. ff. ad legem Iuliam repetundarum. l. j. iij. iiij. & v.

Lex Iulia de residuis punit eos qui officiũ publicum, aut administrationem habuerunt, & tempore administrationis suæ publicã pecuniã quam accepe runt in quodcũque negotium erogandam, retinuerunt, & nõ erogauerunt, vel qui rempublicam quam acceperunt tradendam in communi ærario, non reposuerunt ibidem, sed penes se furtiue & dolosè retinuerunt, vt ff. ad legem Iuliam peculat. l. ij. & l. iiij. § leg.

Lex Iulia de vi publica punit eos qui vim cum armis fecerunt vel intulerunt, est pœna deportationis: vt instit. de publi. iud. §. item lex Iulia.

Lex Iulia de vi priuata, punit eos qui sine armis vim inferunt, in publicatione tertiæ partis bonorum puniuntur. Si autem vi raptus virginis, viduæ, vel sanctimonialis, aut aliàs fiat, facientes, & opẽ flagitio dantes pœna capitis puniũtur, instit. de pub. iu. §. itẽ lex Iulia, de vi.

Lex Iulia Norbana loquitur de Latina libertate, vt Instit. de libert. § libertinorum autem.

Lex municipalis dicitur quam aliqua ciuitas cõstituit sibi, & est ius ciuile. instit. de iur. nat. gen & ciui. §. j in tex. & glos.

Lex Papia patrum continet præmia pro suscipiendis liberis, & dicitur à Papio autore, aliàs re. Papiniana, à Papiniano auto vide de hoc instit. per quas perso. no. ius acquir. in §. sancitum etenim.

Lex Papia continebat etiam alia capita, vt circa caducorũ obseruationem, iure patronorum bonis libertorum. Ne inter senatores & libertas nuptię contraherentur, vt C. de cadu. tollen. l. vnic. in princ. Instit. de succes. libert. §. j. ff. de ritu nup. l. lege Papia.

Lex Põpeia de patricidiis (aliàs parricidiis) punit eos qui patri aut matri aut auo, aut proauo, aut alteri de cõsanguineis, aut parẽtibus suis mortẽ infligunt. Et statuit illa lex pœnam acerrimam, quòd tales in culeo, id est corio bullito insuantur, in quo ponatur vipera cũ simia, cane, & gallo gallinaceo, & in mari vicino sic proiiciantur, vel in flumine propinquo, si mare nimis remotum fuerit. De his omibus not. institut. de publ. iud. §. alia deinde.

Lex populi autonomaticè dicitur lex per excellentiam.

Lex Publiciana dicta est à Publiciano Prætore autore. Require suprà, Actio Publiciana.

Lex Regia est qua populus Roma. Imperium & potestatẽ cõcessit Imperatori. §. sed & quod init. de iure nat. gent. & ciuil.

Lex Rhodia de iactu, subuenit his quorũ merces causa communis periculi cunãdi eiectæ sunt, & propter eiectum nauis salua facta est. Quibus datur

actio contra magistrum nauis vel eos quorum merces sunt saluæ. Et dicitur Rhodia ab insula Rhodo, in qua antiquitus plurium fuit vsus mercatorũ.

Lex Satyra est quæ de pluribus rebus simul loquitur, dicta sic à copia rerum, & quasi à saturitate. Vnde & Satyras scribere est poëmata varia condere, vt Horatij, Iuuenalis, Persij. &c. dist. ij. c. Satyra.

Lex Titia constituit, vt in prouinciis si cui omnino nullus erat tutor, ei daretur à Præside, vt inst. de attil. tu. in princ.

Lex Vitellia loquitur de liberto appetente ea quæ ingenuis tantum competunt, puta honores & dignitates, asserendo se ingenuum esse. de quo ff. de statu hominum. l. ingenuum.

Lex viarum dicitur solitaria per excellentiam.

Lex Voconia, cuius meminit Iustinia. in titul. de lege Falci. in Insti. sic dicta fuit à Voconio Tribuno plebis, cuius rogatione plebs Romana eam tulit.

De L ante I.

Libellam esse dimidiũ chœnicis attestatur Alc. lib. j. Parer. chœnicẽ autẽ apud Athenienses fuisse mẽsurã tritici. quãtũ, s. quisque vno die comederet, pẽdentẽ eorũ drachmas 150. nostra verò mẽsura sesquilibrã, & de huiusmodi libella sensisse Imper. ĩ l. iudices. C. de epis. & cl.

Libellus pluribus modis accipit̃ vt not. Spe. in tract. libel. Quãdoq; enim dicit̃ paruus liber, codicill⁹, vel schedula, in qua actor causam & actionẽ exprimit, & est duplex. Quidam est accusationis, & ille in criminalibus locũ habet. Et quidã cõuẽtionis, & ille in ciuilib⁹, vt est gl. vnica. in princ. c. j. de lib. obla. Et debẽt plura cõtineri ĩ libello, vt ĩ his versib. cõtinet̃,

Quis, quid, coram, quoquo iure petatur, & à quo.
Recte compositus quisque libellus habet.

Nam libellus conuentionis debet continere nomẽ actoris. s. quis sit qui conueniat. Et quid petatur, s. rem quæ petitur. Et nomẽ iudicis, s. coram quo agitur, & ius quo res petitur, & sic causam petendi. Et nomen s. à quo res petitur, etiã tẽpus & diem in quo libellus datur. Sed in libello accusationis cõtineri debent nomẽ accusatoris, nomẽ rei & iudicis, & crimẽ de quo agitur, & quãdoque persona cũ qua crimẽ dicitur cõmissum, & locus in quo, & dies accusationis corã iudice, & mẽsis in quo crimen est cõmissum, sed diẽ & horam ibi ponere nõ est necesse, secũdũ Gof. Quãdoq; & secũdo ponitur pro pane azimo seu subcinericio, vt C. de episc. audi. l. iudices. Quãdoq; & tertio capitur pro precib. principi oblatis

tis.C.quando libel. prin. obla. lit.conte.fa.Quarto pro iudice delegato.ff.de offic.proconſ.l. nec quicquã.§. vbi decretum. Quinto pro ſcriptura deman datoris.Sexto pro ſcriptura re cuſationis. Septimo pro ſcriptura quã vir dat vxori quam repudiat, & ille dicitur libellus repudij. Octauo pro ſcriptura appellationis. ff. de appel.l.j. Nono pro ſcriptura quã iudex dat apellãti,ſ.pro apoſto lis.de appel.ca.co:di.lib.vj.Decimo pro ſcriptura infamatoria quæ dicitur libellus famoſus. Propriè tamẽ libellus eſt ſcriptura agẽtis quæſtionẽ cõtinẽs & futurã actionẽ depromens, & dicit Cyn. ꝙ eſt breuis ſcriptura intẽtionẽ actoris vel accuſatoris contra reũ clarè depromẽs. Et ſic libellus nõ debet eſſe verboſus,vel vtens ſuperfluis,nec obſcuris.Vel ſic Libell⁹ eſt breuis mẽbrana actoris petitionẽ cõplectens. Dicitur autem libellus à libro deminutiuè propter ſui breuitatem,ſicut codicillus à codice, ſecundũ Spe.in titul.de li.concep.in princ. Vel dicitur à libra,id eſt iuſtitia. vnde iudex debet ſtateram æqua lance miniſtrare.xlv.diſtin.omnis.

Libellus repudij. Require repudium.

Libera hæc dictio ſignificat poſſe fieri liberè quod mandatur, nõ tamen ſignificat vltra mandatum generale, & ſic non viderentur conceſſa quæ requirunt mandatũ ſpeciale.Et hoc de vſu cõmuni,licet ſecus ex ſignificato attẽto de iure ſcripto. Tunc enim ſignificat poſſe fieri quod ſine mandato ſpeciali non fieret, excepta donatione.l. procurator cui generaliter.ff. de procurato. iuncta l. filius.ff.de donatio. Significat ergo ꝙ poſſet alienare, quod non poſſet procurator cui eſt conceſſa generalis adminiſtratio non expreſſo verbo libera, cuius ſignificatũ addit & operatur,non autem ſignificat donationem,quia donatio ex natura ſua eſt gratuita. Vnde no. ſecundum Bar.in l.qui Romæ. §.Callimachus.ff. de ver. obli. Verbum libera,in illo tantum operatur ad quod refertur.verbi gratia,dicendo conſtituo te procuratorem ad agendum & defendendum litem cõteſtandam, dans & concedens liberam poteſtatem,&c.non videtur cõceſſa adminiſtratio cauſæ,ſed ſolùm ſubſtantiæ, quia hoc verba importãt,& de cauſa non poſſunt tranſigere, ſed ſolùm de inſtãtia.Item ibi,cõſtituo procuratorem, ad recipiendã ſolutionẽ dans ei liberam poteſtatẽ.ibi poteſt prorogare terminũ. facit de procurato. qui ad agendum. lib. vj. Idẽ de verbo plena.l.ſi procurator.§.quòd ſi plenam.C.de pr

cura.Idem si dominus cōcessit ꝙ procurator possit quod ipse dominus licet nōexpressit verbum libera, vel plena potestate.l.creditor.§.Lucius.ff.mandati.Idem si dominus promisit se ratum habiturum quicquid per suū procuratorem actum fuerit.l.j.ff.de procurato.

Liberalis causa est quando principaliter mota quæstione stat' ab aliquo dicit̃ aliquis seu ali' suus seruus esse,ipse verò contēdit esse liberū.Si verò confiteatur se esse seruū nō actoris, sed alterius,nō est causa liberalis,sed causa dominij, & causa hic ponitur pro iudicio.

Liberatio sumitur pro dispositione liberatoria, & significat diuersimodè. Nam ibi, testator legat debitori suo qui solus est, liberationem significat, ꝙ debitor agere possit contra heredem vt eum liberet per accceptilationem.l.ij.§.nunc de effectu.ff.de lib.leg quia quādo testator dicit volo liberari,vel lego liberationē, significatur, quòd vult ab herede liberari, ex communi modo intelligendi.Item ibi, duo sunt rei promittendi qui tenentur ad idē debitum quilibet insolidum, testator legat vni liberationem,significat quòd ille possit agere contra heredem vt liberetur per pactum. Sed alter nō liberatur nisi ille vnus liberaretur ex maiori, videlicet acceptilatione: nam tunc etiam alter liberatur,sicut acceptilatio capitur pro tali solutione, quod vno soluente, alter liberatur,secus in pacto. Sed certè pactum liberationis in simplici ratione valet tantū sicut acceptilatio. Item duo sunt rei promittēdi socij,vni legata est liberatio, significat quòd etiā ille cuius nomen ascriptū non est, habetur pro legatario, & sic agere potest vt liberetur sicut ille qui nominatus est, & hoc si testator ei prouidere voluit, quod probatur ex similibus coniecturis sufficienter, quia in contrahendo socij sunt. Et intellige socios secundum Bartolum quibus omne lucrum & damnum est commune in illo debito. Item ibi, duo sunt rei promittendi non socij facti debitores ex pecunia,quæ peruenit ad vtrunque vel conuersa est in communem vtilitatem, testator legat liberationem vni, non liberabitur per acceptilationem,sed per pactum, & istud pactum proficiet etiam alteri in parte seu mediatè debiti. Et sic intellige quod not.glo.in §.nunc de effectu præallega. Conclude ergo,aut sunt socij, & liberatio fit per acceptilationem, & sic facta vni, prodest etiam alteri, sed iste alter non legatarius non potest agere, nisi vbi testator ei prouidere voluit.

luit. Aut non sunt socij, & tunc liberatio fit per pactũ de non petẽdo, & prodest alteri in medietate, vt in altera medietate tantum conueniatur. Et finaliter cõcluditur quòd liberatio legata vni personæ in vna re vel in vno debito, ad aliam personam, aliam rem, vel aliud debitum extenditur, si hoc disponentem quouis probabit medio voluisse significatur. Et liberatio generalis non comprehendit quæ ibi non contineri aliquod medium concludit.

Et liberatio concessa specialiter, generaliter inter viuos, & in vltima voluntate significat quod significare quoduis medium probabile declarat.

De verbo liberationis vide l. liberationis. de verb. signific.

Liberi, orum, non solùm dicuntur filij, sed etiam nepotes, pronepotes, & deinceps: & quanquam non declinetur nisi in numero multitudinis, de vno tamen liberos dicimus. Ex A. Gellio lib. 2. Vlpia. in ti. de pollicitatio. l. inter liberos. nepotem quoque contineri diuus Pius rescripsit. Item Calistratus tit. de verb. signific. l. liberorum appellatione, &c. Nebr.

Liberi sunt qui ex ingenuis nascuntur, fiunt autem liberti qui manumittuntur. Et dicuntur à libertate, & sunt filij & filiæ, & cæteri omnes in recta linea descendentes vsque ad trinepotes, & vlterius dicuntur inferiores seu posteriores. Similiter parentes dicuntur omnes ascendentes per paternam seu maternam cognationem nobis coniuncti vsque ad tritauum, & vlterius dicuntur superiores seu maiores. l. Iurisconsultus §. parentes. de verbo sign. obtinuit tamen loquendi consuetudo, vt liberi appellentur quicunque ex nobis descẽdunt. l. sed si hac. §. liberos de in ius voc. & l. liberorum. de verb. sign.

Liberi populi qui dicantur, declarat Iurisconf. in l. non dubito. ff. de capti. & postli. reuer.

Libertas est naturalis facultas eius quod cuique facere libet, nisi quod vi aut iure prohibetur. Inst. de iure perso. in prin. & hæc facultas quamuis latè pateat, tamen ei quãdoque resistitur de facto, & quando nõ possumus quod desideramus, vel de iure, vt quando facere furtũ aut rapinã prohibemur.

Libertas Latina fuit libertas quæ habebat quòd si moreretur ille cui dabatur libertas, tunc tenuit, sed si superuixit, tunc non tenuit. Sed hodie est correcta per l. vnic. C. de la. li. tol. Require suprà, Latini. Et dicebatur Latina per similitudinem. Nam vt Romani nominati sunt, quia Romanis subiiciebantur, & incolumes mittebantur, licet secundum rem

Latini vel Romani nõ essent, ita illa libertas Latina diceba tur, cũ non esset vera libertas.

Libertas deditítia. require suprà, Dedititia.

Libertas fideicõmissaria est quã testator directè nõ voluit com petere, sed per manumissionẽ alterius cuius fidei hoc commisit, s. vt manumitteret.

Libertas testamentaria est quæ ex ipso testamento directè cõpetit, vt C. de testa. ma. l. j. in princip. in gl.

Libertas vindictæ est quæ fit per vindictam. C. de vind. liber. in princip. in gl.

Libertinus à liberto non eo differt, quod vulgus putat: & cũ dixi vulgus, non excludo Accursium, qui & ipse vnus est ex imperita multitudine, nam cùm idem sit libertus quod libertinus, sola relatione differunt, quoniam libertus nomen est ad aliquid, sempérque refertur ad eum cuius est libertus, hoc est ad patronum: vt libertus *Cæsaris*, libertus Ciceronis. & de operis libertorum, subaudi quas debent suis patronis liberti. Libertinus verò nomẽ est absolutũ, tantúmque dicit conditionem, hoc est, tertium illud genus hominũ, qui nec sunt serui, neque liberi. Hinc est quod Iustinia. in primo libro Institutionum, titulum fecit de ingenuis & libertinis, quia ibi non agitur nisi de conditione nullo habito respectu ad patronos. Hanc differentiam primus omniũ animaduertit annotauítque Laurentius Valla vir harum rerũ diligens indagator, atque acerrimus inuentor.

Liberti siue libertini sunt qui ex iusta causa à seruitute manumissi sunt, nec est inter eos differentia, licet quidam minus prudenter dicant libertinum esse filium liberti. Vnde libertus meus vel libertinus dicitur ille qui seruus meus fuit, sed manumisi eum, & egoipse dicor patronus, de quo super ver. seruitute. Inst. de liber.

Libertus abortiuus est qui in testamento eius qui abortus est, id est mortuus, manumittitur. Imò verò libertus orcinus dicitur ab orco, quòd ab eo manumittatur, qui ad orcum tendit. Alij libertum orthinum vocant, à græca dictione, orthos, directus, vt directũ libertum intelligas, vide Alciat. in dictione, orcinus. lib. præter. j.

Libertus assignatitius est quem patronus eius cuius ex liberis suis esse velit, ei assignauit.

Libitinarius dicitur funeris curator, quem suprà diximus desinatorem appellari; nam pollinctor est qui cadauer effert, comburítque aut sepelit. dicti sunt autem libitinarij à libitina, id est, funere, dicta, libitina à Venere libitina, quæ Romæ

habuit

habuit templum, iuxta quod vendebantur quibus erat opus ad funus, puta vnguenta, lychni, papyri, cerei, funalia. Sed cur ea iuxta Veneris tẽplum, quæ iocorum voluptatúmque dea est, vendebantur. Plutarc. in problematis causam narrat vt videlicet cùm homines libidinibus dãt operã, meminerint se aliquando morituros. Vlpia. lib. 14. tit. de institoria actione l. quicunque. Si libidinarius, inquit, seruũ pollinctorem, isque mortuũ sepelierit. Accursius desipit nescio quæ somnia referens.

Libitinarius is dicitur qui quæstui inseruiens libitinariam exercet, quique necessaria funeribus vendit, vel qui curam mortuorũ sepeliendorum habet, seu qui conducit funera, dictus à libitina dea, in cuius tẽplo quæ ad sepulturam pertinebant, vendebantur. Refert Seneca vota libitinariorum esse, vt mortes plurimorum optent, quod illis quæstuosissimum sit, & de his intellexit Vlpianus. in l. quicunque. §. idem ait. ff. de institor. actio.

Libra auri constat quãdoque ex centum aureis. Bar. in authen. sed nouo iure. C. si cert. petat. hodie verò constat ex xcvj. ducatis Venetis Bar. in. l. quoties de suscep. & arca. lib. xj. Cod.

Librarius est qui libros scribit: nam scriptor non tam dicitur qui libros scribit, quam librorum compositor. Mart. de libris suis. Non meus est error, nocuit librarius illis. Cic. 3. de Orat. Neque librariorum notis, sed verborum & sententiarum modo. Callist. ti. de iur. im. l. quibusdã. & sæpe aliàs. N.

Librarius est qui in libra opponendo ponderat, causas rerum determinat, vel est libros vendens & custodiens.

Adde librarium dici, qui libros transcribit, quo sensu ferè accipitur apud latinos. Quandoque significat tabellionem, vt in l. si librarius. de reg. iur.

Libripens, idem est quod librarius de quo glo. insti. de testa. ordi. in princ.

Librorum appellatione quid veniat, latè differit Iurisconsf. in l. librorum. de leg. iij.

Licentia multiplex est, vt not. Archi. xxiij. q. ij. si abstineret.

Liceri vel licitari, est rem appretiare: vnde dicitur non curo centum græcos vno obolo liceri. Sed licere actiuum significat rẽ pretio mensurabilem æstimare quãto pretio valeat vnde versus, Diues in orbe licet, pauperem sed nemo licetur. Liceor enim est actiuũ in significatione, & passiuum in voce. Sed liceo contra. Vnde, Non licet esse mihi qui me nõ esse licetur. Inde licitari est frequenter æstimare valorẽ rei vendibilis. Et licitator, id est

suasor vel prouocator seu pro xeneta.

Licitor,aris, est in auctione pretium pro re venali offerre. Pli. lib. 7. Aristidis pictoris vnam tabulam centum talentis rex Attalus licitatus est.Inde licitator qui eiusmodi preciũ offert.Cic.in *E*pist. ad Marium, Quoniam pretium tuum noui,in licitatorem potius ponã, quàm illud minoris væneat.Licitatio quoq;, vt Pau.li.xxxix. dig.tit.de publicanis & vectig. l.licitatio.Licitatio,inquit,vectigalium, quæ calore licitantis, &c. *E*t paulò post: Licitatores, inquit, vectigalium. N.

Licitum dicitur quod iure licet.l. semper in princ. ff. de ri. nup. aliquando etiã dicitur & quod de facto licet. l. j. §. si cui ventrẽ.& ibi glo. ff. de vẽtre inspi.

Licitari dicuntur qui emendo, vendendo vel conducẽdo rem aliquam, vel negotiando, aliquid aliud plus offerendo, alter alterum contẽdit superare.

Licitatio est venditio proposita, vt cùm aliquis emptor in re ab altero volente emere pretium auget. Vnde quãdo aliqua res publicè venalis exponitur, & vnus offert decẽ, alter quindecim, quando proclamatum est quòd qui plus offert, eam habebit: ille qui plus offert, dicitur alium vincere licitatione, vnde cùm alterum sic intẽdit superare plus offerendo, in quacũque negotiatione licitatio est, & qui in licitatione vincit, rem fert.C.de sacrosan. eccles.authen.quæ res.& C.de de fide instr.& iure hastæ fiscalis.l.quicunque lib. x. Est ergo licitatio, subhastatio, vel oblatio ad subhastationem, vt l.licitatio aliàs incipit, locatio ff. de pub. & vectig.

Lictores, dicuntur qui ante Prætores, aut consules ferebãt insignia magistratuum, hoc est, virgarum fasces & secures. dicti à ligando, vt scribit Gellius lib.11.quod videlicet iussu Cõsulum aut prætorum vinciebant sontes: aut quẽadmodum Festus ait, quod virgarum fasces ligatos præferebant, quibus imperante magistratu, delinquentibus plagas ingerebant.De manumissis vindicta. l.manumissio. Manumissio, inquit, per lictores. Ant. Ne.

Lictor dicitur qui magistratus fert insignia l.ego cùm in villa.& l. manumissio. ff. de manumis. vndic.

Ligius, require suprà Homagium ligium.

Ligna,orum, in numero multitudinis propriè dicuntur, quæ comburendi causa comparata sunt, vt apud Martialem: Ad villam maneo rustice ligna feras. Et apud Horatium: In syluam ne ligna feras. In singulari quoque in eadem significatione reperitur. Vlpia. in tit.

tit. de leg. iij l. ligni appellatione. Materia, inquit, est illa, quę ad ædificādū fulciēdūq; ędificium est necessaria. Lignum verò quicquid comburēdi causa comparatum est. Ant. Neb.

Ligni appellatione continetur quicquid comburēdi causa paratum est. l. ligni. de leg iij.

Ligusticū herba est in mōtib⁹ Liguriæ nascēs, à iuniorib⁹ medicis leuisticō appellatū. Est autē Liguriæ regio Italiæ, inter Varrū & macrā amnes, ad Apēnini dextrā, in qua est Genua. De Ligustico Pli. Columel. Apitius, proinde omnes medici meminerūt, leuisticū corrupto vocabulo appellāt. Paul. libro xxxiij. in ti. de penu. leg. l. non omne. piper, inquit, ligusticum, careum, & laser. Nebris.

Ligustici meminit. i. nō omne. de penu. lega. id nō multū abest à viribus piperis, de quibus copiosè Dioscorid. lib. iij.

Lima est instrumentū fabrile & ferreū quo metalla roduntur, poliuntur, minuūtur, & purgantur. gl. in c. pastoralis. de re iudic. in clemen.

Limenarcha est vocabulū græcū, qui limē portū dicūt, hinc limenarchæ qui præsūt oræ maritimæ, maxime in hostiū cōfinio. de quib⁹ meminit Arcadius in l. munerū ciuiliū. §. qui anno nā. ff. de mū. & ho. & Paul. in. l. limenarchæ. ff. de seruis fug. & Imp. in. l. nō idcirco. C. de libe. cau. in quibus tamen locis liminarcha legitur tanquā à limine descēdat, secundū gl. nostram. posset etiā fortè dici, liminarcas, absque aspiratione, ideò sic vocitatos, quia ad hoc cōstituebantur vt hostes, à limine pellerent, & sic erit vocabulū latinum & cōpositum, & communis lectio seruabitur, & secundū hæc castiga verba Imp. in l. j. C. de offic. cōmi. ori. vbi alitarchia mēdose legitur pro liminarchia, id est, liminum præfectura.

Liminarchia, potest interpretari liminis, hoc est limitis præfectus, & est ille qui gerit curam tuendorum prouinciæ limitum, præficitúrque militibus limitaneis. Arcadius lib. 50. tit. de muneribus. l. munerum ciuilium, &c. Ant. Neb.

Limina, fines imperij dictos esse, docuit Iusti. in §. sed si. Institu. quib. mo. ius pat. por. solu.

Limenarchæ dicuntur principes locorum in quibus sunt diuersarum prouinciarū aut regnorum diuersorum limites & termini, vnde etiam dicuntur collimenarchæ qui confinia oppida vel ciuitates tenent trans limitem locorum.

Limitanei milites dicuntur qui sub liminarcha prouinciæ terminos tuentur. Capitolinus: Reparato, inquit, de limitaneis Daxiæ exitu. Iust. quoq; de officio præfecti prætor. Afric.

l. quas Deo. Pro limitaneis, inquit, ordinandis, quia necessarium nobis esse videtur, vt extra comitatenses limites limitanei constituantur, qui possint & castra, & ciuitates, & limites defendere. *Et* paulòpost Si commotio aliqua fuerit, possint limitanei sine comitatensibus militibus, &c. Ant. Neb.

Limitanei dicuntur qui constituti sunt inter castra & ciuitates vel confinia oppida vt limites defendant & colant, vt C. de fun. limi. l. vlti. in fin. libr. xj. Et dicit Accur. super rub. ibidem, quòd quidam habent pro limitosis limitrophis, à trophos, id est descriptio, & limites. i. descriptio ad vsum limitũ, aliàs militũ qui imperiũ custodiũt.

Limitanei fundi. require fundus limitrophus.

Limites sunt fines vel termini regionum, inde limitare termināre dicitur vel restringere. vnde limes est terminus agris positus, vel pratis seu campis, vel etiam dicitur meta. Sed limen est introitus domus, dictum à limite. Nã limina sunt ædium, limites verò regionũ vel finium dequo inst. qui. mo. ius pat. pot. solui. §. dictum est autem.

Limitrophi fundi, require in ver. Fundus limitrophus.

Linea margaritarum, est series margaritarũ pertusarum, quæ sint filo insertæ. Scæuola lib. xxxv. ad legem Falcidiam. l. lineam. Lineam, inquit, margaritarum. Itẽ Vlpia. li. xlvij. tit. de furtis. l. si qs vxori. Si linea margaritarũ subrepta sit. N.

Linea est collectio personarum ab eodem stipite descendentiũ diuersos gradus continens, & numeros distinguens, & est linea graduũ ascẽdẽtiũ, descẽdẽtium, & colateraliũ, l. j. & l. iurisconsultus. ff. de grad. affi. ita diffinit Ioan. And. in appa. suo super arborem consanguinitatis, vbi vide latè per eum.

Linea margaritarum, series est margaritarũ pertusarum filo insertarum. le. lineam. ad legem Falcidiam.

Linteũ nõ dubitatur velũ vocari.

Lintearij sunt qui lintea nauis vel nauium vel lintceariorum negotiationem exercent, &c.

Lintearia dicit᷑ talis negotiatio.

Lintearíosa vel lintearium est negotiatio lintceariorum.

Lintrarij, lintriũ exercitores, silin tres autem sunt naues fluuiatiles, quæ remis agũt᷑. lintrariorũ meminit l. j. nau. cau. stabu.

Lis à contentione limitis prius nomen sumpsit, de quo Virgi.

Limes erat positus litem vt
discerneret agris.

c. forus. de ver. sig. ad medium. Et lis dicitur mota cùm fuerit contesta. c. ex parte. ij. de ver. sig. & c. aduersario de excep.

Lis etiã actionẽ designat. l. litis. de verb. sign.

Litem

Litem æstimare, vide æstimare.

Litẽ contestari dicitur quando actor proponit intentionem suam & actionem coram iudice contra aliquem, & ille statim negat, tunc est lis contestata. Et dicitur pendere, nam in suspenso sunt omnia, donec lis sopiatur, id est terminetur, vt ad superiorem negotium transmittatur. Et dicitur lis pẽdere quo ad hoc vt nihil innouetur quatuor concurrẽtibus. Primò quòd citatio emanauerit. Secundò, quod iudice competente. Tertiò quòd ad partem peruenerit, vel à parte impediẽte factũ sit quominus peruenerit. Quartò quòd in ea talia sint expressa, per quæ pars instruatur super quibus conueniatur, vt in clemen. fin. vt li. pen. Et potest addi quintum, vt ibi not. quòd emanet & perueniat debitò tempore.

Litis cõtestatio est negotij principalis ab actore & reo hincindefacta narratio, quam narrationem precedere debet libellus, nisi fortè de consensu partiũ remittatur. Fit autem litis contestatio coram iudice per narrationem actoris, & cõtradictoriam responsionẽ rei, vt quia negat, vel per aliquã exceptionem quam opponit animo contestãdi litem, id est ea mente vt in causa procedat vel desistat. Est ergo litis contestatio secundum Gofr. hinc inde apud iudicem negotij principalis fcta narratio per principales personas, non per aduocatos, nisi fortè principales adeò fuerint indiscreti, vt eorum defectus de licentia iudicis per alios suppleatur, vt in cap. pastoralis. de iudic. Et litis contestatio est initiũ actionis & cõflictus in causa, de hoc vide gl. bonã in. c. dudũ. ij. in ver respõsionẽ. de elect:on. quomodo & quãdo fiat li. cõ.

Litis quasi contestatio est quando aliquis conuentus in iudicio super rebus mobilibus quas possidet nomine alieno, nominat dominum in iudicio, & accipit inducias ad denunciandum domino, vt ad iudicẽ veniat vel mittat. Si autem ipse dominus nõ comparet in termino sibi dato, tũc lis quasi contestata est cõtra dominum siue habetur pro contestata, ad interrumpendum longi tẽporis præscriptionem, vt in c. quoniam frequẽter. §. in aliis. ver. ꝙ si super. vt lit. non conte.

Litem pendere est litem contestatam esse, vel litem incerto esse, cùm ambiguus sit eius exitus & euentus: nam litis & iudiciorum euentus est incertus. ff. de pecul. l. quod debetur. Pendere autem dicitur lis per appellationem vel recusationem, consultationem, vel relationem, vel quandiu diffinitiua sententia non est lata,

de quo per docto. vt lite pend. per totum.

Litem suam facere iudex quādo dicatur, apertè ostendit Vlpia. in l. si filiusfamiliàs. de iud. & Imp. Insti. de obli. quæ ex qua. delic. nascun. in princ.

Literæ de rato dicuntur procuratoriæ, quia constituens procuratorē sēper adiicit in fine, ꝙ quicquid procurator fecerit super causa ad quā datus est, gratū ratū, &c. habebit, vt in c. cū dilectus. de religio. domib. in glossa.

Literæ dimissoriæ quæ, vide in ver. Dimissoriæ.

Literis dicitur obligatio contrahi, quando quis confitetur in aliquo instrumento se recepisse pecuniam quam nōdum recepit, sub spe numerationis futuræ sibi faciendæ, prout à creditore eidem promissum extitit. Illi competit actio non numeratę pecuniæ, si exigitur ab eo debitum antequā recepit.

Litigatoris nomine non solùm actor, sed etiam reus intelligitur, vt in ca. j. de litis contesta. lib. vj.

Litigiosa res est mobilis vel immobilis res vel se mouens, de cuius dominio causa mouetur inter petitorem & possessorē cōuentione iudiciaria, vel precibus principi oblatis, & iudicibus insinuatis, & per eū futuro reo cognitis. C. de litig. authen. litigiosa. Fit autem res litigiosa incontinenti oblato libello. Alij dicunt rem litigiosā non esse ante litis contestationem, de hoc glos. in cap. j. vt lite pendente. libro vj.

Lytos, interpretatur solutus, à lyo quod est soluo. Iustinianus in proœmio Dige. Quia solitū erat, quarti anni studiosos, Græco, & consueto quodam vocabulo lytas appellari, hoc est solutos. pro quo mēdosè legitur hircos, ex Pandectis Florentinis aduotante Politiano: nam pro eo quod in recentioribus libris habetur hircos & coloritas, legi oportet lytas & prolytas: quid autem sint, lege prolytæ. Nebr.

Littus propriè maris est, ripa fluminum: Et littus eousque extenditur, quousque maximus fluctus à mari prouenit. l. littus. de verb. signific.

Liturgus interprete Alcia. in l. ij. C. de cupres. dicitur qui publicè operatur circa res sacras præsertim: qui & lituchus dici potest auctore eodem.

Liuellus differt à feudo, primò, quia eo iuratur secus quàm in liuello. Itē feudum datur amore, liuellus verò pro mercede. Itē in feudo non succedunt fœminæ, in liuello secus, & de multis aliis differentiis, vide Feli. in c. cæterū. col. v. & seq. in versic. nono fallit. de iudic.

De

De L ante O.

Locare, hoc verbũ licet plerunq; referatur ad accipientem pretium, sicut conducere ad illud danté, tamen quandoque vice uersa vt locare dicatur qui pretium dat, conducere verò qui illud accipit, vt ãnotat Accu. in l.j. in prin. ad le. Rho. de iac. nã veteres verbo locationis & cõductionis indifferẽter vtebant l. veteres. & seq. de actio. empt.

Locatio est personæ vel rei ad vsum facta concessio vel mercede vel pecunia numeranda conuenta, alioquin de alia re erit contractus innominatus, de quo vide not. per doct. de loca. & conduc. super rubric.

Locator est ille, qui rem aliquam pro certo pretio vel certa mercede alicui vtendam concedit vel alium re sua mercede sibi cõuenta vti permittit, vt cùm loco tibi domum meam ad habitandum in ea, ego dicor locator, tu vero qui sic vteris seu ad vsũ recipis, cõductor nũcuparis, vt in c. j. de loca. & cõdu.

Locati actio, require suprà, actio locati.

Locus est non fundus, sed portio aliqua fundi, fundus autem integrum aliquid est quod suos habet fines. l. locus. de ver. sig.

Loci adiectio significat diuersimode disponi, verbi gratia, testator dicit Titio lego centum quæ sibi volo solui de pecunia quam habeo in tali loco, puta tali castro tali arca Et si in illo loco nihil est, tũc nihil debetur si minus est, nihilominus tota pecunia debetur. l. quidã testamẽto. ff. de le. j. l. Lucius. ff. de ali. & cib. leg. Ratio, quia locus hic apponitur ad demonstrationem vnde solutio fieri possit, & non ad taxationem seu restrictionem legati, quare legatum non restringitur, etiam quia legatum fuit factum in genere, & sic remanet in genere, & adiectio loci refertur ad designationem fiendæ solutionis. Et quod de legato dicitur, idem in contractu intelligitur, paritate rationis, vt si dicatur: Promitto tibi centum soluenda de pecunia quã habeo in tali loco. Et ibi, lego vel promitto decem quæ habeo in arca, si nihil est, nihil debetur, si minus est, illud tantùm debetur. l. si seruus. §. qui quinque. ff. de leg. j. quia locus adiicitur summæ immediatæ, & per hoc significatur quòd illa summa quæ ibi est debebatur, & non alia. Vnde testator vel promissor se refert ad illud corpus pecuniæ quod ibi est, & ideò si nihil est nihil debetur, vel quatenus est eatenus tantum debetur. Et finaliter loci adiectio operatur quod ratio dictat, vel lege disponitur, vel prout volũtas disponẽtis dictat, quam quoduis

medium probabile declarat, vt l.cùm certus. ff. de vino tri. & oleo leg. l. si debitor. §. j. ff. de cõtrah.emp. & vend. l. eum qui calendis. ff. de ver. oblig. l. legatum. §. vini. ff. de annu. leg. l. ex eo. ff. de vino tritic. & ole leg. cum similibus.

Locus insignis secundum Ioan. Andr. in cap. statutum. de rescrip. lib. vj. est ciuitas, licet ibi non sint periti. Et de hoc dat ibi rationem. Sed secundum Innoc. Hostien. Abb. non sufficit esse ciuitatem, nisi sit ibi copia peritorũ. Compo. dicit, sufficit si de vicino loco possunt haberi periti. Pau. de leaza. in clemen. vnica. de foro compe. dicit insignem locum in quo potest copia haberi necessariorum pro episcopo, familia, & equitibus suis, licet non sit copia peritorum.

Locus religiosus, require infrà, Religio.

Locus sanctus dicitur qui firmus est, & virtutibus munitus, de quo insti. de rerum diui. §. sanctæ quoque res.

Loca vicina quæ dicantur, vide Panor. in cap. super specula. in fi. de priuil.

Loculus est bursa vel marsupium c. j. de deposi.

Locuplex est qui satis & idoneè habet ꝑ magnitudine rei, quæ petitur. l. quos. de ver. sig.

Locupletem hereditatem esse Accur. ait, quæ opes affert incommodis annexas. l. si quis mihi §. ij. de acqui. here. Azo. verò in ru. C. de bo. lib. §. petit. locupletẽ hereditatem diffinit quæ maior sit centum aureis.

Logista, dicitur is qui reddẽdis rationibus præest: nam logos inter cæteras significationes interpretatur computatio: & logistice est ipsa ars computatoria, quam vulgus algorissmum vocat. Iustinianus in titulo de modo mulctarum. l. curator. Curator, inquit reipub. qui Græco vocabulo logista nuncupatur, mulctandi ius nõ habet. Ant. nebris.

Logistæ qui & rationales nuncupantur, sunt qui reddendis rationibus præsunt.

Logographus, potest interpretari rationum scriptor, quo vocabulo vtitur Iustinianus libro 10 in tit. de tabulariis, scribis & logographis. Ant. Neb.

Logographus id est scriptor publicæ rationis, & dicitur à logos sermo vel ratio, & graphos scriptura, secundũ Accur. in rub. C. de tabul. scri. & logo libro. x.

Lolium herbæ genus, alio nomine zizania dicit͛ vt etiã declarat gl. in cle. dudum. de sepul.

Longa consuetudo est quæ x. vel xx. annis inducta fuit, & multo magis longiori tempore, vt si xxx. vel xl. annis perdurat.

Longum tempus, longissimum & longęuũ, vide Azo. in Sum

quæ sit longa consuetudo.§.j. & dicitur longum tempus inter præsentes decennium, & inter absentes vicennium. l.si. C. de præscrip.long.temp.& §. j.instit.de vsucap.

Loricatio est tectorium parietis, in modum loricæ super inductum, idem ferè quod incrustatio. Vitruuius libr. vj. Duplicem, inquit, præbeat contignationi loricationem. Plin. libro 8.Ichneumone cum aspide pugnaturo: Mergit, inquit, se limo sæpius siccátque sole, mox vbi pluribus eodem modo se coriis loricauit, in dimicationem pergit. Paul.de verb. significat.l.impensæ. in fin. Incrustationes, inquit, loricationes & picturæ. N.

Loricæ genera sunt armorum, vt in auth.de armis.§.penult.

De L ante V.

Lucrifacere, id est acquirere.

Luctum refertur ad omnia prouenientia ex prosperitate fortunæ qualicunq; sint, quæstus tamen cõprehendit solùm lucrum proueniens ex industria personæ, vt est tex.& glos.in l. sed & si.ff. pro socio. not.Abb. in capi. sedes.nume.13. de rescript. Quæ autem sint honesta lucra, vide Specul.in tit. de cleric.coniugatis. versicu. sed quam dices.

Luctus tempus alij vsque ad trigesimum diem, alij vsque ad quadragesimum obseruabant. xiij.q.ij.& fœmina si oubat intra tempus luctus infamis est. secundum leges ciuiles. vt C. de secund.nup.l.j.& ij.

Lucubrare, id est vigilare, & nocti proprie attribuitur. instit. de leg.§.nostra.

Luere, id est liberare: vnde dicitur pignus luitur, id est liberatur. Alio modo accipitur pro puniri, vnde dicitur, Luo pœnas, id est punior. De primo significato, vide instit.de leg.§. sed & si rem.

Luminum seruitute cõstituta qd videatur cõcessum, & quo differat à seruitute, ne luminibus officiatur, tradit Iurisconf in l.iij.de seruitut.vrb.præd.quid verò intersit inter lumen & prospectum pulcherrimè explicat l.inter.& seq.eod.tit.

Lupinum est genus leguminis nõ minus terrã appetẽs quàm lupus, pecudes, & inde nomen sumpsit: tellurem mirũ in modum amat, vt quamuis fructeto solo coniectum inter folia vepréſq; ad terram tamen radice perueniat. & inter fruges enumeratur à Iuliano in l.frugem.ff.de verb.signific.

Lustrum est spatium quinq; annorum.

Ludicrus, a, um, non ludicer, is, quod Priscianus putauit, dicitur quod ad ludum pertinet. Virgil.12.Aeneid.Neque enim leuia aut ludicra petuntur.Ho

satius secundo epistol. Valeat res ludicra si me Palma negata macrum. de accusationib⁹. l. qui iudicio. Qui arté, inquit, ludicram fecerit, hoc est scenicam siue theatralem aut circensem, vbi ludi fiunt. N.

Lugdunensis colonia quæ Lugdunum cognominatur, ciuitas est nobilissima Heduorum in Gallia Lugdunensi ab ipsa cognominata. Meminit illius Iurisconsultus libr. 50. Digesto. in tit. de censibus. N.

Ludus literarius pro schola accipitur vbi literæ docentur: magister quoq; ludi is dicitur qui literas docet. Marti. Quid tibi nobiscum est ludi scelerate magister? & per translationem. Teré. in Ecyra: In eodem mihi omnes videntur ludo doctæ ad malitiam, & ei ludo si vllus est ludus, magistram hãc esse satis certo scio. Vlpianus lib. xlj. ti. de var. & extra. cog. l. j. §. ludi. ludi literarij magistri.

Luscus is dicitur qui altero oculo caret, qui græcè monophthalmus appellatur, hoc est vnoculus. Hier. de viris illustribus: Acacius, inquit, qué quia luscus erat, monophthalmum appellãt. Martia. Thaida Quintus amat, quam Thaida? Thaida luscam. Vnũ oculum Thais non habet, ille duos. Modesti. in tit. de verb. significa. l. inter. stuprum. Vitium, inquit, est perpetuum impedimentum, veluti si luscus sit. inde fit verbum eluscare, de quo in suo loco diximus. Neque est, vt Accursius, & si qui sunt alij qui id dicant, qui lumine adhibito nihil videt, sed vt diximus qui est orbatus altero oculo. N.

Lustramentum, ti, est purgatio facta per veneficium aut sacrificium, aut incantationem, dictum ab eo quod est lustro, as, Virgil. 6. Aeneid. Lustrauítque viros, dixítque nouissima verba. Ouid. 10. Meta. Magico lustrabere ritu. Marcelius li. 48. ad leg. Corne. de sicariis & veneficis. l. eiusdem. Si quis, inquit lustramenti causa dederit cantharidas. N.

Lustramentũ purgatio facta per veneficium, sacrificium, aut incantationem. l. eiusdem. ad leg. Corn. de sicar.

Luxuria, not. Archidiaconus de consuetud. cap. finali libro vj. sumitur aliquando pro profusa impensa, vt docuit Budæus in annotationib.

De M ante A.

Macellare est mactare vel trucidare. Inde dicuntur macellarij qui pecora vel quadrupedia mactant, vt est gl. v. in cle. j de vita & honest. cleric.

Maceria, paries sine calce aliáve compactione formatus.

Machinarius mensor, in l. vlti. ff. si mensf. fal. mo. dix. dicitur ad diffe

differētiam decempedatoris, vt admonet ibi Budæus.

Machinatio, vide ſuprà dolus. & eſt quaſi aſtutum ingenium.

Magi ſunt qui vulgò malefici ob facinorum magnitudinē nuncupātur. Hi ſunt qui permiſſu Dei maleficiis elementa concutiunt, turbant mentes hominum minus confidentium &c. xxvj. q. v. nec mirū. Et ibi qui ſunt necromantici, hydromantici, & de auguriis & auruſpiciis, q̄ omnia ibi reprobantur.

Magidem in l. ſeruus. de condict. indeb. Bud. accipit pro genere lācis orbiculatæ. idq; ex Plin.

Magiſter nomen dignitatis eſt, & magiſtratus ſiue magiſterium, ipſa magiſtri dignitas. Vnde magiſter equitum, qui à Dictatore præficiebatur equitibus: & magiſter populi, qui pecuniæ diuidundæ per populum præpoſitus erat: & magiſter militum, qui militibus præeſt: & magiſter ſcrinij, id eſt qui libros principis adſeruat, & magiſter pecoris, qui paſtoribus reliquis præfectus eſt.

Magiſter dicitur qui præ cæteris alicuius rei ſiue negotij curā gerit. Et interpertatur ſyllabaliter, quaſi in maiori ſtatu exiſtens, ſed literaliter ſic quaſi manum acrem gerens inter ſcholares, tenens eos rigidè, ſecundum gloſſ. verò cap. j. de magiſt. dicitur à monēdo ſiue à monſtrando. ff. de verborum ſignific. l. quibus.

Magiſter nauis, Require ſuprà, Actio exercitoria. & C. eod. tit. l. vnica. lib xij.

Magiſtri ſcriniorum dicebantur qui ſcriniis ſacri Imperij præpoſiti erant, vel ſunt pragmaticarij, ſic dicti, quia pragmaticas ſanctiones, illas, i. quas principes faciebant, & ſtatuebant conſilio procerum ſuorum ſcribebant, & earū exempla in ſcriniis repoſita ad memoriam cuſtodiebant.

Magiſtratus prætores vel conſules dicti ſunt, eo quod maiores ſunt reliquis officiis, & illi ſunt tanquā capitis principis membra. C. ad l. Iu. maieſtatis. quiſquis. Et horū alij ſunt maiores, alij minores, alij medij. Maiores, vt illuſtres, qualis eſt præfectus prætorio orientis, item Illyrici, itē Africæ, item vrbis Romæ. Minores ſunt clariſſimi, puta præſides prouinciarum. Medij ſunt ſpectabiles, vt procōſul, pręfectus ægypti qui dicitur auguſtalis, vt ff. de offic. præf. auguſta. l. vnic. excellentiores præfecti ſunt præfectus prætorio orientis & Illyrici.

Magnanimitas eſt ornatus omnium virtutum, ſecūdum Philoſophum. v. Ethico. & eſt magnanimitas in Imperatore. l. j. C. de teſta.

Magnificus dicitur quaſi magna

faciens, & ideo hoc verbum competit regi ex etymologia vocabuli. Abb. in cap. nouit. de offic.deleg.

Maior dicitur ille qui xxv. annorum impleuit ætatem. de quo not. Instit. de cu. per totum, & per doct. de restit. in integ. c. j.

Maiores propriè appellantur adscendentes qui sunt vltra tritauũ. l. Iurisconſ. §. parentes. ff. de gradib.

Maior pars attẽditur quo ad numerum, & sanior quo ad zelũ iudicum. Vel poteſt dici maior pars qui maiori innititur rationi: vt ix. diſt. ſana. & xvij. diſtinct. cap. multis.

Maioritas eſt multiplex, alia ordinis, alia dignitatis, alia ſenectutis, alia prælationis, de quibus vide per Abb. in cap. ſtatuimus. in prin. de ma. & obe. vel dic quod quis dicitur maior altero quatuor modis, nobilitate, diuitiis, potẽtia, & honore, ſecundũ Abb. in c. ſuper eo. de teſti. in verſ. not. quatuor qualitates. & Fel. eod. cap. verſ. no. ij. ibi, ſuperior.

Maiuma eſt ludus qui vigebat in menſe Maio. & dicitur à maio, vel maiuma, græcè, latinè ingreſſus, ſcilicet, æſtatis. quã do herbæ frondéſque virentes lætificãt. Inde venit maius. C. de maiuma. in rubri. lib. xj.

Maiuma erat quidam ludus qui fiebat in menſe maij, uo. C. de maiuma. lib. xj. in rub.

Maledictus eſt qui obloquitur de homine, detrahendo ei, & eum obloquiis deprimendo, vt c. j. de cleri. maledi.

Malefici ſpeciali vocabulo, incantatores huiuſmodíque diuinatores appellantur.

Malæfidei poſſeſſor eſt qui ſcit ſe alienum occupaſſe. §. quod autem. inſti. de vſuca.

Malleatus, dicitur liber qui iam eſt legatus, punicatúſque. Sed quia libri malleabantur antequam conſuerentur, id quod videmus noſtro tempore fieri, malleati dicebantur, pro eo quod ſequitur. Vlpia. tit. de legatis iij. l. librorum. §. ſed nec. Libri, inquit, nõdum malleati & perornati continebuntur. Anton. Nebr.

Malleatores adulterinæ monetæ ſunt qui falsãmonetãmalleãt.

Malobathrum, arbor eſt odorata ex Syria, quæ nomine ſpeciali folium appellatur, vnde fiunt vnguenta quæ dicuntur foliata. Horat. in 2. Carm. Nitentes malobathro Syrio capillos. De folio malobathri meminerunt ſæpe Galenus & Apitius. Martianus lib. xxxix. tit. de publicanis. l. interdum. Malobathrum. aroma Indicũ. non malabaſtrum. A. Nebr.

Manceps dicitˀ qui à populo vel fiſco aliquid emit vel cõducit vtitur hoc verbo Iuriſconſ. in l. qui fideiuſſor. locati.

Mancipium eſt ſeruus vel ancilla,

la, & eſt neutri generis in voce, ſed cõmunis generis in ſignificatione, & dicitur quaſi manu captũ, & dicitur mancipiũ omne quod manu capi poteſt ſicut homo, equus, & hoc generaliter, ſed ſpecialiter tantum ſignficat homines, quia tales erant ſerui capientium eos in bello iuſto.

Mancus eſt defectuoſus, vt cui manus abſciſſa eſt, vel is qui ex imbecillitate dexteræ faciliùs vtitur ſiniſtra. ff. de ædilit. edict. l. qui clauum. §. penul.

Mandatum ſecundum Azon. eſt officium ab eo qui gratuitò ſuſcepit exhibendum. Et dicitur mandatum quaſi manu datũ. Quod enim aliquis per ſe facturus erat, alij gerendũm cõmittit, contrahitur ſolo conſenſu. Et differunt mandatum iuſſio, & pręceptum, quod iuſſio importat neceſſitatem, nec finitur morte iubentis, quia ſucceſſor id facere tenetur. Mandatum verò importat liberam obſequendi voluntatem, & finitur morte. Vnde, Præceptum non præcipitat mors peæcipientis. Mandatũ mandatore cadente cadit, vt not. de reſcript. cam te, &c. in his. de verborum ſignificatio. Quidam tamen dicunt, quòd tam præceptum quàm mandatum finitur morte, ſi nominibus expreſſis ſcribantur, ſecundum Ioan. Andr. xiij. quæſtio. j. quod præcipitur.

Mandator dicitur ille qui aliquid mandat alicui, vt ſibi vel alij aliquid faciat, Require ſuprà Fideiuſſor.

Mandatarius eſt qui mandatum ſuſcipit adimplendum. Et inter iſtos oriũtur actiones hinc inde, quia ille qui ſic mandat alteri, contra illum qui mandatum ſuſcipit adimplendum, cùm prius cogi non poſſet, quòd reciperet mandatum competit actio mandati directa inquantum eius interfuit factum fuiſſe quod mandabatur. Rurſus ipſi mandatario qui mandatum ſuſcipit, competit actio mandati contraria, ſi quas expenſas fecit, vel impenſas ratione mandati ſuſcepti, inquantum non exceſſit fines mandati. Si verò mandatum exceſſit in expenſis factis, ipſas non repetet per actionem mandati contrarium. Sed inquantum vtiliter expendit, per actionem negotiorum geſtorum repetet.

Mandragora herba eſt nota, cuius duo ſunt genera: alterum nigrum, quæ fœmina exiſtimatur, alterum candidum, qui eſt maſculus. Habet vim ſoporiferam, atq; prouocandi ſomni gratia dari cõſueuit quia frigida eſt, ac propè venenum. Columella in horto. Quamuis ſemihominis veſano gramine fœta Mandragoræ pariat

tes, mœstámque cicuta. Marcellus libro xlviij dig. ad leg. Corn. de sic. & veneficiis l. eius dē, nādr·go·am inter venena po·it. Ex quo fit, vt mirandum sit quid per mandragoram interpres sacratum literarum intellexit in Genesi, capite 30. Et Cant. vij. Ant. Nebr.

Mango, oni·, est nō modo seruorum venditor, sed aliarū etiā rerum, quæ vt carius vendantur, solēt à venditoribus adornari. Vnde est mangonizare agros & equos, pro eo quod est colere. Et Plini. lib. xxxvij. politores gemmarum, mangones appellat. Marti. Millia pro puero centum me magno poposcit. Seneca in Epist. Mangones, quicquid est quod displiceat, aliquo lenocinio abscondunt. Aphricanus de ver. sig l. mercis appellatione, quo distēt à venaliciario monstrat. Anton. Nebr.

Manet, id est tenet vel astringit. c. cum laicis. de rebus eccles. non alie.

Mangones sunt qui in seruis emendis vel vendendis mercationem exercent.

Manichei sunt qui Christum dicunt non esse verū hominem, vt dicit gloss. j. in l. Manicheos. C. de hæret. & Mani. Extiterūt à quodam Persa, qui vocatus est Manes, qui duas naturas & duas substātias introduxit, id est b·· ·am & malam, & animas ex Deo quasi ex aliquo fonte manare asseruit. Testamentum vetus respuunt, nouum ex parte recipiunt, ita dicit tex. xxiiij. q. iij. c. quidam.

Manifestum est publica vel famosa proclamatio ex certa scientia & certis autoribus proueniens. Et potest manifestum probari per multos testes vel autores, non tamen per tot quòd fiat notorium, vide glos. in c. constitutionem. de verborum signific. lib. vj. & vj. quæst. ij. placuit. Specu. titul. de noto. crimine. §. sequitur de manifesto. circa princip. vbi dicitur, manifestum est qnod pater pluribus, sed non omnibus, sed notorium omnibus patet: & not. in l. ciues. C. de appell. per Bal. & Butrigarium.

Manifestum illud dicitur quod ex coniecturis apparet. ca. j. & ibi Abb. in ij. notab. de cleri. non resi.

Manifestè vel palam testari dicitur qui non in publicum heredem nominat, sed coram testibus qui ad solennitatem sufficiunt testatur.

Manipula est quoddam ornamentum quod Imperator Constantinus Cardinalibus concessit. Alij dicunt manipulum esse mitram Episcopalem. vide Spec. in rationali diuinorum. lib. iij. sub rubri. de manipu. & videbis pulcherrima.

Manser est filius illegitimus, pro-

priè de scorto natus secũdum Host.quasi vulgo quæsitus, vnde secũdum Abb.Manseribus scortum sed mœcha notis dedit ortum. Vt seges à spica, sic spurius est ab amica. Dant naturales quæ nobis sunt speciales.c. nisi cùm ptidẽ.de renun. in §.personæ.in fi.vbi gloss.

Mansus secundum vulgare Italorum dicitur quantitas terræ, quæ duobus bobus sufficit in anno ad laborandum.

Manualis obedientia.not. de maioritate & obedien.his qui. de restitu. spol. olim causam. ad quam subditi tenentur prælatis suis sine scriptura & iuramento, vt not. in c. legebatur. de maio.& obedien.

Manumittere, vide Emancipare.

Manumissio est datio libertatis. insti. de liber.in princ. Et manumissus dicitur qui est liberatus à manu & potestate domini. Nam quãdiu in seruitute est, sub manu & potestate domini sui est, sed postquã manumissus est ab illo liberatur, ergo dicitur quasi extra manum, id est potestatem domini sui missus, & talis dicitur libertus domini sui, & dominus patronus eius

Manumissio testamentaria dici potest quæ ex causa testamẽti præstatur, vel propter testamentum contingit.

Manus, pro potestate.insti. de liber. §. j. aliquãdo ponitur pro artificio.l.mulieris.de ver. sig.

Mappa, mensę stragulũ est, quem admodum & mantile, siue toral. Erántq; duo genera, alterum rasum, alterum villosum, hoc est in tapetis similitudinẽ contextum, quod & gausape dicitur. Martial.in disticho cuius index est, Mappa villosa: Nobilius villosa tegant tibi lintea citrum. De mantili quoque villoso Virgilius in primo Aeneid.dixit: Tonsique ferunt mantilia villis. quod Seruius pro minutis exponit. Ouidius quoque in quarto Fast. Duxerat ad dextram villis mantile solutis. Florentinus lib. xxxiij. de supellectili legata, lege supellectili Toralia, inquit, & mappa villosa. Pro quo mendose legitur.& oralia in panahosa, nihili verba. A. Nebr.

Mappa est ornamẽtũ equi, & sunt linteamina alba quibus cooperiũtur equi Cardinaliũ cùm faciũt processionẽ.no.in auth.de cons. §. quantumcunque Aliter capitur in l. iij. de sup. leg. vbi secundum Neb. significat stragulum mensæ.

Mariti appellatione non veniunt sponsi de præsenti in materia odiosa, secùs in fauorabili, q a tunc veniunt spõsi de futuro, vt dicemus infrà, in verbo vxoris appellatione.

Marmoris appellatione quid veniat, docet Iuriscons, in l. quæsitum.de leg.iij.

Marte suo, id est suis viribus, & non aliũde accersitis adminiculis l.j C.ne lic.poten.

Masculinum coöcipit fœmininũ, sed non econtra. Panorm. in c.super inornata. in j. col. versic.nec statutum.de præben.de quo articulo diffusissimè Dec. in l.ij de reg.iur.vbi vide.

Massaritia est idem quod supellex, videlicet omne vtẽsile domus, cuius appellatione vestis non continetur, vt l. si quis in fundi vocabulo.ff.de lega.j.

Masticonium est domus vbi leprosi congregantur.

Mastigophori qui agonathetas comitantur in certaminibus.l. vlti. de mun. & hono. vbi Bud.

Materfamilias dicitur quæ est notæ auctoritatis & honestæ vitæ in domo sua: vnde nec nuptiæ nec natales faciunt matremfamilias, sed boni mores.

Materia, propriè dicitur circa quã versatur faber tignarius siue lignarius. In communiori tamen significatu dicitur de subiecta cuiusque artis materia.Paul.lib.xviij.titu. de periculo, & commo.l.quod si. Neque materia empta si furto perisset. Nebris.

Materia est vnde quid conficitur, vt in sypho metallum, in contractu consensus, quapropter sic propriè appellantur ligna, quæ ædificiorum alteriúsve operis causa habentur. l.ligni.de leg.iij.

Matertera est matris soror, vt institu. de gradi.cogna.in ver. matertera.

Matertera magna est auiæ soror, sicut promatertera proauiæ sororis.

Mathematici sunt qui dicunt se scire aliquam artem diuinãdi.

Matricula est chartula in qua scribitur aliquid, & præcipuè liber vniuersitatis in quo nomina suppositorum conscribuntur & immatriculantur, & est diminutiuum à matre. l. matriculam.C.de agen.in reb. libro xij.

Matricularius dicitur habens officiũ pulsandi cãpanas, vel qui habet matriculare studẽtes.

Matricuria dicitur habens curam ecclesiæ.textus & gloss.in c.mulieres.xxxij.distin.

Matrix ecclesia ponitur pro maiori baptismali quæ generat baptismum sicuti mater, vt gl. in verbo, matricem: in clemẽ. j.de sent. excom.

Matrimonium idem sonat quod nuptiæ, est & legitima maris & fœminæ coniunctio, indiuiduam vitæ consuetudinem retinens. xxvij. quæstio.ij. §.j. & subaudi quo, scilicet ad propositum in quo debent esse tempore quo nubunt vel matrimonium contrahunt. institu. de patria potest. in princip. Et matrimonium est duplex, scilicet verum, & præsumptum. Verum quod contrahitur

tur inter personas legitimas per verba apta, nullo impedimento subexistente. præsumtum dicitur quando inter personas legitimas interuenit tractatus de contrahendo, vel verba apta, in euentum tamē conditionis vel arbitrij alieni & succedit copula carnalis, vt inquit Goffredus. Et non dicitur patrimonum (licet à digniori debeat fieri dominato, & tantum votum habeat vir in liberos, sicut mater.l.liberorum. ff. de verborum significatone.) ideo quia mater maius exercitum vel officium exercet circa liberos quàm pater cap.fina.de conuer.coniug. quia ante partum onerosa, in partu dolorosa, & post partū laboriosa. Igitur ad honorem eius dicitur matrimonium, vt etiam de conuer. in fine.capit. ex literis. Et notatur quod matrimonij tria sunt substantialia quæ dicuntur bona eius, vt de condi. appo. cap. vlti.& xxvij. quæstione. ij.omne itaque, scilicet fides, proles,& sacramentum. Et nota quando contrahatur matrimonium, & quando sponsalia de futuro declaratur ex significato verborum prolatorum, & actuum sequentium. Vnde verba formalia matrimonij sūt illa quādo vir dicit. Accipio te in meā mulierem, & mulier, Accipio te in meum virum. cap. licet. de sponſ.duo. & cap.si inter.de sponſ. Similiter est matrimonium si quis iuraret, quòd aliquam ab hoc tempore pro coniuge teneret, & ei sicut vxori fidem seruaret, & ipsa eidem iuraret se illum pro marito habituram, ei sibi tanquam viro proprio seruituram, vt in ca.ex parte.de sponsal.Nam licet ibi non exprimantur verba formalia, tamen idem est si vnum de æquipollētibus fiat. vt l. certū. ff.si certum pet. Dicunt etiam quidam Docto. quòd verbum habiturum, hic significat præteritum non futurum. Similiter dicēdo, Promitto tibi quòd nunquam habebo aliam vxorem nisi te, vel volo te, & non aliam in vxorem, vel consentio in te sicut in meā vxorem, vel promitto quòd volo te habere in vxorē, vel placet mihi te habere in vxorem, vel promitto quòd tibi seruabo fidem sicut vxori meę, vel volo quòd ab hac hora in antea sis mea vxor, vel iuro ꝙ habebo te ꝓ legitima vxore. de hoc vide xxij.quæst.iiij §.vltimo versic. est etiam. Item si dixerit, iuro vel promitto tibi tanquam vxori dummodo verba mulieris sequantur contrahitur matrimonium per quēlibet prædictorum modorum, vt not. ibi Specu. eodem tit. §. j.Item ibi;si dicat vir,iuro quòd tu es vxor mea, & mulier econtra,

iuro quod tu es vir meus: dicunt quidam quòd non sit matrimonium de præsenti, sed sponsalia de futuro capiendo es pro eris. ff. de verborum significat. l. verbum erit. Nam & si sint verba præsentis temporis, non tamen ad matrimonium apta, ergo alij dicunt quod nec sposalia contrahantur. Sed ibi promitto, quòd te ducam in vxorem, & decetero tenebo te in vxorē, sunt sponsalia, quia sensus est, ego te ducā, & ex quo te duxero, decætero te tenebo. argu. c. ex literis.ij. de spon. Secus si non addito verbo ducam, dicat, promitto quod tenebo decetero in vxorem, etiam dimisso hoc verbo decetero, tunc est matrimonium vt cap. ex parte, de sponsa præallega. De origine autem matrimonij, quòd sit à triplici iure, videlicet à naturali, gentium, & ciuili: vide in glo. insti. de iure natu. gent. & ciui. in princip. super ver. matrimonium, & quod modis potest impediri: vide institu. de nup. in glo super vet. enumerari. vbi ponunt quatuordecim.

Matrona dicitur quæ iam nupsit quasi quæ in matrimonio cōuenit.

Matrueles, sunt filij & filiæ materteræ. l. j. ad l. Pom. de parri.

Matula genus vasis ad vrinam & aquam tenendam, proinde scripsit Vlpia. in l. argumento. §. mūdus. ff. de au. & arg. leg. Alio nomine matella & matellio dicitur. Plaut. in Amphi. Ne tu postulas matellū vnam tibi aquæ infundi caput?

Maturare quandoque significat festinare, quandoque est per solem digerere, vt fructus maturantur.

Maturus quis tripliciter ostēditur, vultu, gestu, voce. Spec. in tit. de aduo. §. v. versicul. cùm autem.

Maximè quandoque dicitur cōparatiuè. Aliquādo pro tantū. de fil. presby. c. ad abolendam. Aliqui legunt maxime pro magis, & sic tenetur propriè, secūdum Ber. ibidē. Item maxime supponit idem in alio casu, sed maiorem esse rationem in expresso. C. vnde libe. l. fin. Aliquādo subauditur, vt l. verum in princ. ff. pro socio. Ad primū facit. ff. de proba. l. cùm deinde in prin. & ibi maxime. de pœni. & re. cap. officij. in fi. de spon. c. spōsani. vide de hoc not. cap. præal. ad aboledam in addi. gl. j. & per Io. And. super ea etiam uot. de hoc in c. cùm cōtingat. de foro comp. in glo. j. de elect. cùm inter. & c. quoniam frequenter. §. porro. vt lite non conte. & propriè implicat idem in contrario sensu.

De M ante E.

modo muliebri continetur, vt Mœchia potest dici omnis fornicatio

catio. xxij. q. iiij. omnis mœchia, & ibi ple.

Medianum idem quod medium, verbum est architectoricum, quo frequenter vtitur Vitru. habetur hoc verbum & in l.si vero. ff. de iis qui deie. vel effud.

Mediastinus, quemadmodũ Pri. scianus in quinto carmine scribit à medio videtur componi, quia medias partes balnei tenet, hoc est, qui in medio lauantium stat. Horatius in primo episto. Tu mediastinus tacita precetura petebas. Acron. in media vrbe viuens interpretatur. Porphyrinn in media vrbe siue baluco exponit. Vlpianus libro.xlvij. titulo de iniuriis. l. item apud. Multum interest qualis seruus sit, bonæ frugi, an mediastinus. Nebr.

Mediastinus seruus est ex abiectioribus, ita dictus, quia domestica quæque vilissima ministeria obire in domo cogebatur, vt ligna congerere, domum purgare, & alia huiusmodi. Hoc autem nomine inde vtitur, quia in media domus parte ad omnium aliorũ iussus præsto esse debet. de quo meminit Iuriscõsultus in l. itẽ apud labeonem. §. prætor ait. ff. de iniu. & in l. j. ff. nau. caupo. stabula.

Medici qui dicantur docet Iurisconsul. in l. j. de var. & extraor. cogni.

Medium dicitur hæc vita. xxiij. q. iiij. hæc autem vita. & not. Io. And. in prooem. clem.

Medogrammatæi. in l. fina. C. de tabu. scrin. & logogra. libro x. sunt quos scribæ consulebant. Demogrammatei legendũ ex libro Tou Basil.

Melinum, de quo in l. quæsitum. de leg. iij. species est coloris.

Meloproximus, vna dictio est, & est nomen dignitatis, vt nota. in l. peculiari. C. de proxim. sacro. scrin. libro xij.

Membrana species chartæ, in qua describuntur instrumenta & alia quæ conseruatione indigent, & ideo dicitur quia de membris animalium eripitur, vt institut. de rerum diuis. in glos. §. literæ.

Mendacium, Require suprà, dolus. vnde Augustinus dicit mendacium est falsa vocis significatio cum intentione fallendi, quod sic debet intelligi cum intentione fallendi, quæ tunc ibi est, vel postea aduenit. Quãdoque enim aliquis aliquid promittit, non tamen voluntatem fallendi actum habet, sed postea acquirit.

Mendicãtes dicuntur quos in publicum quæstum intuta mendicitas vocauit, & illi reficiebantur publicis annonis. Validi autem & robusti non debent mendicare, ne miseris & debilibus panem auferant. C. de mendican. vali. l. vnic. libro xj.

xj. & in auth. de quæsto.

Mœnia dicuntur propriè ædificia murorum ciuitatis, sic dicta, quia muniunt ciuitatem. Et interdum dicuntur mœnia abusiuè omnia ædificia.

Mœniana, vt ait Festus Pompo. ædificia erãt à Menio ciue Romano sic appellata, non à mœnibus sic dictum, vt putauit somniculosus Accurs. Is enim primus vltra columnas extendit tigna, quo ampliarentur superiora. Hic est ille Menius qui post bona patris absumpta locum sibi seruauit vnde ludos spectaret, de quo Horatius in primo episto. Menius vt rebus maternis atque paternis Fortiter absumptis, vrbanus cœpit haberi, &c. Locus autem ille fuit Menianum, quod vltra ædificia protendebatur, in viã publicam propendens. Vitruuius libro quinto. Meniana, inquit, superioribus coassationibus collocentur. Suetonius in Caligula: Cum apparatu circi perspicientẽ, pauci ex proximis Menianis postulassent. Valerius de mortibus non vulgaribus: C. Licinius, Macer vir prætorius, Calui pater, dum sententiæ dicerentnr, in Menianum conscendit. Iabolenus de verb. signif. l. malum nauis. Qualia, inquit, Meniana, & suggrundaria essent. Vlpianus in tit. ne quid in loc. pub. l. prætor ait. Cùm quidam, inquit, velum in Meniano immissum haberet. Nebr.

Mœniana dicta sunt podia & eiusmodi exterius porrecta ædificia, originem huius dictionis pulcherrimè exponit Alciat. in l. malum. de verb. sign.

Mœnium vel mœniarium idem est quod vestibulum à mœnibus septũ. Et dicitur ideo quia mœnibus adhæret, secundum Hugonem. Alij ponunt manerium.

Mensa sæpe in iure accipitur pro tabula, qua vtuntur argentarij. Inde mensarij & mensularij dicti.

Mensor est qui metitur agros, columnas, vel signa, vel homines, vel frumentum, vel mœnia iuxta castrum, vel hospitia, vel etiam qui omnia officia assignat, secundum Accur. C. de mens. in rub. lib. xij.

Mera donatio. Require suprà, Donatio.

Mercatores, qui verè & propriè appellandi sint, vide Alciat. in l. mercis. de verborum sig.

Mercis nomen ad mobilia tantum pertinet. ff. de verb. signif. l. mercis.

Mereo, meres, merui, est militare, siue stipendium in militia facere. Lucanus in sexto: Castrorum in plebe merebat. Iuuenalis: Castrorúmq; æra merentem. Suetonius in Iulio: Meruit & sub Seruilio Isaurico. lib. xlix Digestorum, tit. de re mil

re milita.pro eo quod in libris antiquis legitur merere, in recentioribus ſcriptum eſt militare. Nebriſ.

Meretrix dicitur quæ multorum libidini patet. xxxiiij. diſt. vidua.vel cuius turpitudo publicè vænalis eſt.xxxij.q.iiij.meretrices.& in gloſ.ij.cap. inter opera.de ſponſal.

Meritorium ſiue meritoria taberna, eſt ſtabulum ſiue caupona in quam viatores diuertunt: dictum meritorium à mercede quam ſoluunt. Iuuenalis: Nam quæ meritoria ſomnos admittunt. Valerius de duobus Arcadibus.Quorum alter, inquit, ad hoſpitem ſe contulit, alter in tabernam meritoriam diuertit. Vlpianus in tit. de iniuriis. l.lex Cornelia. Ad meritoria, inquit, vel ſtabula non pertinebit. Accurſ.neſcio quas nugas ſomniat, neque id mirum, cùm vigilans quid eſſet meritorium neſcierit. N.

Meritoria dicuntur diuerſoria.

Merum imperiũ eſt habere gladij poteſtatem,ad puniendum facinoroſos.Vnde merum imperium dicitur quædam ſumma poteſtas, per quam ea quæ ſunt iuriſdictionis maximę explicantur. Et merum dicitur, quia ſeparatum à cognitione pecuniaria, eo quod inde nullum ſequitur commodum pecuniarium, vt inſtit. de publi. iudi.in princ. Hæc autem ſunt meri imperij, facinoroſos punire, delinquentes incarcerare,membra mutilare, pœnam capitalem imponere, & hæc pœna eſt triplex,vt dicit Hoſt. de iureiu.cap.veniens. ſcilicet mors,exilium, & relegatio. ff. de pub.iudic.l.ij.Alia de mero imperio,vide in verb. mixtum imperium.

Meſonauta eſt infimæ conditionis ſeruus in naui, ſicut mediaſtinus domi, de quo ſuprà, nam meſonauta ex eo dictus videtur quod in media naui reſidens omnibus præſto ſit.

Metalla, dicuntur venæ vnde eruitur argentum, æs,& cetera quę vulgus indoctum appellat metalla, dicta ſunt autem metalla à metello, quod eſt ſcrutor ſiue inquiro : aut dicuntur metalla, quòd alia vena poſt aliam inueniatur, quod videtur Plinius libr. 34.ſignificare, vbi ſcribit,quod vbicũque vna vena eſt inuenta, non procul alia inueniatur.Hinc metallarij & metallici dicuntur, qui ſunt damnati ad metalla, hoc eſt effodiendam terram ex metallis. Aliquando ſimpliciter accipiuntur pro effoſſoribus metallorum,vt in libro Digeſtorum, titulo de pœnis, & libro xj.Codicis, titulo de metallariis. Nebr.

Metallum & æs, ſunt nomina generalia mineras ſignificantia. Et differunt metallum & opus

metalli, vnde ille damnatur in metallum, qui ligatur cum ferro. & onere & labore grauatur vt non liceat ei facile abire. Sed ille damnatur in opus metallicum, qui ibidem liberas habet habenas, & aliis metallum fodientibus ministrat, & illius leuior est pœna, alterius autem grauior, de quo glo. no. instit. quib. mod. ius patr. pote. solui. §. pœnæ seruus.

Metallarij sunt qui affluentiam exercitij metallorum habent, vt C. de metal. & metallar. & procu. meta. secundum Accur. super rubr. lib. xj.

Metallarij verius dicuntur, qui metalla è terræ visceribus effodiunt.

Metallicus, idē qui metallarius.

Metassi, aliàs dicuntur metharij purpurei. C. quæ res vendi non possunt. l. prima. Vel est color quidam.

Metator, siue metatus, siue mensor, dicitur, qui iussu atque auctoritate principis milites in domibus incolarum collocat, siue in castris, qua parte debeat quisque tentoria figere, ostendit. Vnde dictum est castrametari. Lucanus in primo: Hesperios veniam metator in agros. In Codice Iustiniano, ti. de metatis. l. j. Si quis, inquit, metatorum nostrorum manū qua deputatur singulis quibusque domus, & postibus hospitaturi nomen adscribunt, delere non dubitauerint, ad instar falsi criminis constituti teneantur. Nebr.

Metatores, vt ex Vegetio tradit Bud. sunt qui demetiuntur loca vbi milites figant tentoria, vel qui in hospitia in ciuitatibus præstant. Hos Italicè forerios appellamus.

Metaxa, est congeries illa pensorum ex lino aut lana, quam Hispani paucis literis immutatis vocant madexa, vt in lib. xj. Codicis Iustiniani. ti. de murilegu. l. locas in posterum serica & metaxæ. Vitruuius libro 6. De paludibus, inquit, tenues colligantur metaxæ. Nebr.

Metaxa, sericum, vnde metaxarij, negotiatores qui sericum emunt vendūtve.

Metœci, latinè incolæ dicuntur. l. pupillus. de verb. sig.

Metreta, genus mensuræ tres vrnas continens.

Metrocomia, interpretatur villa matrix, dicta à mátir, quod est mater, non quod Accurs. hallucinatur, à metros, quod est mēsura, & come villa, accipiendo villam, vt nunc vulgus loquitur. Iustinia. lib. xj. Codicis, in titu. non licere habitatoribus metrocomiæ loca sua ad extraneam conferre. Nebr.

Metrocomia est villæ measura, quæ datur translatis iussu principis, vt C. de iur. fil. l. certa. vnde metros græcè, mensura latinè dicitur, & come villa, inde

metroc

metrocomia quasi mẽsura villæ, secundum Accur. C.non li. habita. metro. loca sua ad extra.confer.super rubr.libro xj. Etiam metrocomiæ sunt parochiæ vel diœceses.

Metropolis interpretatur ciuitas matrix: neque dicitur à metros quod est mensura, vt imperiti existimant, sed quod de metromia diximus, à meter quod est mater: vnde alia complura deriuantur, quæ in suo genere significant præcipuum & excellens, vt ortygometra, tetrigometra, echinometra, accentu in penultima, pro duce cothurnicum, cicadarum, & echinorum. Modestinus lib.xvij.Dig. de excusatio. l. si duas. Decet autem maximo numero vti metropoles gentium.

Metropolitani à mensura ciuitatum dicuntur, quia decem vel vndecim debent sub se habere ciuitates.vj.q.iij.can.j. Vel dicitur à meter, id est mater, quia metropolis est mater aliarum ecclesiarum, secundum glo.ibidem. Etiam metropolitani singulis prouinciis præeminent, quarum autoritati & doctrinę cæteri sacerdotes subiecti sunt, sine quibus reliquis episcopis nihil agere licet de his quæ spectant ad totã prouinciam, secundum gl.xxj.dis. cleros.§.metropolitani.

Metus est instantis vel futuri periculi causa mẽtis trepidatio, vt ff.eod.tit.l.j.Et not. quòd licet non sit necessarium periculum esse præsens, tamen exigitur metum esse præsentem, saltem pro futuro periculo. ff.eo.ti.l.metum.ij. nam per metum non quemlibet timorem accipimus, sed maioris mali, vt in l.metum. præallega. Et dicitur metus, quia mentem tenet vel terret seu impedit. Qui enim timet, non semper gerit in corde quod habet in ore, de hoc vide glos.ij.ca.ad audientiam. de his quæ vi met. cau. fi.Inde meticulosus, metu plenus, scilicet qui metuit timẽda & non timenda. Et distingue metus, quia alius est probabilis, qui cadit in constantem virum & animosum, & hic excusat, vt est metus pœnæ mortis, & cruciatus corporis, metus stupri, & seruitutis. Alius est nõ probabilis, scilicet, qui nõ cadit nisi in hominem pusillanimum & formidolosum, & hic nõ excusat, vt in capit.cùm dilecti.eodem titulo.

Meum est quod vendicari potest, l.Quintus. ff.de auro & argen. leg. quinetiam actiones meorum verbo cõtinentur. l. meorum.de verb.signific.

De M ante I.

Miles est qui iurat se non euitaturum mortem propter reipublicæ salutem, vel qui iurauit à signis non recedere. ff. quib.

ex cau.

ex cau.maior.l.pen.& scriptus in matricula, vbi alij milites scripti sunt. ff.eod.titu. l. j. per totum. Etiam dicitur à malo quod sustinet pro aliis, vel à mille, quia ex numero mille hominum eligitur, vt ff.de mi. test.l.j.§.miles. Vnde secundũ Azonem, miles dicitur à militia, id est duritia, vel à mille, quia de mille fortè solùm vnus eligebatur in militem, & sic dicitur quasi millesimus. Et not. ad hoc quòd quis dicatur verus miles, sex sunt necessaria. Primò, vt non sit negotiator. C.ne mili.nego. l.j. lib.xij. Secundò, vt examinetur. C. qui mili.non pos.l.j.lib.xij. Tertiò, quòd ei ensis cingatur. ff.de testam.mil.l.iij. Quartò, stigma, id est nota publica, debet suo brachio inscribi vel imponi. C.de fabric. l.iij.libr.xj. Quintò, in numero aliorum debet poni & scribi. ff.de testa.milit. l.ex eo. Sextò, quòd talis habeat priuilegium legis concessæ militibus. vnde,

Stigma, mucro, scriptum, genus, examen, sacramentum:
Hæc sex quæ dici possunt in milite quæri.
vt not.institut.de test.milita.in princ.circa glos.

Miliarium vas erat ad coquendũ milium accommodatum, quẽadmodum pultariũ ad coquendum pultem. Cato de re rusti. Inter orbem & miliariũ vnum digitum interesse oportet. Palladius lib.v.de re rustica: Vas' inquit, ęneum, miliario simile. Pomponius lib. xxxiij. titu. de aur.& arg.leg.l.& si. Certè si cacabos argenteos habeat, vel militarium, pro quo t, litera expuncta, lege tu miliarium. N.

Miliarium simplici l, vas est quo paniciũ de milio coquitur, vt scribit Accurs.in l.etsi.de auro & arg.leg. milliariũ verò duplici l, dicuntur mille passus.

Mimi sunt ioculatores & alienæ personæ imitatores effictoresque, veluti histriones, & alij id genus gesticulatorum.

Miniculator, is dicitur qui literas maiusculas, hoc est initiales siue capitales ex minio libris ex atramento iã scriptis, adhibet. Vlpianus lib. xxxviij. tit.de ope.lib.l.vt iurisiurandi. Si fortè, inquit, vel librarius vel miniculator, sic enim in libris antiquioribus legitur, & magis cohæret ei quod suprà dixerat librarius, & ei quod sequitur, vel calculator.

Miniculatoris nomine vsus est Vlpian. in l. vt iurisiurandi. de ope.liber. pro eo qui capitales literas manuscriptis codicibus minio aut rubrica præfigit.

Minima causa, est causa duorum aureorum, quia pro ea non datur actio de dolo, vel decem aureorum, aliàs decem solidorum, vel quæ ad sumptus iudiciales non sufficit, ij. quæst.vj. anterior

anteriorum.§. illud. de hoc est glo. vnica in c.de appellation. tit.de appel.

Ministeriarij (aliàs ministeriani) dicebantur fortè à ministrando, qui præerant castris principum.C.de castren. & minister.lib.xij.

Ministerium aliquãdo significat ministrũ.l. in eadẽ. ff.ex quib. cau.ma.l.ij.de ser.fugit.

Minor est qui nondum impleuit vicesimumquintum annum, aliàs minor sumitur generaliter pro quolibet inferiori.

Minus, hæc dictio quandoq; vim non habet comparatiui, vnde minus soluisse intelligitur, & qui nihil soluit. l. minus. de verb.signif. Interdum refertur ad tẽpus quo fit, vt minus soluere dicam⁹ qui seri⁹ quàm debebat soluit.l.si cui. de ver.sig.

Miopes latinè sonat quasi minus videntes dicas, teste Alciat. in l.inter stuprum.de verb.sig.

Miraculum dicitur propriè illud quod contingit contra naturã: nam si naturaliter aliquid posset contingere, non esset miraculum: & quot sint necessaria ad esse miraculi, vide gl. Spec. circa finem. in cap.j. de religi. & vene.sanc.lib.vj. & qualiter probetur, vide Gemin.in cap.j. nume.4. & ibi in apostil.in verbo directa probatione.de consess.lib.vj. Baldus in l. solam.C. de testibus.& hæc in capitulo venerabili.eod. tit. Alexander consil.iij.volum.iij.

Myrobrechatij, qui vnguenta vendunt, hoc nomine tamen propriè appellantur qui delibatos capillos gerunt. Alciat. in tres posteriores libros Cod. tit.de excus.arti.l.j.

Miserabiles dicuntur omnes illi quibus nos ex natura mouemur ad miserandum propter fortium iniuriam, puta senes decrepiti, debiles diuturno morbo fatigati, etiã si sic sunt diuites, viduæ. Etiam religiosi inter personas miserabiles cõputantur.not. per Azo. in sum. quãdo Imperator inter pupill. & viduas, in fi.& vide latè Alberic.in suo dictiona.in verbo miserabiles personæ.

Miscere & confundere differunt. vt not. gl. instit.de rer.diuisi.§. quòd si frumentum.

Missa solennis est illa quæ dicitur etiam non pulsatis campanis, nec alta voce. Abbas in capit. permittimus. de sententia excommunica. quod est intelligendum nisi communis vsus loquendi aliter se haberet, secundum Felin. in d. capit.permittimus.

Missilia (aliàs missalia) dicũtur donaria vel quædam præstationes, quas nouus prætor creatus mittebat in vulgus, vt ꝙ quisq; apprehenderet, eius fieret, & in coronatione Papæ vel Imperatoris fieri solet, vt per hoc pressura minuatur.de quo

glo. in §. hoc amplius. instit. de rerum diuis.

Missionum, id est dimissionum in re militari multa sunt genera, quæ clarè explicat Iurisconsul. in l. ij. de iis qui not. infa.

Mysterium dicitur illud quod secretam & reconditam habet dispensationem, hoc est occultam & inuisibilem virtutem & gratiam à Deo dispensatam & collatam. j. q. j. multi. §. heu. vbi datur differentia inter mysterium, sacrum, & sacramentũ.

Mitras enumerat Vlpia. inter vestimenta quibus mulieres tegendi capitis causa vtuntur. l. vestis. de auro & arg. leg.

Mittere in possessionem est possessorem facere, aut in possessionem ducere, vt rem custodiat: verbi gratia, contendisti mecum fundum castellanum esse tuũ, & probasti, iudex per executorem mittit te in possessionem, id est facit te possessorem. Item volui agere cum Titio, qui citatus noluit venire ad iudiciũ, iudex me mittere debet in possessionem fundi quem petebam, non vt possideam, sed vt custodiam rem, & maneam in fundo vt ipse Titius tandem tædio affectus veniat & litem suscipiat, donec probauero illã rem esse meã, vide glo. fin. in cap. contingit. de dol. & contu. quid operatur missio in possessioné in actione reali & personali ex primo & secundo decreto.

Mittere in possessionem nomine ventris, est mittere in possessionem nomine eius qui est in ventre, vt cùm mulier prægnans mittitur in possessionem nomine filij vel filiæ heredis quem vel quam habet in vtero ex marito præmortuo.

Mixtum imperium est potestas media per quam ea quæ sunt in iurisdictione media explicantur. Et dicitur mixtũ, quasi ex iurisditione & mero imperio, eo quod habet cõmodum pecuniarium, & pertinet ad ipsum bonorum possessionem dare, in possessionem mittere, iubere cauere, pupillis tutores dare, & omnes aliæ pœnæ graues præter pœnam capitalem & mutilationem, vt est relegatio, fustigatio, vel grauis correctio. ff. de iurisdict. omn. iudic. l. j. in gloss. & in textu. Aliter distinguitur prout recitari solet circa capitul. quod sedem. in gloss. j. de offic. ordin. Merum imperium est quædam summa potestas & alta ex publico inducta, vt gradij potestas ad animaduertendum in facinorosos, & est apud principes principaliter, scilicet, Papam & Imperatorem. Et in spiritualibus merum imperium est, vt depositio, translatio sedium episcopalium, & diuisio duarum ecclesiarum cathedralium, vel diuisio vnius in duas,

vt in

vt in c.quod translationem. de offic.leg.vbi vide plura in glo. Sed in secularibus merum im perium est pœna capitis,(vt suprà) quæ principaliter est apud principes seculares, scilicet reges, duces, marchiones, comites, &c. Et etiam apud archiepiscopos, patriarchas & episcopos, tanquam apud missos. vt in cap. solitæ. §.subditi.de maior.& obedien. cum suis concordan. Mistum verò imperium est quædam bassa vel media potestas ex publico inducta partem capiens ex mero imperio, & partem à iurisdictione, vt est in spiritualibus dedicare ecclesias, vel altaria consecrare, & virgines velare. Et talia possunt committi non habenti iurisdictionem, vt in glos.præallegata. & ea quæ sunt meri imperij expediuntur iudicis officio nobili, & principaliter tendunt ad bonum publicum.

Misti imperij quæ sunt, etiam expediunt iudices ex officio nobili, sed principaliter tendunt ad bonum priuatum. Sed ea quæ sunt simplicis iurisdictionis, expediuntur iudicis officio mercenario, & tendunt etiam ad bonum commune. Venit ergo ab imperio imperioium, id est paruum imperium, quod habent iudices inferiores. de hoc notatur in capitulo si diligenti. de foro competenti.

De M ante O.

Mobilia, licet hoc verbum passiuam respiciat significationem, & verbum mouentia actiuam, tamen pro eodem accipiuntur, nisi aliter de mente ea proferentis constet. l.mouentium. de verborum signif. vbi Alciatus.

Moderatio importat deminutionem. Et sic not. pro statutis quæ dicunt de moderatione pœnę ad arbitrium potestatis, quia moderatio importat deminutionem. ita Felinus in c. ex literis. versi. fallit secundò, & versicul. tertia declaratio. de constitut.

Modus, & modulus, plerunque pro mensura accipitur, vt Horatius in secundo Sermonum: Hoc erat in notis modus agri non ita magnus. Frontinus de aquæ duct. Aquarum, inquit, moduli aut ad digitorum, aut ad vnciarum mensuram instituendi sunt. in libr. Digesto. xj. titul. est, si mensor falsum modum dixerit, & ibidem sæpè. Paul. lib. xxxix. tit. de damno infecto. l. damni. Eum inquit, qui modulorum aut riui faciendi causa.

Mulsum, potio est quæ ex vino & melle cócinnatur. Horatius primo Sermonum: Leui præcordia mulso Prolueris melius. Martialis in disticho cu

ius lemmà est, Mulsum: Attica nectareum turbatis mella falernum. Vlpia. lib. xxxiij. titulo de tritico & vino legato. l. si quis. Si mulsum, inquit, sit factum, vini appellatione non continebitur. Vlpia. libr. sexto, tit. de rei vendic. l. idem. Si ex melle meo & vino tuo mulsum factum sit. N.

Modica summa in iure variè intelligitur, de quo vide Alcia. in l. hæc adiectio. de verb. sig.

Modius est mensura sexdecim sextariorum: continet autem sextarius vncias quinas denas sic dictus q̧ sexta sit pars congij. Alcia. in l. vinaria. de ver. si.

Modiolus poculi genus. l. Seiæ. de au. & arg. leg.

Modus est moderamen dispositionis per appositionem oneris tanquam causæ finalis, vt patet ex legibus de ipso loquentibus. Et dicitur moderatio ad differẽtiam cõditionis, quæ est nõ moderatio, sed suspensio. Dicitur tãquam causæ finalis. verbi gratia, promitto vel lego vt illud facias. nam si dico promitto & illud facias, tunc non esset illud per modũ causæ, sed alterius dispositionis, & hoc capiendo modũ specialiter, sed generaliter est omnis dispositio vel qualitas adiecta dispositioni. l. obligationũ. §. modus. ff. de actio. & obliga. Fit autem modus per illas dictiones vt dummodò, ne, id est vt non, &c. Sed quia facit causam, etsi conditionẽ, vt suprà de condi. Nam modus significatur per omnẽ dictionem vel orationem ex suo proprio significato, vel aliàs moderationem importantem, verbi gratia, dono vel lego equum, vt des illi equũ. C. de his quæ sub mo. lega. relin. l. ij. & l. cùm ab eo. ff. de contrahen. emp. ibi veluti si emptor hoc modo, vbi dicitur q̧ si emendo fundum pignori oblatum à te hoc modo dicam vt liberes, tunc liberare teneris. Et sic modus fit per dictionem vt. Etiam in dictione dummodò, eadem est significatio, vt d. l. cùm ab eo. Item in aduerbio ne, vt dicendo, Titium heredem instituo, ne fideic õmissa ex testamẽto Sempronij retineat, quia dictione, exponitur pro vt non, & sensus est vt non retineat. l. cùm pater. §. Titio. vers. plane. ff. de leg. ij. Idem in præpositione ad, vt dicendo, Lego illi mille ad monumẽtum meum ædificãdum, quia sensus est vt ædificet monumentum. l. quibus diebus §. fin. ff. de condi. & demon. Idem in dictione pro, vt lego decem pro cura corporis mei sustinenda. l. Lucius. §. final. ff. de leg. ij. Idem in præpositione in, vt dicendo. in cura corporis mei, in monumento faciẽdo, &c. Sed si diceretur lego vxori meæ in tempus liberorum

berorum, tunc faceret conditionem. Idem in dictione nomine, vt dicendo, nomine dotis puellarum pauperum, vel redemptionis captiuorum lego, &c. Vbi non significatur conditio sed modus. l. nulli. C. de episco. & cleric. Ratio, quia captiui semper sunt capti, & puellæ semper sunt pauperes: Secus si relinqueretur nomine dotis certæ personæ, vel redẽptionis certæ personæ, quia tunc faceret conditionem. Et idem dic in omni alia parte orationis, quæ ad hoc significatum potest adaptari ex se vel subiecta materia.

Moduli dicuntur quædam formulæ & mensuræ cementariorum, per quas modi & quantitates lapidum comprehenduntur.

Molæ non supellectilis, sed instrumenti appellatione continentur. l. dolia. de fun. instru.

Moles videtur accepisse Vlpia. in l. j. de impen. in reb. dot. fa. pro structuris ad arcendum aquas paratis.

Molior, moliris, est moles ad ædificium aliquod coaptare. Virgilius primo Aeneid. molirique arcem & manibus subuoluere saxa. Vlpia. lib. xxxix. l. j. de noui operis nun. Qui fortè in publico vel in priuato quid molitur. Inde molitio, onis, pro ipso apparatu ædificandi. vt ff. eodem titul. l. stipulatio. Molitio, inquit, nõ impeditur. Demoliri verò & demolitio opponitur ei quod est moliri. & molitio, pro eo quod est diruere & dirutio, vt in eo. tit. sæpe. Anton. Nebr.

Moliri est conari. cap. quia ex eo. de pac. lib. vj. aliquando ponitur pro facere, vnde demoliri pro destruere. l. j. §. nuntiatio. ij. de oper. no. nuncia.

Mola manuaria, siue manualis, siue trusatilis, dicit̃ quæ ad frumẽti moliturã manu circũagitur, quæ, vt ait Virg. in More. Rotat assiduis gyris, & cõcitat orbẽ. Mola quoq; iumentaria, & ex Euãgelio, mola asinaria est, quã iumẽta versant. Iabo. Pris. lib. xxxiij. Dig. de fun. inst. l. dolia. Molas, inquit, manuarias supellectilis, iumentarias aũt instrumenti esse Offilius ait, Molas verò aquarias, hoc est aqua versatiles, ante Iustiniani tẽpora fuisse nõdũ legi. Is enim in tit. de aquæd. l. j. decernimus. molæ aquariæ meminit, quã sermonis Latini ignari molendinum appellãt. Nã qp legit asina molẽdinaria in tit. de fun. inst. l. cũ de lanionis, nõ à molẽdino, sed à molẽdo deductũ est. A. Nebr.

Momẽtanea possessio quæ & cur dicta, vide suprà in ver. interdictũ momẽtaneæ possessionis.

Monachi, inde dicti sunt quasi solitarij. Eugenius verò Papa videtur deducere à voce græca

monos, quæ vnũ significat, & achos, id est tristis, quia monachus debeat stare solus & tristis, vt xvj. q. cap. placuit. ij. & qui propriè appellentur monachi. & quomodo differant à fratribus, docet Abb. in cap. causam quæ. de iudic.

Monazoniũ, locus in eremo, in quo monachi congregantur, monazontes vero dicuntur solitariè viuentes. l. quidam ignauiæ. C. de decur.

Moneta adulterina. i. falsa. C. de fals. mone. l. j. sicut & scientia non vera dicitur adulterina, vt in procemio Digestorum. §. hæc autem.

Monetales triumuiri dicti sunt æris, argenti atque auri flatores. l. ij. de orig. iur.

Monetarij, qui monetã cudunt. Alias secundum Alcia. in rub. C. de gynecia. pro quodã textrini officio accipiuntur.

Monialis est quæ professa est se velle viuere secũdũ regulã beati Benedicti, Basilij, vel Augustini. c. perniciosam. xviij. q. ij.

Monogamus est vir vnius vxoris. sicut bigamus duarum vxorũ.

Monomachia. Require suprà Duellum.

Monopoliũ est alicuius negotiationis, aut officij superioris vnica exercitatio cũ prærogatiua, & singulari inito pacto, verbi gratia. causa negotiationis aliqui inter se paciscũtur, ne possessio aliqua pretio minori vẽdatur quàm ipsi inter se constituerũt, vel vẽditores panis vel cuiuscũque negotiationis inter se pacti sunt vt rẽ aliquã venalẽ vtilẽ & necessariam reipublicæ nõ dent pro minori pretio quàm conuenerũt vẽdere, vel ne aliquos instruãt in arte sua, nisi filios vel nepotes, vt ipsi solũ cõmodũ artis vel negotiationis faciãt & habeant. Isti enim dicuntur monopoliũ exercere, & grauissime puniendi sunt, quia directe huiusmodi cõuẽtiones sunt cõtra principẽ. Et dicitur secũdũ Azonẽ à monos quod est vnum, & polis. i. ciuitas, quasi vna negotiatio in ciuitate, vel societas vna ex pacto. Et inde dicitur monopolia pluraliter, & monopolus, & est qui vult esse solus in ciuitate venditor. s. is qui impetrat quòd sibi soli liceat in ciuitate aliqua specialia vẽdere, emere, vel facere. Vel monopolæ sunt qui impetrant ꝙ ipsis solis liceat huiusmodi facere, & in vẽdendis rebus certũ pretiũ statuere, cõtra quod nemini liceat vẽdere. Vel dicitur monopoliũ à monos & poleo. i. vẽdo, quasi vno modo faciẽda venditio, & talia cõmercia sunt ꝓhibita. C. de monopol. l. vnic. & illi. conuẽ. nego. l. vnica. Eodẽ modo binopoliũ dicit̃ à binopolis, & binopola quasi bino modo faciẽda emp.

Mons dicitur à mouẽdo per contrarium

tratium, quia nō mouetur, ex figura antiphrasi, sicut bellū, lucus. & similia, secūdū Bar. in tractatu Tyberiadis. versic. est autem mons.

Monstrum appellatur quod est contra naturā, vt Minotaurus.

Monumentū est illud repositoriū in quo mortui reponuntur. s. sepulchrum sine corpore. Et dicitur à moneo, quia extat ad memoriā defuncti. l. monumētum. ff. de reli. & sumpt. fune.

Mora fieri, quando dicatur, tractat diffusissime Iurisconf. in l. mora fieri. de vsur.

Moratoria cautio, dicitur quæ datur ad hoc vt quis differat & expectet.

Morbus est habitus cuiuscunque corporis contra naturam, qui vsum eius ad illud facit deteriorem, cuius causa nobis natura sanitatē dedit, siue in toto corpore, vt febris, siue in parte, vt cæcitas. ff. de ædi. edic. l. j. §. sed sciendum.

Morbus sonticus est qui cuique rei nocet. ff. de verbo. signif. l. morbus. & dicit gl. ibi cuique rei agendæ, vt ff. de ædi. edic. l. final. §. finali. ff. de re iudicata. l. quæsitum.

Mores dicuntur frequētes actus hominum secūdum Io. Theu. in princip. Decre. in gloss. & j. distinct. mos.

Mors ciuilis æquiparatur naturali in casibus à iure expressis. glo. mag. in cap. susceptum. de rescript. in vj. & gloss. in c. placuit. xvj. q. j. Vide tamen an & quādo æquiparantur per Bart. in l. ex ea parte. §. in insulam. ff. de verb. oblig. Inn. & Anton. de Butr. in c. licet. de offic. deleg. & Feli. ibidem & Pan. in c. cum sis. de conuer. coniug.

Morte tenus i. ad mortē. xxxiij. q. v. notificasti te morte tenus infirmatum.

Mortis causa capitur, quod propter mortē alicuius nobis obuenit, dūmodo talis acquisitio speciale nomen non habeat. l. qui pretio. & l. mortis causa capitur. de dona. cau. mor.

Mortis causa donatio. Require supra donatio.

Mortis tempore fuisse videtur qui in vtero relictus est. l. intelligendus. de verb. sign.

Mortuariū dicitur quod quis reliquit in morte: vt not. in c. conquerente. de offic. ordina.

Mortuus est rebus humanis exēptus. de offic. deleg. quamuis. & c. si delegatus, eo. tit. lib. vj. Dicitur autem quis mortuus sex modis. Primo spiritualiter: & sic dupliciter, scilicet, bene & male. Bene dupliciter. Per baptismum & pœnitentiam de cōsec. dist. iiij. vt ostenderetur. de pœni. dist. j. multiplex. Male tripliciter. Primo baptizatus, ab ecclesiæ tamē vnitate diuisus. de cōse. dist. ij. Christus. Secundo baptizatus in ecclesię vnitate cōsistens, tamen

criminosus.iij.q.iiij.hi qui. c. canonica.ea. cau. q. v. Tertio baptizatus & æternaliter damnatus.de consecrat.distinc.iiij. filius.Secundo ciuiliter, vt ab hostibus captus, seruus effectus,libertus in seruitutem ob ingratitudinem reuocatus. Et dicitur econtrario viuere, qui immaniter occisus est propter fidem Christi, quare mors sanctorum frequenter dicitur ab ecclesia natalis eorum, quasi tunc ad vitam nati sint. Tertio seculariter,vt monachus. xvj. quæst.j.placuit.j. Quarto affectualiter, vt Paulus mortuus fuit,vt ait, mihi mundus crucifixus est,& ego mūdo.xxvij. quæst.j. quæ Christo. Quinto carnaliter, & sexto corporaliter,qui duo modi poni possunt pro eodem.& sic Lazarus mortuus erat.xxiiij. quæst. j. si quē forte. Et differunt mortuus & occisus.l.proinde.ff.ad l.Aquinā quilibet mortuus nō est occisus,sed econuerso.& ita hæc duo se habent vt genus & species, vt creditū & mutuū. l.ij. §.appellata.ff.si cer. pe. Et qui mortui nascuntur, neque nati neque procreati videntur. l.ij. C.de posthu.hered.instit.

Mos est longæua consuetudo. de moribus tantū modo tractat.in c.mos aūt.dist.j.vel secūdū Isid. mos est consuetudo vetustate præscripta. & de hac dictione not.in l.pen. & in auth.& consequenter. C. de senten. & interlo.omn iud.

Mos secūdū Festū de verb. sig.est institutū patrium, pertinēs ad religiones cerimoniásque maiorum.Ex quibus verbis apparet morē obseruationē quandā esse non lege,sed iudicio & opinione confirmatā.vide Budæum in annot. ad pandectas. ff.de iust.& iur. in l. ius ciuile.

Motu proprio gratia fieri censetur, quando hoc expresse cautum est in eadem, nec sufficit si probatur, quòd Papa motu proprio fecerit, nisi contineatur in literis.c.si motuproprio. de præben.lib.vj.& ibi concor. in gloss.fin.

Mouentia,vide mobilia.

Moueri controuersia dicitur non solum agendo, sed etiam resistendo.l. nō solum. §. si status. & ibidem glo.ff. de procura.& per Dyn. in §. omnium. instit. de actio.

Mox qualiter capiatur,est glo.in c.quia propter. de elect. super verbo mox. & in l. j. ff. si certum petatur.

De M ante V.

Mucor est vitium panis,vnde dicitur,Panis mucescit, vel mucidus fit.

Mucro est ensis. de hoc vide Archi.in c.si. de except. lib.vj. Et sumitur quandoq; pro excommunicatione,vt xvj.q.j cap. visis.xxiiij.q.iij.corripiantur.

Mulce

Mulcere id est lenire, placare vel blandiri.

Mulcta est animaduersio vel pœna pecuniaria arbitrio iudicis inflicta ad correctionem malorum morum. Pœna autẽ est certa imposita à lege, quam quisque euitare potest, vt not. in l. quicunque. in glo. super verbo, vel tertio. C. de seruis fugiti. in l. mulcta. ff. de condi. & demonstra. Dicitur autem mulcta illa pœna, quæ non est à lege statuta vel expressa. nam iudices in pluribus casibus legibus non scriptis sic mulctare possunt litigantes. Ex hoc patet differentia inter mulctam & pœnam. Nam pœna generaliter sumitur tam pro pœna pecuniaria, quàm pro pœna corporali seu capitali, sed mulcta pro pœna pecuniaria & per sententiam à iudice irrogata, vnde bene appellatur à mulcta, non autem à pœna. l. si qua pœna. ff. de verbo. signifi. Item mulcta non indicitur nisi à maioribus magistratibus, sed pœna à quolibet iudice.

Mulctare est punire in pecunia, & aliquãdo ponitur pro abreuiare. C. de modo mulc. l. j.

Mulier dicitur à mollitie mẽtis, & ideo varium & mutabile testimoniũ profert. facit gl. in c. forus. extra de verb. sign.

Mulieris appellatio licet propriè referatur ad corruptã. l. alioquin. de contrahen. emptio. & l. quæritur. de ædil edic. non impropriè tamen quis appellauerit mulierem etiam virginem viripotentem. l. mulieris. de verborum significatio. & latiore significatione mulieres dicuntur omnes quæ fœminei sexus sunt. l. argumento. §. muliebri. de aur. & arg. leg.

Mulio est custos mulorum. Vnde mulio agit mulos, sed agaso ducit asellos. lege idem iuris. ff. ad legem Aquil.

Mulsum potio quædam ex vino & melle. §. si duorum. Institu. de rerum diuis.

Multi dicuntur duo aut tres. cap. iteratur. de consec. dist. ij. & l. multis. C. de libe. cau. Aliquando multi dicuntur vigintiquatuor millia. disciplina. xlv. distinct. Quandoque quadraginta. c. latores. extra de cler. excom. Aliquando decem, vt in auth. de trien. & semis. in prin. Et quot faciãt multitudinem, vel dicantur multi: vide latè per Bart. in l. prætor. ff. vi bono. rap. Et an duo dicantur multi, vide Abb. in ca. ad nostram. de reb. eccle. non alien. Et qui dicantur pauci, vide c. latores. de cler. excom. mini.

Multifariam, id est multis modis ff. de incẽ. rui. & nauf. l. nequid. sic plurifariam, id est pluribus modis. ff. de in integr. resti. l. j. Item trifariam & omnifariam vt ff. de mune. & hono. l. fina. §.

hæc omnia. & de cō. & cō. stip. l. optimam.

Multiplicatio est quando dispositio iteratur seu multiplicatur. verbi gratia, testator pluribus heredibus institutis legat ab vno decem Titio, & ab alio decē, & sic de aliis à quolibet herede decem insolidum debeatur. l. si pluribus. §. j. ff. de leg. ij. quia significatum sumitur ex multiplicatione dispositionis, iuncto quòd qualitas est multiplicabilis, ideo ex qualibet dispositione debetur quælibet qualitas adiecta. Itē ibi, testator ab herede instituto legat decem Titio, & si heres non erit, substituit Seium, & ab eodem legat decem eidem Titio, institutus non est heres, & substitutus tenebitur tantum ad decem ab ipso relicta vel ab instituto, quòd idem est, arg. l. licet. ff. de leg. j. & l. seruo. §. si quis apud. eod. tit. Ratio, quia substitutio significat substitutum esse appositum loco instituti. Item si testator legat decē Titio in testamento, & eidē Titio legat decē in codicillis, singula debētur, quia multiplicatio significatur. l. quinquaginta. ff. de probat. Sed ibi testator legat decē Titio in testamento, post in eodē testamēto legat Titio decem, semel tātum debētur, vt l. plane. §. sed si nō. ff. de leg. j. quia ex eodem testamento & eadem quantitate concluditur testatorē quantitatem non voluisse multiplicare, nisi euidenter probaretur cōtrarium. Sed ibi testator legat decem Titio, postea in eodem testamento legat Titio xv. vtraque quantitas debetur. l. planè. præalleg. & à contrario sensu, cùm dicit eadem, & est ratio ex diuersitate quantitatis. Secùs, si diceret, Titio cui legaui decem, volo pręstari quindecim, tunc enim quindecim tantū debentur. Idem dic in contractibus, prout quodlibet probabile medium concludit. Item multiplicatio deberi significatur, verbi gratia, numeraui tibi decem, & incontinenti stipulor xx. illa debentur. l. si ita. ff. de noua. & delega. quia significatum sumitur ex stipulatione facta incontinenti post numerationem. Item ibi promitto tibi decem, tibi promitto x. bis teneretur, quia si intelligeretur de eisdem, promissio secunda esset frustratoria, quod non est dicendum. argum. l. si quando. ff. de legat. j.

Multoties & toties. not. Archi. ix. quæst. iij non est.

Mundus muliebris, vt inquit Varro, dictus est à mundicia. Idē & ornatus, quasi ab ore natus: à Græcis cosmos dicitur. Vnde multi fuerūt autores, quos Galenus citat, qui cosmetica, id est de ornatu scripserūt. Vlp. ti. de

de aur.& arg.leg.l.argumento, Mundus, inquit, muliebris est quo mulier mũdior fit, & sub dit quæ numerantur in mũdo muliebri, de quo etiã est ti.N.

Mundus (inquit Accur.) vocatur instrumentum, in quo post factam rogationem omnia com prehenduntur: à munditia, eo quòd sine vituperatione esse debet l.contract⁹. C de fi.instr.

Mundus muliebris est quo mulier mundior fit. l. argumento. §.mundus de au. & arg. leg. & ibi vide quæ cõtineantur mun di appellatione.

Munera patrimonialia & mixta. vide Spec.tit.de cẽsi.& exac.in trac.libellorũ.§. nũc autẽ dicẽ dum.ver.quæ autẽ sunt munera.Item munerum alia sunt sordida, vt arenæ fodiẽdæ, cal cis coquendæ, quæ in dignitatibus cõstituti non consueuerũt subire. Alia sunt sordida cõtrario modo se habentia.

Municipium est oppidum in Italia vel in prouincia aliqua con stitutũ, in quo pacis obseruan dę causa milites cõstituti erãt. Si aut in municipio nati sunt. non minus dicuntur municipales, vt l.municipes.ff.de verborum signifi.

Municipium est ciuitas, & muni cipes cuiuscũque ciuitatis ci ues appellantur. ff. ad l.Iul. de amb.lege j.

Municipes dicuntur qui cuiuscũque municipij, manerici loci ue tenent custodiam. Et dici tur à munere & capio, nõ obstante qud munus non capiatur, Et tamen municipes di cuntur qui in eodem municipio nati sũt, vt l.municipes.p:ę al. Vel dicũt qui in municipio faciunt munera, sed abusiue.

Municipalis honor est administratio reipub.cum gradu dignitatis, siue cum sumptu, siue sine erogatione cõtingens. ff. de mune. & hono.l. honor.

Municipalis magister dicitur ille, qui præest municipibus.

Municeps originarius dicitur ab origine patris, non sua causa: vt in l.filios. C. de mu. & oneri.libro x.

Municipalia iura sunt quæ statuta vulgo appellamus, hoc est peculiares vniuscuiusque ciuitatis leges.

Munifices milites dicebãtur, qui munera militaria subibant, de quibus vide Alcia.in l. munus. de verbo.signifi.

Munificus est ille cui aliquod officium est impositũ, & res munifica dicitur quasi munus faciens.l.j. C. de prædijs & om. rebus nauicula. lib.xj.

Munimenta dicuntur probationes & instrumẽta, quę causam muniũt. vide de elec.c.quãuis, in gl.fin.lib.vj.aliàs monimẽta dicũtur eo ꝙ monẽt & informãt iudices quid facere debẽt.

Monimentũ differt à monumento siue monimento, quòd mo numẽt

numétum est sepulchrũ quod erigitur in defuncti memoriam, siue illud sit inane, siue cadauer complectatur. Munimentum verò est in ædificio illud quod ab inferendo damno defendit, dictum à muniendo. Marcellus libro vndecimo, titulo de religiosis & sumptibus funerũ. l. funeris sumptus. Munimentum sepulchri id esse diuus Hadrianus scripsit, quod muniendi eius loci causa factum sit. Nebris.

Munimentum est omne quo quis instruitur & munitur. c. cum qui. de proba. & per Archi. in c. quamuis. circa fi. de elect. in vj. & c. pia. de excep. in vj. idem dic de documentis.

Munus est duplex, aliud publicũ aliud priuatum. Publicum est quod in administranda republica cum sumptu sine dignitatis titulo subministratur, vt ff. de mu. & hono. l. j. in prin. Et differunt munus & donũ, quia munus eit cùm aliquid datur causa præcedente. donum verò sine causa, vt ff. de verb. sig. l. inter donum. Et inquit Paulus in l. munus. ff. de verb. sign. munus tribus modis dicitur. Vno modo donum, Altero modo onus, inde immunitas appellatur. Tertio officium, vnde munera militaria. Inde municeps qui munera ciuilia capit. Vnde dicitur,

Dat meritum munus, sed confert gratia donum.

Munus cum causa datur, donum sine causa. De hoc etiam per Ioan. Andr. in glo. in c. accusatus. de hære. lib. vj.

Murex est quoddã genus piscis, inde murilegulus, quasi legẽs murices. Sunt autem murices pisces ex quorum sanguine fit attramentũ imperiale in quo purpura tingebantur, secundũ Accur. in l. j. C. quæ res ven. nõ poss. Etiam cõchilium est animal simile.

Murileguli, dicuntur qui murices, hoc est cõchilia colligunt, ex quibus purpuraceus color inducitur. nam purpurarũ genera complura sunt, buccinũ, ianthinum, murex. de quibus in titulo de lega. tertio. l. Si cui lana. Igitur murileguli sunt purpurarum conquisitores, de quibus Iustinia. libro xj. Codi. tit. de moneta. & muril. Nebr.

Murileguli secundum Accur. dicuntur qui capiunt pisces, qui dicuntur murices vt suprà.

Murgiso dicitur ille qui iners est & desidiosus, & hoc intellexit Vlpia. in l. iij. §. idem Pomponius. ff. de ædil. dic. licet in incorrectis codicibus legatur morionem.

Muria salsamentum siue salsugo exudãs ex piscibus salitis, qua antiquiores vtebantur ad ciborum condituras. Aliquando muria ex sale tantum & aqua macerata constabat, quæ muria

ria dura cognominabatur:quo modo autem fiat. Plin. & Columella ostendunt. Vlpi. in tit. de penu leg. l. qui penum. esculenta. Lacertas, inquit, cũ muria sua contineri, Labeo ait.

Muriam interpretantur aliqui salsuginem quæ exudat ex piscibus salitis. l. qui penum. de penu leg.

Murrha, & vasa murrhina dicebantur quæ ex murra lapide precioso tornabantur. Lucanus: Non auro murrháque bibunt. Martial. Si calidum potas ardenti murrha falerno Conuenit. De murrha lapide Plin. libro 37. plura. Sed huius lapidis vas vnum tantum nostro seculo monstratur Venetiis in ærario diui Marci, Agatham ipsi vocant. De vasis murrhinis Martia. Surentina bibis, nec murrhina sume, nec aurũ. Et Iuuenal. Grandia tolluntur crystalla, maxima rursus murrhina. Florentinus in titulo de supellect. legat. l. supellectili. De murrhinis, inquit, & crystallinis dubitari potest: atque ibidem: murrhina & crystallina ex eadem materia esse. Item Pompo. tit. de auro & arg. leg. l. & si non. murrhina, inquit, vasa in gemmis non esse Cassius scribit. Nebr.

Murrhina vasa, ex murrha lapide facta.

Muscularij, aquæductus ex musculis delabentes. l. decernimus. C. de aquæduct. erant autem musculi tubi instar musculorum, quibus vtebãtur in bello ad aquandas fossas. Alciat.

Musio, id est fatuus.

Musiuarij, de quibus in l. prima, C. de excu. artifi. sunt artifices operis musiui, quod hodie quoque, licet corrupto vocabulo, vulgariter mosaicũappellam⁹.

Mutatio capitur pro variatione.

Mutatoria dicuntur vulgò diuersõria vel fullonica, quasi secreta ædificia, & ponitur etiam pro vestimentis pluribus mutationem habentibus.

Mutiana cautio, vide Cautio mutiana.

Mutilare est aliquod membrum amputare, vel aliquod integrũ detruncare, vt homini manũ, vel pedem, vel aliquod membrum auferre.

Mutus est qui propriè loqui non potest. §. item surdus. institut. quib. non est permis. facere testamentum.

Mutuum est quod alicui præstatur, vt tempore suo reddat. Et dicitur quasi de meo tuum. vnde est nomen compositum ex corrupto & integro, quia quod meum fuerat, mutuãdo tuum facio. Vnde res quæ ponderantur, vt argẽtum, & similia, quæ numerantur vt pecunia, & quę mensurantur vt frumentum, mutuari possunt. l. ij ff. si cert. pet. §. mutui datio. instit. quib. mod. contrah. oblig. in princip.

Et mutuum tripliciter potest reconciliari, vt not. gloss. instit. quib. alie. licet. §. nunc autē. & ibidem quib. mod. re. cont. obl. §. item is. in gloss. & differt mutuum à commodato, quia commodatū est de eadem re præcisè, mutuū autem est de consimili restitutio, vt not. gloss. ibidem, & vide ibi aliam differētiam notatam, & mutuum etiam dicitur esse triplex, naturale tantum, scilicet quando fit numeratio sine stipulatione de soluendo, ciuile tantum quando stipulatio interuenit de soluēdo sine numeratione, ciuile & naturale, quando numeratio & stipulatio interuenit.

De N ante A.

NAncisci est aliquid acquirere, consequi, vel adipisci. Vnde nactus sum illam, id est, adeptus sum vel acquisiui eā.

Nardistachys, nardi spica, l. vlti. de publica.

Natales in numero multitudinis sunt ipsa nascendi conditio, siue illa sit obscura siue clara. Plinius libro 18. Rufus infima natalium nobilitate. Cornel. Tacitus: Fuscus ingens ætate, claris natalibus Iuuenalis: Palmam inter dominas virtus natalibus æquat. Apud Iuriscon sultos libro xliiij. Digest. titu. est de natal. restituen. quasi natales de natalibus claris tantùm restituantur. Nebr.

Natale dicitur scriptura cum annis Domini, & præconizata, quæ dicebat Lucium esse natum ingenuum, & sic in Legendis Sanctorum intitulatur, natalis sancti Ioannis quādo moritur, quasi tunc nascatur nunquam moriturus, vel dicitur prima natiuitas, quæ est de iure naturali, & omnem hominem dicit liberum: vnde constitutum est non officere manumissionem natalibus, id est, ingenuitati, instit. de ingen. in fine. Item dicimus, seruus iste restituitur natalibus, id est, libertati quam habet ex iure naturali. ff. de nata. resti. l. ij.

Natiuitas est triplex, naturæ, gratiæ, & gloriæ. Naturæ prima est in vtero, iuxta illud, Quod in ea natum est, & c. firmissimè. de consec. distinc. iiij. Natiuitas gratiæ est secūda, quando quis renascitur per baptismum, iuxta illud, Nisi quis renatus fuerit denuò, & c. qui in maternis. eadem distinc. Natiuitas gloriæ est quando deposita vetustate pœnæ, homo nascitur ad gloriam. c. post baptismum. eadem distin. sicut mors sanctorum natalis dicitur. cap. sanè. xxiiij. q. ij.

Natorum appellatio pertinet etiam ad nepotes. l. natorum. de verborum signific.

Natura sumitur multis modis. Primò est ius insitum rei, simi-

lia

lia de similibus procreans. Secundò est quidam instinctus naturæ ex sensualitate proueniens, ad appetendũ procreandum & educandum. Tertiò est instinctus naturæ ex ratione proueniens. Quartò ius naturale, id est, præcepta naturalia. in princip. decre. §. ius autem. ibi not. Aliquando natura, id est consuetudo. l. j. ff. ad Mace. & ibi glos. in verbo natura. Aliquando idem est quod possibilitas naturæ. l. si quis posthumos. ff. de liber. & posthu. Aliquando pro diuina scientia. l. sed & si. §. si paterfamil. ff. de iudic. Aliquando pro naturali ratione insita à natura. l. si non sortem. §. libertus. ff. de conditione indebi.

Naturalis dicitur filius ex concubina quę in domo propria tenetur vnica quasi loco vxoris.

Naturalis obligatio quæ sit, vide infrà, ver. obligatio.

Naturalis possessio quæ, vide infrà, ver. possidere.

Natus viuus dicitur qui vocem emittit, vel aliter discernitur esse viuus, & habet formam hominis, secundum Bart. in l. quod dicitur. ff. de lib. & posth.

Nauarchus, nauis pręfectus: nam Græci vocant nauarchos qui in classe singulis nauibus præsunt.

Naufragium est naue fracta submersio rerum siue corporum, & dicitur quasi nauis fragium, id est fractura. C. de naufrag. libro vndecimo.

Nauicularij seu naucleri sunt qui transportant publicas species, secundum Accurs. C. de nau. pub. spec. transpor. li. vndecimo. in rubric. Et dicuntur etiam illi qui annonarias species à susceptoribus in prouincia accipere, & Romam vel in castra vbi erant milites, deferre debebant.

Nauigium quandoque significat nauigationem, interdum & nauem ipsam, imò & rates nauigij appellatione continẽtur. l. prima. §. ait. de flumin. & ne quid in flumine publi.

Naulum est vectura siue pretium quod præstatur pro eadem, facta cõuentione inter vectores, id est, vehendos pro mercede nauigationis cum illis qui nauigium exercent vel ducunt.

Nausocomium est domus in qua iuuenes educuntur.

Nauta est qui ministrat in naui, vel ducit nauẽ eam gubernãs, & ea quæ ad vsum eius pertinent, faciens, ff. nau. cau. sta. l. j. §. ij ff. fur. aduer. nau. l. vnica.

Nautæpibatæ, in l. debet. ff. naut. caup. stab. dicuntur qui nauem ascendunt, & pro naulo, ipsi nautarum officio funguntur.

Nautica pecunia est quæ periculo creditoris in nauigio suscepto datur traiiciẽda. Sed quasi nautica est cùm periculũ mutuatæ pecuniæ in me recipio, si aliq

si aliqua conditio non existat, puta si piscator non capiat pisces & huiusmodi:vide glo.C. de naut.fœn.in rubr.

Nauticum fœnus est quod propter nauticam pecuniam vel quasi nauticam exigitur. ff.de naut.fœn.per totum.& C. eod. tit.l.cùm proponas.

Nauticus Tyberinus est qui nauigat in flumine Romę, vehendo in Romam, vel extra vehendo ad castra, vt C.de nau. Tybe.lib.xj.

De N ante E.

Ne pro vt, quandoque capitur. ff. de acq.poss.l.qui absenti.§.j.de hac dictione, vide C.de indic. vid.tol.in auth.cui relictum.

Nec implicat sensum contrariũ expressè, vt not.in l. iuris ignorantia.C.qui admit.ad bo.poss. possint. aliquando ponitur pro non, vt in l.nec ff.de fur.

Necare videtur (ait l. necare. de lib. agnos.) non tantum is qui partum præfocat, sed & is qui abiicit, & qui alimoniam denegat.

Necessariæ impensæ, vide in ver. impensæ.

Necessarij, id est, consanguinei.

Necessarij heredes, require in ver.heres necessarius.

Necessitudo est parentela vel cognatio. l non est singulis. ff.de reg.iur.vbi glos.sic exponit.

Negatiua multiplex est, scilicet facti, dicti, iuris, qualitatis, & quædam pura. Vnde negatiua facti duplex est, scilicet pura, quæ habet determinationem temporis, loci, vel alterius rei, puta quia est coarctata ad certas personas, de qua est casus in cap.tertio loco.de probatio. vbi coarctatur ad personas capituli. Et illa probari potest indirectè, verbi gratia, si instrumentum exhibeatur cõtinens stipulationem factam tali die vel loco:argu.ca.ex tenore. de testib. Aut non habet aliquam talem determinationem, & tunc probari nõ potest directè vel indirectè: vnde onus probandi transfertur in aduersarium, & hoc ideo quia negationum non sunt causæ nec circunstantiæ, quæ sunt necessariæ in probatione, vt si quis dicit se nunquã contraxisse cum Berta, vel non cognouisse Bertam, quæ dicitur negatiua explicita, de frig. & malefic.ca.j. Vel dicitur negatiua positio. Est enim positio negatiua implicita, vt pono ꝙ in electione tantum quatuor canonici præsentes fuerunt, vt in cap.cùm ecclesia.de cau.posse. & propr. Quas positiones negatiuas iuris rigor repellit, sed æquitas admittit, si iudici videbitur, vt cap.j.de confes.lib.vj. Etiã ibi, si aliquis dicat se esse non citatum. Et negatiua facti mixta dicitur, quæ cùm affirmatiua implicita miscetur, vt illa, quæ

quæ habet affirmatiuam implicitè dicendo, Ego non renuntiaui sponte, quasi dicat, renuntiaui coactus vel inuitus. Et hæc debet probari ab eo qui negat. c. super hoc. de renunt. Sed negatiua iuris probari potest, vt si dicat quis alicui. Non potest esse testis, debet hoc probare. Similiter si negetur emancipatio ritè facta, negans iustè factam, debet hoc probare quòd non sit facta de iure, sed contra ius. in l. ab ea parte. §. j. ff. de probat. Negatiua verò qualitatis duplex est, s. aut qualitatis intrinsecę, aut qualitatis extrinsecę. De qualitate extrinseca, vt cũ homo nascitur, & tunc præsumitur negatiua, nisi probetur affirmatiua. Vnde si negetur scientia, probãdum est hoc examinatione iudicis. de præb. c. cùm secundum Apostolum. Si ętas per aspectum corporis, Si illegitimitas, aut is cui illegitimitas opponitur, est de hoc infamatus, & tunc cogitur se purgare. c. bonæ. præalleg. Dicendo ergo: Ille non est idoneus, nõ est legitimus, non est soluendo. &c. probari debet ab eo qui dicit quia quilibet præsumitur idoneus, bonus, &c. nisi contrarium probetur. de præsumpt. dudum. de seru. in or. fa. c. vnico. & nisi ius præsumat in contrarium. ff. de dona. inter vir. & vxo. l. quintus. ff. de proba. l. si pactum. & l. si chirographum. Etiam iudex qui habet ex officio suo cuncta rimari. cap. iudicantem. xxx. q. v. potest & debet, si viderit expedire, interrogare super negatiua. arg. est. ff. de interro. actio. l. vbicunq;. & c. cùm Ioannes. de fide instru. vbi iudex facit interrogationem, quam etiam pars facere non poterat cùm esset in causa conclusum, faciunt not. per Hostien. & Inno. in c. super his. de accu. maximè super negatiua vbi agitur de salute vel periculo animæ. argumen. de re iudic. capit. lator. ad finem. Ex prædictis elicitur quòd quis in iudicio excusatur respondendo positioni negatiuæ: ideò quia qui negat, non ponit, sed remouet, siue sit negatiua implicitè, siue explicitè, quam faciunt hę dictiones tantùm, solùm, &c. Specul. in titu. de positio. §. viij. sic probat neutram prædictarum poni posse. Nam positiones succedunt in locum probationum, vt in authen. de his qui ingrediun. ad ap. §. fina. vnde id solùm veniet in positione, quod in probatione. Sed negatiuè, (vt prædicitur) nulla est directa probatio, ergo nec positio. Et dat Baldus rationem, quia responsio ad positionem fit ad releuandum ab onere probandi. Sed positiones negatiuas non habet ne-

cesse probare, ergo non est ei respondendum. & ita dicit sen tire gloss. in l.ij. in §. quod obseruari. C. de iurament. calum. Si verò haberet necesse probare, tunc deberet responderi, vt in capi. j. de confess. libr. vj. Idem dicit negatiuam positionem esse in qua ponitur dictio absque, vt not. Cyn. in l. actor. C. de probationibus. in tertia quæst. Hoc verum quando ista dictio absque, venit ad exclusionem alicuius affirmatiuæ, & ita ex se non implicat affirmationem, secus, si implicaret illam, verbi gratia, pono quòd res fuit absque eo quòd Titiũ tali die percuterem, quia tota die fui absens alibi: nam talis positio non dicitur merè negatiua, quia oritur ex affirmatiua, scilicet, fui alibi. Et hoc tenet Speculator in titulo de poss. §. videndum. versiculo octauo. fa. no. institut. de inur. stipula. §. item verborum. Item quia ponens illud quod ponit, si negatur, necesse habet probare. l. actor. præallegata. quæ est canonizata vj. quæstione vltim. accusator. Et sicut præpositio negatiua (vt prędictum est) sic etiam positio negatiua est triplex, scilicet facti, iuris, & qualitatis. Et facti duplex, scilicet simplex & pura, quæ non habet determinationem loci temporis, vel rei consimilis, vt illa, pono me non cognouisse Bertham. capitulo j. de frigid. & maleficia. &c. De tali etiam in cap. cùm ecclesia. de causa possess. & propriet. Et alia impura vel mixta, videlicet, quæ est certo loco coarcta ta, vt in c. proposuisti. de probatio. vbi per corporis inspectionem probatur non cognita, & habet in se sensum affirmatiuum implicitum, vt non cognita, id est virgo. Et dicit Bartol. in l. quicunque præalleg. se sem per defendisse, quòd qui proponit negatiuam, debet eam probare, etiam si non sit coarctata loco vel tẽpore, quia intelligitur coarctata per sona proponẽtis. per c. plerũq; ij. q. vij. Et hoc ipse idem concludit. C. de ser. fugi. l. quicũq; præalle. Ponat actor quicquid velit affirmatiuè vel negatiuè pro intentione sua fundanda, hoc probare debet. Nota quòd antiqui doctores negatiuam probari non posse intellexere per testes. Sed hodie potest iudex admittere positiones negatiuas quæ nõ possunt probari nisi per confessionem aduersarij, si saltem hoc videatur ei ęquum & expediens De hoc de tempo. ordi. c. dilectus. de æta. & qualit. capit. vltim. & glo. antepenul. in capitulo j. de confessis. lib. vj.

Neglgens dicitur quasi nec legens, secundum Isidor. libr. x. Ety. & vide Ioan. And. in cap. cupi

cupiētes.§.ꝙ si per xx. de elec. libr.vj.vbi ponit differentiam inter negligere.& cōtemnere.

Negligentia est eius quod fieri debet vel potest omissio.

Negligētia magna, lata culpa est. l.magna.de ver.sig.vbi Alciat.

Negotiatio est in commerciis, sicut negotium in dispensatione, vnde tam negotiatio quàm negotium aliquando significant actionem alicuius rei, cuius contrarium est otium. Aliquando actionem causæ, quod est iurgiū litis.& dicitur quasi negans otium. cap.forus.§.negotium.de verb.sig.

Negociū facere, siue negociū exhibere, quod apud Iuriscōsultos frequēter legitur, significat molestiam alicui facere,& sic est illud: In eū qui calūniæ causa negotiū faceret. & illud Qui pecuniā acceperit vt faceret negotiū vel nō faceret, pro eo quod est molestiam. N.

Negotiū est triplex, scilicet commune, publicum & priuatum. Cōmune est quod pertinet ad dispositionē alicuius regionis. Publicum quod pertinet ad regimē alicuius ciuitatis, sed priuatum quod pertinet ad priuatam personam. Et istis tribus negotiis correspondet triplex dispensatio.s.politica. quæ consistit in prouisione pluriū seu totius communitatis, & hæc docetur in octo libris politicorum Arist. Oeconomica quæ consistit in dispositione familiæ. & habetur in duobus libris œconomicorum Arist. Et monastica vel ethica quæ consistit in regimine suiipsius tantùm,& illa tractatur in decem libris Ethicorum eiusdem.

Negotiorum gestor dicitur qui negotia sine mandato gerit. instit.de obli. ex quasi con.§.j.

Negotiatores in titu. negotia.ne mili.C.libr.x.intelligendi sunt omnes qui officinæ aut tabernæ præsunt. Marcell. autem in l.legatis.de leg. iij. ait negotiatores seruos dici qui præposītus negotij exercēdi causa, veluti ad emendum, locandum, conducendum. Cubicularios verò vel obsonatores,& his similes non rectè negotiatores appellari.

Nemasericum, in l.vlt.de public. §.species.capitur pro filo quod apud Seras conficitur.

Neophytus dicitur nouus in fide.xlviij.distin.quoniā.à neos, quod est nouū,& phytos, quod est fides. Item dicitur nouus in religione.ea.dist.

Imò verò neophytus dicitur à neos, quod est nouus, & phyton planta seu germen, quasi dicas nouam plantam seu nouum germen.

Nepos est filius filij vel filiæ, sed neptis filia eorundem. Etiam nepos capitur pro filio fratris, c. ij. de arb. & c. fundamenta. de electio.lib.vj.

Nepos posthumus est qui post mortem aui natus est superstite suo patre.

Nequam & frugi contrariam habent inter se significationem.

Nescire & ignorare differunt, vt dictum est in ver. Ignorare.

De N ante I.

Nihil quandoque est aduerbium negandi, id est non. ff. ad leg. Aquil. l. qui foueas. & C. de cōtrahen. emp. l. cùm ipse. Quandoque, id est non omne. ff. de acquir. possess. l. naturaliter. §. nihil. & C. de nat. lib. l. fin. Aliquando nihil, id est nullum. insti. de suc. lib. in princip. Aliquando, id est parū. C. de cast. pec. l. cùm allegas. lib. xij.

Nihilominus & nihilomagis differunt, quia primum includit affirmationem, secundum negationem, vt insti. qui. non est permiss. fa. test. §. j. in gloss.

Nisi quot modis capiatur, vide per Dy. in regula peccati. de reg. iur. li. vj. & l. actione. C. de transf. Nā quādo dictio nisi, sequitur negationē, tunc stat inclusiuè, & sic ponitur respectu excipiēdi, vt in c. postulasti. & in c. sedes. de rescr. c. Romana. ver. ij. de app. li. vj. Si verò pcedit affirmatio, & hoc respectu excipiēdi, tūc priuat. c. j. de app. c. si verò. de sen. excom. cū similibus. Itē & si adijcitur orationi affirmatiuę, priuat. de testib. c. de testib. in fi. Quādoque nec ponit nec priuat. ij. q. j. Hæc est ratio, nā oratio præcedens nō cōplectebatur illū casum. Interdum ponitur pro sed. xxviij. dist. de Siracusanæ. Quandoq; pro si non, vt c. præterea. ij. de appel. & c. quicunque. de sent. excom. lib. vj. Vnde quando ponitur nisi in sententiis & vltimis voluntatibus videtur inducere conditionem, secus in contractibus. De hoc vide per dominum Dy. vbi suprà. Et dictio nisi, componitur ex ni, id est non, & si, quasi si non. Et sumitur tripliciter. Primò conditionaliter. Secundò exceptiuè. Tertiò his modis simul. Item conditionaliter tripliciter, vel quo ad resolutionem, vel quo ad dispositionem, vel quo ad ademptionem. Quo ad resolutionem ibi, vendo tibi fundū pro decem, nisi alius infra mensem atulerit meliorē conditionem. Nam venditio est pura, solutio conditionalis, quia resoluitur vel rescinditur si alius infra mensem attulerit maius pretium, sed non stabit venditio. l. ij. §. si in diē. ff. pro emp. Item ibi, lego decem nisi nauis ex Asia venerit intra mensem: dispositio est conditionalis, quia sensus est, si non venerit, legatum valeat & perficiatur. Similiter ibi, lego nisi noluerit, dispositio conditionalis est, & legatum conditionale, & est sensus, lego

si

si heres non contradixerit seu reprobauerit, sicut apposita conditione: si capitolium non ascenderit.l.fi.ff.de cond.insti. Item ibi, lego decem, & adimo nisi nauis ex Asia venerit: ademptio conditionalis est,& sic est sensus,adimo legatum, & nolo tenere ipsum si nauis venerit,& quia ademptio est sub conditione,videtur datum sub cõtraria conditione.l. quibus diebus. §. qui Titio. ff. de cond.& demonst. Significatur etiam exceptiuè quando eximit seu tollit aliquid quod est in oratione præcedenti,vt non sit idem ius vel idem effectus. Et hoc dupliciter, vt præmissum est, scilicet, affirmatiuè post orationem negatiuam, & negatiuè post orationem affirmatiuam,vt nullus homo currit nisi Socrates,omnis homo mouetur nisi Plato. facit l.j.C. de transactio. & l. si eum. in fine. ff. si quis cautio. cum ibi notatis.Item in prædictis, vbi refertur ad resolutionem & ademptionem facit conditionem. Et significat etiam aliqualiter exceptiuè, & sic conditionaliter significat & exceptiuè simul.

Niuarium colum, vide Colum niuarium.

Nyctalopes latinè lusciosi vocãtur autore Festo, horum duplex species,vt tradit Alcia. in l. inter stuprum.de verb.signi. alij interdiu vident, noctu nihil.alij contrà,parum interdiu vident,vespere verò aut noctu acie acutiore sunt.

Nympheum cuius mentio in l. si quis per diuinam. C. de aquæ duct. Alc.ait fuisse locum, vbi mulieres lauabantur.

De N ante O.

Nobilitas secundum Bart.in tractatu de nobilitate, quem cõposuit circa l. si vt proponitis. C.de dignit.lib.xij. ponit quatuor opiniones de nobilitate, quas reprobat. Nobilitas est qualitas illata per principatum tenentem, qua quis vltra honestos plebeios acceptus ostenditur. Primò dicitur qualitas, quia potest adesse vel abesse propter subiecti corruptionem.Nam mulier plebeia nubens nobili, nobilis efficitur.l.mulieres. C. de dignitatibus.l.fœminæ.ff. de senatorib. & hi quibus Imperator de nouo concedit dignitatem, vt in eodem titulo præallegato. Ita mulier nobilis nubens plebeio efficitur ignobilis, sicut ille qui propter delictum perdit dignitatem. l. quoties. & l.iudices. C. eodem titulo. Et sic in aliquo tempore quis est nobilis,in alio ignobilis, imò in vno loco & non in alio, vt saracenus nobilis,captus à Christiano est ignobilis & seruus, & è conuerso.Dicitur illata,

quia nullus à seipso potest habere dignitatem vel nobilitatem, sed oportet quòd per alterum conferatur, imò qui sua auctoritate assumeret, in crimen falsi incideret, vel in legẽ Iul. maiestatis, vt l. ij §. fina. ad legem Iuliam maiest. & de fal. l. j. in fine. & de reg. iur. capitul. j. libro vj. Dicitur per principatum tenentem, sed principatum omnium tenet Deus, qui quandoque nobilitates & dignitates temporales immediate instituit, quandoque alius princeps non recognoscens superiorem in temporalibus. Dicitur qua quis vltra honestos plebeios, quia plebeiorum quidam sunt honesti, quidam viles. l. mulier. C. eodem titulo. l. licet ergo honesti plebei sint magis accepti, non tamen sunt nobiles, quia nobilis est acceptus vltra honestos plebeios. Et dicitur acceptus, quia nobilitas consistit in hoc quòd princeps facit quem gratum, & acceptum, licet in ciuitatibus quæ reguntur per populum, nobiles sunt interdum minus accepti, & plus puniantur in pœnarum impositione. Dicitur vltimo in diffinitione, ostenditur, quia si quis per mille annos viueret, cum omnibus virtutibus & , princeps eum summè diligeret & acceptum haberet, tamen plebeius remanet, donec in eum conferretur dignitas notabilitatis per principem, qua ostendatur acceptus vltra plebeios. Et potest ostẽsio fieri verbis expressis hoc continentibus. l. ille autem. §. cùm in verbis. ff. de leg. ij. Quandoque etiam non exprimitur verbis, & tunc debet fieri aliquo actu hoc quasi de necessitate importante. l. pro herede. §. Papinianus. ff. de acquirend. here. vt si conceditur alicui officium quod habet dignitatem vel nobilitatem annexam, vt comitatum, ducatum, &c. Cætera de nobilitate vide in tract. Bart. de nobil. & A. Tyraque. de nobil.

Nocere propriè dicit qui nocet personæ, nõ rebus. ff. de is qui deie. vel effu. l j. §. hæc autem.

Nocet exponitur, id est non prodest. in auth. de appel. in princ. quandoque, id est nocere potest. ff. de sta. lib. l. Labeo in principio.

Nolle & nonvelle differunt, quia nolo importat præcisè resistentiam, contemptum & omnimodam contradictionem, vel repudiationem, & nõ solùm absentiam voluntatis sed non volo, tantum aliqualem & nõ omnimodam importat contradictionem, vt not. Ioan. Andr. de offic. deleg. cap. prudentiã. §. j. super verbo non velit. Et quandoque capitur nolo vt etiam non importet præcisè resistentiam, pro non volo, vt in

in cap. finem litibus. de dolo & contu.ibi, nolit aut nequeat secundũ Ioan. And. & sequitur Vinc. Similiter dormiens non vult legere tunc, & tamen expresse se legere non negat, vt not. extra de spon. c. ij. Et dictio nolle cõponitur de non & velle. Alij tamen ponunt differẽtiam dicentes ꝙ non velle, significat priuatiuè, id est non esse voluntatẽ seu motũ voluntatis. Sed nolle significat positiuè, id est, esse motum, non fieri, vel non obtinere illud de quo quæritur. Et per hoc dicũt doct. quod si heres deliberando de adeundo dicit se non velle adire, hæc verba nõ significãt repudiationẽ, quia nõ velle adire est nõ habere motum animi adeũdi, nõ autẽ per hoc sequitur ꝙ repudiet. Secus si dicat, nolo adire, quia sensus est ꝙ habet motũ animi ad nõ habendã hereditatẽ, & ideo significat repudiationẽ, facit. l. filij. § j. ff. ad Tert. propter hoc dicit lex ꝙ inter velle & nolle est mediũ. s. nõ velle, & nõ nolle. l. j. §. sciẽtiã. ff. de tribu. act. & hoc de proprio significato verbi, sed ex circunstantiis possunt recipi alia significata.

Nomẽ pro debitore, maximè in re fœneratoria apud Iuriscon sultos sæpissimè inuenitur. Seneca de vita beata: Nũquã magis nomina facio quàm cùm dono. Alphius fœnerator apud Columellã: Optima, inquit, nomina nõ adpellãdo fieri mala. Horat. Cautus nominibus certos expẽdere nũmos. Iuue. Qui venit ad dubium grãdi cũ codice nomen. Hinc apud Iuriscõsultos pecuniæ in nominibus dicuntur quæ datæ sunt fœnori. In hac quoque significatione accipitur nomen ab Vlp. lib. xlviij. dig. in tit. de fur. l. si quis vxori. Si quis, inquit, seruo meo ꝑsuaserit, vt nomẽ suũ ex instrumẽto tolleret. N.

Nomẽ quandoq; idẽ est quod ius debitoris, vt ff. de re iud. l. à diuo pio, vbi dicitur ꝙ primò debẽt venire. i. vẽdi mobilia; secũdò immobilia, tertiò nomina. i. iura debitorũ condẽnatorũ, & specialiter in §. sic quoq; & seq. Itẽ quãdoque nomẽ idẽ est qđ fama, vt dicendo, Meli⁹ est habere nomẽ bonũ, quàm vnguenta pretiosa. Eccles. 7. Etiã quãdoque capitur pro nomine rei proprio vel appellatiuo, & sic dicitur, Nomen cõsonans debet esse rei. instit. de do. §. est & aliud genus.

Nomen etiam aliquando significat agnationem, vt cùm prohibemus fundum de nomine nostro exire. l. is qui. de leg. iij.

Nominator. i. elector officialiũ, vt C. de peric. no. l. j. & ij. lib. xj.

Non, significat negatiuè cõmuniter, quia est aduerbiũ negandi. Quãdoque tamẽ etiã significat affirmatiuè, vt ibi, Promit

tis mihi x. & respondes, cur nõ: l.j.§.j.ff.de verb.obli. Nam sensus est ꝙ promittis & cõsentis, significato sumpto ex dictione quare, iũcta dictioni nõ, quasi diceres, nõ est ratio negãdi.i. assentio. Et idẽ ibi, si interrogatus an velim adire hereditatẽ mihi delatam, respõdeam cur non? videor adire hereditatẽ. Secus si dicerem, hæc hereditas non displicet. Nam tũc nõ videor adire: quia non sequitur, nõ displicet, ergo placet, quia est medium inter displicere & placere, scilicet nõ placere. sic est medium inter nolle & velle, scilicet non velle. Etiam quandoque duplicatur dictio nõ, & tunc significat affirmatiue.l.duobus.ff.de verb. sign. Nam duæ negationes faciunt vnã affirmatiuam, quia negatio destruit negationem nisi probabili medio proferentis inferatur voluntas: vt l.j.C. de ser.fugit.& C.de off.pręfec. vrb.l. quod promulgatis. & de iureiu.c.& si Christus.in princ.

Non, particula negatiua turbat sensum adiecta, in tit.de offic. procons. Legatus, inquit, mandata sibi iurisditione iudicis dãdi ius nõ habet. Cæterũ in Pandectis non, particula nõ habetur. Notauit primus hũc errorem Angelus Politianus in quadam obseruatione eius cẽturiæ, quam tunicam nobis videre contingit. Ant. Nebris.

Non admitti ad partem, capitur pro ipso quod est non admitti facta distributione à parte, quãdo pars cui facta est nõ admittitur, vel ideo quia in rerũ natura non est, vel quia alias admitti non potest, verbi gratia, legatum relictum est mihi & posthumo. Posthumus existẽs in vtero, licet non admittitur ad partẽ, significatur tamẽ me tantũ admittendũ ad partẽ. l. si duobus.in princ.ff. de lega.j. Ratio, quia mihi pars tãtũ relicta est. Et si dicatur, deficit cõiũctus, quia nõ admittitur, ergo pars eius mihi accrescit ex dispositione legantis: vt patet in materia cõiunctionũ, & sic admittar ego ad totũ. Respondetur ꝙ nõ deficit cõiũctus in casu præmisso, quia est spes eũ nasci & atq; ita admitti. Sed vbi legatur mihi & illi qui nõ est in rerũ natura necesse sperat͛, admittor ego ad totũ. l. si duobus. præalleg.§.fin. Ratio, qa pars cõiuncti omnino deficit. Idem ergo in omni casu in quo pars totaliter deficit, vel quia cõiunctus morit͛ ante testatorẽ, vel relictũ est posthumo qui nascitur abortiuus, vel si cõiunctus repudiat, quia tũc pars cõiuncti omnino deficit, & ideo propter coniunctionẽ alteri parti accrescit. Significat ergo, non admitti ad partẽ ipsum cõiunctũ, ad partẽ tantum, vel ad totũ admittẽdum,

prout

prout hoc quod libet medium probabile declarat.

Nosocomion, interpretatur infirmorũ siue ægrotantiũ villa: nã nosos interpretatur morbus, & come villa. Hiero. ad Oceanũ de epitaphio Fabiolæ: Primo omniũ nosocomion, id est languentũ villã instituit. Iustinianus in Codice.tit.de sacrosan.eccle. Nosocomia, inquit, vel brephotrophia. Item coll. j.de nõ alienãdo nosocomion vel brephotrophium. Nosocomos vero appellatur qui præsidet nosocomio, vt coll.ij. de non alienandis, &c.

Nosocomion locus est cõstitutus propter pauperes ægrotantes & lãguẽtes in quo infirmis alimenta subministramus. de eo meminit Imperator, in l.illud. §.j. & in l.pen.C.de sacrosanct. eccles.& in authen.de alien.& emphyt.§.emphyteusis.

Nota est idem quod infamia. l. j. ff.de is, qui notan.infamia.

Notabilis, id est notatus vel infamis.c.ex parte.A.de testib.

Notæ sunt signa scripta quib' aliquid significat', nõ tamen sunt literæ.l. sed cũ patrono.§. fi.ff. de bo. poss.& ibi Alex. & lxxvij.dis.c.monachus. & ibi glo. Notæ etiam cicatrices dicuntur.l.ij.de ser.fug.

Notare quãdoque est reprehẽdere.c.fi.de sortile. Quãdoque infamare.c.accedẽs. de purg.cano. Quandoque cõsiderare. c. cum olim.ij.de offic.deleg.

Notarius, non est qui vulgo putatur, hoc est tabellio, sed qui excipiens verba dictantis per notas & compendia scribit. Talis describitur à Martiale in disticho cuius index est, Notarius: Currant verba licet, manus est velocior illis Nondum lingua suum, dextra peregit opus. Paulus libro xxix. digesto. titulo de militari testamen. l. Lucius Titius miles notario suo testamentum scribendum notis dictauit, & antequam literis perscriberetur, vita defunctus est. Ergo per notas intelligendum est, per literarum compendia, hoc est breuiaturas. Ant. Nebr.

Notari' est publica persona, quia eius officiũ ad publicã vtilitatem inuẽtũ est. & dicitur à notando, quod est negotia hominis publicè & authẽticè in publicam & authenticã formam redigere. Et idem dicitur scriba à scribendo, & tabellio seu tabellarius, à tabula. Require suprà locis suis.

Nothus dicitur illegitimus, & propriè de adulterio natus, sicut dicitur notha febris, quæ affligit, vt quartana: vt not.gl. in §. personæ vero.in fin.c. nisi cum pridem. de renun. Etiam dicitus à nota, id est infamia, quia talis infamiam incurrit.

Notionis verbum generale est, & non solum ad eos pertinet

qui iurisdictionem habēt, sed & qui simplicem cognoscendi facultatem. l. notionem. de verbor. sign. vbi Alciat.

Notitia nostra triplex est, quædam per auditum: quia scire dicimur quod ab aliis audiuimus, alia per visum, quando negotio interfuimus. can. hoc videtur. xxij. quæst. v. aliam habemus ab hominibus fidedignis per literas authenticas, quos non est verisimile mentiri: argum. cap. j. §. ij. extra de postu. Est & alia iudicialis: vt per testes & similia: vt not. per Garsiam in capit. cūpientes. in princ. de electio. in vj.

Notorium est triplex. Quoddam est notorium præsumptionis, scilicet quod est euidentia iuris vehementis præsumptum, vt paternitas, filiatio: vbi non requiritur alia probatio. capit. quoniam. de fil. presbyte. Nam hoc quòd quis sit alicuius filius non potest verè probari. l. Lucius. ff. de condition. & demonstra. Vnde filius est quem nuptiæ demonstrant. ff. de in ius vocan. l. quia semper. in fi. Nam si vir & vxor aliquem infantem nutriuit, & dicunt eum filium eorum esse, tunc præsumitur eorum filius. Est ergo notorium præsumptionis euidentia rei euidēter à iure præsumpta. Aliud est notorium iuris: & est clara iudicialis confessio, inconuincibilis probatio, & irretractabilis definitio, de quo, scilicet notorio quis damnatus est, vel in iure confessus. Et sic illud est duplex, videlicet per confessionē factam in iure, & per sententiam iudicis, vt in cap. vestra. de cohab. cler & mul. Tertium est notoriū facti, scilicet quod commissum vel factū non dubitatur à populo, vel maiori populi parte, & per euidentiam rei nulla potest tergiuersatione cælari, nec oportet ꝙ omnes circunstantiæ facti sint notæ, vt c. vltimo. de cohab. cleri. & mu. cap. cùm. dilectus. de purga. cano. in fin. ij. q. j. de manifesta. & can. sequen. Et illud notorium est triplex, scilicet secundum triplicem distinctionem facti. quoddā est facti permanentis & continui: vt quod Deus solis stat in palatio Papiensi continue. cap dilecto. de appella. & illud non indiget probatione. Aliud est facti transeuntis: vt quod quidā in publico palatio occiditur coram populo. Tertium est notorium facti interpellati: vt quia vsurarius vna die tenet mensuram paratam, alia non. Et illud sic describitur, est quoddā intellectuale & notū, sic quòd non potest aliqua tergiuersatione celari: vt quòd presbyter cognoscat concubinam, cum qua habet animalia gradientia circa focum panem

nem poscētia. De hoc plenius not. per doctor. in cap. vestra. præalleg. vbi tractatur materia notorij, quæ est adeo intricata: quod dicit Ioan. de Lign. & Antonius de Butrio, quòd multi loquũtur de notorio, & quid sit notorium ignorant. Et in concilio Basiliēsi, in sessione xx. additus est quartus modus vltra tres communes notorietates, scilicet quando sacerdos mulierem de incontinentia suspectam & infamatam tenet, & per suum superiorem admonitus ipsam cum affectu non dimittit, vt in decre. quod incipit. Quicunque clericus. Et nota quòd moderni ponunt nouem genera probationum quæ in iure formaliter differunt: vt sunt argumentum, præsumptio, iudicium, fama, rumor, penè occultum, occultũ omnino, manifestum, & notorium. Vnde argumentum est ratio rei dubiæ faciens fidem, de hæret. cum ex iniuncto. de verborum significatione, capitulo forus. Præsumptio est quoddam medium intellectuale veritatis eliciendæ ex circunstantiis insurgens. de præsum ex studiis. De illa quæ est iuris tantum, & quę est iuris & de iure, notatur in c. is qui fidem. de spon. vbi glossa. no. de quintuplici præsumptione. Indicium est medium intellectuale ex aliqua singulari circunstantia insurgens. C. & ff. de rei vendicatione. lege indicia. Fama est illæsæ dignitatis status, vita & moribus comprobatus. Hoc verum de fama homini, sicut infamia est læsæ dignitatis status vita & moribus reprobatus. Sed fama de aliquo negotio est medium veritatis eliciendi, & communis clamorosa insinuatio insurgēs apud totam vel maiorem partem populi: ex incerto autore proueniens. Rumor est particularis insinuatio clamorosa: ab incerto auctore consurgēs. Penè occultum est quod probari potest, sed difficulter. Occultũ omnino est quod nullatenus probari potest, & subiicitur iuri diuino. de simo. capitulo sicut. sexta quæstione prima si omnia. Manifestũ dicitur quod de facili probari potest. Et notorium suprà descriptum est: de quo etiā datur exemplũ de statua & percussione: vt no. in c. super eo. de test. cogen. & in l. ciues. C. de appel.

Notoria apud iurisconsultos veteres sunt nunciationes quas ad hoc publicè constituti irenarchæ præsidibus faciebant de delictis quæ committebantur. l. ab accusatione. ad senatũsconsul. Turpil.

Nouale est terra præscisa. l. sylua. §. noualis. de verborum sig. pro scissa quæ per annũ cessat. Alij dicunt ꝙ est sylua quæ arboribus extirpatis ad cultum redigitur

redigitur, & fieri nouale dicitur, & vtraq; illarũ interpretationũ colligitur ex legibus ciuilibus. Sed apud notarios Romani põtificis nouus vsus obtinuit ꝙ nouale etiamdicitur ager de nouo ad agriculturam redactus, de quo non extat memoria quod aliquando cultus fuisset: vt in c.quid per nouale. de verb.sign.vbi de hoc.

Nouatio est prioris debiti ac prioris obligationis partibus hoc volentibus expressè in aliam obligationẽ trãsfusio vel transactio verbi gratia, debui tibi centũ aureos sub cõditione si nauis veniret ex Asia, placuit inter nos nouare obligationẽ: vt illud quod dedi tibi sub cõditione, purè & sine cõditione debeam. Hoc est nouatio, ita quòd prior obligatio cõditionalis transit in posteriorẽ ꝑ nouationem. Eodem modo pone exempla in similibus, vt. ff. de noua.& C.eo.ti. per totum.

Nouellarũ liber authẽtic⁹ est, de eo fit mẽtio extra, de testi. c.ij.

Nouellatum, vinea nouellis vitibus consita.l. veluti.de impen. in reb.dot.fa.

Nouerca dicitur quasi nocens arcus, vel quia est noua arca sine fructu.institu.de. nup. §. socrũ. Et dicitur vxor patris naturalis vel adoptiui. C. ad legem Falcidiam.l.licet.

Nouitius dicitur aliquando habito respectu ætatis.l. præcipiunt.ff.de ædil.edic. quandoque ex qualitate seruiendi. l. final. eod.tit. quandoque qui minus vno anno seruiuit. l.fin.§.quoties.ff.de pnbli.

Nouum dicitur quod non est vetus.l.vetus.ff.de vin.tri. & oleo leg. puta quod est ante annũ.l. fin.§.quoties.ff.de publi. quandoque dicitur quod est ante biennium.l.qui agros. C. de omni agro deser.lib.xj. Aliquando dicitur nouum, quando extat memoria, & eius contrariũ dicitur vetus.l. j.§. finali. ff. de aqua plu. arcen. Aliquando dicitur nouum, licet sit aliquid de veteri.arg.l.prætor. §. finali. ff.de dam. infe.& §.sed si eadẽ insti. qui.mo. tol.obli. Nouum aliquando, id est vltimũ.c.cum marthæ.de celebra. missa. non quod ab initio est statutum. c. cum venerabilis. extra de censi. Item dicitur noua hereditas quantumcunque lege, statuto, vel Senatuscõsulto deferatur, excepta lege xij.tabularũ, quæ dicitur vetus. l. j. ij. & iij. §.nouo.ff.de peti.hered.&.l. j.§. capitis.ff.ad Terryl. & institu. ad Orfi.§.sciendum.

Nouus homo dicitur seruus manumissus postea in seruitutem redactus l.si seruus. in fin.ff.de adimen.leg. Dicebantur & homines noui, teste Budęo in annotationibus ad Pandectas, in lege secunda. ff. de origine iuris, qui ius gentilitatis, & ma

maiorum imagines nullas habebant terræ filij, & velut à sese orti.

Nouum opus facit, qui aut ædificando, aut destruendo, aut foueam faciendo, pristinam faciem operis immutat. Secus si vetus reficiat, vel incrementũ imponat, quia tunc non videtur nouum opus facere. ff. eod. titul. l. j. §. nouum. & §. si quis ædificium.

Noui operis nuntiatio, secũdum Host. est illi qui de nouo ædificat, in præiudicium alterius, legaliter facta prohibitio. l. j. ff. de no. oper. nun. *Et* pertinet ad ea tantũ quæ sunt solo coniuncta: vt in l. j. præallega. Fit autem tripliciter. Primò solo verbo, dicendo, Nuncio nouũ opus, & hoc in loco ædificij ipsi domino noui operis. Secũdò per iactum lapidis vel lapilli. Tertiò per iudicis prohibitionem. Primo modo nuntians perdit possessionem, & facit aduersariũ possessorem, verbi gratia, voluisti domum ædificare in fundo meo, & nũtiaui tibi quòd non faceres, dicendo, Nouum opus nũtio, id est prohibeo. Nuncians verò secundo & tertio modo retinet possessionem, secundum Bern. in c. ex parte. de verb. sign.

Nouum opus nunciare est prohibere ne ædificiũ fiat, vt quando nuntio tibi ne ædifices in fundo meo, vel per iactum lapilli, præsentibus testibus. Hæc nuntiatio habet talẽ effectum, quòd si ædifices ibi spreta nuntiatione mea, absq; hoc quod caueas de opere demoliendo, seu destruendo, si te apparuerit iniustè ædificare, quicquid postea ædificaueris, siue iustè, siue iniustè, totum debebit destrui: vt l. j. præallega. §. opus nouum. & §. nuntiamus. *Et* si aliquid in publico fiat, omnes ciues opus nouum nuntiare possunt. Nam reipublicæ interest quàm plurimos ad defendendum causam suam admittere. l. iij. in fine. ff. de noui oper. nunt. Et dicitur in §. opus. præallega. quòd hoc edictum non complectitur omnia opera: vt suprà, de interd.

Noxa dicitur quod nocet vel nocuit, vt ceruus aut aliud animal nocens. vt ff. de noxa. act. in rubr. Item adde quòd noxa aliquãdo pro peccato, aliquando pro pœna. extra de rescrip. cap. statutum. lib. vj.

Noxales actiones quæ, vide suprà, in ver. Actio noxalis.

Noxia dicitur ipsum delictum, maleficium vel damnum datum. Vnde, Noxia delictum, delinquens noxa vocatur, vt instit. de noxa. act. in glos.

De N ante V.

Nudum potest dici quod non est vestitum. rei traditione. l. traditionibus. C. de pac. vel quod non

non est vestitum pignore vel fideiussore. l. sancimus. C. de verbor. significat. Item dicitur nudum quod est fictitium, & simulatum, vt venditio nuda. l. nuda. ff. de contrahen. empt. & quod est sine fructu, vt nudus vsus. l. prima. ff. de vsu & habit. & qui non tegitur aliquo tegmine. cap felicis. & ibi glos. in ver. nu. de pœ. in vj.

Nudum pactum, vide infrà, ver. pactum.

Nullatenus, vide in clem. vnic. de sequestr. possess. & fruct. in glo. in verb. nullatenus.

Nullitatis sententiæ sunt multi modi, vt not. Ioan. Andr. de re indic. c. j. vbi remittit ad Spec. de sent. prolat. §. iuxta. Et sententia nulla non meretur habere nomen sententiæ, de re iud. cap. fin. lib. vj. ff. eod. tit. l. iiij. §. condemnatum. & est glo. fin. in clemen. vnica. de sequestratio. præallega.

Numerata pecunia duobus modis dicitur. Vno modo respectu creditoris, qui propriè dicitur numerare pecunias debitori, vt sibi reddantur. Alio modo respectu debitoris, qui propriè dicitur soluere creditori, & impropriè dicitur numerare cùm soluit quod debet. Datur autẽ exceptio non numeratæ pecuniæ à creditore principali debitori vel fideiussori. Sed numeratio pecuniæ largè ponitur hîc pro omni re quam quis numerauit vel soluit.

Numerus pro ordine, & turma, vnde numeri militum. l. j. de bon. poss. ex testa. milit.

Numerus pluralis an & quando verificetur in vno vel duobus: Dyn. in ca. pluralis. de regulis iuris in vj. & an & quando resoluitur vel restringitur in singularem, vide per Bartol. in l. penultima C. de impub. & aliis substi. Item numerus pluralis quando geminat vel inducit plures singularitates. Bartol. in l. falsa. §. fina. ff. de cond. & demonstr. cum aliis iuribus.

Numisma secundum quosdam est idem quod moneta currẽs & specialis, vel est idem quod nummus. Sed olim numisma & aureus & solidus auri idem erant. vt C. de vete. numis. pot. l. j. lib. xj. & C. de spor. l. ij. & in Euangelio Matthæi. Et dicit Philosophus lib. v. Ethic. quòd numisma factum est non ex natura rei, sed ex lege.

Nomisma passim legas per o, in prima syllaba, non per u, ita enim Græci efferũt. Cæterùm qualiter institutum sit, vide Bud. in annot. ad Pandect. in l. ius ciuile. ff. de iusti. & iure. & ff. de contrah. empt. ad l. j.

Nummularius est nummorũ numerator vel malleator, quoniam & ipse accipit pecuniam & erogat sicut campsor, & inde facit scripturam, ad quam frequenter recurritur in dubio

bio

bio, vt per eam data & accepta probentur. Hic etiam argentarius dicitur, vt suprà, in litera A, vbi de differentia numularij & argentarij ex Alciato.

Nummus, id est denarius, de quo dicit Philosophus v. Ethi. quòd est mensura omnium rerum: quia est fideiussor nobis in omni necessitate, pro qualibet re qua indigemus.

Nunc, no. Archi. lxiij. distinc. ego. & glos. xxiij. q. v. si audieris. & similiter de offic. deleg. c. prudentia. §. sexta.

Nuntius est qui vicem gerit epistolæ, & qui sine mandato literis mittitur, qui est velut pica & organũ, & vox domini mittentis ipsum, & largè quilibet nuntius potest dici procurator sed non econuerso.

Nuncupare est palam nominare vel vocare & confirmare, secundum Isidor. lib. v. Require infrà, Testamentum nuncupatiuum.

Nuncupatio est quam in cereis tabulis recitat testator, dicens, quòd hoc vult in his cereis tabulis quæ scriptę sunt ita dico, ita lego, ita quòd vos ciues mihi testimonium perhibeatis.

Nundinę sunt generale forum ad quod vndique homines confluunt & concurrunt. C. de nundi. l. vnic. & l. clam. §. qui ad nundinas. ff. de acq. pos. Aliquando etiam nundinæ dicuntur epulæ. l. cùm societas. ff. pro socio.

Nunquam quandoque idem est quod rarò. j. q j. nunquam.

Nuptiæ sunt matrimonium, vel viri & mulieris coniunctio, indiuiduam vitæ cõsuetudinem retinens, diuini & humani iuris cõmunicatio. xxx. q. v. nullam. Et dicuntur nuptiæ ex eo quod nubentium capita in solenni benedictione velabantur, & quasi nube cooperiebantur, ea. quæstio. nostrates. & c. fœminæ. Et illud, indiuiduam vitæ consuetudinem retinens, tantum valet sicut cõsortium, omnis vitæ, & hoc quãtum ad propositum, quia hanc intentionem habere debent, vt perpetuò simul manere debeant.

Nuptiæ incestæ dicuntur inter collaterales & affines, nefariæ verò inter ascendentes & descendentes, licet lex quandoque his dictionibus promiscuè vtatur, vt nòt. glos. in auth. de incest. nup. circa princ.

Nuptiæ secundæ dicũtur omnes quæ sequuntur primas, licet sint tertiæ, quartæ, vel quintæ, &c. vt quando aliquis nubit alicui post primas nuptias. C. eodem tit. l. si quis. §. tale.

Nurus est vxor filij, & eius appellatione pronurus, & deinceps continetur. ff. de verb. signifi. l. nurus. & etiã sponsa. ff. de gra. cognat. l. Labeo. & l. Seruius. contrarium videtur institut. de nupt. §. affinitatis.

Nutriri est paruulorum, ali maiorum,

iorum.glos. in l.pen. de iis qui sunt sui vel alie.iur.

Nutricium dicitur quod datur nutricibus pro mercede.

Nutus est voluntas signis declarata, veluti oculis, capite, manibus.l.nutu.de leg.iij.

De O ante B.

OB, id est, propter. ff. rem rat. hab. l.si sine. §.qui patris. quãdoque subauditur. ff.quod metus causa. l. non est verisimile.§.primo.

Obaudire est quasi de mente deducere, secundum Ioan. Andr. de electio. libro vj.cap. fundamenta.

Obex, pro oppositione. l. adulterij accusatione. C. de adult.

Obiter, id est statim.ff. de rescin. venditio. l.prima, in fi. aliàs significat incidenter.

Obligatio est iuris vinculũ, quo necessitate adstringimur alicuius rei soluendæ secundum nostræ ciuitatis iura, institu.de oblig.in princip. *Et* est duplex, scilicet ciuilis & prætoria. Ciuilis est quæ aut legibus constituta, aut certo iure ciuili comprobata est. Sed prætoria est quam prætor ex sua iurisdictione constituit, quæ etiam honoraria vocatur, differt autem ab actione, & contractu: quia contractus est verborum conceptio vel consensus, obligatio autem est quæ inde nascitur: at actio est quod postea inde surgit, & sic nullum est alterum: vt not.glos.instit.de obligat. §.vltimo.

Obligatio naturalis est quæ ex iure gentium per consensum oritur. Est autem multiplex, vt docet Bartol. in l.ex hoc. de iustitia & iure.

Obligatus dicitur, qui exceptione tueri se non potest, l. vel obligatus.§.j.ff.de lib.causa.

Obolus, ponderis genus est, quod sex siliquas continet, de eo meminit tex.in c.iudices.j.q.j.

Obrepere, est quasi latenter subintrare.lxj.distinc.nullus inuitus.de celebra.missa.cum creatura. & c.ne in agro. in princi. de statu monac.

Obreptio, id est mendacium. l. si autem.§.j.ff.de nego.gest.& est mendacium fraudulosum. l.sed & si. §.patronum. ff. de in ius vocan. & propriè consistit in facti narratione, non iuris. l.cùm verò.§.subuentum.ff.de fideicom.libert.

Obreptitium rescriptum, & obreptio. Require infrà, rescriptũ.

Obriziati dicuntur solidi de bono auro multipliciter excocto. l.vniuersos. C. de vete. numis. por. lib.xj. & l. j. C. de ve. olo-ueris, libr. xij. licet in vtroque loco mendosè legatur. Et ideo aurum obrizum refert Sueto. Neronem exegisse.

Obscuritas est illa quæ fit in dictione, sed ambiguitas quæ fit in oratione: vt not.glos.iij.in l. veterib

veteribus.ff.de pactis.

Obſcurus quandoq; ponitur pro vili, vnde obſcuro loco natus dicitur ignobilis, vt in authẽ. de defen.ciui. in prin. & l.pen. ff.de concub.

Obſes vocatur ille qui iurat q̃ nõ recedet de certo loco quouſque fuerit ſatisfactum.

Obſidianus lapis ab Obſidio quodam inuentus dicitur. de quo Plin.libr.36. In genere vitri & obſidiana numerantur ad ſimilitudinem lapidis, quẽ in Aethiopia inuenit Obſidius nigerrimi coloris, aliquando & tranſlucidi, craſsiore viſu atque in ſpeculis reddente pro imagine vmbras. Idem libro 37. Inueniuntur & gemmæ eodem nomine ac colore, non ſolùm in Aethiopia & India ſed etiam in Samo & in litoribus Hiſpanienſis Oceani. Meminit eiuſdem Sueton. in Augusto. Pomponius lib. xxxiiij. dig. tit.de au.& arg.lega.l.etſi. §. peruenianı⁹. Gẽmæ, inquit, ſunt perlucidæ materiæ, velut ſmaragdi: Lapilli contrariæ ſuperioribus naturæ, vt obſidiani, non abaſiani, vt in codicibus recentibus legitur.

Obſidianus lapillus dictus ab Obſidio inuentore.l.etſi.§. peruenimus.de aur.& arg.leg. §.vlt.

Obſonatores, dicuntur qui obſonia emunt, hoc eſt cibos recentes ex macello, foro boario, foro olitorio, aut eiuſmodi locis. Seneca libr.6. epiſt. Adiice obſonatores, quibus dominici palati notitia ſubtilis eſt. Martial. in diſticho, cuius lemma eſt, Obſonator: Dic quotus es, quanti cupias cœnare, nec vnum addideris verbum, cœna parata tibi eſt. Marcell. titu.de legatis iij.l. legatis ſeruis. Cubicularios, inquit, obſonatores, Accurſius, vt eſt in excogitandis ineptiis diligentiſsimus, obſonatores dupliciter exponit, aut qui domino præſtant ſilentium dum dormit, quaſi à ſomno dictos, aut qui canunt dum cœnat dominus, quaſi à ſono vocis. N.

Obſonium dicitur quicquid extra panem & vinum in cibo apponitur, vnde obſonator qui obſoniis cõparandis præpoſit⁹ eſt.l.legatis ſeruis.de leg.iij.

Obſtinatus eſt qui poſt inſpirationem, & releuationem ſibi factam, in eo quod errauerat, perſeuerat.viij.diſtinc. conſuetudo.in fine.

Obſtruere luminibus, idem quod luminibus officere. Budæus in Pand.l.æquiſsimum. de vſufr.

Obtemperare eſt obſequi vel obedire. ff. ſi quis ius di. non obtemp.in rubro & nigro.

Obuentiones & redditus pro eodem accepiſſe videtur. Vlpia. in l.j.de exercito. Accurſ.verò diſtinguit vt ibi in §. exercitorem, aiũt redditus certiores eſſe, obuentiones plerunque

contingere.

De O ante C & E.

Occasio differt à causa, vt in c. so litæ. de maio. & obedien.

Occidisse dicitur & qui mortis causam præbuit. l. ita. ad legē Aquiliam.

Occiditur quis multipliciter, videlicet actu in corpore, quod & ipsum multifariam fit, vt in l. qua actione. ad l. Aquil. & l. j. §. occisorũ. ad senatusc. Sylla. odio, in mente & corde: detractione in ore. c. homicidiorũ. de pœn. dist. j. & panis subtractione. c. pasce. lxxxvj dist. & non corrigendo delinquẽtes: quia cùm pastor non corrigit delinquentes, tacẽdo occidit. c. ephesiis. xliiij distin..

Occultum omnino (vt præmissum est) dicitur, quia nulla ratione probari potest: & tale vocatur secretum vel latens. vide infrà probatio.

Occultum penè est quod per paucos probari potest, & quod pauci sciunt, vtputa quinque. de pœni. dist. j §ècontra. aliàs incipit, hæc autem secreta. circa finem. vide suprà notorium. in generibus probationum.

Occupare capitur quandoque in mala, & quãdoq; in bona significatione. Et propriè mobilia occupantur, & immobilia inuaduntur, vt in gloss. super hoc verbo. in c. generali. de elec. li. vj. vbi concord.

Ocium philosophicũ est studiũ, quia philosophus ociatur quãdo studet. Sed ocium vulgare est quando vacatur ab opere seruili. Et nota ꝙ ocium est triplex, s. destitutorium, quod est ribaldorum, qui apud Athenas suspendebantur. ex lege Draconis apud Plutarc. in Solo. Et de hoc dicitur ꝙ ociositas & voluptas arma sunt hostis anti qui ad miseras animas capiendas. de renuntia. nisi cùm pridem. §. verùm si propter. Ergo dicit Hyero. ad Rusticũ monachũ. c. nunquã de cõsec. dist. v. Semper aliquid operis facito, vt te diabolus inueniat occupatum. Secundum est restitutoriũ, quãdo quis cessauit à labore, & iterum accedit ad opus. Tertium retributorium, quod datur emeritis., & senibus.

Octonarij, exactores vectigaliũ, quorum nomine octaua pars inuectorũ & euectorũ pẽditur.

Oculus est quadruplex, vt notat Archi. xxxij. q. v. nec solo.

Odyssea, opus est Homeri poetę, in quo Vlyssis errores prosequitur, quoniam Vlysses à Grę cis dicitur Odysseus, citatur à Marcello in titu. de legatis iij. l. legatis. Sic denique in Odyssea Homerus ait, & subdit carmen Græcum. N.

Oeconomus latinè dicitur administrator rei domesticę de quo vide etiam in verb. iconomus. & in litera y.

Oenomeli Græcis dicitur, quod sit Latinis mulsum, ab œnos qđ est vinũ, & meli, mel: quoniam ex vino & melle confectũ est, quẽadmodum in verb. mulsum diximus. Apud Galenum exterósq; medicos crebra fit mẽtio œnomeli. Vlpi. in tit. de tritic. & vin. legato. l. si quis vinum. Oenomeli planè, id est vinum dulcissimum continebitur. pro quo mendosè legitur cœnomeli. N.

Oenomeli Græcis, mulsum est latinis. Sed Vlpian. vti diuersa posuit in l. si quis vinum. in princ. de vino leg. qui mulsum non contineri vini appellatione ait, cuius contrarium subiicit in œnomeli, interpretatúrque pro vino dulcissimo.

De O ante F.

Offensam esse quicquid alium ad turbationem iniustè adducit. Bar. definit in l. quidam. de hered. init. quæ autem dicatur offensa in personam. docet idẽ Bar. in l. licitatio. §. quod illicitè. de publican.

Offerre se liti dicitur, qui sine mandato iudicium subit pro reo. l. si se. de re iudic.

Officium dicitur multis modis. Primò ministerium. Secundò obsequium. Tertiò actus personæ corrigentis. xxvj. q. j. monachus. Quartò plebania. de statu monach. quod Dei. Item aliquando sumitur pro dignitate vel personatu, de præben. ad hæc de cleric. non resi. quia de concess. præben. c. ij. §. j. Aliquando pro litigio. xvj. q. j. de præsentium. in fi. vbi litigantes dicuntur officium exercere. Item is cui cõmissa est dispensatio habet officium. Item qui habet potestatem secularem in tabellionatum. Item dicitur præpositura. Sed propriè est aliud à dignitate & à personatu. Et dicitur simplex officium, quando quis habet adnistrationem aliquarũ rerum sine aliqua prærogatiua in choro vel capitulo vltra alios sui ordinis ratione huius officij. Et sic habet onus annexũ sine honore vel prærogatiua honoris: vt syndici, procuratores, gastaldi. j. q. iij. saluator. versic. in nomine. Item vicedominus qui habet episcopatum disponere dicitur habere officiũ. xc. dist. officium. j. q. j. si quis episcopus. j. responso. Hęc & plura vide per Archi. de consuetu. c. j. in gl. Et hoc erat contra iura, vbi tractat de dignitate personali & officio; vt hic dictũ est. Item officiũ secundum Cat. est potestas existens in iudice exercendi omnia ea quæ pertinẽt ad eius iurisditionẽ, & capitur hic iurisditio generaliter, vt includat oĩa pertinẽtia ad merũ & mixtũ imperiũ. Et loquiť de officio iudicis cuius iurisditio mater est, sicut

obligatio actionis. Nec est vera opinio Pet. de bella. perti. ꝙ officiũ iudicis sit exercitiũ vel executio iudicij, quia magis stat in habitu quàm in actu. Nec secundum opi. Marti. appellari debet actio, cùm differant surrogatum & cui surrogetur. insti. de actio. in prin. in gl. iiij. Item officium propriè dicitur quòd homo debet homini ex natura: vt in cap. cùm in officiis. de testamen.

Officiũ & artificiũ quomodo differãt, no. in l. legatis. de leg. iij.

Officium iudicis secundum Gof. est potestas iudicis à iure sumpta, & habet locum tam in his quæ ante iudiciũ fiunt, quàm in his quæ in iudicio occurrũt facienda. Et imploratur loco principalis actionis, cùm alia ordinaria actio deficit, vt in c. fina. de offic. iudic.

Officium iudicis est duplex, scilicet, nobile & mercenarium. Nobile ideò appellatur, quia à seipso interponitur, nec iure actionis siue obligationis, vt puta si minor petit se restitui in integrum, hoc non competit iure obligationis, quia iudex non fuit obligatus, nec iure actionis, sed iudicis officiũ misericorditer implorat, &c. Mercenarium iudicis officiũ est, seu sic appellatur, quia deseruit actioni intentatæ, puta peto à te viginti actione mutui, iudicis officium deseruit mihi in hac actione, quia condemnat te vt restituas mihi viginti.

Officiales iudices, require suprà, Assessor.

Officialis foraneus appellatᷣ qui in certa parte diœcesis ad tempus vices gerit Episcop. gl. in cle. ij. de rescrip.

Officiales operæ, sunt quæ respiciunt personam patroni, vt illum comitari, cantu & saltatione oblectare, & similes.

Officiosa dicuntur quę continent pietatem, quæ nulli obsunt, & alicui prosunt. sicut à cõtrario testamentum dicitur inofficiosum, quod est contra officium pietatis. distin. ix. si ad scripturas. in glo. j.

Officina est quasi tugurium vel tegmen, quando videlicet, paleæ, id est stramina ponuntur super arbores vt pastores subtus existẽtes, ab imbribus protegantur. Sed propriè dicitur vbi opera fiunt, sicut taberna dicitur, vbi opera ipsa & merces venduntur.

De O ante L.

Olfacere est nasum ad cultũ ponere, ita exponit glo. in ver. olfacit. in l. agaso. ff. si quadrup. pau. fe. di. Aliàs generaliter olfacere est odorẽ odorare, & olfatus odoratus. Et ab oratorib. ponitur pro scire, vt dicendo, Tanta sunt in me tua beneficia, vt quo pacto correspondeã

nec

nec vtique olfacere possim.

Olim aduerbium tẽporis, & propriè respicit tẽpus præteritum. ff. de contrahen. emp. l. nec empti. aliquando exponitur. i. dudum retro. in auth. vt iudi. sine quo. suf. §. j. de excu. tut. l. sed. §. quæsitum Item adde quot tẽpora significet dictio olim. Bart. in l j. in princ. vbi Alex. & alij. ff. de no. ope. nuntia.

Olitor, est qui vulgò appellatur hortulanus, dictus ab olerib⁹, hoc est, herbis hortẽsibus. Inde olitarius, a, um, ad hortum siue horti curatorẽ pertinens. Plin. libr. 19. Vrceola olitoria ex his factitari prodiderunt. Vlpia. de verb. signific. l. Vrbana. Horti vinearij fortè vel olitorij. nec dicitur ab oliuis, sed ab oleribus. Ant. Nebr.

Oloberus est vestis totaliter deaurata, & dicitur ab olon, id est totum, & beris, quod est aurũ. & differt à vestibus deauratis, quia hęc de optimo auro, quod in vulgari foliatum, in legibus obrizatum dicitur, sed illa de quolibet auro, vel hæc de optimo auro tota erat vestis, illa deaurata similiter in totum. Est & alia vestis quæ habet aurum tantum in paragandis, vt C. de vesti. olobe. & aura. libro xj. in rubr. secundum Accur. Vide de hoc etiam suprà in ver. holobaræ vestes, nam ita scribendum esse, Græca eius etymologia postulat.

De O ante M.

Omnia comprehendit singula. Nam si episcopus dicat, Do tibi talem villam & omnia iura quæ habeo ibi, singula iura cõprehenduntur, sed non intelligit dare decimas & alia iura quę sunt merè spiritualia, quia dictio omnia licet se extendat ad singula, non tamen ad ea quæ sunt penitus naturæ alterius & iuris, quanuis ad ea quæ principaliter transeunt. Sed quãdo datur aliquid, quod habet temporalia & spiritualia iura cum omnibus pertinẽtiis suis, vt præbenda habens possessiones & decimas, tunc omnia transferuntur simul, secundum Host. in cap. literas. de iure patro.

Omnifariam, id est omnibus modis. C. de arbi. l. nę in arbitris. §. j. de contrahen. & commit. stip. l. optimam.

Omnino tangit Archidia. de præben. cap. si beneficia. libr. vj. & plenius in cap. licet canon. de elec. & gl. in cle. j. de vita & hone. cleric. & etiam glo. in c. & si Christus. de iureiur.

Omnis, hæc dictio quando stet collectiuè & quando distributiuè, docet Bartol. in l. hoc articulo. de hered. inst.

Omologare vel potius homologare, est idem quod confirmare vel ratificare, & sic dicitur ꝗ arbitriũ sit omologatum.

Alij dicunt omologare idem quod consecrare. hoc tamen verbum omnino aspirationē in principio requirit.

Opera, æ, est labor diurnus, quēmadmodum à Paulo & Vlpia. definitur, lib. xxxviij. dig. titul. de operis liber. differt autem ab opere, quoniam iu vno opere plures operæ consumi possunt, & vna opera plura opera fieri possunt. Ant. Nebr.

Opera est diurnum officium, scilicet quod quis ex hibet alicui per diem artificialem, & non naturalem, sicut dicitur Genesis 1. cap. Vespere & mane dies vnus. Aliquando ponitur pro breui temporis obsequio, vel est idem quod obsequium. Dicitur ergo opera officium tempore limitatum, vt l. j. ff. de operis liber. Limitatio autem stat in disponentium voluntate, quia per contrahentes potest limitari maiori vel minori tempore, puta quòd dies capiatur ad integram vel ad mediam noctem, vel ad vesperam tantum, quia disponant contrahentes, & erit lex. Idem in testatore. Et quando aliud non apparet, de artificiali intelligitur, quia ad hunc communiter fit relatio. Sed impropriè opera accipitur pro reuerentia vel obsequio, vt not. in §. libertus. l. si non sortem ff. de cond. inde. & sic de aliis.

Operarum aliæ sunt officiales, aliæ artificiales, de quibus require ver. artificiales, & officiales.

Operis appellatione de eo intelligitur, quod formam habet veri & iusti operis, quæ quidem forma non nisi ex cōsummatione & perfectione contingit. l. rei appellatio. vbi Alciat. de verb. sign.

Opilio dicit custos ouiū. l. cū quæ rebat. §. fi. & ibi no. ff. de le. iij.

Opinio secundum Spec. est dubia particularis arbitratio, quæ à doctoribus alicuius scientiæ auctoritatē habet. Sed secundū Gof. est probabilis arbitratio docto. non nisi ob instructionē studentiū in scriptis redigēda.

Opinio cōmunis est aliud quàm fama. Nā opinio cōmunis facit ius. C. de re iud. l. j. Fama verò non facit ius. Itē opinio cōmunis probat, fama verò nō. Item opinio cōmunis differt à notorio, quia opinio communis est de longe præteritis, quæ probari nō possunt de facili. s. per testimonium visus, &c. Sed notorium est de præsentibus vel proximè præteritis quæ de facili probari possunt per testes diuisim.

Opinio cōmunis illa dicitur, quā plures grauioresque amplectūtur, vt dicit Panor. in c. prudentiam. in princ. de offic. dele.

Opinatores sunt militaris annonæ exactores. l. missi. C. de exacto. trib. Sed Codex Norem

berg

bergensis ibi habet optiones, non opinatores.

Opistographa, dicuntur quæ in tergo chartæ scripta sunt, ab opisthen, quod interpretatur retro, & grapho scribo. Eiusmodi est scriptura de qua dixit Iuuenalis: Scriptus & in tergo nec dũ finitus Orestes. Et Martialis: Scribit in auersa Picens epigrammata charta. Plin in epist. Reliquit, ait, commentarios opistographos & minutissimis literis scriptos. Iurisconsultus in tit. de bon. poss. sec. tab. chartæ appellatione. Proinde, ait, si in opistographo quis testatus sit, hinc peti bonorũ possessionẽ. vbi Accursius dupliciter peccat, tum in opistographo, id est vbi opes scribũtur, exponẽs: tum in epistographo, id est in epistola. N.

Opistographum, id est tabula linea, in qua scriptæ sunt opes. l. chartæ. & ibi gloss. ff. de bonorum poss. secundum tab. Alcia. verò accipit pro tumultuariis tabulis, quæ vulgo memoriales, latinè aduersaria dicũtur.

Oportet aliquãdo dicit necessitatem. iij. q. ix. non oportet. Aliquando honestatem. Itẽ oportebit significat tam præsens quàm futurum. de verborum signific. verbum. & not. gloss. xxv. q. j. & glo. c. j. de præscript. lib. vj. super ver. oportet.

Oppidum dicitur terra murata non habens episcopum. in l. pupillus. §. oppidum. ff. de verb. significatio.

Opprobrium, idem est quod probrum. l. probrum. de verb. sign.

Optimates sunt quasi meliores & ditiores de populo, ab opibus dicti.

Optio est vnũ genus exactionis. C. de iure fisci. l. penult. super ver. optionem. lib. x. Aliàs capitur pro electione, vt §. optionis. Insti. de leg. Sed in re militari dicitur miles qui ægros antecedit, tanquam eorum vicem si vsus venerit gesturus, vt ex Non. & Vegetio tradit Alciat. in d. l. pen. de iu. fis.

Opulenta hereditas interprete Accur. in l. si quis mihi. de acquir. hered. est quæ affert opes sine vexatione.

Opus nouum, Require suprà, Nouum opus.

Opus structile dicitur quod ex lapide quadrato aut lateculis calcéque constructum est. l. in rutis. de verb. sig. vbi Alciat.

De O ante R.

Ora sine aspiratione significat finem vel extremitatem rerum, pręcipuè regionum vel vestiũ, secundum Ioan. Andr. in cle. j. de vita & hone. cleric.

Oraculum, id est responsum, quia precando seu orando impetratur. c. per tuas. de maio. & obedien.

Orbus dicitur qui liberis priuatus est.

Orcinius, ab orco dicitur. Est autem Orcus inferorum atque mortis deus. Virgil. 2. Aeneid. Multos Danaum dimittimus orco. Idem in 6. Vestibulum ante ipsum primisque in faucibus orci. Hinc orcinius libertus, qui sit ipsius testatoris defuncti & in orci familiam adscripti. De pheretro in quo mortui efferuntur dixit Martialis: Orciniana quæ feruntur in sponda. Vlpia. lib. 10. titul. de fideicommis. liber. l. ergo. Qui directam, inquit, libertatẽ acceperunt, orcinij erũt liberti. Orcinij quoque liberti meminit Iustinianus lib. ij. Institut. Anton. Nebris.

Orcinus, id est directè manumissus. l. ergo. §. hi qui. ff. de fideicommis. liber. & §. pen. Institu. de sing. re. per fideicom. reli. Et dicitur ab orco. i. manumissus ab eo qui tẽdit ad orcũ. i. infernũ, vel ab orthos, quod est rectũ, quasi directè manumissus.

Ordinarius est qui suo iure vel principis beneficio vniuersaliter iurisdictionem exercere potest vbilibet. Item est is cui vniuersitas causarum commissa est, vnde secundum Specul. Officiales episcoporum ordinarij vocantur. Item secũdum Gof. ordinarius iudex est qui à collegio eligitur & à superiore confirmatur, vt electus in rectorẽ, qui per cõfirmationẽ sortitur iurisdictionem, sicut & episcopus, in omnibus præter ea quæ maiorem discussionẽ exigunt. Item secundum Spec. ordinarius est legatus in prouincia super decretum. Et sunt duplices. Quidam habent administrationem, vt episcopi habentes episcopatus, quos actu regunt, & isti habent restituere in integrum. Alij sunt ordinarij nõ habẽtes administrationem, sed tantũ facultatẽ iudicandi, vt secundũ iura ciuilia qui honorẽ tantũ & dignitatẽ habent, ratione cuius iudicare possunt si qui in eos consenserint. l. j. ff. de iud. Secundũ iura canonica sunt episcopi renuntiantes loco episcopali, non dignitati, retinentes honorẽ sine administratione. de renuntia. nisi cùm pridem. de ordin. ab episc. qui re. episc. cap. j. Item episcopus cuius episcopatus omnino destructus esset, qui esset episcopus, nullius tamen episcopatus, secundum Gof. in Sum. de in integ. resti.

Ordinarij locorum sunt non tantum episcopi, sed etiam quicũque inferiores qui habent institutionem, & destitutionem. c. cùm ab ecclesiarum. de offi. ordin. & cap. iij. §. in conferendis, eo. tit. lib. vj.

Ordinarius seruus qui, vide in ver. seruus ordinarius.

Ordinaria onera sunt illa, quę ex constitutione vel cõsuetudine præstantur, vt quod quilibet talis

lis fundus vel domus quolibet anno tantũ debeat præstare domino suo vel principi. Sed extraordinaria onera sunt, quæ extra cursum & morem ex inopinato euentu vel casu seu necessitate emergẽti indicuntur, vt si dominus velit maritare filiam suam, vel guerræ immineant, & ideò à suis subditis exigat aliquid.

Ordo secundum magistrum sententiarum & Thom. in iiij. distinctio. xxiiij. est quoddam signaculum, in quo spiritualis potestas traditur ordinato ad officium. in sum. confes. lib. iij. in tit. xxij.

Originarius, require suprà Colonus: Nã originarius colonus & ascriptitius idem sunt in re. s. eiusdem cõditionis homo, sed ratione differunt. Nã ascriptitius dicitur, quia sic ascriptus est terris collendis, ꝙ non potest à cultura recedere sine voluntate domini sui. Sed colonus, quia tenetur collere terram, & originarius, quia ex origine sua adhæret glebæ, vt suprà.

Oriscalcũ, interpretatur æs montanum, nam oros est mons, & chalcos æs: nam quod vulgò aurichalcum dicitur, nulla ratione defendi potest. Tum ex illo principio omnium consensu recepto, non solere fieri cõpositionem ex Græco & Latino, tum auctoritate & ratione. Ratio autem illa nimirum est, quòd in carmine semper prima breuis reperitur. Virgil. 12. Aenei. Albóque orichalco Circundat loricam. Et Horat. in poëtria: Tibia non vt nunc orichalco iuncta tubæque Aemula. Aurichalcum verò non posse dici Festus Pomp. est auctor. Aurichalcum, inquit, quidam putauerunt compositum ab ære & auro. Sanè verò orichalcum dicitur, quod in montosis locis inuenitur: mons etenim Græcè oros appellatur. Vlpia. titu. de legatis tertio. l. si quis electrũ, inquit, vel aurichalcum contineri. In titulo quoque de actio. empt. & vendit. Quemadmodum, inquit, si quis vas aurichalcum, sed orichalcum legas.

Oriũdus de ciuitate vel loco, &c. dicitur is, qui vel ibi vel in vico ciuitatis illius ortus est. ff. ad muni. l. qui ex vico. Vel si pater eius inde ducit originẽ. ff. eod. titul. l. assumptio. §. filius. & C. de municip. & orig. l. j. & l. filios. libro x. Et not. in cap. vsurarum. de vsur. in ver. alienigenas. lib. vj.

Ornamentorum nomine nec vestis nec annulus signatorius continẽtur. l. ornamentorum. de au. & arg. leg. & l. signatorius. de verb. sig.

Orphanotrophium, penultima lõga, locus est vbi orphani alũ-

tur, quemadmodū brephotrophium vbi infantes, vt suo loco diximus. In Codice Iustiniani titulus est de orphanotrophiis. quorum etiam meminit frequenter tit. de sacrosanct. eccle. Orphanotrophus, is dicitur qui orphanotrophij curam gerit.

Orphanotrophus est orphanorū & pupillorum tutor, & adolescentium curator, qui eos facultatibus & parentibus quasi destitutos suscipit alendos.

Orphanotrophium est locus, in quo talibus alimenta administrātur. xxiij. q. viij. tributū. §. quamuis. & l. orphanotrophos. C. de episco. & cler.

Orthodoxus, id est catholicus, extra de summa trinit. c. j. lib. vj. & dicitur ab orthos, id est rectum, & doxa, id est gloria, vt C. de summa trinit. & fide catholica. l. ij. in fine. & ibi gl.

Ortus est locus sine reditu, factus ad amœnitatem, & dicitur prędium vrbanum, ita tenet Feli. in cap. Rodulphus. in versic. ortus autem est. de rescri.

Ortus olearius est ortus in quo olus crescit.

De O ante S.

Osanna, vox Hebrea, id est salua obsecro, Matthe. 21. de cōsecr. distin. iiij. c. multi. per Archid.

Ossoria, locus in quo reponuntur ossa defunctorum. l. ij. de sepulc. viol.

Ostendere, id est monstrare vel probare. ff. de actio. tributo. l. sed & si seruus. & de accusationibus. lege finali.

Ostentum dicitur omne contra naturam cuiusque rei genitum factúmque. Ostentorum duo sunt genera, de quibus in l. ostentum. de verb. sig.

Osus, nomina terminata in osus significant plenitudinem. nota in cap. quanto. de iureiur.

De O ante V.

Oues dicuntur animalia minuta. lege oues. & ibi Bartolus. ff. de abigeis. & appellatione ouium non veniunt agni, nisi esset de consuetudine. Bartol. in lege legatis. §. ouibus. ff. de legatis tertio. hinc ouilio ouium custos. lege fundi. de fundo instructo. leg.

De P ante A.

PActum vel pactio dicitur à verbo paciscor, & sic describitur. Est consensus duorum vel plurium in idem placitum, scilicet ad dandum vel faciendum aliquid alteri ab altero eorum. ff. de pactis. lege. prima. §. primo. Et dicitur quasi de pace factum, vel pacis actum. Et ponitur ibi, in idem placitum. Nam non fit in eodem vero vel falso, quia si duo vel plures consentiant in hoc vero, Titius est homo, vel in hoc falso, Titius est asinus, non erit pactum

pactũ quia non esset obligatoriũ, talis enim consensus neutrũ obligat alteri. Itẽ secundũ quosdam pactum est contractus, quia paciscẽdo, diuersas in idem contrahimus voluntates. Et capitur quandoque lațè pro eo, quod non transit in cõtractum nominatum: vt vendico &c. Et sic omne pactum potest dici contractus innominatus, vt transactio do vt des &c. Quãdoque strictè pro simplici pacto gratis facto: vt promitto tibi decem. &c. Et à transactione & pollicitatione differt, quia pollicitatio est solius offerentis ꝓmissio. Et assignatur differẽtia inter pactũ, quia pactũ est de re certa & nõ litigiosa & gratuita. Transactio vero de re incerta & litigiosa, & non gratuita. Et quid sit pactum habes etiã de verb. sig. c. pactũ. vbi dicitur pactum est inter partes ex pace conueniẽs scriptura: legibus ac moribus comprobata. Nã sæpe ad probationẽ pacti scriptura interponitur, secundum gl. ibi d.

Pactorũ diuersa sunt genera. Nã pactũ conuentũ dicitur quod sub certis verbis & forma factum & expresse redactũ est, verbi gratia, clarum est pactũ in verbis, quia si verba sunt obligatoria, pactum est obligatorium: si sint liberatoria, est liberatorium: si exceptionis inductiua, tunc est exceptionis inductiuum.

Pactum tacitum dicitur quod in veritate non est expressè factũ, sed ex aliqua lege speciali ac si fieret, haberi iubetur. verbi gratia, conduxi domum à Seio, & res meas intuli, hoc casu res meæ illatæ pro mercede domus, tacitè sunt obligatæ Seio, iure hoc statuente, vel iubente lege pignori ita esse obligatas, ac si specialiter & expressè inter nos cõcordatum esset & conuentum, dato tamen ꝙ non conuenerimus, nec super hoc quid dixerimus. Vnde sic, Pactum tacitum dicitur, quod non est factũ expressè: vt cùm conduxi domum non tangendo de pretio dando, tamen secũdum leges adhuc venit pretium dandum ac si paciscendo ita fuisset expressum.

Pactum addictionis in diem tale est: vt vendo tibi domum, & si potero habere maius pretium vsque ad mẽsem, ego repetam ipsam domum.

Pactum legis commissoriæ est: vt vẽdo tibi domum, & si non solueris intra mensem, volo quòd sit inẽpta: vt C. de pact. inter emp. & vend.

Pactum personale est quod non generaliter fit, sed tãtum pro vna persona vel duabus. Et dicitur pro vna tantum persona, quia fit personæ soli, sic ꝙ tali & non alteri prodesse possit, vt si paciscor pecuniam à te

te mihi debitam non petiturum me à te, sed à tuo herede, tunc illud pactum tantum personam tuam tuetur, & non heredem tuum.

Pactum reale vel in rem est generale, & nō continet specialiter vnam, duas vel plures personas, sed generaliter complectitur omnes, ad quas illa res pertinet vel pertinere potest: vt cum debitum meum omnino remitto tam tibi, quàm heredibus tuis, ita vt omnes liberemini tu & heredes & fideiussores, & nullus mihi reseruatur regressus ad pecuniā vel ad rem petendam. Item pactorum aliud nudum aliud vestitum. Et qui plene vellet hoc examinare, traheret magnam causam & cōtrouersiam inter doctor. Hæc tamen cum paucis sufficiant.

Pactum nudum dici potest quod ab omnibus iuris solennitatibus destitutum est, id est tam solēnitates verborum quæ solent concipi & attendi in stipulationibus, quàm etiam per conceptionem literarum, scilicet quando chirographum nō interuenit, nec aliud instrumentum super hoc confectum quo nudum pactum confirmaretur. Et dicitur nudum à causa, quæ sufficere potest ad perfectam obligationem, vt do vt facias, facio vt des &c. cuiusmodi conuentiones dicuntur contractus innominati. Item dicitur nudum à foro negotij: vt quando negotium non incidit in certum nomen contractus, vt in nomen emptionis, vēditionis, locationis, & similium. Itē nudū dicitur à rei interuentu: vt talis non intercedat res quæ posit suo interuētu perfectam reddere causam obligatiōis, sicut in mutui datione. Item dicitur nudū à cohærentia, quoniam si incontinenti post contractum adiicatur pactum ex præcedenti obligatione vires contrahit: vt videatur inesse contractui, & causam vestire, vt si pactum semel factum est, & post traditionē intercedit, res sic vestitur interuētu rei. Item pluribus aliis modis vestitur, secundum diuersas opinio. docto.

Pactum vestitum dicitur sex modis, secūdum quòd sex modis vestitur, scilicet re, verbis, literis, contractus cohærentia, & rei interuentu; vt secundū glo. insti. quib. mod. re. con. obl. in prin. Et dicit Goff. quòd pactū in rem est quādo generaliter paciscor ne petam, & in personam, ne à persona petā. ff. eod. tit. l. idem. §. personale, & non minus ex verbis, quàm ex mēte contrahentium est æstimandum, an pactum in rem vel in personam sit, plerunque enim in personam pactū inseritur, non vt personale sit pactum, sed

ſit pactum.ff.eodem tit. l.iuris gentium.§.pactorum.

Pactorum aliud vtile, aliud inutile, ſcilicet ratione perſonarum, vt furioſorũ, qui nec tacitè nec expreſsè cõſentire poſſunt, quare matrimoniũ cõtrahere nõ poſſunt, nec ad religionẽ ſe obligare, & hoc de continuo, ſecus ſi habent lucida interualla, vt vij.q.j.quamuis. Itẽ pupillus, qui nondum eſt doli capax, vbi vult obligari, ſecus ſi vellet alium obligare, quod poteſt. Idem in prodigo. Item monachi & regulares profeſſi & conuerſi niſi pro contemplatione monaſterij paciſcantur, cui per tales acquiritur. Item viri & vxores qui ſibi donare non poſſunt, ſed vendere. Item ratione poteſtatis. Item in legatis dum legatione funguntur. Item inter patrem & filium, niſi in Caſtrenſi peculio vel quaſi. Item ſi res in pactum deducta nõ ſit in rerum natura, niſi mora præceſſerit. Item ſi homo res ſacras vel religioſas deducat in pactum. Item ceſſat pactum in collatione rerum ſpiritualium. j. q. ij.quàm pio. & in rebus prohibitis, etiam ſi iuramentum fuerit appoſitum, vt in animæ detrimentum vergentibus. Item pactum turpe aut rei turpis aut impoſſibilis de iure vel de facto, nullam obligationẽ inducit.c.vlt.eodẽ tit. ſecundum Goffr. in Sum. Dicitur autem pactum à pactione.ff.eod.titu. l.j. pactio verò à pace & actu: nam qui paciſcuntur ex diuerſis & contrariis motibus animorum, poſt multa variáque certamina in vnam conſonantémque ſententiam conuenire dicuntur.ff.eod. titu.l.j §. conuentionis. Et hoc pactum generale eſt ad omnia quæ contrahuntur vel agũtur inter partes cauſa contrahendæ vel tollendæ obligationis, ſed nomen conuentionis generaliſſimum eſt: nam ſcholares in ſcholis, clerici in capitulo, populus in foro conuenire dicuntur: vt in §. præalleg. conuentionis. Vel dicitur pactum à percuſsione palmarum. Veteres enim cùm ſe obligabant, palmas percutiebant in ſignum inuiolandæ fidei: vnde dicitur pactum quaſi palmæ ictus.

Pactum per donationem. Require infrà, tranſactio.

Pacem rumpere non dicitur ille qui facit furtum ei cum quo pax eſt. Bartol. in l. verum eſt. ff.de furtis.

Padus eſt flumen publicum tranſiens per Lombardiam, de quo fit mentio. inſtitut. de rerum diuiſ.§.ij.in gloſ.

Pægma, atis, ludus interpretatur, à pezo quod eſt ludo. Erat autẽ pægma machina in ſublime tẽdens, in qua puerorum cantantium erant nidi. Seneca lib 13. epiſt.

epist his verbis pægma describit: His, inquit, annumeres machinatores, qui pægmata per se surgentia excogitant, & tabulata tacitè in sublime crescentia, & alias ex inopinato varietates, aut dehiscentibus quæ cohærebãt sua sponte coeuntibus, aut iis quæ eminebant paulatim in se residentibus. Iosephus quoque in trium pho Vespasianorum, nonnihil de pægmatis scribit. Iuuenal. Et pægma & pueros inde ad velaria raptos. Martialis: Et crescunt media pęgmata celsa via. Claudian. Mobile ponderibus descendat pægma reductis: Vlpianus in titu. de fundo instruct. l. quæsitum. In emptio nem, inquit, domus specularia & pægmata cedere. Nebr.

Pægma, cuius meminit l. quæsitum. §. specularia. de fund. instruc. Nebrissens interpretatur machinam in sublime tendentem, in qua erant puerorum cantantium nidi.

Paganus, à pago dicitur, quemadmodum à vico vicinus: habet tamen aliquando remotiorem significatum, atque pro eo accipitur qui non est militiæ sacramẽto addictus, vt nemo sit qui non aut paganus aut miles dicatur. Iouena. Citius falsum producere testem Contra paganum possis, quàm vera loquentem Contra fortunam armati, id est, contra militẽ. Modestinus in tit. locati & conducti. l. si ignorans, inquit, militi, quasi pagano locauerit. Item multis aliis in locis Digestorũ, sed nunquam in alia significatione. Siquando tamen à iunioribus paganus pro infideli accipitur, id per translationem fit, quasi non sit initiatus ad sacra religionis Christi, atque illius militiæ adiuratus. Neb.

Pagani dicuntur in iure quandoque increduli seu hæretici. Itẽ quandoq; dicuntur priuati homines, vt villani & omnes qui neque milites neque magistri sunt, à pagos Græcè, quod est villa Latinè, vt institut. de milit. testam §. illis autem temporibus. in fi. vbi glos.

Paganicum, aduentitium est peculium, quod ex prospera fortuna aduenit, veluti ex testam. cognatorũ vel etiã agnatorũ.

Palam facere dicitur, quod corã pluribus facit. l. palam. de verb. signific. Palam nuncupatus heres intelligitur, si testes exaudierint. l. heredes. de testam. Palam quæstũ facere mulierem dicimus, quæ passim & sine delectu stuprari se sinit. l. palam. de ritu nupt.

Palatini aliter dicuntur vicarij, quia quodammodo gerunt vicem principis, secundum Accurs. in rub. C. de pala. sacr. lar. libro duodecimo. Sed communiter dicuntur omnes habitantes in Palatio.

Palatinus comes dicitur, qui curam gerebat præcipuã, vt missis notariis suis negligentiam iudicum argueret. C. de offic. recto. l. nullum. Require suprà, Comes.

Palla dicitur vestis qua altare cooperitur, videlicet lineus pannus consecratus, qui super altare ponitur, super quem extenditur corporale. Sumitur etiam quandoque pro cortina vel panno serico. Vnde,

Lætitiæ causa cibus est, non serica palla.

Pallium est insigne ornamentum Archiepiscopi, vel Episcopi, quod ex priuilegio sibi conceditur, sumptum de corpore beati Petri, in signum plenitudinis Pontificialis officij, vt de election. significasti, & de auctoritate & vsu pallij, præalleg. cap. ij. Vnde ante pallij receptionem ecclesia dicitur viduata, vt dicto ca. quoniam. in Papa verò designat plenitudinem potestatis.

Palmarium præmium, quod victoriæ causa datur. l. j. de var. & extraord. cogn.

Palmati equi, in l. j. C. de gre. do. iidem ferè sunt quos vulgo baios vocamus. Possumus etiam intelligere equos palmatos, quibus vtebantur aurigæ in circo à palma. Hæc Alciat. in præalleg. l. j.

Pancratium est colluctatio cum fustibus, vel locus lignis circundatus, in quo certo ordine stant pugnantes, vt in pugillibus videmus. gloss. est in l. qua actione. §. si quis in colluctatione. ff. ad leg. Aquil. Require suprà, colluctatio.

Pancratium, vt scribit Vitruuius, locus erat in quo athletæ exercebantur. Plin. lib. 34. Puerum autoli cum pancratio victorem. Propertius libro tertio. Et patitur duo vulnera pancratio. Vlpianus libro ix. tit. ad legem Aquiliam. l. qua actione. Si quis in colluctatione, inquit, vel in pancratio. Vnde pancratiastes pro athleta qui se in pancratio exercet. Ant. Nebris.

Pancratiũ genus certaminis est, quod aduocatis omnibus corporis viribus, omniúmque neruorum contentione transigitur. Budæus in l. qua actione. ff. ad legem Aquil.

Pandecta, Require suprà in ver. Digestum.

Pandecta, potest interpretari cõprehensorium, hoc est, omnia continens, à pan, quod est omne, & dechomæ comprehẽdo. Gellius lib. xix. Sunt, inquit, qui Pandectas, id est, omnium receptacula inscripserũt. Idem lib. xij. Quas Græco vocabulo Pandectas, id est, promiscua & omnimoda continẽtes libros. Hinc Iustin. lib. 50. Digestorũ, Pandectas Greco titulo prætitulauit, non quemadmodum

quidam

quidam existimant, pandectas fuisse libros Iurisconsultorum, ex quibus conflatum est ius ciuile, quod Iustinianus Imperator in quinquaginta libros redegit. Nebr.

Pannicularia sunt ea, quæ in custodiam receptus secum contulit, spolia quibus indutus est qui ad supplicium ducitur. l. diuus. de bon. damnat.

Pannicularia bona, quemadmodum Vlpia. in tit. de bon. dam. l. diuus. definit, sunt ea quæ in custodiam receptus secum attulit, non omnia quidem, sed vestem qua is fuerit indutus, & nummos inueterales, & annulos parui precij.

Panthera numero plurali posuit Vlpian. pro auium captura. l. emptorem. §. vlt. de act. empt. vt ibi interpretatur Bud.

Pantomimi dicebantur omnium imitatores effictorésq;. Græca est vox, qua vsus est Iurisconf. in l. si libertus. de oper. liber.

Pantomimus, dicitur is qui mimos repræsentat, atque in ea arte tantum pollet, vt omnia possit imitari, à pan, quod est omne, & mimeoumai, quod est imitor. Seneca in 4. Episto. Si clamor & plausus, & pantomimica instrumenta perstrepuerint. Iulius Firmicus lib. 3. matheseon, Si luna, inquit, à Mercurio defluens ad Venerē peruenerit, organorios aut pantomimos facit. Iauole. lib. xxxviij. Dig. tit. de oper. liber. l. si libertus. Si libertus, inquit, artem pantomimi exerceat. & ff. eod. titu. l. patronus. Si quis, inquit, pantomimum vel archimimum libertum habeat.

Papa idem est quod admirabilis. Et dicitur à pape, interiectione admirantis, quia vices Dei gerit in terris. Vel dicitur Papa quasi pater patrum, secundum Io. Andr. super verbo Papa. in prooem. clem. Alij deriuant à voce Græca pappos, quod Latinis est pater, quæ etymologia probabilior videtur.

Papyrus frutex est in palustribus Aegypti locis, aut quo Nilus non fluit, brachiali crassitudine, decem cubitorum altitudine, ex cortice verò stragulas Aegyptij faciunt, atque ex eodem chartas, & est alioqui materia combustibilis. Vlpianus in tit. de leg. iij. l. ligni appellatione. Harudines, inquit, & papyros comburunt. Nebr.

Parabolani sunt medici, qui ad curandum ægra membra vel corpora debilium deputantur, dicti parabolani à parabola, quia plura promittunt hominibus quàm faciunt, & quia sæpius parabolis vtuntur, vt C. de episc. & cler. l. parabolani.

Parabolani secundum Alcia. lib. iiij. cap. ix. dispunc. erant plebeios quidā & viles homines, famulitio, vel ecclesiarum vel hospitalium deputati, & quasi adscrip

adſcriptitij glebæ.

Parafidicus componitur à para, vel parum, & fidus, id eſt fidelis, & icos cuſtos, quaſi parum fidelis, ad cuſtodiendum vel obſeruandũ quę obſeruare debet, vt colligitur. C. de cur. pub.

Paragaudes, genus veſtimenti virilis vt plurimum linei, quod ſub alia veſte gerebatur. Alci. in l. j. C. de veſti. holouer.

Paragraphus dicitur quaſi diuiſio, à fates, id eſt diuiſio, & graphia, id eſt ſcriptura, inde paragraphus, id eſt ſcripturæ diuiſio, per Iſid. not. in princip. Decretorum.

Vide de paragrapho Alciat. libr. diſpunc. iij. c. xvj. delyrat enim hic autor.

Parangaria, hanc vocem tranſpoſuit auctor explicandã in ver. perangaria. vide ibi.

Paranymphus vel paranympha, dicitur parans vel procurans ſponſalia. Require infrà, Proxeneta.

Paranymphi & paranymphæ dicuntur Græcè, qui Latinis ſunt pronubi & pronubæ, hoc eſt, nuptiis pręſidentes. Auguſt. 14. de Ciuitate. Nónne omnes famulos atque etiam ipſos paranymphos ante mittit foras, quàm blandiri coniux coniugi incipiat? Hieronymus in Sermo. aſſumpt. Mariam, inquit, angelus Gabriel, ac ſi cœleſtis paranymphus intactam cuſtodiuit. dictus eſt autẽ paranymphus à para quod eſt iuxta, & nymphe ſponſa: quaſi aſſidens ſponſæ. Commentator Decretorum paranymphas ſomniat eſſe ancillas: dictas ſic, vt ille putat, à parando lymphas. Ant. Nebriſſenſ.

Paranympha bona ſunt quæcunque præter dotem dantur ſponſæ. Vnde paraphernica inſtrumenta. dixit Sidonius Apollinaris puellæ tradita: & dicuntur parapherna à para quod eſt præter, & pherne dos: non vt vulgus loquitur, paraphrena. Vlpia. lib. xxiij. dig. titu. de iure dotium. l. ſi ego. Si res dentur ea quæ Græci parapherna vocant, quæque Galli peculium appellant. Nebriſ.

Paraphernalia bona, vel res paraphernales dicũtur res, quas mulieres iuxta dotem inferunt in domum viri, à para, id eſt iuxta, & pherna, quod eſt dos, vel donatio, inde paraphernale dicitur quicquid mulier habet vltra dotem vndecunque.

Paratitla Græca dictio eſt, qua vtitur Iuſtinianus in l. ij. §. penult. C. de vete. iur. enuclean. apud quẽ tamen piratitlà mendosè legitur. Paratitla autem in eo loco Iuſtiniani apud nos ſummæ rerum interpretari poterunt, quales ſcripſerunt Azo & alij qui titulos & admonitoria quædam, ſiue præiudicia collegerunt, quod ab Impera-

tore ibi permissum est.

Parauerede indeclinabile dicitur à para, id est iuxta. & veredæ, equo ducente rhedam, à veho, his, here, & rheda, secundum Hugonem, & sic bubulci & aurigæ parauerede dicuntur secundum Accur. C. de cursu pu. l. ij. lib. xij.

Tu dic secundum Bud. in Pand. quòd parauerdi dicebant qui veredo vno super numerum diplomate comprehensum vtebantur.

Parentes vulgò dicuntur omnes qui nobis cognatione sunt iũcti, per cuiuscunq; etiam lineã sexus hoc fiat, secundum etiã interpretationem iuris dicuntur omnes ascendentes per paternam siue maternam cognationem, sed propriè dicuntur parentes vsque ad tritauum, & vltrà dicuntur maiores. l. iiij. de in ius voc. vbi glo.

Pares curiæ dicuntur vasalli qui habent consimilia feuda à domino illius feudi de quo agitur, prout not. in cap. cæterum. de iudic.

Paria fecisse dicitur, qui pecuniã quam acceperat numerauit, & quod debebat reddidit.

Pariter, id est simul, extrà de tẽpo. ordi. c. j. lib. vj. & de hoc aduerbio, vide etiam per Bartol. in l. si fundus. §. si duo. ff. de pignor.

Parephippius, est qui equo insidet siue equorum sessor, à para græca præpositione, & ephippium. Iustinianus lib. xij. Cod. tit. de cursu public. l. parephippium. Parephippium, inquit, eum videri, qui vsurpato vno vel duobus veredis, quos solos euectio continebat. Est autem ephippium stragulũ quod equo imponitur. Horatius: Optat ephippia bos piger, optat arare caballus. Martialis in disticho cuius lemma est, ephippium: Stragula succincti venator sume veredi, Nam solet à nudo surgere ficus equo. N.

Paripus dicitur à parum, & pus puris, quod est custodia, quasi parum custodiens mandata, vt l. paripum. C. eod. titul. & libr. præallegato.

Nescio an parephippium exprimere voluerit: de qua dictione vide Alcia. in lib. C. xij. ad l. parephippium. de cur. public. Nam paripum vox est mihi incognita.

Parochia est locus in quo degit populus alicui ecclesiæ deputatus, secundum Goffredum in sum. eodem titul. Et parochiarum diuisio incœpit à Dionys. xiij. q. j. c. ecclesias. Cõsistit autem ius parochiale in hoc secundum Gof. in Sum. eo. tit. ꝙ omnes parochiani in diebus Dominicis & festiuis missam audiãt in ecclesiis, in quarum parochiis habitant, vt in c. eo. titul. de consecrat. distinct. j. si quis. etiam consistit in decimis

mis personalibus,quę ecclesię parochiali debentur.xvj. q.j. si quis laicus.& in oblationibus quæ dandæ sunt sacerdoti parochiali,qui pro populo orare debet.x.q.j.quia sacerdotes.

Parricida propriè est qui patrem occidit,& extenditur ad ascendentes & descendentes & multas alias personas coniunctas, l.j.ij.& iij.ff.ad l.Pomp. de parrici.& eo.tit.C.per tot.tit.

Parochus, interpretatur dator siue præbitor, hoc est tributarius. Vnde scribit Aulus Gellius: Ventidium velut parochum victum sibi ægrè quæsisse, & erat parochorum magistratibus præbenda conducere. Horat.1.Sermon.Parochi qui præbent ligna salémque. Idē in 2.Vertere pallor. Tum parochi faciem.Inde est parochia,parochorum communio. Augustin.14. de ciuitate. Fuit quidam nomine Restitutus in parochia Calamensi eccle. nō vt illiterati dicunt, parochia per duplex r.

Parœcos, est incola siue habitator in loco, & parœcia incolatus siue habitatio, à para quod est iuxta, & œceo habito.Pōp. de verb.signific.l. pupillus. Incola,inquit,est qui in aliquam regionem domicilium suum contulit, quem Græci Paroicon vocant.

Paropsis, dis, genus est lancis grandioris,de qua in Euange. Qui intingit mecum manum in paropside.pro qua alius Euangelista catinum posuit. Senec.in 5.de beneficiis:Sic paropsidem argenteam & auream dicimus.Iuu. quàm multa magnáque paropside cœnat. Martia. Cui portat gaudens ancilla paropside rubra halecem. Pomponius de auro & argento leg.l. & si veluti paropsidas, tabulas,trullas. N.

Pars & totum differunt.ff.de eui. l.j.& vide quod no.Archid. distinct. lxxv. quod à partibus. Item adde quid veniat appeltione partis.Bar.in l. si plures. ff.de dam.infe.

Pars etiam interdum sumitur pro specie. l. rectè. de verbor. significatione.

Parthiarij,in l.negotiantes.C. de excu.mun.accipiendi sunt parthicarium pellium negotiatores,vt attestatur ibi Alcia.

Partiarij coloni qui, vide Coloni partiarij.

Participatio cum excommunicato duplex est,quędam inducit maiorem excommunicationem, s. quæ fit in crimine. de sent.excom.c.si concubinæ. & cap.nuper. Alia inducit minorem,scilicet quæ fit in locutione,osculo,salutatione,mensa, thoro & similibus, ipso iure. xj.q.iij.c. cum excommunicato.& cap.qui communicauerit, & à quibus repellantur hæ excommunicationes, habes iij.

q.iiij. Engeltrudam. & de excep.c.à nobis.& de cleri. excõmuni.c.si celebrat.Sunt autem quædam personæ exceptę,quę sine hac pœna excommunicato participant,scilicet vxor,filius, seruus, colonus, &c.xj.q. iij.quoniam multos. de sentẽ. excom.quod in dubiis.&c. inter alia secundum Spe. & Garsiam,mittendo nuntium vel literam excommunicato, incurrit minorem, quia loqui videtur.ff.de consti.pecu.l. & licet. & est glos.in c.statuimus. & c. constitutionem. de sententia excom.lib.vj.

Participium significat prout tẽpus eius,vt aliud mediũ significare declarat,de quo per Bartol.in l j.de condi.& dem.& in l.si quis.§. quod ait. ff.quod vi aut clam.

Partus ante quàm edatur,est pars viscerum matris .l.j. §. ex hoc rescripto.ff.de ven.inspi.& cõtinetur appellatione reditus, non autem fructus.l. deducta. § hereditatem.ff.ad Treb. & l. Paulus.ff.ad leg.Falc.

Pascua loca sunt, vbi bestiæ pascuntur.l.diuortio.ff. sol.matr. & C.de pasc.pub.quasi per totum.tit.lib.xj.

Pascua sylua,vide in ver.Sylua.

Passim,indifferenter.de appella. cùm sit Romana & c.pastoralis.de offic.delega.in glo.iij.in cap. in pertractandis. de iurament.calumn.

Passiuum verbum aliquando resoluitur in infinitiuum sui passiui,& aliud verbum vt reponatur,id est reponi sinatur. ff. de aqua pluuia arcenda. l. in summa.§.item Varus.Item passiuum verbum cum ablatiuo quandoque importat actiuam significationem, vt petitur à me, id est aliquis à me petit. ff. de damno infecto. l.à quo fundus.

Passum est vinum illud quod ex vuis passis conficitur.Hispani bastardo appellant. Seruius in illud Virgil 2.Georgi. Et passo psythia vtilior.Passum,inquit, ideò dicitur,quod ab igne patitur decoquendo: sed illud quod decoquitur,non passum, sed defrutum aut sapa dicitur. Iuuenal.Passum & municipes Iouis aduexisse lagenas. Vlpi. de triti.& vino legato.l.si quis. Passum, inquit, nisi contraria mens sit,intelligitur.Proculus in eo.tit.l.qui vinum.§.vlt.Cui dulcia legata essent, omnia hæc esse legata, mulsum, passum,defrutũ,&simil.potiones.

Passum vinum,quod ex vuis passis conficitur. Nebris.

Pastinare propriè, est pastino, quod ferramentum est bifurcum,fodere.Alcia.in l. impensæ.de verb.signif.

Pater est ille quem nuptiæ designãt,id est præsumunt esse. vt dicit Azo in sum.C. de in ius vocando.

Patris

Pater præter notam significationem quam habet in promptu, significat etiam senatorē: nam senatores patres conscripti appellantur, illi propter ætatem, hi propter curam, hoc adnotaui ne quis decipiatur Accursij verbis, in illud Iustiniani libro j. Institutionum, titulo quibus modis ius pat. potest. sol. §. filius famil. Quem sibi princeps patrem delegit, id est senatorem. Nebris.

Patris nomine auus quoque continetur. l. iusta. de verb. sign.

Paterfamilias dicitur is, qui est sui iuris & potestatis propriè, cuiuscunque sit ætatis, sed filius familias e conuerso. Require loco suo.

Patres etiã dicti sunt quos plebs sibi creauit vt ipsi plebem excederent.

Patres conscripti dicebãtur quorum nomina in tabulis aureis scribebantur.

Patres conscripti dicti sunt senatores, potesteaquam primis illis à Romulo creatis, qui centum fuerãt, complures alij eũ in ordinem ascripti sunt.

Patria potestas secundum Azonem in summa. C. eodem titulo est ius quoddam quod habent hi, qui sunt de imperio Romano, in liberos naturales & legitimos, quod ius alij non habent, vt insti. de pat. potest. per totum.

Patricida est qui patrem occidit, aliàs in iure ciuili ponitur parricida. C. de his qui pa. vel lib. occi. l. vnica.

Patricidium, aliàs parricidium, est homicidium nefandum, quod committitur in parentes, in liberos, in proximos, collaterales & affines. Require suprà, ad legem Pompeiam.

Patricij dicuntur ideo quia prætoriæ potestati præsunt secundum Isid. lib. ix. cap. iij. Etymol. Etiam patritius est is quem Imperator sibi elegit in patrē: vt institu. quibus mòd, ius pat. po. sol. §. filiusfamilias. & C. de consor. eiusdem lit. l. fina. Item in alia significatione dicti sunt patritij quidam nobiles de ciuitate, & olim dicebantur patres principum, scilicet ad consilia præstanda.

Dicit Isidor. lib. ix. *Etymol.* c. iij. Patritij inde vocati pro eo ꝙ sicut patres filiis, ita prouideãt reipublicæ, vnde dignitas patritiatus dicta est, erat enim patritius quasi principis pater.

Patricij propriè dicti sunt nobiles Romani, qui à primis senatoribus quos, scilicet, Romulus instituerat, originem habuere.

Patrinus vel patrina dicitur filius vel filia spiritualis compatrum vel commatrum matris vel patris, quem vel quam quis de fonte baptismatis leuauit, vel ad sacramentum confirmationis tenuit.

Patronus secundum Canones dicitur ille qui habet ius præsentandi aliquem ad beneficiũ ecclesiasticum, sed secundum leges est qui manumisit seruum suum sponte, qui seruus dicitur libertus eius à quo sic manumissus est. Etiam patronus quandoque dicitur aduocatus vel econuerso aduocatus patronus causarum, quia patrocinium præstat vel patrocinatur, & in primo significato tria faciunt patronum. Vnde, Patronum faciunt dos, ædificatio, fundus. Require suprà, ius patronatus.

Patrueles dicti sunt quorum patres inter se germani vel fratres fuerunt.

Patrueles sorores sunt duorum fratrum filiæ.

Patruus dicitur frater patris, quasi pater alius.

Patruus magnus est frater aui.

Pauci quot dicantur, vide glos. in c. latores. de cle. excom.

Paulatim habetur in auth. de resti. de re. diui. §. præterea.

Pauliana actio. Require actio Fabiana.

Pauper dicitur qui non habet quinquagintaaureos in bonis. Bar. in l. nonnulli. ff. de accus.

Pauperies est damnum siue iniuria facientis ipsum damnum, vt ab animali quod sensu caret factum, vt si equus tuus segetem meam pauit, vel aliter damnũ mihi dedit. Non enim potest dici iniuriam fecisse, cùm sensu careat. insti. si qua. pau. fe. dic §. pauperies. Differunt autem damnum, maleficiũ, & pauperies. Nam damnũ fit cum animo iniuriandi, vel ab habente animũ iniuriandi, licet nõ vtatur. Alia patẽt in locis suis. De pauperiei actione Require S. Actio de pauperie.

Pax secundum Goffr. est discordiæ finis, vt cap. j. de treuga & pace. in glos j. Item pax est vinculum charitatis, vt in cap. nouit. §. sed forsan. de iudic. Et sunt sex causæ propter quas non est pax inter homines, de quibũs per glo. not. de re iudi, lib. vj. ad apostolicæ.

De P Ante E.

Pecoris appellatione non solùm boues, sed & aliæ quadrupedes gregatim pascentes continentur. l. legatus. de leg. iij. ortis pecorij.

Pecoris ad aquam appulsus, est ius adducendi vel appellendi pecus ad aquam fontis alieni, iure seruitutis.

Pecudis nomen generale est ad animalia quæ gregatim pascũtur sicuti & nomen pecoris. l. legatis seruis. vbi glos. de leg. iij. & l. ij. ad l. Aquil.

Peculatus, furtum est rerum publicarum, cœptum dici à pecore eo tẽpore quo Romani, nihil præterquam pecudes possidebant. Sallustius in Iugurtha:

tha:Peculatus ęrarij factus est. hinc apud Iuriscon.in lib.Dig. titu.est ad leg Iul. peculatus.

Peculium verbum quoque frequens in iure ciuili, vt ait Seruius in illud Virg.Nec spes libertatis erat, nec cura peculi. Est simpliciter patrimonium: ita enim maiores nostri dicebant à pecoribus in quibus eorum constabat vniuersa substantia, sed postea illud tantum appellari cœptū est peculiū, quod seruus in potestate domini, & filius familias in potestate patris cōstitutus possidet.

Peculatus, vide suprà in ver.Lex Iulia peculatus.& in ver.. Crimen peculatus.

Peculium est pusilla substantia velpecunia separata à rebus & ratiociniis patris vel domini. data vel permissa filio vel seruo.ff.de pecu.l.depositi. §. peculium.Et est multiplex, scilicet, castrēse vel quasi castrēse profectitium, aduentitium paganicum, non paganicum. C. de bo. quæ li. l.cùm oportet.l. cùm mulcta.&.l. cùm non.Itē peculiū dicitur res paraphernalis.ff.de iure dot. l. si ego. §. dotis. Item peculium ponitur pro hereditate vel patrimonio.ff.ad Trebel.l.cogi.

Peculium capitur etiam pro pecunia, quā quis repositam ad casus repentinos habet. l. si chorus.de leg.iij.

Peculium castrense est quod miles acquirit dum militat in castris,& illud est filij pleno iure tam quo ad proprietatem quàm quo ad vsumfructum.

Peculium palatinorum dicitur etiam castrense, scilicet militum palatij qui principem sequuntur, secundum Accur. C. de castr. pec.lib.xij.in rubr.

Peculium quasi castrense dicitur illud quod aduocatus acquirit præstando clientulis suis patrocinium in causis, vel quod magister grammaticus, logicus, vel rhetoricus in scholis suo lucratur exercitio.in.l.fin. C.de inoffic.test.

Peculium aduentitium est quod filio aduenit ab auo paterno vel materno, vel ab altero, vt ex prospera fortuna, & ex testamento agnatorum vel cognatorum, & quod filio aduenit, ipsius est quo ad proprietatem, patris verò quo ad vsumfructum. Et dicitur alio nomine paganicum aduentitium. Item aduentitium si ab Imperatore vel augusto datū fuerit, comparatur castrensi peculio. in l. cùm multa. C.de. bo.quæ lib.

Peculium profectitium dicitur illud quod de rebus paternis vel dominicis proficiscitur,& filio vel seruo datur vt in eo negotietur, & illud est patris quo ad proprietatem, sed filij vel serui quo ad vsumfructum. Et etiam aliâs dicitur pagani-

cum profectitium.

Peculium clericorum est patrimonium clericorum. Nam peculium patrimonium appellatur,ff.ad Treb.l. cogi. vnde illud quod à clerico velut proprium possidetur, eius peculium dicitur. Secundo modo tamen & vsualiter peculium dici solet filiorum & seruorũ patrimonium, quod eis à domino vel patre datur, vt ff. de peculio.per totum.

Peculium clericorum profectitium, est quod de bonis ecclesiæ procedit,vel quod ecclesiæ contemplatione acquiritur.

Peculium aduentitium eorũdem est quod acquiritur ex opera eorum, vel aliàs prouenit ex intuitu personæ. Et hoc not. Goffr.in sum.eod.tit.

Peculiaris mercis appellatio pertinet ad omnes negotiationes quæ in rebus mobilibus peculiaribus etiam hominibus exercentur,l.j. de trib. actio. vbi gloss.

Peculiariter,id est specialiter.C. de comi.rei mili.l.ij.libro x.& ff.de trib.actio.l.ij.

Pecunia dicta est à pecude,quoniam,vt inquit Varro, à pastoribus horum vocabulorum fuit origo. Plinius libro 33. pecuniã accepisse nomen scribit à nota pecudis nummoimpressa: sed iam pecuniæ appellatione omne illud continetur, quod pecunia mensurari potest. Paulus de verborum significatione.l.pecuniæ, Pecuniæ, inquit, appellatione rem significari Proculus ait.hoc est patrimonium.& ff.eodem titulo Vlpianus.Pecuniæ,inquit,non solùm numeratam pecuniam complectitur, verum omnem omnino potentiam, hoc est omnia corporea. Nebris.

Pecus,pecudis, est omne animal quod caret ratione atque effigie humana, nam & de piscibus Horatius in primo Carminum dixit: Omne cum Proteus pecus egit altos Viscere montes. Caius tamen libro nono Digestorum, titulo ad legem Aquiliam.l.lege Aquilia. Seruius, inquit, nostris exæquantur quadrupedes quæ pecudum numero sunt, & gregatim habentur, veluti oues, capræ,boues,equi,muli, asini: sues etiam, sed canis inter pecudes non est. Nebris.

Pecunia appellatur totum, quod homines habent, & dicitur à pecoribus, quia quicquid antiqui habebant, totum in pecoribus consistebat, vt j.q. iij. totum, & sic sumitur communiter. Quandoque tamẽ capitur propriè & strictè solum pro numerata pecunia, vt xiiij.q. iij. putant quidam. & ibi gl. Aliâs appellatione pecuniæ omnes res cõtinentur.C.de const.pec. l.ij. Etiam Proculus ait pecuniæ appellatione rem significari

cari.ff.de verb.sign.l. pecuniæ. verbi gratia, heres factus, hereditate adita vendit eam, & emptori per stipulationem pro mittit, quãta pecunia ex hereditate ad ipsum peruenit, &c. Appellatione pecuniæ omnis res significatur, quia sensus est omnis res quæ ex hereditate ad me peruenit, & capitur significatũ ex dispositione præcedenti.s.venditione hereditatis, quæ omnes res significat. Item ibi latè significat dicendo, heres mi, volo te restituere Titio pecuniam meã, id est hereditatem meã. Vnde perinde est ac si dicat hereditatem, bona, vel res meas, vt l.ná quod. §.fi.ff.ad Trebel. Sed ibi significat strictissimè, dum filiofamiliàs prohibetur mutuari pecuniã, quia significat pecuniã numeratã l.j.ff.ad sena. maced. iuncta l.sed & mutui.eod.titu. Ratio vtriusque, quia in priori casu subiectus fuit ex fauore, ergo ampliandus, sed hic casus subiectus est ex odio, ergo restringendus, vt in regula odia.de regul.iur.lib.vj.

Pedagia dicuntur quæ dantur à transeuntibus in locum constitutum à principe. Sed guidagia, require suprà.

Pedagogus est ille qui ab initio instruit pueros, & dicitur à pęs pedos, id est puer, & agogos ductor, quasi ductor, siue gubernator puerorum. institut. quibus ex cau.manumi.non licet. §. eadem lege Aelia Sentia.vbi gloss.

Pedamentum, dicitur vitis fulcimentum. Varro in primo de re rustica: Quibus stat rectè vinea dicuntur pedamenta, quæ transuersa iunguntur iuga. Vlpianus libro xlvij. de tigno in iuncto l.prima. Vineis, inquit, necessaria, perticæ, pedamenta. Ant. Nebr.

Pedamenta dicuntur sustentamenta pedum vinearum, & dicuntur gallicè paxilli.

Pedanei iudices, require suprà Iudices pedanei.

Pedetentim, vide in glo.prima.in clement.

Pediculi dicuntur quædam argentea sustentacula, quibus vasa vel res quælibet velut pedibus sustentatur, ita ponitur in l.pediculis argenteis. ff. de auro & arg.leg.

Pedicones gladio puniuntur teste Iustiniano iustit. de public. iudic.§.item lex Iulia.quanuis quidam apud Imperatorem in eodem loco in alio capite legis Iuliæ hanc pœnam constituant, & propterea textum nitidum deprauantes, non peccatoribus, sed pedicatoribus legendum contendunt, tamen quia hæc eorum lectio minueret pœnam, non puto ab antiqua lectione recedẽdum, cùm alioquin tales vita priuari debeant, vt sancitum est in auth.

vt non luxur.contra nat.circa fi.& in l.cùm vir. C. ad l.Iul.de adulte.secundum intellectum Baldi.

Pedules, calceatui aptæ fasciæ erant, quibus antiquiores vtebantur. Plinius libro octauo. Mures ait, abrosisse Carboni Imperatori fascias, quibus in calceatu vtebatur. Tales fascias Vlpianus crurules & pedules vocat, in titu. de auro & & arg.leg.l.argumento.Fasciç, inquit, crinales pedulésque & pilea vestis loco sunt, quia partem corporis vestiunt. Nebr.

Pegma, vide in ver.pægma.

Peius not.Pau.in commen. ca.in literis.de restit.spol.

Pellex, concubina est illius qui habet vxorem, eóque distat à pallaca, quæ est concubina cœlibis.dicta est auté pellex à pelliciendo, quod videlicet attrahat alliciátq; alterius virũ.Cui mulierum generi pœna est à Numa Pópilio constituta hac lege: Pellex aram Iunonis nec tangito: si tanger, Iunoni crinibus demissis agnum fœminam cædito. Pau.de verb.sign. l.masurius.Caius, inquit, Flaccus scribit pellicé vocari, quæ cum eo cui vxor sit corpus misceat, aut quæ vxoris loco sine nuptiis in domo sit. Nebr.

Pellex est quæ miscetur habenti vxorem: alij dicunt quòd est vxoris loco sine nuptiis in domo, vt concubina vel amica.l. masurius.ff.de verb.sig. vel est illa quam quis habet ad tempus saturandæ libidinis causa. tex.& glo in c.laici.iuncta glo. xxxiij.distinct.

Penaria cella.& penarium, vt inquit Varro, locus est vbi penus reponitur atque adseruatur. Cicero quinto in Verrem actione: Cato sapiens Siciliam cellam penariã reipublicæ dicebat Vlpianus titulo de penu legata. l. qui penum. Quæ horrei penarij vel cellæ penariæ instituẽdæ gratia habẽtur.

Penus penoris, siue penus. us, est (vt ait Cicero in 2. de natura Deorum) omne illud quo vescuntur homines.

Pœna est delictorũ debita coerctio vel satisfactio, quæ à lege vel à ministris libris imponiť. no.per Azo.in Sum.de pœ.& l. si pœna. ff. de pœ. Et sunt octo pœnæ iuris ciuilis, damnum, vincula, verbera, talio, ignominia, exiliũ, seruit⁹, & mors. Pœnç auté iuris canonici sunt, suspensio, excõmunicatio, depositio, intrusio, incarceratio, & verberatio, secundum Archid. qui hoc no.in c.j.xxiiij.q.v.

Pœna & suppliciũ differũt, vt no. Arch.xj.q.iij.nemo.per totum. pœna quoq; differt à mulcta, vt dictũ est s̃.in ver, mulcta.

Pœnã cõmitti, est pœnã deberi.

Pendere, id est soluere. l.j. si ager vectig.vel emphy.pet.

Penè, id est, quasi, vt not.iij. q.vij. cap.

cap.qui sine.

Penes, no. plenè Ioã. Cal. in com. decre. postulasti. de cõce. præb. Et est differẽtia inter penes & apud. vide per Io. Lincon. in l. si quis in tãtam. C. vnde vi. vbi dicit, ꝙ illud est penes aliquẽ, cuius possessionem habet, sed illud est apud aliquẽ, cuius solam detentionem habet, vt depositarius, & commodatarius, & dicit ꝙ in d. l. apud. sumitur impropriè, vt d. l. penes. de verborum signific.

Peniculus, instrumentum qua vtitur pictor ad pingendum. l. pictoris. de fundo instruct.

Phauorinus apud Gel. lib. 4. ostendit, penus est quod lõgæ vsionis gratia contrahitur atq; reconditur: ex eo dictũ, ꝙ non in promptu sit, sed intus reconditur, & habeatur penus. Apud Iurisconsſ. tit. de penu leg. hoc est, iis de rebus quæ adseruantur in penario ad longum tẽpus: nã quæ ad breue, in prõptuaria sunt cella, inde appellata, ꝙ in promptu sit, quemadmodũ penus in recessu interiori. Neb.

Penes, præpositio, vt inquit Festus, differt ab eo quod est apud, quod apud personam tantum cum loco significat: vt si dicas, pecunia est apud me, possis id rectè dicere, etiam si tua non sit. Penes verò non tãtùm personam & locum designat, sed etiam dominiũ: vt si dicas, pecunia est penes me, significat ꝙ est tui iuris ac potestatis. Vlpian. in tit. de verb. sign. l. penes. penes te, inquit, amplius est, quàm apud te est; nã apud te est, quod qualitercunque à te teneatur, penes te est, quod quodammodo à te possidetur.

Peniculus, pictoris est instrumentum, quo inducit in picturam colores: dicitur & penicillus, vtrunque per diminutionẽ ab eo quod est penis, hoc est cauda inclinatum: nam in modum paruæ caudæ prominent setæ, ex quibus fit peniculus. Plinius libro 35. Arrepto peniculo lineam ex colore duxit. Martianus in tit. de fundo instructo. l. pictoris. peniculi, inquit, est cauteria & conchæ.

Pœnitentia, secundum Ambros. est prçterita peccata plangere, & plangenda iterum nõ committere, vel sic, secũdum Aug. est quædam dolens vindicta, puniens in se quod commisisse dolet, de quo plura vide in tract. de pœ. dist. iij. & iiij.

Penitus, not. Ioan. Andr. in cap. j. de sup. neglig. prælat.

Pensio idem est quod census, vel tributũ. In quo differãt pensio & cẽsus, vide gl. in cle. j. de sup. negl. prælat. in ver. pensiones.

Pensitationes publicæ secundum Azo. in Sum. C. si ob publ. pen. ven. dicũtur annuæ exactiones tributorũ vel vestiũ, auri vel argenti, quæ à certis personis debebantur, & præstabãtur fisco.

Sed

Sed & pẽsitationes publicæ dicuntur, quæ ad viarũ vel pontium refectionem præstandæ sunt à possidentibus, vt sic fiat omnium datorũ quædã collatio, & si pensitatio est quasi pensionis solutio.

Pentaprotia, latinè quinque primatus, munus erat in municipiis, vnde pentaproti dicti qui eo munere fungebantur, qui latinè quinque primi appellari possunt. l. ij. C. de priuil. eorum qui in sac. pal. mili. lib. xij.

Pentateuchum est volumen continens quinque libros Moysi, à pente, id est quinque, & teuchum, mandatum, quasi, &c. vt in cap. j. de decimis.

Penula est quædam vestis, qua nõ vtebantur nisi ciues Romani, quæ fuit data patri Sauli, quia societatem contraxerat cum Romanis. c. si adiutorium. distinct. x. vbi glos.

Penus quæ dicatur, diffusius traditur in tit. de penu leg. quàm vt hic paucis declarandum sit, vide ibi Iurisconf. inde penarium pro loco in quo penus asseruatur.

Per, not. Archid. xiij. q. ij. c. ebron. & Pau. de Leaza.. plenè in cle. j. de sum. Trin. & fid. catholi. & Ioan. Andr. de elect. c. dudum. in fi. ff. de verb. sign. l. vrbana. §. pernoctare. vbi dictio per, denotat perfectionem.

Peragauda est vestis de auro vulgari, quod in gaudis vestimentorum vel chlamydum poni solet, vel vestisquę habet aurum tantum in superficie, require suprà Oloberus. & C. de vestiolo. & deaura. l. j. libr. xj. Legendum est paraganda, quam vocem exposuimus suprà in ver. parangaudes.

Peragit qui obtinet, vnde peregisse reum dicitur qui damnauit vt tradit Alciat. in l. transacta. de verbo. signif. habetur in l. ij. de adulter.

Perangaria est seruitus personarum & rerum, & dicitur quasi perfecta & magna angaria. Est autem angaria seruitus personarum & non rerum. Item per angariæ dicuntur exactiones & præstationes patrimoniorũ, scilicet onera quædam quæ prædio incumbunt vel imponuntur, & erant fortè exactiones equorum vel vecturarum ad portandum annonam militibus, vt colligitur C. de cursu pub. & angariis & perangariis. in rubri. libro xij. Legendum perangaria, non perangaria.

Perditum dicitur aliquid si facta diligenti inquisitione non reperitur. Bart. in l. si quis argentariis. §. an et. ff. de eden.

Perduelles olim appellabãtur ij, quos nos hostes appellamus. l. quos nos. de verb. sign.

Perduelliones, require suprà Crimen læsæ maiestatis.

Peregrinantes largè dicuntur ill, qui à loco sui domicilij proficiscun

ciscuntur. C. de incol. l. ciues. libr. x. Propriè autem dicuntur romipetę apostolorum & aliorum sanctorum limina & oratoria visitantes. xxiiij. q. iij. si quis romipetas, & c. paternarum. & c. illi qui. Etiam dicuntur illi qui accedunt ad præsentiam domini papæ, eod. tit. cap. vnico. & ij. q. vj. arguta.

Perduelles ab antiquioribus dicebātur, qui postea dicti sunt hostes: nam hostes dicebantur, quos nunc vocamus peregrinos. Cicero in primo Officiorum: Equidem illud animaduerto, quòd qui proprio nomine perduellis esset, is hostis vocaretur, lenitate verbi tristitiam mitigante. Caius in titu. de verb. signific. l. quos nos, inquit, hostes appellamus, veteres perduelles appellabāt. hinc perduellio, onis, pro ipsa in rēpubl. aut in principē hostilitate eorum qui hostes patriæ iudicati sunt. Suetonius in Iulio: Subornauit qui Caio Rabirio perduellionis diem diceret: Perduellionis crimine primus omnium damnatus est Horatius ob sororem interfectam, sed absolutus. Vlpianus in tit. ad legem Iuliam maiesta. l. is qui. Qui perduellioni, inquit, reus est, hostili animo aduersus rempublicam vel principem animatus est. Nebr.

Peregrini dicuntur omnes, qui non sunt de episcopatu ordinantis, siue sint clerici, siue laici secundum Goffred. in sum. de cleri. peregri. quia tales recipi non debent ab episcopo alieno ad ordines vel dignitates, aut ecclesiastica sacramenta, vt lxxij. distin. per totum. & in tit. de cler. pereg. Vnde clericus peregrinus est qui in alia prouincia ordinatur.

Peregrini quandoque dicuntur deportati. l. sed & si. §. solemus. de hered. instit.

Peremptio, id est, intotum extenuatio. l. qui hominem. ff. de adimen. lega.

Peremptorium dicitur à perimendo, eo quod omnino perimat, vt terminus peremptorius, vltra quam non dantur vlteriores dilationes. Similiter exceptio peremptoria dicitur quæ perimit actionem. Etiam dicitur citatio peremptoria, quia omnes aliæ citationes debent fieri antequam aliquis tanquam contumax puniatur. Iudex tamen peremptoriam citationem, vel peremptorium edictum extante causa, statim mittere potest, & idē operabitur, quod aliæ tres citationes possunt operari.

Peræquator, est qui homines & territoria peræquat, id est, valde æquat, vel qui prædium desertum æqua pēsione (vt prius) assignat nouo possessori. vt C. de censi. & censito. & peræquato. in rubr. libr. xj.

Sed

Sed secundum peritiores peræquatores dicuntur exactores capitationis, eo quòd æqualiter ab omnibus exigant.

Perfectũ dicitur quod omnibus suis partibus cõstat. l. j. in prin. & ibi gloss. ff. de orig. iuris. Vel dicitur perfectum in quo adsunt vel adesse debent. l. j. & ibi not. C. de arbitr. Aliquando dicitur perfectum ex sola initiatione, vt l. ędificia. §. perfecisse. de verb. signific. ff.

Perfectissimi secundum Alc. libr. iij. Dispunctio. dicti sunt qui cùm nec ex senatorio nec ex equestri ordine essent, ad dignitates assumebātur. De perfectissimatu extat titul. peculiaris lib. xij. Cod.

Perfunctoriè i. obscurè vel deceptoriè, no ff. quod vi aut clam. l. aut qui alter. vel id est negligenter. xl. distinc. ante omnia.

Perfusoriè, id est ambiguè. ff. de euictio. l. qui libertatis. §. sed & si quis.

Pergula, est mensa in qua opifices opera sua vendenda exponunt. Hinc Plin. scribit Apellē tabulas quas pingebat, trāseunti populo iudicādas in pergula consueuisse proponere. Vlpianus libro nono Digestorum. tit. de iis qui deiecerunt. l. si verò. Cùm pictor, inquit, in pergula clypeum vel tabulam expositam habuisset, eáq; excidisset. Nebr.

Pergula est tugurium vel obumbratio frondosa, ponitur in gl' §. contrahentes. cap. j. de foro competen. lib. vj.

Peripsema est neutri generis, scobem, quisquilias, ac omnium rerum purgationem significās, Ambrosio interprete.

Perissichoregia, nomen magistratus, fortasse curator annonæ, secundum Alciat. l. vrbana familia. de verb. sig.

Periurium propriè dicitur quando aliquis iurat contra canonica statuta vel temerariè. Et dicitur multipliciter. Primò, falsa iuratio. Secundò, dicitur transgressio liciti iuramenti. Tertiò dicitur indiscretum iuramentum, & est veniale. xxv. distinct. c. vnum. §. criminis. in fi. Quartò dicitur mendacium iuramento firmatum, & semper hoc est mortale. xxij. quęst. ij. quod autem ait.

Permitti dicitur aliquid tribus modis. Primo quod nullo iure prohibetur. Secūdo quod contra humanas cõstitutiones indulgetur. Tertio illicitum, vt magis illicitum vitetur, vt est glos. cum exemplis, in can. omnis distinct. iij.

Permutatio secundum Goffr. est vnius rei pro alia vicaria præstatio, vel vicaria præstatione mutatio. Et contrahitur (sicut plerisque placet) quando inter aliquos conuenitur, vt certa species pro certa detur. C. de rer. perm. l. j. §. quoniā. Si enim

conuen

conueniretur vt certa species daretur pro incerta, vel econuerso, nõ esset permutatio, sed cõtractus innominatus, scilicet, do vt des, &c.

Pernoctare extra vrbem dicitur qui nulla parte noctis in vrbe moratur. l. vrbana. de verbor. significatio §. pernoctare.

Perpensus, id est perfecte pensatus & deliberatus. de pact. c. vlti. circa medium. libro vj. & sic dicitur in proœmio clemen. iuris sanctio perpensa, digesta consilio.

Perperam, id est malitiosè, iniustè, iniquè. l. cùm quærebatur. ff. de re iud. & l. qui interrogatur. ff. de interrogat. actio. aliquando, id est per errorem. l. si ancillam. §. fiua. ff pro suo. Et quando dicatur perperam iudicatũ, vide l. si seruus quem. ff. de liber. caus. Aliquando dicitur perperam quod calumniosè & sine causa fit. l. ab executione. circa finem. C. quor. appel. non recip.

Perpetuum dicitur illud quod non habet certum finem. Nicol. de Neapol. in lecturis Bartol. in l. iurisperitos. ff. de excusatio. tuto.

Perpetuum quandoque idem est quod generale. de electio. cap. Massana. & capit. vt circa. eod. tit. libro vj. vt dicendo, edicto perpetuo (id est generali) prohibemus.

Perpetuarius dicitur qui in perpetuum aliquid conduxit. l. vlti. C. de loca. præd. ciuil.

Perplexitas est constringens & ineuitabilis necessitas peccandi, quæ prouenit ex erronea voluntate, vt cap. j. in summa, distin. xiij. vbi glos. bona. aliàs perplexum dicitur quod est valde dubium.

Persecutio est imploratio officij iudicis, quod vulgò nobile appellant, secundum Alciat. in l. actionis verbo. de verb. sig.

Persequi propriè dicimur quod nondum consecuti sumus. Vnde licet quis satis acceperit, tamen adhuc dicitur persequi, quia verè ei satisfactum non est. l. quibus. §. j. vbi Alciat. de verbor. signific.

Personæ quædam dicuntur priuatæ impropriè, vt illæ quæ sunt exemptæ à iure communi, vt distinctio. iij. priuilegia. vbi dicitur, quòd priuilegia sunt leges priuatorum. Quædam verò dicuntur propriè priuatę: vt illi qui non habent dignitaté. xxiiij. q. j. qui contra. Vnde clerici non dicuntur priuatæ personæ, cum habeant dignitatem, id est ordinem ecclesiasticum, vt in can. priuilegia. præalleg. & distinctio. iiij. denique secundum Ioan. Item secundũ Alanum quædã sunt personæ publicæ, quæ sunt in officio publico, vt tabellio, iudex, baliu'. Aliæ priuatæ, quæ non sunt in officio publico.

Perso

Personalitas significatur per has dictiones, tu mihi, ego tibi, cũ alio significato quod probabiliter concluditur, & si nullo modo cõcludatur, tunc est impersonalitas.

Persuadere est plusquam compelli & cogi sibi parere, vt l.j.§.persuadere.ff.de ser.corrup.

Persuasor à mãdatore in quo differt. Bartol.in l non solùm.§.si mandato meo.ff.de iniu.

Pertinacia in malo, perseuerãtia in virtute dicitur. Nam pertinax dicitur valde tenẽs, vel imprudẽter durus, irreuocabilis, indocilis, & obstinatus, secundum Ioan. Andr. in clem.j. de summa Trinit.

Pertinere ad nos dicuntur quæ spectant ad nos aliquo titulo, & quę nostra non sunt, sed esse possunt. l. verbum illud pertinere.ff.de verb.sign.

Petitionis verbo in rem actiones significantur. l. pecuniæ verbum.de verb.sign.

Petitio hereditatis omnibus illis competit, qui iure veteri vel nouo heredes sunt vel fiunt, contra possessores, vel qui pro herede possident, nec possunt dicere quare possident, veteri iure, veluti xij.Tabularum, vel ex testamento, nouo iure, velut ex Senatusconsulto. Qui verò cum titulo possident hereditatem, non tenentur petitione hereditatis, nisi in tribus casibus, vt si venditor non apparet, vel modico distraxit, vel de pretio non est factus locupletior, quibus casibus vtilis petitio hereditatis liberis competit contra testamentum parentum, & parentibus contra testamentum liberorum, & fratri contra testamentum fratris qui turpem personam instituit heredem. Hæc autem de inofficioso vtilis est, quia competit à tempore aditæ hereditatis, vsque ad quinquennium exheredato, non domino contra scriptum heredem aditione iam factum dominum.

Petitio hereditatis fideicommissaria competit ei cui fideicommissaria hereditas restituitur ex Senatusconsulto Trebel.

Petitio hereditatis possessoria (quæ dicitur bonorum possessio) intra annum vtilem datur emancipatis vel suis heredibus, intra centum dies, ceteris. Institut.de bono.possef. §.cùm igitur. versic.liberis.

De P ante H.

Philantropium idem est quod salarium.

Philacteria dicuntur chartæ, in quibus continentur incantationes.xxvj.q.v.in c.si quis.

Philyra, arbortilia est, cuius cortice interiori prisci homines ad scribendum vtebantur.l.librorum.de leg iij.

Phitones sunt incantatores vel diuinatores, dicti à Phitone, qui

qui fuit autor diuinandi.
Physis græcè idem est quod natura latinè.

De P ante I.

Piger & tardus differunt, piger enim est incipiendo, tardus verò perficiendo. l. si quid venditor. circa principium. ff. de ædilit. edict.

Pignus est res mobilis vel se mouens apud creditorem à debitore tradita & collata ad præstandum securitatem de soluendo debito; vel adimplendo promisso. vel sic: Pignus est res obligata pro debito ad securitatem creditoris. & dicitur à nomine pugnus: quia pugno vel manu traditur: & consistit in re mobili propriè, hypotheca verò est, vt propriè obligatio rei immobilis.

Pignus committi est in eum statum peruenire, vt debitor dominium pignoris amittat, verbi gratia, tradidi vel mutuaui tibi pecuniam sub pignoris conditione: vt nisi statuto die pignus luas vel redimas debitum soluēdo, quòd ipsum committatur, id est amittatur.

Pignus luere, id est redimere.

Pignus est duplex, prætorium & iudiciale. Prætorium est quando mittitur actor in possessionem propter contumaciam rei in non comparendo ante lit. contest. vel post. Sed pignus iudiciale constituitur quando post sententiam mittitur actor in possessionem ob victi contumaciam in non soluendo, tunc enim victor statim acquirit naturalem & ciuilem possessionem. de hoc not. per doctores in capitulo contingit. de dolo & contumacia.

Pignus prætorium dicitur illud quod alicui à iudice datur pro maiori securitate rei petitæ & adiudicatæ. vide l. si decreto. C. qui pot. in pigno. hab. & l. j. C. de præto. pigno.

Pignorare est rem aliquam pro debito obligare creditori, vt securior sit de solutione debiti. vel est facere contractum sic dictum.

Pignoratitia actio. Require suprà Actio pignoratitia.

Pileus dicitur à pilis; quia pilos capitis tegit & stringit, secundum Ioan. Andr. in clement. ij. de vita & honest. cleric. potest etiam dici à pilis: quia de pilis factus est.

Piscina locus dicitur pro nutriendis & conseruandis piscibus deputatus: vt quando placuerit domino de ipsis capiat.

Pistores olim dicebantur facientes panem palatij, qui suberāt comiti horreorum: vt C. de pisto. l. vnica. lib. xj. secundū Acc.

Pistrinum dicitur locus siue machina in qua frumentum molitur, dictum à pinsendo, hoc est molendo. & pistores qui molunt. & pistrinarij qui pistrini

curam gerunt. Paulus de verbor.significa.l.impensæ. Pistrinum & horrenm insulæ dotali adiectum. in titulo quoque de impensis.l.j.& sæpè aliàs.

Pityocampe, vermis est siue eruca in nucibus pineis. nã pytis est pinus,& campe eruca. Plinius libro xxxiij. Pinorum, inquit, erucas, quas pytyocãpas vocant. Item libro xxix. Eadẽ in pityocampis in pinea nascẽtibus, eadem bupresti simi liter præparatur. Marcell. libr. xlviij.Dig.ad legem Corne.de sicariis & veneficis.l.eiusdem. vbi pro bupresti & pityocampis buboltrum & pityocarpas mendosè legitur. N.

De P ante L.

Placere, id est arbitrari secundũ voluntatẽ ratione regulatam, & est actum ponere in placentia,& in arbitrio, vt in.l. Thais ancilla.§. sorore. ff. de fideicõmis.liber.vbi relicta libertate si heredi placeret, inspicitur quid bono viro placeret, sed ex vsu communi intelligendi significat meram voluntatem, & fortè idem de iure scripto: per l. ex placito.C. de rer.permu.Ratio, quia certum est ꝙ placitum significat ibi voluntatem faciendi.§. pretium. instit.de contrahen.empt. vbi recipitur pro mera voluntate. Sed nõ obstat §.sorore pręalle. quia ibi significat arbitriũ ratione subiectæ materiæ, scilicet libertatis, vt facilius valeat.Item paria sunt actum ponere in alterius libito vel voluntate.l.fideicõmissaria. prope princ.ff.de fideicom.libe.in versi.sed & si ita scriptum. vbi est idẽ dicere, lego libertatẽ si heres fuerit, vel si ei libuerit.

Placet licet videatur importare omnimodam volũtatem proferentis,tamen includit arbitrium boni viri.l.thais.§. sorore præalleg.Nam licet dicam, faciam quęcũque tibi placent, intelligitur tamen iuxta arbitriũ boni viri.l.si sic.ff.de leg.j. vbi per Bart.& not.in c.de quo vult Deo.de iudi.

Plagæ sunt retia rariores maculas habentia. Virgilius quarto Aeneid.Retia rara plagæ, lato venabula ferro. Vlpianus in titulo de fundo instructo.l.quęsitum.§ sinautem. Aucupes, inquit, & plagæ huiusmodi instrumento continebuntur. Accursius plagas palos esse putauit,quibus retia fulciuntur.

Plagiarius non tam eum significat,qui subripit seruos alienos quod putauit Accursius,quàm eum qui liberum hominem in seruitutem trahit, quisque hominem emit,quem scit esse liberum,& qui liberũ esse sciẽs vendit,aut eo vtitur quasi seruo.Plagium verò est ipsa pœna quæ plagiario infligitur. Martialis: Impones plagiario pudo

pudorem. Plagiariorũ quoque meminit Paulus Apostolus in prima ad Timotheum episto. Apud Iurisconsult. titulus est de plagiariis ad legẽ Fabiam.

Plagiarij sunt qui liberos homines seducunt, vel seruos alienos subripiunt, & vendunt, à plaga maris, vbi quis seruos vel liberos furtim subreptos vendit piratis & barbaris. C. ad l. Fab. de plagia. l. fin.

Plagiarius (aliàs plegiarius) etiã est idem quòd fideiussor, vt in c. venientes. de iureiur.

Plagium est plaga, vel dolor quæ parentibus vel dominis infertur de subreptione filiorum vel seruorum ab ipsis plagiariis. Aufertur enim dominis vel patribus per tales facultates filiorum vel seruorum, & dicitur à plaga, quia est magna plaga patri vel domino, secundum glo. rub. C. ad l. Fab. de plagiariis.

Plebs differt à populo, vt species à genere: quia populus continet minores & maiores, nobiles & ignobiles, plebs vero tantùm minores, & inde plebiscitum, id est à plebe statutum. Instit. de iur. nat. gent. & ciuili. §. plebs autem.

Plebiscitum est quod plebeio magistratu, id est tribuno rogante an omnib. placeat, plebs instituit, dictum quasi à plebe statutum, orta enim inter plebem & maiores ciuitatis Romanæ discordia, plebs sibi leges constituit, quæ dictæ sunt plebiscita, vt ff. de orig. iur. l. ij. §. iisdem. Reliqui verò hoc est populus cum senatoribus & patriciis, ius sibi constituerunt, quod dicitur lex populi antonomaticè, id est per excellentiam, secundum Isid. lib. v. dicuntur plebiscita, eo quòd plebs ea sciat, vel quòd sciscitatur & rogat, vt fiant. distin. ij. plebiscita.

Pleno iure exponitur, id est quo ad temporalẽ, & spiritualem iurisdictionem. c. conquestus. de for. compe. & hoc si concedens habet potestatem vel iurisdictionẽ vtranque. in c. quoniam. de priui. & xvj. q. ij. c. j.

Plenum dicitur cui nihil deest, vel plenum, id est merum. l. fideicommissa. §. quanquam. ff. de leg. iij. vel plenũ, id est validum. l. si de meis. ff. de arbit. vel dicitur vbi non est aliqua exceptio. c. re vera. de cõse. distin. ij. & c. ieiuniũ. lxxxvj. dist.

Plerunq;, id est regulariter. instit. de le. patr. tut. in fi. cũ glos. impropriatur. ff. com. l. si is q. §. fi.

Plumbarij, qui opera faciunt ex plumbo. l. j. C. de excu. arr.

Pluralis locutio plura significat: duorum tamen numero contenta est. c. pluralis. lib. vj. de regulis iuris. Quandoque autem plura significat geminatiuè in suas singulares, sic quòd quælibet singularis in vno solo ve-

rificatur. Quandoque autem non geminatiuè, sic quòd vna singularis per se non attenditur: sed ipsa pluralitas simul, prout singulare concludit vel quodlibet aliud probabile medium. verbi gratia, testator dicit, Lego Stichum & Titium, si mei erunt, cùm moriar, tunc altero alienato, & altero non, iste non alienatus potest peti à legatario. Licet enim sermo pluralis sit, oportet tamen accipi ac si separatim dixisset, si Stich⁹ meus erit cùm moriar, & si Titius meus erit. &c. vt l. falsa.§.fi.ff.de cõdit.& demon. Ratio Bar. quia hæc separatio respicit diuersos effectus, & separatos, id est dominium legatarij in quolibet, & quia sunt duo serui distincti, ita duo nomina distincta & separata, & sic separati effectus. Etiã ideò quia legaui quẽlibet nominatim, & sic refertur ad quẽlibet distinctè, & hoc ex fauore legati & testamenti. Sed ibi testator duobus impuberibus institutis filiis suis dicit, si vterque impubes decesserit, Titiũ substituo, tunc si vnus moritur impubes, substitutus nõ admittitur, imò vt admittatur, requiritur vtrunque decedere in impuberi ætate. l.penult.C. de impuber. & an. substitut. Ratio Bartoli est ex dictione vterque, quæ est collectiua. Alij tamen dicunt quòd fauore institutionis dictio collectiua sumitur distributiuè. l. hoc articulo.ff.de here.inst. modo omnis substitutio est cõditionalis institutio, ergo, &c. & sic Bar.in l.heredes.§. cùm ita. ff. ad Trebell. dicit quod in d. l. penul. vno filio moriente impubere, remanet alter filius testatoris, qui ex præsumpta voluntate excludit extraneum substitutum.arg.l.cùm acutissimi.C.de fideicom. ideò vno moriente impubere, non existit conditio substitutionis, & sic de aliis exemplis.

Plus petitio fit quatuor modis. Vnde,

Plus petitur causa, vel tempore, réque, locóque.

Vt no.in c. j.de plus peti. & §. plus.Institut.de actio.

Plus sub se minus continet, verbi gratia, licet patri vel marito occidere adulterum cum filia vel vxore deprehẽsum: per hoc significatur, quòd etiam licet vulnerare, vel iniuriis afficere.l.nec in ea.§. ius occidendi.ff. ad leg. Iul.de adulteriis. quia plus est occidere quàm vulnerare vel iniuriis afficere: quia illa continentur & significantur sub verbo occidere, sed de hoc dicto latissimè Dynus in c.plus.de reg.iur.lib.vj.

De P ante O.

Pocula appellantur omnia vasa, quæ potui parata sunt. l. Seiæ. de au

de aur. & arg.lega.Inde poculētum,quicquid potari potest. l.plebiscito.de offic.præsi.

Podagra est ægritudo. C. de decur.l.à muneribus.lib.x.

Pœna,require in p, ante œ.

Polio, onis dicitur qui arma polit. Iulius Fir. libro. ij. Mars, inquit, & Mercurius in decimo ab horoscopo loco polio nes faciūt. Callistratus lib. 50. de iure immu. l.quibusdā. N.

Polia apud Vlpia.in l.ędiles aiūt. ad fi.ff.de ædil. edi.puto idem esse quod equitium, hoc est equorum mandra, seu armentum equinū: descēderéque nō à pluralitate(vt voluit Accur.) sed potius à græco nomine polos, quod pullum & maximè equinū significat, vnde polodamaxem,est equos domare.

Polyposus, is dicitur qui polypo morbo laborat.est autem polypus, vt inquit Celsus lib.septimo, caruncula modo alba, modo subrubra, quæ narium ossi inhæret, strangulátq; hominem, maximè Euro aut Austro flante, Paulus quoque Aegineta: Polypus inquit, tumor est pręter naturam, in naribus consistens, à similitudine marini polypi nominatus, quod eius carni similis sit. Galenus libro tertio decameridon multa de origine & cura illius scribit. Vlpianus libro vigesimoprimo digestorum, titulo de ædili. ædicto.l.Qui clauum habet, morbosus est, & polyposus. Ant. Nebris.

Policitatio est solius offerentis promissio.ff.de pollici.l. iij. & differt à stipulatione & à pacto,quod est duorum consensus atque conuentio.

Polinctores dicuntur funeris paratores. nam polincere est funus parare. Plautus in penulo: Proptereà apud vos dico confidentius,quia mihi polinctor dixit, qui eum polinxerat. Idē in asinaria: Ecquis currit polinctorem accersere? mortuus est Demenetus. Vlpianus de institoria actione. l. quicunq;. Si libitinarius, inquit, seruum polinctorē habuerit,isquemortuum spoliauerit, dandam in eum quasi institoriā actionē. Itaque nōnihil interest, cū Libitinarij videantur qui funus curāt, polinctores qui efferūt. Ant. Nebris.

Polinctores dicebantur curatores cadauerum, de quibus sensit Vlpia.in l.quicunque. §. idē ait.ff. de insti.act.dum, inquit, seruum pollinctorem habuerit,isque mortuū spoliauerit,licet alij aliter, & minus recte.

Pollis seu pollen, flos est farinæ. l.maximarū.C.de excu. mun.

Polyposus, qui polypo morbo laborat.l. qui clauum. de ædil. edi. Est autem polypus tumor præter naturam in naribus, de quo Celsus libro vij.

Pomi appellatione continetur o-

mnis fructus edendi causa paratus, non ita si ad potum pertineat. l. qui fundum. vbi Alci. de verb. signifi.

Pontifices olim dicebantur Imperatores. xxj. dist. cleros. & dist. x. de capitulis.

Pontificale est ordinarium Episcopale, & secundum Host. est authenticus ille liber, vt de seruis non ordin. c. consuluit, & no. Ioan. Andr. in cle. vnica. de iure iur.

Pontones dicuntur quædam naues. Vnde dicitur, Si pontonibus traiiciatur. i. mare trāsfretetur, vel nauibus transeatur.

Populus, require suprà, in ver. plebs. quibus adde populū plebémque decē viris cōstitui, secūdū Bar. in l. prætor. vi bo. rap.

Popina, locus est vbi edulia esculentáque parātur hominibus non satis honestis. Vnde Lucilius: Infamémque inhonestā, turpémque odisse popinam. Nonius: Quos nunc dicimus tabernarios à popinis, vel luxuriosos, qui se popinis dedūt. de legatis tertio. l. cætera. Ad tabernas, inquit, vel popinas extenditur. Ant. Nebr.

Popularis actio, vide suprà, actio popularis.

Porcarius, id est suarius. Require infrà, suarius. & dicebantur olim qui custodiebant porcos ciuium vrbis Romanæ in pascuis, & excusabantur à muneribus sordidis, vt in C. de suar. & susce. l. j. lib. xj. secundum Accur.

Porrectum, id est extēsum. l. viæ. de serui. rust. præd. & authen, hoc ius. C. de sacrosan. eccle.

Portari propriè dicimus ea, quæ quis iumento secum ducit. l. ferri. de verb. signi.

Portētum propriè dicitur ostentum, quod aliquid futurum significat. Sæpe tamen monstri & portenti appellationibus auctores indifferenter vtūtur.

Portio in dubio refertur ad dimidiam. l. nomen. de verb. signif. vbi Alcia.

Portus quid sit, ostendit Iuriscōs. in l. portus. de verb. sign.

Portorium dicitur quædam præstatio quæ datur pro nauium applicatione, seu statione & mercatione quacunque facta in portu. Vnde differūt pedagia, & guidagia & salinaria. Require quodlibet suo loco. Et ista omnia dicuntur portoria. C. de vectiga. & commis. l. iij. & c. super quibusdam. de ver. sign. in glo. in ver. pedagia.

Positio secundū Goff. est dictum quod loco interrogationis ponebatur olim, hodie de plano ponitur, & positiuè fit, sicut olim interrogatiuè fiebat, verbi gratia, si volebam te cōuenire hereditario iure, tunc sic dicebā, Domine iudex, interrogetis hunc an ipse sit heres talis, & ex qua parte sit heres. Hodie verò sic dicetur, pono

te

te esse heredem talis. Item pono ipsum ex asse heredem, scilicet extitisse. Sed quia hodie simpliciter fiunt interrogationes super positionibus, igitur aliter describitur à Spec.eo.tit. sic, Positio est breuis verborũ formula mentẽ ponentis continens, ad veritatem eliciendam concepta. Et habuit hoc verbũ ortum non solùm ex vsu hominũ diu in causis inolito, licet ex antiqua l. ff.de leg.iij. l.Offidius. §.ex diuerso.ibi, pone inquit. Positio igitur nihil aliud est, quàm dictum de credulitate asserta in vim præstiti iuramenti, faciens ad probationem, aut ipsam adminiculans, habens annexam interrogationem aut iudicis supplectionem. arg.in auth. de his qui ingre. ad appel. §. fin. sic dicta ex communi consensu, non tamen sine ratione. ff. de suppel. lega.l.Labeo.inuenta vt partes exponerẽtur probationibus, & ne fatigentur laboribus & expensis, vt §.fin.præalleg. vel positio dicitur dictum facti nondum probati per articulos ritè distinctum, loco probationis propositũ, spectans directè vel indirectè, simpliciter vel adminiculatiuè ad intentionem ponentis quod intendit probare ponens per confessionem aduersarij sui vel eius procuratoris.argu.de elect. dudum.ij. de testib. præsentium. de confess. statuimus.lib.vj.nec debet poni nisi hoc quod est facti. ff. de dote præleg.l.j. C.de legib.l.leges.vnde quæ vocantur positiones in curia ecclesiastica, dicuntur articuli in curia seculari, & differũt à rationibus, quia rationes sunt iuris, sed positiones vel articuli sunt facti. Item positiones differunt ab interrogationibus, licet tam positiones, quàm interrogationes fiãt vt per cõfessionem aduersarij releuetur ponens ab onere probandi, quia positiones fiunt assertiuè & à parte, sed interrogationes fiunt interrogatiuè, & à iudice, & ad positiones debet respondere pars non aduocatus, & quandocunque sunt faciendæ probationes, fieri possunt positiones, siue ante litem contestatam, siue post, de hoc vide gloss. in capitulo primo, de confes. libro sexto. quæ plures ponit concordant. & allegatio. cum exemplis. De positione ante litem contestatam, & etiam post, scilicet de exceptione, quòd actor sit excommunicatus, ponit reus hoc modo, pono quòd percussisti talem in tali parte corporis, tali loco, tali die, talibus præsentibus. Item turbatus ex tali causa, animo iniuriandi illum, qui tunc erat clericus, & erat in possessione clericatus, & sciebas eum clericum esse. Item vidisti eum coronam

habentem & tonsuram clericalem deferentem. Quibus per actorem probatis, probanda non est excommunicatio ante litem contest. Pone quòd petã aliquem ab ecclesia, quã contra iura retinet, remoueri, dicam pono iuramento quòd habet & possidet ecclesiam sancti M. Item quòd habet & possidet ecclesiam sancti P. Item quælibet earum habet curam animarum, & eas post Concilium acquisiuit. Hoc confessato succumbit reus, nisi dispensationem vel iustam causam ostendat. Item debent fieri positiones super contentis in libello. Et not. quòd multiplices sunt positiones. Vna dicitur positio pertinens, & ad talem coget iudex respondere, vt in ca. præsentium. de testib. libr. vj. & si dubium est an pertinens sit vel ne: inclinabit se iudex ad id quod verisimilius est, & in dubio tutius est, quòd faciat respondere, vt de confes. c. statuimus. lib. vj. ff. de interro. act. l. de ætate. §. ex causa. & l. vbicunque. eod. tit. alia est positio impertinens, cui non cogitur quis respondere. Item quędam est negatiua positio, & talis nõ debet admitti, quia verbis affirmatiuis ponenda est. Nam negatiua non probatur, & id quod ponitur, si negatur, ponens ipsum probare habet. ff. de prob. l. ij. C. eod. ti. l. actor. & de probat. quoniam contra falsam. Falllit quãdo aliàs quàm per talem positionem probari non potest. c. statuimus. præall. vel super facto prægnanti: vbi indirectè probatur. c. ex tenone. de testi. & C. de contrahen. & commit. stip. l. optimã. Item positio quæ non releuat ponentem, vel ei non prodest, non debet admitti, quia nõ debet quis ad probãdum id admitti, quod probatum ei non prodesset. l. ad probationem. C. de prob. c. dilecti. de except. Item positio quæ non facit ad causam, vel quæ non est super re, de qua agitur in libello, vel super eo quod repellat agentem, si proponitur ex parte rei, dicitur impertinens, & non est admittenda. Item positio quæ dependet ex alia, quæ fuit negata vel cõcessa, non est admittenda, quia super ea non est amplius quærendum. arg. ff. nau. cau. stabu. l. licet. ne responsioni sit contraria, sicut nauta ventis contrariis nauigans: vt in auth. de his qui ingr. ad appel. §. j. & in cap. per tuas. de probat. l. generaliter. C. de non num. pec. Itẽ positio implicita non debet admitti propter periculum periurij. *Et* ideo debet diuidi, vt certum & verum respondeatur: arg. ff. de interrog. act. l. de ætate. §. quod autẽ. & §. nihil. quia etiam iudex cauere debet, ne sit auctor periurij. C. si aduers. vend*it*.

vendit.l.j. Item no. quòd effectus positionum est, quòd qui eas cõfitetur, habetur pro cõuicto.C.de confes.l. vnica.§. j. & positionibus nõ respõdẽs habetur pro confesso.c.fi.de iura. calũ.de cõfes.c.fin.lib. vj.Item positionibus vbi iuratũ est de veritate, non potest responderi per procuratorẽ: nisi sit caussa vniuersitatis vel cõuentus. c.præsentium. de testi. præalleg. c. pastoralis. cum sua glo. de iudi. Itẽ positionũ vtilitas est, quia aliquando quod directe negatur, indirectè cõceditur in toto vel in parte, vt de iureiu.c.cũ in positionib'.li.vj.

Posse.i.debere. ff.de lib. & posth. l.placet. regulariter tamẽ contra.ff.de offi. præs. l. sæpe.cum l.seq. & de iudi. non quicquid. & C. quomodo & quando iudex. l.j. & multis modis dicimur posse. Vnde, posse quidẽ rebus dant ius, natura, potestas. Officium, meritum, sexũ diuina volũtas.de hoc vide gl. in cap. sciscitatus. de rescript. & ibi concor. Nam posse dicimur etiam illud quod licite & sine incommodo nostro possumus. ff.de verbo. sign. l. nepos Proculo. in fi.simile de cõdi. instit. l.filius. qui in fin. vbi textus. Vt generaliter dixerim, quæ contra bonos mores fiunt, nec facere nos posse credendum est: vt xxij.q.ij. faciat homo, vbi etiam de multiplici potentia, & Inno. de cõcess. præben. accedens. & ff. de regul.iur.l.in cõdemnatione.vbi gl.& iij.q. vj.hoc quippe. C.de legibus.l.non dubium.

Possessio secundũ Azo. C.de acqui. & reti. posses. est corporalis rei detẽtio, corporis & animi & iuris adminiculo cõcurrente. Vel sic, Est ius quoddam quo aliquis rem corporalem vere in potestate habet. Et dicitur corporalis rei, ideo quia sola corporalia possidẽtur, incorporalia autẽ dicuntur quasi possideri & quasi tradi per patientiam & vsum. Nam incorporalia non possunt corporaliter apprehendi, sicut iura & seruitutes, & ideo non possidentur.c.cõquestus.de fo.competen.in gloss. ff. de vsuca. l. sequitur.§.si viam. ff. de acquir. poss. l.iij.in prin. Et ideo bene dicitur detentio, quia res naturaliter tenetur ab eo qui corporaliter insistit ei. Item dicitur corporis animi & iuris, quia hæc tria, vt quis vere dicatur possidere, cõcurrere debent, scilicet actus corporis, affectus animi, adminiculũ iuris.nã opus est, vt quis corpore adipiscatur, vel saltem oculis. Sufficit enim plerũque visus oculorũ, & animi affectus cũ volũtate tradẽtis, quia ipse animi affectus necessarius est, nõ autẽ per se corpore aut per se animo possidetur, quia cer

tum est possessionem solo animo amitti, puta si quis se posse repelli suspicetur. Itē oportet ꝙ ius approbet, nam licet quis sacræ rei vel religiosæ corpore & ânimo insistat, nō tamen de iure possidet, quia res sacra vel religiosa, nec ab ignorante, nec à sciente possidetur. Et dicitur possessio quasi pedum positio.

Possessionum alia est iuris tantum, alia facti tantū, alia facti & iuris simul, & hæc interdum habet plus iuris, minus facti, interdum ecōuerso, vt not. de concess. præben. cum nostris. & C. de acquiren. poss. l. j. Item Hug. de Porta. Rauēnata differentiam posuit inter possessionem vacuam, & vacuātem, vt in glo. ij. C. vnde vi. l. fin. & Io. ibi reprobat, & sic glo. concludit quòd non differunt. Sed vacua siue vacans est quæ à nemine possidetur animo vel corpore propter longum tempus, vel propter obliuionē ex longo tempore. Item possessio ciuilis quādoque requiescit super naturali: vt si tu possides nomine meo, vel precatio à me. Quādoque nō requiescit, vt in vsufructuario meo qui naturalē habet possessionē ex iure, sed ego dominus habeo ciuilē rationē dominij nō requiescēte in naturali vsufructuarij.

Fiduciaria possessio dicitur teste Bud. in annota. ad pandec. ad l. ij. de orig. iur. quam sub manu regia possidere vocant, quasi fide data acceptam, à fiducia dictam, quasi dicas depositariam, quam, si causa ceciderimus, restituere debeamus.

In possessione esse, & possidere, longè differunt, vt declarat eleganter Iurisconsultus in l. si quis vi. de acquir. poss.

Possessio interdum significat proprietatem. l. interdum. de ver. significatione.

Possessor bonorum, require suprà bonorum possessor, vt filius emancipatus vel agnatus, qui dicuntur bonorum possessores ex bonorum pos. edictali & decretali: nam statim vt habent edictam & decretam possessionem, ex hoc habent interdictum decretum ad hoc vt consequantur hereditatis possessionem. Differūt autem heres & bonorum possessor, vt suprà bonorū pos. vnde aditis hereditatibus heres non desiderat autoritatem iudicis, sed bonorū possessor requirit autoritatē & patiētiā iudicis, insti. de bo. pos. §. quos autem.

Possessorem facere causa rei seruandæ, aut in possessionē mittere est, verbi gratia. contendisti talem fundum esse tuum, & probasti, iudex per executorē suum mittet te in possessionē, & facit verum possessorē. item volui agere contra G. & eum vocari

vocari feci ad iudicium,& contemnit venire, iudex mittet me in possessionem illius rei, quam petebam, non vt faciat me verum possessorem, sed vt in fundo maneam causa rei seruandæ & custodiendæ, & rem illam tenebo, donec probauero meam esse,& si aduersarius meus tandem tædio affectus moueatur,& de sua cõtumacia resipiscat, mecum litem, si velit aliquid dicere habebit: de hoc require suprà mittere in possessionem.

Possessorium iudiciũ est triplex. s. pro possessione adispicenda. retinẽda, recuperanda, vt in c. pastoralis, de cau. poss. in glo. iiij. & vide suprà interdictum.

Posibile dicitur id quod commodè fieri potest. l. nepos Proculo. & ibi Bar. ff. de verborum significatione.

Posidere naturaliter dicitur quis, cum in re vel eius parte, vel saltem cùm res est in cõspectu eius, vt ipsam videat vel partem eius, secũdũ Azo. in Sum. C. de acq.& reti. posses.

Posidere ciuiliter dicitur quis, cùm nec est in re, nec res incõspectu eius, sed possessionẽ solo animo habet,& rem de iure retinet. s. ꝙ talis sit persona in quam cadere posit huiusmodi possessio, vt not. Ioan. Andr. in regula, sine possessione, lib. vj.& alleg. ibi iura, nam laici quandoque de facto posident decimas & spiritualia, vt not. Barth. Brix. xxiiij.q.j. in princ. in gl. magna in fine. Nã aliud est posidere,& aliud legitimè posidere. de restitu. spol. ad decimas. lib. vj.

Posidere clam est absente domino & fructuario excluso clanculo possessionem ingredi, vt dominum possessione priuet.

Posidere vi est violenter posidere.

Posidere precario est rem ad petitiones vel preces meas mihi concessam ad vsum posidere, quãdiu patitur is qui cõcesit.

Posidere pro indiuiso est aliquã rem ita posidere vt nullam partẽ in ea habeat ab aliis diuisam, velut nulla sit pars quam posideat separatim siue diui.

Posidere pro herede est ita posidere ꝙ putat se heredem verum cum non sit.

Posidere pro herede is quoque dicitur qui verus est heres Itẽ procurator heredis, si pro ipso domino posideat, posidere pro herede dicitur. Et ita apparet quempiam tribus modis dici posse pro herede posidere. vt not. glo. in l. pro herede. ff. de peti. hered.

Posidere pro possessore dicitur ille qui ita posidet, ꝙ scit se nullam causam iustam posidẽdi habere vt si interrogatus fuerit quare posideat vel quo modo, nullam rationem prætendat, quare posideat, sed respon

respondeat possideo, quia pos sideo.

Possideri propriè dicuntur immobilia, eo quòd eis pedibus quis insistit, vnde à planta venit ista possessio.

Possidetur autem hoc iure, quod iustè, hoc iustè, quod bene: quod autem male possidetur, alienum est. Male autem possidet, qui male suis vtitur, vel aliena præsumit. ext. de verborum signi. c. ius dictum est.

Post quandoque etiam notat statim post inchoationem, vt l. ij. §. item mutuum. ff. si cer. pet.

Postea, de hac dictione vide per Alex. post Barto. in l. fructus, in fi. ff. solut. matrim. a, significet temporis interuallum. Bar. in l. quoties. §. si quis ita. ff. de here. instit. quantum verò tempus includat, idem in l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter. ff. ex quibus caus. ma. De natura istius dictionis est denotare lõgum interuallum. glos. est in l. pacta conuenta. ff. de contrahenda emptione.

Posthumus vel posthuma dicuntur qui vel quæ post humationem, id est postquam pater datus est humo nascitur. Impropriè autẽ quilibet dicitur posthumus, qui nascitur post testamentum, secundũ Azo. C. eod. titu. posthumus etiam dicitur nepos, qui post humationem aui natus est, proprio patre superstite, & ille propriè dicitur neposthumus, quasi nepos post humus.

Posthumus dicitur octo modis. quinque ponuntur in glos. rub. C. de posthu. hered. insti. Sexto dicitur posthumus, qui post testamentũ conditum arrogatus est, vel qui est legitimatus, secundum Alex. & Ias. in rubr. ff. de liber. & posthum. Septimò, quando testator condito testamento ingreditur monasteriũ, quia si prætermiserit monasterium, rumpitur eius testamentum. authen. si qua mulier. vbi Cy. & alij C. de sacrosanc. eccl. Io. Andr. & Panor. in c. in præsentia. extrà de proba. Octauò dicitur posthumus qui execto ventre natus seu deductus est, vt dicit Soci. in consil. ccxcvij, per l. quod dicitur. ff. de libe. & posthu. tamen secundum omnes doct. dic quòd posthumus propriè dicitur qui post mortem patris vel aui nascitur, in rub. de lib. & posthum.

Posthumus alienus est qui natus inter suos heredes testatori futurus non est, qualis est nepos, ex emancipato filio cõceptus & natus. §. posthumo, institu. de lega.

Posticum est posterior aditus domus. l. si cui. §. sed si ædium. ff. de vsufruct.

In quibusdam exemplaribus est sub l. æquissimum.

Postliminium, vt inquit Festus, à post & limen componi videtur:

tur: nam postliminio, inquit, receptus est is, qui cum extra limina, hoc est, terminos prouinciæ captus fuerat, rursus ad propria reuertitur. Cicero tamen in libro Topicorum ex auctoritate Seruij Sulpitij, in postliminio nihil esse putat nisi post, liminium verò nihil significare, sed tãtum nominis esse productionem, vt timus in legitimus, & finitimus, & tullium in meditulliũ, & subdit: Postliminio redeunt hæc, homo, nauis, mulus, clitellarius equus, equa, quæ fræna recipere solet. Vnde in libris Digestorum titulus est de captiuis & postliminio reuersis.

Postliminium est ius amissæ rei recuperandæ ab extraneo, & in statum pristinum reducendæ, quam quis per captiuitatẽ vel per seruitutem amisit, moribus & legibus institutum, vt colligitur ff. de capti. & postli. reuer. l. postliminium. j. respon. Vnde per hoc ius recuperat quis cùm à captiuitate reuertitur, iura quæ amiserat, & ipso reuerso fingit hocius ipsum semper in ciuitate fuisse. Vnde breuiter postliminium est ius quo restituitur res vsucapta vel prescripta ab aliquo, alicui quàm per captiuitatem amiserat. xvj. q. iij. prima. Dicitur autem à limen, & post, id est, iuxta, quasi iuxta limen domus suæ semper fuisset & possedisset, quia captus ab hostibus & vltra limina nostri imperij deductus, postea infra limina reuertitur. Nã sicut limina sunt in domo, quæ finẽ quẽdam faciunt, ita & imperij limina veteres voluerunt esse, secũdum Azo. C. de capti. & postlim. re. & instit. quib. mod. ius pat. pot. solui. §. dictum autem est post liminium.

Postquam fari poterit, hæc conditio longè vberior est quàm illa cùm fari poterit. l. inter illam. de verb. sig. quod ibi Alci. ita interpretatur cõditio, cùm fari poterit, statim eum primũ quis potest proloqui adimpleatur, alia verò successiuum aliquod tempus desiderat.

Postulare vel aduocare est aliquẽ desiderium suum vel amici sui corã iudice vel apud eum qui iurisdictioni præest in iure exponere, vel alterius desiderio contradicere. ff. eo. tit. l. j. §. postulare. & iij. q. vij. versicu. est autem.

Postulatio est alicuius personæ ad dignitatem vel societatem fraternam canonica facta vocatio, vel personæ ad eligendum petitio, quæ eligi non potest, vel sic secundum Goff. est gratiæ petitio, vt cũ ex gratia petitur aliquem ineligibilem licenter eligi. Et est duplex postulatio. s. solennis, quæ est alicuius inhabilis, aliter quàm propter crimen â superiore ad benefi-

beneficium vocatio, & admissionis petitio, vt in cap. vnico, de postul prælat. lib. vj. Et hæc confirmata habet vim electionis. Alia non solennis est petitio facta à superiore, vt tollat obstaculum aliquod eligendi & ad beneficium acceptandi: illa præsupponit electionem ante vel post fieri, vt monachus electus non potest consentire sine licentia sui abbatis, & sic postulatio licentiæ ab abbate, non dicitur solennis. Ergo postulatio solùm est inuẽta propter incapaces, vel illegitimos, vel non sufficientis ætatis, vel prius beneficiatos. Nam qui capax est dignitatis, non debet postulari sed eligi, quare postulatio non multum differt ab electione. Et nota ꝙ postulari debent & non eligi sextuplices personæ. Primò archiepiscopus ad alium episcopatum. de postu. præl. bonæ. Secundò episcopus ad episcopatum vel aliũ archiepiscopatũ. c. vnanimiter. eo. ti. Tertiò laicus ad dignitates. lxj. dis. osius. Quartò clericus in minoribus ordinibus cõstitutus. c. præterea. de æta. & qual. Quintò illegitimè natus. de elec. innotuit. Sextò qui non est in ætate legitima constitutus. de elect. cùm in cunctis. & c. cùm nobis.

Potest necessitatem importat interdum. ff. de offic. præsid. l. sæpè. & l. seq. de hoc ff. de iudic. l. non potest. in reg. beneficium. de reg. iur. lib. vj.

Potestas quinque modis accipitur. ff de verbor. sig. l. potestas. Item potestas quandoque capitur in fœminino genere, vt c. fin. de iud. & sic capitur substãtiuè in abstracto, & additur ei adiectiuum vt ibi, Florentina potestas. Quandoque in masculino genere, vt c. tua. §. ad vltimum. de homi. & sic sumitur concretiuè, significans officialem ciuitatis habentem iurisdictionem vel potestatẽ primo modo dictam, & sic iterũ additur sibi pronomen possessiuum dicendo noster vel vester potestas. De patria potestate, vide suprà in ver. patria.

Potius aliquando ponitur electiuè, non comparatiuè, ff. de negest. l. si communes. & vide ff. de hered. vel act. vend. l. venditor ex hereditate. Aliquãdo ponitur cõparatiuè, extrà de sponsalib. requisiuit. & ibi per Hostiensem. Aliquando ponitur correctiuè. extrà de testamen. cap. primo.

Potorium dicitur vas, quo aqua retinetur ad potandum, non vas quo aqua datur ad lauandum. Bartol. in l. in argento. §. fin. ff. de auro & arg. leg.

De P ante R & T.

Pragma græcè dicitur latinè causa, vnde pragmata negotia dicũtur, inde pragmaticus, id est causid

causidicus vel actor negotiorum & causarum secundum Isido. libr. v. & x. q.ij. hoc ius c.casellas. §. porrectum.in fin.

Pragmatica sanctio dicitur causa in consistorio principis ventilata coram Proceribus sacripalatij, & est constitutio, quam imperator consilio procerum statuit seu sanxit. Quandoque etiam dicitur confirmatio in scriptura facta ab Imperatore cum causæ cognitione super contractu permutationis, vt c.j.de re. permu.in gl. & pragmaticum sacrum est principis rescriptum, vt in c.fundamenta.de elec.lib.vj.

Pragmaticarij sunt qui scribunt pragmaticas sanctiones, & alio modo dicuntur scriniarij, vel magistri scriniorum, vel scriniorum memoriales, eo ꝙ adeptā scripturæ sanctionem in scrinio positam custodiebant ad memoriam.

Præ exponitur, id est ante. l. si fideiussor.ff.qui satisd.cog.l.qui cūq; & l.mācipia.C.de ser.fug. & c.ij.de offic.leg.lib.vj.

Præbendia est ius percipiēdi prouentus in ecclesia collegiata ex actione prouemiens competens alicui tāquam vni de collegio, quod ius ex canonia descendit:nō enim debet esse canonicus sine pręb enda, vt in c. relatum.eod.tit.& procedit ex institutione & officio, quia ex hoc quòd facit quis officium, debet percipere pręb endam & beneficiū. Sed canonia quære suprà in litera C. & in c. cùm M.Ferrariensis.de const.in gl. 6. Item præbenda quandoque capitur largè pro iure quod alicui non tanquam de collegio, sed ratione ministerij, officij, paupertatis vel vtilitatis conceditur, vtendo & fruendo in vita sua certis rebus ecclesiæ, vt de redditibus quos canonici recipiunt vel alij. De tali habetur in c. quia nonnullis. de magi. xvj. q.j. possessiones. & §.illud.Et laici maximè nobiles habent tales præbendas, secundum Compo.in c.cum M. Ferrarien.præall.

Precarium secundum Azo.eo.ti. in sum. est id quod precibus vtendum conceditur petenti tandiu, quandiu patitur qui concessit secundum Goffr. in sum.eod.tit. est pignus obligatum creditori & à creditore ipsi creditori concessum vtendum quandiu patitur & permittit qui concessit, vt est text.in l.j.de preca. ff. Differt autem precarium à donatione, quia qui donat, si dat, vt non recipiat illud quod dat, sed qui precarium cōcedit, sic concedit vt recipiat quandocunque placebit. Vel precariū est contractus inter dominum & colonum, & est contractus gratuitus, & similis commodato, intantum vt quidam dicant

hos contractus non differre nisi verbis, qui tamen etiam differunt in re. Nam licet in multis conueniant precarium & commodatum, differt tamen precarium à commodato: nã commodatum fit ad certum vsum, nec potest reuocari nisi vsu expleto: precarium verò quandocunque placuerit potest reuocari. Item precarium quandoque dicitur contractus de quinquennio in quinquennium reuocandus. Et si quinquennio elapso sub taciturnitate prætereatur, tunc reuocari intelligitur talis contractus. Dicitur autem precariũ, ideò quia est contractus ad preces factus.

Precaria verba sunt hæc, rogo, volo, mando, fido, committo, iubeo autem pręceptiuum est. C.cõmunia.de leg. ij.in princ. Mando quãdoque est verbum precarium, arg.l ij.q.v.mandastis. vbi episcopus mandat Papæ. Quãdo tamen mando ponitur præceptiuè, sicut etiam rogo, vt xj.q. iij.rogo. Quandoque mãdatiuè, vt ff. de neg. gest.l.si serui mei rogatu, id est mandato susceperis. Item quã doque deprecatiuè, & sic vt frequentius ponitur.

Precaria dicitur donatio ad preces facta vsque ad mortem recipientis.xij.q.ij. sæpè. xvj. q. iij.clerici. Et est contractus ille affinis emphyteusi. Item precariæ dicuntur quædam pręstationes seu cõcessiones vsusfructus ad preces factæ in recompensationem eius proprietatis quæ datur ecclesiæ, cuius forma habetur.x.q.ij.precariæ.

Præcentores dicuntur cantores qui in choro incipiunt in ecclesia collegiata, in c. cùm olim. de consue. Et dicuntur duo genera cantorum in arte musica, scilicet, præcentor qui vocem in cantando præmittit, & succentor qui subsequenter canẽdo respondet, & additur concentor, qui consonat prędictis, vt xxj.distin. cleros. versus fit.

Præceptum, require suprâ Mandatum.

Præcipere aliquando est ante capere.l.ij.de fund.instru.inde legatum per præceptionẽ, cùm testator vni heredum ait, præcipito rem illã, id est ante partem hereditatis capito, vt not. gl.insti.de legat.§.j.

Præcisè secundum Cardi.in rescriptis tantùm valet sicut absolutè, & sine causæ cognitione, vt de hæret.c.contra Christianos.libr.vj.& dicit Card. Si ponitur in statuto operatur vt ipsum nõ tollatur per sequens statutum, in casu in quo sublatum fuisset, si non apponeretur. Et dat simile de iuramento apposito, in l.si quis, in prin. ff.de leg.iij. Bald.autem dicit, quòd non valeat pręcisè, id est sine causæ cognitione, quia sic

tex

text. esset superfluus. in c. ij. de rescrip. vbi ponitur expressè, præcisè, & etiam sine causę cognitione. Saluando tamen primum dictum dicitur quòd ille text. ponitur declaratiuè, vel expositiuè, &, pro id est, quod dictum magis placet doctoribus.

Præco est qui apud acta aut in ciuitate publicè proclamat vel pronuntiat aliquid faciendum pronuntiandúmve, per quem plerunque fiebat edictorum narratio, id est recitatio, & publica in ius vocatio, & citatio alicuius matrimonij vel rei vendendæ nuntiatio & subhastatio.

Præda est quod in bello capitur. l. antepe ff. de capt. & postlim. reuer. & vide Rayner. in summa de rapt. rubric. de prædonibus.

Prędium dicitur fundus vel ager. require suprà Ager.

Prædia stipendiaria sunt quæ militibus pro stipendiis dantur, vt ff. de rei vendic. item si verberatum. §. ij.

Prædia tributaria sunt tributa, quæ Romæ reddebantur.

Prædium vrbanum & prædium rusticum, require ibidem. & etiam actio finium regundorum. & in ver. vrbana.

Prædium dotale est quando ista duo concurrunt, scilicet quòd matrimonium cõtractum est, & traditio prædij interuenit, secundum Azon. C. de fun. dotali. in sum.

Prædium Tamiacum secundum Io. & Acc. C. de præd. Tamia. in rubric. fuit prædium, in quo fuerunt cellulæ, vnde tamiacus, id est cellarius, aliâs cellularius: nam tameion græcè cellarium dicitur latinè. Vel aliter erant prædia empta, vt canonem redderent inter cellulas, secundum Azonem ibidem. libro xj. & eorum coloni dicuntur tamiaci vel dominici coloni, quia dicta prædia erant Imperatoris.

Secundum Andr. Alcia. erant fundi, qui dispensatori publico præstabant annuos fructus vectigales quibus ille in domo Imperatoris dispensabat alimenta. nam tamias apud Græcos significat dispensatorem.

Prædones qui sint, declarat Vlpianus in l. hostes. de capti. & postlim. reuer. & in l. sed etsi §. quod autem. de peti. hered.

Præfectus annonæ dicebatur qui de annona, id est de blado curam habebat. Require suprà, Aedilis cerealis.

Præfectus augustalis dicitur præfectus Aegypti, vt ff de offic. præfec. augusta. l. vnica. & C. eodem titul. quia Imperator maximus Augustus in ægypto primo præfecti potestatem introduxit.

Præfectus prætorio ab initio magister equitum creatus est,

cùm dictatores sibi antiquitus magistros militum eligerent, qui principali solicitudini associati summam post dictatores gererent potestatem. Hoc exẽplo principes ad quos gubernaculum reipubl. peruenit, postea elegerunt præfectos prætorio, quibus publicæ disciplinæ emendatio concessa est, quorum auctoritas ita est ampliata, & ideò approbata, vt nec ab eorum sententiis appellari, nec in integrum restitutio facilè posset postulari. Et erãt quatuor, scilicet præfectus prætorio orientis, præfectus prætorio Africæ, cuius sedes est in Cartagine, præfectus prætorio Illyrici, & præfectus vrbis. ff. de offic. præfect. præto. l. vnic. & ibi not.

Præfectus vigilũ idem est quod præfectus nocturnus. Horum autem officium erat de nocte facere excubias, præerántque incendiis arcendis, qui etiam praecauebant, inquirebant, & puniebant incendiarios, fures, grassatores, effractores, nisi delinquens esset tam famosa persona, vt ad præfectum vrbi deberet mitti punienda. Poterant etiam iudicare de capsariis, qui in balneis vestimẽta custodiẽda suscipiunt, si aliquid dolo fecerũt: vt ff. de offic. præfec. vig. l. 3. §. cognoscit.

Præfectus vrbi dicebatur cui ab Imperatore concessa erat vrbis administratio, qui cæteris magistratibus ex quacunque causa ab vrbe proficiscẽtibus & recedentibus, in vrbe relictis ius dicebat, & omnes dignitates in ciuitate antecedebat sua dignitate, qui cùm ab vrbe progrediebatur, non habuit iurisdictionẽ, quam præbere tamen potuit in ciuitate. Sed secundum Azon. C. eod. titul. etiam extra vrbem intra centesimum milliare habebat iurisdictionem. vide de offic. præfec. vrb. per totum.

Præiudicium est quasi quædam prælatio vel præpositio siue prælocatio vnius rei respectu alterius. nam aliquid præiudicare alteri est illud illi præferri. Tamen hoc verbum præiudicare alterius modi constructionem & ampliorem significationem habet quàm hoc verbũ præferri. Dicitur enim personaliter, ex propria confessione in iudicio mihi præiudicaui, id est cõfitendo mihi ipsi in iudicio præiudicium feci. Hic enim præiudicium non significat commodum meum esse factum sed incõmodum: vt sic iudex non sequatur veritatem, sed meã confessionem. Ita dicitur res iudicata veritati facere præiudicium, non vt veritas rei iudicatæ præiudicet. i. præponatur, sed res iudicata veritati præiudicet. igitur præiudicari est alicui aliquid præpo

præponi.& sic dicimus rem iudicatam veritati facere præiudicium, id est, ei quod præiudicandum est, dato quòd non sit verum. nam dato quòd ita nō sit sicut iudicatum est, tamen præponitur veritati.

Præiudiciales actiones pro tanto dici possunt, ꝙ in ipsis tractatur de magno præiudicio, vel quia quæstioni motæ præiudicant. verbi gratia, agis contra me, & aliquid petis, oppono tibi quæstionem status, dicēdo, quòd tu es filius meus vel seruus meus in potestate mea cōstitutus, aut libertus. & sic de consimilibus.

Prælati nomine intelligitur ecclesia & ministerium prælati, & ecclesia est in episcopo, & non è conuerso, non tamen nomine prælati semper intelligitur ecclesia, vt in cap. edoceri. de rescrip. in gloss.

Præmatura dicuntur poma quæ nondū venerūt ad maturitatē. Luca. lib. vij. Ad præmaturas segetū ieiuna rapinas: Agmina cōpulimus. & sic per translationem mors præmatura dicitur, quæ venit ante tempus. Gell. libro 19. Cùm significamus coactius quid factum & festinantius, tunc rectius præmaturè id factū esse dicimus. Papinianus libro 45. Dig. tit. de stipulationibus. l. liber homo qui bona fide. Decem, inquit, hodie dari spondes? dixi posse. vel ab eodem die pecuniam peti, nec videri præmaturius agi non finito stipulationis die, præmaturius exponendū est, id est festinantius, vt apud Gellium. N.

Præpositus potest dici quilibet qui aliis præest. Vsus tamen obtinuit vt præpositus dicatur qui quandam prioratus curā super alios gerit. extrà de ver. signif. c. quanuis.

Præpositi labarū, aliàs laborū, vel secundū aliquos labiorū, à labiis dicuntur, quia fortè corrigebant eos qui malè de principe loquebātur. Dicūtur autē præpositi labarū, pro labarorum. sicut dicitur deûm pro deorū, à labaro signo bellico, quod fecit fieri Constantinus ex auro & lapidibus pretiosis, inter alia signa bellica excellētius. & deriuat à labor. Qui ergo talib. faciēdis præponebantur dicebātur præpositi. vt s̄.

Pręposіti sacrorū scriniorū erant illi qui pręerant scriniis imperialibus, qui aliàs dicebantur proximi, eo quod magis principi approximabāt quàm alij. Tria autem erant scrinia siue camerę de quibus tractatur. C. de pręposi. sac. scri. lib. xij. Primum scrinium erat camera epistolarum, quę principi mittebantur: vel ab eo mittebantur. Secundū fuit libellorum conuentualium vel conuentionalium, & cognitionum vel con

uentionum. Tertium erat dispositionum, vt est registrum: secundum Accur. in rub. eo. ti. & lib. præalleg.

Præpositio in compositione auget. extrà de præbend. c. si pauper clericus. lib. vj. An præpositiones faciant conditionem: dic quòd si regunt accusatiuũ, & si adiiciũtur dispositioni de futuro faciunt conditionem, ff. de condit. & demon. l. cum vir. Idem si regunt ablatiuum. ff. de manum. testa. l. si fuerit. Idem si regunt vtrunq; casum, quando dies lega. cedit. l. nec semel. §. si in habitatione. & de condi. & demonstr. l. solemus.

Prærogatiua, id est aliquod priuilegium. de quo infrà dicetur.

Presbyter græcè interpretatur senior latinè, & est nomen dignitatis, non ætatis tantùm, licet alibi dicatur nomẽ ætatis. xciij. dist. legimus. Nam propter honorem & dignitatem, quam accepit, presbyter nominatur. xxj. distinct. cleros. post medium.

Præscriptio secundum Goff. C. eod. titul. est quoddam ius ex tempore substantiam capiẽs. id est, firmitatem, & habet locum in rebus immobilibus. Et hæc definitio impugnatur ab aliis, nã ex præscriptione non competit ius, sed exceptio. Vnde sic definitur, Prǽscriptio est exceptio rei ex tẽpore substantiam capiens, quæ definitio etiam ab aliis impugnatur, quia præscriptio non capit substantiam ex tempore, sed ex auctoritate legum. Ideò præscriptio ab aliis sic definitur. Est exceptio ex tempore congruens, ab auctoritate legum vim capiens, negligentibus pœnam infligens, & finem litibus imponens. quæ omnino magis vi detur completa. Inducit autẽ præscriptionem bona fides, iustus titulus & cõtinua possessio, & sine rei vitio, scilicet quã do res est prǽscriptibilis, secundum Goffred. Et nota bonam gloss. vlti. in cap. illud de præscript. vbi habes quot modis fiat interruptio præscriptionis naturaliter & ciuiliter. vnde habemus dormitionem, perpetuationem, & interruptionem præscriptionis. Et requiruntur sex ad præscriptionẽ, si valere debet. s. titulus possessio, bona fides, res præscribenda, persona prǽscribens, & persona contra quã præscribitur. inter quæ possessio & bona fides sunt maximè substantialia. vt not. in c. illud præalle. Et sunt 31 casus in quibus non currit præscriptio, quos habes in gloss. final. cap. cùm non liceat. de præscript. vide etiam glo. summæ. xxvj. quæst. iij. de vsucap. & præscript. Item præscriptio est longi temporis continuata possessio inter præsentes x. annorum, inter absentes xx. annorum

norum. Alia est pręscriptio longissimi temporis, scilicet xxx. vel xl. annorum, & illa dicitur longissimi tẽporis. Vnde cùm aliquis rem aliquã tanto tempore possederit ipsam posses sionis diuturnitate, & temporis continuatione præscribit, & actorem remouet, siue per vim, siue aliter sine titulo nactus est possessionem vel alio quocunque iniusto principio. & qui possint præscribere, & qui non, & etiam quæ res non possint præscribi, no. in c. cùm non liceat, eod. tit.

Præscriptio interdũ ponitur pro exceptione, vt in l. qui agnitis. de except.

Præscriptis verbis actio quæ dicatur, require suprà, actio prę-scriptis verbis.

Præses, is dicitur qui prouinciam armis tuetur, ne desciscat atq; rebellet à domino illius cui est subiecta. Sed quẽadmodũ Vlp. in tit. de offic. præsidis ait, ad illũ pertinet potissimum, vt pacata & quieta sit prouincia quã regit. sic euãgelista Pilatũ Iudęę prędidẽ appellat, sub quo CHRISTVS passus est. N.

Præsentes dicũtur qui in eadem sunt prouincia. l. fi. C. de præscrip. xxx. annorum.

Præsentes dici possunt existentes in diuersis locis dummodo se exaudiant. Bart. in l. j. in princ. ff. de ver. oblig.

Præsentes aliis quoque modis dicuntur; vt not. in l. præsens. l. seq. ff. de proc. & per Ias. in §. rursus. in princ. instit. de actio.

Præsertim ponitur aliquando in iure pro maximè, vt c. ex literis. ij. de homi. Aliquando pro tantùm, vt ibidem in glo.

Præses est nomen generale ad omnes Proconsules & legatos Cæsaris, & omnium prouinciarum siue moderatores, vt ff. de offic. præsid. l. j.

Præses prouinciæ dicitur qui in prouinciis post principẽ summam gerebat potestatẽ. Nam regna redacta erant in prouinciis, quarum rectores dicebantur præsides, & sic propriè capitur siue strictè, sed generaliter sumitur, vt suprà.

Præstigium est quod præstringit aciem oculorũ, scilicet obumbratio quędam, videlicet cùm videtur alicui se aliud videre, quàm videt, vt in incantationibus. Dicebãtur etiã præstigia captiones verborũ quibus obumbrantur delicta, & ideò dicebantur præstigia versuti iuris, vt suprà Ius versutũ. Hæc Azo. C. ad l. Iul. de adult. & de hoc xxj. q. v. nec mirum. post primam columnam, vbi dicitur de Magorum præstigiis, quæ non sunt vera, sed fantastica esse probantur, & præstigium dicitur inuenisse Mercurius, vt ibidem tex.

Præsumptio secundũ Spec. eo. tit. est argumentum ad credendũ

vnum factum, surgens ex probatione alterius, vt ex coexistentia vel complacentia personarum suspectarum præsumitur coitus, cap. literis. eodē. tit. vbi solus cum sola. nudus cum nuda in eodem lecto, ex præsumptione violenta com probantur copulari carnaliter. Sed secundum Goff. diffinitur sic, est alicuius facti dubij aliquoties plena, aliquoties semi plena inuestigatio seu probatio. Itē præsumptio est quoddam medium intellectuale veritatis eliciēdæ ex circunstantiis insurgens. exemplum pone in c. ex studiis. eodem titu. Illa tamen probatio non infert necessario, quia aliter potest se res habere, nisi sit præsumptio iuris & de iure. Vnde sunt tres species præsumptionis. Vna est temeraria quę consurgit à malis hominibus, & ex causis pluribus, aliàs pueri libus & suspicionibus leuibus & hæc repellitur & reprobabilis est. vt 2. quæst. j. c. j. vj. q. j. omnes. de senten. excommunic. inquisitioni. Alia est probabilis siue verisimilis, quæ cōnsurgit ex multis causis & suspicionibus, & hæc admittitur ad probationem semiplenam, vt de præsumptio. in multis capitulis, & in cap. sollicitè. de resti. spol. Vnde coadiuuat ad probationem si sint alia coadminicula. c. à nobis. qui mat. ac. pos. vbi gloss. admittitur etiam ad purgationem indicendam. c. si quis. de purgat. cano. xij. q. iiij. presbyter. Tertia est violenta, quæ ad pronuntiandū vel condemnandum sufficiens deputatur. xxxij. q. j. dixit dominus. ff. de is, qui sui, vel alien. iur. sunt. l. filiū. & c. literis. de præsumptio. Deffinitiones præsumptionum vide plenè in c. is qui. de sponsa. in gloss. ij. vbi de quintuplici præsumptione. Et vide nota. per Ioan. Theuto. 50. distinctio. c. ferrum. vbi de diuersis præsumptionibus. Nam præsumptio violēta subdiuiditur, quia alia iuris, alia iuris & de iure. Iuris est, cùm ius præsumit aliquid, sed non statuit super præsumpto, & illa recipit contrariam probationem. xxxv. quæst. iij. extraordinaria. xxvij. quæstio. j. nec aliqua. Iuris & de iure est, cùm ius fingit & statuit de ficto, contra quam fictionem non admittitur contraria probatio, capit. ad id. & capitul. is qui. de spon. & de condi. appos. capit. per tuas, vbi vide concor. multas, Et qualiter ius fingit, vide Goffred. in Sum. eodem titulo. Nam differunt præsumptio & fictio iuris, de quo suprà, fictio. Et vna prę sumptio tollit aliam capitulo, cùm inter. R. de elect. vide glossam optimam in l. nō est verisimile. ff. quod met. caus. Et not. Doct. regulam, quòd

quòd præsumptio communis transfert in alium onus probandi.l.generaliter.§.si petitū. versic.sed cùm ex præsumptio ne. ff. de fideicom. liber. Item præsumptio ex necessitudine sanguinis vincit omnes alias præsumptiones : vt est gloss.in c.fin.de test.vt si lego Ludouico, & sunt duo eiusdem nominis proprij & cognominis præsumitur pro illo qui mihi necessitudine cōiungitur. Et quia præsumptio surgit ex qualitatibus, sciendum quòd quędam sunt qualitates intrinsecæ & naturaliter homini inhęrētes. Et harum quædam adhærent animæ,& quædā corpori: exēplum de primis, vt bonitas, malitia, & in dubio præsumitur ad bonam partem, quia naturaliter nascitur sine malitia.c. ad mēsam.xj q. iij. & talis præsumptio transfert onus probādi in aduersarium, & sic intelligitur c.vnicum.de seruti. nisi semel esset conuictus de malitia, talis enim semper malus præsumitur. ij.q. v. per totum. & c.semel.de regul. iur.lib. vj. vel si esset infamatus, sic enim ad eum transfertur onus probandi. De secundis, vt sanitas, infirmitas, & iterum in dubio præsumitur in melius, & negans probabit, vt l.nec codicillos.C. de codi. nisi quis fuisset infirmus infirmitate aliqua de sui natura perpetua, vt epilepsia vel apoplexia.c.cùm inter. de elec.vel vbi dubitaretur de perpetuitate infirmitatis, vt in furioso: ideo qui allegat cōtrariū, debet probare.iij. q. ix. indicas. Similiter si negetur quis legitimus, probet negans, cap. transmissa. qui fil.sint leg. Secundo aliquæ sunt qualitates extrinsecæ & accidētales, vt esse diuitē, Iuriscōsultū, musicū, medicū, choraulē, &c. quę non naturaliter adueniūt, nam natura nō facit artē, sed bene pręparat, secundum Bal. Et in ius onus probādi incūbit cuicūq; alleganti, ad fundandā intentione suā, siue affirmatiuè, siue negatiuè alleget, maximè cū pars aduersa fundauit intentionem suam, non tamen semper succūbit nō potēs probare, sic quòd aliter propter istius probationē non admittatur ad intentum suum: nā adhuc iudex ex officio potest illū refutare, si sibi constiterit eum indignū, & hoc in causa in qua vltra allegationes partiū iudex potest impartiri officium suum, secus vbi hoc non posset nisi petitus. Præter, quandoque capitur exclusiuè, quādoque inclusiuè. vide c.literas.in fi.de præsum.etiam vide Inno.in c.dudū.ij.de elec. & in clem.j.de sum.Tri & fi.cat ho.per glo.& Archid. in cano. Ebron.xiij. q.ij. Item Bart.in l. j.in fi.ff. de pigno. actio. & per alios in l.actione.C.de transac.

& in regula peccatũ. de reg. iu. lib. vj. Statim enim inclusiuè & augmentatiuè, quãdo cadit inter res penitus separatas, vt dicẽdo, Lego tibi omnes vineas meas, præter domum. Sed stat exclusiue, quando cadit inter dictiones significantes res sub se inuicem cõtentas, vt lego tibi omnes libros meos præter Saliceros ambos, Richard. & Bar. vide de hoc Albericum in alphabeto suo, & no. in. l. medico. §. vxori. ff. de annu. lega. Item exclusiuè non exceptiuè ponitur pro fine, vt ibi præter spem, id est sine spe, & sic dicitur, dilatio danda est illi qui præter spem trahitur ad alienum iudicem. l. si quando. C. de dilat. ibi enim non ponitur exceptiuè nec inclusiue quia oratio illa non patiť, & sic tãtũ poniť exclusiuè, & sic de aliis.

Præterire est cũ testator omittit aliquem qui suus heres est, eo non instituto, nec exheredato, vt habuistis suprà, de heredibus.

Præteritio dicitur talis omissio, secundum Azo. in Sum. C. de præteri. vel exhere. instit. de here. quæ ab intesta. de fe. §. eadem. vt suprà.

Prætexta est genus vestis, qua nobiliores ciues Romani vti solebant. §. iniuria. insti. de iniur. & vide l. iij. § fin. & ibi glo. ff. de libe. exhib.

Prætor est qui in vrbe Romana iudicio senatus ad disceptandum dubios actus & causas ordinabatur. Et erat eius officiũ annuum, quia solo anno durabat. Et antequã à populo Romano ad principem translata fuisset potestas, vel antequam Romana potestas sub Imperatore veniret, habuit potestatẽ plenam faciendi ius, statuta, & edicta, cuius edicta, iuris honorarij nomine cẽsentur, quia qui honores gerunt, id est magistratus, auctoritatẽ huic iuri dederunt, vt C. de offic. præt. l. j. & insti. de iu. nat. gen. & ciui. §. prætorum edicta.

Prætor fideicomissarius decebatur ille qui de fideicommissis relictis cognoscebat, & ius dicebat & reddebat dicẽs ius dabo. ff. de orig. iu. l. necessariũ.

Prætor peregrinus dicebatur ille, qui inter peregrinos, qui in ciuitate affluebant vel confluebant, ius reddebat.

Prætor vrbanus dicebatuř qui cùm cõsules ad bella finitima vocarentur, ius necessarium in ciuitate reddebat. ff. de ori. iuris. l. ij. præalleg.

Prætorium, non solùm est domus vbi Prætor habitat, vel vbi ius reddit, sed etiam regum, principum, & summorum magistratuum. Vnde nauis prætoria, & cohors prætoria, & porta prætoria, id est, ad regem vel principem pertinẽs. Significat quoq; prætorium, villam

in agro magnificè extructam, in qua significatione accipitur apud Iuuenal. Culminibus de bent hortos prætoria, mensas. Marti. Ad lapidem Torquatus habet prætoria, quartum. Sueton. in Caligula; In extructionibus, inquit, prætoriorum atque villarum omni post habitatione nihil tam efficere concupiscebat, quàm quod effici posse negabatur. Nerat. libr. 8. tit. de ser. ru. præd. l. rusti. præd. Vel cloacam, inquit, habere licere per vicini domum, vel prætorium, vel protectum habere licere. Vlpia. de verb. sig. l. vrbana. Sed & si fortè stabula sunt vel alia meritoria in villis & in vicinis, vel si prætoria voluptati tantum deseruientia, quia vrbanum prædium non locus facit, sed materia. Et quomodo vtrobique prætoriũ pro ædificio in agro ponit. N.

Prætorium est locus in quo ius ex more redditur, etiam dicitur locus in quo quis præfectu ram exercet cum suis officiali bus, & causam tractare solet. Item est domus præsidi prouin ciæ assignata, & locus deputatus iudicibus ad cognoscen dum & deputãdum vel ad sen tentiandum de causis.

Prætorium quoque sumitur pro ornatiore domo, in qua pater familias ruri habitat. l. vrbana prædia de verb. sig. vbi. Alcia.

Prætorium pignus dicitur illud, quod alicui datur à iudice. vi de suprà, Pignus.

Præuaricatores sunt qui vera crimina fraudulenter occultãt, dicitur autẽ præuaricator quasi varicator, à varia certatione, quia aduersam partẽ adiuuat prodita sua causa propria, dũ huic instat corpore ex vna par te, & illi mẽte & corde ex altera parte, vt ff. de præua. p totũ.

Pridie, cum accusatiuo & cum genitiuo construitur: nam, vt ait Priscian. temporalia & localia aduerbia in præpositiones trãsferuntur, vt pridie calendas, & pridie calendarum. Vlpia. libro 24. tit. solut. matrim. l. fructus. Si mulier, inquit, pridie vindemias dotem dederit. Idem tit. de testamentis. l. qua ætate. Si testamentum, inquit, pridie ca lendarum fecerit. Nebr.

Primates proprie loquendo sunt patriarchæ. dist. xcix. c. j. & ij. Etiã ponitur primas p archie piscopo. c. sane. de fo. cõpe. Nã nõ est differẽtia inter primatũ & archiepiscopũ quãtum ad ef fectũ, vt in c. duo. de off. ordi. nam ius canonicũ nõ curat de nominibus. c. peritio de pcur. dist. xxj. cleros. & c. prece. vbi est diuisio nominum, cùm dicitur archiprimates, siue primates, siue patriarchæ.

Primates regulariter dicuntur qui primi sunt in ciuitate.

Primates officiorum sunt qui of ficiis præsunt.

Primiserius dicitur ille, qui primo loco scriptus est in matricula notariorũ, & primũ locũ obtinet, secundũ leges, vt C. de primi. lib. xij. in rub. Sed secundum canones est nomen dignitatis, quę subest archidiacono, vt c. vnic. de offi. primi. Dicitur enim primus in cantu vel choro, qui in aliquibus ecclesiis dicitur cantor siue succentor.

Primipilus in bello dicebatur, qui quatuor centuriis, hoc est, qui quadringentis militibus præerat. Martia Grata pudens meriti tulerit cum præmia pili. Modest. libro 27. tit. de excusatio. l. non solùm. Qui primipilum, inquit, expleuit, & ibidem: Qui ad caligatas militias & reliquas militauerunt, & in eodem titu. atque eodem autore. l. sed & primipilarij, inquit, ex constitutionibus imperialibus vacationem habent. Appellatur & idem primipilaris, vt de leg. iij. l. pater filium. Iulius, inquit, Agrippa primipilaris. Iustinia. libro 12. Codicis, de primipilo & dignitate, & commodis primipilatus nonnihil disseruit.

Primipilarij dicuntur primi administrantes, qui, scilicet primo actionem sui officij administrant, Vel secundum Hug. qui primum pilũ, id est telum vel hastam portant: & vtroque modo accipitur secundum Accur. C. de primipil. in rubr. libr. xij. Verius est, primipillum appellatum fuisse centurionẽ decimæ legionis, vt tradit T. Liuius lib. vij. ab vrbe cond. nam decima legio erat aliis nobilior, vt nõ mirum sit, si primipilo quoque concederetur militaris annona, per capita militum diuidenda, quod ex Gręco iuris interprete Alciat. noster docuit.

Primitiæ sunt primæ partes fructuum Deo offerendæ. Hinc est quòd sacerdos primam missam cantando dicitur celebrare primitias.

Primogenitum vocat scriptura, non quem fratres sequuntur, sed qui primo natus fuit. de verb. signific. cap. Ioseph.

Princeps quis dicatur, habetur Isa. 11. ibi. Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis, interdum dicitur angelus, Iosue 9. Ego sum princeps exercitus, &c. Interdũ Papa princeps appellatur de cõsec. dist. j. corpora. Interdũ episcopus. de ma. & obe. si quis. vel alius iudex ecclesiasticus. xviij. q. iiij. definiuit. in fi. Itẽ dicitur Imperator, de re iudi. ad apostolicæ. in princip. libr. vj. Et appellatione principis intelligitur Rex. clemẽti. vnica de baptis. vbi bona glossa, & in vsibus feudo. secundum Bal. Item princeps dicitur diabolus, vt Luc. 11. c. in principe dæmoniorũ eiicit dæmonia simile. xxiiij. q. viij. §. ecce. ver. sed notandum ibi,

venit

venit princeps. Io.14.Item dicitur quilibet secularis dominus:vt xxxiij.q.v.princeps. Itē dicitur principalis pars in quo libet iudicio,vt ff. de fo. compet. l.prima. §. in hoc iudicio. Etiā princeps dicitur quilibet prælatus ecclesiæ, vt distinct. xxxv.cap.ecclesiæ principes.& c.Corpora.præalleg.

Principium rei dicitur à parte superiori, inferior autem pars, ad quam descēdit cursus aquæ dicitur finis,argu.l.j. in fine.ff. de aqua plu.arcen. Bar.in l.iij. in fine.ff.de fur.

Principia, in castris dicebantur, in quibus principes castra metabantur: nam vt inquit Varro de lingua Latina, milites hastati dicti sunt qui primi hastis pugnabant, pilani qui pilis:principes qui principio gladiis.Inde principalis porta castrorum dicitur, vt inquit Festus, ꝙ in eo loco est, in quo principes ordines tendunt, id est tentoria figunt, & principalia in castris inde dicta, vt apud Trogum lib.11.Si principalia castrorū cerneres,senatum te alicuius reipub. priscæ videre diceres. Sunt itaque principia in acie, vbi cōsistunt milites,cognominati principes. Liuius lib.8.ab vrbe cond.Principes Latinorū proturbant clamore sublato. Valer.de discip. milit.Ad principia, inquit, per omne tempus adesse. Teren.in Eunuc. Tu hosce instrue, hic ego ero post principia.Martia. lib. 49. de re milit. l.officium. Officium, inquit, tribunorum est principiis frequenter interesse.Accur. principiis exponit, cùm milites assumuntur, vel cum rixa aliqua nascitur. Sed nihil mirū est, reconditos sensus ignorasse, qui consueuit in manifestis cæcutire. Nebr.

Principia appellat lex, & tabernacula principum militiæ. l.officium.in fi.de re milit.

Priuati dicuntur propriè qui non sunt constituti in aliqua dignitate.24.q.1.qui cōtra.Itē dicuntur omnes exempti à iure cōmuni, siue sit collegium, siue aliqua specialis persona,vij.q. prima.petisti.& distinct. tertia priuilegia.

Priuata delicta dicuntur quæ ciuiliter tractantur, vt si mihi furatus sis decem, & ego vt rehabeam ago, non vt corporaliter puniaris, sed publica delicta sunt,quorū persecutio est permissa cuilibet de populo, quale est crimen læsæ maiestatis, vel accusatio de suspecto tutore & curatore, in quibus omnes accusare possunt.

Priuata persona, est persona carens functione publica, vide suprà,persona.

Priuatum ius est illud, quod principaliter ad singulorum vtilitatem pertinet, vt in pactis & conuentionibus singularium person

personarum, quod require supra, Ius publicum.

Priuignus dicitur qui ex marito mulieris natus est antequam fuisset maritus eius, & ecõtra.

Priuigna dicitur propriè filia vxoris ab alio viro priori genita, vel econuerso, filia mariti ex alia vxore prædefuncta.

Priuilegium est principis beneficium cõtra ius commune indultum. Non enim est priuilegium nisi aliquid indulgeat speciale. cap. Abbate. de verb. signifi. & c. in his. de priuile. & dicitur quasi priuans legem, vel est lex priuata, id est vnius ante alios honor vel dignitas, aut immunitas (quæ sibi conuenit) eorum quæ aliis incumbunt, vel quæ de iure cõmuni allegantur. Dicuntur ergo priuilegia priuatorũ leges, id est à iure cõmuni exceptorũ, vt in c. priuilegia. dist. iij. Et priuilegium est duplex, personale, & reale. c. mandata. de præsump. Personale extinguitur cũ persona. imò quãdoque ante personam extinguitur, vt cum eo male abutitur. & sequitur personam, & hoc verum de cõcesso indeterminatè, quia cum determinatione loci vel temporis concessam non sequitur personam extra locum, vt est priuilegium vsus palij. cap. ex tuarum. de aucto. & vsu palij. Etiam extincta re extinguitur priuilegium reale. xvj. q. vij. & hoc diximus in c. abbatem. in fin. de ver. sig. & glo. in regula, priuilegium. de reg. iur. lib. vj. Item priuilegium perditur propter sex, vt in gloss. vnica. in fi. in c. renouantes. dist. 22. & est duplex priuilegium, scilicet generale & speciale. Generale est quod cõmodi corpori vel collegio conceditur, vt in c. cum & plantare. eo tit. vel vniuersitati. 17. q. iiij. si quis suadẽte. Et quod concessum est fratribus & ecclesiis circa contractus vel quasi & circa iudicia. Item quod concessum est mulieribus circa fideiussores. Speciale est quod personæ conceditur. & illud extinguitur cum persona. 7. q. 1. petisti, & regula priuilegia, &c. Nebris.

Priuilegiarius, is appellatur cui priuilegiũ aliquod est concessum, qui ab indoctis priuilegiatus dicitur: pari errore illi quod pro beneficiario, vocant beneficiatũ: nã beneficiarius & priuilegiarius, ea figura dicuntur, qua donatarius, legatarius, testamẽtarius, depositarius. Vnde milites beneficiarij dicti, qui vacabant officio. Festus, Vegetius, & Cæsar bel li Gallici vltimo cõmentario. Vlpian. libr. 42. de priui. cred. l. si vẽtri. Quorũ pecunia ad creditores priuilegiarios peruenit. Et statim bis ponit creditores priuilegiarios. Idem lib. 2. de pact. l. rescriptũ. An priuilegia

legiariis, inquit, absentibus hæc pactio noceat. Idem Vlp. lib. xiiij. tit. quod cum eo qui in aliena potestate. l. sed an hic. Rectè, inquit, dicetur occupantis meliorem esse conditioné, nisi quis priuilegiarius veniat. Sed neque priuilegium dicitur quod priuet legem, vt isti putant, sed quod sit lex priuata, hoc est propria alicui in illius fauorem concessa. Neb.

Priuilegiarius dicitur, cui priuilegium indultum est. l. si ventri. de priui. credi.

Pro, & propter, differũt, nã aliud est soluere pro debitoribus, aliud propter debitores, not. in l. dominus Sticho. ff. de pec. leg. itẽ pro, significat causam finalé, propter verò causam impulsiuam, vt d. l. dominus.

Proastia appellantur suburbana, quæ pulcherrimè consita à domino, nõ tam vtilitatis, quàm voluptatis causa habẽtur. Meminit huius dictionis Iustinia. in auth. de alie. & emphy. §. j. licet corruptè impressum sit proaustia pro proastia.

Proauus dicitur pater aui vel auiæ, & proauia, mater aui vel auiæ. l. Iuriscons. §. tertio gradu. de grad. & affinit.

Probatæ castitatis dicitur qui nõ manifestè apparet incõtinẽs c. à multis de ætate & qualitate.

Probatio secundum Azo. est rei dubiæ per argumẽta ostensio, sed hæc diffinitio secundum Gof. locũ solùm habet in his, quæ probantur pro instantia disputationis, non autem in iudicio, vbi probatio fit per testes & instrumenta, plerunque per indicia & præsumptiones. Vel probatio est rei dubiæ in iudicio legitimè facta declaratio. Et nota ꝙ probatio fit multipliciter. Primò per aspectũ, vt in notorio quod probatur per facti euidentiam. c. euidentiam. de accu. c. proposuisti. de probat. ff. de vent. inspi. l. j. in princ. xvj. q. iij. inter memoratos. Item in ætate, vt l. minor. ff. de mino. Secundò fit per testes plures vel etiam per vnũ cũ aliis præsumptionibus vehemẽtibus. Tertiò per instrumẽta. Quartò per confessioné. Et hi quatuor modi ponuntur in c. cũ ad sedé. de resti. spo. Quintò fit per scripturã antiquorũ librorũ. c. cũ causam. de proba. Sextò per violẽtã præsumptionẽ xxxij q. j dixit dñs. Septimò ꝑ famã cũ aliis præsumptionibus. c. tertio loco eo. de prob. ti. Octauò ꝑ iuramentũ. Et nota soli sacramento creditur, quãdo de consciẽtia alicuius quæritur siue dubitatur. de sent excõ. si verò aliquis. Itẽ probatur testibus & fide tabularum cõstat. c. forus. de verb. sign. vide Gof. eo. ti. §. species ꝓbationũ.

Probatoria vel probatoriæ officiorũ sunt documẽta ad probãdũ aliquẽ esse priuilegiatũ ad offic-

officiũ aliquod auctoritate Imperiali, vt potest colligi. C. de diuer. offi. l. probatorias. li. xij.

Proconsul dicitur iudex ordinarius, & est à populo cõstitutus, nõ à principe delegatus nec ab alio, sed ante imperatoriã maiestatẽ creatus, cuius officium erat in prouinciis dirigi. s. in regno tributariis, vt per eum prouinciales sua negotia expedirẽt. Hic verò pluribus nõ potest vti fascibus quàm sex, & in prouincia ad eũ pertinebat, vt ad quoscũque magistratus respiceret. ff. de offic. procons. l. proconsules.

Proconsulis legatus est cui proconsul prouinciam ingressus mandat iurisdictionem.

Procurator Cæsaris, erat qui res Imperatoris procurabat. Refert Cornelius Tacitus, quòd Claudius Cæsar procuratoribus suis omne ius tradidit, parémque vim in rebus peragendis esse voluit, ac si ipse statuisset, atque vt simpliciter loquamur, Vlpiano lib. iij. digest. l. j. in princip. ff. de procurat. auctore, procurator est, qui aliena negocia mandato domini administrat, sed de officio procuratoris Cæsaris, titu. est in primo digesto. lib. vbi Vlpian. ait, quæ acta & gesta sunt à ꝓcuratore Cæsaris, sic ab eo cõprobari, ac si à Cæsare gesta essent. Ant. Neb.

Procurator est qui aliena negotia mandato sibi à domino facto gerẽda gratuitè suscipit plura vel vnum. ff. de neg. gest. l. iij. §. negotia. & ff. vi bonor. rap. l. ij. §. quod ait. hæc definitio melius probatur in l. j. in princ. ff. de procurat. Et dicitur gratuitè, quia si interuenit merces, non est procurator, sed locator operarũ. Dicitur mãdato domini, ad excludẽdũ tutorẽ, curatorẽ, collegia & prælatos ecclesiarum, qui procuratores cõstituere nõ possunt, sed syndicũ, vel actorẽ. Et quæ sit differẽtia inter procuratorẽ & syndicũ, actorẽ, & vicedominum, notatur de syndi. c. j. de offic. ordi. cũ vos. Et cõstituitur de mãdato generali vel speciali. ff. eo. ti. l. j. & ff. man. l. si remunerãdi. §. j. Vel sic. Procurator dicitur is qui in iudicio vel extra mandato domini negotia administrat agendo vel defendendo. l. j. §. j. ff. de procur. inter quẽ & aduocatũ hæc est differẽtia quia ꝓcurator causam absentis tractat, aduocatus verò causam præsentis, vterque tamẽ postulare dicitur, vel secũdũ cano. Omnis administrator riè dicitur seu vocatur ꝓcurator, j. q. iij. saluator. Nã procurator est nomẽ generale ad quẽlibet administratorẽ, per sequentia quæ tradũtur in cõstitutione restringitur ad id de quo agit. Oportet etiã officiũ ꝓcuratoris esse gratuitũ. quia si quid

si quid recipit, facit contra bonos mores, & hoc intelligitur quãdo paciscitur vt habeat certam partẽ eius de quo est quæstio, ꝙ nõ licet, potest tamẽ licitè recipere salarium pro labore suo. Et not. ꝙ duplex est procurator.s. ad iudicia, & ad negotia qui differũt in tribus, quia primò procurator ad iudicia non constituit procuratorem alium nisi post li. contest. cùm iam & dominus litis, & ante litis contest. alium procuratorẽ dare non potest nec tutorẽ, nisi sit procurator in rem suam, qui ante & post lit.cont. constituere potest. Sed procurator ad negotia constituere potest liberè alium procuratorẽ quẽcunq; vult.c.j § j. de procur.lib.vj.Secunda differentia habetur in c. qui generaliter. in fi.de procu. lib. vj. quia primus nõ datur nisi maior xxv. annis:secundus verò post xvij. ann.Tertia differẽtia habetur de rescri.c. ex parte decani. Et no.optimã rationẽ primæ differẽtiæ istorũ procuratorũ, q̃a negotium extra iudicium sumit originẽ à ministro, & postea transit in dominum. l. quæcunque gerimus.ff.de actio.& obli. sed in iudicio negotium originaliter est in domino, & postea transfunditur in procuratorem.l.si procurator meus. ff.de neg.gest. Et dicit Lud. de Ro.in singu.cxv.quòd procurator constitutus ad agendũ censetur etiã constitutus ad defendendum.vt l.mutus.§.pœna.ff. de procur. Et hoc verum est in procuratore actoris, secus in procuratore rei, quia licet sit cõstitutus ad defendendũ,non tamen ad agendũ. Et dicit idẽ ꝙ de hoc est casus vnicus in c. cõstitutis.de procu.legistis penitus incognitus,& etiã nõnullis canonistis,& dicit esse mirabilẽ tex. bene menti tenẽdum.

Procurator Cęsaris est qui ex mãdato Cæsaris causas, & negotia agit. Et quęcunque acta aut gesta sunt à procuratore Cæsaris, sic à Cęsare comprobantur, atque si ita à Cæsare gesta essent. Et sicut ad procuratorẽ Cæsaris tantùm rerum pertinet administratio, ita ad iuridicum Alexandrię iuris tantùm, & non rerum spectat solicitudo, vt ff.de offi.procur.Cæs.l.j.

Procuratorium & mandatum differunt, sicut etiam est differentia inter literas procuratorias & literas de rato, de hoc vide de relig.do. c. cùm dilectus. in glos.j.de offi.deleg.c.coram.Et nota procuratoriũ mandatum debet fieri legaliter, ad quod quatuor exiguntur.Primum vt dirigatur aduersario, cui etiã mãdati reuocatio est insinuanda, vel saltẽ iudici, cui fides est facienda. Secundũ vt cõtineat nomina instituentis & instituti. Tertium nomen iudicis, coram

ram quo procurator debet experiri. Quartū causam in qua dum coram iudice eodem plures causas habet instituens, quod à notariis bene est notandum.

Prodigium quod est, notatur. ff. de sta. ho. l. non sunt liberi. C. de posthu hæred. insti. l. iij & l. ostentum. ff. de verb. sign.

Prodigum neutri generis est ci bus qui intra proximos dies prodigatur, id est consumatur: & ipsis prodigis cùm interdicitur eis bonorum administratio, plerunq; à fisco præstatur vt ff. de offi. præsi. l. plebis fero Et Accur. in gl. iij. l. quæcunq; pro reliquis prodigorum. C. de fide instru. lib. x.

Prodigus est qui neq; tēpus, neq; finem expensarum aduertit, neque modum. ff. de cu. fu. l. j. sed bona sua dilapidando, & dissipando profundit, cui interdicitur bonorū administratio à iudice per legē x j tab. vel aliàs à lege, vt quia in l. Iul. maiesta. cōmisit, vt C. ad l. Iul. maiest. l. fina.

Prodigus dicitur ille qui in se tātum prodigalitatem exercet, & in se delinquit, glos. sing. secundū Bald. in l. j §. exigit. ff de bo. poss. contra tab. ex quo deprehenditur ꝙ quis sit prodigus Bar. in l. qui habet in prin. de tut. & in l. is qui § j. ff. de tu. & curato.

Prodigus famæ suæ dicitur quis quando non curat de infamia, turpiter viuendo, & talis neglīgēs, famam suam crudelis est. c. nolo. xij. q. j. Panor. in c. prælatorum. in ij. not. de accu.

Proditor est ille, qui secreta sibi cōmissa reuelat. de pœni. & remis. omnis vtriusq;. Et de multiplici specie proditorum not. in c. clericus. xlvj. distin.

Profectitia dos quæ dicatur, explicat diffusissimè Vlpia. in l. profectitia. de iur. dot.

Profectitium peculium, vide peculium profectitium.

Profiteri iudicium, est vltro sese, cōsortésque criminis deferre, auctor Bud. in l. j. ad l. Cornel. de sicar.

Progener est maritus neptis.

Progenatus est qui vocatur abnepos, quasi procul à me natus, quia in quarto gradu.

Iustinianus verò in §. ij. Insti. de hered. quæ ab intesta. vsus est prognatus, pro suo simplici quod est natus: videtúrq; hoc verbum ad omnes descendentes exceptis filiis pertinere, quasi porro seu procul natos, sicuti & versa vice progenitores pro quibuscunque ascendētibus accipiuntur.

Programma secūdum quosdam dicitur præcedens scriptura, quæ per plures prouincias siue loca destinatur. Sed secundum Azo. in Sum. C. Cōmi. epist pro curam. scriptura publicè proposita, vt ibi dicitur in §. mutationes.

tationes.

Programma (inquit Alcia.li.præter.j.in hac ipsa dictione) græca vox est, significátque in iure quod latinè appellat Vlpia. proscriptioné.tit.de inst.actio. capitur & pro edicto, vt in vita Auidij Casſij Imperatoris legitur.

Proheres est qui putat se heredem esse cùm non sit.l.pro herede.ff.de petit.hered.

Proiectum, dicitur quoddam genus ædificij, quod nulla columna imposita, ita ædibus appendet, vel mœnibus, vt terrã nõ tangat. Et alio modo dicitur appendix.

Proles propriè ea dicitur, quæ est ex iustis nuptiis, in authen.de nup.in princ.

Prolytæ, Iustiniano auctore, in procemio Digestorum, illi dicebantur scholares, qui quintum iam annum iuri ciuili operam dederunt, quemadmodum appellabantur lytæ, qui quatuor annos eidem studio incubuere, nam quod legitur coloritæ, pro eo quod debuit esse prolytæ, mendum est manifestarium ex Florentinis illis Pandectis deprehensum. Sed cur illi dicantur lytæ, id est soluti, hi verò prolytæ, id est præsoluti, nondum mihi liquet, nisi fortè hi sunt quos nunc vocant licentiatos: illi quos bacularios. N.

Prolusorium iudicium ait Bud. appellari causam prçiudicialẽ qua.s.quasi aditus ad aliud iudiciũ aperitur, cuiusmodi est actio ad exhibendum, & querela inofficiosi testamenti, illa enim viam vt ita dixerim, sternit ad rei vendicationem, hæc verò ad petitionẽ hereditatis.

Prolytæ appellabantur olim discipuli, qui quinque annos iuri operam dedissent. in proœ. ff.

Promercalia dicuntur quæ vt diuendantur, pluris fuerunt empta. Gellius libro 4. Ex iis, inquit, quæ promercalia & vsualia. Columel.libro primo: Aut animalibus, aut rebus aliis promercalibus occupet. Idem libro xij.de officio villici. Pecuniam domini neque in pecore, neque in aliis rebus promercalibus occupet. Paul.lib. 25.Dig.ti.de impẽsis.l.quod si. Quod si res, inquit, in quibus impensæ factæ sunt, fuerint promercales, tales impẽsæ nõ voluptuariç, sed vtiles sunt. N.

Promercale dicitur quod præter vsus vendentis venale exponitur.l.quod si.de impen. in reb. dot.fac.

Promissio & repromissio sic differũt, quia promittendo negotiũ inchoamus, sed repromittẽdo adimpletũ consolidamus. Et est repromissio quasi iterata promissio, vt res magis sit in securo, sicut in facto vbi fideiussio interuenit. Nã debitor promittit, & fideiussor re-

promittit, vel potius & melius fideiussor promittit, sed debitor viceuersa quàmpluries repromittit.

Promissioné committi dicimus, quādo peruenit in eū casum, vt ex ea aliquid peti possit: verbi gratia, promisi tibi equū, si nō daré cū eo die, promisi me tibi daturū centū aureos, si modo eo die non darem tibi equum, committitur promissio vel stipulatio centum aureorum.

Promptuarium, cella est in qua reponūtur edulia quæ ad vsus quotidianos comparata sunt: eóque differt à penario, vt in suo loco dictum est, cùm sit penus, vt Phauorinus ait, quod longę vsionis gratia conquiritur. Apuleius in primo de asino: Ex promptuario oleum vnctui, & lintea tersui. Hierony. interpres in Psalmo, Promptuaria eorum plena eructantia ex hoc in illud. Paul. tit. de penu leg. l. nā quod. Si cui quæ in promptuario sunt, legata sunt. Dicitur quoq; cella promptuaria, & promus dispēsator. omnia à promendo dicta.

Promptuariū appellatur locus in quem reponuntur edulia ad vsus quotidianos parata.

Promulgare legem est eam condere, & conditam recitare, proferre, pronuntiare, patefacere, prodere vel manifestare.

Promulsidarium, poculū est mulso bibendo aptum. Mulsum autem (vt diximus) potus est ex mellis & vini commixtione concinnatus. Pompo. in tit. de auro & arg. leg. l. & si. Scutellas, inquit, & promulsidaria contineri, repositoria quoque continebuntur. N.

Promulsidariū, poculū mulso bibēdo aptū. l. etsi. de au. & ar. le.

Pronepos est filius nepotis, sicut proneptis est filia neptis.

Pronuntiare propriè dicimur, quod viua voce & memoriter proferimus. Sed cū dicitur iudicem pronuntiasse, latam ab eo sententiam esse ostēdimus. l. pronuntiatum. de verb. sign. vbi Alciat.

Pronurus dicitur vxor nepotis.

Prooemium est sermo generalis præambulans in principiis librorum ostendens in generali quæ postea continentur in speciali, interdum alia pleraque cōplectens, vt no. Ioan. And. in exordio cle. super ver. quoniā.

Propatruus, frater est proaui.

Properè propriè. i. nimis cito.

Propinquorum verbo qui contineantur, docet Bar. in l. fin. C. de verb. signif.

Propria causa quæ dicatur, tradit Vlpia. in l. j. § in propria. quando appell. sit.

Proprietarius idē est quod dominus. s. qui cuiusque rei proprietatē habet.

Proreta, dicitur is qui nauis proræ præfectus est, & est Græcū, nam proreus dicitur. Plaut. in

Ruden

Rudē. Si tu isti naui proreta es, ego gubernator ero. Pau. lib. 39. Dig. de pub. & vect. l. coté. Proreta, inquit, nautáve. N.

Proreta, qui proræ nauis præest.

Prorogare est prolōgare, producere, vel primū tēpus extēdere ff. de iud. l. ij. de offi. del. p. & g.

Prorogatio fit de tempore ad tēpus. c. de causis. de offic. deleg. & fit etiam de re ad rem. ff. de iud. l. de qua re. §. j. & cap. cùm olim. de offic. deleg. versus fin. Item de persona ad personam etiam altera parte inuita. c. j. de alie. iu. mu. cau. fac. Item fit de iudice ad iudicē. ff. de iud. l. j. vbi not. quòd fundamētum prorogationis est iurisdictio. ergo in iudicē non habentem iurisdictionē nō potest fieri prorogatio, quia nō entis nō sunt qualitates. l. eius qui in prouincia. ff. si cer. pet. & c. ad audientiam. ij. in fine. de eccle. ædific. aliud fundamentum est consensus partium, nam si esset error vel titubatio, nō fieret prorogatio. l. fin. C. de cond. indeb. metus enim & error excludūt prorogationem. l. j. ff. de iudic. quia error excludit cōsensum qui est causa prorogationis.

Proscænium, inquit Seruius in illud Virg. secundo Geor. Veteres ineunt proscænia ludi, est pulpitum ante scænam in quo ludicra exercentur. Vlp. lib. 50. Dig. de pollicitationib. Probè inquit, faciet Statius Ruffinus si op' proscænij perficiat. Iustinian. li. xij. Cod. ti. de spectaculis. l. si qua. Vel in theatri, inqt, proscæniis. Vtrobiq; Acc. nihil aliud quā locū esse dicit. N.

Proscenīū locus ante scenam ludicris exercendis paratus.

Proscindere terrā, est illam vertere cùm primum aratur. Nam ad vernactum faciendum terra primum proscinditur. deinde offringitur, siue iteratur: postea tertiatur. Virg. 1. Georg. Et qui proscisso quæ suscitat æquore terga. Varro in primo de re rustica: Terram, inquit, cùm primùm arant, proscindere appellant: quod iterum offringere dicunt. Paulus titulo de verborum significatio. l. sylua. Noualis, est inquit, terra proscissa, non præcisa: quod delirat Accur. in Pand. Floren. legitur præcisa.

Proscriptio est aduersus absentem iudicialis pronūtiatio, vt in posterum procul agat, id est maneat ab imperio, & talis cōtra quē fit pronūtiatio talis, & cuius bona palam & apertè scribūtur, dicitur proscriptus, & debent omnia bona scribi, & de ipsis inuētarium fieri cōtinens tam mobilium & se mouentiū diuersas species & qualitates quàm immobilia, vt mensuram agrorum, & numerum vinearū, quantum sit in vineis, oliuetis, arbustis, aratoriis, & pascuis. Hanc proscrip-

tionem græco vocabulo dicimus pragmaticam quæstioné, licet aliqua significatione quæstio tormentum dicatur, quia tormentis cõmuniter veritas inquiritur, quare tortores dicuntur quæstionarij, vt infrà, de quæstionibus.

Prosocer dicitur mariti auus.

Prosocrus est vxoris auia.

Prospectus & lumen quomodo differant, vide l. lumen. ff de ser.vrb.præd.

Prostasia vel potius protostasia genus est præfecturæ.l. nec.C. de mun.patrim.vbi secundum Alciat.sumitur pro munere & officio magistratus qui præerat sacris.

Protecta, partes sunt domus prominentes, qualia sunt podia pensilia, vnde aspectus est nobis in plateas & vicos.

Protector est qui stat armatus cũ principe, vt Obius, & Bilisarius erãt domestici & protectores Iustiniani, secundum Accur. in rubr. C. de domestic. & protec.per totum. lib.xij.

Proteruia est crudelitas vel terribilitas, secũdum Io. And.in cl. vnica, de fo.cõp.vbi alleg.Græcismum dicenté, Improbus est aliqs verbis factisq; ꝓteruus.

Protestatio nihil aliud est quàm animi agentis expresio. c. cõsulti.extra de regul. & l.si duo. §.cùm inquilinus.ff.vti possid. Quid sit ꝓtestatio, quotuplex sit, quid declaratoria, cui sit facienda, quis posit protestari, qualiter, vbi, & quando fieri debeat, quis sit eius effectus, an requiratur consensus protestati, & multa alia not. & dubitabilia in hac materia plenius quàm alibi, vide per Bart.in l. nõ solũ. §.morte. ff.de ope.no. nũ.& in l j.co.ti.in quibus locis vide plene Alex. & alios doct.

Protyrum, auctore Vitruuio, est vestibulum ante domorum ianuas, à pro, quod est ante, & thyra ianua, aliquando etiam pro antepagmento, id est ianuarum ornatu ponitur. Idem Vitruuius alibi: Nos, inquit, prothyra appellamus, quæ Græcè dicuntur diathyra. Vlpianus titulo de fundo instru. l. quæsitum. prothyrum domus, si velamen est, instrumento domus continetur. Accursius ægroti somnia narrans, prothyron, à thyros, quod est magister, deducit. Sed quomodo magister instrumento domus contineatur, ipse viderit. Multo adhuc somniculosius in illud Pomponij, de verborum significatio. l. statuæ. Prothyrum quod in ædibus interdum fieri solet: Prothyrum, inquit, quia procul trahitur, quasi Latina dictio esset. illud profecto simplicius, quod ingenue fatetur se nescire quid prothyrum sit. Nebr.

Prothyrum & hipothyrum valuarum hians cauitas appellari potest

potest: nam ipsa ostiorum latera antas dicimus, & in hac significatione accipitur à Põp. in l.pen.ff. de verb. sign. & ab Vlpia.in l.quæsitum.§.Papinianus.ff.de fun.instru. Vitruuius tamen scribit prothyra.pe. correpta, esse vestibula in domorum ianuis, nam græcis thyra ianua,& ꝓ ante interpretatur.

Protocollon, interpretatur primum membrum, vt sit prima illa scriptio, quam in commentarij modum tabelliones scriptitant; quæ significantius cõmentationes, aut prototypa, aut archetypa dici possent. Codice titulo de tabellionibus: collat. iiij. Vt protocolla, inquit, dimittãt in chartas. A.N.

Protocollum appellatur scriptura tabellionis, in qua breuiter annotatur actus gesti substantia, vt deinde extẽdi atque absolui possit.

Pro tutore se gerere dicitur qui munimine tutoris fungitur de iure, siue putet se tutorem, siue sciat se nõ esse, fingit tñ se esse.

Prouincia diuersimodè cõsideratur, nam in materia præscriptionum diuersæ ciuitates, in quibus habentur & exercentur diuersæ iurisdictiones separatæ, dicũtur prouinciæ, quandoq; diuersitas archiepiscoporũ facit aliã prouinciã, & sic ꝓuinciæ quãdoq; modicũ distãt vt Pisana, & Florẽtina: quãdoque distingũtur prouinciæ medio freto, vt Gallia, Hispania, Sicilia, & sic sumitur distinctio prouinciarũ.iij.q.iij.c.de induciis §.spatiũ.vbi dicitur, ꝙ ad producẽdũ testes de eadẽ prouincia, dãtur tres mẽses, de cõtigua sex, & de trãsmarinis nouẽ mẽses, de hoc in c.vltra tertiã.de testi.secũdũ Inno. Hinc ꝓuinciales q in ꝓuincia orti sunt, vel domiciliũ habẽt.l. ꝓuinciales.vbi Alcia.de ver.sig.

Prouisio, electio postulatio, differũt, de elec.c.j.lib.vj & ꝓuisio est latũ verbũ qđ cõprehẽdere potest noĩationẽ, postulationẽ, pręsentationẽ, & collationẽ, vt est gloss.in clem. fin. de elect. quæ alleg.iura concor.

Proxeneta, non vt vulgò legitur, prosenera, Latinè interpretatur mediator, id est qui conciliat inter se ementes & vendẽtes, maximè hospites, vnde nomen deductũ est; nam xenos, hospes interpretatur. Seneca in episto. Nolo proxenetæ nomen tuum iactent. Et Martialis: Vatiniorum proxeneta sartorum. lib.50. Dig. de proxenetis.l.si proxeneta. & ibidem sæpe. Anton. Nebriss.

Proxeneta est paranymphus, id est, media persona, per quam aliquis contractus celebrãdus aut ineundus procuratur, & talis procurator in sponsalibus dicitur paranymphus, qui explorat volũtatem hominum, qui & cum quibus velint con-

trahere, & quæ sit facultas cōtrahentium vel cōtrahere volentiū, cuius remuneratio vel merces dicitur proxeneticum. Et consistit officium eius circa amicitias complēdas, & circa assessores cōquirendos ordinariis iudicibus: vide c.j.de hoc in gloss.ij.de testibus.lib.vj.

Proximus est quem nemo præcedit.l.proximus.ff.de verb.sign. etiam si solus sit, vt l.proximi. eo. ti. Item proximi sunt non illi tantum, quos nobis sanguinis gradus iūgitur, sed omnes homines naturæ nostræ participes. c. charitas. versi.Itē non illi.de pœni.dist.ij.

Proximi sacrorum scriniorum, require suprà in versic. præpositi sac.scrin.

Prudentia est carnalis concupiscentia xxxij,quęst.j. nō enim. Alibi appellatur malitia.de despon. impu.capit. de illis.ij.sic etiam in delictis. de deli.pue. cap. pueris. de despon.impub. cap.tuæ.in gloss.iij.

De P ante V.

Puberes à pube.i. à pudendis corporis sunt dicti.Et dicitur esse pubes qui iam cōpleuit xiiij. annum,si est masculus, & generare pōt.& xij.si est fœmina c.puberes.de despon.imp.

Pubertas in masculis incipit post xiiij.annū cōpletum,in fœminis post xij.vt Instit.quib. modis tut.fin. in prin. Sed cum sit mentio de pubertate plena, variis modis interpretari solet, prout materia de qua agitur suadet, vt notabiliter tradit gl.in § minorē. Insti. de adop.

Publicanorum ordo, quemadmodum Cicero in multis locis scribit, Romæ fuit hominum honestissimorum, hi vectigalia publica conducebant, & inde dicti. In sacris literis publicanus nomen propemodum est infamiæ, propterea quòd qui portoria exigunt, odio sunt omnibus. vnde Saluatori nostro vitio dabatur, quòd cum publicanis & peccatoribus manducabat. Apud Iurisconsul.tit. est de publicanis & vectigalibus.

Publica propriè dicuntur quæ populi Rom. sunt. nam bona ciuitatum abusiuè publica dicta sunt.l.bona.de verb.sign.

Publica iudicia sunt dicta quasi populica, quia cuilibet de populo permissa est eorū persecutio, vt suprà priuata delicta.

Publicani dicūtur qui publica vectigalia administrāt: vnde eorum nomen descendit. siue ad hoc cōstituti vt publica vectigalia exigant, siue tributa conducant. ff. de publicū & vecti. l.j.nā etiā dicuntur vectigaliū cōductores fisci vel rerū publicarum, & qui lucra vel publica negotia seculi sectantur, ibidem. l. iij. Aliter publicani dicuntur qui publicè peccant: vt in

in euãgelio. Luc. 18. c. de Pharisco & Publicano.

Publicaria dicũtur ea, quæ ob aliquod delictũ sic enorme in publicũ ęrariũ deuoluũtur, & inde dicitur publicatio bonorũ.

Publicarij dicunt qui ob aliquod delictum sic enorme in publicum ærarium deuoluuntur.

Publicæ honestatis iustitia est ꝓpinquitas ex sponsalibus prouenicns, robur trahẽs ab ecclesiæ institutione propter honestatem. Non enim est honestũ, vt quis eam ducat quam suus cõsanguineus despõsauit cap. ad audientiam. & c. sponsam. de spons. vnde huiusmodi prohibitio nõ consurgit ex consanguinitate nec affinitate cõtractae ex nuptiis cõsummatis, sed ex quadã publica ęquitate inductũ est hoc ius prohibẽs matrimonium contrahi, & contractum dirimẽs. Et not. quòd ideo dicitur publicæ honestatis iustitia, quia in matrimoniis nõ solum quod liceat, sed quod honestum est, considera tur. ff. de titu. nup. l. semper. & oritur etiã ex sponsalibus quæ de iure nõ sortiuntur effectũ: vt in cap. ad audientiam. præallega. secus in matrimonio. quia affinitas non contrahitur ex nuptiis ĩterdictis: vide Gof. in sum. de spons. vbi dicitur, quòd secundum quosdam in nullo casu locum habet hodie publicæ honestatis iustitia, nisi in sponsa fratris, de qua in veteri & nouo testamẽto prohibitum esse videtur, quã spõsam frater habere non potest, dicto capitulo, ad audientiam. cum concor. in gloss. & rationem dicunt, quia sublata est in eo casu in quo de maiori æquitate locum habuit, scilicet in sobole suscepta ex secundis nuptiis, cognationi viri non copulanda prioris, vt de consang. & affini. non debet, ideo & in aliis reuocata videtur, quia de similibus idem est iudicium, vt ibi.

Publiciana actio. Require suprà actio publiciana.

Publicum absolutè, quandoque capitur pro vectigali, vt tradit Budæ. in Annot. in Pand. vbi vide.

Publicum ius est quod principaliter spectat ad publicam vtilitatem. Require suprà ius publicum.

Publicum munus quid sit, explicat apertissime Pompon. in l. pupillus. de verb. sign.

Pueri dicuntur filij, non filiæ. Secundo dicuntur omnes serui pueri, etiam sexagenarij. Tertio dicuntur omnes qui sunt in ętate puerili, scilicet mares à septennio vsque ad xiiij. annum, & puellæ vsque ad xij. annum. ff. de verborum significa. pueri. de æta. & qualita. ex ratione. in gloss. Quando tamen legantur pueris alimẽta, puę

ri & puellæ dicuntur vsque ad trigesimum annum. ff. de ciba. & alimen. leg. l. Mela.

Puerpera est quæ parit in annis puerilibus: vt inquit text. in c. puberes. de despon. impub.

Pugiles dicuntur qui pugnandi artem norunt.

Pugillares, id est tabulæ cereæ. l. in commodato. §. sicut autem. versicul. ergo si pugillares. ff. commodati.

Pulmentarium, dicitur à pulmento. Pulmentum verò, vt ait Varro, dictũ est, quod id edebant cum pulte: est autem ci cibus solidior vtrunque, siue illud sit ex aquatilibus, siue ex terrestribus. Horatius 2. Sermo: Pulmentaria quære sudando. Cato de re rustica: Pulmentarium familiæ oleæ caducæ quamplurimum condito. Pau. titul. de fundo instru. l. cùm de lanionis. Sine his, scilicet patinis & cacabis, pulmentarium coqui non potest. Anton. Nebrissens.

Pulsare differt à verberare, quia pulsamus sine dolore, sed verberamus cum dolore.

Pupillus dicitur qui cùm impubes est, desinit esse in potestate patris aut morte patris, aut emancipatione, & sic pupillus dicitur etiam si habet patrem. l. pupillus. ff. de verb. signi.

Pupilla similiter dicitur intra annos pubertatis emancipata, vel morte patris desinens esse in potestate eius, scilicet xij. annorum, sicut pupillus intra xiiij. annum.

Pupillaris substitutio. dicitur quę fit impuberi in euẽtum mortis eius in ætate pupillario pupillaris.

Pura stipulatio, vide infrà, in versi. stipulatio pura.

Purus locus dicitur qui neque sacer neque sanctus, neque religiosus est. l. ij. ff. de religio. & sumpt. fun.

Purgare, huius verbi significatũ, vide in l. j. §. purgãdi. ff. de riuis.

Purgatio est de obiecto crimine innocentiæ ostensio. Et est duplex, scilicet canonica, quæ fit per iuramẽtum, & hæc approbatur, & vulgaris, scilicet quã sibi vulgus inuenit, & hæc fic per ferrũ candens, per duellũ, per aquam frigidam siue bullientem, & hæc reprobatur, vt eod. tit. ex tuarũ. & per totum. eo. tit. ij. q. iiij. mennam. Forma autem purgationis hæc est, ꝙ infamatus iurabit se immunẽ esse à crimine quo infamatur, & compurgatores iurabunt illum verum se credere iurasse. c. quoties. & c. vlti. eod. tit. Aliter autem deponere non debent, ne subeant anceps per iurium. ff. de in lit. iuran. l. videamus, & numerus compurgatorum habetur ij. q. iiij. omnibus vobis. & cap. presbyter si à plebe. Hodie numerus cõpurgatorum arbitarius est, inspe-

cta

cta personæ qualitate & infamiæ quãtitate.c.cùm in iuuentute.eod.titu.Et hæc de forma purgationis canonicæ. Sed de purgatione vulgari patet in eo. titul.per totum. & ij.q.iiij.monomachiã.c.mẽnam.& c. consuluisti.Et est triplex ratio, quare huiusmodi purgatio prohibetur. Primò quia hæc facta sunt inuidia fabricãte, vt in c. mennam.præal.Secunda, quia Deus in eo tẽtari videtur, vt in eo.tit.c.vlt. Tertia, quia vt plurimum innocens condemnatur, vt in c. significantibus.eo. tit. Deus autem tentari nõ debet.xxij.q.ij.quæritur.

Purpuræ appellatione quæ contineantur, declarat Iurisconsul. in l.si cui lana.§.vlt.de leg.iij.

Purpurarij, qui purpuras capiunt vel qui purpura tingunt aut negotiantur.

Pustulatum argentum, dicitur, quod est purũ & absque omni spurcitia, dictum pustulatum, quasi purum putúmque: Pustula quoque ipsa argenti puri massa dicitur. Martialis: Et nimiũ felix pustula vincit ebur. Idẽ: Nulla venit à me argenti tibi libra pustulati. Suetonius in Nerone, Nũmum asperum, argentum pustulatum, aurum obrizum exegit. Alphenus libro decimonono. Dig.tit.locati & cõducti.l.in naue Sauphe. li.Cùm argentum, inquit, pustulatũ fabro daretur. Accursius hallucinans variis modis, legit quasi is qui nihil certi ac definiti tradit, lege pusulatũ ex Festo, & c.nudatis codicib⁹.

Pustulatũ aurũ vel argentũ, vide suprà, in ver.argẽtũ pustulatũ.

Puteal est illud quo puteus cooperitur.

De P ante Y.

Pyctaciũ est scriptura continens petitionẽ alicuius.c. pyctaciũ. xxx. q. iij. vel dicitur breuis scriptura quę in tuscia dicitur apodiciũ. C. de erog. mili. anno.l.octuarij.lib.xij. & gloss.in c.si quis Papa.lxxix. distinct.

Pyrrhicharij siue purrhicharij dicũtur saltatores armati, vt autor est Bud.in l.Athletas.de iis qui no.infa.& in l.aut.de pœn.

Pytiocampæ sunt ærucæ in pinu nascentes; annumerantur à Iurisconsulto inter venenata.l. iij.de sicar.

De Q ante V.

QVA, pro quatenus.l.pretia. ad l.Falcid. aliquando significat idem quod per quam partem.l.j.de mor.infer.

Quadrans est quarta pars assis, qua perficiuntur tres vnciæ. Alia nomina require suprà, as.

Quadratarij dicuntur marmorarij, qui marmora ad amussim quadrant.l.j.C.de excus.artific.vbi Alciat.

Quadripendium, est as quadruplicatus.l.xlviij.

Qualli, sunt canistra vindemiæ apta, siue ad comportandas vuas, siue ad colãdum mustum, vt vult Seruius, inde dicta. Ait nanque in illud Virg. 2. Geor. Tu spissos vimine quallos Colàque prælorum fumosis diripe tectis. Qualli sunt per quos vinum defluit, qui & ipsi à colando sunt dicti. Columella in horto: Ipse ferens olitor dedu ctos pondere quallos. Et Cato de re rustica: Ad vindemiam, inquit, parentur qualla & sarcinantur. Vlpianus de fun. in stru. l. instrumenta. Qualli, inquit, vindemiatorij exceptoríque, in quibus vuæ compor tantur. Anton. Neb.

Quali qui sint, exponit Vlpia. in l. instrumenta. de fun. instrù.

Qualisqualis, pro qualiscũque. l. rescriptum de distra. pign. sic qualiterqualiter pro qualitercũque l. qui fundum. quemad. ser. amit.

Quàm citius, hoc tempus est arbitriũ boni viri, cum lege vel canone non terminetur.

Quamdiu, hæc dictio quando inducat conditionem, lege Bar. in l. j. de cond. & demon.

Quamuis, hæc dictio habet ampliare ad maiora expressis. clemen. j. de re iudi.

Quanti ea res erit, & quãti eam rẽ esse apparet, inter hæc verba nihil interest, & vtraque harum clausularũ ad veram rei æstimationem refertur. l. inter hæc verba. de verbo. signi. vbi Alcia.

Quantominoris actio. Require suprà, Actio.

Quantominus, hæc verba quomodo intelligenda sint, vide l. si ita à te. de verbo. signi.

Quartarũ tres sunt species, Vna est debita iure naturæ, quæ dicitur bonorum subsidium, quę hodie est aucta ad trientem & semissem secundum numerũ filiorum. Vnde, Quatuor aut infra dant natis iura trientem. Semissem verò dant natis quinque vel vltra.

Alia est Trebellianica, tertia Falcidia, de quibus in c. Raynutius. de testa. in glo. super ver. quartam partem. & in c. si pater. eod. tit. lib. vj. Et differunt Trebellianica & Falcidia in hoc, quia testator potest auferre Falcidiam, & grauare heredem, quòd ipsam non detrahat. Trebellianicam verò non potest interdicere.

Quasi, quandoque est expresſiuũ veritatis, vt Ioan. 1. Quasi vnigeniti à Patre. c. parochianos. de deci. vbi gl. & ff. ex qui. cau. maio. l. ait prætor. §. item ei.

Quasi castrense peculium, vide suprà, peculium quasi castrẽse.

Quasi sententia est, si quis in iudicio confiteatur se furem, secus si extra, vel est cùm quis præmissis actionibus, quæ nascuntur ex delicto, non est damnatus, sed ipse dedit, vel dare debet

bet pecuniam ne conueniatur illis actionibus, & præsumitur quòd illud facit ex conscientia delicti, excusatur tamen vbi cum iussu prætoris cum eo transigitur.

Quasi Seruiana, vide Actio quasi Seruiana.

Quatenus facere possit, si quis iuxta hanc formulam cōdemnetur, non totum quod habet extorquendum est, sed habenda est ratio, ne egeat, l. in condemnatione. de reg. iur.

Querela est ius quoddam rescindendi testamentum vel donationem vel dotem in totū captam, & competit reo ex his quæ acta sunt, vel in partem. Non enim est propriè actio, quia non agitur vt quid detur vel præstetur, nec est propriè accusatio, quia non accusatur quis vt puniatur in corpore, sed obtinet mediā viā, & aperit viā succedēti, secūdū Azo. in Summa. C. de inoff. testa.

Querela inofficiosæ donationis inducitur ad instar inofficiosi testamenti, & cōpetit liberis, vel parentibus à debito bonorum subsidio exclusis. Est enim causa huius querelæ, iniqua exclusio à debito bonorū subsidio, & datur cōtra illos quibus datum est in immensum, secundum Azo. C. eo. tit.

Querela inofficiosæ dotis inducitur ad instar donationis inofficiosæ, & competit filiis cum matre, cùm omnia vel pene omnia in filiorum fraudem dedit pro se vel filia vel muliere alia, secundum Azo. eo. tit.

Querela inofficiosi testamēti datur omnibus qui tempore mortis imminētis ab intestato possūt succedere exheredatis vel præteritis contra scriptos heredes vel fideicommissarios.

Quæstio est inquisitio veritatis per tormenta, secundum Azo. in Summa eo. titu. vel est oratio interrogatiua. Alia significatione idem est quod tormentum, quia tormentis veritas inquiritur, vt cùm seruus torquetur pro crimine fraudati census, aut læsæ maiestatis, vt de domino dicat quę nouit, ita capitur pro tortura. l. item apud. §. quæstionem. de iniur. & l. j. §. quæstionem. ad Syll. inde quæstionarij, & dicuntur tortores.

Quæstio emergēs dicitur ea quæ proponitur ex his quæ emergunt in lite, vt si quæritur an iste possit testari, vel an danda sit dilatio, vel consimilia.

Quæstio incidēs dicitur illa, quæ ante litem cœptam competit reo ex his quæ acta sunt inter reum & actorem, vt pactū de non petendo rem iudicatam.

Quæstio mota dicitur quando quis vocatus est per excep. vel supplicatum est, id est datus libellus: arg. l. si quis maior. C. de transac. vel, & fortè verius per

per litis contestat.l.amplius.ff. rem ra.ha.

Quæstio possessionis est in qua de sola possessione controuersia ventilatur. extrà, de ordi. cog. c.super spoliatione.

Quæstio proprietatis est in qua de sola proprietate, hoc est de domino vel quasi dominio est quæstio, de causa poss.& pro priè. cùm dilectus & dico quasi dominio, propter res incorporales quæ non possidentur, vt in spiritualibus institu. de reb.corp.& incorpo.§.incorporales.

Quæstio status mouetur cùm quis vendicatur in seruum. C. de asser.tol.l.vnica.in princ. & liiij.dist.frequens.

Quæstor, id est cancellarius.l. fi. C.de diuer. rescrip. & in auth. de exhib.reis. §. quia verò. Et no.quòd tribus modis dicitur quæstor. Primo ille, qui quærebat pecunias tributorum per mundum & seruabat. Secundo ille, qui præerat capitalibus causis. Tertio qui stabat vt legeret libros, qui candidatus principis dicebatur.l.j. de offi. quæst.quomodo in proœm.insti.sumitur, & no. quòd secūdū primum modum dictnm in iure variis nominibus nuncupatur. scilicet susceptor & opinator, vt C.de susc.& archi.l.missi opinatores.lib.x.

Quęstores illustres sic dicti sunt, eo quòd pecuniæ publicæ quæ rendæ per mundū & cōseruandæ siue congregandæ curam & sollicitudinem haberent, & ad hoc creati erant. Et dicebātur quæstores ærarij ab ære, id est pecunia dicti. ff. de orig.iu. l.ij.§. exactis. deinde regibus. post princip.

Quæstores patricidij dicuntur qui causis capitalibus præfecti erant. ff. de orig. iur. l.ij.§. præallega. Inde exquæstor, id est extra quæsturam positus.

Quæstores sacri Palatij dicuntur in Palatio principis qui libris principalibus legendis vacabant, non dico sententiis, quia illustres tantum illas legebāt, Vel dicebantur qui idem officium gerebant in domo Imperatoris. Talis etiā candidatus principis dicebatur, & sic capitur in proœmi. instit. & ff. de offi.quæsto. & l.j.in fine. & ff. de orig. iur l.ij.§. deinde. vide Accur.in glo. iij. in §. cunque. insti. vbi suprà.

Quæstus est qui ex opera solertia vel diligentia alicuius prouenit, & ideo hereditas, legatum, donatio non continetur appellatione quæstus.l.coram. & l.quæstus. ff. pro so.& l.aditio.§ j.ff.de acqui.hæred.

Quia, vide in ver. Si.

Quilibet est distributiuum, vt no.ff.de duo.reis. l. duos reos. Et aliquando ponitur pro a.iquis, vt in c.de homine.de celeb.missa.

Quin-

Quincunx est pars assis constans ex quinque vnciis. insti. de hered. insti. §. hereditas.

Quini, quinæ, quina, quemadmodum de binis & denis est dictum, nomen est diuiduum siue distributiuum ad singulos tantum: Affricanus libro. xxj. titu. de euictionibus. l. si duos. Si duos, inquit, seruos quinis à te emam, & eorũ alter euincatur, &c. Accursius quinis pro bis quinque exponit, falso nimirum interpretamento, aliud nanque est emere duos seruos quinis aureis, alius bis quinq;, id est decem aureis: nam illud significat quod quenque illorum emi quinque aureis diuisim, hoc verò quod ambos emi decem aureis coniunctim. Cui verò sensui magis accommodari debeant verba legis, Iurisconsulti viderint, nos sermonis Latini puritatem inquirimus. Nebr.

Quirites, sunt Romani, sic dicti à Quirino, id est Romulo, eorum Rege sic dicto, vel à quiris, id est hasta, quia magna hasta in bello vtebatur.

Quis vel qui restringit præcedentia, etiam quãdoque declarat, vt not. in l. j. C. de sum. Trin. & fide Cath. Et refert aliquando antecedens in genere. C. de iniur. l. dominum. sicut & alius, iuxta illud, Et alij duo nequã. Et qui est relatiuum substãtiæ. C. de sum. Trin. & fide cathol. l. prima. in gloss.

Quisquiliæ dicuntur sordes domus mundatæ, quæ scopis eiiciuntur, scilicet, lapides, folia, stramenta, pulueres, ossa.

Quo, est idem quod vt, vt C. de pœn. l. si quis in metallum.

Quod iussu actio. Require suprà Actio quod iussu.

Quod metus causa. Require suprà, Actio.

Quod vi aut clam. Quorum bonorum. Quorum legatorum. Require suprà, de interdictis.

Quominus, aliquando est vna pars, & exponitur, id est, in præsentia. l. fi. C. de legi. aliquando id est, incontinenti. l. si quasi. ff. de pignor. act. Aliquando sunt duæ partes, & exponitur, vt no. in l. quominus. ff de flumin. Aliquando, id est non, l. si. ego. ff. si cert. pet. l. cùm ipse. de exc. tutor. & l. si dolo. ff. de dol. Aliquando exponitur quo pro vt, & minus pro non. C. ne vx. pro mari. l. j Aliquando quominus, id est, quàm l. liber homo. ff. de verb. oblig. & de hac dictione vide Docto. in l. continuus. in princ. ff. de verb. oblig.

Quondam potest significare tria tempora, præsens, præteritum & futurum, vt not. per gl. l. nec emptio. §. fin. ff. de contra. emp. cap. cùm olim. in principio. de offic. deleg. cap. ex parte. de fo. compe. Bar. in l. j. §. hoc autem. ff. de no. oper. nunt.

Quoties intelligitur quãdiu fieri potest

potest id de quo agitur, nisi tempus fuerit appositū. l. sicut ff.quemad.vsusfr.amit.& l.veluti.ff.de eden.& differūt quoties & rursus in reiteratione, vt not.in l. fideicommissa. §. si quis decē.ff.de le.iij.& per Cy. in l.legem.C.de indi.vid.toll.

De R ante A.

RAbies est furor sine discursus cum impetu. c. de viro. & ibi not. Archid.xij. quæstione secunda.

Rancor & iniuria differunt, quia licet iniuriā non teneatur quis remittere, rancorem tamen tenetur remittere.Specu.in tit. de treuga & pace.ver.& not.

Rancor est vitium carnis, sicut mucor panis,& acor vini. Vnde dicitur, caro rancescit, vel rancida est.

Rapere & amouere ita differre Vlpian.ait,vt amoueri aliquid etiam sine vi possit,rapi autem non nisi cum vi. l.iij. de incen. rui.naufr. Sed & qui vi adhibita aliquid scidit aut fregit alicui,rapuisse dici potest.l.Marcellus. de verb.sig.vbi Alciat.

Rapina est violenta receptio rerum,vt in l.j.C.vi bon. rap. sed raptus propriè est violenta receptio mulierū, secundū Goff.

Raptor rerū dicitur ille, qui bona aliena vi rapit & apertè. ff. ne quis eum qui in ius. l.sed eximendi, & sic etiam est raptor hominum, & maximè mulierum.

Raptor & fur ex animo dicuntur. instit.vi bon.rap.in glos.in ver. comprehendatur. & quomodo distinguuntur,vide ibidem.

Raptus, tus, tui, dicitur rerum, vt ff.de incen.rui. naufrag. per totum. Et hominum, vt C. de rapt.virg.vel vidua. l.vnica.licet quidam teneant contra primū. Et loquitur solùm de mulieribus raptis à viris, non de mulieribus rapientibus viros.

Ratis dicitur nauigium inconditum & temere factum, vt trabes connexæ & sine fabrica compactæ,quæ nauigij vicem præbent. A rate ratiarius dicitur,vt nauicularius,non opifex, sed q rationib' negotiaẗ, secūdū Bud.in l j. de exer.act.

Ratio secūdū Azo. in Sum. §. est autem de edendo,est scriptura causa negotiationis mutuæ edita de datis & acceptis, secus si ibi continetur de pignore tantum,vel de mandato tantū, vel de constituta pecunia tantum, Aliter accipitur ratio dū dicitur rationem esse reddendam de omnibus,& aliter cum dicimus, habenda est ratio ætatis, & similia, vt in lege in condemnatione. de regul. iuris. & lege prima,in principio. de postul.nam habere rationē ætatis, est habere respectum, ætatis,id est in cōsideratiōe.Et multum interest inter reddere rationē & edere,nam edere

est ra

est rationes exhibere, & copiã describẽdi facere, reddere autem est computare & quod reliquum est restituere. l. bones. de verb. sig. arg. extrà, de rescri. si quando in ver. rationabilem causam, quia testis non valet, nisi causam sui dicti reddat, si quæratur ab eo. ij. q. j. in primis. tunc enim ratio sumitur pro causa, similiter ibi. Quod ratione caret, extirpare necesse est. vt lxviij. dist. c. episcopi. Etiam prælatus debet esse paratus rationem reddere omni poscenti. §. ecce. in fi. xxxvj. distinct. & in l. si quis. §. sed interdum. ff. de relig. & sump. fun. & intelligitur illud dictum si potest, quia per impotentiã quandoque non est omniũ reddenda ratio. ff. de legib. nõ omniũ. & præcipuè in arbitrariis, vt quod Spec. intitulat de teste, in singulari, hoc Gregor. ix. de testibus. secundum Ioan. And. ergo dicitur, Sic volo, sic iubeo, sic pro ratione voluntas.

Ratiocinia sunt rationum redditiones ad quas aliquis obligatur ex administratione reipublicæ, vel priuatæ, quam gessit: vnde publica sunt illa, quibus obligatur officialis curiæ ex administratione aliqua ad rempubli. pertinente, vt in l. officialis. C. de episcop. & cleric. Priuata autẽ sunt illa, quibus obligantur aliqui ex administratione rerum pertinentium ad priuatos, vt tutores, curatores, vel procuratores, gastaldones, & baliui aliquorum. V. de obligatus ad ratiocinia, & ad rationem reddendam alicui adstrictus.

Rationalis, idem qui logista, de quo suprà suo loco.

Rationalis Cæsaris idẽ est quod procurator Cæsaris, à rationibus gerendis sic dictus: vide constitutionem Græcam C. de rat. ope. publi.

Raucæ vocantur vermes qui in radice quercus nascuntur & transeunt, de quibus habetur in l. ex conducto. §. j. ff. loca. licet glos. intellexerit de spinis.

De R ante E.

Reatus dicitur status atque habitus ipse reorum, antequam absoluantur vel damnentur cum squallidi, promissa barba, de salute litigant, & rerum suarum anxij satagunt. Iustinian. tamen vsus est pro pœna, in authen. de incest. nupt. vulgò autem accipitur pro crimine, eo modo quo abigeatũ dicimus, abigeorum delictum.

Rebellis dicitur inobediens principi circa cõcernentia prosperitatẽ imperij, in extrauag. qui sint rebelles. & ibi per Bart.

Rebellis & cõtumax differũt, vt no. doct. in c. sanè. de offi. dele. Et not. ꝙ rebellis officiali domini papæ, vel ecclesiæ, vel imperij, dicitur rebellis Papæ, & Imper

Imperatori.l.hostes. & ibi Bar. ff.de capt.& postlim. reuers.& vide etiam Bar.in l.j.de desert. lib.xij.C. de pœna rebellantis, vide Bartol. in d. extrauaganti rebel.qui sint.

Receptatores dicũtur qui aliquos receptant, & vt frequentius sonat in malum, sunt enim illi qui fures, raptores, & cæteros malefactores recipiunt, vt C. de his qui latron.l.j.& ff.de recepta. l.j. sine quibus latere nõ possunt, vt in c.sicut ait.de hęretic.vbi hæreticorum receptatores anathematizantur, sed receptores, secundum Inno.dicuntur aduocati, in c.ex parte. de postulatio.

Recipere quandoque significat excipere, vt in l. qui fundũ.de verb.signi. aliquando est præstaturum se promittere, interdum approbare, vnde illa locutio, More maiorum receceptum est,& consimiles.

Recisius, id est breuius. c. cùm sit Romana.de appellat.

Recommendari reus à docto. dicitur, quando quis est carceratus propter vnum crimen, & alij implorant officium iudicis, vt detineatur etiã propter eorum interesse.

Re contrahitur obligatio traditione rei ab altera parte certo pacto. Insti.quib.mod. re contrah.oblig.per totum.

Reconuentio est mutua petitio quæ fit à reo conuento contra actorẽ, vt si petas à me decem ex causa mutui, & ego reconueniam te ad alia decem mihi debita ex operis tibi præstitis.

Recta linea ascendẽs sunt pater, auus, proauus, abauus, atauus, tritauus, sicut in fœminis lineá dicimus matrem, auiam, proauiam, abauiam,&c.

Recta linea descendẽs sunt filius filia, nepos, neptis, pronepos, proneptis, abnepos, abneptis &c

Rectè denotat iustitiam, sicut ritè solennitatem. ff.de inof.test. l.ij. in gloss.& sic.l stat aliquid actũ esse ritè, videlicet secundum ordinem & solennitatem iuris. quod tamen non est actũ rectè, s.secundum iustitiam & æquitatem, vt not. Io.Andr. in cle.si.de appel. & no. c.quoniá contra. de probat. est glos.in l. iustè possidet.ff.de acq.posses.

Recusare dicitur qui debitè requisitus sine causa rationabili differt executionẽ.no. in auth. de exact.instan.dot.§.illud.

Recusatio secundum Spec. eo.ti. est iurisdictionis vel audientię causa suspitionis proposita declinatio, vt C.de iud.l.apertissimi.& dic vt not.ibi, & fit vsq; ad xx.dies secundũ leges, vt C. de lit.contest.auth.offeratur.

Rheda est quoddam vehiculum, ad eundum vel redeundum habile, vt est quatuor rotarum. l. cum in plures.§.fin.ff.loc.

Redactũ dicitur etiam quod non est exactum, sed exigi potest.l. si pos

l. si possessor. §. redactæ. ff. de pet.her.

Reddere propriè est retrodare, recipit tamen & per se dandi significationem. l. verbum reddendi. de verb. signific.

Reddere rationes, vide Ratio.

Redditus annui inter immobilia computantur, in authen. vt hi qui obli. se hab. perhi. res mino. §. licebit autem. & l. iubemus nulli. §. j. C. de sacrosanct. eccl. & ibi Bar. Et redditus appellatione omnes prouentus cõtinẽtur secundũ Pau. de Ele. & Zaba. in cle. vnica de exces. præl. & vide no. in c. pastoralis. de deci. & dicitur reddit⁹ quasi retrodatus. Bar. in l. filio. in ij. no. ff. de li. & posth. & in rub. ff. sol. mat. ver. idem dic de verb. reddendi. Vel melius reditus dicuntur à redeundo quasi singulis annis redeuntes, & ideò scribẽdum simplici d, id quod & ratio syllabæ necessariò exposcit, & idem sunt redditus, & fructus. l. fundi Trebatiani. & ibi Bar. ff. de vsu & vsufruct. leg. Sed Specul. facit differentiam in titu. de loc. & conduc. §. j. ver. illud. Quid sint redditus & fructus, est bona glos. in cap. generali. in ver. redditus. de elec. in vj.

Redemptor pro conductore. l. Cæsar. de publica.

Redhibere est aliquem facere rehabere iterum quod prius habuit. vt ff. de ædil. edic. & de redhibit. action. l. redhibere. in principio.

Redhibitoria actio, require suprà, actio redhibitoria.

Redimere interdum ponitur pro conducere, & tunc plerunque refertur ad eum qui pacta mercede aliquid faciendum suscepit. l. plenum. §. operas. de vsu & habit.

Referendarij sunt aduocati qui referunt hominum negotia coram principe. in authen. de referendariis. & ibi glos. in curia romana sunt speciales officiales qui referunt Papæ supplicationes. cap. ex literis. de in integr. rest. vbi Innoc. & Host.

Referre quandoque idẽ est quod accusare aliquem.

Reficere est quod corruptum est in pristinum statum restaurare. l. j. §. j ff. de riuis. & vide ibidem not. de hoc verbo, & in l. iij. §. penul. ff. de itinere actúq; priua. & in l. j. §. j. ff. de via pub. Quæ requirantur in refectione, vide Barto. in l. j. ff. de ritu nuptia.

Refigere, est id quod fixum est labefactare atque conuellere, nam sunt verba quædam quæ composita cùm reuertunt significationem in contrarium. Virgilius sexto Aeneidos: Fixit leges prætio, atque refixit. Horatius 1. Epistol. Qui templis Parthorum signa refixit. Venuleius libro xliij. quod vi aut clam. l. si vitem. Si fixeris,

inquit,& ego refixero. Paulus titulo de verborum obligatione.l.inter. Tabulæ ait, refixæ sunt. Venuleius titul.ad legem Iuliam peculatus. l. qui tabulam. Qui tabulã, inquit, æreã refixerit. Tabulam æream Venuleius intelligit, in qua aliqua lex erat scripta, vt sic pomulgaretur. Quod verò huius modi tabulæ essent æreæ, ostẽdit Ouid.in 1. Metamorp. cùm dicit: Nec verba minantia fixo ære ligabantur. N.

Refragari est nocere vel impedire siue contradicere.

Regalia sunt quædam iura imperij vt portus, & flumina, & alia, vt not.in vsi.feudo.quæ sint regalia.& per Innoc.in c.generali.de electio.lib.vj.& ibidem per Cardin.

Regula secundum Azon. est plurium rerum compendiosa narratione facta traditio. vel est compendiosa definitio rerum vniuersitatem complectens. Item regula quãdoque dicitur specialis norma vel modus viuendi monachorum vel canonicorum, quia talis normam viuendi præbet.de stat.monac. per totum.& inde dicitur regularis. Item quandoque regula dicitur constitutio canonica.xj.distinct hoc vestræ indicimus charitati. Item regula secundum Goff.& legistas, est quæ rẽ quę est breuiter enarrat, non vt ex ea ius sumatur, sed ex iure quod est regula fiat.vt ff.de reg.iur.l.regula.nã ex regula nõ fit ius, sed ex iure quod est regulare, fit regula. Aliàs enim dici deberetur ius regulatũ,& non regula iuris. Et dicitur regula, ideò quia rectè ducit, nec aliorsum trahit, quasi à rego, eo quod rectè regat, & debet regula fieri signo vniuersali vel indefinito, Aliter in grammatica. Regula est multorum similium collectio vel coniunctio. Quid sit regula vel potestas eius, quis effectus, quod officiũ eius,& qualiter perdat officiũ suum, dic vt ff.de reg.iur.l.j. eod. tit. in rubric.lib.vj.

Erat & regula instrumentum, quo in factura olei veteres vtebantur.l.sed addes. vbi Bud. ff.locat.

Regula Catoniana dicit, quòd legatum quod fuerat inutile, si testator moritur, licet ex interuallo moriatur, non conualescit, vt ff.eodem titulo.l. j.in princ.& ff.de leg.j.l.cętera.§.j. Et non propriè dicitur regula, nec inter eas ponitur.

Regulam dicuntur propriè habere illi, qui profitentur tria substantialia cuiuslibet religionis approbatæ, videlicet, paupertatem, castitatem, & obedientiam, vt in c.cùm ad mõnasterium.de statu regula. Pa. in rub.de regula.

Regulares secundum Goffr.sunt qui

qui ad viuendum regulariter se adstringunt, siue sint monachi, qui debēt vacare diuinis, vt C.de epis.& cle.l generaliter.§.j.siue sint canonici regulares.nā idē est iudiciū de ambobus, vt in c.ex parte. de postulan.& c.non magnopere.ne cleric.vel monac.& hoc est verum quo ad rem, non quo ad regulam latiorem, vt in titu.de sta.mona. Vnde monachus dicitur à monos, id est vnus, & icos custos, vel achos, id est tristis, quia solus debet stare tristis, vt not.C.de episco.& cler. in rubri.xvj.q.j.cap.placuit. ij. vbi dicitur: Quia mundo mortuus est, Deo autem viuit. Et interpretatur vnus tristis, vt ea.q.ii cupis. Sed canonicus dicitur à canon, id est regula, & icos custos, quia semper debet esse sub regula, quare dicitur regularis. Nam regularis est qui per professionem imperio prælati se subiicit.

Rei vendicatio secundū Azo. C. de rei vend. est actio quædam quæ datur sola ratione dominij & possessionis vel quasi, vt in rem.ff.de rei vendi.l. j. & ij. C.vbi in rem actio. Et dicitur vel quasi propter iurisdictionē quæ ratione quasi dominij datur, vt not.instit. de actio. §.ij.

Relatio secundū Spe. C. de relat. iudicis dubitantis de iure, ad principem missa consultatio. Et quomodo debeat fieri relatio.not.C.de rela.l.j.

Relegare est aliquem in insulam vel in alium locum mittere, vt ibi propter delictum aliquod quod commisit, moram ad tēpus faciat, & est quasi bannire, vt ff.de pœ.releg.in princip. & tacitè non adimuntur bona, nisi exprimatur sententia. ff. de interd.& releg.l. relegatorum.§.ad tempus.

Relegatio est deportatio, quamuis propriè capiendo differāt, quia relegatio fit ad tempus, deportatio in perpetuum, vide de hoc.ff.de interd.& releg. l.relegatorum.

Releuata iugera, vide suprà Fundus releuatus.

Religio principaliter ordinata est ad opera vitæ contemplatiuæ, quæ in oratione & studio consistunt, & secundariò est annexum opus manuum secundum Ioan. And.in c. sanè. de regula, in Nouella. Et quæ religio sit maior, subdit idem Ioann.Andr. dicens, Oportet principaliter maioritatem ordinum attendi ex parte finis, secundariò autem propter exercitium: nam finem quærimus propter se, & exercitium non propter se, sed propter finem. Ex quo sequitur illam religionem maiorem esse, quæ est ordinata ad finem absolutè potiorē, vel quia illud est magis bonum ad quod ordinatur vel quia ordinatur ad plura bo

na. Si verò vtriusque religionis sit idem finis, attenditur præeminentia secundariò non secundum quantitatem exercitij, sed secundum proportionem eius ad finem intentum.

Religiosi sunt qui vitam regularem professi sunt. Et largè dicuntur religiosi qui in propriis domibus religiosè viuũt, quanuis nõ sint professi, vnde tria substantialia vitę regularis profiteri debet religiosus, scilicet obedientiam, castitatem, & proprietatis abdicationem xij. q.j. non dicatis. xix. q.iij. qui ingredientibus. nec in his dispensandum est. in c. cùm ad monasterium. de statu monachorum, in fine. nam professio est solennis promissio religionis, in qua prædicta tria concurrant.

Religiosæ domus sunt domus & monasteria Christianæ fidei, & alia similia pia loca ad pios vsus religionis deputata, quocunq; nomine cẽseantur. Et secũdũ Gof. religiosæ domus dicũtur monasteria, tẽpla, hospitalia, & alia loca, vt suprà, & in c. de xenodochiis. eo. tit. & C. de episco. & cler. in l. orphanotrophos. & omnia oratoria. Etiam illa, quæ aliqui ex deuotione in propriis domibus episcopi auctoritate constituunt, loca religiosa sunt, vt xlij. distinct. oratorium.

Religiosus locus est in quo mortuus sepultus est, vel etiam caput eius vt ff. de rel. & sumpt. fune. per totum. vnde mortuo illato in prædium, ipsum religiosum efficitur. C. quæ res pigno. oblig. poss. l. iij.

Relinquere verbum propriè est in vltima voluntate. ff. de tab. exhib. l. j. & C. de sacrosan. eccle. l. j. & l. iubemus §. fin. in vlt. gl. Item adde de hoc verbo relinquo. Bartol. in l. illa institutio. ff. de hered. instit.

Reliquari apud Iurisconsultos dicitur qui æs alienum integrè non soluit: vnde reliquatores vectigalium, qui reliqua publico debent. Alcia. libr. iiij. de verbor. sign.

Reliquum seu residuum aliquando totum admittit, vt l. ij. C. de heredib. instit. Aliquando nihil addit, si nil reperiatur. ff. de hered. inst. l. itẽ quod Sabinus. §. sed si. item adde quid veniat reliquorum appellatione. Bartolus in l. Offidius. ff. de legatis iij.

Remissio est causæ commissæ ad competentem facta missio. Item quãdoq; significat idem quod indulgẽtia secundũ Spe. & sic sumitur in ti. de pœ. & re.

Renuntiare est remittere vel negare, vnde dicitur, Liberũ est vnicuique iuri suo renuntiare, id est remittere ius suum, & negare eo se velle vti.

Renuntiatio propriè est rei vel iuris spontanea refutatio, & potest

test fieri per illũ ad quem pertinet illud cui renũtiatur, aliàs generaliter renuntiatio potest fieri per quemlibet de re sua vel iure proprio, vt C. de pact. l. si quis in conscribendo.

Rhenus flumẽ est per Bononiam seu Alemaniam currens. ff. de euic. l. Lucius. & instit. de re. diui. §. flumina. in glo.

Repedare pro reuerti. l. si quis ex grege. C. de cohorta. lib. 12.

Repetere propriè est restituendum petere. Aliquando tamen idem significat quod iterare, vt in l. repeti. de quęst. quandoque significat recordari l. quidam. de iure codicil.

Repetita die promittere, est cùm id agitur vt promissio retrorsum trahatur, & prius facta intelligatur, quod vulgo dicunt, exnunc, prout extunc, & econtrario.

Repetundarum, vel de repetundis, accusatur quis vel damnatur, qui in administratione magistratus pecunias accepit. vnde accipere non debuit. Neque habet alios casus quàm genitiuum & ablatiuũ numeri pluralis. Sallustius in Catilina substantiuum subintellectum expressit, dicens: Catilina pecuniarum repetũdarum reus. Titulus est in libro Digestorũ xlviij. ad legem Iuliam repetundarum, de qua Martianus his verbis scribit: Lex Iulia repetunda. pertinet ad eas pecunias quas quis in magistratu potestatísve curatione, legationéve acceperit. Nebris.

Repetũdarum, vide suprà in ver. Lex Iulia repetundarum.

Repignorare est luere pignus. l. si vt certo. §. nunc videndum. ff. commod.

Replicatio secundum Spe. eo. tit. de except. §. multum. est exceptionis factæ exclusio, & sic est quædam exceptio competens actori contra exceptionem rei, & istam semper opponit actor. & contra replicationem actoris datur duplicatio reo, & iterum contra duplicationem rei datur actori triplicatio, & sic in infinitum extendere licet. insti. eo. tit. in princ. de replicatio. vide Ioan. And. per modum summæ, in c. à nobis. de excep.

Replumbari dicitur argentum, quoniã elaborati argenti partes non possunt cõsolidari, nisi interueniente plumbo: nam quemadmodũ suprà diximus ferruminatione fieri per eandem materiam, ita nunc dicimus plumbationem fieri per aliam materiam, hoc est per plumbum. Seneca in quarto naturalium quæstionum: Argentum, inquit, replumbatur, signorum argumenta soluuntur. Vlpia. de auro & argento leg. l. cum aurum. An replumbari debeãt, cũ sic appẽduntur Replumbari igitur est plum-

bum auferre Ant.Nebr.

Replumbare significat plumbum eximere.l.cum aurum.§.vnde. de au. & arg.leg.

Repræsalia est potestas pignorandi contra quemlibet de terra debitoris data creditori pro iniuriis & damnis. De his repræsaliis dicitur de iniur. & dam. da.c.& si pignorationes. libro sexto.

Repræsentare pecuniã.est illam statim & in pręsens numerare. l.cùm ij.§.eam de transa.

Repromissio est promissionis iam factę confirmatio, vide suprà promissio.

Repromittit qui nuda stipulatione se obligat, Alciat.in l.satisdationis.de verb.sign.

Repudiare est spernere, respuere vel dedignari.

Repudium est renuntiatio ab vxore missa marito, vel econtra quia mittens conditioni alterius petit renuntiari. Item dici potest repudium quod sub testimonio trium testium vel à præsenti remittitur. Etiã repudium est residentium discordantia. Inde dicitur libellus repudij scriptura in qua alter alterius conditioni renuntiat: in libello autem repudij scribebantur hæc verba, scilicet, res tuas tibi habeto, vel res tuas tibi agito, nec tamen potest mulier mittere repudium nisi causa approbata, vt si fortè maritus propter naturalẽ imbecillitatẽ minimè coire possit, in libello discutiendorum sponsaliũ hæc verba erant in vsu, cõditione tua nõ vtar.ff.de diuor. & repu.l.ij. Quæ autem sit differentia inter diuortium & repudium.not.ff.eo.tit.in rubr.

Reputatio secundũ Pla.est cõpensatio, vt l.j.ff.de solu.vel secundũ Azo.reputatio.i.restauratio. vel secũdũ Accu.est cõputatio.

Rex est verbum generale, vt ff.si cert.pet.l.j.

Res cõmunes naturali iure dicuntur, quarum vsus omnibus animalibus est communis, vt aër, aqua profluẽs, & mare, & eius litora, secundum Azo. & insti. de re.diui.§. flumina autem.& ff.de acquir.re. domi.l.j.

Rex emphyteutica est res emphyteuticæ conditioni subiecta.s. illa quam ecclesia, vel aliquis dominus dominio & proprietate retenta concessit emphyteutæ quantum ad solam possessionem. vnde si hic emphyteuta rem illam in aliã personam transponere vult, nõ potest tradere eam, id est, dominium transferre, eo quòd ipse nec habet nec habuit illud, & ideo alteri dare nõ põt, qui nemo in aliũ plus iuris trãsferre potest q̃ ipse habet, vt in regula nemo plus.de reg.iur.lib.vj.

Res integra dicitur in contractu vẽditionis quãdo res nõ est in toto vel in parte tradita, & pretium in toto vel in parte non

solus

solutũ, licet contractus sit factus. aliter etiã dicitur res integra respectu iudicij, quando lis nondũ super tali re accepta est, videlicet ante lit. contesta. vt in c. ex insinuatiõe. de proc.

Res iudicata secundum Azo. de re iud. dicitur sententia quæ finem cõtrouersiarũ pronuntiatione iudicis accipit, vt ff. eo. tit. l. j. vel est quod condẽnatione vel absolutione contingit. Et addunt quidam, si nullo iuris remedio sententia possit retractari, aut lapsis x. diebus possit reformari. Sed hoc non placet Azo. Item res iudicata est à iudice eius, quod in iudicio deductũ est, ratione per eum adiudicatio, vt d. l. j. cum ibi not. Nã ibi notatur quòd res iudicata non est sententia, sed id, quod est decisum pronũtiatione iudicis. Sententia vero est dispositio vel pronuntiatio iudicis legaliter declarata, licet ibi gl. videatur hoc ignorasse. Ex quo sequitur quòd interlocutoria non potest appellari res iudicata, quia non capit finem controuersiarum, licet quandoque & interlocutoria causa diffiniatur. Nec sententiæ arbitrorum dicuntur res iudicatæ, quia non imponunt finem. Nam per solutionem pœnæ potest resiliri.

Res publicæ dicũtur quæ sunt omnium populorum, & hominum tantum, vt sunt flumina & portus, & quæ sunt dedicata vsibus populi, vt forum, stadium.

Res religiosæ sepulchra sunt: in quibus homines sepeliuntur. vt institu. de rerum diui. §. religiosum.

Res sacræ dicuntur quæ ritè Deo per pontifices cõsecratæ sunt, vt ædes sacrę, & alia dona pia, quæ ad diuina mysteria cõsecrãda dedicata sunt, vt cruces, & thuribula, quæ etiam alienari prohibentur, excepta causa redemptionis captiuorum. institu. de re. diu. §. sacræ res. & in gloss.

Res sanctæ dicuntur quæ ab omni læsione munitæ sunt, vt muri, & portæ ciuitatis, quæ ideo sanctæ dicuntur, quia pœna sanguinis cõstituta est contra eos seu aduersus eos qui aliquid in his delinquunt violando vel aliud committendo, vel tales res transcendendo scalis admotis, vel etiam aliquid in eorum læsionem auferendo. vel qualibet alia ratione occupando, vt institu. de re. diui. §. sanctæ. Nam ciues Romanos alia quàm per portas egredi non decet, cum istud hostile & abhominandum est, nam & Rhemus frater Romuli occisus tradit̃ ob id, ꝙ murũ transcẽdere voluit. vnde Lucanus.

Fraterno primi maduerunt
sanguine muri.

Res soli est res immobilis. vt In-

stit. vi bon. rap. §. j. versic. quod non solum.

Resarcire est restaurare: vnde dicitur compelli debes mihi damnum resarcire. i. restituere.

Rescriptum secundum Goffr. est mandatum principis, quod ad instãtiam alicuius vel aliquorum, siue proprio motu, vel ex relationibus absentiũ, vel ex suggestionibus præsentiũ, vel ad alicuius consultationem facit, vel cum alicui vel aliquibus corpori, collegio vniuersitati vel ciuitati aliquid mandatur vel indulgetur. talia em̃ ius faciunt, non generale, sed speciale in negotiis & inter personas in quib⁹ & inter quas promulgata sunt. vt C. de legi. & constit. l. ij. Et nota ꝙ rescriptum capitur tripliciter. Primò generaliter, & sic quælibet scriptura continens aliquam dispositionem superioris, dicitur rescriptũ, & sic idẽ est quod scriptum. & secũdum hoc si Papa respondeat etiã de iure, dicitur rescriptũ. Secũdò minus generaliter, vt cõcernit tit. de rescript. & sic est scriptũ super negotio vel negotiis particularib⁹ alicuius vel aliquorum, siue singulorum, siue vniuersitatis, siue motu proprio, siue ad instantiam, siue causa cognita, siue non cognita, à superiore emanans, siue aliquid iuris tribuat, siue tribuat solũ exercitium iuris alicui competentis, & ita comprehẽdit rescriptum ad lites. de quo de rescri. in cle. j. & ij. Fit autem super literis plerunq; similibus, & dicitur rescriptum ad beneficia, de quo eodem tit. c. super literis. & comprehendit etiam annotationẽ, & pragmaticam sanctionẽ. Tertiò capitur specialiter & strictè pro scrĩptura continente dispositionem per quam datur iudex, nec aliquid aliud conceditur, nisi vt corã illo iudice ius tibi competens consequaris. & hoc dicitur rescriptũ ad lites, quod datur alicui ad confirmationem sui iuris, de quo in cap. super literis. eo. tit. & sic est species distincta à priuilegio (q̃d concedit aliquod ius particulare contra ius commune) & à rescripto ad bene ficia, quod magis propriè comparatur priuilegio.

Residere in ecclesia secundũ Goffre. est in ecclesia deseruire beneficio, & ecclesiæ curam habere. cap. conquerente. de cleric. non resi. parum enim est residere nisi residens curam habeat ecclesiæ, in qua beneficiũ habet vel personarum, vt in c. quia nõnulli. de cleri. non resi. Debet autem residere per seipsum, non per vicarium. cap. quia nonnulli præalleg. nisi in casibus, vt cum ex indulgẽtia speciali competit alicui nõ residere, vel cum cõsuetudo ex

cus

cusat non residentem, vel cum ecclesia dependet ex præbenda, vel cum persona sine culpa sua incidit in debilitatem, de formitatem, vel morbũ vt per se deseruire non possit, vel cũ necessaria profectio imminet, vel etiam voluntaria vtilis tamen & honesta, vt studiorum vel peregrinationis causa, cũ licentia tamen prælati vel con sensu capituli: vt not. Goffr. in sum. de offic. vica. §. nunc videndum. Sunt ergo clerici non residentes, qui in ecclesiis, in quibus intitulati sunt, non faciunt residentiam, & si personaliter resident nõ tamen deseruiunt beneficio, nec ecclesiæ curam habent.

Resipiscere, est ex temporario furore in pristinũ sensum redire. Liuius lib. 24. Si quis resipiscat & antiquam sanitatem recipiat. De vulgari & pupilla. l. ex facto. Desinere, inquit, valere testamentum cùm resipuisset. Anton. Nebriss.

Responsa prudentũ sunt quæ iurisc̃ósulti respondere dicuntur consulentibus. §. constat. & c. responsa dist. ij. vnde etiam responsa Pauli dicta sunt, Fuerunt enim quidam prudentes & arbitri æquitatis, qui institutiões iuris ciuilis ediderunt, quibus dissidentium lites & contentiones sopirentur secundum Isido. libro vj. etymo. cap. xiiij.

Restituere est retro statuere, hoc est rem in eum statum reducere, in quem fuisset si nihil, aduersus quod facienda esset restitutio, euenisset. l. ij. §. restituas. ne quid in loco publi. & l. restituere de verb. signif. Propriè tamen restituere dicimur quod accepimus, secũdũ Alcia. in d. l. restituere.

Restituere in integrum. Require supra de. I.

Restitutio, hoc verbum plenam habet significationem. l. cum Prætor. & l. plus. de verb. signi. vbi Alcia.

Restitutio in integrum. Require supra in integrum restitutio. & datur tam ecclesiæ quàm minoribus ratione ætatis, quare est prioris status vel iuris reintegratio, quia succurritur per restitutionis auxilium minoribus vigintiquinque annis, & etiam ecclesiis, quæ minorum iure censentur, semper enim ecclesia debet iure minoris illæsa seruari, vt in capitulo j. eodem titu. & restituitur minor vel ecclesia siue lædatur, siue decipiatur ipse minor, siue tutor, siue procurator eius, vel si prælatus, syndicus, œconomus ecclesiæ decipiatur, nam delictum personæ non debet in detrimentum ecclesiæ redũdare, in regula delictum. de re. iu. lib. vj. & si restitutio fit in iure minoris, differt ab ea restitutione quæ fit

iure maioris, quia prima datur officio iudicis deficiente actione, secunda verò habet actionem suo iure, scilicet vtilem officio iudicis accedente, vt in c. cùm venissent. de in integ. resti. in glos. verbi restituimus. Etiam restitutio quandoque petitur vbi nulla possessio potest esse, vt cùm petitur restitutio cõsanguinei, vt c. cùm venissent. eodem titu. in gloss. in c. in literis. de resti. spol.

Retiarius potest dici ille qui iacit rete ad pisces capiendos, vt patet in l. si iactum. ff. de actio. empt. Sic etiam retiarius dictus est alter ex gladiatoribus qui fugientem vel fugam simulantem sequeretur, vt rete immitteret, quod genus pugnæ primo à Pithaco Mittileneo vno ex septem sapientibus institutum est, de quo Valerius Maxi. in primo, & Festus, Retiario (inquiens) pugnanti aduersus Mirmilonem cantatur. Non te peto, piscem peto, quid me fugis, galle? Interpretatio tamen illa est melior, vt à rate ratiarum deducamus, quemadmodum à naui nauicularius formatur. l. j. ff. quod cuiusque vniuers. nomi. piscatores enim communiter ratem habent. quod etiam innuit Scæuo. in l. periculi pretium. ff. de nau. fœno.

Reuerentia est honor qui exhibetur cum pauore. c. ij. de officio delega. lib. vj. per Archidi. in c. decet. de immunit. eccles. & est exhibenda patri & patrono tam viuo, quàm mortuo. l. apud Celsum. §. aduersus. ff. de doli exceptio.

Reuocare domum est allegare & dicere se non posse compelli eo loco quo conuenitur ad litem suscipiendam, sed remitti ad locum in quo domicilium habet. Inde dicitur, legatos qui Romam mittuntur, non debere conueniri ipsis inuitis, sed habere ius reuocandi domum. De hoc vide capit. fina. de foro compet.

Reus est qui defendit & propulsat actionem vel accusationẽ, non à reatu dictus, sed à re, quæ ab eo petitur præstanda, vel super qua ipse impetitur, quia quamuis conscius sceleris non sit, reus tamen dicitur quandiu in iudicium pro re aliqua petitur, vt c. forus. de verbo. signifi. ad fi. xv. q. iij. cap. vltimo. tertia quæstione xj. capitulo non est. Etiam quandoque reus à reatu dicitur ille, videlicet, qui conuincitur criminosus. cap. primo. de re iud. libro sexto, vel sic, Reus est ille, qui necessario se habet defendere. cap. dilecti filij. de exceptio. & sic dicitur à re, quam ipse defendit. capitulo forus. præalleg.

Reus agitur vel fit, quicunque accusatur. l. vlti. C. de fide in-

strum

ſtrum. Reus autem peragi dicitur, cùm condemnatur. l.ij. ff.de adult.

Reus credendi eſt idem qui creditor.

Reus debendi appellatur ipſe debitor.

Reus promittendi dicitur ille à quo quis ſtipulatur, & dicitur à re vel firmitate, quia firmiter & omnino verum eſt eum obligatum: nam reus ſignificat firmitatem, vt dicit Virgi. Voti reus. & Azo. C. de duob. reis ſtipulan.in ſum.

Reus ſtipulandi dicitur ille, qui ſtipulatur, gloſ. Inſtit. de duobus reis.

Reus ſatiſdandi apud Vlpianum eſt qui fideiuſſore dato obligatus eſt. Reus verò ſatis accipiendi, creditor qui ob eius creditum fideiuſſores à debito re accepit. l. qui hominem. §. quidam.de ſolutionib.

Rex vel Imperator poteſt quilibet dici in domo ſua, vt in cap. duo ſunt. Ioan. Andr. in capitu. venerabilis.

Rheda, vehiculi genus eſt. Quintilianus libro primo, vocabulum gallicum eſſe putat: Plurima, inquit, Gallicè valuerunt, vt rheda, petoritum: quorum altero Cicero, altero Horatius vtitur. Iabolenus libro decimonono, tit. locati & conducti. l. cùm in plures. Pro ſola, inquit, rheda portorium datu rus fuerit. Nebr.

De R ante I.

Rigor iuris quandoque ponitur pro ſolennitate & ordine iuris communis, habito reſpectu ad reſcriptum Papæ, ca. ſuper literis. de reſcrip. Secundò ponitur pro auſteritate contraria diſpoſitioni. aliàs depenſationi & miſericordiæ, & ad aliorum terrorē inducta. Tertiò pro ſtricto ordine iuris cōmunis, & ſic ſumitur in capi. ſi clericus. de foro competen. & not. gloſ. in capit. vt conſtitueretur. 50. diſtinct.

Ripa propriè eſt fluminis, ſicuti littus maris. §. j. Inſti. de re. diui. Ripa autem ita rectè diffinitur, id quod flumen continet, naturalem rigorem curſus ſui tenens. l. j. de flumi.

Riparenſes in l. contra. G. de re mil. intelliguntur milites, qui in imperij limitibus excubabant aduerſus Barbaros, puta in ripis Danubij ad tuendas Pānonias aduerſus Sarmatas.

Riuales, dicuntur qui eundem riuum communem habent. Gellius libro decimotertio: Negotium quoque alicuius quod ei fortè de aquæductu cum riualibus eſt. Pomp. libr. xliij. titulo, de aqua quoti. l. hoc iure. Dum ne fundum, inquit, domino, aut aquarium riualibus deterius faciat. Per tranſlationem etiam & riuales dicuntur, qui communem habent

bent amicam. Iuue. Non vnus tibi riualis ditabitur heres. Anton. Nebriss.

Riuales sunt qui per eundem riuum aquam deducunt. l.j.§. si inter riuales. ff. de aqua quot. & æstiua. & can. horrendus. xxxij. quæst. v. vbi not. quod etiam riuales dicuntur illi, qui exquisita libidine cum eadem muliere consuetudinem habent.

Rixa ex litibus & contentione nascitur. l. seruus. ff. de act. & obliga. & est inter duos. l. prætor ait cuius. §. j. ff. vi bonor. rap. & l. si non conuitij. C. de iniu.

De R ante O.

Robur est debita proportio omnium suorum membrorum, secundum Aegid. de regimine princip. c. xiij. & habetur instit. de donatio, §. perficiuntur. & de transact. c. j.

Rhodos insula est in qua antiquitus vsus mercatorum fuit, & inde dicuntur leges Rhodiæ, vt no. ff. ad l. Rhod. de iac.

Rodius est genus piscis, cuius sanguis valet ad tingendum vestes, vt in C. de vesti. olob. & deau. lib. xj.

Rogatio, rogationis, pro eo quod est lex, propterea sic appellata, quòd cùm promulgatur, populus rogatur, velit ne, & iubeat eam legem sanciri. Festus: Rogatio, inquit, est cùm populus cõsulitur de vno pluribúsve hominibus, quod non ad omnes pertineat, & de vna pluribúsve rebus de quibus omnibus sanciatur. Nam quod in omnes homines résque populus sciuit, lex appellatur. Anton. Nebriss.

Rogo capitur quandoq; pro præcipio. xj. q. iij. rogo. quamuis qui exhortatur mandatoris operam non fungatur. ff. de his qui notan. infamia. l. ob hæc verba.

Rogare interdum est interrogare. l. ij. ff. de adopt.

Rogus, vide xxiij. q. viij. conuenior. super ver. busto. vbi glo. quòd bustum dicitur, cùm res est exusta, rogus cum comburitur pira est congeries lignorum ad comburendum. vide ibi Archi.

Roma est communis patria. l. Roma. ff. ad munici. & in c. exposuit. de dila. secundum Inn. & c. vlti. de fo. competen. vbi dicitur, Roma mater & magistra omnium ecclesiarũ. c. basilicas. de conse. dist. j. Et quod dicitur, Vbi Papa, ibi Roma. secũdum Inno. in c. ego enim. de iureiu. dicit Lud. de Roma, pro hoc non esse in mundo aliquem text. licet multi multos allegent. Et de præeminentiis Papæ, vide per Bal. in l. rescripta. C. de preci. impe. offe.

Roma in iure interdum accipitur pro Constantinopoli, vt in l. j.

l.j.§.Romam.C.de vet.iur.enu.

Rostrum dicitur forus causarum vbi causę tenẽtur vel tractãtur.

De R ante V.

Rubrica, genus est terræ rubræ, quæ ad picturam solet accommodari, habétque accentum in penultima. Horatius Sermonum libro secundo. Prælia rubrica picta aut carbone. Persius: Non secus ac si oculo rubricam dirigat vno. Quæ verò in iure ciuili & pontificio dicuntur rubricæ, tituli siue indices rubri, vel ex rubro, possunt rectius appellari. Neb.

Rubrica est qua legum tituli & capita notantur, à terra rubei coloris, & minio proxima. Quæ aliquando generalior est nigro. instit. de iustitia & iure. in glo.rubricæ.

Ruder, ruderis, siue rudus, ruderis, est purgamentum domus, siue putei, siue cuiuscunque rei quæ ex sordibus purgari debeat. Columella in horto: Rudere tum pingui solido vel stercore aselli. Sueton. in Vespasiano: Ipse restitutionẽ Capitolij agressus ruderibus purgandis manus primus admouit. Vl.tit.de dam.infe.l.prætor ait. Neque dominus velit rudere egere re, & in eo.tit.sæpe.

Rudera sunt ea, quæ eiciuntur domibus discussis, vel à domo mundata cum scopis, vel fragmenta lapidum, vel demolimenta cęmentorum, vel folia, fauillæ, pulueres.

Rumor secundum Specu. de notorio crimine, est particularis assertio vel insinuatio ex sola suspicione & incerto auctore proueniens. c. super eo. de eo qui cog. consang. vxo. suæ. & hic minus probat quàm fama, quia fama est communis assertio, rumor verò cum pauci aliquid, non tamen publicè dicunt, & ideo non probat, sed solam suspicionem & præsumptionem inducit.

Ruptum intelligitur quod quoquo modo corruptum est. Vnde non solum fracta, sed etiam vsta, scissa, collisa, effusa, & quouis modo perempta aut deteriora facta, hoc verbo continentur. §.Capite.Iustit. de lege Aquilia.

Rustica prædia. Require suprà, Rustica.

Rusticani sunt iidem quod rustici.C. de rusti.lib. xj. Et rusticitas sæpe in iure nostro sumitur pro simplicitate & imperitia, vt l.ij. ff.si quis in ius voca.non ie.

Rustici qui dicantur, docet pulcherrimè Bart. in l.conficiuntur.de iu.codi.

Rursus id est iterum vel quotiescunque, & significat prout significatum propriũ vel aliud medium significare declarat, verbi gratia, testator reliquit alicui decem, & si perdiderit,

rursus

rursus ei reliquit. dicit tex. ꝙ nõ amplius quàm semel post quam perdiderit, est inuãdus. Et sic dictio rursus: aliquando verificatur in vna vice. l. fideicommissa. §. si quis. ff. de leg. iij. Ratio, quia nisi sic significaret, heres grauaretur sæpius nouam quantitatem præstando, quod non est verisimile testatorem voluisse, &c.

Ruta cæsa sunt quæ cæduntur vel eruuntur. ff. de actio. emp. lege. fundi. §. si ruta.

De S ante A.

SAccarius auctore Budeo dicit qui saccis gestandis victitat.

Saccarius, dicitur baiulus qui sacco defert trãsfértque merces, aut aliquid aliud à loco in locum. Et saccaria negotiatio est dicta quæ circa saccos versatur. Apuleius primo de asino: Operculas quas adhuc vegetus saccariam faciens merebam. Vlpia. in quadam lege. Si quid, ait, ex sacco saccarij excidisset. Et est saccus idem ferè atque ex eadem materia, qua sagum sagi.

Saccularij dicuntur, qui vetitas artes exercentes ex sacculo partẽ subducunt vel distrahũt, vt ff. de extra. cri. l. saccularij.

Sacra quæ sint. Require suprà, res sacræ.

Sacra annotatio dicitur rescriptũ quod Imperator proprio mentis motu alicui indulget, constituens secũdum preces illius aliquid fieri vel non fieri. Vide suprà, rescriptum.

Sacra scriptura continet solũ libros veteris & noui Testamẽti, & non alios, & ratio redditur in c. quis nesciat. ix. dist in.

Sacer locus dicitur qui ritè per Pontifices consecratus est. l. in tantum. & l. sacra loca. ff. de re. diui. & insti. eodem titulo. §. sacræ. & differt locus sacer à sancto, vt colligitur in glossa. lege secunda interdicta. ff. de interdictis.

Sacrum oraculum dicitur rescriptum Imperatoris, quod orando quis impetrauit, vel est idẽ quod rescriptum, vt suprà, de litera R, in verbo rescriptum.

Sacerdos, hoc nomine intelligun tur quandoque inferiores, & nomine clericorum superiores, & conponitur ex dictionibus Græca, dos id est datio, & Latina sacer, vt xxj. distinctio. cleros. §. sacerdos. sicut enim Rex à regendo sic sacerdos à sacrificando dictus est. Et sacerdotes gentilium dicebantur flamines, quasi filamines, à filo quod gerebant in capite in signum sacerdotij. & aliqui fuerunt protoflamines, vt in cap. cleros. præalleg.

Sacerdotes in diuinis eloquiis aliquãdo dij, aliquando angeli vocantur, & pro regibus sunt honorandi, non iudicandi, dicente Constãtino Imperatore,

Dignum

dignum non est vt nos iudicemus deos.xj. q.j.sacerdotibus. Etiã sumitur sacerdos quãdoque in malo.C.de male.& mathe.l.nullus aruspex,vbi ponitur pro incantator.

Sacramẽtum est sacræ rei signũ. Et qualiter differãt sacramentum, signum, sacrificiũ, & mysterium : probatur j. q. j.multi. de consecra.dist.ij. can.sacrificium.& c.signum.

Sacramenta ecclesiæ sunt septẽ, duo volũtaria, & quinque necessaria, no. glo. in c.veniens. de transact.

Sacrarium est locus in quo sacra reponuntur. l.sacra loca. §.j.ff. de re. diuis.dic ꝙ est illa pars quę est ꝓpe altare, in qua sunt clerici ad celebrandũ propter sacramẽta quæ ibi cõficiũtur & quia in altari maiori (cum soleat esse sacrariũ)includuntur reliquiæ de conse. eccl.vel alta.per totum. Doct.in. c.j. in gl.ij.de vi.& honest.cle.

Sacrificium dicitur quasi sacrũ factum, quia prece mystica cõsecratur pro nobis in memoriã Dominicæ passionis. j. quest. j.c.multi.

Sacrilegiũ de iure ciuili est cùm sacrum de sacro tollitur. l.iiij. ff. ad l.Iul. pecu. & l.aut facta. §.locus. ff. de pœn. & C. de crimi. sacrileg. per totum.De iure canonico quid sit, vide c.si quis contumax.§.sacrilegium. iuncto c.sequen.xvij.q. iiij. vide Albe. in suo dictionario, in dictione sacrilegium, & suprà in ver. crimen sacrilegij.

Sacrilegium dicitur quasi sacrũ lædens, vel sacrũ legens, id est furans, de quo xvij.q. iiij. per totũ. & maximè in c. quisquis. ad fi.Et est crimen mixtum: vt suprà dictũ est de crimine. vide bonã gl.in c.sunt qui opes. xvij. q. iiij. vbi dantur descriptiones sacrilegij, & pœna cõmittentis ipsum, & melius in c.sacrilegium.ead.q. in gloss.j.

Saccus sacci, & sacculus sacculi pro nummorum loculis accipiuntur plerunque. Plinius libro secundo: Aurum & æs & argẽtum liquatur in sacculis. Marti. Excussi loculósque & sacculum. Vlpianus lib. xlviij. in titulo de furtis. l. vulgaris. Si quis, inquit, qui viginti nũmorum saccun deposuisset, alium saccũ in quo scit triginta nũmos esse acceperit. Et paulò post: Si quis ait, surripuerit furto duos sacculos, vnum decem, alterum viginti nummorum. Idem in titulo de statuliberis. lege statuliberos. Decem, inquit, iussus erat dare, viginti dedit, siue numerauit. siue sacculis dedit.

Saccularius dicitur,qui saccis,id est loculis quibusdam præstigias quasdam exercet, vt aliud fiat,aliud videatur fieri. Vlpia. in titulo de extraordinariis criminibus. l. saccularij. Saccu-

larij

larij, inquit, qui vetitas in sacculis artes exercentes, partem subducunt, partem subtrahũt. Idem in titulo de effractoribus & expilatoribus. l. j. saccularium pro fure qui in saccum res furto ablatas iniicit, accipere videtur. Simili, inquit, modo saccularij & directarij, erunt puniendi.

Sacrum, vt Macrobius libro Saturnalium primo, auctoritate Trebatij definit, est omne illud quod deorum habetur, ídque probat multis Virgilij carminibus. Iustinianus libro ij. Institutionum: Sacræ, inquit, res sunt, quę ritè per pontifices Deo dedicatæ sunt. Martianus quoque libro primo Digestorum, titul. de rerum diuisione. l. in tantùm. Sacræ, inquit, res sunt hæ, quæ publicè consecratæ sunt, non priuatim.

Sagarius, est venditor sagorum, de quo Iuuenal. dixit, An saga vendendi nubat caupone relicto. Est autem sagum textum ex lana caprina, aut hirca ex ouibus, idẽ ferè quod saccus. Vnde sagarius, a, um, ad saga pertinens. Vlpian. libr. xiiij. tit. de tributoria actio. l. procuratoris. Duas, inquit, negociationes, puta sagariã & lintheariã.

Sagmẽ, inis, herba notissima est, non tamẽ sub hoc nomine, sed sub alio quo appellatur gramen siue verbena, Græce agrostis, quæ verò Hispanè dicitur vulgo verbena, ea Latinè est verbena perica, & Græcè pistereon. Liuius 1. ab vrbe condita. Sagmina, inquit, te rex posco: rex ait, puram tollito, fecialis ex arce graminis herbam puram attulit. & sequitur: Verbena caput pillósque tangens. Idem quoque scribit Plinius libro 22. Non aliunde, inquit, sagmina in remediis publicis fuere, & in sacratis legationibus, quàm verbenæ, certè vtroque nomine idem significatur, hoc est gramen ex arce cum sua terra reuulsum. Martia. libro primo Digest. de rerum diuis. l. sanctum est. Sunt, inquit, sagmina quædam herbæ, quas legati populo Romano ferre solebant ne quis eos violaret: sicut legati Græcorum ferunt ea quæ vocantur ceraria, id est caducea.

Sagmina sunt quædam herbæ, quas legati populi Romani portabant interlocutores pacis, quia nemo illas herbas portãtes lædebat, sicut legati Græcorum solebant ea quæ vocantur cerycia ferre. ff. de rerum diuis. l. sanctum.

Sagum, militare ac bellicũ gestamentũ fuisse constat, est alioqui sagum genus stragulæ vestis, haud dissimilis cilicio, in qua significatione frequenter vtuntur Tranq. Plin. & D. Hierony. Vlpianus verò noster enumerat sagum inter vestimenta

famil

familiaria.l. vestis. de au.& ar. leg. A ſago ſagarius deriuatur, vnde ſagaria negotiatio. in.l. cum duobus.pro ſocio.

Salarium eſt vectigal domicilio tum dictũ quaſi ſolarium à nomine ſolum, eo quod redditur & impẽditur pro ſolo nomine penſionis. Aliàs ponitur pro pręmio vel pro mercede laboris, & pro remuneratione, vt ſalariũ aduocatorũ. l. ſalariũ. ff.mãda.quãdoque pro ſolatio, l. iubemus per hãc. C.de erog. mili.anno. aliquando pro expenſis.l. ſi cùm dotẽ.ff. ſol.ma. aliquando pro honore ex parte eius cui debetur. l. ſi remunerandi.ff.manda.

Salgama, inquit Merula, appellantur quæcunque conditanea ad victum noſtrum ex ſale in vaſis adſeruantur. Columella lib.13.de re ruſtic.Locũ & vaſa idonea ſalgamis præparari iubent. Idem in horto: Tempore non alio vili quoque ſalgama merce. Condiebantur autem ex ſale præter oleas aſparagi, caparis, & triſtes inulæ, ferulæ que minaces. in libro duodecimo Codicis, titulus eſt de ſalgamo hoſpitibus non præſtando.l.vnic. Ne quis, inquit, comitũ,vel tribunorũ ſalgami nomine culcitram, lignum, oleum, à ſuis extorqueat hoſpitibus. Accurſius à ſale & gamos compoſitum eſſe dicit, quod culcitram interpretatur, quoniam, vt ait, propter nuptias culcitra fit. Pulchra expoſitio, atque tali digna interprete, qui putet culcitram ob eã tantũ cauſam paratã, & qui nulla cogẽte neceſsitate compoſitionẽ ex Latino & Græco faciat. Eſt igitur ſenſus legis, quòd cùm parochi ſoliti ſint præſtare hoſpitibus ſalgamam appellatione ſalgami non debent ab illis exigi culcitra, ligna, oleum. Atqui ligna & ſal ſolita eſſe præberi, teſtatur Horatius primo Sermonum, cùm dicit: Et parochi qui præbent ligna ſalémq;. Sed à ſale appellatum eſſe ſalgamum, nõ eſt dubium. Sed appellatione ſalgami ſiue ſalis quid intelligi debeat, Imperator expreſſit. Ant. Nebriſ.

Salgamũ ſecudũ Hug. eſt idẽ qđ culcitras, dictũ à ſaluo vel ſalica,& gamos nuptiæ, vel gama mulier, quia maximè propter talia fiunt culcitræ, ſcilicet maximè propter mulieres, vt in rub.C.eod. ti.lib.vij.

Salgami appellatione ſecũdũ Alcia. venit oleũ butyrũ, & eiuſmodi eſculẽta ad condiẽdũ, & alia ad quotidianos vſus neceſſaria, cuiuſmodi ſunt ligna.

Salictum, locus eſt vbi ſalices cõſitæ ſunt, pro eo quod eſſe debuit, ſalicetum, ea forma qua à quercu ſit quercetum, à lauro lauretum. Aliquando etiam pro ipſis ſalicibus accipitur.

Vergilius in Bucolic. Hybleis apibus florem depasta salicti. Et in secundo Georgicorum: Iurisco͂sultus arborum furtim cęsarum. l. vitem. Arborum, inquit, appellatione vitem contineri plerique existimauerũt, hederæ quoque, arundines & salictum. Pro loco verò salicũ Columella libro primo: In prata & arua salictáque & arundineta. Vlpianus titu. de fund. instru. l. quæsitum. Arundineta, inquit, & salicta antequam cæsa sint. Nebr.

Saliens, tis, dicitur fistulæ pars illa vnde aqua salit, quæ Græcè appellatur Crunos. Vitruuius libro octauo: Athenis, inquit, vsque ad portum pyreum ducti sunt salientes, è quibus bibit nemo. Frontinus de aquæductibus. Binos, inquit, salientes diuersarum aquarum accepere. Vlpianus libro xix. Dige. l. hues. Labra, inquit, salientes, fistulæ quoque quæ salientibus iungantur. Nebr.

Salientes, autore Budæo, capita sunt fistularum, atque etiam ipsę tubulorum fistularúmque scaturigines.

Saligneus, a, um, quod est ex materia salicis arboris notæ. Cato de re rustic. Si lapis non erit, particis saligneis. Ouid. octauo Metamo. Lecto non indignanda saligno. Vlpianus, Arborum furtim cæsarum. l. vitem. Sed & si quis saligneas virgas instituendi salicti causa defixerit. Nebr.

Salinaria dicuntur ea, quæ dantur pro sale. Etiam dicuntur portoria. Require suprà, Portorium.

Salinæ, locus vbi fit sal. l. j. quod cuiusque vniuers. nomi.

Saltuarius, inquit Valla, est custos saltus. Saltus verò dicitur vbi pascuntur armenta, feræq; versantur. Iurisconsultus tamen de legatis tertio. l. cùm quæreretur. pro agri custode accepit. Neque topiarium, inquit, ornandi, saltuariũ autem tuendi fundi magis quàm colendi causa paratum videri. Item de fun. instr. l. instrumenta. Si etiã viridaria, inquit, sint, topiarij si fundus saltus pastionésque habeat, greges pecorũ, pastores, saltuarij. Nebr.

Saltus, tus, tui, est densitas altarũ arborum, & dicitur, nemus raras habens arbores, vbi feræ, canes, & venatores saliunt. Vnde, Est nemus saltus, salientis dicitur actus.

Et dicitur à salio salis, eo quòd exiliat in altum, & in sublime consurgat, secundum Isid. libr. xiiij. Etymol. c. vj. & inde venit fundus saltuensis. C. de fundo pa. & saltuens. libro xj. Etiam dicuntur talia loca viuaria & forest. vt in clemen. ne in agro. de statu monachor. Et est duplex saltus, scilicet, hibernus & æstiuus.

Saltua

Saltuarius, vide in verbo, Topiarius.

Saltuenses dicuntur conductores pratorum, coloni verò praediorum. l. iij. C. qui milita. non possunt. & l. iij §. saltus. ff. de acquirenda possef. & l. creditor. ff. de actio. emptio.

Salubris dicitur quasi salutis vber, secundum glos. in clemen. dudum, de sepul.

Saluianum interdictum, require suprà in verb. Interdictum saluianum.

Saluo est dictio modificatiua & reseruatiua praecedentium. gl. singu. in l. item Labeo. ff. fami. herciscun.

Salustiani horti, fuerunt Romae, quorum Plinius libro septimo meminit, In cōditorio, inquit, Salustianorum hortorum adseruabant. Aphrica. de lega. j. l. idem Iulianus. si Salustianos, inquit, hortos, qui sunt Augusti. Ant. Nebris.

Samaritanus & Sarracenus differunt, vnde sarraceni secundū Goffred. dicuntur illi, qui nec vetus nec nouū recipiunt Testamentum, qui non ab Agar, ancilla Abrahę, de qua fuit eorum origo, vocari voluerunt Agareni, sed potius à Sara vxore eius libera se Sarracenos vocant. Tamen sunt quidam inter Sarracenos Samaritani, vocati à Samaria ciuitate, qui receperunt quinq; libros Moysi, sed prophetas respuerunt, quia illos respuerunt, ideo dicitur, quòd coniunguntur Iudaei Samaritanis.

Sanctae res, Require suprà, Res sanctae.

Sanctum dicitur quod defensum & munitum est ab iniuria hominum, vt ff. de rer. diuis. l. sanctum. vnde Iustinianus dictus est vir sanctus, id est firmus, & virtutibus munitus. Martianus autem vnus ex auctoribus legum ait, quòd sancti dicuntur à sanguine, quasi immolando se ad effusionē sanguinis Deo. Alias à sagminibus sanctus dicitur, quod nomen herbas significat, quas solebant portare legati populi Romani, ne quis eos violaret. ff. de rer. diuis. l. sanctum. sic sancta dicuntur, quae neq; sacra neque profana sunt. sic leges dicuntur sanctae.

Sanctio dicitur propriè illa constitutio vel lex contra quam si factum fuerit, poena irrogatur & imponitur, vt no. iij. distinct. in sum. & capitur quandoque latè, vt in prooemio clemen. Io. Andr. in versic. sanctio.

Sanctio quandoque dicitur quaelibet Imperialis constitutio, vel institutio, quandoque dicitur totius iuris collectio. Et sumitur etiam strictè pro constitutione poenali, vt not. iij. dist. in summa.

Sanctio Imperatoris est cui poena sanguinis additur.

Sanctio pragmatica. Require s. P.

Sapa, quod Græcè tum hepsema, tum Syreum dicitur, est cùm multum ad tertiam partem decoquitur. Plinius libro decimoquarto: Syreum quod alij hepsema, nostri sapam appellant. Idem libro vigesimotertio. Vino cognata res sapa est musto decocto, donec tertia pars supersit. Marcel. Sapa, inquit, quod nunc mellacium dicimus, multum ad mediã partem decoctum est. Vlpian. de fundo instruc. l. quęsitum. Vas inquit, æneum in quo sapa decoqueretur, & defrutum fieret & ea quæ ad bibendum lauandúmque familiam parantur, instrumenti esse. Sapa, inquit Accursius, quiddam quod fit ad potandum, dicta quasi parum saporis habens. N.

Sapa multum dicitur vsque ad tertiam partẽ, vel (vt quidam volunt) vsque ad dimidiam decoctum. l. quæsitum est. §. cellarium. ff. de fundo instruc. vas (inquiens) æneum in quo sapa coqueretur.

Sapientia est de diuinis, sed scientia de mundanis.

Sarcinator vel sartor est ille qui nouit artem sarciendi & suendi vestimenta, & dicitur à sarcio. Et differunt sarcinator & fullo, vt no. instit. mandati. in fin. in gloss.

Sarcinatores, & Sarcinatrices, dicuntur autore Nonio, qui pannos, siue ex pannis vestes consuunt. Plautus in aulul. Petunt fullones, sarcinatores petunt. Lucilius: Sarcinatorem esse summum, suere centonẽ optimè. Vlpianus lib. xlvij. Dig. tit. de furtis. l. itaque fullo. Itaque vel sarcinator, qui polienda vel sarcienda vestimenta accipit. In alia quoque lege. Et ancillarum, inquit, maximè si qua sarcinatrix erit.

Sarcophagus, lapis est qui peculiariter hoc habet, vt carnem ex cadaueribus exedat, dictus à sarx sarcos, quod est caro, & phago comedo. Plinius libro 36. Sarcophagus lapis est, qui fissili vena scinditur, corpora defunctorum cõdita in eo absumũtur. Celsus libro quarto: Lapis qui carnem exedit, quẽ sarcophagon Græci vocant, Vnde & pro sepulchro quod ex eo lapide fieri consueuit, plerunque ponitur, sed & pro sepulchro ex alia quauis materia. Iuuenalis: Sarcophago contentus erit. Modestinus de alimentis & cibariis legatis. l. liberti. §. fi. Ad sarcophagum, inquit, meum, memoriã meã quotannis celebrent. Marcellus tit. de religiosis. l. funeris. Si qua, inquit, vestiaria sunt, vel sarcophagi. N.

Sarcophagus est locus vel tumba in quo sepelitur defunctus, & dicitur à sarx, sarcos, quod est caro, & phagein græcè, id est comedere latinè, quia ibi ca-

ro hominis comeditur à vermibus.

Sarculus,li, vel ſarculum, li, inſtrumentum eſt quo ſata ſarciuntur, id eſt herbis internaſcentibus purgantur. Iuuenalis:Ne marrę ac ſarcula deſint. Aliquando ſimpliciter pro inſtrumento foſſorio accipitur, vt apud Horatium in primo Carminum: Gaudentem patrio findere ſarculo Agros. Vlpianus dę fund.inſtru.l.inſtrumenta.Ligones,inquit, ſarculi, falces putatoriæ, bidentes. Accurſ. multipliciter exponit.

Sardonyx,ichis, lapillus eſt vnus ex iis qui in pretio habetur,referens colorem Sardij & Onychis,ex quibus videtur compoſitum eſſe nomen. Onyx autem lapis eſt quem vulgus cornoclam appellat.De Sardonyche Plinius libro 37.multa ſcribit Vlpian.lib.xlvij.Dig. tit.de bonis damn.l.diuus. Si damnatus,inquit, in digito habuerit aut ſardonycha, aut aliã gemmam magni precij. N.

Sarculus eſt inſtrumentum, cum quo ramus abſcinditur,vel aliquid aliud, & cardones & herbæ inutiles excidũtur & euelluntur quæ naſcuntur inter bonas.Eſa.cap.7.Omnes montes in ſarculo ſarcientur.& 1.Reg. 13.in fin.ſecundum Ioan.And. in proœ.cle.in verſ.ſarculum.

Sarmatæ, ſiue Sauromatæ, nam vtroque modo appellantur,populi ſunt ſeptentrionales, alteri in Aſia, alteri in Europa: nam duplex eſt Sarmatia. Lucan.in 3.Et iuncto Sarmata velox Pannonio.& ibidem: Affinis Sarmata Moſcho. De auro & argento legato. l. argumen. Sunt,inquit,nationes quædam quæ pellibus vtuntur, veluti Sarmatarum. N.

Sartatecta dicuntur ædificia quæ reparatione indigent.

Sartatecta dicuntur opera publica quæ locãtur vt integra præſtentur, vide Budæũ in l.hactenus. ff.de vſufruct.in anno.ad pandectas.

Satius pro eligibilius atque melius,aduerbium eſt comparandi ab eo quod eſt ſatis.Iuuena. Hoc ſatius quàm ſi dic as ſub iudice vidi,Quod non vidiſti. Vlpianus de fideicommi.liber. l.ſi debitor. Satius eſt eum qui agnouit legatum onerari. N.

Satis accipere correlatiuum habet ſatiſdare, vnde ſatis acceptio dicitur ſtipulatio, quæ ita obligat promittentem, vt expromiſſores quoque ab eo accipiantur,id eſt qui idem promittant.l.v.de verb.oblig.

Satiſdare eſt ſecuritatem per fideiuſſores dare. ff. qui ſatiſda. cogan.l.j. Vel ſecundum Azo. eſt alicuius implere voluntatẽ.

Satiſdatio eſt cautio fideiuſſoria, vel etiam iuratoria ſi fideiuſſorem quis dare non poſsit, require ſuprà,Cautio.

Satisfacere quid sit, patet in l.j. præalleg. & ff. de pig. actio. l. si rem alienam. §. omnis. & satisfactum intelligitur qualitercunque satisfiat. ff. quib mod. pign. vel hypot. sol. l. item liberatur. in princi. & ff. de pignor. l. si rem præalleg. § satisfactū.

Satricum, vrbs fuit antiquissima Italiæ, de qua Liuius libro 28. Satrici matris maturę de cœlo tactam ædem. Florus de bello latino. Satricum atque Corniculū quis credat? tunc prouinciæ fuerunt. Scæuola tit. de legatis iij. l. patronus. §. libertis. Fundum, inquit, Saricanum in regione Niphana. Nebr.

Satyra lex, require suprà in verb. lex satyra.

De S ante C.

Scæna, vt inquit Seruius, in illud Virg. 1. Aeneid. Tū syluis scæna coruscis Desuper. potest inumbratio interpretari: apud antiquos enim theatralis scæna parietem non habebat, sed de frondibus arborum vmbracula quærebat, postea tabulata cœperunt componere in modum parietis. Vlpianus de iis qui notantur infamia. l. quod prætor. Qui in scænam, inquit prodierit, infamis est. Et subdit: Scæna autem est, vt Labeo definit, quæ ludorum faciendorum causa quolibet loco vbi quis cōsistat moueatur, spectaculum sui præbiturus. Inde ludi scænici dicti, qui in scæna repræsentabantur. Sed definitio Labeonis de scæna versatili intelligēda est, de qua Virg. in 3. Georg. Vel scæna vt versis discedat frontibus. De scæna versatili Plinius & Valerius. Inde dicti ludi scænici, qui in scæna repræsentabantur, quorum fit mentio à Iurisconsultis frequenter.

Scæua, dicitur qui manu sinistra perinde ac dextra vtitur: nam scæuos græcè, sinister interpretatur. hinc Romanorū cognomina. Hinc Scæua miles ille Cęsarianus, qui bello ciuili fortiter dimicans, pro munitione cæsus est, & Scæuolarum nobilissima familia. Vlpia. de ædil. edicto. l. qui clauum. Scæuam, inquit, non esse morbosum.

Scandularius, est faber lignarius qui scandulas facit. Sunt autem scandulæ ex ligno assulatim desecto. Plinius libro 16. Scandulæ è robore aptissimæ. Vitruuius libro 2. Scandulis robusteis aut stramentis. Vegetius libro 2. de re militari: Tēpore hyemis de tegulis vel scā dulis porticus tegitur. Inde scā dulare, quod scandulis constat. Apuleius tertio Meta. Iam vecors animi tectum scandulare conscendit. Scandulariorum meminit Iurisconsultus de iure immuni. l. quibusdam.

Scapha, nauigij genus est minusculū, veluti monoxylon, hoc est ex

est ex vno solidóq; ligno excauatum, ad quod allusit Virg. in 1. Geor. cũ dixit, Cauat arbore intres. Et est ferè quæ deputata est maioris nauis ministerio, & quæ pro tempore nunc ex naui deducitur, nunc in nauem subducitur. Dicta est autem scapha à scapro, quod est cauo siue fodio. Labeo titulo de fundo instru. l. si nauem. Scapha, inquit, nauis non est instrumentum nauis. N.

Scaphium vas est in quod ventris sordes excipiuntur. Martialis. Qui mentora frangis In scaphium mœchæ Sardanapalæ tuæ. Iuuenalis: Et ride scaphium positis cùm sumitur armis. Vlpia. in titul. de auro & argento leg. l. Quintus Mutius. Argento autem legato non puto vẽtris causa habita scaphia contineri, quia argenti numero non habentur. Accursius scaphium genus cinguli esse dicit & ventris causa exponit, quia corrigia est pro vẽtre sustentando, quasi non ex auro etiam scapha fieri consueuerint, dicente Martiale. Ventris onus misero, nec te pudet excipis auro. N.

Scapha est parua nauis. l. scaphã. ff. de euict.

Scaphina genus est cinguli. l. Quintus. §. si ff. de au. & ar. leg. Imò verò illic legitur scaphia numero plurali, à singulari scaphium, quod significat vas mulierum ad alui excrementa suscipiendum.

Scapula & cuculla vestes sunt monachales. in auth. de nupt. §. sancimus.

Scena secundum vnam significationem est obumbratio vel velatio in theatro vel alio loco in quo histriones, mimi, vel ioculatores siue comœdi ludos suos exercent, & sic videtur accipi. C. de spectacu. sceni. & leno. lib. xj. Idem verbum habes ff. de his qui no. infa. l. ij. §. ait prætor. & xxiij. distinc. maritũ. & ibi exponit Archid.

enicæ mulieres, id est prostibulariæ vel meretrices. Et dicuntur scenicæ mulieres, quæ in scena, id est loco turpi, vt prostibulo stãt, à scena, id est theatrali inumbratione vel spectaculo circi, vbi cõsueuerũt tales prostare. ff. de iis q no. inf. l. ij.

Scæuæ dicuntur qui promotiorem & expeditiorem habent sinistram manum quàm dextram. l. qui clauum. §. itẽ sciendum. de ædil. edict.

Schedia græcè, latinè dicitur ratis, de qua dictione dictum est superius loco suo.

Schema, id est ordo iudiciorum, in authen. de iud. in princ. vel schema, id est sententia. eo. tit. §. j. aliquãdo schema, id est ceremodicium. not. in authen. qua in ꝓuincia. C. vbi de cri. agi oportet. Aliquãdo accipitur pro titulo pro soluto. in authen. de

eccle. rerum alie. §. pen.

Schisma secundum Goff. est illicita dissentio, diuisio vel discessio eorũ inter quos vnitas esse deberet. Vel sic. Est illicitus ab vnitate ecclesiæ vel ab vniuersitate discessus. Et dicitur à scissura, quia per schisma fit ab vnitate scissura xxiiij. q. j. schisma. & differt ab hæresi, quia hæresis in prin. sui habet peruersum dogma, sed schisma in fine fingit aliquam hæresim vt rectè ab ecclesia videatur recessisse, vt dicit Hieron. xxiiij q iij. hæresis. Et sic schisma & hæresis differunt, sicut genus & species, quia omnis hereticus est schismaticus, sed non econuerso nisi durauerit.

Schola dicitur societas scholarium, vel locus in quo discunt aliqui, vt scholares, vt sciant scientiam & prudentiam, alij militiam, vt tyrones, vt C. de priuile. schola. l. ij. lib. xij. nam schola Græcè, est vacatio Latinè.

Scholaris est persona vacans ab humanis negotiis scholasticis dedita disciplinis. Et dicitur à schola græcè, id est vacatio latinè, & ares virtus, quasi virtutibus vacans.

Scholares etiam appellantur militantes in sacro palatio Imperatoris, & in hoc sensu accipiũtur scholares in tit. de priuile. scho. li. xij. C. nã & schola militum dicitur, auctore Vegetio.

Scientia triplex est, eminens, mediocris, & sufficiens. Eminens dicitur illa, per quam quis scit difficillimas quæstiones explicare, & definire inp rõptu sine reuolutione librorum. Mediocris verò per quam questiones difficiles decidit cum reuolutione librorum. Sufficiens autẽ est legitima requisita secundum qualitatem officij seu beneficij secundum Inn. & Abb. in c cùm in cunctis. numer. 4. de electio.

Scientiæ triuiales dicuntur quibus maximæ vtuntur ciuitates, vt grammatica, rhetorica dialectica, physica, seu medicinales. Insti. de excu. tut. §. item Romæ. in gloss.

Scientiæ quadriuiales suntvt musica, astronomia, geometria, &c. Insti. vt suprà.

Scissere, idem est quod statuere seu decernere, propriè autem plebs scissere dicebatur, populus verò iubere. Hinc plebis scita, id est plebis decreta.

Sciffarii, truncarij, & oratorij, idem sunt.

Scita sunt ea quæ plebs tantũ cõstituit, & vocantur scita, eo ꝙ plebs ea sciscit & sciscitatur seu rogat vt fiant, secũdũ Isid. li. vj. Scoparij serui, qui domũ scopis verrunt ac purgant. l. instrumenta, de fun. instru.

Scortum, est meretrix à viris plurimum attrectata, & cuius nimio coitu genitalia ad corij duriti

duritiem obcalluerunt indu ruerúntq; Festus Pomp. Scorta, inquit, meretrices, quia vt pelliculæ subigantur: omnia náque ex pellibus facta, scortea appellantur. Iulianus libr. xlj. Dig. titul. pro emptore. l. si quis scorto, inquit, daturo pecuniam seruis emeret. Nebr.

Scribæ censuales sunt qui scribunt censum. C. de tabul. in rubric. lib. xij.

Scribæ logographi secundũ Accur, dicuntur qui publicis rationibus scribendis deputati sunt: nam logos græcè rationes publicas dicimus latinè, & graphos scriptura. Hi etiam numerarij appellantur, vt C. de suscep. præposit. & arca. l. duos. lib. x.

Scribæ tabularij secundum quosdam olim creabantur ad tempus triennij ad scribendum pubrica ratiocinia prouinciarum seu ciuitatum, secundum Accur. C. eo. tit. in rub. libro x. Et propriè sunt illi, qui scribũt nominatos ad munera & honores, & tributa soluta, & dicuntur tabularij, quia publicis instrumentis præsunt in singulis ciuitatibus, & hi appellantur librarij, vt ff. de regulis iuris l. si librarius, & tabelliones, vt in auth. de tabellio. collatio. ij. & sic potest accipi. C. de bo. lib. l. si quis. §. primo. licet & aliter ibi exponatur. Aliàs scribæ dicuntur qui circa principes vel alios magnos iudices sunt deputati pro actis & gestis conficiendis. Hi quoque vocantur scriptores, notarij libellenses, pragmaticales, epistolares, exquæstores, vt C. de appell. l. præcipimus. & l. in offerendis.

Scriniarij, & scriniorum memoriales idem sunt, & magistri scriniorum etiam scriniarij appellantur tabelliones, vt in ca. ad audientiam, de præscriptio. in gloss.

Scrupulus, siue scrupulum, lapillus est in forma dimunutionis à scrupo, quod est lapis asper. Aliquãdo tamen accipitur pro xxiiij. parte vnciæ, à Græcis id pondus gramma dicitur. Priscia. de ponderib. Semioboli duplum est obolus, quem pondere duplo Gramma vocant. Scrupulum nostri dixere priores. Iustinia. lib. xj. Cod. titu. de metallariis. l. j. Octonos, inquit, scrupulo in baluca, hoc est tertiã vnciæ partẽ: quoniã, vt diximus, vncia quatuor & viginti scrupulos cõtinet. N.

Scrupulosus, a, um, accipitur pro scrupulis, hoc est asperis lapillis plenus. Vnde res difficiles scrupulosæ dicuntur, & scrupulositas, illa difficultas, atque examinis scrupulosa subtilitas. Vlpia. lib. xxviij. tit. de iniusto testamento. l. posthumus. Licet iuris scrupulositate nimiáque subtilitate testamen-

tum ruptum videatur. Nebriss.

Scrupulositas, id est, nimia subtilitas. l. posthumus. in princ. ff. de iniusto testa. Aliquando, id est damnũ, not. in gl §. quia verò leonis. in auth. de non alie. & in l. fin. C. de neces. ser. here. instit.

Scrupulus est xxiiij. pars vnciæ, tres scrupuli faciunt drachmã: octo drachmæ faciũt vnciam. l. j. C. de metal. & metall. lib. xj. & vide ibi Bart.

Scrupulus etiam quandoque accipitur pro solicitudine & dubitatione. l. iij. C. de interd matrimo. ducta metaphoricè significatione à scrupulis, id est minutis lapillis, qui insilientes in calceos pedes magna cum molestia premere solent.

De S ante E.

Sebastani siue Sebastiani, populi sunt Sebastæ vrbis incolæ, quo nomine duas vrbes legimus, alteram Capadociç, & alteram Samariæ in Palæstina Iudæa, quæ in honorem Augusti Cæsaris, qui græcè sebastos, Sebasta est cognominata. De vtra tamen illarum in titul. de ann. leg. l liberto. §. Lucius. Iurisconsultus intellexerit, non liquet neque multum refert, cùm dicit patriæ suæ ciuitati Sebastianorum.

Secessus, locus à turba & tumultu separatus. l. si cùm dies. de recep. arbi.

Secretarium in l. ij. C. de proxi. sac. scri. pro aula, in quam iudices conueniunt ad ius redden dum.

Secundum præpositio, multas habet significationes, inter quas & illam, quòd aliquando accipitur pro eo quod est pro. Gell. Sin verò secundum te iudicatum erit, id est pro te, id est (vt vulgò loquuntur) in fauorem tuum. Idem lib. 13. illi vnde petitur crederet, & secundum eum iudicaretur. Aliquãdo ponitur pro iuxta. Luca. in 8. secundum Aemathiam lis tanta datur. & Virg. 3. Georg. Et plena secundũ flumina. Vlpia tit. de præscrip. ver. l. duo. Duo, inquit, secundum Tiberim cùm ambularent. Papinianus lib. xliij Dig. tit. de via publica. l ædiles. Eas, inquit, quæ secũdum ciuitatem sunt vias. Anton. Nebrissen.

Secundæ nuptiæ dicuntur, cùm aliquis cum aliqua secũdò nubit: & sunt omnes nuptiæ, quæ sequuntur primas nuptias. siue sint tertiæ, siue quartę, & sic de aliis. de hoc C. de secundis nupt. in rubr.

Secundicerius olim dicebatur qui secundum locum obtinẽs, scriptus erat secundo loco in matricula notariorum, vt C. de primice. & secundice. l. j. & ij. lib. xij.

Secundus heres appellatur heres substitutus. l. precibus. C. de impub.

impub.& aliis substitu.

Securus dicitur qui sine vlla cura est,quem alioqui Iurisconsulti vocare solent supinum, id est socordem & desidem. l. plurimum.de iur.& fac.fac.igno.Securum etiam dicimus,cui vel pignore vel fideiussione cautum est. l. habere. §. cautum. vbi Alciat.de verb.sign.

Sed,quandoque capitur aduersatiuè & aduersatur in iure.Quãdoque autem adiuncta copula aduersatur etiam in facto. ff. de pet.hered.l.sed & si.in prin. cũ gl. impropriatur tamẽ,vt in l.ij.in fi.ff.si quis cau.vbi quando cum copula ponitur,vt dicẽdo,sed & si,& aduersatur ad factũ,nõ ad ius,imò significat idẽtitatẽ iuris,& sumitur illud significatũ ex copula quę copulat nomina, & nõ factũ sequẽs cũ præcedẽti,quia non potest, cùm sit factũ diuersum,copulat ergo quo ad ius.Quãdo autem sine copula ponitur cũ cõditione si,vel sine ea, tunc simpliciter significat aduersatiuè quo ad factũ & quo ad ius, vt in l. sed & si præalleg similiter in l.ij.in gl.super verbo fortius. ff.ne quis eum qui in ius vo. vi exi. Significat ergo dictio sed, aduersatiuè simpliciter vel tantùm ad factum, prout significatum suum vel aliud declarat vel concludit.

Seditio dicit' quasi seorsum itio, quia in diuersum vadũt aliósq; trahunt, vel à sedo sedas, per contrarium,vt dicit gl.in rubr. C.de seditiosis. Et dicitur seditio, quietis publicæ turbatio. C.eod.titu. l.j. & ij.de hoc not. xlvj.distin. seditionarios.& ibi per Archi. & Ioan.And.de immunit.eccles. cap.decet.lib.vj. Et tales concitantes seditionem, puniuntur pœna capitis, vt not.in l.denunciamus. C.de his qui ad eccles.confug.

Sedularium pro lectica siue sella, videtur accipere Iurisconsultus in tit.de supellect.leg. l.instrumenti.cum dicit, Rhedę & sedularia: nam sellam à sede dici, d, mutata in l, omnes grãmatici testantur,sellam autem accipi manifestum est, lege vtroque. Nebr.

Sedularium, quæ vox habetur in L.iij.de supellectili legata. quidam interpretantur sellam seu lecticam.

Selinis, nomen est duarum ciuitatum,altera namque est Ciliciæ,de qua Lucan.libro 8.Quo portu mitítque rates recipitq; Selinis. Altera Siciliæ. de qua Virgil.3. Georg. Palmosa Selinis. de hac Iurisconf.in titu.de censib.in Sicilia,inquit,Selinis & Traianopolis. Nebr.

Sella pro lectica siue pro parte lecticæ, in qua sedet qui lectica vehitur:nam Iuuena.de eadem re sellam & lecticã dixit:Centum, inquit, quadrantes lectica petit, & paulò post, Ostendens

borum quæ seminecis & balbutientis lingua profundit.

Semita, id est via. l. si ex plagis. ff. ad l. Aquil. c. ad audientiam. de homicid.

Semper, id est omni tempore & omni casu. l. semper ff. de iur. immu. & not. l. j. ff. solu. mat. & denotat continuationẽ, vt insti. in proœ. ibi, semper Augustus. & l. ij. in fin. C. de episco. & cle. Aliquando hæc dictio semper, subauditur à iure. l. iuris gentium. in princip. ff. de pact. Aliquando semper fieri dicitur quod fit horis debitis & ordinatis, & ita exponitur in ca. si laicus. xxxj. distinct. Aliquando semper, id est imperpetuũ. l. si. ff. ad l. Pompe. de parricid. Aliquando semper, id est sine temporis præfinitione. §. appellantur. insti. de except. & l. in cognitione. ff. ad Sylla. Aliquãdo denotat animi motum. Iuuenalis, Semper ego auditor tantùm. Et de sua expositione vide Spec. in ti. de restit. in integ. §. iiij. circa medium. & per Bartol. & alios doct. in d. l. j. ff. solut. matri.

Senatores dicuntur magistratus populi, quasi seniores: nam secundum Azo. leges prius fiebant à populo eiúsque interuentu, sed quia aucto populo cœpit difficile conuenire in legibus condendis, ideò elegit populus centum senatores, vt C. de peti. hered. l. vltim. vt ipsi vice populi consulerentur, & quicquid statuerent lex esset. Senatores autem sunt qui à patritiis & consulibus vsque ad viros illustres descenderunt, & hi solebant dicere sententiã in senatu, quare etiam consulem Romanum vocamus senatorium magistratum, vt ff. de sena. l. vltim. & insti. de iure na. gen. & ciui. §. lex est. Senatores etiam dici debent senatorum filij & nepotes ex filiis nati, non autem nati ex filiabus, vt l. liberos. ff. de senato.

Senatus est cœtus ille honestissimus senatorum, qui centum erant numero, vt dicit Azo. ff. de legi. & sena. consul. & parificatur senatus principi, vt puta cùm habeatur vice populi, & ante imperatorem per populum, & post imperatorem per principem constitutus fuit senatus, vt ff. de orig. iur. l. iij.

Senatusconsultum est quod tantummodo senatores habito consilio populi consulẽdo decreuerunt, secundum Isidor. libr. v. Et nota quòd multiplex est senatusconsultum, vt infrà patet.

Senatusconsultum Apronianum aliàs Sempronianum, omnibus ciuitatibus fideicommissariam hereditatem iubet restitui, & in eam & ad eam omnes actiones transferri.

Senatusconsultum artificianum aliàs artificulianum, est, quo cau

cauetur, vt præsides prouinciarum cognoscant in prouinciis de libertate, licet heres non sit illius prouinciæ.

Senatusconsultum Claudianum statuerat, quod mulier libera seruili amore capta, si ei denunciatum esset à domino ne cómisceretur seruo suo, & iudex super ea causa admonuisset, nec ipsa acquiesceret, substantiam suam & libertatem amittebat, & fiebat serua vel ancilla domini denuntiantis: quod, quia visum est miserabile & indignum, sublatum est.

Senatusconsultum Limasianum dicitur, quo cautū est si abest ille iusta causa qui libertatē debet, & hoc pronuntiatũr, fit quod peridē libertas ei competat, ac si ab ipso directè data esset.

Senatusconsultum Domitiani tēporibus factum est, quo cautum est, qui per collusionem ingenuus iudicatus esset, cùm esset re vera seruus, fieret seruus eius qui collusionem detexisset.

Senatusconsultum Fauianum in dissuetudinem abiit, introducens adoptionem fieri per tres mares adoptantes, & tres intercedentes emancipationes.

Senatusconsultum Iulianum, dicitur, quo directam sibi serui accipiunt libertatem, cùm illi à quib⁹ libertates erāt relictæ, à prętore vocati nolunt adesse.

Senatusconsultũ Iunianum, alias Vintianum, post ad libertatē producit proprium heredis seruum vel emptũ, siue dominus iusta causa absit vel latitet, siue non vult manumittere.

Senatusconsultum Largianum meritò est abrogatum, latinam inducēs libertatem, quia quis morte sua recipiebatur extra libertatem.

Senatusconsultum Libonianum eum coercet, qui ob instruendam actionē vel testimonium dicendum pecuniam acceperit pactúsve fuerit. Itē qui perfecto instrumento. legatum sibi adscribit. Item qui heredem in exheredationē, aut in alicuius condemnationem legatum ascribit.

Senatusconsultum Macedonianum habet locum quando aliquis filiofamilias in potestate patris existenti mutuo pecuniam tradidit, quia hoc senatusconsultum prohibuit mutuam pecuniā dari filiisfamiliàs ne onere debitorũ prægrauati essent occasio machinandi mortem patri. Si autem contra senatusconsultũ istud quis filiofamiliàs nummos tradiderit, traditos amittat, nisi ipse filiusfamiliàs habeat castrense peculium vel quasi castrense, eo enim vtitur vt paterfamiliàs. Est autem dictum Macedonianum secundum Azo. C. eo. tit. à Macedone pessimo fœneratore, qui tradendo pecuni

cuniam, etsi non expresse, tamen tacitè & velatis verbis suadebat de occisione patris. Et no. q Macedoniano renuntiari non potest, vnde post sententiam datur exceptio ex eo. ff. ad macedoni. l.j. & ratio est quia est inductum in fauorem filiorumfamiliàs, & in odium creditorum. ff. dè cond. indeb. l. qui exceptionem. hæc Goffr. de nuntia. §. renuntiatur.

Senatusconsultum Numianum censuit, non licere libertinis statum suũ priuatis pactis immutare, pœna cõtra collusorẽ statuta, & iure patronatus in detectorẽ collusionis trãslatio.

Senatusconsultum Orfitianum ad successionẽ matris intestatæ filias vel filios legitimos siue vulgo quæsitos vocat, nisi mater sit illustris cuius filium nominare spurium satis est acerbum.

Senatusconsultum Pegasianũ statuit vt quando scriptus heres rogatus est totã hereditatem vel plusquam dodrantem restituere alicui, liceat scripto heredi totius hereditatis quartam partem retinere, quo casu onera hereditaria sustineat inter se & illum, cui hereditas restituitur, inter quẽ & ipsum cui hereditatem restituit, stipulationes solebant interponi vt communicent pro rata parte lucrum & damnum.

Senatusconsultum Pisonianum vult, vt si pœnæ obnoxius siue seruus venisset, quando animaduersum sit in eũ pretium venditor præstet emptori.

Senatusconsultum Plurianum de liberis agnoscendis loquitur, qui post diuortium eduntur, per hoc permittitur mulieri si putet se prægnatam denuntiare marito suo ĩtra xxv. dies, vel xxx. post diuortium, ita q nisi maritus custodes miserit, aut contrarium nuntiauerit ex se eam non esse prægnantem, cogatur partum agnoscere tanquam suum. Si verò ipsa oppressa fuerit, nullũ huic partui generat præiudicium.

Senatusconsultum Syllanianum & Claudianum punit seruos capite qui dominis suis cũ vocarẽtur, omnimodã opẽ vel auxiliũ (inquãtũ potuerint) non tulerunt vel impenderunt, cum ipsi hoc viderent & audirent. Et ponit edictum in quo prohibetur testamenta aperiri, recitari vel describi, vel hereditates adiri, sub certa pœna ante quæstionem adhibitam de morte defuncti, & contra facientibus pœnam imponit: vt lege. si quis in graui. §. quod autem. ff. eod.

Senatusconsultum Tertillianum quo cauetur matri non auiæ de ab intesta. successione deferẽda, vt mater ingenua trium liberorum ius habens, si libertina quatuor, filio succedat defuncto

functo non existentibus legitimis liberis vel emancipatis, nec à patre nec à matre defuncti, sed nouo iure & si solùm vnum peperisset, siue sit ingenua, siue libertina, idem ius versatur. Vel Senatusconsultum Tertullianum dicitur cùm matres vocantur ad hereditates filiorum, vt institut. de senatusc. Tertyll. per tot. & not. in l. j. ff. eod. tit.

Senatusconsultum Traianũ, aliàs Caruianum statuit, si inter plures heredes infans sit qui fari non posſit, & ipsi rogentur seruum manumittere, non ideò libertas intercidat, quia fari non potest infans, nec seruum potest vendere, sed æstimatis partibus seruum manumittãt salua portione infantis.

Senatuscõsultum Trebellianum à nouo iure incrementum & formam hanc accepit, vt excluso senatusconsulto Pegasiano, liceat hereditatem restituenti, quartam partem retinere inter ipsum & fideicommissarium pro rata portione diuisis actionibus contra communem stipulationem, & si totam hereditatem volens restituerit, ad eum & in eum omnes transfert stipulationes.

Senatusconsultum Turpilianum quo statuitur, ne quis publici iudicij crimen intentans, ab accusatione publici criminis causa ordinata, id est, post inscriptionem & fideiussionem datam, resistat abolitione non impetrata.

Senatusconsultum Velleianum inductũm est in fauorem mulierum, scilicet illarum quæ leuitate sua & sexus fragilitate se & sua obligant pro aliis fideiubendo: vel obligationem in se recipiendo. Per hoc senatusconsultum eis subuenitur & conceditur vt & ipsæ indẽnes seruentur, & si conueniantur pro tali obligatione, possunt opponere exceptionem senatusconsulti Velleiani. Cessat autem hoc senatusconsultum, cùm mulier renuntiauit Velleiano & omni auxilio. ff. ad Velleia. l. vltima. Et dictum est à Velleio consule, qui fuit auctor illius statuti. Et nota quòd mulier potest renuntiare Velleiano absque alia certioratione, vt not. in l. iuris ignorantiam. C. qui admitt. ad bonorum possessionem. & Bald. ibi distinguit tria membra, aut mulieris intercessio vel fideiussoris est secundum leges aut præter leges aut contra. Primo casu non est quærenda certificatio, cùm non sit opus renuntiatione ex quo lege permittẽte fideiussit. Et sunt quinque casus. Primus si intercedendo aliquam pecuniam recipit, & sic se obligat. l. aliquando. in principio. ff. ad Velleianum. Secundus si secun-

do intercessit. l. si mulier perfectæ ætatis. C. eod. tit. Tertius si pro dote fideiubeat. l. finali. eo. tit. Quartus si pro libertate alicuius & in causa pia. Quintus si apud minorẽ intercedat. ff. de minoribus. l. si apud. Secũdo casu aut certificata, aut nõ. Si primum, valet renuntiatio, seruata solennitate, videlicet, cũ instrumẽto publico, & testiũ subscriptione. Si secundũ, non valet. Fallit tamen in duobus casibus. Primo quãdo fit renuntiatio in iudicio, valet calore & fauore iudicij. Secundo si interuenit iuramentũ, valet secundũ Bar. in l. sciendum. ff. de verborũ obligat. & secundum Baldum, in auth. sacramenta puberũ. C. si aduersus vendit. Tertio casu cõtingit cõtra legem fideiubere duob' modis. Primo pro marito, nõ in sui vtilitatẽ, sed mariti. Secũdo omissa solẽnitate instrumẽti & testiũ. Hæc addit Bald. super additionibus Io. And. in Spec. tit. de dispu. & alleg.

Senatusconsultum Vintianum, vide suprà, in versic. Senatusconsultum Iunianum.

Senatusconsultum Volusianum statuit quòd qui improbè in litem coëunt, vt quicquid ex condemnatione in rem ipsius redditum siue relatum sit, inter eos excommunicetur. lege Iulia. de vi priuata tenentur.

Senex multipliciter dicitur. not. ff. de adopt. l. si pater. §. ij. de testi. l. inuiti. & vide. C. de his qui non imple. stipen. l. ij. Aliquando dicitur senex maior lxx. annis. C. qui æta. l. vnica. Item adde quis dicatur senex, per Felin. in cap. quoniam. in princ. versic. ad tertiam. vt lit. non contest.

Senes & valetudinarij qui dicantur: vide Panor. in cap. quoniam frequenter. in viij. colla. versi. tertio principaliter quæro. & vers. seq. vt lit. non cõtest.

Senium est quadruplex, scilicet naturæ, gratiæ, culpæ, & æternæ gloriæ, vide Alb. in suo dictio. in versic. senium.

Sensus sapientis non arbitratur contra iura. vnde quando alter contrahentium paciscitur aliquid facere ad sensum sapientis alter contrahentium tenetur ea facere, quæ de iure fieri debent super illo contractu, quia sapiens arbitrari contra iura non potest, aliàs sapiens non esset.

Sententia secũdum Azo. in sum. C. quo. & quá. iud. sen. profer. debet. quãdoq; potest dici cuiuscũque orationis significatio. Quãdoque ponitur pro opinione magistrorũ. Quandoque dicitur quicquid alicui de re aliqua placet. Quandoque est deportatio. Quãdoque excõmunicatio. vel interdictũ, sed improprie, q a excõmunicatio vel interdictũ potius punit quàm finem

finem causę imponat. Ideo potius pōt dici pœna quàm sententia vel deffinitio. Quādoq; sententia dicitur, quodcūq; iudicantis præceptum, nō naturæ, nō iuri, nō bonis moribus contrarium. Et secundū hanc significationem distinguitur, quia sententiarum alia est deffinitiua, alia interlocutoria, alia conuentionalis, alia quæ dicitur præceptum, alia mulcta, alia dispensationis. Et potest sic describi sententia deffinitiua. Est diffinitio iudicialis controuersię, finem imponens. ff. de re iudic. l. j. Et addunt quidā ad deffinitionē indubitata, & quæ nullo remedio retractari possit: per l. elegāter. §.si post rē iudicatā. ff. de cōd. ind. Vel sic describitur sententia deffinitiua. Est deffinitio iudicialis, cōtrouersię finē imponēs, ex pronuntiatione iudicis damnationē vel absolutionē, continēs. Et hæc principalem deffinit quæstionē, vt quando auditis vtriusque partis allegationibus causa terminatur, & finis principali negotio imponitur, quam semel latā iudex reuocare non potest, & iudex esse desinit, quia officio suo functus est, licet retineat iurisdictionē ad exequēdū, de offi. deleg. c. in literis. & c. quęrēti. Sed an corrigere possit si dicat absoluo pro cōdēno: vide Gotfredum in Summa, de sentent. & re iudic.

Sentētia interlocutoria est sententia semiplena, quæ profertur inter principiū, & finē causæ, nō super principali, sed super emergentibus, & incidentibus quæstionibus, puta super libello offerendo vel concipiendo, vel dāda dilatione aut denegāda, & similibus, principali causa durante, vnde quādo iudex non residens pro tribunali inter loquendo inter partes sine solennitate scripturæ aliquid pronuntiat de plano, & super aliquo incidenti vel emergenti extra primum intentū principale, hāc reuocare potest iudex, siue sit ordinari⁹, siue delegat⁹, siue arbiter, debet tamen cū causæ cognitiōe ferri, & iudice cōcedente non procedente. iij. q. iij. C. de induciis. §. spatiū. secundū Gof. & sententiam interlocutoriā fert iudex contra reū cōtumacē, quando citato reo & non veniente, pronūntiat actorē fore mittendū pro mēsura debiti declarati vel rei petitæ. De emergenti quæstione, vt quando est quæstio inter partes vel aduocatos, vtrū aliquis sit recipiendus in testimonium, &c. vt suprà. Et illa sententia transit in rem iudicatam quo ad duo, scilicet vt remedio appellationis attētari nō possit, & vt excipiatur

ex ea.c.cùm dilectus.de elect. in fi.nõ autem vt ex ea agatur actione in factũ, sicut ex definitiua. A qualibet enim tali potest appellari secũdũ canones, non autẽ secundũ leges, generaliter fallit in casibus. l.ij. C. vt lit.penden. vel dicitur si interlocutoria sit talis quæ absorbeat totum ius alicuius, & instar habeat diffinitiuæ, ita vt post interlocutoriam non sit opus ad appellandum à diffinitiua, si ab ea appellatur, secus si post interlocutoriã saluũ sit beneficiũ appellationis à diffinitiua. Gofr.tenet primũ in sum.eo.tit.de sent.& re iud. Itẽ interlocutoria secũdũ eundẽ est declaratio iudicialis super aliquo articulo summariè ius tribuẽs inter partes. Et finaliter omne verbum à iudice in iudicio prolatũ: iudicialiter faciẽs ad causam, est sentẽtia interlocutoria, vt in auth. de litig.§.omne. collat. viij. &c. Et notãdũ, ꝙ aliud est sentẽtia, & aliud est statutũ. Nã statutum fertur pro futuris delictis, dicẽdo: Statuimus vt nullus hoc faciat, & faciens sit excõmunicatus ipso facto, vt no.in c.fin. de cõsti.li.vj. Sẽtẽtia verò pro lata sic, Excõmunico te si furtũ feceris, prohibetur furtum quia tract⁹ futuri tẽporis non spectat ad iudicẽ, de hoc gl.opri.de sen.exc.c.Romana li.vj. & c. à nobis.de sen.exc. Itẽ differt sententia à canone in hoc, quia canon archiepiscopi in prouinciali concilio ligat subditos totius prouinciæ. xviij. distinctione.capit.vltimo. Sententia autem archiepiscopi dicẽdo, Quicunque furtum fecerit, sit excõmunicatus, nõ comprehẽdit subditos totius ꝓuinciæ, sed solius diœcesis suæ, vt est gl.in c.Romana preal. Item sentẽtia excõmunicatiõis siue iusta sit, siue iniusta, tenet. xj.q. iij.c.j nisi in duobus casibus.s. post appellationem legitimã, & intolerabilẽ errorem in forma.c.per tuas.de sent.exc. solet.& c.venerabilis.e.ti.lib. vj. Et quomodo sentẽtia trib⁹ modis dicit͛ iniusta.s.ex causa, ex animo, & ordine, est gl.iij.in c. sacro.de sen.exc. & illud iterũ verũ est in sentẽtia excõmunicationis, in qua est speciale ꝙ teneat non seruato iuris ordine, aliàs autem sententia lata iuris ordine non seruato, non tenet.C.de sen. & interlo. om. iudi.l.prolatam. Item de definitiua & interlocutoria est glos. in clemen.vnica. super verbo definitiua.de sequestr. possess. & fructuum. Et not.quòd sententia lata super verbo possessorio dicitur definitiua, secundum glo.in c.fin.de iudi. & intelligitur quando causa possessionis est deducta principaliter in iudiciũ, vel habet annexũ petitoriũ, secus si per accidens

dens veniret in iudiciũ. Etiam deffinitiua prout imponit finẽ causæ, nunquam datur super possessione, nisi sit proprietas annexa, vt ibi not.

Sententia cõuentionalis est amicabilis cõpositio, vt quãdo iudex conuenit aliquem & commonet eum ne faciat contra conuentionem. Alias sententias, scilicet præceptum, mulctam, dispẽsationem, Require in locis suis.

Sæpe notat regulã in contrariũ, vt in §. in fraudẽ. Insti. quibus ex cau. manumit. non licet.

Sæpius, id est aliquando, regulariter tamẽ cõtrariũ significat, & verificatur in duabus vel tribus vicib9. Itẽ facit cõtrarios casus speciales. l. si in diẽ. §. seruo. ff. de cond. & demonstr. secundum Dynum.

Septa oppidum est Aphricę Mauritaniæ, ex aduerso Mellariæ positum, quæ nũc Tarifa, illud Cepta vulgò dicitur. In codice tit. de officio præfe. prætor. Aphricæ. l. in nomine domini. Iubemus, inquit, in traiectu qui est circa Hispaniam, qui Septa dicitur. Nebrissen.

Septa sunt clausuræ, & dicitur à sepio, vt est gloss. in clementi. ne in agro. de statu. mona.

Septum, quod est à sepiendo dictum, cõplura significat: nam septa dicuntur quæ sunt munita siue lapidibus siue formaceis parietib9, hoc est terra pauita, siue ex lignis, siue etiam ex vepribus & spinis. Hinc dicta Romæ septa in cãpo Martio. Hinc septa à Iurisconsulto appellantur quæ sunt opposita ad fossas inciles, ne aqua fluminis euagetur. Vlpia. lib. 40. Dig. tit. de riuis. l. j. Septa sunt, inquit, quæ ad incile opponuntur aquæ deriuandæ compellendæ ve ex flumine causa, siue lignea siue lapidea sint. N.

Septũx septem habet vncias. Require suprà, As.

Sepulchrũ est locus, in quo mortuus continetur vel sepultus est. Sed monumentum dicitur idem locus sine corpore. Require suprà, M.

Sepultura secundũ Gof. quandoque dicitur officiũ quod impẽditur sepeliẽdis. Quãdoq; ipsa terra ad vsum sepulturæ deputata. Quãdoq; tũba mamorea, vel lapidea vel locus cõcauus in ecclesiastico cœmiterio factus, in quo corpus catholici quiescit. Itẽ sepultura est iusfunerãdi in ecclesiæ cœmiterio. Est aũt ius funerãdi potestas sepeliẽdi in cœmiterio ꝓueniẽs ecclesiis ex cõcessiõe Põtificis.

Sequela dicitur omne, quod naturaliter sequitur ad aliud: vt iumentum, equã, vitulus, vaccã.

Sequester est is apud quem res litigiosa deponitur à pluribus & sequestratur. vt ei qui in causa vicerit reddatur, dictus ab eo, quòd occurrenti aut quasi

sequenti eos qui contendunt, committitur res. de verb. sig. l. sequester. vide extrà, de iudic. c. examinata. Est enim secũdũ Goffr. depositarius rei in iudicium deductæ, vt ff. depositi. l. propriè.

Sequestrũ est illud scriptũ, quod de sequestratione cõficitur, & si sit ex causa volũtaria, transfert possessioné in sequestrum secus si ex causa necessaria. l. interesse puto. ff. de acqui. poss. & no. in c. examinata. de iudic. in glo. & in glo. clementi. vnic. de sequestra. poss.

Sequestratio est rei, de qua agitur vel cõtrouersia est, separatio vel depositio, vel possessionis interdictio. Interim enim quòd res apud sequestrum est, nec actor nec reus possidet, vt ff. de statu ho. l. libertus. Non potest autẽ illa depositio, quæ sequestratio dicitur, fieri, nisi à plurib. quãuis aliàs & vnus & plures deponere possint, vt l. licet. ff. depo. Nam plures rẽ litigiosam deponunt, quando de voluntate partium fit. Etiã vnus deponere potest de mandato iudicis, vt in glos. c. examinata. de iud. & ibi per Doct. Et no. quòd secundum Gof. sequestratio fit aliquando causa omittendæ possessionis, & tũc neuter litigantium possidet, sed sequester. Aliquando causa custodiæ, & tunc possessio remanet penes possidentẽ. Et generaliter prohibita est sequestratio. C. de prohi. seque stra. l. vnica. Permissa vero casualiter. Primò voluntate partium, vt lite finita res victori detur. Secundò ex necessitate ne persona suspecta cũ re mobili aufugiat. Tertiò ne persona suspecta circa rẽ immobilẽ fructus depopuletur vel dissipet. Quartò propter contumaciam non cauẽtis in collatione bonorũ facienda. Quintò si seruus de possessione seruitutis proclamat in libertatem. Sextò cùm appellatũr ab executore. Septimò cùm timetur de sæuitia viri, nec potest sufficienter vxori caueri, sequestratur vxor. Octauò ne perdatur vendendi commoditas. Nonò cùm aliquis de comitibus præsidis furtũ patitur, nam res sequestratur vsque ad tẽpus successoris præsidis. Meritò enim sequestratio fieri non debet, nisi tunc demum cùm timetur ne possessor vel appellans fructus depopuletur, secũdũ Gof. in sum. Alios casus vide in cle. vnica. eod. titu. & l. j. ff. de col. bo. & secũdũ Archid. in c. quia res. xj. q. j. vbi latè de hac materia. & per Io. Mona. & Ioann. And. in regula locupletari. de reg. iur. lib. vj. vide etiã glo. fin. in c. dilectus. de sequestra. pos. eum ibi not.

Sequioris vitæ eum vocat Vlpia. in l. cùm ij. de transact. qui sibi ex

bi ex se alimenta suppeditare nequeat, sed de alienis labori bus pendeant.

Seria, vas est fictile vino aliisve rebus adseruandis aptum. Persius: O si sub rastris crepet argenti mihi seria dextro Hercule. Inde per diminutionem idem autor deduxit seriolam. Vlpia. in titul. de verb. signific. l. vinaria dolia, inquit, & serias tamdiu in ea causa esse, quamdiu vinum continerent.

Seriæ, vasa sunt fictilia oblonga de quibus Liuius in 4. secundi belli Punici, sic inquit. Et in vico histrico fontem sub terra tanta vi aquam fluxisse, vt serias, doliáque quæ in eo loco erãt, prouoluta velut impetus torrentis tulerit, & de his intellexit Vlpian. in l. vinaria vasa. ff. de verb signi. licet alij aliter. & in l. sed & si quid §. proprietatis, vide ibi gloss. ff. de vsufruct.

Sericoblatæ dicuntur vestimenta quæ inseruntur & texuntur serico, vt l. lotas. C. de murile. lib. xj. secundum Accurs.

Legendum, Sericoblattæ, duplici tt. vt ibi attestatur Alcia. Nam blatta dicitur purpura: vnde Sericoblattæ vestes purpureæ serico intextæ.

Sericum, quẽadmodum diximus in verbo bombycinus, lanæ genus est, quod apud Seras Indos ex arboribus depectitur, non illud quod vulgò creditur. Horat. in Epodo: Inter sericos iacere puluillos amant. Vlpi. tit. de auro & argẽto leg. l. vestis. Vestimentorum, inquit, sunt omnia lanea, linea, vel serica, vel bombycina. N.

Seruiana & quasi seruiana actio, require suprà, Actio.

Seruitus est constitutio iurisgentium, qua quis contra ius naturale alieno subiicitur dominio. Et quãdo seruitus inducta sit. vide gl. super verbo seruos. de Iudę. & Sarra. c. ita quorundam. optimam glo. super verb. seruitutes. dist. j. ius gentium. sunt autẽ duplices seruitutes s. prædiales, & personales.

Seruitus prædialis est quædã constitutio qua prædium prædio subiugatur, & seruitutes prædiales lex reales appellat, quæ sequuntur prædia, & earũ constitutio eatenus tenet, quatenus expedit prædiis, id est ad fructus eorum percipiendos.

Seruitutum autem prædialium aliæ sunt vrbanæ, & aliæ rusticæ, sed has quidem seruitutes lex dicit esse iura communia, quæ libertatis sunt: vnde not. secundũ Azo. in Sum. C. de ser. & aquædu. quòd hoc verbũ ius in eadem lege & in eadẽ voce supponit pro seruitute. Dictio enim semel posita, duas quandoq; importat significationes, s. propriam & impropriam, vel vtranque. Propriè autem secũdum diuersa dicuntur serui-

tutes. Nã si non possem ex ædibus meis exire in agros meos vel peruenire ad viã publicam nisi per agros tuos, vel ortos, & emã à te licentiã eundi, hęc licentia dicitur seruitus itineris, quia prædiũ tuum in hoc mihi seruit. Et harũ seruitutũ quædam habent causam continuam, quædam quasi cõtinuã, & quædã discontinuam, secundũ glos. in l. seruitutes. magna. in princi. in gloss. magna. ff. de serui. tit. gene. Et quæ seruitus dicatur habere causam continuam, & quæ discontinuã, declarat Bart. in l. ij. C. de serui. & aqua.

Seruitutes rusticæ sunt quæ prædiis rusticis debentur, velut iter, actus, via, aquæductus, aquæ haustus, pecoris appulsus ad aquam, ius pascendi, calcis coquendæ, arenæ fodiẽdæ, quę tria vltima possunt dici nominatæ seruitutes rusticæ, sed superiora propriis nominibus carent, quæ omnia require locis suis. Nam iter est ius quo ex æde mea per agros tuos possum in vicos publicos exire vel intrare, sed aquæ haustus est, vt aquam haurire possim de puteo tuo.

Seruitutes vrbanæ sunt quæ prædiis vrbanis debentur, scilicet intuitu alicuius ædificij, nam ædificiis inhærẽt, velut altius tollendi, aut non tollendi, ne officiatur luminibus vel prospectui domus vicini. Item stillicidiũ auertendi vel nõ auertendi in tectũ vel in aream vicini, vt stillicidium tecti mei cadat in aream vel fundũ eius. Item vt liceat immittere vel proiicere tignum in parietem vicini. Et no. quòd an seruitus sit vrbana vel rustica, colligitur ex qualitate prædij, cui debetur ipsa seruitus, quod patet. Nã talis est seruitus, quale est prædium cui debet. Hinc est, ꝙ licet via sit seruitus rustica, tamẽ si seruiat domui, quæ est vrbanum prædium. l. vrbana prædia. de verb. sign. censebitur seruitus vrbana, inspecto fundo cui debetur. glo. in l. j. in glo. fin. de ser. vrb. præd.

Seruus est qui de iure gentiũ vel ciuili dominio alieno subiicitur, in hac parte & ius gẽtium & ius ciuile detraxerunt iuri naturali. Et dicuntur serui nõ à seruiendo, sed à seruãdo. Imperator enim vel princeps captos ab hostib⁹ qui serui sunt capientium, vendere iubet, & per hoc seruare & nõ occidere, hostibus enim captis & sic in seruitutẽ redactis hoc seruandũ est, quod vtile & benignũ visum est. s. eos omnes seruari, & nõ occidi, hoc enim benignitatis est, sed occidi, crudelitatis. Ideo etiã dicta sunt mãcipia, quia ab hostibus manu capiũtur, vt insti. de iu. persona. & ff. de sta. homi. l. libertus.

tus. Sunt etiã serui vernæ qui sunt ex ancillis manentibus in domo nati.l. Titię textores. ff.de lęga.j.

Serui stricto modo dicuntur carentes libertate. Sed largo modo etiã seruiẽtes pro pecuniis & mercede, dicuntur serui, à seruiẽdo. Pan.in rub.de Iudęis.

Serui arcarij. Require suprà, Arcarij.

Serui.ascriptitij, vide ascriptitius

Serui atriarij vel atriẽses sunt illi qui atrij custodiam faciunt.

Seruus corruptus dicitur seruus qui per alicuius inductionem factus est de bono malus, vel de malo deterior, scilicet, in anima & corpore.

Serui corrupti actio. Require suprà, Actio.

Serui cubicularij dicuntur qui lectum & cubiculũ domini sui procurant, qui vulgo camerarij vocantur à camera.

Serui dedititij dicũtur q in morte liberi, & in vita sua serui sunt, quorũ libertas sublata est, vt insti. de liber.§.libertinorũ.

Serui Latini sunt qui à dominis erant manumissi: vt in vita essent liberi, & in morte serui, & eorũ bona tãquam seruorũ ad dominos deuoluebantur, vt in §.præal.insti.de libert.

Seruus librarius à libra dictus est qui, scilicet ponderibus pręest & libræ nummorũ, & permutatorum custodiam habet domi domini sui

Serui insulani aliàs insularij sunt qui retinentur in insula, id est in domo, nec mittuntur in agros, nec in villam. Domus autẽ insula dicit͏̃ eo, ꝙ insunt ei habitatores, licet insula quãdoque dicat͏̃ in salo.i.mari sita.

Seruus mediastinus vel medianus est qui mediũ gerit actum, scilicet qui nec est ordinarius nec vicarius, sed medius inter hos & illos connumerandus.

Seruus ordinarius dicitur qui aliis seruis est præpositus.s.q habet alios seruos sub se, quibus præest, & præcipit eis qđ vult.

Seruus vicarius est qui seruo ordinario subministrat.

Seruus originarius, vide origin.

Seruus publicus dicitur tabellio, non quia seruus, sed quia publicum exercet officium. ff.de adopt.l.non aliter.

Serui vernæ, vide in ver. Verna.

Serui victores sunt quos quis victus habet præparandi causa.

Serui villici sunt qui ad villam mittuntur.

Sescũcia, est vncia cum dimidia. Plin.in calce lib.36. Fastigium, inquit, seruari in pedes denos sescunciamq;. Inde sescunciale quod sescunciam continet. Pli. libro 13. Crassitudine, inquit, sescunciali. Vlpia. in tit.de legatis præstandis. l. filium. Vt partis, inquit, dimidiæ quartam, id est, dimidium totius assis sescunciam retineat: quartã namq; pars tres vncias con-

tinet. igitur dimidium quartæ sescuncia est. id est, vncia & semis. Ant. Nebr.

Sescunx cõstat ex vncia & dimidia, & est octaua pars asis, & debet eius litera tertia scribi s, & nõ x, vt insti. de here. insti. § hereditas. secundum Accur.

Sestertius nummus duos asses cũ semisse valebat: vnde dictus sestertius quasi semisse dempto de tribus. Asis autem non semper in eodem valore perstitit: nam as Seruio Tullo rege Romanorum pondere duodecim vnciarum percussus est, primum sub nota pecudis, ꝙ vnus as pecude permutabatur. vnde pecunia dicta. Postea vero primo bello Punico sextantario pondere percussus est as: deinde secundo bello Punico vnciales asses facti, atque deinceps paulatim principes Imperatorésque asium pondus valorémque imminuere, in tantum vt Saluatoris nostri ætate asses vix semunciales essent. Vnde Mathæi cap. 10. Non ne, inquit, duo passeres asse væneunt? quod & Marcus aliis verbis idem significantibus dicit? Non ne quinque passeres væneunt dupondio? quod videlicet dupondius duos valebat asses. Si igitur de sestertij valore quispiam quæreret, non possemus simpliciter respondere, cum asis valor variis temporibus sit variatus: semper tamẽ valuit duos asses cum semisse. Accursius in codice Iustiniano, titulo de donationibus. lege. verba superflua. ingenue fatetur se nescire quid sit sestertium. Ant. Nebr.

Seu, dictio est disiunctiua. C. de sacrosanctis eccle. lege generali. & aliquando ampliat. ff. de auro & argento legato. lege si quis ita. & secundum Bar. in dicta lege generali. & no. lxiij. distin. ego Lud. & lxxv. distin. capitulo vltimo in fine. & per Archidia. de foro compe. in capitulo. primo libro vj.

Seueritas dicitur rigor & integritas iustitiæ. Arch. in cap. vt officium. §. verum. in verbo seueritas.. de hære. in vj. vel dic quod seueritas est per quam iuridicialis sententia vel vindicta districtè exercentur, vel est virtus debito suplicio coercens iniuriam secundum Alb. in suo dictio. in verbo Seueritas.

Sextans est sexta pars asis ex duabus vnciis constans.

Sextarius, vide Modius.

De S ante I.

Si, de proprio significato importat conditionẽ, nõ tamen semper significat. Vnde quandoque facit dispositionem conditionalem. Quandoque executionem tantum. Quandoque significat causam incertã. Quãdoque certã. Quãdoque euentũ incertũ nõ cõditionalẽ, quia non

nō suspēdētē. Quādoque accelerationē,& quādoque nihil significat. Exēplū primi ibi, promitto vel lego si nauis ex Asia venerit: vt in l itaque. ff. si cer. pet. Secūdi ibi, iudex dicit, do tutorē si satisdederit, qa sensus est, quod purè datur & immediatè sit tutor, sed administrare nō debet nisi prius satisdederit, vt l. muto. §. hāc autē. ff. de tutel. vbi dicitur, hāc autē adiectionem, quàm præsides prouinciarum faciūt. & Tutore si satisdederit, conditionem non facere ratio est voluntas proferentis. Nam tutor à iudice non potest dari sub conditione. cap. actus legitimi. de regul. iur. lib. vj. Etiam quia inuitus datur tutor ergo non stabit in voluntate sua per conditionem. Nec iudices in decernendo solent facere iudicia sua conditionalia. Exemplum tertij. Lego Titio si negotia mea gesserit. Et est aliud exprimere causam per quia, & aliud per si. Nā per quia exprimēdo falsa causa nō vitiat, sed per si, vitiat. l. demōstratio. ff. de cōd. & de. nisi aliud appareret ex voluntate disponētis Etiam quādoque si capitur pro quia, vt ibi, Si deus est, quia hic subiecta materia & fides catholica habet, quod Deus creator est omniū certitudinaliter. Quarti, quādo ille euētus est de præsenti vel de præterito, vt ibi, promitto vel lego si rex est Parisiis vel fuit tali die, vbi euentus est disponentibus vel disponenti incertus, non tamen conditionalis, quia non suspendit. Nam actus purus statim valet vel non valet. §. fin. inst. de ver. obli. & hic accelerationē significat. Etiā quādoque nihil significat, vt ibi, promitto si talis morietur. argu. l. si pupillus. § qui sub conditione. ff. de nouat. & delega. quia non potest significare conditionem, quæ est de euentu futuro certo. Sed quia nihil certius morte, ergo materia subiecta non patitur. Dicit tamen Bar. quod in vltimis voluntatibus operatur cōditionem, dicendo lego, si heres morietur, vel si Sēpronius morietur, non ex eo quod mors sit incerta, sed quia incertū an legatarius morietur antequam heres vel Sempronius. alleg. l. quibus diebus. §. quidam Titio. ff. de cond. & demonst. vbi dicitur quod legatum tale, si mater tua morietur, est conditionale. Petrus dicit contra, quod est purū. Et sic in tex. allegato. debet sumi pro cum, quod significat principaliter tempus, & per cōsequens conditionem. Item nihil significat, vt ibi, promitto si volueris, lego si heres voluerit. l. sub hac. ff. de act. & oblig. quia actus in voluntate obligandi est, & sic nulla est dispositio vel restrictio fit, nisi disponens videatur decidere. l. si ita expressum.

sum.ff.de cond.& demon.Finaliter auté semper ad mentem disponentis recurrendum est, quia sæpè cõtigit, q vna dictio vel oratio per vnum capitur in vno significato,& per alium in alio. Sunt ergo circunstantiæ attendendæ, per quas mens proferentis declaratur.

Si non valet hoc iure, valeat illo. si non valet iure testamenti, valeat iure codicillorum, &c. Hæ clausulæ significant, si non potest valere ex defectu solennitatis, vt testamentum, scilcet, quòd non sunt septem testes, vel non sigillauerunt eodé contextu, valeat iure codicillorũ, si sint quinque testes, quia disponens hoc voluit, & lex admittit. Significat ergo dictio si, apposita his verbis vel aliis, quòd voluntas disponentis declarata ex verborũ significato, vel alio quouis modo dictat.

Sic, qualiter intelligatur, vide extra de priuileg. cap. ex ore. de confir. vti. ca. examinata. & de verb.sig.cap.abbate.cum simil.

Sica est ferrum vel cultellus breuis, in vtraque parte scindés & acutus, quo maximè vtuntur qui apud Itallos latrocinia exercent, sed eius interpretatio est larga, vt contineat telũ, lapidem, lignum, & quodlibet ferrum, vt instit. de pub.iudi. §. item lex.& §.sicarij.

Sycomorus ficus est Aegypti peculiaris: Latinè interpretatur ficus fatua: habet enim ficos nostris non absimiles, insulsas tamen. Eius arboris meminit Iurisconf. tit. de extraor.crim. l.saccularij. Si quis, inquit, arborem sycomorum exciderit: nã & hæc res vindicatur extra ordinem non leui pœna, idcirco quod hæ arbores colligant aggeres Niloticos. Nebr.

Sicarij dicuntur homicidæ & interfectores, dicti à sica, id est ferro vel cultro. inst. de pu.iud. §. sicarij. etiam dici possunt sicarij, qui alicuius vitæ armis insidiantur. de pœ. distinc.j.is, qui cum telo. de homicid.cap. sicut dignum. in glos.

Sigillum, est parua statua, quoniam signũ pro statua plerunq; accipitur. Ouidius in primo de arte: Siue erit ornatus, non vt fuitante sigillis. Aphricanus de leg.j.l.cætera. Vel singula sigilla adæquata legari posse. Item Vlpia.tit.de fun.instr.l.quæsitũ. Sigilla, inquit, & statuæ affixæ non continentur. Accurs. annulos nescio quos ferreos, interpretatur. Nebr.

Sigillatim, id est singulariter: ita exponit Hostiens. in c.venerabilis.de testi.& Archi.in c.præsentium.§.testes.eod.tit. lib.vj. & habetur de hac dictione in l. sed & si per prætorem. §.fi.ff. ex quib.cau. maio. & in l.cùm quidam.C.de verb.signific.

Sigillum præter vulgatam significationem interdũ significat

paruam

paruam statuam.l.quæsitum §. Papinianus.de fund.instr.

Signum quid sit, & quomodo signum differat à sacrificio. de consec.distin.ij. sacrificium. & c. signum. & quomodo multiplex est signum, vide extra de consuet. c.ij. in gl. frequentius autem accipitur pro sigillo. l. iij.de tabul.exhib.

Signare est aliquam formam vel signum alicui imprimere, vel notam imponere, vnde testamentum signare, id est notare debet quis, vt notum sit illud quod in testamento scriptum est. Isido.lib.v.Etym. sed subsignare est subscribere, vt si testes vocati & rogati à testatore subscribant.

Signatas tabulas (inquit Vlpia.in l.ad testium.de testam) accipi oportet, & si linteo quo tabulæ inuolutæ sunt, signa impressa fuerint.

Signatum aurum vel argentum quod dicatur, docuit Iuriscon. clarissimè in l.Quintus.de au. & argen.leg.

Signator, vt autor est Pedianus, erat qui testamento aut aliis instrumentis aut contractibus nomen suum subscribebat. Sallustius in Catilina: Ex illis testes signatorésque falsos commodare. Iuuenalis: Signator falso qui se lautum atque beatum. Vlpia.tit.quemad.testam. aper.l.cùm ab initio. Cogat, inquit, signatores conuenire, & si signa sua recognoscere. Neb

Signatorius annulus, est qui characterē. i. sculpturā habet, quo vtimur ad imprimēdum signa.

Significatio secundum Azon. de verb.sig.propriè est demonstratio facta, proprio nomine rei de qua quæritur attributo, sed largè ponitur si proprium nomen non interueniat, si tamen res per aliud verbum, quod aliquo modo accedere possit ad rei ostensionem notificetur.

Signius, a, um, à Signia, vrbe Cāpaniæ. Vnde pira signina Iuuenali, & vina signina Martiali, & structura siue opus signinū, quod vt scribit Plin.lib.35. conficitur fractis testis cōtusis calce addita. Columella lib.1. velut signinum opus pilis cōdensatur. operis quoque signini intrita quomodo fiat, Vitruuius libro 8. exponit. Vlpia. in tit.de riuis.l.j.§. sed si. si quis, inquit, terrenum riuum signinum facere velit. vbi pro signino signatum mendosè legitur in codicibus antiquioribus. Qui verò non intelligebant quid signinum aut signatum esset: in cilicеum commutarunt. In archetypis tamen Pandectis Florentinorum signinum habetur. Nebris.

Signinum opus, vt interpretatur Nebris.ex Plinio, dicitur quod conficitur fractis testis contusis, addita calce.

Silentiarij sunt idem quod consiliarij

liarij vel secretarij principis, qui silere debent, & occultare principis consilia, vt ff. de mino. l. verum. & glos. iij. l. illud. C. de collat.

Siliginarius, est custos siliginis, i. est, horrei in quo siligo adseruatur. Est autem siligo frumenti quoddam genus candidissimi: aliquando siligio pro farina purgatissima, atque ipsis tritici deliciis accipitur. Plin. libro decimo octauo. Siligině dixerim propriè tritici delicias. Celsus libro secundo: Ex tritico, inquit, firmissima siligo. Vlpianus in titulo de furtis. l. si quis vxori. §. apud Labeonem. & siliginario, inquit, quis dixerit, vt qui nomine eius siliginem petisset. Item Iulianus tit. de neg. gest. l. ex facto. N.

Siliginarius, custos siliginis. l. si quis vxori. de furt.

Siliqua secundum Isid. est vigesima quarta pars solidi, alij dicunt octaua, alij quarta pars vnciæ, super quo vide l. liberto. § filium. ff. de annuis leg. & in auth. sed hodie. C. de episco & cler. & in auth. de sanctis. epis. §. sportularum. Aliquando est cortex seu pellis fabæ & ciceris. l. frugem. §. fin. ff. de verbor. signific. & ibidem glos.

[S]lua cædua est quæ ad hoc vt cędatur deputata est, & dicitur apta cędi, quia facilè succrescit.

[S]lua palaris ex qua pali & pedamenta sumuntur.

Sylua pascua dicitur quæ pascuis pecudum est assignata.

Simile dici non potest, vbi dissimilitudo subest. xxviij. q. j. sicut enim. & l. iij. ff. de iniu. rup. & irrit. testam. & qualiter interpretetur hoc verbum simile, vide cap. olim. de verb. signi.

Similitudo est rerum differentium comparatio secundum Boe. & quæ similitudo ad speciem vel genus referatur, est glos. not. in ver. curam animarum. in cap. non potest. de præbend. libro vj.

Simonia secundum Goffr. est studiosa cupiditas vel voluntas emendi vel vendendi spirituale, vel spirituali annexũ, quod spirituale censetur. ius enim percipiendi prouětus præběda les. s. ratione præbědæ vel prælaturæ, spirituale non est, sed annexum spirituali. s. canoniæ, propter res temporales, quę ex illo iure proueniunt. vt s. fructus. j. q. iij. si quis obiecerit. sic & ius patronatus dicitur annexum spirituali propter quandam confœderationem, quia cadit in laicũ à quo possidetur, vt c. de iure. eo. tit. Et dicitur à Simone mago, qui fuit primus auctor huius sceleris in nouo testamento. Ipse enim voluit emere gratiam spiritussancti à beato Petro: sic Giezi in veteri testaměto voluit gratiam sanitatis Naaman Syro vendere, vt 4. Reg. 5. Vnde simoniacus

cus dicitur propriè emptor spiritualium, sed Gieziticus venditor eorundē.j. q.j. qui studet. Et est simonia peccatum enorme, respectu eius qui per simoniam beneficium acquisiuit, qui pœnitentiā agere non potest beneficio retento, vel dicitur enorme, id est indispensabile, quia dispensari non potest cum simoniaco, nisi in beneficio resignato, sicut in simoniaco in ordine contingit. vt xiij. distinctio. nerui. Et simoniacus etiam occultus in ordine suscepto, qui vitiosum habet characterem, vt j.q.j. quibusdam. suspensus est quo ad se & quo ad alios. j. q.j. Reperitur etiam simonia sola intentione absque pacto vel facto committi. vt in c. qui studet. præalleg.

Simplex præceptum est cum præter lit. contest. iudex confessione partium accedente, aliquid præcipit, verbi gratia, si quis à reo in iudicio absq; libello cū instrumento debiti petat x. & confiteatur de plano, tunc iudex sine alia causæ cognitione vel commissione sibi præcipiat, vt certo termino soluat, & hoc dicitur præceptum, & non sententia, quia sententia non dicitur nisi quando ordo iudiciarius est seruatus.

Simpliciter, quid hoc verbum importet, not. per Innocen. & Hostien. in cap. olim. de accus. & in Specul. de inquisit. §. iij. versicu. sed quid ergo. Item de hac dictione vide per Bartol. Ioannem de Imola, Alexandr. & Francis. de Aret. in l. prima. §. si quis simpliciter. ff. de verborum obligatio.

Sine, hæc dictio tria importat. Est enim priuatiua, negatiua, & exclusiua particula. not. ff. de pig. actio. l. j. §. præter. Item importat argumentum à contrario sensu, extra de iis, quæ fiunt à prælat. sine consensu capituli. cum apostolica, §. fin. Aliquando includit. v. distinct. ad eius. & de temp. ord. cap. nec episcopi. & ibi in gloss. Aliquando ponitur pro non. ff. mand. l. si mandauero. §. fugitiuus. Aliquando pro contra. ff. de acquiren. possess. l. si ex stipulatione. & plenè de hac dictione vide per Alberic. de Rosa. in authenti. quod ius. C. de procurat. & Bar. in l. si eum. §. qui iniuriarum. ff. si quis cautio.

Singulare sæpe ponitur pro plurali. l. in vsu. de verb. sign.

Synthesis, inter alias significationes designat etiā genus quoddā vestis duplicis, quæ fit alio nomine Abolla. Martia. Synthesibus dum gaudet eques dominúsque senatus. Idem alibi: Sic micat innumeris arcula synthesibus. Scæuola titu. de auro & argen. lega. l. Titio. Ex synthesi, inquit, tunicas duas & palliola. Nebr.

Sciphones, vt scribit Alc. in l. ferri. de

ri.de verb.sig. erant instrumenta quibus olim fabri vtebantur ad extinguenda incendia. siphonum meminit Vlpianus in l.quæsitum.de fun.instru. tametsi in vulgatis codicib' scopę, non siphones, impressum sit.

Si quis, generis tãtum est masculini, quia fœmininũ propriam habet terminationem, ea est, si qua. Iurisconsult. tamen de verborum signif.l.verbum si quis. si quis, inquit, tam masculos quàm fœminas complectitur. Ant. Nebris.

Si quis, verbum hoc, tam masculos quàm fœminas complectitur.l.j.de verb.sign.

Sisto, sistis, verbum est aliquando absolutum, pro eo quod est sto stas, vt apud Virgilium primo Georgicor. sistunt amnes, terræque dehiscunt. aliquando actiuum, significátque statuo statuis. Idem quarto Aeneid. Et sistere flumina vidi. & illud ex Euangelio: vt sisterent eum Domino. in hac significatione accipitur apud Iurisconsultos. iudicio sisti, & iudicatum solui. sisti pro statui & repræsentari ponitur. Nebr.

Sistere dicitur in iudicio, qui præstat eius, de quo agitur, præsentiam. l. item apud Labeonem. de verb.sig. vide suprà in verb. iudicio sisti cautio.

Sitocomia.i.fames vel guerra. C. vt nemi.lic.in emp.spe.in glos. rub. vel dic sitocomia frumentaria dicitur: vnde sitocoma præfectus frumentariæ. Nam siton frumentum, & como, curo dicitur, vt habetur in l.fin.ff. de administra.rer. ad ci.pertin. vbi corruptè legitur sitonias, pro sitocomas.

Sitonæ, latinè frumentatores dicuntur, quo nomine appellabãtur magistratus quidam qui frumentum & annonam curabant, vnde sitonia tale eorum munus.

Sitostasius erat qui vendendo frumento præerat, secundum Alciat. in l.in æstimatione. C. de frum. Alex. Lege tamen Zygostasij.

Situla, vrna est aquæ ex puteo hauriendæ accõmodata. Plautus in Amphytrione: si situlam iam cepero, illi puteo animam omnem traxero. Hiero. quoq; Esaiæ 40. *Ecce* gentes quasi stilla situlæ reputatæ sunt: in tit.locati. in l. qui fundum. Rota quoque per quam aqua traheretur, nihilominus ædificij est quam situla. Nebr.

Situs, us, pro squallore siue incultura cuiusque rei, dictus à desinendo, quia ea quæ deseruntur ex negligentia, redduntur inculta. Virgil. primo Georg. Et segnem patiere situ durescere campum. Idem in 6. Aeneidos. Per loca senta situ, quod Seruius pro lanugine & squallore exponit, quæ fit in locis sole carentibus. Vlpia.lib.xxxvij.Dig. de bo

de bonorum possessio. secundum Tab.l.j. Vetustate, inquit, vel situ putrefactum. N.

Siue euenerit, siue non euenerit, hæ orationes de se sunt contrariorum casuum, & tamen coniunctæ significant puritatem, scilicet, quòd actus qui deponitur his verbis sit purus, & sumitur significatū ex hoc quod certum est alterum casuum euenturum, & sic dispositio redditur pura, facit l. necessariò .§. quòd si pendente. de peric.& commod.rei vend. vbi habetur quòd venditio facta hoc modo siue nauis ex Asia venerit siue non, est pura, vt l.si pupillus.§. qui sub conditione.ff.de noua. vbi habetur, quòd qui stipulatur sub conditione omnino extitura, purè stipulatur. vt l.itaque.ff.si cert. pet. vbi conditio dicitur, cùm in incertum confertur. Et sic patet quòd hæc conditio non reddit actum conditionalem de per se, sed hæc oratio applicata dispositioni vltimę voluntatis eam reddit conditionalem, vt l.huiusmodi.ff.quando di.leg.ce. vbi dicitur quòd legatum hoc modo factum, siue illud factū fuerit, siue nō, est cōditionale, & intellige siue non fuerit infra certū diem, ne in infinitū expectetur. Et licet certū sit alterū casuū euenturū, tamen incertū est, an viuente legatario vel nō, & sic incertitudo facit conditionē in vltimis voluntatib', facit l.j.ff.de cōd. & demōst. Secus in contractu qui purè transmittitur, siue factū existat siue non, ergo contractus factus cū ille morietur nō est cōditionalis. sed in dic.l. nā si cū moriar. de cōd. inde. Et sumitur in his significatum ex cōmuni modo intelligēdi, nisi aliud certè appareret ex volūtate testatoris vel contrahentium. Ant. Nebirs.

Smyrna à Græcis appellatur, quā nos myrrham odoratam dicimus. Lucretius lib.2. Contētus odor Smyrnæ mellísque sapores. apud Galenū quoque interpres semper smyrnam verbum græcum pro myrrha reliquit. Apud Martianum tit. de publica.l.interdum. siura pro smyrna mendosè legitur. N.

De S ante O.

Sobrini & sobrinæ dicuntur qui vel quæ ex patruelibus, fratribus vel sororibus, consobrinis vel amicis progeniti vel progenitæ sunt.

Sobrinus propior & sobrina propior sunt patrui magni vel amitæ magnæ, auunculi magni vel materteræ magnæ, filij filiæ've.

Socer est pater mariti.l. sicut autem.ff.de re iud. etiam est pater vxoris. vt ea.l.

Socrus est mater mariti vel vxoris.

Adde quòd soceri appellatione cõtinetur etiã auus mariti vel vxoris,& appellatione socrus, auia.l.soceri.de verb.sign.

Socer magnus,& socrus magna, appellantur auus & auia mariti vel vxoris.l.non facilè.ff. de gradibus.

Societas est duorum pluriúmve conuentio honestè contracta ad vberiorem quęstum & commodiorem vsum, require suprà, Actio pro socio.

Sodales dicuntur qui sunt conuiuiorum participes:fuit.& Romæ collegium sodalium, de quo Cicero in Catone maiore: Primum, inquit, semper habui sodales: sodalitates autem me Quæstore constitutæ sunt sacris Idæis Magnæ matris acceptis: epulabar igitur cum sodalibus omnino modicè,huiusmodi autem sodalitates à Græcis phratria dicuntur, de quibus Aristoteles in Politicis. Erántque plerunque inhonestæ. Gellius libro 19. Adolescentem,inquit,Taurus à sodalibus conuictúque hominum scænicorum abducere volens.Caius lib.xlviij.Dig. de collegiis illicitis.l.fi. Sodales,inquit, sunt, qui eiusdem collegij sunt, quam & Græci Etaian vocant,& hæc videtur ex Solonis lege translata esse. nam illicita est eadem.

Sodales,qui sunt eiusdem collegij.l.vlt.de colleg.illici.

Solarium, vectigal quod reipub. soluitur ob publici soli occupationem.l.ij.ff.ne quid in loco public.

Solatium idem quod stipendiũ, secundum Alcia.in l.inter donum.de verb.sign.

Solennitas sumitur pro actu reali, vt solennitas stipulationis, dum quis fideiubendo se obligat interrogatione præcedente & responsione sequente. insti.de fideiuss.§.fi.Et hoc est notandum pro intellectu huius si scriptum reperiretur aliquẽ fideiussisse,quia sub hoc verbo significatur solennitas stipulationis,nisi fieret in patria tali in qua efficax est simplex promissio.Similiter in authentico instrumento si reperitur ibi scriptum aliquem promisisse,sub hoc verbo includitur solennitas stipulationis.l.j. C. de vsur.& §. si ita scriptum.instit.de inuti.stipul. Et sumitur significatum ex solennitate instrumenti quod significat ibi contentum solenniter factum etiã ex parte notariatus, quia notarij non redigunt instrumenta in scriptis publicis,nisi de actibus coram eis solenniter celebratis.Aliàs promissio non facit de se solennitatem stipulationis,secus de fideiussione,dum saltem apparet, inquantũ pro quo & penes quẽ, aliàs etiam nulla esset fideiussio. l. cùm de indebito. ff. de prob.

prob.§.si iuncta. l.j. de fideiuſ. & ſic de aliis, in quibus includitur ſolennitas vel non.

Solertia, id eſt cautela. de iure patro. c. vnic. lib. vj. per Archi. vel ingenij ſcientia vel aſtutia. no. in l.j.§. non fuit ff. de dolo. & in l.j.C.ſi maior fac.

Solet, quid importet, vide Bart. i l.j.C. quomodo & quando iu.

Solicitus dicitur inquietus, qua ſolers & citus, ſecundum Iſid. in tit. de ſolicitudine.

Solidus, a, um, dicitur quod integrum eſt: neque habet inane quicquã aut parte aliqua fraudatum non eſt. Horat. 1. Carm. Aut partem ſolido demere de die. Vlpianus de fideicommiſ. liber. l. ergo.§. illi. De ſolido, inquit, ſic accipere debemus de ſorte & de vſuris. N.

Solidum, id eſt firmum. Et componitur cum in, vt inſolidum, id eſt quilibet eorum per ſe ſolùm, vnde locum habet in promiſsionibus ſtipulatione valatis, quæ ſtipulatio concipitur per verba futura, & inſerit inſolidum ſe daturos vel ſeruaturos.

Solidus, idem eſt quod aureus, & lxxij. ſolidi faciunt libram auri. inſtit. de pœna teme. lit. §. fin ff. de in ius voc. l. libertus. Item ſolidus & aureus qualiter accipiantur in iure, & quot ſolidi faciant libram. Panorm. in capit. conquerente. de offic. ordin. vbi Felin.

Solium latini, græci thronum vocant, & eſt locus in quo Reges ſedent. cap. quorundam. & ibi Archid. de elec. in vj.

Soluendo eſſe, eſt habere vnde ſoluat, vel ſoluere poſsit inſolidum per ſe vel per alium. ff. de verb. ſign. l. ſoluendo. & ſic dicitur quis eſſe ſoluendo. Econtra non ſoluendo dicitur ille qui ſoluere non poteſt.

Solum idem eſt quod terra. vnde
Sit tibi terra ſolum, quo poſſunt vincere ſolum.
Vbi primum eſt ſubſtantiuum neutri generis, ſecundum adiectiuum maſculni generis, vnde dicitur:
Quicquid plantatur, ſeritur, vel ædificatur.
Omne ſolo cedit radices ſi tamen egit.
Inſti. de rer. diui. §. cùm in ſuo.

Solus eſt cui nullus eſt contrarius. diſt. viij ſi ſolus.

Soluta oratio dicitur quæ neque coniunctim neque diſiunctim connexa eſt, vt cùm dicitur in inſtrumentis, vendidit, dedit, tradidit, & alia id genus. l. ſæpè. de verb. ſign.

Solutio ſecundum Goffr. eſt rei quæ debetur redditio. Inſtitut. qui. mo. tol. oblig. in princ. vel largè eſt ab obligatione liberatio. Et alia eſt naturalis ſiue vera, quæ fit per redditionem eius quod debetur, alia ciuilis ſiue imaginaria, & fit multipliciter per nouationem, delegationem

tionem, acceptilationem, vel compensationem, de quibus in locis suis.

Solutum matrimonium dicitur siue morte siue diuortio. l. cùm querebatur. ff. de ver. sign. & l. si quis. ff. solu. matri.

Solutus dicitur cui libera facultas recedendi est. l. q. neque. de verb. signifi.

Sonticus morbus est ille qui perpetuò nocet, nisi sit curatus, vi de suprà morbus.

Sordes apud Iurisconf. significat auaritiam.

Sors est ars diuinandi. Diuinatio autem propriè in malo sumitur. Item etiam sors idem est quod sortilegium, vt extrà de sorti. Item sors est portio hereditatis, eo quod per sortes solent diuidi hereditatum portiones. de præben. cùm secundum apostolum xxj. distin. cleros. Sumitur etiam pro fortuna vel euentu. xxvj. quæst. ij. sors. Item pro capitali capitur, vt de vsur. c. j. & ij. de hoc vide gl. in proœ. cle. in verb. sortis.

Sortilegium est quando aliquid per creaturam diuinatur. Et species diuinationis numerantur xxvj. quæst. iij. c. igitur. & eadem cau. quæst. v. episcopi. & c. nec mirum.

Sortilegi vel sortilegistæ sunt diuinatores, vel isti qui sub nomine fictæ religionis per quasdam quas sanctorum vel apostolorum vocant sortes vel diuinationes, sententiã vel scientiam profitentur, siue diuinationis, aut quarũcunque scripturarũ inspectione futura promittunt. vt xxvj. q. j. c. j.

Sotulares dicuntur quasi subtalarea, à sub, & talo. Et aliàs subboti, genus calciamenti: vt in cap. ne in agro. de statu mo.

De S ante P.

Spado quis sit: vide ff. de excusa. tuto. l. spadonem. & institu. de adoptio. §. illud. & vide suprà in verbo, castratus.

Species significat terminũ significatiuũ plurium differentium numero: vt homo, ille terminus significat omnes homines inter se differentes numero, qui terminus homo significatur per hoc nomẽ species, ꝓut est vnum de quinque prædicabilibus. Sed secũdum legistas sumitur species quandoque ꝓ indiuiduo: vt Seius, Stichus, fundus Cornelianus.

Species apud veteres Iurisconsultos frequenter accipitur ꝓ eo quod recẽtiores dicũt casum. aliquando tamen significat id quod fit ex aliqua materia, vt in §. cùm ex aliena. Inst. de rer. diuis. quandoque ponitur pro parte. §. nunc autẽ. Inst. de iure nat. & l. ij. de liber. agnosc.

Speciale delictum quod, vide in verb. delictum.

Speciosas ꝑsonas accipere debemus clarissimas personas vtriúsque

riúsque sexus: itẽ eas quę ornamentis senatoriis vtũtur. l. speciosas. de verb. signific.

Spectabiles qui, require suprà in ver. magistratus, & est optima gl. in auth. vt ab illustri.

Spectacula sunt quæ fiũt in loco, vbi ludebãt tragœdi & comœdi, vt dicunt Græci. & habetur in auth. de cõsulibus. & spectaculum prohibitũ est, prout importat effusionem sanguinis. C. de gladi. l. vnic. libro xj. & l. legatum. ff. de vsu. & vsufr. Sed ludi permittebãtur ad lætificationem populi, vt comœdiæ & similia. l. ij. & iij. C. de spectac. lib. vj.

Specularia, quorũ fit mentio in l. quæsitũ. §. itaque de fun. instru. cõficiebantur ex speculari lapide in tenuissimas crustas secto, & pollucido, vt tradit Alciatus in. l. malum. de verb. sign.

Specularij. inter artifices nominãtur. l. j. C. de excu. artif. lib. x.

Speculatores ꝓprie dicũtur præsides prouinciarũ. l. j. C. de pri. ui. car. & l. ordinariorum. C. de cohort. lib. xij. & eorum auctoritas est magna. Panor. in cap. suspitionis. de officio deleg.

Speculum quasi exemplum est. c. enimuero. xix. dist. vnde ęcclęsia Romana est speculum aliarũ: vt d. c. enimuero. & est triplex speculum, secundum Archi. in §. cccc. xxxvj. distinctio.

Specus est altus locus supra terrã per quem ducitur aqua. ff. de riuis. l. j. §. specus. Item ponitur pro fossa qua colligitur aqua, & est ampla & rotunda. ff. de aqua plu. arcẽ. l. supra iter. vbi gloss. ponit differentiam inter specus, & cuniculum. vide suprà in litera C.

Sperãt, id est, putant. insti. qui. ex cau. manumit. non lice. §. in fraudem. versicu. sæpe.

Sphæristerium, locus est vbi pilla luditur; nam sphæra pilla interpretatur, & sphæristes qui pila ludit. Sueton. in Vespasiano: Fauces, inquit, cæteráque membra sibimet ad numerum in sphæristerio defricaret. Plinius in episto. Apodyterio superpositum est spæristerium. Lampridius in Seuero scribit eum dedisse operam sphæristerio. Vlpianus li. xvij in titu. mandati. l. si quis mihi. Hypocausta, sphæristerion, & quædam ipsius valetudini apta sua impensa faceret. Accur. velut œstro quodam percussus diuinat sphæristerion esse locum amœnum herbis Ant. Nebr.

Sphæristeriũ, de quo in l. si quis mihi. ff. mand. locum fuisse in balneis, Bud. putauit. Lamprid. in Alex. accepisse videtur pro loco ad ludũ pilęaccõmodato.

Spica nardi, quæ spica quoque cilissa vocatur, Græcè dicitur stachys nardi, de qua inter cætera Iurisconsultus meminit in titulo de publicanis. l. interdum. Nardi stachys, inquit, id

est, spica nardi. Nebrissen.

Spiculatores, pro apparitoribus l. diuus. ff. de bon. dam. Legendum ibi speculatores & sunt carnifices. Firm. lib. ij. c. xxvj.

Spoliatio est à possessione rei immobilis violenta, & iniuriosa deiectio, vel rei ĩmobilis ablatio. dicitur violẽta. quia si quis sponte possessionem suã renũtiauerit vel abiurauerit, locũ non habebit spoliatio, & per consequẽs nec restitutio: nam restitutio spoliatorũ est ablatorum in iudicio redintegratio. Et quia credendum est canones loqui sano intellectu, spoliatus intelligitur in casu quo criminaliter accusatur q tota sua substantia, vel maiori parte ipsius se per violentiam destitutum affirmat, quia nec nudi contendere, nec inermes inimicis nos opponere debemus. Habet enim spoliatus priuilegium vt non possit exui iam nudatus: vt est text. in capitulo frequens. de restit. spol. libro vj. Vnde.

Cantabit vacuus coram latrone viator.

Vide Goffre. in Sum. de restit. spol. vbi prædictam definitionem spoliationis subtiliter declarat.

Sponsus & sponsa sunt qui inter se de futuris nuptiis promittũt per verba de futuro, à spondeo sic dicti, id est, promitto, vt l. iij. ff. de sponsa.

Sponsa dicitur etiam quam pater spondet alicui futuram sponsam seu vxorem: vt l. ij. ff. eodem titulo.

Sponsalia sunt futurarũ nuptiarum cõuentio & repromissio. ff. de sponsa. l. j. & xxx. quæst. v. nostrates, & ita iste consensus est de futuro matrimonio. Cõsensus vero nuptiarum est de præsenti matrimonio. Sed dicit Placen. eundem esse cõsensum spõsalium & nuptiarum. Sponsalia autem dicta sunt à spondeo, nam moris fuit veteribus stipulari & spondere sibi vxores futuras: vt l. ij. ff. eod. titulo. & inde sponsi & sponsæ appellatio nata est, & certè stipulatio potest interuenire, sed non necessaria. Et nota quod sponsalia dissolui possunt pluribus modis, secundum Ioan. Andr. in tractatulo super quarto decretali, & not. super rubr. de sponsa.

Spõsalitia largitas dicitur, quod dat sponsus sponsæ sine animo tamen recompẽsandi, sed omnino gratis vel econuerso. Et ista donatio dicitur cõtractus de iure ciuili, vt in §. ius autẽ gentium. insti. de iure na. gen. & ciui. in gl. super verbo penè.

Sponsio appellatur omnis stipulatio promissióque, etiam quæ nõ fit per sponsi interrogationem. l. sponsio. de ver. sig. hinc & sponsor dictus, licet gloss. in auth. de fideius. cũ tantũ sponsorem

ſorem eſſe crediderit qui ſponte & à nemine rogatus pro alio ſe obligat.

Sportulæ ſunt ſalaria apparitorũ, vel ſecundum Azo.C. eod. tit. fortè apparitores iſta non ſibi, ſed pro fiſco recipiebant, & illa reponebãtur in ſporta vel in aliquo ſimili vaſe: vt corbe, in quo cõſueuerunt aliqua portari, & ita ſub tuta cuſtodia fiſco conſeruabantur: & ſic continentia ponuntur pro contentis, vt C. de ſpor. & ſump. in rubro & nigro. Appellantur ſportulæ & iudicãtium mercedes.

Spurco, ſpurcas, pręter eam ſignificationẽ quam habet in promptu, ſignificat etiam vinũ aqua diluere: quoniam vt ait Feſtus Pompeius, ſpurcum vinum dicebatur, quod erat aqua mixtum. Vlpianus ad legem Aquiliam. l. ſi ſeruus. Qui vinũ, inquit, ſpurcauit, vel acetum fecit. Sed & aquæ dicuntur ſpurcari, cùm corrumpuntur aliqua re quæ illas vitiet iniecta. Paulus de extraordinariis criminibus. l. j. Si aquas, inquit, ſpurcauerit. Nebriſ.

Spurca eſt aliquod turpe per qđ aqua turbatur. l. apud Trebatium. ff. de aqua pluuia arcen. l. ſi ſeruus ſeruum. §. inquit. ff. ad legem Aquil. & l. j. § j. ff. de extraordi. crimi.

Spurcare vinum eſt aqua infuſa vitiare, & ita ſumitur in d. l. ſi ſeruus. ad legem Aquil. vt ibi annotauit Bud. ex Feſto.

Spurius dictus eſt, qui Gręcè dicitur nothus, ſic appellatus, vel quaſi ſine patre, vel ab eo quod eſt Gręcè ſporon, quod ſignificat pudenda. nam ſporus eſt ſemen. In primo Inſtitutionum libro, in titu. de nuptiis, mendum eſt manifeſtum, ſpadon, pro eo quod eſſe debuit ſpora. Solent, inquit, filij ſpurij appellari à Gręca voce ſpadon, tu lege ſporon. Nebriſ.

Spurius eſt filius ex inceſtuoſis nuptiis natus, & dicit̃ à Græca voce para tim poran, quod eſt vulgo cõcept', vel ſine patre, vt ff. de ſta. ho. l. vulgo concepti. Vel eſt natus de concubina: vt de renun. c. niſi cùm pridem. §. perſonæ verò. in glo. quæ diſtinguit nothum, ſpuriũ, manſerem, & naturalem.

Spurij qui dicantur: vide Panor. in c. tanta. ver. quidam ſunt filij ſpurij, qui filij ſint legi.

De S ante Q.

Squalor eſt infectio propter multitudinem carceratorum. l. ſi quis. C. de cuſto. reorum.

De S ante T.

Stabularius, is dicitur qui mercede in tabernam meritoriam viatores excipit, qui caupones quoque dicuntur. Apuleius in primo de aſino. Pretio manſionis ſtabulario perſoluto viam capeſſimus. Idem in eodem,

ſtabulum pro ipſo loco diuerſorij: Ianitor, inquit, pone ſtabuli oſtium humi cubitans. Vlpianus titulo de iniuriis. Ad meritoria, inquit, vel ſtabula non pertinebit. Vlpianus libro tertio Dig. tit. de iis qui notantur infamia. l. Athletas. puta, inquit, ſi caupo fuit vel ſtabularius. Nebriſ.

Stabula antiquitus pro diuerſoriis & tabernis accipiebantur: vnde ſtabularij dicti. Eſt tamẽ, quando ſtabulum poſitum inueniatur pro ſeptis, quibus iumenta gregéſque ſtabulantur, & ita ferè hodie hæc vox vſurpatur. l. eo iure. in quibus cau. pig. vel hypo. ta. con.

Stabularij dicuntur qui aduocatis hoſpitibus & ſtabulariis prę ponuntur, à ſtabulis ſic dicti. Qui verò ſic receperunt, hoſpites, & qui ſine equis, vocantur caupones.

Stadium eſt octaua pars miliaris Italici, quod (vt hiſtoricè refertur) Hercules vno anhelitu currebat, & poſtea ſtabat, & eſt ſpatium centum & triginta paſſuum, ſecundũ Azo. inſti. de rerum diui. §. vniuerſitatis. in gloſſ. ver. ſtadia.

Stallus in choro & locus in capitulo cenſentur de partibus beneficij canonicalis. Panormita. in capitulo, cùm inter. de renuntia.

Statim, vide ſuprà, in ver. facere. Et ibi dictis adde, quòd hoc aduerbium ſtatim, aliquando denotat idem quod ipſo iure, ſecundum Iaſ. in §. rurſus. Inſtit. de actio.

Statio, onis, aliquando accipitur pro vigilia, vt apud Ouidium primo Metamorph. Atque omnes in ſtatione manebãt. Modeſtinus tit. de re milita. l. desertorẽ. Qui ſtationis, inquit, munus reliquit. Hinc milites ſtationarij dicti qui ſunt vigiliis deputati. Vlpianus titulo, de officio præfecti vrbi. l. omnia omnino. Milites, inquit, ſtationarios habere ad tuendam popularium quietem. Aliquando ſtatio accipitur pro portu in quem ſe recipiunt naues, aut ex tempeſtate, aut negociandi gratia. Virgilius tertio Aeneidos: Nunc tantum ſinus & ſtatio male fida carinis. Idem in quarto Geor. Deprenſis olim ſtatio tutiſſima nautis. Vlpian. tit. de fluminibus. l. ait prætor. Stationẽ, inquit, dicimus à ſtando, is igitur locus demonſtratur vbi naues ſtare poſſunt. Nebriſ.

Statio modo ſignificat vigiliam, vt in l. deſertorem. de re mili. hinc ſtationarij milites, modo ſumitur pro omni loco, vbi naues tutæ ſtare poſſunt. l. j. §. ſtationem. de flum. & ne quid in flumi. publi.

Stationarij dicuntur milites qui vt alicubi teneant ſtationem, ſunt conſtituti. Poſſunt etiam

dici

dici librorum vẽditores, quia stationem faciunt pro libris vendendis. Item dicũtur eleemosynarum quæstores. in cap. cùm ex eod. de pœni. & remis.

Statiua dicuntur loca, in quibus aliquis moratur. à stando.

Statores sunt nuntij, vel apparitores magistratuum, qui reos in ius vel in carcerem ducunt. l. obseruare. ff. de offic. procon su. & lega. licet alibi mendosè legatur strátores, vt in l, in eadem. ff. ex quibus causis maio.

Statua secundum Papi. est simulachrum, idolum, imago. Et est differentia inter statuam & imaginem, quia in statua nihil est quod nõ designet effigiem hominis, in imagine est pictura sola, & multæ partes quę nõ designant mẽbra hominis, vt dicit glo. super rub. C. de statu. & ima. & Azo. in Sum. C. eo. ti.

Statuimus bene significat sententiã deffinitiuam, vt c. in his. de verb. sig. & importat cõmuniter nouũ ius, secus decernimus & innouamus, vt in c. decernimus. de iudic. & in cap. innouamus. de treu. & pa. Nam decernimus discussionem dubij, innouamus antiqui iuris renouationem, & statuimus noui iuris promulgationẽ importat.

Statuliber est, qui statutã & destinatam in tempus vel in conditionem habet libertatem. l. j. de statulib.

Status est conditio hominis, in qua vt plurimum potest, vt ait Pla.

Statura libertas, est libertas concessa sub conditione, vt dicendo, lego seruo meo libertatẽ, si nauis ex Asia venerit.

Statutum est ius ab homine positum, vel dispositio ex qua ius producitur, nam est idẽ quod lex municipalis, seu ius ciuile quod vnaquæque ciuitas sibi constituit. insti. de iu. nat. gen. & ciui. & significatur ius statuti ex verbis in statuto positis, quæ significant quod sonant, aut strictius, aut extensius, vel aliter: prout obscuritas eorum declaratur, seu quouis medio probabili concluditur, de quo latissimè Doct. maximè Bart. in l. oẽs populi. de iust. & iure.

Stellatura, nomen erat militaris annonæ, vt autor est Bud. in l. moris. ff. de pœn.

Stellionatus crimen, latissimè patet, de quo apud Iurisconsultos titulus est, atque vt semel dicam circa quod genus criminis lex stellionatus versetur. Vlpianus l. iij. ff. de crim. stell. breui ostendit dicẽs, ꝙ vbicunque crimẽ nomine caret, illic stellionatum obiicimus, dictus est stellionatus à stellione animali venefico, atque hominũ generi inuidente, quippe qui cùm intelligat exuuias multis morbis esse remedio, cùm primum illas deponit, illico deuorat. Plinius libro 30. de stel-

lione: Nullum, inquit, animal fraudulentius inuidere homini tradunt: Inde stellionum nomen in maledictum translatū à Græcis dicitur Ascalabores: Aristoteli Colotes, vulgò persuasum est esse Tarantulam bestiolam in Apulia notam. Anto. Nebris.

Stellio dicitur qui animo inconstans, & varius est verbo vel facto, vel qui rem aliquam obligauit alicui, & deinde impignorat alij non facta mentione de primo, & generaliter qđ in his criminalibus causis dicitur dolus, in ciuilibus dicitur stellionatus. Stellio enim propriè est animal variis maculis plenum & venenatum, simile lacertæ, & est corpore pictum lucentibus guttis, vide hoc suprà, crimen stellionatus.

Stichus est nomen proprium.

Stigma est signū vel instrumentum quo brachia fabricensium figurabantur, cui erat impressum nomē Imperatoris, facies verò eorum non figurabantur, vt l. si quis. C. de pœ. secundū Ioan. And. in c. si iudex laicus. de sentē. excom. lib. vj. in glo. verbi agnoscitur.

Stylus aliquando ponitur, id est dispositio. C. de sacrosan. eccl. l. j. Item quomodo differt ab vsu vel consuetudine: vide. ff. de leg. l. de quibus. & Ioannes Andreas in no. in capitulo fin. de consuetud.

Stillicidum quid sit, vide inst. de serui. §. item prædiorum.

Stinarij dicuntur amatores, idē dicuntur carneatij,

Stipatus, id est vallatus, fulcitus secundum Ioan. And. in cle. pastoralis. ver. stipatū. de re iudi.

Stipendium, merces militum, à stipe, hoc est pecunia. l. ager. de verb. sign.

Stipes est persona à qua alij originem ducunt.

Stipteria Græcè, Latine interpretatur alumen, quo verbo vtitur sæpe Galenus, vel potius Galeni interpres: dictáque est stypteria à stypto, quod est astringo, quoniam alumen vim habet astringendi. Vlpianus titulo de rebus eorum qui sub tutela. l. sed si. Si lapidicinas, inquit, vel quæ alia metalla pupillus habuerit stypteriæ vel cuiuslibet alterius materiæ. Neb.

Stipteria, cuius mentio fit in l. iij. de reb. eo. qui sub tute. significat alumen, vt ostendit in Parer. Doctissimus Alcia.

Stipula illecta dicitur culmus cū spica non collectus, sed in metendo derelictus, quem postea rustici, cùm superest ocium, colligere solent. l. Sylua. de verborum significatione.

Stipulatio est firma verborum cōceptio, qua quis aliqid se facturum datutúmve promittit alteri super hoc ipsum interroganti, & dicitur à stipulon Græcè, quod est firmum Latinè

tinè: denominatur etiam à stipite. Constat autem stipulatio ex interrogatione præmissa, & respõsione subsequenti quę admodum cõtradictio ex affirmatione & negatione, hoc modo ꝓmittis vel dabis mihi decẽ: ꝓmitto vel dabo tibi. Quãdoq; dicitur stipulatus ille qui promittit per stipulationẽ passiuè. Vel sic, stipulatio est solennis promissio facta interrogatione præcedente, & responsione sequente.

Stipulationum alia est pura, alia conditionalis, & alia in diem.

Stipulatio pura est quæ nec fit sub conditione, nec in diẽ, sed purè, vt dicẽdo, dabis hoc? dabo.

Stipulatio conditionalis habet fieri sub conditione hoc modo, promittis mihi dare centum si nauis ex Asia venerit? & respõdes promitto.

Stipulatio in diem fit hoc modo, dabis mihi decem in calendis Iulij? & respondes, dabo.

Stipulatio Aquiliana est quæ nouat omnẽ cõtractũ, vt sic quicquid mihi debes ex quacũque causa idem mihi promittis? si enim ex mutui datione mihi debitor sis, velímq; acceptum ferre. i. per acceptilationẽ remittere, non poterit res expediri nisi per obligationem quæ in rem cõtrahitur. Require suprà, Aquiliana actio.

Stipulatio prætoria ideò dicitur quia à mero prætoris officio proficiscitur. insti. de diui. stip. §. prætoriæ. & harũ stipulationum prætoriarũ videntur esse tres species, scilicet iudiciales cautionales, & cõmunes. Iudiciales eas dicimus quę propter iudicium interponuntur, vt ratum fiat iudicatũ solui, & ex operis no. nuncia. Cautionales sunt quę instar actionis habẽt, & vt fiat nouatio, intercedũt, vt delegato stipulatio, & de tutela, & ratã rẽ haberi, & damni infecti. Communes sunt stipulationes quæ fiunt iudicio sistendi causa. Et omnes stipulationes natura sui sunt cautionales, hoc enim additur in stipulationibus, vt quis cautior sit & securior interposita stipulatione.

Stipulor, stipularis, verbum frequens est apud Iurisperitos, significátque promittenti assentire: & ferè ad aliquid sunt promitto, & spondeo, ei quod est stipulor, vt si dixero, promitto tibi centum aureos, tu respondebis, stipulor à te centum aureos. Hinc nascitur contractus stipulationum spõsionúmque. Seruius Sulpitius in libro quem scripsit de dotibus, citatúrque à Gellio libro quarto. Noctium Atticarum: Qui vxorem, inquit, ducturus erat, ab eo vnde ducenda erat, stipulabatur eam in matrimonium ductum iri, qui daturus erat, item spondebat ducturũ: tum quæ

quæ promissa erat, sponsa appellabatur: qui spoponderat ducturum, sponsus. Colume. lib. 11. Fœnoris, inquit, tui Siluine quod stipulanti spoponderam tibi. Dictúmque est stipulari, vt ait Varro de lingua Latina, à stipe, hoc est pecunia quoniam qui pecuniam obligat, stipulari dicitur, hinc stipulatus, us. Papinianus in titulo soluto matrimonio. l. post dotem. Non erit impediendus pater, quo minus ex stipulatu agat. Ant. Nebr.

Stipulũ veteres firmũ appellabãt fortè à stipite descẽdẽs secũdũ Iustinia. in §. primo. de verbor. oblig. instit.

Stirpes sunt ferulæ seu virgulta, quæ de radicibus nascuntur.

Stola vestis erat ad talos demissa, matronarũ insigne. Ouid. secundo de tristibus: Quas stola contingit, & stolà sumpta decet. Vlpianus de auro & argento legato. l. vestis. Muliebria, inquit, sunt, veluti stolæ, pallia tunicæ. Ant. Neb.

Stola, species erat antiquitus vestis muliebris. l. vestis. de auro & arg. leg.

Stragulus, a, um, est quod sterni solet aut lecto, aut strato, aut equo, aut iumento, vt melius iaceas siue sedeas. Hinc vestis stragula, ephippium stragulũ, & stragulum substantiue. Varro de lingua Latina: Quicquid lecto sternebant, à sternendo stragulum appellebant. Apuleius libro quarto de asino: Vestem stragulam subiectam iactare consuerat. Plinius libro septimo: Frænos & stragula equorum pelethronium inuenisse ferunt. Vlpianus titu. de verborum significatione. l. instratum. Instratum, inquit, omne vestimentũ contineri quod iniiciatur, Labeo ait, neque enim dubium est, quin stragula vestis sit omne pallium. In victu ergo vestem accipiemus non stragulam, in stratum omnem stragulam vestem N.

Stragula vestis est. l. vestis. §. j. & fi. ff. de auro & argento legato. j. iuncta l. sequenti. & l. quæsitum. §. sed si fundus. ff. de fundo instructo.

Stramenta, dicuntur calami frumentacei spicis demissis, dicta à stando, siue à sternendo. Varro primo de re rustica: Cùm comprehendit, inquit, fascem spicatum desecat, & strumenta stantia in segete relinquit. & paulò post. Alij stramentum à stando dictum putant, quasi stamẽ. Alij à stratu, quod substernatur pecori. Calami igitur qui lecto insternũt stramenta appellantur. Vlpianus libro xix. titulo de actionibus. Dig. empti. l. fundi. Fundo, inquit, vendito vel legato sterquilinium & stramenta emptoris & legatarij sunt.

Stramenta dicuntur quicquid solo

lo quiescendi gratia insternitur, veluti storeæ, paleæ, & mattæ, quæ vulgò dicuntur mattaracia. l. quos. §. vlti. vbi Alciat. de verborum signific.

Stratores etiam à sternendo dicuntur, quia custodientes in carcere reos condemnatos puniebant, vel stratores dicuntur esse isti, qui stabulis vel equis stantibus in eis præsunt. Et dicuntur à stratorio, id est stabulo, secundum Accurs. C. de strato. lib. xij. in rubr.

Stratum dicitur generaliter omne genus vestis vel omne indumentum. vt ff. de verb. signi. l. stratum. aliàs instratum. sed magis propriè vestes cubiculares dicimus stratum, à sternendo. Etiam via publica strata dicitur.

Stratura est locus vilis ad iacendum dispositus. in auth. de monachis. §. cogitandum.

Strena est donum factum Kalendis Ianuariis. C. de aduo. diuer. iudi. l. laudabile. & xxxvij. dist. legant episcopi.

Strepitus, id est clamor vel tumultus, extrà, de electione. c. quorundam. in princ. lib. vj. per Archid. & dicitur quandoque vocatio. l. ij. C. de epis. & cler. & de causis commissis sine strepitu & figura iudicij. clemen. sæpe. & ibi plenè per Ioan. Andr. de verbor. signific.

Strepitus iudicialis, extrà, de fer. c. vlt. & vide C. de fals. l. vbi.

Stricti iuris quot modis dicatur, vide C. de iudi. l. placuit. & per Archid. de appel. c. fi. lib. vj.

Strobylus, dicitur tum arbor recens nuces pineas, tum ipsæ nuces pineæ. Plin. lib. 16. de pini generibus: Easdem, inquit, arbores esse per oram Italiæ, quas strobylos vocant. Galen. libro 2. alimentorum. capit. de pineis nucleis. Vocant, inquit, ipsos qui nunc Græci, non conoa, sed strobylos. Idem in 7. decameridon: Quos omnes, inquit, Græci nominant strobylos, antiquitus ab Atticis dicebantur coni. Vlpia. tit. de leg. iij. l. ligni appellatione. De pinu inquit, integri strobyli. Idē tit. de verb. sign. l. carbonū. superiora verba repetit. Nebr.

Strobyli, nuclei pinei. l. Carbonū. de verb. signific.

Structile opus, Requite, Opus structile.

Studium (vt dicit Azo) est vehemens & assidua ad aliquā rem agendam cum summa voluntate occupatio, ex qua voluntate labor in opus defertur, & perdit laboris tædium versus in oblectamentum.

Studium liberale & Latinū olim tantùm erat Romæ & Constantinopoli: in aliis autem locis non nisi ex priuilegiis, vt C. de stu. li. in rubro & nigro. lib. xj. & in procemio Digestorū. §. hæc autem tria. hodie Imperio scisso studium in multis locis fit, &

& maximè Bononiæ, quæ legalis studij obtinet monarchiam.

Stuprum est illicita virginis defloratio, quamuis in vidua cōmitti dicatur, nisi sit meretrix vel licita cōcubina secundum leges. ff. de concubi. l. in concubinatu. in fi. Item committitur in pueris. ff. ad legem Iul. de adulter. l. stuprum.

De S ante V.

Suarij. Require suprà, Porcarij.

Suasio accipitur in bonā partem, vel etiam in malam. ff. de ser. corru. l. j. §. persuadere. & C. de fur. & ser. corrup. l. si quis.

Sub, aliquando exponitur, id est post, de interd. & releg. l. j. aliquando, id est coram. C. de iureiur. l. generaliter. §. fin. Item sub, qualiter ponatur, not. in l. Mathematicos. C. de episcop. audien. & vide ibi glos.

Subarrhatio fit per annulum datum sponsæ sine aliis verbis, fit etiam aliis modis, vt not. in c. si quis vxorem. xxvij. q. ij. & in c. fin. de despon. impub.

Subdiaconi dicuntur qui subiacent officiis & præceptis Leuitarum. c. cleros. xxj. distinct. & eorum officium est calicem & patenam ad altare deferre & Leuitis tradere. cap. perlectis. xxv. distinct. nec debet aliquis ordinari in subdiaconum nisi promissa castitate. xxviij. dist. §. ecce. & ca. ij. seq. & tempore Apostolorum Subdiaconatus non erat ordo sacer. c. nullus. lx. distin. hodie secus. c. à multis. extrà, de æta. & qualit.

Subdisiunctiua coniunctio à grāmaticis sic definitur, quæ voce disiunctiua vtrunque adesse significat, vel simul vel discretè, vt Alexander siue Paris: nam qui prius vocabatur Alexāder Priami filius, postea cognominatus est Paris, dormit vel disputat, nam potest neutrum facere. Sed de particula subdisiunctiua, quanquam ad grammaticum pertineat disserere, copiosissimè disputauit Proculus Iurisconsultus in titulo, de verborum significatio. l. hæc verba, &c. Nebr.

Subdisiunctiua est quæ diuersa diuidit, siue ea simul esse possint, siue non, diuersa autem hic intelligenda sunt, quæ habent medium, veluti cum dicimus, aut sedet, aut ambulat: quorum medium est accumbere siue stare. Idem si inuicem non repugnent, vt cùm dicimus, omne animal aut agit, aut patitur: potest enim simul & pati & agere. l. hæc verba ille aut ille. ff. de verb. sig. Sed & quoties sensus coniungitur, licet verba disiungantur, subdisiunctiua est, vt Alexander siue Paris. Bartol. in rubric. C. de nauicular. libro vndecimo. Idémque si aurum vel argentum à te petam, non enim alterum peto, vt alterum excludam,

dam, cùm vtrunque sim paratus accipere.

Subditus propriè dicitur ratione domicilij. gloss. est in clemen. vnica. in verbo subditos. de foro competen. & vide Panorm. in ca. iij. de appellatio. & in glo. in capitulo nuper. de senten. excommunica. & glossa. est in c. statutum. §. cum verò. de rescriptionibus. lib. vj.

Subgrundæ, sunt tegulæ propendentes extra tectum domus ad parietum defensionem, ne imbribus corrumpantur. Varro li. 3. de re rust. Aues subtus subgrũdas, inquit, ab initio villatico vsas tecto. Vitruuius libro. 10. Pinnas, inquit, ex tabulis & supernè subgrundas proclinatas. Iabolenus de verborum significa. l. malum nauis. inter proiectum, inquit, & immissum hoc interesse Labeo ait, quod proiectum esset id quod ita ꝓueheretur, vt nusquam requiesceret, qualia meniana & subgrundaria essent, id est, tecti partes impendentes ad parietum munitionem. Plinius tamen subgrundas accipit pro tegulis inferioribus: nam in tectorum structura duo sunt ordines tegularum, alter supernarum, alter infernarum. Scribens nanque libro xxv. de duobus Sedi generib⁹, hoc est, maiori & minori: dicit minorem appellari hypostegon, & subdit causam cur sic appelletur, quoniam in subgrundis ferè nascitur, hoc est in tegulis inferioribus, id quod vulgò videmus in tectis nasci. Ant. Nebr.

Subhastari est rẽ vænalem proponi hasta supposita, qđ frequens est circa prædia quæ nuntiant vel censentur fisco vacare, & sic per subhastationem plus offerenti debetur.

Subhasta, id est præconizata. l. ordo. C. de execut. rei iudic. & de subhastatione habetur in authent. hoc ius porrectum. C. de sacrosanctis. eccle. & qualiter fiat, vide Specu. in tit. de emp. & vendi. §. iiij. versic. hoc quoque. & per Bar. in l. licitatio. ff. de publi. & in l. si tempora. C. de fide instru. & iur. ha. fisc.

Subgrunda est vna pars tecti vniuscuiusque domus, quæ incumbit extremis capitibus tignorum tectualium, vt ff. de his qui deiec. vel effude. l. si vero. §. prætor ait. Et aliàs dicitur subgrauida vel subgrãdia.

Subiectiuũ est de natura subiunctiui, Felinus pulchrè in capitulo ad hæc. de rescriptis. & c. primo post principium. de testibus cogendis.

Subnotare dicimur, cum quasi inuentarium conficimus, adscribimúsque quot corpora instrumentorum sint, & de qua re. l. fin. de bo. auto. iud. pos.

Subornatio est informatio facta per aliquem de veritate tacenda, & falsitate dicenda, secundum

dum Gulielm.de Mon.Lau. in clemen.testibus.de testib.

Subpunctare literam est eã damnare punctis suppositis, vt quã do litera superflua inferius punctatur, vt habetur suprà, in litera C, de ver. Cancellare.

Subrogare est aliquem in locum alterius substituere, vel constituere, vt officiales vel iudices alios subrogant. Et potest scribi r, pro b, commutando, vt surrogare.

Subsellium, est sella inferior. Varro de lingua Latina: A sedendo inquit, sella & selliquastrum, deinde ab his subsellium, vt suscipere quod non planè sapit, sic subsellium dictũ quod non planè erat sella. Iuuenalis: sed cùm fregit subsellia versu. Florentinus de suppel.leg.l.supellectili. Trapezophora, delphica subsellia. Item de acqui. rerum dominio.l.adeo. Neb.

Subsidiaria actio. Require suprà, Actio subsidiaria.

Subsignare est subscribere, vt testes in chirographo solent signare: & quasdã notulas subscribere. Et quando subscribens se consentire dicatur, & quando non: est bona glos.in c. si quis presbyterorum. in verbo subscripserit. de reb.eccles. non alienand.

Subsisto, pro eo quod est adhæreo siue dubito: nam qui incedẽs subsistit, videtur de aliqua re deliberare quid agat, vt de Aenea Virgil. 1. Aeneid. dixit: Substitit hic, arcúmque manu celerésque sagittas Corripuit. Callistratus lib.50. titu.de iure immunit.l.semper. Subsisti, inquit, potest an prohibendi sint à præside. Item Vlpia.lib.iij.tit. de procur.l.seruum. Quantum inquit, ad filium familiàs verũ est, in seruo verò subsistimus. Hic serie verborum coactus Accurs.non potuit nisi verè interpretari, exponens pro eo quod est dubito. Neb.

Subsistere est dubitare. l. semper. de iure immunita.& l.seruum. de procurator.

Substantia est per quam materiã in certam speciem deducitur, vt in vasis vel vestibus artificium: in emptionis contractu, pretiũ, & ita differt à materia, forma, & solẽnitate, de quibus dictum suo loco. Doctores tamen quandoque hæc nomina indifferenter vsurpant, diffiniúntque substantiam generaliter esse, quæ necessariò ad rei essentiam requiritur. Nonnunquam etiam substantia significat patrimonium, vt in l.vlt. C. de verbor.signific.

Substantiuum reuertitur ad adiectiuum, vt ratio & vindicta, id est rationabilis vindicta. ff. de offic.procur. l. obseruare.§. proficisci.& aqua plu.arcen.l.j. in princ. Item substantiua duo copulata quandoque resoluuntur in adiectiuum, & alterum

ex

ex ipsis duobus substantiuis, vt vis ac potestas. i. violenta potestas. ff. de tute. l. j.

Substitutio est secūda conditionalis institutio, quia institutio dicitur primus gradus, & substitutio secundus. Et licet substitutiones in infinitū de vno in alium possint procedere, tamen omnis institutio post primam dicitur substitutio, & secundus gradus, sicut secundæ nuptiæ dicūtur omnes quæ sequuntur primas. Et diuiditur, quia substitutionū alia est directa, alia obliqua. Et no. differentiā inter verbum directum obliquum, & commune. Vnde directum est quod significat, vt ille, cui relinquitur, vel in quem disponitur, sua manu recipiat, vt est verbū instituo, vt patet ff. de hered. insti. Item illud, heres esto: vt ibidem. Item accrescat, similiter verbum capiat, vel accipiat. Sed verbum obliquum est quod significat, vt ille in quem disponitur, vel cui relinquitur, de manu alterius accipiat, vt est verbū restituo. facit l. restituta. ff. ad Trebel. & per tot. titul. Item volo, & quando per fideicōmissum pars hereditatis est restituenda. l. pater filium. §. fin. ff. de legat. iij. Item verbum rogo, &c. Sed verbum cōmune est, quod vtranque significationem habet, siue de manu sua siue de alterius q̧s recipiat, vt est verbum substituo, sicut in l. Centurio. ff. de vulg. substit. Habet enim quandoque directam significationem, quandoque obliquam.

Substitutio directa dicitur, cùm nullo mediante quis capit hereditatem definientis, & directè efficitur heres ipsi testatori qui instituit eum. Institut. de pupilla. substit. §. quo casu. Et hæc subdiuiditur: quia alia est vulgaris, alia pupillaris, alia exemplaris, alia breuiloqua, siue reciproca, alia compendiosa.

Substitutio vulgaris dicitur quia vulgò ei à quolibet fieri potest, dum tamen hic testamentum facere, & ille ex testamento capere possit. Et hæc diuiditur, quia quædam est vulgaris expressa & quædam tacita. Substitutio vulgaris expressa est, quę fit verbis negatiuis expressis, hoc modo, Titius heres esto, & si ipse heres non sit vel erit, Seius heres esto, id est sit: sic enim instituo mihi Titium heredem, vt si ipse noluerit vel nō potuerit esse heres, sit heres Seius. Substitutio vulgaris tacita fit per verba affirmatiua, veluti cùm non miles puberem & impuberem heredes instituit, & communi verbo eos substituit, hoc modo, Seii impubes, & Meui pubes, heredes estote vel sunto, quos vnanimiter inuicem substi-

tuo, vel sic, & in idem redibit, puberem Seium & impuberem Meuium heredes facio, & eos sibiinuicem substituo: ex qua substitutione colligo, quòd si vnus non fuerit heres, vel si vnus moriatur, alius insolidum sit. Et dicitur vulgaris, quia fit à quolibet de vulgo, siue in potestate siue non. Et dicitur tacita, quia pubere tacitè vulgariter impuberi substituit, quæ substitutio magis esset pupillaris, nisi propter adiunctam personam. Sed in milite talis substitutio pupillaris est propter priuilegiũ militis. Quæ substitutio, quantum ad puberem attinet vulgaris est, quantum ad impuberem pupillaris, quoniam si pubes hereditaté adeat pro parte sua, non euanescit substitutio prius facta, sed si impubes hereditatem adeat priusquam expleuerit pubertatem, euanescit, vnde sub expressa pupillari continetur tacita vulgaris. l. nam hoc iure. ff. de vulgari & pupill.

Substitutio pupillaris est quę soli pupillo & impuberi fit. Et est etiã duplex, alia expressa, alia tacita. Substitutio pupillaris expressa fit hoc modo, iste filius meus impubes heres esto, & si heres nõ erit, aut si heres erit, & intra pupillarem ætaté decesserit, ille heres esto: vel sic, instituo mihi in heredẽ T. filiũ meum pupillum, & si non erit heres, aut si erit heres, & infra annos puberatis vel in pupillari ætate decesserit, substituo ei Seiũ, hæc dicitur expressa substitutio, quia in ea omnia verba exprimũtur, quæ exprimi oportet: Substitutio pupillaris tacita est hæc, filius meus impubes heres esto: & si ille nõ erit, iste heres esto: vel sic quisquis mihi heres erit, sit heres filio meo. Hæc dicitur tacita, quia verba quædã non expressa hîc tacitè subintelliguntur, quæ exprimũtur in expressa substitutione pupillari. Nã per hanc tacitè intelligitur ꝙ si filius decesserit in pupillari ætate, ille qui erit heres patri, erit heres filio. Et debentur illæ pupillares substitutiones solis pupillis in potestate parẽtum existẽtib. & ab ipsis parẽtib. fiunt: per quod euidenter patet quòd non à matre, sed à solo patre fiunt, cùm mater filios non habeat in potestate. Sed nunquã substitutus ex pupillari expressa repellit̃ à matre pupilli, & substitutus ex tacita repellitur à matre pupilli, & succedit ipsi pupillo mater. Item qui est substitutus ex pupillari substitutione, fit heres ipsi pupillo. Ille verò qui est substitutus ex vulgari, fit heres ipsius testatoris. Item pupillaris tacita intelligitur esse vulgaris expressa, qua mater substi

substituit pupillo, & hoc propter priuilegiũ matris. Itẽ eodem modo quando quis pupillo vel alij substituitur propter adiunctam personam.

Substitutio exemplaris vel exemplaria est quæ fit à parentibus vtriusque sexus filio furioso vel mẽte capto. Et dicitur exẽplaris, quia fit ad exemplum pupillaris substitutionis, quia sicut pater prouidet filio pupillo, qui testari non potest, de herede. ita prouidet filio mente capto vel furioso, & hoc modo T. filium furiosum vel mente captum mihi heredem instituo, & si decesserit furiosus vel mente captus antequam ad sanam mentem peruenerit, substituo ei talem filium suum vel fratrem, vel aliquem alienum, si deficiat filius vel frater.

Substitutio breuiloqua siue reciproca est quę cõtinet duas vulgares & duas pupillares substitutiones, vt duo impuberes instituti à parente qui habet eos in potestate inuicem substituuntur hoc modo, S. & T. filios meos impuberes mihi instituo heredes, & eos inuicem substituo. Vnde quia continet expressam pupillarem si aliquis prædictorum decesserit in impuberi ætate, mater impuberis discedẽtis omnino repellitur, & succedit substitutus, & hãc substitutionem lex appellat reciprocam, & omnes quatuor expressæ sunt.

Substitutio compendiosa est quę fit sub verborum compendio, quæ verba in pupillari expressa sunt prolixiora, & ex hoc dicitur cõpendiosa, & habet fieri hoc modo: Instituo Titium filium meum mihi in heredẽ, & quandocunque decesserit sine filiis, substituo ei Seium, vel sic: Iste filius impubes heres esto, & quocunque tẽpore decesserit, ille heres esto, quæ substitutio tantùm locum habet in milite, de hoc in l. precibus. C. de impub. & aliis substi.

Substitutio obliqua siue non directa & fideicommissaria est illa quæ fit per fideicõmissum, vt hîc, quicũque vestrum sine liberis decesserit, rogo vt eius portio ad superstitem perueniat, & quando quis instituit heredẽ, & eius fideicommittit vt quàm citò possit eius hereditatẽ adeat, & eam alteri certę personæ cui & quando testator voluerit restituat, videlicet tali die, vel sub tali conditione, si decesserit sine filiis, vt si fortè in ea cõditione fuerit, ꝙ testator magis diligat eum, & ex testamento eius directo nihil capere possit, puta quia directè & immediatè capax nõ est (qualis est spurius,) talẽ hoc modo aliquid capiat & cõsequatur ex hereditate, vel totam ipsam hereditatem, vt C.

ad Trebell.per totum quasi.& ff.eo.ti.in multis legibus,& in c.Raynutius. & c. Raynaldus. de testam.Et no.quòd in substitutionibus fideicōmissariis locum habet quartum deductio, in directis autem non.c. si pater.de testa.lib.vj.vbi est casus. & ibi vide gl. De his substitutionibus est glo.in c.Raynuti⁹. præalleg. & instit. de vulga. & pupil.substit.per totum.

Substitutus heres, require suprà, substitutus. Et not.ꝙ in omnibus substitutionib. primò præcedere debet institutio sicut primus gradus, & postea poni debet substitutio, vt secundus: hinc est quòd dicitur institutus primus heres, & substitutus secundus.l.cùm proponas. C.de hered.instit.

Succesſio naturalis est ex parte matris, legitima est ex parte patris, ita no.glos.sing.in l.j.C. vnde vir & vxor.

Substruere, est ædificium à fundamētis deficiens fulcire.hinc substructio dicta parietis fultura.Vitruuius libro 1. Non solùm in muro,sed etiam in substructionibus. Columella libr. 1.Pro fultura,inquit,& substructione fungetur. Vlpian.libro xliij.tit.de riuis.l.j. Verbo, inquit,reficiēdi,tegere substruere,sarcire continentur.

Succesſio quādoque fit de capite in caput,& quandoque de gradu in gradum secundum Azo. in summa.de succesſio. edict. C.& ff.eodem titulo.l.j.

Succesſio de capite in caput est cùm deficiente primo capite liberorum, oritur secundum caput agnatorum, & isto deficiente succedit tertium caput cognatorum, & cognatis deficientibus succeditur quarto per ordinem, vnde vir & mulier vel vxor, vt C. vnde vir & vxor. in authentic. præterea.

Succesſio de gradu in gradum est quādo plures personæ sunt in eodē capite in diuersis gradibus,vna prior, altera posterior: nam priore repulsa spe vel repudiatione,sequens succedit,vt ff.de succes.edic.l.j & C.eo.tit.per Azo.in Sum.Et ad pleniorem,scilicet doctrinam succesſionum ab intestato, sic est distinguendum, aut dubitatur qualiter descendentes succedant ascendentibus,aut qualiter ascendētes descendētib⁹, aut qualiter collaterales collateralibus. Primo casu aut supersunt legitimi & naturales, aut legitimi tantùm, aut adoptiui, aut naturales tantū, aut nati ex illicito coitu, vt spurij,&c. Si legitimi & naturales,aut supersunt tantùm filij primi gradus aut vlteriores. Primo casu, aut omnes emancipati,aut omnes in potestate sunt,& tūc iure veteri & nouo succedūt ęqualiter sublata dif

ta differentia sexus, l. leg. xij. tab. C. de leg. hered. & insti. de hered. quæ ab intesta. defe. §. emancipati. C. de suis & legi. here. l. vltim. & auth. in successione. ibi. Aut supersunt quidã emãcipati, & quidã in potestate. & tũc iure veteri Digestorũ vocabantur, emancipati de iure prætorio, existentes in potestate de iure ciuili, omnes æqualiter, licet diuersis iuribus vocarẽtur. C. de leg. here. l. meminimus, ibi: cùm igitur prętorem filiũ emancipatũ, &c. ff. de bo poss. l. sed cũ patrono. § bonorum. In iure verò authenticorũ vocabantur etiam emancipati, cum suis æqualiter, vt in auth. de hered. ab intestato veni. reliquum. ibi nullam, &c. Si verò supersunt vlteriores, aut erant concepti viuente eo de cuius hereditate agitur, aut eo mortuo. Si eo viuente, aut nascuntur eo superstite per quem coniunguntur, & constat eos excludi si velit ille adire hereditatẽ, quia præcedit eos in gradu. Sed si nolit vel non possit, quia moritur antequam adeat, vocantur vlteriores per eum coniuncti, & si soli & eodem gradu, vocãtur æqualiter, sed cum patruis vocantur in stirpes iure veteri & nouo. Idem si nascuntur mortuo patre quia paria sunt eum non esse mortuum & repudiare, & eum mori ante quàm repudiet. Si verò erant concepti mortuo eo de cuius hereditate agitur, nec prætorio nec ciuili iure vocantur, nec excludunt sequentes, vt hæc omnia euidẽter probãtur. C. de suis & legi here. l. nepotes. & in authen. in successione. ibidem præal. & insti. de here. quæ ab inte. defe. §. cũ filius. & in auth. de hered. quæ ab inte. §. reliquum. præal. & ff. de iniust. rup. & irri. testa. l. si quis filio. Sanè tamen hæc intelligantur esse vera non æqualitate tituli. C. de his qui ante aper. tab. l. vnica. & de caduc. tol. l. vnic. §. in nouissimo. eod. casu quando ius competebat adulto filio, vt C. ad senatusconsul. Orfi. l. vlt. prædicta procedunt si nascuntur eo existente in potestate per quem coniunguntur. Si verò sit emancipatus, & nepotes reponãtur, id est remaneant in potestate eius de cuius successione tractatur, considerato iure ciuili antiquo, præferuntur nepotes, sed per edictum de coniungendis cũ emancipato liberis vocatur simul, & tantum consequitur filius, quantum omnes nepotes ex eo nati, vt apparet, ff. de coniungen. cũ emanci. l. j. §. inter ipsum. ff. de cõtra tab. l. j. §. qui habebat. & l. cũ emancipatus. §. si pater. Sed iure nouo authenticorum præferuntur filij, quia priores in gradu, cũ sublata sit differẽtia patri æ

potestatis. Et sic est correctus ille titulus de coniun. cũ emãcip. vt not. eo. tit. l. j. in princ. & C. de suis & legi. l. fin. & auth. in successione. ibidem. quod intellige vt ibi dicitur, nam titulus ille adhuc hodie manet, secundum Ias. de Rauen. scilicet, quo ad successiones ex testamento. Si autem mortuo ascendente supersunt descendentes legitimi tantũ, vt adoptiui, tunc si dantur in adoptionem ascendẽtibus per lineam masculinam vel fœmininam, succedunt eis ex testamento & ab intestato, & exheredati habent querelam. Si dantur extraneis in adoptionem, aut moritur pater adoptiuus testatus aut intestatus. Si testatus regulariter nihil relinquere cogitur. Fallit in casu si arrogatus sit impubes, cui cogitur quartam relinquere ex constitutione diui Pij. l. Papinianus. §. si quis. ff. de inoffic. testa. ita simpliciter dicit Cy. Sed quid in erat factus pubes, an debeatur sibi quarta? dic vt not. C. de adop. l. ij. Si autem moritur pater adoptiuus intestatus, aut sine legitimis & naturalibus, & tunc secundum omnes succedunt adoptiui. Aut extantibus legitimis & naturalibus, & tunc, (reprobata quorũdam opinione qui dixerunt contrarium) vocantur etiam cum legitimis & naturalibus æqualiter si tempore mortis reperiantur in potestate. Hæc probantur. C. de suis & legi. l. fi. Tertio casu quando mortuo ascendente, naturales tantum supersunt aut extantibus legitimis, aut non extantibus. Primo casu aut decedit pater testatus, aut intestatus. Si decedit testatus, tunc potest eos instituere in vncia, vt l. ij. & in authen. ibi posita. C. de natural. lib. Si intestatus, in nihilum succedunt, sed aluntur, in authentic. de natural. lib. §. si verò. & C. de natural. lib. authentic. licet. Secundo casu quando non extantibus legitimis filij naturales supersunt, aut extantibus parentibus, aut non extantibus. Si extant, aut decedit testatus, & tunc potest naturales instituere in solidum, parentibus relinquendo legitimam. Aut intestatus, & non superfit coniunx legitima, & tunc succedunt in duas vncias, vt in authen. licet præalleg. Quarto casu quando supersunt spurij, aut tractatur de successione lineæ paternæ aut maternæ. Si paternæ, spurij ex illicito coitu nati, nulli succedunt, in auth. quib. mo. nat. effic sui. §. vltim. Si maternæ, aut tractatur de successione matris, aut successione coniunctorum per matrem. Si matris, aut non est illustris, aut illustris. Si primum videlicet non illustris, aut supersunt

persunt

persunt spurij vulgo quæsiti, aut supersunt spurij incestuosi vel nefarij. Si sunt vulgo quæsiti, succedunt matri indistinctè.vt ff.ad Tertyllia.l.j.§.j.& insti.eod.tit §. nouissimè. Si sunt suscepti ex damnato coitu,non succedunt,vt in authen.qui.mo.natura.effic.sui.§ fin.Si verò mater est illustris, tunc aut extantibus iustis filiis,aut non.Et dic,vt C.ad senatuscons.Orfic.l.si qua.Si verò de successione coniunctorum per matrem indistinctè succedunt, & eis succeditur, vt ff. vnde cog.l.si spurius.& l. hac parte. Secundo casu principali,scilicet, quando agitur qualiter ascendentes succedant, aut superest pater & mater, vel mater tantùm, aut vterque simul cum fratribus vtrinque coniunctis, aut cum coniunctis ex altera parte tantùm, aut supersunt auus vel auia vnà cum fratribus. Primo casu iure veteri prçferebatur pater matri, si filius fuit in potestate, quia olim occupabat iure peculij, & quia erat agnatus,mater verò cognata, vt ff.ad Tertyl.l. vlt.Item hæc erant tunc vera in naturali & legitimo patre, secus in naturali tantùm quem non habet in potestate, & sic non habet beneficiũ manumissorũ.Itẽ secus in legitimo, vt ff. ad Tert. l.partẽ.hodiç verò filius habet heredẽ,& nõ occupat iure peculij,vt in auth.de here.quç ab intest. defe.§.j.Itẽ sublata est differẽtia agnationis & cognationis,vt eo.tit.§.nulla.& ideò pater & mater pariter vocantur, vt C. ad Tertylia. in auth. defuncto.Secundo casu habet locum instit. de sena. consul. Tertyl.§ j.quia hodie simul vocantur in portiones viriles, vt in authen. de here. ven. ab intesta.§.consequens. & in auth. defuncto præalleg. Tertio casu præferuntur pater & mater fratribus coniunctis ex altera parte tantùm: vt in authentic. præalleg.defuncto,&c. Quarto casu est opinio inter Bulgarum ex vna parte, & Martinũ &Ioannem ex altera vt in iam alleg.authen.defuncto.Tertio casu principali cum tractatur de successione collateralium, aut sunt fratres vtrinque coniuncti tántùm & succedunt:vt ff.de suis & legi.here.l.j.§.vlti. aut supersunt coniuncti ex altera parte tantùm, vt vterini tantùm, vel cõsanguinei tantùm, & tunc aut supersũnt ex legitimo nati matrimonio,aut non.Si primum, tũc succedũt: vt C.de legit.hered.authentic. post fratres. Si secundo aut sunt coniũcti per patrem tantùm, & non succedunt: vt in auth. qui. mo. natura. effi. sui. §.filium.Si per matrem succedũt etiã spurij vel vulgo quçsi-

ti: vt ff. vnde cogna. l ij. Aut supersunt vterini tantùm, & consanguinei tantum, & tunc pariter succedunt in bonis à se quæsitis, quia cognatio hodie ab aguatione nõ differt: vt in auth. post fratres. præal. Sed in bonis quæsitis à patre præferũtur cõsanguinei, & in quæsitis à matre præferũtur vterini: vt C. de legi. here. l. de emancipatis. Et in hoc nõ remanet illa lex incorrecta. Aut supersunt vtrinque coniuncti cũ consanguineis tantùm vel vterinis tantùm, & præferuntur in vndecunque quæsitis: vt in auth. itaque. C. cõmunia de succes. Nam duplici iure vtuntur: vt in corpore vnde sumitur. Aut supersunt fratres & filij fratrum, & tunc succedunt, eadẽ distinctione seruata, vtrinque coniunctorum: vt in auth. cessante. C. de legi. heredi. dic vt ibi. Vel supersunt etiam nepoters fratrum vel vlteriores, & tunc qui prior est in gradu, potior erit in iure auth. post fratres. præalleg. secundum Dyn: cuius fuit hæc distinctio, paucis per Cynũ additis: qui hanc ponit ad literam. C. cõmunia. de succes. in authen. itaque. Et datur super cap. autoritate. de conces. præbend. lib. vj.

Succinum, gemma est ex gemmi arboris glessariæ congelata; quam diximus à Græcis appellari electrum. Iuuena. In cuius manibus ceu pinguia succina tritas Cernis ephemeridas. Martia. Inclusit tenuem succina gemma feram. Plin. de succino déque medicamentis ex eo multa lib. xxxvij.

Sucula machina est tractorij generis artemoni similis. de sucula meminit Vlpia. in l. sed addes. § illud nobis. ff. loca. & Cato de re rustica. in instrumẽto torcularis tradit esse debere suculas quinque, funes ductarios quinque, trochleas decem.

Suffragium est proprie patrociniũ quod præstat aduocatus; aut consiliũ vel seruitiũ. xij. q. ij. quicunque suffragio. Quandoq; ponitur pro salario quod debetur aduocato, secundum Azo. C. de suffra. Quandoque est consensus in scriptis redactus, scilicet cum dicitur: ego B. nomino P. in prælatum: & sic sumitur de elect. cap. perpetuo. lib. vj. Est etiam auxilium deprecationis pro animabus factũ De hoc vide gl. in c. cum creatura. de celebra. missa.

Suffragari, id est auxiliari. Inde dicuntur suffraganei, id est, auxiliarij diœcesanorum episcoporum. de elec. c. suffraganeis. vbi epi diœcesani dicũtur, archiepiscopi metropolitani.

Suggillo, as, pro eo quod est contundo, is, Vnde suggillata dicuntur membra quæ sunt contusa, vnde liuores suboriuntur. Plinius libro 30. Licentia, inquit,

inquit,& suggillata pulmones arietum sanant. Idem libr.20. Suggillata & alios liuores legat. Suggillatum, vt inquit Festus, dicitur ex Græco, quod ea pars quæ est sub collo hipopion. ab eis dicitur. Sed aliquãdo reperitur suggillo pro eo quod est derideo, propterea quod qui ex cõtusione liuores contraxerunt, derideri solent. Vlpianus lib.xlvij.Dig.titul.de iniuriis.l.itemapudLabeonem Si quis, inquit, non ad suggillationem domini iniuriam seruo fecit. Nebrissen.

Suggillare.i.deminuere.l sed & si hac.§. prætor. ff. de in ius voc. not.per Archi.in c.fundamenta. de elect. in vj.& l. verbum. C.quib.ex caus.infa.irrog. & l. apud Celsum.§.aduersus.ff.de don.except.

Sũma secundũ Pap.i.suprema vel prima,quo ad tractatum.s. vel summa. i. breuis: vt institu.de actio.§.omnium.in gloss.

Supellectilis appellatione, quæ res contineatur, ex titulo qui est libr.xxxij Digest.de suppellectili legata facile possumus intelligere. Quanquam enim supellex videatur dici de stragulo tantùm, siue lodice, ab eo quod super lectum imponatur, etiam ad alia domus vtensilia eius significatio se extendit,imò& ad alias res quę sunt aut possunt alicui ornamẽto esse. Persi. Tecũ habita, & noris quàm sit tibi curta supellex.

Supellex est domesticũ patrisfamilias instrumẽtũ, in quo cõtinentur mensę, scyphi, trapezophora, subsellia, culcitræ, toralia, vasa aquaria. pelues, aquiminaria, cãdelabra, vasa ænea vulgaria. i. nõ ad certũ officiũ attributa, & cætera instrumenta domus, vt scribit Paulus l. iij.ff.de sup.leg. Dicitur autem supellex,(vt Labeo ait) q a hi, qui in legationẽ mittebantur, secũ supellectiles deportabãt, vt in l.Labeo.ff.de supel.legat. Quæ aũt cõprehendantur sub vocabulo supellectilis determinat Bal.in l.in legatis C.de leg.

Super, hęc prępositio de suo significato significat in iure hypothecationẽ, & per hoc si testator legat annua decẽ super tali fundo, sensus est ꝙ ipsum fundũ hypothecat ꝓ illo legato.& idẽ in promissione: nã hypotheca dicitur ab hypo.i.sub, & thesis positio, quasi suppositio. Itẽ dictio suꝑ, quãdoq; non significat hypothecationẽ, sed quãdoque aliquid impedit: verbi gratia, cõcedo tibi decẽ annua suꝑ tali re, transferẽs in te dominiũ ex hac causa, per trãslationẽ dominij impeditur hypotheca. vt in l.pignus.ff.de re iud. Itẽ dictio super, quandoq; ponitur pro de, vt in c.suꝑ spoliatione.de ordi.cog.c.super literis.de rescrip.c.super eod.de elect. Et sic dicit Alexãder. Cũ

superest pro de, &c. Quando que super, ponitur pro propter: vt not. in dictis iuribus.

Supexactores dicuntur qui vltra quàm debetur, nomine tributi exigūt, & tales tenētur in duplū. & ꝓpter cōsuetudinē capitaliter puniūtur. l. vnic. C. de superexac. & debet restitui protinus ei à quo exactū est. de quo in l. si bene. ff. de vsur. & in l. fin. ff. quod metus cau.

Superficies, in ædificiis dicitur domus quæ in alieno solo siue area ædificata est. Itaque fieri potest, vt eiusdem domus duo sint domini. Alter domus superficiariæ: alter soli. Vnde pulchrè Seneca libro tredecimo Epistolarum trāslatione sumpta ex modo loquendi Iurisconsultorum: Philosophia, inquit, nihil aliunde petit, totū opus à solo excitat. Mathematica, (vt ita dicam) superficiaria prima quorum beneficio ad vlteriora peruenit. Paulus titulo de damno infe. l. damni. Et qui in cōducto solo, inquit, superficiem posuit. Item Iauolenus titu. de vsucapionibus. l. eum qui. Cùm ędes, inquit duabus rebus constet, solo & superficie. Iulianus quoque de legatis primo. l. si fundum. Appellatione, inquit, ædificij, aut superficiem significat, aut solū. Caius item titul. de superficie: Superficiarias, inquit, ædes appellamus, quæ in conducto solo constructę sunt. Dominus verò domus, superficiarius dicitur: vt in titul. de dam. infe. & sæpe aliàs. Nebris.

Superficies dicitur quicquid suprà faciem terræ est: quapropter in prædiis vrbanis superficies dicuntur parietes & tecta: in rusticis, arbores, herbæ frutices.

Superficies & emi & locari potest. l. prima. §. tertio, ff. de superficie.

Superficies, de superficia. in rem actio. Require suprà de actionibus.

Superficiariæ ædes sunt quæ in solo conducto vel empto sunt positæ, quarū proprietas ciuili & naturali iure eius est, cuius est solum: vt ff. de superficie. l. ij. vel ædificia super soli faciē facta, puta quia dominus soli ex locatione cōcessit super solum suum ædificia fieri.

Superficiarius appellatur qui in alieno loco superficiem ita habet, vt certam pensionem præstet. l. superficiario. de rei vēd.

Superillustres sunt Senatores, Consules, Patricij, Dictatores vt not. in l. j. ff. de offic. eius cui man. est iuris.

Superindictum secūdum Pla. est quod propter fertilitatem indicitur, vel necessitatem pub. extra ordinem, non per lustra. Indictio autem vel indictum quod per lustra indicitur, vt no. Bal. in l. fi. C. sine cē. vel reli.

Super.

Superindictum est munus extraordiarium, quod propter necessitatem belli indicitur: vt declarat gl. & Bart. in rubr. C. de superindicto. lib. x.

Superlatiuus aliquando ponitur pro positiuo. instit. loc. §. vltim. Aliquando resoluitur in positiuum. l. cùm pater. §. rogo. ff. de leg. ij. & de tut. & curat. dat. ab his. l. diuus. & in authen. de monac. § fi. & no. viij. q. j. licet.

Supersedere dicitur qui volũtate differt. not. l. fin. C. deposi. & l. Lucius. in princ. ad municip.

Supina ignorantia, pro stulta, hebeti, & crassa. l. nec supina. de iur. & fac. ignor.

Supinũ habet duos casus tãtùm, accusatiuũ & ablatiuũ, in ablatiuo significat terminũ à quo, vt minor natu, vt in l. iij. §. minorem. ff. de mino. nã tẽpus legis cõputatur tẽpore natiuitatis, vt à termino à quo, sed in accusatiuo significat terminũ ad quem. Ratio, quia voluntas defuncti. s. ei obtemperari, est terminus ad quem. Et nec isto casu nec præcedenti significat conditionem, quia nihil quod suspendi possit subest. Supinũ ergo in vtroque casu. s. accusatiuo & ablatiuo sumptũ, de se solo nõ importat cõditionem, nisi addatur ei verbum vel participium futuri temporis: vt venturus vel iturus, tunc enim ex adiuncto quod cõtinet euẽtum, conditionem significabit; sed non ex suo proprio significato, quo tantum significat terminum à quo vel ad quem.

Supplicarij dicuntur qui ob aliquod delictum enorme in publicum deuoluuntur ærarium, quæ deuolutio dicitur bonorum publicatio.

Supplicatio est petitio venię prioris erroris, vel est quædam benignitatis ipsius superioris imploratio. Et ponuntur tres differentiæ inter supplicationem & appellationẽ, vt in gl. in ver. supplicauit. cap. ex literis. de in integr. restit. Et sumitur supplicatio strictè pro ea quæ porrigitur aduersus sententiam quę petitur reuocari, quãuis aliàs capiatur largè pro qualibet precum porrectione. Et ponit Butrig. quartam differentiam, quia non licet tertio appellare, sed bene licet tertio supplicare, quam differentiam Ioann. Andr. (quem sequitur Bar.) reprobat, dicẽs But. errasse, quia si intelligitur, quòd post duas supplicationes tertia admittitur, tunc est contra casum l. si quis aduersus. C. de preci. Imp. of. Si secundo intelligitur, ꝙ post duas sentẽtias latas in causa appellationis liceat postea loco tertiæ sentẽtiæ facere supplicationẽ, itẽ falsum est, quia quando nõ licet tertia vice appellare, nec licebit supplicare. Alia differẽtia, Licet in appellatione à sententia definitiua (secus

(secus tamē in interlocutoria) nō sit necesse exprimi causam aliquā, tamē in supplicatione necessariò apponitur causa sal tē colorata, aliâs superior non debet admittere supplicationē. Itē differūt, quia solus princeps superior cōcedere habet supplicationem, sed appellatio etiam fit ab inferiori.

Supra. i. præter. ff. loc. l. ex conducto. §. sed si labes. Aliquando. i. vltra, in auth. de nup. §. illud quoq;. Aliquando refertur ad modicū tēpus. ff. ex qui. ca. ma. l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter. Aliquādo stat in propria significatione: vt cùm dicitur, porticus mea est supra tuā. ff. ad l. Aquil l. j §. quēadmodum. Itē an hæc dictio includat vel excludat, no. per Iac. de Are. & Bar. ff. de do. præle. l. qui ita.

Supremus est quem nemo sequitur. l. proximus. ff. de verb. sign. aliquando ad eū qui solus est, refertur in. l. in vulgari. ff. de ver. sign. de bon. pos. secundum tabu. l. j. ij. responso.

Surreptio est repentina & festina alicuius falsitatis suggestio. Et dicitur à sub. & repo. de hoc no. in c. super literis. de rescri.

Suspectus dicitur qui non ex fide administrat: vt insti. de suspe. tuto. §. suspectus.

Suspēsio, excōmunicatio & exiliū differūt, quia potest suspēsus sine peccato cōmunicare aliis hominibus, & alij sibi: secus in excōmunicatiōe & exilio, quę tamē differūt inter se. qa excōmunicatus potest manere in ciuitate, licet priuetur hominū cōmunione. Sed in exiliū missus repellitur, tam à ciuitate quàm à cōmunione hominū: & suspēsus celebrās perpetuo deponi debet. c. vt clericorū. de vita & ho. cleri. & c. clerici. & c. cleros. de cle. excō. minist.

Suspēsum dicitur idquod excedit domos, vel vltra eas extēditur. Quod si ceciderit & alicui nocuerit vel damnū intulerit in via publica eūti, tenebitur dominus domus illius de qua damnum illatum est, vt ff. de his qui deiec. vel effu. per totum.

Suus quis dicatur cùm dicitur qs prosequi iniuriā suorū: vide in c. decętero. de testi. & in l. si fœmina. C. ad Turp. nā dicitur ille, qui etiā admittitur ad successionē ab intestato siue iure agnationis, siue cognationis, de quo in l. negāda. C. q accu. nō pos. canonizata iij. q. xj. cap. negāda. Bal. & mod. dicūt illū esse suū, pro quo potest quis agere sine mādato, vt sunt oēs agnati, cognati, filij, liberti, patroni &c. cōtra quos nō pōt qs cōpelli testificari in causa criminali, vt not. in c. de cætero. pręal. Itē aliter capitur cū quis dicitur esse suus. i. suæ mentis vel apud se, vt in l. Fulcinius. §. adeò autem latitatio. ff. qui ex cau. in pos. ea. Item suū est verbum

bum ambiguum. Ideo dicens suum non esse, adiicere debet neque sibi cõmune. ff. de verb. sign. pupillus. in fi. &c. & quod cõmune est, meũ dici põt, vt l. serui electio §. adeò. ff. de leg. j.

Suus heres, vide in ver. heres su⁹.

De S ante Y.

Sylua, vide suprà, in S, ante I, licet non rectè, cùm scribi debeat per y, non per i.

Symbolũ est quadruplex, quoddã apostolorũ, qđ secũdũ quosdã theologos cõtinet xij. articulos fidei propter xij. apostolos Christi, qui in vna & eadẽ hora instinctu spiritus sancti ipsum cõposuerũt, vnde dicitur symbolũ à syn, qđ est simul, & bolus, morsellus, quia quisque apostolorũ suũ bolũ. i.. partẽ apposuit. Secũdũ alios theologos verius est ꝙ principales articuli fidei nostræ sunt tãtũ vij. secũdũ ꝙ tãtũ septẽ sunt dona spiritus sancti, quos quilibet Christianus scire tenetur, clerici explicitè, laici implicitè, vt patet de sum Tri c. firmiter. in tex. & gl. Aliud est symbolũ maius, qđ canitur in missa, factũ in synodo Nicena propter Græcos, qui nõ credebãt, ꝙ spirit⁹ sanct⁹ ꝓcedere ab vtroq;, sed à patre tãtũ, de cõse. dist. v. c. vl. & pe. Tertiũ symbolũ est Athanasij, scilicet, Quicunq; vul saluus esse, qđ canit̃ in primis. Quartũ symbolũ est iuris, scilicet, primus, ti. de sum. Tri. & fi. cath. vt ait Isid. vij. li. Ety. c. vj. in quo id ꝙ de fide cath. & sum. Tri. in prędictis symbolis continetur, confirmatur & repetitur.

Symphoniaci serui erant hi, quibus antiqui vtebantur, vt in classe classicum pugnantibus canerent, vt docuit Asconius referens celeuma cani consuetum per symphoniacos seruos remigibus. & de his meminit Vlpian. in l. sed & si quid. ff. de vsufru. & Cice. in lib. de diuinatione. Ab hac (inquit) muliere præfectus Antonij quidam symphoniacos seruos adducebat per iniuriam, quibus se in classe vti velle dicebat.

Syndicus est procurator vniuersitatis vel collegij pro certo salario ad iudicia constitutus, scilicet qui causam vniuersitatis agit vel defendit, & dicitur quasi singulorũ causas dicens, Est enim syndicus Græcè, defensor Latinè. Nã officiũ eius est agere vel defendere nomine vniuersitatis causas præsentes vel emergentes, vt ff. quod quisq; iu. in rub. & in gl. j. in c. vnico. eo. ti. & quando dicitur causa vniuersitatis agi p̱ ꝓcu. debet exponi. i. syndicũ vel actorẽ, vt de ꝓcu. c. quia in causis. & de iur. cal. c. cùm causam.

Syngrapha, Latinè sonat conscriptio, ide dicta ꝙ vtriusq; manu scripta, vtriq; parti tradi solebat.

Synodus ex Græco interpretatur comitatus vel cœtus. & inter cætera concilia quatuor venerabiles fuerūt synodi, quæ totā fidē conplectūtur quasi quatuor Euāgelia, & quatuor symbola, & totidē Paradisi flumina. Prima Nicena. cccxviij. episcoporū, à Constantino Imperatore peracta, qua dānata est blasphemia Arrianæ perfidiæ de inæqualitate Trinitatis. Nam secundū glo. dicebat patrem maiorē filio, & filium maiorem spiritusancto. Secunda centum quinquaginta patrum Theodosio seniore Constantinopoli condemnans Macedonium negantem spiritum sanctū esse Deum, & cōsubstātialē patri, sed (secundum gl.) seruum patris & filij. j. q. j. eos qui Tertia Ephesiana, centum episcoporū sub Theodosio iuniore, quæ dānauit Nestorium asserentem duas personas in Christo, & beatā virginē non Dei, sed hominis tantum genitricem. Et hæc ostendit in duabus naturis, vnā Christi personam, & dicitur prima ad differentiam synodi Ephesinæ secūdæ, quæ fuit reprobata, dist. xvj. quoniā sanctę. Quarta Calchedonēsis, quingentorū cētū & triginta sacerdotū sub Martiano principe, dānās Euthicē Cōstantinopolitanum abbatē verbi Dei & carnis vnā naturā pronuntiantem, scilicet diuinā per resurrectionem, dist. xvj. c. vj. Dioscorum eius defensorē quōdā Alexandrinū episcopū, & Nestoriū episcopū cū reliquis hæreticis. De his est tex. ad literam. dist. xv. c. canones. & §. harum prior. & secundum Greg. in c. seq. & de eisdem Gelasius Papa, in c. sequen. de his etiam vide tex. §. suscipimus. in epistola inter claras. C. de sum. trini. & fide catho.

Synthesin Græcè Latine omnem possessionem importat. l. alumnæ. §. Titio. & ibi glossa. ff. de adimen. lega.

Sed Scæuola in l. Titia. de aur. & arg. leg. in alium sensum accepisse videtur, nempe pro ordine quodam, conformi vestiū compositione, quam lingua vernacula Italica libream vocamus, cum tunica, sagum, chlamis, caligæ, eiusdem sunt coloris, & ita interpretatur Alcia. lib. ij. Parergon.

De T ante A.

Tapaldum est genus vestimenti. cle. fin. ver. sed & tales. de vita & honesta. cleri.

Tabe, id est putredine. C. de custo. reo. l. j.

Tabellarius siue tabellio est publica persona sacramēto astricta ciuitate vt rationes & acta in formam publicam redigat à principe ad hoc officium deputatus & confirmatus, vel sic, Est persona publica habens

bens officium scribendi instrumenta super contractibus vel aliis rebus ad faciendam fidẽ super eisdem

Taberna generaliter dicitur omne ædificium vtile ad habitandum l.tabernæ. ff. de verborũ significatio. non sumpta abusione vocabuli per etymologiam.l.ij.§.appellata. ff.de rebus credi. sicut etiam sumitur in l.heres absens. ff. de iudi.& l. tabernam.ff.de fundo instruct. Strictè tamen dicitur domus, in qua vinum venditur.l. palã. in principio. ff.de ritu nup. Aliquando taberna, id est statio, & tunc impropriè.l.ij. C. de episcopis & clericis. Differentia est inter tabernam & cauponam, quia taberna est locus in quo paratum est vinum vendi, licet non vendatur, caupona verò vbi venditur.

Tabernaculum dicitur à taberna.l. tabernæ. ff.de verborum significatio.iuncta l. inde. not. in l.palam. ff. de ritu nuptiarũ. aliquando est domus Deo dicata.cap.j.& ibi Archid.extrà, de sentent. & re iudicata. Aliquando dicitur habitaculum militare. not. per eundem Archidiaconum in cano. ad hoc. xvj.quæstio.j.

Tabernarius dicitur qui tabernam exercet vinum vendens, qui & tabernæ institor dicitur. ff.de exercit.act.l.j.

Tacitum propriè & verè dicitur qđ nullatenus est expressum, & hoc in iure nihil significat, eo quod non est significatum eius nec apparet. Dicitur autẽ in iure expressum quod nõ aliter quàm verbis expressum est: nam inter modos significandi verbi obtinet principatum, ideò verbis expressum dicitur verè expressum. Et quod dico verbis, idem dico scriptis, quia illa continent verba. Aliter autem expressum quàm verbis: dicitur tacitum ad differentiã expressi verbis. Et hoc est tacitũ iuris qđ nõ est expressum verbis, verbi gratia, mutuaui doliũ vini, nõ exprimit ꝙ reddat vinũ eiusdẽ bonitatis, hoc tamen tacitè intelligitur.l.cùm quid.ff si cert. pet.& sumitur ratio ex natura mutui, quæ est ꝙ res reddatur quę eidem in valore cũ mutuata esse censetur, hoc est, si est eiusdẽ naturę & bonitatis, hoc tacitum intellectum idẽ significat & operatur, ac si esset verbis expressum. lege cum quid. præalleg.

Taciturnitas est quãdoq; habenda ꝓ cõfessione. Etiã quãdoq; tacitum habetur pro expresso. ff.si cert.pet.l. cùm quid. & ca. gratum.de offic.deleg.

Taciturnitas non respondẽtis habetur pro confessione.l.de ætate. §.qui tacuit. & §.nihil. ff.de interrog.actio.glos & Panor.in c.quoniam.de probat.

Tabulæ testamenti inde vocatæ sunt, quia ante chartarũ vsum in tabulis tã testamenta quàm epistolæ scribebantur, quarum portitores tabularij vocabantur, secundum Isid. lib. v. Et tabulę testamenti propriè sunt testamentum editum in scriptis signatũ & perfectum. Sed abusiuè etiam illa testamenta tabulas appellamus quæ falsa sunt & illicita, secundum Azo. in sum. C. de tabu. exhi.

Tabulas testamenti hodie intelligimus omnem materiæ figuram, in qua testamentum scriptum fuerit, siue sit charta, siue membrana, siue coriũ alicuius animalis, siue lignũ, siue quæcunque alia materia. l. j. de bo. poss. secun. tabul.

Tabularij etiam secundum Accur. sunt qui faciendis publicis instrumentis publicè præsunt in singulis ciuitatibus. Require suprà, scribæ. & C. de tabul.. libro decimo.

Tacere hoc verbum de se nec significat consensum, nec dissensum, sed tenet medium. Vnde nota, est dare consensum, dissensum, & medium, quod non est consensus nec dissensus, vel aliter. Nam habemus velle & nolle & medium quod non est velle nec nolle, nam velle est consentire, nolle est dissentire, siue resistere per motum animi, vnde in vtrisque, scilicet velle & nolle est motus animi ad hoc quod vult vel non vult, id est resistit. Sed non velle siue non nolle est cũ nullus est motus animi ad vnũ vel ad aliud pro vel contra, facit l. j. in §. scientiã. ff. de tribu. ac. vbi dicit Vlpian. Scientiam hîc eam accipimus, quę habet & voluntatem, sed (vt ego puto) non voluntatem sed patientiam. Non enim velle debet dominus. sed non nolle, si igitur scierit & nõ protestatur, id est non contradicit, tenetur tributoria actione, si verò dissentit non tenetur illa actione, tenetur autem si consentit, aut si non consentit si tamen non dissentit, vt ibi dicitur. Sequitur ergo quòd tacere de se, nec consensum, nec dissensum significat. Quandoque autem sic, quando aliunde sumpto quouis probabili medio concluditur tacentem consentire vel dissentire, de quo latissimè tractat. Dyn. in reg qui tacet. & seq. de reg. iur. lib. vj. & nouissimè Iason. in l. quæ dotis. post Bart. solut. matrim.

Tacens verum ita incurrit crimẽ falsi sicut si falsum diceret. l. j. de cri. falsi. in l. qui testamentum. ff. de falsis.

Tacitè intellectum diuersimodè capitur in iure, scilicet per modum dispositionis, conditionis vel aliter, prout ex diuersificatione significati vel clausula cõcluditur. verbi gratia, in con

cõtractu societatis facta cõuẽtione ꝙ vnus sociorum habeat duas partes lucri, intelligitur etiã tacitè ꝙ habeat duas partes dãni. Et hoc tacitè intellectum capitur ꝑ modũ dispositionis seu conuẽtionis, vt in §. illud. Insti. de socie. Et sumitur significatũ ex æquali mẽte pacicẽtiũ in tacito expresso. Itẽ ibi cõcedendo aquæ haustum intelligitur concedi iter ad illum. Et hoc tacitè intellectum sumitur etiã per modũ dispositionis, sed non principaliter sed accessoriè seu cõsecutiuè, vt in l. iij. ff. de ser. rustic. præd. Ratio, quia in itinere nulla est vtilitas nisi inquantũ deseruit ad aquæ haustũ. Item ibi, promitto partum filiæ, vel fructũ fundi, intelligitur si nascãtur. l. interdum. ff. de verbo. obliga. quia nisi nascantur, nihil est in legato vel conuentione, sic vtilitas esse non potest. Item ibi, debitum sub conditione acceptum simpliciter, intelligitur tacitè, si conditio debiti extiterit quo ad effectũ acceptilationis non quo ad dispositionẽ: vt l. si sub cõditione. ff. de accept. Item ibi, promitto tibi x. intelligitur si petieris, non per modum conditionis, sed per modũ admonitionis & interpellationis, vt ante nõ sim in mora. postea sic. l. si cùm petieris. ff. de ver. obl. iuncta l. mora ff. de vsur. Ratio, quia debitor non est in mora retinẽdo debitum volente creditore, sed eo inuito quando fit interpellatio. Item & ibi, patronus operas stipulatur à liberto simpliciter, intelligitur cùm fuerint indictæ. quæ adiectio requiritur in operis, sicut in alia stipulatione intelligitur cùm petieris. & est ratio, quia patronus stipulatur operas ad vtilitatem suam.

Tacitè inesse multipliciter contingit. verbi gratia: conuenio cum depositario propter amissionem rei depositæ, ne agam contra ipsum. In ista conuentione tacitè inest vel continetur remissio, quia si per dolum perdidit, agere nõ possum depositi, sed pone, facio conuentionem quod non agam de dolo, dicit tex. quòd nõ valet conuentio. Et sic valet tacita remissio, & expressa non. l. si vnus. § illud. ff. de pactis. Et sic expressio eorum quæ tacitè insunt nihil ibi operatur. Ratio, quia expressum aliter significat, quia in primo casu significatur remissio doli, non simpliciter, sed prout continetur in obligatione siue actione depositi. Ideò pro dolo non potest agi actione depositi, sed alia actione, scilicet rei vendicatione, quia dolo desiit possidere vel actione de dolo. Sed in secundo casu dolus simpliciter remittitur, &

sic si conuentio teneret, non posset pro dolo agi aliqua actione, & sic remaneret impunitus, & ideò non tenet conuẽtio, quia daretur occasio delinquendi. vt l. conuenire. ff. de pac. do. Item ibi, concedo rem precario simpliciter, tacitè intelligitur, quod durat donec voluero siue reuocauero. l. j. ff. de precario. Etiam morte mea non finitur. l. iiij. ff. locati. quia in precario simpliciter concesso intelligitur volũtas, scilicet quòd per voluntatem cõtrariam siue reuocationem non perseueret, & quòd perseueret donec reuocetur, sed morte non reuocatur, igitur perseuerat. Sed quando conceditur quandiu concedens voluerit, tunc significat quòd durat quandiu volũtas adest. Sed morte quis desinit velle, ideò tunc finitur precariũ. Item ibi, iudex condemnat quem pœna capitis, siue deportationis, ad quam tacitè sequitur pœna adẽptionis bonorum. Pone, cõdemnatus appellat, pendente appellatione moritur, ipsa pœna principalis tollitur, & etiã accessoria, scilicet ademptionis bonorum. Tunc morte illius pœna principalis, scilicet deportationis, tollitur etiam accessoria, scilicet ademptio bonorum, vt in l. iij. C. si pen. app. mors interue. Ratio, quia tacitũ intelligitur accessoriè & consecutiuè, modo sublato principali expresso, aufertur & accessorium. Sed dum duo exprimuntur, quæ ambo principalia sunt, ad sublationem vnius non aufertur aliud, sicut dum pœna imponitur in duobus factis vtrunque est æquè principale. Alij dicunt, quòd etiam in isto casu pœna ademptionis tollatur, quia expressio (vt dicis) nõ fit nisi ad maiorem declarationem. Etiam pœnæ in dubio sunt moliendæ, de pœnit. distin. j. §. pœnę. licet fortè secus in vsuris. Est tamẽ in arbitrio iudicis, cuius mens attendi debet, quia secundum eius mẽtem vel arbitriũ, morte finitur vel non. Item ibi, lego alicui simpliciter, intelligitur præsenti die, & sic exprimo in præsenti die, tunc significat quòd verba sonant, scilicet quòd præsens dies isti legato apponitur, & hæc expressio, si illud non esset, nihil operaretur aliud quàm tacitum, nec aliud tacitum quàm expressum. Sed ex clausula postea apposita, scilicet legata quibus dies non est appositus volo solui annua, bima, trima die, aliud significatur in tacito, aliud in expresso, quia ex tacito, cui clausula apposita non est, vel dies ex clausula secuta, debẽtur annua bima, &c. In expresso vbi dies est appositus, dicendo præsenti die ad ipsum

ipſum legatum prædicta clauſula non refertur, quia iſti legato dies eſt appoſitus. Vbi autem tacitè intelligitur, non eſt appoſitus, licet idem operaretur ſi aliud non ſequeretur. Item ibi, lego tibi purè, intelligitur ſi volueris, hoc tamen non facit legatum conditionale, nec impedit tranſmiſſionē legati, ſi legatarius ante moritur, & tamen exprimendo hoc in legato dicendo, lego tibi purè ſi volueris, legatum eſt cōditionale. l. ſi ita expreſſum. ff. de cōd. & dem. Item ibi filiū meū exheredo, intelligiť tacitè cōditio ſi heres adierit. Sed pone ꝙ hæc cōditio exprimatur, dicit text. ꝙ exheredatio vitiatur. l. ſi quis. ff. de here. inſt. Ratio ſecūdū doct. quia aliter intelligitur, & aliter exprimitur. Nā intelligitur quoꝰ ad effectum, ſ. vt exheredatio habeat effectū ſi heres adierit nō autem intelligitur ꝙ exheredatio ſit conditionalis, ſed quādo exprimitur, tūc refertur ad diſpoſitionem, & ſic exheredatio eſt conditionalis, & ideò vitiatur, quia eſt actꝰ qui nō recipit conditionem, per c. actus legitimi. de reg. iur. libr. vj. Et eſt ratio diuerſitatis in legato, & in exheredatiōe, quia veriſimiliter non videtur teſtatorem legatum velle facere cōditionale per expreſſionem illius conditionis, ſi heres adierit, ſi apponať illa, secꝰ in exheredatiōe quā teſtator videtur velle facere cōditionalē, dum apponit conditionē talē vt magis reſtringať. Sed ꝑ appoſitionē cōditionis vitiať lege poſitiua, ideò nō valet cōditio, ergo expreſſa ad diſpoſitionē vitiat, ſed tacitè intellecta ad effectum non vitiat, etiam quando apparet de mente exprimētis, ꝙ per expreſſionem vult aliud ſignificare, ſcilicet facere actum cōditionalē, qui non eſt conditionalis ex tacito intellectu, tunc actus eſt conditionalis, quia exprimens hoc vult, qui ad hoc conditionem exprimit, & ſic tunc legatum relictum ſi heres adierit, eſt conditionale, & veriſimile eſt, ꝙ conditio exprimatur, ſicut intelligitur ad maiorem declarationem, & ſic licet actus non recipiat conditionem, per illam tamen expreſſionem, non debet vitiari, quia ſolùm quod tacitè ineſt, exprimitur, & lex poſitiua nō admittēs conditionem, videtur intelligi de conditione extranea, & nō de illa quæ ineſt quæ exprimitur ex abūdanti. Sic etiam exheredatio pōt eſſe conditionalis quādo teſtator ſic voluit, ſed quia nō recipit cōditionē, vitiatur: Etiā acceptilatio erit cōditionalis ꝓpter voluntatē accepťū ferētis, ſed quia etiā non recipit conditionē, vitiatur. Et ita

in his debet attendi mens disponẽtis, & seruari quod vult, & prout vult, nisi vbi lex positiua nõ impedit. Itẽ vbi iudex dat tutorẽ pupillo simpliciter, intelligitur tacitè ꝙ ministret si satisdederit. Sed pone quòd iudex in dando tutorẽ hoc exprimat, dicit tex. ꝙ valet datio & eo modo intelligitur quo exprimitur. l. muto. §. hanc autẽ. ff. de tutel. & hæc lex facit pro prædictis. Et est ratio huius legis, quia verisimiliter exprimitur sicut intelligitur in dubio hoc, iuncto ꝙ si faceret conditionem, actus vitiaretur, quod non est dicendũ in dubio, maximè in hoc casu propter periculum quod pupillo immineret, si tutoris datio non teneret. Itẽ ibi, ꝓmitto x. simpliciter, intelligitur tacitè quòd soluam cùm petieris, dicit text. ꝙ idẽ significat, nec aliud operatur, l. si cùm petieris. ff. de verb. obl. quia etiam intelligitur sicut exprimitur, nec habet aliud significatũ quàm expressum ex communi modo intelligendi. Sed ibi, lego illi si capitoliũ ascenderit, hæc conditio tacitè cõtinet si voluerit, quia volens ascendit, & tamẽ exprimendo hanc conditionem aliquid operatur, quia legatum vitiatur, quod non vitiaretur tacitè intellecta. l. nonnunquã. ff. de cond & demon. Et est ratio, quia aliud significat conditio si ascenderit, & si voluerit: nã legando sub conditione expressa si voluerit, legatũ ponitur in sua libera & mera voluntate, ideò vitiatur per legẽ positiuam statuentem ꝙ legatum non possit poni in libera voluntate, secus in illa conditione, si ascẽderit, q̃a si ascẽderit, siue liberè volens siue non, tñ conditio impletur, & sic de aliis exemplis.

Talis, id est ille. C. de sum. Trini. & fide cathol. l. j.

Talio, genus erat pœnæ ex lege xij. tab. quo damnum illatum simili damno pensabatur. §. pœna. Instit. de iniur.

Tamiaca prædia, vide prædia Tamiaca.

Tanquam est nota similitudinis c. solitæ. de maio. & obed. Aliquando nota veritatis. c. ex parte. de sponsa. De ista dictione tanquam, vide in l. si pater. §. qui duos. ff. de adopt.

Tantisper quod significat per tantum spatium, siue per tantum tempus, vt inquit L. Valla, tem per ferè desiderat iungi huic particulæ dum, pro donec. Terentius in Heautontu. Ego te meũ esse dici tantisper volo, dum quod te dignũ est facias. Et paulò post: Decreui tantisper me minus iniurię meo gñato facere, dum fiam miser. Liuius lib. 1. Tãtisper dum prisca illa tota mente repeto. Gellius lib. 6. loco dum, æquiualens posuit

suit quoad : tantisper, inquit, quoad fieret permutatio. Vlpianus titu. de tutelis. l. qui habet tutorem. Dũ magis ætati quàm dementi tantisper sit consulendum. Ant. Nebris.

Taxare est idem quod æstimare.

Taxatiuę dictiones sunt, tantùm, solùm, dumtaxat, tantummodo, & consimiles.

De T ante E.

Tectorium, opus est quod calce aut gypso incrustatũ est, & tectorium substantiuè pro ipsa calce siue gypso quod super inducitur. Varro libro 3. de re rustica: Cùm villam, inquit, haberes opere tectorio spectãdam. Gellius libr. 12. Villas inexcultas & rudes nec tectorio quidẽ prælitas esse dicit. Per translationem quoque de fœmina cerusata dixit Iuuenalis: Tãdem aperit vultum & tectoria prima reponit. Vlpianus titulo de damno infecto. l. ex damni. Ob tectoria, inquit, & picturas. Itẽ Proculus titu. de seruitut. prædiorum vrbanorum. l. quidam. Si parietem demolitus sit vicinus, non pluris quàm vulgaria tectoria existimari debent. In alia tamen significatione videtur accipere Paulus in titulo, vti posideris. l. si duo. Si vicinus, inquit, meus in pariete meo tectoria habeat & in pariete suo. Ant. Neb.

Tegulæ sunt lateres, differunt tamen, quia tegulæ dicuntur à tego, quasi tegentes, non sunt coctæ, sed ligna sub lateribus posita pro eorum sustentatione. Sed lateres fundantur ex lapidibus & argilla, & coquuntur.

Telos græcè, tributum dicitur latine. Inde telonarij publicani dicuntur & tributorum collectores seu exactores. Et etiam telonium dicitur locus in quo tributum exigitur.

Telum, largo quodã modo quicquid nocere potest appellatur. Nam apud Virg. atque alios auctores aliquando pro ense etiã accipitur. Iustinia. tamen libro iiij. Institutionum, titulo de publicis iudiciis. Telum, inquit, vt Caius noster ex interpretatione legum Duodecim tabularum scriptum reliquit, vulgò quidem id appellatur, quod arcu mittitur: sed & omne significat quod manu cuiusque iacitur: & paulo post dictum ab eo quod in longum mittitur, à Græca voce telum figuratum, quæ verba Caij iterum ponuntur in titulo de verborum significatione. l. si calumnietur. § telum. Nebr.

Telum non dicitur tantum quod ab arcu mittitur, sed etiam quod à manu eo quod in longũ mittatur, ergo lapis, lignum, ferrum, nomine teli continetur. tex. est insti. de pub. iud. §. telum autem.

Temeritas est cùm quid facimus

propria voluntate,&sine superioris auctoritate. ita definit Gemi.in c.eum qui.§.insuper. de præben.lib. vj.vbi etiam dicit,quòd temeritas est quando quis facit actum à iure prohibitum, & de temeritate vide Bar.in l.j.ff.ad Tertyl.

Templarij sunt præceptores vel commendatarij & personæ religiosæ,vt clemen. de reli. do. & cle.cùm ex eo.de sen. excõ. per Ioan.Andr.in rub de reg.& cap.ecclesia sanctæ mariæ. de constitu. tales deputantur ad administrationem ecclesiasticam,& sic possunt agere& defendere iura ecclesiæ,vt cle.j. de rescript. & possunt etiam esse personæ incognitæ & de longinquis partibus.cap. cùm deputati. de iudic. & quandoque eliguntur, & habent ecclesias parrochiales, & sic auctoritas diœcesani debet interuenire, facit cap. vnicum. de capel. mona.libro vj.& no. in d.cle.j.de rescri.quandoque nõ habent ecclesias parochiales,&sui maiores habet eos deputare & instituere præter consensum diœcesani.Et secundũ Inno.in dignitate comparãtur institutoribus.c.ꝑquibusdam. de fideiusso.quia instant negotiis sibi cõmissis. vel etiam cõparantur visitatoribus siue vicariis missis à superioribus ad aliqua officia exercenda.

Temporaria res, dicitur quæ ita extruitur vt ad certum quoddam tempus duret, & non in perpetuum. Plinius libro octauo:Temporario, inquit, curri po ostendit. Idem libro trigesimosexto: Theatri, inquit, temporarij, & vix vno mense futuri. Seneca libro nono epistolarum:Hæ sunt,inquit,amicitiæ quas temporarias populus appellat. Paulus titulo quibus ex causis.l.ad cognitionem. Exilio, inquit, temporario.Papinianus titul.de pœnis. l.seruus.Cùm seruus per errorem in opus temporarium fuisset datus, expleto tempore domino seruum esse reddendum respondi. Nebr.

Tempus cõtinuum est quod continuè currit diebus feriatis, & non feriatis, siue in præsentia siue in absentia sit copia iudicis,vel non.C.de præscr. long. tempo.l.fin.

Tempus verò vtile nõ currit diebus feriatis & absentiæ, & diebus qũibus non est agendi copia. Et istud est multiplex, scilicet continuè vtile & inutile quo ad sui principium tãtum, non quo ad progressum,&c.vt in glo.cle.vnica,de in integ.restit.vbi gl.remittit, de conces. præben.c.ij.& cap.quia diuersitatem.in fin.

Tenor literarum est idem quod sententia literarum,require suprà, Sententia literarum, sed tamen tenorem literarum dicimus

mus rectè tenorem tex. quamuis titellis scribatur, vnde tenor dicitur ipsa sententia literalis, licet rhetoricè plurima scribantur.

Tepidarium, locus erat in balneo tepidior, quemadmodum calidarium, calidior. Celsus libro I. Tunc, inquit, in callidarium transire, vbi tepidario paululum insudauit. Idem in eodē: Si est balneum ante omnia in tepidario residere. Vitruuius libro v. Sudationes, inquit, quę sunt coniungendæ tepidario. Paulus in titul. de seruitutibus prædiorum vrbanorum. l. fistulam. Si talis, inquit, sit vsus tepidarij, vt assiduum humorem habeat, & id noceat vicino posse prohiberi eum.

Tepidarium est idē quod balneū, à tepore aquę nomen trahens.

Tegiuersator dicitur qui in vniuersum ab actione recedit quasi tergū vertens, vt in c. vlti. de collu. deteg. in gl. iiij. & ibi no. Et differunt tergiuersator & præuaricator & calumniator, vnde nota bonos versus.

Tergiuersator desistit, præuaricator
Verum ipse occultat, profert calumnia falsum.

Tergiuersari est in totū ab actione desistere, & dorsum vertere. ff. ad sen. Turp. & in gl. præalleg. in c. vlt. de collu. deteg.

Tergiuersatio quandoque est versutia vel calliditas qua quis inducit alium vt desistat ab eius inquisitione, & sic capitur in c. vlt. in gloss. præalleg. Quandoque etiam est frustratio, delusio vel colludium.

Terminus dicitur finis vel limes distinguens cōfinia agrorum, hinc Virgilius xij. Aeneid. Limes agro positus, litem vt discerneret aruis, & in c. forus. de verb. sign.

Terminus peremptorius obtinere debet tantùm tēporis, quantum tria edicta, nisi aliud exigeret iustitia, vt in cap. dilecti. de dila. in gloss.

Terram integram Caius vocat, in quam dominus adhuc non immisit pecus pascendi gratia. l. sylua de verb. sign.

Terra próscissa, in d. l. sylua. est quæ primū aratrū experta est grandioribus glebis relictis.

Territorium, est vniuersitas agrorum intra fines cuiuscunque ciuitatis, ab eo dictum, quòd magistratus eiusdē loci intra eos fines terrendi, id est amouēdi vel submouēdi ius habet. ff. de ver. sig. l. Pupillus. §. territoriū. Alibi ponitur pro diœcesi. gl. in cle. ne Romani. de elec.

Tessera, tùm pro symbolo, hoc est belli signo accipitur. Virg. 7. Aeneid. It bello tessera signum. tum pro talis, vt vulgò accipiuntur: nam talus aliud est. Martialis: Hæc mihi bisseno numeratur tessera pūcto. tum pro frumenti quadam

mensura, de qua Seruius in illud Virg. j. Georg. Numeros impressit aceruis. tesseras interpretatur, quibus frumento numerus designatur. Iuuenalis: Summula ne pereat, qua vilis tessera venit Frumenti. Sueton. in August. Ne plebs frumentationum causa frequentius à negotiis auocaretur, ter in annum quaternorum mensium tesseras dare destinauit. Hinc Persius per diminutionē fecit tesserula. Scabiosum, inquit, tesserula far possidet. Iustinia. lib. xj. Cod. tit. de frumento Alexandrino. l. diurnos. Tesseræ, inquit, designentur. Paulus de legatis secundo. l. mortuo. Si Titio tessera frumentaria legata sit. Vlpia. lib. v. Dig. de iudiciis. l. sed & si. Si libertis, inquit, suis tesseras frumentarias emi voluerit. Neb.

Tesseræ frumentariæ signa erant frumētaria, quibus exhibitis, frumētum à principe dabatur populo Romano, vt hodie quibusdam in locis nummi plumbei vel ærei, vel quid simile, quod pro symbolo sit. Ex quo factum est vt tessera pro iure percipiendi frumentum ponatur. Vnde ff. de iudic. l. sed & si susceperit, ita legitur, Si libertis suis tesseras frumentarias emi voluerit.

Testamentum est voluntatis nostrę iusta sententia, de eo quod quis post mortem suam fieri velit. ff. eod. tit. l. j. Et additur cum institutione heredis. inst. de legat. §. ante heredis. & hoc de vniuerso patrimonio, vt excludatur singulare relictum & codicillus. Et dicitur testamentum quasi testatio mentis, vel vltimum elogium. seu vltima voluntas, qua quis de rebus suis disponit legatario legata assignando. Et diuiditur, quia aliud est testamentum nuncupatiuum quod consistit in sola nuncupatione testatoris, non in solennitate scripturæ, tamē septem testes necessarij sunt, & heredum nominatio. Instit. eodem titulo, § final. Aliud est in scriptis conditum quod similiter exigit numerum testium subscriptiones, & signacula septem testium. Antiquitus autē tria genera testamentorum in vsu fuere, de quibus infrà in ver. testamentum surreptitium. Item testamenti aliam diuisionem ponit Isidor. libr. v. scilicet, testamentorum aliud iuris ciuilis, aliud iuris prætorij.

Testamentum iuris ciuilis est testamentum septem testium sigillis signatum, subscriptione firmatum, quod apud ciues fit, & inde dicitur ciuile.

Testamentum iuris prætorij est septem testium signis signatū. Et dicitur sic, quia fit apud prætores, secundum Isidorum ibidem.

Teſtamentum holographum eſt manu auctoris totum conſcriptum & ſubſcriptum, vnde & nomen accepit ab holon, id eſt totum, & graphos ſcriptura vel litera, quaſi tota litera ſecundum Iſid.

Teſtamentum inofficioſum eſt quod fruſtra liberis exheredatis, ſine officio naturalis pietatis in extraneas perſonas redactum eſt, ſecundũ Iſid. lib. v.

Teſtamentum irritũ eſt, ſi ille qui teſtatus eſt, capite diminutus eſt, vel captiuitate detentus, aut ſi non ritè vel cõtra legem factum eſt, ſecundum Iſid.

Teſtamentum ruptum ideò vocatum eſt, quia naſcente poſthumo neque exheredato, neque herede nominato, diſrumpitur, ſecundum Iſid.

Teſtamentum ſurreptitium eſt quod in fraudem heredum ſeu legatariorum, & libertorum non palam prolatum eſt, quod ſi non latet dictis perſonis, nõ proinde ſupreſſum videtur. Erant autẽ olim tres aliæ ſpecies, quæ hodie in vſu eſſe deſierunt. Quoddam erat pacificum teſtamentum, & appellabatur calatiſcomicus, à calos, quod eſt bonũ, & comicus pax, quia in bona pace fiebat, vel à calatis comitiis, hoc eſt bonis conuẽtibus, à calos bonum, & comitia conuentus vel conuentiones ſapientum. Bonæ enim conuentiones erant quæ in pace fiebant: nam fiebant teſtamenta diebus feriatis propter penuriam hominũ, quia aliis diebus non feriatis erant homines diuerſis negotiis occupati, quare teſtes non poterãt inueniri: vel dicitur à calo, id eſt voco, quia perſonarum vocatio fiebat. Aliud erat bellicũ, quod procinctũ dicebatur eo ꝙ tempore prœliorum cùm in prælium exituri eſſent homines in procinctu faciebant. Poſteà acceſſit tertia ſpecies. ſ. teſtamentũ per æs & libram, quod per emãcipationẽ. i. imaginariã quandã venditionẽ ſub quinque teſtib⁹ agebatur, & libripendæ. i. æſtimatore, qui libripendebat. i. æſtimabat familiam id eſt hereditatem, & emptore qui erat loco heredis, ciuibus Romanis, id eſt liberis hominibus & puberibus præſentibus. Prima duo illorũ teſtamentorum penitus aboleuerunt. Tertium verò partim remanſit in vſu. ſ. quo ad numerum teſtium, videlicet ſeptenariũ. Erant enim quinque teſtes libripens, & emptor. Et prædicta nomina teſtamentorum ad ius ciuile referebantur, quia ius ciuile inuenit illa.

Teſtes ſunt quos ante iudicium quiſque ſibi placitat & allegat ne poſſit libitum aut diſſimulare, aut ſubtrahere ſe. Vnde etiam legati appellantur. Item teſtis eſt rei geſtæ probator.

Sed testis cogendus est qui ad testimonium faciundum cogitur. Dicuntur ergo testes quia testimonium adhibere solent, sicut signatores qui testamentum significãt secundũ Isid. li. vj. Item antiquitus superstites dicebãtur eo ꝙ super statu causæ proferebantur, nunc parte nominis ablata per aphæresin testes dicuntur & considerantur conditione, natura. & vita, vt in c. forus. de verb. sig. ad fi. Testes etiam continentur sub nomine instrumentorum. cap. peruenit. de testi. cog. Et qualiter testis examinetur, vide c. constitutus. de fideiusso.

Tetraetericũ dicitur quod quarto quoque anno instauratur. Bud. in l. Septilia. ff. de pollici.

Textrinum, locus vbi texitur. l. qui textrini. C. de murileg. libro vndecimo.

De T ante H.

Theatrum est locus in ciuitate communis & publicus ad spectacula, & dicitur à theorando, id est inspiciendo, vt in foro vel palatio communi, sicut in harena Veronensi, insti. in gloss. de re. diui. ver. theatra. §. vniuersitatis.

Theatralis liberalitas est quod dari consuenit ad ludum theatri. C. de præd. curia, l. vlt. in gl.

Theriaca, non tyriaca, vt non medicorum corruptè habent, antidotum est notissimum contra venena. de cuius compositione duo extant Galeni opera, alterum ad Cæsarem, alterum ad Pamphilum, dicta theriaca, à ther, quod est fera, hoc est vipera. Plinius libro vicesimonono. Fiunt, inquit, ex vipera pastilli qui theriaci vocantur à Græcis. Hieronymus in Iouinianũ. li. ij. Viperæ, inquit, carnes vnde theriaca conficitur, quantis rebus aptæ sunt, norũt medici. De fundo instructo. l. quæsitum. Theriacam, inquit, & cætera medicamenta non tyriacam. Neb.

Thesaurus propriè dicitur pecunia abscondita sub terra, cuius non est memoria. l. nunquam. §. thesaurus. ff. de acq. rer. do. Quãdoque impropriè dicitur, vt. ff. de acq. poss. l. peregrè. in prin. & ff. ad exhi. l. thesaurus.

Thlasiæ dicuntur spadones, quibus testes fracti sunt. Thlibiæ verò qui attritos eos habent.

Thymelicus, interpretatur histrio, quoniam thymele, es, est pulpitum siue scæna. Apuleius pro magia. Si choragium, inquit, thymelicum, num argumentarere vti etiam me Gragidij syrmate histrionis? Augustinus libr. vj. de ciuitate Dei: Quæ sunt, inquit, illa sacra, quib' agẽdis tales elegit sanctitas, quales nec thymelica in se admittit obscœnitas. Vitru. lib. v. Ex eo, inquit, scænici & thymelici separatim nominantur.

Vlpia.lib.iij.ti. de hiis qui not. infamia.l.athletas.Neque thymelici, inquit, qui certaminibus sacris deseruiunt, ignominiosi habeantur. Item de consecra.distinc.v. can. non oportet. Sed vtrobique themelici corruptè legitur. Ant.Neb.

Thymelici, sunt fidicines, citharistæ, lyristæ, tibicines, qui in orchesta actiones suas peragebant, sicut histriones in scena, vt M. Vitruuius est auctor.

Thlasiæ siue thlibiæ, quod idem est, Latinè dicti qui habent testiculos atritos, appellati sic à thlac, quod est frango, siue thlibo quod idem significat. Vlpianus titulo de verborum significatione.l.spadonum. Thlibiæ, inquit, & thlasiæ, sed & si quod & aliud genus spadonum est. Item Paulus ad legem Corneliam de sicariis.l.si quoque. ij, inquit, qui thlibias faciunt, ex constitutione diui Hadriani, in ea sunt causa, qua ij qui castrant. Vtrobique mendosi sunt codices recentiores. Accursius tota errat via, nunc dicens esse ferramētū castratorium, nunc venas quæ inciduntur, nunc id quod verissimū est, nescire se, quid thlasia aut thlibia sit. cū sit non castratus siue exectus, sed qui vt diximus attritos habet testiculos, de quo dominus per Mosen scribit in Deuteronomino, cap. vigesimotertio. Non intrabit eunuchus attritis vel amputatis testiculis & abscisso veretro ecclesiā Domini.

Tyberius Cæsar, Liuij Drusi ex Liuia Drusilla filius, Augusti deinde priuignus, ab illo ea lege est adoptatus, vt ipse Germanicum Drusi Neronis fratris sui filium adoptaret. Ex Suetonio in vita Augusti, Tyberij, & Caij Cæsarum. Iustin. lib.j. titulo de adoptionibus.§. pe. Augustus, inquit, non ante Tyberium adoptauit, quàm is Germanicum adoptasset, vt protin⁹ adoptatione facta, inciperet Germanicus Augusti nepos esse. Accurs. Imperator, inquit, volebat adoptare quendam nomine Germanicum, & hic Germanicus nolebat consentire. Vnde Augustus calidè suasit cuidam nomine Tyberio, vt illum Germanicum adoptaret, quod fecit. Quis talia historiarum portenta fingeret, nisi Accursius, aut Accursij admiratores. De Tyberio verò tanquam de persona ignota & obscura dixit cuidam Tyberio: cum successerit Augusto in Imperio. Quòd si historias seculares nunquam legit, nunquamue audiuit illud ex Euangelio Lucæ tertio: Anno decimoquinto Tyberij Cæsaris, &c.

Tibias, aliàs tilibias, instrumentū est ad abscindēdum virilia, vel aliter, vt not. in l. hi quoque. ff. ad

ad legem Conel. de sicar. Imò thlibiæ legendum est.

Tibialia apud Pau. l. pe. de re mil. dicuntur arma quibus crura muniuntur.

Tignus vel tignū dicitur esse omne genus materiæ ligneæ, vt in l. xij. Tab. & Azo in Sum. eo. tit. & institu. de rer. diuis. Vnde tignarij dicuntur omnes qui ædificant.

Tignus iniunctus, Require suprà actio.

Tiguli dicuntur foramina, quibus exit fumus.

Tympanium, margaritarum genus est, ex altera parte sphæricum, atque ex altera planum: quasi in tympani effigiem formatum. Plin. lib. 9. vbi de margaritis & vnionibus: Quibus inquit, vna tantùm facies est, & ab ea rotunditas, auersis planicies, tympania nominantur. De auro & arg. leg. l. pediculis. Cùm quædā, inquit, ornamenta mamillarum ex cylindris triginta quatuor, & tympaniis & margaritis detraxisset.

Tyrus, colonia Syriæ Phœnices, insula quondā, sed ab Alexandro in continentem translata, vnde Lucanus in 3. Et Tyros instabilis, preciosáque marice Sidon. Tyriorum coloniæ meminit Iurisconsult. in titulo de censib. l. vltim.

Titubatio est cùm ego hincinde duo contraria scio, nec tamen alicui eorū (quia dubito) credulitatem meam applico. Vnde titubare dicitur quis, quando suspicionem habet super eo de quo cōtenditur, vt c. in nostra præsentia. de procur. in glos. in verb. titubasset. etiam titubare est defectuosè loqui vel ignoranter, vnde titubans pro ignorante habendus est. C. de cond. indeb. l. vlt. & ff. de lib. ho. exhi. l. iij. §. is qui. arg. cap. dominus. de secund. nupt. vbi glos pro & contra. & ca. proposuit. de coniug. ser. in gloss.

Titulus quandoque signum dicitur, quandoque causa acquirendi dominij, quandoque ipsa ecclesia, vt titulus sancti Petri, quandoque clericatus, quandoque canonicatus in aliqua ecclesia, vnde dicitur quis intitulari, id est, clericari vel canonicari. Item quandoque capitur pro causa mobili ad dominij translationem, vt pro locatione, vt c. ecclesia sanctæ. ij. vt lite penden. Item titulus est iusta causa possidendi quod nostrum est, & sic exigitur iustus titulus in vsucapione & præscriptione. c. si diligēti. de præscrip. & glo. Sum. xv. q. ij Etiam titulus possessori causam tribuit præscribendi: vt c. j. de præscri. lib. vj. & est vnū de principalibus requisitis ad præscriptionē. Dicitur etiā titulus quilibet ordo ecclesiasticus quælibet dignitas vel prælatio, & sic dicitur quis intitulari in ali

qua

qua ecclesia, id est, ordinari, secundum Ber. in cap. dudum. de elect. super verbo intitulatam. & ff. si cert. pet. in rubr.

Titulus nonnunquam accipitur pro rubrica, vt l.j. ff. si cert. pet.

Titulus possessionis vel possidendi, est initium possessionis, & causa quare quis possideat: vt emptio, venditio, donatio, permutatio: quia per emptionem & similia incipimus possidere.

De T ante O.

Tochi secundum Azon. dicuntur sustentatores pauperum. Ptochi scribendum est.

Toga prætexta, dicebatur apud Romanos, qua vtebantur pueri vsque in annum octauum decimum. tunc enim sumebant togam virilem, quæ libera dicebatur. Seneca in epist. Tenes memoria cum prætexta posita sumpsisti virilem togam. Pueri quoque in ea ætate prætextati appellabantur. Iuuena. Et prætextatus adulter. Hinc Festus Pōp. ait: Prætextatis nefas erat obscœno verbo vti, ideóque prætextatum appellabant sermonem, qui nihil obscœnitatis habebat. Vlpian. de auro & argen. leg. l. vestis. Puerilia autem sunt veluti togæ, prætextæ, aliculæ, chlamides, & pallia quæ filiis nostris comparamus. Præterea verò appellata est, quoniam purpura vesti intertexebatur. Nebr.

Togatos dicimus aduocatos, à toga veste nominatos, quam habebant olim aduocati, diuersam à cæteris. vt per hoc cognoscerentur.

Tolerare, pro sustentare dixit Alphe. in l. in lege. de verb. sign.

Tomentum est quicquid puluillo aut culcitræ infercitur, siue illud sit lana, siue pluma, siue stramentum, siue carices, & iunci concisi, quod tomentum circense appellatur, id est, vulgare, triuiale, & pauperibus cōmune, dictum à Circo Romano, vbi eiusmodi tomenta vendebantur. Martial. Tomentum concisa palus circēse vocatur. concisam appellat paludē, carices, & iuncos, qui ad tomentum concidebantur, quod à temo, quod est incido, dicitur, non vt indocti putant, ab eo quod tum erat. Seneca de vita beata: Si super circense tomentum per fascias veteris linthei effluens incubabo. Suet. in Tyberio: Druso, inquit, adeo alimenta subducta, vt cogeretur è culcitra tomentum mandere. Varro quoque de lingua Latina. Quod in culcitra tomentum aliúdve quid calcabūr, ab inculcando culcitra dicta. Vlp. de leg. iij. l. si cui lana. Lanæ, inquit appellatione, tomentum non continebitur. Expone tu, id est lana quæ culcitræ inculcata est: nam ea poterat in dubitationem venire. Quod verò

Accur

Accursius putat genus esse vestis, vel coopertorium de lana factum, quis non iure possit ridere? Nam vt in eadem lege habetur, si lanæ appellatio eatenus extenditur quo ad telam peruenerit, hoc est vt idem Accursius interpretatur, vt solùm restet texere, nondum tamen est in tutela posita. quomodo vestis siue coopertorium ex lana factum, debet lanæ appellatione contineri? Quid quod Paulus in eodem titulo expressè dicit: Lana legata vestem quæ ex ea facta sit deberi non placet. Ant. Nebris.

Tomentum accipit Nebrissensis pro omni quod infarcitur puluillo, siue illud sit de pluma lanave, siue de stramentis vel aliqua alia re.

Topiarius, est operis topiarij artifex. Opus verò topiarium dicitur quod in viridariis topiarij faciunt, exprimentes varias figuras animalium aliarúmq; rerum ex myrto, citro, buxo, hædera, aliísque arbusculis, fruticibus, & herbis, quarum natura flexibilis est. Plinius libr. 15. Satiuarum, inquit, myrtorum genera topiarij faciunt. Idem libro.12. ficum indicam ad opus topiarium dicit pertinere. Et lib.21. de chamædaphne. Topiaria, inquit, herba inopiam florum aliquando supplet. Idem lib. 22. acathon herbam appellat topiariam, quia topiario operi accõmodari potest, Cicero ad quintum fratrẽ: Topiarium laudaui, ita omnia conuestiuit hædera. atque ibidem: Vt denique illis palleati topiariam facere videantur. Vlpia. tit. de fun. instru. l. instrumenta. Si viridaria, inquit, sunt topiaria, accedunt instrumento fundi. Et in eodem tit. l. quęsitum. Hostiarij, inquit, vel topiarij, & diætarij. Aphricanus tit. de legatis tertio. l. cùm quęrerentur. prædiis legatis, & quę eorum prædiorum causa empta essent, neque topiarium, neque saltuarium legatum videri ait: topiarium enim ornandi, saltuarium autem tuendi & custodiendi fundi, magis quàm colendi causa paratum videri. Accursius cuiusmodi ornatus esset topiarij, nesciuit, cùm dicit illius officium esse, purgare agrum spinis & vepribus, & facere fossas. Imò verò cuiusmodi serui legato cederentur, cùm necessariò ager purgari debeat spinis, & fossæ atque elices deducendæ sint, atque ad culturam pertineant. Nebris.

Topiarius est qui prædiũ ornat, saltuarius qui custodit. l. cum quærebatur. §. fin. ff. de leg. iij.

Tonsura in clerico: vide gloss. in clem. quoniam. de vita & honest. cleri. & xxiij. dist. cap. prohibete. cap. clerici. cap. si quis ex clericis. cap. non liceat cuilibet.

liber. & xij.q.j.duo sunt.

Toral, mappa est quæ toro, id est mensæ imponitur. Varro de lingua Latina: Toral, inquit, quod ante torum. Horatius 1. Episto. Ne turpe toral, ne sordida mappa. Florentinus de suppellectili legata. l. de tapetis. Sicut thoralia, inquit, quæ stragulorum non sunt. In eodem tit.l.suppellectili, vt diximus in verbo mappa, oralia pro toralia legitur. Nebr.

Tormentũ dicitur quasi torquens mentẽ, à torqueo torques. Quęstio verò est veritatis indagatio per tormentũ seu torturã, & potest appellari quęstio à quærendo, quia iudex per tormẽtũ inquirit veritatem. Panor.in c. cũ in contẽplatione.de reg.iur.

Torneamenta dicuntur quædam nundinæ vel feriæ, in quibus milites ex edicto conuenire solent, & ad ostensionem virium suarum & audaciæ, temerè congregari vel congredi.vt ca. primo de tornea.

Torrens est aqua in imbre cum impetu quę in æstate torrescit, id est, arescit: secundum glo.in clem.dudum.de sepult.

Vide ff.de flumin.l.j.§.ij.& de aqua plu. arcend. l. in summa.§. penultimo.

Tota.i.omnis. ff. de pac.l.si vnus. §.pactus.vers.idem dicimus.

De T ante R.

Trabes est vestis consularis, vt C. de consul.l.j.libr.xij. qua veste etiam vtebatur Imperator, etiã se consulem vocabat: vt in authent.de consulib.

Tractatorij, erant viri qui tractabant & contractabant, id est, manibus contingebant & palpabant animalia publica, & equos sacro vsui deputatos. Vel dicuntur tractatoria literæ impetratæ pro licentia vehendi animalia, vel literę datæ licentiæ ad tractandum & puniendum criminosos, secundũ Accur.C.eod.tit.in rubr.

Tractatores Alciatus scribit appellari eos, qui habent tractatorias, id est licentiam adducendi equos in cursu publico: quam Plin.in epist.& Iurisconsulti vocant diploma.

Tradere, duplicem habet significationem, vno modo est rem suam in alterũ transferre. Corporalis enim res tradi potest, & à domino tradita alienatur: hoc patet per etymologiam dictionis. Dicit enim trado quasi transfero dominiũ, & sic bene dicitur in instrumẽtis venditionis, iure proprio tradidit, id est transferens tradidit seu dedit. Alio modo tradere capitur pro inducere in possessionem, siue pro ipsa corporali præstatione rei, vt cum dicitur: possessionem tradidit vel ipsum equum per frænum vel librum in manibus.

Traducere vsus est Paulus. in l.si duo.

duo. vti possid. pro facerē traduces. Traduces autem in vitibus dicuntur, qui aliunde tracti ac propagati sunt.

Traha est instrumentum rusticū, quod æquandis cespitibus vel fœno colligendo aptatur.

Traianopolis, ciuitas Siciliæ, à Traiano Cæsare cognominata, vt ex verbis Iurisconsulti colligimus in titu. de censib. l. vlt. In Sicilia, inquit, Selinis & Traianopolis. Sed cùm Traianopolis oppidum sit Misiæ maioris, atque alterum eiusdem nominis in Piceno Italiæ, interpungenda sunt legis verba, aut Selinis sit in Sicilia, & Traianopolis altera ex illis duabus. Ant. Nebris.

Traiectitia pecunia, dicitur, vt Modestinus lib. 22. Digest tit. de nautico fœnore, scribit, quę trans mare vehitur. & ibidem sępe. Aphricanus quoque in titulo de actionibus & obliga. l. traiectitię pecuniæ. Item Cod. de veteri iur. enuc. l. tanta. Dicta est autem traiectitia, à traiiciendo, hoc est, transmittendo. vnde est frequenter apud historicos, traiicere montem, & traiicere mare, & traiicere flumē, & traiicere exercitum, traiicere merces, traiicere pecunias. Atque vtrunque simul traiicere exercitum mare, flumen. Quare traiectitiæ pecuniæ nomine veniet ea, quæ permutatur, & transuehitur vltra montes & maria. Nebr.

Traiicere est mare transire. Vnde dicitur: Si pontonibus mare traiiciatur, id est, transeatur: Inde traiectum est per mare transitus. Etiam alio modo est nomen ciuitatis.

Traiectitia dicitur pecunia quæ locatur vel permittitur alicui per mare adquēcunque locum transuehenda vel deportanda. ff. de actio. & obligatio. l. traiectitiæ.

Transactio est de re dubia, & lite incerta nondum finitā, dato aliquo promisso, vel retēto, non gratuita pactio, vt in cap. super eo. de transact. Et est idē quod compositio inter aduersarios, & litem intelligo præsentem vel futuram, quia ante litem contesta. potest fieri transactio. vt ff. de condic. indeb. l. eleganter. §. si quis post. Itē litem subaudio iustam vel iniustam: vt C. eod. tit. l. ij & si quis quando agit, credit se habere iustam causam, aliàs cōtrarium, vt ff. de condict. indeb. in Sum. vt tamen inter insistentem & resistentem: vt si actor per calumniam insistat, nulla sit transactio: sed si reus per calumniam resistat, valeat transactio quantum ad eum. C. eod. titu. l. sub prętextu. licet per aliam viam, hoc est per actionem de dolo, vel replicationem doli consulatur actori, vt ibidem dicitur, quādo dolo reus induxit actorem

rē ad transigendum. Et dicitur in descriptione, non gratuita pactio: ideò quia fieri non potest gratis, imò expedit quod is, cui fit transactio, aliquid det vel dare promittat transigenti. vnde fieri debet aliquo dato retēto vel promisso, alioquin transactio non procedit. Et in eo quod dicitur, aliquo, intelligitur etiam de modico: quia si quæstio erat de re valente centū, potest fieri transactio pro decem vel pro minori, nec potest dicere transigens se deceptum, quia transigit super incerto. Item in eo quod dicitur re dubia & lite incerta, intransitiuè ponitur, vt sit sensus, de re quæ dubia & incerta est lite, id est propter litem, quia lis quandiu pendet, facit rem dubiam & incertam. Nam euentus litis & iudiciorum incertus est. l. quod debetur. ff. de pecu. vnde super eo quod in quæstione vertitur, lite pendente potest fieri transactio: & ideò dicitur, lite nondum finita. Nam si iudicatum esset, nec appellari posset, nec aliquo remedio sententia retractari, ita quòd de sententia non dubitaretur, certè transactio non valeret, vt si quis condemnatus ad decem dicat, Verum est me tibi condemnatum esse ad x. & verū est quòd debeo, sed si vis esse cōtentus, quinque dabo incontinenti, tunc transactio nulla esset, & si iudicatum negaret, adeò tamen liquida foret probatio, vt non sufficeret negare, adhuc est idem: vt C. de pœ. l. qui sententiam. Dicitur enim trāsactio quasi actionis in amicitiam seu amicabilem compositionē trāsitio. trāseunt enim à lite & ab actione, qui cōponūt inter se paciscentes, cùm tamē gratis non remittitur actio, secus si gratis remittitur, quo casu nō fit trāsactio. sed simplex ꝑ donationē pactio, qui em̄ trāsigit, quasi de re dubia & lite incerta neq; finita trāsigit. i. cōponit, vt in c. super eo. ti. in gl. iij. & sic is transit ab actione qui transigit, & is qui agit, propriè dicitur trāsigere, vt C. eo. ti. l. ij. præall. reus autē impropriè. Itē in spūalibus non valet trāsactio ꝓprio nomine dicta. c. si qn̄ clerici. de offic deleg. & c. super eo. præalleg. & est tex. in c. cōstitut'. & c. præterea. eo. ti. Ratio, quia trāsactio in spūalibus continet speciē simoniæ: verbi gratia, duo litigant super aliquo beneficio ecclesiastico, puta ecclesia vel præbenda, & etiam super iure præsentandi: talis trāsactio cùm sit super re sacra, nō valet quando alter illorum dat alteri x. vel xx. annuatim vt cesset à lite, & alter obtinet ecclesiā seu præbendā seu ius præsentādi, cùm sit annexum spirituali: ergo species

simoniæ est, vbi aliquid datur vel promittitur siue retinetur in talibus vt possideatur, aliâs procederet in spiritualibus nullo dato retento vel promisso, sed tunc propriè non est transactio, sed in temporalibus valet transactio tali modo sumpta. Sumitur autem aliter & largo modo transactio, prout est amicabilis compositio, & si potest fieri in spiritualibus, vt in capit. statuimus. de transactionibus. arg. cap. nisi essent. de præbend. & capit. vlt. de rer. perm. Et hoc dum ex vtraque parte datur spirituale, auctoritate tamen superioris, vt aliqui litigent super ecclesiis, & episcopus vel archiepiscopus cōponat eos iure. Item non valet transactio in subiectione spirituali. cap. præterea. ij. eodem titulo. Subiectio enim est spirituale quid, & ideò aliquo dato vel promisso siue retento remitti non potest. verbi gratia, iste subiectus est tali abbatiæ, scilicet ecclesiæ sancti Petri, modo transigere, id est, dare triginta solidos, vel aliud in certo sensu vt sit exemptus ab abbatiæ subiectione, qui census est, licet esset recognitio debitæ subiectionis. c. omnis anima. de censi. tamen non valet talis transactio propter subiectionem. Sed si gratis vellet quis aliquam ecclesiam eximere subiectam, bene posset ex ea annuatim aliquid accipere, nec esset simonia. c. constitutus. de relig. domi. vel sibi constituere soluendum censum in recognitionem dominij, vt in capit. omnis. præallegato, vel ad indicium perceptæ libertatis, vt in c. recepimus. de priuileg. Item in matrimonio compositio vel transactio non valet. capit. finali, de transac. Et nota duas regulas. Prima est affirmatiua, quòd in omni causa criminali vel in omni crimine pro quo venit imponenda pœna sanguinis, licitum est transigere excepto crimine adulterij. Ratio huius regulæ, quia vnicuique licet redimere sanguinem suum. Sed ratio exceptionis est frequentia criminis adulterij. xxxij. quæst. vij. quid in omnibus. & de iudi. cap. at si clerici. §. de adulteriis. Secunda regula negatiua est, quod in aliis criminibus, in quibus non venit pœna sanguinis, non est licitū transigere, excepto crimine falsi, in quo pōt transigi: ratio regulæ est, ne delicta maneāt impunita. Ratio verò exceptionis, quia non potest maius crimen imponi quàm falsitatis, qđ adimit omnē honorē. Et hæc dicta procedunt de iure ciuili. Iure namq; canonico hic non licet trāsigere ibi sic, quia ibi non venit pœna sanguinis imponenda. Item transigi

ſigi non poteſt ſuper alimentis, niſi autore prætore. ff. de tranſact.l.cùm hi.in ſum.Ergo no.q̄ quædā ſunt in quib. nec cōpoſitio,nec diſpenſatio,nec tranſactio locum habet.Quomodo enim poſſet fieri per amicabilem compoſitionē, diſpoſitionem vel per tranſactionem, vt vir dimiſſa vxore aliā ſuperinduceret? vel vt monachus talis exiſtens propriū haberet?de ſta.mona.cùm ad monaſterium, vel vt ſubiectus in ſubiectione perdurās,domino non obediret.ſ.in licitis & honeſtis.in his ergo cum ſimilibus trāſactio locum nō habet, vt in c.fi.eod.tit. Effectus autē tranſactionis eſt vt omnia inſtrumenta ad cauſam ſpectantia, ſuper qua tranſactum eſt, & quicquid aliud eſt quod opē partibus ferre poterat hoc ſit vacuum,& omni virtute caſſatum,& ſola tranſactio validum perpetuúmque robur obtineat,vt in c.j.eodem titul. ſecundum Gof.in ſum.de tranſa.

Tranſcribere præter illam ſignificationem, quæ omnibus eſt notiſſima,modò ſignificat iure ceſſo tradere, vt in l.ſi vir vxori.de præſcript.ver. modò transferre,vt in rationibus fit, cùm id quod mihi expenſum latū eſt, in aliud nomen tranſfertur,& nomen meū è rationibus eximitur.l. Aliquando. ad Senatuſconſ.Velleian.Bud.

Transfuga dicitur qui tranſit ad hoſtes.

Tranſlata legata dicūtur, quæ teſtator vni legatario ademit,& alij legauit. nam ſic transfert teſtator auferendo ab eo cui primū legauerat,& alij dando.

Tranſlatio eſt de ſede ad ſedem facta commutatio,vt cùm epiſcopus de vna ſede ad aliā trāſfertur, vnde quod hîc appellatur trāſlatio,alibi dicitur mutatio, vt vij. q. j. mutationes. vel ſic,Eſt ab vna eccleſia ad aliā regulariter facta tranſitio.Poteſt enī aliquis de minori eccleſia ad maiorē trāsferri. nam qui prouehitur, de minore ad maius prouehitur. xciij. diſt.legimus.in fi.& hoc maximè de tranſlatione epiſcoporum. Vnde tranſlationum duæ ſunt cauſæ.Prima vtilitas,cùm in ſua eccleſia infructuoſus eſt Secūda neceſſitas, vt cùm perſecutionē patitur. & hoſtilitatē.Et ſunt tres cauſæ tranſitus. Prima leuitas, Secūda cupiditas, Tertia humilitas:de hoc Goffre.in ſum.eo.tit.

Tranſlatiuè ſignificat ſegniter & non accuratè .l.j.§. præuaricatorem .ad ſenatuſconſ. Turp. & l.j.de iure patro.

Tranſlatitium ędictum, vide in ver.Edictum.

Tranſmigrare eſt de loco ad locum tranſire.

Tranſuectionem, vt inquit Bud. in l.ij.de in ius voc. hodie li-

cet barbarè, monſtram, vocamus, cùm ſcilicet equites ſolenniter recenſentur.

Tranſuerſales dicuntur qui ex tranſuerſo ſiue à latere cõiuncti ſunt, vt fratres, ſorores, & eorum earúmque liberi.

Trapetum, ſiue trapetus, vt inquit Seruius in illud Virgilij 2. Georgic. Venit hyems, teritur ſicyonia bacca trapetis. olearia mola eſt. Martialis: Nec tartessiacis cedat tua ſylua trapetis. dictum à tero teris, vt Varro de lingua latina tradit, vel (vt alij) à trepo quod eſt verto, quia molæ oleariæ vertuntur. vel à trepo, quod eſt premo. ad priorem etymologiam alluſit Virgilius cùm dixit, teritur ſicyonia bacca trapetis, ad alteram, vel potius ad vtranque. Plinius libro 15. Mox, inquit, trapetis fractæ oliuæ premerentur. Vlpianus titulo locati & cõducti. l. ſed addes. §. illud. Trapeta, inquit, inſtructa funibus. Accurſius inſtrumentum tantùm eſſe dicit, ſed non cuiuſmodi, aut ad quos vſus. Quod verò in titul. de ſupellectili leg. l. de trapetis. bis ſcriptum eſt trapetum, expuncta r, litera, tapetum eſt legẽdum, quod nemo dubitat in genere ſtragulorum eſſe. N.

Trapetum eſt mola olearia. l. ſed addes. §. illud. ff. locati.

Trapezita, id eſt cãpſor vel mercator. xxiij. diſtinct. in nomine Domini.

Trapezophorum, theca erat in qua precioſiores menſæ deferebantur: nam trapeza interpretatur menſa, & phoreo vel phoreſco, quod eſt fero. Florentinus de ſupellectili legata. l. ſupellectili. Trapezophora, inquit, delphica & ſubſella. Cicero tamen ad Fabium Gellium pro ſtatua ſiue ſigno quod ferebat menſam poſuit. Trapezophoron, inquit, ſi te delectat habebit. N.

Trapezophoræ erant menſæ ornatu maximo elaboratæ, quæ effictis imaginibus ſuſtinebantur. Trapezophorarum mentio fit in l. iij. de ſupell. leg.

Tremis, ſpecies erat pecuniæ ſignatæ, ſic dictæ, à tertia parte aurei quã pendebat, vt docet Bud. in l. qua vulgo. de ędil. edi.

Treuga eſt ſecuritas præſtita perſonis & rebus ad tempus, diſcordia nondum finita, vt de treug. & pa. c. j. ſed pax require ſuprà in litera P.

Treuga ad tempus facta poteſt appellari pax. c. nouit. ver. poſtremo. & ibi ad hoc not. Pan. in pe. no. de iudic.

Tribunal ſecundum Goffredum eſt locus maiorum iudicum qui habent merum imperium, ſecundum Azon. in Sum. C. de iuriſ. om. iudi. vel eſt locus vbi iudex pro tribunali ſedet, qui aliâs forus vocatur. extra, de verb. ſig. forus. & eſt glo. in cap. primo

primo, de re iudic. libro sexto.

Tribunus plebis est plebeius magistratus, sic dictus, quia populus Romanus olim erat diuisus in tres partes, & ex singulis singuli tribuni creabantur, vel quia tribuum suffragio constituebantur.

Tribunus Quiritum, id est militũ erat Rege exacto ante dictatores, qui pręfuit equitibus, postquam partim ex plebe, & partim ex patribus militum creati sunt Tribuni consulari potestate.

Tribuni, id est primicerij. l. ij. & ibi glo. C. de offic. primi. & qui dicantur tribuni, vide l. officium. ff. de re mili.

Tributum est census qui præstatur ratione soli proprij à possidentibus. Dicitur autem tributũ ideò, quia militibus tribuebatur, qui expeditioni publicæ vacabant, vnde & stipendium appellatur, vt ff. de ver. sig. l. ager. & ff. de publi. & vecti. l. j. §. hic titulus. super ver. pendant. in gloss.

Tributarij dicuntur à tributo qđ à tributione deriuatur.

Tributaria actio, require suprà de actionibus.

Tricenniũ est tempus xxx. annorũ: inde tricẽnalis pręscriptio, vt in c. vigilanti. de præscript. in antiq.

Triclinium erat locus tribus constratus lectis, ad discũbẽdum.

Triclinaria vestimenta sunt illa quibus vtimur in cubiculo. l. apud Aufidium. ff. de opti. leg.

Triennium est tempus trium annorum, vt in c. j. de præscrip. Et inde dicitur triennalis præscriptio, quæ communiter currit in vsucapione.

Triens est tertia pars assis quatuor continens vncias.

Trierarchus, interpretatur nauis princeps: nam trieris est nauis habens triplicem ordinem remorum, quæ triremis dicitur. Hierony. Ezechielis capite 30. Egredientur nuncij à facie mea in trieribus. Ad senatusconsultum Trebellianum. l. eius. Fiduciarium, inquit, reliquit heredem trierarchum. Item de bonorum posses. l. j. Nauarchos, inquit, & trierarchos classium. Nebr.

Trierarchus interpretatur princeps nauis: trieris enim nauis dicitur triplici remorum ordine instructa. l. Seius. ad senatuscon. Trebel.

Trietericus, a, um, est illud quod tertio quoque anno contingit, à tria, quod est tres, & etos annus. Virgi. 4. Aeneid. Referunt trieterica Bacchi Orgia. Ouid. 2. de remed. Ibat vt ædonio referens trieterica Baccho. Apuleius pro magia: Crotalum, inquit, ad trieterica Orgia. Modestinus libro 50. Digest. ti. de pollicitationibus. l. Septicia. Agonem, inquit, constituo trietericum.

Trietericũ, qđ tertio quoq; anno contingit. l. septitia. de pollici.

Trini, æ, a, nomen est distributiuum, quale illud bini, & quini, & deni, significátque cuilibet competere tria. Iungitúrque vt alia eiusmodi nomina nominibus pluraliter declinatis. Martialis. Transierint binæ forsan trinæve calendæ. Sillius libro decimoquinto. Punicorum: Qui sua nunc trinis deducunt agmina castris. Martianus libro 50. de legatio. l. sciendum. Præcipitur inquit, edicto Vespasiani omnibus ciuitatibus, ne plures quàm ternos legatos mittant. Accursius in erroribus pertinax est, nam qui binos exposuit pro quatuor, quinos pro decem, denos pro viginti, hoc in loco trinos pro sex exponit, cùm exponendum fuerit trinos, id est quælibet ciuitas tres, Sed quæro iam, non ab illo, sed ab illius amatoribus, an rectè dictum sit, quòd omnes ciuitates non amplius mittere debeant, quàm sex legatos? significaretur namque quòd omnes ciuitates simul sumptæ non amplius essent missuræ quàm sex legatos, quod est per quam ridiculum. Nebr.

Triplicatio est quæ duplicationẽ infirmat & adiuuat actorem. Et sic deinceps quadruplicatio. Require suprà, duplicatio.

Tripondius est as triplicatus, scilicet xxxvj. vnciæ.

Tripus, potest interpretari delicatus: nam triphe, es, est delicium, & tryphao delicior. Vlpia. titulo de ædilitio edicto. l. item Offilius 5. vt Balbus, inquit, & blesus & tryphus, isque qui tardius loquitur. Vbi tryphum pro traulo hoc est bleso posuit. & qui quodammodo ex deliciis sic loquitur. Quintilianus libro primo: Illorum delicias reprehẽdi, qui s literã male proferũt. Legendũ athopis.

Triumuiri capitales dicũtur qui carceris habebãt custodiã, quorum interuẽtu animaduertendum erat in quosque homines facinorosos, quos etiã dicimus stratores à stringendo, quia in carcere custodiendos & reos damnatos puniebant.

Triumuiri monetales dicuntur videlicet æris & argenti, vel auri conflatores.

Trochlea, instrumẽtum est cum orbiculis ad eleuanda & deprimenda onera. Cato de re rustica. Trochleas Græcanicas binis funibus sparteis. Vitruuius libro 10. c. 2. & 3. de trochleis multa, dicta à trecho, quod est curro. Vlpianus titulo locati. l. sed addes. Tympanum, inquit, & trochleas quibus eleuatur prælum. Nebrissen.

Trochleam, instrumẽtum fuisse antiquitus, quo prẹlum releuaretur, ostendit Iurisconsul. in l. sed addes. ff. loca.

Troph

Trophima, merces nutricum.

Trozimus Græcè, maturus siue comestibilis interpretatur. Vnde vua quæ esui adseruatur & quæ nō est apta vino, trozimos à Iuriscōsulto appellatur in ti. de ver. sig. l. quifundū. Qui fundū, inquit, vēdidit, pomū excepit, nuces, ficos & vuas duntaxat duracinas, & purpureas, & quę eiusdē generis essent, quas non vini causa haberemus, quas Gręci trozimos appellāt, excepta videri. Ant. Nebris.

Trulla, vas est quo è culina in lauatrinā aquā fundūt atque ad alia eiusmodi ministeria cōparatū. Hora. 2. Ser. pro vase potorio viliori posuit, dicēs: Qui Veientanū festis potare diebus Cāpana solitus trulla. Iuuenalis: Si trulla inuerso crepitum dedit aurea fundo. Pomponius de auro & arg. leg. l. & si. Veluti paropsidas, inquit, tabulas, trullas. Paulus de fundo instructo. l. tarbernæ. Trullæ, inquit, q̄ circa cœnā solēt traiici. N.

Trulla instrumentū est quod vernaculæ linguæ allusione satis intelligitur. Eo enim liniēdis muris & arcuato gypsatóque inducēdis vtūtur, & inde trullizatio ex gypso inductio & linitio. Sed apud Iurisconś. ff. de au. & ar. leg l. & si non sunt. §. argēto facto. accipitur vel pro vase potorio, vel pro vase in quo vētris onus excipitur, & aliter apud Papin. ff. de fun. instru. l. tabernæ. cū inquit. Trullę quę circa cœnā solēt traiici.

De T ante V.

Tubus, bi, siue sit fictilis, siue ex alia materia, est fistula per quā aqua deducitur, imò verò aquę ductus ipse tubulis pyxidaris constat. Hispani araronas appellant. Columella lib. 1. Aqua, inquit, sic habetur eximia, si fictilibus tubis in contectam cisternam deducitur. Plinius lib. 31. Aquam è fonte duci fictilibus tubis vtilissimum est. Seneca lib. 14. epist. Suspensuras balneorū & impressos parietibus tubos. Vlpia. ti. de cloacis. l. j. Cloacæ appellatione, & tubus & fistulæ continētur. Et p diminutionē tubulus in eādē significatione. Plin. lib. 33. p cuniculo subterraneo posuit. Hi colores, inquit, in eisdē tabulis inueniuntur. Proculus in titelo de seruitutibus vrbanorum prædiorum. l. quidam. Non licet, inquit, tubulos habere admotos ad parietem communem. Hic Accursius tribulos pro tubulis legit, interpretatúrque esse vasa lapidea, in superiori lege tubum putat esse foramen cloacæ. Nebr.

Tubi per diminutionem tubuli sunt canales fictiles per quos fumus vltra parietem conducitur, de quibus meminit Iurisconsul. in l. quidam hyberus. ff. de ser. vrb. præd. dum dicit

non licere tubulos habere, admotos ad parietem communem, iisdem dicuntur fenestræ, quibus calor balnei euaporat.

Tuguriũ dicitur esse tectũ quod rebus vrbanis vel rusticis custodiendis est deputatũ, vel dicitur omne ædificiũ quod magis competit rusticis, quàm vrbanis ædibus, & dicitur quasi tegurium, eo quòd tegat. ff. de verb. sign. l. tugurij.

Tunc significat extremitaté temporis. l. si iis legatum. §. si ita scriptũ. ff. de condi. & demon. hoc facit ad quæstioné notandam. Si quis ita testatur: Si Imperator non venerit in Italiam intra quinqueniuum, heres meus tunc decem det Titio. Imperator moritur primo anno, an Titius potest petere decem? Solutio, certe non nisi post quinquenniũ, ad hoc semper allegatur text. præalleg. & hoc quãdo tempus opponitur in conditione potestatiua. Si verò in conditione casuali apponitur, si deficiat, non expectatur. l. hoc iure. ff. de verborum oblig. Fallit nisi addatur dictio, tunc, & hinc exceptum est. de elect. commissa. libr. vj. vbi de hoc.

Turba cõstat decem hominibus. l. prætor. 2. ff. vi bon. rap. & sic differt à rixa, quam etiam duo constituunt, vt ibi dicitur.

Turpia verba. i. diffamatoria.

Turpium personarum appellatione continentur meretrices. l. iij. ff. si quis à par. fue. manum.

Tutela secũdum Azo. in sum. est vis & potestas in capite libero, ad tuendum eum qui propter ætaté se tueri nequit, iure ciuili data ac permissa, vt inst. de tute. §. est autem. Vis autem dico de facto, & potestas de iure, vt talis sit tutor, qui propria imbecillitate non impediatur, nec à iurisdictione repellatur, quales sunt pupillus, furiosus, & qui perpetuo morbo laborãt, illi enim propter imbecillitatem corporis vel animi tutores esse nõ possunt. Sed fœminæ quamuis sciant res administrare pupillares, & ad id expediendum vires habeant, tamen à iure institutionum non admittuntur.

Tutela testamentaria est quando Pater dat filio tutorem in testamento.

Tutela datiua est quando nullus datus est tutor filio in testamento, & non extantibus consanguineis idoneis ad tutelam, iudex ex officio suo dat tutorem.

Tutela legitima est quæ defertur à lege, secundum quam quando nullus datus est tutor filio in testamento, qui primo loco deberet ei succedere ab intestato, tenetur suscipere tutelam huius.

Tutelæ actio directa & cõtraria.

Require suprà, Actio.

Tutor est qui pupillũ vel pupillã morte patris vel emancipatione sui iuris factũ vel factã tuetur. Differt autẽ à curatore, q a tutor datur impuberi, curator verò puberi vel adulto. s. furioso prodigo, surdo, muto, & similibus qui rebus suis præesse non possunt. Itẽ tutor quandoque datur à iudice, quãdoque à testatore. Datur enim à testatore, & cõfirmatur decreto iudicis vel præsidis. Etiam datur inuito. Sed curator nõ nisi volẽti præterquã ad litẽ. Itẽ tutor nõ datur certæ rei vel causæ, secùs in curatore, imò tutor principaliter datur personæ & secundariò rebus. Sed curator primò & principaliter datur rebus & secundariò personæ. Et no. ꝙ quidã est tutor legitim⁹, quidã fiduciarius, quidã testamẽtarius, quidã honorarius.

Tutor fiduciarius est qui pupilli emancipati, cuius pater qui eũ emãcipauit, tutor erat legitimus, pro patre mortuo tutelã accipit, cùm mortis tẽpore erat in patris potestate. verbi gratia, Titius duos filios habuit. s. Seium, & Meuiũ, Seius fuit maior annis, Mæuius fuit pupillus, Seiũ habuit in potestate, & Mæuiũ emãcipauit, & ipse tutor eius erat & mortuus est eo patre mortuo. Seius frater Mæuij pupilli fiduciarius tutor est: emãcipatione enim perit ius agnationis, ne fratris sui frater legitimus tutor esse possit tanquã proximus agnatus, sed fiduciarius bene: & sic tutor fiduciarius est frater fratris sui emancipati, vt patuit. Sed si pater emancipet vnum de filiis suis impuberem, eius est legitimus tutor, & mortuo patre filius alter maior fiduciarius tutor appellatur;, & dicuntur tutores quasi tuitores atq; defensores. institu. de tute. §. tutores. & iste tutor non potest dari nisi libero, licet sit casus vbi seruo datur tutor, vt ff. de tute. & cur. da. ab iis. l. si impuberi. j. respon. tutores à quibus iudicibus dantur, vide gloss. instit. de curato. in princ. in ver. magistratibus.

Tutor legitimus est qui lege præcipiente pupilli nanciscitur tutelam, quales sunt proximi, agnati & cognati. Regulariter enim traditum est secundũ leges, vt ad quem spectat emolumentum hereditatis alicuius pupilli, ad eundem pertineat & onus tutelæ eius, nisi fortè sit mulier, quæ bene vocatur ad hereditatem morientis, nõ tamen ad tutelam superstitis, quia tutrix esse non potest.

Tutor honorarius est qui datur pupillo vt ipsum defendat à vexationibus aliorum, vel datur notitiæ gratia, vt alios tutores instruat. c. venerabilẽ. de elec. in gl. super verbo curabit. Vel

Vel honorarius dicitur datus causa honoris non administrationis. Et tales nõ habẽt onus, vt reges, principes, comites, barones, quibus cõmittuntur filij causa honoris, ideo illorũ tutela vacationem non præstat. insti. de excu. tu. vel cura. §. item tria onera.

Tutor testamẽtarius dicitur qui testamento tutor filio à patre pupilli datur, scilicet qui adcta in testamento nominatur & assignatur.

Tutor suspectus secundum Azonem in Sum. C. eodem tit. dicitur ille qui moribus talis est vt suspectus sit, non enim facultas & paupertas, sed fraudulẽta vel callida conuersatio in rebus pupillaribus suspectum tutorem commendat.

De T ante Y.

Tympanum est instrumentum ad faciendum oleum. l. sed ad des. §. illud nobis. ff. loca.

Tympanium (inquit Nebriss. in Lexico iuris) margaritę genus ex altera parte sphæricum, ex altera planum. l. pediculis. ad fi. de aur. & arg. leg.

Tyro est nouus miles, vt C. de tyro. libro vij.

Tyrocinium animi, in l. vltim. de ædil. edict. Venuleius eleganter pro simplicitate & rudimento posuit, vt ibi attestatur Budeus.

Tyrus est serpens venenosissimus, de quo fit tyriaca magna. Theriacam scribunt alij.

Tyrannica potestas est cũ quosdam fauoris gratia sublimat, quosdam odio vel inuidia humiliat, & leuis suspitionis aura condemnat. xv. q. vij. c. j.

De V ante A.

Vacans possessio, require supra possessio.

Vacantia bona dicuntur ea, quę dominum non habent, vel quę fisco vel dominio alicuius applicantur. Quod cõtingit multis modis: Quãdoque si quis intestatus decedit, vel qui testari non potest, vel faciat propter quod heres suus succedere nõ potest, vel etiã vbi aliàs de cõsuetudine bona alicuius dominio applicantur, tunc dicuntur vacare bona.

Vacillare quid sit, vide extra de procur. in nostra. & de cau. pq. cùm ecclesia. & de testi. c. præterea. per Innoc. & alios.

Vacillare dicitur qui dubitando & tremendo loquitur, & qui variè loquitur. Cardin. Zabarel. in cap. præterea. circa fin. de testi. cog.

Vacuam pecuniam dixit Iurisconsul. in l. Quintus. deposi. pro ociosa & reposita, & ex qua quis lucrum non facit.

Vadimonium accipitur pro ea sponsione quæ datur in causa grauiori puta criminali: dictũ vadimonium à vadibus, hoc

est

est sponsoribus, quos qui dederit in iudicio vadere, id est decedere potest quocunque libuerit. Auctores sunt Acron & Porphyrion in illud Horatij in primo Sermonum. Ille datis vadibus qui rure extractus in vrbem est. Iuuenal. differt vadimonia prætor. Et Plinius in procœmio naturalis historiæ: Propter quod, inquit, vadimonium differri posſit. Neb.

Vagabundus est qui non habet domicilium, sed hodie hic est, cras alibi. l. iiij. §. prætor. ff. de dam. infec. Sed quasi vagabundus est qui habet domicilium, sed raro moratur in eo, & vagatur huc illuc. Quomodo cōueniantur isti, habetur in cap. fina. de foro compe. in glo. j. & ibi nota.

Valesij, apud antiquiores dicebantur qui postea s, litera (vt in plerisque aliis) in r, literam mutata, Valerij sunt appellati. Fuit autem Valeriorum familia Romæ dicta à Valesio viro præclaro, nec minus locuplete, in gente Sabina, qui postea Manius Valerius Terētinus cognominatus est, à Terento loco quodam Diti patri sacro, Romæ in campo Martio in quo aram illi dicatā ab antiquis primus omnium mōstrauit Quintilianus libro primo: Vt Valesij, inquit, & Fusij, in Valerios & Furios venerunt, ita arbos ætatis fuit. idē quoque Festus Pompeius scribit in dictione Aurelia familia. Pomponius in titu. de origine iuris. l. necessarium. auctor est, Appium Claudium cæcum fuisse auctorē, vt in illis nominibus s, litera in r, transiret. Appius, inquit, Claudius inuenit, vt pro Valesiis Valerij, & pro Furiis Fusij essent. Hinc est libro institutionum titulus de lege Fusia canina, pro eo quod est Furia canina.

Valetudo, & valetudinarius, & nunquam valitudo & valitudinarius legendum est in libris Digesto. quoniam sic scriptum esse animaduertit Ludouicus Bonogninus in Pandectis Florentinis, atque apud antiquos hæc nomina sic proferebātur.

Valetudo dicitur infirmitas in vno significato. c. quoniam frequenter. vt lit. non cont. per Innocen. & Hostien. cap. fin. de testi. l. ij. §. si quis in iudicio. ff. si quis cautio. & l. vnica. C. qui morb. excus.

Valetudinarij dicūtur infirmi qui frequenter ęgrotant, vel qui laborāt per lucida interualla, vt qui modo sani sunt, post horā infirmi.

Valetudinarij qui dicantur, vide Panorm. in capit. quoniam frequenter. versic. quartò quæro. vt lite non contestata.

Vari secundū Bud. in l. j. de ædil. edic. sunt qui pedes incuruos & in se contractos habent.

Variare

Variare dicitur qui primò dicit vnum, deinde contrarium, nulla assignata causa variationis. Contradicere verò dicitur, qui simul dicit duo incõpassibilia vt interfuisse contractui, & se eadem die fuisse alibi in loco incompassibili. Card. Zabarel. in capitulo. præterea. circa finem de testi.

Varicosus dicitur curuus, à varice neruo contracto, quia neruus in senectute reddit hominem varicosum & curuum, vel est qui modò huc modò illuc vadit vt stultus. l. varicosus. ff. de ædil. edic.

Melius est interpretari varicosos pro iis qui laborant varicibus, quæ sunt noxiæ venulæ in cruribus, quæ propter atram bilem turgescunt, & ferro adustionéque curantur.

Variè aliquando exponitur id est variis in locis. §. hęc cõsiderãtes. in auth. vt omnes obe. iudi.

Varus, varicus, & varicosus, quid significent, non est in promptu. Est autem varus qui habet crura obtorta, pedésque introrsus figens: quemadmodum è diuerso dicuntur vaciæ qui extrorsum crura habent, idémque Vatinij, & vacieni. Plinius: Hinc, inquit, cognomina inuẽta, Planci, Pansæ, Scauri. sicut à cruribus Vari, Vaciæ, & Vacieni, & Vatinij. Horatius primo Sermonum, Hunc, inquit, Varum distortis cruribus, Et persius per translationem: Vel cum fallit pede regula Varo. Inde varicus, ꝑ eo qui ex distortione pedum inæqualiter ambulat. Ouidius in tertio de arte: Ingẽtes varica fértque gradus. Vlpianus titulo de ædilitio edicto. l. item. Offilius. Varus, inquit, & Varicus an sanus sit, & opinor sanos esse. Accursius nomina esse dicit illorum qui non possunt rectè pronunciare. Varicosus qui à tumentibus & intortis varicibus dicitur, vitium est longè diuersũ. Iuuenalis: Varicosus fiat aruspex. & Persius: Dixeris hæc inter varicosos centuriones. Vlpianus in eodem titulo. l. varicosus. Varicosus, inquit, sanus non est. Neque est qui vt insipiens modò huc, modò illuc vadit, quod Accursius somniat: sed vt diximus, qui ex nimio labore venas habet crurũ intortas & conglobatas, quas Hipocrates appellat cirsas, Aristoteles ixias. Ant. Neb.

Vasallagium secundum Speculatorem in titulo. de feud. idem est quod homagium. Quod enim in Francia dicitur homagium, in Italia dicitur vasallagium.

Vasallus est feudatarius, secundum vulgare prouincialium, nobiles feudatarij vasalli dicũtur, plebeius verò homo medius nuncupatur secundũ Spec.

Vasa si cui legata sint, quæ vasa

veniant in legatum, diffusè tractat Iurisconsultus. in l. etsi. §. sed si cui. de auro & argento legato. nam vasorum appellatio generalis est, vt ibi dicitur.

Vasa iræ sunt omnes peccatores, vt xxxiij. questione. iiij. Nabuchodonosor. vbi dicitur vasis irę nunquam Deus redderet interitum, si non spontaneum inueniretur homo habere peccatum.

Vasa vinaria, require in verbo. Vinaria.

Vascularius est qui vasa facit aurea & argentea, Budeus. in l. apud Labeonem. de præscriptione verborum.

Vates modò sacerdotem, modò prophetam, modò poëtam significat. xxj. distin cleros.

De V ante B.

Vbaldini sunt homines certi, & signanter clerici, vel canonici terræ vel ecclesiæ alterius. de quibus in l. j C. de col. illicit. vbi dicitur quòd collegium vbaldinorum non potest constituere syndicum.

De V ante E.

Ve, pro &, ponitur interdum, vt in l. si fundum sub conditione §. his verbis. ff. de leg. j.

Ve in compositione significat priuationem, vt vecors & vesanus qui sine corde, aut sine sanitate est. l. malū. ff. de ver. sign.

Vectigal est tributum quod præstatur de rebus quæ vehuntur, vel omnibus negotijs manum à vehendis mercibus dictum. Idem est quod naulum, vt. ff. de public. & vectic. l. j. §. hic titulus. & secundum Azo. in summa. C. eodem titu. vide suprà.

Vectigales agri appellantur qui ciuitatum sunt, & mancipibus ita locantur, vt certum vectigal reipub. pendant.

Vectitor est portitor qui vehit. Et vectores sunt non solùm qui vehūt, sed etiam qui vehuntur in naui, secundum Azo. in sum. C. eodem tit. &. ff. ad. l. Rhod. de iac.

Vectores possunt dici siue habeant merces, siue non, dum tamen operas suas magistro nauis exhibeant ad nauigandum. Et sunt quinque nomina quæ prestant actum & passionem, vt hospes, zelotypus, &c. Require suprà A.

Vectura, id est vectigal siue naulum,

Vegetari pro recreari. l. j. C. de cust. reo.

Vehiculum secundum legē xij. tab. est via in octo pedes in porrectum, ex trāsuerso in anfractu in decimosexto qđ non est necessarium in actu. Ius trahendi ligna lapidésue permittitur habenti actum, sed non habenti viam nisi specialiter conuenisset de hoc suprà, in actus, & infrà in ver. via.

Vel etiam ponitur pro &, interdum

dum, vt in l. sæpe. ff. de verb. signifi. & l. cùm quidam. C. de verb. signi. etiam ponitur alternatiue, vt in cap. inter cæteras. de rescri.

Velum est quadruplex, scilicet, consecrationis, ordinationis, prælationis, & professionis, Professionis suscipitur à virgine vel corrupta cùm profitetur de altari vel de manu, in xx. anno ad minus. xx. q. j. c. j. & ea. cau. q. ij. puella. consecrationis imponitur in xxv. anno. vt ea. cau. q. l. placuit. & lxxvij. distinc. placuit. Potest autem consecratio virginum fieri in die epiphaniarum, in albis paschalibus, id est tota septima na paschali, in apostolorum natalibus, nisi sint graui languore detentæ, tunc enim aliis téporibus possunt, imò etiam aliis præcipuis festiuitatibus & diebus dominicis, vt in c. 1. de tempo. & quad. ord. Viduas autem nullus pontificum valere præsumat. 20. q. 1. deuotis. in fine. se ipsæmet velum suscipiant de altari. xxvij. quæst. j. viduas, quæ capitibus suis imponant. c. per latum. de his quæ vi metúsue cau. fi. Velum autem religionis, vel vestem religiosam de manu presbyteri sumere possunt. xx. quæst. j. viduas Secus de velo consecrationis quod solenniter à solo episcopo soli virgini solennibus diebus imponitur. Tertium est velum ordinationis quod olim dabatur diaconissis in 40. anno. 20. q. 1. sanctimoniales. 27. q. 1. diaconissam. Quartum est velũ prælationis quod olim dabatur abbatissis in 40. anno. 10. q. 1. iuuenculas.

Venaliciarius, est seruorum mango. Quintilianus: Adolescentem, inquit, apud venaliciariũ repertum. Et iterum: Dedit libertus pecuniam venaliciario. Iidem & venalicij dicuntur. Cicero in oratore ad Brutum. Aphricanos, & Lælios multi venaliciarij mercatorésque superarunt. Caius titulo de ædilitio edicto. l. iustissime. Venaliciarij, inquit, ita societatem coeunt, vt quicquid agunt, & c. Vlpianus quoque. Quia venaliciarij inquit sciũt decurri ad nouitiorum emptionem. Item Aphricanus de verborum significatio. l. mercis appellatione. Mella mangones non mercatores, sed venaliciarios appellari ait.

Venalitiarij. sunt, qui quæstus causa venalitiarum rerum negotiationem exercent, quos vulgo appellamus reuenditores. In iure autem venaliciarij intelliguntur fere semper mangones, quia venalitia. l. seruos venales expositos, ipsi emere præoccupant, vt charius vendant. l. mercis. de verb. signifi. vbi Alciat.

Venal

Venalitiæ res sunt quæ in vsum indigētiū venales proponūtur.

Venatio quid sit, habes secundū Goffred.in Sum.tit.de cle. vena. Et est triplex, scilicet oppressiua, arenaria, & saltuosa. Oppressiua est hominum, de qua dicitur, Cœpit Nembroth esse robustus venator coram Domino, id est extinctor, & oppressor. Et sic venator est hominum exactor & oppressor qui aliquem venatu opprimit. Arenaria est quæ fit in arena, vt cùm quis locat operas suas vt pugnet in arena cum aliqua bestia dentata hanc qui exercet peccat grauiter, nisi exerceat gratia viriū experiendarū, vt ff.de postu.l.j.§. itē senatus.& iij.q.vij.tria.versic. infames.circa prin.& de hac loquitur.lxxxvj.dist.qui venatorib⁹. cum duobus.c.seq.Saltuosa est quæ fit in syluis & saltibus ad capiendas feras, & hæc est licita, sed illicita ex tēpore & persona: Ex tempore, vt in quadragesima & sabatinis noctibus. xxxvj.dist.an putatis.Ex persona, vt in cleri.in quo tamen distinguendum est, quoniá episcopo semp̄ est illicita. xxxiij. dist. quorundā. Aliis verò clericis licita est causa necessitatis, vtilitatis & recreationis, cū retibus, laqueis & canibus, dū fit cum silentio & modestia. nam etiā monacho licet texere ligna pro piscibus capiēdis, vt de cōse.dist.v.nunquā. vide Gof.in sum.de cler.vena.

Vendere est rem pro certo pretio dare.

Venditionis verbum, sæpè inuenire est positum pro emptione, sicut & ex cōtrario emptio pro vēditione.l.veteres.de contra.empt. Imò in lege xij. tab. appellatione emptionis & venditiōis cōtinebatur omnis alienatio.l.statuliberi.de statulibe.

Venditio in assem apud Modesti. in l. filius. quib. mod. pig. vel hypo.solui.accipitur pro insolutum datione, cùm quis tanti rem pignorauerit quanti vendi poterat, & ideò eam dat creditori insolutum imaginaria venditione, quæ per æs seu assem & libram fiebat, autor Alciat.in Parer.lib.ij.c.xxxiij.

Venditi actio, require supràactio venditi.

Vendicare est coram iudice dicere vel intēdere rem esse suam, vel allegare, vt quando quis dicit, hęc res est mea, & est idem quod intentare, scilicet ad hoc solùm intendere vt res sua declaretur, & sibi dominium applicetur.

Veneficus, non simpliciter est qui venenum necandi alterius gratia porrigit, sed quia adhibitis incantationibus quibusdam vtitur, qui & maleficus dicitur. Ouidius septimo Metamorphos. de Medea: Validósque venefica succos Mergit

git in ære cauo. Lucanus in septimo: Pollutas cantu diróque venefica succo. Hinc apud Iurisconsultos titulus est de sicariis & veneficis. Idem & venenarius dicitur. Iulius Firmicus libro secundo: Si Mars Mercurium de diametro aut de quadrato respexerit, faciet venenarios & maleficos. Callistratus titulo de pœnis. l. capitalium. Venenarij, inquit, capite puniendi sunt. N.

Venenarij secundum Alcia. lib. iiij. de verb. sign. sunt qui aliquem veneno neci dederunt, eiúsque criminis sunt rei.

Veneni appellatione continétur quæ nō solùm nocent, sed etiā medicamenta salubria: & ideò mentionem faciens veneni, adiicere debet, vtrum bonum sit an malum. l. qui venenum. de verb. sig.

Venia ætatis dicitur beneficiū seu permissio, vt qui minor est habeatur pro maiore, & talis indulgétia dat᷑ mulieri in xviij. anno, viro autem in xx. l. omnes. C. de iis qui ve. æta. impe.

Venire id est vendi, vt in l. Fulcinius. §. si in idem. ff. qui. ex cau in poss. ea. cum simi. Est enim verbum neutropassiuum, sub voce neutrali significans passionem, vnde Exulo, &c. Et differt venire à venio, & venire à veneo, vnde,

Si vis venire, debes cras manè venire.

Venire diem debiti, est posse pecuniam petere.

Venisse ad aliquem id solùm intelligitur quod remanet deductis oneribus. l. venisse. de verb. sig.

Venter, require suprà, Mittere in possessionem nomine ventris.

Vepres dicūtur spinæ quæ vi præhendunt & lacerant carnes & vestes, secundum. Ioan. And. in cle. dudum de sepul.

Verbum, in larga significatione ponitur in iure pro qualibet parte orationis, à verberando dictum, eo ꝙ aërem verberat, vt dicendo in gl. super ver. institutio, super ver. velociter. & super ver. infra, &c. Non ergo capitur hîc verbum, sicut in Ioan. c. j. In principio erat verbum, & sicut in Donato. Verbū est pars orationis, ꝓut est distincta ab aliis partib' orationis, sed significat dictionē cuiuscūque partis orationis.

Verbis dicitur obligatio contrahi per stipulationem, vt instit. de ver. oblig. in princ.

Verbis coniuncti qui dicantur, require supra in ver. cōplexus.

Verna est seruus ex ancilla in domo natus, inde dicitur vernaculus, & est paruus seruus, diminutiuum. ff. de leg. iij. l. seruis §. fi. C. de rei vendic. l. cùm super.

Verò quandoque stat incœptiuè, quando non præcedit materia cui iungatur sequens, vt de elec.

elec. super eo verbo Quandoque aduersatiuè, de hoc in auth. de hered. & fal. in princ. colla. j.

Versicolor vestis, inquit Valla, non tam dicitur illa quæ colorem natiuum mutauit, puta in rubrum, pallidum, aut nigrum, quàm illa quæ varium habet colorem. Gellius libro sexto. Tunica, inquit, longa muliebri indutus & versicolori pallio. Cicero tertio de finibus: Plumæ, inquit, versicolores columbis. Plinius libro trigesimoquinto: Capita earum mitris versicoloribus operuit. Vlpianus de legatis iij. l. si cui lana. De versicoloribus, inquit, videndum est. Paulus de auro & argento legato. l. pedienlis. §. Titia. Vestem, inquit tam coloriam, quàm versicoloriam. N.

Versicolores appellat Vlpian. in l. si cui § j. de lega. iij. lanas quæ natiuum coloré mutarunt, siue cocco, siue purpura, siue quo alio colore infectæ sint.

Versum in ré alicuius quid dicatur, perspicuè apparet ex l. iij. ff. de in rem verso. & ex §. præterea. Instit. quod cum eo.

Veruex dicitur ab inuersis testiculis: est enim mas inter oues cui inuersi seu adépti sunt testiculi. Iuue. Saty. 3. Sutor & elixi veruecis labra comedit. de quo meminit Vlpia. in l. j. §. j. ff. de abige. licet quidã verbicẽ legant & malè.

Verum vsurpari pro iusto, not. gl. in §. semel. Instit. ex quib. caus. manu. non lic.

Vesanus dicitur qui sine sanitate est, sicut vecors sine corde, vt ff. de verb. sign. l. malum.

Vespertiliones appellari in iure Alcia. ait, qui ne credttoribus satisfaciant, látitant, & vesperè tantùm exeunt, vel qui rationes conturbauerunt.

Vespilones, & vespæ, vt inquit Festus, dicuntur qui funerandis corporibus officium gerunt, non à minutis illis volucribus, sed quia repentino tempore eos efferunt, qui funebri pompa propter inopiam nequeunt. Suetonius in Domitiano: Caduuer, inquit, eius populari sandapila per vespilones exportatum. Apuleius libr. Floridorum quarto: Vespilonum manibus extortum velut ab inferis postliminio domum retulit. Martialis: Chirurgus fuerat, nunc est vespilo Diolus. Martianus in titulo de solutionibus. l. qui decem. Num ergo & si vespilonem aut aliâs turpem dederit hominẽ, pro quo mendosè legitur vespertilionem. Item Vlpianus titulo ad Senatusconsultum Trebellianum. l. sed sciendum. Vel nõmen quidem vespilonis testatoris ferre. Hîc Accurs. nõ minus insanit, quã in superiori lege fecerat. Nã vtrobiq; vespi-

lonem intelligendum ait esse nomen infamię, vt si cognominaretur carnifex. vt apud Martial. postquam triste caput fastidia vespilonum, Et miseri meruit tædia carnificis. N.

Vespillo, vt interpretatur Nebr. dicetur qui vespertino tempore effert defunctos pauperes sine pompa defuncti.

Vestiarium, pro loco vbi reponuntur vestes, vt apud Pliniū libro decimoquinto. Vestiarium, inquit, contra teredines ac noxia animalia amurca aspergi. Aliàs vestiarium pro ipsis vestibus, sicut ministeriū pro ministris, cibaria pro cibis. Seneca libro de vitæ tranquilitate: Familia vestiarium petit victúmque. Scæuola titul. de annuis legatis. l. annua. Ac per hoc inquit, neque vestiaria, neque cibaria his debeantur. Iabolenus titulo soluto matrimonio. l. in his. Seruis, inquit, vxoris vir nummos in vestiarium dederat. N.

Vestiarij sunt qui vestium exercent negotiationem.

Vestiarium, quod pro vestitu impenditur vel datur.

Vestibulum secundum Azon. est locus ante ostium vtriusq; domus, vel primus aditus seu introitus vel porticus, &c. & tectum erat, quo vt vestimento tegitur homo, vel dicitur ab aue, id est salutatione quæ fiebat ibidem stantibus.

Vestigatores, venatores, sic dicti à vestigiis ferarum sequendis. l. quæsitum. de fun. instru.

Vestimentum dicitur omne illud quod induimus.

Vestiméta interpolata, dicuntur veteres vestes iterum politæ.

Vestis, idē quod vestimentum. l. vestis. de auro & arg. leg.

Vestis virgata vel partita, & de caligis schalatis habeť in cle. ij. de vita & honést. cleric.

Veterana mancipia sunt quæ anno seruierunt. l. vlti. de public.

Veterani sunt milites emeriti, id est extra militiam propter sua merita positi. C. de vet. in rub. Et in legenda sancti Martini vbi dicitur ꝙ Imperator præcepit, ꝙ veteranorū filij scientiis militaribus implicarētur.

Veterator, seruus is dicitur qui diu seruiuit, & qui ex vetustate callidus est, quemadmodū è diuerso nouitius, qui nouus est in seruitio. Festus: Veteratores, inquit, callidi dicti à multa rerum gerendarum vetustate. Donatus in illud Terentij in Andria: Quidnam hic vult veterator sibi. Veterator, inquit, est vetus in astutia. Vlpianus titulo de ædilitio edicto. l. præcipiunt. Pręcipiunt, inquit, ædiles, ne veterator ꝓ nouitio væneat. Atq; ibidem: Quia venaliciarij sciunt facilè decurri ad nouitiorum emptionem, idcirco interpolant veteratores. N.

Veteri

Veterinarius, eſt veteranarum medicus. Eſt autem veterina iumentum vel à vehendo dictum, vt putauit Cato, referente Feſto Pompeio, vel vt Opilius, veterinam dici voluit, quaſi vterinam, quod ad ventrem ouus religatum gerat. inde veterinaria, medicatiua iumentorum ars. Columella libro octauo: Veterinariæ medicinæ prudens eſſe debet pecoris magiſter. Calliſtratus titulo de iure immunitatis. l. quibuſdam. Accurſius: Qui fodiunt, inquit, aurum & argentum, aut qui faciunt vitra, ſed hoc diuinare eſt. N.

Vetus & veteranum quid intelligantur, vide extrà, de elec. c. generali. libr. vj. & Albe. ſuper ver. nunc videamus. quarto. C. quæ ſit longa conſuet.

Veteratores ſerui, qui diu ſeruierũt, & iã in ea cõditione quaſi callum fecerunt, & ita crebri' ſumitur in iure. nonnunquam tamen & aliter accipiuntur, vt annotauit doctiſſimus Alciat. lib. iiij. de verb. ſig.

Vetus ius, require ſuprà. Ius.

Vetus vinum dicitur quod nõ eſt nouum, & anni prioris vinum appellatione vini veteris continetur. l. vetus. de triti. vino & oleo legato.

De V ante I.

Via eſt ius eundi, ambulandi, vehendi, vehiculũ & iumentum ducendi, ita ille cui competit ius viç, poteſt illa facere, & differt ab actu, quia plus continet via quàm actus. Nam via, iter & actũ in ſe cõtinet. Item eo cõtent' eſt act' vt iumentũ agat q̃s, & ſi nõ vehiculũ, plus enĩ vehiculum occupat quàm iumentum. In via neceſſarium eſt vtrunq; poſſe agere. Itẽ via habet ius trahendi lapides, ligna vel trabes, & ferendi erectam haſtam, quod non habet actus niſi de hoc ſpecialiter conueniſſent, licet à tergo ducere vellẽt, non in collo, quod potius videtur rigorolum quàm æquũ. Itẽ viç latitudo ad vehendũ vehiculũ, ſi latior vel anguſtior nõ deſignetur per contrahentes lex xij. tab. definitur. ſ. octo pedum p rectum vbi via eſt recta, non tortuoſa, ſed in anfractu xij. pedum, id eſt vbi reflexa eſt, q̃d in actu non oportet, vide ſ. vehiculum. Viarum autem quædam ſunt publicæ, quçdam priuatæ, quædam vicinales, vt eleganter perſequitur Iuriſconſ. in l. ij. ne quid in loc. pub. & in l. vlt. de lo. & itin. pub.

Viam aperire eſt ad veterem altitudinem latitudinémque reſtituere. l. j. de via pub.

Viaticum, ci, eſt pecunia illa quæ in viæ ſumptus alicui datur. Cicero de ſenectu. Quominus viæ reſtat, eo plus viatici quçrere. Plinius Cæcilius de Mar-

tiale: Prosequutus, inquit, erã viatico sedentem. Inde Viaticulum, paruum viaticum. Apuleius libro septimo de asino: Viaticulum, inquit, mihi corrasi. Vlpianus libro quinto, titulo de iudiciis. l. si longius. Egestate, inquit, Romæ laboraret viaticulo suo non recepto quod ad sumptus pater ei destinauerit. Accursius ignorans quid viaticũ sit: quod propter impensas, inquit, in scholis datur: quia suprà dixerat, studiorum causa. N.

Viaticũ est merces itineris. l. Titio. ff. ad munici. Item expensę studiorũ. l. si longius. §. si filius. ff. de iudi. Aliquando sumitur pro corpore Christi. c. quod in te. extrà, de pœn. & remis. & c. qui recedunt. xxvj. q. vj.

Viatores, inquit Festus, appellabantur qui magistratibus parebant, eo quòd plerunque ex agris homines euocabantur à magistratibus, & frequẽs erat eorum ab agris in vrbem via. Plinius libro decimooctauo: Cincinato viator attulit dictaturã. Tales tunc viatores erãt, quibus idipsum nomen inditum est subinde ex agris senatum ducésque accersentibus. Vlpianus titulo de rebus eorum qui sub tutela. l. magis. Dari, inquit, viatorem qui ei renuntiet. N.

Viatores erant qui magistratibus præsto erant. §. tripli. Instit. de actio. & l. magis. §. ne tamen de reb. eor. qui sub tut.

Vi bonorum raptorum, vide s, actio vi bonorum raptorum.

Vicarius seruus dicitur ille, quẽ Atriensis seruus substituit. Itaque vicarius dicitur serui seruus. Martialis: Esse sat est seruum, iam nolo vicarius esse. Plautus in asinar. Sticho, inquit, vicario ipsi tuo cui Leonidas Atriensis respondet. Mihi scio vicarium esse. Vlpianus titulo de legatis tertio. l. seruos. Vicarios seruorũ suorum numero non contineri. Idem in titulo de peculio legato. l. si peculium legetur. Rectè igitur atque latinè Pontifices appellãt se vicarios, hoc est, seruos serui Petri, qui se appellat seruum Iesu Christi in suis canonicis, sed Petrus non vicarius Christi, quia non est seruus serui.

Vicarius secundum Goffr. est qui vices alicuius gerit, siue in officio contentioso siue in non contentioso, vt C. de offic. eius qui vi. al. gerit. per tot. & de of. vic. per to. & de offic. Arch. j. & de offi. archiepi. c. j. in fi. Et sciẽdũ ꝙ illi vicarij, de quib⁹ in legib⁹ sub illa ru. positis tractãt sunt non delegati, sed subdelegati vel ordinarij iudices. Nã eligebantur in certũ tempus quod ordinariis erat præfixũ: vt ipsi vices ordinariorum præsentiũ & viuentiũ supplerent.

Erant alij qui gerebant vices mortuorum & absentium, qui & suffraganei appellabantur. hi omnia poterant agere quæ pertinebant ad iurisditionem præter vltimũ suppliciũ, & mẽbri abscisionẽ: vt C. de offi. vica. l. ij. & vicarius ecclesiæ est presbyter qui vice principalis rectoris deseruit ecclesiæ. Et sunt quatuor species vicariorum. Quidã sunt perpetui ad parrochiales ecclesias cõstituti: vt in c. G. perpetuus. de fid. instru. & c. extirpãdæ. de præbẽ. Quidã non perpetui sed ad aliquos actus cõstituti: vt tẽporales de quibus in c. peruenit. de appella. Et isti dicũtur mercenarij. vij. q. j. nihil. Quidam sunt speciales, nõ ad cura, sed ad certum locũ articulum vel actum constituti: de quibui. c. tua. de offic. vica. Quidam nec perpetui, nec ad curam, nec ad certum actum, sed generaliter dantur ad omnia, vt vicarius in curiis episcoporum, de hoc gloss. optima in cle. quæ de ecclesiis. de offic vica. & vide in lectura Innoc. Item vicarij dicuntur illi qui vt cuiuscunque vicem cõpleant vel gerant sunt constituii. vnde vicarius dicitur quasi vicem gerens.

Vicarius seruus, vide Seruus vicarius.

Vicecomes secundum Spec. eod. titu. dicitur ille, cui dominus tẽporalis cõmittit executionẽ iurisditionis suæ in aliquibus castris, & sic talem vocant vulgariter Lumbardi, & aliqui in patrimonio beati Petri.

Vicedominus secundum Spe. eo. tit. proprie secundum iura est qui præest rebus episcopalibus. lxx. distinctione colonus.

Vicini secũdũ Bal. vbi si tertius. ff. de aqua plu arcen. dicũtur quousq; vox hominis exclamãtis audiri potest. l. j. §. eodẽ autem tecto. ff. ad Sill. Et intelligitur de voce cõmuni, non nimis gracili, nec nimis tubali. sicut vox tauri. Etiã dum clamãs medio modo sit, nec in tecto, nec in apice turris, nec in cellario.

Victimarij (inquit Bud. in l. vltim. de iu. immu.) in comitatu castrensi erant ob hostias quæ in sacrificiis cædebantur.

Victores serui sunt quos quis habet victus parandi gratia.

Victus nomine intelligitur omne illud quod necesse est homini ad viuendum.

Vestis vicem habet victus. ff. de verborum signific. l. victus. & l. quos

Videtur, est verbum fictionis, vt ff. de vi & vi ar. l. j. §. deiecisse. & per Bartol. in l. si is qui. ff. de vsuc. &. gloss. in verbo habere videtur cap. non minus. de immunit. eccles.

Videtur interdum est signum veritatis, non fictionis. l. seruum filij. §. si quis rem. ff. de legat. j.

Et quandoque videtur significare sententiam deffinitiuam: vt capit. præterea requisiti. de appell. & respondetur de iure per ipsum: vt c.j.de iudi.lib. vj.

Vidua est non solũ illa quæ desiit esse nupta (vt in c.vidua.xxxiiij. distinct. verum & proprie est illa, quæ nunquam fuit nupta: vel quæ nõ habuit virum. l. malum. de verb. signific. Et dicitur vidua quasi viro priuata. vel sine dualitate. Dicitur etiam vidua quæ maritum habet inutilem, id est damnatũ ad perpetuos carceres.glo. solennis & singu.in l.fi. in verbo orbitates.C.ad l.Fla.de pla.per quam no ibidem Bald. quod priuilegia data viduis dantur inutiliter nuptis,quod verbum dicit do. Iaso.in l. si is qui pro emptore. versicul. adde Ioan. de ligna.ff.de vsucap.& confirmari potest ex text.in cap.ij.§. sed neq; illud. extra de trãsla. episco. vbi pontifex dicit, ꝙ secũdum cõmunẽ vsum loquẽdi ecclesia dicitur esse viduata spõso quæ habet episcopũ inutilem.& gl. in cap. admonere. in j.gl.vbi dicit. Si te prijueris: nec nomen habere mereris.

Vienna, ciuitas est Allobrogum in Gallia Narbonensi, cuius meminit Iurisconsultus,titulo de censibus.l.vlt. Nebris.

Villa est locus ruralis, inde in villa natus dicitur villanus. l. is qui.ff.de verborum signific. & differt villa à vico. l. vrbana prædia.ff.eod.tit.

Villæ dicuntur ædificia rustica:& villa ponitur pro ciuitate. de censi.venerabili.

Villici dicũtur vel sunt q̃ ad villã mittũtur: vel sunt qui in villis morãtur. Itẽ villicus est gubernator villæ: vel qui præest toti rei rusticæ: vt inquit Paul.in l. si cum villico.ff.de insti.act.

Vinacium, vel vinacius propriè acini semen est. Acinus autem granum vuæ.Cato tamen in libro de re rustica, pro acinis multo exhaustis vinacium posuit.dolia, inquit, quibus vinacios condat decem habeat. Vlpianus quoque titul, de fur.l.si quis vxori. Viarum, inquit, & musti & vinaciorum nomine furti agere potest. Neb.

Vinacea in l. si quis vxori. de fur. pro granis vuarum,cum ex eis vinum expressum est.

Vinaria propriè sunt torcularia seu dolia, vel certa vasa vini, quæ etiã ad aliũ vsum transferri possunt,& tandiu vinaria dicũtur quandiu vinum habent: vt ff.de verb.sig.l.vinaria.

Vinarij dicuntur ebriosi. Etiam vinarius est ortus vbi crescit vinum. l. ædiles. §.prædius. ff, de ædil.edic.

Vinea, locus vitibus consitus.l. certo,vbi gloss. de serui.rusti. præd.

Vinearij orti, q̃ui vineas habent l.vrbana prædia. de verb. sign.

Vin

Vinctus propriè non dicitur qui detinetur in calcere, nisi & vincula eius corpore adhibita sint. l. verũ. de verborum signi.

Vinculorum appellatione tam publica, quàm priuata vincula significantur. l. vinculorum. de verb. sign. & propriè loquendo nemo in vinculis esse dicitur, nisi cuius corpori vincula sunt adhibita. d. l. verũ. de verb. sig. licet latè & per interpretationem etiam simpliciter inclusi in aliquo loco pro eo habeantur, acsi in vinculis coercerentur. l. succurritur: ff. ex quibus cau. maio.

Vindiciæ dicebatur ius possessionis, quę disceptrabatur, pendente iudicio, penes quẽ ex litigãtibus res quæ vẽdicabatur deberet remanere, interprete Alciato.

Vindicta, virga prætoris erat qua seruo imposita illum faciebat liberum. Persius: Vindicta postquam meus à prætore recessi, vnde per metonymiam, vindicta pro libertate aliquando. Ouidius de remedio: Vindictę quisque fauete suæ. & ibidem. Optima vindictæ proxima quæque dies. Dicta est autem vindicta à vendicando, hoc est in libertatem asserendo, vel à Vindicio seruo Vitelliorum, qui coniurationem de reddenda vrbe Tarquiniis patefecit. de quo Liuius libro secundo. & Pomponius de origine iuris. lege, necessarium. Titulus est præterea in libris Digestorũ, de manumissis vindicta. N.

Vindicta dicitur modus manumittendi, & dicitur à vindicta prætoris virga, qua ipse caput serui tangebat hæc verba solennia dicens, Aio te liberum more Quiritum. Vnde Persius.

Vindicta postquam meus
à prætore recessi.

Vindicta secundũ alios est ipsa libertas quæ apud iudicẽ datur seruis à vendicio seruo Vitelliorũ, qui vindicauit ciuitatem Romanam, coniurationem dominorum suorũ cõtra rẽpublicam factã detegendo. propter quod apud consilium libertatem consecutus est, siue libertate à populo donatus, & in postmodũ obtẽtũ est, vt omnis illa libertas quæ à populo datur vel à magistratu qui vicem populi gerit dicatur vindicta. Hęc Azo. in Sum. C. de vin. lib. & apud consi. manumissione.

Vini appellatione quid cõtineatur, satis supérque liquet ex ti. de tri. vi. & oleo lega.

Vinitor rusticus vinearum cultor appellatur, & de eo loquitur Vlpia. in l. instrumenta fundi. ff. de fundo instru. licet aliqui mendosè legant monitor.

Vinum absynthiacum est cũ melle & absynthio confectum.

Vinum picenum & tyriacũ dicitur à locis. xiiij. q. iij. plerique.

Violator ecclesiæ dicitur quicũq;

ipsam ecclesiã frangẽdo ostia, capiẽdo res sacras & inuadendo, priuilegia sua nõcustodiendo vel corrumpendo, offendit.

Vir & vxor illi dicuntur qui matrimoniũ cõtraxerũt per verba de præsenti, de futuro sponsalia. require s sponsalia. quandoque tamen dictio vir, refertur ad omnes masculos, licet non duxerint vxorẽ cuiuscunque ætatis sint, vt not. Bar. in l. seruus. de leg. iij. vbi vide.

Vir bonus dicitur iudex. glos. not. in c. potuit. in ver. celeri. ad fin. de loca. l. continuus. §. cùm ita. ff. de verb, oblig.

Virginitas est in carne corruptibilis perpetua corruptionis euitatio.

Virilis portio intelligitur æqualis, quandoq; tamẽ cõplectitur totũ, & ideò si Titiũ & Seium heredes instituã in viriles partes, alter autẽ eorũ non possit succedere, alter capax habebit totum. l. virilis. de verb. sign.

Viriolæ inter mulierũ ornamenta enumerãtur. in l. argumento. §. muliebri. ff. de auro & ar. leg. iuncta l. fi. §. fi. eo. tit. & est dimunitiuum à viriis, quæ minores annulos quos vulgus corrupto vocabulo vergetas nuncupat, significant.

Virtus secundum Philosophum ij. Ethi. est quæ habentẽ perficit, & opus eius bonũ reddit, & dicitur quasi virũ. tuẽs, à vitiis præseruãs, de pœ. dist. ij. illa anima. & c. seq. & no. Io. And. in clem. j. de Sum. Tri. & fi. catho.

Virtutes theologicæ sunt tres, fides, spes, & charitas. c. quia passus. de consecra. dist. ij.

Visitatio quomodo & quãdo fiat per archiepiscopum, & quę crimina punienda sint, & in quibus procuratio fiat, vide c. j. de censi. lib. vj.

Vis est rei maioris impetus qui repelli non potest, vel cui resisti non potest, supple commode. ff. quod vi metúsve cau. fi. l. j. & ij. & quot modis sumatur, & quot actiones vel interdicta introducat, not. in c. ad audientiam. eo. tit. in gl. ij. Cuius glos. effectus infra patebit. Est generalis quãdoque, vnde secundum. Gof. & Azo. eod. titul. Vis est quintuplex, scilicet, impulsiua, ablatiua, expulsiua, & turbatiua, & inquietatiua, vi de infrà.

Vis ablatiua est rerum mobiliũ, & hęc inducit actionem vi ho. rap. in rebus mobilibus, est enim circa mobilia tantum, vt ff. de vi & vi. ar. l. j. §. si fundus. §. ij. & insti. vi bon. rap. §. sed ne dum talia. per illam enim alicui bona sua vel res suæ violenter rapiuntur.

Vis cõpulsiua est per quã cõpellitur quis ad faciẽdũ illud quod non faceret si esset liberi arbitrij nec compelleretur, quæ imponit necessitatem contrariam voluntati spontaneæ, & ex

ex hac vi oritur actio quod met.cau.ff.eod.in tit.l.j. in fin.

Vis expulsiua est quando quis eii citur de possessione sua, & secundum istam inducitur interdictum, vnde vi, & est tantũ rerũ immobiliũ, vel de his quæ immobilius cohærent.

Vis turbatiua est quãdo quis turbatur in possessione sua, quæ inducit interdictum vti possidetis in rebus soli, sed in rebus immobilibus inducit interdictũ vtrobi, cùm duo se possidere contendunt eandem rem.

Vis inquietatiua est quæ introducit interdictũ quod vi aut clã. Et dicitur inquietatiua, quia non sinit vti alium re sua quiete, vt arare vel aliquid facere, vel quando alter vult alio inuito aliquid ædificare in suo solo, vel forte iam ædificauit. Nam distinguitur in hoc interdicto an iustè, vel iniustè fecerit, vt si quis à me ꝓhibitus vel putans se prohibendum quid in meo faciat, siue ius faciendi habuerit siue non, vt ff. quod vi aut clam.l.j. Et dico secundum Azon.in rubric. quod metus cau.quòd accipitur hic vis prout nullo modo potest ei resisti, sed in rub. de his quæ vi metúsve cau.fi.accipitur prout potest resisti, licet cum periculo, & est cõpulsiua, hæc ibi. Item est quædam vis publica quæ fit cum armis, quædã priuata sine armis de ordine cognitionum, cùm dilectus. in gl. vij. Item vis maior dicitur impetus rei cui resisti non potest, vt suprà dictum est de his quæ vi metúsve causa fiunt, ad audientiam.in gloss.ij.

Vis maior quæ dicenda sit, cuius meminit Caius in l. si merces. §. vis maior.pulchrè Bud. in l. ex conducto. §. sed & si labes. ff.de locati & condu.

Vis negatiua est quando res alicuius inquietatur.

Vis publica est quæ fit cũ armis, sed priuata quæ fit sine armis. insti.de publ.iud.circa fin.in §. itẽ lex Iulia. de vi priua. Vnde.

Vis priuata reũ deponit ab ordine reũ, id est mulctabit in tertia parte bonorũ. Sed deportatur cum vis armata probatur, vt in glo.j.c.ij.de ordi.cogni.

Vis siue metus cadens in constantem virũ est metus pœnæ, vel cruciatus siue amissionis omnium bonorũ, & ista excusat: nisi post ea consenserit, vt in c. de illis. ij. de spon. Alia est vis vel metus nõ excusans, quę non cadit in cõstantẽ virũ, vt in c. veniẽs. & c. consultationi. eo.tit. Et no. quòd potest quis vim vi repellere, vt c. significasti ij. de homi. & c. si verò. de sent.excom. & dist.j. ius naturale. l.j.§. vim vi.ff. de vi & vi ar.l.scientiã. §. qui cùm aliter. ff.ad l.Aquil. Et hoc verũ si repulsio fiat in continenti nõ ex interuallo, vt l.idem cit.§.cùm

igitur. ff. de vi & vi ar. Dicitur autem sic fieri in continenti, quando fit in flagranti crimine, hoc est donec animus continuus durat, & non diuertit ad alios actus. vt §. vim vi. præal. Secundo debet fieri causa defensionis, non offensionis vel vlciscendi. vt §. pe. in l scientiã. præal. Tertio debet fieri cum moderamine inculpatæ tutelæ C. vnde vi. l.j. & c. vt famæ. §. vltim. de sent. excom. Et datur ibi talis conclusio, ꝙ ista defensio est vera & iusta quæ fit tantum & tunc, quãtum, & quãdo est opportunũ, vt in gl. j. C. vnde vi. præal. tamẽ si defendẽs modum excedat nõ ex proposito, non tenetur. xxiij. q. iij. non inferenda. Alanus & Ioan. distinguunt, aut vis fit personæ, aut rebus. de hoc vide gl. in c. significasti, præal. & c. dilecto filio. de sent. excom. lib. vj. & in c. significauit. de pœ. & re. vbi cõsideratis circũstantiis imponitur pœnitentia arbitraria illi qui defendendo modum excessit. Quartò potest fieri quando habet iustũ timorẽ offensæ, puta per minas alicuius qui minas exequi solebat, aut per occursum, nõ enim oportet expectarẽ quousq; detur primus ictus, quia talis posset esse lætalis.

Vitæ hominis tẽpus longissimum est spatium centum annorum. l. fin. & ibi Ias. in vij. not. C. de sacrosanct. eccles. Adde quòd homo potest viuere centum & xx. annis, vt est tex. in §. j. & ibi not. Ang. in auth. de monac. ponit do. Ias. in d. l. fin. in fine.

Vitis centurionis gestamen erat ad fustigandos milites pigrè munera sua obeuntes, de qua in verbo Centurio, multa diximus. Nebr.

Vitium est perpetuũ corporis impedimentũ. l. inter stuprum. de verb. sig. vbi ponitur differẽtia inter morbum & vitium: sed Sabinus in l. j. de ædil. edic. vitium etiam ad animum retulit.

Viuarium dicitur indago vbi feræ sunt inclusæ, vel dicitur locus in quo pisces seruantur, vt ibi viuant, secundũ Io. Andr. in clem. ne in agro. de sta. monac. Et differunt viuarium, saltus, foresta, garena, insula, &c.

Vix quandoque denotat affirmationem: nam quod vix fit, fieri tamen dubium non existit, vt c. ij. de cogna. spirit. lib. vj. ff. de iudic. l. & certis ex causis & xv. q. j. meritò quæritur. Quandoque etiam significat negationẽ, id est, nullo modo, vt ff. de lega. j. si seruus legatus. §. qui quinque. Sic etiam dicitur, Vix bono peraguntur exitu, quæ malo sunt inchoata principio. lxj. distinct. miramur.

De V ante L.

Vltra aliquando ponitur temporaliter. xxxij. q. v. si Paulus. ff. pro socio. l. cum duobus. §. idẽ respon

respōdit. Aliquando notat modicum tempus, extra, de dila. c. literæ Aliquando includit: C. de non nume. pec. l. cum vltra. de vsur. l. eos. & l. cum allegas. de col. filiam. & de inoffic. testa. l. ij. Aliquando taxat. C. de iudic. properandum. circa prin. Item adde quid vltra importet, in testamento. Bar. in l. Celsus. ff. de vsur.

Vltrocitroque perinde valet quasi dicas, vtrique, siue hinc atque illinc. l. Labeo. de verb. sig.

De V ante N.

Vnanimiter, vide extrà, de causa poss. cum ecclesia. de elec. cum dilectus. & c. in causis. & de cōcess. præben. post electionem. & de postu. præl. c. vlt. Itē adde ꝙ vnanimiter factum dici potest quod factum est à maiori parte capituli seu collegij aliquibus contradicentibus, ita colligit dom. Ant in c. ad aures. extrà, quod metus cau. adde etiā Barb. post alios. in c. cū ecclesia sutrina. de cau. pos. & ꝓpri.

Vncia est duodecima pars assis, vt nati ex cōcubinis in domo, succedunt in duabus vnciis, id est in duabus partibus duodecim partium assis, si alij legitimi nō supersunt. Cætera nomina assis, require suprà, As.

Vncia ex octo drachmis constituitur, vt no. per gloss. in l. j. C. de mettallis & metal. lib. xj.

Vnde agnati, & vnde vir & vxor. Require suprà, bonorum possessio.

Vnguenta appellantur non solū quibus vngimur causa voluptatis, sed etiam valetudinis. l. in argento. de au. & arg. leg.

Vniones, id est margaritæ. l. si quid. §. j. ff. de fur. & ibi not. l. apud Celsum. § item quęritur. ff. de do. except.

Vniuersitas secundum Azo. in summa, quod cuiusque vniuer. nomi. est plurium corporū inter se distātiū vno nomine specialiter eis deputato collectio. Adde, quòd triplex est vniuersitas: quędā est vniuersitas solius facti seu corporum, vt grex, chorus, familia: quædam iuris & facti simul, vt peculiū, dos, patrimonium: quædam solius iuris, vt hereditas, ea enim seruat nomen etiā si nulla adsint corpora hereditaria. l. hereditas. de peti. here. & de nomine vniuersitatis, vide Bar. in l. aut facta. §. vlt. de pœn.

Vniones dicūtur margaritæ grandiores dicti ab eo, vt Plinius libro nono scribit, quod nulli duo reperiantur indiscreti: vnde nomen vnionem, inquit, Romanæ imposuere deliciæ, de auro & argento legato. l. Seia. Legauit, inquit, vnionem cum hyacinthi, & postea vnionem soluit.

Vrinatores, dicuntur qui subter aqua natantes tempore multo continent spiritum, ab eo

quod

quod est vrino, vrinas, vel vrinor, vrinaris. Varro de lingua Latina, lib. 4. Vrnæ, inquit, dictæ quod vrinant in aqua hauriẽda, vt vrinatur. Vrinari enim est in aqua mergi. Plini⁹ libro secũdo: Vrinãtibus in quãlibet profundam aquarum altitudinem. Idem libro nono: Has, inquit, vrinantium cura capi. Idẽ libro vndecimo: Eadẽ est causa quare sub aqua diu Ranæ & diu Phocæ vrinentur. Callistratus ad legem Rhodiam de iactu lege nauis. Merces per vrinatores extractæ. Audi somnium Accursij: Qui ita, inquit, subtiliter perpendũnt & vident sub aqua. sicut medicus per vrinam perpendit ægritudinem. N.

Vno cõtextu fieri aliquid est fieri nullo alieno actu interposito, nisi fiat ex necessitate & actu naturæ, vt superflui ponderis depositio, vel medicinæ acceptio, vel breuis langor, vt C. de testa. l. cùm antiquitas. Hęc Azo & Gof. eo. tit.

Vnusquisque est verbum vniuersale. ff. de here. insti. l. hoc articulo. & habetur hac dictio. C. de sacrosan. eccle. l. j. Aliquando indistinctè sumitur. C. de pa. pot. l. vnusquisque.

De V ante O.

Vocare in ius est vocare ad eum, qui ius dicturus est. §. vlt. insti. de pœna teme. litig.

Volo hoc verbũ significat, prout eius significatũ, vel quodlibet adiunctũ vel quælibet circunstantia significare dictat. Nam quando simpliciter profertur, significat motum animi ad aliquid prosequẽdum. Et cùm nihil adiungitur, seu nõ apparet id, ad quod refertur, in iure nullius est effectus. Etiam non disponit, per Bar. in l. si quis in principio. de leg. iij. & etiã C. de sum. Tri. & fi. cat. l. j. Et not. in l. qui se patris. C. vnde liberi. ꝙ volo & nolo nõn sunt opposita, q̃a volo ad omne tẽpus refertur, vt dicẽdo, volo adire hæreditatem, sed nolo ad præsens tẽpus tãtũ refertur, dicendo, nolo adire intelligitur nũc, licet postea velim. Et ideo facit orationẽ ambiguã, de qua ambiguitate de verbo nolo, not. Ant. de Bu. in c. ex literis. j. de spon. Sed ibi, si ille, cui relicta est electio, dicit, volo eligere hanc rem, significatũ illorũ verborũ est ambiguũ, quia potest ĩtelligi dupliciter. Vno modo, i. primus motus meus fertur in hãc rẽ, nõ tamen deliberatè. Secũdo modo pro ipso actu acceptiõis, id est accepto hãc rem. Si ergo quæris in quo istorum sit retinendũ, respondetur si est traditus terminus ad eligendum seu deliberãdũ, & in fine termini respõdes, volo eligere hanc rem, tunc significatur electio. facit l. sed si alio.

lio.ij.respõ.ff.ad Treb.cũ dicit, post deliberationis tempus, & sic deliberationis dat significatum.facit l.omnes qui.ff.eo.ti. Item si ad interrogationẽ eius cuius interest, eodẽ modo respondes, scilicet volo eligere hanc rem, significato sumpto ex verbis pro certo, maximè cùm dicis, pro certo volo eligere hanc rem. Si autem non est aliud, vnde recipiatur significatum nisi ex ipsis verbis, tũc non significatur electio, imò recipitur primo, id est primus motus finitur in hanc rem. Itẽ ibi, legatarius cui relicta est electio, dicit volo hanc rem, significatur electio, lege ij.ff.de opt.leg. quia motus cùm significatur per verbum volo, refertur immediatè ad rẽ, per quod significatur acceptatio rei. Et idẽ si hæres institutus diceret, volo hanc hæreditatem, quia per hoc significatur additio: secus si diceret, volo eligere, volo adire, quia tunc non significaretur acceptatio & additio, quia motus animi nõ fit immediatè ad rem, sed ad actum eligendi vel adeundi.. Item ibi institutus dicit volo esse heres, significatur aditio, l.iam dubitari.ff.de heredibus instituẽdis. Et sic aliud est dicere, volo adire, & aliud volo esse heres, quia per secunda verba significatur simpliciter aditio, sed per prima non. Et idem est dicere volo esse heres, & volo hanc hereditatem. Item ibi, volo relinquere, significat, id est relinquo, vt in l. Pamphilo. §. propositum.ff.de lega.iij. Et sumitur significatum ex natura vltimæ volũtatis, cuius est prouidere in futurum, etiam fauore eius vt valeat dispositio. Itẽ dicendo, volo per talem geri negocia mea, significatur mãdatum.ff.mandati.l. j. Item si vendere volens dicit, volo vendere decem, & emens dicit volo emere decem, significatur emptio, & venditio, quia per verbum præsentis temporis significatur cõsensus de præsenti. Secus dicendo, vellem vendere, & vellem emere.

Voluntas coacta etiam est voluntas.xv.q.j.merito.ff. quod metus cau.l.si mulier. § si dos. & §.si metu. Sed hoc intelligitur sic, quòd nõ est libera volũtas.

Voluntarium exilium, vide Exilium.

Volũtaria iurisdictio, vide Iurisdictio.

Voluptariȩ impẽsȩ, vide Impẽsæ.

Votum est alicuius boni cum deliberatiõe facta promissio vel Deo facta pollicitatio.xxvij.q. j.de viduis.ij. Et dicitur boni, quia de malo nèc etiam de re bona sine deliberatione non procedit obligatio. nã de malo quis non obligatur, quia in male promisso rescinde fidem, & in turpi voto muta decretum.

xxij.q.iiij. in malis. Dicitur cũ deliberatione, quia votũ quod facilitate animi potius, quàm arbitrio discretionis emittitur non est vsque quaque obligatorium, vt c. veniens. eo. tit. Et est triplex votum. Primum necessitatis, quod quis necessario in baptismate promittit vt abrenuntiare diabolo & pompis eius, tenere fidem, seruare decalogum. de conse. distinc. iiij. c. j. Secundum est voluntatis, quod quis voluntariè emittit super his ad quæ ante votum non tenetur, vt continentiæ, abstinentiæ, &c. Tertium est votum mixtum ex his duobus, scilicet partim necessitatis, & partim volũtatis, Sed votum voluntarium subdiuiditur in votum solenne & simplex, vnde simplex est, cui nulla solennitas adhibetur. Solum autem votum continentiæ solennizatur. Quæ autem vota redimi & cõmutari possint, vide Goffr. in sum. eod. ti. Item votum obligat quẽ Deo, cùm dicitur, vouete & reddite, vt c. & si Christus. & c. debitores. de iureiur. & c. magnæ. de vo. post princ. vel describitur sic, Votum est animi cõceptũ cũ deliberatione firmatũ.

De V ante R.

Vrbs simpliciter prolata, populi Romani ciuitatem significat antonomaticè, insti. de iu. nat. §. sed quoties. Vrbis autem appellatio muris aut continentibus ædificiis finitur, vt c. significauit. de pœn. & remis. ff. de verbo. signifi. l. ij. & appellatur ab vruo, id est aratro, quia aratrum in vrbe condenda adhiberi solebat. l. pupillus. §. vrbs. ff. eodem.

Vrbana mancipia non loco, sed genere vsus cognoscuntur, & à mãcipiis rusticis distinguntur. l. quemadmodum. de supell. leg. l. vrbana familia. de verbo. significa. l. seruis vrbanis. de leg. iij.

Vrbana prædia omnia ædificia accipimus, nõ solũ ea, quę sunt in ciuitatibus vel oppidis constituta, sed etiã in rure, nisi fortè stabula sint, quia locus nõ facit prædia vrbana, sed materia. ff. de ver. sig. l. vrbana prædia. vide suprà prædium.

Vrbanorum prædiorum seruitutes, require suprà seruitutes.

Vredo est morbus herbarum, frugum & arborum in vitibus, & alio nomine carbunculus appellari potest. l. ex cõducto. §. j. ff. loca. & de frigore procedit, nam & frigus vrit. Virg. Aut boreæ penetrabile frigus adurit. Aliquãdo ponit̃ ꝓ pruritu, vt apud Pli. de vrtica pisce, Tacta (inquit) vredinem immittit.

Vrepotrophium dictio græca est, locum significans ad infantes nutriendos paratum, vrephon enim græci infantem dicunt. l. illud

illud.§.j.C.de sacrosan.eccl.licet in aliquibus codicib. men dosè legatur.

Vrinatores appellantur natatores subaquatiles.l. nauis. ad l. Rho d.de iac.

De V ante S.

Vsiam pro substantia dixit Vlpia. l. in venditionibus. de contrahen.emp.

Vsio, idem quod vsus.l. Quintus. §.si factum.de aur.& arg.leg.

Vsque, stat quandoq; inclusiuè, vt ff.de sena.l.fi.& in c.j. de or.ab episc. qui re. quandoque etiam exclusiuè, vt cũ dilectis. de fi. instrum. est ergo dictio vsque, significata vltimi termini ad quem, sicut a vel ab, primi termini à quo.

Vsus est ius vtendi rebus alienis salua rerũ substantia proprietate & dominio, & quomodo accipiatur, vide Arch. de offic. deleg.c.quanuis.lib.vj.

Vsuarius est qui alicuius rei vsum habet, vt si tu qui es dominus huius serui, consenseris siue concesseris mihi vti ministerio eius salua proprietate & dominio, vnde vsuarij dici possunt clerici qui nõ possunt vendere vel testari siue donare de bonis ecclesiæ, sed victu tantum & vestitu debent esse contenti. x.q.ij. episcopus habeat, & c.cùm constet. de pignor.secundum Ber. Competit ergo vsuario ius & vsus, sed non potest vendere, locare vel alienare, sed solùm ad vsum suum & familiæ suæ potest vti seruitute tali, vt in hortis, fundis, & similibus, si quis habeat in seruitutem vsus.

Vsucapio est acquisitio dominij vtilis directa rei alienæ per continuationem possessionis temporis lege definiti, id est per spatium temporis à lege definitum. ff. eodem titulo. l. tertia. verbi gratia: Emi rem mobilem à non domino bona fide, putans rem esse vendentis, & per continuum triennium possideo sine interruptione, ipso iure efficior dominus illius rei. Directum autem dominium habet verus & principalis dominus rei. Sed vtile dominium dicitur, quando quis in veritate non est dominus, sed habet vtilitatem rei ac si esset dominus, vt feudatarius vasallus & similes. Et dicitur vsucapio, quia vsu quodã & consuetudine posside ndi cœpi & acquisiui dominiũ. Secundo in rebus mobilibus vel se mouentibus: nam immobilia non dicuntur vsucapi propriè, sed potius præscribi. In immobilibus enim prę scriptio locum habet. Tempus enim à lege deffinitum est triennium in vsucapione, sed in præscriptione statuitur decennium in

ter præsentes, & vicennium inter absentes, vt insti.de vsuca. Et datur vsucapio ne dominia rerum sint in incerto, pro publico bono introducta.l.j ff. de vsuca contra æquitatem naturalem.ff.de neg. gest. l. j. in fi.& de cond. indeb. l.nam hoc natura. Nam locupletari non debet quis cum alterius damno secundũ regulã locupletari.de reg. iur. lib. vj & sic aliud est æquum & aliud bonũ. vt C. de pac.cõuẽ.l.hac lege. Et quãdo opponitur, æquitas scripta præfertur rigori scripto. Solu. verũ est dũ vtrũque scriptũ est in specie, sed in præal.l.nã hoc natura. æquitas est scripta in genere, & hic rigor in specie, ergo præfertur rigori. Etiã in vsucapione vel præscriptione versatur quædã æquitas naturalis quæ suadet, ꝙ postquam quis iusto titulo bona fide certo temporis spatio rẽ tenuerit dominũ acquirere debeat, & imputetur domino qui negligens est tãto tẽpore rẽ suã quære re & custodire. Et sic nemo debet locupletari &c. nisi sub sit causa, vt hic propter cõmunem omniũ vtilitatẽ, & vt aliquãdo sit litiũ finis.l.fin. ff.pro suo. vbi datur hæc ratio, ideo exceptio præscriptionis est exceptio litis finitæ.& opponitur sicut aliæ litis finitæ exceptiones.

Vsufructuarius est qui fruitur & vtitur rebus alienis, vel qui res suas nemini furatur.

Vsusfructus est ius vtendi fruẽdi alienis rebus salua substantia rerũ, vt ff.de vsufru. l.j. & inst. de vsufru.in princ. Et est ius in corpore, quo sublato & ipsum tolli necesse est, destructa enim domo, destruitur & vsufruct. qui habetur in ea, vt ff. eod.titu.l.ij. & not. secundum Azo.in sum.C.eod.tit. quòd vsusfru. formalis dicitur ius.i. seruitus, sed vsusfructus causalis secundum quem aliquis habet causam dominij, non dicitur seruitus. & ponitur hic fruẽdi, & non in diffinitione vsus, quia differunt ius vtendi & fruendi, vt infrà patebit, & vtendi dicitur ad differentiam creditoris qui habet ius in pignore, non tamen potest eo vti, imò furtum committit si eo vtitur, sed secundum ponitur ad differentiã vtilis dominij, quod habetur in rebus alienis, sicut emphyteuta & feudatarius habent. Sed fruendi secundũ Accur.& Ber.dicitur ad differentia nudi vsus, quia minus est in vsu quàm in fructu. Dicitur in rebus alienis quia sua res nemini seruit. Salua rerum substantia dicitur ad differentiã superficiarij & emphyteutæ, qui non tenentur reficere ædes, sed vsufructuarius tenetur, & etiã tenetur ad tributũ, quia ad eũpertinet fructus. Vnde Ber.

de Ber. exponit salua rerũ substantia.i.ne pereat in toto substantia. Accurs. exponit salua substantia., quia tandiu durat vsusfructus, quãdiu durat substantia, Et no. differentiã inter eũ qui habet seruitutẽ vsus. & eũ qui habet seruitutẽ vsusfru. quia is qui habet solùm seruitutem nudi vsus., ita vtitur ꝙ fructus nõ percipit, sicut possum vti equa tua, ita ꝙ fructus inde nõ percipiã, sic ꝙ partus non sit meus: sic similiter qui habet vsum tantũ alicuius fundi, nõ potest vti pomis, olerib. & cæteris fructibus ad vsum suũ quotidianũ, ille autem cui cõpetit seruitus vsusfru. potest hæc omnia facere.

Vsura sicut cõmuniter dicitur, est quicquid pręter vsum sorti accidit vel accedit, secundũ Gof. xiiij. quęst. iij. plerique. Et addit ipse, intentione vel pacto præcedente. Sola enim spe vel expectatione vitiũ vsurariũ contrahitur. vt c.j & c. cõsuluit. de vsur. & xiiij. q. iij. si fœnerauerис. Et hoc cũ principaliter habetur spes & expectatio lucri, aliàs si ob charitatem moueatur quis ad mutuandũ, & secũdariò speret de aliqua retributione, non putatur vitiosum. ar. ad hoc lxxxvij. dist. in singulis. lxj. dist. quod prodierit. secũdũ Gof. Item vsura est vbi plus recipitur quàm datũ est, & definitur secundũ Azon. C. eo. tit. sic, Vsura est in summa quę ꝓpter vsum rei concessæ datur. Cõcessæ.i. datæ vel mutuatæ, vnde vsura dicitur ab vsu, & æs æris, quasi vsuæra.i. vsu ęris data. s. pecunia, cùm nomine pecuniæ quicquid homines habeãt contineatur. j. q. iij. totum. & no. ꝙ omnis vsura præstatur super facta dilatione ad annũ, vnde quædã vsura vocatur centesima, illa. s. quæ ĩ annũ æquiparatur sorti, quædam vocatur sextupla (aliàs sescupla) à sex, quod est totũ, & plica, id est pars vel medietas, quæ etiã alio nomine dicitur hemiolon, ab hemi, quod est mediũ, & holon, quod est totũ, & est illa vsura quæ totũ cõtinet & medietatem totius: quædam verò est triens, s. quæ præstatur vsque ad tertiã partem cẽtesimæ vel sortis, quædã semis, quæ præstatur ad medietatẽ sortis, quædã bes quæ præstatur ad duas partes sortis. Itẽ quędã vsura est fœnus sortis & quędã fœnus fœnoris. Nã vsura dicitur quæ vltra sortẽ recipitur, vt c. fi. xiiij. q. iij. sed fœnus dicitur lucrũ de vsura sumptũ, vel vsura vbi ad mutuũ restituẽdũ, non fuit certũ tempus determinatũ, & fœnus vbi determinatũ. Est tñ distinguendum inter vsurã & rẽ illã in qua vsura cõmittitur. nã quæ ab vsurario exigitur, propriè est lucrũ quod vltra sortem exigitur. &

lucrum restituendũ. Sed res in qua vsura cõmittitur, est mutuum de quo lucrum prædictum gignitur.

Vsurarius manifestus quis dicatur, vide c.j.& ij.de vsur.lib.vj. Et vltra hoc dicitur Matth. quòd sit ille qui vsurarius ex libris suis conuincitur. alleg. cle.j.de vsur.& c. qui syncera. xlv.disti.c.sanè. xxiiij.q.ij.& l. j.§.editiones.ff.de edendo.Secundò ille qui confitetur coram sacerdote se esse vsurariũ, quia vsurarij iudex est sacerdos,& sic cõfessus coram suo iudice erit manifestus, vt cap. quẽ pœnitet.de pœni.dist.j.lo. And.dicit hoc verũ,si adsint testes,vt c.quanquã.de vsur.lib. vj.Idẽ sequitur Ioan. de Lign. quia iudicium fori pœnitentialis nõ inducit illos effectus quos iudicium fori contentiosi, ꝙ ideò sit manifestus, qui cõfitetur corã iudice animæ nisi adsint testes. Tertiò dicitur ille vsurarius manifestus qui habet altare paratum.Sunt ergo vsurarij triplices. Primi notorij,qui habẽt altare cõtinuè paratũ semper mutuãtes. Secundi nõ notorij, sed manifesti,qui nõ habent altare continuè paratum, sed interdum mutuantes.Tertij per famam tantùm manifesti sunt.

Vsurpare est aliquem contra rationem,ius,vsum,vel consuetudinem capere,inuadere,vel præsumere, vide Albericũ de Rosa.in dictio.suo.in ver.vsurpatio,vbi planè.

Vsurpatio est interruptio vsucapionis,vt in l.ij.& in rubric.ff. de vsucapio. & dicit ibi textus quòd oratores vsurpationem frequentem vsum vocant.

De V ante T.

Vt,hæc dictio modum facit,sicut si, conditionem, & cùm causam,facit C.de cond. quæ sub mo.l.j.& ibi not. & vide ff. de manumis.l.causam.§.fin.& de legatis ij l.si ita relictum.& de contrahend.emptio.l. cùm ab eo.& de manum. testa.l.Meuia.Aliquando facit conditionem,vt l.cùm tale. circa finẽ. ff.de condit.& demonstr. Aliquando vt,exponitur,id est sicut.C. de sepulc.viol.l. si quis. & ff.de acquiren.rer.domi.l.in laqueum.in fin. Aliquando vt, id est secundùm.C. de his qui parent.vel liber.occid.l.j. Aliquando ponitur causatiuè & consecutiuè.ff. de donat. cau. mor.l. senatus. Causatiuè ponitur,xlvij. distinct.sicut.ff. de leg.j.l. si quis.in princ. Consecutiuè ponitur.C.de obse.patr. præst.l. si manumissori.de episcopis & clericis.l.in ecclesiis. ff.de seruit. & aqua. l.j.& j. q.j. cùm liqueat.& capit.venditio. Aliquando ponitur aduersatiuè,pro sed. C.de appel.l. cùm post.Aliquando est aduerbium tempo

tẽporis, vt, id est postquã. ff. de pignor. l. j. §. idem quæsiit. Aliquando ponitur vt, pro &, in authenti. de testi §. si verò deducens, ibi non tamen per longum interuallum, vt &c. Aliquando vt, id est tanquam. C. de legi. l. leges. Aliquando est aduerbiũ qualitatis vel quantitatis, vt, id est quantum, vel optandi, vt, pro vtinam. Aliquando est exemplificatiuum, vt cùm dicitur, nomen appellatiuum vt homo, & not. ff. de inter. l. j. §. interdicta. de pactis. l. iurisgentium. §. quinimò. Aliquando vt, id est quamuis. de nego. gest. l. sed an vltro. §. fin. C. de serui. & aqua. l. j. Aliquando vt, exponitur, id est quando. ff. de arb. l. si cùm dies. §. si arbiter. Aliquando abundat. ff. ad l. pompeiam, de parricidis. l. j. & ibi in glos. Aliquando est aduerbium ordinis, vt, id est postea. Aliquando est coniunctio adiunctiua, vt volo vt tu legas. Aliquando causalis, vt, id est quia, vnde versus: Qualiter & quantum notat, discernit & optat. Ordinat, exemplat simulat, vtrunque requirit. Dat comitem, dat quoque sequẽs, sic dat duodena. Et de significato huius dictionis, vt, vide extrà, de priuileg. ex ore. de confir. vti. vel inuti. cap. examinata. de verborum significatio. cap. abbate. Item de effectu huius dictionis, vt, vide extrà, de condi. apo. verum. in clem. de æta. & qualit. c. j.

Vter, dictio est distributiua, & verificatur in altero tantũ. Bar. in l. pe. C. de impu. & aliis substit.

Vterinus, vide in dictione Fratres.

Vterlibet, alter ex duobus, quem capere libet. l. arbor. §. de vestibulo com. diui.

Vterque, aliquando ponitur coniunctiuè. ff. de lega. ij. l. si quis duobus. & de leg. iij. l. Titius. & ff. de coud. indeb. l. si non sortem. §. fi. de euic. l. si duos. Aliquando ponitur diuisiuè, vt ff. de rei vendi. Pomponius communia præd. l. binas. & de act. empt. l. si ea res. §. fin. Aliquando dicitur de tribus, secundũ vnam expositionem. glo. instit. per quas perso. no. acqui. §. non solùm. Item adde quomodo vterque attribuit actum, & in quo verificetur. Bartolus in l. hoc articulo. ff. de hered. institu. Item quæ sit eius natura, vide eundem Bartol. in l. cùm quidã. C. de impu. & aliis subst.

Vti & frui differunt sic, quia vti dicitur ille, qui ita vtitur re ꝙ fructus non percipit, sicut possum vti ad vsum quotidianum & ministerium equa tua, ita ꝙ fructum non percipiam, ꝙ licet partus non sit meus, sed is qui alicuius fundi vsum habet, pomis & oleribus vt. potest ad vsum quotidianum, nõ tamen donare vel vendere po-

test. Frui verò dicitur ille, qui fructus percipit, & sic vsuarius habet vsum rei, vt cui dominus, nemoris constituit vsum nemoris ad necessitatem suã & familiæ suæ, vt accipiat ligna, olera, poma, flores, &c. quæ nascuntur in nemore pro se & suis conuiuis, non tamen vendere permittit ipsum, aliàs frueretur, quare clerici dici possunt vsuarij, vt suprà dictum est.

Vtilis actio, vide suprà, Actio directa.

Vtiles impensæ, vide Impensę.

Vtilitas publica quot modis consideretur, tradit Barto. in l. j. solut. matrimon.

Vti possidetis est quoddam interdictum cùm possessor inquietatur à non possidente, vt iudex pro ipso det sententiam. Si vnus fuerit, tunc pronuntiare habet in singulari numero, vt ita possideas vt possides. Si autem plures, tunc debet pronuntiare in plurali numero, vt vti possidetis ita possideatis. hæc Azo in sum. eod ti. & vide gl. antepe. in c. licet. de probat.

Vtpote pro quia. auth. ingressi. de sacrosanct. eccl.

Vtique, id est certè. ff. de rei ven. l. vtique. Aliquando ponitur continuatiuè ff. de dam. infec. l. vtique. Aliquando, id est ita demum. ff. de neg. gest l. diuortio. §. sed nec. Aliquando id est sicut. ff. de actio. empt. l. sicut. Aliquando, id est tantùm. ff. ad municip. l. non vtique. Aliquando, id est vsque adeò. de capit. demin. l. amissione. §. j. Aliquando vtique sunt duæ partes. s. vti, id est sicut, & que pro &, vt not. ff. de ædil. edic. l. ædiles.

Vtro, id est altero. C. de agric. & censi l. definimus. li. xj.

Vtrobi componitur ex vtrum, & vbi, pro ad, quasi dicat apud quem est possessio, apud illum sit, no. per Host. extrà. de prob. c. licet. in fin. & vide C. & ff. in tit. vtrobi. & instit. de interdictis. §. vtrobi.

Vtroq; iure. i. in spiritualibus & temporalibus. extrà, de priuil. quoniam. Aliquando ponitur simulatiuè. ff. de pact. l. referiptũ §. si pacto. & de rebus dub. l. si is qui ducenta. §. vtrum.

De V ante V.

Vulgaris hæc dictio quot modis capiatur, docet Bart. in l. j. ff. de vulg. & pupil. substitut.

Vulgaris persona dicitur minus honesta. l. legitimos. ff. de legitim. tut.

Vulgaris substitutio dicitur cùm quis loco instituti vel eius cui aliàs puta ab intestato est ius adeundi, in casu hereditatis non aditæ apponitur seu subrogatur. Vnde cõditio est semper, si hereditas non adeatur. Et dicitur vulgaris, quia in hunc casum seu euentum fieri potest à quolibet qui testari

ftari poteft, & cuilibet qui ius adeundi habet ex teftamento vel ab inteftato, quia voluntas talis difponentis fimpliciter admittitur iure ciuili, fecùs in pupillari & aliis fubftitutionibus, vbi non fimpliciter admittitur, imo reftringitur & limitatur. Et quandoque penitus non admittitur iure ciuili fcripto. Et nota quod conditio ibi appofita fi hereditas non adeatur, poteft dupliciter intelligi, fecundum quòd non adire dupliciter contingit, fcilicet vel propter nolle adire, vel propter non poffe. Et illud non poffe multis modis poteft contingere, vel quia euenit furor, vel deportatio, vel quia bonorum acquifitio interdicitur. Vulgaris enim fubftitutio femper continet conditionem de euentu non aditæ hereditatis, licet iam vnum cafum vel plures vel omnes continere poffit. Cætera vide fuprà, de fubftitutionibus.

Vulgo concepti dicuntur qui patrem demonftrare non poffunt, nati ex meretrice quę plures admifit. l. vulgo concepti. de fta.homi.

Vulua fecundum Archid.xiiij.q. iij.plerique. quandoque illud eft quod extra nafcitur, vel eft venter porci, vel vber, farcimen, vel illia, fcilicet falcitia.

De V ante X.

Vxor iufta, vt fcribit Alcia.libro iiij.Parad. dicitur quæ vere vxor & perquàm folenniter ducta eft, non quæ fimplici fponfione vxor eft, tametfi legitima fit.l.fi vxor. de adul.

Vulpianus an Vlpianus dici debeat Iurifconfultiffimus Alexandri Cæfarius ille affeffor, multi dubitant: quæ ambiguitas ex Pandectarum Florentinarũ lectione tollitur, in quib⁹ femper Vulpianus per duplex u, alteram confonantem, alteram vocalem fcribitur. Neb.

De litera X.

XEnium, interpretatur munus quod hofpitibus datur. Nam xenos interpretatur hofpes. Vitruuius libro vj. Primo, inquit, die Græci hofpites inuitabãt ad cœnam, poftero, mittebãt pullos, oua, olera, poma, reliquáfque res agreftes. Ideo pictores qui ea q̃ mittebãtur hofpitibus, picturis imitabantur, xenia appellarunt. Martialis: Omnis in hoc gracili xeniorum turba libello, & fequitur: Hæc licet hofpitibus pro munere difticha mittas. Inde per deminutionẽ xeniolũ. Apuleius lib.ij.de afino: Mittit byrrhena mihi xeniola, porcum optimũ & quinque gallinulas. Vlpianus libro j. Dig. tit. de officio proconfu. l. folent.

Non, inquit, in totum xeniis abstinere debet proconsul. & paulò post: Quantum ad xenia, inquit, pertinet vetus prouerbium est, &c. Nebr.

Xenia dicuntur munuscula quædam quæ dantur esculenta & poculenta quæ vulgo dicuntur appẽsationes, cæterarum verò rerum quæ vsum edulium excedunt, magis propriè dicuntur munera. dicitur enim fieri xenium de pomis cum quis habet hospites, secundum Archi. xiiij. q. iij. plerique. in fin.

Xenodochium, interpretatur hospitium, quod hospitibus & peregrinis publicitus siue priuatim patet, Hierony. in quadam epistola ad Pammachiũ: Audio te Xenodochiũ, in portu fecisse Romano. In Codice Iustiniano, tit. de sacrosan. ecclesiis. l. illud. l. sancimus. l. si quis. Item de episcop. & cleri. tum xenodochium, tum xenon appellatur. Nebri.

Xenodochus est qui xenomeu alicuius ciuitatis procurat.

Xenon est domus in qua ægrotantes recipiuntur, curantur & alimẽtis substentatur: vt C. de episc. & cler. per totum.

Xenodochium est domus ad hospitium peregrinãtium deputata, vt quidam dicunt. Sed tamen xenon & xenodochiũ eadem domus dici potest, scilicet in qua valetudinarij & senes, id est infirmi recipiuntur & aluntur. Prædictam autem differentiam facientes, zenon per z, literam, & senodochiũ dicunt esse scribendum per, s, vide c. iij. de relig. do. & varia nomina talium locorum habes. xiiij. quæst. vlt. sancimus. vbi de hoc. & j. quæst. vij. si quis hominem ad fin. in authentic. de non alien. aut permutan. §. hæc ergo, & de eccles. titul. §. si. & est gloss. in clemen. per literas. de præben.

Xenoparochus is est qui publicè munera hospitibus cõtribuit, quia xenos hospes interpretatur, & parochus tributor. Archadius lib. 50. tit. de muner. & hon. l. munerum. Tabularij, inquit, vel xenoparochus, & vt in quibusdam ciuitatibus. N.

Xerolophum, locus erat celebris Bizantij, quæ Constantinopolis postea cognominata est. Priscianus lib. j. de octo partibus orationis: Epigrammata, inquit, quæ egomet legi in tripode vetustissimo Apollinis, qui stat in xerolopho Bizantij scriptus. Idem libr. vj. Ostendunt, inquit, epigrammata vetustissima quæ & literis vetustissimis scripta in multis tripodibus legi, & maximè in tripode Apollinis, qui est Constantinopoli in loco quẽ Xerolophon vocant. Iustinianus libro quarto Institutionum, titulo de publicis iudiciis. Quod nos, inquit, telum appellamus, illi

telos appellant. admonent, in quit, nos epigrammata in Xerolopho scripta, apud Iustinianum lege Theophil. Xenophori.

Xenoparochi, quorum meminit l. vlt. ff. de munc. & hon. appellantur qui præbendis hospitiis præsunt, auctore Alcia. in l. pupillus. de verb. sign.

Xerolophum, locus erat Cōstantinopoli celebris. §. item lex Cornelia. Instit. de publi. iudi.

Christus est rex regum, dominus dominantium: vt in cle. pastoralis de re iudic.

Christe eleison, vide de consecra. distinct. j. hoc quoque, & distinct. ij. can. re vera.

Christianorum nomen primo ortum est apud Antiochiam, vbi Ignatius fuit episcopus. vij. q. j. mutationes. Nā prius omnes fideles dicti fuerunt discipuli vel fratres. Sed postquam apostoli fecerunt conciliū antiochenum, tunc dicti sunt christiani: vt est gloss. xxij. distinct. sacrosancta. & ibi tex.

Xystici, Athletæ sunt de quibus meminit Iurisc. in l. athletas, ff. de is qui not. infa. licet ibidem corruptè legatur sexustici. Sunt autem illi qui pugnabant in porticu amplissima.

Sueto. Nec tamē eo minus xysticorum concertationes aut gladiatorūpugnas seuerissime semp egit. Græci enim xystum porticū vocant ampla latitudine in qua athletæ per hyberna tēpora exercentur. Has & paradromidas Græci appellāt, & nostris ambulationes dicuntur. Vel secundum aliquos xystus habet originem à xystos, quod hastam seu telum spiculúmue denotat.

De Y ante A.

Yatus aliquando sumitur pro puncto mortis, seu pro emissione spiritus vltimi, de pœnit. dist. vij. c. nullus. Aliquando est apertio terrę. c. non offeramus xxiiij. q. j.

Imòverò hiatus scribendum est.

Yconomus dicitur ille, cui res ecclesiæ gubernanda datur, scilicet episcopalis, & propriè res canonicorum. Etiam quandoque est vice dominus vel præpositus. j. q. iij. saluator. vide gloss. in c. Imperatorem. de iura. calum. vbi concor. Vnde secundum Gof. differunt yconomus, syndicus, procurator, & actor. Nam yconomus administrat res ecclesiæ, & aliquando defendit in causa, & quandoque in ecclesia vacante fit ad ꝑcipiēdos ꝓuentus & seruādos ad futurū ꝑlatū. Syndicus autē in reb⁹ & negotiis cuiuslibet corporis vel colegij. Et secundū leges nō differt à defensore, & est vniuersitatis. Sed ꝓcurator est priuatæ ꝑsonæ ad vnū negotiū vel plura. Actor autē pro vno vel pro vniuersi-

tate ad vnam causam & præsentem & cum decreto constituitur: in constitutioné yconomi non est, ita omnimodo necessarium decretũ iudicis, Angel. Aret. & Ioan. Fab. instit. de cura. §. quòd si. & idem in constitutione syndici dicendum. Bar. in l. nulli. ff. quod cuiusque vniuer. nomi. non nego tamen quin tutius sit decretum adhiberi, gloss & Bar. in l. actor. ff. rem ratam haberi. Spec. titu. de syndi. versic. item quòd est constitutus minus solenniter.

Imò verò œconomus scribẽdum est per œ, diphtongum.

Ydoneus quis dicatur, & in quibus consistat idoneitas. vide c. cùm in cunctis. de electio.

Scribendum esse idoneus, nulli dubium.

Ydrophylatri dicuntur ab ydria, quod est vas, quo aqua defertur, vel ab ydor, id est aqua, & phylare custodire, quasi custodes aquarum, secundum Ioan. Andr. in cap. si iudex laicus. de senten. excom. lib. vj.

Scribendum est hydrophylaces, à Græco nomine hydor, quod est aqua, & phylattein, quod est custodire. vide C. de aquæduc. l. decernimus.

Ymò, hæc dictio significat quandoque correctiuè, vt testator dicit. Titius, imò Seius heres esto, vt l. si ita scriptum. ff. de hered. instituen. ibi text. dicit adiiciẽtes & detrahentes, ymò & mutantes. Ponitur etiam copulatiuè. C. de nouo Cod. compo. l. vnic. §. quibus. Et sumitur significatum ex copula adiuncta, & esset idem dicere etiam. Sed ibi, yconomus qui hoc fecerit, ymò fieri passus fuerit, priuetur, ponitur alternatiuè, vt l. iubemus §. yconomus. C. de sacrosanct. ecclesi. quia habet locum, vel ipso alienante, vel alienari patiente. Potest etiam ibi accipi correctiuè, quia eadem vel maior est ratio in alienante, quàm in patiente alienari, quòd puniatur. Item quo ad decisionem legis ponitur ibi copulatiuè, quia pœna habet locum & in alienante & in patiente alienari.

Cum i, Latino scribendum est, & vt quibusdam placet, cum simplici m, imò.

Ypocomus dicitur ab ypo, quod est sub, & comos villa. Inde ypocomi qui sunt sub villanis, secũdum Placen. & Accur. sed secundum peritiores hippocomi (sic enim scribendum est, non ypocomi) dicuntur stabularij qui equos curant.

Ypocrisarius quãdoque ponitur pro syndico, quandoque pro œconomo, vt not. Spec. in tit. de his qui aliena. poss. vel non. §. licet.

Apocrisarij legitur extrà, de electio. c. significasti. & j. quæst. vj.

conuenientibus.

Ypoſtaſis dicitur ab ypo, quo eſt ſub & ſtaſis ſtatus, vel ſtãs, qua ſi ſubſtãs, & vtũtur Græci ſicut nos ꝓ perſona, quia habet ſub ſtare omnibus accidentibus, & omnia accidentia ad ſe recipit, à nullo tamen informatur, ſecundum Hugonem gloſſa eſt clementina prima, de ſumma trinitate.

Aſpiratur & hæc, hypoſtaſis, de de quo ſuprà ſuo loco.

Ypotheca eſt res immobilis pignori obligata, vt domus, ager, fundus. Pignus antem eſt res mobilis, propriè à pugno dictum, quia pugno tradi poteſt. Et ſic hypotheca non eſt aliud quàm obligatio vel pignoratio. Ius autẽ ypothecarũ eſt illud, quod cõpetit creditori in bonis debitoris ſui ſibi obligatis pro debito tacitè vel expreſsè. & dicitur ab ypo, id eſt ſub, & theca poſitio, quaſi ſuppoſitio, nam debitor rẽ pignoratã creditori ſupponit, & in ipſa ſibi ius conſtituit.

Ypothecare eſt obligare, pignorare, vel ſupponere, vt patet ꝑ rub. ff. de reb. eo, qui ſub tuto. & cur. dum ſubditur. Sine decreto pignorinõ ſupponẽdis.

Aſpirantur & hæ voces, hypotheca hypothecare.

Yſothomus eſt terra inter duo maria. l. Lucius. ff. de ſer. ruſt. præd.

Yſtriones. i. ioculatores, ab yſtria. c. clericus. de vita & hone. cleri. de conſecra. diſtin. ij. c. ſcenicis atque yſtrionibus. & cap. pro dilectione.

Cum i, Latino ſcribitur hiſtriones.

Xiſtici, dicuntur athletæ, dicti à xiſto, qui, vt ait Vitruuius libro ſexto, eſt porticus ampla latitudine, in qua athletæ per hyberna tempora exercebantur. Suetonius in Auguſto: Xyſticorum certationes, aut gladiatorum pugnas ſeuerisſime ſemper egit. Idem in Galba: Si quid ſcænici aut xyſtici donatum olim vendidiſſent. Vlpianus tit de iis qui notantur infamia. l. athletas. pro eo quod eſſe debuit, xiſtici, reſuſtici corruptè legitur. N.

De Z ante A.

Zabarella nomẽ eſt vnius Iuriſcõſulti qui fecit vtilẽ lecturã ſuper Clemẽtinas, & tractatũ de horis canonicis, pro funere ſuo fertur oraſſe Pogius Florentinus. Sepultus eſt Cõſtantiæ apud minores.

Zelotypia eſt ſuſpitio vel furor. ij. quæſt. v. §. hoc autem ſub. c. conſuluiſti.

Zelotes idem eſt quod zelans & vlciſcens, vt in cap. niſi cùm pridem. de renun. §. perſonæ verò. vbi dicitur, Ego ſum (inquit Deus) zelotes, id eſt requiſitor & exactor caſtitatis. j. q. iij. § hæc vltra. xxiij. quæſtio.

j.§.j.id est visitans peccata patrum in filios vsque ad tertiã & quartam generationem in his qui oderunt me, id est contra me paternum odium imitantur. Et sunt verba Domini ad Moysen, Exodi 20.cap.

Zelus quandoque exponitur, id est inuidia, vt xxiij.quæst. iiij. cap.qui peccat.&ibi dicit tex. Dominus flagellatos expulit de templo improbos mercatores, vbi est connexum testimonium scripturæ dicentis, Zelus domus tuæ comedit me. ibi glo.exponit zelus, id est amor quem habui ad templum comedit me, id est fuit mihi causa inuidiæ propter quam occiderunt me. Aliquando zelus exponitur id est feruor dilectionis, extrà, de reg. cap. ij. lib.vj.per Ioan. And. in hoc significato magistri nostri dicuntur viri zelosi non zelotypi. Aliquando sumitur in bona parte. Aliquando in mala pro odio, vt not. per Ber. extrà, de offic. custo. cap. ij. Aliquando ponitur pro ira. xxiij. quæst.viij.legi. Aliquando pro seueritate.xxviij.quæst.viij. hi ergo.

Zenotapium quid sit, vide ff. de rerum diui.in tantum.§.fina.

Cenotaphium scribendum est, quod imaginariũ sepulchrum significat à Græca voce cenos, id est inanis, & taphos sepulchrum.

Zeugma est figura Grammaticalis.ff.de petitione hereditatis. l.si quis libertatem.in glo. per zeugmam.

Zeleucus est proprium nomen cuiusdam iudicis, qui (vt est apud Valerium, Max.li.vj.hist. xij.) lata lege de adulteris exoculandis, filium in adulterio repertum exoculare parabat, sed precibus populi victus, filium vno, se altero priuauit.

Zygostatem Alciatus interpretatur pro eo qui ponderum & staterarum rationem peroptimè calleat.

Zythum potus est, quem è frugibus excogitauit Aegyptus.

Zizania est seges vel herba peruersa, scilicet lolium.lvj.dist. c.nasci.xxiij.q.j.c. quod militare.&quandoque ponitur pro sorde omnium segetũ glo.bona in cle.dudum.de sepul. &c. licet.de elect.& ita Saluator dicit ad volentes eradicare zizaniam. xj. q. iij. c. nolite, j. post prin.& xxiij.quæst.j,§. j. Matthæi 12.

Zocomenus est proprium nomẽ viri Græci genere, qui composuit ix.libros historiæ ecclesiasticæ, exordiens à consulatu Crispi & Constãtini Cæsarum vsque ad tempora Theodosij iunioris.

Zona, zonæ vocabulum interpretatur tibi Calderinus in hoc Martialis Apophoreto.

Longa

Longa satis nunc sum, dulci si pō
dere venter.
Intumeat, fiam tūc tibi zona bre-
uis.
Et Clericus coniugatus deferens zonam bicolorem perdit priuilegium clericale. Aufre. in add. ad quæst. Ca. Tol. ccxxxij. cum appellatione vestis contineatur zona, alleg. l. vestis. de auro & ar. leg Bar. in l. diuus. ff. de bo. dam.

Zona, non tantum pro cingulo accipienda est, sed aliquando etiam pro marsupio & loculis nummorū refertis accipitur. Apuleius lib. 7. de asino: Plotina, inquit, pretiosissimis monilium & auro monetali zonis refertis incincta. Sueton. quoque scribit Vitellium zonam se aureorum plenam circundedisse. Spartianus etiam Pescenium nigrum Imperatorē iussisse, ne milites in zonis nummos aureos vel argenteos portarent ad bellum. Lampridius quoque Alexādrum Cæsarem dicere solitum ait, Miles nō timet, nisi vestitus, calceatus, & satur, & aliquid in zonula habens. Et ferè hæc est consuetudo Hispanorū, vt cingulo bursam escariam applicent, in qua portent nummos. Itaque Saluator noster discipulis interminatur, ne portent zonam. In hoc significatu accepit Vlpia. in tit. de bonis damnatorum. l. diuus Neque si zonam, inquit, circa se habuerit: protinus aliquis sibi vindicare debebit. Accursius putauit zonā esse cingulum magni pretij. Nebr.

Zythum, potus est quem è frugibus excogitauit Aegyptus. vnde à Columella pelusiacum cognominatur in horto, cum dicit, Et pelusiaci proritet pocula zythi. Vlpia. tit. de tritico & vino legato. l. si quis. Zythū, inquit, & cætera pro hominū affectione. Nebr.

EX

EX OBSERVATIONIBVS AELII ANTOnij Nebricensis in libros iuris Ciuilis.

De Glauco & Diomede Accurs.somnium.

EST in præfatione Digestorum peroratio Iustinia.Impe.in hæc verba.Incipite igitur leg.Doctri.eis de gubernatione tradere, & viam aperite,quam nos inuenimus, quatenus fiant optimi iustitiæ & republicæ ministri,& vos maximum decus in omne æuũ sequatur.Quia vestris temporibus talis legũ inuenta est permutatio, qualem apud Homer.patrem omnis virtutis, Glau.& Diomed. inter se faciunt, dissimilia permutantes, & subdit carmina Homeri sumpta ex 7.Iliad.libro,vbi narrat quo pacto in obsidione Troian. Diome.cum Glau.Hippolochi filio congressus, cœpit ab illo quærere quis esset,quibusque maioribus ortus.Cui Glaucus se Bellerephontis nepotem, Hipolochique filium esse respondit. Cúmque Diomedes vetus hospitiũ Oenei Bellerephontísque vtriusque auorum fuisse intelligeret,pugna abstinuit, atque ita cõmutatis armis digressi sunt,quasi pignus amoris alter alterius reportantes. Fuerunt autem Glau.arma aurea centum bobus ęstimata,Diome.ærea nouem boum Quod Accur.nescio quibus furiis agitatus exponens ait,Diomedes cum rediret per mare à Troia.victoria, indigebat vino,& inuenit Glau.iuxta mare abundantẽ vino & carentem equis, at ipse multos equos, quos in prælio habuerat, & ita dedit illi de equis inutilibus pro vino necessario & vtili sibi, & Glau. dedit vinum superfluum, & accepit equos necessarios, & sic nos fecimus permutationem de inutili modo legendi ad vtilem. Hucusque Accursius.Omitto corruptissimum, & mille acyrologiis deprauatum dicendi genus. Vbi legit ille bonus vir hæc historiarum portenta: aut quis illum docuit in rebus, quarum ignoratione tenebatur diuinare? Aliud est enim:vt diuus Hierony.scribit, esse vatem, aliud interpretem:illic spiritus neutra prædicit, hic eruditio & verborum copia quæ intelligit interpretatur. Quod si fuisset Accursio mixtum cum pudore iudicium, aut omnino tacuisset iis de rebus quas ignorabat:aut ea scriberet quæ de Glauco & Diomede ab auctoribus memoriæ prodita sunt:Homero præsertim; quem Iustinianus citat testem.Quod si Accur.Græcas literas ignorabat,didicisset saltem latinas, in quibus libro primo Serm.Horatij legeret, Aut si disparibus bellum incidit aut Diomede cum Licio Glauco discedat pigrior vltro Muneribus missis.Atque apud Martialem libro 9.epigrammaton, Tam stupidus nunquam nec tu puto Glauce fuisti:

fuisti: Chalcea donanti chrysea qui dederas. Aut quoniam iuris libros interpretabatur: illud saltem quod Aristoteles li. 5. ethico. cum de iustitia & iure differeret, scripsit. Volenti, inquit, non fit iniuria, sed qui sua donat vt Homerus de Glauco scribit, dedisse eum Diomedi arma aurea pro ferreis centeni pretij pro noueni, huic iniuria non fit. Aut imitaretur saltem pudorem sancti Thomæ qui locũ illum exponens, nihil tale somniat quale Accur. sed tantum ab ignorantia interpretis deceptus: dixit accepisse Diomedem cẽtum boues pro nouem cum Homerus dicat arma æstimata pretio centum boum pro armis nouem boum. quod & Plin. lib. 33. affert. Quãquam Homerus inquit admiratus aurum, æstimationes rerum ita fecit. vt centum boum arma permutasse Glaucum diceret. cum Diomedis armis nouem boum. & hoc est quod Iustinianus dicebat talem permutationem legum antiquarum pro nouis esse factam, qualis fuit Glauci & Diomedis, hoc est centeni pretii pro noueni.

DE LEGATIS ATHENAS MISSIS SOMN. ACC.

Pomponius lib. pri. Dig. sub titulo qui est de origine iuris: Placuit, inquit: publica auctoritate decem constitui viros: per quos peterentur leges a Græcis ciuitatibus, vt ciuitas fundaretur legibus quas in tabulis eburneis perscriptas pro rostris composuerunt. Audite nunc obsecro vos ægrotantis Accur. somnia vana: Antè, inquit quam hoc fieret, miserunt Græci Romam quædam sapientem vt exploraret an digni essent Romani legibus qui cum Romam venisset, Romani cogitantes quid poterat fieri, quendam stultum ad disputandum cum Græco posuerunt vt si perderet tantum derisio esset. Græcus nutu disputare cœpit, & eleuauit vnum digitum, vnum Deum significans. Stultus credens quod vellet eum vno oculo decæcare eleuauit duos, & cum eis eleuauit etiam policem, sicut naturaliter euenit, quasi cæcare eum vellet de vtroque. Gręcus autem credidit quòd trinitatem ostẽderet. Item Græcus apertam manum ostendit, vt ostenderet omnia nuda & aperta Deo. Stultus autem timens maxillatam sibi dari, pugnum clausum quasi repercussurus leuauit. Græcus intellexit quòd Deus omnia clauderet palma: & sic credens Romanos dignos legibus recessit. O miserrimam seculi conditionem, qui hæc audiuimus & patimur. Ecquis vnquam talia deliramenta nisi à mulierculis lanificio intentis audiuit? & non videt homo perditus non habita ratione temporum & personarum sibiipsis repugnanda dicere? Quòd si tanta erat illi historia mentiendi libido, at debuit saltem aliquid dicere quod nos falleret.

Nunc

Nunc verò ea per crapulam ructat, quę nec credent pueri, qui nondum ære lauãtur. Nam si quod hoc in loco Pomponius scribit, constat esse factum trecentesimo altero anno ab vrbe condita, hoc est ante natalem Christianum annos circiter quadringentos quinquaginta, quo pacto Græcus & Romanus de trinitate personarum atque vnitate substantiæ in diuinis disputare poterant? hoc ne erras quidem fecisset, doctissimus illa tempestate legis interpres, ne dũ homines in falsa deorum gentilium religione occupari. Aut si tam diligens in historia esse volebat, illud potius annotare debuit, Romanorum rerum scriptores, non quod Pomponius scribit creatos esse decemviros quos leges paterentur, sed cum prius defeređis legibus inter Romanos conueniret, de latore tantum disceptarent missos esse tres legatos Athenas, iussósque inclytas Solonis leges describere, & aliarum Græciæ ciuitatum instituta morésque pernoscere. Postea verò quàm illi redierunt, creatos decem viros condendarum legum, & iuris dicundi causa. Quod verò Pomponius scribit tabulas fuisse eburneas. Dionysius Halicarnasseus diligẽtissimus antiquitatum Romanarum scriptor libro nono æreas fuisse memoriæ prodidit. Quódque idem auctor scribit tabulas in foro positas, non est diuersum abeo, quod Pomponius tradit positas esse pro rostris: nam Rostra templũ erat in foro Romano quod placuit exornari Rostris nauium, quas ab Anciatibus acceperant, non vt Accursius delirat, pyratarum. Illud verò perquam ridiculum, quod in re manifesta dubitans, pro rostris exponit ante oculos & ora hominum. Ab Hispano opinor, aliquo id didicerat, quoniam Hispanè facies rostro appellatur.

MVTIVS PRO FABIVS.

Idem Pomponius in eod. tit. de orig. iur. Q. inquit Mutius qui ad Carthaginienses missus legatus, cum essent duæ tesseræ positæ, vna pacis, & altera belli, arbitrio sibi dato vtram vellet referre Romam, vtranque sustulit, & ait, Carthaginienses petere debere vtram mallent accipere. Atqui non Q. Mutius, sed Q. Fabius fuit, qui cum Valerio Flacco missus est Carthaginem legatus, vt nisi Hannibal violator fœderis dederetur bellum Carthaginiensibus indiceret. Hic Fabius, Pamphilus cognominatus est, ad differẽtiam illius Fabij qui in eodem secundo bello Punico singularem operã Reip. nauauit, atque tum maximus, tum verricosus, tum ouicula dictus est. Atque ea propemodum Fabium Pamphilum fecisse coram Carthaginiensibus quæ Pomponius refert, auctores sunt Polybius, Liuius, Plutarchus, Silius præterea lib. secundo Punicorum.

Non

Non vltra patiens Fabius texisse dolorem,
Concilium exposcit propere, partibúsque vocatis,
Bellum se gestare sinu pacémque profatus.
Quid sedeat legere, ambiguis neu fallere dictis
Imperat, at sæuo neutrum renuente senatu
Ceu clausas acies, gremióque effunderet arma,
Accipite infaustum Libyæ, euentúque priori
Par inquit bellum, & laxos effudit amictus.

Tam insigne mendum non debuit Accursius dissimulare, atque intactum relinquere, vbi non in parte, sed in toto error committitur: nam quid habent simile Mutius & Fabius: nempe quod Thais & Hermione.

COLVMNARIVM PRO Colum Niuarium.

Pomponius Iurisconsultus in lib. Digest. xxxiiij. ti. de auro & argento leg. In argento, inquit potorio, vtrum id duntaxat sit, quod ibi possit, an etiam id quod ad præparationem bibendi comparatum est, veluti columnarum & vrceoli. Quod vasis genus columnarium sit, nullus vnquam scripsit, sed neque legit, præter vnum Philippum Beroaldum, virum alioqui singulari eruditione, qui ex huius legis deceptus lectione, putauit esse poculi genus, & Accursium, qui anglisteriam interpretatur, sic Itali vulgò appellant ampullam vitream longioris colli. Ego verò cùm columnarium esse nihil verbum pro comperto haberem, cœpi mecum recogitare quid columnarij loco substituerem, cum subito fuit mihi præsto Martialis poetæ distichon, cuius lemma est, Colum niuarium. Cúmque adhuc subdubitarem, an pro columnario colum niuarium reponerem, legi sequens distichon, cuius index est, Vrceoli ministratorij. Exilui præ nimia lætitia, atque cœpi mihi ipsi gratulari, quod locum aliis incognitum atque intactum mea diligentia restitui. Quid verò colum niuarium fuerit, reliquum est vt ostendamus. Fuit consuetudo apud maiores nostros, non modo colare vina, vt essent molliora defæcatioráque, verum etiam aquam per niues transmittere, quo fieret gustui suauior. Instrumenta verò ad percolandum erant cola minutissimis viminibus contexta, aut ex sacco lineo siue cilicino. Vergil. 2. Gerog. Tu spisso vimine qualos Coláque prælorum fumosis diripe tectis. De colatorio sacco Martialis in disticho cuius lemma est, saccus niuarius: Attenuare niues norunt, & linthea nostra: Frigidior colo non salit vnda tuo. Pli. 14. Vtilissimū omnibus sacco viribus fractis. Idē de cimone

monono: Inueterauit vina ſaccíſque caſtrari, & vigeſimotertio libro: Vt plus, inquit, capiamus, ſacco frangimus vires. Atque iterum Martialis. Turbida ſollicito tanſmitere cecuba ſacco, & Horatius ſecundo Sermonum. Integrum perdunt lino vitiata ſaporem. Quod Porphyrion exponit ſacco percolata. Cum itaque Martialis duo diſticha continuata ſcripſerit, alterum de colo niuario, alterum de ſacco vinario, ſubdideríťque ſtatim vrceolos miniſtratores, quis non videt apud Pomponium legendum eſſe colum niuarium, non præſertim cuelligio ſequatur & vrceoli? Quid, quod ſenſus pulchre coit, atque ſatisfacit ei quod venire potuit in dubitationem, an videlicet vaſorum potoriorum appellatione veniant vaſa quibus non bibimus, ſed præparantur ordinantúrque ad id quod bibendum eſt, vt colum & ſaccus per quæ colantur vina niuéſque, atque præterea vrceoli, quibus vinum & aqua diſcumbentibus miniſtratur. Non quod Accuſius & Philipus putabant eſſe vaſa potoria. Eſſet nanque ſenſus legis ridiculus, ſi dixeris appellatione vaſorum potoriorum vaſa potoria contineri.

TRACTATVS DE MODO STVDENDI IN vtroque iure per decem documenta, cum nominibus omnium ſcribentium in iure tam canoniſtarum quàm legiſtarum vſque ad hæc tempora, editus per famoſiſsimum vtriuſque iuris doctorem dominum Ioannem Baptiſtam de Gazalupis de ſancto Seuerino, tunc cathedram iuris ciuilis ordinariè de mane in alma vniuerſitate Senenſi regentem, nunc verò aduocatum conſiſtorialem rotæ & palatij apoſtolici.

CVm expurgaueritis vetus fermentũ & iam ſitis noua conſperſio, (vt opinor) in azimis ſynceritatis & veritatis in quo ſtatu vos conſeruet clementiſſimus Deus, viſus eſt mihi ſitienti vtilitatem veſtram, tempus eſſe conuentus quo ſtudioſis anxie diligentibus religionem iuris ciuilis, rectum callem oſtendam, quo greſſus eorum dirigam, & viam aperiam per quã ambulent, non in tenebris, ſed in luce, ad illam legalem ſapientiam capeſcendam. Dicam igitur quæ ſentio, & pro vtilitate veſtra fideliter loquar, quaſi mihi ipſi conſilium dans.

Documentum primum principale.

Quicunque cupit iuris operam dare, ſit circſcunſpectus in infraſcriptis. In primis bene & diligenter p.ęparaet animam ſuam con fitendo pctã ſua indtelligere, & ſatiſfaciendo pro commiſis vt ſit ſpiri

ſpirituſſancti gratia omnem huius virtutem & omnem ſcientiam inueniat receptaculum mundum & tribuat plenam perfectámque ſcientiam, nam quicquid alibi quęritur, hîc perfectius inuenitur. xxxij. diſ. c. legimus. §. hinc etiam. in fin. Iſtud eſt potiſsimum & primum cõſilium quod dedit venientibus ad ſtudium venerabilis doctor Gul. de mon lau. in cle. j. de magiſtris ſubdens quòd ſcholaſtici qui ad quamuis ſcientiam approbatam tranſeunt & diu noctúque torquentur, in vanum laborãt, niſi Dei gratiam habeãt ſecum coadiutricẽ, quia vt dicitur Sap. 1. In maleuolã animam non introibit ſapientia. Idẽ conſilium dedit recolendæ memoriæ doct. dominus Simon de burſiano, Cardin. Mediolanenſis in procem. Clementin. dicens quòd ſcholaris non confidat in ingenij perſpicacia & capacitate, ſtudij aſſiduitate, & memoriæ tenacitate, ſed in eo ſpem ponat qui ſcientiarum dominus eſt, in quo ſtãt omnes theſauri ſapientiæ abſconditi. Nam ſcriptũ eſt: Qui confidunt in domino intelligẽt veritatem, ſuperbis autem deus reſiſtit. Idem cõſilium ſuũ opere laudauit in d. cle. j. de magiſtris. dominus Franciſ. de zabar. de Padua olim Card. Floren. Et inſignis doct. do Gof. ga. in d. cle. j. & Mart. de fano. in epiſtola quam fecit de modo ſtudẽdi, in quinto requiſito. Caueat etiam omni conatu à ſingulis pctĩs, q̃a delinquẽs in vno fact᷒ eſt omniũ reus, vt in d. c. defleat. extrà, de re. iur. & per vnũ pct̃m tota gratia euacuatur. xxxij. q. j. cũ renuntiatur. totũ enim hominem nõ dimidium ſaluat Deus. verſus. Larga dei pietas totũ n. õ dimidiabit. aut nihil totũ te lachrymante dabit. Dicit etiã Gul. q̃d ſpecialiter caueat idem ſtudẽs à venere, vitio cõſueuerunt facilè ſtudioſi inquinari. cũ p̃ tale vitiũ rõ & intellectus tãquã ſuperiores partes mẽtis confundant, ſenſualitatẽ (quę eſt inferior p᷒) attrahẽte & prędñante. xxxvij. diſt. c. turbat. in c. de ſacra vnct. ver. in pectore. Simile in caule cui᷒ ſpica p̃ qua emittitur ſemẽ ſi p̃mittatur luxuriari, citò creſcit, ſic eſt in ſcholari, ſi pinolũ i. ingeniũ p̃mittatur defluere virt᷒ ſuperiorę rõnis & intellectus impediuntur & corporis paratur infirmitas. Idẽ dicũt pręfati doct. in. cle. vbi ſubdit Car. Flo. q̃ ſæpè habuit auditorẽ q̃ notoriè obiit ex hoc, & ego cognoui plures quo docto. vitio dediti malè vitã finierũt, vno cõtexti perdiderũt oẽm virtutẽ, omniũ honorẽ, & omniũ ſubſtantiã: & inter cętera vidi quendã ſcholarẽ diuitẽ & ingenioſum, q̃ fuerat rector cuiuſdã ſtudij captũ mulieris amore (quę eſt rete diaboli vt inq̃t Hiero) randẽ p̃p̃

Anima purgãda & conſcientia.

Sap. 5.

A venere abſtinẽdo ſcholaribus.

& tandē carceratum pro mulieris contractu ꝓ nutrienda illa diabolica fœmina. iste idē præ rubore & verecūdia ne cognoscerē eū, prono in terra vultu petiit à me eleemosynā. ad hoc vide xxxvij dist. c. legimus. ver. hinc etiam. & Hier. in epist. ad Damas. Caueat ab alea, quæ fomes est & incendiū malorum, vt plenè dixi anno superiori opusculo cōtra lusores. velis omnino videre, quia ipsius lectura cū adiutorio dei reformabit te si reformatiōe indiges. Caueat à crapula & ebrietate, tā cùm vicina sint venter & genitalia, ex vicinitate autē mēbrorum resultat quædā cōfœderatio malorum. l. vitiorum. secundum Hier. & Grego. in moral dicit ꝙ dominante gulæ vitio, omne qđ homines forte egerint perdū, & dum vēter nō restringitur simul cūctæ virtutes obruuntur. Hinc est ꝙ pinguis venter tenuē sensum nō gignit. Ideò suadeo vt mutuas comessationes fugiatis: nā escarum vsus est insatiabilis, & origo vitiorum, & est qđ pituitosum & sanitati inimicū, & (quod peius est) inutilis cōsumptio temporis, quo nihil carius secundū Theophra.

Qualiter iuuenibus viuendū. Audi Aug in lib. ij. de ordine cōtra academic. c. viij. Adulescentulis studiosis sapiētiæ ita vtendum est, vt à venereis rebus, ab illecebris ventris & gutturis, ab immodesto corporis cultu & ornatu, ab inanibus negotiis ludorū à torpore somni atq; pigritiæ, ab emulatiōe, obtrectatiōe, inuidētia, ab honorū potestatúmque ambitionib. ab ipsius etiā laudis immodica cupiditate se abstineat. Amorē autē pecuniæ totius suæ spei certissimū venenū esse credat. Nihil etiā temerè facient nihil audacter. Inimicitias vitēt cautissimè, ferāt æquissimè, finiāt citissimè. In omni verbo, cōtractu, cōuersatione quæ cū hominibus fiunt, satis est seruare hoc vnū vulgare prouerbium. Nemini faciant quod pati nolint administrare, nisi ꝑfecti. Perficiāt vel intra senatoriā ętatē festinent, vel certè intra iuuentutem. Sed quisquis sero ad ista se conuertitur, si arbitretur sibi nihil esse præceptū: nā ista vtique facilius decocta ętate seruauit. In omni autē vita, loco, tēpore, amicos aut habeāt, aut habere instēt. Obsequātur dignis etiā hoc nō expectantib. Superbos minus curēt minimè sint. Apte cōgruentérque viuāt, Deū colant, cogitēt, quærāt spe, fide, charitate subnixi. Optēt tranquilitatem atq; certū cursum studiis suis oīmque sociorū, & sibi quisq; poscat mentē bonā pacatámque vitā. Hęc Aug. Optimū & salutare est remedium ad prædicta consequenda, frequēs oratio ad deum, de qua oratione plenissimè loquitur gl. in cl. dominum. de reliq. & vene. sanct. super ver. orationem. & specialiter hortatur

Quid orandū.

tatur

tatur quòd quilibet studiosus velit singulis diebus dicere officiũ btę Mariæ gloriosæ virginis, quę est inuẽtrix gratiæ, genitrix vitæ, & mater salutis, in qua q̃ spẽ ponit nũquã vacuus abibit. Certũ licet omnis quicũq; adultæ ætatis tenet credere articulos fidei, vt habetur in symbolo. Credo in Deũ & Athanasij Quicũque vult saluus esse. qui. xxxviij. dist. c. j. & ij. & licet laico simplici & fortè oĩbus etiã literatis sufficiat articulos fidei credere implicitè. i. credere verũ esse quicquid credit ecclesia catholica, vt dicit In. j. c. j. de sum. tri. & sequitur magister Ber. cõpost. ibi. illũ tñ qui ingeniosus est hortatur idẽ cõpost. vt velit illos arti. fidei scire magis distinctè, & quãuis hoc ex dono scientiæ & ingenij sibi à Deo dato quasi debito rõnis & ingratitudinis vitã de causa scire debeat, putãt tñ ibi quòd d. laici etiam ingeniosi & literati nõ peccãt mortaliter si d. arti. fidei nesciãt explicitè vel nõ sunt solliciti de his sciẽdis, quia eorũ professio de hoc non est, quę verba nota diligenter. Quomodo credendũ.

Secundum documentum principale.

Conuenit adolescẽti studioso qui sicut dictum est viuere instituerit, quęrere doctorem sibi & magistrum cuius auctoritas aperiat sibi ianuam sciendi necessaria magna & occulta, quã ianuam quisq; ingressus sine vlla dubitatione vitæ optimè pręcepta sectatur, qui cùm docilis factus fuerit, tunc demum discet, & quanta ratione prædita sint eapsa quæ secutus est ante rationem, & quid sit ipsa ratio quã post autoritatis cunabula firmius & idoneus iam sequitur atque cõprehendit. hæc Aug. vbi suprà. Plin. secundus lib. 2. Epistol. episto. xviij. inter cætera cuidã Mario, qui eum consuluerat de præceptore eligendo ꝓ fratre, dicit hæc verba: Cùm omnes qui profitentur audiero, quid de quoquã sentiã, scribam. Nec ignoro suscipiẽdas offensas in eligendo pręceptore, sed oportet me nõ modò offensas, verum etiam simultates pro fratris tui liberis tam æquo animo subire, quã parentes pro suis. illust. doct. Mar. de fano in d. epist. quã fecit de modo studendi, dicit primò quærendũ esse de doct. si qualia doceri oportet, doceat, si libẽter ad interrogata respondeat, si respondendo dubitationes de pectore quærẽtis euellat, si patitur rationabiliter cõtradici, si causam rationabilem suis dictis adiungit, si videtur quod asserit de fonte vel scripturæ vel æquitatis vbi iustitia deficit prouenire. Item quærendum an sit sufficiens, an vim habeat impressiuam, vt exemplis intelligibilius ostendit. nec sit in sua lectione pomposus, sed potius vtilis & fidelis, & plus veritatis

Doctor eligendus.

qualis esse debet doctor.

quàm truffis & ornamento verborum inhærens dicebat reco lēdæ memoriæ doc.& præce.meus dom.Io.Petrucij de perusio,ꝙ aliqua quæ adulta in ætate ab imperito & inepto præceptore erroneè sibi tradita didicerat,vix sexagenarius factus dediscere potuerit,vñ suadebat in electione præceptoris esse ꝓpriꝫ vtilitati nõ alieno honori cõsulendum.Hinc Hie.in epist. ad athletã.de institut.paule mõ, & ꝙ si discamus in teneris annis quꝫ dediscēda forent,quia difficulter eradicatur qđ rudes animi didicerũt.& subdit. Græca narrat historia Alexandrum potẽtissimũ regẽ orbísq; dominatorẽ & in moribus & incessu Leonidæ pædagogi sui nõ potuisse carere vitiis quibus adhuc paruulus fuerat infectus. Hinc sumat exẽplũ quisq; vt illũ æmuletur & cũ illo cõuerset cuius mores sunt probati,aliàs informabitur cohærẽtia.Tu intelligis q̃d dicere velim quorsum tendãt hæc dicta mea:Qui habet aures audiẽdi audiat. Adde ꝙ Macedonũ sapientissimus rex Philip.Alex.filiũ Aristoteli in disciplinam tradidit,extátque illius epistola apud Aul.Gel.li. 9.noct.attic.his verbis ponit.Diis pol habeo grãm nõ tam pro inde ꝙ natus est mihi filius,quàm ꝓ eo quod eũ nasci contigit tẽporibus vitæ tuæ:spero eñ fore vt eductus erudiius abs te dignus existat & nobis,& rerũ istarum successione. Hæc refert Leonard.Aret.in quadã epist.Itẽ Plutar.de lib.educ.sic ait: Maximum oĩm lõgẽque primarium dicturus accedo. Inquirẽdi sunt præceptores filiis, quorũ vita nullis obnoxia criminibus,irreprehẽsi mores,& optimũ sit experimentũ. Honestatis eñ forũ simul ac radicẽ esse quot legitmã consequi disciplinam.Paulòpost subdit:Illud certè stultitiæ extremæ.Sunt q̃dã qui licèt præceptoris scientiã cognouerint,ídq; præsenserint, illis tñ suos cõmendant pueros, nõnulli placidis ipsorũ victi blãditiis,sunt etiã qui rogantiũ amicorũ gratiæ tribuãt,qui in re simile quippiã factitant,vt si quis ægroto laborans corpore doctum ac salutiferum omittens medicum,vt amici gratiam ineant imperitum hominem deligat, à quo fortassis in perniciem detur.de hoc satis apud Plutarchum.

Præcepta erronea.

Mores magistri

Tertium documentum principale.

Conuenit adolescenti studioso postquã idoneum præceptorem elegerit,illũ honorare,obseruare,colere,amare ,vt genitorẽ.& conari habere vt beneuolum. Ipsum interroget, vt ab eo instruatur, non autem vt calumnietur,& per aliquam cauillationem aut fallaciam intercipiat eum.hæc Mart.pe fa.in d. & card. Med.in d.proœ.cle. Non supererat ille discipulus cui aliq

Honor præceptoribus impendendus.

aliquando contingerit aliquid ſcire docto.ignotũ.nam in hoc latiſsimo prato iuris ciuilis bos herbam, canis leporem, ciconiáque lacertam inuenire poteſt, vt in ſimili dicit Señ. in epiſt.cviij.Præterea omnia intelligere, & omniũ habere memoriam diuinitatis eſt potius q humanitatis, vt l.ij.§.ſi qđ autem,C.de vet.in enucCapiat vnuſquiſque exemplum ab Aug. dicente.Ego epiſcopus tot annorũ ab anniculo paratus ſum doceri.xxiiij.q.iij.ſi habes. Conetur pręceptoris opiniones defendere quantũ poteſt exemplo Caſſij Iuriſconſ. vt videtur habetur in l.qualẽ. verſ.Caſſius. ff.de arb.cum ſi. Quãdo ſi non poteſt ex errore manifeſto veritatẽ pręponet & honorabit eam,nam ambobus exiſtentibus amicis, ſanctius eſt honorare veritatẽ, vt inquit Philoſ.1.Ethic. Quintum docum. principale.

Conuenit vt omnem curam ſtudium & diligentiam adhibeat,Deum & facultatẽ cui indulget, corde gerens, vt inquit idem Mar.de fa.in d.c.epiſt,Circa quæ quicunque voluerit ad ſaturitatẽ videre, legat Plin.lib.1. epiſto.3.5.6.9.14.16.18.20.21. Itẽ in lib.2.epiſt. .& 3.ſed ſuper omnia legat & memoriæ commendet epiſt.5.dili.3.ad Marium,quæ incipit, pergratũ,in qua deſcribit vitam & mores Pli.maioris auunculi ſui, quæ literis aureis eſſent ſcribẽda,nõ omiſſo apice. Incitaret enim animũ cuiuſcunque ad diligentiam: & moueret pectora duriſſima & ſaxea, quinimo ex ipſius lectione pleriq; qui ſe credunt diligentiſsimos,cognoſcerent manifeſtè ſe eſſe negligẽtes.Imitetur exemplũ Pomponij Iuriſconſ.dicẽtis hæc verba.Nã & ego diſcendi cupiditate(quã ſolã viuendi rationẽ optimã in viij.& lxx.ætatis dux) memor ſum eius ſententiæ quã dixiſſe fertur Iulianus.Nã & ſi alterũ pedẽ in ſepulchro haberẽ,adhuc tamẽ diſcere quidẽ vellẽ,vt habetur in l.apud Iulianũ.ff.de fidei.lib. Subdit Mar.de fa.in d.epiſt.Nec tantũ ſtudeatis, q triſtitia aut pectoris dolor vos affliget anxietatibus,recipite requiẽ, & animum ad gaudia reuocate.Hoc fuerit ſuperfluũ monere tẽporibus noſtris,Nã libri ſcholariũ regulariter ſunt pleni puluere, quotidie circumeunt plateas vt cũ ſine an non, imo luxurioſè induti, vide & ſi videantur.Peſtis efficaciſsima ſtudioſis luxuriæ veſtigiũ,propter quã tẽpus otioſè perditur,& rotæ cõuerſæ ſunt in ſcabella. Scio intelligis, quid velim monere per hæc verba.Hic Io.Andr.reprehendit ſcholares veſtibus doctoreis vtentes, vt eſt gl.j.c.ad apoſtolicæ.de priui.lib.vj. Hæc nõ ſunt intelligẽda de nobili,& potentibus.Vnde car.Medi.in d.proœ. clem.dicit paupertatem eſſe vnam ex clauibus per quas intra-

Quid facere ſtudens debeat.

Semper ſtudendum.

Paupertas & humilitas.

mus ianuam sapientiæ: nam paupertas luxuriam compescit & Sen.dicit, si vis addiscere sis pauper aut similis pauperi, Socratis Thebani recipiens exemplum.xij.q.ij. gloria.versi.cratis. Hoc intellige cum temperamento, dummodo necessaria adsint, vt inquit Philos.x.Ethic. Quintum docum.princip.

An expediat habere multos libros.

Non curet scholaris in vsu multos libros habere, nā lectio multorum autorum omnis generis voluminum, habet aliquid vagum & instabile. Certis ingeniis immorari oportet si velis aliquid trahere quod animo fideliter sedeat. Nusquam est qui vbique est. In peregrinatione existentibus hoc euenit vt multa habeant hospitia, nullas amicitias. Idem accidit his qui nullius ingenio se familiariter applicant, sed omnia cursim & properanter transmittunt. Nihil æquè sanitatem impedit, quàm remediorum crebra mutatio. Nec prodest cibus sumptus qui statim eiicitur. Non conualescit planta quæ sæpe transfertur, distrahit librorū multitudo. Itaque cū legere nō possis quantū habueris, satis est habere quantū legas. Sed modo hunc librū euoluere, modo illum, rarò est fructuosum. Fastidientis stomachi est multa degustare, quę vbi varia sunt & diuersa, inquināt non alunt. Non refert quàm multos, sed quàm bonos libros habeas. Lectio certa prodest, varia delectat, &c. hæc Se. in episto. ij. maiori parte. vnde dominus Car. Flo: in d. cle. j. de magistris, dicit, ꝙ expedit scholari paucis libris vacare, vt possit cōmendare memoriæ quæ fuerint opportuna, vtputa scholari in iure studenti conuenit memoriæ commendare textus & glos. sine quibus frustra laborat ad subtilitates quas non posset iure probare. Doctor autem indiget multis libris, & si fieri posset, omnium qui scripserunt, vt ex multis posit elicere veriora. Tu si volueris plenius videre an expediat habere multos libros, vide eundem Senec. in lib. de benefic. c. ij. & in lib. de vita & morib. philoso. in iij. par. & Hier. in epist. xl. & Oldr. consil. lxxxv. Quòd si omnino voluerit illos habere, & cum profectus fuerit illis vti, notum sibi facio quòd primus qui cœpit glossare tex. & leges, fuit Guarnerius seu Irnerius, dum studuisset legibus ex seipso legit Bono. vnde tunc fuit maximi nominis, & meritò appellatus lucerna iuris, tanquam primus illuminator nostræ scientiæ. ita di. Odoffr. in l. ius ciuile. ff. de iustit. & iur. Post eum secuti sunt Bulg. Mar. & Placen. Io. Azo Accurs. quorum gloss. qua auctoritate factæ fuerint, non memini legisse, sed circum scripta licentia principis, an impunè licuerit, gloss. vide in *l. ij.* §. hoc autem, C. de vet. iur. enucl. Notabil. tamen circa prædicta aliqua demulcentia aures, auditorum. Pri

Docto. multos libros habeāt.

Guarnerius lucerna iuris.

Bulgar. Mar. Ioan. Azo.

mò no. quòd j summ. quæ fuit in iure nostro fuit composita à Rog. & dicit Odofred. in rub. ff. ad leg Iul repet. Huius discip. fuit Rofr Beneuen. vt colligitur ex dic Io. Andr. in addit. Spe. in tit. de fruc. & interes. & in tit. de confes. Sciendum est quòd dominus Placen præclarus & famosus iurisp. apud Montem Pessul. super C. & instit sum. laudabiles cōposuit, vt dicit Azo in proœ. suæ Sum. super C. & incipit d. Sum Placen. cùm essem Mantuæ: & ista Sum. Placent erat tunc melior aliqua alia quæ publicata esset vsque ad illa tempora, vt dicit Odofred. in l. j. ff. de pac. post hæc Ioan. Basia. Cremonen. fecit vnam Sum. breuissimam super Pan. de quo Odo. in l. j. in princ. ff. de eden. dicit quòd erat ventosa, & ꝙ illā fecit vt Placen. reprehenderet, & quòd aliquid boni non est illa Sum. Idem Io. fecit quandam lect super C. Iste Io. fuit præceptor Azo. vt in sum. Azo. super C. in tit. pro soc. de quo in gl. fit sæpe mentio. floruit an. Domi. M. cc. Iste fuit iuris lucerna, & speculum mundi, vt inquit Ang. de Peru. in repe. l. falsus. C. de fur. Eodem tempore fuit Bulgarus, vt habetur in l. bene à Zenone. C. de quadr. præscr. Superuenit Azo qui primò fecit minorem apparatum super C. & ff. deinde fecit Sum. quam habemus, & dicitur Azonis, & est, licet quidā dixerint olim illā Sum. quę attribuitur Azo. fuisse Io Basiani Cremo sed malè dixerunt, nam Io. tantū fecit Sum. super Pand vt dixi. hoc dicit Odof. in l legē. C. de pac. & illius Sum. Azo. Odof. fecit addit. quas in aliquib. sum. incorporatas vidi, post hāc sum. idē Azo fecit magnos apparatus super ff. vet. optimus fuit, vt dicit Odo. in l. Iulian⁹. ff. de cōd. ind. Hunc Azo. Bal. in l. cōtractus. C. de fi. inst. & l. cum alter. C de fideius. dixit fuisse fontē legū, & vas electionis. Lotharius fuit cōtēporane⁹ Azo. vt per Bar. in l. sancimus. C. de iudic. Rofre. Beneuen. qui fecit vtilissimum opus libellorū in iure ciui. & cano. fuit disci. Rogglerij in initio. vt prædixi, postea discip. Azo. vt ipsemet attestatur in d. opusc. libell. Succurrit deinde tenebris iuris ciuil, Accurs. Florentinus, qui glossauit ff. C. Insti. librum authē. & tres lib C. tēpore Gregorij ix. Pont. clxxxv. & Feder ij. Imp. xxiiij. in ordine Imperat. tempore, qui glossauit lib. auth. currebant anni domini M. ccxxvj. vt ipse notauit in auth. vt præpo. nomen Imp. §. si quæ verò. super ver. indictionis, & consequenter à glossat. Accur. vsque ad præsentē annū. curreruntan. 2?6. vel circa. Iste Accur. fuit discipulus Azo. vt ipsemet notauit in l. si super ver. possum. ff. de condit. cau. da. Iacob. Balduini fuit præceptor Odofred. floruit anno domini M. clxx. de isto sæpè

Ruggerij Sum. Rofredus. Placētini Sum. Ioan. Basianus speculū mundi. Bulgar⁹. Azo. Lotharius. Rofredus. Accursius. Iacobus Balduini.

Innoc. quartus. Odo.in lec.suis facit mētionem.Inn.iiij. qui fuit Ianuensis de domo de fisco & de comitibus Lauoniæ,fecit apparatū solenne super decretal.fuit magnus legista floruit an.āni M.ccliiij. vt per Ioan.And.in addi.Spec.in tit. ne sede vac.dominus Ber.

Cōpostellanus. Cōpostellanus scripsit super j.decretal. vsque ad tit.de transla. præl.fuit capellanus Inn.præd.& edidit illud de mandato Inn.

Odoffr. Odof.fecit lecturas super C.& ff. floruit ann.domini. M.cclx. colligitur ex dictis eius in l.imperium. ff. de iur. om. Viuebat etiam tempore Ioan.Andr.vt colligitur in addi.Spec. in tit.de

Host. Io.Host.i.dominus Henr.Car.Host.qui fuit de Segusta,secundum Ioan.Andr.in add.Speculat.in tit.de rescr.præsenti.actione fuit præceptor Spec.vt dicit Io. And. in add.Spec.in titu.de offic.iud.fecit summam mirabilem & edidit lect super decre.

Specul. Spec.Guli.durandi fuit prouincialis,vt colligitur in pe.in titu. de feu.Tempore quo condidit librum speculi,currebant ann.

Iaco. de Belui. domini.M cclxxj.patet in Spec.de instr.edit.§.j.vers.Item hodie.Ia.de Belui legit sæpius librum authent. & fecit optimam

Barthol. Brix. lecturam super illo lib. & multas disputationes & Barto.Brix. qui fecit addi.ad gl decreti fecit etiam quæstiones dominicales & veneriales,floruit tempore Gregor.ix Garsias Hispanus

Garsias. floruit anno domini.M cclxxiij. Guido de Basio. Arch. Bono. floruit eodem tempore commentauit sollenniter decretum &

Dyn. sextū decretaliū.Dy.mugalenus claruit an.domini M.ccxcvij. tempore Bonifacij viij.ccj.Pont. & Adolfi.impe.scripsit subtilissimę super ff.& super tit.instit.de actio.fecit etiam mirabile commentum super tit. de re. iud.in vj. huic disputando determinati aliquam quæstionem adesse videbantur tota synodus legalis pholosophię,vt dicit Cyn.in l.vnica.C.de sent.quæ pro eo quod interest. Reperiuntur etiam consilia eius elegantissi-

Iaco. de Rauen. ma Ia.de Rau.prouincię Lotoringiæ,legum professor in theologia magistra ac Verdunensis ciuitatis in d. prouincia.episcopus,scripsit super ff.& C.& multa simpliciter tradita à maioribus,reduxit ad dialecticū arguendi modum , vt per Cyn. in l.

Petr. de bellapertica. quicunq; C.de ser.fu.q.vj.Pet.de Bel.per.Burgūd. doc.illustris scripsit ff.& C.& super insti.Edidit etiā infinitas disputationes vt audiui nume.centū Floruit an. dñi. Mccc.colligit' ex dictis Cy.& Bar.in l vnica.C.de sen.q̄ pro eo quod int. & fuit cōtem

Iaco. de Aren. poraneus Dy.Ia.de Are.Parmēsis , cuius opiniones vt plurimū sunt de mēte iuris,vt dicit Bar.in sua disput.q̄ incip.statuto Lu

Mar. de Silima. canæ ciuitatis,scripsit breuiter,sed vtiliter super C. & ff. fecit multas dispu.Mar.de Silimano fuit cōtēporaneus Dy. iste fuit

præ

præceptor. Io.in l.vt refert Io.An.ĩ add.Spe.in ti.de arbi. Bart. de Neap.fuit cōtẽporaneus Dy. ſcd̃m.Io. An.ĩ add.Spe.in ti.de iur.ca.& in ti.de do.Fran.Accur. fuit etiã cōtemporaneus Dy. ſcd̃m doc.ĩ l.vnica.C. de ſent.quæ pro eo ꝙ inter.& Cy.in l fi. C de ſuſpec.& Bar.in l.j.§.ſuſpecti.ff. ad Tur.Alber.Odof.fuit cōtẽporaneus.Dy.vidi conſi.ſubſcriptũ ab vtroq; , de quo patebat publ.inſtr.in Archi.Sen.Ric.de potro.de Senis Car.vnus ex cōpilatoribus vj.decret.fuit de ſequacibus Franc Accur.vt refert Cynus in l. tutori. C. de neg. geſt. obiit anno Domini. Mccexiiij.vt vidi patere publi.inſtr.Guil.de ryn.do.vltra montanus qui legit longo tẽpore in ſtudio Aurelianũ.fecit breuem apparatũ ſup C.& ff ve.fuit doctor illuſtris Ric.Ma. Cremon. qui legebat Paduę tẽpore Roberti ſcd̃m Cy.in l.ſi viua matre. C.de bo.mat.fuit valẽtis doc.Italiæ ſuo tẽpore, vt dicit Bal. in l.q cunque.C.de epi. & cle.iſte. Ric. fuit cōdẽnatus de hæreſi, vt in d.l.quocũque per Ia.Bu.& Bal.multa ſcripſit quorũ copia rara.Floruit an.Dñi.M ccc.Dñs Lãpertinus de Rãponibus, doctor profundiſſimæ & fundatiſſimæ ſciæ ſcripſit ſuper ff. & C. ſuorũ ſcriptorũ rara eſt copia hũc doctorẽ extollit vſq; ad ſydera Io. An.in c.ſi pater.de teſtam.in vj.Nouel & in add.Spec. in ti.de teſt.do.Bar.de Bu.extollit à Io.An.in ae d.Spe, in tit.de accu.in iij.par.Io.An.fons & tuba Iuris canonici fecit nouellas ſup decretalibus,gloſſauit& ſextũ & clem. fecit nouellã ſuper ſexto,& mercuriales opus digniſſimũ.& vltimo loco fecit mirabile opus add.Spe.an. Dñi. M.cccxlviij. vt colligitur ex his quæ ipſi ponit in add.præd.in ti.ne ſed. vac.& in tit.de fil.preſ. Mortuus eſt an.Domini.M.cccxlviij.tẽpore magnæ peſtis , vt ſcribit Io.Cal. eius filius adop.in c.veſtra. de coha.cle.& mu. De qualitate patris.Io.An.& aliis ad notitiã ſui pertinentibus vide in d.add.& in tit.de fi l.preſ.& in tit.de æta.& qua.& in tit. de ſucceſ.ab inte.hũc virum tibi propone patre ludi magiſtro tenuiſque fortunę homine natum,qui iſta moleſtiſsima vtriuſque iuris ſtudia & pertulit & deficit pelle vrſina tectus citra lecti delicias, neque poſtea vxoris factus ſolitu diligentiam intermiſit huic ad vrbem venienti(vt refert Nic.Euerar.in locis ſuis regalibus,loco ab auctoritate)dixit pontifex.Beneuenerit quo lux mundi cognominatus eſt. Plura alia his ſimilia de iuris doctoribus referuntur in d.loco. ab auctoritate. Cyn. Sanctibal. de Piſtorio florebat anno. Domini. M. cccxiij. quo anno in die.Sanct.Barnabæ apoſtoli finiuit lecturam ſuper C. quam in choauerat anno præcedenti. iſta lectura perfecit in-

Bart. de Neapo. Franciſ. Accurſi. Albert. Odoffr. Ric. de

Guil. de Tyn. Ric. Nal.

Lampertinus de Rap.

Bart. de Bu. Ioan. And.

genium Bar.vt inquit Bal.in c.vnic.§.si vasallus.in ti.si de feu.
fue.contro.inter dñm& vasal.Scripsit plane super j.par.ff.vet.
vsque ad tit.si ex noxa.cau.addatur inclusiuè,& super titu. de
reb.cre.in ij.par,super reliquis paruã additionem scripsit, fuit
iste Cy.amicus Io.An.vt attestatur Io.An. in add.Spe. in tit.de
Old. loca.Fuit discipulus Dy.quẽ præceptorẽ suũ reuerendissimum
fuisse profitetur in mile locis.Old.de laude fuit contemporaneus Ioan.Andr.& Cyn.& fuit discipulus Dyn. fuit aduocatus
consistorialis. Edidit super iure ciuili plures lec. quarum rara
copia reperitur solenne opus consiliorum fecit, floruit anno.
M.cccxx. Vixit imperante Lud.iiij.Vidi eius compendiosam
Nic. de Matere. & vtilem lect.super feudis, circunfertur hodie eius tractatus
de legitimatione cũ aliis qui sunt multum vtiles.Nic. de Materel.doct.Mutinensis fuit contemporaneus. Ioan. An. vt colligitur in addit.ad Speculat.in tit.de confes.§ sequitur. Edidit
Io. Cal. Gasp.de Cald. pulchras lect.super ff.& C. illarum copia rara.Ioan.Cald. Bono.adoptiuus Ioan.And.doct magnæ scientiæ & vitæ sanctæ,
Io. Fab. Reinerius de Forliuio. floruit tenpore Ioan.An. & post commutauit decretales & fecit pulchrum opus consiliorum. Gaspar.de Cal. floruit paulò
post Ioan.Fab.doct.Vltramon.qui fuit Aquitanicus. scrip.super C & insti.Ferè per eadem tempora. Ia. de Bu.scrip. super.
Nellus de sancto ge. ff.veter. & super C.fecit duas lec.veterẽ & nouam,Item commentauit tit.Inst.de act.Edidit etiam infinitas disputationes.
fuit vnus ex preceptoribus Bar.floruit ann.Domini.M.cccxx.
Fede. Reine. de Forliuio alius præceptor Bartol. qui commentauit
Petr. Recupe. de sancto. Mini. etiam ius nostrum,obiit an.Domini.M.ccclviij.vt refert Nellus de sancto Gemi.in par.vl. bannitorũ,q.xij.Fede. Petrucius
de Senis fuit contemporaneus Io.An.Cyn.Old.Nic.de Mater.
& aliorũ de quibus paulò suprà.Floruit an.Domini.M.cccxv.
Pagl. Edidit notabile opus consiliorum. Recuperius de sancto Mi-
Lapus de castillione. niate,& Ioan. Pagliarensis de Senis fuere contemporanei Fede. & viri singulares. Lapus de Castellione contemporaneus
prædictorum, fecit inter cætera opus notabile allegationum
Bart. de saxofer suarũ.Bar.de Saxofer.Picenus speculũ, pater, & lucerna iuris
ciuilis natus an. Domini.M.cccix. incœpit studere iure ciuili
an.Domini.M. cccxxiij. idem publicè de iure respondit anno
Domini.M. cccxxx.obiit an. Domini.M. ccclx.ætatis suæ an.
xlvj.fuit discipulus Cyn.Iac.deBu.& Reinerij, vt colligitur ex
Nico. Alex. dictis eius.in l.si is qui pro emptore.ff.de vsuc.& in l. quidam
cùm filium.ff.de verb.oblig.ibi coniicere potes quibus parentibus natus sit Bart. & in l.j. C. de Sum. Trin. & ex repe.dom.

Nic.

Nic.Alex.eius generi.in l.& si filium.ff.de nume.& ho. Edidit mirabilia commenta in iure nostro, quæ propter eorum celebritatem notoria sunt: Franc.Tiguri de Pisis floruit tempore Bart.fuit doctissimus & sanctæ vitæ.Franc. de Alberg.de Aretio solidus doc. vt plurimum imitatur Bar. floruit per eadem tempora Alb.de Rosa.Bergomensis eximius comentator,floruit an.Domini.M.cccl.fuit cōtemporaneus Bar.Bar. nō vidit ipsius commentarios qui continēt super ff.& C.multa volumina quorum copia frequens est in Lombardia.Alber.tamen vidit Bart. nam allegauit eum in suo tract. statutorum. par. ij.q. ccxix. & pluribus sequentibus. Signorellus de Homedeis de Mediolano, fuit contemporaneus Alb. vt colligitur ex dictis Alber.Martaganus de Aroguidiis de Bononia, floruit tempore iuuentutis Bar.obiit ætatis suæ,an.xxv. fecit multas dispositiones quas vidi & illarum copia rara, de illo mentionem facit Bal.in l. assiduis.C. qui po.in pig.ha. Pe. & Angel.magistri Fran.de Vbal.de seru.germani fratres, vtriusque iuris excellentissimi docto.discipuli Bar.Franc.Tigrini & do.Ioan.Papiliaren.in iure ciuili floruerunt longo tempore, obiit Bal. ann. Domini.M.ccc.xxiij.in Aprili Papię iacet sepultus in ecclesia fratrum minorum. hinc aiunt scioli quidam & iuris eiusque sententiæ studiosos odio vatiniano prosequentes, inscalatum fuisse, quòd nescio quid in archetypo Pisano immutasset. Alciat. in para denegat eos libsos archetypos insipientérque agere qui abeorum inspectionem seria amittunt. Inter alia eadémque innumera ingenij sui monumēta scripsit Bal. diuinum consil.de schismate in fauorem pōtificis Vrbani sexti, & præiudicium Clementis xij.pseudopontificis à Gallis creati ea spe,vtRo. curia in Gallia p̄sisteret, & Vrbani causam defendit etiam Ioannem Ligna. Contra ædis vedacti abbas, idem à consil. Regis Franciæ monumenti literarum Vrbanum damnat. Angel. decessit Florentiæ eodem anno. Ambo isti, videlicet Bald. & Angel.illustrauerunt ius ciuile, Petr. illuminauit ius canonicum.de Bald. & eius doctoratu mentionem facit Bart. in l. quidam in suo. ff. de con. insti. in fin. Ric.de Salicet. floruit tempore Baldi, Bartholomæus de Sali. floruit eo. tempore & ambo commentauerunt ius cilile. Pet. Anch,Bonoñ fuit discipulus Baldi, floruit tempore Sali.scripsit plenè super decre.sexto & cle.Edidit pulcherrima cōmenta super reg.iur.in sexto & Clemētinis & pulchrū opus cōsiliorū.Scripsit etiā super ff.veteri. & nouo. hūc Pontaneus in suis consiliis

Nic. Alexand. Francis. Tigu. Fran. de Alber. Albe.de Rosa. Signor. de hom. Martag. Bald. Petr. Ang. de Vbal. Ric.de Salic. Bart. Petr. de Anch.

Anto. But. cõsiliis extollit vsq; ad sydera. Ant.de But.&de Bononia vir excellens & sanctæ vitæ cõmẽtauit Decre.& Clem. & fuit contẽporaneus Pet.de Anch.doc.omni veneratione dignus. Ediderunt etiã opus cõsiliorũ,& duo pulchra repertoria, vnũ de iure canonico,& aliud in iure ciuili.

Franci. de Zabarel. Frãc.de Zab. de Padua.Cardi. Floren.floruit an.Do.M.cccc.cõmentauit dec.& cle.solẽniter.

Chri.de Castel. Christ.de Castel.de Mediol.floruit e.tpe, multa tẽtauit cõtra cõem doctrinã quæ licet ingenia excitauerit cõfusionẽ, tñ fecerũt scholaribus hebetis ingenij.

Raph. Fulg. Raph. Cum. Rap.Fulg.de placẽtia Raph Cu. (vel melius diceret cõmẽsis) cõtẽporanei & subtiles doc. in iure ciuili claruerunt Paduæ M.ccccxx.imitati sunt mores do.Christ.eorũ pręceptoris

Petr. Mau. Pet.Mauroc.Card.Venetiis floruit an.Do.M.ccccxxiiij.scripsit super sexto decr.solenniter.

Io.de Imo. Io.de Imo.claruit e.tpe cõmẽtauit primũ,secũdũ & tertiũ decre. itẽ sextũ & clemen.præterea infor.& obiit an Do. M.ccccxxxvj. xviij.Feb.

Paul. de Castro. Pau.de Ca.clarus & tilis doct.scripsit sup ff.&C.Edidit ẽt pulchrũ opus cõsiliorũ,obiit paulò post.Io.de Imo.cuius fuerat cõtẽporaneus legit Florẽtiæ,Senis &Paduę.

Dominicus de sancto gemini. Dñic.de S. Ge.floruit per eadẽ tpa.cõmẽtauit egregiæ sextũ decre.

Lud. Ponta. Lud. Põta.origine,sed incolatu Ro.doc.memoriæ singularis &quasi stupẽdus,scripsit super aliquibus partibus ffcrũ.& C, copiosissimè.Edidit cõsi.solẽnia & repet.aliquas fecit ĩter quos obtinet principatũ repetitio auth.similiter,C.ad l.Falc. & ibi oĩa spãlia piæ causæ collegit.floruit an.Dñi.M.ccccxxx.fuit discipulus do.Io.Petrucij de quo infrà tãta fuit huius Põtanis autoritas ob eximiã doctrinã in cõci.Basil.& Eugeniũ nõ dãnauerit,dãnatũ rursus patribus recõciliauerit

Nic. Abb. Pan. Nic. quõdã Moniacõsis abbas,postea archiepiscopus.Pan.origine de Cathania insula Siciliæ iuxta mõtẽ Aethnã floruit eodẽ tẽpore cũ Lud. Põtano ambo clarissimi facti sunt in almo studio Señ.&in cõci.Basi.cõmẽtauit iste do.Abb.mod.decre.solennibus claris & ordinatis,incœpit cõmẽtare decretũ.Edidit multas disputationes,repetitiones,&cõsilia.Eius fama(vt opinor)quotidie crescit,

Pet.de Matha. Pet.de Mathesi.de Boñ floruit eo.tempore.

Iaco. Alua. Ia.Alua. de Padua floruit per eadem tempora , commentauit egregium librum feud.

Io.de Ana. Io.de Ana.tandem Arch.Bon.floruit Bon.longo tẽpore,cõmentauit decre.Obiit an.D.M.cccclv.vel circa.

Tho. Docti. Tho. doctius Senen.doc.verus & clarus iuris interpres obiit an. D. M.cccclv.

Io.Petrucij. Ang. de Per. Io.Petrucij de Peru.& Ang.de Perig.de Peru.præceptores mei primus de mane,alius de sero,florebant an. D. M. ccccclxj.quo anno incœpi studere in iure ciuili.obiit.d.An.an.

Alexand. de Ys.

M.

M.cccclx.A.d.verò Io.obiit an.M.cccclxii.quorum animæ re albe:
quiescant in pace,fuerunt illustres doc.vt notum est. Multi a- Gale.
lii fuerunt veri solennes in iure ciuili,vt And. de Yser. com- and. de
mentator feudorum & constitutionum regni Alb. Galeotijpi.in ar.
Permen.qui fecit opusculum quod dicitur margarita. An. de Bē.d pl.
Pisis qui scripsit super ff.Arg.do.Reine.de Forli.Bñd.de Plōb Bart.
qui commentauit aliquos tit.in j.parte.ff.noui incip. à tit. de Dion.
manu.ff.fecit etiam solēnes rep.& dis.Bartolucius de Presby. Franc.
de Bon.Barth.de Cap.comites de Peru.Franc.de Rāp.de Bon. de ran.
Fed.de Sca.de Bon.Flor. de S.Pet. de Bon. Gand.i. Alber. de Fe. d.
Gand.de Grem.Guid. de Suza. Vgoli. de Fontana Parmensis. Scal.
Homo bonus Cremo.Onofr.Barto.de Peru.Ia.de Archizo de Flor.
Vero.commentato.feu.Iac.de Ysolanis olim cardinalis Lanf. Gui.
de Luca.Mart.de Carami.de regno,gl.constitutionum regni. de Su.
Marsil.de Mantigelis de Bon.illustris doc.cuius multæ dispu Vg. d
tationes inueniuntur.Mat.de Matthe.de Bon.cuius reperiun pōt. hō
tur notabilia dicta quædam & clara opuscula. Nic. Cremo. bonus
Nic.Furiosi qui glossauit librum feudorum.Nic.de Neap. ma Ono.
ximus texeualis.Nellus de S.Gemi. qui edidit illustre opus In.de
bannitorum.Hospertus de Cremo.qui fuit primus doc. qui in Yso.
cœpit legere Perusij.Pet.de Cer.qui scripsit super li.feud. Pet. Lanf.d
de Boacte.de Bon.Pet.Boemus.Tanc.de Corne,cuius reperi- Luca.
tur opusculum quod dicitur compendiosa. Vber.de Bonacur- Mari.
se.Vber.de Bobio,& alij plures.Item in iure cano. prænotatus de Ga.
Abbas antiquus.Berñ.glo. Permensis.Bonagnit Areti.Bert.His Mat,
panus qui scripsit super cle.Basianus Berengarius olim cardi- d Man-
nalis qui inter cætera fecit pulchrum repertorium super Spe thig.
culo.Aegid.Bon.Franc. Vercellensis.Gof. Beneuentanus cu- Matt.
ius reperitur vtilis summa.Gratia.Areti.Gui.de Monte Laud. de Ma-
Vltra.monta.Gui.Naso.Gandu. Guliel. de Bonis consiliis de the.
Bon.Henric.Boic.Ioan.glossator decre.Io.de Deo Hispanus, Cremo.
Laurent.antiquus doc Laur.de Pinu. qui scripsit super clem, Nic.
Lauren.de Rodul.de Florentia,cuius reperitur egregium cō- Furiosi.
uentum super vsuris inter cætera. Matth.Roma.qui scripsit su Nic.
per cle.Nepos de monte Albano. Pau.de Leaz. Pet. de Saxo. de Ne.
Pet.Manducator.Prosodocimus de Padua Simon de Barsia- Nell. de
no Card.Mediol.qui scripsit super clemen.Steph. prouinciali. S. Gem
qui similiter scripsit super cle. Steph. Troches & Pet. de Sta Hos.
gno qui similiter scripserunt super cle. legentes apud mōtem Petr.
Pessulanum.Cancr glo.Luc.de Pen.doct.Gallicus.Tho.de Fide Ser.
perata.Raymum.de Penna,Torti.Vincentius antiquus doctor Tranc.

Vgusio

Abb. Vgusio Vercellensis. Zenzelinus Vltrámo. Io. de Blamasco Burgundus. Io. Floren. Io. de sancto Geor. de Bono. Ioan. de Morio de Floren. Ioan. de Fantusis de Bon. Ias. de Mayno doctor celeberrimus, & profectò admirabilis, est suus in primis docendi modus eruditio noua omnino atque incredibilis politiorum, inaudita & lacteo fonte exuberans facundia scripsit super ff. & C. Edidit insuper concessa solennia. Item fecit additiones ad Christoforum Porcum in inst. Phil. Dec. doct. memoriæ singularis scripsit egregiæ in iure cano. Iodocus Lanueri. vtriusque censuræ, & doc. valde subtilis almæ vniuersi. Tho. edidit multas repetitiones super l. stipulationes, non diuiduntur. ff. de verb. oblig. & super l. rem maioris pretij, de resci. ven. C. & alium infiniti quorum tempora, patrias, celebritatem & opera tu ipse prosequaris.

Bern. Ias. de May. Phili. Dec. Iodo. Flamigus.

Duorum solidissima ingenia in quorum dictis rarius inuenitur error tibi propono, vt illos eligas tanquam principatum tenentes inter commentatores iuris, scilicet Ioan. And. in iure ca. & Bar. in iure ciuili. Illi sunt tibi colendi vltra ceteros Io. An. in iure cano. cæteris præferendum, esse ordine & emolumento exclamat Car, Flo. in proœ. cle. dicit enim: quod sapientiam canonicam adeò locupletauit suis commentis, vt à centum annis simul omnes commentatores reliqua non æqua commentauerint & merito datur ei principatus vt eius commenta textui sint apposita sexti, & clementinarum. Recolo etiam quod ipse idem Io. An. in addi. Spe. in tit. de fil. presby. dicit sibi puero fuisse reuelatum à quodam religioso viro ipsum illuminaturum ius canoni. Barr. etiam in iure ciuili fuisse principem quis negabit? Huius dictis semper ferè inesse causam veritatis reipsa patet, vt Pontanus exclamat. consi. cccxvij. Propteres in Hispania & Lusitania decre. regio & communi illarum partium est sanctum constitutione publica (vt aliàs audiui à quibusdam auditoribus meis illarum partium) quod in casibus in quibus reperitur contradictio doctorum, opinio Bar. præualeat tanquam principalior, & secundum illam iudicetur. Si Hispani tantum deferunt Bar. nos Italici quid faciemus? Intrepidi sua scripta curemus habere scire, imitari, quia Bartolista optimus, Iurista censendus est.

Bart.

Sextum documentum principale.

Congruit vtilitati scholaris, vt doctorem & præceptorem

rem sine intermissione audiat. Vnde Laur. antiquus doct. in d. cle. j. de magi. & Gul. de monte laud. & do. Car. Flo. & do. Go. Porretanus exclamant contra scholares capitosos non intrantes scholas, qui quadam capitositate credunt plus addiscere, quàm si à docto. doceantur, quid dicunt in vanum, cùm sensus auditus aptior sit ad percipiendam & memoriæ tradendum quod verbali voce traditur quàm in scriptis, vel sit nunquam visus vel alius sensus. xliij. dist. sit recto. Zenzelinus etiam dicit ibidem quod requiritur instructio à voce magistra. Primò est tempus tacendi, postea loquendi. Ecclesi. 3. & veritas prius addiscitur à magistris postea docetur. xxxvj. dist. §. ecce. versi. hinc etiam Salo. vnde Hie. ad rusticum monachum dicit: Non ingrediaris absque doctore viam quam nunquam ingressus es. xvj. q. j. c si clericatus. Nec sufficit scholarem moram trahere in studio, nisi studeat. xvj. q. j. c. generaliter. & in c. cum ex literis. de in inte. rest. notatur. Hinc dicit Host. in c. fi. de magi. & Io. de Lig. in proœ. cle. quod scholares habitu & non actu non sunt appellandi scholares, quinimò fortius, dicit do. de S. Ge. in proœ. sexti. & do. Abb. in c. j. in fi. de iud. quòd tales scholares solo habitu possunt puniri tanquam mendaces, bene facit glo. xxxvij. q. v. cauere. & quod doc. notant in l. qui sub prætex. C. de sacros. eccl. vide circa hæc quæ dixi, & quæ no. l. j. scriniarios C. de test. mili. dominus Pau. de Cas. etiam exclamat contra scholares non intrantes continuè. in l. frater à fratre ff de cond. ind. Viua enim vox multum imprimit, quia habet nescio quid latentis energiæ, vt inquit Hie. in proœ. Bibl. Plin. etiam in quadam epist. Plinium nepotem exhortatur vt audiat vocem magistri. Ab istis excipiendi sunt scholares prouecti & proximi cingi, quia aliquando ruminant in studio camerario quæ didicerunt aut per se studeunt quæ nõ leguntur in scholis.

Audire docto.

Moram trahere ĩ studio.

Scholares habitu.

Quisquis sibi proficiat pront sibi nouerit esse consultius. Caueat tamen ne decipiatur à pigritia, vel alia causa.

Diligenter audire.

Septimum documentum principale.

Scholaris diligens & intrans, institutus seruet hunc modum, vt cum audit doctorem non numeret regulas, non faciat castra in mari, vt dicit gl. in l. vnic. C. de stu. lib. vrbis Romæ. deinde, secundum Mart. de fa. in d. epistola, hoc seruet: vt casum ad totã & ad quã licet partẽ literæ cõcordet, & non credat

credat se intelligere, si aliquam particulam non intelligat ad plenum, & videat si lex pertinet ad rubricam, deinde ipsius casus, & quere sic statuta fuerit considerret rationem, & soluere contrarias causas solutionis diligenter attendens de quo fonte procedant. Curet sibi ex seinuenire similia, ex generalibus non inhæreat multitudini, nam vel duas leges de generalibus quæ melius id exprimant memoriæ commendando, & illas quasi vnicas gemmas teneat & amplectatur. Tempus non per dat in litera commendando memorię, sed intellectui, & vbi & quare sub tali sint positæ contemplando studeat. Demũ in corde suo concipiat, si aliquem casum audiuisset vel sensisset cui decisio illius legis posit applicari, & illum casum auditum, quasi præfigurationem illius legis habeat. Ceterùm dũ vigilat in lecto, ruminet ĩ corde dicẽs 101 leges, & sic incipiẽtes habuimus, ex quibus ĩ effectu istud reportauimus: aduertat etiã dũ legit legem, an super illa possit formare aliquã quæstionem, per quam posit legem ad inconueniens reuocare. Tandem quærat veritatem & æquitatis & iustitiæ sit semper amator, hæc Mar. in epist. præalle. Sed in præmissis aliquando clarius loquar cum inoleuerit iste mos dandi in scriptis, & multiplicati sint infiniti cõmentatores variè loquentes, quid fiendum? Dicet intra se diligẽs auditor, si recollectis institero, ego confundor, si non instandum in illis, vt quid perdimus illud tempus? malo domi studere cum vno commentatore præcipuo, puta Bart. vel cum intrauero nolo scribere, respondeo. Super omnia consultius est intrare propter impresionem vocis magistri, vt sic dixi in sexto consil. Item si stas in scholis consultius est scribere relictos §§. nullus enim liber tam malus, quin aliquid boni habeat, vt dicit Plin. lib. iij epistolarum, epist. v. ipsa etiam scriptura facit te olfacere omne minimum verbum. Præterea multo magis (vt vulgò dicitur) viua vox afficit, non licet acriora sint, quæ legis altius, tamen in animo sedent quæ pronuntiatio, vultus, habitus, gestus etiam dicentis afficit, vt dicit Plin. secundus in episto. iij. secundi libri. Cùm autem domum rediens, & volueris studere lectionem, nimis textus legas & lectures vt imprimas: magis enim firmum & stabile est quod repetita probauit lectio. vt dicit text. in constit. cordi. C. de emend. Iusti. Cod. Casum figurabis literæ & intellectui doctorum congruentem, deinde iterum resumatur tex. & notando singula verba, & partes postquam adaptaueris ad rubric. & quæsieris rationem dubitandi & decidendi colliges textualia & notab

[Margin notes: cuncta considerer. Similia querere — Nonne omnia memoriæ imponenda. — Quonnes formandæ. — Quomodo studendum sit domi.]

& notabilia q̃ do.inde eliciũt,& coneris etiã tu scire euellere aliquod ex illa litera. Et hoc potissimũ & primariũ ĩ nouitio. Et cũ hoc feceris, surgas cũ intellectu,& calcules tecũ dicens, ex ista lege in effectu habeo hoc nõ dignũ, & illud cõmenda memoriæ,nõ de verbo ad verbũ,sed sufficit in effectu,& hoc sufficeret nouitio,nec vltra,ne si pergat sentiat stomachũ onera tũ,quia fragilis hominũ memoria sępè aliud nouũ quærit,aliud iam quæsitum amittit,vt dicere solebat Seneca: Quod si intellectus tuus & memoria sit capax vlterioris inquisitionis, capias gl.illas & explica opponendo vel quærendo secundum modum quẽ dat Bart. in l.petens.C.de pac.& ibi dixi.& tandẽ calcula gl.si aliquid habeat no.dignum, & illud assigna memorię,& semper habeas ante oculos monitiones Senecę quas vidisti suprà in v.consilio tibi dato. Circa recollectarum tuarũ vsum do tibi hoc consilium vt recollectis qui non versantur circa legem tuam,& intellectum,& notabilia, & necessariam declarationem legis & glossæ,licèt extrauagantur cum floribus variis singularium dictorum aliquando recollectorum,& principaliter extra rem,nõ inhæreas dum es scholaris,quouis modo ista sint varia,quæ licèt delectent,tamen inquinant. Et doctor.qui ista tradunt consultius facerent si omitterent.vnde bellissimè exclamat Sal.in repet.l.quod te.ff.si cer.pet.& l.qđ Nerua.ff.depos.contra illos qui negligunt regulas scire, & implẽt caput suum casibus singularibus & peregrinis. quæ doctrina est fallax & periculosa.

Glossæ quomodo ludendum.

Recollectarum vsus.

Regulas scire expedit.

Quando verò doctor tuus ordinaret tibi recollectas claras pro intellectu legis,in primis illud videat omnino nouitius & super textuali intellectu vigiliam premat,omnia pertentet,reliquum quod doctor subdit additiuè,vel cumulando quæstiones & dicta reseruet in aliud tẽpus postquam erit solidatus in regulis & terminis iuris,& hoc modo recollectæ prosunt & non obsunt,si clarè traduntur & non impertinenter, quando verò impertinenter absint omnino à te tanquam venenum.

Quod si diceres,nonne melius esset studere cum Bar. tm̃? Confiteor quòd Bar.omni tempore omni personæ vtilis & necessarius est,sed aliquando breuis, aliquando obscurus, aliquando non legit legẽ,aliquando nõ habetur. Itaque impleas stomachũ tuũ bonis cibis & nutritiuis.i.bonis legib.& regulis & bonis doctrin.communib.secundũ capacitatem ingenij tui.

Laudo quòd tu qui es iam solidatus in reg.iur.& reali cognitione terminorum,& audisti partes quæ ordinariè legun-

tur videas totũ corp⁹ iuris cũ Bar. & toties facias, vt Bar. doctrinas pro virib⁹ assequi coneris, & tenere illũ in studiis æmulaberis, licèt illi⁹ ingenij assequi arduitaté etiã sperare nimiũ est, qđ dari nisi à deo non pôt, sicut in simili de Cic. dicit Plin. lib. iiij. epistolarum epist. viij. eius tamen Bartoli vestigia semper adorabis, vt de Virg. dicit Statius in fine lib. Thebaid. ibi: Nec tu diuinã Aeneida tenta, sed longè sequere, & vestigia semper adora. Dixi quòd æmuleris Barr. nam stultissimum est ad imitandum nõ optima quæq; præponere, vt inquit Plin. lib. j. epistolarum epist. v. & lib. vij. epist. ix. Cùm Bart. bene videris, legas alios dignos auctores ex his quos suprà memoraui, & semper notes & excerpas quæ digna inueneris, vt facere cõsueuerunt omnes illustres viri, & tuæ memoriæ debilitatem artificio styli & pugillarum iuuabis. Ad id te inuitat epistola Plin. v. in lib. iij. quæ incipit per gratum Iõ dico quòd videas alios quia quanto plures respicies, tanto magis proficies, quia non est vnus quãuis præstet imitandus præcipuus & solus, quia nunquam par fit imitator authori. hæc rei natura est, semper enim veritate similitudo minor est, vt dicit Seneca in prologo declamationum suarum. Præterea sicut terræ variis mutatisque seminibus, ita ingenia nostra nunc hac nunc illac meditatione recoluntur, vt inquit Plin. lib. xij. epistolarũ epist. ix. quæ incipit, quæris Laudarem quòd nouitius memoriæ cõmendaret titulum de verb. sign. & tit. de reg. iur. ff. & regulas iuri de quib⁹ in sexto singulis dieb⁹ aliquas: nã & animũ recreãt ipsarum varietate & plurimum conferunt. Sunt enĩ principales claues iuris quibus est inhærendum tanquam Bonon. carocio, vt dicit gl. in l. omnis definitio. ff. de reg. iur. quinimò illas ignorare lata culpa est. Deinde prouectus cùm rusticatur aut peregrinatur, potest secum ferre Dyn. de reg. iuris quod non puto esse vtilius opusculum. ij. magis varium: consulat si bi ipsi, illum videat authorem ad cuius cognitionem ingeniũ ardentius excitatur, & per cuius æmulationem credat melius legitimos assequi thesauros. Tempore vacationũ repetat quæ audierit, legerit, & commendet memoriæ ea quæ fuerint notatu digna. Fœlix ille cuius memoria fuerit bonæ fidei, quæ in promptu reddit sibi credita, vt inquit Senc. in prologo declamationum suarum. Quod si memoria tua fuerit infidelis custos, cõmittas excerpta stilo & pugillaribus vt prædixi, & quicquid dixeris, audieris, egeris in die, vesperi commemorabis, vt inquit Cicero in libr. de senectute. & ad hoc studium in se

Excerpere.

Regulæ iur. Dyn. de gu. iurir.

Vacationum tẽpora.

in secessu habendum videat epistolam Plinij ix. libr. vij. quæ est elegans ad hoc.

Octauum documentum principale.

Consulo nouitio donec nouus Iusti. appellatur, id est, durante primo, vt nunquam curet ad ostentationem arguere, cu rei scire potius quàm apparere, discet non videri doctus sed esse quærat, iuxta consilium moralis viri Arb. causidici brixiensis. pars enim scientiæ est scire quod nescias. De omnibus sibi ignotis diligenter interroget, quorum posit esse capax. Nam si non purgauerit aliquid erroneum quod ipsum faciebat musare, illud inde continuò transiret in habitum & faceret apostema .i. esset causa multorum errorum. vnde Martial: Discendi modus est, dum te nescire videbis. Disce sed assiduè, disce sed vt sapias. Sumpta parū prodest quę mox emittitur esca. Bos quibus est pastus ruminat hæc eadē. Quinimò fortasse melius faceret si secundo anno quo edictalis vocatur, ab argumentatione ostentandi causa abstineat: Illæ solent esse fructuosæ contentiones quæ secretò fiunt inter collegiatos in collegiis ordinis literarij, vt in domo sapientię senensis & similibus, quo secreto genere disputādi nihil syncerius aut simplicius aut melius. Aul. Gel. lib ij. c. ix. quòd cùm quis exploratus à Pythagora idoneus inuentus fuerat recipi in disciplinā statim iubebat certum tempus tacere. si omnes idem, sed aliū aliud tēpus pro estimato captu solertiæ, sed non minus quisque tacuit quàm biennium. Reperi etiam quod Hippoc. cū discipulos suos suscipiebat, antequam doceret, iuramentū ab eis extorquebat, inter cætera vt silentium, sermonē incessam māsuetudinē habituum morūque seruaret. Tertio anno quo Papinianista. vocabitr, audacter incipiat disputationis. geaus]ad vtili. frequēter, non ad pompam. Disputationis enī multiplex & mira vtilitas, vt luculentissimè ostendit eloquentissimus vir Leon. Aretin. in opusculo quod edidit de vtilitate disputationis. Quarto anno quo græco vocabulo ab antiquitate vocabatur hircos (repone lyta) in proœm. ff. §. sed quia solitum. quod gl. ibi exponit, quasi subtiliter videns quod opinor dictū, quia hircus est oculorum angulus, secundū Seruiū grammaticū. hinc apud Virg. Trāsuersa tuētib⁹ hircis. i. oculis in hircos, hoc est in angulos retortis. Vñ scholaris qui studuit trib⁹ annis, & inchoauit studere quarto, fortasse iō hircus dr, qa sit cōueniēs vt oculos habeat fixos & speculationi diu intētos, & eūdē ī locū directos, hoc enī facere solēt cogitabūdi, vt

Nouu: Iustinia Edictalis.

Papinianista.

Quādo disputādum.

suprà, in domo recolendæ memoriæ domini Ang.do.pig.glos. de Perus.de quo suprà, vel hircus, quia sanguis hirci frangit adamantem lapidem durissimum, sic scholaris qui iam tres annos studuit, omnem durum & perdifficilem materiam iam tractare potest. Est enim tẽpus speculandi & pensitandi. Sic igitur in continuatione & colluctatione legali vt cũ opus fuerit in corona, denique hominum acri magnoq; iudicio ab origine causisq́ ie primis repetat, discernat, expendat, ponderet, colligat, cõcludat, & omnem hęsitationem dubitationemq́ue redundantem resoluat, & in audientium animis aculeũ relinquat: quo fiet vt in disputando per vsum qui est magister egregius fiat incõprehensibilis & lubricus, & ianuam famę patefaciat per illas actiones. Radices disciplinæ sunt amaræ, fructus dulces secundum Philosophũ. Patienter igitur seruat omnem laborem, quia labor improbus omnia vincit. Quinto anno colorite (repone proly-æ) vocantur, vt in d.proœm.Digest. de his nominibus habetur. Iam enim sciunt colorare verba cognitis legitimis arcanis eis reseratis, sciunt vti legum inductionibus cõgruenter, quod est potissimum, vt l non solùm.§.qui primipilum.ff.de excu.tut.ibi rectè adaptans omnibus similibus. Et iste inducendi modus imitatione amarũ potissimè habetur, & disputationis vsu coalescit. Audi Leonardum in præall.opusculo de vtilitate disputationis, dum dicit: Nam quid est per Deũ immortalem, quod ad res subtiles cognoscendas atque discutiendas plus valere possit quàm disputatio? vbi rem in medio positam velut oculi plures vndique speculentur, vt in ea nihil sit quod subterfugere nihil quod latere, nihil quod valeat omnium frustrari intuitum? Quid est quod animum fessum atque labefactatũ ex nimia longitudine otij, assiduitate lectionis plerunque fastidiente magis reperiet atque redintegret quam sermones in corona cœtuq́ue agitati? Vel gloria si alios superaueris, vel pudore si superatus fueris, ac legendum atque perdiscendum vehementer incenderis. Quid est quod ingenium magis acuat, quod illud callidius versutiúsque reddat quàm disputatio? cùm ibi necesse sit vt momento temporis ad rẽ se applicet, víque verborũ se reflectat, colligat, concludat, vt faciliter intelligi possit hac exercitatiõe exercitatũ ad cętera discernẽda fieri velocior. paulòpost subdit. Itaq; ego qui vestrę vtilitatis sum auid', quíque vos quàmmaximè florentes in studiis vestris videre cupiã, nõ iniuria vobis irascor, siquidem hunc disputandi vsum ex quo tot emanant vtilitates

Colloritæ.

Disputationis vtilitas.

tates negligitis. Etenim absurdum est, intra parietes atque in solitudine secum loqui, multáque agitares si in oculis hominum atque in cœtu veluti nihil sapias obmutescis. Et quæ vnã aliquam vtilitatem in se habeant ea magno labore prosequi, disputationẽ verò ex qua permultæ vtilitates proficiscuntur summa cum iocunditate, nolle attingere. Nam velut is agricola improbandus est, qui cum liceret ei fundum vniuersum excolere saltus quosdam steriles arat partem verò quampiam eius fundi pinguissimam atque vberrimam relinquit incultam, sic reprehendẽdus est, is qui cũ omnia studiorum numera adimplere possit, cætera quamuis leuiora acuratissimè obit, disputandi verò exercitationem aspernatur & negligit, ex qua tot fructus colliguntur vberrimi, vt per eum ibi latius. Et hoc est quod dicere voluit Iurisconsf. in l. munerum §. mixta. ff. de mu. & ho. ibi Herennius Modestinus ex notando & disputando bene & optima ratione decreuit.

Nonum documentum principale.

Tibi consulo vt si disputaturus in corona fueris, nunquam temeratiè illud onus suscipias respondendi de singulis de quibus fueris interrogatus. Licet enim Valerius lib. viij. c. antepe. commendet Gorgiam Leontinum studiis literarum ætatis suę cunctos præstantem, eo quod primus in conuentu ausus sit poscere qua de re quisque audire vellet. & ideò ei (vt idem dicit) vniuersa Græcia in templo delphici Appollinis solido ex auro statuam posuit, cum ceterorum ad id tempus auratas collocasset, beatus tamen Hieron. in opusculo contra Ioannem episcopum Hierosolymitanum Orig. s. assertorem sic, inquit. Gorgiã Leontinum cuncti philosophi & oratores laterent, quòd ausus sit publicè sella posita polliceri respõsurum se de qua quisque re interrogare voluisset. Sed de nouissimis agamus. Tempore quo illustris. Bald. de Perusio legebat papiæ, quidam Philip. de Rhegio qui fuerat doctor omnium ferè illorum doctorum Parisiensium, & apud eos erat maximæ auctoritatis cum multis annis postea legisset Paduæ rediens Papiam in principio sui aduentus publice pollicitus est se velle respondere de quolibet in materia vltimarum voluntatum. Bal. ibi præsens interrogauit eum dicens. Vbi habemus nos substitutio vulgaris facta in legato non comprehendat nisi casum si voluerit, & facta in hereditate comprehendit casum si noluerit vel non

Disputare de quolibet.

Gorgias Leontinus.

Bald. reprehendit quendam legule.

potuerit vti.l.cùm proponas.C.de here.insti.Breuiter ille Philippus obmutuit,& Bal.tunc aperuit librum, & legit text.l.pater Seuerinam.ff.de cond.& demonst.vbi erat casus secundum vnam lect. vnde illi cathedranti resultauit magna confusio. Hoc refert Paul.de Gas. in dicta l. pater Seuerinam, Caueat à talibus actibus præsumptuosis, quia solus Deus nouit omnia.

Decimum documentum principale.

Text. lexanri. Aramendi mo is.

Consulo scholari quod in disputando solis textuum allegationibus inhæreat, non vt quidam inexperti faciunt, aut qui arguendo gloss.allegant & doctores absque iurium allegatione, illo enim nihil apud doctos ineptius, contra istos exclamat gloss.in l.sed licet.ff.de offic.præsid.si volueris aptè arguere in forma Legistis congruente, vtaris argumentandi modis quos edidit subtilis doct.Iac.de But.vel illis quos edidit Alberic. de Rosa.vel illis quos Bald.inseruit in l.conuenticulam.C.de episcop.& cle. Si verò fueris responsalis, tunc vt facilè declines omnia argumenta tibi facta, videas Odoffred.in proœ.Digest. in prin. & ibi Bald.mira quadam dexteritate instruit omnem argumentandi vim altero de tribus modis posse repelli & declinari, scilicet per aliter & aliter,per aliud & aliud,& per secundum quid non simpliciter quod qualiter intelligatur & practicè adaptandum sit bellissimè, explicat ibi Bald.quem omnino videas. Hæc si seruaueris; optimus quoque iudiciorum tam athleta quàm gubernator euades in omni æuo locóque felix, vt dicit text. in d. proœ.dig. §. discipuli.facilúsque continget, si propriam patriam fueris egressus gratia studiorum,nam in propria patria multa diuertunt,vt dicit Simon de Bursiano Card. Mediol.in proœ. cle. & si egredi decreueris eligas locum vbi sint celebres doctores,& vbi sit numerosa multitudo scholarium prout era.Bononiæ tempore domini Azon. quo tempore ibi erant decem millia scholarium, vt refert Odoffr.in authentic.habita.C.ne fil. pro pa. refert quòd semel propter multitudinem magnam orta contentione inter scholares Lombardos & Tuschos ciuitas illa fuit in magno periculo nemo enim poterat coërcere illos, &vt facilius coërceri possent in futurum de concordia, tunc renunciarunt prilegio iudicum, de quibus est d. authentic. & in criminalibus se submiserunt iurisd.potestatis,Facio igitur finem.Quo præmisso licet prædicta parua sint & talia quæ auribus & ingeniis vestris cultissimis tanquã puerilia (nõ dubito) & diminuta videbun

[Margin: ...olutiones argumentorum cau...la. / ...ad eex... pagam. ...n. tēre A...nis e...it *. ...llia ...lariũ]

debun

debentur, aut fortasse non carentia rubore, cum & ego ipse alterius consilio in prædictis & aliis indubitanter indigeam, sed tamen sincere locutus sum quasi mecum loquens. vos diligentiam vestram omnem sinceritatem & ineptitudinem emendabitis & in mellius reformabitis, potissimè cùm omnia prædicata absque diligenti præmeditatione ediderim.

Compilatio iuris ciuilis.

Verùm quia suprà in iij. consilio dato dictum fuit quòd discipuli debẽt amare præceptores, vt habetur etiã apud Quintil. lib. ij. Institutionis oratoriæ, vbi dicit. Discipulos moneo vt præceptores suos non minus quàm ipsa studia ament, eósque: parentes existiment non quidem corporum, sed mentium, plurimum hæc pietas discipulis proderit, nam ita & libenter audient & dictis credent & similes fieri concupiscent: sicut læti & alacres in conuentu aliorum emendati, non irascantur laudati gaudenti. nam vt illorum officium est docere: sic horum præbere se dociles. Doctrina enim coalescere nequit, nisi sociata tradentis atque accipientis concordia. Cùm sim vtilitatis vestræ auidus, & optem quòd per vos facta sint bona fundamenta, & ab origine causísque primis intelligatis vt dicitur in l. j. ff. de iusti. & iur. visum est in signum mei in vos animi aliqua præmittere acuentia ingenium quæ non reperietis alibi tradita, & paucis sunt nota, & quæ ignorare est lata culpa, scire plurimum affert decoris, ne illotis manibus templum sacratissimum iustitiæ opus. C. & ff. ingrediamini. vt in l. j ff. de orig. iur. iuncta l. j §. has itaque. C. de vet. iur. enuc. Videamus ergo quæ sit causa efficiens, materialis, & finalis libri. C. & ff. in hac scientia legali. Quidam (vt Azo) dixêre quòd causa efficiens libri C. cum Iustin. est Imperator. Alij dixerunt quòd fuit ipse De⁹, cuius minister fuit Iusti. & hoc no. in auht. de her. & facid. in rub. hoc probari videtur ex eo, quia lex est inuentio & donum Dei. l. ij. ff. de legib. Itẽ leges fuêre per ora principũ diuinitus promulgatæ, vt l. ij. C. de vet. iur. enuc. & l. final. C. de præscrip. longi. temp & hoc tenebat antiquus doct. Iac. de Ranignei Lothoringus glossator vester. Accur. breuiter se expediuit, dicens vna cum Azone ꝙ causa efficiens fuit Imperator Iusti. vt no. in rub. ff. de iureiur. Tertij quidam nituntur conciliare, dicentes ꝙ causa efficiens potest considerari tripliciter. s. prima, remota, magis remota. Causa efficiens proxima pri-

Discipuli præceptores.

Causa efficiẽs iuris.

Triplex causa efficiens.

Decem compilatores. Codicis

mi voluminis. C. Iuſtin. fuerunt illi decem illuſtres compilatores qui numerantur in j.& ij. conſti. Cod. ſ. Ioannes, Leontius, Phocas, Baſilides, Thomas, Tribunianus, Conſtantinus, Theophilus, Dioſcorus & Præſentinus. Iſti commiſsioně domini Iuſtiniani compilauerunt primum C.Iuſtin. commiſsio eis data patet in prima conſtitutione Cod. Confirmatio verò d.Cod.ab illis compilati patet in ij.conſtitut.illius voluminis. Cauſa verò efficiens proxima Cod.emendati, id eſt Codicis repetitæ prælectionis, quem hodie habemus, fuerunt quinque illuſtres viri ab eodem Iuſtiniano electi, ſcilicet Tribunianus, Dorotheus, Mema, Conſtantinus, & Ioannes, vt patet in conſtitutione quæ incipit cordi.C.de emend.Iuſt. Cod.Cauſa efficiens remota fuit Iuſtinianus Imperator, cuius auctoritate compilatio facta fuit, & qui poſt compilationem confirmauit, vt patet in d.prima conſtitut. & ſecunda & tertia, & in l.ij.conſt.omnia enim.C.de vet.iur. enuc. Iſte Iuſtinianus Imperator fuit xiiij.in Oriente. Cucurrerunt ab vrbe condita vſque ad tempora ſui imperij, ſecũdum computationem quam puto veriorem mille & quadringenti penè anni, vt exprimitur in l.j §.cumque hæc materia.& ij.in prin.verſic.erat enim mirabile.C.de vet.iur. enuc. Ab vrbe verò condita vſque ad aduentum Chriſti cucurrerunt anni ſeptingenti quinquaginta, vt patet in chronicis quas veriores puto. Ab aduentu verò Chriſti vſque ad tempora imperij Iuſtin.prędicti cucurrerunt an. ſexcenti quadraginta ſeptem vel circa, aſſumpſit Imperiũ pręfatus Iuſt. die Aprilis, an.Domini noſtri Ieſu Chriſti.dcvij. indictio.v. vt probatur in auth. vt præpo. nomen Imp. §.ſi qua verò.& ibi not.iuncta data de qua in ij. & iij.conſtit.C. & l.ij. de vet. iur. enu. ſi rectè inſpiciantur. Imperauit autem annis xxxix.fuit iſte Iuſtin.poſitus in catalogo ſanctorum, vt refert Bar.in j.rub.C.& in proœ.ff.vet.ſuper prima rub.Ceterùm inſignis doct.dominus Ioan.Fabri Aquitanicus, ſuper rub.proœ. inſtit. dicit ſe vidiſſe nomen Iuſti. ſcriptum in catologo ſanctorum Calendis Aug.Gennadinus etiam qui proſecutus fuit libellum Hier. de viris illuſtribus eccleſiaſticis ponitur Iuſti. inter illos. Quod ad ſacras leges attinet, notandum quod Iuſtin. Imperator in primordio ſui imperij commiſit præfatis x. illuſtribus viris, vt viſis antiquis Codicibus Gręgoriano, Hermogeniano & Theodoſiano, multis conſtitutionibus extrauagantibus à Theodoſio imperatore & ſucceſſoribus factis nouum Cod.Iuſt.ederent: & hoc patet in j. conſti.C. ſub rub. de

Iuſtinianus.

Iuſtinianus. imperium aſſumpſit.

Iuſtinianus.

Decem compilatores. Codicis

de nouo co.facien.& colligitur ex cõstitutione iij.quę incipit cordi ibi,primordio nostro. Supradicti x.illustres compilatores Cod. Iusti. ediderunt illum anno iij. imperij domini Iusti. tempore consulatus Decij,an. Dñi nostri Iesu Christi dclxix. indictio.vij.Et eo an.v.idus April.id est,ix. die April.dominus Iusti.illum Codicem confirmauit,vt probatur in tit.C de iust. Cod. confir. in fin. constitutionis ibi posito, iunctis his quæ præmissa sunt. Post hæc Iustin.imperator vertens animum ad enucheanda infinita & immensa prudentiæ veteris volumina,commisit sex illustribus viris,videlicet Tribuniano, Constantino, Theophilo, Dorotheo, Anatolio & Cratino,vt vna cum aliis xj. doctissimis viris excelentissimis causarum patronis apud partes Orientales, videlicet Stephano, Menna, Prodocio,Entalino,Timotheo,Leonide,Leontio,Platone,Iacobo,Constantino & Ioanne legerent immensa prudentiæ veteris volumina, & sub compendio redigerent in vnum Codicem distinguendum in quinquaginta libros, communem Romanam sanctionem continentes,quæ ab vrbe condita & ab Romuleis descendit tẽporibus, iam confusam per tanti temporis lapsum,& tot ventorum dispersa volumina,vno Codice indita ostenderent, fuitque his data à Iustiniano amplissima auctoritas corrigendi ac diminuendi, vt probatur in l.j.C. de iu.au.Tandem iste Tribunianus magister huius operis legitimi vna cum aliis sexdecim prænominatis compilarunt, enuclearunt ex immensis patrum voluminibus Pandectas, seu digesta, videlicet quinquaginta libros digest. quos habemus quod opus velut sacratissimum templum consecratum dominus Iustin.approbauit & confirmauit anno viij. sui Imperij,& iij.consulatus sui anno domini dcliij.indict.xij.iij.cal Ianua. id est,penul.die decembris,vt ipse Iustin.attestatur in l. per.C. de vet.iur.enuc.§.leges autem.Hic notandum quod ideò semper Tribunianus præfuit, vt magister legitimo operi prædicto, tum quia vltra legum peritiam, experientia rerum decoratus erat, tum quia antiquæ sapientiæ librorum copiam ipse maximè præbuit, in quibus multi fuerunt etiam ipsis erudissimis hominibus incogniti,vt dicit tex.in d.§.iij. præsenti autem.Estque hic singulariter aduertendum ad vnum quòd dicta antiquitas commentatorum iuris nostri ignorauit quòd cõtinebãt dicta veterum immẽsa volumina pene tricies centena millia versuum,& duo millia librorũ,vt d.l.ij.& in proœ. institu. & ff. vet.Digesta noua quæ hodie habemus iuris enu-

Quo tẽpore C. compilatus est.

Libri ff. compilati nomina compilatorum ff.

eleati, continent penè cl. millia versuum. & 50. libros, vt d. i. ij. & in aliis locis præal. Vellent scire quidam hoc dictũ. Accursius glossator qui omne verbum digest. glossauit, illud exponit versuum, id est legum seu paragraphorum aut responsorum, quasi senserit quod hodie digest. quę habemus contineãt cl, millia legum vel paragraphorum vel responsorum. Aduerte quia Accur. noster qui affirmauit se succurrisse tenebris iuris ciuilis, vt dicit in l. facta. §. si in danda. ff. ad Treb. in hoc passu adduxit tenebras, hoc tibi demonstrabo ad oculum, volui aliàs numerare omnes leges dig. quæ habemus, videlicet ff. veteris, infortiati, & ff. noui. Comperique in ff. veteri sunt duo milia noningentæ decem & octo. In Infortanto sunt duo millia ducentæ triginta quatuor. In ff. nouo duo milia noningẽtæ octoginta tres. Et in summa leges digest. videlicet omnium quinquaginta librorum sunt viij. M. cxxxv. Vnde patet manifestissimè quod Accur. noster in hoc dormitauit, puto non aduertens, & incautè glossam super hoc faciens. Cogitabam aliàs quod exponi debuisset versuum, id est linearum, feci periculum & numerum literarum ff. veteris, infortiati, & ff noui: reperi hoc esse verissimum: nam secundum computũ meorum textuum reperi ff. vetus constare ex quinquaginta milibus versuum, id est linearum: infortiatũ cõstare ex xxxix. milibus & quingentis viginti lineis. ff. verò nouum ex xliiij. milibus linearum. Vnde ipsum omnes quinquaginta digestorum lib. constan. secundum volumina mea ex cxxxix. milibus versuum, id est linearum & quingentis viginti. Opinor quod si quis computaret numerum linearum pandectarũ quæ sunt Florẽtiæ quòd facile fieret per numerationem quinternorum & numerum chartarum, & per lineas vnius lateris inueniret illas constare ex cl. penè millibus versuum, id est linearum: ad hoc neminem reperi ante hac aduertisse. Sed accuratius inuestigando quæro à te quid vult dicere tex. dum dicit quòd olim erant tricies centena millia versuum, hodie verò cẽtum quinquaginta? Diceres fortasse quod olim erant trecentena. i. trecenta millia versuum, hodie verò cl. Cogita quid dicas, nam cùm olim essent duo millia librorum, hodie vero quinquaginta libri, & sic fit quadragesima pars respectiuè ad computum librorum, ergo respectiuè ad numerũ versuũ erit dimidia pars & ideo expone tricies. i. triginties, sicut vicies. i. viginties: nam sciendum quod omnia quæ sunt suprà cum centum syncopantur, vt treceni. i. tercentum, duceni, id est ducenti, quadrigeni. i. qua

[Margin: numerus legum.]

[Margin: Tricies centena millia vers.]

i. quadrigenti, intra centum verò non syncopantur, vt quinquies, decies septies, decies, centies, ducenties, trecenties, millies, vicies millies, & ita deinceps. Cæterũ ita reperi exposita illa verba tricies & vicies à Prisciano in opusculo de numeris. Similiter exponit eloquentissimus vir Lauren. Vallen. Romanus in lib. iij. de eleg. linguæ Latinæ, sub rubr. de numeris. Olim ergo erant tricies centtena millia versuum, hodie centum quinquaginta millia, & consequenter ex xx. partibus vnà est compendium fforum, quæ habemus quo ad linearum numerum quod singulariter notabis, quia non reperi hoc expositũ, ab aliquo iurista, de quo plurimũ miror.

His incidenter intermixtis quæ non sunt extra rem, sed ex re, vt not. in l. j. super verbo bene ff si cer. per. Respondeo ad rẽ & dico quod Iustinianus cùm edidisset codicem sui nominis & deinde Digesta, vt prædixi, cõponi fecit Institutiones quas habemus à Tribuniano, Theophilo. & Dorotheo, ex institutionibus veterum, & commisit inseri in illo libro Institutionum ea quæ per constitutiones Iustiniani emendata esset, & ita factum est. Fuit autem consummata dicta ordinatio Romani iuris tribus annis, vt d. l. ij. §. omnia igitur. Post hæc ad vnum aduertens Iustinia. quod anno iij. sui imperij ediderat codicem, & demum Digesta & institutiones anno viij. sui imperij, vt prædictum est, eundẽ codicẽ quẽ fecerat primo cõponi à decem illustribus viris prænominatis, fecit relegi, & iterũ edidit propter aliquas cõstitutiones de nouo factas super quinquaginta decisiones quas iussit inseri. Et hanc secundam editionẽ. C. quæ dicitur repetita prælectio, cõmisit quinque illustribus viris: videlicet Tribuniano, Dorotheo, Menne, Cõstãtino, & Ioãni, & facta fuit dicta secunda editio. i. codex emẽdatus domini Iusti. repetitæ prælectionis quem habemus. item confirmatus à Iust. prædictio imperij sui, an. x. & tempore sui quarti cõsulatus, & etiã Paulini, anno Domini ccccccIvj. indictione xiiij. iiij. Cal. Ianua. i. xx viij. die Decẽb. vt probatur C. de emendando iust. cod. in constitutione cordi. iunctis præmissis. Et hunc C. iussit appellari C. domini Iustiniani, repetitæ prælectionis, vt in d. constitutione, cordi. Et ita dicta est prima rubri. C. Ideo autem dicitur codex repetitæ prælectionis, nam apud veteres quando post primam editionem fiebat secunda editio, appellabatur à veteribus repetita prælectio, vt colligitur ex libris Vlpia. ad Sabinum, & exprimitur in d. constitutione cordi ver. in antiquis etenim. Et ideò dicitur repetitæ

Institutiones.

Codex emendatus.

Codex repetitæ prælec.

petitæ

petitæ prælectionis,id est secundæ editionis, quia præcedens lectio,id est prima editio fuit repetita. Protestatus etiam fuit Iustinianus quòd si postea nouas constitutiones ipsum facere contingeret,illas congregabit in libros qui appellabitur liber nouellarum constitutionum,vt patet in eadem constitutione ver.hoc etenim.Suadente postea varia rerum natura Iustinianus multas constitutiones nouas fecit,numero centũ vel circa,quas hodie insertas habemus in lib.auth.quę factæ fuerũt ab eo(vt opinor)anno xj.sui imperij,anno Do.cccccclvij. ind. xv.vt colligitur ex tex.in auth.vt prępo.nomẽ Impera.§.si quę verò.iunctis aliis præmissis Hoc notandum quòd ex eo quod Imperator(vt paulò ante dicebatur) dixerat quòd appellaret librum nouellarum cõstitu.scilicet quem postea ederet quòd Irnerius dicebat librum authen.quem habemus non fuisse Iusti.quia non appellatur nouellarum,sed auth.adducebat Irnerius rationes quas ponit glo.in d.cõstitutione cordi.super verbo cõgregationes,& idem dicebat Placentinus,vt refert Bal. in l.humanum.C. de leg. Io. verò antiquus glossator dicebat contrarium per tex in d.constitutione cordi,scilicet quòd liber authenticorum fuit Iustiniani,& cum hoc trãsire videtur glos.ibi,& in d l.humanum.C.de legi.& Bal.in d.l.Cor.& Cynus & Bal.in d.l.humanum.Et ita tenendo proculdubio patet ex supra scriptionibus cuiusque tit.& ex data in multis titulis & nomina ipsum in tit.vt præponatur nomen Imperatoris, & in ti.vt iudices sine quoquo suffragio & in titu. iusiurandum quod præstatur ab his, & miror quòd de hoc aliquis vnquam dubitauerit.Ratio tamen dubitãdi potuit oriri ex eo,quia fertur reperiri quendam librum qui dicitur liber nouellarũ , quẽ dicunt continere easdem constitutiones quas continet lib.authen.licet in aliquibus sit varians de quo lib.nouellarum mentionem facit gl,in auth hoc amplius.C.de fidei.doct.in auth. res quæ.C.commu.de leg.vnde egregius commenta. Albe. de Rosa Bergomensis quem refert do Rapha. Fulg. in auth. hoc amplius.C.de fideicom.dicit quod liber auth.quem habemus excerptus sit ex libro nouellarum,vt compendiosior fieret.Vnde dicit,quod liber nouellarum erat multũ prolixus,dicit do. Raph.se nunquam vidisse dictum librũ nouellarum. do. Paul. de Ca.in d.auth hoc amplius. dicit, quod liber nouellarum fuit extractus de lib.auth per breuiora verba & magis apta.

Liber auth.

Nouellę constitutiones.

Albe.

Item do Pau.in d.auth.res quæ,dicit non esse standum illi te. nouellarum quando textui auth.contradicit, quia de fide illius

lius operis dubitatur. Bal etiam in d.auth.hoc amplius, dicit quod præualet tit.auth.eo quòd ille liber nouellarum non legitur in ſcholis. Sed ibi reliquit nos incertos, quis liber corrigat alium vel liber nouel. vel. liber auth. Ego ſemper credidi & ſemper credam (donec conſtet de contrario) quod liber nouel. tanquam de cuius fide dubitatur, & qui per ſtudia vniuerſalia non verſatur, ſit reſpuendus, & quòd lib. auth. ſit liber conſtitutionū à Iuſtiniano editus, & ideo illū gloſſauit Accur. & etiam ſuper illo fecit ſummam Io. Baſianus Cremonen. & Azo. & illum ſtudia receperunt, & pleriqne illuſtres commentatores cōmentauerūt, vt Ia. de Beluiſio. Bar. & Ang. nec obſt. l. humanum. C de leg. nam illa l. fuit Imperatoris Valentini, nō Iuſtiniani, vt patet ex ſupraſcriptione, ideo glo. ibi. ſomniauit. Nec curandum de varietate ſtyli, quod non ipſe, ſed illi quibus committebat componebant, qui erant alij ab ipſis præmiſſis cōpoſitoribus codicis. Adde prædictis quod egregius doct. Odofr. in auth. caſſa. C. de ſacroſanc. eccle. ſic ait: Vnum ſciatis quod authenticum quod fuit compoſitum à Iuſtiniano, habet nouem collationes. Poſtea quando venit Federi. minor, miſit has conſtitutiones ad ciuitatem iſtam, ſcilicet Bon. vt doc. legum adaptarent eas ſingulis legibus ſub congruentibus tit. Doct. cōuenerunt in ſancto Petro, & adaptauerūt. Poſtea quid fecerunt? do. Vgo. poſt nonam collationem poſuit librum feudorum, & omnes conſti. Fede. antiqui & minoris, & aliquas leges Corradi Imperatoris, & vocatur decima collatio, licet pauci ſunt qui habeant ita ordinatū in libris ſuis. Odo hæc refert, & eum ſequitur Bal. in præludiis feu. in verſic. porrò aduertant ignorantes, & moderent ſibi labia reprehenſores veritatis, quia ego vidi Odo. ita dicentem. Aduertat etiam nouitius, quod ante authenticas quæ ſūt inſertæ C. ſolet eſſe ſcriptū cōſtitu. no. i. cōſtitutio noua. Patet ergo ex prædictis quo tēpore fuerit factus lib. auth. & qualiter fuerit factus à Iuſtiniano. Itē auth. quæ ſunt in C. fuerunt inſertæ de mandato Fede. ſecundi qui regnabat anno Do. M. ccxv. tempore Honorij tertij, item & tēpore Gregorij noni, qui Greg. ix. deceſſit an. Do. M. ccxij. de menſe Iulij, & deinde regnauit ipſe Inn iij. qui fuit aſſumptus an. Do. M. ccxliiij. die j. menſis Iulij, vt atteſtatur Rofre. in libellis iuris cano. in ti. ne ſede vac. & Io. An. eo. ti. in add.. Iſte Inno. iiij Fede. eccleſiam perſequentē depoſuit & imperiali dignitate priuauit an. Do. M. ccxliiij. in concilio Lugdunenſi, de qua diſpoſitione habetur in c. ad apoſtolicæ. de re iud. lib. ij.

Auth. adaptalæ ad C.

Decima collatio. Conſti. noua. Fede. ſecūdus. Gregno nus Inn. iiij.

De pace Conſtātiæ facta.

Eſt

De pace Cõstantiæ facta.

Est etiam notandum, quòd cùm multa bella fuissent inter imperium & quasdam ciuitates Lombardiæ tempore Henrici sexti, & deinde Federici secundi minoris. Iste Federicus secundus fecit pacẽ cum dictis Lombardis in ciuitate Constantiæ, quæ pacis capitula habentur pro lege, & allegantur à docto. in l. imperium. ff. de iurisd. omn. iud. & alibi Bald. super dicta pace, in versic. volumus, dicit ipsam per legem allegari, & consueuit allegari hoc modo, vt in extrauaganti de pace Constantiæ, quam glossauit & commentauit Odof. deinde Bald. etiam solenniter commentauit, reperio in archiuo Bononiensi apparere dictam pacem registratam, & dicitur conclusam anno Domini M. cclxxiiij. indict. j. anno xxij. d. sui imperij, regni verò anno xxxij. vij. Calend. Iulij. Hæc ideò feci te scribere, quia Bald. in fine dicti commenti dicit istam pacem fuisse factam post depositionem Federici, & tamen concludit pro lege debere seruari, vt ibi videndum. Ista pax deberet esse situata in fine libr. seu post alias constitutiones eiusdem Federici secundi, in illo libro insertas. Vidisti quòd liber authent. est diuisus magistraliter in nouem collationes, & postea superuenit liber feud. quem decimam collationem vocamus, vt suprà dicebat Odofred. & Barto. ponit Bart. super rubr. extrauagantis ad reprimendum. Deinde factæ fuerunt constitutiones ad reprimendum, & constitutiones, quoniam nuper ab Imperatore Henrico septimo, anno Domini M. cccviij. quas Bart. super rubr. appellat vndecimã collat. & glossauit illas tempore Caroli quarti, seu Ludouici, cum fuisset donatus pluribus insignibus & priuilegiis à præfato Henrico: & dicta Bartol. super dictis extrauagantibus, puto maioris authoritatis aliquibus aliis dictis eiusdem alibi: quia magis digestæ edidit tanquam glos. Sed dicet aliquis quomodo tibi constat de tempore approbationis C. fforum, Institutionum, & compilationis authenticorum, & aliorum prædictorum, quo anno Domini, quo anno Imperij domini Iustiniani hæc acta sunt, quo Consulatu, & qua indictione? Respondeo quòd hæc collegi ex numeratione annorum ab vrbe cõdita, ad tempora imperij Iustiniani. Item ab vrb. cõd. ad aduentum Christi. Itẽ ab aduentu Christi ad tẽpora Iustiniani. Item ex data quæ ponitur in secunda consti. & in tertia consti. voluminis C. & in l. ij. de vete, iu. enucl. & ex tẽpore aperte posito in auth. vt præponatur. & ex cõputatione chronicarũ. Itẽ dicet aliquis. Tu notas tẽpora consulatus Iustiniani

Constitutio ad reprimẽdum.

Impe

Imperatoris. Si Imperator quomodo consul, Si consul quomodo Imperator? Respondeo ꝙ Imperator aliquãdo assumebat sibi cõsulatũ vt quidã extraneus, & hoc erat quãdo sibi placebat, vt est tex. in auth. de consulib. §. fi. ibi, aduenit autẽ cũ ipse annuerit, & no. gl. in proœ. ff. orũ, in fi. gl. Iterũ dicet aliquis, tu dicis ꝙ Romana sanctio fuit triẽnio cõsumata vt d. §. omni imò videt ꝙ v. anni sũt lapsi, nã codex primus fuit tertio ãno imperij Iusti. liber. verò ffor ũ. ãn. viij. vt suprà est dictum. Glo. aduertẽs ad hæc ĩ secunda cõsti. C. §. fi. super verbo optimè dicit ꝙ aliqui opinãtur ꝙ duo anni fuerũt interpositi post compositionẽ primi codicis ante inchoationẽ ffor ũ. Alij verò opinãtur quod immediata post cõpositionẽ C. fuerit inchoata cõpositio ffor ũ, & cũ triẽnio cõsumata esset, biẽnio fuit super ses sum antequã publicaretur. Huius rei habetur certitudo. Credo ergo ꝙ voluminis causa magis remota fuit ipse Deus à quo lex & omnis sciẽtia, vt suprà dicebat. Sequeretur videre quæ fuerit causa materialis legalis sapiẽtiæ: Azo, super hoc in Sũ. C. in prin. multa verba dicit satis obscurè loquẽs, ad cuius dicta in hoc omnes refugiũt, verũ quia aliqui mordẽt dicta Azo. si volueritis ista videre, videte p Bar. in proœ. ff. præsertim in lect. antiq. quæ dicuntur lect. Padua. Videte etiã Bal. ibid. & in l. j. ff. de iusti & iu. & per Io. Fab. in proœ. Insti. Tertio vidẽdũ esset quæ sit causa formalis librorũ iuris ciui Doct. cõsueuerũt dicere ꝙ duplex est causa formalis: nã ex parte tractatus est diuisio operis in libros librorũ in titulos titulorũ, leges legũ in §§. §orum, in versi. opus enim constitutionum imperialium, de quibus suprà dictum est in duodecim libros digestum est & conclusum vt dicit textus in l. ij. versiculo omnia C. de veteri. iu enucleando. Horum duodecim librorum nouem sunt inserto ĩ volumine codicis quem habemus: tres verò reliqui sunt inserti in libro qui appellatur volumen. Constat autem totum ius constitutionum & decisionum imperialium esse distinctum in dictos duodecim libros in rubrica. cccclviij. leges quatuor milia quinquagentas sexaginta duas. Codex verò quem habemus, habet rubricam ccccxxj. leges verò tria milia & sexcentas octo. Illi verò tres libri codicis de quibus in volumine habent cccxij rubricas, leges verò nõgentas liiij. ff. vetus habet rubricas. clij. leges verò duo milia nongentas xxviij. Infortiatum habet rubr. cj. leges verò duo millia ducẽtas triginta quatuor. Digestum nouum habet rub. clxxij. leges verò duo milia nõgentas octoginta tres. Summa.

Causa materialis legum

Causa formalis.

Leges codicis & rubri. ff. vero. ru. & ll. Icfor. ru. & ll. ff. no uum. ru. Infor. ru & ll. ff. nouum. & ll. Insti. auth. feud. rub.

rub.ff.ccccxxxiiij.leges.ff.octo millia centum triginta quinque.rub.Inst.xcix. non cõputato procemio rub. auth.xcix.rub. feud.lxxxij. §.c.feudorum, quæ habentur cxxxij. Summa legum ff. octo millia centum quinquaginta quinque, legum verò C.xij.librorũ quatuor millia quingentas sexagintaduas.

Summa omniũ rubri. & legum.

Summa omnium legum.ff.C.& voluminis ponẽdo quemlibet titulum Institutionum & authen. pro vna lege xiij. millia xxvij.& istud est mare per quod nauigas. Causa formalis ex parte tractandi idem est quod modus agendi, qui multiplex est, diuisionis,ordinis.& exemplorum positionis, & regularum traditionis, vt per Azonem loco præalleg. Quarto loco esset videndum quæ sit causa finalis,& super hoc dicas vt per Azonem loco præallegato, & Doct. in dicto proœmio ff.veter. Quinto loco esset videndum cui parti philosophiæ supponatur iuris scientia.& dicendum est quàm ethicæ idem morali Philosophiæ. Tractat enim de moribus. vt dicit tex.in l.j ff.de iusti.& iur. Reliqua considerate per vos,& studio inuigiletis,vt tandem consequamini quod communiter optamus,quod vobis concedat Altissimus Deus. Amen.

Causa finalis. Cui parti Philosophiæ subiicia tur iuris scientia.

FINIS.

Series Chartarum.

a b c d e f g h i k l m n o p q r s t v x y z. A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y.

lligobentionye
a les

i19424255